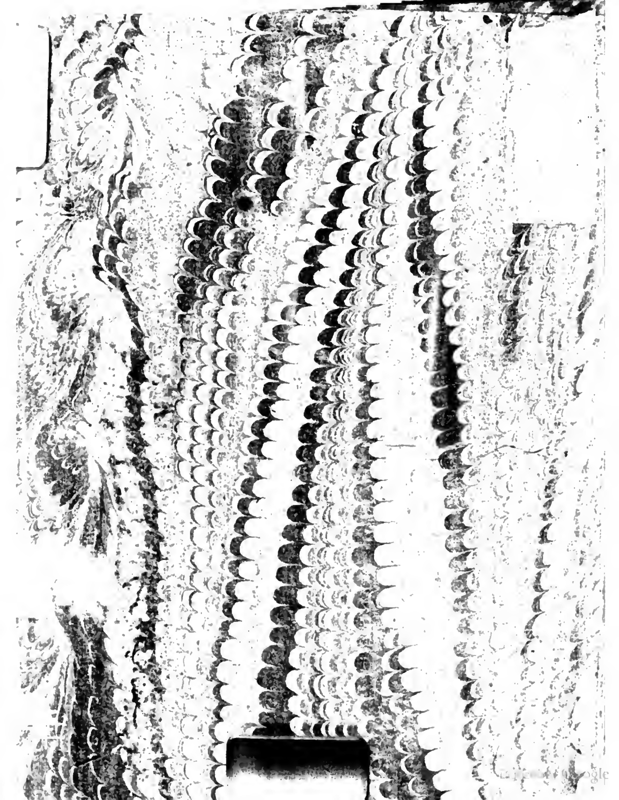
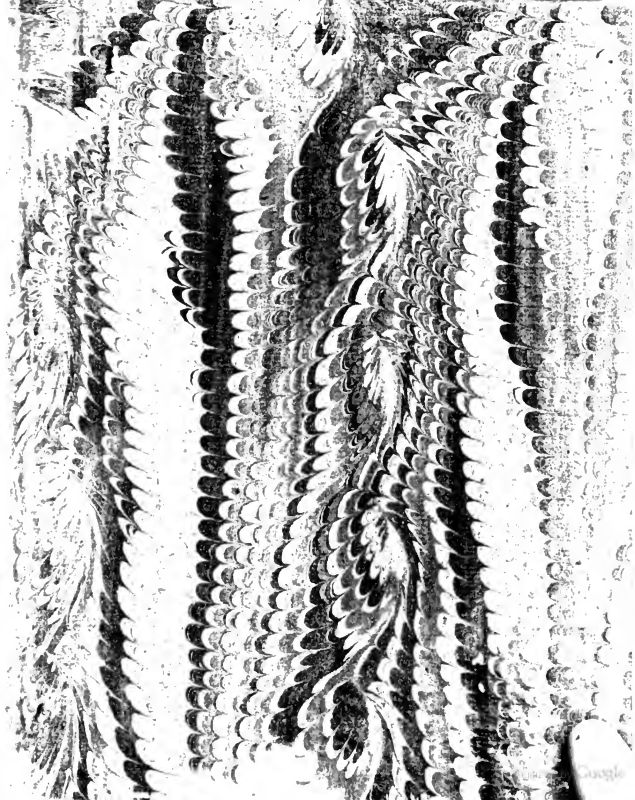

ANTONII MATTHÆI

VETERIS ÆVI

ANALECTA.

TOMUS TERTIUS.

VETERIS ÆVI ANALECTA
SEU
VETERA MONUMENTA
HACTENUS NONDUM VISA.

QUIBUS CONTINENTUR SCRIPTORES VARII

QUI PRÆCIPUE

Historiam Universalem, Expeditiones in Terram Sanctam, Res Germaniæ, Gelriæ, Hollandiæ, Ultrajecti, Frisiæ, tam Occidentalis, quam Orientalis, & Groningæ; ut & Gesta Equestris Ordinis Teutonici, Dominorum de Brederode, de Culenburch, & de Arckel,

MEMORIÆ PRODIDERUNT:

PRÆTEREA

Itineraria, Testamenta Vetera, & Doctorum Virorum Epistolæ.

Primus in lucem edidit adjectis Observationibus suis

ANTONIUS MATTHÆUS

Quondam Juris in Illustri Academia Lugduno-Batava Antecessor.

EDITIO SECUNDA.

Cui accedunt Editoris Notæ, ejusdemque Indices accurati & locupletes.

TOMUS TERTIUS.

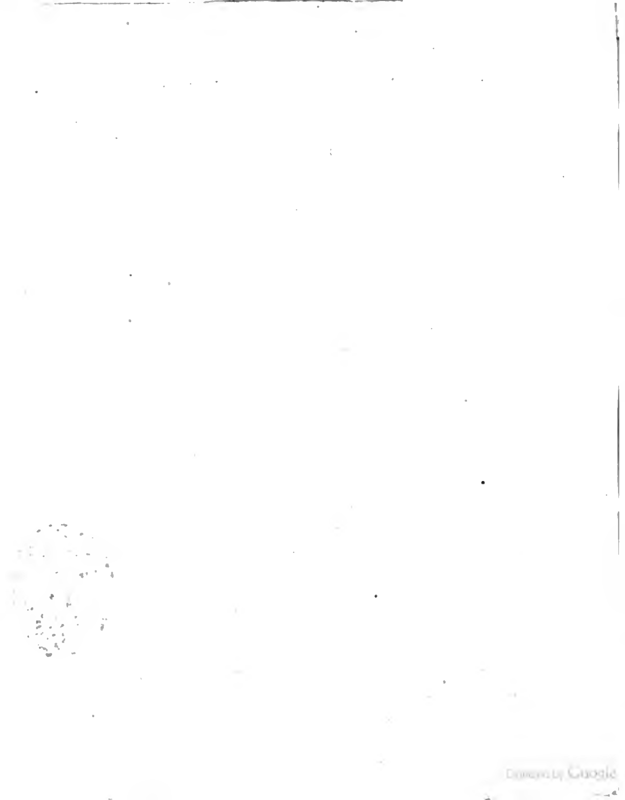

HAGÆ-COMITUM,

Apud GERARDUM BLOCK.

M. DCC. XXXVIII.

CATALOGUS AUCTORUM

qui hoc Tomo Tertio continentur.

ZUE-

HIC

HIC INCIPIT

ANTONII MATTHÆI

ANALECTORUM

TOMUS QUINTUS

PRIORIS EDITIONIS.

ILLUSTRI

NOBILISSIMO, & AMPLISSIMO

VIRO,

D. D. NICOLAO WITSEN,

URBIS AMSTELODAMI DECIMUM

JAM CONSULI,

Ordinum Hollandiæ,

& Senatus Ordinum perpetui,

qui Hagæ Comitis,

ASSESSORI,

Ad Regem Magnæ Britanniæ WILHELMUM olim LEGATO,

Curandis rebus & conſtituendis Societatis Indiæ Orientalis

PRAEFECTO,

Αἰὲν ἀριϛεύειν, καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων.

PERILLUSTRIS ET NOBILISSIME VIR,

MULTIS tuis magniſque, quæ identidem congeſſiſti, obſtrictus beneficiis, cum non habeam quod rependam, niſi gratum tibi animum, devotum millies, devinctumque, quo impenſius eum teſter, & quantum poſſum ſignificem, librum hunc mitto, tuo nomini conſecratum. Munus quamvis exiguum, propter rerum tamen pondus non contemnes, ſat ſcio. Joannes de Beka eſt, Canonicus Trajectenſis, aut ejuſdem potius Interpres

Belgicus, qui & Bekam continuavit, vetus certe, ut & probus, & qui hactenus nondum visus. Beka autem quam egregius, quam insignis sit scriptor, nemo est, qui non novit. Quæ scripsit, quantum potuit, fide tradere incorrupta, selectis undique, quæ certiora, ex vetustissimis monumentis summa ope contendit. Orsus summa cum industria Ultrajectina ab eo tempore, quo in Frisiam ex Anglia ad gentium conversionem trajecit S. Willebrordus, Hollandica à Theoderico, qui primus dicitur ejus nominis, & qui Hollandiam, ut putant perperam, ut primus Comes obtinuit. Ut in laudes me diffundam viri jam ab aliis laudati satis superque non videtur necesse. Audiat, siquis dubitet, virum facundissimum, & qui acerrimi judicii est, Ger. Jo. Vossium *lib.* 3. *de hist. Latin. Etiam Joannes de Beka*, inquit, *ne qua nominis famam delere dies possit, consecutus fuit Chronico suo. Eo res Ecclesiæ Ultrajectinæ, cujus clericus erat, in literas misit. Ac dicavit illud ejusdem Ecclesiæ Episcopo, & Guilhelmo, Hollandiæ Comiti. Nec tantum prosequitur gesta Ultrajectinorum Pontificum, sed etiam Comitum Hollandiæ. Orditur à primo ejus Ecclesiæ Episcopo, S. Willebrordo, ac perrexit usque ad annum* CIↃ. CC. XLVI. *quo & ipse in terris morabatur. Meminit Tritthemius in viris illustribus, item Jac. Mejerus in hist. Fland. ann.* CIↃ. CCC. XIII. *& alibi. Eum ad tres codices manuscriptos correxit Suffridus Petri Leovardiensis. At in lucem primo protraxit Bernardus Furmerius, itidem Leovardiensis. Quorum utrique hoc nomine non parum debent omnes historiæ amantes, inprimis Ultrajectini, ac post eos Hollandi, & Frisii. Hausit vero Beca historiam suam potissimum (quemadmodum ipse profitetur) ex bibliotheca monasterii Egmondani: ubi acta publica Hollandiæ & vicinarum provinciarum sedulo asservabantur &c.* Et hactenus quidem

Vos-

Voſſius, numeris tamen haud dubie apud eum corruptis. Nam pro CIↃ. CC. XLVI. ſcribendum, ut ſcripſi, CIↃ. CCC. XLVI.. Sed nec ſic ſatisfactum. Nam ulterius perrexit Beka, uſque ad annum ſcilicet ejus ſeculi, cujus in fine mentio, XCIII. Latine ſcripſit, ut conſtat. Vertit Belgice & κατὰ πόδα, adjectis paſſim non paucis, ubi dignum quid memoratu, interpres, quem mitto. Notavi pleraque ad oram libri. Notare autem rurſum deſii, ad vitam Joannis IV. Epiſcopi Trajectenſis. Hujus enim res geſtas, ut & Ducis Wilhelmi, qui V. ejus nominis multo latius enucleavit, & exactius quam Beka, eo deinceps omiſſo ſequentium temporum hiſtoriam ſuo Marte & ſuis verbis fideliter perſecutus uſque ad Annum CIↃ. CCCC. XXVI. ſeu uſque ad initia Philippi Burgundi. An ulterius proceſſerit, vix eſt, ut poſſim dicere. De Frederici van Blanckenheim, Epiſcopi Trajectenſis, qui conceſſit in fata Ann. 1423. obitu nihil extat. Nec extant geſta ejus anni, ut nec anni, qui ſequitur. Unde & defectum non immerito ſuſpiceris. Auget ſuſpicionem, quod volumen, quo uſus ſum, & quod titulo emptionis nactus manuſcriptum in pergameno, ultima aliquot folia ad oram reciſa habet, & avulſum ceteris poſtremum, ab imperito haud dubie, & forſan libris agglutinandis infeliciter deſtinatum. Et id ipſum tamen in fine mutilum Auctoris nec verba nec ſententiam abſolvit. Latiſſime alioquin is diffundit ſe, & accuratius quam quiſquam alius in exponendis rebus geſtis Frederici van Blanckenheim, Alberti Bavari, Wilhelmi Bavari, & Duciſſæ Jacobæ. De qua etiam quod memorat, perpendi æquum eſt ab eo, qui præjudiciis non obſeſſus. Nec merſam ſic flagitiis, nec libidini ſic addictam, ut vulgo prædicant, deprehendet, ſed juvenculam deſponſatam, & deſponſatam adoleſcenti, & Galliarum

Delphino, veneno is postquam periit, orbam suasu amicorum, cum nec à patruo esset tuta, qui struebat insidias, ut haberet, qui se, qui Hollandiam tueretur, quem objiceret adversariis, quos habebat non paucos, Asellanos inprimis, Dominos de Egmont, de Arckel, aliosque, consensisse in nuptias cum Brabanto, sed consensisse infeliciter, spretam quippe à Brabanto, neglectam, domi conclusam, abductam quamvis renitentem ex Hollandia in Brabantiam, ex necessariis vix cuiquam concesso ad eam aditu, amotis, dimissis, qui ei hactenus familiares, excitatum hinc Bavarum, distractam in factiones Hollandiam concussamque, passim seditiones, opidorum obsidia, & turbis plena omnia. Jacoba interim undique tam miserabili rerum statu, quocunque tandem vertisset se, circumventa, oppressa, ad subvertendam eam concurrentibus, nulla habita ratione sanguinis, nulla fœderis conjugalis, quod nec Divæus dissimulat *rer. Brabant. lib.* 18. & marito & patruo. De marito res certa est. Nec conjugem, ut homo nihili, nec quæ conjugis, curavit quicquam. Imo nec de Ducatu, nec de suis sollicitus, nec probus, nec strenuus, nec gloriæ appetens, nec honorum, & ne mentis quidem satis compos, cum hosti conjugis Joanni regendas ejus provincias & ipsa inconsulta ordinandas permisisset, Antverpiam etiam de suo addidit, & Comitatum de Herentals, profusa adeo largitate, ut tandem Ordines Brabantiæ non ferendam rem rati amoverint eum ut indignum, fratre ejus Philippo, qui Jacobam miseratus, multo ei æquior, ad regimen evocato. Divæ *d. loc.* Ipse autem præ impotentia venator, faber ferrarius, cum nec fratrem ferret nec conjugem, utrique infestus & implacabilis, ad extrema tandem adegit conjugem, quæ detectis insidiis, postquam aliud non posset, suasu matris hortatuque in Hannoniam se recepit. Videamus jam quæso,

quæso, an ullum hic luxuriæ, an libidinis argumentum. An libido hæc, an luxuria, quod quæ spreta à marito, abducta ex Hollandia, ac nec ad maritum, nec ad suos admissa, postquam injuriam nequicquam toties conquesta, ut saluti consuleret, quæsiverit virum fortem, utriusque fortunæ socium, Ducem scilicet Glocestriæ, qui & amissa recipere, & tueri ipsam, & quæ ipsius, adversus vim posset? Omni generi animantium id à natura tributum, ut se, vitam, corpusque, & quæ sua sunt tueantur, declinentque, quantum possint, quæ nocitura videantur. Sedata mente hæc considerent, qui eam arguunt lascivìæ, qui cladem provinciarum, cladem urbium adscribunt ipsi, tam misere olim habitæ, & quod sævum afflictæ, patriis etiam terris, saltem maximam partem, & provinciis prorsus pulsæ. Sortem potius miserentur, quam graphice hic depingit, & ob oculos ponit Auctor, qui vulgari quamvis lingua, Latinæ tamen non ignarus, ut ex iis patet, quæ ad Annum habet CIↃ. CCC. LXXVIII. accurate hæc exponit, & qui, quæ ad ipsam attinent, scire etiam probe potuit, ut qui circa ea tempora, aut iis proximus, jam vixit. Forsan & eo seculo, quo & vixit Jacoba. Forsan dico, non affirmo, quamvis de eo non dubitem, quin & scripserit & in vivis jam, priusquam adhuc coepit reformari religio. Argumento sunt verba, quibus utitur inter cetera, loquens de Ultrajecto, cum solvisset obsidionem Wilhelmus Comes IV. filius Wilhelmi III. *Dese Grave Willem*, inquit ad annum CIↃ. CCC. XLV. *rumede van der Stadt op Sinte Marien Magdalenen avont. Waerom men noch huden dages dat Heylichdom om die Stadt draget na Sinte Marien Magdalenen dach met processie, met solempniteyt, ende met sanghe Gode te love, dat hy die Stadt behoede, ende verlossede van dier plage, ende voort behoeden moet van alle plage.* Ultra autem vix est, ut verbis his quic-

quam probes. Nam iisdem etiam est usus, cum de ea re loquitur, qui sub Maximiliano I. vixit Jo. à Leidis *lib.* 28. *hist. cap.* 31. *Quamobrem*, inquit, *adhuc hodierno tempore singulis annis in crastinum S. Mariæ Magdalenæ reliquiæ Sanctorum per civitatis ambitum cum processione devote geruntur pro eo, quod Dominus Deus civitatem à prædicta plaga liberaverat &c.* Bene est ergo, siquis dicat; hinc alterutrum necesse est, ut vel ipse exscripserit Joannem, vel contra Joannes ipsum. Ipse autem si Joannem, qui fieri ergo potest, ut æqualis Jacobæ? Verum est, fateor, sed quin ipse Joanne prior, de eo etiam non dubito. De miraculo cum agit, quod contigit Ultrajecti Ann. 1378. puero, qui nondum natus adhuc dies quadraginta, perfecte jam exclamante, *Aperite januam pater meus adest*, ita de eo loquitur, ac si jam in vivis tum. De sacerdote enim loquens, ut conjuraret puerum, advocato, *Hæc*, inquit, *retulit mihi idem Presbyter.* Joannes autem de eadem re agens ita loqui non ausus, sed pro *Hæc retulit mihi &c.* scripsit, *Hæc retulit multis idem ille Presbyter.* Magnum Belgicum Chronicon miraculum quidem refert, sed prorsus verba hæc omittit. Vid. ad d. Ann. Quamvis interim non negem, quod sacerdos jam grandævus nostro id dixisse potuit, quum esset adhuc puer, & diu postquam id contigit. Cæterum arguit vetustatem, verborum etiam, quæ occurrunt passim, & quorum usus jam desiit, apud nostrum vetustas. Sic populum vocat *diet* pag. 5. (*a*) febrem *saghe* p. 114. (*b*) calumniam *lachter* p. 31. (*c*) *cormken* paramentum p. 76. (*d*) paludem *zudde* p. 122. (*e*) nutricium *maertoger* p. 62. (*f*) podagram

(*a*) Nobis pag. 8. & seq. hujus Tom. 3. (*b*) Nobis p. 133. d. Tom. 3. (*c*) Nobis p. 36. d. Tom. 3. (*d*) Nobis p. 95. d. Tom. 3. (*e*) Nobis p. 138. d. Tom. 3. (*f*) Nobis p. 81. d. Tom. 3.

podagram *artycke* p. 213. (*g*) gibbum *een bovel* p. 79. (*b*) instrumenta bellica *anghienen*. p. 185. (*i*) p. 199. (*k*) p. 221. (*l*) nequam hominem *een quaet scramme*. p. 239. (*m*) lanceam *een gavelote*. p. 215. (*n*) *bliden* vocat petrarias, machinas *magnelen*. p. 178. (*o*) *also varinghe* ait pro *also haest* p. 168. (*p*) *herde* pro *herder* p. 294. (*q*) *Zeende* ipsi idem est quod synodalis correctio p. 30. (*r*) *boel* idem quod amasius p. 103. (*s*) p. 352. (*t*) *vererret* idem quod *vertoornt* (*u*) *gewerf* quod tractatus, pactum. (*v*). Et sunt alia id genus plura. Tibi autem Nobilissime & Amplissime vir, qui non rem tantum publicam ingenti peritia, ut qui toties jam Consul rexisti urbem in Belgio potentissimam, maximam, & toto orbe clarissimam, sed doctrina etiam, judicio, & omni genere literarum præfulges aliis prælucesque, totum id, quicquid est, consecrandum existimavi. Nec ulli rectius, quam tibi, Nobilissime vir. Quæ Belgii spectant notitiam, quæ Hollandiæ universæ, quæ medii ævi historiam, neglectam à plerisque, qui quem usum habeat ignorant, nota hæc tibi omnia. Et ut propria hæc tua laus est, sic certe id admirandum, quod qui alioquin industrii, imo diligentissimi in Romana antiquitate, plerumque in media cognoscenda, quæ tamen maxime ad nos pertinet, negligenter prorsus cessant. Fortassis in causa est, ut Beatus Rhenanus ait præfatione in Germaniam suam, quod ex *luculentissimis scriptoribus* facile

(*g*) Nobis p. 211. d. Tom. 3. (*b*) Nobis p. 98. d. Tom. 3. (*i*) Nobis p. 187. d. Tom. 3. (*k*) Nobis p. 198. d. Tom. 3. (*l*) Nobis p. 223. d. Tom. 3. (*m*) Nobis p. 241. d. Tom. 3. (*n*) Nobis p. 214. d. Tom. 3. (*o*) Nobis p. 181. d. Tom. 3. (*p*) Nobis p. 174. d. Tom. 3. (*q*) Nobis p. 294. d. Tom. 3. (*r*) Nobis p. 35. d. Tom. 3. (*s*) Nobis p. 300. d. Tom. 3 (*t*) Nobis p. 337. d. Tom. 3. (*u*) p. 300. Tom. V. Edit. Matth. Nobis p. 297. d. Tom. 3. (*v*) p. 437. d. Tom. V. Nobis p. 396. d. Tom. 3.

facile illa cognoſcantur, quæ nuſquam non extant, hæc autem ob eorum, qui ſcripſerunt, inopiam *judicio potius indaganda*, quam alio quovis præſidio. Quod ad te attinet, Nobiliſſime & Ampliſſime vir, iis etiam, quæ abſtruſa, & quæ ob difficultatem laboremque inquirendi ſpreta ab aliis & abjecta, digna tamen, quæ cognoſcantur, intervalla negotiorum, quibus Conſul obſeſſus es, tam feliciter diſpunxiſti, ut nec ex tritis & uſitatis, nec ex iis, quæ minus trita, & vetuſtioribus monumentis quicquam te fugiat. Plena hinc tibi ſcrinia ſupellectilis literatæ, variæ admodum & diffuſæ, ſed quæ nec ſeris, nec peſſulis, ſic concluſa aut arctata eſt, quin aditus interdum detur, ultro etiam, quod teſtari poſſum, & non potenti nonnunquam ejus uſu conceſſo. Ea eſt tua ingens, & ſingularis humanitas, Nobiliſſime vir, quam & ego jam aliquoties & cum fructu expertus ſum. Tuum eſt arbitrari, num recte, & ut oportuit, nam opinio interdum fallit, tuo uſus ſim beneficio. Totum tuum eſt, fateor. Nec habeo, quod rependam, niſi gratias infinitas. Retribuat tibi Deus pro præclaro illo tuo ſtudio, & affectu in literas, diffundat nominis tui famam, & cum ipſa æquet poſteritate, valetudinem det, decus, gloriam, honorum incrementum, & quicquid ſperari poteſt in hac vita ſplendidius, Reipublicæ te, urbi patriæ, literis & bonis omnibus validum florentemque in multos annos adhuc ſervet. Et faxit utinam ita Deus! Certe ut faciat, eum veneror. Vale Nobiliſſime & Ampliſſime vir.

Tuus,
Qui Nobiliſſimi & Ampliſſimi tui nominis cultor ſum devotiſſimus,

xiii. Kal. Novemb.
Ann. CIƆ.DCC.I.

ANTONIUS MATTHÆUS.

PIE-

PIERIDES CATVICENAE

Gratulantur Viro Clarissimo,

ANTONIO MATTHAEO, A. F.

Quando indefessa opera ANALECTORUM veteris aevi Tomum V. ederet.

ERgo iterum doctae, post tot, molimina dextrae
In pulchros usus virgo BATAVA *videt?*
Siccine multiplicas aeterna volumina, nondum
Ad finem ductus nobilis ille labor?
Non satis est juris nodos, aenigmata legum &
Justinianaeas explicuisse notas,
Et veterum regimen, canones, ritusque severos,
Non sat Tarpeji fulmina dira Dei;
Non satis historiam Graecam veterem atque Latinam
Scire est, sed BATAVIS *grandia facta tuis*
Monstrare, exrosis longinqua aetate papyris,
Ipse oculos perdens lumina multa dabis;

Sic ex ſtercoreis Monachorum colligis aurum,
Non fieri hoc potuit nobiliore manu.
O decus, ó patriis lux fulgentiſſima terris!
Sedulitas BATAVIS *prodigioſa meis!*
O fax hiſtoriae non interitura BATAVAE!
Non minus antiquis nobile nomen avis!
Plaudite RHENANAE, *puriſſima numina, nymphae;*
Doctius haud tranſit lympha ſonora caput.
Plaudite CATTIADES, *gratiſſima nomina, Muſae,*
Et celebret tantum turba novena virum,
Sunt merita haec noſtris longe majora Camoenis,
Imploro gratae poſteritatis opem.

cIↄ. Iↄcc. I.

ADRIANUS PARS.

Sequens Dedicatio à Cl. Matthæo Notis & Obſervationibus ſuis ad Veterem Bekæ Interpretem præmiſſa fuit. Vir Clariſſimus eas more ſuo ſeparatim ad calcem Tomi Quinti ſuæ editionis rejecerat. Sed nos eas ipſi Interpreti ſuis locis ſubjecimus.

NOBI-

NOBILISSIMO, STRENUO, GENERIS VETUSTATE ET MAJORUM IMAGINIBUS MULTUM ILLUSTRI

D. D. FREDERICO IGNATIO VAN BUEREN,

Dno. de ZUYDOORT, OUTHEUSDEN &c.

Olim Auditori, Fautori jam & Amico,

Potiri votis, εὖ πράττειν, valetudinem, ſalutem, & felicitatem perpetuam.

NOBILISSIME VIR,

HRONICON *hic habes, quod plane non contemnendum ob rerum pondus, quæ tractantur hic, Joannis de Beka. Habes Belgice olim verſum, auctum, & continuatum ab Interprete non indocto. Dignum exiſtimavi, quod facerem juris publici, quod & vetus hic Interpres, & quod eorum, qui Ultrajecti, Epiſcoporum res geſtæ, quamvis multum memorabiles, maximam tamen partem incognitæ adhuc iis, qui Latine non norunt. Utrum ederem nec ne, hæſi nonnihil fateor, quod id prorſus à me, & à perſona, quam ſuſtineo, alienum exiſtimarem, ſi & Belgicis me miſcerem, & vernacula lingua ſcriptis. Sed cum omnia perpendiſſem, ad edendum mox impulit, quæ poſtea ſubiit cogitatio, idem ſcilicet jam olim factum à viris doctiſſimis, quorum vivit vivetque inſignis virtus & gloria, Goudani Chronici editore Petro Scriverio, Chronici Joannis Veldenaer Marco Zuerio Boxbor-*

nio, Joinvillæ & Villeharduini, qui ambo scripserunt Gallice, immensæ eruditionis viro, Carolo du Fresne. Horum autem vestigia siquis tacitus adorasset, facturum eum quicquam se indignum non credidi. Fata imperiorum, provinciarum, & urbium, & quæ scire admodum nostra interest, neglecta ab aliis aut omissa, qua lingua cognoscantur, nihil refert, ut puto. Accipe ergo, Strenue & Nobilissime vir, & Auctorem, quem mitto, & quæ ad eum observavi. Pro veteri, quæ inter nos est, & irrupta hactenus amicitia accipies, scio, non illibenter, & qui tuus est in me amor, evolves etiam statim. Nec, ut spero, pœnitebit. Quædam enim offendes, & quæ passim non obvia, ut quæ dixi de Ada & Ludovico van Loon, quæ de urbe Ultrajecto, & quæ de primis Comitibus, qui Hollandiam obtinuerunt, hactenus aliis non dicta. An rem acu tetigerim, judicent rerum gnari. Tu etiam Strenue & Nobilissime vir, qui quamvis longa majorum serie, multisque ipsorum titulis, excellenter præfulges, literarum tamen studiosissimus magnam ætatis partem in his, quæ patriæ antiquitates spectant, consubsisti non frustra. Vale Nobilissime & Amicissime vir. Vive diu felix, & in multos adhuc annos, atque ut hactenus à te factam laboribus meis fave.

Tuus,

Qui Nobilissimi tui nominis cultor sum indefessus,

Lugd. in Batav
Ann. CIↃ. DCC. I.
Idib. Septemb.

ANTON. MATTHÆUS.

CHRO-

CHRONYCKE

VAN

JOANNES VAN DER BEKE

Canonic t'Utrecht.

AL VOOR DE TYDEN DER REFORMATIE uyt het Latijn int Duytsch overgeset door een out onbekent Aucteur, die den text onvermindert hier en daer veel van 't syn daer by heeft gevoecht, en voorts daer het Beka *gelaten heeft, de historie vervolcht, ten regarde van de Bisschoppen van Utrecht tot Bisschop* Rudolph *van* Diepholt, *en ten regarde van de Graven van* Hollant *tot Hertoch* Philips *van* Bourgognen *toe.*

PROLOGUS.

Ersame gloriose Vaderen, Edelen Princen, Heren *Johanne* Bisschop der heyliger kercken van Utrecht, Edelen Hertoge *Willem* van *Beyeren* Palensgrave ende Prince des lants van Hollant, *Joannes* van der *Beke* ontbiede pays, blifcap, ende falicheyt. Begeerende te scriven die jaerlixe historien, so doen wy uwer heylicheyt daer of verstaen, dat wy die wercken ende daden der heyliger Bisscoppen van Utrecht, ende der grootmoediger Princen van Hollant, vergadert ende bescreven hebben mit groten vlite ende arbeide, ende gesocht uyt jaerlixe historien, Chroniken, boecken, ende privilegien, uyt dichten, ende uit brieven, dair wel

naar ſeven jaer over gearbeit hebbe, op dat die gedenckeniſſe der grooter Princen ende Heeren overmits die traecheyt der ſcriveren niet ewelic vergeten blive. Ende want die geſten der voerſeider Biſſcoppen, ende der Princen alſo wel ondermenget ſijn, dat menſe niet lichtelic geſcheyen en mach, behoudelick den geſten haren rechten ganc te behouden, daeromme hebben wy deſe tegenwoordige hiſtorie bi een geſocht, vergadert, ende beſcreven van haire beyder geſten, ſo wy aller cortſte mochten. Welcke hiſtorie wy uwer weerdicheyt ſenden dair in te leſen om een dachlix tijtcortinge, ende op dat ghy daer in leeret, hoe goet ende hoe blidelic dattet is uwer luden, onderlinge te hebben vrede. Want uwe volc, als men hier na beſcreven vint, was van eenre gelove, ende van eenre maniere, ende ſonder middel onderdanich den Roomſchen Keyſer, eer Hollant in tween wert gedeelt van den rycken Coninghen van Vrancryck, als in een Biſdom ende in een Graefſcap. Ende daerom ſo hout onder malcanderen vrede, ende behout alle vrientſcap, ende wederſtaet uwe vianden van buten, ende verenicht u ende uwe volc mit ongeſceidene vrientſcap, ende iſt dat ghy eendrachtelic vrede ende vrientſcap houdt, ſo en mach u mitter hulpen Goids niemant deeren, dat ghy te vele ſteden in deſer Chroniken ondervinden moget, iſt dat ghy deſe hiſtorie neernſtelic onderſoect. Want orconden den Philoſoif die geſcieniſſen der verledener tyt ſyn waerachtige teyckenen der tegenwoordiger ende der toecomender tyt. Nu willen wy gaen ter materie des wercs. Ende wantet waerlic recht ende waerdich is, ſo beginnen wy alre eerſt onſe Croniken dat is die tyt te beſcriven van den ghenen, die alre dingen is begin ende eynde.

t'Begin van der welt tot nativitas Chriſti.

Daerom van den jaer dat onſe yerſte vader geſcapen was vyf duyſent c. ende xcix. op die achte *Kalende* van *Januario* op die Sonnendages nacht wert geboren te Bethlem der Stadt in Juda die verloſſer onſe Heer *Jeſus Chriſtus*, waer God ende menſche, van der ſaligher maget Marien in des Keyſers *Octavianus* XLII. jare, die de eerſte was, die men *Auguſtus* hiet, ende was een gebieder over al die werelt. Deſe *Octavianus* hiet

hiet met reden *Augustus*, dat is te verstaen, *die een dinc vermeeret*, ende oik, wat dat *Julius Cæsar* niet al gedwongen en hadde an t'Roomsche ryck, dat dwanc *Octavianus*, alsso dat die werelt was onder syn gebodt. Na synre doot quam een Keyser, hiet *Tyberius*, in den jaer ons Heeren XVI. in wiens tyden *Christus* gekruist was. Ende na hem in den jaer ons Heeren XL. quam een Keyser, ende hiet *Gajus*. Ende na dien quam een Keyser ende hiet *Claudius* in den XLIII. jaer. Ende daer na in den jaer ons Heeren XLVIII. quam een Keyser, ende hiet *Nero*, die een ghesele was, ende dat ryck begonste te bevlecken, ende overmids syn onnutte wercken, die Ridderlicke oefeninghe vergat, want hy daghelix visschede met gulden seghenen, uytgheroet mit coorden van siden. Ende die heele Stadt van *Rome* dede hy ontsteken mit brande, ende na † veel striden, die hy hadde in der Stadt, so doode hy syn moeder, syn suster, ende sinen * broeder mitten swaerde. *Seneca*, die syn meester ende gebieder was, dede hy in den bade laten ter ader, ende alsso versmoren. Ende na dat hy Sente *Peter* dede crucen, ende Sente *Pauwels* onthoofden, so dede hy den Christenen dat yerste verdriet. Dese *Nero*, alsso die Roomsche historie houd, dede sommige luden van den Raet, om dat si sine wreetheit berispten sonder meriten ende misdaet doden, ende sommige sonder wet uter Stadt verdriven; Van den welcken twee edel mans waren, die een hiet *Granius*, en d'ander *Antonius*. *Granius* was een van den edelen Senatoren, ende *Antonius* was van den waerden Tribunen. *Granius* quam mit sinen Ridderscap wandelen doir *Gallien*, ende quam in *Ardennen*, dair vant hi in der woestinen swevelich water, ende daer by timmerde hy een paleys, als men leset, ende dair of heit die Stede noch huden dages *Aqua Grani*. *Antonius* die tooch door *Germanien*, dats door Duytslant, ende quam in Hollant, dair hi bi den stroom des Ryns makede een veste in den jaer ons Heeren LXV. (1) die om gedenckenisse syns namen langen tyt hiet *Antonina*, ende dat selve lant besat *Anthonis*

† *Post multa bella civilia.* Beka.
* *uxorem*, Beka.

(1) Fabula, hæc, & nihil aliud, nullo certo Auctore nixa. Certum id quod Ultrajectum jam olim locus munitus. Unde & *castrum*, *castellum*, & *castellum illustre* & ut hic est *een veste*. *Arx* & *solium* Regni Frisiæ, ut apud Theofridum Abbatem Epternacensem est in *vita*

thonis voerfeit, ende fyn nacomelinghe langhe tyt mit crachten. Ja fo langhe dat die Slaven ende die Wilten de Stadt wonnen, die *Anthonia* hiet, ende vernielden, als men hier na befchreven vinden fal.

Daer na in onlanghen jaren overmits der menfchen fonden, die God an hem wreken woude, fo quamen gewapent mit grooter heercracht menigerhande volc uyt Barbarien ende uyt Broeclande van den lande dat *Scandinavia* heit, die overmits de verhengeniffe Gods al *Europam*, dats een deel van der werelt daer Romen ende dit lant in leyt, natuerlicke quelleden ende vernielden, ende mit groten bloedigen ftride ende manflachte wonnen fi vele Conincriken, die aldus genoemt waren, alfe *Gipedes*, *Alani*, † *Sermani*, *Wandali*, *Avari*, die men ook *Hunnen* hiet, ende *Slaven*, die men *Wilten* heet. Want die *Gipedes* bedwongen Italien, *Alanen* wonnen Oeftryck, *Sermani* wonnen Pannonien, *Wandali* wonnen Afrike, * *Scoten* wonnen Cathalaengen, *Hunnen* wonnen Gallien, *Slaven*, die men *Wilten*

† *Sarmatæ.*

* *Gotthi.*

vita S. Willebrord. cap. 5. *Caftrum* Carolus Martellus vocat in charta apud Hedam in vita *S. Willibrord. ad monafterium, quod eft intra muros in Trajecto caftro fitum &c. Caftellum* Alcuinus in vit. ejufd. Willebrord. *Caftellum illuftre* Beda *lib.* 5. *hift. cap.* 12. Theofrid. ibid. *cap.* 8. *De reditu ejus in Franciam, & delegata ibi in illuftri caftello Trajecto pontificali cathedra.* In Belgio enim paucis olim locis munitis *caftra* hæc appellabant, quæ vallo claufa foffaque. Sic Antverpia, Gandavum, Valentianæ olim *caftra*. Hed. in Willebrord. *ecclefiam in Antwerpo caftello fitam.* Sigebert. ad Ann. 1006. *Caftrum Valentianas fitum in marcha Franciæ & Lotharingiæ &c.* Et mox ad feq. Ann. *Henricus Imperator quia in obfidione Valentianenfi inefficax redierat &c. caftrum Gandavum invadit.* Radbodo victo fufoque cum Carolus Martellus per Frifiam arma circumferret, munita in ea nulla urbs, excepta tantum, ut Conringius ait de *Urbib. Germ. th.* 26. Trajecto ad Rhenum. Nec Trajectum tantum *caftrum*, fed poftquam Willebrordus monafterium ibi pofuit, *monafterium* etiam dictum. Altfridus monachus, qui feculo nono vixit, de vita S. Ludgeri *cap.* 2. *& depofito feculari babitu in Trajecto monafterio totum fe contulit ad ftudium artis fpiritalis.* Ibid. *cap.* 7. *divifitque idem Albricus annum in diftributiones quatuor, ita ut in Trajecto monafterio &c. præeffet fratribus menfes tres &c.* Aliud tamen caftrum, aliud monafterium. Nam monafterium in caftro. Caroli Martelli charta apud Hedam in Willebrord, *Ad monafterium, quod eft intra muros in Trajecto caftro conftructum.*

Wilten hiet, wonnen al *Hollant*. Dat wilde volc, dat men *Wilten* hiet, na dat sy (1) die Stadt, die *Anthonia* hiet, gedestrueert hadden, doe tymmerden sy dat casteel sonderlinge vast, dat van den wilden volcke sinen name ontfinc, ende hiet *Wil-*

(1) Supra apud interpretem diserte est *Antonina*, apud Bekam *Antonia*. Neutrum nomen tamen vetus, aut quod unquam potest probari datum. Fuisse in Belgio & apud Batavos Antonios non nego, Julii Cæsaris legatum alterum, alterum Vespasiani. Facile id Junio concedo *Batav. cap.* 11. sed ab alterutro castrum conditum, & id dictum *Antoniam*, & eo in loco conditum, ubi jam Ultrajectum, quis veterum quæso dixit? Scio sunt, qui conditorem *Antoninum* Imperatorem, & dicendum hinc *Antoninam* non *Antoniam* existimant. Jun. *ibid.* Argumentum sumunt ex nummis, qui nomen præferunt Antonini, inventis ibi ad Rheni ripam, cujusmodi adhuc suo tempore inventos ad vicum *Vecbten* Buchelius hic scribit. Unde & auctor inscriptionis, quæ posita Ultrajecti in adventum ad eam urbem Philippi Regis Hispaniarum, & relata in Bataviam suam à Junio *d. loc.* secutus vulgum sic scripsit:

ANTONINI PII IMP. FELICIBUS AUSPICIIS URBS TRAJECTENSIS INSTAURATA, FELICIORIBUS PER PIENTISSIMUM IMP. CAROLUM V. AUCTA, FELICISSIMAM SE HÒC PRINCIPE FUTURAM HAUD DUBIA SPE CONFIDIT.

Sed quam debile id argumentum, & quod refelli vix meretur: Condita urbs ab Antonino, & *Antonina* ab eo dicta, quia nummi aliquot inventi cum imagine Antonini in ejusdem vicinia. Quæ quæso hæc consequentia? Ipsa tabula itineraria Antonini Imperatoris ibi, ubi jam urbs est, *Trajectus Rheni* tantum meminit, ut recte etiam observavit doctrinæ vir præcellentis MENSO ALTING Consul Groninganus *Germ. infer. Notit. in voce Trajectus.* Et quam speciem ergo habet veri, quod tum dicta hæc *Antonina*? Etiam, quod notandum, primum ibi non urbs, sed ad loci tuitionem *castrum* tantum, *castellum*, quod accolarum confluxu evasit tandem urbs. Et hæc & diu dein post, etiam postquam jam urbs, vulgo *castrum* tamen, dicta, more olim recepto, quo urbes, quæ munitæ, passim *castra*, *castella*, ut & statim jam dixi, & olim *lib.* 2. *de Nobilit. cap.* 1. Castrum autem seu urbs, nam utrum dicas nihil refert, quam primum passim innotuit, *Trecht* dicta, *Trajectum*, ut & *vetus Trajectum*, quod ab accolis ibi Rhenus jam olim trajici solitus. Accolæ autem, quia Slavi, *Vultæ* scilicet, seu *Vilti*, aut

Wiltenburch. Daer na langhen tyt makeden die *Wilten* een eendrachticheit mitten *Vriesen*, dat sy wouden den Rhyn op varen, ende mit heercracht vervechten al 't lant van Gallien. Ende also die Roomsche historie seyt, was in die tyden een Kersten Key-

ut alii scribunt *Wilti*, ab iis urbs *Vultrajectum*, & quia castra etiam *burgi* etiam *Vultaburg*, *Wiltaburg*. *Vultrajectum* ubique habet Sigebertus Gemblacensis vetustissimus scriptor, ut ad Ann. 697. *Willebrordus à Sergio Papa Clemens cognominatus, & ad prædicandum genti Frisonum Episcopus consecratus, ex dono Pipini Principis sedem episcopalem statuit in loco Vultaburch dicto, qui nunc Vultrajectum dicitur, à nomine gentis Vultarum & Trajecto compositum, quasi Vultarum opidum. Nam Trajectum lingua Gallica opidum dicitur.* Ad Ann. 994. 997. & 1004. *Adelboldus Episcopus Vultrajectensis.* Ad Ann. 1010. *Northmanni Frisiam ceperunt, & multis cæsis Vultrajectum opidum incensum est.* Habet etiam Anselmus Gemblacensis in Auctario ad Sigebert. ad Ann. 1131. *Civitas Vultrajectum ex magna parte concrematur &c.* *Wiltaburg* habet Beda *lib. 5. hist. eccles. cap.* 12. *Donavit autem ei Pipinus locum cathedræ episcopalis in castello suo illustri, quod antiquo gentium illarum vocabulo Wiltaburg, id est, opidum Wiltorum, lingua autem Gallica Trajectum vocatur.* S. item Ludgerus in vita S. Gregorii apud Brouwerum: *& stabilito episcopatu in loco, qui nuncupatur Trajectum, & alio nomine Wiltaburg.* Auctor Chronici Rhythmici:

——— ——— *bi quam t'Utrecht*
Dat Wiltenburch hiet te voren.

Certum autem, quod nuspiam in antiquissimis monumentis aut *Antonia* aut *Antonina*, sed * *Trecht*, ut dixi, aut *Trajectum. Trecht* autem per crasin & contracte ex *Trajecto*, ut *Dordrecht*, *Papendrecht*, *Slydrecht*, *Cattendrecht*, *Mydrecht &c.* non quod *trecht* forum sit, ut Junius † fingit, sed non probat, sed à veteri, qui jam olim in his locis trajectu. Ut non dicam de tabula, quæ vulgo dicitur Antonini, Justiniani jam tempore, quum nondum penitus concidisset Romani terror imperii, *Trajecti* verbis expressis meminit Childebertus Francorum Rex in charta Ann. 539. apud Goldastum *to. 3. const. Imper.* Nec est quod possit objici. Quæri tantum posset, an non error in numeris. Diserte habet Goldastus Ann. 539. Baluzius vero Ann. 595. *to. 1. Capitul.* quo imperavit Mauritius. Nec is aut meminit Goldasti, aut mutati à se anni causam uspiam addidit. Quicquid sit, certum est, quod vetusta ad-

* *Trecht* etiam occurrit in epistolis Bonifacii, *Trech* in vita S. Sturmionis apud Brouwerum.

† *Batavia sua cap.* 11.

Keyser, die *Valentinianus* hiet, die XLVIII. na *Julius Cæsar*, ende vernam snellic die maer van den onvroeden volke, ende haer verwoetheit, ende vergaderde daer tegen een machtich heyr, ende haeste hem dat ongehoorsamige volc weder te staen

admodum appellatio. Meminit Carolus Martellus etiam in charta apud Hedam *hist. Ultraj. p.* 28. *& seq.* Carolus Magnus in charta Ann. 779. apud Goldast. *d. tom.* 3. *neque in Trajecto, neque in Dorestado, neque per omnes portus &c.* Alcuinus item Caroli Magni præceptor, qui *castellum Trajectum* vocat in vita S. Willibrordi. *Trecht* est in charta Ottonis I. Imperat. Ann. 953. apud Hedam *hist. Ultraj. p.* 78. & in alia ejusdem *hist. Ultraj. p.* 86. Occurrit etiam *Utrech* in charta divisionis inter Carolum Calvum & Ludovicum Germanicum in Annalib. Bertinian. ad Ann. DCCC. LXX. *Utrecht* quasi *Outrecht* prima litera detrita. Unde & *vetus Trajectum* passim in chartis, ut in Caroli Magni apud Hedam in *Albrico*, Ludovici Pii apud Hedam in *Rixfrido*, Lotharii ejus filii apud eund. in *Egibardo*, & in Annalib. Bertinian ad Ann. 834. *Classis de Danis veniens in Frisiam aliquam partem ex illa devastavit, & inde per vetus Trajectum ad emporium, quod vocatur Dorestadus, venientes omnia diripuerunt. Antiqua* item *civitas*, ut apud S. Ludgerum in vita S. Gregorii apud *Brouwerum.* In chartis alibi etiam *vicus*, alibi *monasterium*. *Vicus* in charta, quæ est Regis Pipini, apud Hedam *hist. Ultraj. p.* 36. *in vico, qui dicitur Trajecto*, in Caroli Magni apud eund. *in vico Trajecto p.* 39. Nec mirum, quod *vicus*. *Vicus* passim etiam urbs, unde & *Brunswyck*, *Sleswyck*, *Beverwyck*, *Harderwyck*. Et à *vico* vicinus. *Vicinus* idem quod civis. Blasius Ortisius *itin. Adrian.* VI. *apud Baluz.* 3. *miscell. cap.* 41. *Concessimus Viterbium civitatem, quam ut reor mille vicini colunt. Castrum* ob munitionem, ob frequentiam dein *vicus*. *Monasterium* autem haud dubie, quod potissima id ejus pars, in usum Canonicorum extructum à Willebrordo. Certe & olim Canonici, ut qui passim olim per Germaniam Canonici Regulares, inclusi cellis, ut monachi. Communis eorum victus, communis mensa, habitatio, quemadmodum monachorum. Unde & interdum *Canonici monachi* in Caroli Magni Capitulis *lib.* 5. & simpliciter etiam *monachi* in Chronico montis Sereni ad Ann. 1223. Vita S. Ludgeri apud Brouwerum *cap.* 4. *tonsura in Trajecto monasterio accepta*, Add. *cap.* 8. *cap.* 10. *&* 11. *ibid.* Nec putandum, quod id insolens. A cœnobio, à monasterio, quod extruxit ibi & consecravit Hermannus Episcopus. Olim *Mimigarnaford* aut *Mimigardeford*. Chron. Mindens. apud. Meibom. 1. *rer. Germ. pr. Mimigaverdensis, quæ nunc Monasteriensis anno Domini* DCC. LXXXIV. *fundatur*. Brouwer. ad vit. S. Ludger. 1. *cap.* 20. *p.* (*mibi*) 87. Fabula

ſtaen ende te bedwingen. Daer geſchiedet dat die Keyſer verwan ende bedwanc dat ongehoorſamige (1) diet, ende behielt al haer ſcepen, ende hi voer den Rhyn neder, ende ver-

bula eſt autem, quam habet Gobelin. Perſona *Coſmodrom. ætat.* 6. *cap.* 31. de *Antonina* ad Leccam condita, deſtructa & reſtituta mox, & dicta tum *Wilckenburgh*, tandem autem à Dagoberto tranſlata in locum, in quo nunc eſt, & hinc dicta *Trajectum*. Nec *Wilckenburch* ſolet ſcribi, ſed *Wiltenburch* paſſim, à *Wiltis* ſcilicet ſeu *Wilzis*. Eginhardus: *His motibus ita compoſitis, Slavis, qui noſtra conſuetudine Wilſi, proprie vero, hoc eſt ſua lingua Welatabi dicuntur, illatum eſt bellum.* Vid. *orig. Pomeran. Chriſt. Hartknoch n.* 12. Nihil verius quam quod dixi, *Utrecht* quaſi *Outrecht* & à Vultarum trajectu, quod *Vultrajectum* antiquitus, abjecta prima litera *Ultrajectum* deinceps, quamvis non ignorem & aliter à nonullis acceptum illud *ultra*, ſic ſcilicet ac ſi eſſet *ultra Rheni trajectum*, dum non pauci ſunt, qui hinc vocant, & reſpectu forſan Superioris *Ulterius Trajectum*. Geſta Abbatum Trudonenſium apud d'Achery *to.* VII. *Spicil. lib.* 3. *Conradum ſcilicet Ulterioris Trajecti Epiſcopum, qui ſibi permiſſus fuerat coram Imperatore &c.* Forſan etiam *ulterius*, quod quicquid ultra Trajectum vindicandum deinceps, ut quidam volunt, ſuperiori Germaniæ. Sic vetus ſcriptor vitæ S. Meinwerci apud Brouwerum *cap.* 4. *Ad hujus inferioris Germaniæ ſeptentrionalem tractum Trajectenſis diœceſis eſt terminus, locus navium & vectigalium conventibus quæſtuoſus.* Alii rectius *inferius ſuperioris* reſpectu, ut Gobelinus Perſona *Coſmodrom. ætat.* 6. *cap.* 35. *& erat Trajectenſis Epiſcopus, videlicet in Trajecto inferiori, quæ de partibus Friſonum reputabatur.* Rudolphus etiam Imperator in charta Ann. 1286. Et tantum de Ultrajecto unde & mihi origo eſt. Felix, quæ jam olim immenſum omnium luminibus obſtruxit paſſim toto Belgio vetuſtate *& altitudine eminentis fortunæ, dignitatis* inſuper *ſacerdotalis fulgore, & bellicæ virtutis gloria cumulatiſſima civitas Trajectum.* Quod elogium eſt Junii *d. loc.*

(1) *Diet* alibi vir fortis eſt. Velſer *lib.* 3. *rer. Boic. pr.* Alibi, gens, populus. Sic & hic, verbi gratia, & paſſim apud Otfridum, ut *lib.* 3. *cap.* 13. *fremidemo thiote*, id eſt, exteras gentes. Chron. Rhythm. *pr.*

Omme van den Mammerien
Te bekeeren t'beiden diet

& mox:

Want Willebrord ende Wolfram,
Ende ander geſelſcap dat mit hem quam,
Bekeerden dat Vrieſche diet.

Hinc

vernielde dat Casteel te *Wiltenburch*, ende dwanc alre eerst die Vriesen *in ons Heeren jaer* CCCC. *ende* X. Ende keerde van daer weder mit seghe ende mit grooter eren, ende was moghende Keyser daer na wel twintich jaer.

Daer na een deel jaren als *Eraclius* Keiser was, in dien tyden was een Coninc in *Oestvrancryc*, die *Dagobertus* hiet, ende dede Hollant in syn bedwanc, ende dede weder maken een casteel van sonderlingen grooten timmeringhe, ende dedet noemen na den Latyn *Trajectum*, dats te Duytsche een *Overvaert*, om dat men daer overvoer ende vertolde den Casteleyn van Utrecht comenscepe van menigerhande goeden, die bi den Rhyn voeren, ende bi der souter zee. Binnen welcker montaengen van Utrecht wert getymmert die eerste kerck in die eer des Apostels Sinte Thomaes *in ons Heeren jaer* DC. XLII. daer die Priesteren arbeit in deden om te bekeren dat Vriesche volc. Maer die arbeit was al om niet, want dat hartneckighe volc meynde emmer te keeren dat heylige gelove uyt haren lande, ende braken die yerste kercke, ende daer na mit swaren oorloghen so moeyden sy al Hollant.

Hollant als men vint beschreven in enen boec, die hiet *de proprietatibus rerum* in den XV. boeck, is een cleyn provincie gelegen bi den Ryn, daer die Rhyn in zee gaet, ende streckt Zuutwaerts aan *Brabant*, ende Oestwert aen *Vrieslant*, ende Noortwert aen die *Bartaense* zee, en Westwert an die neder *Gallen*,

Hinc & *Diederic* quasi *Diet ryck*. *Teuto* item gentis conditor, *Theo lo*, qui apud vulgum *Dieto* etiam, seu *Dioto*. *Dietsch* idem quod *Duytsch*. Sic & Chron. Rhythm. in Adelheyde Wilhelmi Regis sorore.

Ende deden toe ter scolen gaen
Walsch ende Dietsch leren wel.

Idem in Joanne II.

Ende worpen hem aldaer ter were
Jeghen dat stoute Zeusche diet.

Alioquin ut Aventinus vult, *Diethe* etiam divitias, officium, munus, significat. Vid Meibom. ad diploma *Thassilonis*, & ad Witichind. *lib.* I.

Gallen, ende an Vlaenderen, *ende is een broecland en waterich, allesins mitten armen der zee ende des Ryns omleyt, gelyc enen eylande, ende heeft binnen walen ende meeren, ende sonderlinge goet weyde lant, daerom daer veel beesten in syn, ende die aerde is tot sommige steden harde vruchtbaer, en oec syn dair bosschen, ende te veel steden wilde beesten, waer bi datter goede jacht is. Ende te veel steden ist moerich, daer men een materie of maect, die oerbaerlic is te bernen, ende is een ryck lant, als van den goede, dat bi der zee ende bi den rivieren raer is. Van welken lande die Hoeftstad geheten is* Trajectum inferius *in den Latyn, maer* Utrecht *hiet 't in den Duytsche. Want ant Duytsche lant behoort sy na der gelegentheyt, na den zeden, na der Heerlicheyt, ende mede na der talen. Ende dat volc is groot van lichaem, starc van krachten, stout van herten, scoen van aensichte, eersaem van zeden, Gode ontsiende, en na der gewoonte van den Duutschen, den ander getrouwe ende vreetsaem.* Tot hier toe ist genomen uyt den boec *de proprietatibus rerum.* Na der Duytscher talen ist geheten *Holtlant*, want daer veel houts ende bosch in plach te wassen, maer nu hetet *Hollant*, want daer een letter uyt is gesneden.

Die Princen van Vrancryk, die *Carolingi* syn geheten, berechten lange tyt dat Roomsche ryck en Vrancryk, die deelden al Hollant, als men hier na bet verclaren sal in twee Heerscappyen, als in een Bisdom en een Graefschap, want *Kaerl*, die men *Martellus* hiet, die een Hertoge was, ende een der meeste Heeren van Vrancryc, gaf die kerke t'Utrecht die eerste gave, ende enen *Kaerl*, die men hiet den *Calen*, en na een Roomsche Keyser, gaf dat Graefschap van Hollant die eerste Heerlicheyt, ende op dat wy bekennen moghen dat alre eerste begin beyde van den Bisdom van Utrecht ende dat Graefschap van Hollant, so ist ons behoeflic, dat wy ons begin maken uter gesten van Engelant.

Alsō die Engelsche historie inhout, so quamen die *Nedersassen*, die men nu gesamentlic heitet die *Vriesen*, met ongetelden schepen in *Britaengen*, dat men nu *Engelant* heet, ende wonnen dat lant, ende bleven dair. Ende die bekeerde Paus *Gregorius* die heylige Leeraer totter gratien des doopsels bi twee leeraers, die een hiet *Augustinus*, die ander *Mellitus*, als in *Dialogo* beschreven is. Van welke Nedersassen ofte Vriesen door de voorsienigheyt Gods geboren wert

wert (1) een kint, dat *Willebrordus* hiet, ende syn vader was *Wilgbis* genoemt, ende gaf dat kint aen vrome broeders te leeren in een cloofter, dat *Harpen* hiet, ende daer wert hy Clerc geleert, ende ontfinc crune. Ende tot syn xx. jaer bleeff hy daer in legghen ter leeringhe. Daer na ginc die jonghelinc van deuchden tot deuchden opclimmende, ende focht met groten vlite die foeticheden des levens, ende quam tot Sinte *Egbert* den yerften Biffcop tot *Noertbummerlant*, ende is hem na gevolcht als enen overften meefter ** des fcouweden levens al in Yerlant, op dat hy daer fonder commer van tytliken dinghen mochte leyden een heremitelic leven. Ende van defen *Egbert* feyt men dat *Willebrordus* fyn Priefterlicke orden ontfinc. Daer na als *ecclefiaftica hiftoria* feyt, fo fende defen *Egbert Wigbertum* fynen difcipel in Germanien, op dat hi den ongelovigen volcke leeren mochte die waerheyt der heyliger Evangelien. Mer defe felve *Wigbertus* wert fo wederftaen overmids des viants behendicheyt, dat hy mit fyne leere an dat ongelovighe harde volc al te luttel vorderde. Ende aldus ongedaen fyne bootfcap voer hy weder in Engelant. ** Contemplativæ vitæ. Beka.

In den jaer ons Heeren geboorte als men fchreef DC. ende XC. fo en liet defe felve *Egbert* niet af van finen goede beghin, ende fende *Willebrordum*, die doe Priefter was, (2) mit ** XI. gefellen in *Germanien*, om dat ongelovige volc te bekeren ** Sic & Beka.

(1) Theofrid. Epternacenf. *de vit. S. Willebrordi cap.* 2. *Nomen quod per penultimi ellipfin elementi juxta Teutonicæ linguæ idioma voluntarius panis fonat, Willibrort impofuit, Wilgifi filius.*

(2) De ejufdem itinere Theofrid. Epternacenfis *cap.* 5. *ibid. Certum habens, quod Gallia, quæ caufidicos docuit facunda Britannos, in quibufdam fui tractus partibus idolatriæ eatenus fqualleret erroribus, navem confcendit, tumida modo vela fufpendit, rudentes explicuit, & Spiritu Sancto clavum regente, & curfum profequente, Oceani maris fe tradidit fragoribus, & terris evanefcentibus non expavit, quod cœlum undique & undique pontus, fed in exoptatos fumma cum alacritate animi contendit portus. Delatus vero eft primum in portum Gravelingæ villæ maritimæ, ubi ufque in præfens tempus ingenti veneratione juxta littoris crepidinem honoratur faxum formæ quadrangulæ, quo potius quam navi, ut nati natorum & qui nafcentur ab illis, folent aftruere, ob nauli penuriam à nauclero non admiffus, in Hybernenfi littore novo & inaudito creditur effe fubvectus navigii genere. Non tamen ibi moras in-*

B 2 nexuit,

keren totten rechten gelove. Ende dese waren Sinte *Willebrordus* gesellen, ende getrouwe medewerekers in den woirde Gods, alse *Suibertus*, *Williboldus*, ende *Livinus*, in Oestvrancryc daer na Bisscop, die Abt *Wineboldus*, ende twee *Ewalden*, die Papen waren, ende martelaers, *Werenfridus* ende *Marcellinus*, die Papen waren ende Confessoren, ende *Albertus*, die een Diaken was, ende gaf om Gode syn Conincryck over, dat hem van sinen vader aencomen mocht, ende ginc mit Sente *Willebrordus* in een elendige pelgrimaedse. Ende want die heylige leeraers geboren waren in Engelant van die Nedersassen geslachten, daerom mochten si te bet prediken die *Evangelie* in Duutschen tongen.

In den jaer ons Heeren DC. ende XCIII. versamende *Puppyn* moghende Hertoghe van Vrancryck een groot heer van Ridderscap, ende van gemeente, ende maecte een groote heervaert tegens den Coninc van Vrieslant *Rabode*. Ende die Coninc *Rabodus* versamende een onghetellic heer van Vriesen, ende wederstont den Hertoghe crachtelyc, mer nochtans bi Gods gehengenisse so bleef *Rabodus* verwonnen. Daerom die Coninc *Puppyn* sende *Willibrordum* met sinen gesellen in Vrieslant, op dat hy den Coninc *Rabodus* mit synre leere ten kersten gelove mochte brengen. Die Coninc *Rabodus* had syn woninghe bi (1) enen eylande, dat hiet *Fostenlant*, daer placht dat dienend geselscap der afgoden te versamenen. Doe quam *Wille-*

meruit, sed salo tabescentibus refocillatis in littore artubus, carbasa extendens remorum ductu navim impulit. Sulcabat undas absque omni turbine & tranquilla navigatione applicuit ostiis Rheni fluminis, Regis fluminum Galliæ & Germaniæ, anno DC. XC. *incarnationis Dominicæ, & continentis terræ exhilaratus amœnitate ac amplitudine recto itinere pervenit Trajectum arcem tunc & solium Regni Frisiæ.*

(1) Idem *cap.* 10. *Sed cum redeundo periclitaretur, ut catechista gentium Paulus, periculis fluminum, periculis in mari, orta tempestate coactus est in quandam insulam, in confinio Fresonum & Danorum editam, quæ Barbarice Fositeslant est nuncupata, à quodam Fosite idolorum suorum Archiapostata Principe, cujus tutela bruta gentilitas credidit tutari ac munire se, & universam regionem circa oram maritimam. Fanum ibi operosis ædificatum impendiis &c. Socitem* vocat & *Sociteslant*. Jo. à Leidis *lib.* 2. *hist. cap.* 12. Sed locum censet mendosum, & legendum ex MSS. *Foste* & *Fosteslant*, Lydius *Belg. gloriof. p.* 181. *Foste-*

Willebrordus die Priester Gods, ende brac aldaer drie temple, die in *Jupiters* eere gesticht waren, ende drie menschen doopte hy, die den * Coninc verlakeden. *Rabodus* die Coninc meende dit gewelt, dat hem gedaen was te wreken, ende gebood een van Sinte *Willebrordus* gesellen te dooden, dient mitten loten bevelle, ende dair t'lot op vel plach Gode te bidden, dat hi martelair storve. Maer als *Willebrordus* sach, dat hy Coninck *Rabot* niet keeren en mochte van sinen afgode, ende hi luttel sielen daer gewonnen hadde, wert hy te rade, dat hy weder varen woude in *Oest-Vrancryc*, ende die nywe bekeerde ongedoopte in den geloove stercken woude. Ende vergaderde vele Papen, ende quam daer mede totten Casteel van Utrecht, dat in dien tiden was in der Oestvrancriken machten, daer hi vaste bi Sinte *Thomas* kercke, die gedestrueert ende vervallen lach, makede een beedhuis in die eere des heyligen Cruus *int Jaer ons Heeren* DC. XCV. daer hi in sette ende wyede die eerste vonte om die bescherminge des Casteleyns van Utrecht, ende si mochten hebben een sekeren toeganc t'ontfaen dat sacrament der heyliger dopen.

* *Sathana pompus est apud Bek.*

WILLEBRORDUS *die eerste Bisscop t'Utrecht.*

Int jaer ons Heeren DC. XCII. *Puppyn* die edel Hertoghe versach in Sinte Willebrord grooten volstandicheyt te prediken dat

Fostelandiam vocat Heda. *Foseten* appellat Deum, & *Foseteslant* insulam Altfridus apud Mabillonium in *vita S. Ludgeri secul.* 3. *Benedict. part.* 1. Atque ita etiam Anonymus apud eund. *ibid. cap.* 18. Alcuinus vocat *Fositen*, & insulam *Fositeslant*, apud Mabillonium in *vit. S. Willebrord. secul.* 3. *Bened. cap.* 9. Lydius putat Amelandiam esse ad *p.* 3. *Belg. glorios.* Contra eam & Farriam, quæ *in ostio Albiæ fluminis longo recessu latet*, (*t' Heiligelant* vulgo,) eandem esse ait Adam. Bremens. *lib.* 4. *hist. eccles. Hanc in vita S. Willebrordi*, inquit, *Fosetislant appellari didicimus*, *quæ sita est in confinio Danorum & Fresonum.* Insulam putat esse è regione Amelandiæ, sed magis introrsum ad mediterranea Frisiæ, ubi tabula chorographica, quæ est apud Ortelium, vicum *Fosweert* repræsentat, Willebrord. Bosschaerts vir doctissimus de *prim. vet. Fris. Apostol. dissert.* 56. *Fosweert*, inquit, quasi *Fostweert*. Et habet Lector hic de quo cogitet. Nam & plures ibi insulæ in eodem confinio. Add. Brouwer. ad *vit. S. Ludger. cap.* 18.

dat heylige Evangelie, vercreech mit gestadiger bede an Sinte *Willebrord*, dat hi te Romen varen woude om te halen die heylige benedictie van den Paus, ende worden Bisscop. (1) *Sergius* die Paus, die d'eerste was alsо geheten, wert vermaent van den enghel in een visioen, dat hy overmits bede des Hertoge *Puppyns* desen voerseiden Priester *Willebrordus* waerdelike ontfinc, ende ordineerde in Sinte Pieters kerck hoechlic in eenre scouder mantel in enen Aerdscen Bisscop, ende helten bi hem een stucke tyts, ende gaf hem enen nywen name, ende hieten *Clemens.* (2) Ende als dese *Clemens* die benedictie van den Paus hadde ontfaen is hy weder gekeert in Duytslant. Ende op die selve stede, daer Sinte *Thomaes* kercke hadde gestaen bi den Casteel, tot Utrecht, dede hi maken een Clooster kercke van Canoniken, ende dair in geboet hi stedelic te setten des Biscops stoel. Want hi die selve kercke bi siner eersten benedictie wyede, ende heylichde mit syns selves hant. Dese heylige kercke van Utrecht mach mit rechte heten een Coninclik gestichte: wantet die Coninghe mit erve ende mit vryheden hebben verciert. In welcker kercken veel heylighe Priesteren in voer tiden hebben geweest, door wien Godt vele miraculen heeft gedaen, beide in horen leven ende in horen doot.

In

(1) Idem Theofrid. *cap.* 7. *Quarta ante adventum ejus in urbem nocte Angelus lucis convenit Dominum Apostolicum Sergium &c.*

(2) Idem *cap.* 8. *Ante clarus nobili præconio fama, tunc vero multo præclarior per alta mœnia Romæ vix impetrata à Domino Apostolico redeundi licentia tandem post quatuordecim dierum curricula, ex quo in urbem venerat, ut venerabilis Beda testatur in ecclesiastica Anglorum historia, inæstimabilis pretii donis ditatus rediit in Franciam, hinc sub Dagoberto Rege & Pipino Duce mundi decus & gloriam &c. Igitur tantæ prærogativæ hierarcha Willebrordus ab egregio Principe Pipino cum ingenti susceptus alacritate, & gloria donatus & glorificatus est ab eo Pontificali cathedra in castello illustri, quod juxta Domini Bedæ assertionem Viltaburch antiquitus Barbarica, Trajectum vero lingua vocatum est Gallica, ubi navigans de Hybernia, ut prælibavimus, delatus in continentem hujus navigationis finivit dispendia & incommoda. Hic non procul à ripa Rheni fluminis ædificavit & dedicavit oratorium in honorem Crucis salutiferæ, & Theotocu Mariæ virginis perpetuæ, & in brevi coadunata egregio fratrum caterva &c.*

In deser kercken syn geprovent rikelic Canoniken mit grooter weerdicheit, die in horen beden niet en rusten dach ende nacht te loven den name des Heeren. In deser kercken syn reliquien ende heylicheden van menigerhande Sancten gebeente, die men daer heeft in grooter eeren ende in waerdicheit. Ende ook syn daer mede twee ingewanden van twee machtige Keyseren te samen begraven.

In den jaer ons Heeren DC. XCVII. *Kaerl*, die Hertoghe ende meeste Heere van Vraneryck, (1) na des Hertogen *Puppyns* syns vaders doot gaf hi die eerste gave der kercke van

(1) Ita quidem Beka. Ut alii, non ipse, sed Pipinus fuit primus, qui ecclesiæ quid dedit dono. Quid ipse autem dederit, quid Pipinus, quid alii, expressit sic Theofridus *cap.* 12. *Amplissima illi rata concessione & adstipulatione tradiderunt patrimonia. Dux excellentissimæ generositatis Pippinus cum Blittrude contorali sua æque generosis orta natalibus* III. *Idus Maji anno* XII. *Childeberti gloriosissimi Regis dedit ei Epternacensis fisci medietatem integram à Theodardo egregii Ducis Theotbardi filio sibi traditam. Irmina vero Dagoberti Regis filia hereditario jure possessam cum omnibus appendiciis vel adjacentiis suis, cum villa Montis sita in pago Tulbiacensi* III. *Kal. Decemb. addidit partem alteram. Idem munificus Princeps sub chirographi subscriptione anno* II. Regis *Dagoberti secundi* VI. *Nonas Martii tradidit illi villam in pago Mosariorum sitam, & à præterfluentis fluvii nomine Sueſtram nuncupatam, & egregia Blittrudis sagaci industria ab ingenuis viris pecuniæ impendiis comparatam. Et quia utriusque loci situs tam sapienti architecto visus est amœnus, & cœnobitalis vitæ studiis apprime aptus & dignus, in utroque jactis fundamentis exædificavit cœnobium, & in montibus Israël in pascuis uberrimis postmodum aggregavit gregem Dominicum. Æternæ memoriæ Carolus prælibati Ducis filius Major domus Magni Karoli avus* II. *Idus Maji in urbe Treverica prædium ei dedit situm in Fresia in pago Kinheim super fluvium Velisera, ubi mare fluit in parte altera, integram villam Adrichaim nuncupatam, & Regalis testamenti confirmavit pagina. Item Rothingus vir magnarum opum legitima testamenti confirmatione delegavit ei ecclesiam in Antwerpo castello super fluvium. Scalda in pago Renensium, cum appenditiis, villis, & tertia parte telonei ejusdem castelli, quod nunc est marca Regni. Rata item traditione à viris summa præditis honestate sunt ei tradita magnificæ utilitatis allodia. Ab Haribaldo quidem clericali dignitate functo in pago Marsum dicto in ostio Musæ una cum omnibus appendiciis suis basilica. Ab Angilboldo villa Waterlo in Toxandria super villam Dumella. Ab Angilberto omnia quæ viri ejus cesserunt in villa Ereslob nuncupata, & Aisrim villa integra. Ab Ambaldo cum omni in Hoekenscheit villa Disena. A Thibaldo in Mal-*

van Utrecht, ende had enen groten ſtryt tegens den ongehoorſamen Coninc *Rabodus*, daer hi vele Vrieſen dootſloech, ende dwanc den Coninc mit crachten. (1) Deſe ſelve *Kaerl* was geheten *Martellus*, ende als hi den Coninc Rabodus verwonnen had, ſo nam hi em in genaden, om dat hi hem belovede ſonder twifel Kerſten te worden.

In den ſelven jare wort vermaent *Wulframnus* die Aerdſce Biſſcop van *Senonen* overmids Godlycken viſione, dat hy varen ſoude in Vrieſlant, ende helpen Sinte *Clemens* die Vrieſen bekeren. Doe hy daer quam arbeyde hy mit ſynre heyliger lecre, dat Coninc *Rabodus* wert geleert in den heyligen gelove, ende quam in der vonten, daer men in doopen ſal, mit geveynſder ynnicheit. Ende als deſe ſelve tyran quam, ſinen enen voet geſet int heylige water, ende den heyligen gelove ware geloſte ſoude doen, doen ſeinde hem die viant in, dat hi vraechde, waer 't meeſte getal van ſinen Vrieſen ware, of in hemelryck, of in der euwiger verdoemeniſſe. Die heylige Biſſcop antwoorde, dat alle die Vrieſen, die in voertiden niet gedoopt en waren, die waren altemael in der hellen verdoemeniſſe. Ende als die Coninc dat hoorde tooch hy ſyn voet tot hem uter heyliger vonten, ende ſprac, ic wil liever mit mine Voervaders de heyden hebben vele geſelſcaps in der hellen, dan mit luttel dynre kerſten beſitten hemelryck. Aldus wert die Coninc *Rabodus* bedrogen bi des viants rade, ende ſterf des derden daghes daer na jammerlycs doots. Ende na des Conincs doot ſo wert Clemens, die *Willebrordus* hiet, vrylic laten varen, wair hi woude in Vrieſlant, ende openbaer-

Malnaheim integra cum adjacentiis ſuis eccleſia. Ab Ebroino Comite præclara in villa Rivera prædia, & in Milinge cum omni integritate baſilica. A Wicbardo venerabili viro VII. *& ſemis manſi, & unum molendinum in loco, qui dicitur Erde ſuper fluvium Prumia, & plura alia, quæ conſulto prætereo propter barbara & hominum & locorum vocabula &c. Omnia vero ſibi tradita prudentiſſima diſpenſatione diſtribuit partim Trajectenſi, ſedi ſuæ Apoſtolicæ, partim Epternacenſi eccleſiæ &c.*

(1) Idem *d. tr. cap.* 22. *Victorioſiſſimus in Auſtria Dux Carolus jam dicti Pippini filius &c. Nam hic & aviti nominis & paternæ dignitatis & virtutis beres, ac ob creberrimam hoſtium contuſionem cognominatus Tudites &c.*

baerlic prediken dat heylige Ewangelie, en die ongedoopte gelovighe te doopen, en tie nywe gelovighe te vernyen, Priesteren te wyen, ende in elcken dorpe kercken te stichten.

(1) Nu en willen wy niet vergeten die miracle ente ghenaden, die God door desen Bisscop heeft gedaen, die wy bescreven hebben vonden in ouden boecken van synre heylicheyt. Het gesciede tot eenre tyt, dat alle die van synre gesellscap waren, leden onverdraechliken dorst, als sy mit hem voeren bi den oever van der zee, die kercken te visiteren van sinen Gestichte, ende sy en hadden ghenen wyn, ende dat water was sout, des die heylige vader medeliden hadde mit sinen heyligen discipulen, ende hiet enen, die hem heymelic was, syn tenten uytrecken, ende daer in een cleyn culekyn graven. Doe ginc die heylige Bisscop in die tente alleen, ende bad Godt innichlyc om water, ende rechtevoert vloeyde uter souter aerde hoip van verschen water, also dat alle dorstighe putten uter fonteynen waters genoech, ende om die heylicheyt des Bisscops, die si dair an bekenden, so loveden sy, ende verbreydeden die almachticheit des Sceppers. Ende die selve fonteyn is in een dorp hiet *Hello*, leit bi *Alcmaer*, ende is geheten nu hudens daghes Sinte *Willebrords* put. Het geschiede, dat dese selve Sinte *Clemens*, die *Willebrordus* hiet, voer in een eylant, heit Walcheren, om dat harde volc, dat daer in woonde, te bekeeren totten kersten geloove, (2) dair vant hy een beelde gemaect na Mercurius den afgod, dat die luden daer in groter eeren offerden. Welc

(1) Idem Theofrid. *cap.* 24. *Ad mausoleum ejus innumera claruerunt miracula, sed scriptorum inopia & incuria ex maxima parte sunt Lethæo latice abolita. Nam primo quidam linguæ ac gentis Scoticæ aggressus summi viri gesta describere rustico stilo detrivit dignitatem historiæ. Dein Albinus cognomento Alcuinus de Britannia vir urbanæ elegantiæ, utpote Magni Caroli yperaspistes &c.*

(2) Theofrid. *ibid. cap.* 13. *Nec angustis contentus terminis latius loca invisit finitima, ut obtenebratæ gentilitati infunderet ac distribueret æterni splendoris paracliti Spiritus carismata. Divertit in insulam Walachriam Scaldæ fluvii & Britannici maris circumfluam brachio &c. Intravit fanum in ora situm maritima &c. Detestandus autem*

 delubri

Welc beelde dese heylige Bisscop te mael brac ende vernielde. Doe quam die behoeder des afgods, ende floech den heyligen Bisscop mit enen sweerde op syn hooft, ende waende t'onrechte, dat sinen afgod gedaen was, te fachten mitten heyligen Bisscops bloede. Mer die selve moerdenaer overmids Gods wrake wert gegrepen van den viant rechtevoirt, ende also gequelt, dat hy op ten derden dach sterf onsalichlike, ende die heylige Bisscop bleef gesont, ende ongequetst, overmits die gratie Gods dien bescermde. Ende hi predickte in elken dorpe dat Ewangelie volstandelike.

(1) In den jaer ons Heeren DCC. ende XXXVII. op de sevende Idus van Novemb. sterf dese Sinte *Clemens*, die *Willebrordus* *hiet*,

delubri custos ira facibus accensus &c. micantem gladium vibravit, exsertam dexteram totis viribus concitavit, ac venerandum Antistitis caput gravi imo lethali ictu vulneravit. Ac profecto avidum palma martyrii victoriosissimum effecisset martyrem, nisi divinæ providentiæ dispensatio in ædificationem corporis Christi matris ecclesiæ, & in augmentum & profectum Dominicæ familiæ illum conservaret illæsum & incolumem. Testis est usque hodie sanguis ejusdem in Basilica, quæ Westcapella appellatur, fusus & consperfus in altaris crepidine &c. Et quia mirabiles eluviones maris subruerunt littori contigua, mirabilis in Sanctis suis Dominus per eximii Prophetæ sui Willibrordi merita mirabiliter excursus ejus compescuit dispendia. Vir enim omnium virtutum speculum per itineris sui baculum juxta commune totius Provinciæ testimonium in continenti traxit sulcum, ut sibi visum est, sufficientem & congruum, & illum in Jesu nomine, qui sicco pede incessit per liquidum, & jussu tempestatem inhibuit, ac ventum validum, & posuit mari metam ac terminum &c. Excrevit evestigio congesta moles arenæ, instar muri firmissima, quam congestionem sua lingua Dunen appellant indigenæ maritimi, & illic usque in præsens eliduntur, & confringuntur fluctus periculosissimi, & quasi ad obicem dissono indignantes sonitu non audent erumpere ac egredi, ac si positis ibi ostiis & vecti divina voce dictum sit mari: Huc usque venies & non procedes amplius. Hic confringes tumentes fluctus tuos.

(1) Imo Ann. DCC. XXXIX. ut ait Mabillon. in præviis observat. *ad ej. vit. n. 6.* Theofridus *cap. 23. Cum vero tantæ perfectionis & sanctitatis vir ob prolixius senium, præclarum Dei xenium, sensisset se non sufficere ad ecclesiastici Regiminis fastigium, & per inhabitantem in se spiritum præscisset decurso jam vitæ præsentis stadio adesse metæ terminum cum suorum symmystarum consilio omnium virtutum dote præditum tunc nomine Winfridum, nunc à benefaciendo cognominatum Bonifacium, suum per* XIII. *annorum revolutiones adjutorem, & coope-* *ratorem*

biet, ende gaf onsen Scepper syn siele, na dat hy die heylige kerck van Utrecht eerlick bericht had XL. jaer. Wiens lichaem gevoert wiert in een Cloister van Sinte Benedictus oirden, dat *Optreveen* hiet, ende is gelegen in den Sticht van *Trier*, dat *Willebrordus* in voertiden selve gesticht hadde, ende verchiert mit menigerhande weldaden, mit synre discipulen goede, dat hem van horen ouders aencomen was, dair grooter gratien ende mirakel of gesciede overmids syn verdiente, die claerlic in syn legende bescreven syn. Dese heylige Biscop doe hi in levenden live was, seynde hy syne discipelen in alle hoeken van den lande syns Stichts den ongelovighen volcke te leeren den wech der ewiger salicheit. Daer af was *Adelbertus* gesant in *Kennemerlant*, daer hy ook stelde die versameninge der nywer bekeerde in heyligen gelove. Die na dat hy veel heyden bekeert hadde eynde syn leven eerlike en hy ruste in Gode salichlic op die sevende Kalende van Julio, ende wert begraven tot *Egmonde* mit sulker eeren als hem betaemde. Wes beedhuys noch verciert is mit menigen deuchden, ende wert alle daghe noch geëert mit menigen deuchden van goeden Kersten luden. Dese heylige Confessoir was onder alle Sente *Clemens* medegesellen verheven, so dat hy Diaken was, ende (1) daer by so meent men, dat hy die eerste *Domproest* t'Utrecht was, dat is, die eerste Archidiaken. Sente *Werenfridus*, die

Lat. editio: *Epternacensi.*

ratorem indefessum per Evangelicæ prædicationis studium decrevit sibi subrogare & ordinare ad Pontificale officium &c. Anno DCC. XXXIX. *indictione* VII. *anno vere ordinationis ejus* XLVI. *ætatis* LXXXI. *qui numerus juxta Genetbliacos infirmis decumbentibus minatur boram obitus, anno Ducis Karoli* XXVI. VII. *Idus Novembr. de loco miseriæ & de luto fecis &c. evolavit &c.*

(1) Nihil de eo certi. Qui vitam ejus scripsit apud Mabillonium *secul.* 4. *SS. ord. S Bened. part.* 1. Willebrordi quidem socium sed Diaconum tantum vocat. Et sic se ipse etiam vocat, si is ipse est, cujus mentio hic, qui sic alloquitur Bonifacium *epist. Bonifac.* 79. *Ego quoque minimus ecclesiæ servus supplici per Dominum deprecatione rogito, ut me cum mea familia Domino Deo cuncta dispensante, ac rite regente, inter cæteros fideles vestros amicos in commune benigne suscipiatis, qui proprio dicor nomine Aldbercht, diaconatus officio fungens, licet indignus &c.* Refertur obitus Adelberti ad Ann. DCC. XL. XXV. Jun.

die een heylich Priester was, die wert gesent in die *Batue* te prediken die heylige Ewangelie, ende berechte die kercke ende t'folc tot *Westervoert*, ende mit exempel syns heylichs levens so bekeerde hy veel lude ten gelove, ende hy ruste in Christo Jhesu op die XIX. Kalende van September, ende wert begraven tot *Elst*, daer in voertiden Sente *Clemens*, die *Willebrordus hiet*, een kerc gesticht hadde in die eere ons Verlossers. Die twee *Ewalden*, die Papen waren, gingen in een lant, dat *Nabien* hiet, ende predicten Christum dair, ende toghen van dair voirt in Sassen, daer si ontfinghen die crone der martelien, want si daer gedoot worden voor t'gelove op tie v. *Nonas* van October. *Suidbertus* die Sente Clemens een trouwe hulper was in den woirde Goids, ende mit hem, na dat hy veel luden ** bekent hadde, ruste hy in Gode salichlick. *Willeboldus* die ghinc in *Oest-Vrancryc*, daer hy dat geloove predicte, ende wert daer Bisscop gemaect tot * Heyndelant, ende Sente *Walburch* was syn suster. Sente *Lewyn*, doe hy in verren lande gepredict hadde t'heylige Ewangeli, wert hy Bisscop gemaect. Sente *Marcellyn* levede langhe tyt daer na tot Sinte *Gregorius* tyden toe, ende leerde dat Overysselse volc den wech des euwighen levens.

** Leg. beekert.

* *Episcopus Eystarensis apud* Bek.

In dier tyt dat *Clemens, die Willebrordus hiet*, die kercke tot Utrecht eerlike berecht hadde, quam een Priester, die *Winfridus* hiet, uyt Engelant in Duytschlant, op dat hy mit syne leere mochte verdriven alle afgoden, ende dat saet der heyliger Ewangelien in der ruder luder herte mochte sayen. Den welcken Priester Sente *Clemens* waerdelic ontfenc, ende bat, dat hi hem een trouwe hulper wesen woude in de leere des heyligen Ewangeli. *Winfridus*, die den goeden man niet weygeren en woude, bleef bi hem in der kercken van Utrecht XIII. jaer lanc, ende bekeerde dat onwetende volc van horen afgoden ten rechten gelove. Daer na peynsde *Winfridus*, datter veel volcks was in dwalinghe, die behoeflic waren, dat men se bekeerde totten rechten gelove, ende daer waren luttel arbeiders, ende nam oirlof an Sinte *Clemens*, ende voer in Hoghe-Duutslant, ende quam in een Stad, die *Ments* heet, daer hi leerde 't woort der euwiger salicheit, ende bekeerde die *Oestvranken*, entie *Doringher*, mitter hulpe Goids van horen dwalingen. Ende want in dien tiden die Bisscop van *Mense* sterff,

ſterff, ende ruſte in onſen Heere, ſo quam *Karel* die Hertoghe ende Overſte, ende maecte verſameninghe mitten Prelaten, ende begeerde, dat men *Winfridus* den Prieſter tot enen Biſſcop kieſen woude, die daer open was, want hi een hoich leeraer was in die heiden te bekeren. Aldus wert *Winfridus* Biſſcop tot *Menſe* in de Stad, ende voer tot Romen, om te nemen die benedixie van den Paus *Gregorius* die ander Paus alſo genaemt, die em waerdelic ontfenc, ende maecten Aerdſce-biſſcop ende clede met enen ſcouder mantel, (1) ende gaf hem enen nywen naem, ende hieten *Bonifacius*. Ende als *Boni-*

(1) Mutabant olim nomen religionem ingreſſi, aut ex laicis facti clerici. Sic ſupra Willebrordus *Clemens* à Papa dictus. Et plura ſunt exempla. Procop. *lib.* 1. *de bello Vandalic.* ἔνθα ἱερεὺς γενόμενος ἑκουσίως πέτρον ἑαυτὸν ὠνόμασε, *ubi Presbyter factus ultro Petrum ſe ipſum nominavit.* Mutabant baptizati. Clodoveus Francorum Rex poſt baptiſmum Ludovicus. Jo. à Leidis *lib.* 1. *hiſt. cap.* 15. Rollo Normannorum Dux poſt baptiſmum Robertus. Witoldus Lituanorum Dux poſt baptiſmum Alexander. Gobelin. Perſon. *Coſmodrom. ætat.* 6. *cap.* 70. Andr. Presbyt. in Chron. ad *Ann.* 1430. Cedwalla Anglorum Rex poſt baptiſmum dein Petrus. Alberic. ad Ann. 689. Hiſpanus quidam Judæus, cum Moyſes primum diceretur, mox poſt baptiſmum dictus Petrus Alphonſus. Alberic. ad *Ann.* 1106. De monachis non mirum. Angelica eorum vita. Eadem quæ baptiſmo inſtituto eorum vis. Jo. Subdiacon. *de contempl.* 219. *Affirmabat hic dicens*: *Quia virtutem, quam vidi ſtare ſuper baptiſmo, vidi etiam ſuper veſtimentum monachi.* Typicum Irenes Auguſtæ in *Analect. Græc. p.* 266. *Fiant commemorationes dilectæ ſororis majeſtatis meæ, admodum reverendæ & honorandæ Dominæ Theodoræ, quæ per ſanctum & angelicum magnum habitum cognominata eſt Domna Irene.* Add. Alteferr. *ad Gregor. Turonenſ. lib.* 2. *cap.* 38. Mutant Papæ etiam nomen, exemplo Chriſti, ut quidam volunt, qui Apoſtolis mutavit nomen, ut alii exemplo Sergii 11. qui ob nominis fœditatem feciſſe id putatur primus, antea dictus *Os porci.* Sic. Magn. Chron. Belg. *p.* 19. Jo. à Leydis *lib.* 5. *hiſt. cap.* 23. Serar. *ad Othlon. ad vit. S. Bonifac. lib.* 3. *rer. Mogunt. not.* 16. Negat tamen Onuphrius Sergium fuiſſe primum. Etiam ante Papatum ait dictum jam Sergium, *Os porci* ei cognomen, abjectum poſtquam jam Papa. Primum, qui id fecerit, Joannem ait 12. ejuſque exemplum ſecutos ceteros. *Quæ*, inquit, *hic Platina ex Martino tradit Sergium* 11. *primum fuiſſe, qui nomen mutaverit, apud neminem veterum auctorum inveni &c.* Nec eſt, cur audiatur hic Albertus Abbas Stadenſis,

Bonifacius mit Bisscops clederen verciert was, is hi weder gekeert tot Mentze, ende predicte, ende leerde, ende verdreef al ongelove uten lande van sinen Stichte, also dat die heyden, die in sinen Stichte waren, gemeenlic die oefeninge der heyden versmaden, ende hielden hem aen die eere des heyligen gelove.

** Apud Bedam *S. Bonifacius.*

** Winfridus *die anderde Bisscop van Utrecht.*

On lange tyt daer na vernam hi, dat Clemens, die Willebrordus hiet, van deser ellendiger werelt gevaren was, en tie kercke van Utrecht was sonder herder, versamende hi een heylige zeent van Bisscopen, ende overdroegen, dat si den eersamen Priester *Lullonem* ordinierden Bisscop tot Menze. Doe en merrede *Bonifacius* niet, hi en voer tot Utrecht bi rade *Kaerls* des Hertogen, ende nam aen te regieren die kercke, die sonder troost stont, in die name Goids, op dattet volc, dat hi in voer tiden bekeert hadde, niet weder en keerde totten afgoden, die si gewoen waren, mer dat hi se houden mochte in der vreese Gods, ende in den rechten geloove. Dese edel Bisscop woude vermeeren den dienst ons Heeren, ende stichte een Canonike clooster kercke in der Stadt van Utrecht al vaste bi den Bedehuys des heyligen Verlossers. Dese kercke heeft veel namen als men leest, mer gemeenlic is si geheten *Oude-munster*, dat is licht, om dat die overste kercke van Utrecht t'ander tyden vernywet ende vermaket was, mer dese kercken in horen ouden tymmer gebleven tot nu toe, ende niet vernywet is, Doch enighe seggen, dat Sinte *Willebrort* dese kercke eerst settede, ende provende dair in LXXX. Canoniken, dattie selve Sinte *Clemens* XL. weder uyt nam, ende settese in Sente Martyns kercke. Ende is dat

densis, qui *Os porci* non Sergio, sed Sergii adscribit decessori Gregorio IV. Haud dubie enim error hic. Cæterum quicquid sit, id interim tamen certum, quod cum nominis mutatione mutari etiam Paparum mores, pronioribus dein Papis in scelus, in vitium, & gloriæ studio secularis postquam vilis paulatim pietas, in deterius semper lapsis. Nomina cum mutantur, mutantur & opera, ut loquens hac de re ait alibi Beda.

dat alſo, ſo en ſegghen wy daer niet tegens, doch en vinden wy daer geen ſekerheit of, of in privilegien, of in hiſtorien. Deſe Biſſcop *Bonifacius* berechte die kerck van Utrecht eerlike als een getrouw wys knecht, die herde waicker was om den ſielen te winnen, ende die heyden te bekeren, die ſinen Heere dubbel ſcat weder brochte.

In deſen tiden is een twydracht ** opgenomen tuſſchen den Biſſcop van Colen ende der kercken van Utrecht, na dat *Bonifacius* Aerdſce-biſſcop van Utrecht **, bi gehete *Zacharias* des Paeus,** die den Hertoge *Puppyn* van Sueſſen had geſalvet te weſen Coninc van Vrancrike. Welken Hertoge *Clemens*, die *Willebrordus* hiet, in voertyden gedopet had int Ryck van Germanien. Doe ſeyde die Aerdſce Biſſcop dattet Caſteel en tie kercke van Utrecht ſinen Stichte toe hoorde, ende dat *Dagobertus* daer toe gegeven hadde. Hier tegens ſeide *Bonifacius* die Aerdſce Biſſcop van Utrecht, dat ſyn kercke ſonder middel toe hoorde den ſtoel van Romen. Waerom deſe ſelve *Bonifacius* deſen twiſt dede ſetten in enen brieff dien hi onſen heyligen vader *Stephano* ſeynde, inhoudende aldus, *Enen nernſtigen Heere, ende uytgeſondert Biſſcop* Steven *die Paus, die Clerc* Bonifacius *in Duytſlant ontbied u ende der heyliger kerken ſalicheit, ende begeerlike minne in Gode. Want in Paeus* Sergius *tyden quam te Romen in die Apoſtel kercke een man van grooter heylicheit ende abſtinentie, geboren van der Saſſen geſlachte, die* Willebrordus *hiet, den welcken deſe voerſeide Paus ordineerde een Biſſcop, ende noemden* Clemens, *dien hi ſeynde dat ongelovige volc in Vrieſlant te bekeren bi den oever van der Weſter zee, die* L. *jaer lanc leerde, ende predicte dat Vrieſche lant, ende heeft wel dat meeſte deel van den luden bekeert ten Kerſten gelove, der afgoden tempel verbroken, kercken geſticht, die overſte kercke t'Utrecht in die eere Sinte Martyns, ende een ander kercke in die ere des heyligen Cruys in der Stadt, daer t'Caſteel ſtaet, dat Utrecht heet, mer hi bleef tot ſinen ouden daghen prediken ende leeren den wech der ſalicheit ende ſette by hem enen anderen Biſſcop, die ſyn hulper ende ſyn Suffragaen was, ende doe hy voleynt hadde ſyn lange jaren voer hy tot Gode in vreden.* † Kaerl Magnus *die Prince van Vrancryc beval my in der ſtoel t'ordineren een Biſſcop, ende dat heb ic gedaen. Nu comt deſe Biſſcop van Colen; en trect deſe ſtoel van hem, daer* Sergius *die Paus deſen voerſeyden* Clemens *in geſet had,*

** Leg. *opgecomen.*

** *Jussu.*

** Illud *die* delendum eſt.

† Apud Bekam eſt *Carolomannus.*

bad, ende geordineert, ende seyt dat hi hem toehoert, om een fondament van eenre cleynre kercken, die de heyden destrueerden, die Willebrordus vant in der Stadt van Utrecht gebroken totter eerden toe, ende die hy mit sinen arbeide optimmerde, ende op sinen cost in die eere Sinte Martyns. Ende seyt dattet Casteel van Utrecht en tie oude gebroken kercke die oude Coninc Dagobertus *van Vrancryc gaf die Prochie van Colen mit sulker voerwaerden, dat die Bisscop van Colen dat ongelovighe Vriesche volc bekeeren soude totten gelove mit synre leere, dat hi niet en dede noch hine predicte, noch en leerde noch en bekeerde die Vriesen, mer si bleven al ongelovich ende heyden ter tyt toe, dat* Sergius *die overste Bisscop des Stoels van Romen desen voerseiden knecht Gods* Willibrordus *seynde die Vriesen te bekeeren, die t'volc bekeerde totten gelove Christi, als ick voerseit hebbe. Ende nu wil die Bisscop van Colen die stoel, dien* Willibrordus, *die heylige man beseten badde, na hem trecken, ende dat die stoel onder den Paus van Rome niet si sonder middel, mer dat hi onder hem waer. Dair ic hem op antwoorde, dat ic gelovede ende oec redeliker waer, dat crachtiger syn soude Paeus* Sergius *gebodt ende ordinantie, die hi gegheven hadde, dat hi seynde den Eersamen leeraer* Willibrordus, *ende dattet soude wesen een Bisscops stoel onder den Paeus van Romen, die Vriesen te bekeren, want een groot deel des volx ongelovich was, dan het des Bisscops von Colen wesen soude om een fundament van eenre kleynre kercke, die daer vervallen lach, ende die heyden vernielt hadden, en bi versumenisse der Bisscoppen van Colen vergeten was. Nu bid ic u, dat ghi my weder ontbiedt u oordeel ende antwoorde, oft recht sy, ende oft u wille is, dat ict den Bisscop van Colen weder gheve, so confirmeerret ende stercket mit uwer mogentheit. Ende ist dat ghi wilt dat een Bisdom blive onder u sonder middel, so wilt my seinden copie uyt uwen scryn, hoe dat* Sergius *die Paus* Willebrordum *maecte, ende seynde tot Utrecht, so mach ic mit uwer mogentheide wederstaen, ende verwinnen al die ghenen, die hier tegens seggen. Ende is dat uwer Heylicheit anders beter dunct, daer of wilt my weten laten uwen raet, als een vader doet den kinde, op dat ic hem volgen moghe.* Desen brief seynde Bisscop *Bonifacius* van berade int Hoff van Romen, doch onlanghe tyt daer na eer dese bootscap voleyndt was, so eynde *Bonifacius* syn leven ende sterf martelaer.

In den jaer ons Heeren DCC. ende LII. vernam Bonifacius bi Godliken insprekinghe, dattet genaecte synre martelye ende sinen

ſinen ſterven, ordineerde hi enen eerſamen man, die *Gregorius* hiet Biſſcop te weſen t'Utrecht, ende *Bonifacius* mit *Eobans* ſinen mede Biſſcop, *Wintrungo*, *Waltero*, ende *Galberto* Prieſteren, *Hamonde*, *Scubaldo* ende *Beſolo* Diakenen, * *Evanc*, *Herogundero*, *Hildero*, ende *Bertulfo* moniken, ende daer toe wel xxx. heyliger eerſamiger mannen, ende voeren den vloet neder, ende quamen in Vrieſlant totten ongelovighen volcke, daer ſi hoer tenten ſloegen op t'lant, ende ruſten daer een luttel. Daer na *Bonifacius* die een bode der wysheit was, begonſte volſtandelic te bootſcappen dat Ewangeli des vreden, alſo dat ſommighe van den Vrieſen begonſten of te laten haer ongelovicheit, ende namen aen die wet ons Heeren Jheſu Chriſti. Mer doe die oude viant, die altoes des menſchen ſalicheit benyt, wederſtont die mit al ſinen crachten, ende verwecte een † bloedige partye tegen die heylige leeraren, die liever hadden te ſterven, dan of te laten des duvels maniere, die haer ouders gehantiert hadden. Mer deſe heylige Biſſcop die niet ontſach dat dreygen des verwoeden volcs trooſte ende ſterc̄te ſyn diſcipulen, ende opende ſinen boeck, ende liet niet of ſyn prediken den ongelovighen volke mitten woorden der euwiger ſalicheit. Maer die vleiſchouwers ſtopten hair oren als een doif ſerpent, ende en wouden niet horen die vaderlyke leere, mer mit ſperen ende mit ſwaerden ſloegen ſy die knechten Gods, ende dodenſe mit menighen wonden op dien dach der Nonas in die maent die Junius heit. Der heyligen waren LII. die alle volſtandich bleven tegen dat ongelovighe volc totter doot toe, ende coren die euwige benedictie voer die pine, en gaven hem willichliken totter pinen. (1) Die in een ſtedekyn, dat *Doccbum* hiet, om den name ons

* Apud Bekam eſt, *Walkaro*, *Gundero*, *Hildero* &c.

† *cruentos ſatellites* Bek.

(1) Vita S. Ludgeri apud Mabillon. *ſecul.* 4. *SS. ord. S. Bened. cap.* 5. *Habuitque progenies illa magnam familiaritatem cum S. Willebrordo, nec non & cum S. Bonifacio, qui poſt eum partibus illis doctor ſerenus illuxit, quoad uſque pro fide Chriſti martyrio coronatus ſpiritum reddidit Domino in pago Aſtrache, in loco, qui Doccinga vocatur.* Alii id ajunt factum Ann. DCC. L. Othlonus in ejus vita *cap. ult. Paſſus eſt una cum ſociis Nonis Junii, anno ſcilicet peregrinationis ſuæ* XL. *ſed incarnationis*** DC. L. Alii anno DCC. LII. Regino ad eum Ann. *Eodem anno Sanctus Bonifacius Archiepiſcopus annuncians Dei verbum, in Friſia*

** Leg. DCCL.

ons Heeren Jhesu Christi te samen gedoot worden, ende in dat hemelsche paleys mitten seghen der martelien alle gecroont syn, ende sonder marren so haesten die verwoede Vriesen des heyligen Biscops boecken aen stucken te sniden, ende also dat Kersten gelove uyt haren lande te keren. Mer die Godlike cracht behilt dat boeck al geheel, datter nye letter an gequetst en wert onder al der heyden hande, daer in gescreven stont die heylige salighe leer des euwigen levens. Ende als dit gesciet was, en die bloedighe vleyschouwers hem seer verbliden om den moort, dien sy aen desen heyligen luden gewrocht hadden, syn weder t'huys gekeert bet te maken eenen feesteliken dach mit eeten ende mit drinken. Ende daer gesciede een mirakel, dat alsulc geen mer gehoort en was. Want alle deser moirdenaire broot verwandelde in steen, die men noch huden daghes behoud in Vriesland om die gedenckenisse der heyliger martelaren. Daer quamen sommighe Kersten, (1) ende versamelden XIII. lichamen van desen heyligen martelaers, ende voeren daer mede snellike over den vloet, ende quamen tot Utrecht in Sinte Salvatoers kercke mit groter weerdicheit, alse betamelic was, met Sinte *Bonifacius* lichaem des heyligen martelaers, en overmids mirakel, dat God vertoonde is gevoert tot Fulden in een clooster van Sinte Benedictus oirden in den Stichte van *Mense*, dat hi in voertiden in der woestinen van † Betonien in groter eeren ge-

† *Buchonia* est apud Bek.

** Leg. DCC. LIV. ** Leg. DCC. LV.

à paganis interfectus, martyr occubuit. Alii anno** DC. LIV. ut Beda & Sigebertus & Annales à Pithæo editi. Alii anno** DC. LV. ut Willibaldus apud Mabillon. *secul.* 3. *SS. ord. S. Bened. part.* 2. ex quo idem Mabillonius Othlonum emendandum putat, & pro L. legendum LV.

(1) Reliquiæ horum Ultrajecti in octo capsulis asservatæ. Aliquoties elevatæ, & per circuitum chori postquam ductæ solenni ritu, decenter rursum reconditæ. Liber anniversarius ecclesiæ S. Salvatoris: VI. *Non. Septembr. translatio S Bonifacii. Hoc festum instituit Joannes Visker Decanus noster.* Ejusdem alius MSS. *Anno incarnationis Dominicæ* CIↃ. CCCC. XX. *mensis Maji die* XXV. *quæ tunc fuit profesto dedicationis ecclesiæ S. Salvatoris Trajectensis, hora tertiarum, translatæ fuerunt solempniter, decenterque reconditæ per Reverendum patrem D.*** *Maibiam Episcopum Biduanensem, ossa sive reliquiæ sanctorum martyrum sociorum S. Bonifacii Episcopi Trajectensis, & martyris, ipsius ecclesiæ patroni, in octo capsulis ligneis ornatis, cancellis ferreis firmatis &c.*

** Leg. *Mathiam.* Vide infra pag. 29. in Notis. num. 2.

getimmert hadde te ewighen love ſyns naems, daer deſe glorioſe martelaer menighe dingen gedaen hadde, ende in groter eren geſocht wert van devoten kerſten luden. Deſe Biſſcop van Gode uytvercoren was die ander Aerdſche Biſſcop tot Utrecht, die na Sinte Clemens doot, *die Willebrordus hiet*, dat voerſeide Stichte eerlic berichte ende wiſelic. Ende na ſynre doot was die kercke van Utrecht noch harde nye ende ſi en hadde ghenen Aerdſchen Biſſcop. Want die kercke van Colen tiegens hem was, die overvloeyende ryc was, dat ſi geen pleyt houden en mochten, ende binnen corter tyt daer na quamen die Denen, ende ſloegen doot bi na al 't volc in den Stichte van Utrecht, ſo dat dat voerſeyde lant droech een wyle doorn ende diſtel, want het ghenen bouman en hadde. Ende daerom want die Biſſcopen van Utrecht gene voerſpraec hadden, ende om armoede, ſo en mochten ſi t'Hoff van Romen niet verſoeken om die Aerdſce Biſſcops benedictie. Ende dus moeſten ſi nemen van armoeden ſimpel benedictie van haren naeſten Aerdſcen Biſſcop, alſe Abten, ende deden miſſe lange tyt ſonder Biſſcops mutſe. Dit en ſal men oeck niet ſwighen noch voer bi liden die bitter wrake, die Godt hiet geſcien om ſynre heyliger martelaren doot. Een Prince int verre Vrieſlant, die *Widichindus* hiet, mit ontalliken vechters, **overleet die Lawers in die Oeſterſee ende in die Weſterſee, ende maectese al bloet, ende deſtrueerdeſe, oft een woeſtyne waer; ende alle die daer in woonden, die hy crighen conde, ſloech hi doot in wrake der heyliger martelaren.

GREGORIUS *die derde Biſſcop van Utrecht.*

Als Sinte Bonifacius die Aerdſce Biſſcop veel Steden hadde doorwandelt om te meeren den dienſt ons Heeren Jheſu Chriſti, geſciede dat hi quam in een Nonnen cloeſter bi der Stadt van *Triere* op den oever van der *Moſele*, daer een Abdiſſe was, hiet *Adala*, ende was een eerſame Vrouwe, die ontfinc die heylige man mit devotien in haer herberge, ende hoopte van hem te hooren eenighe geeſtelike leer, daer ſy of

** *Lavicam pertranſiens.* Beka. *Overlyden Tranſire, pertranſire.* &c. Kilian. Adde eundem in voce *Lyd* & ſeqq. Sed hæ voces proprie videntur ſpectare navigationem. *Ende beleyden dat water dat daer niemant lyden en mochte.* Chronicon Goudan. pag. 72. vide & pag. 81. ejuſdem Chron.

of verbetert mochte werden. Ende als dese Bisscop geseten was ter taflen, ende mitter deerne Goids eten soude, doe was daer een edel kint van XIII. jaren out, ende na des Cloosters sede begeerdet die benedictie van den Bisscop in tegenwoordicheit hem allen die daer saten. Ende hi las dair een sermoen, ende hi besloot syn eynde van synre lesse mit enen gebede, allt gewoonlic was. Sente Bonifacius begonste dat sermoen van nywes te vertellen, ende der geenre herten, die daer by saten, met minne alsó te ontsteken, dattet selve kind *Gregorius* liet alle dinc after, ende volchde den Bisscop na, die 't in den selven tyden an nam om dat volck van Doringen te bekeren. Ende dat kind bleef bi den Bisscop ter tyt toe, dattet syn volle jaren hadde, dar is te verstaen, totter oude van XXIV. jaren, dattet nye van hem en sceyde, ende was een getrouwe medewercker in den woorden Gods. Daer na als *Bonifacius* voer in Vrieslant, allt voerseyt is, om t'ongelovighe volc te bekeren begherende mit groter innicheit den zeghe der martelien te vercrighen, ende (1) sette *Gregorius* Bisscop der kercken van Utrecht te wesen na hem, want hi voerwaer kende hem voer enen heyligen wisen man des hy wel weerdich was. Van hoe groter minne, goedertierenheyt, mildicheyt, dese *Gregorius* was in sinen Stichte, dat vint men claerlike bescreven in den boec van synre leghende. Dese selve Bisscop seinde *Lewinum*, *Marcellinum*, ende † *Willibrordum* int lant van Overysel den volke te prediken dat Ewangelie, ende dat si veel volcs bekeerden. Doe sterf *Lewinus* tot Oudenseel, ende voer tot onsen Heer. In desen tiden in den jaer ons Heeren DCC. ende LXIII. doe worden gesien sterren, gelyc of sy snellic van den hemel gelopen hadden, alsó dat daer veel luden waenden, dat die werelt eynde comen ware. Dese Gregorius, die een heylich biechter Gods was, levede lange tyt, ende was ** vergicht, ende beval God syn volc, ende syn clesi, ende wert gedragen Sente Salvators kercke, ende ontsenc daer Gods lichaem, ende op die VIII. Kalende van Sep-

† *Willi-boldum* est apud Bekam.

** Paralitico morbo deditus. Bek.

(1) Vulgo Abbas tamen dictus ex ratione quæ supra: S. Ludgeri vita apud Brouwerum cap. 7. *Quem Abbas Gregorius libenter suscepit, & comperto quod esset vir bonus & doctus, suasit sibi Coepiscopus fieret, non enim fuerat idem Gregorius ad gradum episcopalem ordinatus, sed Presbyteri perseveravit in gradu.*

Septemb. gaf hy Gode syn salige siele. Dese selve (1) biechter (2) wert begraven in die selve kercke eerlike, als hem toebehoorde, na dat die dat bisdom van Utrecht lange tyt berechte wyslic.

AL-

(1) Apud Bekam *confessor* est. *Martyr* est qui pro Christo cæsus tortusque. Vitæ sanctitate tantum Christum confessus, promtus tamen paratusque pro eo mori *Confessor*. Discrimen docet Cyprianus epistola ad *martyres & Confessores*, epistola item 30. & 37. Victor Uticensis *persecut. Vandalic. lib.* 1. *cap.* 15. *ita tamen callidus occulte præcipiens, ut si in illa hora vibrantis gladii pertimesceret ictum, magis eum occideret, ne martyrem gloriosum fecisset; si autem fortem in confessione conspiceret, à gladio temperaret. Sed ille ut columna immobilis Christo solidante fortis effectus Confessor revertitur gloriosus. Etsi martyrem invidus hostis noluit facere, Confessorem tamen nostrum non potuit violare.* De tormenta jam passis & usque ad diem supplicii conjectis rursum in carcerem Eusebius *lib.* 5. *hist. eccles. cap.* 2. ἡδέως γὰρ παρεχώρουν τὴν τῆς μαρτυρίας προσηγορίαν Χριςῷ &c. *Martyris enim appellationem libentissime concedebant Christo, utpote fido veroque testi, & primogenito mortuorum, vitæque cœlestis principi & auctori. Eos quoque, qui jam ex hac vita migraverant, martyres nobis commemorabant, ajebantque: hi jam sunt martyres, quos in ipsa confessione Christus voluit assumere professionem ipsorum morte tanquam annulo obsignans: nos vero viles atque abjecti Confessores.*

(2) Juxta gradus ad chorum. Elevata ipsius ossa Anno 1421. & in capsula lignea reposita honorifice. Lustrata Ann. 1597. IV. Junii à Folcardo Montzima ecclesiæ Decano. Ecclesiæ ejusdem Memoriale: *Anno* CIↃ. CCCC. XXI. *mensis Aprilis die* XVII. *hora Completorii inventæ & extractæ fuerunt per Venerabiles dominos Henricum Houbergh Decanum, Laurentium, Wilhelmum, Andream Veer, Gerardum Zelinghen, Canonicos ecclesiæ S. Salvatoris Traject. reliquiæ sive ossa S. Patris Gregorii Episcopi Trajectensis, à S. Willebrordo tertii, de & ex tumba lapidea subter gradus septentrionales chori ipsius ecclesiæ, & deinde mensis Junii die quarta, quæ fuit profesto S. Bonifacii, hora vesperarum, fuerunt per Reverendum patrem Dn. Mathiam Biduanensem Episcopum in capsa lignea decenter reposita, præsentibus Dominis Henrico Decano, Laurentio, Andrea, & Gerardo prædictis, Henrico de Compostelle, & Waltero Grauwert Canonicis ecclesiæ supradictæ. Qui quidem Reverendus pater Dn. Mathias Episcopus pro majori dictarum reliquiarum reverentia omnibus vere pœnitentibus, confessis, & contritis, eas cum tribus* Pater noster *& totidem* Ave Maria *venerantibus, totiens quotiens, quadraginta dies indulgentiarum de injunctis pœnitentiis misericorditer in Domino relaxavit.*

ALBRICUS *die vierde Biscop van Utrecht.*

(1) Een eersaem vader die *Aelbricus* hiet, ende was geboren uit Engelant van enen Bisdom, dat *Ebdoraecs* hiet, die om doechde is gecoren, * dat is, hi is een Canonic in der kercken van Utrecht. Ende doe dese voerseide *Gregorius* een out cranc man was wort hem te hulpe geset dese selve *Aelbricus*, die die clesi ende dat volc des Stichts wiselic berichte, also dat dese selve Gregorius voersteide, dat hi na hem Bisscop wesen soude. Dese *Aelbricus* sende Sint *Lutger* den heyligen Bisscop van *Mense* in Vrieslant, dat hi dat volc bekeren soude, ende die oefeninge der afgoden uyt verdriven. In desen tyden in den jaer ons Heeren DCC. ende † XXII. vant een man een scoen sarc of kiste in der Stat van *Constantinopel*, ende een man in der kisten mit dusdanigen brief op hem, *Christus is geboren ende ick gelove in hem. Die sonne sal my bescinen als Constantinus * ende Herenus Keyser syn.* (2) Albricus die Bisscop sterf in vrede ende voer tot Gode, na dat hy dat Bisdom van Utrecht sommich jaren wyslich berecht had, ende is gebrocht in die selve kercke, die voerseyt is, ende mit sinen voersaten daer eerliken begraven.

* Lat. *qui pro laudabili conversatione sua Trajectensis ecclesiæ Canonicus est ordinatus.*

† DCC. LXXXII.

* Lat. *sub Constantino & Hirene Imperatoribus.*

THE-

(1) Nepos dicitur Gregorii apud Mabillonium *secul.* 4. *SS. ord. S. Bened. in vit. S. Ludgeri part.* 1. *cap.* 13. *Sed & Abbas Gregorius migravit ad Dominum, & suscepit curam pastoralem Albricus nepos ejus, qui venerabilem Ludgerum cum magno diligebat affectu.*

(2) Witichindo tamen, de quo supra, vastante interim Frisiam flamma ferroque. Vita S. Ludgeri apud Mabillon. *d. loc. cap.* 18. *Consurrexit radix sceleris Widichind Dux Saxonum eatenus gentilium, qui evertit Fresones eatenus à via Dei, combussitque ecclesias, & usque ad Fleo fluvium fecit Fresones Christi fidem relinquere. Sed & Albricus Episcopus in ipsa perversa commotione, de hac vita migravit.* Albrici autem studium & labores indefessos commendat multum Altfridus, qui vitæ istius Auctor est *cap.* 15. *Albricus autem*, inquit, *cum in Colonia civitate gradum accepisset Episcopalem fecit & Ludgerum secum Presbyterii percipere gradum, & constituit eum Doctorem ecclesiæ in pago Ostracbe, in loco, ubi Sanctus Bonifacius est coronatus martyrio. Divisitque idem Albricus annum in distributiones quatuor, ita ut in Trajecto monasterio præ ceteris præpositis ipse in tempore vernali in doctrinæ studio & sanctæ conversationis præesset Fratribus menses tres, deinde post eum in æstate Adalger Presbyter &c.*

THEODARDUS *die vyfte Bisscop t'Utrecht.*

Nae Albricus doot des eersamen Vaders wert gecoren Theodardus die vyfte Bisscop van Utrecht, die een gloriose leeraer was onder den Vriesen, daer hi veel of bekeerde. In desen tiden, als in den jaer ons Heeren DCC. ende LXXXIV. *Widekindus* die Hertoge, daer hier voor of geseit is, mitten Vriesen versette hem tiegens *Karel* den Coningh, dair hi tiegens street, ende mit seghe verwan veel Vriesen, die daer doot waren, ende makeden hem onderdaen. *Theodardus* voer in vreden van deser werelt, die in die voerseide kerck gedragen wert, dair hi met den Voervaders ruste eersaemlike.

HERMAKARUS *die seste Bisscop t'Utrecht.*

Ende als *Theodardus* die milde Bisscop doot was, so wert gecoren *Hermakarus* die seste Bisscop t'Utrecht een wys man, ende een uytgenomen goet predikant. In desen tiden als in den jaer ons Heeren DCCC. doe venghen een deel Borghers van Romen den Paus *Leo*, daer hi ginc in die processie, die die meerre † *Letanie* hiet, ende men t'cruce droech op Sinte Martens dach, ende hem staken syn oogen uyt, ende corten hem syn tonge, die hem Godt weder gaf, beyde stem ende sprake, ende wrogheden mit onrecht ende seiden, dat hi valscheit gedaen hadde, ende om dese tweedrachticheit te ** saten so quam *Kaerl* die groote Coninck door t'geberchte in der (1) *Cropwalen* lant opwart sedelike ter Stat van Romen toe. Ende als dese Coninck der Stede begonste te genaken, doe quamen die Senatoirs ende dat Roomsche volc mit groten scaren, ende brochten mit hem veel heylichdoms van den heyligen gebeente, ende leiden den Coninc mit blischapen in Sinte Peters kercke, ende die Paus *Leo* sette den Coninc op syn hooft een gulden croon op den selven dach, als onse lieve Heer geboren wert van der reyner maghet, ende al dat volc songhen den

† letaniæ majoris.

** *Sedanda*. Bek. *Saten*. *vetus*. *Sedere*, *confidere*. Kilian.

(1) Helvetios intelligit, & qui Alpes incolunt ob inflatum, & ut vulgo testantur, qui loca hæc peragrarunt, valde prominens ipsorum guttur. Latina editio habet ita: *Carolus cognomento Magnus, Rex & Patricius, præruptas Alpes transcendit.*

den Coninc hoghen groten lof in deser manieren: *Kaerl de Keyser gecroont van Gode den grooten ende vreedsamen gebieder der Romeynen, hem si lanc leven, salicheit, ende seghe.* Hierom mogen hem scamen al die ghene, die gesten versieren daer men geen waerheit af gevinden en can, en seggen, dat een Coninck die *Kaerl* hiet, die Stat van Romen mit crachte besat, ende dat hi die selve Stad wan, overmids dat hi die Vriesen met brachte, die die Romeynen verwonnen. *Hermakarus* die Bisscop voerseit als sine daghen vervult waren, sterf hi op die v. Kalende van Septemb. ende gaf Gode syn siele, alse hy een wyltyts dat Bisdom mit grooten arbeide hadde bericht van Utrecht, dair men anders niet van en vint, noch in Croniken boecken noch in gesten, dan dat hi begraven is mit desen voirseiden vaderen.

RIXFRIDUS *die sevende Bisscop t'Utrecht.*

Na *Harmakarus* des Bisscop doot wert een Bisscop t'Utrecht, die *Rixfridus* hiet, ende was die VII. Bisscop een godlyc man, ende een goedertieren, eerweerdich, ende een wys clerc. In den tide alse in den jaer ons Heeren DCCC. ende LV. *Stephanus* die Paus quam neder in Vrancryck, ende hielt daer hoechtyt, ende feest in der Stadt van Rimen, ende gaf dair die kerstelyke benedixi op die Coninck *Lodewyck*, ende op *Ermgaerde* sinen bedde noet, daer dese Keyser doe twe sonen by gewonnen hadde, als daer die een *Lotharius* hiet, ende die ander *Lodewyck*. Ende als *Ermgaerd* syn wyf gestorven was nam hi een wyf hiet *Judith* des Hertoge dochter van Beyeren, die syn selfs nae nichte was. Om dat ongheoirloeft huwelyc wert Bisscop *Frederic* gedoot. By dese selve *Judith* wan dese selve Keyser een soon die *Kaerl.* die *Cael* hiet, enen edelen man, die daer na Coninc ende Keyser was. Van wien die yerste Grave van Hollant syn heerlicheyt ontfenc tot enen man leen, die die Grave ende syne nacomelinghen tot deser tyt toe hebben berecht. *Rixfridus* die Bisscop voerseit wiert een out man, ende hadde Gode lief, ende hy wert besieẞt (1) van der saghen langhe tyt,

(1) Latine est, febre quassatus. Et sic *saghe* interpretatur Kilianus in Lexic.

tyt, ende ſceyde van deſen leven op die derde Nonas in October, (1) ende wert begraven mitten anderen Biſſcoppen, die voer hem geweeſt hadden in der voerſeyder kerken.

FRE-

(1) In crypta olim eccleſiæ epitaphium hujuſmodi:

Mole ſub hac lapidis nativo pulvere pulvis
Qui jacet hic torpens fulſit in orbe potens.
Nomen Rixfridus, hoc nomine Dodo vocatus,
Nam Comes eximius extitit atque pius.
Foverat hic gentem Chriſto ſub pace fidelem,
Paganos ſtravit hinc & eos pepulit.
Namque loci iſtius manſit defenſor amandus,
Germine de cujus crevit & ipſe locus.
Et fuerat ſtirpis radix præclara decoræ,
Præſul Baldricus unde fuit genitus.
Monſtrat & iſta domus qualis fuit ille patronus
Præſes Rodolphus duxit & inde genus.
Rector Erimfridus pariterque Comes Nevelongus,
Hic modo qui pauſat his pater extiterat.
Corpus Herinſindæ quorum matris generoſæ
Confovet hoc antrum huic ſimul appoſitum.
Amborum buſto cineres clauduntur in uno,
Quos junxit Dominus, non ſeparat tumulus.
Hunc tulit October, vocat hunc ex carne November,
Nempe ſub undenis hominem exuit ille Kalendis,
Idibus octonis ſydus & ille ſubit.
Hunc violare locum pietas vetat ipſa bonorum
Quo pariter maneat, qui cinis hic latitat;
Qui tumulum relegis Lector miſerando ſepultus,
His Chriſti optatam dic, age, dic veniam.
Hic age ſiſte gradum recitans epigramma. . . .
Quod videas titulo qui jacet in tumulo.
Hic pariter fratrum clauduntur membra duorum.

Fredericus *die achtende Bisſcop t'Utrecht.*

(1) *Fredericus* een hoecbgeboren kint uyt deſen lande, doch want hi noch jonc was ende cranc van daghen, brochten ſine edele moeder tot Utrecht, ende leyden dair in Goidshuſe mit offerhande ende mit giften, ende bevallen daer die † Ridderſcapen Goids. *Rixfridus* die Biſſcop voerſeit nam dat ſelve kint bi hem, als een vercoren ſoon, ende leerden ſonderlinghe wel, beyde in ſeden ende in konſten, ende peinſde mit godliken inſpreken, dat hi na hem Biſcop worden ſoude. Van ſinen kintſchen jaren ſo heeft dat kint ſo wyſlic ende ſo lieflic gedient in den Godshuſe dat hem die Biſſcop gaf alle die ordine, die Prieſterſcap toe behoirden. Daer na als deſe Biſſcop *Rixfridus* oflivich was, quam Lodewyck die Keyſer neder mit ſinen ongeorloefden wive int Nederlant van Almaengen op ten Ryn, ende ontboet dat men Frederic, dien hi lief hadde, kieſen ſoude tot enen Biſſcop der kercken van Utrecht, dien hy al te hant gaf vingherlein, ſtaf ende ornament des Biſſcops, ende al was hi node Biſſcop, nochtans dede hine Biſſcop conſacreren in ſine tegenwoordicheide. Ende als die wyinghe ghedaen was, ende die benedixie hoechlic gedaen was, geboot die Keyſer te houden Hof, ende gaf t'eten alle die dair waren van menigher rikeliker ſpiſen. Des anderen daghes als die ſonne opgegaen was, ende wel na de middel op-

† *divina militia* Beka.

(1) Cognatum habuit *Adelbricum* van *Adelen*, qui inter Friſiæ Poteſtates tertius recenſetur apud Winſemium *lib.* 4. *hiſt. pr.* Natus Conovella ** Adgilli 11. Friſiorum Regis filia. Præclare, ut ſolet Ubbo Emmius de eo & ejus deceſſoribus *lib.* 5. *Hic Friſiæ gentis*, inquit, *ut plerique, qui & ante eum fuerunt, & longo ordine eodem in Epiſcopatu ſecuti ſunt, in vico Sexberumo, non procul oppido Franekera natus, familia illuſtri, & præ reliquis bonorata, avum maternum Aldgillum Principem, proavum Radbodum Regem clariſſimas imagines præferebat. A pueritia vero voluntate matris Conovellæ, primum aliorum, qui in pietate & literis nomen habebant, deinde & ipſius Rixfridi Epiſcopi apud Ultrajectinos, hominis Friſii, Hermakaro itidem Friſio, ut Hermacarus ante Theodardo ſive Tiardo gentis quoque ejuſdem, & ille Alberico Angloſaxoni, ſucceſſerat, diſciplinæ commendatus eſt. Sub quibus adeo feliciter in divina humanaque doctrina profecit &c.*

** *Aldgilli.*

opgeclommen was, sprac die Keiser Bisscop *Frederic* an mit saften woorden in deser manieren: *Lieve Soon die Clesi der Stad van Utrecht heeft di gecoren tot enen vroeden herder, op dat die mit dynre heyliger leere castien ende bekeren sult dat sondighe volc, dat is Walcheren een eyland in dinen Gestichte, dat seer beruft is mit groten sonden, dair men af seit, dat niet alleen die broeder mitter suster, maer ooc die sone sich vermenget mit die moeder. Waerom wi di besweren bi den Almachtigen God, dattu alsulc onmenschelicke menschen corrigierste, ende pynste* (1) *metten zeende, ende oft nutte is, so laets niet deen verbannisse.* Ende als *Fredericus* de Bisscop dit hoerde, so versuchte hi, ende antwoerde aldus: *Heer Keyser, uwe mogentheit heeft my gebonden mit grooten besweren, daerom bid ic uwer groter mogentheit, dat ghy my seggen wilt, van welcker steden des lichaems men sal beginnen de vissche te eten.* Die Keyser verwonderde van deser vraghen ende antwoerde aldus: *Ic vermoede dat men van den vissche eerst van den hoofde sal beginnen te eten, want in den hovede is meer merghes dan in anderen deel des vischs.* Die Bisscop seide; *Edel vader, du heves te rechte geantwoert, waerom du die een edel Prince ende een hooft des volcs syt, ic di eerste berespe, eer ic totten steerte come, alse totten volc van Walcheren, want ghi hebt een wyf tegens die wet ende tiegens gesette recht der Bisscopen, Judith des Hertogen dochter van Beyeren, die uwer mogentheit is een vleeschelyke nichte, van welcker bedden camer ic u vermane bi alsulker penitentien als daer toe behoord, dat ghy's of staet, ende laet ghy's niet, so segge ik u, dat u daer of comen sal scade ende verdriet, dies ghy niet ontgaen en moghet, want God die seyt; Onkuyschers ende overspeelders die oordeelt God.* Doe dese heylige Bisscop dit volstandelike seide, ende sine woorden mit veel getuge der heyliger leere besloot volcomeliken, versuchte hem die Keyser, ende bad genade, ende belovede dat ongeoorlofde wyf van hem te doen. Ende die heylige Bisscop nam oorlof van den Keyser, ende is tot Utrecht heerlic geset in sinen stoel, dair hi sonderlinghe in vasten, in aelmoesen te gheven, ende in bedinghen levede, ende die vervallen stede

(1) Synodali correctione, Ita & mox: *om te corrigieren dat volck, ende hilt daer sinen heyligen zeende, ubi pro correctione contaminatæ plebis sacram synodum celebrare statuit.*

ſtede des tempels ende dat caſteel dede hi weder maken. Onlanghe daer na voer deſe Biſſcop mit enen goeden wynde te ſcepe in Walcheren in t'lant, om te corrigieren dat volc, ende hilt dair ſinen heyligen ſeende. Daer bekeerden ſommige luden overmits predikinge des heyligen Biſſcops, ende ontfengen penitenci. Mer ſommige waren verhart van herten in haer quaetheit, ende grepen hoir wapen, ende dreygheden den Biſſcop te doen (1) lachter. Waerom dat die heylige man van daen voer, ende dair na quam dat Barbariſche volc in dat eylant, ende ſloech den Grave *Eggert* doot met veel Francoiſen, ende venghen vele wiven, ende kinder, ende voerden menigerhande cleynoot van dane. Deſe heylige Biſſcop voer daer na al ſyn Geſtichte door, ende quam in Vrieſlant, daer hi vernam al vant ongelove, dat ſi hadden van der drievoudicheit, die hi te male mit groten vliteliken arbeide uter luden herten verdreef, ende beval Sinte *Odulphus* die een Canonic tot Sinte Salvators was, die kercke van Staveren, ende als hi al ſine ſaken wel voleyndet hadde, voer hi weder ſalichlic tot Utrecht. *Ludovicus* die Keyſer, die hem ontſach dair langer te bliven mit ſinen verbanden wive, welcke vrouwe ſeer arbeide den heyligen Biſſcop in anderen ſinne te bekeren mit hoer ſmekelycke woerden, ende mit groten gratien, die ſi hem ſeynde, mer die heylige man en was niet te bewegen mit woorden, noch mit gaven, hi en meende alſins dat ongeoorloefden huwelic te ſceyden, ende ſeynde een behaechliken brief den Keyſer van vaderlyc lieſt, eer hi enighe ſententie des bannes geven woude, waeromme die Keyſerinne overmits des vaints raet tiegens den Biſſcop grooten nyt begreep, ende verſierde hoe ſyne ter doot brengen mochte, die daer na twee quade knechten dair toe huyrden, dat ſy't haer ſwoeren, dat ſi den heyligen Biſſcop doden ſouden, ende ginghen tot Utrecht, ende ſeyden dat ſy des Keiſers knechten waren, ende ſeiden ſi den Biſſcop van der Stadt

(1) *Lachter* pro *laſter*. Idem quod injuria, calumnia, aut contumelia. Auctor Chronic. Rhythmic. *pag.* (*mihi*) 38.

Hoe dat ſi ſwoeren doe in deſen,
Si brakent tot haren lachter groot.

Stadt een naernstige bootscap souden doen. *Fredericus* die heylige Bisscop vernam bi godliken inspreken, dat genaket syn martelie, ende hiet den tween wreden totten eynde van der missen verbeyden, ende als die Ewangely gedaen was, so ginc die Bisscop op ten stoele, ende seide den volc een sermoen in Sinte Salvatoers kercke, ende seide te voren syne martelie te hant anstaende. Ende als die goede dienst gedaen was, doe ginc die heylige Bisscop mit sinen ornamenten in Sinte Jans Ewangelisten sacristie, dair hi Gode bat om volstandicheit synre passien. Ende doe hiet hi den boden tot hem comen, ende sinen clerc, die syn dienre was een luttel van hem gaen after Sinte Salvatoers autaer. Doe sprac die heylige Bisscop totten moerders: Nu doet uwe bootscap, die ic volcomelic wel wiste, eer ghi in die Stadt quamet. Doe togen si hoere messen uyt hoeren mouwen, ende doorstaken den heyligen Bisscop, ende spraken dese scampelike woorden over hem: *Nu heeft die Keyserinne wrake van di, die si langa begeert heeft, dien die in veel tiden menich swaar verdriet gedaen heeft.* Daer hem die heylige Bisscop op antwoerde: *Lieve kinder nu ghi volbracht hebt uwer Vrouwen bootscap, ende hoer gebodt, nu pynt u snellic van hier te lopen.* Ende sonder merren so liepen die moirdenaers van daen, ende vderen over den Rhyn, ende brochten der bloediger Keyserinnen niuwe bootscap van des heyligen martelairs doot. Doe riep die heylige Bisschop sinen clerc ende seide, *Sone ik ben gewont ter doot om die waerheit, om die doghet, ende om die gerechticheit. Nu roept te samen sonder merren die Priesterschap der Kercken van Utrecht, dat si myn lichaem begraven mit behoorliker uytvaert of begangheniſſe, ende myn geest keert totten Heer in die ewighe blifcap.* Ende als die Clerc dat hoorde riep hi lude mit groten weenen, so dat volc beroerde, ende grepen hoir wapen, ende liepen totten stervenden Bisscop, ende als si stonden omtrent hem al screyende, sprac die goede martelair propheterende aldus: *Broeders ende lieve kinder, vercrighe ic enich deel in den hemel mitten heyligen martelaers, so bidde ic voir u om uwe salicheyt, ende dat u God behoede voor plaghe, want om der Keyserinnen openbair overspel, die hier te lande woont, so sullen comen die Denen, ende destrueren al dat Bisdom.* Ende als dit gefeit is, so gaf die Hey-

lige Bisscop de benedixi, ende * ginc in der croft, die in der selver kercken stont, (1) ende voegden selver in enen sark, ende begon selve die psalmen der vighelien, ende sprac aldus: *Ic sal behagen den Heere in den lande der levendigen.* Dese Bisscop leet sine marteli int jaar ons Heeren DCCC. ende XXXVIII. op die XV. Kalende van Augusto, door wien veel miraculen syn gesciet ten love ende ter eren ons Heren naem Jesu Christi. Die Bisscoppen beide in Walschlant ende in Duytschlant vernamen den onschuldigen doot des onschuldigen martelaers, verbonden hem te samen om den overdaet des Keysers ende des ondadigen wives. *Gregorius* die Paeus deseste, als hy dit verhoorde, quam hi neder in Vrancryck, ende sende *Ludovicum* in Sueſſen in een Clooster-kercke, dat hi daer besloten penitentie dede. *Jesse* die Bisscop van Amiens ** gaf der Keyserinnen voorseyt ene wale, ende settese in enen nonnen-cloester, dat *Tricinus* heit, aldair hoir penitentie te doen. Die Princen van Vrancryck die coren *Lotharium* des Keysers soen tot enen Keyser, ende bi ghemenen wille so setten syne in den stoel der mogentheyt. Nu sullen wy mercken, dat van dier tyt dat Sinte *Bonifacius* gedoot was totter tyt toe, dat dese heylige Bisscop *Frederic* gedoot wert, syn verleden LXXXVI. jaer. In welcke jaren vyf heylige Biscopen geweest hebben

* *Subterraneam cryptam ejusdem ecclesiæ constanter intrans.*

** *Imperatrici velamen imposuit.* Beka.

(1) Inscriptum saxo quod sequitur:

Hoc tegitur sacrum Frederici marmore corpus
Martyris egregii Præsulis atque pii.
Et pius Albricus cubat hic magnusque Lugerus
Compluresque alii, tu modo flecte genu.
Dixerit haud facile quisquam tibi corpora Divum
Quot locus hic habeat, tu modo flecte genu.

Facta est sub hoc Episcopo donatio Ann. DCCCC. XXVII. Gerwardi de Hese, ubi ita in fin. *Ego Geraccarius jubente domino meo Episcopo Frederico scripsi & subscripsi.* Extat apud Joann. à Leidis *lib.* 5. *cap.* 8. Est & alia apud eum *seq. cap.* Wiberti de Oesterbeke, ejusque filii Walberti Ann. DCCC. XXXIV. ubi & sic similiter: *Ego Bernoldus indignus Presbyter jubente Friderico Episcopo scripsi & subscripsi.*

hebben, dan welcker gesten ende leven vermids versumenisse ter tyt bescrivere syn achter laten, waerom die nacomelingen niet bescheydelic bekennen en mogen.

ALFRICUS *die negende Bisscop.*

Na der passien des heyligen martelaers des Bisscops *Frederics* was een luttel twydracht in der Clesi ende in den volcke, wie dat weerdich was te besitten des heyligen Bisscops stoel. Sommige coren den Prooft *Casten* enen riken man dat Bisdom te berechten, ende die ander coren *Alfricum*, die des Bisscops *Frederics* broeder was, mer by ghemenen vrien wille der Clesi, en by Sinte Oduls Canonic tot Sinte Salvatoers is die voerseyde Prooft ofgeset, ende *Alfricus* wert mitten grooten love geset in syns broeders stoel. In die tiden in eenre Stadt, die Brixia hiet, gelegen in Italien, daer regenden bloet drie dagen ende drie nachten van den hemel. Ende in den selven tiden na Sinte *Frederics* prophetie, die hy voersproken hadde, doe hi sterven soude, begonde daer een al te grooten jammer, want die Denen, ende die Sweden, ende die Noermans vergaderden vele schepen met onghetalliken wapentuers, ende bedwongen veel landen, ende maecten veel bloedige striden in der heyliger Kersten lant. *Alfricus* die die negende Bisscop was t'Utrecht, die was vol dogheden, ende milde, ende sterf op den XVIII. Kalende van December in vreden, ende wert begraven in Sinte Salvatoers Kercke bi sinen broeder eerliken.

LUTGERUS *de tiende Bisscop van Utrecht.*

Als *Alfricus* de Bisscop voorseid gestorven was, wert gecoren die tiende Bisscop tot Utrecht, ende hiet een hoech leeraer. In desen tiden in den jaer ons Heeren DCCC. ende LV. *Lotharius* die Keyser sach, dat hi der Denen wreetheit niet wederstaen en mochte, doe gheerde hy alleen Gode te dienen, ende syn Ridder te wesen, ende gaf bi consente ende met wille der Princen van den lande dat Keyserryck sinen outsten sone *Lodewyk*, ende nam selve een habyt aen in een clooster der Prumenen, ende was daer onder der monniken leere, ende dede daer syn heylige professie, mer hy levende in der penitentien niet langhe. Ende als hi gestorven was keven die duvel en die enghel om syn siele, also dat die ghene die by den lichaem stonden dochten datmen dat lichaem toghe-

toghe hier ende gins. Doe vielen daer die monniken in hoer gebeden, daer si den quaden geest mede verjagheden van den lichaeme. *Lutgerus* die Bisscop sterf op die IX. Kalende van Meye, ende gaf Gode syn heylige salige siele, na dat hy een wyl tyts berecht hadde die heylige kercke van Utrecht. Dese *Lutgerus* wiert gevoert totter voirsz kercke, ende bi den anderen tween voerseide Bisscoppen begraven.

HUNGHERUS *die elfte Bisscop t'Utrecht.*

Na des Bisscops *Lutgerus* doot wert gecoren die elfte Bisscop tot Utrecht, ende hiet *Hungerus* een wys man, vreedsaam, milde, ende, redelic van leven. In den jaer ons Heeren DCCC. en LVI. quamen die Denen en Normannen mit horen scepen in Hollant, daer si al te grooten sciphheer brochten, ende mit groote wreetheden (1) destrueerden die meeste Stadt van al desen lande, daer LV. Prochikerken

(1) Sermo est de Dorstado, quæ urbs olim magna, ut ait Heda in *Rixfrido*, & emporium illustre. Sed à Danis Normannisque sæpius devastatum, etsi & ibi frequens ut & Ultrajecti cum iisdem commercium. Annales Bertiniani ad Ann. 834. *Interim etiam classis de Dania veniens in Frisiam aliquam partem ex illa devastavit, & inde per vetus Trajectum ad emporium, quod vocatur Dorestadus, venientes omnia diripuerunt.* Iidem ad Ann. 863. *Depopulato emporio, quod Dorestatus dicitur, sed & villam Nonmodocam, ad quam Frisit confugerant, occisis multis Frisiorum negotiatoribus &c.* Add. eosd. ad Ann. 835. 836. 837. & 847. Henrici V. Imp. diploma datum Trajectensibus, sed quod hactenus nondum visum, Ann. 1122. *Dani cum mercandi causa introierint civitatem, de capite suo singuli, qui magistri dicuntur navium, quatuor denarios dent. Nortmannos ob omni teloneo liberos esse censemus.* De numero ecclesiarum plures sunt, qui testantur. Chronic. Hirsaugiens. ad Ann. 856. *Circa hæc tempora Nortmanni cum Danis Hollandiæ cum ingenti multitudine classibus applicantes, Dorestadum vicum nominatissimum, in quo parochiales ecclesiæ fuisse se numerantur quinque & quinquaginta, penitus destruxerunt.* De trecentis sexaginta loquuntur Gesta Francorum edita à Frehero. De XXX. Chronic. Goudan. p. 15. De multis S. Rembertus in vita S. Anscharii *cap. 17. Vade ad Dorstadum. Ibi sunt ecclesiæ plurimæ & sacerdotes ac clerici, ibi indigentium multitudo &c.* Quem in censum, si miretur quis, haud dubie etiam referri debent & hæ quæ in suburbiis, & in locis non procul dissitis, ut recte Henschenius & Papebrochius ad *vit. S. Suibert.* §. 5.

kerken in waren, als men ſeyt. Daerna quamen die ſelve Denen tot Utrecht, ende ſtormden die Stadt ſonder aflaten, mit ſcut, ende mit ſlingeren, mit bliden, ſo langhe, ende ſo ſeer, dat ſi die Stadt wonnen mit werender hant, ende dat caſteel wonnen ſi mede. Ende deſe bloedige rovers ſloegen die cleſi wel na doot, ende worpen die poirten, toornen, ende voerpoirten, arkteren, ende rondelen, ende mueren van der Stadt ende van den caſtele neder. Alſo dat *Hungherus* die Biſſcop mit luttel Canoniken ontginc mit grooten anxte, ende quam totten Coninck *Lotharius* int clooſter te ** Purmenen, op dat hy 't daer onthouden mochte. *Lotharius* wert beroert mit ontfermicheden, ende van Conincliker goedertierentheden gaf hi den Canoniken van Utrecht den cloeſter van *Oedelenberghe*, op dat ſi dair mede in vreden ſitten mochten voir der Denen aenvechten, dat ſi dair Goids dienſte mochten doen innichliken. Ende na deſen vernielden ſy al 't lant van Hollant, ende quamen in Kennemerlant, ende braken dair des Heyligen Confeſſoirs kercke Sinte *Adelbert*, ende den heyligen Prieſter van Noertich, hiet *Jeroen*, ſloegen ſy ſyn hooft af, ende worpen neder een al te ſterck caſteel bi *Voerborch*, dat wilen eer des Conincs *Arundelius* was. Doe grepen die ingeboren Hollanders wapen, ende ſetten hem ter weer. Mer alſo 't God verhengede, ſo wonnent die Denen, ende ſloegen daer twee Ridders doot, die een heit Heer *Diebout*, ende die ander *Gerolf* mit ſonderlinge veel Hollanders, ende vinghen die wive mitten kinderen, ende voerdenſe in vreemden landen.

** Leg. Prumenen.

DIDERIC *die eerſte Grave van Hollant.*

In den jaer ons Heeren DCCC. ende LXIII. was die Coninc van Vrancryck, die *Kaerl* die *Cael* hiet, ene wert namaels een Roomſche Coninc mede, ende was *Lodewycx* ſoon, die was die groote Kaerls ſoon, ende ſat tot eenre tyt tot *Pladele*, dat was een Stede, ende vernam dat die Denen verwoeſt hadden Hollant, ende dat volc dootgeſlagen, ende om bede willen *Hagens* des edelen Graven ſo gaf hi *Dideric*, die des Princen *Walgerus* broeder was, die kercke van *Egmonde* mit horen toebehoren, ende *Kinhem*, dats van *Zuuthardeshaghe* totter *Voirtrappen* van *Kinhem* mit beſcreven privilegien beſegelt mit des

Conincs gulden vingerlyn, daer syn beelde in gegraveert was, die sprac aldus: *In den name der drievuudicheyt. Kaerl bi der genaden Gods Coninc van Vrancryck. Wantet onser crone toebehoirt, dat wy onse lieve ende trouwe eeren ende weerdighen sullen, mit gave ende mit love horen dienst, so doen wy verstaen alle gelovighe Kirsten luden, die nu syn of namaels wesen sullen, die desen brief sien of horen lesen, dat quam in onse tegenwoordichede Haghe die edel Grave, ende bat ons dat wy geven wouden enen edelen Prince, die* Walgerus *broeder was* * *mit dat daer toebehoort, dat is van Zuuthardeshaghe voirt totte Voirtrappen ende Kinhem. Tot wiens bede wy geneyget syn, ende weerdelic ontfaen hebben als recht is, ende gheven onsen lieven getrouwen manne* Dideryc *voirsz al dat voirseyde lant mitten dienstluden, die daer nu in syn, of dair namaels in wonen sullen, mit bosch, mit marsche, ende mit weyde, ende mit water, ende mit al dat hem toebehoort, ende gebiede dat hem niemant hinder en doe, noch vrede daer in doe. Ende want wy willen, dat dese gifte vaste ende stade blive, ende gehouden worde tot eewighen daghen, so hebben wy desen brief bisegelt mit onsen vingerlyn van goude. Gegheven tot Pladele int jaar ons Heren* DCCC. *en* LXIII. *des negenden daghes voer Sinte Johans dach nativitatis.* Dese selve *Dideric* hevet mit sine nacomelingen beseten lange tyt, ende hebben die wrede Denen uten eynden des Roomschen Rikes crachteliken verjaget. Ende *Ludovicus* die Coninck van Almaengen des voerseiden Conincs broeder gaf ooc desen Grave *Dideric* vermids bede syns wives der Coninginnen *Hemme* dat foreest van *Wasda*, want hi een vermaert Ridder was, ende onder alle Ridderscap seer te prisen, daer hi hem bescreven hantvesten of gaf, sprekende aldus: *In die eer der heyliger drievoudicheit.* Lodewyck *by der gratien Gods Coninck van Almaengen, Wy doen verstaen onsen getrouwen, die nu syn of namaels wesen sullen, dat* Hemme *onse wyf die Coninginne op ons badt of wy gheven wouden onsen lieven ende getrouwen Grave* Dideric *van Hollant een foreest, dat* Wasda *hiet, ende an syne Graefscap gelegen is, ende dat water dat daer door gaet, inwaert ende uytwaert, mersch ende weyde, lant ende onlant, bosch ende heyde, dat dien foreest toebehoort, ende wy die emmer genegen syn onser gesellinnen bede vol te doen ende niet te weygheren, hebben ghegheven onsen getrouwen Grave* Dideric *voersz dat foreest mit al syn toebehoren, also als voirseit is, vriliken te gebruken hem ende syn*

* Deest *die Kerke van Egmond.* Sed verba hæc interpretis. Diploma non est apud Bekam, ut nec sequens Ludovici.

syn natomelingen, vrilic te besitten, of te vercopen, of ewech te geven. Ende om dat wy willen dat dese ten euwighen daghen gehouden wert, so hebben wy desen brief besegelt met onsen vingerlyn van goude. Gegheven int jaer ons Heren geboirte DCCC. *ende* LXVIII. *opten derden dach van April.* (1) Dese *Dideric* was die eerste Grave van Hollant, ende was gewapent mit goude, dair in gewrocht

(1) Vulgata hæc opinio. Revera primus non fuit. Et ante eum plures. Qui primum faciunt, quæso, quod id faciunt fundamento? An aliud habent, quam quod haustum ex scriniis Egmondanis? Ipsi autem Egmondani quo tibicine fulciuntur? An præter Caroli diploma quicquam aliud quo id probent? Et quod ad ipsum diploma, an Hollandiæ diploma meminit? An primi Comitis ulla mentio? An Hollandia jam nota tum? Postquam autem innotuit, à Carolo data Theoderico, an fuere ejus pars? An tum ultra Dordracum hæc, ultra insulam Dordracensem? In ecclesiæ Trajectensis antiquissimo manuscripto, qui *liber Cameræ* vulgo dicitur, distinguuntur diserte hæc, Rynlandia, Kennemaria, Westlingia, Batua, Hollandia, Goylandia, Amstellandia &c. Sic enim de missis per diœcesin Decanis:

Decanus in Rynlant in festo B. Regmii solvet octo libras.
Decanus in Scalden &c.
Decanus in Zuytbevelant &c.
Decanus de Kennemare &c.
Decanus de Westlinglant &c.
Decanus de Betue &c.
Decanus de Hollant &c.
Decanus de Goye &c.
Decanus de Civitate &c.
Decanus de Amstelle &c.

Quæ autem hæc Hollandia ostendit Godebaldus Episcopus Trajectensis in charta apud Hedam, quæ est Ann. 1126. *Ego*, inquit, *Godebaldus Dei misericordia ecclesiæ Trajectensis humilis minister ecclesiam mei juris in Hollant, quæ vocatur Tiezelineskercke B. Petro in Trajecto ac fratribus in ecclesia B. Petri Deo Sanctoque Petro devotissime servientibus &c.* Est autem *Tiezelineskerck* magnæ insulæ Dordracensis. Beverwyck *beschryv. van Dordrecht cap.* 6. Primus hanc invasit Theodericus III. factoque ibi municipio eripuit Coloniensi & Trevirensi.

gewrocht een lewe van roder verwen, *dat men kele hiet*, ende alsmen seit so was hi geboren van Conincliken geslachte der Princen

virensi Archiepiscopis, quorum ibi olim communis possessio, ut est apud Balderic. *lib.* 3. *Chron. Cameracens. cap.* 19.

Verbo autem ut id addam, municipium, de quo loquor, & cujus meminit Baldericus, haud dubie est Dordracum, sed an idem quod *Dursos*, cujus meminit Regino ad Ann. 898. nondum, puto, adhuc satis constat. Dubitari tamen potest, quod sit similis propemodum ibi loci descriptio, qualis apud Baldericum. Sic enim Regino: *Eodem anno Zuendibolch Reginerium ducem sibi fidissimum & amicum consiliarium nescio cujus instinctu à se repulit, & honoribus, hereditatibus, quas in suo Regno habebat, interdictis, eum extra Regnum infra* 14. *dies secedere jubet. Ille adjuncto sibi Odocro Comite, & quibuscunque aliis cum mulieribus & parvulis, & omni supellectili, quendam tutissimum locum, qui Dursos dicitur, intravit, ibique se communivit. Quod cum Rex cognovisset, coadunato exercitu castrum expugnare conatus est, sed minime prævaluit propter paludes, & multiplices refusiones, quas in prædicto loco Mosa fluvius facit.* Sic autem Baldericus; *Erat etiam locus quidam silvis ac paludibus inhabitabilis, qui ab incolis Mereweda nomen accepit, ubi videlicet Mosa & Wal fluvius de Rheno effluens pariter corrivantur.* Agi certe hic videtur de eodem prorsus loco. Unde & apud Reginonem legendum nonnulli censent *Durfort* pro *Dursos*, nec multum putant interesse, utrum *Dorfort* legas an *Durfort*, ut sit *Dorfort* quasi *Dorcsfort*, facta ita allusione ad nomen Theodorici, qui enim *Theodoricus* etiam *Dorcus* per crasin, ut qui *Dideric* per euphoniam & contracte etiam *Dirck*. Buchel. *ad. Hed.* Beverwyck *descript. Dordr. cap.* 6. Contra Janus Rutgersius *lib.* 6. *var. lect. cap.* 13. quem secutus est Boxhornius *theatr. urb. Holl. in descript. Dordr.* legendum putat *Durtos*, ut sit per crasin quasi *Durtæ os.* Sed id priusquam admitti possit probandum primo aut flumen aut rivum hujus nominis fuisse in rerum natura. Negat Beverovicius extare in mappis chorographicis, quotquot inspexit ipse & veteres & novas, aut fluvii, aut pagi, quem Rutgersius vocat *Dortsmonde*, ullum ibi vestigium. Quod ad alterum illud *Durfort*, aut *Dorfort*, seu *Dorcsfort*, frustra hinc fit allusio ad nomen Theoderici, cum Theodericus, de quo sermo est, adhuc nondum in vivis, cum extaret jam *Dursos. Dursos* forte & municipium, quod extruxit Theodericus, in eodem quidem tractu, sed nondum tamen hinc sequitur, quod id unum idemque. Certe ratio adhuc non occurrit, nulla utique satis prægnans, cur, quæ apud Reginonem est, lectio sollicitetur.

Insula

Princen van Vrancryck, die die palen van synre Heerlicheit tegen der Denen aenvechten eerliken bescermde. Dese *Dideric* hadde

Insula autem & municipium hoc, ubi olim Hollandia, quæ proprie ita dicta, si tertii demum Theoderici, qui primus ejus nominis, quo jure, aut qua de causa primus Comes Hollandiæ? Comes potius Egmondanus. Nam hæc tantum ei data, quæ ecclesiæ Egmondensis. Nec de aliis diploma loquitur. Siquis dicat. Non nego. Comes tamen fuit tractus, qui Hollandiæ jam pars est. Respondeo, non nego. Sed dubitandum non puto, quin sedes primorum Comitum in Hollandia olim Boreali, ex qua paulatim progressi Australem etiam occuparunt. Et eo, ni fallor, facit, quod Willelmus Procurator ad Ann. 1132. *usque Haerlem pervenerunt, & una cum Fresonibus antiquorum Comitum domos & cuncta circum circa ædificia vidente Comite combusserunt.* Facit quod ait Auctor etiam Chronici Rhythmici:

Ende brochten Florens wien lief of leet
Al te Haerlem toe geleet,
Ende hebben s'Heeren huse verbrant
Waer si stonden in Kennemerlant,
Die waren der ouden Graven,
Maer tegen nacht gingen si scaven.

Primus autem qui occupavit Theodericus fuit tertius, Comes quidem cum occuparet, sed non Comes Hollandiæ. Frisiæ fuit Comes, & nec Frisiæ totius. Certæ partis tantum Frisiæ, ut est apud Baldricum. Frisiæ parentis Cæsari. Unde & idem Theodoricus tanquam Princeps Imperii in Cæsaris comitatu chartis Cæsaris inter ceteros ut testis etiam subscripsit. Et exemplum, quo subscripsit, Ann. scilicet CIↃ. XXVI. est apud Anonymum, qui vitam. S. Meinwerci scripsit, *cap.* 102. *facto*, inquit, *in Hirsfeld conventu Principum &c. & astantibus legitimumque huic rei testimonium perbibentibus Bernardo duce, Hermanno Comite, & filio ejus Henrico, Conrado, Adelberto, Bernardo, Comitibus quoque Eckihard de Aslan, Bernardo, Erphone, Theoderico Fresoniæ, Widukindo, Eckihard, Amelongo &c. legali jure firmata obtinuit &c.* Idem insulam cum occupasset mansit Frisiæ tamen Comes, nam Hollandia nondum nota. Verum est, fateor, Comes fuit tum tractus, sub quo Hollandia olim latuit, sed nec primus, nec solus. Primus certe non fuit, quia veteres, qui ante eum, & quorum justa possessio, de ea vi depulit. Solus etiam non fuit, quia & ante eum plures. Et plures etiam in eo tractu

hadde een hoechgeboren wyf, die *Gena* hiet, daer hi enen ſoon by wan, die oock *Dideric* hiet, ende in veel dogheden edel

tractu (nam varii olim Comitatus) qui Hollandiam jam continet.

Rursum autem notandum hic, quod & alias jam dixi, quod mos receptus hic apud Francos. Provinciis Duces imponebant, urbi Comites aut territorio, aut certo tractui in provinciis, qui Duci dicto audientes. Hinc mentio Ducatus *Frisiæ*, Comitatus *Batavorum*, *Testrabentici*, *Doreſtadi* &c. in Regni diviſione, quam inter filios fecit Ludovicum & Carolum Ludovicus Pius Imperator in Annalib. Bertinian. *ad Ann.* 839. Radbodus Friſiæ erat Dux, Alberic. ad Ann. 697. & ad Ann. 716. cujus obitum idem refert ad Ann. 718. *Popponis* idem dein meminit ad Ann. 733. *Inde Friſiam aggreſſus Popponem Ducem Friſonum cum multis perimit.* Rorici dein mentio, ut & mentio *Godfridi.* De Rorico, cujus ſedes Dorſtadi, unde & Dorſtadum emporium ejus dictum, Annales Bertiniani ad Ann. 850. *Roricb nepos Herioldi, qui nuper à Lotbario defecerat, aſſumptis Normanorum exercitibus, cum multitudine navium Freſiam & Batavum inſulam, aliaque vicina loca per Rbenum & Vabalem devaſtat. Quem Lotbarius cum comprimere nequiret, in fidem recepit, eique Doreſtadum & alios Comitatus largitur.* Add. Auctor incertus *de geſt. Normannor. apud du Cbeſne ad Ann.* 857. De Godfrido, qui ſucceſſit ei, à Carolo Craſſo Imp. ei Friſia conceſſa, iidem Annales, & Geſta Normannorum apud du Cheſne ad Ann. 882. *Placida mente Gotefridum cum ſuis, ut baptiſma ſuſciperet, & Friſiam alioſque bonores, quos Roricus babuerat, reciperet, interventione quorundam obtinuit.* Sub Rorico Gerolfus fuit Comes Friſiorum, (equitem vocat Beka) cæſus à Danis Ann. DCCC. LVI. ut diſerte in Hungero: *Deo* inquit, *permittente &c. Tbietboldum & Gerolfum egregios equites cum infinitis Hollandinis cruenter necaverunt.* Eſt autem Gerolfus hic, cui inter Rhenum & Suithardeshaghe (quod aut *Hillegommerbeeck*, ut Jo. à Leydis *Annal. Egmond. cap.* 6. aut *Zuyderwoude*, ut vult Douſa, locus, ut ait idem *lib.* 5. *annal.* & qui eum ſecutus deſcriptor *Waterlandiæ p.* 18. prope inſulam *Marcken*, aut alius ad Flevum à mari jam abſorptus, ut dixi *lib.* 1. *de Nobilit. cap.* 11.) prædia aliquot confert in Comitatu ipſius Ann. 889. Imperator Arnulfus charta apud Miræum *Cod. piar. don. cap.* 24. Reliquit filium ejuſdem nominis Comitem ſub Godfrido. Meminit Regino etiam ad Ann. 885. *His ſuaſionum promiſſionibus Godefridus veluti veneno infectus &c. ſtatimque Gerolfum & Gardolfum Comites Friſonum ad Cæſarem dirigit.* Et hujus † filius Walgerus, aut ut alii Waltgarius, à quo Eberhardus Dux filius Meginardi, cum venatum pergeret, occiſus, ut diſerte etiam Regino ad Ann. 898. Comi-

† Gerolfi ſcilicet II

edel was. Dese Grave *Diderick* als hi out was, dede hi van grooter devotien timmeren tot Egmonde een clooster van houte

Comitem Teisterbantiæ ait & vixisse apud Tielam in villa Avezaet dicta Jo. à Leidis *lib. 6. hist. cap.* 7. Walgeri frater Theodericus. Idem *lib. 6. cap.* 1. Walgerus dicas an *Waltgerus*, seu *Waltgarius* nihil refert. Sic Rotgarius, verbi gratia, qui tertius Abbas Fuldensis circa Ann. 802. vulgo Rutger, *Rutgerus*. Item Guntharius Archiepiscopus Coloniensis circa Ann. 864. vulgo etiam *Guntberus*. Otgarius similiter Archiepiscopus Moguntinus, qui obiit Ann. 847. *Otgerus* aliis *Outgerus*. Sic Wernerus, qui *Werinbarius* xv. Abbas Fuldensis. Regnerus, qui *Reginarius* apud Reginonem ad Ann. 886. Theodoricum quod attinet, is ipse est, quem statuunt & patria Aquitanum, & Hollandiæ primum Comitem, cum neutrum possit probari.

Fabula est, quam habet de Theodorici genere Joan. à Leidis 4. *hist.* 21. Fabula * etiam, quam habet de ejusdem insignibus *lib. 6. hist. cap.* 6. Insignia gentilitia, quæ & vulgus vocat *arma*, tum temporis nondum nota. Nec ante seculum xi. ejusmodi hereditaria, cujusmodi jam in usu, quibus gentes inter se familiæque distinctæ, ulli uspiam usitata. Crebra demum exercituum in Syriam transmissio, ut dignosci inter se possent Flandri, Frisii, aliique, Galli, Germani, Itali, rem in usum invexit. Et tum primum leones diversi coloris visi, cœrulei, rubri, albi. Visa quævis animalia, eorum membra, partesque. Visa cujusvis rei areolis trabibusque interstincta insignia. Domi militiæque nobiles primum majorum gentium dein ceteri etiam usi. Et hæc frequens doctorum hominum & communis sententia est. Mejer. *ad Ann.* 1170. Ortel. *theatr. orb. terr. in descript. Flandr.* Schurzfleisch *de vitric. eccles. n.* 12. *in not.* Alteserr. *lib.* 7. *rer. Aquit cap.* 17. Jac. le Roy *notit. Marchionat. Imp lib.* 10. *cap.* 17. Facit locus insignis apud Willelm. Tyrium *lib.* 8. *cap.* 20. *in fin. urbis diverticula, secessus quoque, & secretiora civium effringebant penetralia, clypeos, vel quodlibet armorum genus in introitu defigentes, ut esset signum accedentibus, ne gressum ubi figerent, sed loca præterirent, quasi jam ab aliis occupata.* Sua etiam Romanis arma. Certum est. Non nego. Virgil. vii. *Æneid.*

* Habet plures ejusmodi. Vid. *ibid. cap.* 19. 22. & *seq.* & passim.

——— ——— *clypeoque insigne parentum*
Centum angues, cinctamque gerit serpentibus hydram.

Sed nego hinc petitum discrimen gentis familiæve, nego quod semper hæc ad heredes transiisse, & quod alibi quam in bello magnus eorum usus. Idcirco enim *arma*, quod in armis picta, clypeisque. Plin. *lib.* 35. *cap.* 3. *Scutis, quibus apud Trojam pugnatum*

houte, dair hy in settede nonnen van Sinte Benedictus oirden, die hi renten gaf van sinen goede, daer si volcomen nootturste of

tum est, continebantur imagines. Ann. Robert. 4. *rer. jud.* 4. Sed id tantum in transitu. **

Quod porro ad Theodoricum, nec primus Comes is, nec Aquitanus, ut ex dictis jam satis constat. Ne Theodoricus quidem V. cum recenset eos, à quibus datum quid Abbatiæ Egmondensi in charta apud Miræum. *Cod. piar. don. cap.* 62. primum Comitem eum dicit, sed primum inter eos, à quibus facta est donatio. Primum siquis dicat, præter vulgi opinionem habetne, quo id probet? Quæ charta hoc tandem docuit, quod diploma, aut instrumentum, quis vetus scriptor & ἀξιόπιστος, quod is omnium olim primus? Simpliciter Beka tantum ita in Hungero Episcop. *tradidit ad instantiam Comitis Haganonis nobili viro Theodorico fratri Walgeri Principis ecclesiam Egmondensem & Kinbem à Suutbardes Haga usque Fortrapa &c.* Add. Joan. à Leidis 5. *hist.* 36. Et sic ipsum etiam diploma. De quo vulgo cum disputent, cujus Caroli id diploma, Calvi an Simplicis, necesse est ut id addam, Simplici id adscribendum, ut lib. 1. *de Nobil.* dixi *cap.* 11. Calvo quæso qui possit? Nunquam ejus Frisia, sub qua latuit tum tractus is, qui Hollandiam jam continet. Calvi fratris Lotharii hæc, filiique ejus, ejusdem nominis. Et quod valde hic notandum, ejus Frisia adhuc tota eo anno, quo à Calvo dicitur facta donatio, Ann. scilicet 863. Lotharius enim decessit demum Ann. 869. Qui liberis non relictis quum fato esset functus facta Regni divisione inter patruos extincti, Carolum scilicet Calvum, & Ludovicum Germanicum, Frisiæ duæ partes obtigere Ludovico, Carolo autem pars tertia. Sed quod rursum hic notandum tertia hæc de Hollandia nihil quicquam continuit. Argumento est, quod & obtigit, quod Calvi Regno propinquius, & quod obtigit Ludovico inter cetera & Ultrajectum, caput tum ejus tractus, qui Hollandiam jam continet. Extant tabulæ divisionis in Annalibus Bertinianis ad *Ann.* DCCC. LXX. & apud Schilterum ad *Inst. jur. publ. lib.* 2. *tit.* 8. Mansit deinceps Frisia, ut & tota Lotharingia, cujus pars etiam Frisia, successorum Ludovici, à Calvi filiis neglecta, ob civiles partim discordias, partim ob ingenium, quod nec Balbo satis excitatum, nec ejus filio Ludovico, qui vulgo dictus *Nihil faciens.* Carolus dein Simplex, postquam rerum potitus, ad Lotharingiam rursum adjecit animum, & armis tandem victor recepit universam Ann. DCCCC. XVI. ut ad eum Sigebert. Quid si autem jam dicat quis: Fiat. Fecerit donationem non Calvus sed Simplex. Si is eo demum anno Lotharingia potitus

** De origine hæreditariorum insigniorum disputat Buchellius in epistola ad Scriverium, quæ reperitur pag. 127. inter *Insignium virorum Epistolas selectas* editas à J. G. Meelio J. C. Amst. 1701. in 8o.

of hadden. Ende van dien selven cloester wert eenre nonnen ingesent van Gode, dat sy den Grave *Dideryck* vermaende, dat

titus, quo statuit Sigebertus, qui fieri ergo potuit, ut facta fuerit eo anno, quo ea nondum potitus, decimo nimirum tertio supra nongentesimum, ut volunt Dousa, Scriverius, aliique. Respondendum non necesse, ut credat quis universam simul & uno impetu receptam eodem anno. Quid si factum id per partes? Et quid si pars hæc jam recepta, cujus facta donatio? Si responsio displiceat, dicam cum Papebrochio summæ eruditionis viro, & cui multum inprimis debent Sanctorum reliquiæ, jam olim summa cum industria perquirendis ipsorum Actis laudabiliter innutrito, in prævio commentario ad vitam S. Adelberti pro DCCC. LXIII. item DCCCC. XIII. rescribenbum DCCCC. XXII. Eo enim Lotharingia adhuc in Caroli potestate. Reginon. Continuator ad Ann. 924. & Caroli Regni anni, quos expressit diploma, in hunc Christi annum incidunt. Papebroch. ibid. Diploma est apud Scriverium, apud Dousam, aliosque. Vertit Belgice interpres supra ** *p.* 38. Et ego edidi id, ut reperi *lib.* I. *de Nobilit. cap.* II. Sed subscriptio non est eadem. Quod Scriverius edidit *libr. de Principibus Hollandiæ* ex antiquissimo Codice membranaceo Egmondano subscriptionem hanc habet: *Anno* XXX. *regnante Domino Karolo Rege, redintegrante* XXV. *largiore vero hereditate indepta.* . . . . . ubi sic feliciter defectum supplet Papebrochius, *indepta* XI. Et habet quo nitatur Caroli III. seu Simplicis diploma apud Sirmondum ad Caroli Calvi Capitula sic subscriptum, ut sequitur: *anno Regni* XXIX. *redintegrante* XXV. *largiore vero hereditate indepta* X. Unde & luce apparet clarius supplendum supra XI. Ad temporis autem epocham & obscuras illas notas Sirmondus ibi ita: *Annus primus repetitur ex die, quo Remis à Fulcone Archiepiscopo unctus est in Regem*, V. *Kalend. Februarias anni* DCCC. XCIII. *At Karolus, quo anno in Regem confirmatus est, integrum Regnum in potestate sua non habuit: quia Odo Rex quoad vixit, Aquitania & Burgundia potitus est. Mortuo post quinque annos Odone, quæ ab illo possidebantur recepit, Regnumque redintegravit, atque hujus redintegrationis annos Regni sui annis deinceps in publicis tabulis subjecit. At largior hereditas indepta pertinet ad Regnum Lotharii; cujus accessione Karolus hereditatem suam amplia-vit, quod Sigebertus notat factum anno* DCCCC. XVI. Annum ergo si statuas, quem statuit Papebrochius, sublata est difficultas. Sed quicquid tandem sit, Caroli Calvi diploma, ut ex dictis jam satis constat, prorsus dici non potest. Adde quod & Hagano, ad cujus instantiam datum dicitur diploma, in aula fuerit præpotens non Calvi sed Simplicis. De quo Abbas Urspergensis ad Ann. 920.

** Nobil. pag. 42. hujus Tom. 3.

dat hi woude opdoen Sente *Adelbertus* graf, ende dat heylige gebeente doen brengen in dat nonnen cloefter. Ende mitten dat

Cœpit quendam Haganonem ex mediocribus extollere, & fupra omnes Principes diligere, adeo ut magnatibus quibufque procul abfiftentibus ipfe Regio lateri folus hæreret, multaque Regii juris ad fuum jus torqueret. Add. Flodoard. *hift. Remenf. lib.* 4. *cap.* 15. & *lib.* I. *de Nobilit. cap.* 11. Frifo porro Theodericus. Aquitanus non fuit. Nec magis Comes Hollandiæ, quam ejus pater Gerolfus, aut ejus frater Walgerus. Certi tractus tantum Comes, & certi tractus in Frifia. Nec vola, nec veftigium Hollandiæ in codicillis. Hollandia adhuc nondum nota. Hollandia pars Frifiæ. In Frifia varii Comitatus, & inter ceteros etiam hic, qui Hollandiam jam continet. Vid. *lib.* I. *de Nobilit. cap.* 14. Et ne hic quidem unius, qui Hollandiam jam continet, aut unius fub poteftate. In ea etiam, ut dixi, varii olim Comitatus. Ex quibus etiam hic, qui Theoderici olim primi, fed anguftis prorfus terminis circumfcripta ipfius ditio, ut oftendit diploma. Fratrem habuit Walgerum. Et hujus etiam certa pars. Infula infuper Dordracenfis, ut dixi ftatim ex Baldrico, Epifcopis Trevirenfi & Colonienfi communis. Fuere & alii Comitatus. Fuit etiam quem obtinuit Theodericus Bavo, quem poffeffionibus fuis expulit Theodericus III. Beka & Heda in *Adelbold.* Fuit *Mofalant* Comitatus. Fuit *Kinhem.* Fuit *Texla.* Et de eo fatis conftat. Sed quum dicantur hi conceffi Theodorico Comiti, & concefferit Otto III. quis quæfo hic Theodericus? Inter doctos non fatis conftat. Doufa *Primi* putat filium *lib.* 6. *Annal.* Alii cenfent Theodericum, qui III. ejus nominis. Nam Ann. 985. Otto III. fi is natus, ut fcribunt Ann. 973. duodecim tantum annorum puer. Ideoque & mutant 985. in 996. Aliis charta † conceffionis ob hanc caufam fufpecta eft. Accedit, quod & Texla, quæ in charta hac dicitur data, acceffit demum Hollandiæ feculo XII. à Florentio demum III. vi & armis fubacta. Beka in *ej. vita.* Jo. à Leidis 18. *hift. cap.* 7. Sed quid neceffe, ut difputemus hic? Quod in ipfa etiam Hollandia plures olim Comitatus, an non docet abunde id diploma Ann. 1063. quod eft apud Boxhornium *theatr. urb. Holl. cap* 3. & præterea apud Hedam *hift. Ultraj. pag.* 109. quo Henricus Imperator ecclefiæ Trajectenfi donat manfus aliquot & prædia, & *adhuc*, inquit diferte, *Comitatus omnes in Hollant, cum omnibus ad bannum Regalem pertinentibus &c.* Senfim demum Hollandia in unum corpus coaluit: in unum tranfit univerfa, Zelandia etiam tandem juncta. Zelandis proprii olim Comites & ante Theodericum. Eggihardi fupra mentio in vita *S. Frederici.* Annales editi a Pithæo ad Ann. 836 *Normanni tributum exactantes in Walchram infulam venerunt, ibique* Eggi-

lib. 3. *cap.* 19.

† Vid. *lib.* I. *de Nobilit. cap.* 13.

dat die Priesters des heyligen Vaders graff op wonnen, so vant men des heyligen Vaders cleet, daer dat lichaem in gewon-

Eggibardum ejusdem loci Comitem, & Hemmingum cum aliis multis occiderunt. Frisiæ ipsi etiam pars, & Frisones aquatici apud Baldericum 3. *Chron.* 22. *Dominus Episcopus*, inquit, *nobis narrare solebat sibi certe ab Episcopo Albaldo relatum. Quia namque Aquaticorum Frisonum circa ipsam parochiam moris est aut vix paucos, aut nullos, eucharistiam in die sancto Paschæ velle gustare &c.* Annales Bertiniani ad Ann. 837. *Ea tempestate Nordmanni irruptione solita Frisiam irruentes, in insula, quæ Walacra dicitur, nostros imparatos aggressi multos trucidaverunt.* Add. Douſ. *annal. lib.* 6. & *lib.* 10. *p.* 283. & *seqq.* Grot. *de antiq. reip. Batav. cap.* 5. Conring. *de finib. Imp. lib.* 1 *cap.* 3.

Quod ad nomen Hollandiæ, certum, quod inclaruit demum seculo XI. Quo primus etiam scripsit se Comitem Hollandensium Theodericus V. in charta jam dicta, quam & legere est apud Dousam *lib.* 10. *Annal.* Qui ante eum Comites dicti Comites Frisiæ, Marchisi, Marchiones. Theodericus IV. etiam Marchio *Phladirtingæ* ab Herman. Contracto ad *Ann.* 1246. & 1249. *Phladirtingæ*, id est, Hollandiæ, à principe in ea * urbe. Chronic. Augustens. apud Freher. ad Ann. 1046. *Heinricus Rex Phladirtingam petiit. Participium* dicitur obtinuisse *monarchiæ Frisonum* Theodericus III. apud Balderic. *Chron. Camerac. lib.* 3. *cap.* 19. De Theoderico IV. & Florentio ejus fratre Lamb. Schafnaburgens. ad Ann. 1071. *Atque in Fresiam, quæ confinis Flandriæ, cui Theodericus, quondam Comes, & post hunc Florentius frater ejus imperaverat, irruptionem fecit.* Vidua etiam Florentii Comes Frisiæ adhuc passim. Imo, & qui eam duxit, Robertus Flander, postquam duxit, ab ea Friso cognominatus. Alberic. ad Ann. 1060. *Robertus autem Friso Gertrudem Frisonum Comitissam duxit in uxorem, relictam videlicet Comitis Florentii, matrem Comitis Theodorici &c.* Idem ad Ann. 1072. *Robertus vero patre superstite Comitissam Frisiæ uxorem nactus Frisonis nomen accepit.* Et hinc dicitur expulisse eum non Hollandia, sed Frisia, qui eum expulit, Godefridus. Alberic. ad Ann. 1076. *Sicarius quidam per quosdam Roberti necessarios transmissus in Fresonia Godefridum Ducem perimit. Iste fuit Godefridus Gibbosus &c.* Add. Sigebert. *ad. d. Ann.* Robert. de Monte in *Accession. ad Sigebert. ad Ann.* 1074. & *lib.* 1. *de Nobilit. cap.* 12. & *seqq.* Quæ nugantur porro de Trojanis, de armis gentilitiis, & quæ id genus alia, attendendum non puto. Vid. *d. lib.* 1. *cap.* 30. & *lib.* 4. *cap.* 17. Id dignum quod attendatur, quod Frisiæ Duces cum desiissent auditi Belgicæ dein Duces, qui & Duces Lotharingiæ, cujusmodi *Godefridus*, & qui secutus eum *Gozelo*, seu ut alii vocant, *Gotbelo*, Theodorici tempore, qui III. ejus nominis.

* Eodem nimirum modo, quo Hanoniæ olim Comes dictus Comes Montensis. Alberic. ad *An.* 1096. Magn. Chron. Belg. *p.* 97.

wonden was, al heel ende onverteert. Mede wert daer gevonden een gulden cruus op syn borste, dat medicyn was ende fa-

Hollandia etiam Lotharingiæ, quatenus scilicet terrarum pars, quæ inter Rhenum & Scaldim, in Imperii divisione inter Lotharium, Ludovicum, & Carolum, Ludovici Pii filios, Lothario obtigit majori natu. Catalog. Archiep. Colonienf. apud Meibom. *to.* 2. *rer. Germ. pr.* Ab eo etiam Lotharingia, quasi *Regnum Lotharii*, ut ait Albericus ad *Ann.* 838. Tertia pars Franciæ. Theodoric. de Niem. *tr.* 6. *Nem. union. cap.* 33. Unde & Sigebertus ad Ann. 994. *Florebant hoc tempore in scientia literarum, in Lotharingia Herigerus Abbas Lobiensis, Adelboldus Episcopus Vultrajectensis &c.* Verum temporis progressu distracta in partes Lotharingia. Alia inferior, alia superior. Superior continebat Maguntiam, Treviros, Coloniam Agrippinam, partem Palatinatus, Leodium, Ardennam, Lutzelburgum, Limburgum &c. Sigebert. ad Ann. 871. *Colonia celebrata synodo, ad dedicationem ecclesiæ, à tribus Lotharingiæ metropolitis, Luitperto Moguntino, Bertulfo Trevirensi, Willeberto Coloniensi &c.* Et hæc etiam Mosellana. Inferior Hasbaniam, Brabantiam, Juliacum, Gelriam, diœcesin Ultrajectinam, & ipsam etiam Hollandiam, cujus caput tum Ultrajectum. Jo. à Leidis *lib.* 1. *hist. cap.* 1. Velden. *Chron. Holl. pr.* Utrique autem suus Dux. Vid. *not. ad Molan. milit. sacr. Duc. Brab. p.* 140. & *seq.* Jo. à Leidis *lib.* 9. *hist. cap.* 6. Nec divisio tamen perpes. Provinciæ invicem rursum junctæ circa Ann. 1034. postquam Fredericus Dux fine prole decessit. Sigebert. ad eum Ann. *Frederico Mosellanorum Duce mortuo, quia mares filios non habebat, quibus Ducatus competeret, Gothelo Dux, impetrato etiam ab Imperatore Mosellanorum Ducatu, in Lotharingia potenter principatur.* Et hic idem est Gothelo, qui Belgarum Dux dicitur ab Alberico ad *Ann.* 1037. Qui & alibi Gozelo Godefridi successor, qui cum Theoderico Arnulfi filio conflixit. Theodericus III. quamvis etiam Hollandia Lotharingiæ olim pars, quamvis Princeps Imperii, quamvis pareret Duci, nam sub Duce, ut dixi, Comes, cum nec Duci esset dicto audiens, nec ferox Cæsarem satis ferret, cum Episcopum Trajectensem turbaret in diœcesi, nec desisteret bellicosus, & inquieti ingenii, misit contra eum Godefridum cum exercitu Imperator. Verum frustra. Vicit Theodericus, & prælio cepit Godefridum. Tulit graviter Imperator bellum Frisiis comminatus. Dimissus tamen Godefridus gratiam Cæsaris iis reddidit. Idem Sigebert. & ex eo Alberic. ad Ann. 1019. *Godefridus Dux impetrata Frisonibus ab Imperatore totius injustitiæ impunitate à captivitate solvitur, & non multo post moritur, frater vero ejus Gothelo in Ducatu ejus loco substituitur.* Gotheloni successit filius Godefridus Gibbosus. Jo. à Leidis *lib.* 10. *cap.* 2. Nec mirum hinc, quod dicatur hic utroque, quem

falicheit tegens menigherhande siecte. Ende onder sinen grave ontspranc een fonteyne, dair noch huden veel waters uyt

quem dixi, Ducatu jam unito, *Dux Lotharingiæ*, *Brabantiæ*, & *Mosellanorum*, *Comesque Ardennensis*, apud Jo. à Leidis *lib.* 14. *cap.* 1. Et hic idem est Godefridus, qui pulsa Gertrude & impubere ejus filio, ut ad se pertinentem, Lotharingiæ scilicet partem, Hollandiam occupavit. Qua pulsus tamen rursum à Theoderico v. cui deinceps, cum Godefridus obiisset sine liberis, & ejusdem sororis filius, successorque in Ducatu, Godefridus Bullionius profectus esset in terram sanctam, eaque occupata factus Rex Hierosolymorum, quieta terræ possessio, etsi mansit nihilominus, & mansit diu adhuc post, veteris fomes dissensionis & rancoris vestigium. Multa erant in Hollandia, quæ Episcopi Trajectensis, ut & insulæ Dordracensis non modica olim pars. Abstulerat hæc Episcopo Theodericus III. Abstulerant ipsius filii. Reddi jusserat Episcopo Henricus IV. Imperator, ut videre est ex codicillis, qui extant apud Hedam *hist. Ultraj. p.* 129. & Jo. a Leidis *lib.* 13. *hist. cap.* 3. Feudali jure postquam reddita susceperat ab Episcopo Godefridus Gibbosus. Jo. à Leidis *lib.* 14. *hist. cap.* 1. Hollandis neutrum admittentibus res inefficax quidem mansit, torsit tamen Lotharingûm & diu dein post occasiones captantem & Comitem coercendi, nihil Duci deferentem jam, & quæ sua olim recuperandi. Oblata autem occasio, postquam quæstio etiam de terris inter Mosam & Scaldim. Quæ nec aliter sopita, quam redactus in Ducis potestatem Theodoricus VII. cessit Duci Dordracum, & se Ducis vasallum fecit homagio ei præstito respectu insulæ Dordracensis. Meminit probus ac vetustus Brabantiæ historiographus Emundus de Dynter, à consiliis olim & secretis Antonio Duci, filiisque ejus Joanni IV. & Philippo, & fato functus Bruxellis Ann. 1448. Is in Chronico MSS. quod olim apud Miræum, *Fuit anno*, inquit, 1200. *inter Henricum Ducem Lotharingiæ & ejus prædecessores, & Theodericum Comitem Hollandiæ & suos prædecessores magna discordia propter terram sitam inter Mosam & Scaldim. Quæ discordia consilio hominum utriusque sopita fuit, taliter videlicet, quod dictus Theodericus propter hoc veniens in Lovanio Ann.* 1200. 3. *Non. Novembr. resignavit in manus dicti Henrici Ducis opidum Dordrecht ex utraque parte aquæ, Dordrechtswaerte, Harne, Dusne & totam terram Strine & Waelwyck, quæ Zuitbollant nominatur, usque ad terram Ducis. Hanc totam terram recepit Comes in feudum à Duce, & factus est homo ligius suus &c.* Nec aliud habet hic Edmundus, quam quod expressit transactio Ann. 1200. cujus hoc est initium: *In nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis. Ne præsentis ætatis negotia consumat oblivio, literarum indiciis solent*

lent æternari. Notum sit igitur tam futuris quam præsentibus hujus paginæ inspectoribus, quod discordia fuerat à multis temporibus inter Heinricum Ducem Lotharingiæ & suos prædecessores ac inter Theodericum Comitem Hollandiæ & suos prædecessores de terra inter Mosam & Scaldim, de qua eatenus processum est, quod illa discordia consilio hominum utriusque tali modo sopita est. Comes resignavit in manus ipsius Ducis oppidum Dordrecht, ex utraque parte aquæ, Dordrechtswaerde, Harreswaerde, Dussen, & totam terram inter Stryen & Walewyc usque ad terram Ducis. Hanc quoque terram totam recepit Comes in feodum à Duce, & factus est suus homo ligius, juravit etiam quod de prædicta terra & in propria persona dicto Duci de cetero serviet tanquam homo ligius Domino suo contra omnes homines, excepto Imperio, sicut jus suum est erga Imperium. Nec hoc detur oblivioni, quod Dordrecht, & Dordrechtswaerde, Harreswaerde & Dussen datum est concambium Duci & suis heredibus pro terra illa, quam Dux & sui prædecessores calumniati sunt super Comitem &c. Acta hæc apud Lovanium anno Dominicæ incarnationis CIↃ. CC. *tertio Non. Novembr.* Quod autem ad juramentum non desiit deinceps id præstari, donec ultro id remisit Dux Florentio Comiti v. ducta ab eo in matrimonium Ducis filia Beatrice. Charta Ann. 1283. *Nos Joannes Dei gratia Lotharingiæ & Brabantiæ Dux notum facimus universis præsentia audituris vel visuris, publiceque recognoscimus, & præsentibus protestamur, quod nos fidelium hominum nostrorum communicato consilio homagium, quod nos ab illustri viro Dn. Florentio Comiti Hollandiæ, dilecto consanguineo nostro de jure, ut putabamus, exigere consuevimus, & quod idem Comes prædictus, ut putabatur de jure, nobis semper renuit faciendum, quitum proclamavimus, & tenore præsentium quitum penitus proclamamus, illud nunquam à dicto Comite, nec à suis heredibus, nos vel nostri heredes aliquatenus petituri. Cujus literas & instrumenta siqua reperiri contigerit in posterum, facientia de dicto homagio mentionem, illa decernimus pro nobis & nostris heredibus irrita, & penitus non valere, præsentium testimonio literarum sigillo nostro sigillatarum. Datum Anno* CIↃ. CC. *octogesimo tertio, dominica post Dionysii.*

Brabantia, ut jam dixi, Lotharingiæ etiam pars. Sed qui de genere Godefridi, qui conflixit cum Theoderico, nondum titulo eo usi. Primus Henricus III. se Ducem scripsit Brabantiæ, aut Lotharingiæ & Brabantiæ, circa Ann. 1251. Jo. à Leidis *lib.* 7. *hist. cap.* 14. & 23. *hist. cap.* 14. Henricum I. simpliciter adhuc vocat Ducem Lotharingiæ, & quidem semel iterumque, Henricus VI. Imperator in charta apud Hedam *hist. Ultraj. p.* 177. & Jo. à Leidis 19. *hist.* 4. Joannes autem, qui supra, est, qui I. ejus nominis, Henrici III. successor.

Hollandia porro, ut id addam, postquam nomen inclaruit, inclaruit autem, ut jam dixi, seculo demum XI. (nam etsi apud scriptores & ante ejus fiat mentio, mentio fit non idcirco, quod nomen

nomen ejus jam notum tum, sed quod plerisque hoc non insolens, provinciam nomine eo denotare, quod postea demum ei datum. Beverov. *descript. Dordr. cap.* 3. *pr.*) postquam dico inclaruit, mox divisa in duas partes, Australem & Borealem. Quicquid cis Mosam Hollandiæ adscriptum Boreali, Leyda, Delphi, Sciedamum &c. Quicquid ultra Australi, ut mons † Gertrudis, Dordracum, Schoonhovia, Gorichemum, Heusda, &c. Nec ab altera etiam parte Kennemariæ olim fines, si includas Kennemariam (nam distincta alioquin est Regio) excedebat Borealis. Pars Frisiæ erat, quicquid ultra. Sic passim Chronicon Rhythmicum, quod & maximam Australis partem diluvio ait absorptam Ann. 1287.

† Jo. à Leidis *16. bist. 13. oppidum montis S. Gertrudis, & totam Zuytbollandiam, præter Dordracum potestati suæ vindicavit.*

In enen winter int jaer ons Heeren
XII. *bondert en seven ende tachtich &c.*
Beide Oester ende Wester Vriesen
Ende Hollant moste oock verliesen,
Zuutbollant verdranc also mede,
End ic en weet ghene stede
Bi der zee et ginc al onder.

Duo dicitur castra extruxisse in Rynlandia Wilhelmus I. Adæ patruus, ut his aditum intercluderet in Hollandiam Borealem & æmulo, qui Adam duxerat Ludovico van Loon, & qui ei ferebat opem, Episcopo Trajectensi. Quæ autem Borealis hic? Auctor Chron. Rhythm.

Dien beveelt bi datmen beware
Dat lant, dat bi den Rine legbet
Dat den Bisscbopdom gewegbet.
Si maecten twee weren gereet,
Ene diemen ten Bussche beet,
Ende een ander by den Rine,
Heet Zuadenburcbdam, aldaer men pine
Ende grooten arbeyt aen leyde
Want men maecter groote fosseyde
*Om te * bouden des lants invaert.*
Grave Willam badde te bem waert
Ene finen broeder beet Florens
Die naerstelic al syn gepens
Sette al was by proest ende clerc
Om te verwaren dat werc.

* Leg. *bowden.*

&

& mox:

Ter were quam bi mit rade,
Daer die proeſt Florens lach
Ende wachte nacht ende dach
D'invaert van Noortbollant.

Item:

Daer wert gewonnen met gewout
Die veſte ende te broken ſaen,
Ende die proeſt Florens gevaen.
Dus wert Noortbollant geſchent
Met deſen grooten parlement.
Men ginc bernen ende roven doe
Al om ende om te Leyden toe.

Et hinc eſt, quod Medenblicum *prope Hollandiam*, non Hollandiæ. Albert. Abbas Stadenſis ad Ann. 1256. *Anno Domini 1256. Wilbelmus Romanorum Rex occiditur à Freſonibus Medemlek prope Hollandiam morantibus, in loco incognito ab eiſdem ſepultus.* Sæpe in chartis mentio *Decani Hollandiæ*, ſed vox ſtrictius tum ſumpta, & pro Auſtrali duntaxat. Juriſdictio enim, quam habebat is, concluſa inſula Dordracenſi, quæ Hollandia, ut jam dixi, olim proprie ſic dicta. Vid. Oudenh. *beſchryv. van Zuytboll. & lib. 2. de Nobilit. cap.* 22. item Buchel. ad Hed. *in not. pag.* 68. Kennemariam quod attinet complexa hanc Borealis. Nec de eo diſputatur. De finibus tantum dubites. Puto autem Kennemariam, quicquid inter Alcmariam & agrum Amſtelodamenſem, incluſo etiam Harlemo, † ut & tractu Dimenſi, etſi hodie hic Amſterlandiæ. Willelmus certe Procurator ad Ann. CIↃ. C. LXX. *In Kennemaria*, inquit, *tum inundatio illa ex improviſo deſæviit, ut ſubmerſis jumentis vix mulieres & viri in trabibus domorum ſuarum vitam ſuam & parvulorum ſuorum conſervarent, & niſi quidam benigna compaſſione navibus Dimenſibus ſubveniſſent periclitantibus, multi naufragio periiſſent.* Quicquid *inter Alcmariam* dico. Alcmaria ipſa erat Friſiæ. Chron. Rhythmic. in Willelmo III.

† **Nam & Heylo & Egmondam vicos celebres admodum, qui non longe ab Alcmaria, adſcribit Kennemariæ Jo. à Leidis *lib.* 2. *hiſt. cap.* 26. & 41.**

Ende voor t' Alcmaer Vrieſlant
Ende ontboet al te bant,
Die Vrieſen, dat ſi tot hem quamen.

Hollandiæ eam ait, ſed vix aliam ob cauſam, quam quod olim

jam

uyt vlietet. (1) In den jaer ons Heren DCCC. ende LXVI. op die XI. Kalende van Januarius ruste Bisscop *Hungerus* in vreden, na dat hy mit Alfreso ende Lutgero dat Bisdom hadde berecht van Utrecht XXVIII. jaer, die overmits der Denen wreetheit verdreven was van sinen eyghenen stoel, waerom men nu niet weten en can wair hi begraven is.

Die XII. *Bisscop ende biet Odilbaldus*

Na des Bisscops *Hungerus* doot wert gecoren die XII. Bisscop tot Utrecht, die *Odilbaldus* hiet, ende een heylich man was, milde, gerechtich, ende goetwillich. In den jaer ons Heeren DCCC. ende LXII. quamen die Denen mitten Noormans, ende destrueerden alt Walsche lant, ende des jaers daer na vernielden sy al 't lant van *Ardennen*, mer *Kaerl* die Keyser, die de *Grove* geheten is, quam mitten Lombaerden, ende mitten Duytschen, ende vocht tieghen den ondadighen luden. Mer vermits der Kerstenen sonden so en vermocht hise niet verwinnen, mer ten lesten maecte men een bestant om te spreken van den pays. Daer men overdroech dat *Godefridus* der Noormannen Coninc Kersten soude worden mit de voerwaerden dat men hem geven soude des Conincs *Lotharius* dochter te wive die Gisela hiet, ende men soude mit haer geven die Provintie van Vriesland in medegave, ende dat gesciede. Ende daerna wouden die Vriesen den voerseiden Coninc niet onderdanich wesen, die hy bedwanc, ende gaf hair een smadelic eygenscap, so

jam Hollandorum, & constanter eorum mansit. Jo. à Leidis *lib.* 7. *hist. cap.* 2. ubi de Frisiis, *transfretantes*, inquit, *ad Hollandiam cum exercitu copioso devastaverunt oppidum Alcmariense trucidantes habitatores loci illius. Et exinde armata manu infestaverunt totam Kennemariam &c.*

(1) Annales editi à Pithæo ad Ann. 863. *In Regno quoque Lotharii pro eo, quod dimissa uxore legitima alteram duxit, synodus in Metis congregata est omnium Episcoporum ejus præter Hungarium Trajectensem, quem ægritudo detinuit.* Synodo Tullensi à Carolo Calvo indictæ inter cæteros interfuit Ann. DCCC. LIX. & decretis sic subscripsit, *Ungerus Episcopus Trajectensis*, apud Goldastum *to.* 3. *const. imp. p.* 280. Ecclesiæ S. Salvatoris Trajectensis Necrologium: XI. *Kal. Januar.* Φ. *Hungerus Episcopus Trajectensis.*

ſo dat elc menſche moſte draghen enen baſt om ſinen hals, dair menſe rechte voirt an hangen mochte, of ſi hem ter eniger tyt verſetten tiegen des Coninc mogentheit. Mer daer na in corten jaren wert dair Coninc *Godevairt* doot geſlagen mit menighen Denen vermits Goids wrake in die Betu, ende dair gewroken wert menich Kerſten bloet, die ſi in voertiden gedoot hadden. In den jaer ons Heren DCCCC. op die Idus Decembris voer *Odilbaldus* van deſer werelt, ende gaf ſinen ſcepper ſine weerdighe ſiele, doe hy dit Biſdom XXXIII. jaer berecht hadde. (1) Van deſen *Odilbaldo* ſchryft die Abt van Purmenen in ſinen Chroniken, dat hi was een heylich man, die t' Utrecht eerlick begraven es, ende ruſt daer mitten heyligen Vaders.

EGILBOLDUS *die* XIII. *Biſſcop t'Utrecht.*

Na der doot des Biſſcops *Odilbaldus* wert gecoren die XIII. Biſſcop t'Utrecht, die (2) *Egilboldus* hiet, die dat Biſdom berechte ene corte tyt. In deſer tyt als op die ander Nonas in October ruſte *Diederic* die eerſte Grave was van Hollant, ende was oec Heer een groot deels van Ooſtvrieſlant, ende was een onvervaert Prince, die ſyn lant merclic beſcermde tiegens der Denen aenvechtinge, ende Gena ſyn wyf ſterf op den VIII. Idus van Januarius, ende is begraven tot Egmonde int cloeſter by haren man, dat ſy eerſt getimmert hadden van houte, dair ſy nonnen in ſetten, die Gode innichliken dienden.

DIDERIC *die anderde Grave van Hollant.*

Ende als *Dideric* geſtorven was, die yerſte Grave van Hollant, wert *Dideric* ſyn enighe ſoon, die anderde Grave tot Hol-

(1) Regino Abbas Prumienſis ad Ann. 899. *Ea tempeſtate Odilbaldus ſanctus vir Trajectenſis eccleſiæ præſul, rebus humanis ſublatus, ad cœleſte Regnum tranſivit, in cujus loco ſubrogatus eſt Radbodus venerabilis antiſtes. Radbodus* dicit, non *Egilboldus*, haud dubie ob temporis brevitatem, quo is rerum potitus.

(2) Egilbertus vocatur in vita S. Radbodi apud Surium to. 9. Alii vocant Eylboldum.

Hollant, ende verheven in syn Vaders stede als een recht erfname. (1) Dese nam een wyf, die *Arlindis* hiet, ende als men gelooft, so was sy des Conincx *Lodewycs* dochter van Vrancryc, dair hy by wan enen soon die *Arnulfus* hiet, ende een soon, die *Egbertus* hiet, ende was een Aerdscebisscop van Trier, ende een dochter die *Arlindis* hiet, die uytnemende schoon was. Dese Grave *Dideric* na syns vaders doot begonste hy in twydrachten te werden mitten Vriesen, daer hi tegen orlochde ende street, so dat hise verwan, ende hem onderdanich maecte. Ende om dat selve oirloch van den Vriesen so dede dese selve Grave *Dideric* dat cloester, dat syn vader gemaect hadde van hout tot *Egmonde*, ende dedet weder maken van steen, ende nam die nonnen van daen, ende sette dair in monniken van Sinte Benedictus oirden, die dagelics Goidsdienst dair in devotelike deden, ende oft node ware, dat sy die Vriesen bet wederstaen mochten dan die nonnen. Dese selve *Dideric* gaf de Kercke van Egmonde groote goede te besitten, ende gaf oec een boeck, dat hiet *Historia tripartita*, ende den texte van vier Ewangelisten, die buten verdecket is met dierbaren goude, ende met dierbaren gesteente, dat dair an staet. Mer *Hildegond* die Gravinne van Hollant gaf der selver Kercken van vrier mildicheit een outair tafel, dat altemael gout is, daer menigerhande dierbaer steente in staet. Ende als men seyt so wert van der selver taflen gestolen een steen, die an 't alre overste van der taflen stont, die des nachts met sinen scyn al dat choor te verlichten plach. In desen tiden so wert Sinte *Jeroen* bi den Bisscop van Utrecht, ende bi den Grave *Dideric* van Hollant, met miraculen tot Egmonde gevoert, die in voertiden te *Noertich* gerustet was, ende van den Denen voert geloof dair onthooft was. *Egil-*

(1) Ita interpres. Beka habet Hildegondis. Sed nihil hac de re certi. Nemo veterum hujus meminit, ut nec quisquam vel primi vel secundi Theoderici. Et nec est qui Arnulfum facit filium. *Gandensem* vocat Baldericus *Chron. Cameracens. lib.* 3. *cap.* 19. *Huc nimirum Theodericus Arnulfi Gandensis filius, qui participium monarchiæ Frisonum tenebat &c. secesserat.* Gandavensem Sigebertus ad Ann. 1019. *In Fresonia Deoderico Comite, filio Arnulfi Gandavensis, debellante Fresones, in vindictam patris sui ab eis occisi &c.*

Egilboldus die Bisscop van Utrecht berechte dat Bisdom licht x. maenden, ende sterf op den VII. Kalende van October, ende ruste in onsen Heer, ende is mede begraven in der selver kercke.

RADBODUS *die* XIV. *Bisscop t'Utrecht.*

Na dat *Egilboldus* die Bisscop begraven was overmids wil *Arnulfus* des Coninex van Vrancryck, so wert hy Biscop gewiet, al was hy t'node, die viertiende Bisscop, ende hiet (1) *Radbodus*, een heylich man, wel geleert, ootmoedich, ende hoechgeboren, want (2) die Coninc *Radbodus*, die der Vriesen Coninc was synre moede ** oude vader, ende *Gunthariu*s die Eerdsche Bisschop van Colen was syn Oem. Dese name *Radbodus* beduut in onsen Duutschen so veel als een bode van grooten love, want die Bisscop was van grooten rade. Want hi was een raet in den Conincliken palais van Vrancryc, ende een Philosoof, die *Nanno* hiet, hadde desen *Radbodum* in de VII. consten volcomelyc geleert. (3) Ende dese selve Bisscop bescreef vele doechden van Sinte *Willebrord* ende van Sinte *Bonifaes*, ende mede

(1) Collecta Breviarii ecclesiæ Trajectensis: *Præsta quæsumus omnipotens Deus, ut ad cælestia promissa tendentes beati Radbodi Confessoris tui atque Pontificis intercessione salvemur.*

(2) Vita S. Radbodi apud Mabillon. *secul.* 5. *SS. ord. S. Bened. pr. Beatus Radbodus è nobili Francorum genere prognatus parentes Christianissimos habuit &c. Dux Frisonum Radbodus, quem alii Regem vocant, matris ejus atavus fuit, cujus nomen ei mater imposuit.*

(3) Jo. Trithem. *catal. vir. illustr. Radbodus ecclesiæ Trajectensis Episcopus* XIV. *vir in divinis scripturis valde eruditus, & secularium literarum non ignarus, ingenio subtilis, eloquio clarus. Hunc in bonis literis Nanno philosophus doctissimus instituit; à quo in omni scientia eruditissimus evasit &c. Scripsit autem in laudibus Sanctorum nonnulla præclara opuscula, de quibus ego tantum repperi subjecta: Laudes Sancti Martini Turonensis Episcopi lib.* 1. *laudes S. Bonifacii Moguntini Archiepiscopi & martyris lib.* 1. *laudes S Willebrordi Episcopi lib.* 1. *laudes S. Amalbergæ virginis lib.* 1. *sermones & tomos varios & elegantissimos lib.* 1. *Epistolas etiam exhortatorias scripsit ad diversos, Officium quoque de translatione S. Martini dulci modulatione composuit, & varios cantus in honore Sanctorum, & quædam alia, que nos latent.*

** *Moede*, si credimus Kiliano, significat *moeye*. Sed hic *moede* accipitur pro *moeder* per Apocopen, uti infra pag. 61. *harde* pro *harder*, & pag. 67. *herde* pro *herder*.

mede so dichte hy een heel vol **ambocht, datmen huden des daechs singet op Sente Martyns dach translatio. Dese Bisscop als hy nam aen dat heylige abyt des Bisdoms van Utrecht doe levede hy altoos in vasten, in bedingen, ende in aelmoessen te geven, sonder aflaten totten eynde van sinen leven, ende als syn tafle genoten wyn droncken over haer maeltyt, ende waenden, dat die heylige man wyn gedroncken hadde, so dranc hi alleen heymelic claer water, ende dat vernam een man die *Gummarus* hiet, ende bat den Bisschop, dat hy moste drincken sinen dranck, mer die heylige man en henghedes niet. Mer dese selve *Gummarus* nam al heymelyke des Bisscops nap, ende dronck daer uit enen grooten dronk, ende hoort hier een groot mirakel, want dat selve water was verwandelt in den besten wyn. Waerom *Gummarus* die proever rechtevoirt genade bad den Bisscop, ende die heylige man gaf Gode danc, ende hem selven niet van den teyken, dat daer gesciet was. (1) Dese selve Bisscop plach te sitten in der Stede van *Deventer*, want die Stadt van *Utrecht* vermits de Denen begheven was. Het gesciede, dat die Bisscop op een tyt quam tot Utrecht om te versoecken mit devotien die steden, daer die heylige vaders laghen. Mer die Denen, die 't niet gehengen wouden, quamen hem tegens lopen mit machte, ende verboden hem, dat hi niet verder en ginghe, die die heylige Vader vermaende vaderlike, dat sy aennemen souden Kersten gelove, ende aflaten hoir pynlicheit die Kerstenen te dooden. Mer hoe die heylige man meer pynde die quade pynres te bekeren, hoe sy in quaetheden meer becoort worden, ende dreygheden den heylighen Bisscop doen te sterven een bitteren doot. Ende als die Bisscop sach, dat hy die verloren kynderen niet bekeren en mochte, verbande hyse ende vermaledydese. Ende rechtevoert quam een blixem van den hemel, ende verbernde die Denen, so dat sy jammerlic hoir leven eynden. Die Kerstenen die dit mirakel saghen vielen te wapen, ende sloegen die Denen doot, die daer waren, ende jagheden mit seghen uter Stadt van Utrecht. Dese heylige Bisscop bloeyede mitten sermoen

** *Officium.* Beka.

(1) Albertus Abbas Stadensis ad Ann. 876. *Tunc Frisia depopulata est, Trajectum civitas excisa. Sanctus Radbodus urbis Episcopus cedens persecutioni, Daventriæ sedem constituit, ibique consistens anathematis gladio paganos ultus est.*

moen der prophetien, overmits vele toecomende dinghen, die hi sinen heymliken vrienden dede verstaen. Ende Baldricus die een sedich jongelinc was tot eenre tyt brochte mit hem twe clercken van syns vaders lant tot desen Bisscop, ende bat hem, dat hise Priesters wyen woude, mer die Bisscop wert lachende mit blien aensichte, ende sprac: *Lieve soon, int derde jaer van nu sal ic sterven, ende du salstu wesen een barde van deser Kercken, ende so salstu dese selve Clercken mit dyns selves hant Priesters wyen, ende dan salstu weder maken dese sael, ende dese Stadt van Utrecht, also als sy te voren was.* Daerna voer dese *Radbodus* in Drentelant, daer hy sonderlinghe siec wert. Daer openbaerde hem die maghet *Maria* ende moeder Goids mitter groter claerheit, ende hadde in hoer geselscapen *Agnem* ende *Teclam*, die reyne magheden, ende sprac den eersamen Bisscop aldus: *Lieve soon en ontstel dy niet ons te sien tegenwordich, die du dicke hebste gegroet, ende du saghes niet. Wes du seker, dattu van deser sieckte wel ontgaen sulste, mer du sulst hier na niet langhe leven.* Mit desen woorden verganc die over groote klaerheit, ende daer quam so sonderlinghen reucke als menschelicken herte begripen mochte. Dese heylige Bisscop genas van der sieckten, ende sommighe van sinen heymelicken gesellen seyde hy te heymeliken dinghen, hoe groten scoonheit hy gesien hadde van der maghet *Maria* Coninginne des hemels. Die daer na in den jaer ons Heren DCCCC. ende XVII. quam uyt Drente, ende in *Otmershem* lach hy te bedde sonder wee, ende las dese antiphone, *Ecce læti laude*. Ende op die VII. Kalende van December ruste hy salichlic in den Heer. Dese heylige Bisscop was in der swaren plagen der Denen XVII. jaer, ende berechte die kercke eerlyc, (1) dien die Clesi mitten volcke eerlic groeven in der kercken tot Deventer, daer God vele miraclen doet in die eer des heyligen Confessoirs den genen die behoeflic syn.

(1) Trithemius *d. loc. Moritur sub Conrado Imperatore anno Domini* DCCCC. XVII. *indictione* V. *tertio Cal. Decembr. episcopatus sui anno* XVIII. *Daventriæ sepultus.*

BAL-

BALDERICUS *die* XV. *Bisscop t'Utrecht.*

Als men vint in der Lombarden historie *Henric* die Roomsche Coninc vant te rade van grooter devotien, dat hi na *Radbodus* Bisscop des heyligen Confessoirs doot *Bennonem* sinen soon woude versieren met clergien, ende dan den selven *Bennonem* versetten op den stoel des heyligen Confessoirs. Mer als die Coninc verhoorde, dat die wrede Denen die Stede gewonnen hadden, ende destrueert, ende al 't volc des Bisdoms mede versleghen ende verjaghet, daerom sette die Coninc den selven soon te Ridderscap op die Denen weder te staen, en dat hy dat selve Bisdom mit synen Ridderliken wapenen bescermde ende weder makede. Ende hierom na des heyligen *Radbodus* afsterven so is gecomen die XV. Bisscop tot Utrecht *Baldricus*, ende alsmen seit, so was hy Rixfridus soon, die Grave van Cleve, een edel Prince. In desen tiden so ontspranc een fontein die bloedich was in der Stadt van Geneven. In den selven daghen worden alle die Denen verslagen, wair dat sy waren, om dat die Bisschop van Utrecht, na dat die Denen verjaegt ende verslagen waren, so stichte hy weder syne Stadt, ende bemuerdese alomme, dair hy vele toornen op settede, ende hooch wychusen, ende de verbernede kercken dede hy weder optimmeren, die salen ende anders vervallen tymmerde dede hy weder maken. Dese Bisscop in den jaer ons Heren DCCCC. ende LXVI. voer hy in Italien om te spreken alrehanden oirbaer der kercken van Utrecht, ende als hi syne boodschap gedaen hadde nam hi oorlof van den Coninc, ende voerde met hem vele heylige lichaem der martelaren *Pontiani*, *Benigni*, ende *Agnetis*, ende brachtse in die selve kercke tot Utrecht, dair hyse settede met grooter innicheit. Ende hier na soo vant hy overmids heymelike openbaringe van Gode die lichamen der heyligen *Werenfridi*, *Lebuini*, *Plechelmi*, *Otgeri*, *Wironis*, *Odulfi*, ende *Radbodi*. Mit welcken heyligen patronen hy die kercke van Utrecht hoechlic vercierde in den jare ons Heren DCCCC. ende LXXVII. (1) Baldricus der saliger gedenckenisse Bisscop, die een out man was, voer tot Gode op die

(1) Liber memoriarum ecclesiæ Trajectensis: *Nonis Augusti*: *Obiit pius Baldericus Episcopus Trajectensis, qui reparavit civitatem Trajectensem*

die VII. Kalende van Januarius, na dat hy LX. jaer mit grooten love die kercke ende die Stadt van Utrecht hadde weder getimmert, die totter meerre Kercke gevoert wert, en mit eerliker uytvaert daer begraven mitten heyligen Voorvaderen.

VOLCMARUS *die* XVI. *Bisscop t'Utrecht.*

Als *Baldricus* van desen leven gesceyden was, so wert *Volcmarus* die XVI. Bisscop tot Utrecht geordineert, een man van goeden wille, ende een goet heylich man. In den daghen als in den jaer ons* Heren DCCCC. LXXXVII. op die ander Nonas in Meye doe ruste die ander *Dideric* Grave van Hollant, ende wert begraven tot Egmonde by sinen vader in den cloester. (1) Dese *Dideric* ende syn vader berechten die Graefscap van Hollant eerlike C. jaer † ende XX. ende verdreven de wrede Denen crachtelic, ende Vrou *Hildegond* syn wyf ruste in Gode in die III. Idus van Aprilis, ende is begraven in dat selve clooster by sinen vader.

* Apud Bekam est: DCCCC. LXXXVIII. *pridie Nonarum Maji.*

† *Latina editio: annis* C. XXVIII.

AERNT

sem Danis destructam, in cujus anniversario dantur duæ libræ, & Campanario IV. *den.* Quod miles admodum veteranus vel ex eo etiam liquet, quod fœderi etiam interfuit inter Henricum Aucupem patrem Ottonis I. & Carolum Simplicem inito Ann. 926. ut videre est apud Schilter. ad *lib.* 2. *Inst. jur. publ. cap.* 9. quod Synodo Ingelenheimensi collectæ jussu Ottonis I. Ann. DCCCC. XLVIII. cujus etiam decretis ut Episcopus subscripsit, ut videre est apud Goldast. *to.* 3. *const. imp. p.* 306. item apud Frodoard. ad Ann. jam dict. qui & *Eglebem* vocat locum.

(1) Densissimis tenebris involuta hæc fatetur Grotius de *antiq. reip. Bat. cap.* 1. Cui & assentiuntur ** doctissimi quique. Abunde enim de eo constat, quod nemo veterum, qui horum meminit. Nemo qui æqualis, aut qui proximus eorum temporum. Meminit fateor Theoderici, cui tres dedit Comitatus, Otto III. ut dixi supra. Sed quis quæso hic Theodericus? An Primi filius, ut censet Dousa *lib.* 8. *Annal.?* Quis quæso id eum docuit? Necesse est fides sit penes monachos, & penes monachos Egmondenses, ex quibus haustum id, quod habemus, de duobus Theodericis, & quod Arnulfus secundi filius, & quod nemo inter primum & secundum intercessit. Quantum autem iis hac in parte tribuendum dixi *lib.* 1. *de Nobilit. cap.* 30. *& seq.* Nec necesse ut hic repetam. Nihil certius, ut puto, quam quod cum iis si ponas calculum, utriusque

** Quasi vero essent doctiores Grotio.

AERNT *die derde Grave van Hollant.*

Na Grave *Diderics* doot wert *Arnulfus* ſyn ſoon die derde Grave van Hollant, ende nam een wyf, die *Lutgaerde* hiet, ende was een dochter des Keyſers van Grieken, die *Theophanus* was genaemt, ende was een Suſter der Keyſerinne van Romen, die *Theopbana* hiet, daer hy by wan *Dideric*, die na hem Grave wert, ende *Sifriden* of *Sicconem* den Borchgrave. Deſe *Arnulfus* was Grave maer vyf jaer, ende hadde altoos oirloge tegens die Weſtvrieſen. In den tiden als in den jaer ons Heren DCCCC. ende XC. op die derde Idus van December. ſterf *Volcmarus* die Biſſcop, ende is begraven in die Doemkercke van Utrecht.

BALDEWINUS *die* XVII. *Biſſcop t'Utrecht.*

Ende als *Volcmarus* die Biſſcop ſyn leven geeynt hadde, wert na hem geſet *Baldewinus*, die die XVII. Biſſcop was, een gratioes man van groter doechden, ende hoechgeboren. In den daghen als in den jaer ons Heren DCCCC. ende XCIII. op die XIV. Kalende van October wert een ſtryt geſproken op enen ſlechten velde te weſen tot *Winckelremade*, hiet een dorp in Weſtvrieſlant, daer ſedelic ende ſtoutelic quamen uytgecoren uter Graefſchap van Hollant. Ende als oude luden ſeggen ſo waren die Hollanders ſeer vermoeyt van grooten dorſte, want ſy geen water en vonden, ten was al ſout. *Arnulfus* mit ludende baſunen, mit blenkende banieren, ende mit gewapende vechters, quam hi te gemoete den Vrieſen, dair hi enen bitteren ſtryt tiegens vocht. Ende int eynde als der vromer kemper der Hollanders vele doot geſlagen waren, ſo is die ſtryt verſwaert tegens den voerſz Grave, die aldaer ter ſtede vermits gehengeniſſe Goeds (1) om t' gemeen oirbaer is doot

utriuſque & ætas & regimen omnem prorſus excedet fidem, præterquam quod hac in re, tacentibus prorſus aliis, ſint teſtes domeſtici, auriti, & quorum fides ex domeſticis rurſum pendet. Inſtrumenta autem domeſtica, teſtatio, ſeu adnotatio, nullam merentur fidem, *l. 5. C. de prob.* Certe ætatem Theoderici, ſeu is primus ſit, ſeu ſecundus, qui attigerit, ex is nemo eſt, quorum ſcripta adhuc extant.

(1) Non omnis martyr, qui à paganis interfectus occubuit, ſed martyr qui occubuit propter fidem in Deum, & ſalutis noſtræ ſpem Chriſtum. Cauſa facit martyrem, non ſupplicium, non pœna. Auguſtin. *ad Pſal.* 34. *to.* 8. *Martyres non facit pœna, ſed cauſa.*

doot gebleven, ende martyr gemaeſt, ende is van daen gevoert int clooſter tot Egmonde, daer ſyn uytvaert is gedaen mit rouwe, ende begraven mit ſinen ouders. In deſen tiden is geſciet een groot teyken van deſen heyligen Grave, dat wy in deſen Croniken willen ſcryven, op dattet die Kerſten gelovige luden hier na moghen weten, wantet opten witten Donderdach gewoenlic is, dat vele volcx totter kercken t'Egmonde pleget te comen na der ouder gewoonte om te vercrigen die gratie der abſolutien van den Abt van Egmonde. Doe ſcoerde die ſarck, daer deſe voerſz Grave onder begraven lach, lichte van langer outheit, ende daer uyt ginc een roke van ſoeter luchten, oft mirre ende wierooc hadde geweeſt. *Lutgaerd* ſyn wyf die Gravinne ruſte op die ander Idus in Meye, ende wert begraven by haren man int voerſeyde cloeſter.

DIRC *die vierde Grave van Hollant.*

Na dien miſvalle *Arnulfus* des ** milden Prince, is *Dideric* die derde Grave aldus genoemt geworden die vierde Grave van Hollant, ende ** nam te wive des mogenden Hertogen dochter van Zaſſen, ** die *Utilbildis* hiet, dair hi twee ſonen bi wan, een, die *Dideric* hiet, die na hem Grave van Hollant wert, ende enen die *Florens* hiet, die na hem Grave van Oeſtvrieſlant was. In deſen tiden ſtont een pylaern in Apulien, daer die ſcrifte in gegroevet was: *Op die Kalende van Meye an der ſonnen opganc ſal ic hebben een gulden hooft.* Een Sarraſyn, die daer gevangen lach, groef onder t' hoeſt van der ſtatue of van

ſa. Nam ſi pœna martyres faceret, omnia metalla martyribus plena eſſent: Omnes catenæ martyres traherent, omnes qui gladio feriuntur, coronarentur. Ergo diſcernatur cauſa: Nemo dicat, quia patior, juſtus ſum, quia ipſe qui primo paſſus eſt, ideo magnam exceptionem addidit: Beati qui perſecutionem patiuntur propter juſtitiam, nam multi habentes bonam cauſam faciunt perſecutionem, & habentes malam cauſam patiuntur perſecutionem.

** *Pii Principis Beka.* Noſter interpres ſupra pag. 57. de Odilbaldo. *ende een heylich man was, milde* &c. ut & aliis locis.

** Hæc adſcribuntur Theodorico v. hujus nominis pag. 121. Magni Chronici Belgici, quod edidit Piſtorius inter Rerum Germanicarum veteres Scriptores. Tom. 1.

** Aliter hæc in Chron. Belg. d. l. *duxit uxorem Uthildam* (ſcil. Theodoricus v. hujus nominis) filiam præpotentis Ducis Saxoniæ, *de qua genuit Florentium ſuccedentem Comitem, & Machtildem venuſtiſſimam Domicellam.*

van den ftene, alfo 't van den pylaer uytgereꝺ was op den felven dach ende ure, ende vant dair ontalliken fcat, dien hi gaf ende verloffede hem felven dair mede. In defen tiden als in den jaer ons Heren DCCCC. ende XCIV. rufte in Gode *Baldewinus*, die Biffcop ende ** herde was IV. jaer der kercken van Utrecht op die Idus in Meye, ende is begraven mitten Biffcoppen voirfz van Utrecht.

ANSFRIDUS *die* XVIII. *Biffcop t'Utrecht.*

Ende als *Baldewinus* die Biffcop geftorven was, fo is (1) *Ansfridus*, die eerfte een waerlic Grave was, wert na clerc ende ontfinc crune, ende is van den gemenen luden van Utrecht gecoren te wefen die XVIII. Biffcop. Defe *Ansfridus* alfo hem God in gaf, fo gaf hi vele goedt ende erves van finen vaderliken erve tot behoef der heyliger kercken van Utrecht, ende dat Graeffcap van *Teyfterbant*, † (ende die Graeffcap plach by *Tyel* te wefen,) die daer na in den jaer ons Heren CIↃ. ende

† Interpretis verba hæc.

(1) Comes Bratufpantium, ut ait Sigebert. ad Ann. 997. *Clarebat etiam hoc * tempore inter Gallos Ansfridus, qui cum fuiffet Comes Bratufpantium, non minus juftitia quam potentia feculari famofus, depofito militiæ cingulo tonfuratus in clericum, eo provectus eft, ut ordinaretur Epifcopus Vultrajectenfis ecclefiæ.* Etiam Hoyenfis. Sed Hoyenfem Comitatum Ottoni ceffum Imperatori ecclefiæ dedit Leodienfi, ut ipfe Otto fignificat in charta apud Ægidium Aureæ vallis religiofum in additionib. ad Anfelmum Canonicum Leodienfem cap. 54. *Otto divina favente clementia Rex. Cunctis fidelibus noftris, præfentibus fcilicet & futuris, per fcripti hujus prætitulationem manifeftari volumus, quia adiit Celfitudinem noftram venerabilis & fidelitatis noftræ in omnibus exequutor Notgerus, Tungrenfium vel Leodienfium Epifcopus, ut ei, vel fucceforibus fuis S. Mariæ, Sanctoque Lamberto defervituris, Comitatum Hoyenfem, qui in noftra ditione hactenus erat, quemque Ansfridus Comes illuftris vir, qui illum ad præfens tenebat, pro Dei honore & prædictorum Sanctorum veneratione ipfiufque Epifcopi amorem reddiderat, perpetuo habendum concederemus, & quia &c.* Bratufpantes Brabanti. Saltem eorum pars. Sigebert. ad Ann. 1012. *Heinricus. Imp. Godefridum Ducem cum exercitu in fines Bratufpantium mittit, ad obfidendum caftrum Lovanium. Sed inefficax rediit.*

* Exfcripfit verba hæc Albericus *to.* 2. *Chron. ad Ann.* 996.

** Sic etiam fupra pag. 62. *ende du falftu wefen een harde van defer Kercken. Herde, Harde,* vetus, pro *Harder.* Kilian.

ende v. gelyc enen ſoon diemen caſtyt ende lief heeft, verloeſs dat licht van beyden oghen. Deſe *Ansfridus* ſtichte een cloeſter van Sinte Benedictus oirden op den heyligen berghe in die eer Marien der moeder Gods. In den clooſter nam hy ſelver aan dat heylige abyt, ende bleef dair in heylichliken levende totten eynde van ſinen leven, (1) ende ruſte in Gode in den jaer ons Heren CIↃ. ende VIII. op den v. Nonas van Meye, na dat hi xv. jaer dat Biſdom van Utrecht wyſlic hadde berecht. Wair ymant, die t' graf des heyligen vaders begeerde met innicheden te weten, ymant van der Doemkercke van den Canoniken of van den moniken van Sinte Pauwels ſoude hem lichte wiſen, ende latent hem weten.

ADELBOLDUS *die* XIX. *Biſſcop t'Utrecht.*

Na *Ansfridus* doot des heyligen Biſſcops wert gecoren (2) *Adelboldus* die XIX. Biſſcop t'Utrecht, een wys man, want hy was des Keyſers hoechſte Raet. Deſe *Adelboldus* in den jaer ons Heren CIↃ. ende xv. dede hi neder breken dat oude werc, dat *Baldricus* getymmert hadde, ende leyde nyen fundament ende vertymmerde die Doemkerc van nieus, ende mede

(1) Eccleſiæ S. Salvatoris Trajectenſis Necrologium: v. *Nonas Maji obiit Ansfridus Epiſcopus, qui contulit eccleſiæ beati Martini & nobis bona apud Weſemael & Tongerlo cum eorum appenditiis, pro quo dantur hic* XX. *ſol. de Reynaerſcop, & fiet compulſatio.* Lambertus Schafnaburgenſis biennio poſt obiiſſe ait. *Anno*, inquit, CIↃ. X. *Ansfridus Trajectenſis Epiſcopus obiit. Cui Adelboldus ſucceſſit.* Et ſic ſcriptor ſeculi XI. vitæ S. Meinwerci cap. 20. *Anno*, inquit, *Dominicæ incarnationis* CIↃ. X. *indictione* VIII. *Ansfridus venerabilis Trajectenſis Epiſcopus, cujus mira laudum præconia in geſtis ſuis inveniuntur, ad cæleſtem vitam ſuſtollitur, eique Adelboldus ſurrogatur.*

(2) Principi à conſiliis jam ante Epiſcopatum. Sigebert. ad Ann. 1004. *Gerardus Cameracenſium Epiſcopus & Adelboldus Vultrajectenſis Epiſcopus magni in eccleſia & in palatio habentur.* Etiam poſtquam jam Præſul frequens admodum in comitatu, ut vitæ S. Meinwerci Auctor & Baldricus ſignificant. Albaldum vocat Baldricus *lib* 3. *Chron. Camerac. cap.* 22. *Tunc temporis vero Albaldus Epiſcopus apud Imperatorem H. in Saxonia morabatur.* Adelbaldum aut Athalbaldum vitæ S. Meinwerci Auctor *cap.* 36. 56. 57. 72. & 87.

mede die kerc van Tyel, die hy beyde in corten jaren volbracht herde eerlic. In den jaer ons Heeren CIↃ. ende XVII. openbaerde eene sterre, die men Cometa hiet, lange tyt al avonde, ende groot gelyc den balken. In dien selven jaer gesciede oorloghe tusschen den Bisscop van Utrecht, ende den Grave van Hollant, (1) dat by deser saken toequam. Een Grave was aldaer, ende hiet *Dideric Bavo*, dien *Adelboldus* die Bisscop

(1) Non hæc tantum belli causa, sed haud dubie etiam, quod Comes invasisset quæ Episcopi circa Dordracum. Nullum quidem Dordracum tum. Sed ubi jam Dordracum, facto ibi municipio, quod quin Dordracum non dubito, dum post patris sui mortem à Frisonibus sibi metuit, vi subegerat Comes terram, injustus ejus possessor. Aditus autem eo nomine à Provincialibus Imperator negotium dederat Adelboldo, ut flamma ferroque loca hæc evastaret. Dixi supra ex Balderico, ubi & deinceps addit: *Huc nimirum Theodericus Arnulfi Gandensis filius, qui participium monarchiæ Frisonum tenebat (quia Frisones, pro morte patris, quem interfecerant, suspectos habebat) secesserat, factoque quodam municipio, alienus invasor, ipsam terram præsumpserat possidere, sed & negotiatores inibi navigantes gravissimo censu constringere. Unde Imperator Henricus clamore excitatus, ac maxime Albaldi Episcopi, cui major portio de ipsa communi possessione cedebat, monitione compulsus, Duci Godefrido, sed & Episcopis Coloniensium, Trajectensium, Leodicensium, ut exercitum adunarent, edixit.* Nondum Comitis Hollandiæ ea tum existimatio. Et nec Hollandia adhuc satis nota. Satelles erat Adelboldi, id est, vassus seu vasallus, Theodericus Tertius non minus, quam de quo Beka hic, Theodericus Bavo. Ditmarus Mersburgensis Episcopus æqualis eorum temporum *lib. 7. hist. Sed ne stupeas lector talem casum etiam perpendas ortum. Thiedericus ille infaustus prædicti Antistitis satelles fuit. Hic in quadam sylva, Mirvidu vocata, magnum habuit prædium, quod sibi ex ejusdem parte injuste ablatum esse cuncti comprovinciales Cæsari in Neumagun queruntur. Unde cum consilio optimatum Imperator Episcopo Trajectensi hæc loca præcepit incendi, & conclamantibus reddi: Cumque seniorem suum juvenis nefandus à mandatis talibus compescere nequivisset, licentiam abeundi petiit, & se id prohibiturum esse promisit. Nec mora, factum, est, quod dixi.* Nimirum quod paulo ante: *Petiit enim Athelboldus Trajectensis Episcopus Imperatricis nostræ nepotem Thiedricum, se prius in occisis militibus suis multum nocentem, & in insula quadam sit conventus collecti exercitus. Hic velociter ad pugnam præparatus mortem quam hosti minatur, proch dolor! patitur. Namque à Fresonibus ex insidiis undique erumpentibus, & à prædicti juvenis satellitibus*

Bisſcop voerſz gegoet hadde omtrent *Bodegrave*, die niet en ruſte aen te vechten ende te moeyen den Grave *Dideric* van Hollant. Die Grave van Hollant verſamende een groot heer, ende ſtreet tiegens den Grave *Dideric Bavo*, dien hy verwan, ende nam hem mit crachte al ſyn goet, ende worp hem uyt al ſyne beſittinge. *Adelboldus* die Biſſcop, die dat ſwaerlic nam, vergaderde een groot heer, ende woude ſinen man weder brengen op ſyn goet, ende ſetten in ſyn Heerlicheit, of tiegens den Grave daerom ſtriden. Ende hierom in den jaer ons Heren CIↃ. ende XVIII. op de V. Idus van Julio quam die ſelve Biſſcop mit ontwonden banieren, mit clinkenden baſunen, ſedelike totter ſtede daermen ſtriden ſoude. Daer tegen quam Grave *Dirc* van Hollant mit blinkende banieren, mit vervaerlike lieden, mit hoernen, treckende uit ſinen tente ſtoutelic opten groenen velde, ende ſonder merren vergaderde die Biſſcop mitten Hollanders, ende vochten manlic om die ſeghe. Daer geſciede een bloedich ſtryt aen beiden ſiden, mer ten

bus ex improviſo is circumventus, dictu terribile! gladio & aqua, ſine reſiſtentium damno vitam hanc finit. Epiſcopus autem in navicula quadam vix fugit, ac Dux ab hoſte ſalvatus eſt. Operæ pretium, ni fallor, ſi id obiter notetur hic, quod *ſatelles* idem quod vaſallus. *Senior* enim Adelboldus. Sic & idem Ditmarus ſupra *lib. 6. hiſt. Quod cum Imperator comperiret, Thiedricum nepotem meum illuc miſit, ut ſatellitem ſuum ſibi redderet, & ſi de ſui gratia aliquid curaret hunc nullatenus proderet. Cui hoc fertur reſponſum dediſſe: ſenioris mei juſſa in omnibus ſequi tam poſſe quam velle mihi admodum neceſſe eſt.* Quod conflictum hunc & alius, de quo Beka, præceſſerit, ut innuunt ſatis verba hæc, *ſe prius in occiſis militibus ſuis multum nocentem.* Quod nepos Imperatricis ſeu affinis Thiedericus, Othilde ſcilicet ab eo ducta, Saxonum Ducis filia. Chron. Goudan. *in ej. vit. pr.* Beka ſupra in *Balduin.* Quod Hollandi ipſius tempore adhuc Friſii paſſim dicti. Haud dubie enim Theodericus hos in prælium eduxit, non à quibus metuebat ſibi, propter patris ſui mortem. Et tandem quod verba hæc, *ac Dux ab hoſte ſalvatus eſt*, clarius explicet Baldericus ſupra: *Dux autem Godefridus, quem ſecunda bellorum accenderant, undique circumfuſus, dum fugere pudoris æſtimat, fugientibus ſociis, ſolus in prælium ruit, cæſiſque quos adverſum ierat, à latere circumventus tandem capitur vulneratus. Timens autem Theodericus tantæ magnitudinis virum in captivitate tenere, ſuæ temeritati conſuluit, eumque, ut ſibi Imperatoris gratiam emercetur, abire conceſſit.*

ten lesten wert des Bisscops heer so cranck overmits vele grootmoedige Princen, die daer doot bleven van sinen volcke in den stride, als *Wegerus* der kercken Advocaet, *Wilingus*, *Godezo* Graven, *Lazo*, *Algerus*, ende † *Wasserus* Ridders, ende anders vele jonghe Ridderen, ende wapentuers mit groten prise. *Adelboldus* die Bisscop die hem seer bedroefde, alst geen wonder was, om dat verlies, vergaderde van nieus een versch heer van stouten wapentures om anderwerf te striden tegen dat Hollantsch volck. Ende daer tegens versamende Grave *Dirc* voersz met *Siccone* synen broeder een onvermoyet heer, daer hy anderwerven mede striden woude tiegen den voersz Bisscop al op ten XIX. dach dair na volgende, dat was op die VII. Kalende van Augustus in den selven jaer. Doe vergaderden die voerseide Princen anderwerve te striden, dair vele misvals aen gesciede an beyden siden. Want daer bleven doot aen des Bisscops *Adelboldus* partye vromer man, die daer werender hant geslagen worden, als *Volcardus*, die Priester was, *Bertoldus* Diaken, *Johannes* ende *Godefridus* Graven, *Hidde*, *Halmarus*, † *Wiltellus*, *Hubertus* Ridders, *Sivaert* ende *Heyneman* Joncheers, mit vele wapentueren, ende daer verloes die Bisscop anderwerf den seghe, * die hi hadde, dair hi ** nochtan groote scade van volcke of nam, ende wert te rade, dat hi woude vechten tiegens die Vriesen des selven jaers om die te verslaen, om te wreken sinen vader. Ende daerom is de Keyser *Henric* metten Hertoge *Godevaert* van der Mosel hem te hulpe comen mit vele vrome Ridders. Ende als die Hollanders mitten Vriesen vergaderden opten slechten velde, ende daer stoutelic vochten om den seghe te vercrighen, (1) so quam daer een vreselike stemme roepende *Vliet*, *Vliet*. Ende al te hant

† *Swasserus.*

† *Volcellinus.*

* Aliquid hic deest. Apud Bekam est ita: *Theodoricus igitur Comes ex hac duplici victoria non tamen sine gravi dispendio suorum obtenta quam plurimum animatus &c.*

** *Nochtan* vetus pro *nochtans.*

(1) Balderic. *d. loc. Theodericum cum paucis Frisonibus, quos secum habebat, adorti sunt, procul dubio se victuros esse putantes. Quis enim tantum ac tantæ virtutis exercitum prævalere ambiget, præsertim cum usu bellico & disciplina militari præstarent, & Imperatori, studio placendi, inniterentur. Cum ergo cominus conflixissent, derepente, incertum quis diabolico instinctu vexatus, in hac voce bis, horrendum, erupit, Fugite, Fugite. Quo Lotharienses exterriti, nescimus quo Dei occulto judicio, omnes fugam inierunt.* Sigebertus ad Ann. CIↃ. XVIII. *In Fresonia Deoderico, filio Arnulfi Gandavensis, debellante Fresones in vindictam*

hant wert vervaert dat Hollants volc van der vreeseliker ftemmen, die sy hoorden, ende vlogen van anxte. Doe wort die meeste hoop doot geslagen, ende Hertoge *Godevaert* voernoemt bleef dair gevangen van sinen vianden ende gebonden. Dese manslachte ende dit verlies gesciede den Hollanders overmids die voirsienicheyt Goids, op dat Grave *Dirc* kennen soude in hem selven, dat een God is, die de menschen verdemoedicht ende verheft. Desen selven Grave *Dirc* quam daer na in sinen moet; dat hi voer over meer, ende versocht die heylige Stadt. In den jaer ons Heren CIↃ. ende XCIV. so wert

dictam patris sui ab eis occisi, Gottifredus Dux ad eum debellandum ab Imperatore mittitur, & conserto prælio, repente voce, nescitur unde, emissa Fugite, fugite, cunctis fugientibus, multi à paucis Fresonibus perimuntur. Dux vero capitur. Vid. *d. lib.* 1. *de Nob. cap.* 14. & 17. Idem habet Albericus. Idem qui vitam scripsit S. Wolbodonis, apud Henschenium *to.* 2. *SS. April. cap.* 2. §. *ult.* Auctor qui circa Annum vixit CIↃ. C. XXX. ut in Bibliotheca Belgica Andreas Dessclius. Sic à Frisiis cæduntur Frisii, & quæ magna est victoria, Frisii simul & Lotharingi. Adduxerat Frisios Adelboldus, Lotharingos Gotfridus, qui Lotharingiæ erat Dux. Frisia ingens olim regio, ut dixi *lib.* 1. *de Nobilit. cap.* 18. Etiam, qui Theoderico militabant tum Frisii, ex eo haud dubie etiam terrarum tractu, qui Hollandiam jam continet, qui tum temporis ut ceteri, omnes Frisii adhuc dicti. Gravissima autem fuit cædes, & quam non leviter lamentatur Ditmarus *d. loc.* Crevit gloria hinc Theoderici, potentia etiam multum aucta, præsertim cum non esset, qui toto eo tractu ei posset opponi. Unde & Adelboldus cum eo tandem ad pacem vel invitus descendit. Audiamus Ditmarum: *Cameracensis Episcopi milites pene omnes prædicta oppetierunt in insula, & in proximis tribus provinciis non supererat una domus, ubi saltem non deesset habitator unus. Post tempora Caroli una die vel anno aliquid in his regionibus tale non accidit, sicut vetustas asserit, quomodo unquam ceciderunt tales viri absque damno hostili? Sed nullus hoc miratur, qui hoc rite meditatur; quia is nil potest pugnare, quem culpa sua gravis vindicta Dei nititur deprimere. Hic inexuperabilis casus postea cito obliviscatur, quia Godefridi Ducis auxilio Atelboldus Antistes cum Thiedrico hoste reconciliatur, & hoc venit non ex voluntate sua, sed ex necessitate summa. Non erat enim istius regionis ullus præpotens defensor, si amplius insurgeret inimicus acrior.* De Godefrido quod dicit, ait etiam Sigebert. ad Ann. 1019. *Godefridus Dux, impetrata à Fresonibus ab Imperatore totius injustitiæ impunitate, à captivitate solvitur, & non multo post moritur.*

wert volmaeƈt die Doemkerke t'Utrecht van den Biſſchop *Adelboldo*. Ende ter wyinghe deſer kercken quam Keyſer *Henric* mit XII. Biſſcoppen t'Utrecht, die deſe ſelve kercke op de VI. van Kalende in der maent van Junio eendrachteliken wyeden ende heylichden mit hore benedixi, in die eere Gods. † Deſe Biſſcop *Adelbold* dede beſcriven, wie des Biſſcops hoghe manne waren, ende wat goede ſi mede verleet waren, op dattet bliven ſoude ter ewigher gedenckeniſſe. Daer is die Hertoge van *Brabant*, die houdt van den Stichte te leen die Stadt van *Tyele*, ende dat dair toebehoirt, ende al *Kempen* lant tot *Toernout* toe, ende datter toe behoort, ende ſyn Ambocht was, dat hy hiet s'Biſſcops *Droſſaet*. Die Grave van *Vlaenderen* was die andere, ende hilt van den Stichte die vier Ambochten. Die Grave van *Gelre* was die derde, ende hilt van den Biſſcop te leen die Graefſcap van *Zutphen* al geheel ende half *Emmeric*, ende dat meerre deel van *Tyelrewaerde*, ende van *Boemelreweerde*, ende is geheten s'Biſſcops *jagher*. Die Grave van *Hollant* was die vierde, ende hilt van den Stichte *Zeelant*, ende een deel van *Hollant*, ende van *Waterlant*, ende hy hiet s'Biſſcops *Maerſcalc*. Die Grave van *Cleve* is die vyfte, ende houd van den Biſſchop te leen *Wouderichem*, ende mede wat in der Batuwen, dat bi den Rine lach, ende hy was gelyck des Biſſcops Camerlinc. Die Grave van *Benthem* was die ſeſte, ende hilt van den Stichte te leen die Borchgraefſchap van Utrecht, ende ander dienſte mede, eude heet des Biſſcops *Doerwaerder*. Die Heer van *Kuyc* was die ſevende, ende hilt van den Stichte veel gerechten, die ic niet beſcreven vant, hoe ſi genoemt waren, ende is geheten s'Biſſcops *Scencker*. Die Heer van *Ghore* was die achſte, ende hilt van den Stichte meeſt al ſyn goet, ende is geheten s'Biſſcops *Poortwachter*. Die Heer van *Herlair* is die IX. ende hout van den Stichte te leen die *Ameyde*, ende dat dair toebehoirt, ende is genoemt 's Biſſcops *Banierdragher*. (1) In den jaer ons Heren CIↃ. ende XXVII. optie V. Kalende

† Verba hæc uſque ad *in den jaer ons Heeren* CIↃ. *ende* XXVII. *optie* V. *Kalende* &c. apud Bekam non extant.

(1) Majoris eccleſiæ Trajeƈtenſis Memoriale: V. *Kal. Decembr. Obiit Adelboldus Epiſcopus reparator & fundator eccleſiæ noſtræ, unde dantur duæ libræ, & pulſabitur ter cum campana Epiſcopi, & habebit campanarius* IV. *den*. Vir fuit non indoƈtus, qui & operam dedit ſtudiis, & literis etiam inclaruit. *Adelboldus*, inquit Trithemius, vir

lende van December voer die Biſſcop *Adelboldus* tot Gode, na dat hy t'Biſdom van Utrecht trouwelick hadde berecht XVIII. jaer, die begraven is in der Doemkercke t'Utrecht, die hy betamelic getymmert hadde in die eere Goids ende goeden Sinte Martins.

Die XX. *Biſſcop ende hiete* BERNOLDUS.

Als *Adelboldus* die Biſſcop begraven was, ſo wert een groote twydracht om een Biſſcop te kieſen, waerom die Coninc Coenraet neder quam tot Utrecht deſe twydracht te ſaten, ende voerde mit hem *Ghiſele* ſyn wyf een reckelicke vrouwe. Ende want die Coninghinne vaſte bi dien daghe ſwaar was om een kynt te winnen, ſo liet hiſe in een dorpe, heet *Oeſterbeec*, in des Prieſters hant, die *Bernoldus* was genoemt, ende die Coninc voer haeſtelike voert om een eendracht te maken in den Capittel, ende als die twydracht immer niet en minrede, ſoo bleeft Capittel ten leſten aen den Coninc, dat hi hem ſetten ſoude enen beſceyden wiſen man, dies waerdich was dat Biſdom van Utrecht te berichten, ende in deſen wan die Coninginne een kynt van ſonderlinge ſcoonre vormen, ende ontboet den Coninc nieuwe bootſcap bi den Prieſter *Bernoldum.* (1) Ende die Coninc verblide om deſe bootſcap, alſt geen

vir in divinis ſcripturis ſtudioſus & eruditus, atque in ſecularibus literis egregie doctus, ingenio ſubtilis, eloquio diſertus, vita & converſatione præcipuus, & ob eas virtutes in Curia S. Henrici Imperatoris, magno in pretio habitus. Scripſit nonnulla haud contemnendæ lectionis opuſcula, quibus nomen ſuum poſteris notificavit. E quibus extat vita & geſta ejuſdem S. Imperatoris Henrici lib 1. *de laudibus ſanctæ crucis lib* 1. *de laudibus quoque Sanctæ Mariæ lib.* 1. *&c Moritur ſub Conrado Imperatore ſecundo anno Domini* 1027. 5. *Cal. Decembr.* Et libellus adhuc extat relatus à Gretſero inter Divos Bambergenſes, quos edidit Ann. 1611. cujus hoc eſt initium: *In geſtis ſcribendis duo ſunt videnda:* Add. Sigebert. *ad Ann.* 1024.

(1) Dari ſolitum εὐαγγέλιον ob ejuſmodi nuntium diſcimus etiam ex Plauto *Captiv. act.* 4. *ſc.* 1.

Nunc res certa eſt, eodem pacto ut Comici ſervi ſolent,
Conjiciam in collum pallium, primo ex me hanc rem ut audiat,
Speroque me ob hunc nuncium æternum adepturum cibum.

geen wonder en was, ende gaf desen selven Prister dat Bisdom, ornamenten, vingherlyn, ende des Bisscops staf. Ende als *Bernoldus* die xx. Bisscop geordineert is, maecte hi vrede mitten Prince van Hollant. In desen tiden als in den jaer ons Heren CIↃ. ende XXXIX. optie VI. Kalende van Januario die grootmoedige Grave *Dirc*, die pelgrim van Jherusalem was, sterf, ende wert begraven t'Egmonde in t'clooster by sinen over oudevader, die al syn daghen oerloechde, ende berichte Hollant crachtelike XXXIII. jaer. *Otilhildis* syn wyf, die Gravinne, na haers mans doot is sy weder gevaren in Zassen, ende sterf optie VII. Kalende van Julius, ende is daer eerlic begraven.

DIRC *die* V. *Grave van Hollant.*

Na Grave *Dircs* doot die pelgrim van Jherusalem was, is *Dirc* syn outste soon gehult ende gemaect die V. Grave van Hollant, die een corte tyt die Graefscap gebruycte. In den selven jaer sterf de Keyser *Coenraet* t'Utrecht, ende dat ingewant syns lichaems is gebleven in die Doemkercke. Ende *Henric* des selven Keysers swager is Keyser gecoren, ende verhoocht in den Conincliken stoel. Dese Keyser *Henric* woude in enen wynter tyt die Slaven bestriden, ende mit grooter heervaert sloech hi syn tenten int Oest van den Conincrike. Dese Keyser had in syn geselscap een suster die een nonne was, daer een Canonic groote minne aen leyde, die hy mit subtilen woirden daer toe brochte, dat sy hem oirloefde tot haer te comen in den donker nacht Ende als sy twee al heymelyke te gader slapen, so viel daer een al te sonderlinghe groote snee, ende dat morgenscyn begon die donckerheyt des nachts te verdriven, waerom die Canonic in grooten sorghe was, hoe hy tot sinen paweljoen comen mochte, op datmen bi den voetstappen syn misdaet niet en vername. Doe wert daer een cort raet genomen, dat die voerseide nonne nam den* Canonic op haer scouderen, ende droech hem tot sinen paweljoen, ende ginc al rugghelings achter uyt, op datmen int afgaen ende int wederkeren niet eens menschen voetsporen en mochte bekennen. Op die selve ure was die Keyser opgestaen vroe overmids sorghe, die hy in syn herte had, hoe hy dat be-

* Fabula & nihil aliud. Buchel. *b.*

begonnen oorloghe wyflic eynden mochte, ende fach door een veynfter van finen tabernakel van verre dat vreemde gefichte, ende lachede goedertierlic in hem felven. Daer na als de fonne op was gegaen badt de rike Keyfer den Canonic, dat hy Dyaken ware in der miffen, entie ewangelie lafe. Die Canonic dien fyn confcientie wroeghede, ende meende dat hy 't in geenre wys doen en woude, wat hem die Keyfer bat of fmekede of dreichde, hy en mochts niet bewerken. Ende als die Keyfer fach des Canonics wroeghende confcientie, doe liet hy af fyn begonnen hardichede. Doe verfceen een Dekenie ende een Abdie, ende behoerden beyde den Keyfer te gheven. Doe dede den Keyfer voer hem comen den Canonic, ende die nonne fyn fufter, ende fprac aldus: *Lieve broeder, defe Dekenie die ons verfchenen is, die geven wy dy, ende bidden dy dattu dy niet meer onderwindes nonnen te riden.* Doe fprac hy tot fynre fufter: *Wes voert an een reyne wyff, ende die Abdye die ons verfchenen is, gheven wy dy, entie forghe van den deerne Goids, ende wy bidden dy dattu dy niet meer riden laetfte van den Canonick,* ende als hy dit gefproken heeft, fo onderfagen fy elc ander, ende fcamede hem. Myt defer lichter correxie fyn fy geleert, dat fy die geleden mifdaet beterden mit ewiger reynicheid. In defen tiden als in den jaer ons Heeren CIↃ. ende XLVIII. verboot Grave *Dirc* finen vianden, dat fy door *Dordrecht* niet varen en mochten, dair hy wert doot geflagen optie Idus van Meye van finen vianden. Defe Grave *Dirc* en hadde wyf noch kint, ende was Grave tot Hollant IX. jaer. Syn lichaem wert gevoert tot Egmonde, ende mit wenende uytvaert dair begraven.

FLORIS *die* VI. *Grave van Hollant.*

Als Grave *Dirc* doot geflagen was, verfamenden Ridderen, Baenroedfen, ende knapen van den lande, ende namen *Florys* des voerfz Graven broeder, die te voren Grave van Vrieflant was. Defe *Florys* nam een wyf, die *Geertruyt* hiet, ende was Hertoge *Hermans* dochter van Zaffen, dair hy by wan *Dideric*, *Florens*, ende een fcone maghet, die *Mechtelt* hiet, die de Coninc *Philips* van Vrancryc te wive nam na haers vaders doot. In defe tiden fo ftichte *Bernoldus* die Biffcop tot Utrecht tot

tot eenre ewigher gedenckenisse syns loves twee kercken tot Utrecht, die een in die eere Sinte Pieters des Apostels, ende die ander in die eere Sinte Johans Baptisten, (1) ende halve Canoniken van Sinte Salvatoers sette hy tot *Deventer*, dair hy stichte een kerke in die eere van Sinte *Lebuinus* des heyligen Confessoirs. Die Abdie die die heylige *Ansfridus* gesticht had ten heyligen *Berghe*, die sette hy t'Utrecht, dair hy stichte een cloester kercke in die eere Sinte Pauwels Apostel. Dese eersame Bisscop sterf ende voer te Gode in den jaer ons Heren CIↃ. ende LIV. op die XIV. Kalende in Augusto, na dat hy dat Bisdom hadde berecht XVII. jaer, die tot Utrecht gevoert is, ende daer begraven in die kercke des Princen der Apostelen.

WILLEM *die* XXI. *Bisscop t'Utrecht.*

Na *Bernoldus* des Bisscops doot wert gecoren *Willem* die XXI. Bisscop, een grootmoedich man, ende stout vechter. In desen tiden als in den jaer ons Heren CIↃ. ende LXI. *Floris* de Grave van Hollant een onversaecht Prince om wrake te doen van sinen broeder vergaderde een mogende heer, ende tooch tegens die Graven, die sinen broeder gedoot hadden, die hy mit seghe verwan, ende onder dede, dair vele luden doot bleven. Het gesciede dat dese selve Grave hem seer verliet op syn groote vromicheit, ende so hy vermoeyt was ginc hy des middages leggen slapen onder enen stamme van enen wisghen bome in *Hamert*, (2) ende daer quamen onverhoeds die vianden, die ontvloon waren in den stride, die de selve Grave onlanghe verwonnen hadde, ende sloegen den Grave doot mit vele synre wapentuers, die dair mit hem sliepen, op die XIV. Kalende van Julius. Dese Grave was Heer in Oestvrieslant XXII. jaer, ende was Grave tot Hollant na syns broeders doot XIII. jaer,

(1) Nonnihil verba hæc ambigua, ut quæ de semipræbendatis etiam perperam possunt accipi. Beka autem sic ait: *medietatem vero Collegii S. Salvatoris transplantavit in Daventriam.*

(2) Chronicon MSS. quod olim Petri Scriverii: *Ex improviso supervenit Allardus Princeps frater Ducis Brabantiæ & percusso jam lasso exercitu Florentii occidit eum cum mille & sexcentis viris.*

jaer, ende wert gevoert tot Egmonde int cloofter, ende dair begraven mit grooten wenen.

Dirc *die* vii. *Grave van Hollant.*

Geertruut die Gravinne van Hollant na Grave *Florys* hoers mans doot berichte fy Hollant twee jaer. Daer na nam fy enen man, die *Robrecht* hiet, en was een jonger foon Grave *Boudewyns* van Vlaenderen, ende defe Robrecht berechte Holland van Joncheer *Diderics* weghen fyns ftieffoons. *Willem* die Bifscop van Utrecht verfach dat Hollant fonder befcermer was, ende fonder trooft, ende dat die Heerlicheit aen een kint gecomen was, of in handen eens vreemden Princen, vercreech aen *Henric* den Roemfchen Coninck, dat hi hem verliende die Graeffchap van Hollant, ende die Abdi van Egmonde, ende meende dat hy overmits hulpe des buulrugden Hertoge *Godevaerts* dat jonge kint verdriven woude uit Hollant mit krachte. Ende hier om in den jaer ons Heere CIↃ. ende LXXI. quam die Hertoge *Godevaert* mitten Biffcop *Willem* mit vele banieren, mit trompen, ende mit bafunen in Hollant. Ende daer tiegens quam Grave *Robrecht* des kynts ftiefvader mit blinkende tekenen, mit blafenden hoernen, ende mit vele gewapende luden, ende als fy verfamenden wert dair een groot ftryt, ende int eynde moft Grave *Robrecht* wiken, ende is uit den ftride gejaget, ende der Hollanders is dat meefte deel doot gebleven. *Robrecht* is met finen wive ende met fyn ftiefkinderen tot *Gend* gecomen, ende heeft verfocht al 't Ridderfcap van Vlaenderen tot fynre hulpe, ende meende hy woude ftriden tegen den Grave *Arnoud* om fyn vaderlic erve, des hem die voerfz *Aernoud* onderwonden hadde. Ende Grave *Aernoud* verfamende daer tiegens een groot heer (1) overmits hulpe *Philippus* des Conincs van Vrancryc, op dat hi mit crachte mochte wederftaen fyn

(1) Primus hic ejus nominis, filius Henrici I. qui impubes amiffo patre tutorem nactus Balduinum, Arnulfi avum, egregie, & magna cum induftria ab eo eft educatus. Unde & tandem nepoti, qui juftiorem fovebat caufam, contra patruum Robertum, qui & vivo adhuc patre, folenni ritu, juraverat fe nec poft patris fui mortem ulli unquam de Flandria controverfiam facturum, adjutor in bello extitit,

ſyn wederpartye, ende doe ſtreden ſy by *Caſſelberghe*, dair die Coninc *Philippus* verjaget wert, ende Grave *Arnoud* doot geſlagen. Ende *Robrecht* die Vrieſe wert mit machten Grave van Vlaenderen. Ende binnen deſen ſo voer Hertoge *Godevaert* op die Vrieſen, die hy verwan, ende onder dede. *Dit geſciede int jaer ons Heren* CIↃ. *ende* LXXII. Biſſcop *Willem*, die altoos ſyn wachte hilt tiegens Joncheer *Dirc* van Hollant, die tymmerde een ſterc caſteel tot *Tſelmonde*. Ende doe die Hertoge *Godevaert* mitten hovel Hollant vier jaer hadde berecht, (1) quam eenvan Joncheer *Dircs* knechten, ende verwachten den Hertoge

extitit, & magno cum exercitu in Flandriam deſcendit. Andr. Sylvius Archi-Prior Marcianenſis *lib.* 3. *hiſt. Anno* XII. *Philippi Francorum Regis, Balduino Inſulano Comite Flandriarum, tutore ejus &c. defuncto, Balduino quoque filio ejus &c. mortuo, Robertus ejus frater qui Friſius dictus eſt, quique vivente patre apud Audenardam ſuper Sanctorum reliquias ex eccleſiis Flandriarum ibi congregatas, vidente patre & annuente, præſentibus etiam omnibus Flandriarum Baronibus, fide interpoſita juraverat ſe nunquam patre vivente abſque ejus juſſu in Flandriam intraturum, & etiam poſt mortem ejus nihil reclamaturum in Friſiam diſceſſit, & apud Comitem Florentium manſit Quo defuncto uxorem ejus in conjugium accepit. Mortuo autem &c. Balduino fratre ejus, conſenſu Flandrenſium, contra Arnulſum filium Balduini fratris ſui, Flandriam perjurus occupavit.* Habebat conjugem Philippus Bertam Florentii I. filiam, quam Auctor Chronici Goudani Mathildam vocat non Bertam. Andr. Sylvius *d. lib. cap.* 4. Bertrandam autem Ordericus Vitalis ad Ann. 1031. Cum qua tamen poſtea, ut idem ſcribit Ordericus *lib.* 8. *hiſt. ad Ann.* 1092. rurſum fecit divortium. *Porro*, inquit, *generoſam & religioſam conjugem ſuam nobilis Florentii Ducis Freſionum filiam &c. dimiſit.*

Locus ita ſe habet: & defuncto tutore ſuo Balduino, conſilio Roberti Friſonis, filiam Florentii ducis Friſonum Bertam in uxorem duxit, ex qua Ludovicum & filiam Conſtantiam genuit.

(1) Ait fuiſſe coquum Bertold. Conſtantienſis ad Ann. 1076. *Godefridus Dux filius Godefridi Ducis turpiter à quodam coquo per poſteriora, cum ad neceſſarium ſederet, vulneratus ante medium noctis exſpiravit.* Bruno de bello Saxonic. apud Freher. *p.* 31. *Godefridus Dux, qui fuit maximus hoſtis Saxoniæ periit in ſecretiori corporis parte perfoſſus ſævo mucrone, nec purgatus ultima confeſſione, nec munitus ſacra communione.* Idem de eodem Chronic. Magdeburgenſ, apud Meibom. 2. *rer. Germ. p.* 307. Uxor ei Mathildis Marchiſa præpotens in Italia, quæ & eo ſublato viriliter terram ſuam rexit, & ferrata virorum agmina ſexus ſui oblita eduxit in bellum. Magn. Chron. Belg. *p.* 123. etſi interim ob commercium, quod cum Papa ei Hildebrando, qui ejus opibus inhiabat, etiam ſtupri ſuſpecta, &

toge *Godevaert*, als hy ginc in ſyn hemelike camer, ende ſtac hem een dootwonde. Doe wert deſe Grave t'Utrecht gevoert ende ſterff aldaer. (1) In den jaer ons Heren CIↃ. ende LXXV. opdie V. Kalende van Meye ſterf Biſſcop *Willem* ende ruſte in vrede, na dat hy t'Biſdom van Utrecht berecht hadde XXVI. jaer, ende is t'Utrecht gevoert, ende daer begraven metten anderen eerſame Biſſcoppen.

COEN-

& peſſime paſſim audiens. Sed hinc *filia S. Petri.* Sic Bertoldus Conſtantienſis vocat ad *Ann.* 1093. & 1097. Certe & Petrus ſucceſſit ei, ſeu Papa Petri ſucceſſor. Late & de ea & de ejuſdem natalibus doctiſſimus Meibom. in *apolog.* pro *Otton.* IV. *p.* 138. *to.* 3. *rer. Germ.*

(1) Nihil Beka de inimicitiis inter ipſum & Papam. Nihil de anathemate, quo quod fortiter & magno animo tueretur cauſam Henrici IV. adverſus Papæ impotentiam, eum Papa innodavit. Nihil de ipſius itinere in Palæſtinam, de latronum inſidiis, & de ſtrenua cum iis pugna. De his alii conſulendi, & inter ceteros inprimis Lambertus Schafnaburgenſis, qui omnia hæc diligenter & accurate perſequitur. Abbas Urſpergenſis iter obiter tantum tangit. *Anno*, inquit, *Domini* 1064. *Sigefridus Epiſcopus Moguntiacenſis, & Guntherus Babenbergenſis, & Wilhelmus Trajectenſis, aliique quamplures Præſules vel nobiles, multo comitatu Hieroſolyma tendentes, multas infeſtationes à barbaris perpeſſi ſunt, tandemque perventione fruentes optata, numero & rebus admodum attenuati redierunt.* De morte ejus ita Lambertus Schafnaburgenſis: *Wilhelmus Trajectenſis Epiſcopus cauſam Regis, ut ſupra dictum eſt, contra bonum & æquum obſtinate tuebatur, & ſtudio partium Regis multa in injuriam Romani Pontificis omnibus pene diebus ſolennibus, inter miſſarum ſolennia rabido ore declamabat, perjurum eum, adulterum, & pſeudoapoſtolum appellans, & tam à ſe quam à ceteris Epiſcopis ſæpe-numero excommunicatum pronuntians. Is brevi poſteaquam Rex, exactis paſchalibus feriis, Trajecto diſceſſerat, repente graviſſima ægritudine correptus eſt. Cumque per acerrimos cruciatus animæ ac corporis urgeretur, miſerabili ejulatu coram omnibus, qui aderant, vociferabatur, juſto Dei judicio ſe & præſentem vitam amiſiſſe, & æternam, quod Regi ad omnia, quæ perperam intendiſſet, operam ſuam ſummo anniſu præbuiſſet, atque in ſpem gratiæ ejus Romano Pontifici ſanctiſſimo & Apoſtolicarum virtutum viro graves contumelias ſciens & prudens innocenti irrogaſſet. In hanc vocem, ut aſſerunt ſine communione, ſine ulla ſatisfactione expiravit. Succeſſit ei in Epiſcopatum Conradus Maguntini Archiepiſcopi Camerarius.* Hildebrandus eſt, de quo ſermo hic, & quem Lambertus, quo majorem hinc invidiam creet

Wilhel-

COENRAET *die* XXII. *Bisscop.*

Ende na Bisscop *Willems* doot wert een gecoren, die *Coenraet* hiet die XXII. Bisscop, (1) die Keyser *Henric* die vierde also geheten beleyder ende maertogher plach te wesen. Dese *Coen-*

Wilhelmo, *Sanctissimum* vocat *virum*. Ea scilicet interdum tempora, ut scelus vocetur virtus, ut Sanctissimus salutetur, qui flagitiis obsessus. An Apostolicæ hæ virtutes, quas detestata est, quantum potuit, in eo Synodus Wormatiensis, cum ut perjurum, ut sceleratum, ut infamem hæreticum, fidelium communione exclusit missis ad eum literis, quarum fuit conclusio hæc, ut habet Abbas Urspergensis ad Ann. 1076? *Quia ergo & introitus tuus tantis perjuriis est initiatus, & ecclesia Dei tam gravi tempestate per abusionem novitatum tuarum periclitatur, & vitam per conversationem tuam tam multiplici infamia dehonestasti, obedientiam, quam tibi nullam promisimus, nec de cætero ullam servaturos esse renuntiamus, & quia nemo nostrum, ut tu publice declamabas, tibi hactenus fuit Episcopus, tu quoque nulli nostrum amodo eris Apostolicus.* Obfuscaverat haud dubie Panicus quidam terror Wilhelmi mentem moribundi, seu occulto Dei judicio & nobis non penetrando timor hominis scelerati, de cujus immani animo Benno etiam Cardinalis, æqualis eorum temporum testatur libro de vita ejus: *Alexandro*, inquit, *sub miserabili jugo Hildebrandi quodam vespere defuncto eadem hora Hildebrandus à suis militibus sine assensu cleri & populi est intronizatus, timens ne alius per moram eligeretur. In cujus electione nullus Cardinalium subscripsit. Ad quam cum veniret Abbas Casinensis, ait ipsi Hildebrandus: Frater nimium tardasti. Respondit Abbas? Et tu Hildebrande nimium festinasti, qui nondum sepulto Domino tuo Papa sedem Apostolicam contra canones usurpasti. Hoc modo intronizatus Hildebrandus, qualiter vixerit, qualiter à se Cardinales, qui testes vitæ & doctrinæ ejus esse debuerant, removerit, quam miserabiliter vexaverit, quantis hæresibus mundum corruperit, quanta perjuria, quam immensas perditiones consarcinaverit, vix à multis describi potest, clamat tamen altius sanguis Christianorum eo authore & incentore miserabiliter effusus.* De morte autem Wilhelmi, & quod Conradus successerit, Bertoldus etiam Constantiensis ad Ann. 1076.

(1) *Maertogher* vox vetus est, cujus usus jam desiit. Nec meminit Kilianus. Nutricium vocat Beka. Henricus autem, de quo sermo hic, quintus non quartus est. Vocatur tamen quartus, quod qui primus ejus nominis, à nonnullis Paparum asseclis, quod eum Papa non coronavit, non censetur Imperator. Quæ si justa sit ratio, nemo ergo, quod ridiculum, ex ethnicis Imperator. Ne Con-

 stan-

Coenraet vercreech van den Keyser *Henric* de Heerlicheit van Oestvrieslant, (1) die die Marcgraven den Princen van Hollant mit gewelt genomen hadden. Dese Bisscop *Coenraet* vertymmerde t' Casteel van *Yselmonde* mit kerkeren, mit vasten wychusen, ende besettent mit sinen mannen. In den jaer ons Heren CIↃ. ende LXXVI. wert te rade Joncheer *Dirc* van Hollant,

stantinus quidem Magnus, ne Justinianus quidem ipse, & quotquot Constantinopoli habuerunt sedem Imperii, ne quid dicam de eo, qui jam rerum potitur, qui & est & passim audit, etsi Romam non adiit, jure optimo Imperator. Mera est tantum stultitia, siquis dicat contrarium. Nec ferendam putat in viro docto vir doctissimus Aretinus in Epistola ad Cyriacum *lib. 6. Epist.* Plura ut addam non necesse est. Henricus ipse Imperator & Conradum nutricium suum & se quintum agnoscit in charta hactenus nondum visa, quam habeo ex Chartulario Ecclesiæ Trajectensis: *Notum sit*, inquit, *qualiter ego Henricus quintus Romanorum Imperator Augustus donum, quod pater meus tum pro remedio animæ suæ, tum pro amore & servitio felicis memoriæ Conradi Episcopi Trajectensis nutricii mei dederat beato Martino in Trajecto de Comitatu Fresiæ renovavi, renovando confirmavi, & iterum dedi fideli meo Godebaldo &c.* Dederat jam Comitatum Henricus IV. Conrado, ut videre est apud Hedam *hist. Ultraj. p.* 139. *in vita Conradi.* Unde & perperam apud Bekam hic. *Hic Conradus impetravit ab Henrico V. Romanorum Rege donationem Orientalis Frisiæ.* Expungendum illud V. expunctum etiam ab interprete, dum simpliciter tantum ponit, *van den Keyser Henric.*

(1) Quinam quæso Marchiones hi, & quibus quæso Comitibus adempta ab iis Frisia? In Frisia Orientali Hollandis nullum adhuc jus. Clarior res evadet, si legas in singulari, *die Marcgrave &c. genomen hadde.* Marchio Saxonum Egbertus, cum vir esset bellicosus, & quæreret per fas & nefas augmentum potentiæ, invasit Frisiam & occupavit. Verum diu non tenuit. Rebellem Henricus IV. Imperator proscripsit, & bonis ejus confiscatis Conrado Frisiam dedit dono. Seriem rei gestæ, ut & ipsum diploma integrum, quod caussas continet proscriptionis, habet Lector in notis ad Anonymum quem edidi Ann. 1690. Nec mirum hinc, quod Conradum auctum tanto terrarum tractu vocet *gravissimum* & *potentissimum* hominem Auctor Chronici Trudonensis apud d'Achery *to. 7. Spicil. lib. 4. Chron. Accidit quoque*, inquit, *dum in his aliisque perturbationibus negligeretur Ecclesia nostra de Alboro, ut clausa diutissime caderet tandem judicio in manibus Episcopi Trajectensis Cunradi gravissimi & potentissimi hominis, neque prius inde posset eximi, donec amplius quam quadraginta libras constaret nobis: pro quali tunc necessitate venditus est calix magnus aureus, multo pretiosior hac quantitate pecuniæ &c.*

lant, dat hy mit hulpe *Robrechts* ſyns ſtiefvaders, mit hulpe ſynre vrienden ende maghen den Biſſcop *Coenraet* beſetten woude opten caſteel van *Yſelmonde*, om ſyn vaderlic erve mit crachte te crighen. *Conradus* die Biſſcop, die dat wel vernam, vermaende al heymelike ſyn Ridderſcap ende ſyn burgers, ende bat hem, dat ſy in ſyn hulpe quamen op enen benoemden dach, ende ſonder merren ſo is bi des Biſſcops gebodt vergadert een groot heer mit banieren ende mit baſunen. Ende daer op toghen die Hollanders mitten ſcutte van Vlaenderen, ende quamen ſtoutelic mit horen blenckende teyckenen, ende mit trommen vreſelike te climmen. Daer wort een dach van toorne, want die uytgecoren kampers vielen daer neder in den ſtride van beyden ſiden. Ende int eynde als die ſtryt lange geduert hadde, bleven daer van s'Biſſcops partye vele vechters, als die Grave * *Gerlacus*, *Lambertus* die Proeſt van *Deventer*, *Walramus* een Prieſter van Sinte Bonifaes, *Werenboldus* ende *Giſelbertus*, ſcutte, ſciltknecht, ende burger, overmids welcke des Biſſcops heer ſeer den moet verloes, ende liep onſedelic te ſcepe, ſo datter vele verdroncken. Die Biſſcop *Coenraet* ſach, dat die ſelle ſtryt emmer meerde, ende dat groot verlies van ſynen volcke mede aenſtaende was, pynde hy hem t' voerſz caſteel te beſetten, ende die voirborchte mit ſcutte te beſcermen, mer die Hollanders die ſtormdens an mit kraften, mit bliden, ende mit magnelen, ſo dat ſy die wychuſe des Caſteels ſeer te broken, ende die Vlamingen verdreven mit ſcutte die borchſaten van den mure, alſo dat die Biſſcop *Coenraet* van node moſte opgeven dat Caſteel ende al Hollant, ende Joncheer *Dirc* vrilike quite te ſcelden. Ende als dit geſchiet was, dede Joncheer *Dirc* den Biſſcop groote eer, ende lieten mit ſinen lieden vrilic in ſyn Stadt varen. Joncheer *Dirc*, die nu is die ſevende Grave van Hollant, is met ſeghe ende mit love wedergekeert in ſyn Graefſcap van Hollant, ** ende nam een wyf, hiet *Witilhildis*, des mogenden Hertoghe dochter van Zaſſen, daer hy by wan een ſoon die *Florens* hiet, die na hem Grave wert, ende een dochter die hiet *Machtelt*, die een ſcone Joncfrou was. In den tiden als in

* *Gerlacus Comes Zutphaniæ ultimus.* Ita h. Beka.

** Monitum. Quæ ſupra pag. 66. in Notis. de Theodorico v hujus nominis, vII. vero Comite Hollandiæ, ex magno Chronico Belgico attulimus, huc referenda ſunt.

in den jaer ons Heren CIↃ. ende XCI. op die v. Kalende van December gaf dese Grave *Dirc* Gode syn siele, na dat hy Hollant hadde bericht xv. jaer, ende hy sterff. xxx. jaer na syns vaders doot. Des regneerde syn moeder twee jaer, *Robrecht* syn stiefvader VIII. jaer, Hertoge *Godevaert* mitter hovel vier jaer, ende Bisscop *Willem* een jaer, dat maect xv. jaer. Ende syn lichame wert begraven tot Egmonde in den clooster op tie v. Kalende van November. In den jaer ons Heren voersz entie Gravinne *Witilhildis* sterf optie xv. Kalende in December, ende wert begraven in den Clooster by haren man voerseit.

FLORENS *die* VIII. *Grave van Hollant.*

Na dat Grave *Dideric* gestorven was wert *Florens* syn soon die VIII. Grave gemaect van Hollant, ende nam een wyf die *Petronella* hiet, ende was des Keysers *Lotharius* suster, daer hy by wan drie sonen, enen *Dideric*, enen *Florens*, ende enen *Simon*, ende een dochter die *Hadewich* hiet, ende was scoon van lichame, vreedsaem van herten. (1) Dese *Florens* was geheten de vette, ende was scoon van live, vreedsaem van herten, milde in synre aelmoessen, alle luden oirbaerlic ende nimmer scadelic, ende had meer doechden ende rycheden, dan enich van sinen voervaders. In desen tiden dede Bisscop *Coenraet* tot synre euwiger memorien stichten een kercke van Canoniken aen die Westside der Stadt van Utrecht in die eer onser Vrouwen, dair hy den gront also slickich vant, dat hy den gront van den pilaernen niet vast maken en mocht. Des was in der metseleer geselscap een Vriese, ende hiete *Pleberus*, ende vermat hem op syn lyf die kercke wel te funderen, daer hy of eyste groot gelt. Waerom dese Bisscop gaf des Vriesen soon suverlike presenten, ende milde gaven, also dat hy vernam van den sone die heymelike meysterie, ende voltymmerde die voerseyde kercke van sconen werc in die eer onser Vrouwen. Waerom dese voersz Vriese greep nyt

op

(1) Pinguissimum eum vocat Auctor Chronici Trudonensis apud d'Achery *lib. 9. pr. Cum prædivitem*, inquit, *Comitem & gravissimum pinguedine oportuit me funiculis argenteis de Hollant Trajectum trahere, ipsiusque Episcopi rigidam cervicem ejus metalli malleo mibi inclinare.*

op desen Bisscop, ende versierde, hoe hi em ter doot brengen mochte. Ende daer na in 't jaer ons Heren CIↃ. ende XCIX. na dat Bisscop *Coenraet* misse gedaen had, ende hy syn heymelic gebedt gedaen hadde, en hy alleen in syn huys was gaen leggen slapen, quam dese voerseyde Vriese, ende versach dat hy daer scade ende scande toe hadde, (1) ende overmids des viants rade tooch hy syn mes, ende stac doot den eersamen Bisscop. Dese Bisscop berichte dat Bisdom XXV. jaer, ende op die VIII. Kalende van Meye wert hy jammerlike vermoort (2) ende begraven in der selver kercken, die hy stichte in die eere onser Vrouwen, ende die Vriese quam ongescaedt ende ongelet uyt der Stadt.

BUR-

(1) Sigebert. Gemblac. ad Ann. 1008. *Conradus Vultrajectensis Episcopus feria IV. Paschæ post missam à se celebratam à quodam suorum in domo sua perimitur.* Albertus Abbas Stadensis: *Hoc anno (1098.) Conradus Trajectensis Episcopus à suis occisus est.* Chron. Augustens. ad Ann. 1099. *Conradus Trajectensis in Pascha occiditur.* Bertold. Constantiens. ad d. Ann. *Conradus Trajectensis non Episcopus sed schismaticus turpiter à quodam occisus interiit, quem ipse deprædari præcepit.* Cur autem schismaticus? Quod fidus Henrico IV. sævitiam Hildebrandi, immanem illum animum, & impotentem non ferret. Notabilis de eo locus est in Apologia Henrici IV. apud Freherum p. 167. ubi Principis innocentiam invictis adstruit argumentis. *Fuit conventus*, inquit, libelli Auctor, *in loco, qui dicitur Gerstungen* XIII. *Cal. Februar, anno scilicet* CIↃ. LXXXV. *Tum primum Chunradus Trajectensis Ecclesiæ Episcopus, Ecce, inquit, venimus, ut probemus ex testimonio sanctorum Canonum, non damnatum esse vel excommunicatum Regem nostrum Henricum, cui si non poterunt prodesse apud eos ea quæ legitime ordinata sunt à Deo circa honorem Regium: saltem hoc concedite, ut eo utatur jure, quo ex regulis ecclesiasticis concessum est uti vel infimæ in Ecclesia personæ. Et dixit ad Wezelinum Moguntinæ Ecclesiæ Episcopum, ut surgeret & legeret Capitulum ex decretis Romanorum Pontificum. At ille surrexit & legit &c.*

(2) Ad chori primum gradus. Aliquot annis dein post in chorum ipsum translatus. Anno autem 1580. cum in templa passim sæviret rabies, sublata ossa è monumento, & quiescentibus dein turbis illata rursum honorifice Ann. 1592. elogio hoc adjecto: *Eruta anno Domini* CIↃ. IↃ. LXXX. *sub Martii mensis initium Conradi Episcopi Ultrajectensis bujus Divæ virginis sacræ ædis fundatoris ex arca plumbea, in qua seculis paulo minus quinque pacifice quieverant, pessimorum quorundam hominum non in vivorum solum, sed mortuorum etiam corpora*

 insano

BURCHARDUS *die* XXIII. *Bisscop.*

Na dat Bisscop *Coenraet* dus jammerlike vermoort was, wert gecoren die XXIII. Bisscop, ende hiet *Burchardus*, een heylich man, milde, ende vreedsaem. In desen tiden seynde die Pawes uyt enen Cardinael, die *Hillebrandus* hiet, ende die quam in Gallien, op dat hy daer uit verdriven mochte die ontrouwe der Simonien. Ende als dese Cardinael voer mit rechte tiegens enen Bisscop, die dair af berucht was, ende dese Bisscop die oirkonden, die hem bedragen hadden, woude weder om koopen mit gelde, doe seide dese Cardinael, die Legaet was, *Wy willen rusten laten der menschen oirdeel, ende laten voir gaen dat Godlic oirdeel, wantet seker is ende openbaer, dat eens Bisscops gratie is een gave des Heyligen Geests. Ende of tu geen meenscap hebste met Simon Magus, in de comenscap des Bisdoms, so sprec, Gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto.* Dese Bisscop die dus aengesproken was van Simonie sprac sonder anxte en besceydelic, *Gloria Patri, & Filio*, mer hi en mochte niet spreken, *& Spiritui Sancto.* Mer doe hy van den Bisscop geset was, sprac hy dat veers volcomelike uit, *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto.* In den jaer ons Heeren CIↃ.C. ende XII. (1) op die XV. Kalende van Junius ruste *Burchardus* die Bisscop in onsen Heer, na dat hy XIII. jaer dat Bisdom van Utrecht hadde bericht, ende wert begraven in die Doemkercke bi den Bisscopen, die voer hem geweest hadden. In den selven

insano quodam furore debacchantium impiis manibus ossa, & varie dispersa projectaque Decanus & Canonici ejusdem sacræ ædis, ut optime de se totoque suo collegio & provincia hac universa merito patrono gratiam aliquam reponerent, in unum denuo collecta, & hactenus in cistula lignea diligenter pieque asservata, in pristinum hunc quietis locum IV. *Cal. Octobr. Ann.* 1592. *devotis animis reposuerunt, teste me Lamberto van der Burch ædis ejusdem Decano, qui propria mea manu hæc scripsi.*

(1) XVII. est in majoris ecclesiæ & S. Salvatoris Trajectensis Necrologiis. Majoris ecclesiæ: XVII. *Kal. Junii obiit Burchardus Episcopus Trajectensis, unde datur libra. Inde ministri altaris habebunt quinque solidos.* S. Salvatoris: XVII. *Kl. obiit Burchardus Episcopus, qui contulit nobis ecclesiam de Boechelt, ecclesiam de Hasenede, ecclesiam in Arkele, & Capellam in Hulst.*

ven jaer wert doot geslagen van sinen vianden *Rodolphus* die Domproest van Utrecht.

GODELBALDUS *de* XXIV. *Bisscop t'Utrecht.*

Ende als *Burchardus* die Bisscop aflivich was, wert gecoren die XXIV. Bisscop, ende hiet *Godelbaldus*, een goedertieren man, wys, en de Geestelicheit seer beminnende. Want in den jaer ons Heeren CIↃ. C. ende XXI. doe stichte dese voerseide Bisscop een clooster in een broeclande, daer 't eenlic was, van moniken ende nonnen tot *Oestbroec* in die eer *Marien* der ewigher maghet, ende Sinte *Laurentius* des hogen martelaers. Ende om dat men in dat clooster die regel wilneer so vaste plach te houden, so hietment die Oirden kerke. Dair plach groote versameninghe te wesen, want dair bloeyede alrestrengeste die regel van Sinte Benedictus oirden. Dese Bisscop verdreef die Regulier Canoniken uyt Middelburch om hoir oneersaem leven, ende sette dair in Monniken van der oirden van Premonstreyt, die hi nam van Antwerpen uyt Sinte Michiels clooster. In desen tiden was vele *Consilie* in der Stadt van Romen om oirbaer der heyliger kercken. Ende op die tyt was *Godebaldus* siec, so dat hi den Paeus ontboet by sinen naesten Bisscopen mit brieven, dat hy van node niet comen en mochte, ende bat ootmoedelic den Paus, dat hy om die eer der heyliger kercken van Utrecht hem ende sinen nacomelingen weder geven woude die Bisscops insule, die sy in lange tyt niet gehadt hadden. *Alexander* die Paus was, die derde also genaemt, ontfinc syns lieven Bisscops *Godebaldus* brieven vriendeliken, ende om vrientscap, die sy onderlinge hadden, so dede hy sine bede vriendelike, ende gaf hem ende sine nacomelingen Bisscopen tot Utrecht die insule. Die reden waerom dat die Bisscoppen sonder infulen waren is genoech geseyt hier te voren in Sint *Bonifaes* leven. In den jaer ons Heren voirsz Grave *Florens*, die de vette hiet, ende broederlic der kercke van Utrecht was, sterf op die VI. Nonas in Martio, na dat hy XXX. jaer die Graefschap van Hollant in grooten vrede hadde berecht, ende wert begraven by syn ouders tot *Egmonde* in den clooster, daer hy ruste eerlic onder enen marmorsteen. *Petronella* syn wyf, die veel aelmoesen gaf voer hoir mans siele, ende

ende die ſtichte een clooſter van nonnen van Sinte *Benedictus* oirden in die eer van onſer Vrouwen, ende Sinte *Benedictus* des gloriosen martelairs, by horen caſteel dat *Reinsburch hiet*, die daer na op die 10. Kalende van Junius ruſte in Gode, ende is in den ſelven clooſter begraven mit coſtelıker uitvaert.

DIRC *die* IX. *Grave van Hollant.*

Na Grave *Florens* doot wert *Dirc* ſyn ſoon die IX. Grave van Hollant, ende nam een wyf, hiet *Sophia*, ende was *Otten* dochter van Rijneghen, daer hy by wan enen *Florens*, die na hem wert Grave van Hollant, ende *Otte*, die Grave van *Benthem* wert, *Baldewinum* den Biſſcop, ende *Pelgrim* den Borchgrave, *Sophia* die Abdiſſe, *Hadwigis* die nonne, ende *Petronelle* een ſcoon Joncfrou. In dien tiden als (1) in den jaer ons Heren CIↃ. C. ende XXV. wiert Keyſer *Heinric* die IV. ſiec t'Utrecht, ende betaelde daer der naturen ſcout, wiens inghewant gemelt is in den midwarde des Choers der Doemkerke in een hooch ſtede, dair in voertyden des Keyſers *Coenraets* inghewandt geleyt was, die ſyn overoude vader was, ende *Lotharius*

(1) Ut moram aliquam ibi fecerit Imperator neceſſe eſt. Nec is infrequens Ultrajecti, qui biennio adhuc ante natalem Chriſti ibi egit, & dum dies aguntur feſti, inter cives & aulicos gravi orto tumultu, multis cæſis, captiſque, dum de reis cognoſcit, ipſum etiam Godebaldum, cum ut pugnæ inſtinctorem habuiſſet ſuſpectum, compegit in carcerem. Unde & vix dimiſſus niſi grandi tandem ſoluto ære. Abbas Urſpergenſis: *Anno Dominicæ incarnationis* CIↃ. C. XXIII. *Imperator Heinricus natalem Domini Trajecti celebravit Oritur in ipſis feſtis diebus quædam ſimultatio, inter aulicos ſcilicet & Epiſcopi miniſteriales, quæ etiam eo proceſſit, ut univerſa Curia ſimul ac civitate commota, utriuſque partis armatæ concurrerent cohortes Fit clamor confuſus, quaſi à Trajectenſibus in Imperatorem conjuratio ſit facta. Sicque illis irruentibus, & illis reſiſtentibus acris committitur pugna, adeo ut multi caderent, plures de oppidanis caperentur, reliqui in turrem firmiſſimam, quæ illic erat, confugerent. Pontifex etiam ipſe quaſi pravi conſilii particeps, & ob hoc majeſtatis reus habitus, cuſtodiæ traditur: è qua poſtea magna pecuniæ ſumma multatus, multis etiam primoribus illarum partium intervenientibus, & maxime Friderico Colonienſi Archiepiſcopo vix redimitur.*

Lotharius die edel Hertoge, die Grave *Dideric* oem was, wert gecoren tot enen Keyser van den Princen, ende hoechliken geset ende verheven in den Conincliken stoel. (1) Dese Keyser nam der kercken van Utrecht *Oestbergen* ende *Westberghen* in Oestvrieslant, ende gaffe die Graefscap van Hollant. In dessen tiden was in Vrancryc so grooten droochte van grooter hetten in den somer, dat alle fonteynen, putten, culen, rivieren, meren, verdroghet waren, so dat die eerde clovede, ende in den cloven quam vier, dat brande twee jaer lanc, datmens niet geleffchen en conde. In den jaer ons Heeren CIↃ. C. ende XXVIII. wert die Bisscop beswaert met siecten, (2) ende nam aen die oirden ende abyt tot *Oestbroeck*, na dat hy dat Bisdom van Utrecht XV. jaer hadde bericht, die daerna sterf op

(1) Apud Bekam est ita: *Hic Lotharius abstulit Comitatus de Oestergou & Westergou ab ecclesia Trajectensi, quæ secundum antiqua privilegia concorporavit Comitatui Hollandiæ.* Sed quæ antiqua hæc privilegia? Omisit verba hæc interpres. Beka autem rursum infra in Godefrid. Episc. *Quidam*, inquit, *Imperatorum & Regum, utpote Carolus & Lotharius tradiderunt Orientalem Frisiam usque rivulum Lavicæ Principibus Hollandiæ &c.* Sic & Heda in Godefrido. Sed quem Carolum intelligit, & ubi ejus privilegium? Quæsivi fateor, sed frustra. Si Carolus fuit, qui id fecit, aut Magnus fuit, aut Calvus, aut Simplex, aut Crassus. Sed nullus fuit horum. Nam nec Crassi adhuc tempore aut Princeps Hollandiæ, aut Hollandia ulla nota.

(2) In pretio monachi olim vestis, & ut pridem jam dixi ad epistolam Alciati, *p.* 68. *& seq.* ad sordes peccatorum adhuc fortius eluendas frequenter sumpta à moribundis. De Flandriæ Comite Balduino Alberic. ad Ann. 1233. *ægrotare cœpit, & in villa Rosillaria monachi sumens habitum* XV. *Cal. Junii moritur.* De Duce Brabantiæ Levoldus de Northof ad Ann. 1355. *Obiit & in Villari in habitu monachali sepelitur.* Exempla infinita sunt. De obitu autem Godebaldi majoris ecclesiæ, quæ Ultrajecti, Necrologium: *Pridie Idus Novembr. obiit Godebaldus Episcopus, in cujus memoriam dantur* V. *marcbæ argenti cum dimidia.* S. Petri, quæ ibid. *Idibus Novembris obiit Dominus Godeboldus Episcopus, qui dedit nobis ecclesias in Warensvelt & Tyesdelenskercke. Ad memoriam ejus dantur* V. *solidi.* Monialium de Oostbroeck: *Pridie Idus Novembris depositio Domini Godebaldi Trajectensis Episcopi, & monachi nostri loci, qui nobis dedit novem mansus, locum, censum, & decimam.*

op die anderde *Idus* van November, ende in den cloofter harde eerlic begraven.

ANDRIES VAN CUYCK *die* XXV. *Biſſcop.*

Ende als *Godebaldus* doot was, wert gecoren *Andries* die XXV. Biſcop, ende was geboren van *Kuyck*, een wys man, redelic, ende vreedſaam. In deſen den Grave *Dideric* die gaerne wrake doen ſoude om ſyns vaders doot, die tot *Hemert* geſlagen was, ende leyde manlike † laghen om *Herman* van *Cuyck* te ſlaen, ende alſo naerſteliken, dattet niemant ſoenen noch vreden mochte, doch int leſte dat die Biſſcop *Andries* voerſz menighe reyſe om dede, ende arbeydet, dat hy den ouden kyff ende nyt in die hant creech, ende maecte een vaſte ſoen ende vrientſcap, alſo dat *Herman* ſoude doen tymmeren een clooſter voor Grave *Dircx* ſiele van Holland, ende daer toe gheven van ſinen goede, dair die moniken op leven mochten. Ende hier omme is geſticht dat clooſter tot Sinte *Marienweerde* in die eer onſer *Vrouwen*. Ende daer werden moniken gebracht van Laudunen van der oirden van *Præmonſtreyt*, die daer Gode dienen ſouden, ende bidden voor Grave *Didericx* ſiele. In den jaer ons Heren CIↃ. C. en XXXII. op een winter tyt, als Vrieſlant mit yſe overgebrugget wert te reyſen, vergaderde Grave *Dirc* een groot heer, ende tooch in Weſtvrieſlant. Dair tieghen quamen die Vrieſen mit pieken ende mit ſtaven, dair ſi vochten twee ſtriden op enen dach, dair veel Vrieſen doot bleven. Ende dat Ridderſcap van Holland, die den ſeghe wonnen, die ſyn wedergekeert in Holland mit veel gevangen. (1) In deſen tiden *Florens*, die men den ſwarten noemt, verſetten tiegens Grave *Dirc* ſinen broeder, waeromme dat hi Holland

† *hoſtiles.* Bek. Jo. à Leidis *lib.* 19. *c.* 3.

(1) An huc trahendum, quod habet Abbas Urſpergenſis ad Ann. 1123? *Cœpit etiam tunc germinare diſcordiæ illius ſeminarium, quæ ſequenti æſtate maximo illius regionis damno, quæ vulgo Hollant vocatur, moroſe ac laborioſe, & vix tandem ipſo Imperatore copioſum illo exercitum ducente, terminabatur: ubi matrona quædam, cujus nomen excidit, ſoror nimirum Lotharii Ducis, cujus & patrocinio confiſa Imperatori rebellare præſumebat.* Concitatam certe à Lothario Petronellam in Henricum auctor Caſpar Peucerus eſt ad Chronic. Carion. in vita Henrici

Holland rumen moste, ende voer totten Westvriesen, ende wert hoer hulper tiegens syn broeder, ende tooch mit haer hulpe, ende verbrande Alcmaer die kerke, ende oirloghede een gans jaer tiegens die *Kennemers*. Ende hem syn by gecome meenre lude van nywer macht, ende van naturen gierich, ende toghen mit desen *Florens* mit heercrachten, ende mit al *Kennemerlant*, ende verbranden al 't lant, ende Grave *Dircx* woninghe mede, ende al tot Haerlem toe, ende tiegen den nacht toghen sy voert in Vrieslant. Grave *Dirc* versamende een deel wapentuers, ende overvel de ghene, die mitten Vriesen aengespannen waren tiegen hem, ende na sinen wil hi daer seker ghisele of nam. *Lotharius* die Keyser, die haer beyder Oem was, vernam die maer van deser twydracht, ende sende een synre Princen in Hollant, dat hy die twee broeders soenen soude. Ende als dese twydracht, geleit was, begonste dese *Florens* enen anderen kyf, dair hy cortelick na om doot geslagen wert. Want *Godevaert* van † *Arlisberch* ende *Herman* van *Kuyc* twee * vermoerde Graven ende lieve gebroederen hadden een nichte, ende hiet *Heylwich*, ende was *Aleyden* hoer susters dochter ende *Arnoldus* van *Rechem* haers mans. Dese *Heylwich* nam *Herman* van *Kuyck* in synre hoeden, na dat haer vader ende haer moeder gestorven waren, want hy haer Oem was. Die ghene die deser Joncfrouwe dienres waren, ansaghen dat *Floris* manlichede, ende sine doghet, ende wouden hem hulden, ende geven hem dese Joncfrouwe tot enen wive. (1) Mer die Grave *Herman* van *Kuyck*, ende *Godevaert*, ende mitter hulpe van den Biscop *Andries*, en wouden dat hilic niet hen-

† *Arnsberch.*

* *vermaerde*, nobiles viri. Wilhelm. Procurator ad Ann. CIↃ. C. XXXII.

rici V. *Sed ne ita quidem*, inquit, *Henricus placatis uti Saxonibus potuit. Nam & per se Lotharius novis studuit rebus, & sororem viduam Hollandicam impulit ad res in Belgio novandas &c.*

(1) Ita & Jo. à Leydis *lib.* 17. *cap.* 9. & Chronic. populare *divis.* 12. *cap.* 9. Fratres ait Divæus, Godefridum, Hermannum, & Andream Episcopum *rer. Brabant. lib.* VIII. *Sequenti*, inquit, *anno* (CIↃ. C. XXXII.) *Andreas Episcopus Ultrajectensis, Gothfredus de Arlisberch fratres, filii Hermanni Comitis, cujus ductu Florentius Hollandiæ Comes Ann.* 1062. *ceciderat, conspiratione inita Florentium Nigrum fratrem Theoderici Comitis Hollandiæ, ad muros Ultrajecti interemerunt. Odiorum causa fuerat Helvigis horum fratum neptis. &c.*

henghen, ende wederstont Grave *Floris* mit alle sine hulpers. Die van Utrecht licht om anxte van den Keyser of om liefde van Grave *Dideric* so gaven sy *Floris* in haer Stat in ende weder uit te comen, als hem gadelic was, ende deden hem oec mede hulpe tot veel tiden, also dat dese *Floris* verbrande in den Stichte *Lexmonde* in versmadenisse des Bisscops *Andries*. *Herman* van *Kuyck*, als dit geschiet was, wouder laghen al heymelike om legghen, ende vaen desen *Floris*, dien hy mit openbaer viantscap niet mochte wederstaen, ende leyde hem laghen buten der muren van der Stadt, ende hilde dair syn wapentuers, daer 't heymelike was in der nachten, als *Floris* uyt comen soude om te jaghen mit sinen jongen geselscap, als hy gewone was. Ende als die dach opginc, ende die sonne verlichte die aerde, ende die ripe opten velde lach, quam *Floris* eerlic uter Stadt mit jongelingen, die valkenaers waren, ende quam onverhoeds in synre vianden laghe, ende als die niet en wiste. Ende als hy dat sach, vloech hy syn paert mit sporen, ende ruumde hem den breydel, ende keerde hem ter Stadt waert. Mer hy stordede tot *Abstedden* neder mitten paerde, ende sine vianden vervolgheden ende sloegen doot mit grooten nyde. *Lotharius* die Keyser die harde leyde daer toe was tot syns neven doot, ende nam *Herman* van *Kuyc* mit rechte syns † Princen name ende oordeel die waerdicheyt syns namen, die te voren over alle landen Grave van *Kuyc* geheten was. Grave *Dideric* van Hollant voer mit machte in den lande van *Kuyck*, ende wierp die casteel neder, ende verbrande die dorpen, ende verbrande al die eerlicheit, oft ene woestyne ware, ende *Herman* verdreef hy uyt sinen lande. Ende ten lesten wort *Herman* na des Keysers *Lotharius* doot des Graven *Diderics* man, ende quam weder op syn goet, ende Bisscop *Andries* wert weder in syn Bisdom geset. In den selven jaer een Ridder die *Fulcolt* hiet, ende als men seit, so was hy mede sculdich aen *Floris* doot, ende ontquam uten laghe die Grave *Dirc* om hem geleit hadde, ende swom over den stroom mit sinen paerden, die hem seer verblide om den doot, dien hy ontgaen was, ende maecte daer na van sinen casteel, dat *Hoerne* hiet, een Cloester kerke, dair hi mede versoende, ende mede ten love Goids, dat hi den doot also ontgaen was. Ende dair worden in gebrocht heylige mannen, monniken der oirden van

† Intricata hæc & confusa. Apud Bekam est ita: *Heremannum de Kuyc dictante sententia Principum dignitate nominis sui pri-*

van Premonstreyt, die genomen worden uten cloester van Sinte Marienweerde. In den selven jaer Bisscop *Andries* sette die XII. Priesteren van der kercken van *Staveren*, om haer oneersaem leven, ende brochte daer weder van Oestbroec beyde monniken ende nonnen een Convents vergaderinghe. (1) Dese Bisscop berichtede dat Bisdom XI. jaer, ende sterf in den jaer ons Heren CIↃ. C. ende XXXVIII. op die IX. Kalende van Junius. Ende wert begraven mitten anderen eersamen Bisscopen tot Utrecht.

HERDEBERTUS *die* XXVI. *Bisscop t'Utrecht.*

Doe Bisscop *Andries* gebleven was, wert gecoren een die *Herdebertus* hiet, die XXVI. Bisscop, een gestadich man, ende sonderlinge naerstich die Paepscap in goeden regimente te brengen, ende hi was geboren van *Berum*. Dese Bisscop voer tot Romen om saken, die nootdurftich waren, ende als hy weder quam vant hy groot discoert in *Drenten* lant, want die burgers van *Groeningen* onderlinghe vochten ende streden, (2) ende vesten Sinte Walburgen kercke mit grooten wychusen, oft een casteel geweest hadde, ende stormden dair uit ende dair an mit scutten ende mit slingeren. Ende om dese onrust so quam dese Bisscop sonder merren tot *Groningen*, ende

(1) Cleri moriens non immemor. Meminit munificentiæ S. Salvatoris Trajectensis Necrologium; IX. inquit, *Kal. Junii obiit Andreas Episcopus, qui contulit Ecclesiæ nostræ omnis generis decimas & censum novalium, quæ interjacent Maldrike ab Oriente, & Ravenswade ab Occidente, Rieswic à Septentrione, & Asvele à meridie. Præterea contulit nobis omnis generis decimas novæ culturæ juxta Geldam, cum censu & jurisdictione seculari &* V. *mansos possessionis hereditariæ. Item contulit nobis præbendam, quæ spectabat ad suam singularem præstationem. Item habemus ab eo decimam minutam & majorem de octo mansis in Bodegraven, prout hæc omnia in suis privilegiis continentur. Hæc ita dedit, ut in missis nostris pro ipso & pro Themone Præposito nostro, qui obiit* IV. *Kal. Decembr. fiat specialis semper oratio & in Canone commemoratio. Hic dantur* XXX. *solidi Canonicis præsentibus, & fiet compulsatio cum commendatione.*

(2) Incastellare id dicebant. Otto Frisingensis *lib.* 7. *Chron. cap.* 31. *ecclesiam etiam beati Petri, omnium ecclesiarum caput, incastellare sacrilege ac prophanissime non metuunt.* Dixi ad Anonymum à me editum Ann. 1690. *cap.* 1.

ende wan dese misdadighe luden van der kercken, die hy daer toe brochte, dat sy hem swoeren van den Godshuse niet meer te maken een vechtshuse noch een oorlochshuse, of dat sy die Stadt niet om muren en souden. Mer dese Biscop, die syn * twe broederen niet verheffen en woude ten grooten scade des Bisdoms, so gaf hy den enen te leen van hem te houden die Burchgravescap van *Groningen*, ende den anderen die Casteleynscap van *Coeverden*. Want daer te voren plagen die Bisscopen selve of hoer Maerscalc die Heerlicheden te berechten, dat hem niemant hinder noch moeyenisse daer in dede. In desen tiden *Otte* die Palensgrave van den Ryn, Casteleyn van Benthem, Grave *Dideric* van Hollant synre suster man, meende die Twente te verwoesten, ende hem en mochte niemant wederstaen van des Bisscops weghen. Die Bisscop vergaderde daer tiegens een cleyn deel wapentuers te paerde, die † *Hughebertus* die alre Overste der Duutsche hem vermat te beleiden, ende quam tiegens desen Palensgrave bi hem mit grooten gelude van basunen, ende street tegens hem opten velde, dair vele luden doot bleven, ende vele gejaget worden, die in den boschout scolen. Daer bleven doot *Otte* van *Bicklen* die Grave, ende dair wert gevangen *Otte* die Grave van den *Palays*, ende wert tot Utrecht gevoert, dair hy in hoescher gevangenissen gehouden wert. Ende als Grave *Dideric* van Hollant verhoorde, dat syn lieve swager gevangen was, ende syn heer van den Bisscop verslegen ende verwonnen was, doe vergaderde hy al syn macht, ende versouchte Ridderscap, ende besat die Stadt mit Ridderscaps cracht alomme mit tenten ende paweljoenen, ende rechte syne magnelen. Ende als sine instrumenten opgerecht waren, die harde vervaerlic ende anxtelic was, daer hy die Stadt mede stormen, ende die mueren van der Stadt mede breken woude, ende die woninghen mede vernielen, ende al die Stadt te verbernen, die Bisscop die al so veel volcx niet en hadde, daer hi dat groote heer mede verdriven mochte, mer daer hy ter noode mede houden mochte syn Stadt, ende bedacht hem als een goet harde, dat hy woude syn lyf ende syn siele stoutelike setten voir syn scapen, ende syn Stadt verlossen van den harden storm. Waeromme hy te samen dede comen syn Clesy, ende syn volc, dair an dede dese heylige Bisscop

* *in damnabile gravamen totius Episcopatus geminos fratres suos exaltare desiderans.* Beka.

† *Hugo de Botter fortissimus Teutonicorum.* Beka.

Bisscop een sermoen, ende dair tenden geboot hy den luden die Leken waren, dat sy by horen live van dien daghe uter Stadt niet en ginghen, mer dat sy op ter mueren bleven, ende hoer Stadt bescermden. Dese Bisscop dede haestelick syne geestelike cleder aen, ende ginc ter poorten uit mit crucen ende mit vanen, ende gaf hem selven ende die met hem waren willichlic in staende tot martelyen. Ende aldus ginc die meen clesy over mit witten rocken voren, ende elc na sinen staet, ende die Bisscop alre achterste gecleet mit sinen ornamenten, ende droech in synre hant dat blixem des viers, ende was dat bouc, daer hy den Grave van Hollant mede vermaledyen woude, ende alle syne hulpers. Ende als sy buten int heer des gewaer worden, doe wert dair een groot rumoer in den tenten. Want die Hollanders als sy saghen die vanen ende die witte luden, waenden, dat die Burgers quamen mit den Bisscop om mit hem te striden. Doe geboot Grave *Dideric* sonder merren die basunen te blasen, ende die metalen hoernen te snerken, ende die banieren te nemen, ende tiegens des Bisscops heer te striden. Ende als die Hollanders waenden te striden, ende als sy des Bisscops heer vaste by quamen, saghen sy die Clesy bloots hoofts, ende meer vrede begheerden dan te striden. Des sy hem al te seer verwonderden; Doe sy saghen des Bisscops volstandighe herte hilden sy hoer handen stille, ende en maecten geen bloestortinghe. Ende staphans als Grave *Dideric* dit sach bedacht hy hem selven, ende scaemde hem, ende wert beroert met groten wille, ende versuchte hem, ende dede of sinen helme metten teycken van den scilde mitten lewe, ende syn gulden † cormcken, ende ongescoeyet so knielde hy voer den Bisscop, ende bat genade, ende bat hem, dat hy dien blixem niet op hem en dede. Ende die Bisscop nam op desen voersz Grave danckelike, om dat hy in berouwe was van synre misdaet. Daerna so bleven dese voerseide Princen, also 't hem Godt ingaf getrouwe vrienden, ende al hoer daghen so bleven sy te samen gebonden mit minne, want om die liefde van Graven *Dideric* gaf dese Bisscop die Palays Grave *Otten* quyt van synre vangheniffen. Ende *Otte* gaf Sinte Martyn syn casteel tot *Benthem*, ende ontfinct weder van hem in leen. Ende onlanghe hierna dese selve *Otte*, die een wonderlic scoon man was, wert jammerlike doot geslagen van *Jan* van *Scalike*. Ende

† *Paramentum aureum.* Bek.

Otte

Otte, van Hollant syn suster soen als syn erfnaem wert Grave van *Benthem*, ende wert mede Casteleyn gemaket. In den jaer ons Heren CIↃ. C. ende XXXVIII. Grave. *Dideric* van Hollant voer pelgrim tot Jherusalem, ende des anderen jaers quam hy weder door Italien, ende versochte den Paeus, daer hy gaf Sinte Peter onder een jaerlixsen tyns beyde voir den cloofter tot *Egmond* ende voir den clooster tot *Rynsburch* vier Engelsche scillinge. Welcke cloosteren syn Voorvaderen hadden gesticht van den fondamente, ende eerliken gerentet van hoeren goede. Die Paeus *Innocentius* die ander alſo genoemt heeft dese twee eersame Cloosteren ontfaen totter heyliger kercken van Romen mit horen besatinge, die sy nu hebben of namaels hebben moghen mit eygendomme, ende heeft dat gesterct met sonderlinge vryheid ende privilegien, dat sy onder den Paus syn sonder middel. (1) *Herdebertus* die Bisscop die deser gratien een vervolgher was quam tot Egmonde ende dede dair lesen

(1) Meminit ipse Herdebertus, & id factum ait Ann. 1143. cum ædis dedicandæ causa eo se contulisset, coram Comite Theoderico & uxore ejus Sophia, viris aliquot illustribus, clericis, laicis, & multitudine infinita. Testes sunt literæ, quæ tum propter antiquitatem, tum quia rem illustrant, non abs re est, ut addantur hic. Ex archivo Egmondensi: *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Hardbertus Dei gratia Trajectensis Episcopus dilecto in Christo fratri Hegmondensis cœnobii Abbati* Waltero, *ejusque successoribus regulariter substituendis. Notum esse volumus, quod anno ab incarnatione Domini* CIↃ. C. XLIII. *Nonis Octobr. dum devotis tuæ fraternitatis precibus acquiescentes Hegmundensem ecclesiam dedicaremus in præsentia nostri & venerabilis Abbatis Henrici de S. Paulo, Wilbelmo de monasterio Sancti Mauritii Mindensi, pariterque Themonis Præpositi de S. Bonifacio, multorumque clericorum, & monachorum, astante glorioso Comite Theodorico de Hollant, una cum nobilissima conjuge sua Sophia, & Domino Conrado de Merobe, & viris Clarissimis Gerardo de Theyling, Berewoldo ejusdem ecclesiæ Advocato, Arnoldo Spicar, Elwino Castellano de Leyden, aliisque plurimis utriusque sexus nobilibus, & liberis, ac ministerialibus, tam nostris, quam Comitis, & infinita multitudine plebis, privilegium Domini Innocentii II. Papæ ad eandem ecclesiam destinatum fecimus legi. His etiam testibus coram Episcopo confirmata est hæc carta, Præposito Conrado Thylensi, Conrado de Sancta Maria Canonicis, Gerbardo, Rudolpho, Conrado de Sancto Martino, Gosuino, Theoderico, Bruningo de Sancto Johanne, Wilhelmo, Winbodo,* Ca-

lesen in der selver kercken die privilegien, die de Paus den clooster gegeven hadde, ende also veel als in hem was, so sterct hy 't mit sinen openen brieve. (1) In den jaer ons Heeren CIↃ. C. ende XLVIII. ontstac die Stadt van Utrecht van den brande, diemen niet lesschen en mochte, ende brande wel na altemael. Ende verbrande in den selven ongevalle Sinte Martyns kercke, Sinte Peters, ende Sinte Johans kercke, mer Sinte Salvatoers kercke bleef onverbrant ** nochtan dattet cruce daer 't an genagelt was mede verbrande, dat groot wonder was. Ende Sinte Stevens outaer bleef ongequest. Die yerste capelle die vast by Sinte Salvatoers staet, ende by *Clemens* tyden, *die Willebrordus hiet*, in die eer des heyligen cruus, die verbrande mede, ende al dat dair in was sonder Sinte Salvatoers beelde, dat bleef onverbrant, nochtan dattet cruce daer 't an gehangen was verbrande altemael, ende die nagelen mede. Dat beelde wert

** Hic aliquid deest.

Capellanis, *Laicis Theodorico de Elcma*, *Godefrido de Harnesbergbe*, *Herberno de Lutbem*, *Elberone*, *Gerardo fratre ejus*, *Egberto de Amestel*, *Alberto Thelonario &c. & quos supra memoravimus. Acta sunt hæc indictione sexta &c.*

(1) Incendii meminit quod præcessit Ann. 1131. cujus Beka non meminit, Magnum Chronicon Belgicum. Meminit etiam ad dict. Ann. Anselmus Gemblacensis: *Civitas*, inquit, *Vultrajectum ex maxima parte concrematur*, *scilicet palatium Episcopi*, *& major Ecclesia* S. *Martini*, *& altera S. Bonifacii*, *& tertia S. Mariæ*. Causam crebra hæc incendia dedisse putat Buchelius ad Hedam in *Herbert.* ducendæ fossæ veteri, vulgo *d'oude graft.* Nam nova duci demum cœpit Ann. 1391. à S. Servatii usque ad turrim obtusam, accepta etiam eo nomine certa summa à Capitulis, quorum scilicet intererat, ut à majori Ecclesia, à S. Salvatoris, ex pacto cum iis inito, ut exempli tantum causa: *Wy Borgemeesters*, *Scepen*, *ende gemeene Raedt der Stadt van Utrecht doen condt ende kenlick allen luden*, *dat ons die Heeren van Oudemunster t'Utrecht geleent hebben anderhalf hondert gulden*, *die sy ons toegeseyt hebben te geven*, *onse nieuwe graft in de* Oudeile *mede te doen graven*, *ende bruggen mede te maken*, *also verre alst binnen den eersten drie jaren naestcomende gerekent van St. Laurens avont naest verleden uytcomt by den plompen toorn*, *gelycke dattet by St. Servaes nu incompt. Ende oft niet verder en quame dan voor St. Peters ameyde*, *gelycke dattet by St. Servaes in comt*, *so en souden sy ons maer hondert gulden daer toe geven &c. Gegheven int jaer ons Heeren* CIↃ. CCC. XCI. *des Vrydags na Sinte Bonifaes dach.*

wert bruyn in den brande, waerom men nu heet dat bruyne cruys. Doe quam die Clesy mit grooter devotien, mitter gemeente, ende namen dat heylige beelde, ende leydent mit grooten eeren ende waerdeliken al singhende ymnen ende Salmen in Sinte Salvatoers kercke, daer 't noch staet. In den jaer ons Heren CIↃ. ende L. op die III. Idus van November voer Bisscop *Herdebertus* tot Gode, na dat hy dat Bisdom van Utrecht hadde bericht XII. jaer, ende wert begraven in die Doemkercke tot Utrecht, die daer te voren die Graefscap van *Oestbergen*, ende van *Westberghen* van den Coninc *Coenraets* handen ontfinc.

HERMAN VAN HOERN *die* XXVII. *Bisscop t'Utrecht.*

Na dat *Herdebertus* die Bisscop gestorven was wert dair een twydracht in den Capittel, want die hoochste mannen der kerken van Utrecht, als *Dideric* Grave van Hollant, *Henric* Grave van Gelre, ende *Dideric* Grave van Cleve baden, datmen kiesen woude *Hermannum* van Hoern den Domproest Sinte *Jeroens* te Colen Bisscop te wesen van Utrecht. Die burghers van Utrecht ende van Deventer mitten lantvolc baden, datmen *Vrederic* mitten hovel Bisscop maecte. Mer die moghende partie der Heeren verdructen dair die cranke partie der burgers ende der lantluden. Ende Grave *Dideric* brochte desen *Herman* int besit van den Bisdom, ende maecte hem onderdanich al die hem tiegen waren. Daer na twee jaer seinde die Paeus enen Cardinael, die daghede beyde dese coren tot Ludic, ende daerna vercreech dese voerseide *Herman* by den selven Cardinael, ende bi den Coninc *Coenraet*, dat hi dat Bisdom behilt, ende is die XXVII. Bisscop van Utrecht. Dese *Herman* was fast van sinne ende goedertieren, so dat in sine tegenwoordicheid dootslaghe scieden, want hi en mochte die burgers van binnen niet bedwinghen, noch hoer vechten niet verbieden, noch haer ondersaten buten niet bedwinghen, dat si hem onderdanich wesen souden. Onder desen Bisscop *Herman* begonnen die eerste partyen als ict naest ondervinden can in Utrecht. In den jaer ons Heren CIↃ. C. ende LXII. op die XI. Kalende van Aprille doe was die maen al rond. Ontrent der middernacht openbaerde een groot ringh in der mane,

ende

ende ginc verre van der mane al om ende om blenckende oft een regenboghe hadde geweest, ende van der selver maen scenen vier rayen cruus wyse, ende streckende al in der maen al totten ringhe, ende die sterren die in den ringhe stonden en lichten te min niet. Groote eerdbevinghe gesciede doe, ende duerde wel xv. jaer lanc, waer af dese vier Steden destrueert werden, *Tripolis*, *Damasce*, *Antiochien*, † *Cathania*, daer al te veel menschen in doot bleven, van mannen, ende van wive, ende kynderen wel twintich dusent. In desen selven jaer destrueerde die Keyser *Vrederic* die Stadt van Meylanen ende werp die muren neder, ende verbrande die Stadt. Ende doe nam daer *Rodulfus* die Aerdsce-Bisscop die heylige drie Coningen lichamen, ende voerdese tot Colen. In den jaer ons Heeren CIↃ. C. ende LXV. doe toghen die Westvriesen uit, die men *Drechters* hiet, ende verbranden die naeste dorpen van Hollant, ende mede dat carspel van *Zaenden* branden si, en voerden mede grooten roof van daen. Die Ridders van Haerlem, die stoute oorlochs mannen waren, mitten Dorpluden van der *Outdorp*, quamen manlic tiegen, ende sloegen DCCCC. Vriesen doot, ende syn weder mit eeren gekeert binnen Haerlem. In den jaer ons Heren CIↃ. C. LXXI. sterf Bisscop *Herman*, ende ruste in Gode, na dat hy VI. jaer Bisscop t'Utrecht had geweest, ende sterf op die VI. Kalende van Aprille, ende wert begraven in de Doemkercke tot Utrecht.

† *civitas Cathanensis. Beka.*

GODEFRIDUS VAN RENEN *die* XXVIII. *Bisscop.*

Na Bisscop *Hermans* doot quam Keyser *Vrederic* tot Utrecht, ende vatte wyslic die twydracht des Capittels als van den Bisscop te kiesen, also dat *Godefridus* van *Renen* die Domproest was, wert gecoren die XXVIII. Bisscop, een heerlic man van grooten moede. (1) In den jaer ons Heren CIↃ. C. ende LXXII. op die *Nonas* van Augustus bleef Grave *Dideric* in vreden

(1) Alii ajunt Ann. CIↃ. C. XC. ut Auctor Chronici Goudani. Alii ut Scriverius CIↃ. C. LVII. Sed Scriverius ni fallor perperam. Nam Italicæ expeditioni & Comitiis apud Roncalias à Friderico Barbarossa habitis Ann. 1158. cum Episcopo Trajectensi legitur interfuisse

den doot, die die Graeffcap van Hollant wyflic berechte xxxvi. jaer, ende wert begraven tot Egmonde in den clofter, dien hy onlanghe daer te voren van den Paus vercregen hadde, privilegien ende vriheit, dat fy exempt fyn, dats fonder middel onder den Paeus te fine. *Sophia* die Gravinne bleef na haer mans doot in vaften, in bedingen, ende in aelmoefen te geven fonder aflaten, ende was fonder twyfel † een heylich wyf, want God door haer mirakel dede by haren leven. Want defe heylige vrouwe bedevaert was gegaen tot Sinte Jacobs in Galiffen, ende quam by ongeval onder moordenaers, diefe pynden doot te flaen, ende haer cleynoot te nemen. Mer defe moerdenaers overmits verdiente Sinte Jacob deedfe God ftille

† De eadem Trithemius in Chron. Hirfaugienf. *ad Ann.* 1157.

terfuiffe etiam Comes *de Hollant* apud Goldaftum *to.* 3. *conft. imper. p.* 335. Haud dubie non Florentius fed ejus pater Theodericus. Nam & Romam traditur hic adiiffe exceptus ab Alexandro Papa admodum honorifice. Vid. *Chron. Goudan.* Et priufquam id fieret, Ultrajecti fuit cum Friderico, & ibi una cum Epifcopo ejus chartæ fubfcripfit Ann. 1156. Subfcriptio enim hæc eft. *Acta funt hæc Trajecti anno Dominicæ incarnationis* CIↃ. C. LVI. *anno Regni noftri* V *Imperii* I. *Principibus teftibus Arnoldo venerabili Colonienfi Archiepifcopo, Henrico Leodienfi Epifcopo, Godefrido Trajectenfi Electo, Comitibus Henrico de Gelre, Theoderico de Hollant, & Theoderico de Cleve.* Alexander autem demum Papa Ann. 1159. ut ad dict. Ann. Alberic. Et tamen nec fatis certum an verum id quod habet Beka. Nam Florentius jam Comes & ut Comes fubfcripfit Balduini fratris fui chartæ S. Mariæ Trajectenfis Præpofiti Ann. 1168. Qua Balduinus expreffe etiam Comitem eum vocat: *Attendentes igitur*, inquit, *bonorum exempla virorum Anteceſſorum meorum & aliorum illuftrium virorum, rogatu etiam dilectiſſimi fratris mei Comitis Florentii &c.* & mox: *Acta funt hæc anno incarnationis Domini* CIↃ. C. LXVIII. *&c. fub teftimonio tam clericorum quam laicorum, quorum nomina hæc funt; Arnoldus &c. Laici, Florentius Comes Hollandiæ, & fratres ejus Robertus & Otto &c.* Quod ad Chron. Goudan. id nec fpeciem habet veri. Extant Acta pacis publicæ inter Fredericum & Alexandrum Pontificem, quæ Anagniæ primum coiit Ann. 1176. apud Baronium ex Archivis Vaticanis, quibus inter ceteros & Florentius fic fubfcripfit: *Ego Florentius Comes Hollandiæ fubfcripfi.* Et fic fimiliter fubfcripfit fœderi inter Fredericum & Gulielmum Regem Siciliæ Ann. 1177. menf. Auguft. 10 *indict.* Quem autem obitus Theoderici annum ftatuit Scriverius, eum ait emortualem uxoris ejus Sophiæ non levis Auctor Trithemius in Chron. Hirfaugienfi.

ſtille ſtaen, dat ſi hem niet verweeren mochten, noch in geenre wys en mochten erch doen, ende ſaghen dat ſi haer geen arch doen en mochten ende beſcermt was met godliker crachten, ende en dorſten hoer niet genaken. Mer deſe voerſeide rovers, als ſy dit mirakel ſaghen, verſuchten ſi hem, ende baden haer genade. Daer bad die ſalighe Vrouwe den almachtigen onfermighen God voer die moerdenaers, dat hy hem vergave. Deſe vrouw, die God lieve hadde, is derdewerf gevaren tot Jheruſalem, die aldair ſalichlic ruſte in Gode op die VI. Kalende van October. Ende wert daer begraven tot Jheruſalem in der Duutſcher hoſpitael.

FLORIS *van Hollant die* X. *Grave.*

Na Grave *Didericx* doot wert Grave *Floris* ſyn ſoon die X. Grave van Hollant. Deſe nam een wyf des mogenden Conincx *Henrics* dochter van Scotlant, daer hy by wan *Dideric*, die na hem Grave wert van Hollant, ende *Willem*, die na hem Grave wert van Ooſtvrieſlant, ende *Floris* die Doemproeſt t'Utrecht was, ende *Robertus* die een rechter in Kennemerlant was, ende Joncfrouwe *Beatrix*, *Elyſabeth*, *Adelheit*, ende *Margriet*, die Gravinne van Cleve wert. In deſen tiden als in den jaer ons Heren C I Ↄ. C. ende LX. begonden hem die Drenten te verſetten tiegens den Biſſcop om dat Burchgraeſſcap van Groningen, ende cregen in haer hulpe ſommige burgers van Utrecht, ende ſommighe manne, die leen hilden van der kercken van Utrecht, want die Biſſcop vermat hem, dat die Borchgraveſcap hem vry aencomen waer, want *Lifridus* die Borchgrave doot waer, ende ghenen ſoon after gelaten en had. Mer deſe *Lifridus* neven wouden hem onderwynden die Burchgraveſcap, want ſy van ſynre dochter geboren waren, ende ſyn mannen geworden des Graven *Henricx* van Gelre, op dat ſy met ſynre hulpe te bet wederſtaen mochten des Biſſcops cracht van Utrecht, overmids wies hulpe, der burgher, ende des Biſſcops dienſtmannen, deſe voerſz jongelinghen bereden den Biſſcop op enen toorn mit ſine Ridderen daer ſine ſonder twivel gevangen hadden, mer by wiſen rade Grave *Diderics* voerſeit van *Cleve* quam hy van daen. Mer die Grave van Gelre mitten burgers ende mitten dienſtmannen deden den Caſteleyn,

teleyn veel moeyeniſſe mit menighen ſtormen, mit armborſten, mit ſlingeren dat ſiſe ſo dagelicx aenvochten, ſo lange dat ſi hem ofbranden beyde winterhuus ende ſomerhuys, ende rechten een magneel, dair ſi den toorn mede nederwerpen wouden. Die Biſſcop die hier in ſeer bedruct was, ende wel na van al ſyn hulpers begheven was, bad den Grave *Floris* ootmoedelic ende vriendelic ſonder aflaten, ende vermaende hem dat hy hem te hulpe quaem in deſer noot. Ende Grave *Floris* verſamende ſonder merren een groote hope wapentures, meer dan hy te doen hadde, ende was den Biſſcop een groote hulper, ende quamen voir die Stadt beide die Biſſcop ende die Grave, ende ſtormden die Stadt ſonder aflaten. Daer binnen waren die Grave van Gelre ende *Dirc* van *Batenburch* mit uitgecoren Ridders, die den ſtorm ende dat anvechten manlic wederſtonden. Dit oirloghe ſtont wel na een jaer, doe ſende die Keyſer *Vrederic Reynoldum* den Aerdſcenbiſſcop van Collen, die dat dadingde, ſo dattie Biſſcop van Utrecht nam drie hondert marc, ende verliede *Lifridus* kynder die Burchgraefſcap van Groningen mit nywen privilegien. Int jaer ons Heren CIↃ. C. LXV. is een groot kyff opgeſtaen tuſſchen *Godefridum* den Biſſcop van Utrecht, ende den Grave van Holland, want ſommighe Keyſeren ende Coninghen gaven dat ſelve lant totter Lawers toe den Prince van Holland, als *Karel* ende *Lotharius*, ende ſommighe andere Keyſeren ende Coninghen als *Henric* ende *Coenraet* gaven dat ſelve lant den Biſſcop van Utrecht. Waeromme Graeff *Floris* dat lant al geheel beſitten woude, ende den Biſſcop *Godevairt* daer altemael uit verdryven woude, dien hy al te ſeer in corten tyden van ſine vianden verloſt heeft. Die Biſſcop die nu van alle ſynre hulpers begheven is, bid nu den Keyſer, dat hy hem helpen wil, ende verloſſenen van den mogenden Grave *Floris* van Hollant. Die Keyſer ſach aen des Biſſcops *Godevaerts* noot, ende quam ſelve neder, ende verſoende t' hant deſe twydracht van deſen Princen mit viendeliken ſoen, ende maecte die oude vrientſcap weder levende. In den jaer ons Heren CIↃ C. ende LXVI. quamen die Weſtvrieſen mit vele ſtriders over een water, dat heet *Ockenvoerde*, ende voort tot *Alcmaer*, op dat ſy voort mochten trecken ende beroven Kennemerlant. Dair wert een hert ſtryt, ſo dat die van Alcmaer verloren LXXX. man die

die ewich leven hebben gecocht om crancke verganclic leven. Want ilt doghet te vechten om des vaders lant, soo ist oec doghet te sterven om des vaders lant. Die Vriesen als sy die seghe vercreghen hadden verbranden sy dat stedekyn sonder die kerke altemael, ende die lieten sy onverbrant mit ghemenen rade, alsso dat die DCCCC. Vriesen genoech gewroken syn, die de Ridders van Haerlem doot geslagen hadden. In den jaer ons Heren CIↃ. C. LXVIII. als in den wynter dat Vrieslant bevroren was mit yse, ende men over al reysen mochte, die Grave *Floris* vergaderde een machtich heer, ende quam in een dorp hiet *Scoerle*, ende wert te rade hoe hy die Vriesen mochte bestryden. In den merren van desen berade so saten op een deel Ridders, die stout ende moedich waren, nochtan dattet die Grave weder riet, ende reden in Vrieslant, ende ontstaken daer een dorp dat *Scaghen* hiet, ende namen dair veel roofs mit hem. Die Vriesen die heymeliken scolen in haer laghen, achten des cleyne, datmen haer husen verbrande, ende haer goet rovede, op dat sy haer vianden neder trecken mochten, ende hoer weder keren hem mochten behinderen. Ende als dese voersz Ridders seer becommert waren mit haren rooff, ende hoir vianden, die hoer ontliepen hier ende dair te vervolghen, ende aldus hem sceyden, doe quamen die Vriesen uit horen laghen, daer sy gescolen waren in haren ridebosschen, ende in anderen voirsz heymelike steden, ende onderliepen den voersëyden Ridders haer wederkeren, ende vochten mit hem enen grooten stryt. Ende ten lesten so meerde der Vriesen partye alsso seer, dat sommighe Ridders braken haer vianden door, ende quamen mit grooten anxte tot Grave *Floris*. Die ander Ridders syn werender hant doot bleven, als *Simon* van *Antwerpen* een alte scoon jongelinck, *Willem* van *Voirhout*, *Boudewyn* van *Hairlem*, *Geryt* † van *Dapifer*, ** *Willem* van *Voirhout*, *Boudewyn* van *Haerlem*, ** *Florens Raest*, *Alaert* van *Egmond*, *Bruyn* van *Castrichem*, *Geryt* van *Monstre*, ende *Everaert* van *Noortich*. Ende haer lichamen worden gevoert tot Egmonde, ende met grooten wenen daer begraven. Des jaers daer na volgende op Sinte Ypolitus dach vergaderden die Vriesen een groot heer, op dat si Alcmaer destrueren souden. Daer

* Illud *van* hic abundat. Vid. Bek.

** *Willem van Voirhout*, *Boudewyn van Hairlem*] Hi jam enumerati sunt. An hoc vitium Interpretis, an operarum? ** *Florens Raest*. Beka habet *Florentius Roescher*.

Daer tegens quamen die Ridders mitter gemeente van Kennemerlant, beyde te water ende te lande, ende in der yerster vergaderinge werden xxx. der alre ſterċſte Vrieſen doot geſlagen. Ende als die doot waren ontliep al dat ander gediet te Vrieſlant waert ſonder meer ſcaden, want die Hollanders ſo luttel peerde hadden, dat ſi niet volghen en mochten, ende die ſcutte van Vlaenderen quamen ooc laet genoch, die den Grave dienden om ſout. In corten jaren daerna quam Grave *Floris* mit grooter heervaert in Vrieſlant, ende verbrande *Winkel*, ende *Nyendorp*, ende voer voort in *Teſſel*, ende in *Wieringhen*, die hem beyde onderdanich worden, dair hy of nam vier duſent marc ſilvers, ende hiſe mit vreden liet, ende daer na voer hy tot Jheruſalem, ende verſochte *Sophyen* ſynre moeder grafte. In den jaer ons Heren CIↃ. C. ende LXX. in den herfſt quam een groot ſtorm van wynde, ſo dattet zeewater quam vloeyen mit grooten haeſt an der Stadt mueren van Utrecht, ſo dat men zeeviſch, die men *Bolc* hiet, vinc in der Stadt mit ſeghenen. In den jaer daerna op Kerſnacht worden geſien veel bliſſem donre, die lelicke luden, dat al die ghene die 't hoorden verwonderden. Des naeſten jaers daer na bloeyden die bomen, ende dat gras wies in den lenten tyt veel meer ende eer, dant plach te waſſen. Ende die vogel leyden eyer, ende broeyden ontrent onſer Vrouwen lichtmiſſe, ende kyppeden jongen in deſen lande. In den jaer ons Heeren CIↃ. C. LXXIII. wert geſtolen dat † levende lichaem ons Heeren Jheſu Chriſti uyt tween kerken tot Utrecht, als uit *Buerkerck*, ende uit Sinte *Jacobs* kerke, ende men conſtet niet gevinden, wiet gedaen hadde. Dair na opten v. Idus van Meye quam een ſwaer plaghe van water, alſo groot, dattie vloet al 't lant bedecte, ende mit ſinen herden ſtroom huſe ende boom neder tooch, alſo dat vele vroede luden waenden, dattet een nywe diluvie ware, ende die werelt anderwerf verdrencken ſoude, ende haddet ſo duerich geweeſt, alſt hard van ſtroom was, ſonder twivel die Stadt van Utrecht en ſoude niet lange geſtaen hebben. Mer die ontfermicheyt Gods mynrede dat water drie daghen daer na, ſo dattet ** al matſeliken wederkeerde in die zee, ende al die dorpen, die ontrent bi der zee ſtonden, worden verloſt van der noot. *Hilbrandus* die eerſamige Abt van Sinte Pauwels t'Utrecht dede een ſermoen op Sinte *Aſcenſionis* dach, die daer naeſt quam, ende vermaende dat gemeen volc,

† *Vivificum* eſt apud Bekam.

** *Paulatim.* Beka.

volc, dat si alle Gode bidden souden, vasten, ende hoer aelmoesen geven, dat God sinen toorn woude laten sinken om die versumenisse, die daer gesciet was an den lichaem ons Heren Jhesu Christi, of die Stadt soude in corter tyt meer plagè liden. Die prophetie des heyligen Vaders en bleef niet sonder waerheit. Want des selven daghes te vespertyt wert een groot brant, so dat onser Vrouwen kerke verbrande, ende daer toe dat meeste deel van der Stadt. Waerom *Godefridus* die Bisscop die hem ontsach Goids toorn, ende hem overdroech mit sine Clesy, ende geboot alle goede gelovige menschen in alle syn Stichte te vasten. Ende des woensdags na Pynxter ginc hy selver mitter Clesy barvoet, ende versocht die heylige steden mit devotien biddende, dat God sinen toorn woude laten vallen, ende riep die Santen an, dat sy bidden woude voir ons. Dese voirsz Bisscop tot synre ewiger gedenckenissen so tymmerde hy IV. casteel den goeden Sinte Martyn, alse die *Horst* tegens die Graesscap van Gelre, *Vullenhove* tegens die Heerscap van Vrieslant, *Montfoerd* tegens die Graesscap van Holland, ende *Woerden* tegens die ongehoersamicheit syns selfs volcx, op dat hy van desen casteel syn selfs palen bescutten mochte. Ende als dese Bisscop dat Bisdom van Utrecht XXII. jaer waerdeliken hadde berecht ruste hy in vreden, ende gaf sinen scepper sine siele, in den jaer ons Heren CIↃ. C. ende LXXVIII. op die VI. Kalende van Junius, ende is begraven bi sinen Voervaderen harde betamelike in der Doemkercke van Utrecht, want hy altoos te loven en te dancken is om syne doochdelike wercken.

Vid. de eo quod dixi ad Anonymum à me editum cap. 3. & 6.

Baldewyn van Hollant *die* XXIX. *Bisscop.*

(1) Ende als *Godefridus* die Bisscop begraven was, wert gecoren *Baldewinus* die ander alſo genoemt, die XXIX. Bisscop van Utrecht, een goedertieren man, ende zuver van leven, datmen

(1) Godefrid. Monach. ad Ann. 1178. *Godefridus Episcopus Trajectensis obiit: cui Baldewinus frater Comitis de Hollant substitutus est.*

datmen meent dat hy maghet ſterf. Ende ſine broeders waren Grave *Florens* van Holland, *Dideric* die Domproeſt van Utrecht, ende *Otte* die Grave of Caſteleyn van Benthem, ende by hulpe van deſen jaghede hy alle rovers uit ſinen Stichte, ende berechte dat lant ſommighe jaer harde vredelike. Alle burghers namen haer Stadtrecht van hem, ende desgelyc ontſengen alle mannen hoir leen, ſonder alleene die Hertoghe van Brabant verſumede, dat hy die *Velue* niet te tide en verſochte, die de Grave van Gelre voort te lene hilt van deſen Hertoghe voirſz. Waerom * die Biſſcop in die *Velue* tooch mit crachte, ende verdreef daer uyt den Grave *Geraert* mit alle ſine hulpers. Die Grave *Geraert* die ſwaerlic nam dat verlies van ſoo grooten Heerlicheit verſamende een groot heer volcx van wapentuers, ende belach *Deventer* vier daghen. Mer die Keyſer *Vrederic* quam aldair, ende benam den ſtryt, ende ſettet in vreden lange tyt, ende geboot te houden aen beyden ſyden. Ende binnen dier tyt dat die vrede duerde ſterf Grave *Geryt* van Gelre, ende en liet geen kynderen. Ende die Biſſcop quam anderwerf mit gewapenden volc, ende verbrande vele dorpen in die Graeſſcap van Zutphen, ende voerde veel roofs van daen. Grave *Dideric* van Cleve, die des Graven ſuſter hadde te wive, verſamende een groot heer van uytgecoren wapentuers, ende Ridderſcappen, ende verwoeſte een groot deel van der Graeſſcap van Gelre. Ende de Grave van Hollant dede een groote ſcade in den lande van Gelre, want hy alle die beeſten, die in die *Veluwe* waren, dreef in die Stadt van Deventer. *Otte* die na *Gerard* ſinen broeder Grave wert van Gelre verſach dat dat oorloghe van ſinen vianden emmer aen ſwaerre ende meerre wert, ende dat hy mit ſynre cracht alleene ſo vele Princen niet en mochte wederſtaen, ende vercreech uten Biſdom van Colen, van Monſtre, uit Brabant, ende uter Graeſſcap van Berghen CIↃ. CIↃ. CIↃ. ſoudenaers, daer hy mede beſat LXXX. Ridders binnen Deventer, die den Biſſcop toe behoerden drie weken lanck. *Baldewinus* die Biſſcop, als hy hoorde dat ſyn Stede in node was, verſamende hy een crachtich heer, overmids hulpe Grave *Floris* ſyn broeder, ende den Grave van *Cleve* ſyn ſwager, daer hy Grave *Otten* mede verdriven woude van der Stadt van Deventer. Mer die

* Vid. *ibid ad Anonym. cap.* 4.

die (1) Keyser *Vrederic*, die den stryt node gehengen woude, quam anderwerven neder, ende ondervant dat, ende makede onder hem een vriendelike sprake, ende sette Grave *Otten* in der Heerlicheit in der *Velue* op alsulc recht, als syn Voorvaders daer in gehadt hadden, rustelic te besitten ter tyt toe, dattie Keyser by rade syner Princen dair af een oordeel gave, na recht ende na gevoughe. In den jaer CIↃ. C. en LXXXVIII. by goetduncken des Paeus *Alexander*, ende by geboden *Vrederics* des gloriosen Keysers, so hebben die Kerstenen, een ontallic volc, genomen dat cruus te Mense van den Cardinale *Henric*, die de Paus aldaer gesent hadde, als om dat heylige lant te vercrighen, ende die Stadt te vercrigen van Jherusalem, die de Soudaen gewonnen hadde, (2) als by verrade Heer *Hugen* van *Tripoli*, ende ooc mede om dat heylige cruus te vergaderen, dattie Agarenen hadden gevoert in Barbarien. Van welcker ontalliker heervaert die Hooft-Prince was *Vredericus* die Roomsche Coninc ende Keyser, *Philippus* die Coninc van Vrancryc, *Richardus* die Coninc van Engelant, *Vrederic* Hertoge van Zwaven, *Coenraet* Hertoge van Oestenryck, (3) *Florens* Grave van Holland, *Philippus* Grave van Vlaenderen, ende anders vele Heren ende Princen. Die Keyser sochte raet aen enen heyligen Heremite, hoe hy het Kersten heere

(1) Præsumptio ergo, cujus meminit Godefrid. Monach. non tanti. Ad ann. 1197. *Tum etiam inter Baldewinum Trajectensem Episcopum & Ottonem Comitem de Gelre grave bellum committitur pro terra Velue, cædes & incendia grassantur: quod voluntate Imperatoris agitari ferebatur, quo minus auxilii partes illæ ferrent Coloniensibus, & ne naves in superiora ire potuissent.*

(2) Idem Godefrid. ad Ann. 1187. *Rege Jerusalem mortuo, & filio parvo relicto, Regina filium Conradi Comitis de monte ferreo duxit, qui posset tueri Regnum, quoad usque puer adolevisset. Unde Comes Tripolitanus patruus pueri graviter motus, quod ei potissimum hæc cura deberi videretur, se ad Turcos sive Saracenos contulit, eorum opem quæsivit.*

(3) Meminit idem Godefridus ad Ann. 1190. *Proinde Imperator consilio cum suis habito &c. decrevit Ducem Sueviæ, filium videlicet suum, & Comitem Hollandiæ Florentium nomine ad expugnationem civitatis mittere.* Et videtur Imperator ex iis, quæ modo dixi, familiariter eo usus.

heere beſt beſtueren mochte. Die Cluſenaer antwoerde hem propheterende, dattie ſelve Keyſer in watre verdrencken ſoude, eer hy van over meer weder in ſyn lant quam. Ende hierom en voer die Keyſer niet over de middelzee, maer tooch om door *Bolgher* wout, ende voer voort over Sinte Joris arm, ende voort makede hi ſinen wech met deſen voerſz Princen totter heyliger Stadt van Jheruſalem, ende wan mit crachte ſtede ende borghe, caſteel ende ſlote, veſten, poerten, al tot de zee toe, ende vocht veel ſtriden tegens die ongelovighe heyden, daer hy ſeghe hadde mit grooten Heren in den jaer ons Heren CIↃ. c. ende xc. Deſe ſelve Keyſer in den ſomer alſt heet was, ende hy vermoeyt was in den weghe, ende ginc in een rivier ſyn ſweet af te dwaen, ende hem vercoelen, ende verliet hem daer, op dat hy ſwemmen coſte, ende quam in den ſtroom, daer hy viel ſo groot, dat hy den Keyſer warp over, dat hy onder dat water lach, daer hy verdronck, als die Heremite voerſz geprophetеert hadde, ende wert begraven in *Antiochien* in Sinte Peters kerke mit grooten wenen, ende mit droefheiden. In deſen ſelven jaer ſterf * Grave *Florens* van Hollant tot *Antiochien* op die Kalende van Auguſto, ende wert begraven in die ſelve Stadt by des voerſeyden Conincs tumbe. *Willam* die des voerſeyden Grave *Florens* jonger ſoon was verſellede hem mit Hertoge *Vrederic* van Zwaven, ende was by hem na ſyns vaders doot v. jaer, die in vele ſtriden, die hy tegens den heyden vocht, wan ende ſeghe hadde. Ende overmids ſyne behendicheit ſeytmen, dat die Kerſtenen wonnen *Damiaten* in Egypten, dat ſterc was, ende ſcheen datment niet winnen mochte. Daer in ſloegen ſy doot alle die Turcken, ende alle die ongelovighe *Agarenen*, die daer binnen waren. Doe die Gravinne van Holland die edel vrouwe geboren van Conincx geſlachte voer van deſen leven op die III. Idus van Januario, ende wert begraven in den clooſter tot Middelburch.

* Alberic ad Ann. 1191. *Cum Rege Richardo fuit unus Rex de Hibernia, unus de Wallia, & cum eis Comes de Hollandia Florentius, qui ibi obiit.*

DIDERIC *die elfte Grave van Hollant.*

Doe die Grave van Hollant *Floris* tot Antiochien gebleven was, wert (1) *Dideric* ſyn ſoon die XI. Grave van Hollant, ende

(1) Matrem habuit Adam Scotorum Regis filiam, cujus meminit ut & conjugis in litteris Ann. 1199. *Ego vero Theodericus Comes Adæ Comi-*

ende nam een wyf die *Adelheidis* hiet, des edelen Grave *Diderics* dochter van *Cleve*, daer hy twee sonderlinge scoon dochteren by wan, die een *Adelheidis*, ende die ander hiet *Ada*. *Adelheidis* wert gegeven Joncheer *Henric* van Gelre, ende *Ada* nam Grave *Lodewyc* van *Loon* tieghen alle der luden wille van Holland. In desen tiden is *Willem* van Hollant weder gecomen uter heervaer van Jherusalem, dien Grave *Dideric* eerst waerdelic ontfinc mit behoorliker weerdicheit. Mer onlanghe dair na die keersruvers ende loghenaers sayden grooten nyt tusschen dese broeders, so dat *Willam* van Hollant rumede ende tooch in Vrieslant onder die Drechters, ende mit dien Vriesen vocht hy alle daghe aen die uterste doren van Hollant, die Vrieslant naest gelegen waren. Ende in die selve tyt quam Grave *Baldewyn* mit gewapender hant in Walcheren, ende woude Zelant winnen, dat sinen lande naest gelegen was. Waerom Grave *Dideric* in grooten sorgen was an beiden ziden, ende versamende een groot heer an twee partyen by rade der Vorsten van sinen lande, ende hy nam mit hem dat een deel, ende voer tegens die Vlamingen, ende dat ander deel liet hy *Aleyden* den Gravinnen syn wyf, die Vriesen mede te vervechten. Ende als dit gedaen was, ginc dese Grave *Dideric* voersz mit scepen te roeyen tot Zelant wert tiegens den Grave *Baldewyn* enen grooten stryt, ende verjaghede mit crachte uten palen van Zeelant. *Adelheidis* als een onvervaerde Vrouwe quam mit haren banieren, ende mit trompen, mit horen volc van Egmonde tot Alcmaer, op dat sy na hoers Heren geboden die onhoorsamige Vriesen mit rechte wederstonde. Mer *Willem* die stoute Ridder brochte daer een groot heer van den Vriesen tiegens, die hem niet ontsach te striden tiegen dat Hollantsche heer. Ende alsmen versamende te striden so vloghen die Vriesen van *Winkel* ende van *Nyendorp* om een somme van gelde, die sy dair of genomen hadden van den Grave, ende lieten Heren *Willam*, ende die ander Vriesen in anxte hoers lives, die daer dreven worden van den Kenne-

Comitissæ filius cum Aleyde Comitissa uxore mea pro animarum nostrarum remedio &c. Hujus rei testes sunt Ada Comitissa, filius ejus Florentius, Hugo de Vorne &c.

Kennemaers in een ſudde of in een wedde, ende hadſe wel na al om ende omme beſet, daer ſy in ſtonden, ende vochten mit Haren *Willam* ſo ſtoutelic, dat ſy daer uyt quamen, mer dat ongeluc en teghen ſy Haren *Willam* niet, mer haer ſelfs verſumeniſſe an, ende daer na bleven ſy altoos by hem, ende getruweden altoes wel. Ende als Grave *Dideric* die Vlamingen ut Zeelant verdreeven hadde, quam hy weder in Holland. *Baldewinus* die Biſſcop van Utrecht, *Dideric* die Domproeſt, ende *Otte* die Caſteleyn van Benthem, die waren Grave *Didericx* van Hollant, ende Haer *Willams* ſuſter ſonen. Deſe quamen in *Kennemaers*, of ſy enge maniere van vrede maken mochten, dair ſy die twydrachtige broeders mede vrienden maken mochten. Daer aldus overdragen wert by goetduncken deſer voerſeider Heren, dat *Dideric* ſoude bliven Grave van Hollant, want hy die outſte was, mer Haer *Willam* ſoude ontfaen van Grave *Dideric* te leen die Graeſſcap van Oeſtvrieſlant, ende voert meer ſoude deſe ſelve *Willam* uter tollen van *Geervliet* drie hondert pont s'jaers hebben, ende voert meer ſyn broeder ongemoeyt laten. Ende als deſe pays gemaket was tuſſchen deſe broeders voer Heer *Willam* in Oeſtvrieſlant, dair hy vriendelike Grave is ontfaen, ende tymmerde dair een caſteel by *Oeſterzee*, ende hadde die wyl oorloghe tegens den Grave van *Cuunre*, daer hy op een tyt dootſloech meer dan vyf hondert man, ende dwanc al t' lant an ſine Heerlicheit. In den jaer ons Heren CIↃ. C. XCV. als die Biſſcop van Utrecht die Twente mitter Drente crachtelic berichte, ende hem niemant onderwant moeyeniſſe in te doen, ſo hadde deſe Biſſcop enen Caſteleyn tot Coeverden, die *Floris* hiet, ende die plach onredeliken te ſcatten die waghen, ende die karren, die daer reden, ente die den Grave van *Benthem* toebehoerden, dat hy den Biſſcop dick claghede, alſo dattie Biſſcop ten leſten deſen Caſteleyn te banne dede. Mer deſe *Florens* verharde in den banne, als die daerom niet en gaf. Doe quam die Biſſcop mit heercracht, ende belach die veſten van *Coeverden*, daer hy ſo ſeer ſonder aflaten an ſtormede, dat deſe *Florens* begeerde hem op te geven mit ſinen ſtieſſoon, ende dat Caſteel mit ſinen toebehoren den Biſſcop over te leveren. Die Biſſcop nam dat Caſteel, ende bevalt te bewaren een Ridder uit Hollant, die hiet *Ghiſebrecht* *Poſſe-*

Posskyn, die al die *Drente* wiselic berechte. Mer die Bisscop van quader aventuren settede desen wisen Ridder af, ende maecte Grave *Otten* Casteleyn van *Coeverden*, die syn broeder was, ende den Drentschen volcke tot enen rechter. Ende hy ontsenc dat casteel van *Coeverden* in synre macht, dat hy langhe tyt begeert hadde, ende voer daer op wonen mit al syn gesinde. Hier en binnen lach *Volkaert* van *Coeverden* noch gevangen op die *Horst*, ende nam te wive een hoochgeboren maghet, ende by haren vrienden hulpe wert gededinghet, ende gheliket mitten Bisscop, dat dese selve jongelinc een deel van syns vaders lant ontfaen soude weder, ende hy en soude hem nimmermeer tegens den Bisscop versetten. Mer die ydel woorden gingen ewech mitten ydelen winden, want also varinghe als *Volkert* uten slote was, versamende hy vrienden ende maghen al heymelike, ende brochte alle *Drenten*, dat sy onhoorsaem worden Grave *Otten*, ende tiegen hem waren. Ende die van *Groeningen* sloegen eerst hoeren rechter doot, ende muerden haer Stadt al om tiegen den eedt, dien si in voertiden den Bisscop gesworen hadden, ende die Drenten namen des Bisscops renten in die Twente, ende branden dat dorp in *Coeverden* mitten voorborchte altemael. Die Bisscop die dat herde onweerdelike nam, dattie *Drenten* jegen hem versetteden, versamenden een machtich heer, ende quam in *Drenten* by *Coeverden*, ende vercreech rechte wrake van den ongehoorsamigen luden, ende die Grave van *Benthem* quam by die ander side by *Steenwich* in die Drente; ende wrac hem van sinen vianden. Mer Grave *Otte* van Gelre, die men meende, dat hi die *Drenten* sterckede, quam al heymelike mit sinen rade in des Bisscops hulpe, ende dadingde in twisken, datmen vrede maecte, ende vriendelike soen hielt, so dat die van *Groningen* souden geven IV. ghiselen, ende die van *Drenten* XII. ende die souden incomen tot Deventer, ende die niet van daen te sceyden, eer die Bisscop gebetert waer sine misdaet, ende scout, als hem gedaen waer, ende alle quade saken, die in den oorloge gesciet waren. Ende als dit gesciet was, quam die Grave van Gelre met die ghisel tot *Deventer*, ende begon te dadingen tiegens den Bisscop. Waerom die Bisscop dede die ghisel in vanghenisse setten te toorne des Graven. Ende hierom

hierom is defe voerfeide Grave toornich, ende reet van daer onweerdelic. Ende hier en binnen verftont die *Volkert* van *Coeverden*, dat Grave *Otte* van *Benthem* vele te doen hadde in des Biffcops faken, ende hy dat cafteel van *Coeverden* niet wel befet en hadde, verfamende een deel wapentuers, ende wan dat cafteel mit haeften, ende venc die Gravinne mit al horen gefinde. Die Biffcop die hem hierom feer bedroefde verloffede die Gravinne, ende gaf weder defe ghifelen voerfeit, ende verfamende een nywe heer, dair hy dat meefte deel van der *Drente* mede brande, ende ftormde daghelix an t'Cafteel tot *Coeverden*. Ende als dat gefciede, quam *Philips* de Eerdfce-biffcop van Colen, ende *Coenraed* die Aerdfcebiffcop van Menfe, ende dachten dat die Grave anfpannen woude mit *Volkert* van *Coeverden*, ende quamen tot *Deventer*, ende ordineerden aldus, an beyden fiden een vreentfcap die onlanghe duerde, als dat *Roelof* die Cafteleyn was van *Coeverden* ontfaen foude van den Biffcop *Coeverden* mitter *Drente* in allen manieren, als die oude privilegien begrepen hadden, ende voor die fcade die daer gedaen was foude hy geven, an reden gelde duyfent marck. Mer die Grave van *Benthem* als die voerfeide Biffcopen van daen gefceyden waren, en woude des feggens niet houden, verfamende een groot heer van fyns broeders weghen, dair hy des anderen daghes mede ftriden woude tiegens den Heer van *Coeverden*. Ende als hy fyne tenten geflagen hadden te velde, ende het tiegens den avont ginghe, begonften die jonge dwafen te fcermutfen, ende te fcieten tiegens die *Drenten*, die alfo feer fcoten ende gewont werden van den *Drenten*, dat fy mit cleenre eeren weder keerden, (1) ende liepen foo feer, dat al des Biffcops heer vervaert wert, ende lieten haren paweljoen ftaen, ende vlogen fnellicke van daen. Mer die Biffcop als een onvervaert man riep weder met manlike ftemme, ende vergaderde weder een cleyn hope, ende beftont daer mede tiegens die *Drenten*, mer die *Drenten*, die haren hoop ymmer aen meerde, ende Biffcops hulpe emmer an minrede, fo dattie Biffcop int eynde mofte,

(1) Meminit idem Godefridus ad Ann. 1194. *Epifcopus Trajectenfis terram Frefonum invadens cum multo fuorum damno rediit.*

moste wiken by node, ende † op quam manlike mit den anderen. In desen stride bleven xxx. man doot, ende c. Ridders mit veel wapentuers ende scutten gevangen. Daerna quam dese Bisscop op die Ysel, ende versamende een nywe heer van Ridderscap, ende den scade, die hy geleden hadde, meende hy te wreken op den Grave van Gelre, als op horen medewercker, ende verbrande die *Velue* mitten naesten dorpen, die daer by geleghen waren, ende rovede al dat hy vant. Daer tiegen quam die Grave van Gelre mitten Drenten, ende destrueerden *Homersteyn*, ende sommighe toorne van des Bisscops camer, ende stormden die Stede van *Deventer* xi. daghe mit magnelen, ende mit andere instrumenten. Mer die Hertoghe van Brabant, die die alre s'yerste sake was van desen oirloghe, om dat hy versumede syn leen te versoeken als van der *Velue*, bekende hem selven in den scout, ende quam in des Bisscops hulpe mit een deel Ridders, ende arbeyde daer tusschen, so dat hy vrede maecte enen corten tyt, totter tyt dat Keyser *Henrick* neder quam int Nederlant, die den stryt sceyde tusschen den Grave ende tusschen den Bisscop van der heerscappien van der *Veluen* mit sinen gulden segel. Ende als die Keyser van dane gesceyden was braken die *Drenten* den vrede, die daer gemaket was. Want allen die renten, die de Bisscop in *Drenten* had, gaven si den Grave van Gelre. Waerom die Bisscop by rade synre Prelaten voer op te *Mense*, ende claghede den Keyser dat nywe gewelt. Ende als die Keyser verhoorde die misdaet wert hy seer beroert mit desen, ende gaf den Bisscop *Baldewyn* als sinen neve mede te striden groote hulpe dat onrecht mede te wreken. (1) Ende des v. daghes op die xi. Kalende van Meye voer dese Bisscop ten euwighen leven, als hi xviii. jaer den Bisdom van Utrecht in grooten oorloghe hadde berecht, die van daen tot Utrecht gevoert is, ende begraven mit betameliker uitvaert, als hem toebehoerde.

† Deest aliquid, ut puto. Apud Bekam est ita: *Pontifex demum à bello quievit, & ab ipsis locis palustribus cum ceteris fugientibus vix evasit.*

AERNT

(1) Anno 1188. cum Imperator Moguntiam totius Imperii Comitia indixisset de assumptione Crucis & expeditione in Palæstinam acturus, & ipse interfuit, & Comes Gelriæ, cui reconciliatus tum. Godefridus ad eum Ann. *Episcopus Trajectensis & Comes de Gelre, & multi alii, quos discordes antea nemo in concordiam potuit reducere, nullo* *nisi*

AERNT VAN YSENBURCH *die* XXX.
DIRC VAN HOLLANT *die* XXXI. *Bisscoppe.*

Als Bisscop *Baldewyn* begraven was, quam Grave *Dideric* van Hollant, ende Grave *Otte* van Gelre mit gewapender cracht in der Stadt van Utrecht, ende fayden grooten nyt ende discoort onder den ghenen, die den Bisscop kiesen souden, ende maecten die mannen van der kercken ende die Canoniken twydrachtich. Sulke van den Capitulaers coren *Dideric* van Hollant den Doemproost, die des Bisscops *Baldewyns* broeder was, die daer gestorven is, ende dair bleef getrouwelic by Grave *Dideric* van Hollant, ende al t' lant van *Utrecht*. Mer die ander Canoniken coren *Arnoldum* van *Ysenburch* die Domproest tot *Deventer*, ende daer by blevens Grave *Otte*, ende al dat lant over Ysel. Ende als Keyser *Henric* dese twydracht vernam, seinde hy *Dirc* van *Hollant* sinen neve vingherlyn enste staf, ende setten int Bisdom ter tyt toe, dattet waerlike recht in den Hof van Romen geeyndt was, wilc hoer dat Bisdom behouden soude. Ende als Grave *Dideric* is gemaect een mombaer ende een bescermer des Bisdoms, so voer hy wonen opt casteel te *Horst* mit al syn gesinde, ende versamende des Bisscops recht wiseliken, als hem die Keyser geboden hadde, mer overmids des Graven raet van Gelre, so ontfinc hy des niet van den lande van Overysel, want hy hem tiegen was. Waerom Grave *Dideric* versamende uit Hollant, uit Zeelant, die vroomste, die hy dair vant, ende tooch mit ontwonden banieren, ende verbrande al dat hy vant, ende voerde voir hem een grooten roof van menigerhande goede. Ende sonder merren vergaderde Grave *Otte* van Gelre een deel wapentuers mit banieren ende mit basunen, ende vervolghede Grave *Dideric*, als hy snellixte mochte, al tot *Hennenberghe* toe, ende waende

nisi Spiritu Dei mediante ibidem inter se reconciliantur, & plurimi læti ex eis crucem sumant. Albertus Abbas Stadensis annum obitus ejus ponit 1195. *Anno*, inquit, 1195. *Baldewinus Trajectensis Episcopus obiit, & duo electi sunt, & in via Romana mortui.* Alii ut Godefridus Ann. 1196. Anniversarius etiam S. Salvatoris non VI. *Kal. Maji*, sed VI. *Idus* ejusdem mensis.

waende hem den roof t'ontnemen mit crachte, ende mit crachte te ſtriden om der ſmaetheit, die hem gedaen was. Ende als ſy te ſamen quamen, begonſte daer een bloedich ſtryt, ende daer wert groot geluut van armborſten, van ſwaerden, van paerden, van ſtaven, van paerden ** wrenſchen, dat anxtelic was te hooren. Ende ten leſten als ſy an beyden ſiden grooten ſcade genomen ende geleden hadden, ende Grave *Otten* volc hem allencken ontliep, doe ſloeg hy ſyn paert mit ſporen, ende rumede achterwaert over die Node, ende die Grave van Hollant vervolghede dat vliende volc, ende vencker ſonderlinghe vele Ridderſcap ende gemenen volc. Ende als dit geſciet was Grave *Willem* van Oeſtvrieſlant verblide hem, dat ſyn broeder Grave *Dideric* van Hollant ſeghe gewonnen hadde, ende quam tot Horſt om ſyn broeder te ſiene, ende als hyne ſach, geboot hy *Henric* de *Crane*, dat hi en venghe, ende ſeinde in des Keyſers priſoen, ende ſloten dair vaſte, ende alſo geſciede. Onlanghe daer na brack Grave *Willam* uten ſlote, ende quam al heymelike uter vangheniſſe. Ende op die hope der beſcermeniſſe quam hy tot Grave *Otten* van Gelre, dien by hem hilt een corte tyt in geſelſcap van grooter blyſcap. Deſe Grave *Otte* kende deſe Grave *Willam* wel int heylige lant, dat hy daer was een wys man, ende vrome, waerom dat hi hem gaf ſine dochter, die *Adelheit* hiet, te wive, daer hy by wan enen *Florens*, die namaels Grave van Hollant wert, ende *Otte* die Biſſcop was, ende *Willam* die een rechter was, ende *Ada* die Abdiſſe tot *Rynsburch* was. Ende als die bruloſt hoghelic tot *Staveren* gedaen was, ſo wert Grave *Willam* hoochlic in Oeſtvrieſlant ontfaen. In den ſelven jaer worden verſoent alle twydracht, die ſy onderlinge hadden, die Grave *Dideric* van Hollant, ende Grave *Otte* van Gelre; in deſer manieren alſe dat *Henric* Grave *Otten* ſoon van Gelre ſoude nemen tot enen wyve *Adelheyden* des Graven *Didericx* dochter van Hollant. Mer ſi ſtorven beyde in corten tyt daerna, ende werden begraven tot *Rynsburch* in den Clooſter mit rouwe. In den jaer ons Heeren CIↃ. C. XCVIII. *Dideric* ende *Arnoud* Biſſcopen tot Utrecht overmits den oorden ende des Paus *Innocentius* hadden ſy 't van horen pleyte genomen, ende *Arnoldus* behilt dat Biſdom, ende is gewiet die XXX. Biſſcop tot Utrecht, die onlanghe daerna op die VIII. Idus van Aprille ſterf in der

** *Wrenſchen*, *wrinſchen.* Hinnire. Kilian.

 Stadt

Stadt van Romen, ende is dair begraven. Daerna dese selve Paus consacreerde desen selven *Dideric* van Hollant, ende maeсten die XXXI. Bisscop tot Utrecht, ende heten van dane varen tot sinen volcke, dat hem bevolen was. Ende als dese *Dideric* opten wech is gegaen tot Utrecht wert, so sterf hy tot Paveyen in der stadt, ende is daer begraven mit sulcker uitvaert als hem betaemde.

DIRC VANDER ARE *die* XXXII. *Bisscop t'Utrecht.*

(1) Na desen twyen Bisscoppen doot wert gecoren *Dideric* van *Are* Proost tot *Mydrecht*, een hoochgeboren man, wys, ende geradich. Dese wert ontboden uit Cecilien, daer hy was om des Keysers bootscap, ende quam tot Utrecht, so hy yerst mochte, ende vant dat Bisdom swaerlic beladen mit scout. Waerom hy by rade van synre Princen eerst voer in Oestvrieslant, op dat hy dair mit bede of mit rechte van den Vriesen versamenen mochte een deel gelts. Mer *Willam* van Hollant, die daer op die tyt Grave was, en wouds niet liden, dat syn volc enige scattinge gave, ende venc den Bisscop also mit gewapender hant int clooster tot *Staveren*, als die missen gedaen waren, ende wouden voeren tot *Oesterzee*. Sommige monniken ende Vriesen die Goeds ontsaghen, duchten dat sy overmidt des Graven onwetenheit mochten vallen int oordeel der ewiger maledixien, ende namen den Bisscop mit gewelt uter vanghenissen. Ende als dit gesciet is, Grave *Dideric* van Hollant ende Grave *Otte* van Gelre verbonden hem onderlinge tiegens den Bisscop, om dat dese selve Bisscop tiegens Grave *Willam*, die Grave *Didericx* broeder was, ende Grave *Otten* swager was, enen manliken kyf beroert hadde. *Otto* Grave van Gelre vercreech onder hem al t' lant van Overysel in sine heerscappie, ende verdreef dair uit die Ambachts luden, ende

(1) Xantensem Præpositum vocat Abbas Stadensis ad dict. Ann. 1195. Theodericum de Nurberg Godefridus Monach. ad Ann. 1197. *Cunrado Præposito Deventre, & Theodorico fratre Comitis de Hollant Electis Trajectensis Ecclesiæ mortuis succedit Theodericus de Nurberg.* Verum *Aerburch* non *Nurburch* scribendum, ut dixi jam ad Wilhelm. Procurat. ** *p.* 58.

** Nobis. Pag. 485. Tom. 2.

ende besette *Deventer* mit sinen luden, ende Grave *Dideric* van Hollant verwoeste al t'lant an dese side der Ysel, ende sloech syn paweljoen voir Utrecht, ende besat die Stadt al om ende om, mer bi der verhengenissen Goids wert Grave *Otten* looslyck gevanghen van den Hertoghe van Brabant onder geleyde *Otten* des Keysers, ende *Odulfus* des Domproest van Colen. Waerom Grave *Dideric* van Hollant, die verlossen woude Grave *Otte* van Gelre uyt des Hertogen handen van Brabant, ende brac van den besit van Utrecht, ende quam mit grooter macht, ende besat des *Hertogen Bosch*, daer hy in quam des VII. daghes van Septemb. mit wapender cracht, ende venck des Hertogen broeder, *Willam* ende *Henric* van *Kuyck* mit vele Ridderscap, ende mit grooten love meende hy weder te varen in Hollant. Ende hier en binnen versamende de Hertoge van Brabant uitgecoren Princen in syne hulpe, als den Eerdscen Bisscop van Colen, ende den Bisscop van Ludic, den Hertoge van Limborch, ende den Grave van Vlaanderen, ende mit deser hulpen onderliep hy Grave *Diderics* van Hollant syn wederkeren. Ende als hy dat sach deed hy van grootmoedicheit sine banieren ontwynden, ende sine basunen blasen, ende in een dorp dat *Hoesden* heet, sette hy hem ter weer tiegens dese voerseyde Princen, mer int eynde worden die Hollanders verwonnen, ende Grave *Dideric* wert aldair gevangen. Ende als Bisscop *Dideric* dit sach, dat beyde Hollant ende Gelrelant sonder bescerm ende sonder harde wären, versamede hy mit bede ende mit gifte uytgecoren Ridderscap, daer hy haestelic mede in Hollant tooch, ende haelde enen grooten roof, dien hy in den avontstonde binnen der Stat muren brochte. Die Hollantsche Ridders mitter ghemeente, die hem hardelic navolchden om den roof weder te crighen, venghen sommige Ridders van den achtersten, ende in den wederkeren branden sy sommige dorpen in den Stichte. Des anderen daghes als die sonne opginc, ende al dat gras bedouwet was, sat desen Bisscop by rade op van desen luden, ende reet mit beproesten Ridderscap in die *Veluen*, ende verbrandet te male, ende besat *Zutphen* al om, ende want mede, ende tooch in *Deventer*, daer hy veel scats kreech van den genen, die des Graven partye waren. In desen jaer is Grave *Dideric* van Hollant vry ende los ge-

ſcouden van des Hertogen gevangeniſſe van Brabant, want deſe ſelve Grave gaf den ſelven Hertoge twe duſent marc voir den ſcade, dien hy hem gedaen hadde. In deſen ſelven tyden ſyn oock verlyct Biſſcop *Dideric* van Utrecht, ende Grave *Dideric* van Hollant, ende ſyn vredelic overeen gebrocht, ende die daer na al haer daghen vriende getrouwe waren. In den jaer ons Heren CIↃ. CC. ende III. was Grave *Dideric* ſiec tot *Dordrecht* ter doot toe, ende begonde hem ſeere te beclaghen, dat Grave *Willam* van Ooſtvrieſlant hem ſoo verre was, ende hi voer ſinen doot niet met hem geſproken en hadde van der Graefſcap te verwaren, ende mede dat hy hem ſyn enighe dochter, die *Ada* hiet, een ſcoen maghet te hant te hylicken tyt ware, ende in ſynre hant niet bevolen en hadde. *Adelbeydis* die Gravinne dochte in haren ſinne, dat ſy deſe dochter geven woude te wive *Lodewyck* Grave van *Loon*, als met enen vreemden Prince na horen goetdunken die Graefſcap van Hollant te berichten. Grave *Dideric* van Hollant gaf hier en binnen die ſcepper ſyne ſiel op die tweede Nonas van November, na dat hy Holland mit vele oorloghen hadde bericht XIII. jaer lanc.

Grave WILLEM *die* XII. *Grave van Hollant.*

Ende als Grave *Dideric* doot was, ende Grave *Lodewyc* dat vernam, voer hy haeſtelic van *Haltena* ende quam tot *Dordrecht*, ende alſo als *Adelheidis* te voren geordineert hadde, ſo gaf ſy Grave *Lodewyck* van *Loon*, *Ada* hare dochter, die van Coninckliken geſlachte geboren was, mit grooter bliſcap te wive, ende dat was al te jammerlic te ſiene, dattie rouwe ende dat ontſiene des mogenden Grave alſo cort is vergeten, dat *Adelheydis* die Gravinne afterwert ſette des doodes uytvaert, ende dorſte houden feeſtelike bruloft ende bliſcap. Mer wat meer? Des Graven lichaem wert uytgevoert tot *Egmonde*, ende bi den Graven, die voor hem geweſet hadden in Sente *Stevens* Capelle, ende daer eerlic begraven. In deſen vernam Grave *Willam*, dat ſyn broeder doot was, ende quam ter *Sipe* harde rouwich, ende en mochte niet geleyde crighen, dat hy ſonder anxte tot ſyns broeders grave comen mochte. Ende als die uitvaert was gedaen, keerde hy weder

weder sonder beraet tot Oestvrieslant, des vele luden mit hem doechden, ende syn mit hem sterkelic verbonden, als *Floris* syn broeder die Domproost, Grave *Otte* van *Benthem* syn Oem, *Jacop* die Casteleyn van Leyden, *Philips* van *Wassenair*, *Simon* van *Haerlem*, *Willam* van *Teylingen*, *Jan* van *Ryswyck*, *Wouter* van *Egmonde*, ende *Aelbrecht Banjaert* Ridders. Dese ontboden Grave *Willam* van Oestvrieslant, dat hy quame sonder anxte tot Egmonde, of tot hem luden, want die voorste van Hollant waren overdragen, sine wouden van den edelen wive niet bericht wesen, ende si en wouden oock van den vreemden Princen niet berecht werden. Grave *Willam* die aldus heymeliken ontboden was quam overmids gedenckenisse *Philips* van *Wassenaer* al verholen in die haven tot *Ziericzee*, dair hy rechtevoert ontfaen wiert van den Zeuschen heer, ende Grave verheven. *Wouter* van *Egmonde* ende *Aelbrecht Banjaert* mitten Kennemaers quamen binnen Haerlem, ende makeden alsucken storm tiegens Grave *Lodewyck* van *Loon*, ende tiegens *Aleyden* die weduwe van Hollant, also dat *Giselberte* van *Aemstel*, ende die sine vlogen in den doncker nacht uit Haerlem, ende pynden hem te comen ter Stadtwaert van Utrecht om hem daer te onthouden. *Ada* die jonghe maghet, die der moeder raet ontberen moste, ende mit *Rogher* van *Meren* ende *Otte* van *Bueren*, ende alle die Ridders scutte, ende schiltknechten, ende alle die Grave *Lodewyck* toebehoorden, vloon mit grooter anxte totter vesten van *Leyden*, ende meenden hem daer te verweren tieghen haer vyanden. Mer dat ongetemmede volc van *Kennemerlant* mit *Wouter* van *Egmonde* horen leytsman volgheden hem na snellike, ende dat volc van Rynlant quamen met *Philips* van *Wassenair* horen leytsman daer by, ende stormden dat casteel mit scutte, mit slingheren, ende mit anderen instrumenten aen die tinnen, ende an den toornen, so dat dese voerseide Ridders mosten hem nodelike opgeven dat casteel, want si niet en hadden te eten, ende gaven hem dat casteel op in der Kennemaers machte. Grave *Willam* vernam haestelic, hoe die dinghen gesciet waren, quam in Hollant, ende seinden *Aden* synre nichten mit hoerre Camerieren in *Tessel*, ende hy dwanck al Hollant tot hem, ende hi dede al sinen wille mitter geenre goet, die tegens hem geweest hadden. Grave *Lodewyck* van

Loon,

Loon, die hem emmer meende hier of te wreken, versamende in syn hulpe die Bisscop van *Ludic*, den Hertoge van *Limburch*, den Grave van *Vlaenderen*, om soudye hem te helpen. Mer hier en boven had hi sonderlinge grooten betrouwen op den Bisscop *Didericx* hulpe van Utrecht, dien hy tot synre hulpe vercregen hadde om twee dusent talenten, ende belovede hem mede, dat hy Hollant van synre hant ontfaen soude te leen, ende op deser vorwaerden voldoende sette hi den Bisscop sinen broeder te ghisele. Ende als *Willam* dat vernam, makede hy *Wouter* van *Egmonde* ende *Aelbert Banjaert* Hooftmannen van den Kenemaers, *Philips* van *Wassenaer*, *Willam* van *Teylinge* maecte hy Hoofmannen van den Rynlanders, ende hy selve in Zeland, daer hy al dat ingeboren volc mede vercreech in syn hulpe. *Philips* ende *Willam* voirsz maecten twee casteel mit stercken wychusen. Des so stont een in den Borsch, dat bevalen sy *Florens* den Domproest trouwlic te bewaren, ende dat ander stont in *Zwadenburchdam*, dat bevalen sy Grave *Otte* van *Benthem* te bescermen. *Wouter* ende *Aelbrecht* dese voersz Ridders quamen mitten Kennemers mit scepen, ende groeven den dyck al deur, ende deden al Aemsterlant bevloeyen mitten water, ende verbranden al mede, dat sy dair vonden, ende wonnen daer grooten roof, dien sy mit hem voerden in Kennemerlant. Die Bisscop *Dideric* die wreken woude opten XXIV. dach in Junio dat onrecht tooch selve door *Midrecht* in Hollant, daer hy den Grave van *Benthem* verjagede van den stride, ende verbrande veel dorpen. Ende als dat al wel vergaen is, doe sat dese Bisscop op een snel paert, ende geboot dat heer hem te volghen te voete, ende nam ghisel van elcken dorpe bysonder, tot dat sy quamen ter vesten die de Domproest bewaerde, die hy stormen woude mit synen stouten wapentuers. Daer creech die Bisscop dese vesten sonder grooten verliese, want die Ridders, die daer op laghen, begaven den Doemproest, ende rumeden, ende seyden, si en wouden tiegens den Bisscop niet doen. Ende aldus en hadde die Domproest geen hulpe daer hy dat casteel mede houden mochte tiegens den Bisscop, ende wert daer gevangen, ende op die *Horst* gevoert, ende daer geset in seker hoeden. Des anderen dages als die sonne was opgegaen, so tooch dese Bisscop mit sinen Ridderen te Leyden, daer quam

quam tot hem Grave *Lodewyck*, ende had Zuuthollant aen hem gedwongen, dair vele der meesten ende der oversten van Hollant toe quamen tot Grave *Lodewyck*, ende maecten mit hem eninghe ende vorwaerde altoos sine vrienden te bliven, als *Jan Persyn*, *Jan* ende *Tsebrant* van *Haerlem*, *Aernout* ende *Henric* van *Ryswyck*, ende *Wouter* van *Ruven* Ridders. Ende dese Heren gaven seker geleyde Grave *Lodewyck* binnen Haerlem te comen sonder enich wederseggen, ende makeden hem onderdanich die dorpen sonder ymants wederseggen, ende verbliden hem van den voorspoedt, alse wel redelic was. Mer hier tiegen quamen die Kennemers, die in allen dingen versien waren, die tot den oorloghe behoeflic waren, om te striden tegens dese Princen in den * slechte. Mer dese geweldige ende voergenoemde Ridders aensagen die verwoetheit des volcs, ende ondervengen desen stryt harde wyselic, ende deden dese vorwaerde seggen aldus: Also dat die *Kennemare* voir den misdaet, dien si in voertiden in *Amsterlant* dwaselicken gedaen hadden, souden betalen den Bisscop ende den Grave *Lodewyck* vyf hondert pont, ende souden mit horen scepen vredeliken wederkeeren. Ende als den Grave dit gedaen was, die Bisscop ende die Grave *Lodewyck*, die nu voir geen ongelyck vervaert en waren, verbranden Sinte Aechten dorp, ende al *Albrecht Banyaerts* besittinge, ende versochten in pelgrimaedse Sente *Aelbrechten* kerke des heyligen Confessoirs tot *Egmonde*, ende hebben aldus al Holland bedwonghen, dat in tween partyen gedeilt was, ende niemant van haren wedersaken weer en vermat. Ende als Grave *Lodewyck* sach, dat hy geen wederstoet en hadde, bad hy den Bisscop, dat hy weder in syn Sticht voer. Ende als dat gesciet was, quam die Grave van Namen in Walcheren, ende begonste dat te vervechten van des Graven wegen van Vlaenderen. *Hughe* van *Voern* verghiselde alle die eylande in Zeelant, ende deedse Grave *Lodewyck* onderdaen, ende verjaghede Grave *Willam* uit Zeelant. Grave *Willam*, die nu geen seker stede en hevet in Hollant, is gecomen in een visscher scip, ende dair mit netten bedect wert, ende also uyt synre vianden handen mit wonderliken aventuren ontgaen is al sculende. Mer als *Huge* van *Voirn* van Grave *Lodewycs* weghen is Drossaert gemaect van al Zeelant, so ginc hy mit hoverde overmate mit synre machte. Waerom die Zelan-

* *In campi planitie.*

landers mit eendrachticheit makeden ende setteden *Hughe* of scandeliken, ende deden Grave *Willem* soeken over al, ende maecten hem weder Grave. Ende als Grave *Willam* dat vernam, doe dede hy al dese gesciedenisse mit heymeliken brieven te weten *Wouter* van *Egmonde*, *Albert Banjaert*, *Willam* van *Teylinge*, *Philips* van *Wassenaer*, ende bat hem ootmoedelike, also veel als hy mochte doen om haren willen, dat si op enen benoemden dach te Leyden quamen mit also veel gewapender luden, als si mochten leysten, ende dat sy geen stryt en begonnen, hy en waer dair by, tiegen den Grave *Lodewyc*. Grave *Lodewyc* vernam, dattie *Zelanders* hem tegens waren, ende dat die *Kennemaers* in die wapen liepen, ende quam mit heercracht binnen *Leyden*, op dat hy die *Kennemaers* gemoete mit crachte, ende dairna tiegens die Zelanders strede. Die *Kennemaers*, die hem seer haesten hier tiegens, liepen onsedelic elc voir den ander sonder ordinantien. Waerom sy haeste verstoet waren van den ghenen, die hem oirloges verstonden, ende daer wert'er vele doot geslagen. Ende die ander die ten scepe niet comen en consten, die liepen op die brugghen, ende wouden hem dair van nywes verweren. Mer als die brugghe so seer verladen was mit so vele wapentuers brac si, ende viel neder, ende daer verdrencte een groote menichte van den Kennemaers in den Ryn. *Philips* van *Wassenaer*, *Wouter* van *Egmonde*, ende *Albert Banjaert* syn snellic gelopen over t' laghe, ende so ontgaen. Mer *Willam* van *Teylinghe*, die de vianden wederstont, so hy langhste mochte, wert dair gevanghen. Grave *Lodewyck* als hy dese seghe gewonnen hadde voer hy weder tot *Voerscoten* mit groter eren opt groene velt, ende sloch daer sine tenten. In desen quam Grave *Willam* mit sterker heercracht uit Zeelant, ende sette syn paweljoen in *Col*, op dat hy des anderen daghes sonder vertrec striden mochte tiegens Grave *Lodewyck*, ende verdriven uit sinen vaderlicken erve. Grave *Lodewyck*, die dese mare vernam, seynde om den Hertoge van *Limborch* om te proeven, of hy enighe soene of vrede dair tusschen dedinghen mochte. Mer dese selve Hertoghe, die hem oirloghes verstont, quam weder sonder vrede, ende sonder soene, ende seyde wat hy gesien hadde, ende wat hem geantwoort was, ende geboot sine tenten op te breken, ende en woude des heers niet verwachten, mer sonder merren rumede hy Holland,

land, ende Grave *Lodewyc* liet daer tenten ende paweljoenen ftaen, ende pynde hem te Utrecht te comen, fo hy alre haeftelike mochte, ende gaf den Biffcop die gevangen Ridders voer fine foudye. Ende fulc van *Lodewycs* Ridders, die van groten haefte van *Leyden* liepen, ende vielen in die *Zilen* buten *Leyden*, ende verdrencten daer. Ende fommighe andere fyn verdwaelt in onweghen, ende fyn vermoeyt, ende van grooter moetheden doot gebleven. Ende fulc ander van den vlienden fcoten uit hoer platen ende panfieren, ende worpenfe van hem, ende oec hair helmen ende fcilden, ende fyn al vliende doot geflagen of gevangen. Grave *Willam*, die den vlienden al naerfteliken gevolget is, heeft veel Ridderfcap gevangen, ende gewonnen hoer paweljoen, hoer provande, ende menigerhande cleynoot. Ende aldus is Grave *Lodewyck* van *Loon* uit Hollant gedreven, ende dair nemmermeer weder te keren. Ende als dit gedaen was, wert *Willam* verhoget mit grooter eren in fyns vaders lant, ende is gemaket die XII. Grave van Hollant. Onlange tyt daer na befat Grave *Willam* van Holland mit Ridderfcap *Volpaerts* ende *Florens* 't cafteel van *Afperen*, ende hoif veften. Ende dair na quam Grave *Gheryt* van der *Are*, die des Biffcops broeder was van Utrecht, mit die van Utrecht, ende verbrande *Dordrecht* tot pulver. Ende ten leften fyn die Biffcop *Dideric* van Utrecht ende Grave *Willam* verfoent mit minliken boden, die dair tuffchen dadingden, in defer manieren, dat Grave *Willam* den Biffcop foude geven voer fine fcade, die hy hem gedaen had dufent pont, ende foude *Henric de Craen* vol ende al t' fyn weder geven, ende mede al die Dienftmannen, die de Biffcop hadde gewonnen in Holland fouden des Graven Dienftmanne wefen. Ende difgelikes al die Dienftmannen, die de Grave van Hollant hadde wonen in den Stichte fouden des Biffcops wefen. Ende daer toe quam Grave *Willam* met vyf hondert Ridders ** wollen ende barvoet voor die Doemkercke tot Utrecht, ende bat den Biffcop, dat hy 't vergave hem, om dat hy den felven Biffcop in voertiden tot *Staveren* int cloofter had gevanghen, ende hem mit gewelt angetaft hadde. Die Biffcop *Dideric*, die in defen oorloge veel goets gewonnen hadde, loffede fyn erve, dat hy verfet hadde, fpifede fyn floten, ende betaelde fyn fcout, die hy in den Hof te Romen

** *Veftibus laneis.* Beka.

Q 2 fchul-

schuldich was, ende berechte dairna dat Bisdom mit grooter eren. Grave *Willam* na *Adens* syns nichten doot, ontfenc die Graefscap van Hollant van den Keyser te leen, die hy dair na lange tyt in goeden vreden besat, ende wel berechte. In desen tyden sterf *Henricus* de Coninc van Scotland, die des Graven *Willems* Oom was van Hollant, ende dat Ryc ontfenc ** een te leen van den Coninc van Engelant. Waerom Grave *Willam*, die een rechte erfgenaem was van den Rike van Scotlant, makede een verbont mitten Coninc van Vrancryck, ende versamede veel scepe, ende voer in Scotlant, daer hy stede ende lande wan, ende seghe vocht. Ende als Grave *Lodewyck* van *Loon* dat vernam, versamende hy van nywes vrienden ende maghen, ende meende al heymeliken te comen in Hollant, die wile dat Grave *Willam* dair buten was. Ende hierom is Grave *Willam* weder te scepe gegaen, ende mit love ende mit seghe weder comen in syns vaders lant, op dat hy die Graefscap, die syns vaders erve was, ende hy seker ende vri gewonnen hadde, om een onseker erve van synre moeder niet en verlore, ende dat sine vianden met crachten uyt die palen van Hollant keerde. (1) In den jaer ons Heren CIↃ. CC. XII. op die Nonas van December ruste Bisscop *Dideric* in

** *Quidam Scotus.* Beka.

(1) Imo Nonis Novembris, ut est in Ecclesiæ S. Salvatoris Trajectensis Memoriali: Godefrid. ad Ann. 1212. *Theodoricus Trajectensis Episcopus in die S. Nicolai obiit, pro quo Otto frater Comitis de Gelria succedit.* Et id etiam de eo notant, quod Coloniensis Electus ab eo presbyter ordinatus. Idem ad Ann. 1209. *Theodoricus ergo Coloniensis Electus à Theoderico Trajectensi Episcopo in presbyterum ordinatur, & sequenti Dominica, id est, octava Pentecostes à Gerardo Leodicensi Antistite præsentibus suffraganeis suis Archiepiscopus consecratur.*

De Adæ obitu nihil hic. Scriverius ait obiisse Ann. 1204. Idem ajunt Pontanus *lib. 6. hist.* Matth. Vossius, aliique. *Ada*, inquit, Pontanus, *exacto è finibus Hollandiæ marito, ac rerum potiente patruo Gulielmo anno deinde* CIↃ. CC. IV. *è vita migravit.* Atqui Ada adhuc vixit Ann. 1213. ut testatur maritus ejus in charta ejus anni, qua Ada approbante ratam habet donationem à patre suo factam ad fundationem claustri, quæ ita se habet. *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Lodewicus Dei gratia Comes de Los universis Christi fidelibus in perpetuum. Ut unicuique sua justitia servetur illæsa, divinæ legis & humanæ proclamat veritas, & rationis attestatur auctoritas. Notum itaque*

in Gode binnen *Deventer*, na dat hy dat Bisdom XIII. jaer hadde berecht, ende wert gevoert van over Ysel tot Utrecht, ende

itaque fieri volumus tam præsentis quam futuræ ætatis hominibus, quod felicis memoriæ Comes Gerardus *genitor noster secundum carnem, sanus adhuc in corpore & incolumis alodium de Herckenrode, ab omnibus heredibus absolutum, ad constituendum claustrum Sanctimonialium ordinis Cistercienfis, in silvis, pratis, terris cultis & incultis, viis & inviis, fratri Henrico, pro salute animæ suæ libere contradidit, nobis aliisque fratribus nostris, sicut decens erat & justum, pium præbentibus assensum. Nos vero donationem hanc bonam & laudabilem diligentissime approbantes, inviolabiliter observandam fideliter confirmamus, & scripto approbatam sigillorum nostrorum impressione corroboramus,* Ada *Comitissa uxore nostra eandem approbante. Inhibemus itaque districtissime sub banno potestatis, atque obtentu gratiæ nostræ, nequis in posterum ausu temerario huic sanctæ donationi contraire præsumat. Quod siquis temere & præsumptuose attentaverit, divinæ animadversionis ultionem & nostram offensam se incurrisse certissime cognoscat. Hujus rei testes sunt Wilhelmus Persona de Hasselt, Wilhelmus de Petersheim, Hermannus de Elslo, Conrardus de Hubertincken. Godefridus de Lewis, Walterus de Milue, Robertus de Berle, Raso de Curtecem, Theodorus Castellanus de Loo, Walterus de Berce, Henricus de Joer, Robertus de Corswerem, & alii quam plures. Acta sunt hæc anno Dominicæ incarnationis* CIↃ. CC. XIII. Marito profligato capta ipsa à Wilhelmo, & primo quidem in Texaliam, mox in Angliam fuit missa. Jo. à Leidis 20. *hist.* 2. Ægre id tulit Ludovicus, & nullum non movit lapidem, ut rursum conjugis potiretur. Et cum rursum videretur res ad bellum spectare, delatum Comiti Namurcensi communi consensu partium tandem rei arbitrium. Is ipsam Hollandiam Comiti de Los causa cognita adjudicavit, eique ut Ada redderetur, in Angliam missis Nuntiis, qui reducerent eam domum, à Wilhelmo curari voluit; Wilhelmo autem vicissim certum terrarum tractum ac certos reditus assignavit, ut videre est ex arbitrio, quod exhibet Papalis bulla, qua Papa id confirmat. Summam habet Mantelius in historia Lossensi. Integrum autem extat in Registro, seu in Actis Honorii Papæ Tertii, ex quo exscriptum vir doctissimus Innocentius Cironius Antecessor Tolosanus adjecit id notis suis ad *V. Compilat.* Insigne id monumentum, cum alibi nondum extet, nec unquam Hollandis visum, operæ pretium arbitratus sum, si quamvis satis prolixum propter rei momentum referrem, ut reperi. Habet etiam Mantelius in histor. Lossensi, sed multo plenius Cironius. Ita autem se habet:

Honorius &c Nobili viro Comiti de Los cruce signato. Sacrosancta Romanæ Ecclesiæ &c. usque Inclinati. Ad exempla felicis recordationis In-

ende in der Doemkerke bi den Voerbisscopen eerliken begraven.

OTTE

Innocentii Papæ prædecessoris nostri compositionem inter te & nobilem virum Willelmum *de Hollandia Trajectensis diœcesis, super raptu nobilis mulieris A. uxoris tuæ, nec non Hollandia, & aliis terris ad te ratione uxoris ejusdem spectantibus, mediante quodam* Philippo *Marchione Namurcensi*, Tebaluco *Bajulo Comitatus Flandrensis amicabiliter initam, & juramentis præstitis hinc inde firmatam, sicut sine pravitate provide facta esset, & ab utraque parte sponte accepta, ut in scriptis authenticis inde confectis plenius continetur, authoritate Apostolica præcipimus observari. Ut autem eadem compositio firmius observetur, tenorem ipsius præsentibus jussimus annotari, quæ talis est.*

Hæc est forma compositionis & pacis perpetuæ inter Ludovicum *Comitem de Los & de Hollandia, & Dominum* Willelmum *Florentii Comitis Hollandiæ quondam filium, arbitrio Domini* Philippi *Marchionis Namurcensis, Bajuli Flandriæ, & nobilium Flandriæ virorum consensu & consilio firmatæ, ac spontanea prædictorum, Comitis scilicet Ludovici, ac Domini* Willelmi *voluntate plenius approbata. Post longas siquidem controversias inter eos versatas tandem in bonum pacis consentientes L. Comes de Los & de Hollandia, & Dominus* Willelmus *prædictus dicto & arbitrio Domini* Philippi *Marchionis Namurcensis super universa terra, quæ fuit* Theoderici *Comitis Hollandensis*, * *commiserunt. Dominus igitur* Philippus *Marchio Namurcensis dicto & arbitrio suo assignavit Comiti de Los Comitatum Hollandiæ, excepto dotalitio matris Domini* Willelmi *supradicti, post cujus Domini decessum dotalitium illud ad Dominum* Willelmum *in proprietatem deveniet. Assignavit etiam Dominus* Philippus *Marchio Namurcensis Comiti de Los* Scarpenesse, Duvelant, Stavenesse, *& * Dominum* Hugonem *de Oestervorne & de Westrevorne, & de appenditiis: Tota vero terra alia ex parte Mosellæ versus Flandriam per dictum arbitrium Domini Marchionis Namurcensis remanet in parte Domini* Willelmi, *quicquid Dominus Hugo prædictus tenet apud Apenbuch & Castellaniam de L. Sellamidia, & omne quod tenet infra insulas, quæ assignatæ sunt Domino* Willelmo; *& inde excipiuntur quatuor insulæ prædicto Comiti de Los assignatæ. In † Wimagio apud Gervlitz habebit Dominus* Willelmus *omni anno quadringentas libras denariorum, & habebit illic Nuntium suum ad denarios colligendos, quousque quadringentas libras receperit, omne quod illis quadringentis libris supervenerit Comitis de Los & Hollandiæ erit. Siquid autem ad illas quadringentas libras perficiendas defuerit, Comes de Los & de Hollandia infra annum perficiet. Cum nuncio Domini* Willelmi *Comes de Los ministrum suum habebit ad computandum & sciendum denariorum receptionem in prædicto Wimagio. Illas quadringentas libras guinagii Dominus* Wil-

* L. *compromiserunt.*

* Leg. ut apud Mantelium, & *hominium Domini Hugonis de Oostforne & Westforne.*

† Mantel. *Wenagio.*

OTTE *van Gelre die* XXXIII. *Bisscop t'Utrecht.*

Ende als die eersame Bisscop *Dideric* gestorven was, quamen tot Utrecht H. *Adolfus* van Colen, *Otte* van Monster, *Geraerd*

Willelmus *tenebit ab Imperatore seu Rege Romanorum*, *sicut Comes de Los tenet ab eodem Rege residuum ad Wimagium de Gervlitz. Homines Domini* Willelmi *nihil aliud solvent*, *quam solebant solvere tempore* Florentii *Comitis Hollandiæ. Ad dictum & arbitrium Domini* Philippi *debet Dominus* Willelmus *adhæredare Comitem de Los de omnibus supradictis*, *& Comes de Los Dominum* Willelmum *debet etiam adheredare. Unde sciendum est*, *quod Dominus* Willelmus *ad dictum arbitrium Domini* Philippi, *& consilii sui*, *dedit ei obsides pro dicto & arbitrio suo tenendo sororem suam*, *& filiam suam propriam*, *& decem homines de Scoudes. Homines de Hollandia*, *qui ipsa die Brugis erant*, *fecit Dominus* Willelmus *facere hominium Comiti de Los & de Hollandia*, *& per Castellanum de Leda*, *qui præsens erat*, *debet Comiti de Los facere habere libere castellum de* Leda *vel per nuncios suos. Debet quoque mandare & præcipere omnibus hominibus Hollandiæ*, *& totius terræ Comiti de Los assignatæ*, *per literas suas patentes & per nuncios suos*, *ut Comiti de Los hominium faciant & fidelitatem sine aliquo malo ingenio*, *& in mandato illo & præcepto debet hominibus illis intimare*, *quod si hominium illud & fidelitatem facere recusaverint*, *contra omnes qui rebelles erunt*, *erit Comiti de Los in omni posse suo in auxilium*, *quousque hæc consummata erunt Comiti de Los & perfecta. Deinde debet Dominus* Willelmus *ire in Curia Domini Episcopi Trajectensis*, *& illic reddere feudum suum & guerpire ad opus Domini Comitis de Los*, *ad eum bona fide adhæredandum sine suo damno*, *& simili modo faciet Dominus* Willelmus *in Curia Domini Ducis Lovaniensis. Illinc Dominus* Willelmus *debet ire apud* Dordrecht, *& ad* Hardinglem, *& ad* Ledam, *& ad* Arlem, *& ad quamquam illarum debet mandare*, *& sic monere homines omnes vicinos & adjacentes illi villæ*, *& præcipere eis*, *ut Comiti de Los hominium faciant & fidelitatem*, *& Dominus* Willelmus *omnes homines illos à fidelitate*, *quam ei fecerant*, *omnino liberos & absolutos clamabit*, *& dimittet*, *& si qui rebelles fuerint*, *Dominus* Willelmus *ad summissionem Comitis de Los debet eum juvare semel ad illos destruendos & fugandos*; *nec eos potest Dominus* Willelmus *retinere vel juvare*, *quousque ad fidelitatem & hominium Comitis de* Los *& de* Hollandia *venerint*, *& hoc pepigit Dominus* Willelmus *Comiti de Los bona fide. Dominus Marchio Namurcensis debet mittere Nuncios suos cum Domino* Willelmo *& cum Comite de Los ad Curiam Domini Episcopi Trajectensis*, *& ad Curiam Ducis Lovaniensis*, *& in Hollandiam*, *& eorum testimonio quisque debet tam Comes de Los quam Dominus*

Geraerd van Osenbrugge, ende Grave *Willam* van Hollant, ende *Otte* van Gelre, ende baden den Capittel om een nywen Biscop,

minus Willelmus *hæc, quanto citius potuerit, adimplere. Præcepit quoque Dominus Marchio Namurcensis ipsis nunciis in fidelitate & juramento, quod eis facerent, quod hæc bona fide perficere studeant in omnibus supra jam dictis. Ad perficienda quæ dicta sunt ibit Comes de Los sub conductu Domini* Willelmi, *& Dominus* Willelmus *sub conductu Comitis de Los; iis quoque peractis secundum relationem ac recordationem Nunciorum jam dictorum Dominus* Willelmus *obsides rehabebit liberos. Hæc omnia Comes* Los *& Dominus* Willelmus *bona fide & sine malo ingenio debent complere. Dominus* Willelmus *debet mittere in Angliam nuncios suos ad rehabendum neptem suam & eam reddendam Comiti de Los, & si per nuncios suos eam rehabere non potuerit, nuntii illi debent ei acquirere conductum, ut ipse illuc ire possit: quod si non potuerint, Dominus* Philippus *Marchio Namurcensis debet ei conductum illum acquirere. Et si ipse Dominus* Willelmus *in propria persona eam non rehabuerit, & Dominus Marchio Namurcensis vel per literas Regis Angliæ, seu per credibiles nuncios scire potuerit, quod Dominus* Willelmus *& Dominus Marchio Namurcensis cum eo mittere duos probos viros per juramenta, & unum Abbatem in obedientia monitum, ut videant & inquirant, si Dominus* Willelmus *de illa rehabenda fecerit posse suum. Si nuntii illi testificati fuerint, quod Dominus* Willelmus *posse suum inde non fecerit, Dominus Marchio Namurcensis debet eum cogere, & ostagiis positis, & omnibus modis, ut eam reddat. Si autem testificati fuerint, quod inde Dominus* Willelmus *posse suum fecerit, liber inde & quietus debet remanere. Dominus* Willelmus *homines suos de* Hollandia *& de* Scoudis *debet dare obsides, & facere jurare, quod si in supradictis compositionibus & conventionibus deficeret, homines illi essent ei in nocumentum, & Domino Marchioni Namurcensi in auxilium, quousque emendatum esset consilio Curiæ Flandrensis. Resignato quoque feudo à Comite de Los in manum Domini* Philippi *Marchionis Namurcensis, Bajuli Flandriæ, quod* Theodericus *Comes Hollandiæ ultimis diebus vitæ suæ tenuit à Domino Comite Flandriæ, & inde adhæreditato Domino* Willelmo, *testimonio hominum Flandriæ super prædicta pace & conventione tenenda hostagiaria* Lodewicus *Comes de Los & de Hollandia concessit, & pepigit Domino* Philippo *Marchioni Namurcensi ad ejus dictum & arbitrium & consilii sui de conventione inter ipsum & Dominum* Willelmum, *tenenda pace, & omni compositione dare hostagiariam & securitatem; videlicet, quod coram Episcopo Trajectensi ponet terram Hollandiæ in hostagiariam; quod si prædictis compositionibus & conventionibus deficeret, terra illa remaneret in manu ipsius Episcopi, ita quod Comes de Los nihil reciperet interim de terra illa, quo usque emen-*

Bisscop, ende om hore bede wil wert gecoren die Domproesst van Zutphen die XXXIII. Bisscop een jonc man, claer van verstaen, ende

emendatum esset consilio Curiæ Flandrensis, & literas patentes ipsius Episcopi debet Comes de Los exinde facere habere Philippo *Marchioni Namurcensi, quatuorque insulas supra nominatas, Scarponissa, Duvelant, Stavenisse & * Drilbire, & castellum de* Leda *cum villa & cum toto allodio, quod est in Castellania illa, quæ omnia ad Dominium & feudum Flandriæ dedit idem Comes de Los & de Hollandia. Posuit etiam in bostagiariam, quod si deficeret in prædictis compositionibus & conventionibus Dominus Marchio Namurcensis manum mitteret ad feudum, quousque emendatum esset consilio Curiæ Flandrensis. Homines quoque Hollandiæ & insularum prædictarum ponet obsides Comes de Los, ita quod faciet eos jurare, quod si deficeret in prædictis, ipsi homines essent Comiti de Los in nocumentum, & Domino Namurcensi in auxilium, quousque emendatum esset consilio Curiæ Flandrensis. Ponet quoque Comes de Los Dominum Leodiensem Episcopum bostagium, quod si conventionibus & compositionibus prædictis deficeret, ipse Episcopus manum mitteret ad feudum suum, & interim Comes de Los nihil acciperet in feudo illo, quod tenet ab Episcopo, quo usque emendatum esset consilio Curiæ Flandrensis, & inde literas ipsius Episcopi patentes acquireret Comes de Los Domino Namurcensi, Bajulo Flandrensi. Pro posse etiam suo fine suo damno ponet Comes de Los bostagium Ducem Lovaniensem, quod si in conventionibus satis dictis deficeret, Dux ad feudum suum manum mitteret, quousque emendatum esset consilio Curiæ Flandrensis, & inde literas ipsius Ducis patentes faciet haberi Domino Namurcensi de propria Comitis de Los hereditate, quam posuit in bostagiariam. Est in veritate Domini Marchionis Namurcensis, quod si Comes de Los uxorem suam rehabuerit, & Domino Namurcensi visum fuerit, quod bene possit Comes de Los per uxorem suam adhæredare Dominum* Willelmum *de terra, quæ est ei assignata, & ipse Comes de Los inde deficeret, feudum Domini Leodiensis, Domini Lovaniensis, esset in prædicta bostagiaria. Hæc omnia plenius tenenda & firmius observanda* Ludovicus *Comes de Los & de Hollandia, & Dominus* Willelmus *tactis sacrosanctis juraverunt. Dominus quoque Marchio Namurcensis, Bajulus Flandriæ, super iis omnibus inviolabiliter observandis, ad petitionem Comitis de Los, & Domini* Willelmi *obsidem se constituit, sigilloque suo cum sigillo Comitis de Los & de Hollandia, & cum sigillo Domini* Willelmi *sæpe dicti, præsens scriptum confirmari decrevit. Testes Arnulphus Comes Ginnarum, Wilhelmus Advocatus Betuniensis, Joannes Castellanus Brugensis, Willelmus Castellanus Audomari, Arnulphus de Ardinalt, Theodoricus de Bunia, Sigerus Castellanus Gandavensis, Walter Bertoldus, Walterus de Solnibei, Bernardus* de

* *Drifcie.* Mantel.

de Rosebais, & quamplures. Actum Brugis in domo Præpositi, die festo S. Donatiani, mense Octobris, anno Verbi incarnati CIↃ. CC. VI.

Nulli ergo hominum &c. nostræ confirmationis &c. Siquis autem &c. Datum Laterani XXII. *Kal. Aprilis, Pontificatus nostri anno primo.*

Et Ada quidem dein rediit. Wilhelmus autem Hollandiam nequaquam eripi sibi passus arbitrio in ceteris harum stetit, injuriam questus identidem, & questus etiam apud Papam. Qui nec preces aspernatus causam rursum cognoscendam dedit Archiepiscopo Trevirensi. Cognovit is & causa cognita pronunciavit sententiam. Quam Wilhelmus cum negligeret, mox eum anathemate Trevirensis percussit, & in terram ejus interdicti sententias promulgavit. Wilhelmus appellavit, & supplex Papæ perquam fervide ejus petiit protectionem. Papa precibus tandem motus avocatam à Trevirensi Abbati S. Laurentii in Oostbroeck rem commendavit. Contra autem cum exciperet Ludovici procurator, & diceret Papæ literas ad jam dictum Abbatem per *sub & obreptionem* veritate suppressa à Wilhelmo impetratas, propositæ exceptionis cognitionem mandavit Papa Abbati S. Oberti Leodiensis diœcesis, item S. Joannis ut & S. Martini Decanis Leodiensibus. Habes rei historiam, & quibus rationibus Wilhelmus Papæ rursum supplex in *c. olim ext. de except. in V. Compilat.* Reperta hæc Compilatio, & edita à Clarissimo Innocentio Cironio Tolosæ Ann. 1645. & semel tantum, quod sciam. Quapropter cum rata sit, & haberi vix possit jam, non abs re sum facturus, si in gratiam Lectoris exscribam totum illud caput, quo res magis sit in aperto. Ita autem se habet:

Dilecto fr. Abbati Sancti Oberti Leodien. diœcesis, & S. Joannis & S. Martini Decanis Leodiens. Olim nostris fuit auribus intimatum, quod cum felicis recordationis Innocentius Papa prædecessor noster mandasset venerabili fratri nostro Archiepiscopo Treverensi, ut compositionem inter nobiles viros L. Comitem de Los, & Willelmum *de Hollandia cruce signatos Trajectensis diœcesis, super raptu nobilis mulieris uxoris ejusdem Comitis, terris, & rebus aliis amicabiliter initam, faceret observari, dicto* Willelmo *nitente contra compositionem venire prædictam, & se ad diffugium convertente, idem Archiepiscopus ejus appellationi non deferens, quam frivolam esse decrevit, in præfatum* Willel. *qui alias erat vinculo excommunicationis adstrictus, specialiter propter compositionem prædictam excommunicationis, & in terram ejus interdicti sententias promulgavit. Cumque postmodum dilectus filius G. dicti Comitis procurator nostras ad vos super executione sententiarum ipsarum literas impetrasset, & H. procurator præfati* Willelmi *in audientia publice contradixisset eisdem, venerabilis frater noster P. Albanus Episcopus, & dilectus filius noster R. S. Mariæ in Cosmedin diaconus Cardinalis, quos procuratoribus antedictis dedimus auditores, quia per ea, quæ ab eisdem fuere proposita coram eis, constitit manifeste dictum* Willelmum *excom-*

communicationis vinculo esse innodatum, procuratorem ejusdem Willelmi *ad impetrandum literas vel contradicendum admittendum non esse sententialiter decreverunt, literis, quas ad vos dicti Comitis procurator impetraverat, absolutis. Nos quidem ad instantiam procuratoris Comitis sæpe dicti, alterius partis astutiam metuentes vobis dedimus in mandatis, ut in commisso vobis negotio juxta formam in prædictis literis nostris expressam ratione prævia procedentes, litteras decerneretis carere viribus, si quas forte à nobis super præmissis pro ipso* W. *in præjudicium sæpe dicti Comitis per subreptionem contingeret impetrari, quæ plenam de prædictis non faciant mentionem. Nuper autem ex parte memorati* Willelmi *fuit propositum coram nobis, quod literis prædicti prædecessoris nostri, supra dicto Archiepiscopo præsentatis idem* Willel. *excipiendo proposuit coram eo, quod autoritate litterarum ipsarum respondere minime tenebatur, tum quia mortuo mandatore exspiraverat jam mandatum, tum etiam quia ultra duas dietas extra suam diœcesim trahebatur in causam, contra constitutionem Concilii generalis, & quia dictus Archiepiscopus has & alias exceptiones ejus legitimas admittere recusabat, idem W. vocem appellationis ad nos emisit, sed præfatus Archiepiscopus ipsius appellatione contempta mandavit venerabili fratri nostro Episcopo Trajectensi, ut compositionem præfatam faceret per censuras ecclesiasticas firmiter observari. Adjectum etiam fuit ex parte prædicti* Willelmi, *quod dictus Comes appellationem frivolam mentiens antedictam, à nobis, excommunicatus existens, veritate tacita literas impetraverat supradictas. Quare pro parte ipsius* Willelmi *fuit à nobis humiliter supplicatum, ut cum idem, ac terra, & alia bona sua sub Apostolicæ sedis protectione consistant, super hoc sibi providere misericorditer dignaremur, non obstante sententia, quam incurrerat cum* Ludovico *in Angliam transfretando, cum ipsum absolverimus ab eadem. Nos igitur eidem ab excomunicationis vinculo absoluto providere volentes Abbati Sancti Laurentii in* Hoftbroch *& conjudicibus suis per nostras dedimus litteras in mandatis, ut si rem invenirent taliter se habere, revocato in irritum quicquid invenirent post appellationem hujusmodi attentatum, causam audirent, & fine debito terminarent; alioquin partes ad examen vestrum remitterent, appellantem in expensis legitimis condemnantes. Porro ipsius Comitis procurator novissime proposuit coram nobis literas, quas pro ipso* Willelmo *ad eundem Abbatem Sancti Laurentii & ejus collegas direximus, subreptas esse per expressum mendacium & tacitam veritatem; nam nec jam dicti prædecessoris nostri mandatum exspiraverat cum mandante, prout nobis fuit ex parte* Willelmi *sæpe dicti suggestum, cum ante mandatoris mortem Archiepiscopus procedere incepisset, nec idem* Willelmus *ultra duas dietas extra suam diœcesim trahebatur, cum ipse Archiepiscopus terminum in tali loco statuerit, qui remotus ab illo non erat ultra quam provisum est per constitutionem Concilii memorati. Adjecit etiam ejusdem Comitis procurator, quod sæpe dictus* Willelmus *autoritate jam dicti prædecessoris nostri alia est excommunicatione ligatus, de qua in literis ad jam dictum Abbatem Sancti*

 Lau-

ende fcoen van aenfien, ende edel, ende (1) broeder des Gra-

Laurentii & conjudices ejus directis nullam fecit penitus mentionem. Quare petiit ſæpe dicti Comitis procurator, ut eas ob cauſas prædictas decerneremus irritas & inanes. Quia vero in tanta juris contrarietate proponentium nobis de veritate non conſtat, diſcretioni veſtræ mandamus, quatenus ſi procurator prædicti W. *infra tres menſes poſt primum terminum ſibi ſuper hoc aſſignatum à nobis, probare potuerit exceptiones, quas coram Archiepiſcopo propoſuit ſæpe dicto, videlicet mandatum re integra exſpiraſſe, vel ſe in cauſam trahi ultra duas diætas contra conſtitutionem Concilii generalis, ſeu etiam ipſum Comitem de Los excommunicatum fuiſſe tempore quo noſtras ad vos literas impetravit, prout ejuſdem* Willelmi *procurator expoſuit coram nobis, vos, niſi dictus Comes probaverit ſæpedictum* W. *tempore, quo literæ ad Abbatem Sancti Laurentii & ejus conjudices pro eo directæ impetratæ fuerunt alia excommunicatione teneri ab ea, quam incurrit cum* Ludovico *in Angliam transfretando, negotio ſuperſedentes omnino jam dictum Abbatem Sancti Laurentii & ejus conjudices procedere permittatis juxta traditam ſibi formam. Procuratore vero ſæpedicti* W. *deficiente in exceptionum probatione dictarum, vel ipſo Comite ſufficienter probante dictum* W. *tempore literarum impetratarum pro eo, excommunicatione alia ab ea, quam in Angliam transfretando incurrit fuiſſe ligatum, vos, litteris ad Abbatem Sancti Laurentii & ejus conjudices obtentis nequaquam obſtantibus, in negotio ipſo juxta formam vobis traditam appellatione poſtpoſita procedatis, nullis literis obſtantibus, ſi quæ apparuerint, harum tenore tacito à ſede Apoſtolica impetratis.*

Unum id adhuc addam, quod Cironius in notis per Abbatem S. Laurentii putet perperam ſignificari, qui cœnobio illi præfuit, quod apud muros Leodienſes eſt ordinis S. Benedicti, cum Abbas debeat intelligi cœnobii de Oeſtbroec aut Hoſtbroec, ut vocatur hic, in ſuburbanis Trajectenſibus. Ludovicus porro obiit Ann. 1218. Herckenrodæ ſepultus. Supervixit marito Ada, & ipſa, poſtquam deceſſit, juxta eum ſepulta, ut ex Archivis Herckenrodenſibus conſtare ait Mantelius in Haſſeleto *cap.* 2. & *cap.* 20.

(1) Non fratrer, ſed filius, ut demonſtravit Buchelius & ad Bekam & ad Hedam ſecutus Pontanum in Gerardo Naſſovio *lib.* 6. *hiſt.* Ottonis frater Gerardus, ut in veteri charta inedita: *Otto bonæ memoriæ Electus Trajectenſis fratri ſuo Domino Gerardo Comiti Gelrenſi contulit in feudo decimas de novalibus in Comitatu ipſius, & hanc conditionem impoſuit &c:* Idem tamen quod Beka, & Heda habet, ſed perperam, & fere ut vara vibiam, Albertus Abbas Stadenſis. Add. Jo. à Leidis *lib.* 21. *hiſt. cap.* 8.

Graven van Gelre. (1) Dese *Otte* en was maer XVIII. jaer out. Ende want hy te jonc was, woude hy te Romen varen om oirlof van den Paus te crighen, in den jaer ons Heren CIↃ. CC. ende XV. die onlanghe dair na te *Noortbusen* sterf an die saghe op die VII. Kalende in Aprille, na dat hy dat Bisdom hadde bericht in grooten vreden vierde half jaer, ende wert begraven in die Doemkercke mit betameliker eer. Dese jongelinc was van grooter onderscеyden in rechteliken saken, ende harde vroet ende voersienich in allen saken des ghemenen oerbaer.

OTTE VANDER LIPPE *die* XXXIV. *Bisscop t'Utrecht.*

Na dat Bisscop *Otto* die van jonghen jaren was begraven, daer tegenwoordich waren dese voergenoemde Grave van Hollant ende Grave van Gelre, ende vercregen an den Capittel mit hoere bede, dat *Otte* een jonger broeder van der *Lippe* wert gecoren die XXXIV. Bisscop, die met consente des Aerdscen-bisscops van Colen ontfenc die Bisscops benedixi van den Heere tot Vranckenvoerde, ende daer ontfenc hy mede dat weerlike rechte van den Keyser *Vrederic.* Dese *Otte* besette al syn sloten wiselic ende oirbaarlic, (2) ende nam dat cruce an mitten Keyser, ende voer over meer, ende dat Sticht beval hi *Herman* sinen broeder trouwelic te berechten. In desen tiden waren twee vermaerde Ridders, die een hiet *Wouter*, ende die ander hiet *Waelwyn*. *Wouter* was geboren uit Brabant, ende *Waelwyn* uit Hollant. Het gesciede dat dese twe lieve gesellen souden riden tot enen tornoy, ende des morgens vroe gingen sy in een kercke, dair sy mit innicheden misse horen wouden, eer sy in den tornoy reden. Dair gesciede datmen misse sanc

(1) Albert. Abbas Stadensis ad Ann. 1212. *Theodericus Trajectensis obiit. Cui frater Comitis Gelriæ per Adolfum Coloniensem Archiepiscopum, cui Canonici electionem dederunt, subrogatur, adolescens* XVIII. *annorum, diuque est pro dispensatione circa ipsum in Curia laboratum. Tandem alio anno Papa ipsum videre voluit, & cum se præparasset ad iter obiit Cui Otto major ejusdem Ecclesiæ Præpositus successit.*

(2) Mox postquam inauguratus. Nam inter Præsules, qui in Acon contra Turcas & Saracenos congregati Ann. 1217. Trajectensem etiam refert Jac. de Vitriaco *lib.* 3. *hist.*

ſanc van den heyligen geeſt, ende als die miſſe uit was, begonnen ſy een miſſe van onſer Vrouwen. Ende want *Wouter* onſer Vrouwen ſeer minde, ſo hoorde hy haer miſſe al totten eynde. Mer *Waelwyn*, die der weerliker eren gierich was, reet in tornoye, als die eerſte miſſe gedaen was, daer hy groote arbeit dede om den Ridderliken lof te vercrigen. Ende als *Wouter* die benedixie geſien hadde van der ander miſſe, dede hy haeſteliken ſyne wapenen an, ende reet met ſinen geſinde ſedeliken in den tornoye. Ende t'eerſte dat *Wouter* in die baen quam, ende reet, was elc Ridder moede, ende wouden ter herbergen riden. *Waelwyn* quam hem tiegens, ende nam *Wouter* ſyn geſelle vriendeliken in ſyn armen, ende ſprac hem aldus toe: *Alre edelſte geſelle, God moet die benedien, die huden aen deſen daghe dat geruſt van den love heveſt gewonnen, ende vele Ridders vertreden.* *Wouter* neyghede ſyn hovet ende lachede. Want hy wel wiſte, dat hy op dien dach in den tornoye niet wel geweeſt en hadde. Mer doe deſe *Wouter* den lof ſyns namen den Erauden hoorde nomen ende roepen ſonder aflaten, verwonderde hi hem des ſeer, en ſprac mit Waelwine. *Lieve geſelle weet dat ic van deſen daghe in den tornoye niet en quam, want doe di wech ginghes hoorde ic daerna miſſe van onſer Vrouwen ten eynde toe. Ende die hevet my deſen lof behouden, als die minen naem behouden wil. Waerom wy alre lieſſte geſelle aflaten willen deſe waerlike eer, ende aennemen een geeſtelic leven, dat nemmermeer verganckelic is.* Ende ſonder merren gingen deſe twe Ridders in een clooſter, hiet *Heymenrode*, ende namen aen die oerde ende dat abyt, daer ſy in leveden ſalichliken in der leere der heyliger luden, ende *Wouter* leerde ſinen *Zouter* van beginne totten eynde, ende las ſine pſalmen bet dan ymant, die daer was van den broeders. Ende als hy op enen dach devoteliken ter kercken ende ter miſſen was, ende leyde ſyn handen met innighen gebede opwaert ſtreckende, ſoo viel een gulden cruus van den hemel in ſinen handen tot een teyken, dat ſyn bede Gode bequaem ende ontfanckelic is. Ende dat ſelve cruus brochte *Adelheidis* die Gravinne van Hollant van dane tot *Reynsburch* int clooſter, ende gaf den cloeſter vele botren jaerlicx in aelmoeſen. Deſe eerſame Gravinne ſterf in den jaer ons Heren CIↃ. CC. ende XVIII. op die ander Idus in Februario, ende mit grooter ere begraven tot *Reynsburch* int

clooſter.

cloofter. Grave *Willam* nam hier na een ander wyf, die *Maria* genaemt was, mer hi en levede niet lânghe dair na, want defe felve Grave fterf na in den jaer ons Heren CIↃ. CC. ende XXII. op die ander Nonas in Februario, na dat hy die Graeffcap van Hollant ende van Oeftvrieflant XIX. jaer hadde berecht. Defe *Willam* wert gevoert tot *Rynsburch* in dat cloofter, ende daer begraven mit betameliker uytvaert.

FLORIS *die* XIII. *Grave van Hollant.*

Ende als *Willam* die edel Prince doot was bleven, fo wert verheven in die Graeffcap van Hollant *Florens* fyn foon, ende nam te wive des Hertogen dochter van Brabant, die *Henric* genoemt was, (1) en haer naem was *Mechtelt*, daer hy by wan *Willam* die Roomfche Coninc, *Florens* die Droffaet, *Adelheit* van Henegouwen, ende † *Mechtelt* die Gravinne van *Hennenberch*. In defen tyden quam Biffcop *Otto* van Jherufalem weder, ende vant al fyn lant wel te vreden, die hem daer na in grooten onvreden bevant, want Grave *Otte* van Gelre vele manne had in *Zallant*, die feer fwaerlic befcat worden van des Biffcops ** ambochts-luden, alfo dat fy arme worden van goede, ende tytliker haven. Waerom defe felve Grave befettede des Biffcops luden tot ende bi der tollen te *Lobede*, ende maeckte een eninghe mitten luden die in *Zallant* waren tiegens Biffcop *Otten*. Die Biffcop *Otte* van *Utrecht* overmits hulpe des Biffcops *Dircx* van *Monfter* ende *Hermans* fyn broederen, verfamende een groot heer, ende meenden hi woude barnen in die Graeffcap van Gelre die dorpen, die hem naeft gelegen waren, ende die luden, die hem ongehoorfaem waren, daer uyt met

** *Villicos.* Beka. *villicus* eft *procurator, difpenfator.* V. Menag. Amoenit. Jur. Cap. XVII.

(1) Ipfa id fatetur in charta Ann. 1253. *Mechtildis Comitiffa Hollandiæ Dei providentia mater Domini Willelmi Romanorum Regis illuftris omnibus præfentem paginam infpecturis falutem in Domino &c.*

† De hac & mirabili ejus partu Chronica Ofnaburgenfium apud Meibom. 2. rer. Germ ad Ann. 1370. *Et pater iftius Comitiffæ fuit Florens Comes Hollandiæ & Selandiæ quartus nomine, decimus tertius numero: qui duxit Mechtelt filiam Henrici Ducis Brabantiæ, quæ genuit duos filios. Primogenitus Wilhelmus nomine, qui fecutus patrem in hereditate & poftea factus Imperator Romanorum. Secundus filius Florens Droffatus. Prima filia dicta Adelheid duxit in virum Comitem de Henneganwe: altera autem Mechtelt duxit Comitem de Henneberg fupra nominata.*

met machte verdriven. Ende daer tiegens vergaderde dat volc uit *Zallant* mit hulpe s'Graven van Gelre by *Borkelo*, ende meenden si wouden den Bisscop wederstaen. Mer die Bisscop mit geluut der basunen, ende dat geclanck van hoornen quam manlic tiegens sine vianden, wies hi een deel dootsloech, ende venker dair veel meer, ende verjaghede al d'ander. Ende sonder merren wan dese Bisscop twee casteel, die *Voorst* genoemt waren, die hy altemael destrueerde, en dat derde casteel, dat *Bouchorst* hiet, verbrande hy altemael sonder den meesten toorn. Want die Borchsaten in den casteel desen twist yerst hadden gemaect, ende hadden dat gemeen volc van *Zallant* getroost tot ongehoorsaemheit. Die Grave van Gelre, die hem seer veronwaerde om des Bisscops zeghe, ende creech in syn hulpe den Hertoge *Walraven* van Limburch, ende die Grave *Henric* van Renen met twe dusent Ridders, ende bat mede den jonghen Grave *Florens* van Hollant, dat hy hem mede helpen woude. Ende dese *Florens* quam die *Lec* op mit al te veel scepen, ende verbrande des Bisscops huys tot *Gheyne* harde viantlike. Ende daer teghen die Bisscop *Otte* voersz mit hulpe *Geraerts* des Aerdscen-bisscops van Bremen syns broeders, ende *Didderics* des Bisscops van Monstre syns neven, ende *Hermans* vander *Lippe* syns broeders versamende CIↃ. Ridderen, ende wouden striden tegens dese voerseide Princen al onvervaert. Mer die Bisscop *Coenraet* van † Portuenen, die des Paus Legaet was, quam al onverhoet ten stede, dair die stryt wesen soude, ende verhilt desen begonnen stryt, ende seide dair tusschen een soene ende gesceyt tusschen hem beyden, ende hoer beyder wille, in deser manieren; Also dat die Grave van Gelre soude quytscelden al syn toesegghen, dat hy in Zallant hadde, ende gevent die goede Sinte Martyn, ende die Bisscop soude dat Hof te *Clifteren* ende tot Sente *Odelenberghe* uytgenomen die Proestie ende die Dienstmannen den Grave van Gelre weder geven te leen van hem te houden, ende die Grave van *Hollant* soude hebben voir sine Dienstmanne, die hy dair wonende hadde, vyf hondert pont, ende soude vry ende quytscelden der kercken van Utrecht.

† Portuensis.

In den jare ons Heeren CIↃ. CC. XXV. doe gesciede binnen der Stede van Groninghen een groot stryt tusschen *Egbert* den Borch-

Borchgrave van *Groningen* ende *Roelof* den Casteleyn van *Coeverden.* Waerom die Bisscop van Utrecht mit machte tooch tot *Groeningen*, ende maecte aldaer vrede ende geboot dien te houden beyden partyen op haer lyff. Mer als die Bisscop van dane was, wan *Roelof* van *Coeverden*, *Egberts* casteel van *Groninghen*, dat by hem stont, ende destrueerde dat, ende quam mit macht binnen *Groningen*, ende brac den vrede, ende verjagede *Egbert* in Vrieslant. Ende hier tegens versamende *Egbert* een groot heer van Vriesen, ende besat dair mede die Stat van *Groningen* al om, dair hy menighen storm an dede, so dat hy een deel van der Stat verbrande, en verjaghede *Roelof* dair uit, dat hy van der doot ontquam, ende vlooch tot Coeverden. *Roelof*, die meende in allen manieren dese quaetheit te wreken, versamende haestelic vele wapentuers, ende stormde die Stadt van *Groningen* sonder aflaten. Mer die Bisscop die den noot synre Stadt harde snellic vernam, versamende uitgecoren vechters, daer hy *Roelof* mede verdriven woude van den besate van *Groningen*, ende dat casteel van *Coeverden* met crachte weder doen nedervallen, ende die Grave *Gheryt* van Gelre quam in des Bisscops hulpe mit vele lieden gewapent, ende Grave *Florens* van Holland sende hem groote cracht van Ridderscap. Grave *Dideric* van *Cleve*, ende Grave *Baldewyn* van *Benthem* gaven hem ooc hulpe. Die Bisscoppen van Colen ende van Monstre seynden hem also vele gewapents volcs als hy begeerde, ende van desen is vergadert een scoon heer by ** Anonc, daer die Bisscop van Utrecht *Otto* sinen tenten sette, ende was daer dien dach met desen voerseiden Princen in groote bliscap. Ende dair by oordeel ende vonnisse synre Princen verwysden desen *Roelof* uit alle syne goeden, dat hyt mit allen rechte verboert hadde, ende alle die gene, die *Roelofs* hulpers waren, dien vergave hy 't volcomelike. *Roelof* bedachte die groote mogentheit des Biscops, ende brac syn besit van Groningen, ende sette sine tenten (1) bi den dorpe van *Coevorden*, ende bedachte te voren, dat dair een breet onlant, ende een kade tusschen lach,

(1) *Dissolvit obsidionem ab opido Groningiæ, & continuo castra sua fixit prope villam Covordiæ.* Beka.

** *Anonc.* Sic edidit Cl. Matthæus. In textu Bekæ habetur *Anem.* Utrumque male. Rectius Buchelius in Notis ad hunc locum Bekæ *Anen.* Interpres infra p. 143. etiam habet *Anen.* Adde Alting. in Not. Germ. infer. part 2. voce *Anen.*

lach, daermen niet lichte en mochte over comen. Des anderen daghes als die dagheraet opginc, ende die sonne begonste te scinen, die Heer van *Goer*, die Sinte Martyns banier droech, dede die basunen blasen, ende die * bonghen slaen, ende tooch voor mit uitgecoren wapentuere, ende al dat volc volchde hem, na dat menichsins gewapent was, ende als die beleyders vore waren van des Bisscops heer, waenden sy te trecken over die zudde, ende also sy verlast waren met wapen versoncken sy in die (1) moederinghe stede des onlants, ende verdrenckten alle in die zudde, andere die niet alleene van den *Drenten* maer ooc mede van den wiven versmoort worden, ende sulc ander syn versmoort van grooten dorst, ende also doot gebleven. Ende sommige die seer gewont waren syn hoir vianden nauwelike met snelre vaert ontlopen. *Roelof* met sinen Ridders vervolgheden dat vliende volc alle die nacht, ende verhilt al hoer provande, hoer tenten, ende hoer cleynoot, ende is mit grooten love ende mit seghe weder gecomen in *Coeverden*, dair die overste waren Grave *Geraert* van Gelre, *Giselbrecht* van Aemstel, *Dideric* des Bisscops broeder van Deventer. Mer die Bisscop *Otte* wiert gevangen ** in eenre sudde, dien sy martelike jammerlike mit menigerhande pynen handelden, want dat fenynde felle volc villeden hem sine crune al bloedich van sinen hoofde mit messen, of mit horen swaerden. Ende ten lesten na vele versmadenissen, die sy hem deden, so worpen sy hem in die alreonreynste soeden die sy wisten, ende vertreden dair in. (2) Dit gesciede in den jaer van XVI. op die Kalende van Au-

* *Bongben* sunt tympana. Beka *b.*

** *In palustri loco.* Beka *Sudde.* Vetus. *Palus, lacus.* Kilian.

(1) Longe aliter rem commemorat ab aliis perperam edoctus Albericus ad Ann. 1227. *In Frisia*, inquit, *Episcopus Otto Ultrajectensis contra quendam Rodulfum pessimum tyrannum quoddam obtinuit oppidum, tyrannus ille à Frisonibus aggregatis Episcopum cum suis in oppido obsedit, ignem apposuit, ignis violentia oppido destructo capitur Episcopus, & crudeliter interficitur, itaque ducenti circiter tam milites quam militum filii cum supradicto Episcopo fuerunt occisi.*

(2) Verba hæc sunt interpretis, sed corrupti sunt numeri. XXV. dixit jam supra, sic ut apud Bekam est. Sed haud dubie non recte. Nam contigit demum cædes hæc Ann. 1227. ut late ea de re dixi ad Anonymum à me editum *cap.* 24. Albertus Abbas Stadensis ad Ann. 1227. *Otto Trajectensis Episcopus versus Trentam ante Colfelde, Fresonum insolentiam compressurus, in paludoso loco à rusticis die Pantaleonis*

Augusto. In den stride bleven doot meer dan vyf hondert Ridders mitten Bisscop, ende daer toe menich edel man gewapent, ende daer mede was (1) *Bernt* van *Horstmaer* een edel man, ende die alrevermaertste man onder den Ridders van Duutsche lant, die onthilt hem ene wile op sinen scilt, ende ten lesten versonc hi neder. Mer hi hadde te voren grooten scade gedaen in den vianden. Die Bisscop *Otte* wiert al heymeliken uter mudder getogen, ende mit groten wenen ende scryen beyde van Clesien ende van Leken begraven tot Utrecht in die Domkercke na dat hy dat Bisdom XIII. jaer in

leonis feria quarta occiditur. Ibidem Comes Gelriæ vulneratur, & plurimi circa * CC. *omnes milites, aut filii militum, perimuntur, Thidericus Præpositus Daventriæ, Episcopi frater, vulneratus,* VII. *die occubuit. Corpus defuncti Episcopi maximo cleri & populi mœrore Trajectum defertur, & in beati Martini Ecclesia sepelitur.* Patrem habuit Otto Bernardum Comitem Lippiensem, quem ipse Episcopum Leathensem in Livonia ordinavit, ut refert Crantzius in metropoli *lib.* 7. *cap.* 24. Idem Albertus Abbas ad Ann. 1228. *Mira res. Otto Trajectensis Episcopus Bernbardum patrem suum in Episcopum consecravit Aldenfele, & postea pater cum eodem filio Gerardum, alium filium, in Bremensem Archiepiscopum consecravit. Idemque Gerardus alium fratrem in Episcopum Paderburnensem Bremæ ordinavit.*

* Cæsos ait CCCC. Gobelin. Person. Cosmodrom. *ætat 6. cap.* 64.

(1) Teutonicorum omnium *famosissimus*, ut ait Beka. *Aliquibus Papis & quatuor Imperatoribus, quibus servierat, super omnes acceptus*, ut Anonymus, quem edidi Ann. 1690. *in consiliis expeditus, largus, pulcher, & longus, fortis, & tamen compositus, cujus militiam*, inquit, *& audaciam commendabant Richardus Rex Angliæ, cui multum servierat in guerris.* Meminit ejus etiam Levoldus de Northoff Chron. Comit. de Marka ad Ann. 1212. ubi prælio ait captum, quo Otto IV. Imper. à Philippo Galliarum Rege victus fususque. Fuit Comes Horstmariæ, seu ejus loci dynasta, ubi adhuc arx seu Præfectura ejus nominis in diœcesi Monasteriensi tribus à metropoli miliaribus distans, ut testis est ad Levoldum Meibomius in *not.* Meminit Rigordus. Meminit Guillelmus Brito, sed is perperam Girardum vocat, & dynastam Hostimalem *lib.* 11. *Philipp.*

Et quo Teutonicos inter præstantior alter
Non fuit, aut major membris, aut corde Girardus
Hostimalis contra Francos emissus ab oris,
Qui tantæ famæ, qui tanti nominis heros,
Ut vix Ottonem Saxonia præferat illi.

S 2

in groter eren berecht hadde, ende dat Stichte tegens rovers ende vianden ter doot toe bescermt had. In den selven jaer hebben die Nonnen van Sint Servaes hoer swarte covele verwandelt, ende hebben graeu abyt aengenomen tiegen wille ende behagen hoere Priorinne, die † *Huland* genoemt was.

† *Galindis*. Beka.

WILBRANDUS *die* xxxv. *Bisscop t'Utrecht*.

Als Bisscop *Otto* verslegen was, als voerseit is, quam Grave *Florens* van Holland mit anderen Oversten, der Kerken van Utrecht Dienstmannen, tot Utrecht, ende bat voer sinen neve *Willibrando*, die Bisscop tot *Paderborne* was, des Graven soon van Oldenborch, datmen hem Bisscop kiesen woude. Ende als dat ghemene Capittel versament was, ende hem hier op berieden, of sy wouden des Graven vriendelike bede laten gescien. Ende als rechtevoert die Grave van Gelre, ende die Heer van Aemsterlant, die ter doot gewont waren, hadden enen dach ende een corte tyt uyt hore vanghenisse te gaen, ende worden gedragen op haren bedde liggende int Capittel, die al wenende baden der Clesyen, dat men holpe, dat si uter vanghenisse quamen. Ende alsmen sach dese dus jammerlike gewont worden, alle die goede luden van der Clesie screyende bitterlike, ende alle der luden rouwe van des Bisscops doot wert dair vernywet, alst geen wonder en was. Waerom dese Heer *Willebrant* van *Paterborne* als een wys man dit te wreken wert gecoren die xxxv. Bisscop tot Utrecht, een stadich, ende wys man, en hoech geboren. Mer want dese *Willibrant* in dien tyden was in Italien, ende altoos hadde onlede in des Keysers saken, daerom sende men besceyden wise manne over berch mit grooter haeste, ende brochten desen Bisscop tot in den nywen Bisdom. Ende die begeerte der clesyen presenteerden dese an den Roomschen Hof, ende dit wert also gedaen. Want die Paus *Gregorius* die ix. also genaemt bi rade synre Cardinalen, (1) so versette hi sinen lieve *Willibrandum* van *Paterborne* tot *Utrecht*, ende gaf hem

(1) Idem Abbas *d. loc. Willibrando Paderburnense Episcopo in sedem Trajectensem translato, Bernhardus, Embricensis Præpositus, Paderburnæ in Episcopum eligitur, & Bremæ à fratre suo, Bremense Archiepiscopo, ordinatur.*

hem syne benedixie, ende senden eerliken in syns vader lant. Dese nywe Bisscop ginc sitten te rechte binnen Utrecht, dair syn hoghe mannen mit rechte ende mit oordeel wysden, dattie Grave van Gelre vry ende los wesen soude mitten anderen gevangen van der vangenisse des Casteleyns van *Coeverden*. Want die selve Casteleyn als een verbannen man overdadich ende onwittich sinen rechten Heer onweerdigher doot syn lyf had genomen. Doe versamende dese Bisscop beyde van syn selfs macht, ende mede uit Vrieslant, overmits des Paus aflaet een machtich groot heer, dat hy tegens die van *Coeverden* ende tiegens die *Drenten* deylde in ses bataelgen, ende daer tiegens setten dese voerseide *Drenten* ooc ses partyen omtrent, daer sy den Bisscop mede wederstaen wouden, dair sy hoer palen so vaste mede besetten, datmen in hoer lant niet comen en mochte sonder groten scade. Mer dese Bisscop als een onvervaert Prince quam tiegens sine vianden van allen siden, ende sloeger vele doot, die hem wederstonden, ende verbrande vele dorpen, ende vervolchde dat vliende volc al ter doncker nacht toe. Des morgens daer na als die sonne op was, ende als die voghelkins met horen singhe die dach condich makeden, quamen die van *Coeverden* mitten *Drenten*, die seer ontsaghen des Bisscops mogentheit, ende gaven hem selven in des Bisscops genade, ende setten dair ghiselen voir den Bisscop, dien hy ontfenc, ende ontbantse van der maledixien op deser voerwaerden, die hier na comet, alsodat *Roelof* den Bisscop vri overleveren soude dat casteel tot *Coeverden*, ende alle recht ende alle jurisdictie van der *Drenten* soude hy Sente Martyn vry eygen weder geven, ende drie dusent marc betalen voir alrehande scade, dien sy gedaen hadden, ende hondert mannen gewapent senden in Lieflant, ende een nonne clooster stichten van Sinte Benedictus oorde, ende dat goeden tot xxv. provenden. Ende als dit gedaen was, so dede die Bisscop dat casteel te *Lare* breken ten gronde toe, ende dat casteel tot *Coeverden* besette hy, ende dedet bewaren met getrouwen hoeden, ende sinen hulpers gaf hy oorlof, ende danckte hem vriendeliken, ende bevalse Gode, ende reet van dane tot Utrecht tot Sente Martyns feeste met grooter eren. Mer *Roelof* die hem bitterlike seer bedroefde, dat hy den Bisscop dat casteel hadde overgeven, ende dat hy dus afgeset

 was

was van den Ambochte van der *Drenten*, vermyede mit gelde enen van dien, die op ten casteel voerseit waren, dat hy hem dat casteel verraden soude tot eenre bequamer tyt. Ende onlanghe daer na gingen die meeste hope der luden, die opten casteel laghen mit desen verrader van den casteel int dorpe, ende *Roelof* die lach daer ende scoel bi den casteel, vercreech die brugghe, ende ginc binnen die uterste poorten, ende wan dat casteel met loosheden, ende sloech doot die ghene, die hy dair op vant, ende besettet al vast mit sinen luden. Die Bisscop was harde gram, ende sonder wonder, als hy dat casteel verloren hadde, ende geboot dat casteel van *Hardenberch* daer tiegens te besetten, ende dede gemeen heervaert bieden tegens *Coeverden*, ende tiegens die *Drenten*. Ende hierom in den jaer ons Heeren CIↃ. CC. ende XXVIII. als alle broeclande bevroren waren, ende men over al reysen mochte, tooch die Bisscop mit enen machtigen heer in der *Drenten*, ende meende dat hy des anderen daghes toornen ende tynnen van den casteel toe *Coevorden* mit alrehande instrumenten breken soude, ende al sine viande daer op te samen vanghen. Mer dese hope ginc al te niet, want ter selver nacht quam groot wint ende reghen, waer by dat ys ende snee te nyete ginc, ende altemael dat heer moste afterwaert wycken over Ysselen, ende laten haer instrumenten daer bliven. Ende die Bisscop predicte van nywes des Paus aflaet, ende sende in Vrieslant om hulpe. Ende als dese somer quam, so vercreech dese *Roelof* bestant, ende belovede dat hy houden soude drier *Abten* segghen van Oestvrieslant van alre misdaet, die tot desen daghe toe tusschen den Bisscop ende hem gesciet was, ende binnen desen bystant ginc *Roelof* totten casteel van *Herdenberch*, ende begonde mitten Bisscop te spreken van den payse deser soene. Die Bisscop die hem seer verwonderde van des *Roelofs* comen, ende vraghede hem aldus: *Waerom hy alsoo coen was, dat hy mit enen knechte alleen onder alle sine vianden quame.* Daer namen die van *Herdenberch* jegens des Bisscops wil desen voersz *Roelof* als enen onwittighen man ende leyden mit crachte uten † flote, dien si mit *Henric* van *Gravensdorp* raden ende op staken setten. Daerna begonde dat volc in den lande van Utrecht te verwoeden die ene tegens den anderen, also dat scier van daghe te daghe te vechten of te bernen waer. Waerom dese voersz Bisscop

† de conclavi.

Bisscop tot Utrecht quam, ende maecte daer syn onscoude van *Roelofs* doot openbaerliken voor allen luden. Ende overmits hulpe Grave *Florens* van Hollant, so maecte hy vrede ende vrientscap tusschen syne twydrachtige manne. In den jaer ons Heeren CIↃ. CC. XXXI. dat verwaende volc van den Drenten versamende vele wapentuers, ende besaten die Stadt van Groningen, ende *Egbert* die Borchgrave van der Stadt dede die poorten op, ende sloech doot synre vianden vele, ende behilt van synre wederpartye waghen ende provande, ende wel ses hondert paerden. Ende des anderen daghes tooch hy uit, ende verbrande vele dorpen in der Drente. Die Bisscop die hier hem wat in verblide, tooch in Vrieslant, en vercreech overmits des Paus aflaet van daen derdewerf een groot heer van volcke, daer hy crachteliken mede in Drenten ginc, ende verbrande dat dorp van *Coeverden*, ende dat voorborcht van den casteel altemale, ende syn wapentuers ende syn paerde, wapen ende cleder, ende provande, ende grepen wyff ende kinder, die sy wredelike dooden. Ende als dien dach ten avont quam tooch dat Bisscops heer over dat broeclande, om dat hy daer bet bescermt was, ende is wedergekeert tot *Anen*, daer hy in grooter eeren met behouden rove hem seer verblide. Des anderen daghes als die sonne opginc tooch des Bisscops heer mit ongewonden banieren ende mit basunen over dat broeclant, ende haesten hem tot dat casteel te *Coeverden* te besetten. Mer der Drenten een onghetellic volc waren des nachts te voren al heymeliken binnen der vesten des casteels gecomen, ende an die ander side stonden die Vriesen uten Gestichte van *Monstre* in groter hoverden in der Drenten hulpe. Die Vriesen uten Stichte van Utrecht waren in des Bisscops hulpe, ende hadden des daghes te voren groten scade genomen, ende waren seer verwonnen. Ende daerom waren die Drenten so vele te stouter, ende syn mit heercracht te *Coeverden* comen, ende wouden sonder merren striden tiegens des Bisscops heer. Mer die Bisscop sach sinen provande geminret, (1) ende tooch weder achter waert in *Herdenberch*, ende gaf sine soudenaers oorlof. Hy danckede sine

(1) E Drentia Vollenhoam, Vollenhoa Daventriam, & summo hinc cum applausu Ultrajectum contendit, nullis magis invitis, quam qui interim dioecesin mutuis inter se rapinis & villarum incendiis

fine hulpers ende besettede sine sloten, ende vervoldese mit al dat hem behoeflic was. In desen tyden was een Jode in Hispanien, ende om synen wyngaert te bereyden, so ** minrede hy enen cleynen berch, daer hy int holle van enen steene vant een boeck, dat hadde houten bladen, daer in geschreven was mit drierhande sprake, als Hebreusche, Griecx, ende Latyn, van welcker tongen besonder stont van deser manieren: *Christus die Gods soon sal geboren worden van der maghet Maria, ende die sal gepassyt worden om der menschen salicheit.* Ende als die Jode dat gelesen heeft is hy bekeert ten Kersten gelove, ende dede hem dopen mit al synre familie. In den jaer ons Heeren CIↃ. CC. XXXIII. op die VI. Kalende van Augustus ende Bisscop *Willibrant* syn leven, ende sterf te Zwolle, (1) na dat hy VIII. jaer dat Bisdom van Utrecht hadde manlic berecht, ende wert van dane gevoert, ende harde eerlic begraven in den clooster tot Sinte Servaes, want hy dat fondament van der kercke den yersten steen leyde. Dese *Willibrandus* doe hy noch te Paderborne Bisscop was, doe was hy twee werven gevaren int heylige lant om des Keysers * bisscop, daer hi vernam een selsaam dinc, dat van der Stat van Tyla al vaste bi Tharsen lach een groot berch van † avontueren. Want so wie dat vaste VI. weken, ende dair sine biechte claerlike dede, ende ons Heeren lichaem ontfenghe, ende also nuch-

** *comminuendo rupem.* Beka.

* *ob Imperiale negotium.* Beka.

† *mons fatorum.* Beka.

cendiis tumultuantes afflixerant. Addam quod omissum hic, nec ab alio quoquam observatum, ex MS. narratione de Trajectensium bello adversus Trentones: *Episcopus*, ait Auctor ad Ann. 1231. *omnibus Frisonibus valedicit, & in magna ipsorum laude & amicitia ab eis recedit; de cujus adventu, & ex insperato reditu, omnes gaudebant præter illos, qui tempore suæ absentiæ totam terram Trajectensem diversis insultibus, inter se ipsos tumultuantes, rapinis ac incendiis tota illa hyeme infestaverant: ad quorum correctionem cum Episcopus & expensis & collecta militum satis infructuose fere tota illa æstate laboraret, tandem tota illa discordia per Florentium Comitem Hollandiæ, filium Wilhelmi Comitis, qui priori anno militare inceperat, penitus est sopita.*

(1) Præfuerat duos Paderbornæ. Gobel. Person. *Cosmodr. ætat.* 6. *cap.* 64. *pr.* Krantz. *lib.* 7. *metrop cap.* 39. Liber memoriarum ecclesiæ S. Salvatoris VI. *Calend. August. obiit Willebrandus Episcopus, pro quo dantur hic de bonis van Overryn, quæ continent* 34. *jugera vel circiter.*

nuchteren clom opten berch, die soude sonder twivel goede geluckige aventure vinden. Dese voirseide *Willibrant* Bisscop seyde mit waren woirden, dat hi een Ridder gesien hadde tot *Antiochien*, die op desen voirseiden berch geweest hadde om geluckige gratie te vinden, ende dese Ridder vant opt alre-hoochste van den berghe een tafellaken al vol mit meniger-hande spisen, dat hem ende sinen gesinde daghelix spise genoech leverde by te leven.

OTTE VAN HOLLANT *die* XXXVI. *Bisscop t'Utrecht*

Na des Bisscops *Willibrandus* doot was die kerke van Utrecht sonder herde, waerom dat Capittel van Utrecht gemeenlic is te samen geroepen om te kiesen enen nywen Bisscop. *Otte* van *Holland*, die derde also genoemt, by aenroepen des heyligen geestes wert eendrachtelic gecoren die XXXVI. Bisscop tot Utrecht, een edel man, geboren van Conincs geslachte. Dese *Otto* na syns vaders doot was hy geneyget tot Ridderscap, ende ontfenc van sinen broeder die Graefscap van Oest-vrieslant te leen. Dese *Otto* begaf die heerschappy, ende nam an dat Bisdom, dat hy vont al te arm, ende van grooter scout verladen van der oorloge van den ongehoorsamigen Drenten, dat altoos an stont, ende mede dattie dike dicwyle braken, ende dat lant bevloyeden. Mer bider Goids genade so vercochte dese Bisscop die goeder, die hem syn vader geerft had in Hollant, ende betaelde des Bisdoms scout, ende losse-de sine castele, ende berechte alt Bisdom als een waerlic Hertoge lange tyt. Ende om synre beden wille so dede Grave *Florens* van Hollant maken enen groten dyc van *Ameronghen* neder tot *Scoonhoven*, die veel goeds coste, ende te love synre ewiger gedenkenissen, ende dede den Bisdom vele oirbairs. (1) Dese Grave *Florens* in den jaer ons Heeren CIↃ. CC. XXXIV. mitten Hertoge *Henric* van Brabant, ende mit Grave *Dideric* van *Cleve* by gehete des Paus Gregorius die IX. also

(1) Causa belli hæresis, ut Albertus Abbas Stadensis ad Ann. 1234. Ut Emo Abbas in Werum, ut Wilhelmus Procurator ** *to.* 3. & ** 4. *Analect.* ubi ad d. Ann. late de ea re, sola fuit & unica sacerdotum avaritia, impotentia, nequitia.

** Nobis Tom. 2. p. 97. ** Nobis d. Tom. 2. pag. 501.

alſo genoemt voeren in (1) *Stadinger* lant in den Stichte van Bremen, ende verdreven daer uyt mannen, wiven ende, kynderen, dat ſy daer niemant in en lieten bliven, daerom dattet voerſeide volc die Papen ende die clerken hadden verdreven, ende waren weder gekeert ter oefeningen der afgoden. (2) In deſen ſelven jaer Grave *Florens* een onvervaert Prince, die vele tornoy in menighen lande plach te hantieren, dair hy grooten lof an vercreech, die Gravinne van *Clermont* hoorde die mare van der grooter vromicheit des voirſz Princen, ende begonſte te deneken, ende te viſieren, hoe ſy deſen Grave mochte comen te ſien, dair ſi ſo menighe Ridderlike doghet of gehoort had, ende vant ten leſten delen heymeliken raet, dat ſy doe horen man vriendeliken bat tot veel tiden, dat hy een hof ſoude beroepen in Almaengen, dats in Duutſchlant, daer hy ſelver niet en reet, want hi out was, ende hi wilte, dattie Grave van Hollant daer comen ſoude

(1) Alberic. ad Ann. 1234. *Cruce ſignati ſunt Henricus juvenis Dux Brabantiæ, & ſororius ejus Comes Hollandiæ Florentius Guillekini filius, & alii multi, ad deſtruendam quandam Friſiæ inſulam ad Stadingas, ubi increverant heretici, ipſa inſula jam diu in excommunicatione conſtituta.*

(2) Cædem Comitis etiam refert ad hunc annum Godefridus: *Ipſo anno*, inquit, *Comes Hollandiæ in torneamento ſuffocatur apud Corbiam in Ambianenſi diœceſi.* Henricus item Walterus apud Meibom. *to.* 2. *rer. Germ.* Perperam autem refert ad ann. 1238. Albertus Abbas Stadenſis. Cæſum perperam Wilhelmum, perperam Comitis vocat fratrem. *Anno*, inquit, 1238. *Wilhelmus frater Comitis Hollandiæ in torneamento interiit.* Florentio quidem frater, cui nomen Wilhelmus, ſed hic cæſus non fuit, verum cæſo Florentio Willelmi filii ejus tutor, & ſimul Tutor Hollandiæ. Sic ſeipſum enim vocat in charta Ann. 1236. cujus hoc eſt initium: *In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Ego Wilhelmus Tutor Hollandiæ notum facio tam præſentibus quam futuris, quod contuli Abbatiſſæ & conventui Sanctæ Mariæ in Reinsburgh omnia bona ſive hereditatem, quam poſt mortem pueri Immæ & Egidii ad Wilhelmum puerum filium dilecti fratris mei Florentii quondam Comitis Hollandiæ ſunt devoluta &c.* Puer autem qui vocatur hic, poſtea Rex Romanorum, perperam rurſum ab Alberto frater Comitis ſalutatur ad Ann. 1247. *Wilhelmus*, inquit, *frater Comitis Hollandiæ à quibuſdam Epiſcopis & Comitibus in Nuſſia in Regem Romanorum ad gubernandum Imperium eſt electus.*

de mitten Heren van Duutsche lant om den Ridderliken lof te vercrigen. Ende hierom is Grave *Florens* van Hollant ende die Grave van Cleve derwaert gereden mit grooter costeliker gewaden om syns namen lof te breyden, ende wert in den striden gecoren meesten Ridder te wesen van der Almaengen. Ende dair teghen die Here van Inghel wert gemaeckt Prince van den Walschen Riddersçap. Ende sonder merren ordineerden die Erauden die uitvercoren Ridders an beyden partyen. Daer cloncken die basunen ende die tamburen. Daer bloncken die banieren ende die swaerden, ende daer versamenden die Heeren, die seer arbeyden om den ydelen lof. Mer die Grave van Hollant, die des speels gewoon was, arbeyde veel bet dan ymant anders om den ydelen lof der eeren te vercrighen. Want hy vele Walsche Ridders uytwerp, ende door vocht, ende sceyde syne wederpartye, ende waer die Duutsche verladen waren, quam hy hem t'ontsette. Die Gravinne van *Clermont*, die op ten toorn lach, ende van verren neder sach die groote vromicheit des Graven *Florens* van Hollant, ende hoerde over al roepen sinen lof, van grooter begeerten van liesten, so bat sy dicwyl horen man, dat hy hoer bewisen woude, welc die Grave van Hollant waer, onder die Riddersçap, dattet die Grave van *Clermont* ten lesten in onwaerden nam, ende antwoorde sinen wive mit verkeerden aensien aldus: *Ic weet wel dat van volheit des herten die mont spreect, ende dat die Grave van Hollant dynre minnen gebruket, ende sie dyn minre, dien uytgecoren Prince, die den gulden banier draget mitten roden leuwe, dien du mit bernender minnen dicwyl hevesste begeert te sien levende, mer leeft God dien saltu t'avont sien al doot.* Die minlike Gravinne die bekende haers mans felle sinne, peinsede hoe sy den Grave van *Hollant* by enen heymeliken bode mochte waernemen. Mer die Grave van *Clermont*, hoe out hi van jaren was, dede sine wapen aen, ende versamende die Walsche Ridders by hem, ende mitten Here van Nigelle bereden si den Grave *Florens* in allen siden, ende sloegen op hem mit grooten nide. Grave *Florens* die van desen saken niet en wiste, verweerde hem tegen veelheit der Walen, also lange als hy mochte, ende veel sinen vianden, die hem anvochten, dreef hy van hem mit manliker vromicheyt. Ende ten lesten quam die Grave

T 2 van

van *Clermont* mitten ſinen ſo ſwaerliken opten Grave *Florens*, dat hine dootſloech te *Corbi* opte XIV. Kalende van Augusto. Ende als die Grave van Cleve dat ſach, rumede hy daer toe mitten Duutſchen Ridders, ende om wrake van ſinen neve ſloech hy doot den Grave van *Clermont*, ende verjaghede den Heere van *Nighel* uten tornoy. Ende aldus is dat boertelicke ſpel verwandelt in enen bloedighen ſtride. Die Gravinne van *Cleermont* bedochte, dat die Grave *Florens* onnoſelike ter doot was comen, ende dat ſi die eerſte ſake dair of was, van grooten bitteren rouwe verloos ſi horen ſinne, ende woude boven van den toorn neder vallen hebben, ende viel neder in een ſiecte, diemen niet geneſen en conſte, die de *Medici* noemen * *amor bereos*, ende levede onlanghe daerna, ende voer van deſer werelt. Die Ridders van Aelmaengen voerden des edelen Graven lichaem tot *Reynsburch* int clooſter, dat aldaer mit grooten rouwe begraven wiert. Deſe Grave *Florens* was in ſynre bloyender tyt lief ende bequaem onder al den Princen van Aelmaengen, die XII. jaer in grooter eren die Graefſcap van Hollant berechte, ende na ſynre doot quam Biſſcop *Otto* van Utrecht, ende nam den Joncheer *Willam* van Hollant in ſynre beſcermeniſſe, ende berechte mede die Graefſcap van Hollant, ende overmids deſe macht ſo verwan die Biſſcop die Drenten, ende bedwanc die van Coeverden. Ende als hy woude reet hy in hoer lant, dat hem niemant wederſtont. Die Heere van *Nighel* vermids vriendelike beden verſoende hy tiegens den Biſſcop mit alſulker vorwaerden, dat hy een clooſter kercke ſoude ſtichten op die ſtede daer ſyn broeder geſlagen ſoude weſen ende was. In den jaer ons Heeren CIↃ. CC. ende XXXVIII. optie IX. Kalende van Januario voer *Machtelt* van deſer werelt, ende wort begraven int clooſter tot Lauſdunen. Want ſy in voertiden dat Clooſter hadde geſticht in aflaet van haren ſonden, daer ſy groot goet gaf ende eerliken voleynde.

* *hamorrhoidum.* Bek.

WILLEM *die* XIV. *Grave van Hollant.*

Na Grave *Florens* doot des edelen Prince wert *Willam* ſyn ſoon, die ander alſo genaemt, als een recht erſgenaem verhoget in ſyns vaders ſtede die XIV. Grave van Hollant, ende nam

nam te wive een scoen maghet die *Elisabeth* hiet, des Hertogen dochter van *Brunswyck*, daer hy by wan *Florens* die na hem Grave wert. Dese die van beginne syner joghet meer minde hoocheit des ysers, dan blonken des gouts. In desen tyden was Keyser *Vrederic* verbannen daer te voren van den Paus *Honorius*, ende by *Innocentius* den vierden van synre Keyserliker waerdicheyt geset, ende die Coervorsten der Keyserrycks hebben den Lantgrave van *Doringhen* gecoren tot enen Roomschen Coninc. Mer dese Lantgrave levede luttel jaren daer na, so dattet Roomsche ryck echter sonder Coninc was. Waerom die Paus by gemenen rade syner broederen *Petrum Caputium* ten gulden zeile tot Sinte Joris Dyaken Cardinael sende in Germanien, ende vermaende die Coervorsten, dat sy van nywes coren enen Coninc. Die Coervorsten versamende in een Stat, heet *Woeringen*, ende coren eendrachtelyk Joncker *Willam* van Hollant in enen Roomschen Coninc, ende tugheden, dat hy die machtige Prince waer in den lande van Germanien, ende hoe dese koer meer openbaer wert, hoe meer bliscap was onder die Ridderscap. Want dese *Willam* was in den xx. jaer syner oude, doe hy gecoren wert, ende was scoon van live sonder baert, ende al sine leden seer te prysen. Mer want dese jongelinc wapentuer was, ende geen Ridder, daerom so bereide men haestelic al dinc, die daer toe behoeflic waren, op dat na die maniere die Keyser Ridder waer, eer hy tot Aken die croon des Rycs ontfinghe. (1) Ende want vele Ridders mitter tyt hem die cost ontsien, so laten sy

(1) Sumptus olim ingens. Chron. Normann. ad Ann. 1254. *Eodem anno Philippus primogenitus filius Ludovici Regis Francorum fit miles Parisius, cum tanto urbis & civium apparatu, ut retroactis temporibus vix magis solemne festum Parisius factum vel alibi reperiatur. Unde & tota civitas sericis pannis & cortinis extitit ornata &c.* Charta Ann. 1339. *Willem Grave van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, ende Heere van Vrieslant maken condt allen luyden, dat wi verlyet hebben, ende verlyen, mit enen rechten liene Philips van Wassenaer onsen getrouwen Knaep, die Borchgraefscap van Leyden ende anders al leengoed, dat die Burchgrave van Leyden Haer Dideric die lest was, Philips Oem voerseyt, het in synen lesten live in alren rechte hadde sonder alleene die hondert ponden Hollants s'jaers, die ons lieve Heer ons*

ſy af die feeſte, (1) ende ontfaen die waerdicheit der Ridderſchappen mit enen halſlage. Ende daerom ſyn veel, die der regule der Ridderliker oorden niet en weten, waerom ſy rechte Ridderſchap niet en connen hantieren. Ende daerom willen wy onſe materie wat verlanghen, ende in deſen jegenwoordigen Croniken ſcriven, hoe deſe Joncheer *Willam* van Hollant na der Kerſten manier is Ridder gemaeċt, ende die regule der Ridderliker oorden mit hogher feeſten anghenomen ende belovet te houden, op dat dair an horen moghen die Ridders nu ter tyt, wat laſt ſi annemen in hoere oorden, ende hoedane beloſte ſy beloven in hoer regule. Ende als alle dinc bereyt was, na dattie ewangelie van der Hoochmiſſe geſongen was, is deſe voirſeide (2) wapendrager gebrocht voir den Cardinael overmids die Coninc van Beem, die ſprac aldus: *Heylige vader, Uwer waerdicheit brenghen wy deſen uitgecoren wapentuer, ende bidden u innichlike, dat*

ons vader &c. gaf Heeren Dirc Burchgrave van Leyden voirſz toit ſine Ridderſcap te helpen, doe hy Ridder wert, die ſel wi ſelve behouden &c. Vid. *lib.* 4. *de Nobil. cap.* 16.

(1) Tacti collum humerique. Et terni interdum ictus. Æneæ Sylvii vita Frederici III. Imp. *Cæſar Albertum fratrem pluresque Duces & Comites ad militiæ provexit honorem, ter quemque gladio percutiens, trecenti eo die percuſſi milites referuntur.* Ejuſdem adventus Romam apud Mabillon. *Muſæ. Italic. Cæſar ibi ſubſiſtens cum Pontifice & Cardinalibus nobiles viros ſupra centum Germanos fere omnes militaribus inſignibus donavit, nudo ac plano enſe quemque ter verberans leviſſime. Nobiles,* inquit, *ſupra centum.* Raro enim plebeji honore ejuſmodi olim aucti. Conradi IV. conſtitutio apud Goldaſtum *to.* 3. *conſt. imper.* §. 5. *de poteſtatis noſtræ plenitudine ſibi concedimus poteſtatem, quod quanquam pater ſuus miles non fuerit, & noſtris conſtitutionibus caveatur, quod milites fieri nequeant, qui de genere militum non naſcuntur &c.* Vid. *lib.* 4. *de nobilit. cap.* 13.

(2) Nobilis nondum miles, armiger, ſcutifer, famulus, miniſterialis. Et habebant etiam famuli obſequentes ſibi famulos ſed tot non quot milites. Charta Ann. 1354. *elc Ridder met drien peerden ende twee Knapen, ende elc Knaep van der borchtochte voerſz mit tween peerden ende enen knecht.* Proprius militum veſtitus, qui & datus in feudum, ut in charta Ann. 1322. *Item Heer Rogier van Lievendale die hout van Hollant ten rechten lene hondert pont groten s'jaers &c. Item ſo hout Heer Rogier voerſz te ſinen live van den Grave van Hollant Ridder cleder, wanneer dat die Grave Ridder cleder geeft.* Vid. *d. lib.* 4. *de Nobilit. cap.* 18.

dat uwe vaderlicheit ontfaen wil synre belyenghe ende professie, op dat hy onsen Ridderliken geselscape waerdelic mach aengescreven worden. Die Cardinael, die daer stont in sinen ornamenten gecleet als een Bisscop, sprac aldus desen jonghen wapentuer toe: *Na der bedudenissen des namen* miles *dat beduut in onser Duutsche een Ridder, so behoort elken man toe die Ridder worden wil, dat hy sy hooch van maghen geboren, milde van gaven, uytgesceyden in sedicheyt, grootmoedich tegens die hem wederstaet, ende wys in mateliker vromicheit. Mer eer du die belofte van dynre professie doeste so sultu horen mit wijsen berade den last der regulen van Ridderliken oorden. In den eersten mit innighen bedencken ons Heeren passie dagelix misse te horen, ende dat lyf stoutelic in avantueren te setten voor 't Kersten gelove, die heylige kercke te bescermen mit hoiren dienres voir allen quadyen, weduen ende wesen in hoer noet te helpen ende te bescermen, rechte stride te striden ende quade giften te versmaden,* (1) *ende om enen onnosel te verlossen eenen kamp te vechten, geen tornoy te bantieren dan alleen om die Ridderlike oefeninge, den Roomschen Coninc of sine knapen in waerlike saken onderdanich te wesen, ende dat gemeen volc onbesinet in synre machten te laten, ende des Keyserrycs leengoet van den Rike niet te vervreemden, ende voir Gode ende voir den menschen onberispet te leven in deser werelt, ende is dattu dese statuten der Ridderliker oorden wyslic ende wel bewaerste na dynre macht ende na dine weten naernsteliken volbrengest, so saltu verdienen tytlike eer in deser werelt, ende na desen leven euwighe ruste in den hemel.* Ende als dat gedaen was, nam die Cardinael des jongelinx handen, die hy te samen leyde, ende slootse int missale opt ewangeli, dat daer gelesen was, ende sprac aldus: *Wilstu die Ridderlike oirden ontfaen mit begeerten in den name ons Heren, ende die regule, die di alhier voirsproken is, na dynre machte vol te doen.* Die wapentuer antwoorde: *Ic wil.* Dese Cardinael gaf dese wapentuer doe dese belofte bescreven, die

(1) Æneas Sylvius de vita Frederici III. Imp. *Quod si recta ratio nos duceret, nemo militiæ cingulum ferret, qui præclarum aliquod in armis facinus non egisset, aut stravisset provocantem hostem, aut murum ascendisset &c. Sed nos hodie delicatos & in plumis nutritos, qui nudatum ensem nunquam videre, quin & infantes in cunis jacentes, militaribus decoramus honoribus &c.* De duellis dixi quod sufficit *lib. de Probat. cap.* 2. *n.* 100. *& seqq.*

die die ſelve wapentuer voir hem alleen las inhoudende aldus: *Ic Willam van Hollant een Prince der Ridderſcap ende een vry man des heyligen Keyſerrycx belye mit minen ede in der tegenwoordicheit myns Heren Sente Peters ten gulden Zeyle Dyaken Cardinael ende Legaet des ſtoels van Romen te houden deſe Ridderlike oerden ende Regule by deſen ewangelie, dat ic taſte mitter hant.* Die Cardinael ſprac tot hem: *Deſe heylige beloſte ſy dy een waer aflaet dynre ſonden.* Ende als dit geſeit is, doe gaf den Coninc van Beem den Jongelinc enen grooten ſlach, ende ſprac aldus: *Ter eeren des Almachtigen Gods ordineer ic di Ridder, ende ontfanghe di dankelick in onſen geſelſcap, ende dene dat die verloſſer alle der werelt voor Annas den Biſſcop voir dy wert in ſyn hals geſlagen, ende beſpot, voor den rechter Pilatus met gheſelen geſlagen, met doornen gecroont, ende voor den Coninc Herodes gecleet mit enen mantel, ende dair belachet, ende daer naeſt voor al den volcke gewont ende aen 't cruce gehangen. Wiens cruce ic dy rade ende vermane dy aen te nemen, ende te wreken.* Ende als deſe ſaken feeſteliken gedaen waren, ende deſe nywe Ridder als hy miſſe had gehoort, dede hy blaſen trompen, ende tambueren ſlaen, en bellen clincken, ende ſtac mit ſperen driwerven tegens des Conincx ſoon van Beem, ende daerna ſloegen ſy tornoy mit blancken ſwaerden. Ende hilt Hof drie daghen lanc in grooten eerſamen coſt, ende gaf al den Princen ende meeſten mildegaven, ende deylde hem mede ſyn eerſamicheyt. Mer die Cardinael ſcreef den Paus enen brief al dinck alſo als daer geſciet was, ende ſende hem daer by enen ſnellen bode. Ende die Paeus, die hier in verblyt was, ſcreeff ſinen diſpenſator enen brieff inhoudende aldus: *Innocentius Biſſcop knechte der knechten Goids den Rectoor Sinte Marien in Coſmedin ſalicheit ende der Apoſtelen benedixie: Sone belye mit ons, die bekenſte di te weſen een levende lit des lichaems mitten hoofde, dat wy dy blidelike ſcriven, dat bekenne blideliken, dat op die* v. *Nonas in October in den Hof, die by Colen hoochlic verſament was, onſe lieve Soon in Gode Grave* Willam *van* Hollant *mit gemeenre begeerten der Princen, die daer recht hebben om den Keyſer te kieſen; dair hem die ander Princen om verbliden, is gecoren in enen Roomſchen Coninc. Dat wy openbaerlic weten by brieven des ſelven Conincx, ende, ons ſoons* Pieter *toe Sinte* Georys *ten gulden ziele Dyaken Cardinael, op dattie blyſcap, die wy billicx hebben ſullen van deſen oirbaerliken ſaken, dat dynre vreuchde oec te meere ſy om deſen perſoon, die nywes gecoren*

gecoren is. Want dese Coninc, also als dese Cardinael entboden heeft, ende mede die gemeen mare oircont, so is hy een trouwe gelovich man, wys van sinne, vrome van Ridderscap, ende mogende van syns selfs cracht, ende veelre Prince maech ende swager. Hy is mede jonck van jaren, redelic van ondervinden, bequaem van seden, ende van allen lichame behagelyck. Waerom wy hopen in Gode synre macht ende goedertierenheyt, ende dat dese Coninc sal onder die voeten treden alle den luden, die den Kersten luden quaet aen doen, ende den quaden hoer hovede breken, ruste den gemeenre werelt, ende dat corteliken ten Kersten gelove brengen. Die vrede der kercken, ende die staet der gelovighen, sal by desen man mitter hulpe Goids grotelike verhoget werden. Want alle die meeste van den lande hebben desen gecoren, ende hoer hovede hem onderdaen. Dit sprec ende ontbiedt den getrouwen, die du weetste, die hem om dese mare verbliden sal. Gegheven &c.

In desen als dese nywe gecoren in blyscappen sat te Woeringen, ende drie daghen had Hof gehouden, des vierden daghes daerna als die sonne opginc, ende dat gras mitten ripe bevroren was, bliesmen die trompen, ende geboot die paweljoen te breken, ende die Stadt van *Aken* al om te besitten. Daer tiegens die burgers van *Aken* haelten hem ter vaert hore poorten te sluten, ende die doren te grendelen, ende sonder merren hevet dese nywe gecoren Coninc mit onverwonnen Ridderscap sine tenten al omme die Stat gericht, ende sprac in heymeliken rade mit sinen Princen, hoe men enigerhande werck mochte visieren, daer men die Keyserlike Stadt mede mochte winnen sonder vele scade te doen. Ten lesten by subtilen wercluden rade overdroech men, dattet gemeyn volc soude te samen draghen enen hogen dyck, die de Stadt alomme besettet. Ende want si geleghen is in enen dale tusschen berghen, daer vele swevelige watren syn, ende veel claer fonteynen, die die Stadt overvloedich maken, daerom dat water dat altoos meerde, ende metten dike bestopt was, dattet niet wech en mochte, wert te hant also groot, dat die Burgers tot haren husen niet en mochten comen, sonder met scepen. Die burgers die in desen water seer belast waren, beloveden den gecoren Coninc der Stat poorten op te doen sonder weder vechten, ende desen Coninc voer Heer ontfaen, op dat hy dien dyck, die daerom die Stadt

gemaect was, dede breken, ende dat groote water liete gaen, daer t' gewoon waer. Ende als die dyc gebroken was, quam die Coninc binnen der Stadt op ten laetlten dach in October, daer hi mit alle die burgers wel vriendelike ontfangen wert. Des anderen daghes was alreheyligen hoochtyt, doe versamenden alle die Prelaten ende Princen, ende leyden desen gecoren Coninc tot onser Vrouwen kerke der maghet Marien, op dat hy daer die benedixie hoochlic ontfenge na der maniere van der ouder gewoonte, dien die Bisscop van Monstre ende die Bisscop van *Minden* ordineerden in die Sacristien. Die Bisscop van *Ludic* ende die Bisscop van Utrecht cleden mit ornamenten, gelyc enen Diaken, ende leyden also voor den Coninckliken stoel. Doe ontfencken die Aerdsce-bisscop van Colen, die Cancelier van Italien, ende setten in den stoel der mogentheit, ende sprac aldus. *Die almachtige Godt waerdighe dy te heyligen in enen Roomscher Coninc, die David dede salven bi des Propheten Samuels handen te wesen Coninc over al dat Ebreusche volc.* Die Aerdsce-bisscop van Tryere Cancelier van Gallien leyden sine handen te samen, ende seyde aldus: *In dy moet weder comen die geest der verstantenisse, der wetentheyt, der goedertierentheyt, der starcheyt, des raets, ende werde vol des geests, dattu Gode ontsietst.* Die Marcgrave van Brandenborch des Conincs Cameraer gaf hem een vingherlyn, ende sprac aldus: *Nem een teycken dattu alleen een overste Heer biste in die werelt, ende dattu dat Roomsche ryck in synre macht behouste, ende voor aenvechten der Barbaren met onverwinnentliker crachte bescermet.* Die Hertoghe van Sassen, die des Conincs rechter is, gaf hem een swaert, ende seyde aldus: *Nem hier een Coninclike teycken, dair du die onboorsamighe mit sware correxien mede castyes, ende die goetwillighe in vreden mede beschermest.* Die Hertoghe van Beyeren, of die Palensgrave, of syn spisedragher, gaf hem enen gulden cloot, ende sprac aldus: *Nem desen ronden cloot, ende bedwingh die luden in der werelt, dat sy onderdanich syn den Roomschen Coninc, op dattu moghest heten een mogende Prince, ende dat Ryck meerende.* Ende hierna die Coninc van Beem des Keysers scencker by consente des Eerdsceen-bisscop van Colen sette hem een gulden croon op syn hovet, ende seyde aldus: *Ontfenc dese blenkende croon, ende wes in doochdelike wercken also blinckende in die werelt, dattu verdienste die euwighe croone der sa-*

salicheit in den hemel. Ende hier na die Princen die daer by waren neghen ende aenbaden des Conincs mogentheit, ende riepen hem falicheit, ende lof, ende eer, ende alle die Vorsten ginghen byfonder voor den Coninc, ende beloveden hem rechte man trouwe. Dit gefciede in den jaer ons Heeren CIↃ. CC. XLVIII. Ende als defe Hoocheit was, fo hilt die Coninc hoghen lof een volle weke lanc, ende makede condich al fine Princen die rycheit van fynre heerlicheit. Daerna die Ambochtfluden van den Rike verfamenden des anderen daghes enen heymeliken raet van des Conincs oirbaer, ende overdroegen, dat defe moghende manne, Biffcop *Otto* van der Stat van Utrecht, fyns vaders broeder, ende Herthoge *Henric* van Brabant, fyns moeders broeder, des nywen Conincs raet fouden wefen, ende den hoochmoedige finne te beletten van den ftride. Ende Heer *Lubbert* de (1) Regael Abt van Egmonde is geworden des Conincx Vicecancelier. Ende als dit gedaen was. gaf hy de Princen oirlof, ende bevalfe Gode, ende reet mit vliten, ende befocht al die cafteel des Roomfchen Rycx. Alle die Cafteleyn waren hem onderdanich ende gehoorfaem, fonder alleen die Cafteleyn van Keyfersweerde. Waerom defe felve Coninc dat cafteel voerfz befat mit menigerhande inftrumenten, want bi wilen brac men mit fteenen aen den fteenen toornen wat fticken, by wilen ftietmen mit des † rams yferen voerhoefde voor muren ende poorten ter neder. Daer tieghen die Caftelein wel bewaert was met provande, ende met wapen, die t' Cafteel eerliken befcermden voer dat aenftormen des Conincs een jaer ende langher, ende daer t' enden ontbrac hem die provande. Waerom defe Cafteleyne genade begeerde, dien die Coninc ontfenc in fine gratie, doe hy dat cafteel leverde, op dat hy daerna hem trouwe waer, ende te ghenen tyden jegens hem en dede. Daerna alft genaect der hoochtyt, diemen hier int lant hiet *dertien dach*, tooch defe Coninc tot Co-

† aries ferrata frontis.

(1) Qui fub regia tuitione, exempti quantum ad temporalia jurifdictioni epifcopali, Regales olim dicti. Zegler. *lib.* 3. *de Epifcop. cap.* 26. *n.* 16. *& feq.* Fr. Florens *diff. jur. Can.* 2. *per tot.* Infra ad Ann. 1254. loquens de Willelmo Rege, *Ad cujus fupplicationem*, inquit, *idem Papa contulit Abbatibus Egmondenfis monafterii quævis ornamenta Pontificalia, infuper & alia multa gratiofa privilegia.*

Colen, dat hy daer den heyligen drie Coningen een offerhande brengen woude. In dien tiden was een Meyster tot Colen, die hiet *Adelbertus* Bisscop van Ratispoen, broeder van der Predicarer oerden, groot in nigromantien, meerre in Philosophien, ende alre meest in Theologien, die bat den Coninc ootmoedeliken, dat hy mit hem eten woude op den hogen dach. Die Coninc was in hope yets wonderlics teycken van hem te siene, ende en woude den eersamighen vader synre ghestadiger beden niet weygeren. Ende als die misse optie hoochtyt gedaen was, ginc die Bisscop uit synre studier camer, ende ontfenc desen Coninc mit al sinen gesinde harde danckelike, ende leyden uyt eenre salen in een Hof, daer bomen stonden van wonderliker scoonheit, die totter blider waerscap bereyt waren, die daer behoeflic was. In dien tyden was een sonderlinge hart wynter, ende al die aerde was bedect mit grooten snee. Waerom dat gemeen volc, die mitten Coninc daer waren, opten Bisscop spraken heymeliken, dat hy sine weerscap luden in so groten coude sonder vuer dede eten in enen boomgaert. Mer die Bisscop, die dese toecomende dinghen wel wiste, als hy was geseten ter tafelen, ende alle syne geselscap elc na synre waerde geset, ende verbeyden die spysen, t' hant ginc wech dat ys, ende die groote snee, ende daer quam een somer hetten, ende die sonne liet haer rayen uit scinen sonderlinghe warm, ende uit dier eerden wies groen gras, ende bloemen bloyden in wonderliker scoonheit. Uit elcken bomen wiesen telghen, ende groene bladen, ende ripe vruchten, die men rechte voort eten mochte. Die wyngaerden bloeyden, ende gaven soeten lucht, ende hadden ripen druven in groter volheit. Die voghelkyn vloegen hoer vederen, ende songen blydelike. Van welcken sanghe dat sy alle verbliden die daer saten. Ende die vorst des couden winters is altemael wechgegaen, ende die somer hetten wert so groot, dat sulke die daer aten om die ongetemperde hetten deden hoer dubbelde cleder uit, ende maecten hem half naect, ende sulcke ginghen onder die sceine der bomen hier ende daer om hem te vercoelen. Die dienres brochten ter taflen volheit der spysen, so dat sy volcomelyck versaden die groote menichte des volcs. Ende die Coninc verblide hem, ende al die met hem aten in den Hove, die dit wonder saghen. Ende

ten

ten leften als die waerfcap gedaen was, verloos men die Dienres, oft een drocht geweeft hadde. Der voghelen fanck wert alfo ftille. Der bomen vrucht wert fnellic verloren. Die bloyende aerde wert magher ende verdorrede. Die hope van fnee wert daer weder, ende die vorft was daer te voren als hy nu is, fo dat alle die te voren hoer cleyder hadden uytgedaen, ende van grooter hetten fweten in der feeften, die haeften hem al bevende totten vuer in der falen. Ende als dat in wonderliker blyfcap gedaen was, doe bad die Biffcop *Aelbrecht* den Coninc, dat hy den Predicaren finen broederen woude vercrighen mit bede of mit cope ene Hoffte de binnen Utrecht een cloofter op te tymmeren, ende fyn aelmoefen daer toe te gheven, op dat fyn ryck te langher duerde. Die Coninc, die des eerfamen vaders bede niet weygeren en woude, tooch neder tot Utrecht, dien die Biffcop *Otto* fyn Oom van Holland mitten Prelaten ende burgheren blideliken ontfenck, ende bi rade fynre getrouwe vrienden is worden Burger t'Utrecht. Ende doe cochte hy enen breden flechten camp, daer niemant tiegens en hadde, ende gaffe den broederen in rechter aelmoefen een cloofter op te tymmeren, ende daer toe ene grote fomme gouds. † Ende op die felve tyt gaf die Coninc der Stadt van Utrecht, ende der heyliger kercken vryheit ende privilegien fprekende aldus:

† *Defunt hæc apud Bekam ufque ad Ende als dat gedaen was.*

Willam *by der genaden Goids Roomfche Coninc ende altoos meerende allen Kerften luden des Ryes, die defen tegenwoordighen privilegien fullen fien, fyn genade, ende alle goet: Hoe dicke als die hoocheit der Conincliker mogentheit hoer hande uytftrecket onder fyn getrouwe, die onder hem fyn, ende hyfe met giften loont na der verdiente hoerre wercken, alfo dicke fo veftighet die in ftadicheit der puerre trouwen te fterckelicker horen ende ander luden wille tot finen dienfte. Hierom ift, dat wy naerftelike mercken puerlicke trouwe ende waerlike minne, die onfe lieve getrouwe burgers van Utrecht tegens onfe Hoochlicheit haer toe gehadt hebben, ende noch bekent fyn mit merckenden finne te hebben, ende wy willen dat fy van fonderlingen voordeel ende van vriliker genade verblydt fyn, verlenen hem allen ende elken mit defen tegenwoordigen brieve, dat geen Prince, Marcgrave, of Hertoge, of edele man, geeftelic of waerlic perfoon emant van horen burgheren of in die Stadt † woonden, buten der Stadt muren te rechte an fpreken mochte, oft ymant te*

† woonende.

te setten van dien alleen, dat den waerliken rechte toebehoorden, ten waer een Keyser ende een Coninc, also verre als sy voor den Bisscop van Utrecht boren Heer of voir den rechter, die van hem in der tyt geset ware binnen Utrecht bereet syn recht te doen. Ende verbieden mede sterckeliken mit desen brieve, datse niemant jegens dese verleninghe en dorre letten ofte moeyen. Ende wie hem des onderwonde te doene die sal weten, dat hy vallet in swaerliker belgheniss en der Hoocheit, ende ter penen geven sal synre misdaet hondert marck gouts. Des syn getughe eersamighe lude die Bisscop van Ambiens, ende Aernout van Wesemael, Henric van Voern, Claes Persyn, Dirc vander Goude, Philips van Wassenaer, Willam van Brederode, Hughe van Tielonghe, ende Dirc van Teylinghen Ridders. Gegheven tot Utrecht op die XVI. *Kalende van Julius in der tienden indictie, int jaer ons Heeren* CIↃ. CC. *en* LII.

Ende als dat gedaen was, tooch dese Coninc in die Graefscap van Hollant, dair hi harde blidelike ontfangen wert, ende dede in die Haghe tymmeren een Coninclic paleys, dair hy van hoghe saken des Ryces te rechten plach. Die Statlude ende die Borchsaten gaven goetwillichlic den Conincliken tins, ende brochten in des Keysers camer, so dat syn camer overvloedich ryc wert, ende grootelyck van scatte wert. Doe versamenden Raetsluden ende Rechters † wel van LXX. Steden tot Mense om te spreken van den gemenen vrede, ende sanden desen Conic enen brief by hogen boden inhoudende aldus: *Willam den Roomschen Coninc boren gloriosen Heer Raedsluden ende Rechters meer dan over* LXX. *Steden in Duutschen lande onderdanicheyt ende onsen euwighen dienst. Uwer Hoocheyt doen wy te weten te desen tegenwoordighen brieve, dat wy syn te Mense opten* XXIX. *der maente van Junius tot eenre gemeenre sprake overmits eens edel mans Aelberts van Waldecke, die een rechter is int lant des Keyserryes. Vaste vrede ende seker geleyde is dair geset van alle oorloghe ende twydracht. Waerom wy bidden uwer Conincliker mogentheyt, ende raden, also verre als dat ghy die lantvrede die salichlic begonnen is wilt confirmeren ende gestercken mit brieven uwer mogentheit. Want het kenlic is, dat het inbrinct uwe oirbair, nutscap, salicheit, ende eer. Ende weet dat wy mit grooter begerten verbeyden die zierheit uwer saliger toecomst tot onsen lande. Gegheven te Mense opten lesten dach der maent van Junius.* Die Coninc, die desen sentbrieve weerdichlic ontfinc, geboot desen

† Deest illud apud Bekam, *wel van* LXX. *Steden.*

ſen Lantvrede vaſt te houden elcken man op ſyn lyf, ende deſen voerſeiden boden maecte hy ryc mit Coninclikcn giften, ende ſendſe eerlick weder in ſyns vaders lant.

In deſer tiden claghede die Biſſcop *Otto* over den Grave van *Goer*, dat hi den ſelven Biſſcop veronrechtede beide van ſinen lande ende luden. Waerom deſe Coninc ontboot deſen ſelven Grave voir hem. Mer die Grave die niet comen en woude ter antwoorde, overmits verſmaetheit des rechters mit herdicheit, ende maecte ſine reyſe anders waer. Die Coninc, die dat vernam, dede haeſtelic ſine wapen an voer Sinte Martyns altair des heyligen Confeſſoirs, reet ſonder merren, ende venk den voerſeiden Grave ende verjaghede ſine lude, ende quam mit loflike ſeghe weder tot Utrecht, ende den gevanghen Grave gaf hi den Biſſcop, ende nam die Grave waerdicheit ſyns namen mit groten rechte.

(1) In den jaer ons Heren CIↃ. CC. XLIX. ruſte die eerſame Vader Biſſcop *Otto* van Utrecht in onſen Heer optie II. Nonas in Aprille, ende is begraven in die Doemkerke mit betaemliker uytvaert. Deſe *Otto* berechte dat Biſdom XVI. jaer mit grooter eeren, dat hy in grooter ſcout vant, doen hy dair in quam, ende lietet in grooter eren ende rycheit ſinen nacomelingen.

(1) In duobus Necrologiis majoris ſcilicet eccleſiæ & S. Salvatoris Trajectenſis eſt VI. Kalend. Majoris eccleſiæ: VI. *Kal. April obiit Dominus Otto de Hollandia Epiſcopus Trajectenſis, in cujus memoria dantur duæ libræ*, X. *ſolidi*. S. Salvatoris: VI. *Kal. April. obiit Otto Epiſcopus, qui debit nobis areas ſuper foſſatum, de quibus agitur memoria ſua & parentum ſuorum &c.* Filiam habuit Aleydim, quam conſtituta ei dote Florentius Comes V. dedit in matrimonium Balduino de Norteke, ut in charta Ann. 1269. *Florentius Comes Hollandiæ univerſis præſentes viſuris ſalutem. Cum nos Balduino de Norteke conſervatori præſentium Aleydim filiam Ottonis Epiſcopi quondam Trajectenſis dilectam conſanguineam noſtram copularemus matrimonialiter in uxorem, ipſi Balduino prædicto ducentas libras in dotem dictæ Aleydi promiſimus conferendas, pro ſolutione dictæ pecuniæ eidem obligamus decimas ſegetum majores & minores apud Doetmere &c.*

GOES-

GOESWYN VAN AEMSTEL *die* XXXVII. *Bisscop t'Utrecht.*

Na des Bisscops *Otten* doot des eersamen Vaders *Goswyn* die Prooft van Sinte Johan t'Utrecht wert die XXXVII. Bisscop, die *Goswyn* was geheten van *Aemstel*, ende berechte dat Bisdom licht een jaer of luttel meer, ende was een simpel man, die niet veel besorghet en was om der kerken saken, ende wert gecoren, ende waerom dat heel Bisdom in corten tyt seer te broken wert, ende vernedert, dat by Bisscop *Otto* seer verheven was. Die voersienres des Bisdoms, die den oirbaer trouwelike meenden van den Gestichte, versamende een Capittel, op dat sy gemeen sprake houden mochten van den oirbaer des Bisdoms. Ende tot desen capittel quamen die edel Coninc van den Romeynen, *Petrus* die Cardinael van *Caputio*, ende *Coenraet* Aerdsce-bisscop van Colen. In deser Heren tegenwoordicheit gaf *Goswyn* over eer ende last des voerseiden Bisdoms in den handen des Conincs, ende des Cardinaels, om bede wil des Eerdscen Bisscops van Colen. So geboot hy datmen *Henric* † van *Vyennen* verhoghede in des Bisscops stoel, ende die Coninc gaf hem dat wairlike recht bi des herden stave ende vingherlyn. Dese *Henric* was des Eerdscen Bisscops neve, een hoghe geboren man, gestadich, ende grootmoedich, ende Domproest tot Colen, dair dat gemeen volc des Bisdoms om verbliden, ende loveden ende dankenden Gode van Hemelrike.

† Leg. *van Vianden.*

HENRIC VAN VIENNEN *die* XXXVIII. *Bisscop.*

Ende als *Henric* geordineert is die XXXVIII. Bisscop, so was hy altoos sorchvoudich, hoe hy der heyliger kerken saken verhogen mochte, ende verbeteren, ende mede dat waerlike rechte pynde hy hem mit groter doghet te berechten, mer die nyt ende die onwaerde der Heren van Aemstel ende van Woerden ontstac geweldelic tegen den Bisscop, daerom dat Bisscop *Goswyn* horen neve was afgeset van den Bisdom bi wille des gemeens Capittels, die mitten Grave van Gelre overdroegen, ende verbonden hem, dat heel Bisdom mit dagelix anstormen te bedroeven. Die welcke Bisscop *Henric* hem manlike

like tegen ſette mit oordeel ſynre dienſtmannen, ende ten leſten na veel aenvechtens is overdraghen, dat beyde partyen ſouden comen op een ſlecht groen velt ten ſtride, ende daer op een benoemden dach te vechten om den ſeghe. Die Here van Amſtel ende die van Woerden verſamenden over al daer ſy mochten vele wapentuers, ende quamen mit grooten hovaerde ter ſtede, daer men ſtriden ſoude, ende daer tegen deſe voerſeide Biſſcop met ſinen leenmannen, ende met ſinen burgers, dien hi trouwelike vermaende, daer hy deser twee Heren moedicheyt meende crachtelike mede te verwinnen. Ende als die dach quam datmen ſtriden ſoude, ende deſe Biſſcop trecken ſoude mit ſynre heervaert ter ſtede des ſtryts, die Aerdſce-biſſcop van Colen was in die tyden tot Utrecht, ende gaf den Biſſcop *Henric* een coſtelic vingherlyn, ende ſprac deſe woorden over al den onghetalliken volcke, die daer ontrent ſtonden: *Lieve ſone wes ſeker, dattu overmids bede des heyligen Confeſſoirs Sente Martyns, ende bi die crachten des vingherlyns ſo ſaltu houden bedwongben al der ongehoerſamicheyt dynre ſaken, die dy tieghen ſyn, ende du ſalte volbrenghen lof ende ſeghe ſonder twifel van alle dine vianden, ende ic ſal die Stadt mitten wiven ende mitten Canoniken trouweliken behoeden, ende ſal bidden den Almachtigen Gode voer dinen arbeit.* Die Biſſcop *Henric* die dat hoorde was getrooſt in onſen Heer mit gelude der baſunen ende mit ſedighen vechters verſamende een al te grooten heer, ende is uter Stadt getogen, ende quam totten velde, daer men ſtriden ſoude, ende ordineerde ſyn volc herde wyſlic te vechten. Ende binnen deſen als men dat dede tot Utrecht, vernam dat *Willam* die Roomſche Coninc bi enen ſnellen bode; diet hem ſeide, dat deſe Biſſcop ende deſe voirſeide Heren ſtriden ſouden, ende verſamende veel heer elc veghens anderen opten groenen velde felliken ſouden ſtriden. Waerom die Coninc verſamende vaerdighe Ridders, ende tooch haeſteliken ter Statwaert, op dat hy deſen ſtryt vervanghen mochte, ende vrede ende vrientſcappen an beyden ſiden weder maken, ende als des Conincs heer nauweliken ter Noertpoerten in quam, ſo was des Biſſcops heer altemael ter Weſtpoorten uytgetogen. Die Aerdſce-biſſcop van Colen mitten wiven ende mitten Canonike, die de Stat bewaerden, ginghen omme, ende beſaghen alle die hoeken van der Stadt, ende

feiden den poertiers, dat fy die poorten floten, ende grendelen daer voir deden, ende hem die flotelen gaven fonder merren, ende en wiften niet, dattie Coninc met finen volcke binnen gecomen was, ende dat hy binnen muren was. Als die Coninc woude haeftelike volgen den Biffcop, ende fynre heervaert, ende en mochte nergent uter Stat. Ende als die Coninc aldus een deel luttel merrede, ende niemant die poorten fnellike op en dede, van grooter gemoedicheit fyns fins fo begonde hy die floten van der poorten op breken, op dat hy fonder merren des Biffcops heer na volghen mochte, ende dat hy den begonnen ftryt beletten mochte. Die Aerdfcebiffcop van Colen, als hy dit vernam, was hy fonderlinge feer vervaert, ende waende dat die Coninc die Stat behouden mochte, ende dat die poortwachters mit verfumeniffe hadden den Coninc met finen volcke ingelaten. Waerom die Aerdfce-biffcop mitten vrouwen ende mitten Canoniken der Stat mueren bewaerde, ende ginc haeftelic totten Coninc, ende dede dat volc al ftille wefen, ende fprac den Coninc aldus toe: *Myn Heer Coninc, uwe Mogentheit wil horen myn corte woorden. Het behoorde uwer Coninclikér macht u onderdanige volc in vreden te houden, recht ende oirdeel in den lande te doen. Mer nu Heere fo 't oerlof is te feggen, behoudelic uwer vreden, fo ducht hier tieghen, dat ghy in de Stadt fyt gecomen mit gewapenden volc, ende hebt geboden die floten of te flaen, ende die poorten op te houwen, op dat ghy die burghers buten hoir Stat befluten moghet, ende die felve Stadt met nywen luden, dien ghy dair in laten wilt, in uwer machten behouden. Ende ift dat ghy doen wilt tegens recht, des ic hope dat ghy niet en meent, fo doet ghy my groote fcanden, ic die u Cancellier ben, ende ghy verminret die grootheit uwer eren harde feer. Waerom ic uwe goedertierentheit ootmoedelic vermane, dat gy my defe Stadt weder ghevet, ende den burghers geen cracht noch moeyeniffe en doet.* Als die Biffcop defe woirden gefproken hevet, antwoirde hem die Coninc aldus, dairt al die luden hoirden, die dair om ftonden: *Eerfame harde ende Biffcop, alfo dine wysheit wel bekent is, fo behoort den Coninc ftride over al te beletten, ende te bedrucken, ende overdade mit crafte fcerpelike ende wredelike te caftyen, daerom bekenne, dat ons waer fcande ende lachter, dair een ftryt jciede van volcke, dair onfe mogentheit fo na by waer. Ende hierom fo hebben wy by ons genomen Ridders ende wapentuers, ende fyn mit machte*

machte in deser Stadt gecomen, als om den Bisscop te versoenen, ende verbliden mit sinen dienstmannen. Ende doe wy vernamen, dat die Bisscop mit sinen Burgers buten was al opten velde te striden, doe meenden wy hem ende synre heervaert na te volghen, ende als wy een luttel hier verbeiden, so en quam dair niemant, die ons en den onsen die poerten op dede, ende dus mogeste sien, dat onse goede wil tot nu toe te niete is gegaen. Waerom wy geboden mit hamer ende mit bilen grendelen ende doren op te bouwen, ende haestelike des Bisscops heyr na te volghen, op dat wy den gesproken stryt ondervangen mochten mit onser Conincliker weerdicheyt, ende elke partye sonderlinghe sonder stride ende met vreden weder keerde totten sinen. Dit en sulte ooc niet wanen, dat wy tiegens den Bisscop Henric in enigher manieren fellen moet draghen, dien wy tot nu toe al onlanghe hier te voren van goeder gunsten ende om dinen wille so baden wy, datmen Bisscop coos, ende wy namen dese Stadt goedertierlic in onser bescermenissen, die wy hier te voren hem trouwe beloofden, ende syn burgher worden. Ende op dattu bekennen moghest, dat wy die woirden voirsproken niet en spreken in bedriegenissen, ende dat wy ghenen toornen hebben op den Bisscop, ende op die Stat, so geven wy dy weder die Stat, die wy onverhoeds gecregen hebben, dien wy wel besitten mochten, ende die burgers dair buten besluten, ende gebiedent, datment met luder stemmen roepe, op dat mine Ridders tot hare Herbergen trecken, ende hem ontwapenen, ende voert desen dach mit bliscappen leyden.
Ende binnen deser tyt had Bisscop *Henric* enen wreden stryt tiegens syne vianden, die hy vele dootsloech, ende verjaghede, ende venc den Heere van Amstel ende van Woerden, dien hy rechtevoirt hiet met repen binden, ende besiden sinen paerde leyde hise tot Utrecht binnen, ende rechte, alsmen die vesper clocke luden, so quam Bisscop *Henric* binnen der Stadt mit zeghe, ende is beyde van den Coninc ende van den Aerdscen-bisscop blidelike ontfanghen. Ende om hoir vriendelike bede so heeft dese Bisscop dese gevanghen ontfaen in genaden, ende dedese uten prysoen doen, ende dede hem daerna groote genaden. Des anderen daghes, als die sonne was opgegaen, die Coninc beval den Bisscop Gode, ende om alrehande saken des Rycks, die hy te vorderen hadde, weder in Hollant tooch. Ende als die Grave van Gelre in voertiden mit desen voerseiden Princen van Aemstel ende van Woerden eendracht hadde gemaect tiegens den Bisscop *Henric*,

ende al gemeen dat Bisdom van Utrecht hadden angestormt, dairom versamede den Bisscop *Henric* een groot volc van gemeente ende van Ridderscap, ende quam mit crachten in der *Veluen*, ende verbrande veel dorpen, ende versamende grooten roof. Die Ridders ende die ingeboren luden van Gelre versameden hem in een dair tegens, ende meenden hem den roof mit crachte te nemen, ende mit des Bisscops heervaert viantliken te striden. Mer die Bisscop als een onvervaert man mit clinckende basunen ende mit blenckende banieren is hy gegaen tiegens sine vianden stoutelic, ende verjaghede sine wedersaken, ende mit vele gevangen ende mit rove is hi eerlic weder comen tot Utrecht, ende van desen oorloghe, van gevanghen, ende van rove is dese Bisscop alsò ryc geworden, dat hy dede tymmeren dat casteel van *Vredelant* met grooten cost tiegens die anloop der Heeren van Amstel, ende daer hi mede bedwanc die ghemene luden, die daer omtrent woonden van hoeren gewoonlicke onhoorsamicheyt.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CC LIII. *Tibbout* van *Ghissen* ende *Wolfaert* van † *Bromo* Graven mit *Gbyen* ende mit *Johanne van Dampier*, Margrieten der Gravinnen sonen van Vlaenderen, vergaderden een onghetallic heer uit Vlaenderen, uit Brabant, uit Picardyen, ende Poictou, daer sy Walcheren mede bedwingen mochten. Die Coninc *Willam* sonde daer tegens *Florens* sinen broeder mit grooter heervaert in Zeelant op dat hy Margrieten hoir smadelike hovaert matigen soude. Die Hertoge van Brabant, die des Conincs Oem was, die hier om arbeyde, om dese onvrede in ruste te brenghen, ende makede des enen dach, daer men spreken mochte van eendrachticheyt, ende dattet heer van beyden siden weder keerde sonder striden totten horen, ende derwylen datmen dus drie daghen sprake hilt tot Antwerpen, so ontboot *Margriete* die Gravinne al heymelike die Homans van hoirre heervaert, ende meende scalclic, dat sy sonder merren varen soude in Walcheren, mit hondert en vyftich dusent gewapende luden die hem harde luttel ontsagen segen te behouden tegens *Florens*. Ende dair tegens quam *Florens* stoutelic mit trompen ende met hoornen blasende, ende versamende te Westcappelen tiegens sine vyanden op den vierden dach in der maent van Julius. Want in desen was so groten manslachte,

† Apud Bekam est *Berro*. Sed scribendum est *Barri* ex Gulielmo de Nangis ad Ann. 1255.

flachte, ende so gruwelic misval, dattet Hollantsche volc sloech doot alsoo veel Vlamingen ende Fransoysen, dat si ten enkel stonden in den bloede ende vochten. (1) Dit gesciede op Sinte Martyns dach translatio in den jaer voersz. Ende in desen so wert den Coninc laten weten by enen snellen bode, ende ontsach hy *Margrieten* der Gravinnen bose verradenisse, begaf Antwerpen, ende is met snelre vaerde gecomen in Walcheren. Doe quamen voor die Coninc die Fransoysen, ende die Vlamingen, die ontlopen waren, deden hoir wapen aff, ende baden ootmoedeliken om ghenade. Die Coninc wert beroert mit ontfarmicheyt, ende namse alle in genade. In den selven stride werden doot geslagen van den Vlaminghen vyftich dusent, ende verdrenct vyftich dusent, ende gevanghen vyftich dusent. Die Coninc sende den Grave van *Ghiese* ende den Grave van † *Bromo Margieten* der Gravinnen twee sonen gevangen in Hollant, ende dat gemeen volc dede hy al naect ontcleden, ende sondse over in Vlaenderen, ende elc Vlaminc nam groen erweten, ende vlucketse te samen, ende bandse om haer lende, ende syn al naect weder in Vlaenderen gecomen. Ende die Coninc heeft buten vermoeden seghen vercregen van sinen vianden mit grooten love. *Margriete* die Gravinne, die dat misval al te jammerlic bescreyede van hoeren luden, voer tot *Kaerl* den Grave van Angiers des Conincs *Lodewycs* broeder des heyligen Confessoirs was

† *Berro.*

(1) Refertur pugna hæc ad Ann. 1253. à Guillelmo de Nangis apud d'Achery *to.* 11. *Spicil.* Forsan error ex eo est, quod de Nangis Florentium, cujus ductu commissa, Wilhelmi filium putavit, qui non filius, sed frater fuit. Ipse enim Wilhelmus eum fratrem agnoscit, ut in charta Ann. 1241. *Præsentes fuerunt, Balduinus Comes de Benthem, Florentius frater noster, Wilhelmus de Teylingen &c.* Nangii verba autem hæc sunt: *Margreta Flandriæ & Hannoniæ Comitissa videns, quod Florentius Comes Hollandiæ defuncti Wiliquini Regis Johannem & Balduinum suos filios ex Buchardo Domino de Avenis contra se tueretur, & eosdem in Hollandia reciperet, magnum ex sua gente adversus eos congregavit exercitum, cui præerant ejus duo filii Guido & frater ejus de Domino Domnæ Petræ geniti, atque Guinensis & Barri Comites, & de Valerico Herardus egregius miles & strenuissimus, qui per mare cum venissent ad littus Hollandiæ, à quodam partis adversæ milite proditi in potestatem Comitis Hollandiæ devenerunt.*

was, ende lach hem aen mit vriendeliker beden ende mit gulden gaven, dat hy mit grooter heercracht in Henegouwen quame, ende dat hy den Coninc *Willem* ontbode, dat hy syns verbonde tot *Ascbe* opten slechten velde als tiegens hem daer te striden. Ende op dat die Grave *Kaerl* dit dede, so gaf sy hem al dat lant van Henegouwen, ende onterfde Heer *Jan* van *Avennes* horen outsten soen, dair dese Grave rechtevoirt inquam, ende onsenc die sloten, steden, ende dorpen, ende vermat hem doe, mochte hi ten water comen te lande crighen, hy soude so metten Coninc striden, ende sine scade alsò werken ende wreken, dair men dan ewelicke of spreken soude. Heer *Jan* van *Avennes*, die deser Gravinnen outste soon was, had in voertiden te wyve genomen *Aleyden* des selven Conincs suster. Doe die Coninc tot Aken gecroont wert, ende hem was gegeven dit voerseyde lant van Henegouwen, dat hem syn moeder nam van toorne, op dat die van Hollant niet geervet en mochten werden in horen lande. Waerom Heer *Jan* van *Avennes* voirsz *Aleyde* sinen wive sende aen den Coninc hoeren broeder om hulpe ende om troost, want hy dit onrecht liden most om horen wille. Ende alse die Coninc dit vernam, ontboot hy den Grave *Kaerl*, dat hy quame tot *Assche* op dat pleyne, dair dese Coninc quam mit uytgecoren wapentuers, ende verbeyde daer den Grave *Kaerl* drie daghen langher, dan die termyn gesproken was. Doe dede die Coninc sine tenten opbreken, ende tooch mit synre heervaert in Henegouwen, ende meende den Grave *Kaerl* binnen Valencyn te besetten. Mer die Grave *Kaerl* aensach des Conincs grootmoedicheit, rumede die Stat ende tooch in Vrancryc. Doe deden die poorters der poirten steden op, ende liten den Coninc daer in, die hy doe in genaden nam. Daerna by vriendelike boden hevet *Margriete* die Gravinne van Vlaenderen des Conincs vrientscap vercregen, ende alle kyff ende alle stryt is altemael versoent in deser manieren, (1) als dattie Heer *Jan* van *Avennes* haer outste soon des Conincs suster man soude besitten

(1) Ait etiam convenisse Guillelmus de Nangis ad Ann. 1256. ducenda à Florentio nepte Flandriæ Comitissæ. Duxit quidem, scio, sed cum dicatur Florentius nondum pervenisse ad annos discretionis suæ Ann. 1264. ut in charta ejusdem anni: ***omnem deci mam***

ten die Graefſcap van *Henegouwen*, ende dat lant van *Alſte*, ende *Ghye* haer jongher ſoon ſoude behouden die Graefſcap van Vlaenderen.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CC. LIV. die Paeus die hem ſeer verblide om des Conincs voerſpoedicheit ſende enen Cardinael in Hollant mit enen brieve inhoudende aldus: *Innocentius Biſſcop knechte der knechten Goids onſen eerſamighen ſoon Willam den Roomſchen Coninc ſalicheit ende der Apoſtelen benedixie: Na dat die Godlike cracht ſyne kerke woude in vrede ſetten, ſo heeft hi dine grootheyt getoont openbaer teycken der doghet in den weghen, daer du mit gelucke in gaeſte ende regneerſte. Want na dat Coenraet, die wilneer des Keyſers Vrederics ſone was, van deſen live genomen wert, nu niemant gebleven was noch is, die dynen voertganghe, des di Godt genadich is, mach verdriven, waerom wy dine grootheyt bidden, en vermanen mit vaderlicke vermaninghe, ende raden, dattu alle ſwaer onlede after latet, ende by rade ons liefs ſoons van den gulden zyle Diaken ende Cardinael ende Legaet des Stoels van Romen in Italien in Coninckliker manieren, ende haeſti te verſoeken Gods geleyde die kerke der heyliger Apoſtelen, op dattu hoechlic mogeſt ontfaen die croon des Ryes mit minen handen op dien dach als onſe gebenedide Heer geboren wert nu naeſtcomende. Gegheven &c.*

Ende hierom nam die Coninc met hem XII. wapentuers, ende reet over berch als een Pelgrim, ende vernam herde wyſlic den ſtaet van Italien, ende ten leſten quam al heymelike

mam &c. Willelmo de Brederode, quam ei à Florentio Domino terræ ante annos diſcretionis ſuæ jure feudali recipere procurabo. Si hoc autem facere non poſſem, poſtquam Florentius Dominus terræ ad annos diſcretionis ſuæ pervenerit, in eodem anno &c. merito de eo dubites an pacto comprehenſum. Willelmi verba hæc ſunt: *Guido filius Comitiſſæ Flandriæ & frater ejus, atque omnes de Flandria, quos Florentius Comes Hollandiæ tenebat carceribus mancipatos, auxilio fuerunt Caroli Andegavenſis Comitis liberati; dictus vero Florentius ex condicto debuit ſororem ducere in uxorem filii Comitiſſæ Flandrenſis, & ad preces Regis Franciæ S. Ludovici Carolus frater ejus Comes Andegaviæ, magna recepta pecunia, quittavit totaliter Valentianas & Hannoniæ Comitatum, actumque fuit inter fratres filios Flandrenſis Comitiſſæ, quod poſt mortem genitricis eorundem Comitatus Hannoniæ ad fratres de Avennis libere deveniret.*

like voir den Paus in der Stadt van *Geneven*, daer die Paeus den selven Coninc mit grooter weerdicheit ontfenc, ende hilte by hem een streke tyts in feesteliker geselscap. Ende om des Conincs bede so gaf dese Paeus den Abten van Egmonde te draghen al ornamente, die een Bisscop toebehoren, ende mede veel ander pretiose privilegien. Daerna dese voorsz Coninc nam oorlof aen den Paus, ende bevallen Gode, ende voer al heimelike uit Italien, dats die Lombarde niet en wisten, ende quam int hooge Almaengen, dair hy mit grooter eren ontfangen wert. Ende wat eer hem dair elc Prince dede, dat openbaert dese brief clairliken:

Willam bi der genaden Goids Roomsch Coninc ende altoos meerende den Abt van Egmonde onsen Vicecancelier onse gratie ende alle goet. Op dattu verstaen moghest den staet van onser manieren, daer dyn sin om blide sy, ende ontfenc een materie mit vele vrouden, so weet dat wy naulix quamen over in Almaengen, doe vonden wy al der luder begeerten also onbevanghen in onser heerlicheit, dat sy alle also blide waren van onser tegenweordicheit als een moeder, die haer enighen soon gestorven is, ende weder levende worden ware, ende sonderlinghe onderdanich te wesen onsen geboden ende onsen wille. Ende voert, op dat dine bliscap te meerre sy, so weet, dat wy hebben in onser macht dat casteel in Driesvelt, ende die Keyserlike uitteyken ende juweel, als die crone mit veel heylichdoms ende ontsprekelike zierheit, ende die speer ende croon hebben wy in onser macht en besittense vredeliken. Gegheven tot Spier &c.

Ende alse die Coninc in over Almaengen die saken des Rycs wiseliken ende wel beset hadde, ende hy weder in Italien ryden soude om die Keyserlike benedixie, also die Paeus an hem begeert hadde, so begonsten die Vriesen te verwoeden, ende te vechten na hoirre oude gewoonte ende onhoorsaemheyt, want die Coninc verre was ende togen al in een om een grooten roove uit Hollant. Die Coninc die niet en woude enighen stryt of weeringhe after rugghe laten, ende meende, dattie onhoorsame Vriesen eerst bedwingen woude, ende dairna in Italien riden om die Keyserlike benedixie, ende quam haesteliken mit stercker macht tot Utrecht, ende versamende die Prelaten van der kercken in Sinte Marien hoff, op dat hi daer sochte een bequaem stede, daer hy stichten mochte een capel van sinte Georys. Ende als die Coninc

Coninc mitten Prelaten aldus sat in bliden geselscap, ende hadde daer begeerlike sprake van des Hoves saken, daer quam een bedroever des vreden ende een nywe strytmaker, ende werp van verren al heymeliken een steen na des Conincs hovet, dattet wel na gebroken was, dat den Prelaten die daer om saten een groote scaemte was, ende verwonderden hem, hoe ymant so dul mochte wesen, die dat dorste doen. Die Coninc nam den steen in sinen handen, ende wickede die swaerheit des steens ende sprac dese woirden voir al die daer by stonden: *Eersame Vaderen, nu mercket* † *wat gelyc ons dese van Utrecht doen, die ons begeeren doot te werpen mit aldus grooten keselsteen sonder verdienen, dien wy tot nu enen trouwen Burger hebben geweest, ende hoer vianden op ons selfs cost mit arbeyden doen hebben onderdaen. Maer levet God ende sine martyr Georys so en sal dese misdaet niet ongewroken bliven, des wy gesonts lives mogen bliven, een jaer.* Ende sonder merren sat die Coninc op een snel peert, ende geboot, datmen die Stadt ontseiden, ende bereyde hem al dat hy mochte die Stat te verderven. Die Statlude van Utrecht, die om dat ongeval al te seer bedroeft waren, seynden hoir Burgemeesters in Holland, of sy enighe vrientscap des vredes mochten maken mit desen toornighen Heer. Mer waer toe seg ic meer. Die Coninc gaf dair een sententie, die hy niet en woude veranderen, dat die Statluden hem leverden den man, die 't gedaen hadde, of hy woude die Stat vernielen ter eerden toe. Die van Utrecht vercreghen vrede een corte tyt, ende keerden weder in die Stat, ende versameden horen raet, ende visierden, hoe sy heymelicste mochten, om desen quaetdader te vynden, op dat si des Conincs toorn in enigerhande mochten saten, ende dat die ontscoudige Burgers van der grooter misdaet mochten ontscoudich bliven.

† *quam talionem.*

In den jaer ons Heeren CIↃ. CC. LV. tooch die Coninc mit heercracht in Vrieslant, ende verwan die Vriesen, die hem altoos ongehoorsaem waren, ende tymmerde een casteel by Alcmaer, dat Torenborch hiet, tot haren ewighen toorn. Daerna op die v. Kalende van Februarius als alle watren bevroren waren, datmen over al reysen mochte, tooch die Coninc met bataelgen van wapentuers mit grooter heercracht

in Vrieslant, ende haeste hem seer om den seghe te vercrigen, als hy te voren gehad hadde. Mer die leste sake en gesciede niet als die eerste. Want *Willam* van *Brederode* Ridder, die een Hooftman gemaect was van der eenre bataelgen vocht tegens die Drechters, dien hy mit seghe verwan. Die Coninc sat op syn paerde, ende berechte selve die ander bataelge, ende socht enen sekeren wech tot Hoochoutwoude om dat dorp te verbernen. Ende als die Coninc alleen verre voor dat voergaende heer gereden quam om den wech te besoeken, daer hi tot sinen vianden comen mochte, daer brac dat paert door dat ys, ende storte neder mitten Coninc. Dair hy wel na verdrenct was, daer quamen die Vriesen uit horen rietbosschen, dair sy in gevlogen waren, ende sloegen den Coninc doot, eer syn volc hem te hulpe mochte comen. Ende om die scoenheyt synre wapen, ende om den anxt hoirre vianden brochten sy hem in dat naeste dorp tot *Hoechhoutwoude*, hoe sy alrehaestelixte mochten. In dien tiden so woonden lude in Vrieslant, die uyt Hollant verdreven waren, ende gherumet om hoer misdaet. Dese bekenden des Conincs wapen, die blenkende van den goude waren, dair een aernt van swarter verwen in gemaect was, ende seyden al heymelic den Vriesen, dat sy horen rechten Heer den Coninc ende den Grave onwetens gedoot hadden. Waerom si vier van den oversten Homans van den Vriesen te weten deden, die 's hem seer bedroefden om dat onrecht dat si des Conincs mogentheit gedaen hadden, ende groeven des Conincs lichaem al heymelic in eens Vriesen huys, op dat by toecomender tyt vergeten soude blyven beyde wrake ende gedenckenis. (1) Dese *Willam* die edel Roomsche Coninc was gesleghen, na dat hy Hollant XXI. jaer hadde berecht, ende dat Roomsche ryck crachtelike bescermt VII. jaer. Ende wert doe volbracht die PROPHETIE, die *Sibilla* langhe te voren mit waren woorden hadde geseit, dat dese *Willam* Roomsche Coninc van den Vriesen soude dootgeslagen worden. In den selven jaer Joncfrouwe *Rychaert*, die des voerseiden Conincs suster was, stichte een Nonnen clooster

(1) Guillelm. de Nangis ad Ann. 1255. *Wiliquinus, qui & Guillermus, Romanorum Rex à Frisonibus est interfectus.* Retulit obitum Trithemius ad Ann. sequent. in Chronic. Hirsaugiensi.

cloofter in aflaet haers broeders fiele in haers vaders uythoff tot *Delf* van der oirde van Premonftreyt, dat Conincxvelt genoemt was, ende mede tot hoers felfs gedenckenis, dat fy Gode eerlike volbrochte. Des jaers alsmen fchreeff CIↃ. CC. LXVI. ftarf *Elizabeth* die eerfame Vrouwe, die Roomfche Coninginne, ende is begraven tot Middelborch int cloofter.

FLORIS *die* XV. *Grave van Hollant.*

Als die gloriofe Coninc *Willam* verflagen was, *Floris* fyn kynt, dat doe eens halven jaers out was die vyfte alfo genoemt, wort na hem die XV. Grave van Hollant. Dien *Florens* die Droffate fyns vaders broeder nam in fyne hoede, ende berechte die Graeffcap van Hollant in vreden drie jaer lanc ende gaf den Zeelanders befcreven coren, daer fy noch Zeelant mede berechten. Daerna wort hy gequetft tot † *Antwerpen* in enen tournoy, fo dat hy fterf, ende wert gevoert te *Middelborch*, ende daer begraven. Die Hertoge van Brabant nam doe dat kynt in fine hoede, ende berechte Hollant een wyl tyts, die om overdaet fynre Dienres wonderlic uit Hollant is verdreven. Daerna koren die overfte van Hollant den Grave van Gelre tot enen mombair, want hy des kynts Oem was, ende daer tieghen kooren die voorften van Zelant *Aleyden*, die Graefinne van Henegouwen, die des kynts moeye was, dat fi des kynts voghet wefen foude. Ende dair van defer twydracht gefciede enen grooten ftryt in Voernerzee, daer van beyden fyden vele luden doot bleven. Mer die Hollanders wonnen den ftryt, ende die Grave van Gelre bleef mit crachte des kynts bewaerre ende des lants.

† Jo. à Leidis 24. *bift.* 1.

In der felver tyt is verrefen een groot ftryt tuffchen den Aerdfcen Biffcop van Colen, ende den Grave van Gulic. Waerom Biffcop *Henric* te hant verfamende een groot heer volcs, daer hi finen heer den Aerdfcen-biffcop doe mede te hulpe quam, ende als beyde partyen te velde laghen elc tiegens den anderen, op dat fy des anderen daghes ftriden fouden, dede Biffcop *Henric* fine tenten opbreken tiegens der nacht, ende gebeerde of hy vlien woude, ende mit finen heer haefteliken t'huys trecken. Mer alfo varing als die dach opginc, ende dat morgenlicht die doncker nacht verdreef, was defe Biffcop ftoutelic gecomen in der Graeffcap van Gulic, ende verbrande

veel dorpen, ende haelde grooten roof, ende venck alſo veel vanghen, als hy woude. Die wakers, die de nacht wairden van den Gulicſchen heer, mit grooten geruchte vervaerden ſy al 't heer, ende riepen dat al haer lant verbrande, ende ſonder merren verloos elc man ſinen ſtouten moet, ende waren in anxte om haer have, ende lieten achter haer paweljoen, ende haeſten hem te comen tot haren lande, dien deſe Biſſcop *Henric* te moete quam mit banieren ende mit baſunen, daer hy vele venck ende dootſloech, ende verwan dat Gulicſche volc mit ſeghe. Ende aldus wert die Aerdſce-biſſcop van Colen verloſt van den anſtaenden ſtride, overmits Biſſcop *Henrics* behendichede (1) In den jaer ons Heeren CIƆ. CC. LXVII. op die ander Nonas van Junius ruſte Biſſcop *Henric* in onſen Heere, na dat hy XXV. jaer dat Biſdom mit ſeghe hadde berecht. Deſe eerſame Vader ſette eerſt een verſameninghe van XII. Canoniken in Steenwyck, ende leyde den eerſten ſteen int fundament van der Doemkercken tot Utrecht, doemenſe van nywes vertimmerde, die tot der ſelver kerke gevoert wert, ende daer eerſamelic begraven mitten anderen Biſſcopen.

JAN VAN ASSOUWEN *die* XXXIX *Biſſcop t'Utrecht.*

Na dat Biſſcop *Henric* begraven was, wert gecoren *Jan van Aſſouwen* die XXXIX. Biſſcop tot Utrecht wel na een waerlic man, ende ſimpel. Deſe Biſſcop vant al die caſteel wel geſtoppet van allen dinghen, diemen dair op hehovede, die ſyn voorſaet mit grooter voerſienicheit tegens ſine biwonende

(1) Majoris eccleſiæ Trajectenſis Memoriale: II. *Nonas Junii obiit Henricus de Vyanden Epiſcopus Trajectenſis, in cujus memoria dantur bona provenientia de Rugeweyde, Langeweyde, & decimæ. Inde Socii babebunt* XII. *den. bonorum.* Contra ad ſequentem annum Trithemius obitum ejus retulit: *Eodem*, inquit, *anno pridie Nonarum Junii obiit Henricus Trajectenſis Epiſcopus anno Pontificatus ſui* XXV. *cui ſucceſſit Joannes de Naſſauw.* Eundem diem etiam ponit S. Salvatoris Trajectenſis Memoriale: *Pridie Nonarum Junii* ☉ *Henricus Epiſcopus, qui contulit ſex conventualibus eccleſiis bona de Cuſtwic &c.*

nende vianden wyslic bescermt had. (1) In desen tiden is gesien in der luchten een wonderlic teyken, dat openbairde vechters, die stormden elc jegens den anderen in den stride als wapentuers. Na desen teyken quam een al te grooten droefheyt. Want die Joncheer *Florens* noch jonc was, so versetten ende verresen op over al die ghemeente tegen die Heren, ende al t' volc van Kennemerlant begonde hem te versetten tegens die welgeboren luden, ende mit dwaser coenheit so worpen sy veel casteel ter neder, also dat alle die edelinghen quamen binnen Haerlem, op dat si seker wederstaen mochten dat verwoede volck. Die Kennemaers waren te rade geworden, dat sy alle die Heren verjagen wouden, ende hoer casteel nederwerpen, ende hoer bescerminge breken, ende al dat Stichte van Utrecht gemeenre volc te maken. Ende daer syn mede an gespannen die Westvriesen mit al te grooten verbande, ende die Waterlanders mit sommighe luden syn dair mede an versament, so dat die Kennemaers versameden een onghetallic heer volc gewapent, ende quamen mit machte in Aemsterlant. *Giselbrecht* die Joncheer was van die lande peinsede, dat hi alsulcken heer mit synre macht niet wederstaen en mochte, beriet hem scalkelike, ende begeerde den vrede, ende swoer hem trouwe, ende versamede hem mit sine wapentuer an dit ongesouten diet, dien sy rechtevoert makeden horen Hooftman. Ende als hy Hooftman is van also veel volcs peinsede hy, dat hy al sine vianden uten Stichte woude verdriven, ende ten eersten woude hy dat casteel van *Vredelant* nederwerpen mit haesten. Mer dese casteel was so vast, datter *Gisebrecht* niet en mochte an vorderen, ende als dat ongetemmede volc den luden in synre Heerlicheit hoer proviande namen, vermaende hy den Kennemaers in heymeliken rade, dat si hore tenten opbraken in der doncker nacht, ende alle heymelike toghen voer die Stadt van Utrecht, ende die behendelic te beclimmen. Ende sonder merren deden si *Gisebrechts* raet, ende syn al heymelic voor die Stat gecomen voer die sonne opganc,

(1) Meminit Trithemius etiam ad Ann. jam dict. in *Chronic. Hirsaugiens.* & secuti tumultus.

ganc, dien si al om besaten mit ongetelleden wapentuers. Die wakers, die op die muren ende op die toornen die nacht wairde hilden, verwonderden hem die groote veelheit des volcs, dat daer also onverhoets quam, ende deden haestelliken die burgers op wecken, ende boodscapten hem, dat die Tartaren gecomen waren, ende hadden die Stat al om ende omme bestelt mit ongetalliken wapentuers. Die Burgheren grepen wapen, ende haesten hem seer haer Stat te bescermen, ende clommen op toornen ende op mueren, ende setten, datmen eerst sprake hilde van den hoghesten der mueren, ende men vraghede hem, wie sy waren, ende wat sy begeerden. Daer tiegen antwoirde een van den Kennemaers, die wel ter sprake was, ende dede al t' volc stille swigen, ende sprac aldus: *Ghy Burgers onse vriende, dat vrie volc van Kennemerlant die groeten u, en begeeren volstandeliken, dat ghy alle die Edelinghe, die de meente verswaren ende verdrucken uit uwer Stadt verdrivet ende verbannet, ende ghy hoer goet den armen luden ghevet.* Ende also varinghe dat dese woorden gesproken waren, was daer een groot rumoer onder die Burgers. Want die Gemeente wert grootmoedich van der Kennemairs woirden. Grepen hoir wapen, ende verdreven hoer wapentuers rechtevoirt. Ende alle die luden, die in den raet ende in den rechte waren wise luden ende machtich van geboorten, ende die waren XL. bi getale, ende maecten Scepen ende Raden van den Oudermans van elken ambochte, die recht ende oirdeel deden in der Stat, ende der Stat recht ordineerden ten gemeenen oirbaer. Dit gesciede int jaer ons Heeren CIƆ. CC. LXXIV. Ende als alle die Overste ende die mogenste uter Stat verdreven waren, die van der Meente in nywer macht gecomen waren, verbonden hem mitten Kennemaers mit ongesceyder vrientscap. Ende die van Amersfoerde ende van Eemlant syn dair mede aen versament. Als die Bisscop Jan dit vernam, quam hy mitten Grave van Gelre tot Utrecht, op dat hy die gene, die uter Stat verdreven waren, weder in der Stat brochte, ende dat hy die verwoetheit des onstuymichs volcs wredelic corrigeerden. Dair tiegens so sceerden die Kennemaers haer volc als tegen hem te striden, dat sy mit grooter cracht des Bisscops heer mochten verdriven ende verjaghen. Mer die Grave van Gelre, die een wys oirlochs man

man was, bedachte, dat des ongetemmeden volcs ongetallick veel was, ontsach hem te striden mit luttel Ridderscap. Waerom hi mitten Bisscop sonder merren tooch achterwaert op die Velue, op dat hy wapentuers genoech versamenen woude, die lude mede te bescaden. *Gisebrecht* van *Amstel*, die een Hooftman was van desen onghetemmeden volc sach, dattet hem al wel ginc, werp neder *Gisebrechts* casteel van *Apcoude*, *Willams* casteel van *Risenburch*, *Huberts* casteel van *Vianen*, die syn wederpartyen waren. Dair trooste hy die Kennemaers mit behendichede van den oorloghe, ende sprac aldus: *Groote vechters ende lieve vrienden; Ghy siet wel, hoe wy ons dat heele Bisdom binnen desen jare hebben onderdaen, ende alle die hoechgeboren lude dair uit verdreven, hoer castelen nedergeworpen. Ten naesten jaer willen wy den Grave van Gelre verdriven, ende sine Heerlicheit verwoesten, want hy hem tegens ons verset hevet. Ende nu want die houtyt anstaet, so est oerbaerlic, dat wy elc ten onsen keren, ende versamenen, dair onse wive ende kinderen by leven moghen.* Ende aldus bi rade *Gisebrechts* van *Amstel* versameden die *Kennemaers* hoir heervaert, ende keerden weder in Kennemerlant, ende besaten die Stede van Haerlem alom, ende stormden aen die Stat mit menigen angien sonder rusten, so dat sy vele luden quetseden, ende doot worpen mit slingheren ende mit scutte. Ende dair tiegens die Burgers ende die Edelinghen bescermden hem harde vromelike, ende keerden die vianden buten mit scutte, ende mit stenen van hore vesten. Heer *Jan Persyn*, die een vroom Ridder was, quam by nachte al heymelike uter Stede, ende creech een deel waghenen van den Kennemaers, dien sy gelaten hadden, ende reet voert in *Kennemerlant*, ende verbrande vele dorpen van synre meeste vyanden. Die Kennemaers die achter die achterste over rugghe saghen, sagen hoir husen bernen, braken op van den besitte, ende haesten hem totten horen, ende lieten hoir tenten dair staen mit al dat dair in was. Ende sonderlinghe volgheden die van Haerlem na mit groten hopen, ende sloegen en venghen hoir vliende vianden, ende wonnen veel roofs, ende keerden eerlike mit vanghen ende mit rove binnen Haerlem. Die Bisscop van Utrecht ende die Grave van Gelre hem seer verbliden om der Kennemaers scande, versamenden een machtich heer, ende besaten die Stadt van Utrecht al om opten XIX. dach der maent

maent van Augustus. Des vierden daghes bedachten dese voerseide Princen, datmen die Stat niet winnen en mochte buten grooten scade, ende saghen daghelix verdriet an horen wapentuers, die seer gewont worden, braken hoir tenten op van den besitte, ende sloegen rechtevoirt neder voor Amersfoord, ende bestelleden dat al om, dat sy van Amersvoerde hem onlanghe te voren verbonden hadden metten Kennemaers, ende sy gaven hem op in den handen des Graven van Gelre, die dair te voren om twydrachtige woorden dat selve Stedeken altemael destrueerde. Ende als dat gedaen was die Grave van Gelre nam oirlof an den Bisscop, ende tooch in syns selfs lant, ende die Bisscop voer over Ysel, ende quam in Deventer. Daerna twee jaer alsmen schreeff ons Heren jaer CIↃ. CC. LXXVI. quam *Zweder* van *Bosichem* een onvervaert Ridder mit allen die te voren verdreven waren uter Stadt van Utrecht opten tienden dach der maent van September, ende clam al heymelike in der Stadt, dair vele luden doot bleven an beyde syden. Mer *Sweder* vercreech den seghen, ende verdreef vele lude van der meente uter Stadt. Ende die oude Scepen ende Burgermeisteren sette hy weder in der macht, ende als die tyt een wyl verleden was, quamen die uytdrevelinghe al stilleken weder in der Stat, ende beroerden al t' volc van binnen mit wreden striden elc tegens den anderen. Ende die wile dat sy onderlinghe dus twydrachtich waren binnen der Stat, so quam Heer *Claes* vander *Caetse* Ridder, doe hy noch Joncheer *Florens* te verwaren hadde mit vyf hondert gewapent binnen Utrecht, ende houwen die doren op van der poorten mit bilen, ende sat te recht midden in der Stadt, ende verdreef daer uter Stadt CIↃ. menschen, ende al der Stad rechte sette hy mit machte na synen wille ende goetduncken.

In den jaer ons Heren CIↃ. CC. en LXXIII. Joncheer *Florens* geboot te versamene een machtich heer tegens die Westvriesen, op dat hy syns Vaders gebeente mit crachte halen mochte uit Westvrieslant, ende brengent weder in Hollant. Daer tegens quamen die Vriesen, ende sloegen der Hollanders doot vyf hondert wapentuers. In dien stride bleven doot dese Ridders wel beproeft van grooten love ende stoute oorlochs lude, als *Warmbout* uten *Haghe*, ende *Aelbert* syn soon, *Dirc* van *Raephorst*, ende *Geryt* syn broeder, *Jacop* van *Wassenaer*, *Bernt* uten

uten *Enghe*, Geryt van *Hairlem*, ende *Wouter* die *Vriese* Balju van Kennemerlant. Ende als die Hollanders so vele uitvercoren Knapen verloren hadden, weken sy achterwaert, ende namen die vlucht al na Heilo op die slechte ackeren, daer sy anderwerf streden met nywe onvermoeyende wapentuers, dair doot bleven wel DCCC. Vriesen, also dattie voerseide Ridders wel gewroken worden op dien dach.

* *In den jaer ons Heeren* CIↃ. CC. LXXIX. *op Sinte Gregorius dach was t'Utrecht een groot brant, die men hiet Wivekens brant, die verbrande Sinte Jan, Sinte Peter, Buerkerke, Knoperen kerke, Sinte Catharinen kerke, ende dat meestendeel van der Stat.*

* Desunt hæc apud Bekam usque ad *In den jaer ons Heeren* CIↃ. CC. LXXXII.

In den jaer ons Heren CIↃ. CC. LXXXII. timmerde Grave *Florens* een casteel tot *Widenesse*, ende quam tot *Hoechoutwoude*, dair hy enen onvermoeyden seghe wan, ende sloech doot meer dan ses hondert Vriesen. In den selven stride wort te live gehouden een out Vriese, die des Conincs graf melde, ende Grave *Florens* groef op syns vaders beente, ende voerdet mede tot Utrecht, daer men dede des Conincs uytvaert. Ende als dat gedaen was voer hy van dane harde costeliken, ende brochte in Walcheren tot *Middelburch* int clooster syns Vaders gebeente.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CC. LXXXVII. opten XIV. dach van Decemb. van grooten storm van winde quam een groot water, daer in verdroncken vele menschen ende beesten, ende was een alte jammerlic misval. Doe quam *Dideric* van *Brederode* by goetduncken des Graven *Florens*, versamede vele scepen, ende roeyede in Vrieslant, ende verghiselden al t' lant. Want niemant den anderen te hulpe comen mochte overmids den watre, ende wan also dat alinghe lant sonder striden. Ende als die watre weder in der zee gevloeyeden, dede Grave *Florens* timmeren IV. sterke castelen in Vrieslant, als *Medenblick*, *Eninghenburch*, *Middelburch*, ende *Nywenburch*, daer hy des onghetemmeden volcs inghebоorne onhoorsamicheit mede temmen mochte.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CC. LXXXVII. op Sinte Bonifaes dach was een stryt tot Woringhen tusschen den Hertoge van Brabant, ende den Bisscop van Ludic. Ende als Grave *Florens* Vrieslant bedwongen hevet, Grave *Ghye* van Vlaenderen voer over om Walcheren an hem te bedwingen. Daer tegen haeste

Grave *Florens* mit uitgecoren wapentuers den Grave *Ghyen* mit crachte te moeten ende tegen hem te fcepe te ftriden. Mer Hertoge *Jan* van *Brabant* vernam dit, ende quam haefteliken om die ftryt te letten, ende makede vafte vrientfcap an beyden fyden mit grooten arbeyde in defer manieren: Als dat *Florens* foude te wive nemen *Beatrix* Grave *Ghyen* dochter, ende hier mede foude elc partye mit vreden te finen weder keren. Ende by defe *Beatrix* wan Grave *Florens*, *Dideric*, *Florens*, *Willam*, *Otten*, ende *Johan*, die na hem Grave wert, *Beatrix*, *Machtelt*, ende *Margriete*, die Coninginne van Engelant. Grave *Florens* begonfte grootelic te verheffen, voer over in Engelant totten Coninc *Edewart*, om te befoeken, of hy in enigher manieren mochte comen int Conincrike van Scotlant, datten Grave *Florens* toe behoirde, als een rechte erfname, dat hy niet gecrigen en confte overmids fommige Scotten, die hem tiegens waren, ende dat wederftonden. Ende bi des Conincs rade fo vercochte hy dat Conincrike om een fomme van gelde, dair fy een huwelic makeden, als dat *Elifabeth* des felven Coninx dochter foude hebben Johan Grave *Florens* foon tot enen manne, op dattie Coninc ende die Grave *Florens* te meer geveftigt foude bliven in getrouwer vrientfcappen. Grave *Ghye* van Vlaenderen benyde die vrientfcap, die daer was tuffchen den Grave, ende den Coninc, verfamende veel fcepen tot *Caffant*, ende woude anderwerf varen in *Walcheren* mit heercracht. Ende doe Grave *Florens* dat vernam, quam hy haeftelic uyt Engelant, ende fette mit finen fcepen te *Vliffingen*, ende daer woude hy fyn volc al in een verfamenen. Ende als die Grave *Ghye* fo langhe merrede, dat hy niet over en quam, voer Heer *Jan* van *Reneffe*, ende verbrande die Stadt ter Sluus, ende Heer *Dideric* van *Brederode* verbrande *Cafant*. Ende daerna voeren die Weftvriefen over in Vlaenderen, die Grave *Florens* onlanghe te voren bedwongen hadde, ende branden in Vlaenderen, ende haelden grooten roof. Die Vlamingen, die dit herde leet was, haeften hem over mit horenfcepen mit drie dufent man gewapent, ende meenden *Walcheren* te verflaen, ende hoer fcepen in der zee te verfincken. Mer Heer *Jan* van *Reneffe* een onvervaert Ridder altoos quam met ccc. man ftoutelic tegens defe drie dufent Vlamingen, ende floech dair vele doot, ende is met vele vanghen eerliken

ken tot Grave *Florens* gekeert. Dit gesciede int jaer ons Heren CIↃ. CC. XCV. In desen tyden openbaerde te * *Nuce* een man geleert in der swarter conste, ende seyde, dat hy was den Keyser *Vrederic*, die veel mannen, die des Keysers *Vrederics* dienstmannen hadden geweest, veel heymelicke dingen openbaerde, daer hy veel Princen des Rycs mede ** verleyde mit menigerhande liteken. Die Vriesen quamen voor den Keyser, ende clageden, dat hem Grave *Florens* groote gewelt en moyenisse dede. Dair ginc dese bedriegher sitten te recht in Keyserliken gewade, ende geboot den Bisscop van Utrecht, dat hy den Grave van Hollant voer hem soude daghen, dien hy bi sinen Legate enen daghebrief seynde inhoudende aldus: *Vrederic bi der genaden Goids gebieder der Romeynen, ende altoos meerende, enen eersamen man den Bisscop van Utrecht sine gratie ende alle goet: Want het der Keyserliker mogentheit toe behoort alle stryt te saten, ende gewelt te castien, so vermaenen wy dyn trouheit mit deser tegenwoerdiger scrift, dattu den Grave van Hollant volstandelike vermaenste, dat hy dat Vriesche volc ongemoyt laet, of wy willen tieghen hem varen mit oirdeel ende mit rechte. Ende is dat dese Grave hem vermeet enich recht te hebben in privilegien der Keyseren of der Coningen van desen vryen Vriesen, so gebieden wy di, dattu den selven Grave gebiedest te comen in Nucen tot onsen Keyserlicken rechthuse binnen* XLII. *daghen, ende toon ons daer syn privilegien. Gegheven &c.* Die Grave *Florens* schreef desen Meyster in der swarter konst dese veerseken: *En weetstu niet, dattie Keyser Vrederic in voertiden versmoort bleef by sinen huysgesinde, du en biste niet die grootmoedighe Keyser, du en biste niet enich Heer der werelt, mer du biste een overste Heer van Nucen.* Dese *Nucerin* wert met liste gevangen van den Bisscop van *Colen*, dair hy openbairlic lyede die loosheit ende bedriegenisse van syn swarte consten, ende wert verbrant an enen stake, ende in een dorp, dat *Wittefloor* hiet, daer 't vele lude saghen. Mer daer na wert Grave *Florens* geroepen tot Utrecht tot enen Capittel, ende quam mit andere luden in die Stadt, die edel waren, want *Jan* van *Assouwen* die gecoren Bisscop, ende niet confirmeert en was, die men van den Bisdom soude setten. Want dese selve *Jan* dat Casteel te *Vredelant* tot enen onderpande verset hevet den Heer van *Amstel*, ende den Heer van *Montfoerde* dat casteel te Montfoirde om een som van gelde, des

* *in Nussia.*

** *per varia seduceret signa.* Beka.

des hem dat heele Bisdom beclaghede. Ende hierom in den jaer ons Heren CIↃ. CC. LXXXVIII. na dat dese gecoren *Jan* als een leec man dat Bisdom bewairt hadde XXI. jaer, ende verladen in grooter scout tegens vele woeckenaers, waer om die ghemene Clesi screef den armen staet des Bisdoms van Utrecht den Paus, ende baden hem innichlyc om enen, die *Jan* hiet van *Zieric*, ende overmids des Paeus mogentheit is *Jan* van *Assouwen* geset van den Bisdom, ende *Jan* van *Zieric* is geordineert die XL. Bisscop t'Utrecht.

JAN VAN ZIRCK *die* XL *Bisscop t'Utrecht.*

Ende als *Jan* d'ander also genaemt gemaect is Bisscop t'Utrecht, *Gisebrecht* van *Aemstel*, die dat casteel te *Vredelant* hadde tot enen onderpande, begonde dat volc van Utrecht te verswaren mit enen nywen tolne. Waerom die Bisscop bi rade synre Clesi ende der Stat boot desen *Gisebrecht* syn gelt, ende beheerde syn Casteel weder. Mer *Gisebrecht*, die dair tegens seyde mit alrehande voirwaerden, die hy hem vermat, ende en woude des gelts niet. Waerom dese Bisscop versamende geringhe wapentuers, ende hy meende hy woude Amsterlant mit crachte verbernen, ende dat casteel mit dreygen ende mit vervaren *Gisebrecht* of te drucken. Ende daer tegens versamende *Gisebrecht* van *Amstel* mit hulpe *Hermans* van *Woerden* een machtich heer uyt Hollant, ende quam op die *Zoserenghe* om te striden tegens den Bisscop. Ende als beyde partyen te samen quamen mit ** climmende trompen, ende met blenckende banieren, so was des Bisscops heer crachtichste in den beginne, ende verdreven *Gisebrecht* mit sinen dorplieden uyt synre Heerlicheit afterwaert harde viantliken. Ende sonder merren quam *Herman* van *Woerden*, die mit hem brochte een onvermoeyet heer uit Hollant, ende arbeide seer des Bisscops heer te verdriven. Dese *Herman* wert swaerlic gewont in den eersten aenloop, ende bleef nochtan manlike tot int lest van den stride, so dat hy des Bisscops heer verjaghede tot binnen der vesten van Amersfoerde. In dien stride bleven daer vele vechters alse *Steven* ende *Vrederic* van *Zulen* wise oerlochs lude. Ende hierom bad die Clesi van Utrecht, dat Grave *Floris* ontseyde *Giselbrecht* van

** *Tubis Stridentibus.* Beka. Vide Kilian. in Voce *Klimmen*. Sed forte Leg. *Klinckende*.

van *Aemstel*, ende besat rechtevoert mede dat casteel van *Vredelant* al om mit een deel wapentuers uyt Hollant, ende rechte bliden, ende magnelen, toornen ende mueren mede te breken. Een corte tyt daerna woude die Grave dat besit van den casteel vernywen, ende ontboot nywe wapentuers aldaer. Hi meende dat casteel noch vaster mede te besitten. Ende als *Gisebrecht* van *Aemstel* dat vernam, samede hy soudenairs ende wapentuers al heymeliken, ende quam jegens die Zelanders, dair sy geen hoede voor en droeghen, bi *Loenen* mit grooter crachten. Ende dair tiegens quam *Costyn* van *Renesse*, die der Zelanders Homan was, dede die hoornen blasen, ende die banieren blenken harde stoutelic die den lof van den seghe dair vercreech mit werender hant. In dien stride bleven die Heer van * *Bromo* een vroom Ridder mit veel uytgecoren wapentuers, ende *Gisebrecht* van *Aemstel* bleef dair gevangen mit veel syner Ridders, *Aernout* die *Gisebrechts* broeder was ** ontvruchte hem des Graven, ende gaf hem op dat casteel tot *Vredelant*, dattie Grave besette mit sinen scutte herde trouwelick. Ende want *Herman* van *Woerden* in *Gisebrechts* hulpe was, ende openbairlic tegens den Bisscop gestreden hadde in voertiden op *Zoserenghe*, so woude dat die Grave die smaetheit, die den Bisscop gedaen was op die tyt, verbetert worde, ende versamende van nywes een machtich heer, dair hi *Hermans* land mede verbernen woude. *Herman* die geen macht van volcke en hadde weder te staen des Graven grootmoedicheyt besette dat casteel te *Montfoirde* mit wapentuers, ende tooch uit sinen lande van des Graven aensichte als een voirvluchtich man. Mer die Grave die niet of en liet van syns insitten begin besat ende bestellede dat voerseide casteel omtrent een jaer lanck, ende stormde dat daghelycs an mit menigerhande instrumenten, die daer nutte toe waren, daer hi hem menich torment mede dede. Ende ten lesten bleef Grave *Florens* dair alsso voor ligghen, dat hyt vechtender hant ende mit crachte wan, ende dede onthoofden al die opten casteel waren sonder twee, ende doe besette dese Grave dat casteel met sinen wille, die 't verwaerden nachts ende daghes tegens aenvechten *Hermans* van *Woerden*. Ende als dit een tyt verleden was, so wort een vredelike soene gemaect tusschen dese voirsz Princen, ende geordineert in deser manieren; dat

* **Branio.**

** ***Expavescens.*** **Beka** ***Vruchten, vreezen.*** **Kilian.**

Gisebrecht van *Aemstel*, ende *Herman* van *Woerden*, beloveden trouwelic te houden, dair sy onder te pene setten al hoer goet, dat si tegens den Bisscop van Utrecht noch tegens den Grave van Hollant hem nimmermeer versetten en souden, noch mit rade, noch mit dade, ende si souden Grave *Florens* sweren voer sinen cost hulde ende trouwe, ende die Bisscop soude syn casteel weder hebben in synre macht. Ende dit segghen wert vaste gemaket mit instrumenten, ende mit openen brieven an allen tiden. Aldus is gheeynd dat manlike kyff tusschen dese voerseyde Princen. Die Grave *Florens* liet uyt synre herten vrilike van puerre edelheyt alle nyt ende toorn. Want hi nam *Gisebrecht* ende *Herman* voersz, ende maectese sine outste ende heymelicste Raden. Mer *Herman* van *Woerden*, die sinen nyt niet vergeten en conde, brachte *Gisebrecht* van *Amstel* dair toe, want hy een out scalc man was, dat hy hem met verbant tegen den Grave, ende by sinen rade voer *Gheryt* van *Velsen* tot *Cameric*, ende vercreech dair in hoer hulpe den Bisscop van *Duraens* van des Conincs weghen van Engelant, den Heer van *Kuyck* van des Hertogen weghen van Brabant, ende hoir twee, die Raet waren des Grave van Vlaenderen, dair sy overdroegen mit gemeen rade, datmen den Grave *Florens* levende oversonde in handen des Conincs van Engelant, dien in ewiger vanghenisse houden soude, ende *Jan* des Graven soon soude dan Grave worden van Hollant, die des Conincs dochter te wive hadde. Dese edel Grave, die van deser verradenisse niet en wiste, die onlanghe daer te voren eerlike woninghe ende palais makede * *in Haerlemrehout*, datter *Voglensanc* hietet, ende in die *Haghe*, daer hy mit Jonckers ende mit Joncfrouwen in der wildernissen des boschs stadeliken te jagen plach, of in der woestinen, ende wapen met Ridderliker manieren te hantieren plach. Ende hierom in den jaer ons Heren CIↃ. CC. ende XCVI. doe reet Grave *Floris* tot Utrecht, om dat hy versoenen woude een twydracht, die was tusschen den Ridders van Zulen, ende dese voergenoemde Princen van Aemstel ende van Woerden, die des Graven Raet waren, ende ginc in die kerke, nam mit hem een deel Ridders, ende daer quam een wiveken, also 't hoer Godt liet weten, ende gaff den Grave enen brieff in die hant, die hi sinen getrousten dede lesen, dair in gescreven stont aldus:

* Deest apud Bekam.

Conincxs

Conincxs kint, edel Prince, gedenct dat die de Salmen makede propheteerde, ende seyde aldus: Die man myns vreden, dair in ic hoopte, die mine spise at, hevet groote vertredinge gemaect op my. Mer die Grave *Florens*, die grootmoedich was, achte des versekins cleyne, ende hilt hoghe feeste mit Prelaten ende mit Borgheren ter maeltyt, ende na den eten omtrent middach ure ginc hi ligghen ende slapen, ende na den slape meende hi den dach in blider geselscapen voert te eynden. Ende als hy ene corte wile geslapen hadde, quam *Gisebrecht* van *Aemstel*, ende verweckeden uten slape, dat hi sonder merren opstonde, ende mitten valkenairs uter Stadt rede, want dair veel wilde voghel in den velde saten. Die Grave die genoechte had in den vederspel om voghel te vangen, haeste hem, ende nam een sonderlinghe scoen sparwer op sine hant, ende reet mit luttel syns gesins uter Stadt, ende wert aldus mit heymeliken verrade uter Stadt omtrent een halve myle geleyt. Daer lach *Herman* van *Woerden* mit ontalliken wapentuers, ende brac op uit sinen heymeliken laghen, ende besette den Grave alom, ende *Geryt* van *Velsen*, die dair niet traech en was, taste die Grave alre eerst an. Daer tiegens die Grave als een onvervaert man werp den sperwer af, ende tooch syn swaert, ende meende hem te verweren, ende had liever te sterven, dan hem gevangen den verraders te geven, mer dat en halp hem niet veel. Want die verraders, die hem niet en scaemden, die des voerseiden Graven cleder an hadden, ende des selven daghes binnen Utrecht syn spise gegeten hadden, vinghen desen hogen Prince mit aldus grooten verrade, dien sy al heymeliken voerden in der nachte opt casteel te Muden. Ende binnen desen quam dat rumoer mit deser hateliker bootscap, die menichs menschen herte vervaerde ende bedroefde, ende dat gemeen volc van Kennemerlant, van Vrieslant, ende van Waterlant quamen mit scepen over royen tot Muden om den Grave te verlossen. Ende als dat die moorders vernamen, vloghen sy haestelike mitten gevanghen over floot, over velt, ende over onweghen. Ende dair tegens quamen die van Naerden gelopen mit groten hopen om den Grave te verlossen. Waerom dese vluchtich in anxt waren, want hem die Kennemaers volgheden mit grooten volcke, ende die dorpluden, die daer omtrent woonden met dien van Naerden haestelike te

moete

moete quamen. Dat paert, daer si den Grave opgebonden hadden, was cleyne, ende en mochte den sloot niet over loopen, ende viel mitten Grave int water, dien doe *Geryt* van *Velsen* niet uytgetrecken en conste, overmids anxte van den groten volcke. Waerom dese *Geryt*, die een fel hert had, (1) stac den selven Grave mit sinen swaerde XXI. wonden, dair

(1) Cæsus est Muderbergæ, ubi postea pro ejus anima exstruxit capellam Wilhelmus Comes Tertius Ann. 1324. Charta ejusdem Anni: *Wi Willaem &c. maken cont allen luden, Want onse lieve neve die Grave Florens, daer Godt die siele of hebben moet, doot bleef tote Muderberghe in onsen lande van Amstelle, wiens siele wi altoos souden geerne doen gedencken, ende hebben in eweliken gedenckenisse voer sine sielen, onser ouder sielen, ende der onsen, in die eere Gods, onser Vrouwen, ende alle Gods heyligen gesticht ende gemaket tote der selver Stede van Muderberch ene Capelrie bi enen goeden Capellaen die daghelix aldaer te verdienen, ende misse daer op te doene, als hys gestaed is, die wise of onse nacomelinghen geven sullen, om daghelix te biddene &c.* Dies autem obitus v. Kal. Jun. Liber obituum S. Petri Trajectensis: v. *Kal. Jun. Ann.* 1296. *interfectus illustris Comes Hollandiæ Dominus Florentius filius quondam Domini Wilhelmi Romanorum Regis.* Causa cædis, ni fallor, ex superioribus satis patet: Aliam refert, sed ridiculam, Nicolaus Trivettus apud d'Achery *to.* 8. *Spicil. ad Ann.* 1296. *Florentius Comes Hollandiæ, qui filium suum Regi Angliæ nutriendum tradidit, cui etiam Rex filiam suam Elizabeth connubio jungere disponebat, quendam spurium sibi volens heredem substituere, à propria gente necatur.* Alii alias adhuc reddunt. Sunt qui referunt ad simultatem, quæ inter ipsum & Regem Angliæ, ex eo quod Rex Angliæ, dictus ab iis arbiter, qui contendebant de Regno Scotiæ, Regnum ipsi abjudicasset. Matth. Westmonasteriensis ad Ann. 1296. *Consimiliter Comes Hollandiæ, soluto fidelitatis suæ freno, quo Regi Angliæ præannexus fuerat, cum Regis Francorum obtemperat consiliis, à propriis domesticis est occisus.* Non minus Comes, quam ceteri, promiserat se servaturum, quod de Regno statuisset Rex. Et hactenus Regi *præannexus*. Nec quod ** supra ait interpres, (apud Bekam enim de eo nihil) vendidisse eum Regnum Scotiæ, ex consilio Regis Angliæ, certa summa pecuniæ, ullo modo admitti potest, si advertas ad arbitrium, cujus verba habet hujusmodi Nicolaus Trivettus ad Ann. 1291. *Omnibus præsentes literas visuris vel audituris, Florentius Comes Hollandiæ, Robertus le Brus Dominus Vallis Anandriæ, Johannes de Balliolo Dominus Galandiæ, Johannes de Hastinges Dominus Abergavenniæ, Johannes Comin Dominus de Badenauwe*

** Pag. 178.

dair hi an ſterf, ende rumede mit enen ſnellen paerde achterwaert op dat caſteel te Cronenburch. *Herman* van *Woerden* voer buten ſinen lande, ende ſochte onthout hier ende daer, ende wert uyt ſynre Heerlicheit verdreven, ende bleef in ewigher elenden ſonder trooſt. *Giſebrecht* van *Aemſtel*, die een out ſimpel man was, ende van *Herman* van *Woerden* tot deſer ſaken verleyt was, die wert onthouden van ſinen vrienden van buten totten ende ſyns levens, die hem gaven ſine behoeſte, alſo hem betaemde. Ende binnen deſen quamen die Kennemaers, ende vonden den Grave noch half levende, ende ſinen adem treckende, ende alsmen ſeyt, dat hi een luttel ſprac, ende ſi venghen een deel der moorder knechten, dien ſi met aenſien des ſtervenden Grave dooden met menigerhande pynde. Mer die Grave rechte ſyn oghen op na den hemel, ende op die v. Kalende van Junius ruſte hy in Gode, ende wy hopen, dat hy gecroont is in den hemel om der martelien. Deſe Grave *Florens* berechte Hollant wel na XLII. jaer harde eerlic, ende was een glorioſe Prince, ſcoen van live, ſterc van craſte, bequaem van aenſien, wel geſprake, grootmoedich van herten, edel van daden, milde van gaven, ende goet ſangher, ende gelyc rechter. Syn dode lichaem wert gevoert tot Egmonde

nauwe, Patricius de Dumbar Comes Marchiæ, Johannes de Veſci vice patris ſui, Nicolaus de Sules, Wilhelmus de Ros, ſalutem in Domino. Cum nos in Regno Scotiæ jus habere credamus, & jus illud coram illo, qui potiorem poteſtatem, juriſdictionem, & rationem examinandi jus noſtrum habeat, declarare, vindicare, & probare intendamus, nobiſque Princeps Dominus Edwardus Dei gratia Rex Angliæ, per bonas ſufficienteſque rationes nos informaverit, quod ad eum ſpectet & habere debet ſuperius Dominium Regni Scotiæ, & cognitionem in audiendo & diffiniendo jus noſtrum, nos de propria noſtra voluntate, ſine omni violentia & coactione volumus, annuimus, ut recipiamus jus coram eo, tanquam ſuperiori Domino terræ. Volumus inſuper & promittimus quod habebimus & tenebimus firmum & ſtabile factum ſuum, & quod ille habebit Regnum, cui coram eo jus potius illud dabit. In teſtimonium iſtorum nos literis iſtis appoſuimus ſigilla noſtra. Datum apud Norebam feria tertia proxima poſt Aſcenſionem Domini, anno gratiæ CIↃ. CC. XCI. Regem deinde Rex dixit præter Comitis opinionem Johannem de Balliolo. Th. Walſingham *ad Ann.* 1291. Et haud dubie hinc ſimultas, quæ animum etiam ad audendum conjuratis non minuit.

Tom. III. Aa

monde int cloofter, ende daer bi *Beatricen* fyn wyf mit wenender uytvaert herde eerlic begraven. Ende als dit behoirliken gedaen was, die Grave van Cleve, die Grave *Florens* neve was, verfamende een machtich heer uit Hollant, ende befette dat cafteel tot *Cronenborch* al om mit enen fwaren befitte, dat hi daghelix aenftormde mit inftrumenten fonder ruften ter tyt toe, dat *Geryt* van *Velfen* mit finen hulpers overmids gebrec van fpifen, ende ander gebrec, hem gevangen gaf, ende hy feide doe al die verradeniffen, alfo alfe voerfeit is, openbaerliken voor al die luden. Ende men dede den felven *Geryt* vele pinen aen, ende ten leften fetmen op een rat. Dat gemeen volc van Hollant braken dat cafteel neder, ende toghen voirt tot Muden, om dat cafteel te bernen, mer dat vonden fy fonder weer. Want die wapentuers al afgelopen waren, ende en dorftens niet onthouden. Dat beval men *Dideric* van *Haerlem*, dat hy 't trouwelic bewaren foude. Die Grave van Cleve nam doe Noorthollant in fynre befcermeniffe. Ende dair tegens *Ghye* van Henegouwen Treforier van Ludic nam die bewaerniffe van Zuuthollant, en bleef wonen tot Bergen. Ende van defen twydracht was groot onrufte, ende die meerde van daghe tot daghe, ende dat volc wert aldus in tween gedeelt, ende en hadden geen rechten Heer.

WILLEM VAN * METELEN *die* XLI. *Biffcop t'Utrecht.*

*MECHELEN.

In den felven jaer Biffcop *Jan* van *Zyric* is (1) of gefet overmids den Paeus, ende is gemaect Biffcop van Tullenfe, ende *Willam* geboren van † *Metelen*, die de faken plach te berichten in den Roomfchen Hof, wert gecoren die XLI. Biffcop tot Utrecht. Defe Biffcop *Willam* quam tot Utrecht, ende vant dat Bifdom verladen, ende gebonden mit menigerhande werringhe. Dair hy feer om arbeide in goeden ftaet weder te waren, ende te maken. Want defe felve Biffcop in den eerften befat hi dat cafteel te *Muden* mit uitgecoren wapentuers, dat

† Mechelen.

(1) Vertendum fuerat *verfet*. Nam Latine eft *tranflatus*. Perperam etiam illud, *ende is gemaect Biffcop van Tullenfe*. Vertendum, *van Toul*. Item, *ende Willem geboren van Metelen*, vertendum *van Mechelen*. Nam apud Bekam eft, *de Mechlinia*.

dat hi alſo ſeer quetſede mit alrehande inſtrumenten ; ende (1) angienen, dat *Dideric* van *Haerlem*, die daer Caſteleyn was, begeerde dat hi hem opgeven woude, ende in vanghenisſe te gaen behouden ſyns lyfs, ende dat caſteel vry over te leveren. Van deſen gelucke is Biſſcop *Willam* grootmoedich geworden, ende voer in Weſtvrieſlant grotelic, ende predicte aldair tegen dat Hollantſche volc des Biſſcops aflaet. Die Vrieſen na hoer ouder gewoonte waren haeſt geneyget tot wedervechtinge. Want hoer Biſſcop *Willam* niet te beſitten rechtevoert dat caſteel tot *Wideneſſen*, ende ſtormden dat al om mit wredeliken aenvechten, alſo dat *Boudewyn* van *Naeldwyck* die Caſteleyn ten leſten van node opgaf den Vrieſen dat caſteel in deſen voirwaerden, dat hy geſonts lyfs met ſinen goede, dat hi dair op hadde, ende mit vaſten vrede varen ſoude in Holland. Ende ſonder merren deſtrueerden ſy dat caſteel te *Wideneſſe* die Vrieſen, ende braken dat caſteel tot *Enigenburch*, ende beſaten dat caſteel tot *Medenblick* al om, ende verbranden dat ſtedeken tot pulver. *Florens* van *Egmonde* ende die ander Burchſaten vochten dicke herde manlic tegens die Vrieſen, ende waren alſo ſwaerlic beſet, dat ſy al hoer provande beſeten hadden, ende aten ten leſten peerden vleyſche van grooten noothonger. Grave *Jan* van *Henegouwen* als hi dat verhoorde, quam mit grooter heercracht royen in Vrieſlant, ende ontſettede Medenblic. Ende dair bleven doot ontrent xxxv. Vrieſen, ende hi ſpiſede dat caſteel mit veel provanden. Die Heer van *Putte* ende die Heer van *Arkel* verbernden *Encbuſen*, ende wonnen dair grooten roof, ende voeren van dane mit horen ſcepen ongeſcaet tot hore havenen.

JAN VAN HOLLANT *die* XVI *Grave*.

Ende als dit geſciet was die Regael Abt van Egmonde, Heer *Florens*, *Dideric* Heer van *Brederode*, *Henric* Caſteleyn van *Leyden*, ende *Willam* van *Egmonde* Ridders voeren over die zee in Engelant, ende baden den Coninc, dat met ſine gunſt moſte Joncheer *Jan* mit hem luden overvaren, want dat

(1) *Angienen*, ingenia ſunt. *Ingenia* idem quod machinæ. Et hinc noſtrum *Ingenieur*. Vid. & mox *infra*.

dat lant van Hollant syns niet ontberen mochte. Die Coninc *Edewart* onsenc dese luden herde vriendeliken, (1) ende dede bereyden een scip mit al te grooter zierheit, daer hy Joncheer *Jan* ende syn dochter mede oversende in Hollant. Mer want hem die wynt niet wel mede en was, so quam hy in Zeelant an t'lant. Daer nam Heer *Wolfaert* van der *Veer* desen Joncheer van Hollant in sine hoede, ende sette alle die Hollanders van hem. In den jaer ons Heren CIↃ. CC. XCVII. doe woude Joncheer *Jan* dwinghen die Vriesen, ende quam mit grooter heercracht binnen Alcmaer. Daer teghen quamen die Vriesen herde manlic, ende hadden te samen getogen alle die macht van Vrieslant om enen swaren stryt te vechten. Ende als beyde partyen te samen gecomen maren mit blenckende banieren, ende mit ** climmende trompen, wert daer een al te grooten geclas van den wapen ende geruchte van den luden. Want die Hollanders ende die Zeelanders vochten die Vriesen aen, die in twee bataelgen gescaert waren, ende sloegen der Vriesen doot omtrent vier dusent, ende dat ander volc verjageden sy so verre, dat sy hen ontscolen in heymeliken steden. Van dat Hollantsche heer bleven doot die Heer van *Arkel* een vroom Ridder, ende *Johan* van *Doortogen*, ende mit hen twee andere wapentuers, die om hoer manlike doghet vele te prysen syn. Die bloedige stryt gesciede op die VI. Kalende van Aprille in den jaer voerseyt te (2) *Vrone* opten slechten geest. Ende als die Bisscop *Willam* vernam dattie Westvriesen den stryt verloren hadden, voer hy in Oestvrieslant, ende predicte des Paus aflaet tegen dat Hollantsche volc. Die Vriesen be-

** Occurrit etiam supra pag. 180. ubi ergo nullâ emendatione opus est.

(1) Th. Walsingham ad Ann. 1298 *Anno gratiæ* CIↃ. CC. XCVIII. *qui est annus Regni Regis Edwardi à conquesto primi vicesimus quintus, fuit idem Rex ad natale Londoniis, ubi post festum Elizabeth filia Regis Angliæ connubio jungitur Johanni filio Comitis Hollandiæ & hæredi. Quem pro hereditate patris nuper occisi assequenda una cum uxore, conducente eos Humfredo de Boun, Herefordiæ & Essexiæ Comite, remisit Rex Angliæ cum honore.* Atque ita fere ad eund. Ann. & Nicolaus Trivettus.

(2) *In spatiosis agris villæ Vronensis.* Beka. Vid. Magn. Chron. Belg. *p.* 276. & quæ ad Willelm. Procurat. notavi ** 4. *Analect. p.* 120.
** Nobis Tom. 2. pag. 542.

beloveden den Bisscop te helpen mitter hant, ende quamen haestelicken gheruyt mit veel scepen tot Monickendam. Die poerters van Haerlem, ende die Kennemaers mitten Waterlanders quamen dair tegens mit grooter heervaert, mit hoeren banieren, ende bestreden stoutelic dat Vriesche volc. Mer eer yet lanc keerden hen die Vriesen van den stride, ende gingen haesteliken in hoeren scepen, ende pynden hem snellic van dane te royen, die die Waterlanders vervolgheden, ende vele dootsloegen, ende hebben den seghe mit grooten love ende mit machten gecreghen. Ende als Bisscop *Willam* den stryt verloren had, liet hy syn groote scip daer bliven, ende ginc in enen clenen boot, ende roeyede int lant van Overysel, hoe hy haesteliken mochte. Joncheer *Jan* van *Hollant* bedachte, dat Bisscop *Willam* twee swaer stride gevoert had, ende noch int lant van Overysel was om nywe hulpe te versamen, geboot *Gisebrecht* van *Tselsteyn*, dat hy hem leende syn casteel een tyt, ende lieten dair op wesen wapentuers van Hollant, die den Bisscop aenvechten mochten. *Gisebrecht* van *Tselsteyn*, die dat in geenre wys woude doen, want hi des Bisscops * Maerscalc was, ende syn rechter geset in den lande van Utrecht, ende hierom dede Joncheer *Jan* van Hollant desen *Gisebrecht* vanghen van sinen vianden, ende syn casteel besitten al om, ende daghelix anstormen ende vechten. Ende daer tegens Joncfrou † *Beatrix* bescermde dat casteel omtrent een jaer lanc harde eerliken, also langhe dat hem provande cleyne wert, ende gaf hem op in deser manieren, dat sy ende half die ghene die daer op waren souden hoer lyf behouden, ende dat Joncheer *Jan* van *Hollant* soude mitten anderen sinen wille doen. ‡ Ende als dit gededinget was, vantmen op den casteel niet meer dan XVI. waeraftighe viant, ende men onthoofde achte daer t' lot op viel. Ende als Joncheer *Johan* dat casteel vercreghen had, so gaf hy 't Heer *Wolfaert* vander *Veer* mitter heerscap van *Woerden* tot leen, van hem te houden, op dat hi den Bisscop te smadenisse soude doen dat Bisdom te verderven. § Hier na gesciede dat Joncheer *Jan* van Hollant soude tegens Hertoge *Jan* van Brabant te daghe comen, daer Heer *Jan* van *Rinesse* woorde ende antwoerde of overbrachte. Want om dat Joncheer *Jan* wiert aengebrocht,

* Justitiarius in terra Trajectensi. Beka.

† *Bertradis.* Beka.

‡ Non extant hæc apud Bekam usque ad *Ende als Joncheer Johan.*

§ Nec hæc extant apud Bekam usque ad *In den jaer ons Heeren* CIↃ. CC. *en* XCIX.

quam hi tot dien daghe, men souden vaen, ende dattet Heer *Jan* van *Rynesse* verraden hadde, waerom Heer *Jan* by Heren *Wolfaerts* rade besat Heren *Jans* casteel te *Moermonde*, ende werp dat neder, ende verdreef Heer *Jan* van *Rinesse* uten sinen. Ende als Heer *Wolfaert* vander *Veer* aldus alleen die overste by Joncheer *Jan* was, doe beswaerde hy al t' lant van Hollant met eenre nywer munten, *ende met nywe rechten*, waerom hy binnen Delft wiert doot geslagen, ende van synre doot wert groot rumoer in Hollant. Want die van *Dordrecht* togen uit, ende besaten *Crayensteyn*, en dat casteel tot *Slidrecht*, ende voerden *Aloude* hoeren Balju, dien sy dair ofwonnen, ende sloegen doot mitten mannen, die daer op waren, tot *Dordrecht*, ende sinen twee broederen en horen soons, ende dair toe twee synre Knapen. In den jaer ons Heren CIↃ. CC. en XCIX. sterf Joncheer *Jan* van Hollant tot Haerlem, ende ruste in onsen Heer op die IV. Kalende van *November*, na dat hy Hollant hadde bericht drie jaer. Dese Joncheer *Jan* alleen sterf onder alle die Princen van Hollant sonder kint, ende sonder Ridders. name, ende wert eerlike begraven tot *Rynsburch* int Clooster by sinen vader. Joncfrou *Elisabeth* na hoers mans doot die voer weder in Engelant, die de Grave van *Esforden* daer na te vrouwen had. Na des Joncheers *Jans* doot quam *Gisebrecht* van *Amstel* ende *veste die stede van Aemstelredam* al om mit houten wychusen, ende mit getoornden bruggen. Mer die poorters van Haerlem, mitten ghemenen volc van Kennemerlant, ende van Waterlant verjagheden desen *Gisebrecht*, ende verbranden die brugghe, ende die vesten tot pulveren.

JAN VAN HENEGOUWEN *die* XVII. *Grave van Hollant.*

* Deest *van Aleyden.*

Als Joncheer *Jan* van *Hollant* gestorven was, wert *Jan* van *Henegouwen*, als den soon * die (1) Coninc *Willams* suster was, die XVII. Grave van Hollant, die al te hant dair

(1) Joanni nupta de Avennis. Avennis villa Hannoniæ seculo decimo jam nota. Balderic. Chron. Cameracens. *lib.* 1. *cap.* 13. *& ipse Episcopus in stipendiariis fratrum, duas villas, unam Avesnes videlicet reddidit.* Extat Aleydis charta, qua Joannem de Avennis, cui etiam supervixit, agnoscit maritum, Florentium patrem, Wilhelmum avum, Wilhelmum Regem fratrem, se Tutricem Hollandiæ,

dair na gaf *Ghyen* ſinen broeder die heerſcappien van Amſtel ende van Woerden, ende hy had te wive *Philippam* des Graven dochter van *Lutzenburch*, daer hy bi wan *Jan* ſinen outſten ſoon, *Willam* die na hem dair na Grave wert, *Jan* van *Beaumont*, *Henric* Canonic tot Cameric, *Margriete* Gravinne van Atrebaten, *Aleyde* Gravinne van Claermont, *Marie* Gravinne van Borbonnoys, ende *Mechtelt* Gravinne van Viel. Deſe Grave *Jan* in den eerſten beginne ſynre Heerlicheit voer hy mit heercracht in Zeelant, daer hy tegens die onhoorſamicheit Heren *Jans* van *Rynesse* ſeghe vercreech mit grooten love. Als *Ian* aldus verwonnen was in den yerſten ſtride, tooch hy tot *Albertum* den Roomſchen Coninc om hulpe, ende ſeyde dattie Graeſſcap van Hollant na Joncheer *Ians* doot den Roomſchen Ryc aengecomen wair. Ende hierom quam deſe Coninc *Aelbrecht* al heymelike neder, ende ſende aldusdanige brieve door al t'lant: *Het ſullen weten alle lieden, dat Aelbrecht de onverwonnen Coninc mit crachte wil vercrigen an 't Roomſche Rike die Graeſſcap van Hollant, want het ſonder rechte oor ſy, dat die Coninc Kaerl wilneer Grave Dideric te leene gaf.* In den jaer ons Heren CIↃ. CCC. quam deſe Coninc *Aelbrecht* tot Nyemaghen om die Graeſſcap van Hollant te bedwingen, ende brochte mit hem deſe

landiæ, Florentium heredem ejus. Charta ita ſe habet: *Ego Aleydis quondam uxor Johannis de Aveſnes, Tutrix Hollandiæ, Zelandiæ, univerſis Chriſti fidelibus tam præſentibus quam futuris &c. Cum inclytæ recordationis Domina M. quondam Romanorum Imperatrix matertera noſtra pro incremento & ſalute Clariſſimæ memoriæ mariti ſui W. Comitis Hollandiæ avi noſtri in officio de Dordrecht, quod Scrode-ambacht vulgariter nuncupatur, Abbatiſſæ, & Conventui, ac monaſterio in Rynsburch v. lib. Holl. omnis ſingulis conceſſerit, eandemque conceſſionem b. m. Pater noſter Comes Florentius duxerit confirmandam, &c. noſque prædictas quinque libras ac duas venerabilis ac kariſſimi conſanguinei noſtri Florentii heredis Hollandiæ uſibus per commutationem duximus vendicandas, ad notitiam univerſorum volumus pervenire, quod tum in reſtaurationem pro remedio animæ felicis recordationis Domini ac fratris noſtri Wilhelmi Romanorum Regis, nec non pro ſalute animæ Johannis de Aveſnes mariti noſtri kariſſimi &c. decimam &c. perpetualiter concedimus & donamus, &c. Teſtes qui huic conceſſioni interfuerunt ſunt Domina Eliſabeth venerabilis Regina, Domina Mechtildis mater noſtra Comitiſſa Hollandiæ, Theodericus de Theylingen.*

dese Aerdsce-bisscope, van Mense, van Trier, ende van Colen, mit veel Princen ende Vorsten des Rycs van Almaengen. Daer tegens quam Grave *Jan* tot *Bonswaerde*, daer hy syne tenten oprechtede mit grooter heercracht opten oever van der Walen, ende dede besoeken die rivier te veel steden, wair hy beste mochte overcomen mit sinen volcke, om des Conincs heer te bestriden. Mer als die Coninc van den toornen boven van verre nedersach, sach die veelheit der banieren ende die crachte der wapentuers van den Hollantschen volcke, waende dat die Zelanders hem bedrogen hadden, tooch achterwaert tot Cranenborch, op dat hy des anderen daghes ewech toghe in Oestryck. Die Aerdsce-bisscop van Colen om des Conincs eer te bewaren dedingde daer en tusschen enen vrede, ende seyde daer een wilcoert segghen in deser manieren, (1) dattie Grave soude den Coninc enen man eet doen, ende trou wesen, ende die Coninc verliede hem dat Graefscap. Ende als dit gedaen was keerden die voersz weder ten horen. Die Zeelanders die laet quamen in des Conincs hulpe, lieten haer scepen staen, ende haesten, ende vloghen te voet in Vlaenderen, ende beroefden daghelix die naeste dorpen in Zeelant. Mer die Grave *Jan* vervolghede dese voorvluchtige, so dat si snellecste mochten, ende vont die scepen, die si begheven hadden, ende verboot Heer *Ian* mit desen syn lant, ende syn goet deelde hy onder den genen, die hem geholpen hadden.

In den selven jaer wert die Bisscop *Willam* gevangen, want hem tegens waren ** *Zwedes* van *Montfoerde*, *Hubert* van *Vianen*, ende *Ian* van *Linscoten* Ridders, van Heer *Iacob* van *Lichtenberch*, die Burgermeyster t'Utrecht, ende is binnen syns selfs Stadt ontrent een half jaer lanc gevangen gehouden. Ende dairna als hi uten slote quam, voer dese Bisscop totten Paeus, op dat hy desen Bisdom den Paus weder overgave, op dat sine wedersaken syns vergaten, ende hi voert meer in vrede bliven mochte. Mer die Paus, die dat Bisdom niet ontfaen en woude, geboot den Bisscop van Monster, dat hy den Bisscop

** Leg. *Zweder.*

(1) Hollandia utrum pars & feudum Imperii olim dixi, quod sufficit *lib.* 1. *de Nobilit. cap.* 32. *& seqq.* & mox verbo aliquid adhuc addam.

fcop *Willam* van Utrecht foude te hulpe comen metter hant tiegens die overdadige luden, die dat voerfeide Bifdom aenvechten wouden. Defe Biffcop *Willam* als hy weder te finen lande keerde op die xv. Kalende van Augufto fach hy een wonderlic teyken, daer hy was in een Stadt, die † *Agama* hiet, ende al fyn gefinde fagent mede, dat een voerteycken was corteliken anftaende. Want hi fach die fonne hebbende twee hoornen in der manieren als een half maen gedaen, ende daer of fcenen rayen, ghelyc enen bloedigen lichte. Ende als hy in fyn Bifdom quam, verfamende hy uten lande van Overyfel veel wapen ende provande, of men hem in fine Stadt laten woude. Ende alsmen defen Biffcop in fyn Stat niet laten en woude, tooch hy buten om op die weyde, daer hy fine tenten dede oprechten, ende meende daer te ruften. Ende alsmen dat dede, waren daer een deel Ridders uit Hollant, alfe *Dideric* van Waffenaer, *Henric* Cafteleyn van Leyden, *Philips* van Duvenvoirde, *Simon* van Benthem, ende *Jacop* van den *Woude* Ridders mit veel wapentuers, die den voirfz hateden om die oude twydrachticheit, ende fi minden *Jacob* van *Lichtenberch* om die na vrientfcap, die wapenden hem, ende quamen opten flechten velde, datmen *Hogher Woert* hiet, met banieren, ende met trompen, ende meenden den Biffcop van der Stat te verdriven, ende Heeren *Iacob* van *Lichtenberch* van der ftaender noot te verloffen. Ende daer tegen defe Biffcop, die wel die helfte meer luden hadde in fynre machten, ordineerde en fcaerde fyn volc ten ftride, ende quam ftoutelic mit trompen ende banieren tegens fine vianden, fo dat hy in den eerften beginne ende aenvanghe een deel fynre wederfaken uten heer verjaghede, ende wederftont die Hollanders mit crachte, ende binnen defen quam *Zweder* van *Montfoord* met een overmoyet heer, ende brochte den Hollanders hulpe, ende daer begonfte van nywes een groot ftryt, want die vechters floegen elc anderen ter neder harde manlicken om den feghe te vercrighen. Die Biffcop fat op een fnellen paarde, ende reet door 't Hollantfche heer door een werf, ende anders werf, ende alle die lieden ontfaghen hem te flane, gelyc hoer geefteliken vader ende Heer. Mer doe defe Biffcop, die noch derde werf dat Hollantfche heer

† *apud Ananiam*, Beka.

door riden woude, wert geworpen van finen paerde, (1) ende wert doot geflagen van finen onhoorfamen kynderen, in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. ende I. op die IV. Nonas in Julio, dats op Sinte Martyns dach tranflatio. Daer bleven doot van partyen veel vromer wapentuers, mer dat meerre deel verloes des Biffcops volc, ende fyn doode lichaem wert gevoert van den Hofpitaliers in Sinte Katherinen kerke tertyt toe, datment met behoorliker uytvaert brochte in der Domkerke, ende daer begroeve. Defe Biffcop *Willam* berichte dat Bifdom vyf jaer, die alle fine leven daghe vele perfecutien ende fware verdriet doghede als gefeyt is.

GHYE VAN HOLLANT *die* XLII. *Biffcop t'Utrecht.*

*** à Zelandiâ cito veniens.* **Beka.**

Na des Biffcops *Willams* doot quam Grave *Ian* ** van *Zelant*, ende bat der Clefien van Utrecht om *Ghyen* finen broeder, die Treforier tot Ludic was. Sommighe van den Canoniken koren *Ghyen* den felven Threforier, ende fommige koren *Roelof* van *Waldech* de Domproeft van Utrecht, ende alfo varinghe als *Ghye* gecoren was voer defe *Roelof* over *Yfel.* Defes *Ghyen* broederen waren *Botfacrt* Biffcop van Metfe, *Ian* Biffcop van Cameric, *Ian* Grave van Hollant, en *Florens* Prince van Morienne. In defer Heren crachtige hulpe hadde *Ghye* voirfz fine vianden onderdanich gemaeƈt, ende is gemaeƈt die XLII. Biffcop tot Utrecht, ende berechte alt Bifdom in goeden vreden

(1) Majoris ecclefiæ Trajeƈtenfis Memoriale: III. *Nonas Julii memoria Domini Wilhelmi de Mechlinia Epifcopi Trajeƈtenfis, qui fub anno Domini* CIↃ. CCC. *primo in die tranflationis B. Martini propter defenfionem jurium ecclefiæ fuæ per homines ecclefiæ fcilicet magnam multitudinem hominum Hollandiæ juxta civitatem Trajeƈtenfem in loco diƈto op die Hogewoerde miferabiliter fuit interfeƈtus, & plures fideles ecclefiæ cum ipfo, & magna multitudine captivata. In cujus memoria dantur præfentibus in choro Dominis duæ libræ, fociis vero una libra.* S. Salvatoris: IV. *Nonas Jul. tranflatio S. Martini: Anno Domini* CIↃ. CCC. *primo Wilhelmus Epifcopus de Mechlinia interfeƈtus eft ab Hollandenfibus apud Hogewoert.* Erat hic Wilhelmus ex Dominis Mechliniæ cognomento Bertholdus. Præpofitus primum S. Petri Lovanii, deinde Epifcopus Trajeƈtenfis.

den. In desen tiden gesciede in Hollant een wonderlic teyken, dat een voerteyken was* der toecomender droefheit. Daer openbaerde een man op enen paerde, die vermaende alt volc, dat sy hem wapenen souden, ende lopen haestelike op den oever van der zee, ende keren die vianden. Ende hierom liep al t' gemeen volc totter zee, om die vianden weder te vechten, ende saghen dat water vervult mit ontallike scepen. Mer die scépen waren al verloren, ende die man bleef ewech, oft een droch geweest had.

* In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. II. op tie XI. dach in Julio was een groot stryt by Cortryck, tusschen *Philips* de vette Coninc van Vrancryck ende Grave *Robrecht* van Vlaenderen, daer die Vlaminghen den seghe wonnen. Daer bleeff doot Joncheer *Ian* Grave *Ians* outste soon van Henegouwen, des goeden Grave *Willams* broeder.

Daerna in den jare ons Heeren CIↃ. CCC. † III. versamede Grave *Ghye* van Vlaenderen uitgecoren Riddersclap, ‡ op dat hy met wapen cracht Walcheren mochte vervechten, ende daer tegens quam Joncheer *Willam* Grave *Ians* outste soon herde vromeliken, ende voer over in Cassant, daer hy veel Vlamingen dootsloech, ende keerde weder mit grooter eren mit seghe. Ende sonder merren versamede Grave *Ghye* ⸸ uitgecoren Ridders, op dat hy dat Zeusche volc verslaen mochte daer mede. Daer tegen quam anderwerf de Grave *Willam* mit uitgecoren vechters, die by rade van syns selfs volc twee stride verloes, enen § ter *Veer*, ende enen te Arnemuden. Joncheer *Willam* voer van den stride, ende tooch in die Stede van *Zierixee* om nywe hulpe, ende Grave *Ghye* volgede hem na sonder merren, ende * besat de Stede VI. weken lanc, die hy seer anxtede mit scutte ende mit slingeren. Ende ten lesten dede Joncheer *Willam* die stede poorten al heymeliken open op enen dach, ende dede grooten scade int heer datter voor lach. † Daer bleven doot wel CIↃ. IↃ. Vlaminge, ‡ so die'r verslegen worden, so die'r verdroncken. Ende doe besette hy die Stadt ende voer in Hollant, ende mit hulpe Bisscop *Ghyen* syns Oems versamede hy een groot heer, op dat hy mit grooten crachten syne beseten Stat mochte verlossen. Ende als dit vroom heer beyde des Bisscops ende des Graven an Duvelant quam, sommighe dwase jongelinghen spronghen uyt hore

* Nec hæc extant apud Bekam usque ad *Daer na in den jare.*

† Apud Bekam est CIↃ. CCC. IV.

‡ Altera versio, quæ penes me est: *op dat hy mit crafte Walcheren winnen woude.*

⸸ Altera *anderwerf een groot heer.*

§ Altera: *voer die Veer.*

* Altera: *sat voor die Stede.*

† Alt. *datter.*

‡ Alt. *die daer verslagen worden ende verdroncken.*

scepen, ende begonsten te scermutsen ende te scieten tegens die verbinnen waren uit Zeelant. Die Bisdommers ende die Hollanders setten horen ancker opten dyck, dat sy hoer paweljoen dair setten mochten, want het jegens der nachte was. Die Vriesen die niet slapen en wouden, verbranden tenten ende loodsen der Zelanders, die sy verjaget hadden, ende mit veel roves quamen sy weder tot horen scepen. * Die luden die Duvelant woonden vervolgheden die Vriesen bi bekenden toepaden haesteliken na, ende quamen in dat slapende volc, dien si onsachteliken weckeden, mit geruchte ende mit grooten slaghen. Die Hollanders ende die Bisdommers, die daer vreselike uit horen slaep gestoert worden, grepen wapen, ende haesten hem die vianden weder te staen, ende van horen tenten te verjaghen. Mer dat en vorderde niet, want die doncker scaduw der vermaledyder nacht wert so onsienlic, dat die een vrient den anderen niet bekennen mochte, so dat die een vrient den anderen dootsloech, ende waenden haren vianden te slaen. In dien droeven stride bleven doot *Willam* van *Hoorn* Domproest t'Utrecht, *Claes Persyn*, *Dirc* van *Haerlem*, *Dirc* van *Zulen*, *Zweder* van *Beverweerde*, stoute Ridders, mit vele Lantluden, behalven veel ander lude, die in der zeevloeden verdroncken. (1) Die Bisscop *Gbye* wert gevangen mit veel Ridders ende gemeente, ende is mit vaster hoeden van daen in Vlaenderen gesent. Joncheer *Willam* quam in Hollant in een scip van Ziriczee, ende is nauwelic mitten live ontgaen. *Dit gescie-de omtrent midvasten in den jaer voersz.* Des † Dinxdaghes na Paschen vernamen die van Utrecht dattie Bisscop gevaen was. Daer waren twee geslachten binnen Utrecht, die loveden ende swoeren die Stadt in rechten ende in eren te houden ter tyt toe, dat die Bisscop weder quame. Welke belofte harde seere gebroken wert van eenre partye, die aldus genoemt waren Heer *Lambrecht* die *Vriese*, Heer *Herman Teutelaert*, *Lubbert* syn soon, groote *Gbise*, *Machelen* syn broeder, *Willam Amelraet*, *Hughe* syn

* Alt. *Heer Jan van Remesse mitten luden, die in Duvelant.*

† Non extant hæc apud Bekam, usque ad *Grave Gbye van Vlaenderen.*

(1) Nicol. Trivettus apud d'Achery *to.* 8. *Spicil. ad Ann.* 1303. *Wilbelmus filius Comitis Hannoniæ Joannis, & Guido Trajectensis Episcopus, ejusdem Willelmi patruus, contra Flandrenses, qui maximam partem Selandiæ occupaverant præliantes, succumbunt, capto Episcopo, sed Willelmo per fugam elapso.*

ſyn broeder, *Gheryt* van den *Veen*, *Willam Cockaert*, *Ian Bollaert*, *Gheryt* van der *Meer*, *Hein Loef*, *Coppyn Melken*, *Herman Teutelaert*, *Corſtiaen Toel* ende *H. Herman* van den *Velde*. Deſe voer'z mit horen hulper ſloegen Heer *Gheryt Vrencken* doot voor ſyn ſelves huys. Ende doe venghen ſy *H. Iacob* van *Lichtenberch*, ende leden van ſinen huyſe in *Vrieſenborch*, ende doe venghen ſy Heer *Iacop* van *Rodenborch*, die *Iacops* broeder was, ende ſyn ſoen, ende Heren *Wernaer*, ende brochtenſe by Heren *Iacop* in *Vrieſenborch*, die leden ſy in der nacht after uit op Sinte Katherinen velt, ende ſloegenſe beyde doot, Heren *Iacop*, ende Heer *Warnaer*, daer die Stadt van Utrecht menighe plaghe of quam. Want daerna worden al deſe voergenoemde des lants verdreven, ende ſulc op rade geleyt.

Grave *Ghye* van Vlaenderen, die hem ſeer verblyde om der Zelanders ſeghe voer mit ontalliken ſcepen *over die Maſe*, ende by rade Heren *Ians* van *Ryneſſe* wert hem opgegheven al Noorthollant, *Steden ende Dorpen*, al tot Haerlem toe. Die Hertoge *Ian* van Brabant creech in ſynre machten *Sinte Geertrudenberche*, ende al Zuuthollant, behalven Dordrecht alleen. † *Ende als Grave Ghyen ſaken aldus voerſpoedich waren, ende hy vernam, dat binnen der Stadt van Utrecht ſo groot twydracht was quam by daer binnen, ende ſette ſine Scoute, die van ſynre weghen dair te rechte ſaten*, ende bad der Cleſien neerſteliken, datmen Biſſcop *Ghyen*, die daer gevanghen lach dat Biſdom name., ende men *Willam* van Gulic tot enen Biſſcop kore, dat hy lichte wel vercregen ſoude hebben, ten hadde gedaen Heer *Witte* van Haemſteden, die Grave *Florens* baſtaert ſone was (1) van Zierinczee, ende over die verſtormde zee niet comen en conſte tot *Zantvoerde*. Mer daerna dat deſe ſtoute Ridder mit luttel wapentuers binnen der Stat van *Haerlem* gecomen was, quamen rechtevoert die Kennemaers mitten Vrieſen tot ſyn hulpe, ende met deſen tooch Heer *Witte* te paerde ende ſcepe, ende haelde alle die ghiſele weder, die Grave *Ghye* genomen had van Steden, van dorpen, ende ſloegen die Vlaminghen doot,

† Et nec hæc apud Bekam uſque ad *ende bad der Cleſien.*

(1) Alt. *Heer Witte van Haemſtede voer van Ziriczee buten omme over die zee, ende quam tot Zantfoirt.*

doot, waer dat syse vonden. Ende *Niclaes* van *Putten*, die een * rechter in *Walcheren* was, tooch uit met die van Dordrecht, ende verjagheden den Hertoge van Brabant uit Zuuthollant, ende verbrande al die dorpen tot des *Hertogen bosſche* toe, ende quam weder tot Sinte Geertrudenberghe mit grooten rove. Ende als Grave *Ghye* van Vlaenderen dat vernam, sceyde hy confuus van Utrecht, ende versamende een groot heer, ende belach die Stede van *Zierickzee* noch derde werf mit al te swaren besitte, dat hy (1) mit magnelen, mit beeren, mit catten, mit * evenhogen, ende mit andere angienen daghelix wredelic stormde sonder rusten. *Willam* van Hollant, die een beprovet jongelinc was, tooch uyt Hollant met een scoon heer van wapentuers, op dat hy de Stat daer mede verlossen mochte van den vreeseliken storme, ende van den harden aenvechten. Die *Philips* de Coninc van Vrancryc sende in syn hulpe ses ende vyftich groote scepen van Calis, ende vyf galeyen, die des Conincs Admirael mit goude gewrocht mit banie-

* *Praefectus Walacriae.* **Beka.**

* Alt. *voetboghen.*

(1) *Magnelen*, magnellæ sunt, mangenellæ, mangones, machinæ nimirum bellicæ, quibus saxa ejiciuntur. Abbas Urspergensis in historia Frederici Barbarossæ: *Tunc illi immites. & omnis justitiæ, & fœderis naturalis obliti, de castro lapides jacientes, mangonibus, seu aliis instrumentis illas crudeliter peremerunt.* Auctor vitæ Ludovici Pii ad Ann. 808. *adeo illam arietibus, mangonibus, vineis, & ceteris instrumentis lacessivit. Mangenes* etiam seu *mangenas* Wilhelmus vocat Procurator ad Ann. 1160. *Beeren* plutei, vineæ. ** *Catten* moles sunt, turres ligneæ, in quibus machinæ disponuntur. Abbas Urspergensis *ibid. In ea quoque parte, quæ sibi aptior videbatur, à magistris operum fecit turrim ligneam erigi, & alia instrumenta, quæ gattos, sive aliis nominibus nuncupant, præparari. Voetboghen*, majores arcus, scorpiones, balistæ. Majores dico. Nam alii, qui manu possunt regi, & idcirco dicti *bantbogen* in plebiscito Trajectensi Ann. 1402. *Voert verbiet de Raet der Stat, dat niemant en sciete binnen der Stat mit armborsten, mit banthogen, nochte mit kluytbogen.* ** *Amborsten* similiter catapultæ, balistæ.

** *Catte turris ambulatoria.* Een zwaare toren van hout, niet van aarde als nu, die men voort konde rollen, by de belegeraars gebruikelyk. *Chronicon Goudan. pag.* 93. & *ibi Scriverius in margine.*

** Hinc *Banckarmborsten. Maer die van 't Casteel schoten soo over seer met Bossen, ende met Banckarmborsten, ende met ander cleynen Boghen.* Chronicon Goudan. pag. 69. Vide & pag. 110. ejusdem Chron.

banieren ende mit meester trompenaers te stride brochten. Ende aldus in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. III. voirsz opten x. dach in der maent van Augusto, alse Sinte Laurens hoochtyt ende dach was, versamede dat scip-heer beyde des Conincs van Vrancryck, ende des Graven van Hollant, op dat sy die Vlamingen van den besitte van Ziericzee verdriven mochten, ende haer scepen in der zee doen versinken. Die Vlamingen bereyden daer tegen een scip, dat wonderlic groot was, dat sy ontstaken mit stroo, mit was, mit wercke, mit pecke, mit salpeter, mit specke, mit swavele, op dat sy dat bernende scip, datmen niet lesschen en mochte, stuerden mitten wynde, dien sy te bate hadden, op dat Hollantsche heer, ende die naeste scepen daer mede verbernen mochten, ende hoir vianden verderven. Mer siet dat scip vol vuers, alst totten *Hollanders* quam, doe keerde die wint om, ende die weder vloet vallende dat scip dreef weder an die *Vlaminghen*, ende die dat bernende scip stuerden verbranden so seer, dat sy al levende sprongen in die zee ende verdroncken. Ende uyt dese wonderlycke avonture vercregen beyde Hollanders ende Franssoysen grooten moet te vechten, ende toghen doe an die Vlaminghen mit blenckende banieren, mit climmende basunen, ende begonnen te striden. Daer die *Vlaminghen* hem herde stoutelic tegen weerden enen dach, ende enen helen nacht, ende keerden die vianden van hem mit scutte, mit stenen, mit slingheren, ende wederstonden haer wedersaken mit grooten prise. In desen scipstride dat breken der speren, dat geklanc van swaerden, dat geluut van den helmen, dat geruusel van den steenen, dat knappen van den armborsten, ende dat geruchte der vechters was so groot, datmen hoorde bescheydelic wel drie mylen. Ende ten lesten worden die Vlamingen so seer vermoeyt, dat sy dat striden lieten, die die Hollanders dootsloegen, ende worpen in die zee. Ende des Conincs Admirael venc den Grave *Ghyen* t'enden van den stride, daer die eersame vader Bisscop *Ghye* mede uter vanghenisse quam, ende gelossent wert, * *ende men gaf daer den enen Ghye om den anderen.* In desen stride bleven doot x. dusent Vlaminghen, ende gevanghen ontallike vele hondert, ende DC. scepen, ende XC. costeliken paweljoenen. Dat en wil wy mit swighen niet voer by gaen, dat een teyken des heyligen cruces, dat wonderlic groot

* Nec hæc apud Bekam.

grôot was, geverwet als purper roet, openbaerde tot Egmonde, daer 't veel lude saghen in der luchten, dat wel een voerteycken was van seghe, ende der blyscap, terwilen dat dese stryt was tusschen dese Princen, dat den Hollanders voer bewist was, dat hem betekende seghe, lof, ende eer, want sy mit rechte streden voer haers vaders lant. Die Hollanders als sy totten horen comen waren, haesten sy Heer *Jan* van *Rynesse* van Utrecht te verdriven, of die Stat met daghelix aenvechten te moeyen, ende bernden buten der Stat molen ende voerhout, ende meenden dat Heer *Jan* van *Renesse* uyt comen soude, ende wreken den scade van den lande. Mer die selve Ridder hadde ducht van verradenisse, ende tooch al heymeliken metten sinen uter Stat, ende van anxte van sinen vianden, dien vervolgheden, woude hy over die *Lecke* varen, ende ginc in enen cleynen boot, ende die besochte Ridders, die mit wapen seer verladen waren, versoncken mitten scepe in den stroom, ende verdrencten, die daerna ** mit se ghene worden gevonden mit groten rouwen. In den selven jaer Grave *Jan* van *Hollant* verblide hem om den seghe, die *Willam* syn soon tegen die Vlamingen gehad had, ende ruste (1) op den v. Idus in Decemb. ende wert begraven eerliken in die Stat te Valencyn met betameliken uytvaert. Dese *Jan* was eerst Grave van Henegouwen, ende berechte dat Graesscap van Hollant vyf jaer. Ende *Philippe* syn wyf sterf op die VIII. Idus van Aprille, ende wert begraven tot Henegouwen by horen manne. * Ende als die Bisscop *Ghye* weder tot sinen lande comen was, ende sinen Stichte met rusten berichte, begeerde hy te weten, of ymant enich hooch recht hadde binnen des Stichts palen, ende dede hier of Capittel legghen. Die ghemeen Capitellaers overdroegen ende wys-

** Leg. *mit seghene.* Sagenis. Beka.

* Nec hæc sunt apud Bekam, usque ad *Willam wert na syns vaders doot*.

(1) Septembris est apud Bekam, ut & apud Trithemium in Chron. Hirsaugiens. ad Ann. 1304. *Eodem anno inter Guidonem Flandriæ Comitem, & Wilhelmum filium Johannis, Hollandiæ, Hannoniaque Comitis, magnæ contentiones exortæ fuerunt: quæ usque ad bella gravissima crescentes multos strenuos viros ab utraque parte miserabiliter consumpserunt, & eodem anno 5. Iduum Septemb. obiit præfatus Joannes Hollandiæ Hannoniæque Comes, cui Wilhelmus filius ejus prædictus in utroque Comitatu successit.*

wysden, dit niemant geen hooch recht hadde in den Stichte voerseit, dan die Proest van Sinte Johan tot Mydrecht. Doe dede die Bisscop leggen maelstat hier af, daer al die Heren, die binnen den Stichte geseten waren, geboden waren, ende begeerde hier of een oordeel van sinen mannen. Daer overdroegen sy gemeenlic, ende Heer *Gisebrecht* Heere van den *Goy* wysde dat oirdeel, dat niemant hooch recht in den Stichte en hadde, dan die Proest van Sinte Johan hi en mochtet bewysen mit privilegien ende mit brieven. In desen tiden als in den jaer ons Heren CIↃ. CCC. ende V. wert Heer *Iacop* van *Lichtenberch*, die Heren *Iacops* sone was, die Stat van Utrecht verboden. Waerom hy op Sinte Marcus avont in den wynter mit sinen maghen van Vianen, ende mit anders sinen vrienden, die Burger van Utrecht, die van der Stadt weghen uytgesent waren om provande te halen, die vervolghede hy van Amersfoerde tot opt Trinvelt toe, ende bestreet den Burgers aldaer. Dien stryt verloos Heer *Jacop* van *Lichtenberch*, ende Burgers toghen mit seghe in der Stat. Daer na in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. VI. waren een groot deel Burgers gesent tot Oudewater om provande ende om ander comenscap te geleyden. Doe quam Heer *Jacop* van *Lichtenberch* met sinen maghen van *Vianen* op Sinte Pontiaens avont, ende bestreet die burgers tot *Jutfaes* bi der brugghe, ende verloes den stryt, ende die Burgers voeren mit blisscappen in hoer Stadt. In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. VIII. worden die Templiers over al doot geslagen.

WILLAM *die* XVIII. *Grave van Hollant.*

(1) *Willam* wert na syns vaders doot die XVIII. Grave van Hollant, ende wert te hant allso groot vermaert, dat hi geheten was onder alle Princen Meester van der Ridderscap, ende een

(1) *Vir per omnia magnificus*, ait Trithemius *d. loc. qui habuit uxorem Joannam de Valeiso Regis Franciæ sororem, de quo genuit Joannem Comitem, Margaretam Imperatricem Roman. Joannam Comitissam Juliacensem, Philippam Reginam Angliæ, Wilbelmum in Comitatu susceptoheredem, Ludovicum infantem, & Elizabeth, quæ adolescens obiit.*

een Vorste der Princen, ende hi nam te wive *Johannam* van *Valoyse* des Conincs suster van Vrancryck, daer hi bi wan *Iohan*, *Margrieten* die Roomsche Coninginne, *Iohannam* Gravinne van Gulic, *Philippam* die Coninginne van Engelant, *Willam* die na hem Grave wert, ende *Lodowick* een jonc kint, ende Joncfrou *Elisabeth*. Dese *Willam* int beginsel synre Heerlicheyt dede beroepen een Hof tot Haerlem, daer waren x. Graven, c. Baenrodsen, ende cIↃ. Ridders mit ontalliken wapentuers, dat hi feesteliken hilt, een vol weke lanck. Dese edel Grave was (1) van den Koervorsten *Vicarius* gemaect des Keyserrycks, ende was in sinen tyden vermaert een groot Heere. Hi

(1) Ita & apud Veldenaer. Contra quod hic *Koervorsten*, *Officiales* est apud Bekam. Apud alios de eo nihil. Boxhornius, Buchelius, silentio rem omittunt. Nec in notis de eo quicquam. Etiam apud Scriverium in vita Wilhelmi nihil. Forsan alio vix sensu, quod Auctor ait, potest accipi, quam quod finibus Imperii inter Franciam & Hannoniam turbatis & avulsis, iisdem rursum regendis & accuratius distinguendis à Cæsare constitutus Cæsaris hactenus suscepit vices. Charta est hactenus nondum visa, quæ se habet, ut sequitur:

Ludovicus *Dei gratia Romanorum Imperator semper Augustus Spectabili viro* Guilhelmo *Haynoniæ*, *Hollandiæ*, *Zelandiæ Comiti*, *ac Domino Frisiæ*, *Socero suo charissimo gratiam suam & omne bonum. Intelleximus*, *quod fines Imperii nostri Romani circa partes Haynoniæ*, *& terram de Ostervant versus Regnum Franciæ ibidem*, *hinc retro per divæ memoriæ Romanorum Imperatores seu Reges Prædecessores nostros positi & distincti*, *modo remoti & turbati sunt*, *& ab aliquibus occupati*, *ita quod ad præsens non sint in certis limitibus distincti*, *nec discerni valeant quoquo modo*; *Cupientes igitur more dictorum Prædecessorum nostrorum circa hoc utiliter providere*, *tibi auctoritate nostra præsentibus committimus*, *ac etiam concedimus*, *quod per te vel per alias certas personas*, *quas duxeris eligendas*, *totiens quotiens volueris*, *& tibi videbitur expedire*, *una cum personis ab illustri Rege Romanorum electis vel eligendis fines & terminos in locis prædictis inter Imperium & Regnum Franciæ ponere*, *limitare*, *distinguere*, *& determinare nostro nomine valeas atque possis*, *Promittentes ratum & gratum habere in perpetuum pro nobis & Imperio*, *quicquid per te*, *vel electos seu eligendos*, *ut præmittitur*, *in prædictis*, *positum*, *limitatum*, *& distinctum extiterit*, *& etiam terminatum. In cujus rei testimonium præsentes conscribi*, *& nostræ majestatis sigillo jussimus communiri. Datum Spiræ* XIV. *die mensis Junii Anno Dni* cIↃ..ccc. XXX. *Regni nostri anno* XVI. *Imperii vero tertio.*

Etiam Hannonia Imperii olim pars. Castrum Imperatoris Valentianæ,

Hi wan mit crachte twee al te vaste casteel in den Gestichte van Colen, als Bruyl ende Volmensteyne. Dese edele Prince woude meerren den dienst Goids, stichte in *Middelburch* een nywe kerke, dair in geprovent syn Canoniken mit milde gaven, ende renten, ende maectese ryck totten love synre ewigher gedenckenissen in den jaer ons Heren CIϽ. CCC. ende XI.

In den selven jaer woude die Bisscop *Ghye* timmeren een casteel by *Stellincwerf*, ende so sochte hi met wisen wercluden enen vasten gront, op dat hi dair af die onhoersame Vriesen bestriden mochte. Mer want dese selve Bisscop wert geroepen tot enen gemenen rade op die tyt van den Paeus, so tooch hy tot *Viennen*, waerom die timmeringhe des casteels van noode moste afterlaten. Die Paus *Clemens* die v. also genoemt ontfenc desen Bisscop in grooter weerdicheit. Ende om des Conincs wille van Vrancryc woude hi desen Bisscop gegeven te hebben Cardinaelscap met enen roden hoede. Mer desen Biscop seyde den Paus daer groeter gracien, ende hoghen danck, ende woudes niet die eer so grooter weerdicheit, die hem dair geboden was, ende had liever te wesen Bisscop t'Utrecht ten ende van sinen leven. Die Coninc *Philippus* sach an die ootmoedicheit des heyligen Vaders, ende gaf desen Bisscop elkes jaers op synre Camer vyf hondert pont Parysisen, op dat hy namaels met ewigher vrientscap an hem verbonden ware. Ende als die raet hoochlic gedaen was voer desen,

tianæ urbs Hannoniæ apud Sigebert. *ad Ann.* 1006. *& seq.* A Flandriæ Comite occupatum, sed Imperatori mox redditum; & ab eo rursum Flandro concessum in feudum. Ita Sigebertus ad Ann. *jam dict. Castrum*, inquit, *Valentianas situm in marcha Franciæ & Lotharingiæ, quod Balduinus Comes Flandrensium invaserat, Imp. Heinricus &c.* & mox ad Ann. seq. *Heinricus Imperator, quia de obsidione Valentianensi inefficax redierat, contra Balduinum profectus, castrum Gandavum invadit, & depopulata terra aliquot Flandrensium primates capit. Unde Balduinus perterritus Imperatori satisfacit, & Valentianas reddit, datisque obsidibus, cum sacramento fidelitatis &c. Postea Imperator seditione suorum coactus Valentianas Balduino beneficiavit, ut sibi contra motus suorum auxilio esset. Postea ei etiam Walacbras addidit.* De Walachris, ut id addam, notabilis est locus. Nam hinc Flandris illud jus, quod bello postea dedit causam, quod tanta vi cum Hollandis, tam ingenti apparatu, & tot clade exercituum tam atrociter dein gestum.

desen Biſſcop mitten Coninc te Ponteſorge, daer die Coninc meende te verſoenen den Grave van Vlaenderen, ende den Grave van Hollant, als van den oorloghe, dat ſy onderlinge gehad hadden. Ende derwilen datmen hier over doende was in Vrancryck, quam die mare in Vrieſlant, dattie Biſſcop *Gbye* doot ware. Waerom die Vrieſen van Stellincwerf verſameden een machtich heer, ende beſaten dat caſteel te *Vollenbo*, dat ſi anſtormden mit menighen herden anloop, daerom dat Biſſcop *Gbye* in voertiden hem onderwonden hadde in horen plaetſen ende in horen lande een caſteel te tymmeren, dair hi die Vrieſen mede van hore gewoonliken onhoorſaemheit mede gedwongen woude hebben. Mer die Burchſaten, die wel bewaert waren van allen des hem behoeflic was, wederſtonden der Vrieſen anſtormen herde behoorliken, die ſi ſcoten mit boghen ende worpen mit ſtene, dat ſiſe herde manlicke uten voerburchte verdreven. Waerom deſe Vrieſen tymmerden een al te hogen werck, dat drie ſtaedſen hoghe was, dat ſi wel beſetten mit ſtercke wapentuers, op dat ſi mitten overſte ſtaedſe vechten mit keſelſtene, van den middelſte mit ſcerpen ſcutte, van den nederſte mit ſterke bilen. Ende als dit groot werck gemaeſt was, doe cledent die tymmermans al om mit oſſen huden, op dattet verdragen mochte des viers bernen, ende ſy tuundens al om tegen des rams ſtoten. Die Vrieſen dreven herde manliken dat vreeſelic werck an dat caſteel op vyf voeten na, ende arbeyden mit al hoer macht den hoochſten toorn neder te vellen, ende die ſcutte van der mueren te driven, op dat ſy dan mochten comen ſonder ſcade in des caſteels wychuſen. Mer *Geryt* die Proeſt van Deventer vernam *Hermans* ſyns broeders noot, ende voer mit grooter haeſte in Vrancryck, ende ſeyde den Biſſcop *Gbyen* den vreſeliken anxte van ſinen Burchſaten, die op *Vollenboe* van den Vrieſen ſwaerlic beſeten waren. Ende die Biſſcop ſonder merren nam oirlof an den Coninc van Vrancryck, ende quam in Hollant, geboot heervaert, verſamede ſcepen, ende voer over te Vrieſlant wert. Die Borchſaten ſagen van den hoochſten * der mueren † veel ſcepen van verre comen, verſtonden dat die Biſſcop uit Hollant een groot heer brochte dat caſteel mede te ontſetten, ende hem te helpen. Waerom die coen wapentuers haeſteliken vullende een tonnekyn

* Alt. *toorne.*

† Alt. *veel ſcepen comen, ende duchten om hem t'ontſetten, ende waren blide. Waerom die ſtoute Burchſaten volden een tonne.*

kyn mit werke, mit peck, mit ſpeck, mit ſalpeter, mit ſwavele, die ſy al vaſtebonden mit yſeren banden, ende ontſtakent mit viere, datmens niet leſſchen en mochte, ende worpent ſtouteliken op dat werc, dat vaſte bi hem ſtont. Ende t' tonnekyn hadde ſcerpen yſeren haken, daer mede clevede an die huden, ende an dat hout, Ende die lichte wynt wayde, ende verweckede dat vier, ende breydet over al die overſte ſtaedſe. Van welcken vier verbranden poſten, balken, plancken, ende horden, * ende wel L. Vrieſen, datmens niet leſſchen en mochte. Die ander Vrieſen, die de hitte des viers niet liden en mochten, vielen haeſteliken van den bernenden vier neder, ende braken haer beenen ende armen, ende ſyn nauwelick den bitter doot ontgaen. *Herman* die Caſteleyn, die niet traech en was, dede ſnellic des caſteels doren open doen, dede ſine hoorne blaſen, tooch uit mitten moedigen knechten, ende vervolghede die ſcoffierde Vrieſen, ende ſloech doot vyf hondert Vrieſen, ende keerde weder opt caſteel mit ſeghe ende mit grooten love. Ende als dit aldus geſciet is, quam an dat Hollantſche volck, daer an verſamende dat Biſſcops volc, Heer *Florens* die Domproeſt t'Utrecht, ende Heer *Johan* Heere van *Arkel*, die Rade waren des voerſz Biſſcops, *Dideric* van *Brederode* ende *Niclaes* van *Putten*, die Raet waren des Graven van Hollant. Als die paweljoen gerecht waren, hilden ſy heymeliken raet en ſprake, hoe ſy enen ſekeren ſtryt mochten beginnen tegens die Vrieſen. Ende ten leſten wert overdragen, datmen anvoerde elc man hem te wapenen, ende in Vrieſlant te trecken, ende die naeſte dorpen te bernen. Mer die hope van deſe reyſe wert al te niete, want in der doncker nacht wert een groot ſtorm van wynde, ende daer viel ſo grooten reghen water, ende dat ſtormde ſo gruwelic, dattie paweljoen ſcoorden ende braken, nu hier nu daer, ſo dat die moedighe kempers om dat onghetemperde weer ſeer vermoyt waren. Des anderen daghes, als die ſonne was opgegaen ten halven middaghe, doe ſaghen deſe voerſeide Princen, datmen den wech niet reyſen en mochte, om dat groote reghen water, ende men in Vrieslant niet comen en mochte, om dattet alſo wynterlic was, waerom ſy geboden die tenten op te breken, te ſcepe te gaen, en weder te huys te varen. Ende al-

* Alt. *ende wel* L. *Vrieſen daer in.*

aldus is dat fcipheer lichtende hoif anckeren van den oever der zee, ende voeren van daen. Want wel na (1) die ghemene Vriefen begeerden vrede, ende beloveden beteringhe te doen, ende quamen dair mit ghifelen voir te fetten. Mer wat meer? Die ghifelen lietmen quyte, die hem verbliden, want fy des gelucs niet en vermoeden. Die Vriefen fyn

(1) *Stellingi* hi paffim, ut apud Hedam in Frederico: *Cum claffe quadringentorum velorum traduxit ad portum Cuneræ, ubi Frifios, qui Stellingi dicuntur &c.* Partem Tranfifalaniæ vicinam Frifiis habitabant. Et hinc pars diœcefis, & fubjecti jam olim omnes Epifcopo Trajectenfi. Quid poftularit ab iis Guido, & re arbitris commiffa, quam hi inter partes pronunciarint fententiam, fi de verbo ad verbum addam, videbor forfan prolixior. Addam tantum ex charta Ann. 1313. quid Epifcopus poftularit, hoc nimirum, quod fequitur.

Primo petit Dominus Epifcopus competentem emendam de obfidione caftri de Vollenbo, de incendiis & rapinis, de fuccifionibus arborum in terra de Vollenbo factis.

Item petit quadraginta octo manfos fitos apud Yfelbamme cum omnibus pertinentiis fuis fpectantes ad menfam Epifcopi cum hominibus, qui funt fervi afcriptitii illarum terrarum.

Et de iftis manfis & pertinentiis vendiderunt, cum de jure non poffent, prædicti fervi & coloni Epifcopi Frifonibus de Stellingwerf plures terras & prata, quæ petit Epifcopus tanquam propria ecclefiæ fuæ.

Item omnia alia bona, fita in parochia de Yfelbamme, funt propria ecclefiæ Trajectenfis, & bona fidelia dependentia ab Epifcopo, quæ vendi non potuerunt à colonis vafallorum fuorum.

Item petit omnia bona fita in parochia de Steenwyck, quæ Frifones de Stellingwerf ibidem occupant. Quia omnia bona fita in parochia illa funt propria Ecclefiæ Trajectenfis, aut funt bona menfalia, aut feudalia dependentia ab ecclefia Trajectenfi. Tota villa vero fpectat ad menfam Epifcopi.

Item feptem alii manfi in parochia de Steenwyck fpectant ad menfam Epifcopi. Alia funt bona feudalia.

Item petit jurifdictionem & juftitiam temporalem de Ogerfgrope ufque Haffelersdyck in parochiis de Steenwyck & Yfelbamme, & parochiis dependentibus ab illis duabus ecclefiis, videlicet de Steenwyck & Yfelbamme, quæ funt matrices ecclefiæ.

Item petit grutam de Stellingwerf.

Item petit de Lameren octo libras, de penfione quarum funt quatuor Epifcopi, & quatuor cujufdam vafalli fui.

Item omnia bona & jura ecclefiæ fuæ de quibus poteft conftare, quod ad ecclefiam fuam feu ad homines & minifteriales ecclefiæ fuæ fpectant, quæ proteftatur ecclefiæ fuæ & hominibus fuis falva effe. Super quibus articulis &c.

ſyn te horen gekeert, ende hilden dach mit grooter vrolicheit. Die Biſſcop *Ghye* die ſeer verladen was mit coſte voer in Vrancryck een deel jaren om ſinen coſt te ſparen ter tyt, dat hy ſyn verplogen ſcoude volcomelic betaelde. Ende van anxt des Biſſcops al was hy van hant, ſo en was gheen rover ſo coene, die in den Biſdom dorſte comen, of in den Sichte enich gewelt doen.

* In den jaer ons Heren CIↃ. CCC. en XIII. quam die Coninc *Lodewyck* in Vlaenderen mit grooter crygsheer bi *Doornic*, ende dede ſyn tenten rechten bider rivier Like, dien Grave *Willam* in ſyn hulpe quam te ſcepe mit veel wapentuers, ende geboot ſine paweljoen te ſetten bi der riviere de Scelt. Mer die voerſeide Coninc moſte van node rumen omme dat ongetemperde weder van reghen ende van wynde, ende lieten die Vlamingen ongemoyt bliven. *Willam* als hy dat voir waer hoorde, dat die Coninc van dane getogen waer, verbrande hy al die dorpen, die by der riviere ſtonden herde viantliken, ende is weder gevaren geſonts lyfs in Hollant.

* Alt. *In den jaer ons Heren* CIↃ. CCC. *ende* XII. *quam die Coninc Philips de Valoys van Vrancryc.*

(1) † *In den jaer ons Heeren* CIↃ. CCC. XXIII. *wert Keyſer Henric vergheven van een valſchen Jacopyn, die hem t' venyn gaf mit ons Heeren lichaem.* In den jaer ons Heeren CIↃ. * CCC. XIV. openbaerde in der lucht een ſterre, die men *Comeet* hiet, met langhen rayen, dat wel een teyken was der jammerliker anſtaende plaghen, want daer wert een ſterflic honger alſo groot, dat vele arme luden of oirlof is te ſegghen, aten der doden ſtinkender beeſten vleyſch al rau, en aten dat gras dat opten velde was al onghesoden als oſſen. Deſe hongher ofte

† Nec hæc apud Bekam uſque ad *In den jaer ons Heeren* CIↃ. CCC. XIV.

* Apud Bekam eſt CIↃ. CCC. XVI.

(1) Deſunt verba hæc apud Bekam. Ait tamen Buchelius in *not. lit. ſ.* in ſuo MSS. haberi hæc quæ ſequuntur; *Anno Domini* CIↃ. CCC. XVI. *Beatus Henricus Imperator Romanorum intoxicatus fuit in receptione corporis Chriſti per quendam Jacobitam.* Verum rectius Interpres pro XVI. habet XIII. Et legendum ſic jam pridem monuit agens de illo loco doctiſſimus Martinus Diſenbach, cujus extat inſignis de morte Henrici VII. & eruditus tractatus editus Francofurti Ann. 1685. Vid. *d. tr.* §. 4. Aliud non addam. Cui volupe eſt legat, quod Wilhelm. Procurator habet ad Ann. 1307. & quæ ad eum notavi ** *to.* 4. *Analect.*

** Tom. 2. pag. 508. & ſeqq. noſtræ Edit.

ofte plaghe was also groot, dat die arme luden broot bidders storven sonder getal, in velde, in bosschen, ende in wouden, ende men groef haer doode lichaem in den velde, waer mense vant sonder † kersteliker uitvaert of beganghenisse. Waerom dese jammerlike plaghe van Jeremyas wenen niet en sceelde, dan alleen dattie wive hoer kinderen niet en cooсten, ende hoer vleesch van honger niet en aten. Maer men vant dicwyl legghen die levende kynder ende soeken hoere moeder doder borsten, ende hadden haer die spenen af geknaven. Mer die meeste pine des hongers was in den jaer ons Heren CIↃ. CCC. en XV. Ende int jaer daer na ontfermede onse Here des menschen jammerhede, ende gaf milde gaven synre goedertierentheit, ende gaf so vele vruchten, dat men een mudde rogghe coste om V. oude tornoysen grooten, datmen des jaers te voren cochte om LX. tornoysen grooten. In den jaer ons Heren CIↃ. CCC. XVI. quam Bisscop *Ghyen* weder uit Vrancryck, ende sette dat Bisdom altemael in goeden vreden, ende corrigeerde alle die quaetdoenders mit herder wrake. In dien tiden was *Giselbrecht* uten *Goye* een jongelinc, *Jan* van *Culenborch* ende *Niclaes* van *Catse* waren te momboirs geset, ende van desen tween begeerde die Bisscop rekeninghe als van des kyndes goede, dat sy ontfangen hadden, of dat sy die Momboirscap opgaven. *Jan* ende *Nyclaes*, die herde luttel achten des eersamen Bisscops gebot, en wouden geen rekeninghe doen van hoeren opboeren, noch en wouden die momberscap niet opgeven. Ende hierom versamede die Bisscop beyde uit Hollant ende van syns selfs macht een herde scoon heer volcx, ende besat dat casteel te *Goy* al om, op dat hy mit magnelen ende mit stormen die toorne quetseden, ende die borchsaten dwonghe dat si voldaden. Die Borchsaten saghen an des Bisscops grootmoedicheit, ende vervaerden van den besitte des grooten volcs, ende gaven op dat casteel, behoudelic hoers selfs lyfs ende hoers goets, ende scoudent vrilic quyt, ende beloveden daer toe te beteren ende te voldoen den Bisscop van der smaetheyt, dien sy hem hadden gedaen. Die Bisscop *Ghye* beval dair dat casteel, dat hy thans vercregen hadde *Aernt* van *Yselsteine*, ende *Willam* die Grave *Florens* Bastaert sone was, dat sy 't verwaren souden, ende trou-

† *sine catholicis exequiis.* Beka.

trouwelic besitten. (1) Mer *Ghye* die edel Bisscop in der nacht wert hy cranck van haesteliker siecten, op die IV. Kalende der maent van Junius, ende daer sin Dienres bi stonden gaf hi den Heer sinen geest; ende sonder merren quamen die Borchsaten, die onlanghe daer te voren verdreven waren in der doncker nacht by kundigen weghe, ende setten lederen an die mueren, ende beclommen dat voersz casteel, ende dreven al des Bisscops wapentures daer af, mit dreygende woorden, die sy slapende vonden op hoer bedden. Des eersamen Vaders lichaem wert gevoert t'Utrecht in die Doemkerke, ende mit wenender uytvaert ter eerden gebracht. Dese vercoren Vader berichte dat Bisdom herde stoutelic XVI. jaer, ende tymmerde Sinte Martyn drie castelen, als *Dullenborch*, *Ghore*, ende *Stoutenburch*, totte love synre gedenckenisse, ende betaelde in den Roomschen Hof CIↃ. CCCC. pont, die Bisscop *Willam* syn voorsaet daer sculdich gebleven was, ende liet dat heele Bisdom sinen nacomelingen sonder scout, dat hi in syn leven bi al sine bi wonende vianden crachteliken ende in vreden regierde. Dese Bisscop was scoon van leden, vrome van lichame, gesspraeck in woorden, wys in rade, verstandel in sinne, ende in menighe dogheden vele te prysen. Grave *Willam* van Hollant om dat syn Oom voersz doot was nam in synre machten die Heerlicheit van *Aemstel* ende van *Woerden*, ende dwancse an hem, ende sette dair in sine Balju ende sine Scouten, ende seyde dattie voersz Heerscappie den voergenoemden Biscop wert gegheven van syns vaders erve, ende om dat die willecoer soene in voertiden ge-

(1) Liber obituum S. Petri: IV. *Kal. Junii Ann.* CIↃ. CCC. *septimo decimo obiit Guido de Hannonia Episcopus Trajectensis.* Majoris ecclesiæ: IV. *Kal. Junii anno Domini* CIↃ. CCC. XVII. *obiit Reverendus pater Dominus Guido Episcopus Trajectensis, in cujus memoria dantur centum libræ bonorum, quas ministrabit Comes Hollandiæ, qui pro tempore fuerit, Camerario nostro, de decimis sitis in Nyencoop, dividendis inter omnes Prælatos & Canonicos civitatis tali conditione, quod omnes convenient ad majorem ecclesiam, & quicunque non fuerit præsens à principio vigiliarum & missæ usque ad finem nihil recipiet omni exceptione exclusa. Inde quilibet Vicariorum habebit* XII. *den. bonorum, & debebit dare pro qualibet libra viginti grossos antiquos bonos.*

gebroken was, waren die Heerscappien voersz an die Graefscap van Hollant gecomen.

FREDERICUS *die ander also genoemt die* XLIII. *Bisscop t'Utrecht*

Als die Bisscop *Gbye* voersz begraven was wert *Frederick* Bisscop gecoren die ander also genoemt geboren van *Zyrick*, Proest van Sinte Peters t'Utrecht, die XLIII. Bisscop wert geconsacreert in den Hoff te Romen, ende was seer belast van syns selfs scout, al vant hy dat Bisdom herde ryck, als voirsz is, hy wert arm in corter tyt. Waerom hy luttel geacht wert van sinen vrienden. Want die Burchsaten van Lienden des Stichtes luden al in een bescaten ende moyeden, verberneden een groot deel van *Dullenburch*, ende quamen by wilen over den Rhyn, ende venghen wagen ende karren, die den Bisscop provande ende sine behoeften brochten. Ende om dese moeyenisse dede Bisscop *Frederick* bidden den Grave *Reynout* van Gelre, dat hi te hulpe quame, ende vermaende hem by sulcker trouw als hy hem sculdich waer, dat hi hem dat onrechte holpe wreken. Mer die edel Grave wert onlanghe dairna gegrepen ende gevaen van syns selfs soon. Waerom die Bisscop synre begeerliker hulpe ontberen moste. Ende hierom so quam Grave *Willam* van Hollant, ende woude Bisscop *Vrederic* helpen, als hi sculdich waer te doene, ende sonder merren dede hi versamenen een groot heer, dair hi *Johan* Heer van *Arkel* Hooftman of makede. Ende dese voersz *Johan* tooch uit mitten Hollanders, ende verbernden * *Lienden*, *Casteren*, *Bomele*, ende die dorpen, die dair by laghen te pulvere, ende bedwanc al dese vianden also stoutelic, dat si niet alleen den Bisscop voldeden van hoire misdaet, mer dat si dat casteel tot *Dullenborch*, dat si te broken hadden, weder tymmerden op haers selfs cost als te voren was.

* Sic & altera habet versio. Latina apud Bekam & *Lienden castrum*.

(1) In den jaer ons Heren CIƆ. CCC. XX. op der Santen dach Johannis & Pauli ten midsomer wert die eerste steen geleyt van

(1) Quo majus spatium esset, cessit turri tum Consistorium etiam Episcopi, ut in charta ejusdem anni: *Nos Fredericus Dei gratia Episcopus Trajectensis notum facimus universis, quod pure propter Deum & ob*

van Sinte Meertens toorne, ende daerna in den jaer van LXXXII. wert dat cruce metten wederhaen opgeset, ende opten toorn vergout.

In den jaer ons Heren CIↃ. CCC. XXII. in der maent van Julius braken die Ryns diken, ende dat water verhief so groot, dat in den Stichte van Utrecht ende in der Baljuscap van Rynlant van den grooten wale al dat gesayde coorn in den velde verdorf ende verqueende. Waerom Grave *Willam* van *Hollant* der Clesyen, Cloosteren, ende Statlude bat, dat sy den Ryns dyck met bescreve vorwaerden alſo vast maken souden, dat die luden in Hollant ghenen scade liden mochten van den vloet in geenre manieren.

(1) In den selven jaer op die XIII. Kalende van Augustus wert Bisscop *Vrederic* cranck van artycke ende sterf ter *Horst*, na dat hy vyf jaer tot Utrecht Bisscop geweest had, ende syn lichaem wert gevoert tot Utrecht in die Doemkerke, ende mit betameliker uytvaert begraven.

JA-

ob reverentiam beati Martini patroni nostri, nec non ad supplicationem Venerabilium virorum Decani & Capituli ecclesiæ nostræ Trajectensis, aliorumque fidelium nostrorum, super loco turris novæ construendæ ad fines ejusdem ecclesiæ nostræ prædictæ condescendimus in hunc modum, quod amoto nostro Consistorio dimittemus illum locum ejusdem Consistorii inferius totum vacuum & liberum ad usus jam dictæ ecclesiæ nostræ, usque ad murum aulæ nostræ circa finem orientalem, sicut extitit ante tempora Venerabilis patris Domini Guidonis immediati prædecessoris nostri olim Episcopi Trajectensis, & idem Consistorium non in loco dictorum Decani & Capituli, sed in aliquò locorum nostrorum ponemus, seu poni faciemus de cetero, & teneri &c.

(1) Liber memoriarum ecclesiæ S. Salvatoris: XIII. *Kal. August. anno* CIↃ. CCC. XXII. *obiit Fredericus de Zyrc Episcopus Trajectensis, in cujus anniversario dantur sex libræ* X. *sol. Inde socii habebunt duas præsentias sex denarior. & Campanarius pro compulsatione* VIII. *den.* Hollandis multum obnoxius, usus consiliariis à Comite ei missis. Nec invitis his quicquam ausus. Charta Ann. 1320. *Nos Fredericus Dei gratia Episcopus Trajectensis ad universorum notitiam deducimus per præsentes &c. quod amicitiam mutuam &c. cum illustri, & spectabili, potentique viro, Domino Wilhelmo Comite Haynoniæ &c. eidem promisimus & promittimus bona fide, quod in omnibus & singulis negotiis tangentibus honorem & statum nostrum, ecclesiam, vel terram nostram, &c. de consilio honorabilium virorum &c. Arnoldi Arnhemensis, Jacobi S. Johannis Trajectensis, & Magistri Johannis Sonegiensis ec-*

clesiarum

JACOP VAN OUTSHOORN *die* XLIV. *Bisscop t'Utrecht.*

Na dat Bisscop *Vrederic* gestorven was, quam Grave *Willam* t'Utrecht, (1) ende bat om Bisscop *Jacop* van *Zuden*, datmen Bisscop kiesen woude. Waerom dat Capittel in tween gedeelt is,

clesiarum Præpositorum, nobilium & strenuorum virorum &c. Johannis de Arcle, Zuederi de Abcoude, Simonis de Benthem, ac Gerardi de Raephorst militum, nec non Henrici de Diepenbem, Wilhelmi Camerarii dicti Domini Comitis &c. procedemus, & faciemus, quos de speciali voluntate & consilio dicti Domini Comitis in nostros consiliarios secretos recepimus, & ex nunc recipimus &c. nec etiam eorundem consiliariorum nostrorum aliquem amovebimus &c. nisi hoc de nostra & dicti Domini Comitis processerit unanimi voluntate. &c.

(1) Honoris causa hic Episcopus in partibus infidelium, cujusmodi olim plures. *In Syria* ait Buchelius. Sed in Syria, an in Ægypto, an alibi nihil refert. Zudæ hic, quæ in Creta. Præfectus insuper Provincialis equitum Rhodiorum, seu ordinis Johannitici, quorum statio Harlemi. Frequens ejus mentio. Et magni nominis olim vir. Ipse est etiam, cui prædium *ten Groenendyck*, postquam solenni ritu cum sex stolis jurasset pertinere id ad Ordinem adjudicavit Wilhelmus Comes III. Ann. 1325. ut docet charta nondum visa:

Wy Willam *Grave van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, ende Heer van Vrieslant, make condt allen luden, dat een eersamen Vader onsen lieven ende getrouwen die Bisscop van* Zuden *opte ene side, ende* Herman *van* Zweten *opte ander side van sulcken twyne, alse sy sunderlinge badden om een stuck lants leggende te* Groenendyck, *dat* Gerard *van* Sweten *Hermans vader voerseyt vercofte* Hughen *Veren* Bertruden *soon van Haerlem, ende Herman voerseyt noch anetaelde, dat syne eygen wesen soude, aen ons seggen syn gebleven ten rechte. Waer af wy ons wel beraeden onse seggen uyten ende seggen, dat die Bisscop voerseyt mit der stole om syn hals, ende syn hant op syn borst geleyt, voor ende ses Priesters na sweeren sullen, dat dit lant voorsz dair die twyne om is mit allen rechte den Godshuyse van St. Jans behoort, ende syn vry eygen is, ende anders niemant tot Haerlem. Of wilt den Bisscop voerseyt niet houden alset voerseyt is, so sout Herman voorsz houden mit* XX. *welgeboren Knapen ten beyligen, dattet syn eygen ware. Om des bad den Bisscop voerseyt de keure, weder by sweeren wilde of Herman laten sweren als voorsz is. Ende welcke hoerer swoere die soudet lant behouden. Ende want die Bisscop voerseyt voor ons, ende voor onsen Raedt, ende voor onse*

is, ende dat meerre deel coren *Jacop* van *Outshoern*, die Doemdeken tot Utrecht was, ende dat minre deel coren Bisscop *Jacop* van *Zuden*. Ende van deser twydracht wert een rumoer binnen der Stadt, ende ** overmids den onversienen gaderloop so wert Grave *Willam* een luttel gevreest. Waerom dese selve Grave gramme van grooten toorne, ende hierom dede hy bernen des Doemproest *Florens* scoen woninghe ten Doorne, ende al syn goet, dat hy daer hadde, altemael verliesen. Die Bisscop van *Zuden* vernam dat wel, dat hem al die Prelaten tegens waren ende haten, ende hi tegens *Jacop* van *Outshoorn*, die coren was mit ghenen rechte yet vorderen mochte, liet af sine bede, want syne begeerte niet gescien en mochte, ende *Jacop* van *Outshoern* bi der confirmatie *Henricx* Aerdbisscops van Colen is gemaect die XLIV. Bisscop t'Utrecht. Ende als dat gedaen was die Bisscop van *Zuden*, also als sommige luden seyden, begeerde sonder aflaten te wesen Bisscop t'Utrecht, ende sach dese confirmeerde Bisscop cranc worden van ziecten, diemen niet genesen en conste. Vercreech snellic an den Paus, dat hi dat Bisdom van Utrecht verhilde tot synre Camer ten eersten dattet open ware, ende hoopte overmids hulpe van weerliken Heeren dat hi dat Bisdom vercrigen soude. *Jacop* van *Outshoern* die gecoren ende confirmeert was, een man van eerliken reden, ende die Geestelicheyt minde, rustede in onsen Heer in den selven jaer op den XII. Calende van October, ende is begraven in die Doemkercke mit betameliken uytvaert.

** *Per strepitum popularis vulgi subitanee concurrentis.* Beka.

Die onse mannen in Hermans tegenwoordicheyt, Stole om den hals, ende syn bant op syn borst geleyt; voor ende ses Priesters daer na gesworen hebben, dat dat lant te Groenendyck voerseyt, daer die twyne om was, mit allen rechte toebehoort hem ende synen Godshuyse van St. Jans te Haerlem voerseyt mit allen recht, ende anders niemant, soo kennen wy dat dit lant voorseyt, den Bisscop voerseyt, ende den Godshuyse van St. Jan te Haerlem toebehoort mit allen rechte, ende anders niemant, ende willen, dat hy des vrylicken gebruycke, ende syn Godshuyse van St. Jans te Haerlem voerseyt, sonder ymants wederseggen. In oirconde des briefs besegelt mit onsen segel. Gegheven te Haerlem op St. Gillis dach int jaer ons Heeren CIC. CCC. *en vyf en twintich.*

Die XLV. *Bisscop* JAN VAN DIEST.

Als *Jacop* van *Outshoern* oflivich was versamede dat Capittel van nywes, ende coren eendrachtelic mit ghemenen wille † *Jacop* van *Broncborst* den Proest van den Oudenmonster t'Utrecht, die altehant begonste dat Bisdom te berechten. * Die hoghe manne der kercken van Utrecht, als die Hertoge van *Brabant*, Grave *Willam* van Hollant, Grave *Reynout* van Gelre senden boden in den Roomschen Hof, ende baden † sonderlinge voor *Johan* van *Diest* den Domproest van *Camerick*, datmen versien woude mitten Bisdom van Utrecht. Die Paus *Johan* die XXII. also genoemt om dese Heeren bede willen voersz gaf desen *Johan* van *Diest* dat open Bisdom, dat nochtan met onrechte van den selven Paus verhouden was, als men seyt. Ende aldus is *Jan* van *Diest* in den Hof geconsacreert, haesten te sinen lande, ende versamende een al te scoen Ridderscap, quam redelic in die Stat, ende is in den stoel geset, also men pleget ende gewoonte is, ende *Jan* van *Broncborst* een wel mint man is nu van den Bisdom geset.

† *Jan* legendum, ut mox, & apud Bekam. *b.*

* *Vasalli namque principalis.* Beka. *b.*

† *devotissime.* Bek. *b.*

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XVI. was een Jode in Henegouwen, die begeerde Kersten doopsel te ontfaen. Grave *Willam* gelyc een vercoren soon brochten ter vonten. Dese bekeerde veinsede hem gelovich, ghinc alleen in een clooster, dat Cameronc hiet in Henegouwen. Daer hi alleen in der kerken was, sach hi een beelt, dat sonderlinc zuverlic geverwet was, na Marien der maghet Coninghinne des hemels, dat dese quaetdadighe stac in sine wanghe mit enen * scerpen gavelote, ende ginc heymeliken van dane, ende haeste hem tot andere saken, dien hi gewoen was te doen. Ende al te hant liep uter wonden een stroom van bloede, daer veel besiecte luden van genesen syn, die van menigerhande siecten beswaert waren. Ende als dit aldus van desen valschen Kersten was gedaen, die salige maghet gebenedyt boven allen wiven openbaerde haer enen smede, die out ende cranc was t' snachts in een visioen ende vermaende hem neersteliken, dat hi desen ongelovigen Kersten ansprake t' enen (1) campe om dese voerseide smaetheyt.

* *acumine lancea sua.* Bek. *b.*

(1) *Campus* utrumque est, & ipsum duellum, & locus duelli. *Campio* autem passim, qui duello contendit. Greg. Turonens. *lib.* 2. *hist.*

heyt. Ende alſo geſciede. Want die ſmit nam aen den camp om onſer Vrouwen wille, moeder der ontfermicheyt, ende dede deſen onſaligen Jode openbaerliken liden deſe miſdaet, doe nam'en die Bailju, ende hencken an een galghen.

In

biſt. pr. Sed procedant duo de veſtris in campum cum armis bellicis. Caroli Magni Capitularia *lib.* 3. *cap.* 46. *Campo vel cruce contendere.* Eadem *lib.* 4. *cap.* 23. *Hujuſmodi teſtium diverſitas campo comprobetur. Campeſtria*, perizomata, quibus pugiles ſuccincti. Ipſi pugiles *campeſtrati.* Auguſtin. *lib.* 14. *de civit Dei cap.* 18. *Porro autem campeſtria Latinum quidem verbum eſt, ſed ex eo dictum, quod juvenes, qui nudi exercebantur in campo, pudenda operiebant, unde qui ita ſuccincti ſunt campeſtratos vulgus appellat.* Duellum olim frequens, & frequens per duellum ſeu per pugnam probatio, ut exemplis probat Barthius ad *Guil. Brit. lib.* 4. *Philipp. verſ.* 400. Verum temporis progreſſu propter rei incertitudinem, & cæſos ſæpius innocentes non minus frequens prohibitio. Negat Guido Hannonius Epiſcopus Trajectenſis admitti aut vi legis, aut vi veteris conſuetudinis, ſed tantum vi pacti: *Wi Ghye bi der genaden Goeds Biſſcop tot Utrecht doen cont allen den ghenen, die deſen brief ſien ſullen of hooren leſen, alſe dat wi niet en houden voor recht, ofte woonte van onſer Stat, ofte van den lande van Utrecht, den camp, die Gheraerd Lakeman ende Meyſter Henric de Engelſch aengenomen hebt, maer als enen wilkoer, behouden hore Statrecht ende hoer vryheyt. Geghæven in den jaer ons Heeren* CIϽ. CCC. *ende tiene, des achten dages na Paſken.* Et nec eadem de pugna exiſtimatio etiam olim. Qui pugnam detrectabat, nonnumquam cauſa cadebat. Nonnunquam etiam victor affectus ſupplicio. Albert. Abbas Stadenſis ad Ann. 1071. *Otto Dux Bavariæ, qui erat genere Saxo congredi contemnens cum Eginone, qui eum de Regis nece ſecum tractaſſe mentitus erat, Ducatum Bavariæ ut reus majeſtatis amiſit.* Lambert. Schafnaburg. ad Ann. 979. *Gero Comes à Waldone quodam accuſatus, dum eum in ſingulari certamine occidiſſet, ipſe tamen ab Imperatore decollatus eſt.* Inter cives non admiſſa, niſi judex aut magiſtratus expreſſe eſſet auctor. Locus inſignis eſt in *libello judicii* ſeu *Notitia judicati*, quem adjunxit vir doctiſſimus Camillus Peregrinius ſcriptoribus Longobardicis Neapoli olim à ſe editis Ann. 1643. *Pars Teanenſium præfatum Anneum de Rivomatritio & Landonem Burtellum falſum teſtificatos fuiſſe per pugnam ſe probare velle dicebant. Nos vero præfati judices &c. in partem ivimus, & habito conſilio reverſi judicamus pugnam in hoc caſu locum non habere, tum quia inter Langobardos erat quæſtio, tum quia de his, quæ non viderant Teanenſes, pugnare non debebant.* Et hinc

eſt,

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XXVII. *Lodewyc* van Beyeren tooch onberechtet haesteliken om die Keyserlike croone te vercrighen, begheerde hulpe an Grave *Willam* van Hollant sinen lieven sweer, ende aldusdanigen brief sende hi hem *sine groet ende alle goet. Want overmits de mildicheyt Goids vele Steden ende Castelen verre ende na ons hulde ende trouwe hebben gesworen, die onsen Voorsate Keyser Henrick der Godliker gedenckenissen in voertiden onderdanich waren, also dat in onsen Keyserlicker croon te ontfaen ons niemant hinder noch swaerheyt doen en mach. Waerom wy vermanen dine swagerscap ende trouwe, die du ons ende den Keyserryke sculdich biste, daer wy di een overste lit of kennen, dattu sonder merren met crachten van Ridderscap coemste in Lombardien mit ons te ontfanghen die palme des Keyserliken seghes, die ons moylic wert te ontfanghen buten di. Gegheven &c.* Ende als Grave *Willam* desen brief blideliken ontfangen hevet nam hi in syn geselscap den Grave van Gelre, van Cleve, van Gulic, van den Berghe met DCCC. Ridders, ende haesten daer mede over berch te riden, ende den Coninc *Lodewyc* tegen der † Gelvinghen aen vechten mit wapencracht bi te staen. Ende alsmen dese saken

† *Guelforum in. sultum.* Beka *b.*

est, quod Alfonsus Comes Pictavensis concessis privilegiis villæ Ricomago Ann. 1270. expresse *cap.* 6. *Item quod nullus habitans in dicta villa de quocunque crimine appellatus vel accusatus fuerit, teneatur se purgare vel defendere duello, nec cogatur ad duellum faciendum, & si refutaverit non habeatur pro convicto.* Florentius Comes Hollandiæ in charta data Stauriensibus Ann. 1292. *Genen man en machmen campen binnen Stavoren.* Wilhelmus Bavarus in simili Vesopensibus concessa Ann. 1355. *Voert en salmen ghenen poerter campen moghen binnen onsen lande hi en wil hem selven dair in verwilcoren.* In ea quam Leydensibus concessit Wilhelmus Tertius Ann. 1306. *Ende men sal ghenen poerter van Leyden moghen campen.* Adempta civitas Amisfurti duello aliquem provocanti. Statuta vetera Amorfortia: *Eenich van onsen Borgeren, die den anderen aensprack te camp, die selven Borger ontwaer wy die Borgerscap, ende wy verwilkoeren hem nimmermeer onse Borger te worden, of binnen onser Stat vrybeyt te laten comen, ende dien soudmen uytluyden met die clocke, ende quam by daerenboven binnen onser Stat vrybeyt, die soude onse Stat aentasten, ende setten in onser Stat slot, ende geven hem water ende broot.* Add. Divæ. *lib.* 13. *hist.* Miræ. *diplom. Belg. part.* 2. *cap.* 6. Wassemb. *hist. Embricens. lib.* 3. *cap.* 1

ſaken aldus bereyde, wert hem gheraden, dat hi eerſt in den Roomſchen Hof toghe om den Coninc *Lodewyck* te verſoenen mitten Paeus, eer hy mit den eerliken Ridderſcap in Italien rede. De Paus, die by ſnellen bode deſe mare vernam, geboot rechtevoert die brugghe over den Roen op te breken, op dattie ſelve Grave te qualiker dair over comen ſoude, ende geboot hem bi den ban der euwigher maledixien, dat hi weder in ſyn lant toghe, ende in Italien niet en rede in des Conincs *Lodewycx* hulpe. Ende hierom is Grave *Willam* weder gekeert van ſinen begonnen weghe, ende bleef tot Parys ſommigen dach * in des Conincs rade, dair hi trouwelick mitten Coninc verbonden is tegen die Vlaminghen, die van nywes hem teghen den Coninc verſetten.

* *in conſilio Regis Francorum.* Beka *b.*

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XXVIII. die Coninc *Philippus* quam mit groter cracht neder in die Graefſcap van Vlaenderen, ende in ſyn hulpe quam deſe Grave van Hollant, die ſine tenten geboot te ſetten bi *Caſſelberghe*, ende op dat hi dan dair tuſſchen dadinghen mochte na ſynre gewoonte an beyde partyen vrede of ſoene. Die Vlamingen haeſten hem ſeer van den berghe neder te comen, ende meenden den Coninc onverhoets in ſine tenten doot te ſlaen. Ende als Grave *Willam* dat vernam, geboot haeſtelic ſine trompen climmen, die banieren opnemen, ende dat verwerde volc mit ſtride te moeten, ende ſonder merren als die twee partyen vergaderden in een, ende elc tegen anderen arbeyde om den lof van den zeghe te vercrigen. Ten leſten worden die Vlamingen ſeer vermoyt, dat ſi den ſtryt verlooren, ende der Vlamingen bleven doot meer dan VI. duyſent. Deſe bloedige ſtryt geſciede opten XIV. dach in Auguſto.

In den ſelven jaer bereyde hem Grave *Willam* om ſine heerſcapie van Oeſtvrieſlant weder te crighen, ende dair tegen te oirloghen, ende ſette rovers met ſcepen op die zee, die dicwils dat dorpe te *Marden* beroveden, ende die Vrieſen, die onwiſeliken voeren in der zee, verdrencten. Ten leſten bi eerſamen Abten ende Burgers van Staveren, dier ſpraken tuſſchen, wert die ſtryt opgeſet, ende des wert een dach gemaect binnen *Haerlem* te comen, ende te ſpreken van den

payse, daer men ten lesten een vriendelike vorwaerde weder makede in deser manieren, (1) dat alle die Vriesen, die bi Westen der Lauwers wonen, souden comen ende ontfaen hoer

(1) Nunquam tamen factum à Frisiis homagium. Nec ut facerent vel vi vel blanditiis aut perducti, aut perduci se passi. Libera ipsorum prædia. ** Nec feudum in Frisia, ** nisi prope Doccomium. Et id unum duntaxat. Præfecti tantum Comitis quod admissi satis constat. Nec probatu difficile id. Charta anni incerti, quæ servatur Hagæ Comitis in Archivo feudali: *Die Abt Ludolf van Floricampe, van Sinte Vyts kercke in Werum, ende die Proost van Sinte Niclays kercke in Souden, in Unna, die hebben gesegbet, dat die Grave van Hollant alsulck recht hevet in Oostvrieslant, als hier na gescbreven staet: Die Grave van Oostvrieslant bout recht eens int jaer tot Stavoren in der Zuder muder in Vrieslant te comen, Scepene ende Scouten, Aysigen ende Vronen mit hem tote Vronen-acker te comen, alle die saken, die binnen jare niet berecht en syn, die te berechten. Ooc heeft bi recht Scepen, Scouten, Aysigen ende Vronen, die te versetten, also dic als hi wil. Dit is syn outste recht in Vrieslant. Ooç heeft hi al dat lant dat Hoflant hiet tot enen rechten pachte jaerlicx. Ende dit recht is* CCCC. *jaer out.* Charta Ann. CIↃ. CCC. XLIV. *Allen den genen die desen brief sullen sien of horen lesen, ic Andelof Esseling Scoute van Elsmandorp ende van Boncheest in Oystvrieslant Saluyt mit kennisse der waerheyt. Cont si allen luden, dat ict Scoutambochs voersz voere ende hantiere van myns liefs Heeren weghen des Graven van Hollant &c. bi sinen bevele, ende van anders niemant. Ende om dat dit waer is, so heb ic gebeden Alkemant van Staveren minen neve, dat hi desen brieve voer mi ende in minen name besegbelen wille mit sinen segel, overmits dat ic ghenen segel bi mi en hebbe, Ende ic Alkemant om beden willen Andelof myns neven voersz hebbe desen brief besegelt mit minen segel in oerconde der waerheyt. Gegbeven te Sint Geerdenbergbe t'saterdaghes voer Sinte Bartholomeus dach int jaer* XLIV. Charta ejusdem anni: *Willem Grave van Henegouwen &c. maken condt &c. dat wi bevolen hebben, ende bevelen mit desen brieve Andelof Esseling onse Scoutambocht van Alcmandorp ende van Boncheest in Oostvrieslant te bedriven ende te verwaren van onsen weghen tot onsen wederseggen, ende ontbieden allen den goeden luden van der Scoutambocht voorsz, dat sy den voorseyden Andolf onderdanich ende onderhorich syn, ende hem vorderlic ende helpelic syn tot allen rechte. In oirconde &c. Gegbeven te Sinte Geerdenbergbe des Saterdacbs na Sinte Bartholomeus dach int jaer* XLIV. Olim

** Vide van Leeuwens Roomsch-Holl. Regt. 2. B. 14. D. Num. 10.
** Illud vocatur nisi fallor, *Hemmema*.

hoer leengoet als dieſtmanne van des Graven hant, ende ſine rechters of Scouten ontfaen ſonder wederſeggen, ende ſine bewaires horen rechten chens geven. Ende als deſe zoene daer gemaeſt was, ſo toonden die Vrieſen dair een Regiſter, (1) dair ſi den Grave *Willam* mede bewyſden mit hoedanigen hoocheyt die Princen comen ſouden in Oeſtvrieſlant, ende dair van hoghen ſaken recht ende oirdeel te doen.

* In den ſelven jaer des Sonnendaghes na Sinte Matheus dach hadden die van Ludick enen ſtryt tegens † haren Biſſcop, dien die van Ludic verloren, dair doot bleven wel ix. duyſent man

In

* Nec hæc apud Bekam uſque ad *In den jaer ons Heeren* CIↃ. CCC. XXVIII.

† Adolphum a Marcka. Hocſem. *in ej. vit. cap.* 14.

Olim cum de Friſia quæſtio eſſet Comiti cum Epiſcopo Trajectenſi, Fredericus Barbaroſſa, ut ſarciret concordiam, compoſuit rem ita, ut Friſia ſcilicet utriuſque eſſet, ut emolumentum commune, ut uterque alternis vicibus eo mitteret Præfectum. Charta apud Hedam *hiſt. Ultraj. p.* 171. Sed Epiſcopi aut deſidia, aut gentis cognita pervicacia, lapſu temporis neglexerunt rem. Hollandi poſtquam fuderunt multum ſanguinis nequicquam, & ipſi tandem deſtiterunt, præſertim poſtquam Carolus, cui Audax cognomen, gravioribus occupatus, & aliis bellis implicitus, minatus quidem bellum, ſed ultra minas nihil auſus.

(1) Ex eodem Archivo: *Quando Dominus Comes vult pergere in Friſiam Orientalem, tunc prius faciet intimari per ſex ebdomadas, & intrabit per aquam, quæ vulgariter Suytvinde, in Stauriam, & ibidem Dominus Comes debet oſtendere litteras ſuas patentes ſigillatas ſigillo Domini Regis Alemanniæ, & Dominus Comes intrabit, & dabit univerſis bonam & firmam pacem, & univerſi totius terræ firmabunt, & tenebunt dictam pacem, & omnis, qui tenebit feudalia à Domino Comite, comparebit coram eo recepturus ab ipſo ſua feudalia, quemadmodum poſtulat ordo juris. His peractis Dominus Comes debet pergere de Stauria in Kempeneſſe ad terram ſuam, quæ Hofland nuncupatur. Inſuper perget de Kempeneſſe in Aldanen, & de Aldanen in Vroenacker ad viridem vallem, & omnes comparebunt ibidem coram eo. Tunc ipſius quatuor meliores & nobiliores levabunt eum de terra, & poſtea eum in perpetuum pro Domino ſuo obſervabunt, & Comes ſedebit ibidem pro tribunali, juſte judicaturus de omnibus caſibus, cauſis, & forefactis, actis infra territorium proxime tranſactum ſecundum ſententiam ſuorum virorum. Et ſic ſui anteceſſores ſolebant dictam terram intrare, & viſitare, quemadmodum eſt prætactum.*

In dien als in den jaer ons Heren CIↃ. CCC. XXVIII. quam een man, hiet *Jan Vos*, met hem V. in *Heycoop* over de *Lecke*. ende floegen dair enen man doot, hiet *Gisebrecht Scade* van *Ostrum*, ende worden daer alle vyf gevaen, ende *Zweder* van *Vianen* was doe des Bisscops Maerscalck, ende was Heer *Henricx* broeder van *Vianen*, die haelde die gevangen uyt *Heycoop*, ende voerdese t'Utrecht mitten doden, dair si voir den Bisscop verwyst worden van den live. (1) Ende doe wert gedadinct, datmen den dooden soende, ende sy behilden hoir lyf

‡ Apud Bekam est *Anno Domini* CIↃ. CCC. XXIX.

† In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XXVIII. die Coninc *Lodewyc* wert gecroont in der Stat van Romen mitter Keyserliker croon, ende wert gecroont mit macht sonder wederstoet binnen der Stadt, Waerom die Keyserinne sende hoer moeder enen brief in Hollant in deser manieren. *Margriete bi der Goeds genaden Keyserinne van Romen, ende altoos meerrende eenre edelre Vrouwen, hare uytvercooren moeder, gratie ende alle goet.* (2) *Want Godt is alre goeder dinghen geest, elken mensche tot sinen love*

(1) In plectendis publice homicidis majores nostri non nimis acres. Cognatis persequi eos licuit. Licuit etiam ulcisci, quamdiu scilicet nondum cum cognatis transactum. Transactio postquam facta, venia etiam & abolitio non difficilis impetratu. Nec reum tum trucidasse trucidanti impune. Plerumque enim tum affectus etiam summo supplicio. Florentii Comitis chartâ Staurienfibus concessa Ann. 1292. *Wie een man dootslaet binnen besetter soene oft over gerechter bantvrede, of wyf verkracht, oft man oft wyf binnen buyse dootslaet, of den ghemenen vrede breket van der poort mit dootslage, men sal breecken syn buys, ende dragent buyten poorte, ende barnent. Wort by gegrepen men sal daer over rechten an synen balse.* Alioquin apud veteres cædes levius delictum, nec pœna ejus nimis magna. Tacit. *de morib. German. Sed & levioribus delictis pro modo pænarum, equorum, pecorumque numero convicti multantur*, & paulo post: *Luitur etiam homicidium certo armentorum ac pecorum numero, recipitque satisfactionem universa domus &c.* Add. leg. *Alamann. tit.* 29. *& seqq. tit.* 40. *&* 49. Bajoar. *tit.* 1. *art.* 8. *& seqq. & tit.* 3. §. 13. *& seqq.* Ripuar. *tit.* 7. *& seqq. & tit.* 36. Bignon. *ad Marculf. lib.* 1. *cap.* 18.

(2) Apud Bekam est: *Cum ad ipsius laudem bonorum omnium conditor Deus dividens singulis, prout vult, bis diebus statum nostrum grandævum ad culmen gratiæ singularis prærogativæ dignatus fuerit sublimare &c.*

love alſo hi wil, woude onſen ouden ſtaet in deſen daghe waerdelic te verheffen ter hoocheyt eenre ſonderlingher uytgenomen gratie, ſo doen wy in der Stadt van Romen des XVII. *daghes in der maent van Januario mit veel weerdicheden, mit ſpel, mit tortiſen, mit menigerhande cierheyt, die daer toe behoirden, ende gewoonlic ſyn mitter croon in Sinte Peters Kercke &c. Gegheven &c.*

† In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XXX. opten XXVIII. dach der maent van Julius ontrent veſpertyt verghinc die ſonne, daer 't vele luden ſaghen. (1) In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XXXI. was die groote tafelronde op Sinte Katherinen velt. * In den den ſelven jaer *Heynric* die Caſteleyn van *Hagenſteyne* quam onder tiden over die Lecke, ende beſcattede die Stichts lude onredelic. Die Biſſcop *Jan* die van deſen onrechte ſeer vermoeyt ende verſtoort was, (2) bat den Grave *Willam*, dat hi hem byſtonde, als hi ſculdich ware, in

† Nec hæc apud Bekam, uſque ad *In den ſelven jaer.*

* Apud Bekam eſt Ann. 1332.

(1) Locus prorſus hic ſingularis, & qui nec extat apud Bekam. *Tafelronde* haſtiludium. Infra ubi ſermo eſt de morte Comitis Wilhelmi, collectis ejus encomiis, verba quæ habet Beka, *Princeps erat valde victorioſus in prœliis, approbatus in tyrociniis, illuſtris in haſtiludiis, & valde ſocialis in contuberniis*, interpres vertit ita, *Deſe Prince was zeghelic in den ſtride, gepryſt in tornoy, vroom in tafelronde, ende ſonderlinghe geſellinghe in geſelſcapen.* Decurrebant equites virtutis cauſa. Ubi ſatis oſtentata hæc, reficiebant ſe epulis, eidem menſæ aſſidentes, quam habebant rotundam. Rotundam autem, ne de loco, qui honoratior, oriretur contentio. Meminit Albericus ad Ann. 1235. *Flandriæ Barones apud Heſdinium, ubi ſe exercebant ad tabulam rotundam, cruce ſignantur.* Meminit Cambdenus ad Ann. 1594. *p.* mihi 82. Vid. in *Lexic.* Kilian. Ciron. *par jur. Can. de torneam. St. Katherinen velt.* Campus S. Catharinæ prope templum & portam ejuſdem nominis Ultrajecti. Meminit charta Ann. 1366. *uyt eenre Hofſtede gelegen in den ouden Sprinckwyck by Sunte Katherinen velde, dair die oude ſcupſtoel placb te ſtaen.* Templum erat equitum ordinis Johannitici, quorum ſedes primaria olim Rhodus, jam Malta.

(2) Vaſallus olim Epiſcopi etiam Comes Hollandiæ, ut ex tabulis patet, quas habet Heda in Adelboldo. Multis dubia earum fides. Sed vix ratio eſt ſatis juſta. Nam & apud Ditmarum Comes dicitur propterea Adelboldi ſatelles *lib.* 7. *biſt.* & Comes ab Epiſcopo inveſtitus de feudis. Exemplum etiam illuſtre eſt, quo in verba is Epiſcopi ut vaſallus juravit. Docet charta inedita Ann. 1305.

 Nos

in desen onrechte te wreken. Ende dese voergenoemde Grave sende *Willam* den *Kuser* sinen Baelju met een zuverlic heer van volcke uyt *Waterlant*, dair hem dese Bisscop aen versamede met syne Ridders, wapentuers, Burgers, en lantluden, ende

Nos Guido Dei gratia Episcopus Trajectensis notum facimus universis præsentia visuris vel audituris, quod nos nepotem nostrum dilectum Wilhelmum Comitem Haynoniæ, Hollandiæ &c. anno Domini CIↃ. CCC. *tredecimo Dominica post octavam Epiphaniæ apud Harlem infeodavimus de omni feodo, quod prædecessores sui Comites Hollandiæ à nostris prædecessoribus Episcopis Trajectensibus & ab ecclesia nostra Trajectensi tenere consueverunt, atque illud eidem concessimus tenendum à nobis & nostris successoribus Episcopis Trajectensibus, & ab omni ecclesia nostra Trajectensi eo jure, quo prædecessores sui tenuerunt & habuerunt. Dictus vero nepos noster coram nobis & ecclesia nostra præstitit corporaliter sacramentum fidelitatis modo debito & consueto. In cujus rei testimonium sigillum nostrum præsentibus duximus apponendum. Datum anno Domini* CIↃ. CCC. XV. *mense Martio.*

Inter cetera, de quibus actum tractatu Schoonhoviano inter Carolum V. & Henricum Bavarum Episcopum, agi etiam de eo placuit, & de fide ab Hollandis olim debita diœcesi. *Item so men uyt veel bescheyts bevint, datmen t'Graefscap van Hollant ende de Heerlicheyt van Kermerlant van den Gestichte van Utrecht te leen te houden placht, is wel behoorlyck, dat sulck versoeck geschie.* Vid. *not. ad Hortens. R.* 1. Sed nec hæc investitura unquam magni momenti. Respectu Hollandiæ Comes quidem vasallus, verum liber, non ligius. *Liber* tantum *feudalis*, ut in tabulis Adelboldi est. Servitii siquid præstitit, volens præstitit, non coactus. Comes nec coactus, nec cogi unquam se passus. Cum vocatur vasallus, plerumque id certi tantum tractus aut territorii respectu fit, respectu prædiorum, decimarum, seu censuum, ut charta est argumento Johannis Nassovii Ann. 1281. *Johannes Dei gratia Trajectensis Electus universis præsentes literas inspecturis Salutem in Domino sempiternam. Noverint universi præsentes & futuri, quod nos illustri viro Domino Florentio Comiti Hollandiæ, consanguineo prædilecto, decimas novalium per totum districtum terræ suæ concessimus in feudum cum aliis bonis suis, tenendis ab ecclesia nostra Trajectensi, & à nobis, & à nostris successoribus Episcopis Trajectensibus, sicut alia bona sua, quæ ab ecclesia nostra tenet & à nobis. In cujus rei testimonium præsentem literam fecimus fieri, & sigillo nostro sigillari. Actum & datum anno Domini* CIↃ. CCC. LXXXI. *in octavis Assumptionis beatæ Mariæ virginis.* Et quidni accipiamus sic Guidonis chartam supra? Quidni etiam similiter Joannis Zyricii Ann. CIↃ. CC. XCIV. *Johannes Dei & Apostolicæ sedis gratia Episcopus Tra-*

ende voer over die Lecke, ende verbrande al fynre vianden woninghe, ende had wrake genoech van finen wederfaken, ende quam weder in fyn lant gefont, ende behouden fyns Ridderfcaps, ende fynen luden.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. en XXXIII. een rechter van Heeren *Willams* wegen van *Duvenvoirde*, die *Gifelbrecht* hier, wert doot geflagen op die *Nyevaert*, daer groot rumoer in den Bifdom of gerefen is, want defe felve Biffcop woude defe fmaetheit wreken, ende verbrande dat dorpe te *Gheyne* altemael, ende daer tegens die. Meente van Utrecht verbrande die *Nyevaert*. Daer na verfamede defe *Willam* een groot heer van luden uyt Hollant, van Gelre, van Cleve, ende quam opte *Nyevaert* tot (1) Renen toe mit groter macht, dair hy fyn heervairt ordineerde, ende tooch voert op Heymenberch, ende verbrande * een deel van dorpen ter Horftwert. Mer *Willam* van *Boecftal* een Cafteleyn van der *Horft* keerde die vianden ernfteliken mit fcutte van den burchwalle, ende keerde hem hoeren voortganc. Ende dair tenden Heer *Willam* van *Duvenvoirde*, die noch (2) angienen noch inftrumenten en hadde, dat Caftele mede te ftormen,

* Beka: *& villam Horft pro parte fuccendit.*

Trajectenfis univerfis & fingulis, ad quos præfentes literæ pervenerint, Salutem in eo, qui eft omnium vera falus. Tenore præfentium recognofcimus, & dilucide proteftamur, quod nos feuda, quæ magnificus vir & potens Dominus Florentius Comes Hollandiæ, Zelandiæ, ac Dominus Frifiæ, & progenitores fui ab ecclefia noftra Trajectenfi & noftris prædecefforibus ab antiquo tenuit, & tenuerunt, ipfi Domino Florentio prædicto conceffimus & concedimus à nobis & ab ecclefia noftra Trajectenfi tenenda titulo feodali. In cujus rei teftimonium figillum noftrum præfentibus duximus apponendum. Datum apud Trajectum in craftino Luciæ virginis Anno Domini CIↃ. CC. XCIV. Et haud dubie eo pertinet, quod fupra eft in arbitrio Marchionis Philippi ** *p.* 538. *Deinde debet Dominus Wilbelmus ire in Curia Domini Epifcopi Trajectenfis, & illic reddere feudum fuum & guerpire ad opus Domini Comitis de Los.* Vid & *lib.* 1. *de Nobilit. cap.* 35.

(1) *Leccam afcendens ufque Renen in manu magnæ potentiæ.* Beka. *b.*

(2) *Angienen*, ingenia. † *Ingenia* machinæ bellicæ. Occurrit vox etiam fupra ** p. 185. & apud mediæ ætatis fcriptores paffim. Comes S. Pauli in epiftola de bello facro apud Godefridum Monachum:

** Nobis p. 127. h. Tom. 3.

† Beka. *b. Denique Wilhelmus de Duvenvoerde ad affultum caftri non habens ingenia.*

** Nobis p. 187. h. Tom. 3.

men, voer haefteliken te *Tulle*, dair hem die Zeelanders ende die Vriefen verbieden mit al te grooten heer, ende daer quamen die Brabanders ende die Vlamingen te famen, ende daer tegens die Biffcop *Jan* mit veel wapentuers ende Burgers, ende tooch uter Stat mit wapencracht, mit trompen ende banieren, ende haefte defen *Willam* uyt finen lande te verdriven, of tegen hem enen bloedigen ftryt te vechten. Ende als dit gefciede in den Stichte van Utrecht quam Grave *Willam* haeftelic uyt Henegouwen tot Dordrecht. ende geboot defen * voirfz *Willam* by fynre hulde te behouden, dat hy fonder merren alt heer weder brochte, ende dat hi hem in geenre manieren ftridens en onderwonde tegens den Biffcop. Want defe felve Grave begonfte te twiften tegens den Hertoge van Brabant ende bereyde hem mit XII. Princen ten nywen ftride. † Ende fonder merren, alfo die Grave geboden hadde, dede men cryeren rechtevoert die tenten op te nemen, ende thuus te varen, ende alfo was gedaen. Want alle *Willams* hulpers van *Duvenvoirde* ende fyne medewerckers fyn elke te finen gekeert, ende die van Utrecht fyn weder met haren Biffcop *Jan* in hoer Stadt gegaen eerliken fonder fchade.

* *fub obtentu gratia fua.* Beka.

† Nec hæc apud Bekam ufque ad *In den jaer ons Heeren* CIↃ. CCC. XXXVII.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XXXIV. op die maent van November op Sinte Clemens dach verhief dat zeewater alfo hoghe, dattet over alle diken ghinc, fo groot ftorm waft van winde, van donre, ende van blixeme, fo datter vele beeften en luden verdroncken, ende veel dorpen vergingen bi der zee, in Vlaenderen, in Zeelant, in Hollant, ende in Vrieflant mede.

* Int jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XXXVI. die Grave van Gelre ontfeyde die Vriefen, ende quam te Vollenho met menighen ftouten man gewapent, daer die burgers van Utrecht alre eerft opt lant waren, ende hadden haer tenten gerecht, eer die ander quamen. Daer ftreet die Grave van Gelre wel tegens die Vriefen tot Barrcfiele, daer veel Vriefen doot bleven, ende

* Vid. Buchel. *ad Hed. hift. Ultraj. p.* 241.

nachum: *Suas erigens petrarias cum inftrumentis variis fupra naves. Nos quoque noftra faceremus ingenia erigi fupra terram. Sic undique turris objeffa de facili caperetur.* Ibid. *Quædam cohors civitatis militum per portum Blacbernæ exivit, ea parte, qua ingenia noftra bellica erigi feceramus.* Vid. Barth. ad Guilhelm. Brit. *lib.* 7. *verf.* 159.

ende die Grave wan den zeghe, ende is mit eeren in ſyns ſelfs lant gecomen.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XXXVII. openbaerde in der luchten een ſterre, die ſonderlinghe claer was, die men *Cometa* hiet, (1) ende des ſelven jaers *Willam* die ſeer gekrenckt was van der artycke ſterf ſalichlic op die VII. Idus der maent van Junius. Deſe *Willam* berechte die Graefſcap van Hollant XXXIII. jaer herde eerliken. Deſe Prince was zeghelic in den ſtride, gepryſt in tornoy, vroom in tafelronde, ende ſonderlinge gheſellinge in geſelſcapen, die te Valenſyn ruſtede in onſen Heer, ende daer begraven mit betameliker eeren. *Johanna* ſyn wyf begaf daer na dat rike deſer werelt, ende † verſamende alle cierheyt des levens, ende is nonne geworden mitten deernen Goids in den Clooſter tot Fontanellis van Sinte Bernardus oirden, ende ſterf dair na in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XLII. ende is daer eerſameliken begraven.

† Verſmadende; *omnem ornatum ſeculi contemnens.* Beka.

WIL-

(1) Annum obitus non expreſſit Guilielmus de Nangis apud d'Achery *to.* II. *Spicil.* ſed ſimpliciter tantum ait ad Ann. 1341. *Temporibus illis*, inquit, (adſcribam locum hic integrum, & propter alia nonnulla, & ut cauſam ſciat lector, cur Johanna ejus uxor, poſtquam is vita functus, in monaſterium ſeceſſerit) *obiit Guillermus Comes Hannoniæ pater Reginæ Angliæ, & pater uxoris Ludovici Ducis Bavariæ, qui Ludovicus pro Imperatore ſe gerebat. Hic Guillermus multum contrarius erat Regi & Regno Franciæ, favens partem Regis Angliæ propter Reginam Angliæ filiam ſuam, & tamen habebat ſororem Regis Franciæ in uxorem, quæ ſancta domina erat, & devota, ut apparuit; nam videns quod poſt mortem viri ſui mala inoleſcebant atque guerræ, & quod filius ſuus juvenis Guillermus Comes Hannoniæ erat contra Regem Franciæ fratrem ſuum, ſicut fuerat pater ejus, dolens de hoc, nec valens apponere remedium, ut optabat, effecta eſt monialis in Abbatia de Fontenellis juxta Valentianas ordinis Ciſtercienſis, ubi quantæ devotionis & ſanctitatis ibidem floruerit ſciunt ſorores dicti loci.* Quatuor habebat filias Wilhelmus, & inter eas Philippam, quæ Angliæ Regi nupta. Froſſard. *lib.* 2. *hiſt. Gulielmus quatuor habebat filias, Margaritam, Philippam, Joannam, & Iſabellam, item filium unum Gulielmum. Margarita nupſit Ludovico Bavaro, Imperatori, Philippam duxit Eduardus Anglus, Gulielmus non relicta ſobole ſuccubuit in prælio adverſus Phriſones. Itaque per mortem iſtius ad ſororem natu maximam puta Margaritam ſuccedendi jus venit. & illa quidem hereditatem adiit, donec Albertus filius, quem è Ludovico Cæſare ſuſtulit, &c.*

WILLAM *die* XIX. *Grave van Hollant.*

Na *Willams* doot des gloriosen Graven wert na hem *Willam* syn soon die XIX. Grave van Hollant, ende hadde te wive *Johannam* des Hertogen dochter van Brabant. Dese *Willam* was altoos ter wapen bereyt, ende metten begin synre Heerlicheit so breyde hy sinen name. In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XXXVIII. die Coninc van Engelant (1) meende, dat hi woude oirlogen opten Coninc van Vrancryck, ende senden den Bisscop van Lincols over in Almaengen, ende versende den Keyser *Lodewyck* mit veel Princen, die hy onder anrede in synre hulpe, dien hi sende aldusdanigen brieve in sinen Rike:. *Lodewyck bi Goeds genaden gebieder der Romeynen ende altoos meerrende, Vroeden luden, Meysteren, Scepen, ende Raden der poerten van Haerlem sine groete ende alle goet. Wy hebben gesocht ende vermanet metten brieven onser mogentheyt met begeerten enen edelen Prince Grave Willam van Hollant met ons weder te krygen dat rechte des Keyserrycks tegens Philippum, die hem selven hout voor Coninc van Vrancryck, dat hi hem entlick bereyde mit zuverlike cracht van gewapende luden, waerom wy u vermanen ende raden met claerre begheerte u trouw, die ghi ons en den Keyserryke sculdich syt, dat ghi u mit gewapende luden also bewaren wilt, dat wy u mitten voersz Grave Willam in syns Heers geselscap moghen sien. Ende ghi sult seker weten, dat wy uwe vorderscap voir oghen hebben willen totten eynde van onsen leven. Gegheven tot Vranckenvorde.* In den selven jaer was een groote stryt tusschen den Coninc van Vrancryck ende den Coninc van Engelant, dattie Fransoyse verloren.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XL. Grave *Willam* van Hollant mit anderen Princen syn versament mitten Coninc van Engelant, ende deden groten scade in Vrancryck, ende bernden wel XX. milen int lant van Vrancryck. (2) Hi lach een wile voor Cameric, daer dese Grave wrede storm an dede. Hi

(1) *Rex Angliæ Regem Franciæ debellare disponens Episcopum Lincolniensem ad Alemanniam transmisit, & Ludovicum, qui Imperator dicitur, cum multis Principibus per stipendia solidorum in ipsius adjutorium subarravit. Hic igitur Ludovicus monens omnes civitatenses in ejus adjutorium destinavit hujusmodi literas per Imperium.* Beka.

(2) Meminit etiam Gulielm. de Nangis ad Ann. 1340. *& tunc à Ludovico Duce Bavariæ, qui tunc temporis Imperium contra voluntatem*

Hi lach oec voer Doernic, die hi seer moyede, ende verbrande een groot deel van Amyens, ende destrueerde † Abbaconien, ende aldaer dat casteel. † *Abbaloniam.* Beka.

In desen tyden gesciede een wonderlic teyken in der stede van Delft, dat wel seggens weert is, want daer was een goede reckelicke vrouwe, die ons Heeren passie met bernender begheerten plach aen te sien, datmen die wonden bescheydelic sach in horen syden, in horen handen, in hoeren voeten, gelyc als sy in den beelde waren, ende die ghemene Kersten luden danckeden ende loveden den gecruusten Heer, om dat mirakel, allst reden was

In den selven jaer is die Bisscop *Jan* gegaen den wech, des ghemenen vleyschs, ende syn lichaem wert begraven in der Doemkercken tot Utrecht mit betameliken uytvaert. Dese *Jan* berechte dat Bisdom t'Utrecht XVIII. jare herde cranckeliken, want dat casteel te *Vredelant* mitten dorpen, die daer in ligghen, gaf hi den Grave van Hollant tot enen onderpande, ende dat Casteel te *Vollenho* versette hy den Grave van Gelre mitten lande over Ysel om een somme van gelde. Ende hy settede drie Momboirs in den Sichte van Utrecht, die t' lant mit herde luttel dogheden berechteden. Ende luttel dede hi dat seggens waert is sonder dat hi die (1) Canonix provende tot Amersfoerde maecte, ende dat hi die Graefscap van *Diepenhem* overmids hulpe der Clesy weder creech.

Bisscop JAN VAN ARCKEL *die* XLVI. *Bisscop van Utrecht.*

Ende als Bisscop *Jan* van *Diest* begraven was sulc van den Canoniken begeerden *Jan* van *Arckel* Canonic in den Dom t'Utrecht om bede *Willams* Grave van Hollant willen, ander Ca-

tem ecclesiæ usurpavit &c. impetravit dictus Rex Angliæ, ut esset ejus Vicarius in partibus Hannoniensibus & Cameracensibus; quo concesso venit per Hannoniam volens invadere civitatem Cameracensem, pro eo quod Episcopus & cives ferebant auxilium Regi Francorum seu juvamen, qui quidem Cameracenses multa mala à dicto Rege Angliæ & Hannoniensibus eos sustinentibus &c. viriliter restiterunt &c.

(1) Vid. *not. ad Chron. Amorfort. p.* 210. & Joa. à Leydis 28. *bist* 5.

Capittelaers koren *Jan* van *Bronchorst* Proest van Oudemunster om bede wille Grave *Reynouts* van Gelre. Die Paeus *Benedictus* sette dese beyde of, ende gaf dat Bisdom enen edelen Romeyne,** die de saken in den Hof te horen plach, ende hiet *Niclaus* de *Capacio*, mer die selve *Niclaes* gaf over dat Bisdom in der Consistorien openbaerlic. * *Want hi vernam bi sinen Officiael, die hi inden Sticht van Utrecht gesent had,* (1) *dat gheen Officiael recht mochte doen van hogen saken, dan die Bisscop selve.* Ende hierom onse Vader die Paus Clemens de VI. die daer na een nywe Paeus gemaket was, gaft doe enen edelen man, ende enen wisen, (2) *Jan* van *Arkel*, dat Bisdom van Utrecht, ende wert daer in den Hof geconsacreert by Heeren *Ghencellyn* Cardinael ende Bisscop van Albanien. † Dit gesciede in den jaer ons Heren CIↃ. CCC. XLII. op Sinte Martyns dach.

** *Auditori causarum* Beka.

* Nec hæc apud Bekam usque ad *Ende hierom onse Vader.*

† Nec hæc apud Bekam.

Ende als dat gedaen was haeste hem Bisscop *Jan* tot sinen lande, ende quam in 't jaer van XLIII. betameliken in der Stadt van Utrecht, dair hy na ouder manier in den stoel eerlic gheset is. Dese *Jan* was in synre jonger bloeyender tyt ende jeughet, ende vant dat Bisdom verladen in grooten scout, ‡ ende vant verset al t' lant van Overysel sonder Campen, ende mede waren al die slote verset an dese syde der Yselen. Ende in den eersten jaer losSede hi dat Casteel te *Stoutenburch*, dat Heer *Aernt* van Yselsteyn onder had, ende gaf daer voor 4000. ende acht hondert pont. In den selven jaer verlossede hi dat casteel ter *Horst*, dat Heer *Hubert Scenck* onder hadde van *Culenburch* voir IX. dusent pont.

‡ Desunt hæc apud Bekam usque ad *In den jaer ons Heeren* CIↃ. CCC. XLV.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. ende XLII. gesciede ene grote gratie in die Stede van Amstelredam, die ic mit swyghen niet overliden en mach, die aldus gesciede. Een man lach daer siec, so dat die Priester hem gaf ons Heren lichaem, ende beval of die zieke yet overgave, datment int vier gieten soude.

(1) Ne Episcopus quidem ipse absolute aut indistincte. Vid. *lib.* 2. *de Nobilit. cap.* 18. & 21. Sola autem utrum ratio hæc, alia est rursum quæstio. Haud dubie & æs alienum, quo involvendus successor, & quod ingens, deterruit.

(2) Filius hic quintogenitus Joannis XII. Domini de Arckel. Mater Ermgardis filia Comitis Clivensis. Jo. à Leidis 30. *hist.* 7.

soude. Onlanghe als die Priester van dane gaen was, gaf die sieke man over, dat hi ingenomen had, ende men gotet int vier. Cortelic daer na coemt die siecke mans soon int huys, ende ghinc sitten biden vier, ende sach dat waerde lichaem ons Heren hier leggen int vier, alsо geheel ende. also wit, oft nywes van den outaer comen was, ende het nye mensche genut hadde, ende sprac tot sinen wive. Ic sie dat heylige lichaem ons Heeren alhier leggen in den vier, also geheel ende so wit, oft nye genut en ware. Dat wyf nam haren hooftdoec ende seyde: Och had ict hier inne. Die man taste int vier mit syne bloeter hant, ende nam dat heylige lichaem ons Heeren met sinen vingheren, ende werpt den wive in den scoet opten doec, ende sy leydet voert mitten doec in hoer scryn. Dat sacrament behilt een smette, daert die man met syne vingheren mocht aengetast hebben, datmen huden daghes an scouwen mach. Doe lieten sy 't den Priester weten, die 't sacrament daer gebrocht hadde. Die Priester quam ende namt al heymeliken onder hem, ende brochtet in der Prochikerken in der Cyborien. Des anderen daghes ginc dat wyf tot hare kisten, ende vant dat heylige sacrament liggen al daer inne. Dit dede si den Priester te weten. Die Priester, die wonderlic hier toe was, ghinc tot sinen cyborie, daer hy 't in gedaen hadde, ende en vants niet. Doe ginc hy anderwerf al heymelic, ende brochtet in der Prochikercken. Des derden daghes quam dat wyf echter weder tot hare kisten, ende vant dat heylige sacrament noch al daer inne, ende dedet den Priester te weten. Die Priester, die voert was peynsende dat Godt dese gratie ende genade openbaer hebben woude, dede dit te weten alle Priesteren ende Clercken, die in der Stede van *Amstelredam* waren, die alle gestelyc habyt an daden ende gingen mit crucen ende mit vanen ter heyliger stede, dair dat heylige sacrament gevonden was, en brachtent mit sanghe ende mit love, mit groter waerdicheyt in der Prochikerken. Daer ist gebleven tot in den daghe van huden. Daerna gesciede groote gratie aldair; van wat siecten die luden ziec waren, ende hoire bedevaert aldair loveden, worden gesont. Oec mede luden die onsculdelic in vangenissen laghen, ende hoir bedevaert dair loveden, vielen die banden van handen ende van voeten, ende al die doren waren hem open, ende gingen vri,

 daer

daer ſi weſen wouden. Ende deſer miraculen vintmen veel tot Amſtelredam volcomelic beſcreven. In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. en XLII. voerſz des anderen daghes van Januarius geſciede een eertbevinghe in Hollandt, die voerteyckende in corten jaren daer na comende plaghe, als ghy hier na horen ſult.

In den jaer ons Heren CIↃ. CCC. XLV. reet Biſſcop *Jan* van *Arkel* uyt ſinen lande om ſparen in een Stat daermen niet en kende, die (1) *hiet Gronouwen*, *daer een riviere doorloopt*, *die hiet Dalſmaet*, ende Heren Robrecht ſynen broeder t' Geſticht van Utrecht te bewaren. In den ſelven jaer als CIↃ. CCC. XLV. quam Grave *Willam* derdewerven uyt Pruſen, ende verſamende een vroom Ridderſcap, daer hi den Oeſtvrieſen mede beſtriden woude, ende als die Grave alle dinc bereyt hadde, die tot deſer heervaert behoeflic waren, ontſeyde hy die Stat van Utrecht om ydel woorden wille, ende beſaten die Stat alom. * Ende mede waren daer vrie Heeren, die des Biſſcops manne waren, ende in den Stichte geſaten waren, die ontſeyden die Stadt van Utrecht mede om Grave † *Florens* wille voerſz. Want hy ſeyde dat hiden Biſſcop niet en teech, mer die Stadt had hem miſdaen. Dat waren deſe, die Heer van *Arkel*, des Biſſcops broeder, Heer *Zweder* van *Abcoude*, ende ſyn ſoon, Heer *Arent* van *Yſelſteyne*, *Jan* Burchgrave van *Montfoirde*, *H. Henric* van *Vianen*, *H. Giſebrecht* van *Sterckenburch*, *H. Jan* van *Broechuſen*, *H. Ernſt* van *Wulven*, *H Vrederic* uten *Hamme*. Deſe voerſz Grave quam voir die Stadt op Sinte Odulfs avont met deſe voerſz Heeren, ende met deſer grooter heyrcracht. Ende hy rechte op XIII. magnelen, daer hi daghelix mede an die Stat lach, ende daer toe ribaude ende menigerhande engiene, daer hi die Stadt mede ſtormede ende moyde. Die van binnen maecten daer tegens inſtrumenten, daer ſi die vianden meenlike mede keerden van hare poerten ende mueren, ende ſcoten met pilen veel wapentuers, die onbehoet der Stadt te na quamen Ende als Heer *Robrecht* van *Arkel* vernam, dat Grave *Willam* van Hollant

* Deſunt hæc apud Bekam uſque ad *Ende als de Grave Willam van der Stadt geruimet was &c.*

† *Willams* wille.

(1) Gratianopolis Latine eſt. Hodie *Grenoble*. Vid. Hed. in Joan. & Buchel. *in not.*

Hollant die Stat van Utrecht ontseyt hadde, quam hi binnen der Stat, ende ontboot Bisscop *Jan* sinen broeder. Ende binnen dese quam Grave *Willam* in eenre donker nacht wel na aen die Stat al heymeliken te besoeken die diepte van der grafte, eer hi hem onderwonde die Stadt te beclimmen. * *Ende opter Stat mueren stonden vele scutten, die dat versagben, spande hoir boghen, ende scoten alle gader teffens, ende gescoten gelyc, so dat die Grave Willam dair gescoten wert met een pile door syn voet.* Die Grave *Willam* als hi gewont was wert hi geleet in sine tenten haesteliken van dane. Ende binnen deser tyt Bisscop *Jan*, die tot † *Gronouwen* was, vernam datte sine Stede in node ende beseten was, haeste hem ende quam binnen synre Stadt tot Utrecht, ende sprac met Heer *Jan* van *Bemont*, die des Graven *Willams* oom was, ende maecte een soene in deser manieren: Als dat vyf hondert Burgern quamen ootmoedelic uyt der Stadt, ende voer des Graven tenten daelden voer hem neder op hoeren knyen, ende baden hem om verghiffenissen ende voert tot hoerre twier segghen, ende makeden enen vrede, duerende tot Sinte Martyns daghe toe in den wynter, ende binnen desen vrede souden sy haer seggen verclaren van desen soen, dat niet en gescjede, overmits die Grave *Willam* voer in Oostvrieslant, ende daer doot bleeff binnen deser tyt, als ghy hier na wel hooren sult Dese Grave *Willam* rumede ‡ van der Stadt op Sinte Marien Magdalenen avont. Waerom men noch huden daghes dat heylichdom om die Stadt draghet na Sinte Marien Magdalenen dach met processie, met solempniteyt ende met sanghe Gode te love, dat hy die Stadt behoede ende verlossede van dier plaghe, ende voert behoeden moet van alle plaghen. In dien tiden als in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XLV. wert *Jacob* van *Artevel* doot geslagen binnen Gent, na dat hi Vlaenderen x. jaer had berecht, ende den Grave *Lodewyck* binnen ende buten bericht, dat hi in den lande geen macht en hadde.

* Aliter apud Bekam hæc usque ad *Die Grave Willam &c.*

† *Granianopoli.* Beka.

Ende als Grave *Willam* van der Stadt gerumet was, en liet hy niet af van sinen begonnen wercke. Versamede van nywes een

(1) Levoldus de Northof ad Ann. 1245. *Eodem anno idem Comes Hannoniæ Ultrajectum obsedit, sed post multas expensas ibi per ipsum factas vacuus inde recessit.*

een versch Ridderscap, daer hi die Vriesen mede bestriden woude, mer leyder dat gloriose heer des voerseyden Graven voer onzedeliken ende ombeset over die zee an dat onbekende lant, waerom dat ghemeene volc onversiens quam in groot ongeval. Heer *Jan* van *Henegouwen* quam mit vele scepen an die Zuutside van Sinte Odulfs clooster op een velt, hiet die Zuudvenne, ende sette daer sine tenten bi den oever van der zee. Ende een deel der Hollanders liepen op t' lant sonder merren, ende en verbeyden des heers niet, dat dair na quam, ende ginghen stoutelic jegens die vianden, dat sise afterwaert verdreven. Ende sulc der Hollanders liepen tot *Staveren*, ende sulc ander liepen in Sinte Odulfs clooster, ende si liepen mit gewapende vichters binnen des Cloosters mueren. Ende hier machmen mercken, dat die Hollanders ghenen wederstoet en hadden, eer si des Heyligen Confessoers clooster anvochten, en hets te vermoeden, dat meer bi Godliker cracht dan menscheliker macht gesciede, dat si weder van den voerseyden Kerchove verdreven syn, die de Vriesen wredelic vervolgheden, ende hebbense te pas doot geslagen. Die Grave die van desen ongevalle niet en wiste voer an die Noortsyde des voerseyden Cloosters, ende ghinc daer opt lant als een onvervaert Prince, ende met hem ontrent vyf hondert wapentuers, ende verbrande daer dat naeste dorpe, ende ginc stoutelic tegens sine vianden, ende verweerde hem totter doot toe. Ende daer tegens die Vriesen mit ontalliken wapentuers belieppen die Hollanders al om, ende sloegen den Grave doot, ende veel der ander, das sys niet en bekenden. Ende veel meer bleven daer gedrenct dan geslagen, om dat sy onsedeliken te scepe liepen. Dese bloedige stryt gesciede op de VI. Kalende van October, ende op die selve stede daer die Graven van Hollant plagen te rechte te sitten, die die Graefscap van Oestvrieslant moghentlic plagen te berechten. Ende siet hoe die Godlike macht speelt in de menschelike dingen. Want Grave *Reynout* van Gelre voerseyde, dat dese *Willam* van den Vriesen soude doot geslagen worden, doe hine hief uten doope des Kerstendoms. Ende in deser heervaert bleven doot vyf hondert wapentuers, daer dese die voorste ende die vermaerdste of waren, die Heer van *Hoern*, die Heer van *Walcoert*, die Heer van *Ligni*, die Heer van *Many*, die Heer van *An-*

Antoengen, die Heer van *Aemsteden*, ende die Heer van der *Merweden*, Baenrodsen, *Gheraerd* mitten baerde, *Willam* van *Naeldwyck*, *Simon* ende *Dideric* van *Teylingen*, *Ghye* van *Asperen*, *Ian*, *Reynout*, ende *Willam* van *Montfoerde*, *Dideric* van *Zanthorst*, *Dideric* ende *Herman* van *Zweten*, *Florens* van der *Merwede*, *Ogier* van der *Spaenge*, *Gheryt Evers*, *Alfaert* van der *Horst*, *Claes Oem*, *Willam* van *Donghen*, *Dideric* van *Walcoert*, ende *Gheryt* van *Florevy*, * Bannierhouwer, Ridders, ende daer toe veel Joncheers, Borgers, ende uytgecoren wapentuers. Des tyenden daghes daerna voer over in Vrieslant *Martyn* die Commelduyr van Haerlem, ende gevant onder al den † doden luden, des Edelen Grave *Willams* lichaem bi kenliken teykenen, ende, daer toe VIII. Ridders van desen voersz Heeren. Ende dese IX. worden gevoert (1) in een Clooster, dat *Floercamp* hiet, van Sinte Bernaerds oerden.

* *vexilli. fer.* Beka.

† *inter nobilium occisorum corpora.* Beka.

Daerna in den selven jaer, als Sinte Martyns dach quam, als dat bestant ende den vrede tusschen den Gestichte ende Hollant eynde nam, verbannede dese Bisscop *Ian* van *Arkel* alle die ghene, die geseten waren in syn Bisdom, uyt den Gestichte van Utrecht, ende des Graven hulpers hadden geweest in den besitte van der Stadt van Utrecht. Doe quamen sy alle ende beterden hoer misdaet, ende baden den Bisscop genade, sonder Heer *Aernt* van *Yselsteyne*, ende Heer *Eernst* van *Wulven*. Daerna in den selven Jaer ons Heeren van XLV. op Sinte Cecilien dach tooch Bisscop *Ian* van *Arkel* uyt mitter Stat van Utrecht, ende besat dat Casteel van *Wulven*, ende wonnet, ende venc die daer op waren, ende worpet neder. In den jaer van XLVI. ontrent onser Vrouwen dach purificatio tooch Bisscop *Ian* van *Arkel* echter uyt mitter Stat van Utrecht, ende verbrande al *Emenesse* totten gronde toe, want si des Bisscops luden waren, ende wouden Hollanders wesen. Lieten horen naem van *Emenesse*, ende noemden haer mit enen nywen name, ende hiet *Oosthollant*, ende bleven nochtans Hollanders ter tyt toe, datse de Bisscop mit scaden verwan.

In

(1) Deest aliquid. Beka habet *per intersignia certa repertus est, qui ad monasterium Floridi campi cum eisdem à Fresonibus adductus est.*

*Nechaec apud Bekam usque ad *Ende hier en binnen vernam die Keyser Lodewyc.*

* In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XLVI. opten XIV. dach der maent, die Februarius hiet, overdroech Bisscop *Ian* van *Arckel* mit sinen Steden ende lande van Overysel, dat si hem hulpe deden mit gelde, daer hy t' lant van Overysel mede vry makede ende lossede, dat Bisscop *Ian* van *Diest* in voertiden den Hertoge van Gelre te pande had geset, ende gaf daer voir LX. dusent gulden reael, ende lossede die brieven. Dat gelt ontfengen sine twe sonen *Reynout* ende *Edewaert* tot Gersclo. Ende want die Steden, ende t' lant van Overysel niet al en gaven die voersz somme gelts, so versette die Bisscop voer datter an gebrac sine Slote, als Stoutenburch ende die Horst, ende al sine Ambochten an dese syde der Ysel den burgher ter tyt toe, dat si hoer gelt hadden. In den selven jaer voirz van XLVI. in de vasten coste Bisscop *Ian* van *Arckel* den Burch ende Heerlicheyt ter Laghe, ende dat dair toebehoort, om vyf duysent pont tegen *Herman* Heren *Aelbert* ende *Iutten* sinen wive, die men dat gelt verborgheden, mer dat gelt en waer te tide niet betaelt, so datter groote schade op ghinc, als ghy hier na wel hooren sult.

Ende hier en binnen vernam die Keyser *Lodewyc*, dat Grave *Willam* die edel Prince doot gebleven was op die Vriesen, ende geen kint en hadde achterlaten. Doe ghinc hi te rechte sitten in Keyserliken ghewade, daer veel Princen waren des Roomschen Rikes, dien hi recht ende oirdeel vraghede van Hollant. (1) Die daer of sententie ende oerdeel wysden, dattie

(1) An recte Hollandia & quo sensu dicatur feudum Imperii dixi quod sufficit *lib.* I. *de Nobilit. cap.* 33. Imperii quidem feudum, sed feudum liberum, non ligium. Quodnam liberum autem, vid. *ibid. cap.* 34. Comes & vasallus & Princeps Imperii, sed vasallus non ut ceteri. Proprii generis vasallus. Nec servitio militari, nec tributis obstrictus. Et nec legibus quidem unquam aut judiciis Imperii. Vasallus dicis tantum causa. Quandoque & investitus, ut vasallus. Non nego. Sed nec omnes investiti. Et siqui investiti, ab his ultro id petitum, & quidem certis ex causis, ut verbi gratia, si ipsis aemuli, ut esset sic & fortius & speciosius ipsorum jus. Et idcirco Johannes Bavarus à Sigismundo investitus, Margareta à Ludovico, ipsa ultro id petente. Et nec alia petendi causa, ut satis patet ex literis:

In Dei nomine Amen. Ludovicus *Quartus Dei gratia Romanorum Im.*

dattie Graeffcap van Hollant mit rechte den Roomfchen Rike aen-

Imperator femper Auguftus univerfis facri Romani Imperii fidelibus fibi dilectis, quorum intereft vel intereffe poterit in futurum, ad quos præfentes literæ pervenerint, Imperialis gratiæ plenitudinem cum falute & notitia fubfcriptorum. Licet ex Auguftalis Serenitatis officio, ad quod vocati fumus divina providentia, teneamur omnes & fingulos facri Romani Imperii fideles in fuis juribus confervare, eos tamen, qui vel confanguinitatis vel matrimonii vinculo nobis junguntur, ex humana quadam inclinatione tueri fpecialius obligamur. Hinc quum Spectabilis Wilhelmus *Comes Hollandiæ, Zelandiæ, & Dominus Frifiæ divæ memoriæ affinis nofter prædilectus, prob dolor! diem claufit extremum, nullo ex fe vero legitimo relicto herede, cumque inclyta & præclara* Magareta *Romanorum Imperatrix femper Augufta, contboralis noftra kariffima, præfati Comitis foror antiquior ex utroque parente nobis inftanter fupplicavit ut ipfam tanquam veriorem & proximiorem heredem de dictis Comitatibus Hollandiæ, Zelandiæ, ac Dominio Frifiæ inveftiremus, Nos precibus attendentes ipfam tanquam veriorem, proximiorem, & antiquiorem heredem de dictis Comitatibus, & quibuflibet eorum juribus & pertinentiis, à nobis & facro Romano Imperio in feodum defcendentibus, ofculo oris & fceptro Imperiali adhibitis, & aliis folemnitatibus debitis, quæ de jure vel confuetudine adhiberi in talibus confueverunt, infeodavimus & inveftivimus, ac etiam infeodamus & inveftimus præfentibus omni jure, modo, & forma, quibus Spectabilem Wilhelmum felicis recordationis Comitem Hannoniæ, Hollandiæ, Zelandiæ, ac Dominum Frifiæ, præfatæ contboralis genitorem, focerum noftrum kariffimum, jam dudum infeodavimus & inveftivimus, promittentes præfentibus & fpondentes, quod fine fcientia, confenfu, & voluntate expreffa fæpedictæ contboralis noftræ præfcriptos Comitatus Hollandiæ, Zelandiæ, ac Dominium Frifiæ, fimul vel divifim, cum fuis juribus & pertinentiis quibufcunque non vendemus, non permutabimus, neminem alium de his infeodabimus, nec in pignus dabimus, nec quovis alio alienationis modo in alias transferemus perfonas. Quod fi fecus fecerimus in toto vel in parte hoc exnunc decernimus irritum & inane. Omnibus igitur & fingulis præfcriptum Comitatum Hollandiæ, Zelandiæ, ac Dominium Frifiæ, vafallis & hominibus ligiis, nobilibus & innobilibus, nec non civitatibus, opidis & villis, Ballivis, judicibus, Scabinis, Confulibus, & Communitatibus, & generatim quibuflibet hominibus, religiofis & fecularibus, cujufcunque conditionis extiterint, in dictis Comitatibus Hollandiæ & Zelandiæ, ac Dominio Frifiæ, commorantibus, feu in ipfis quævis alia jura tenentibus, quocunque nomine teneantur, hoc Imperiali edicto diftricte præcipimus & mandamus, quatenus præfatæ Dominæ* Margaretæ *contborali noftræ ligitimæ, tanquam veriori, proximiori, ac antiquiori heredi ac Dominæ*

aengecomen ware, want Grave *Willam* sonder kind doot ge-

suæ pareant, obediant, & intendant, quemadmodum ipsius progenitoribus paruerunt, obediverunt, & retroactis temporibus intenderunt. In quorum testimonium præsentes conscribi, & nostræ majestatis sigillo jussimus roborari. Actum & datum in castro nostro Nurenburch Ann. Domini CIↃ. CCC. XLVI. XV. *die mensis Januarii anno* XXVII. *Imperii* XIX.

Margareta hic investita, Wilhelmus autem ejus filius & successor non item. Nec tacuisset Imperator, si & is investitus. Notandum etiam, quod Comes ne Imperii quidem jussis, ut ceteri, semper paruit. Neglexit sæpe & contradixit, ut verbi gratia Joannes Bavarus, cujus literas de eo habes *lib.* I. *de Nobilit. cap.* 32. Sunt scio, qui imperiosius egerunt cum Comite, ut Albertus Austriacus. Sed frustra & nequicquam, ut dixi *d. lib.* I. *cap.* 33. Literas habeo ineditas Adolphi Nassavii, quibus Comiti injungit, ut mittat Comitem Hannoniæ Johannem de Avennis in possessionem terrarum, quæ ipsi adjudicatæ. Quod & factum haud dubie. Sed ultro factum, si factum, ut quod bello Italico, quod Turcico, aut Saracenico interdum interfuit, ultro ab eo factum. Adolphi literæ sunt hæ.

Adolphus Dei gratia Romanorum Rex semper Augustus Spectabili viro Florentio *Comiti Hollandiæ fideli suo dilecto gratiam suam, & omne bonum. Quod spectabilem virum* Johannem *de* Avennis *Hannoniæ Comitem, filium nostrum dilectum, ob suæ probitatis eximiæ merita, & progenitorum suorum contemplationem nobilium, qui constanter in fide claruerunt, Imperii generosis amplexibus astringentes processum claræ recordationes Wilhelmi Romanorum Regis prædecessoris nostri tunc habitum de terra* Aloft, *de terra juxta* Scaldim, *de terra* Geraldi *montis, de terra* Wasiæ, *de terra quatuor* Officiorum, *& omnibus attinentiis suis per ipsum* Wilhelmum *Regem & Principes Regni Alemanniæ in solempni Curia congregatos abjudicatis solempniter quondam* Margaretæ *Flandriæ Comitissæ, ac piæ recordationis* Johanni *de* Avennis *ejusdem Comitis Hannoniæ genitori, eorundem Principum libero interveniente consensu, collatis ex liberalitate munifica duximus approbandum, confirmandum, ac etiam innovandum, omne jus nihilominus nobis & Imperio vacans aut competens in præmissis nostro & Imperii applaudente consensu de novo eidem Hannoniæ Comiti liberaliter & largiflue conferendo, ac investiendo de ipsis, recepto ab ipso de terris eisdem homagio & fidelitatis debitæ sacramento, prout in privilegiis nostris super hoc confectis & sibi concessis expressius & lucidius continetur, fidelitatem tuam rogamus, & plenissimo cum assensu regio te nominamus, auctoritate præsentium præcise mandantes, quatenus prædictum Comitem Hannoniæ in possessionem prædictarum terrarum mittere non omittas,* ad-

adhibitis his, quæ in talibus fieri consueverunt, & eum in eisdem terris auctoritate regia, cessante conditione qualibet manu tenere, juvare, ac defendere non omittas. Datum Moguntiæ XIV. *Kalend. Januarii, Regni vero nostri anno nono.*

Cum initio hujus seculi ageretur de pangendis cum Hispano induciis, Imperator re audita ad Ordines missis literis mirari se scripsit nihil se prorsus monitum de re tanti momenti, pertinere id ad Imperium, præsertim cum omnis Belgica Imperii esset feudum. Ordines quid responderint habet lector apud Grotium *lib. 16. hist.. Sed de feudo silebatur*, ait Grotius *ibid. quia & refellere odiosum, & fateri inglorium.* Mox disputans de ea re, *diploma exstat*, inquit, *Othonis tertii, quod Comiti Hollandiæ, quæ beneficiario usu tenuerat, jure mancipii habere concedit. Bella mox Imperatores inter & Comites, postulantes negantesque obsequium. Fuere tamen Principes, qui affectandis Germaniæ studiis vasallos se Imperii dixere, sed liberos, & præter reverentiam nihil debentes, quos inter Wilhelmus fuit factus ipse Cæsar. Nec mutavere Bojoari, nati quippe Imperatoribus, sed Burgundi, & post hos Austriaci, sacramentum abnuere, repetentes ex antiquo libertatem, seu Fridericus Imperator Philippo Burgundo jus omne Imperii remiserat &c. Carolo autem quinto Imperium affectanti, cum Gallum vellet ut externum repellere, objectum Germanis ab ipsis, nihil magis Belgas ad Teutiscum Imperium quam Gallos pertinere: non conferri tributa, non pareri legibus, non judicia agnosci.* Certe nihil verius, etsi forsan videri possit cuipiam res obscurior, quod dictum tum à Germanis. Remisit certe jus Imperii non Fredericus tantum, ut ait Grotius, sed Ludovicus etiam Quartus, excepto tantum homagio, ut testes sunt literæ:

Ludovicus Quartus Dei gratia Romanorum Imperator semper Augustus universis & singulis præsentes literas inspecturis gratiam suam & omne bonum. Ad universorum notitiam cupimus pervenire, quod nos propter gratia & obsequiosa servitia, quæ spectabilis Gulielmus *Comes Haynoniæ & Hollandiæ, & sui prædecessores nostris antecessoribus Regibus & Imperatoribus Romanorum & Imperio exhibuerunt, & adhuc nobis & Imperio exhiberi speramus, in futurum omne jus, quod iidem nostri prædecessores in Comitatibus Hollandiæ & Dominatu Frisiæ reclamaverunt, seu reclamare potuerunt, aut nos reclamare possemus libere & absolute de consensu & assensu nostrorum Principum quitamus, ac eidem ejusque heredibus & successoribus præsentibus duximus remittendum, salvo tamen nobis & Imperio homagio debito pro eisdem. Si autem processus aliqui per nostros prædecessores facti extiterunt contra eundem Comitem aut suos prædecessores pro jure prædicto, ex certa scientia præsentibus irritamus. In cujus rei testimonium præsentes conscribi, & nostra bulla aurea signoque consueto jussimus communiri. Datum Spiræ quarta decima die mensis Junii anno Domini* CIↃ. CCC. XXX. *Regni nostri anno* XVI. *Imperii vero tertio.*

gebleven ware. (1) Ende als dat gedaen was, so gaf dese selve Keyser *Margrieten* sinen wive dese Graefscap van Hollant, want si des selven Grave *Willams* suster was. Doe bereyde haer die selve Keyserinne, ende quam mit grooter cyerheyt in Hollant neder, daer sy hoochlic ontfangen wort, ende belovede recht ende oirdeel te doen alle horen mannen, ende al horen luden gaf sy milde gaven, ende dede hem gratien, ende meerre vriheyt, ende beter privilegien, dan si te voren hadden, ende maecte vrede mitten Gestichte ende mitten Bisscop van Utrecht, van Sinte *Margrieten* daghe in den jaer van XLVI. duerende tot twee jaeren na dien daghe, tot Sinte *Margrieten* daghe toe int jaer van XLVIII. Ende daer na bevalse Hertoge *Willam* haren soon die Grafscap te berechten ende tooch weder in Beyeren.

(2) In desen tiden als in den jaer ons Heren CIↃ. CCC. en XLVI. begonste Bisscop *Jan* van *Arkel* die Stat van *Renen* te mueren mit sinen goede, ende volbrachtse, alsmen noch scouwen mach. Daerna in den selven jaer Timothei ende Symphoriani was een stryt te *Krisse* tusschen den Coninc *Philippus* van Vrancryc ende Coninc *Edewaert* van Enghelant, die aldair den stryt wan. Dair bleven doot de Coninc van Beem ende mit hem XXVI. hondert Ridders alsó alsmen siet. In

(1) Accepit Margareta, & accepit ut beneficium, sed quod notandum, ut beneficium, in quo vi veteris consuetudinis ei summum jam jus. Hollandia quidem feudum, sed liberum, ut jam dixi. Non feudum, aut terra *Salica*, quo nomine etiam venit feudum in quodam veteri testamento, ut notavit Bodinus *method. histor. cap.* 6. quod prorsus fæminas excludit. In Ada aliud exemplum, & postea in Jacoba, in Maria Burgundica. Heinric. Rebdorf ad Ann. 1347. *In cujus locum successit prædicti soror, tanquam proximior & senior inter sorores, videlicet Reginam Angliæ, & Comitissam vel Marchionissam Juliacensem, juniores quam ea, nullum vero fratrem, propter quod ex consuetudine patriæ terram Hollandiæ & terras alias sicut frater obtinuit.*

(2) Hæc & reliqua quæ sequuntur frustra quæras apud Bekam. ** Suis porro Interpres verbis aliunde & de suo historiam pertexit.

** Sed vide infra Admonitionem Matthæi pag. 408.

In den selve jaer wan dese Coninc *Edewaert* van Engelant die Stat van *Calys* daer hy voer lach XLVI. weken. In den selven jaer vocht Bisscop *Jan* op Sinte Cicilien dach met Heer *Hubrecht* van *Culenburch*, Heer *Robrecht* van *Arkel*, Heer *Iacob* van *Nyevelt* t'Utrecht op die plaetse tegen die *Gunterlingen*, dien si verwonnen ende verdreven uten Stadt, ende dier was omtrent ses hondert.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. en XLVII. Sinte Praxedis dach streden die van Ludic tegens haren Bisscop, dattie Ludickers verloren te *Hasselt*, daer bleven doot Heer *Hubrecht* van *Culenburch*, ende Heer *Robrecht* Bisscop *Ians* van *Arkels* broeder, ende van de mannen van Ludic, also alsmen seyt, XXXII. dusent man. Ende als *Robrecht* van *Arkel* Bisscop *Ians* broeder in den stride doot gebleven was, bleef Bisscop *Ian* noch in grooter scout, dien hi geerne betalen soude, ende sette in sine stede hem sessen, die hi best gelovede, dat si sine scout vervallen souden, ende hem sessen in horen handen syn Burghen ende syn lant te regieren, dat waren dese, Heer *Zweder* uter *Loe*, Heer *Ian* van *Culenburch*, Heer *Henric* van *Vianen*, Heer *Jan* van *Woudenberch*, Heer *Gijsebrecht* van *Sterckenburch*, ende Heer *Iacob* van *Lichtenberch*. Ende die Bisscop voer buten des lants om sinen cost te sparen in een Stat, hiet *Verdunen*, ende van dane ginc hy na *Toers*, ende bleeff aldair tot sinte Jans daghe Baptisten te midde somer alsmen screeff ons Heeren jaer CIↃ. CCC. XLVII. Doe pensede Bisscop *Ian* van *Arkel*, dat hi nutter waer tot sinen lande, want die vrede tusschen t'Bisdom ende Hollant uytginc ten naesten jaer comende tot Sinte Margrieten dach. Ende als hi weder quam tot sinen lande vant hi, dattie sesse syn scout gemeerret hadden, ende niet gemindert. Ende binnen dese tyt dat Bisscop *Jan* uten lande was, wan Heer *Zweeder* uter *Loe* die bueren uter Eem hoer kercke af, ende tymmerde daer een casteel.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. ende XLVIII. des daghes na Sinte Margrieten achtende dach, als die vrede eynde genomen hadde tusschen Hollant ende dat Bisdom, tooch Bisscop *Jan* uyt mitter Stat van Utrecht bi *Emenesse* op een velt, dat *Lapaers* hiet, daer hem die Hollanders stoutelic tegens quamen. Daer bleeff gevangen Heer *Melys* van *Mynden*, ende veel

veel goeder lude mit hem, dair die Bisscop grooten scade af hadde, ende veel bleven dair doot van *Emenesse*, so dat si bi node horen nywen naem mosten aflaten, dat si Oosthollant hieten, ende namen horen ouden naem weder aen, ende bleven Bisdommes, als si te voren waren. In den selven jaer daer na op onser liever Vrouwen dach assumptio quam Hertoge *Willam* uyt Beyeren mit grooter heercracht opten *nyen Dam* by *Tsselsteyne*, ende verbrande *Jutfaes*, ende lach daer VIII. daghe, ende die Bisscop versamede vier duysent man, ende verbrande dat lant van *Woerden* ende *Aemstel*. Ende binnen deser tyt dat Hertoge *Willam* opten nywen Dam was ontseyde Heer *Gisebrecht* van *Bronchorst* den Bisscop *Jan*, ende brande hem of dat Casteel te Goer. Doe dadinghde die Hertoge van *Limburch*, die Grave van *Cleve*, Heer *Jan* van *Henegouwen* enen vrede tusschen den Hertoge *Willam* ende den Bisscop *Jan* van *Arkel* duerende tot Sinte Martyns daghe toe in den wynter daer naest comende. Ende als die vrede gemaeckt was, toech Bisscop *Ian* over Ysel, ende weert hem op Heer *Gisebrecht* van *Bronchorst* ende verbrande syne dorpe tot *Borkeloe*. In den selve jaer voersz op onser Vrouwen dach nativitas ontseyden *Eduwart* van *Gelre* ende *Reynout* syn broeder den Bisscop *Ian*, ende verbonden hem mit Hertoge *Willam* van Hollant, ende worden sine hulpers. Doe beval Bisscop *Ian* Heren *Vrederic* van der *Ezen*, *Zallant*, *Diepenhem*, ende die *Twent*, dat hi oorloch voeren soude, ende dat lant bewaren tegens den Hertoge van Gelre, ende tegens den Heere van *Bronchorst*, ende des Bisscops hulpers waren die Heer van *Voorst*, ende die Heer van *Kuunre*.

In den jaer ons Heeren alsmen screeff CIↃ. CCC. XLIX. wert dat oorloch gevreet ende opgeset. Doe quam die Heer van *Voerst*, ende rekende dat hi te cost ende scade geleden hadde in den oorloghe in des Bisscops hulpe van den huse te *Keppel* * X duysent ouder scilden, ende Heer *Vrederic* van der *Esen* rekende van den huse daer hi op lach, dat hi den Bisscop verleyt had, ende te schade geleghen in den oorloghe tegens die Gelresche XLII. dusent ouder scilde en CC. ouder scilde. Die Bisscop die dat gelt niet vervallen en mochte, ende die onsedelick rekeninghe, liet Heer *Vrederick* van der *Ezen* syn Ambochten ende Sloten op die tyt. In den selven jaer

* *quinque millia* Jo. à Leidis *lib.* 19. *c.* 10.

jaer ontſeyde den Biſſcop die Heer van *Steynvoerden*, Heer *Jan* van den *Nahuus*, Heer *Enghebrecht* † *Robbè*, ende Heer *Jan* van *Ghemen*, ende daer toe menich quaet ſcramme, ende oorlochden tegens den Biſſcop tot datmen ſcreeff ons Heeren jaer CIↃ. CCC. LI. tot *octavas ſacramenti*, doe wert dat oorloch geſoent, ende van deſen oorloge rekende Heer *Vrederic* van der *Ezen* den Biſſcop te coſt CIↃ. CCCC. ouder ſcilden,* ende ſeyde hy hilde 't lant van Overyſel te pande voer die eerſte ſomme, ende voer die leſte. Daerna in den ſelven jaer des anderen daghes na onſer Vrouwen dach annuntiatio tooch Biſſcop *Jan* mitter Stadt van Utrecht tot Oudewater, ende wonnen die Stadt, ende verbernden ende venghen vele luden, ende namen vele roofs. Daer bleven vele doot, Burgers ende hoghe mans van Utrecht, *Jan* van *Ryſenburch*, twee broeders van *Lichtenberch*, *Jacop* ende *Gheryt*, *Evert* van (1) *Driel*, ende anders veel goeder lude. Daerna in den ſelven jaer op Sinte Odulfs dach tooch die Biſſcop mitter Stadt van Utrecht voer *Scoenhoven*, daer die Hollanders tegen hem ſtreden, mer ſi verloren den ſtryt. Daer worden gevanghen Heer *Giſebrecht* van *Langheraec*, Heer *Herbaren* van *Lieſvelt*, ende Heer *Coen* van *Oeſterwyck* met veel goeder luden, daer die Biſſcop veel goets af ſcattede, Ende daer wan die Biſſcop op ſine vianden XVIII. banieren. Daer na als Sinte Bartholomeus dach quam wort een vrede gemaeckt tuſſchen Hollandt ende den Stichte, duerende tot Sinte Martyns daghe toe in den winter dair naeſtcomende tot in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. ende L.

† *Giſbertus Zolde* eſt apud Jo. à Leydis *lib.* 29. *cap.* 10.

In dien tiden als in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XLIV. geſciede een ſonderlinge wonder, want daer quam een volc, dat † niemant en conſte die waerheyt vernemen, wie ſi waren, of in wat lande, dat ſy 't eerſt begonſten, ende ſonder oirlof des Paus, ende der heyliger kercken. Deſe luden nayden crucen op hoer hoeden, ende cleder, namen bedevaert ane, die duerde XXXIII. daghe. Deſe ginghen mit crucen ende mit vanen, ende ſongen loſſanc Gode ende onſer Vrouwen, ende elkes daghes ontcleden ſi hoer twee warf, ſonder horen hoet,

† Jo. à Leydis *lib.* 29. *cap.* 13.

(1) Van *Deel* eſt, ſed perperam, apud Jo. à Leidis. *lib.* 29. *cap.* 17.

hoet, caproen, behilden si aen, ende hoer broec, ende beneden scorten si een linnen cleet om hem, dat was lanc van den avel ter aerden toe, ende daer boven bleven si al naect, ende sloegen hem mit ghesela, so dat si seer bloeden, ende songen dan,

Nu slaet u seer door Christus eer,
Door God so laet die sonden meer.

Ende als si hem gheghesel hadden, so ginghen si voort in een ander kercke, ende ginghen hem ghesela, ende nergent sliepen si den enen nacht, daer si den anderen geslapen hadden. Ende veel luden die dat saghen worden beroert mit grooten berouwe van hare sonden, ende namen die bedevaert mede aen, leken, clercken, Papen, monicken, ende ooc sommighe Bisscoppen. Mer die Priesters waren en ghesela hem niet openbaerliken. Hier of gescieden vele dogheden, want dese ghesela broeders maecten veel soenen van dootslagen, of van striden, ende van menighen swaren veten, die te voren niemant besoenen mochte. Dese ghesela broeders sloegen die Joden doot, waer dat si se vonden, die niet Kersten wesen wouden, ende waenden dair Gode lieve mede te doen, dat nochtan in onser wet verboden is. Ende want daer veel erroers in gesciede, so verboet die Paus, datmen dat niet meer doen en soude. Men seyde dat een Prophete propheteerde van desen volcke langhe te voren aldus: *Veniet gens sine capite & flagellabit se pro peccatis suis.* Dat is te seggen: *Daer sal een volck comen sonder hooft, ende sal hem ghesela overmits sine sonden.* In den selven jaer wert een sterfte van volcke so groot, datmen meende, dat in al Europen rume die helfte van den volcke bleeff. Ende sommighe Steden storven al heel uyt mit allen. Mer of dese plaghe yet was in Asien of in Afriken des en weet ic niet.

* Jo. à Leidis d. loc.

Ende als aldus dese vrede tusschen Hollant ende den Bisdom van Utrecht gemaect was, die inghinc te Sinte Berthelmeus daghe in den jaer ons Heeren XLIX. als voersz is, quamen dese sesse, Heer *Zweder* uter *Loe*, Heer *Jan* van *Culenborch*, Heer *Henric* van *Vianen*, Heer *Jan* van *Woudenberch*, Heer *Jan* van *Sterckenburch*, ende Heer *Jacop* van *Lichtenberch*, die al hadden in hant Sloten, Ambochten, ende lant an dese

syde

ſyde der Yſelen, ende ſeyden ſi en wouden des Biſſcops ſcout niet langer verhouden. Ende nu en ſal noch en hadde die Biſſcop in ſyn gewout niet meer van allen den Sloten dan *Vollenbo*, ende dat daer toe behoort, want Heer *Vrederic* van der *Eze* had te pande al t' lant van der *Yſel* voer ſyn rekeninghe die voerſz is. Deſe ſeſſe ſi wouden hebben al t' Geſtichte an deſe ſide der *Yſel* ende *Vollenbo* daer toe ende ſyn ſeghel xxx. jaer lanc, ende daer toe der eccleſien ſeghel, ende ſo wouden ſi hem jaerlix geven toe ſinen coſt twee duyſent pont. Dit hadde die Biſſcop wel al gedaen, hadde hi behouden *Vollenbò* mit ſinen toebehoren, ende ſyn ſeghel mede, doch ſo en woudent die meer deel van der eccleſien niet ghehengen. Doe deden deſe ſeſſe dit vernemen, dat haer opſet niet mochte geſcien. (1) Doe lieten ſi die burghen leiſten op dat gelt, dat hi ſculdich was opter Heerſcappien ter *Laghe*, daer ſi op ver-

(1) *Leiſten* dicitur fidejuſſor, qui ex pacto hoſpitium deſignatum ſibi intrat, inde non diſceſſurus, ſed ſuo ſumptu manſurus, edendo ibi & bibendo, donec id quod debetur ſit ſolutum ex aſſe. Sic in charta Ann. 1290. *Si vero hoc non fecerint, ex tunc moniti à dicto Gerardo vel à ſuis heredibus prædicti fidejuſſores intrabunt hoſpitium unum in Trajecto, ipſis à dicto Gerardo vel à ſuis heredibus aſſignandum in ſuis propriis expenſis, ibidem de die debitis horis comedendo & de nocte dormiendo, inde non receſſuri &c.* Qui ipſi non intrabant ex cauſa aliqua impediti, ſi ita conveniſſet, pro ſe alium mittebant, ut in charta Ann. 1346. *ſo ſouden wy &c. ter maninghe ons Heeren des Biſſcops van Utrecht &c. daer voor incomen leyſten tot Deventer in een herberghe, daer by ons in dede wyſen, daer toe leyſten, ons ſelven te winnen, rechte maeltylen te eten, ende uter leyſtinge niet te ſcheyden &c. Ende ſo wie van onſen voergenoemden borgen daer ſelve niet leyſten en mochte of conde, die ſal voor hem ſenden aldair tot der ſelver tyt enen eerſamen knape te paerde, te leyſten in alle manieren, alſe voerſz is &c.* Et hoc eſt, quod vocat *multitudinem fidejuſſorum ponere ad comeſtus* Levoldus de Northof in Chron. Comit. de Marka *pr.* Sed exolevit jam apud nos, & ante annos ducentos & quinquaginta, & quod excurrit, in ſuperiori Germania ob deteſtabiles abuſus, & quod multo durior eſſet ſemper fidejuſſoris conditio, quam rei principalis, ejuſmodi fidejuſſio, ut teſtatur Mollerus *lib.* 3. *Semeſtr. cap.* 30. Olim admodum frequens & reſcriptis etiam Principum approbata conventio. Gail. 2. *obſ.* 45.

verleisten elf dusent pont. Ende wonnen si te scade, so dattet quam op XL. dusent pont. In deser grooter scout an dese syde der Ysel ende an ghene syde der Ysel verviel Bisscop *Jan* also verre, dat hi ghene weghen en wilte, hoe hi daer uyt comen mochte, ende verarmde so seer, dat hi noch lenen noch borgen mochte, ende sach dat dese sesse hem verderven wouden, dair hi in voertiden syn geloove in settede, ende selve Heeren des Stichts wesen wouden. Hi weerde dan den *Sessen* hoer macht, ende beval Haren *Gheryt* van den *Veen* syn segel, ende makede syn Vicarium, ende reet van grooter scaemte mit ses paerden uyt sinen lande tot Romen in die Stat, ende lietet al varen alst varen mochte. Ende in desen tiden als Bisscop *Jan* te Romen was, ghinghet buten vrede tusschen den Gestichte van Utrecht ende Heeren *Aernt* van *Yselsteyne*. Doe overdroech des Bisscops Maerscalc mitter Stat van Utrecht, dat si toghen voer *Yselsteyne* des Manendaghes na beloken Paschen, ende lach dair voer vyf weken, ende rieden hem so mit Heer *Aernt*, dat hi dadingde, ende dat hi hem verwilcoerde, ende swoer, ende alle die van *Yselsteyne* † mit hem, dat si voert altoes goede ende getrouwe Stichts lude bliven souden, ende nemmermeer tegens den Gestichte ende tegens die van Utrecht te oorloghen, dat si onlanghe hilden.

† Heda hist. Ultraj. p. 44.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. L. doe resen op die (1) twee partyen in Hollant, dair den ghemenen lande van Hollant groote ongeval of quam. Die een partye noemden hem die *Cabeljauwe*, daer die overste of waren die Heer van *Arkel*, die Heer van *Egmonde*, Heer *Gheryt* van *Heemskerck*, ende anders veel Ridders ende knechten. Ende die ander partye noemden hem die *Hoecke*, daer die overste of waren die Heer van *Brederoden*, die Heer van der *Lecke*, die Heer van der *Bincborst*, ende anders veel Ridders ende knechten. Dese voersz. partyen stichten in Hollant roof ende brant, venghen ende sloe-

(1) Chron. Osnaburgens. apud Meibom 2. *rer. German. Item anno Domini* CIↃ. CCC. L. *incepit controversia in Hollandia. Prima pars fuit dicta Cabeljava, quorum Princeps fuit Dominus de Egmonde, Dominus de Arckel, Dominus de Hemkercke, cum militibus eorum & satellitibus suis: altera pars dicta fuit Houcb, quorum Princeps fuit Dominus de Brederoden, Dominus de Lecbe, Dominus de Bincborst, cum militibus & satellitibus suis.*

ſloeghen elc anderen, dat dair te voren in Hollant niet en geſciede. Die *Cabbeljaus* partye ontboden al heymelike den Hertoge *Willam*, ende quam al heymelike in Hollant, ende wert gehuldet ende ontfaen van ſinen Steden ende lande van *Hollant*, van *Kennemerlant*, ende van *Vrieſlant*. Ende als die *Hoeckſe* partye dat ſagen beſette ſy hoer Caſtelen, ende als die van rouwen voeren tot *Margrieten*, clagheden horen noot. Die *Cabbeljaus* partye dat ſiende overdroegen mitten Steden van Hollant, ende beſaten des *Hoecs* partye caſteel, ende wonnen binnen een jaer XVII. ende worpenſe alle neder. Die Keyſerinne die dit ſeer toornde ontboot Hertoge *Willam* hoeren grammen moet, dat hi hem onderwant hoore Heerlicheit ** ſyn waer, ende ſiſe hem in voertiden gegheven had. ** Daer quamt alſo verre, dat die moeder ende haer kint beyde malcanderen enen dach ende ſtonde ſetteden te ſtriden te ſcepe opter *Maſen* tuſſchen den *Briel* ende *s' Gravenſande* om die Heerlicheit van Hollant. Die Keyſerinne brochte in haer hulpe veel goeder lude uyt *Engelant*, ende uyt *Henegouwen*, ende die meeſte deel uyt *Zeelant*. Die Hertoge *Willam* brochte in ſyn hulpe die Hollanders, Kennemers, ende Vrieſen, ende uyt *Zeelant* die Vrouwe van *Voorn* mit hoeren hulpers, ende oec vreemde Ridders ende knechten. Die ſtryt wert groot ende ſwaer om den zeghe te vercrighen. Doch int leſte verloor die Keyſerinne den ſtryt mit hoer partye, tooch op hoer zeylen, ende voer over in Engelant. Dair bleven veel goeder luden doot ende meeſt van den Engelſchen. Die Heer van *Brederode* wert gevangen, ende veel goeder lude mit hem. Deſe jammerliken ſtryt geſciede tuſſchen die moeder ende hoer kint op Sinte Martyns dach tranſlatio in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LI. Daerna wert dat oorloge geſoent, ſo dattie Keyſerinne behilt Henegouwen tot hoerre doot toe, ende hi ſelve bleeff Grave van Hollant, van Zeelant, ende van Vrieſlant. Daer na ſo nam hi ten wyve des Hertogen dochter van Lancaſtel ende Grave van *Orbi*, die *Machtelt* hiet, daer hi geen kint bi en wan. In den ſelven jaer ons Heeren voirſz was die ſtryt tuſſchen Coninck *Jan*

** Hic aliqua deſunt. Reſpondit ſcilicet Wilhelmus, matrem jam antea ſibi Comitatum largitam fuiſſe.

** Vide omnino infra Admonitionem Clar. Matthæi pag. 408.

Jan van Vrancryck ende tusſchen den Coninc *Eduwaert* van Engelant te Putiers, daer die Coninc *Jan* den ſtryt verloes, ende wert in Engelant gevoert.

Nu wil ic voert ſcriven hoe Biſſcop *Jan* van Romen quam. Doe deſe Seſſe vernamen, dat Biſſcop *Jan* in lange tyt niet weder comen en ſoude, overdroegen ſi mitter eccleſien, datmen Biſſcop *Jan* ontboet, dat hi binnen die Stat comen mochte ende moſte. Daer hi quam op Sinte Egidius dach in den ſelven jaer van LI. voerſz, ende vant hulpe noch trooſt, noch an den Heer van Arkel, noch an niemant binnen ſinen lande, noch buten, die hem ſynre ſaken bewynden woude. Alſo waſt gemaect, ende beſet. Doe moſt hi raet nemen an hem ſelven, ende creech dat huys te *Weerdenſteyn* om hem mede te helpen tegens die Seſſe. Daerna in der vaſten en alsmen ſcreeff LII. leenden hem Heer *Otte* van *Tſelſteyne* dat huys te Beverweerde, daer hy ginc op leggen, ende taſte ſyn Heerlicheyt aen hooch ende laech, ende orloghede jegens die Seſſe. Ende als hi enigerhande ſaken doen ſoude, ſo moſt hi hem beraden mit luden van buten, want hi van ſinen onderſaten geen hulpe en had. Daerna in den herfſt ontrent Lamberti int jaer voerſz dedinghde die Cleſi mitter Stat van Utrecht, want dat lant aldus in grooten onvreden ſtont, een ſoen ende een gevouch, als dat die *Seſſe* ſouden hebben hoir gelt, dat ſi voer den Biſſcop gelovet hadden, ende daer en ſoude niet meer ſcade op gaen, ende ſi ſouden hem rumen ſine Sloten ende Ambochten. Ende dit geſciede ſonder Heer *Zweder* uter *Loe*, die en woude niet rumen die Eembrugge.

In den ſelven jaer van LII. cochte Heer *Giſebrecht* voerſz van *Abcoude* dat huys te Woudenberch tegens Heer *Ian* van *Woudenberch*, die Heeren *Hubrecht Scencken* broeder was van *Culenburch*, die tot *Haſſelt* was. Deſe Heer *Ian* van *Woudenberch* had een ſoon, die by rade en hulpe ſyns neven Heeren *Ians* van *Culenburch* quam op eenre nacht, ende beclam dat caſteel van Woudenburch, dat ſyn vader vercoſt heeft, ende woudet behouden. Dit gewout claghede die Heer van *Abcoude*, ende Heer *Ian* van *Woudenberch*, den Biſſcop *Ian*. Ende hier om tooch Biſſcop *Ian* dair voer op Sinte Lucas avont, ende lach dair voer XVII. weken, dat hy 't ſtormde mit beren, mit bliden, ſo dat hy 't wan opten yerſten Saturdach in der Vaſten, ende venc alle die ghene, die daer op waren,

en

en worpet neder. In dier selver tyt doe Bisscop *Ian* lach voer *Woudenberch* quam in den Stichte Heer *Ian* van *Culenburch*, ende Heer *Gisebrecht* van *Vianen*, ende roveden ende bernden in des Bisscops lant, ende oerloechden den Bisscop uyt Culenburch.

In den jaer ons Heeren CIƆ. CCC. LIII. op Sinte Servaes avont tooch Bisscop *Ian* voer *Montfoerde* mit veel wapentuers, ende brochte mit hem een groot heer, ende een groot werc, dat hi dair meende voir op te slaen, om dat die Borchgrave mit Heer *Ian* van *Culenburch* ende mit Heer *Gisebrecht* van *Vianen* tegens hem geweest hadden. Ende als Heer *Zweder* die Borchgrave dat sach dedingde hy mitten Bisscop om een somme van gelde, ende die Bisscop rumede van danen. In den selven jare, van LIII. daerna opten heyligen Sacraments dach was een sonderlinghe hart weder. Doe reet Bisscop *Ian* mitter Stat van Utrecht ende van Amersfoirde mit veel wapentuers voir *Merkenburch*, dat hi stormde met bliden ende mit aenhogen IX. weken lanc, eer hyt wan, ende venc alle die daer op waren, ende onthovede een deel, ende dedet neder vellen. Hierna in den herfst sende die Bisscop sinen Maerscalc mitter Stat van Utrecht mit veel wapentuers voor *Hardesteyne*, ende die dair op waren gavent den Bisscop behoudelic hoers lyfs ende hoers goets, ende hi dedet neder werpen. Dair na lossede Bisscop *Ian* dat casteel te *Vredelant* van *Margriete* der Keyserinnen, die Grave *Willams* dochter was van Hollant, dat Bisscop *Ian* van *Diest* in voertiden verset had den voersz Grave van Hollant voer VII. duysent pont, ende dat gelt ontfenc *Florens* van *Bochorst* van hore weghen.

In den jaer ons Heeren CIƆ. CCC. LIV. reet Bisscop *Ian* van Utrecht voor dat casteel te *Goy*, dat hi wan, ende worpt neder, dat namaels voer der soenen van *Nyeuelt* gescat was, dat Heer *Giselbrecht* van *Vianen* dat selve huys op tymmerde op die selve stede, mer die Stadt van Utrecht deder hulpe toe. In den selven jaer ons Heeren van LIV. ontseyde Bisscop *Ian* Heer *Zweder* uter *Loe* om die *Eembrugge*. Doe wert dat gedadinct bi der Stat van *Utrecht* ende van *Amersfoerde*, datse Heer *Zweder* den Bisscop weder overgave mit sulker voerwaerden, dat daer altoes een Burger van Utrecht Casteleyn op wesen soude, ende datter niemant geen hinder of en sciede.

Noch

Noch in den selven jaer voersz Bisscop *Jan* overdroech mit Heren *Vrederic* van der *Eze*, ende mitten Heer van *Voorst* van der onredeliker rekeninghe, daer hier of te voren gescreven is, daer t' lant Overysel stont, ende hadde daer of een redelike rekeninghe, losséde syn lant, ende syn Slote, dat hi nochtant in voertiden gelossent hadde van den Hertoge van Gelre voer XL. dusent gulden eens.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LV. ontrent dertien dach reet Bisscop *Jan* mit grooter heercracht op die van Yselham, om dat si den Bisscop onhoersaem waren, ende van hem niet en hilden, ende wouden met den Vriesen wesen. Des dede hise sekeren ende sweren, dat si den Bisscop van Utrecht altoos souden wesen onderdanich ende gehoorsaem. In den selven jaer van LV. Heer *Herman* van *Marvelt* die geseten was in den Stichte van *Munster* quam int lant van Overysel, ende stichte roof ende brant. Die Bisscop *Jan*, die dat gewelt node soude ongewroken laten, versamende twee dusent man te peerde, ende reet in den Sticht van Munster ontrent Sinte Gallen dach voor dat huys te *Meervelde*, ende verbrande Here *Hermans* sluse, syne wyntmolen, ende al dat hi daer buten vant, en daerna wert dat oerloge gesoent. In den selven jaer daerna van LV. op Sinte Martyns dach in den wynter ontseyde Hertoge *Willam* Grave van Hollant den Bisscop *Jan*, ende syn lant, ende mit hem ontseyden den Bisscop dat meeste deel van des Bisscops mannen, ende plachten mit desen voerseyden Grave tegens den Bisscop horen rechten Heer. Dat waren dese Heer *Aernt* van *Yselsteyne*, Heer *Ian* Heere van *Culenborch*, Heer *Giselbrecht* van *Vianen*, Heer *Ian* van *Culenberch*, die van *Woudenberch* syns vaders broeder was, Heer *Ian* van *Heerlaer*, Heer *Ian* van *Langheraeck*, Heer *Giselbrecht* van *Niewenrode*, Heer *Ian* van *Bloemesteyn*, *Houde* van den *Ryn*, *Hubert* van *Sconauwen*, *Zweder* van der *Nessen*, Heer *Gheryt* van den *Vliet*, *Houde* van den *Ryn*, *Henrics* soen, ende binnen deser tyt, als die Bisscop ontseyt was, quamen vreemde Heeren binnen synen lande in des Hertogen *Willams* hulpe, die oock des Bisscops vyanden waren, als die Heere van der *Sleyde*, ende die Heer van der der *Dicte* omtrent XL. wapenture. Dese wouden riden tot Oudewater, ende si dwaelden aen Montfoerde, die noch toe des Bisscops hulpers waren.

Ende

Ende als die van *Montfoerde* dat ſagen, ſo togen ſi uyt ende vingenſe beyde, den Heer van der *Sleyde*, ende den Heer van der *Dicte* mit allen horen geſellen. Doe dit geſciet was die Burchgrave van Montfoerde was binnen Utrecht. Ende herde cort daerna brochten deſe Stichts mannen Hertoch *Willam* mit heercracht in den Stichte van Utrecht tot *Koten*, daer hy lach achte dagen, ende verbrande een groot deel van den Overſtichte. Den Biſſcop die dit herde ſeer moeide, die hadde gaerne geſtreden tegens deſe vianden voerſz, ende hoiren hulpers, maer den Heer van *Yſelſteyn* ende die Heer van *Vianen* die haddent alſo beſet met horen vriendent binnen der Stat, datſe die Biſſcop nergent uyt crygen en conde om ſtryden wille, ende hadde den Biſſcop ſyn wille hebben mogen, dat oirloch waer bet ofwers vergaen. Doe keerden die van *Emeneſſe* wederom, ende worden Hollanders. Binnen die ſelve achte dagen dat Grave *Willam* tot *Koten* lach mit ſyn hulpers quamen op Sinte Katrynen avont die Heer van *Egmonde* mitten Hollanders te *Bunſcoten*, ende die van *Bunſcoten* verloren den ſtryt, ende daer bleven doot LXX. man van den beſten van *Bunſcoten*. Als Grave *Willam* weder in ſynen lande was gecomen, quamen al heimeliken uter Stadt van Utrecht in der doncker nacht omtrent dertich mannen, ende wonnen dat voorburchte van den caſteel tot *Yſelſteyn*, mer ſi verlorent rechtevoert weder, overmits dat ſi plonderen wouden, ende brant aenſtaken, waer by die van binnen kenden, hoe veel der vianden waren.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LVI. na Sinte Pauwels dach converſio ſo tooch Biſſcop *Ian* mit heercracht tot *Weeſp* ende tot *Muyden*, ende lach daer drie nachten ende twee dagen, eer hyſe verwan. Doe verbrande hy *Weeſp* ende *Muyden*, ende die Hollanders ruymden, als ſy beſt mochten. In deſer ſelver tydt quam Heer *Gysbrecht* van *Yſelſteyn*, die men oec van den *Buſſche* heet, met die van *Yſelſteyne* voer *Snoyen* toern te *Geyne*, die alſo vaſt was, datmen ſonder werck niet of ſtormen en mochte, daer ſi licht een half ure voer lagen. Doe vraechde Snoey Heren *Gysbrecht*, of hy den toorn ſo lange gehouden hadde, dat hy en met eeren mocht opgeven. Doe ſeyde Heer *Gysbrecht*, Ja. Daer gaf hy den toorn op,

 ende

ende men werpen neer. Mer men meende, dattet een gemaect dinc was. In den selven jaer daer na in der vasten dadingde Heer *Arent* van *Yselsteyn* een vruntscap tussen Hertoch *Willam* ende den Stichte van Utrecht, ende de Borchgrave van Montfoerde sinen neve, die noch doe des Bisscop Maerscalc was, buyten Bisscops *Jans* consent ende oirlove, ende gaf over die gevangen van der *Sleyde* ende van der *Dicte* mit hem t' festigen, dair hi dair na nye gelt of creech. Dit toornde den Bisscop *Jan*, want hem die gevangen toebehoorde, ende hy des Bisscops Maerscalc was, ende hem van genen saken rekeninge nochte bewysinge en dede, noch gedaen en hadde. Daerna in den jare voersz opten XIV. dach Maerte quam Heer *Gysbrecht* van *Niewenrode* uyt Naerden mit veel wapentuers uyt Hollant, ende verbrandede *Zoest*. Daer tegen quam *Otto* van *Laer* op die tyt, die des Bisscops Maerscalc was in Eemlant mitte Burgers van Amersfoerde, die tegen hem streden mit ontwonden banieren, ende wonden Heer *Gysbrecht* van *Nywenrode* ter doet, als datmen op staven ende op piecken in huys droech. Mer int leste verloor *Otto* den stryt, ende bleef dair doot mit XXXVI. burgeren van Amersfoerde, ende eer datse den Bisscop bergen conde, doe waren die Hollanders wech door dat veen getogen, dat hi hem niet volgen en conde. Ende hier na int jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXI. opten XXII. dach in Meye quam Hertoch *Willam* Grave van Hollant mit groter heercracht in den Stichte van Utrecht, ende logeerde op die *Hoghewoert* mit tenten ende mit pawillioenen, ende sette een deel synre luden voor *Nyevelt* Heren *Stevens* huys, daer hy den Heer van Egmonde Hooftman of maeckte, daer si VII. weken voor lagen, ende stormden met blyden, ende met grooten werck, dat die mueren scoerden ende borsten, ende by groote stucken neervielen. Heer *Steven* ende die gene die daer op waren gaven hem gevangen Grave *Willam* van Hollant. Die Hollanders verbranden dat huys nochtans buyten des Hertogen consente. Ende doe dat gedaen was, doe wert dat oorloch gesoent tusschen Hollant ende den Stichte, een ygelyck weder op syn goet. Heer *Gisebrecht* van *Vianen* soude timmeren dat huys te *Goy*. Die van *Eemnesse* souden bliven goede Stichts lude. Ende die Hertoghe *Willam* en soude hem des niet meer bewynden.

Ende

Ende alle gevanghen worden quyt gelaten. Ende VII. der Gunterlinghen worden daer mede in gesoent, als Heer *Henric* van den *Ryn* Prooft Sente Jans, Heer *Pelgrim* syn broeder, *Herman* van den *Ryn*, Heer *Jan* van *Leuwenberch*, *Henric* syn broeder, *Ian* uten *Weerde*, *Gisebrecht Gunter* van den hogen lande. In den selven jaer versoenden die ander ballinghen mede, als *Gheryt* die *Boel*, ende *Dirc* die *Boel* syn broeder, *Ian* die *Wit* Roelofs soen, *Peter Kannemaker*, ende die ander Gunterlinghen, ende gaven dat gelt. Ic wane vier dusent pont, daer men dat huys te *Goy* mede timmerde. Daer na bleeff die Bisscop *Ian* in vreden sonder oorloch.

In den jaer ons Heeren CIƆ. CCC. LVII. begonste Bisscop *Ian* te vesten dat Stedekyn *Herdenberch* mit planken, ende dede den berch slechten, ende begraven. Ende men seyde dat daer in voertyden een burch te staen plach, die al in den gront vervallen was.

In den jaer ons Heeren CIƆ. CCC. LVIII. wert die Hertoge *Willam* Grave van Hollant synre sinnen onmachtich, so datmen sette in seker hoede, dair hy in bleeff tot synre doot toe, dat was ontrent XXIX. jaer. Die Cabbeljaus partye wouden die vrouwe Hertoge *Willams* wyf hebben tot enen Ruwaert des lants. Die Hoeckse partye en wouden die vrouwe niet, want si geen kynt en hadde bi den Hertoge *Willam* voersz, dair die Heerlicheit van Hollant op comen mochte. (1) Mer si ontboden Hertoge *Aelbrecht* uyt Beyeren, die des voerseyts Hertoge

(1) Triplici jure nixa Alberti successio, & procerum voluntate, & fratrum mutuis de ea pactis, & patris Ludovici Imperatoris * decreto. Quod ad procerum voluntatem de plerisque id accipiendum, obsistentibus tantum paucis, & inter urbes etiam Delfis, ut docent ** veteris Poetæ rhythmi, quos excerpsi ex adversariis Petri Scriverii, quæ apud Nobilissimum & Amplissimum virum Nicolaum Witsen urbis potentissimæ dignissimum Consulem, cujus eos beneficio habet lector hujusmodi:

* Apud me est ineditum, sed prolixius, quam ut addatur hic.

Als men CIƆ. CCC. *schreef*
Ende LVIII. *so bedreeff*,
Dat Hertoch Aelbrecht wert gecoren
Ruwaert, als ghi moocht hooren,

 Als

** Hos veteris Poëtæ rhythmos jam exhibuerat Cl. Matthæus Tomo I. Analect. pag. 97. (Nobis pag. 65.)

Hertoge *Willams* broeder was, dat hy quame in Hollant, ende berechte syns broeders Heerlicheyt. Ende als Hertoge *Aelbrecht* quam in Hollant, wert overdragen, dat hy soude wesen een Ruwaert van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, ende van Vrieslant, ende hi soude der Vrouwen syns broeders wyf uytreyken ende betalen XII. duysent ouder scilden tot hoer lyftocht. Ende die partyen Cabeljaus ende Hoecx werden daer mede versoent, dat sy onlanghe hilden. Want die Hertoge *Aelbrecht* sette Heer *Jan* van *Bloemesteyn* uter Baljuscap van Vrieslant, ende bevalse *Reynout* des Heeren soon van *Brederode*. Die Cabeljaus, want hoer partye was afgeset, ende hoer wederpartye daer an, so leyden si laghen op Castrichomer sant in den dunen, om den Heer van *Brederode* ende syn soon daer te slaen. Die Heer van *Brederode*, die hier niet af en wiste, sende synen soon *Reynout* met een deel luden dese Bailjuscap te ontfaen. Ende als si quamen te

Als van Hertoch Willams weghen,
Die van Delff die zeider teghen.
Dit was als ghi moocht hooren
So wie dat Scepen wert gecoren
Hi mostet bliven dair al dure,
Hierom sciede hem scoffelture,
Also dat s'Hertogen evel moet
Verbief op Delff die Stat goet.
Hi swoer hi soudt in corten tiden
Al droge over hoir vesten riden
Alse hi oec dair na dede,
Die poorten waren te brokene mede,
Dat den menighen dochte schade.
Hadden si kunnen syn van enen rade,
Ende getrouw geweest van binnen,
Men hadse so niet moghen winnen,
Aldus bleff hi Ruwaert voort meer,
God behoed hem in syn eer
En moet em voort van scade vrien,
Noch mach hy synre daet wel tien.

te Castrichem opt sant, braken die Cabbeljaus uyt hoeren laghen, ende runneden tot Reynout, die hier geen hoede of en droech. Ende als hi sach, dat si hem meenden, runnede hi mitten sinen tot *Castrichem* in der kercken, mer die Cabeljaus bereden drie van den afterften, den si dootsloeghen. Die luden van den dorpe quamen t' onfette *Reynoude*, ende die mit hem in der kercke waren, so datter niet meer af en quam op die tyt. Doe dat gesciet was een deel der Cabeljaus partye reden op *Heemskerc*, die dit gedaen hadden, dat Heeren *Wouters* was van *Heemskercke*, ende een deel reden dair binnen Delft. Daerna ontrent Sinte Martyns dach in den wynter bereet Hertoge *Aelbrecht* dat huys te *Heemskerck*, om dat hi dese overdadige luden op syn huys onthouden hadde. Dair maičte hi Hooftman van sinen luden, die dair voir t' huys bleven legghen, Heer *Dirc* van *Polanen*, die nae Heer van *Asperen* wert, die dair voir lach XI. weken lanc. Heer *Wouter*, die niet meer noch bet en mochte, dedingde mit Hertoge *Aelbrecht*, gaff syn huys op in des Hertogen handen, ende voer in Zeelant te ghisel des Hertogen segghen dair of te houden. Binnen deser tyt, alsmen voor *Heemskerck* lach, quamen binnen Delf Heer *Gijsebrecht* van *Niewenrode*, Heer *Jan* van *Kervena*, *Henric* van der *Woert*, *Gheryt Wissen* soen, ende anders veel luden ende gasten. Dese toghen uyt Delf mit vele poorters van Delf in des Graven-haghe, ende braken op des Hertogen vanghenisse, eude stocke, namen daer uyt die vanghen, ende toghen binnen Delf. Ende als die Hertoghe *Aelbrecht* dat sach, ende op die tyt in Zeelant was, ende dat vernam, datmen aldusdanighe soberdye dreef in sinen Hove, ende men van hem so clene hilt, ende sine Stede van *Delf* tegens hem settede, ende dese overdadighe lude in horen vesten onthilde, quam hi in den *Haghe* ende ontboot Ridderen ende Knapen, die onder hem waren, mit beyder partyen sine mannen, Steden, ende landen, dat si bi hem quamen gewapent, ende tooch daer mede voor Delf des Manendaghes te midvasten, alsmen screeff in den jaer ons Heeren CIƆ. CCC. ende LIX. ende lach dair voor mit heercracht X. weken lanc ende twee dagen. *Henric* van der *Woert* ende *Gheryt Wissen* soen deden menighen avontuerlike schermutsinge int heer binnen deser tyt Die Hertoge dede daer op slaen drie groote wercke, daer hi die

Stat mede ſtormen woude. Binnen deſer tyt quam Heer *Walraven* van der *Borne*, ende maecte een overdracht tuſſchen den Hertoge ende der Stede van Delft, dat ſi der Stat behoudeliken hoers lives. ende hoers goets opgaven den Hertoge, dat ſi ſouden den Hertoge geven voer hoer miſdaet LX. duyſent ouder ſcilden. Dus quam die Hertoghe binnen *Delf* des daghes na Pinxter daghe in den jaer voerſz. Mer *Giſebrecht* van *Niewenrode*, ende Heer *Jan* van *Kervena*, ende alle die gaſten bleven buten deſer vorwarden, ende quamen uter Stede, ſo ſi heymelicſte mochten, ende behilden al hoer lyf ſonder *Henric* van der *Woert*, die wert belopen opten kerchove, dair hy mit ſtorme of gewonnen wert, ende onthooft. Heer *Giſebrecht* van *Nieuwenrode* ende Heer *Jan* van *Karvena* mit hoeren geſellen togen op dat huys te *Hoeſden*, daer ſi op belegen waren een jaer lanc. Deſe Hertoge *Aelbrecht* had een wyf, hiet *Margriete*, des Hertogen dochter van *Zwideneſſe* gelegen bi der Pollenre lant, daer hi bi wan Katherinen die Hertoginne van Gelre, *Willam* die Grave van Oeſtervant, *Johannam* die Coninginne van Beem, *Aelbrecht* Hertoghe in Beyeren, *Johan* Biſſcop tot Ludic, *Margriete* die Hertoginne van Borgonjen, ende *Johannam* Hertoginne van Oeſtenryck.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CC. CCC. LX. tooch Biſſcop *Ian* mit grooter heercracht in Zallant tuſſchen *Wogheſcapel* ende *Baeman*, daer dede hi opſlaen een burch van houte, die hi namaels maecte van ſteyne ende hiet *Arkelſteyne*. Die ſtaet in enen wilderniſſe, om te verhoeden overdaet. In den ſelven jaer ontſeyde *Giſebrecht* van *Netelenhorſt* Biſſcop *Jan*, ende quam voir die Burch tot *Arkelſteyne*, ende venc daer van des Biſſcops luden XXIV. man, mer niemant en bleef dair doot, ende dair na verſoende hi mitten Biſſcop. In den ſelven jaer voerſz tot onſer Vrouwen aſſumptio dede Biſſcop *Jan* tymmeren een blochuys voor dat Caſteel te *Saterlo*, om die van *Saterlo* te dwingen, dat ſy niemant gheen overlaſt doen en ſouden. Daerna wert gedadinct, datmen nederleyde beyde Blochuys ende Saterlo.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXI. des Saterdaghes na Dertienen dach reet Biſſcop *Jan* in eenen vorſt in Stellincwerf in Steenwiker wout, ende in Ommelant, want ſy ſyn lude

lude waren, ende en wouden hem in menich jaren niet onderdanich wesen. Daer hi op die tyt enen ſtryt tegens vocht, dien hi wan ende dwanc Steenwikerwout ende Ommelant dat ſi hem onderdanich worden, ende gaven voer hoer onhoerſaemheit den Biſſcop x. duſent ouder ſcilden. Daerna in den ſelven jaer tot onſer Vrouwen dach *purificatio* verſamede Biſſcop *Jan* een groot heercracht, ende reet weder in *Stellincwerf*, ende verbrande *Bleeſdyc*, ende al dat *Omlant*, dat hem niet onderdanich weſen en woude, ende reet weder onbeſtreden van dane.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXI. voerſz waren twee partyen in Gelrelant, die eenen hieten *Hekers*, ende ſtondens mitten Hertoge *Reynout*, ende die ander hieten *Bronchorſt*, ende ſtondens met Joncheer *Eduwart* des Hertogen broeder. Deſe twee partyen van deſe twee broeders begonſten in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXI. ſo dat Gelrelant x. jaer ſtont in grooten onvreden, Die Hertoge *Reynout* tooch mit ſinen vrienden voir die Stat van *Tiel*, ende ſette dair ſine tenten, want ſi ende Joncheer *Eduwart* tegen hem plechten. Ende als Joncheer *Eduwaert* dat vernam, quam hi mit ſinen vrienden binnen *Tiel*, ende tooch mit hem uyt, ende ſtreet tegens den Hertoge ſinen broeder, ende wan den ſtryt. Daer bleven doot Heer *Vrederic*, * van *Volſt*, Heer *Alof* van *Zanthem*, Heer *Borro* van *Hemmen*, ende anders vele goeder lude. Daer worden gevanghen die Hertoghe *Reynout* van Gelre, die Heere van *Lienden*, die Heere van *Arkel*, Heer *Geryt* van den *Ryn*, Heer *Vrederic* van den *Eze*, ende anders veel goeder lude. Ende deſe ſtryt geſciede op Sinte Urbanus dach in den Meye. Joncheer *Eduwaert* ſettede *Reynout* ſinen broeder in vangheniſſe, daer hi x. jaer lanc in was, ende *Eduwaert* berechte 't lant van Gelre x jaer lanc, ende verhatede die quadyen ſo herdeliken, dat Gelrelant nye ſo veylich en was door te riden, alſt was in Joncheer *Eduwaerts* tyden. In den ſelven jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXI. tot onſer Vrouwen dach ontſeyde Biſſcop *Jan* den Heere van *Voorſt* door onbeſceyt, datmen van den huſe te Keppel dede in den Stichte van Utrecht, want ſi vele wils hadden, ende bedreven in den lande van Overyſel, dair die van *Zwolle* willich toe waren den Biſſcop te helpen. Mer die van *Deventer* ende die van *Campen* vielen

* Apud Anonymum qui apud me eſt, *Fredericus Ulſt*, *D. Adolphus de Sinthem*, *Dn. Borro de Hennicn.*

vielen daer al te traech inne, mer Bisscop *Jan* moste hem hant-vesten privilegien geven, waerom si sine hulpers waren. Daerna op Sinte Calixtus dach quamen van den Casteel te *Rechten* des Heeren vrienden van *Voorst* voor die Stadt van *Zwolle*, ende branden husen binnen ende buten. Die Borgers togen tegens hem uyt, ende verloren den stryt. Daer bleven gevanghen wel LXX. Burgers van den besten.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXII. op Sinte Pontianus dach des nachts was in der maente van Januario een groote wynt, die al te grooten scade dede, want hi dede veel husen neder vallen, kercken, en toornen, ende veel luden verdronken, die bi der zee woonden, ende geseten waren, van druc water, ende veel schepen verdurven mede, so dat niemant hadde horen segghen van aldusdanighen storme also groot. Daer in den selven jaer van LXII. voesz des Donderdaghs na Sinte Jacob quam Bisscop *Ian* mit grooter heercracht van Ridderen ende van Knapen, ende belach dat huys te *Voorst*, ende sloech daer voer drie groote drivende werc, die hi dede driven aen diė mueren. *Voorst* was die starcste burch ende die rycste, die in al dese landen stont, want si hadde grasten an beyden seyden opgemuert. Die rincmueren van den Burch waren LXXX. voeten hooch, ende XII. voeten dic, ende ghemaect daer toe een *Voorborchte* dat viercant was, ende alte sterck, datmen hem of wan mit stormender hant. Doe dede Bisscop *Jan* syne bliden voer t'huys richten, ende op t' huus werpen, ende dede syn werc an driven ende stiet daer mede den meesten toorn, dat hi neder viel, ende die salen ende die mueren. Nochtan vonden die van binnen meerre liste ende conste, dan yet op husen gevonden wert, dat si maecten armen van houte, die ten eynde yseren waren, daer si des Bisscops scermen mede of haelden, ende deden die stercste weer, ende die meeste behendichede, die men mochte hooren mit menigen engienen die si visierden. Doch int eynde dede men hem so grooten perse van stormen, dat syt opgaven behouden hores lyfs opten x. dach van November, so datter die Bisscop voor lach XV. weken, ende dedet neder werpen al totter eerde toe. In den selven jaer van LXII. wert *Alfaert* van *Lichtenberch* dootgeslagen op die derde Kalende van Frebruario, ende dat deden *Heyneken* die moelnaer, *Henric Gunter*, Proys *Herdenbol*, ende *Jacop Haes*, daer die

die Stat van Utrecht veel verdriets of quam. Daerna in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXIII. ſterf Heer *Zweder* van *Voorſt* op Sinte Agnieten avont, ende erfde dat oorloch *Roderike* ſinen outſten ſoon. Daerna des Sonnendaghes na Sinte Odulf quam binnen riden des Heeren outſte ſoon van *Voorſt*, ende ſoende mitten Biſſcop. In den ſelven jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXIII. opten X. dach in Februario dede Biſſcop *Ian* ſlaen op een velt, hiet *Maeſtbroec*, daer wan hi XXXIII. hoven lant, dien hi den Stichte van Utrecht liet, ende half den tienden, ende die ander helft behoort den Capittel van Deventer. Doe men ſcreeff ons Heren jaer CIↃ. CCC. XLII. ontfenc Biſſcop *Jan* dat Biſdom van den Paeus *Clemens*, dat hi berechte mit groten arbeyde, mit grooten orloghe, ende mit ſorgen, tot datmen ſcreef CIↃ. CCC. LXIV. eer hi dat Biſdoms ſlote ende lant vryede van den grooten ſcout, daer 't Biſſcop *Ian* van *Dieſt* al voor verſet hadde. In den ſelven jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXIV. voerſz opten XIV. dach in Aprille die Paeus *Urbanus* die V. alſo genaemt verſette den Biſſcop *Engelbrecht* geboren vander *Mare* van Ludic gecomen tot Colen, ende Biſſcop *Ian* van *Arkel*, geboren van Utrecht, tot *Ludic*, ende Biſſcop *Ian* van *Verrenburch*, geboren van Munſter, tot Utrecht. Ende als Biſſcop *Ian* van *Arkel* Biſſcop tot Ludic was, beſat hy dat Caſteel te *Brakel*, ende daerna die Keyſerlike burch tot *Rummen*, wanſe ende worpſe beyde neder. Daerna ſo wan hi die Burch te *Stocken*, mer die liet hi ſtaen, ende beſetteſe met ſinen luden.

JAN VAN VERNENBURCH *die* XLVII. *Biſſcop*.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXIV quam Biſſcop *Ian* een edel man van *Vernenburch* tot Utrecht opten VIII. dach in Septemb. daer hi eerliken ontfangen wert, en na der ouder manieren, betameliken op ſinen ſtoel geſet, ende vant alle Sloten vry ende commerloes. Deſe Biſſcop *Ian* was een vreedſaem man, ende en makede geen oorloghe, dair hi dat Stichte mede verlaſte. Dair na in den jaer ons Heeren van LXV. waren luden geſeten in den Sticht van Monſtre, die deſen Biſſcop ontſeyt hadden, als die van *Veel* ende van *Broechuſen*, ende deden ſcade in den lande van Overyſel. Waerom den

Biſſcop verſamede wel DCCC. Ridderen ende (1) Knapen, ende reet in de Meysmaent in der vianden lant int Sticht van Munſter, ende lach daer twee nachten ende twee daghen, ende verbrander veel ſynen vianden huſe, ende ſcoerde hoer bomen, alſo dat hy tot dier reyſe ten goeden beſceyde quam. Die van Amersfoerde en wouden hem niet geven ſine tollen, (2) ende ſine grute, ende door onbeſceyt, dat ſi in den ſaeken deden, ſo verſamede Biſſcop *Ian* een machtich heer van

(1) *Knapen* nobiles ſunt nondum milites. Iidem mox *Knechten.* Famuli, miniſteriales, armigeri iidem. Famuli à ſervitio, quod in bello præſtabant militi, ferendis ducendiſque ejus armis equiſque. Pluris miles quam nobilis & altero tanto eo dignior. Hocſemius Leodienſis in Adolpho à Marca *cap.* 5. *Denique præconizari fecerunt publice, quod ſiquis quempiam de fautoribus Epiſcopi vivum aut mortuum caperet, pro milite centum, pro armigero quinquaginta, & pro garzione decem darent libras capienti.* Charta Ann. 1259. *Et nos fidejuſſores, milites, famuli, & opidani ad omnia & ſingula prænarrata fideliter obſervanda &c. nos obligamus, ita tamen, quod miles militum vel duos famulos pro ſe ponet, & famulus famulum, opidanus opidanum &c.* Filius militis Wilhelmus Rex, Florentius item ejus filius. Neuter tamen prius miles, quam, ut moris, miles, factus. Florentii filius Joannes, quod miles nunquam factus deceſſit famulus, non miles. Beka in ejus vit. & in vita Ottonis III. Et hinc in charta Ann. 1295. *Henricus dictus de Hermelen famulus filius quondam Henrici militis de Hermelen &c.* Vid. *lib.* 4. *de Nobil. cap.* 13. *& ſeq.*

(2) *Gruta* quid diſputatur. Non pauci ſunt, qui putant, quod ſit, quæ aquam paſſim operit, paluſtris lenticula. *Gruytgelt* autem id, quod pro ea datur diſſipanda, quo aqua poſſit hauriri purior ad coquendam cereviſiam. Kilian. *in Lexic.* Hadr. Jun. *Bat. cap.* 19. Bleyſwyck *deſcript. Delfenſ. p.* 100. Sed ſi chartas conſideres, in quibus mentio fit grutæ, vix eſt, ut id admitti poſſit. Nihil certius, ut puto, quam quo inclinat etiam Jan van Hout *in ſyn Dienſtboeck p.* 14. quod maltæ ſpecies ſit gruta, frumenti genus madefacti, quo in potu conficiendo coctoribus vulgo opus. *Gruytgelt* quod præſtitum pro licentia coquendi eam aut lupis aut gruta. Nam alterutro iis opus. Utrumque autem in cellis publicis. In his gruta aſſervata, non diſjecta aut diſſipata. Et hinc, ſoluto quod debebatur, & petita & accepta. Facit charta Ann. 1325. Wilhelmi Comitis Tertii, quam habet vir doctiſſimus Adrianus Pars verbi divini præco Catvici ad Rhenum, qui quamvis nonnihil hæreat, in

van Ridderen ende Knechten, ende Borgheren, ende floech fine tenten voer *Amersfoerde* in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXVI. op Sinte Margrieten dach, ende lach daer VIII. dagheń; doe wert dat gedadinct, dat die van Amersfoerde fouden den

in eadem fententia eft, *Catvicenf. antiq.* 2. *pag.* 207. Facit ejufdem alia Ann. 1326. *Wi Willam Grave &c. maken condt &c. want onfe nichte, die Vrouwe van Voirne, ende die Borchgrave tot Leyden lange tyt voir ons becroont hebben over onfe poorters van Delff, dat fi him onrecht dede an hore grutte mitten hoppenbier, dat fi brouwen, fo fint wi over een gedraghen, dat wi ontbieden onfen poorters van Delf, dat fi altemael geen hoppen bier en brouwen, of willen fy 't brouwen, dat fi alfo vele gelts fenden int gruythuys om hoppe, als fi gelts fouden fenden om grute van even veel biers, daer by falmen hem hoppe leveren, alfo vele als him behoeft. Gegheven in den Hage op onfer Vrouwen dach te mid-oeft int jaer ons Heeren* CIↃ. CCC. XXVI. Et fi hæ non fufficiant, ejufdem addam adhuc tertiam Ann. CIↃ. CCC. XXVII. *Wi* Willam *Grave van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, ende Heer van Vrieflant maken condt allen luden, want een twy was tusken onfe lieve ende getrouwe knapen* Jan Perfyn *ende* Jan Perfyn *finen Oom op die ene fyde, ende onfe gemeene poorte van Haerlem op die ander fyde, als van* gruytgelde *ende van hoppenbier, datmen brouwet in Haerlem onfer poorte voorfz, waer van fi van beyden fiden an ons bleven. Waeromme wi wel beraden onfe feggen uten, alfe dat onfe poorters van Haerlem hoppen bier brouwen mogen, fo wi dat willen, ende die fullen gheven* Janne *ende* Janne *voerfz van allen vate, dat fi mit hoppen brouwen, twaelf penningen Hollants, fonder* Jans *coft ende* Jans *voerfeit, ende bier mede fo hebben wife onderlinghe vereffent. In oerconde defen brieve befegelt mit onfen feghele. Gegheven in den Haghe des Vridachs na Sinte Marien Magdalenen dach int jaer ons Heeren* CIↃ. CCC. XXVII.

* *Care olim & in pretio cerevifia Delfenfis Hadr. Jun. Batav. cap.* XVII. *in voce Delphi.*

Aperte hinc fatis patet, quod aut lupis aut gruta conditus olim potus, quod & lupi & gruta in publicis apothecis, quod petenti folvendum quid, etfi quantum non fatis conftet. Haud dubie plus minufve, prout aut conveniffet, aut longo ufu receptum. Interdum tamen, fateor, gruta etiam id, quod pro gruta folvendum. Sed fic rarius ufurpatur. Meyer. ad Ann. 1290. *Eodem anno Guido Lambarfitæ parvo & pauperi opido dedit vectigal cervifiæ, quod vectigal nominant grutam.* Et videtur id vectigal quafi quoddam *Regale*, quod in Principis poteftate, ab eo etiam pro re nata condonatum, remiffum, ut Ultrajecti etiam religiofis olim S. Servatii, interdum etiam opidis in emphyteufin conceffum, ut Amorfortiis verbi gratia à Frederico van Blanckenheim Ann. 1399. *Wy Burgemeefteren, Schepenen, ende Raede der Stat van Amersfoort maken cond allen luyden,*

 dat

den Biſſcop gheven tollen ende gruutgelt, alſo als ſi ander Biſſcoppen in voertiden gedaen hadden, ende te geven plaghen, ende daer mede ſo tooch hi van daen.

In den ſelven jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXVI. wert geſticht die Caneſie van Leyden, daer in geprovent ſyn XIV. Canoniken,

dat wy van den Eerweerdigen in Gode vader ende Heer, Heer Frederick *van* Blanckenhem *Biſſcop t'Utrecht, onſen lieven genadigen Heere ontfangen hebben tot onſer gemeenre Stadt behoeff tot enen vaſten ſteden erfpacht, tolle, coppel, ende gruyt, ende alle alſulcke goeden, thinſen, ende renthen, als onſe genadige Heer voergenoemt heeft binnen onſer Stadt, omtrent in allen manieren, als die open brief, die wy van den voornoemden onſen genadigen Heer, ende van ſynre Eccleſie daer of ontfangen hebben, begrepen heeft, ſprekende van woorde te woorden aldus,* Frederick *van* Blanckenhem *by der genaden Godts Biſſcop t'Utrecht maken condt allen luden &c.* Quaſi quoddam *Regale* dixi. Nam & aliis interdum datum, & ab ipſis etiam Epiſcopis ab iis rurſum conductum, ut habet charta Ann. 1338. *Pateat univerſis, quod nos Johannes Dei gratia Epiſcopus Trajectenſis vice & nomine Eccleſiæ noſtræ prædictæ grutam & jus * fermentandi in Renen cum ſuis pertinentiis ad Relligioſos viros Commendatorem & fratres domus hoſpitalis beatæ Mariæ Theutonicorum juxta muros Trajectenſes pertinentem & pertinens conduximus, & locationis titulo ab eiſdem Commendatore & fratribus recepimus à data præſentium, quamdiu ſuperſtes fuerimus, ſingulis annis pro penſione triginta & ſex librarum nigrorum Turonenſium, regio dativo pro ſedecim denariis computato &c.* Ratio autem, cur Amorfortii cenſum hunc detrectarunt, forſan fuit, quod vel nimius, vel quod alioquin præter morem pro lupis etiam exactum, quantum olim pro gruta, forſan quod pro lupis inſolens hactenus quicquam exigi. Colligas certe id non obſcure ex Caroli IV. diplomate, quo Epiſcopo poteſtatem facit pro lupis id exigendi, quod ſolebat pro gruta. Nec diſplicuit Gregorio Papæ. Diplomata ſe habent ita.

* Jo. à Leidis 9. hiſt. 4. *negotium generale fermentatæ cereviſiæ, quod vulgo gruit nuncupatur.*

In nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis feliciter Amen. Karolus Quartus *divina favente clementia Romanorum Imperator ſemper Auguſtus & Boëmiæ Rex ad perpetuam rei memoriam. Divinæ retributionis meritum, ac temporalis proſperitatis augmentum nobis infallibiliter provenire non ambigimus, dum Eccleſiarum principalium ſacroſancto Romano ſubjectarum Imperio & perſonarum Eccleſiaſticarum honores & commoda rite prætendimus, & liberalibus Imperialis munificentiæ gratiis gratioſius adaugemus. Sane conſtitutus in noſtræ majeſtatis præſentia Venerabilis* Johannes *Leodienſis Epiſcopus Princeps & conſanguineus noſter cariſſimus, qui pridem viginti annis & ultra regimini Pontificali Eccleſiæ Trajectenſis feliciter præfuiſſe dignoſcitur, nobis expoſuit, qualiter jus fermentandi cereviſiam*

niken, dat meest bearbeyde een groot geleert Heer Meester *Philips* van *Leyden*. In den selven jaer dede Hertoghe *Aelbrecht* den Heer van *Adinghen* onthoofden, ende seyde dat hi instrumenten hadde op syn hoff, ende op syn huus, dair hi den Hertoge sine sloten mede of winnen woude, daer veel onrusten in

visiam per civitatem Trajectensem & terras ad Episcopalem mensam Ecclesiæ Trajectensis pleno jure spectantes ab antiquo & tempore, cujus memoria in contrarium non existit, ex donationibus nostris ac Divorum Imperatorum & Regum Romanorum prædecessorum nostrorum spectaverit & spectet ad Episcopos Trajectenses, & emolumentum proveniens olim ex hujusmodi distributione fermenti fuerit magna pars redditum assignatorum pro sustentatione Episcoporum Trajectensium prædictorum, nunc autem de novo triginta vel quadraginta annis nondum elapsis novus modus fermentandi cervisiam, videlicet per appositionem cujusdam herbæ, quæ humulus vel hoppa vocatur, per incolas partium earundem in tantum invaluit, ut Episcopus Trajectensis in magna parte emolumenti, quod ex distributione fermenti sibi evenire consueverat, diminutionem patiatur, Nos igitur ad devotam supplicationis instantiam dicti Johannis *Leodiensis Episcopi, Principis & consanguinei nostri, de hoc per ipsum humiliter nobis factam, nec non ad honorem Dei omnipotentis & beatissimæ virginis Mariæ matris ipsius, nec non Sancti Martini patroni ejusdem ecclesiæ, & ut sub felici nostro regimine ipsa Trajectensis ecclesia se consolatam inveniat, & ex hoc cultus divinus in eadem crebrius augeatur, dictum Episcopum Trajectensem, qui pro tempore fuerit, ex hujusmodi novis modis fermentandi non damna sed commoda reportare cupientes, sibi & successoribus suis in perpetuum de speciali nostra gratia & auctoritate Imperiali, nec non ex certa nostra scientia donamus & concedimus per præsentes, quod in recompensam jacturæ memoratæ à quolibet dolio sive tonnella usualis cervisiæ, quæ infra civitatem Trajectensem, oppida, vel terras ad Episcopalem mensam Trajectensem pertinentes cum humulo fermentatur, unum grossum Turonensem argenteum legalis ponderis & monetæ ex donatione nostra Imperiali recipere valeat & levare, & non dantes vel solvere recusantes pœna viginti marcharum puri auri toties quoties talia solvere neglexerint sive recusaverint, auctoritate nostra Imperiali viis & remediis oportunis compellere valeat & mulctare. Signum Serenissimi Principis & Domini, Dni* Karoli *Romanorum Imperatoris invictissimi & gloriosissimi Boemiæ Regis. Testes hujus rei sunt Venerabiles* Bertholdus *Eystetensis*, Theodericus *Wormaciensis*, Johannes *Olomucensis*, Albertus *Swerinensis*, & Lampertus *Spirensis ecclesiarum Episcopi*, Rudolphus *Austriæ*, *Styriæ*, & *Karinthiæ*, Bolko *Swidincensis*, & Henricus *Lignicensis Duces*, Johannes *Moraviæ*,

in Henegouwen of quam, want die Heer van *Adinghem* liet na hem VII. broederen, die 't den Hertoge alsso na brachten, dat hi daer soene of dede. Daer na in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXVIII. stichte die Hertoge *Aelbrecht* tot synre ewigher memorie een Canesye in den *Haghe*, daer in gepro-

viæ, & Rudolfus *de Baden Marchiones. Spectabiles* Federicus *Nurembergensis*, & Burchardus *Magdeburgensis Burggravii*, *Magister Curiæ Imperialis*, & Johannes *Lantgravius Luthembergensis*, Henricus *de Swartzpurg*, Burchardus & Johannes *de Retz Comites*, & *alii quamplures nostri & Imperii sacri Principes*, *nobiles*, & *fideles*, *Præsentium sub Imperialis nostræ majestatis sigillo testimonio literarum. Datum Budwois anno Domini* M CCC. *sexagesimo quarto*, *indictione secunda*, III. *Kalend. Julii*, *Regnorum nostrorum anno decimo octavo*, *Imperii vero decimo*: *Sic subscriptum*: *Correcta per Petrum Scholasticum Lubecentem. Adhuc*: *Dominus Imperator audivit grossam. Et supra plicam*: *Per Dominum Imperatorem.* Johannes *Eystenensis. Et in dorso*: Johannes *Saxo.*

Gregorius *Episcopus Servus servorum Dei ad perpetuam rei memoriam. His quæ pro ecclesiarum & ecclesiasticarum personarum utilitate pridem facta sunt*, *ut illibata consistant*, *libenter adjicimus Apostolicæ muniminis firmitatem. Sane petitio pro parte venerabilis fratris nostri*, Arnoldi *Episcopi Trajectensis*, *nobis nuper exhibita continebat*, *quod olim karissimus in Christo filius noster* Karolus *Romanorum Imperator semper Augustus in recompensationem nonnullorum jurium*, *quæ Episcopus Trajectensis existens pro tempore occasione fermentandi cervisiam per civitatem Trajectensem & terras ad mensam Episcopalem Trajectensem pleno jure spectantes ab antiquo tempore percipere consueverat*, *eidem* Arnoldo *Episcopo & successoribus suis Episcopis Trajectensibus ex sua certa scientia per suas patentes literas donavit & concessit*, *quod de quolibet dolio sive tonello usualis cervisiæ*, *quæ infra civitatem & terras prædictas ac oppida ad dictam mensam Episcopalem pertinentia cum quadam herba*, *quæ humulus alias oppa vocatur*, *fermentatur*, *unum grossum argenteum Turonensem legalis ponderis & monetæ ex donatione Imperiali recipere valeret & levare*, *ac non dantes seu solvere recusantes viis & remediis oportunis compellere & mulctare valeret*, *prout in literis auctenticis inde confectis ipsius Imperatoris sigillo munitis*, *quarum tenorem de verbo ad verbum præsentibus inseri fecimus*, *plenius continetur. Quare pro parte dicti* Alnoldi *Episcopi nobis fuit humiliter supplicatum*, *ut donationi & concessioni hujusmodi per dictum Imperatorem*, *ut præfertur*, *factis robur confirmationis adjicere de benignitate Apostolica dignaremur. Nos igitur hujusmodi supplicationibus inclinati donationem & concessionem prædictas non obstantibus nonnullis verbis in eisdem literis insertis*,

provent syn XIII. Canoniken, ende mede om des Heeren wille van *Adinghem*, wantet mede in der soene geseit was.

Ende daerna in den jaer ons Heere CIↃ. CCC. LXVIII. op Sinte Simon ende Juden avont der Apostelen was Bisscop *Ian* mit sinen gesinde te *Goer*, dat si niet wiseliken vehoeden noch en

tis, videlicet, Ecclesiarum principalium sacrosancto Romano Imperio subjectarum, quæ in literis ipsis inseri minime debuerunt, ratas & gratas habentes illas auctoritate Apostolica ex certa scientia tenore præsentium confirmamus, & præsentis scripti patrocinio communimus. Tenor vero dictarum literarum talis est. In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis feliciter Amen. Karolus Quartus &c. ita ut supra: *Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Siquis autem hoc attemptare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei & beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Avinione* VIII. *Kal. Januar. Pontificatus nostri anno quarto. Sic signatum supra plicam: Jo. de Castilio.*

Quod autem gruta non ubique, sed in quavis civitate petita ex loco publico, docet charta etiam Wilhelmi Bavari Ann. 1346.

Willam Hertoghe van Beyeren &c. Ontbieden Heer Gerart van Heemskercke onsen Bailju van Rynlant ende van den lande van Woerden, ofte den ghenen, die onse Bailju aldaer ter tyt wesen sal, dat ghi onsen gruyters van Leyden uytpant op den ghenen; die haer gruyte te Leyden schuldich syn te halen, ende aldaer niet gehaelt en hebben, ende anders waer gehaelt hebben, van elcken III. *lb. Holl. die ene helfte t'onser behoeff, ende die ander helfte ter gruyter behoeff. Dit sal duyren tot onsen wederseggen. Gegheven in den Haghe op Sinte Agnieten dach int jaer ons Heeren* CIↃ. CCC. *ses ende vierticb.*

Ceterum quod jam olim frumenti usus in potu, certum, quod Germanis vetustissimus mos hic, cujus etiam non ignarus Imperator Julianus. Festivum de eo epigramma ejus in Anthologia extat:

Τίς, πόθεν εἶς Διόνυσε &c.

Dic, quis es? unde domo? germanum testor Jacchum,
Tu mihi non notus; sed Jovis est suboles,
*Quæ subolet nectar, tu caprum. Anne * indigus uvæ*
Conficit è spicis te sibi † Celta suis?
Hinc tibi nec Bacchi Cererisve ‡ vocamina tradam,
Namque Bromum dicam, non Bromium ignigenam.

* *An vitibus expers.*
‡ *vocabula donem.*

† Celta non tantum, verum etiam Hispanus. Florus de Numantinis *lib.* 2. *cap.* 18. *cum sese prius epulis &c. implevissent; carnis semicrudæ, & celiæ, sic vocant indigenæ ex frumento potionem.* Add. Had. Jun. *Batav. cap.* 15.

en verwaerden, want daer quamen des Bisscoppen ontseyde vianden in der nachten, als *Ian* van *Zwolnis*, *Herman Twickel*, *Herman* van *Zall*, *Otto* van den *Kamenaden*, *Henric Stryne*, ende *Simon* van *Zwolnis*, ende beclommen dat onbehoede Stedeken, ende venghen den Bisscop mit hem XIII. ende sloegen doot *Henric* van *Entenycht* mit hem dertienden. Daerna wert die Bisscop gecoft uter vanghenissen om XLII. duysent ouder scilden. Daer voir worden borghen Heer *Gijsebrecht* Heer van *Vianen*, Heer *Iacob Zoudenbalcb* Abt van Oostbrouck, Heer *Zweder* van *Vianen*, Heer *Steven* van *Nyenvelt*, ende Heer *Geryt Vrencke.* Ende voir dese voirseyde somme gelts versette die Bisscop dese viven alle sine slote ende Ambochte an dese side der Ysel, ende Vollenho mit sinen toebehoren daer toe, ter tyt toe dat dese somme gelts betailt wair, ende mits desen ongeval quam dat Bisdom weder in groter scout ende in groten commer. In den selven jaer ons Heren CIↃ. CCC. LXVIII. storven binnen der Stat van Utrecht elf duysent menschen.

Daerna in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXIX. wert enen man die Stat van Utrecht verboden, hiet *Gysbert Gunter* XXV. jaer bi eenre milen na niet te comen, dat hy verbrac, waerom men hem die Stat verboot hondert jaer lanc. Dese *Gysbert* vercreech gratie van den Grave van Hollant, also dat hy gehengede desen *Gysbert* voersz, dat hy nam der Borgeren goet van Utrecht in Hollant, ende in Zeelant, waer hy 't gecrygen conde, dair namaels der Stat van Utrecht vele onrusten of quam. Daerna in den jare ons Heren CIↃ. CCC. LXX. quam dese *Gysbert Gunter*, ende hadde in syne hulpe Borchgrave *Lodekyn* mit andere goede gesellen, ende namen den Borgers van Utrecht hoer goet, te *Loeyssen* by Dordrecht, ende voirdent in *Aernts* macht van der *Dussen*, ende dat goet wert verborget. Die Hertoghe *Aelbert*, die doe Ruwaert van Hollant was, vant brieven sprekende opt huys te *Vredelant*, ende op die gerechten, die daer toebehoren, inhoudende XXXVI. hondert pont, enen ouden grooten gerekent voor XV. penningen, die die goede Grave *Willam* Hertoch *Aelbrechts* oude vader den Bisscop *Jan* van *Diest* daer op geleent had, dair des Bisscops raet van Utrecht op antwoerde, dat Bisscop *Ian* van *Arckel* dat huus te *Vredelant* in voertiden gelossent hadde tegen der Keyserinnen Hertoch *Aelbrechts* voersz moeder, ende

ende hadde daer voir betaelt VII. dusent pont. Ende want die Hertoge *Aelbrecht* die principael brieff noch hadde, so woude hy hebben dat huus te *Vredelant*, of die somme gelts voersz. Ende van desen saken voersz viel groote twist tusschen Hollant ende dat Gesticht. Ende also die Hertoghe *Eduwart* dit vernam, had hi node gesien enich oirloghe tusschen den Hertoge *Aelbrecht* sinen sweder, ende den Bisscop van Utrecht sinen neve, so quam hy hier tusschen, ende seyde dese saken op Sinte Vitus dach in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXXI. also dat die Bisscop voersz soude geven den Hertoghe voersz. die voersz somme gelts, die sine brieven hielden tot eenre benoemder tyt, ende lossen sine brieven. Ende waert den Hertoge dese voersz somme gelt niet betaelt en worde tot alsulken daghe, als die Hertoghe van Gelre geseyt hadde, so mochte die Hertoghe *Aelbrecht* panden uyt den Sticht van Utrecht dat hooft gelt mitter penen, ende hy en soude *Gysbert Gunter* niet verantwoerden, want hy syn man niet en was, eer hy verdreven wert. Daerna quam *Gysbert Gunter* over dit seggen, ende nam der Borger goet van Utrecht, ende voirdet ter Goude, dairt die Borgers weder cochten in ofcortinge van der somme gelts voersz, die die Hertoge *Aelbrecht* hebben soude van *Vredelant*. Ende alse die Raet van Utrecht dat gelt betalen soude in den Haghe, so worden sy twistende om t' payement, dair groote oirloghe of quam, als ghy na wel hooren sult.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXXI. op Sinte Jans avont Baptist rulte Bisscop *Jan* van *Vernenburch* geboren in onsen Heere binnen Utrecht, ende sterf haestelike, so datmen van synre siecte niet vele en wiste, ende vele luden meenden, dat hy vergeven wert, ende wert ellendelike begraven in die Doemkerke sonder uytvaert. In desen tiden als in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXXI voersz op Sinte *Timotheus* en *Symphorianus* dach was een stryt te *Baselwyre* tusschen den Hertoghe van *Brabant* ende den Hertoghe van *Gulic*, daer bleef doot Hertoghe *Eduwaert* van Gelre, ende vele goeder luden. Daer bleef gevanghen de Hertoghe van *Brabant*, die den stryt verloes, die Grave van *Simpol*, ende vele goeder luden. Ende alse die Hertoghe *Eduwaert* doot was, overdroegen die partyen van Gelrelant, *Hekers* ende *Bronchorst*, ende namen den

Hertoge *Reynout* van Gelre uyt die vangenisse, daer hy x. jaer in had geseten, ende maecten weder Heer van Gelre.

AERNT VAN HOORNE *die* XLIX. *Bisscop t'Utrecht.*

Ende alse Bisscop *Jan* van *Vernenburch* begraven was, een deel der Capittelaers koren tot enen Bisscop Heeren *Zweder* uyt der *Loe* den Domproest van Utrecht (1) wel na een weerlic man, want hi en conste noch singen noch lesen, mer die meerre deel van den Capittelaers en woudens niet kiesen, doch dat Capittel van Deventer koren hem alle. Ende alse die Paeus *Urbanus* die vyfte also genoemt vernam, dat dat Bisdom van Utrecht sonder hoede was, gaf hy dat Bisdom enen edelen hoech geboren man *Aernt* van *Hoerne*, die op die tyt in den Hof te Romen was. Ende alse hy versien was mit desen Bisdom, haeste hy tot sinen-lande, ende quam t'Utrecht herde haesteliken, ende wert daer in sinen stoel geset na der ouder gewoonten op Sinte Michiels dach in den jaer ons Heeren CIƆ. CCC. LXXI. Dese Bisscop vant dat Bisdom in groter scout, ende al verset sine Slote ende Ambochte an dese side der Ysele, ende Vollenho daer toe, voir die voirsz XLII. duysent oude scilden van Bisscop *Jans* vanghenisse. Doe wert gedadinct, dat Bisscop *Aernt* dese voersz somme gelts verborchde lossende sine Slote ende Ambochte. Ende by goetduncken der Clesy maecte hy Heren *Zweder* sinen neve Heer van *Gaesbeec* Ambochtsman van *Vredelant*, in dier manieren, dat hy Vredelant van den Gestichte niet vervreemden en soude, noch den Gestichte dair of ghenen scade en laten gescien, dair hy den Bisscop sine brieve of gaf, dies hi namaels vele vergat.

In

(1) Qui clerici & eruditi, indocti laici olim habiti. Chronic. Altissiodorens. *p.* 77. *vers. Sanctitatis odore tracti adveniunt septem viri &c. Horum primus magister Bruno, vir religione scientiaque famosissimus, alii quatuor literati, duo laici.* Joan. Eremita *de vit. S. Bernard. epist.* 1. *Fratrem novimus omnes, quotquot sumus. Laicus quidem erat paulo ante, nec etiam alphabetum noverat.* Legere & cantare diurnis horis nocturnisque Canonicorum officium. Et quia id quotidianum, rauci, debiles, non admissi. Vix admissi illiterati. Vid. *lib.* 2. *de Nobilit. cap.* 20. & *cap. ult.*

In den selven jaer van LXXI. voersz opten IV. dach van December sterff Hertoge *Reynout* van Gelre, ende en liet geen kynt na hem. Ende doe viel Gelrelant in twee partyen, want die *Hekers* ontfingen die Gravinne van Cleve des Hertogen *Reynouts* ouder Suster. Die Bronchorsten en wouden geen wyf tot enen Heer, mer sy ontfingen des Hertoginnen ouderen soon van Gulic, die *Willam* hiet, ende syn moeder was een jonger suster des Hertogen *Reynouts* voersz. Hier of quam groot oirloghe ende ongeval in Gelrelant, dat duerde VII. jaer. Bisscop *Aernt* die geerne die gerechticheyt stercken woude, meende dat die ouder suster mit recht Vrouwe van Gelrelant wesen soude, waerom hy hoir hulpert wert, ende maecte mitten Heer van *Ghenp* een hylic, als dat Grave *Johan* van *Beloes* nam te wive dese vrouwe van Gelrelant voirsz. Desse versamende Grave *Jan* ende Bisscop *Aernt* een machtich heer van volcke, ende in hoer hulpe quamen die Hertoge van den Berghe, die Grave van der Marcke, die Grave vau Cleve, Joncheer *Dirc* van der *Marck*, ende anders vele Ridderen ende Knapen, daer si mede quamen voer *Groensvoerde*, datmen hem opgaf, ende quamen voert voir Aernhem, die ontfingen die vrouwe, ende den Grave van Beloys, ende sworen hem hulde. Van daen togen sy voir Gelre, dair sy een groot werc voor opsloegen, ende laghen daer XVI, weken lang, nochtans lieten syt onghewonnen. Van daer togen sy voor *Wageninghen*, dat men hem opgaf, ende togen voort, ende wonnen die *Helle*, *Aller*, ende *Kannenberch*. Van daer tegen sy voort voor *Nyenbeec*, dat sy niet en wonnen. Van daer togen sy (1) voor *Lobede*, daer sy een tyt voer lagen, ende wonnent. Ende binnen dien

(1) Locus in Clivia. Hodie *t' Tolbuys*. Locus autem munitus. *Lobeke* vocat Beka in *Otton*. II. Grot. *lib*. 7. *hist*. *Arx Lobecensis*, *ubi Clivicum vectigal exercetur*, *quem locum Herispich nomine auctores insigniunt*. Vetus scheda habet *Lopick*. In qua ita de bello hoc: Anno 1371. *by Bisscop Aernt van Hoerns tyden sterf Reynoldt Hertoghe van Gelre*, *Hertoch Eduwaerts broeder*, *die* 10. *jaer gevangen had geseten. Ende na hem bleeff geen geboorte. T' lant viel weder in die partyen van Hekers ende Broncborst. Die Hekersche ontfingen die Gravinne van Bloys des Hertogen aldste suster. Die Broncborsten en wilden geen wyf hebben tot een Heer*, *ende ontfingen der Gravinnen outste soon* *van*

dien tyt dat ſy dair voer lagen, quamen die *Bronchorſter*, ende beclommen *Aernhem* by nachte. Die Grave *Johan* peinſde, dat dit oorloghe niet lichte ten eynde comen en conde, beval dat oorloge der Vrouwen, den Biſſcop *Aernt*, ende den Heer van *Ghenpe*, ende tooch tot *Schoonhoven* in ſyn ruſte. Daerna in den ſelven jaer vernam Biſſcop *Aernt*, dat die Hertoghe van Gulic binnen Aernhem gecomen was, waerom hy verſamende Ridders ende een groot deel Borgers van Utrecht, ende tooch daer mede voor Aernhem, eyſchede den Hertoghe daer uyt ten ſtryde, ende lach daer voir enen dach ende nacht, ende verbeide ſtryts. Ende alſe hem niemant en quam, verbrande hy die huſen, die daer buten ſtonden, ende tooch van daen.

In den jaer ons Heere CIↃ. CCC. LXXII. op Sinte Odulphus nacht was een groote brant t'Utrecht bi der Jacoppinen, daer branden ontrent vier hondert huſen alsmen ſeide. Daerna in den ſelven jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXXII. op onſer Vrouwen dach nativitas was die Hertoghe van Gulic tot *Nymmeghen*, daer hem was doen verſtaen, dat hy quame te *Tiel*, hy ſoude die Stat wel vercrigen. Ende alſe hem die Bronchorſt bereiden op deſe reyſe, ſo wert den Biſſcop *Aernt* dat verboot, die op die tyt tot Renen was, ende een deel borgers dair by hem

van Gulick, genaemt Willam, ende ſyn moeder was een jonger ſuſter Hertoch Reynolts. Hier of ontſtont een ſeven jaerſche oorloge. Biſſcop Aernt van Hoern meynde, dat die altſte ſuſter erfgenaem ſoude weſen, ende maecten een huwelic mit den Heer van Gennip, als dat die Heer van Bloys Graef Jan nam te wyve deſe Vrouwe van Gelre. Doe verſamende Graef Johan ende Biſſcop Aernt een machtich leger. Hem quamen te hulp den Hertoge van den Berge, die Graef van Cleve, Jo. Dirck van der Marcke &c. Sy namen Gronſvoerd in, ende voeren voert voer Arnhem. Ende ſy ontfingen die vrou mit Grave Jan van Bloys. Voert voor Gelre leggende 16. weken lietent ongewonnen. Van daer na Wageningen, dat ſy in cregen, ende wonnen die Hel *op de Veluwe, ende* Aſſer, *ende* Kannenbroeck, *ende voort voor* Lopick, *ende voor* Nyborch, *dat ongewonnen bleeff. Binnen deſen tyt quamen die Broncborſten beclimmende Arnhem by nachte. Den Grave Bloys beval dat oorloge ſynre Vrouwe, ende den Biſſcop, houdende ſyn ruſt tot Schoonhoven. Den Biſſchop vernemende, dat den Hertoch van Gulick binnen Arnhem was, tooch daer voor, bernende die molen ende huyſen buyten ſtaende.*

hem hadde. Ende om dat te verhoeden soo reet den Bisscop tot *Tiel*, ende nam mit hem een deel Ridderen ende Knapen, ende borghers, ende een deel liet hy bliven tot *Renen* om dat slot te hoeden. Ende alse hy tot *Tiel* quam, vant hy daer die Vrouwen van Gelre, daer sy hoveden ende danseden, ende waren goede gesellen, mer sy en behoeden die Stat niet so wyseliken, die *Bronchorst* quamen by nacht daer in, en wonnen die Stat. (1) Daer bleven gevanghen Heer *Loef* van *Hoerne* des Bisscops broeder, Heer *Gysbert* van *Herdenbroec*, *Vrederic* van *Zulen* Ridders, *Jacob* van *Lochorst*, *Willam* van *Over* de *Vecht*, *Eerst* van *Groenenwoude*, ende anders vele goeder luden. Die Bisscop die hem lancwile manlike verweerde, sach dat hy 't verliesen most int lest, ontbrack hy sinen vianden, ende op 't *Tollenhuys*, daer die Vrouwe van Gelre was. Ende alse die Bronchorster die Stadt gewonnen hadden, ontboden sy den Hertoghe van Gelre, die des anderen daghes daer binnen quam mit vyf hondert man gewapent. Die borghers van Utrecht, die tot Renen gebleven waren, vernamen dat die Bisscop in alsulcker noot was, sonden twee hoire borghere als *Johan Hombout* ende *Braem* van den *Velde* an die Overste van der Stat van Utrecht mit deser bootscap. Ende alse die Overste dat vernamen, meenden sy hoiren Heer t'ontsetten, of lyf ende goet dair om te aventuren, sloegen sy hair clocken, wapenden hem, ende togen haesteliken uyt tot Wyck, sceepten daer over die Lecke, ende versamenden hem aldair mitter sonnen onderganc, togen voort, verbranden een molen, ende dat dorp te Ravenswade, ende togen so al bernende voert totter Lingen, daer sy overwaden, ende quamen voir *Tiel* ontrent twee uren voor dat die sonne opginc. Ende alse die sonne een wyl op was gegaen ontboot die Hertoge van Gulic, dat hy woude uyt comen, ende striden tegen die van Utrecht. Die Bisscop die herde lieve was, dat hy sine luden dair sach, quam van den *Tolhuyse*, trooste syn volck, ende scheerdese ten stride. Die Hertoghe die van binnen der Stat, dat volc, datter buten lach, al over sach, sprac

(1) Eadem vetus scheda habet *Roedolph van Hoerne*. Cetera eadem, quæ habentur hic.

ſprac tot ſinen luden, *Gy ſegt my, dattet al pelſers ende ſcoemakers ſyn, maer het duncken my al goede Ridderen ende knechten te weſen*, bleef daer binnen, ende quam niet ten ſtride. Dus lagen die van Utrecht dien dach ten avont toe, ende alſe die Hertoge ſach, dat ſy niet rumen en wouden, ſy en hadden die Stadt, ende binnen die Stadt gheen provande en was, ende hy ſo belegen was, dat hy niet uyt en moſte ſonder ſtryt, viſierde hy enen raet, ende ontboot, dat hy uytcomen woude, ende ſtriden tegen hem op een benoemt velt. Dit was na der ſonnen onderganc. Die van Utrecht verſamenden op die voernoemde ſtat op die een ſyde van der Stat, ende waenden, dat die Hertoghe comen ſoude. Ende alſe die Hertoghe vernam, dat hy een poerte rume hadde, dair niemant voir en was, reedt hy dair uyt, ende rumede die Stat. Ende alſe die Hertoghe gereden was, doe deden die van binnen hair poirten op, ende lieten den Biſſcop ende die van Utrecht in die Stadt, dair ſy dien nacht bleven. Des anderen daghes toghen die van Utrecht weder binnen hoire Stadt ſonder verlies, ende mit grooter eeren. Dair na wan die Biſſcop mitten Hekerſchen volcke *Venlo* ende *Harderwyck*. Hier nae in den ſelven jaer quam die Hertoge van Gulic, ende die Heer van *Vyanen* mit hem, ende die Bronchorſt partye in den Sticht van Utrecht mit heercracht, ende bernde Ameronghen, Doerne, ende Seſt al totter Bilt, ende reden weder in Gelrelant onbeſcaet ende onbeſtreden.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXXIII. groef die Stadt van Utrecht een diept van der Nyevaert totter (1) Groter wade toe, ende leyden daer twe ſluſen van hout op die *Nyevaert*, ende tymmerden enen toorn op die *Uterdyck*, daer

(1) *Wade* via vel locus eſt, per quem flumen admittitur vel in foſſam vel in agros. Idem quod aquæductus. Charta Ann. 1257. *bonorum jacentium op Covelwade inter Galgeweert verſus Septentrionem & aquæductum in Covelwade verſus meridiem & Maerſcalkerweert verſus orientem &c.* Charta Ann 1330. *centum & duodecim jugera terræ inter pontem, qui dicitur Covelwader-brugge & terram monaſterii in Oeſtbroec inter Renum veterem & Kovelwader weteringhe.* Sed hic locum intelligit ad cataractas Vreeſvici, quibus Lecca coercetur. Vid. *lib. de jur. glad. cap.* 14. Hed. *hiſt. Ultraj. p.* 257.

daer ſy die ſluſen mede beſcermen wouden voir haer vianden, datmenſe niet en vernielden, ende noemdent *Gildenborch*, want die ghilden van Utrecht dedent tymmeren. Heer *Gysbrecht* Heer van *Vianen* die hier lede toe was penſende, worden die van Utrecht ſine vyanden, ſy mochten comen door die ſluſen, ende vernielen ſine Heerlicheden, (1) ende brochte den Hertoge *Aelbrecht* van Hollant aen, dattet gerecht van *Vreeſwyck* ſyn was, dair die van Utrecht hair ſluſen ende haren toerne geſet hadden, ende die Biſſcop van Utrecht geen recht dair toe en hadde Die van Dordrecht meenden oec, het ginc ſeer tegen hem, ende woudent den Heer van Vianen helpen weeren.

Daer

(1) Et ab eo tempore Dux Albertus bellum animo agitavit, conſcripſit milites, evocavit, & ad bellum inſtruxit. Ex rationibus Quæſtoris ejus Ann. CIƆ. CCC. LXXIV. *Dit iſt uytgeven dat roerde van den oorloghe, dat myn Heere op hadde jegens den Biſſcop ende der Stat van Utrecht omtrent Victoris ann.* LXXIII. *Eerſt van ſoudye Ridderen ende Knapen, die myn Heere ten dienſte gecomen waren uyt Henegouwen, &c.* Sequuntur mox nomina, ut & equitum numerus, quem quiſque adduxit ad id bellum. *Item geſent Jacob Soenkyn 's Manendachs na Mauritius dach te Ludic an Heeren Jan van Rineſteyn, dat hi minen Heere ten dienſte quame tegen den Biſſcop ende der Stat van Utrecht, ende dat hy by myn Heere quame te Schoenhoven* s'Woensdachs na Dionyſii. *Item geſent Jan de Brunen in den Biſdom opten ſelven dach voirſz an Heere Gerrit van Polanen, Heere Wouter van Iſendoorn, Heere Wouter van Mynden, Heere Vrederic uter Ham, Heere Giſebrecht van Sterckenburch, Heere Giſebrecht van Hardenbroec, Heere Beernt uten Enge, Heere Dideric van Zulen, Heere Jan van Reneſſe; dat ſi minen Heere dienen wilden, ende daer een antwoorde of. Item gegeven* 2. *placken* VI. *den.* III. *gr.* Ibidem alii adhuc plures. Nobiles omnes Trajectenſes. Sed qui prædia, quæ habebant, etſi ſita in diœceſi, Duci primum ceſſa, acceperant, poſtquam ceſſa, ab eo rurſum in feudum. Res quæ olim, frequens ſed quæ Ordinibus, quæ Antiſtiti, etiam multum inviſa, ut dixi *libr. de jur. glad. cap.* 16. Unde & ita convenerat inter fratrem Ducis Wilhelmum & Johannem ab Arckel Ann. 1351. *Voert ſo en ſal niemant, die in den lande van Utrecht woont, Poorter, man, of buer worden in der Graeſlicheit voerſz, bi en voer daer in mitter woone, ende deſgelycks en ſal niemant uyt der Graeſlicheit voerſz Borger of man worden in den Stichte voerſz, bi en come daer in mitter wone &c.* Sed conventio parum efficax.

Daerna in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXXIV. omtrent dertiendach ginc die *Lecke* vloet so groot, datmen mit scuten varen mochte over t' velt. Ende dair voer die Raet van Utrecht in den Haghe over die vloet, ende betaelden die voirsz somme gelts van Vredelant. Daer worden sy voer twistende om t' payement, ende voeren herde evelmoedich weder t'Utrecht, ende brochtent haren Raet an, wat hem weweder gevaren was. Waerom sy overdroegen gemeenlike, dat sy wouden varen in Hollant, ende panden allso vele weder, allse hem dochte, dat hem te vele ofgenomen was. Daer na in der vasten voeren sy te *Woerden*, ende meenden die te verghiselen, ende sy en wouden niet ghegyselt wesen. Doe die van Utrecht dat saghen, verbranden sy Woerden, ende worpen dat poorthuys neder, ende vinghen dien sy mochten, ende voerdense tot Utrecht. Ende rechtevoert daerna wonnen sy *Cronenburch*, ende worpent neder in die graft. Daer voeren sy en verghiselden Muden, Weesp, Utermeer, Loesdrecht, die Ameyde, Lexmonde, Jaersvelt, Bodegraven, Werder, ende veel ander dorpen, daer sy groot gelt af scatten. Ende doe die van Utrecht voeren tot *Muden* ende te *Wespe*, om die te verghiselen, hadde die Heer van Gaesbeec Hollanders op Vrelanden gelaten, ende scoet mit donrecloten op die van Utrecht, ende hielt *Vrelanden* voert tot Hertoghe *Aelberts* behoef, ende bleef des Stichts vyant alle dat oirloghe door, ende vergat sine brieven, ende seghelen, ende voirwaerde, die hy dair in voertiden af gegheven hadde, alse voirsz is.

Daer in den selven jaer van LXXIV. des anderen daghes na Meydach quam die Hertoge *Aelbrecht* mit grooter heercracht mit scepen die *Lecke* op, ende hadde met hem den Grave van Cleve, den Grave van Beloes, ende vele Ridders uyt Henegouwen, uyt Hollant, uyt Zeelant, ende daer toe alle Ridderen ende knechten uyt Gelrelant ende uyt Cleverlant, die om soud dienen wouden,
† sloegh. ende dien hy gecrighen conde, ende † sloeghen syn tenten ende pavillionen voir *Gildenburch*, ende dede dair voir opslaen een sonderlinghe groot werck, datmen van der Oester side nederwaert dreeff te *Gildenburch* wert an, ende een anderwerck, dat niet groot en was, an die Westzide. Ende allse dat minder werc *Gildenborch* begonde te genaken, scoten die van den huse

huse daer op mit eenre Donrebusse, dair 't so seere of quetsede, dat syt niet naerre den huse gebrengen en conden. Ende alse die Hertoghe *Aelbrecht* dair VIII. daghen voir gelegen hadde, ginc Heer *Gysbrecht*, die Heer van *Vianen*, Heer *Henric* Heer van *Ameyde*, ende Heer *Gysbrecht* van *Nyenrode*, ende vele anderen Ridderen ende Knapen voir *Gildenburch* schermutsen, ende brochten hem veele cleenre donrebussen, daer sy lode mede scoten ten huse waert. *Peter Dole* ende *Aernt Proeys*, die Hooftmannen op den huse waren, lieten die brug neder, ende een deel hoirre wapentueres liepen of, ende bestreden dese voerseyde Heren ende knechten, ende vingen Heren *Gysbrecht* van *Nyenrode*, ende enen edelen man uyt Henegouwen *Willam* van *Naeldwyc*, ende *Willam* van *Gervliet*, ende wonnen hem of XXVIII. donrebussen, die sy alle voir hem opt huys brochten. Doe rechte die Hertoghe daer twee bliden op, die een stont te *Vianen* opt sant, ende die ander stont binnen dike, daer sy herde vreselike mede worpen, mer onlanghe hadden sy geworpen, die meeste blide en brac. Doe ginc men haesten mit grooten werc aen te brenghen, ende brochtent aen dat voerborcht, dat was gemaket van staken, ende van willigen plancken. Ende doe sy 't niet langer houden en mochten, doe verbernden sy 't selver. Ende also dat groote werc int voerborcht gecomen was, hadde die Hollandre een catte gemaeckt voer 't groote werck. Die vyanden van den huse hadden duchte, dat men hem met dier catte grooten hinder doen mochte, liepen of herde stoutelic, ende verbernden die catte. Doe dreven die Hollanders dat groote werc voert op die graft. Heer *Gysbrecht van Nyenrode*, die op *Gildenburch* gevangen lach, doe hy van synen wonden genesen was, ginc hy daer tusschen dadinghen, so datmen den Hertoghe dat huus opgaf, ende alle die dair op waren souden haer lyf behouden, ende alle dat sy opten huse hadden of draghen, ende veylich in die Stadt varen. Daer gaven sy t' huus op den Hertoghe opten eersten dach van Junio, ende sy hadden opten huse IX. doden, die namen sy voir hem, ende voeren in der Stadt. Des anderen daghes daerna quam die Heer van *Vianen*, ende Heer *Henric* van *Homoet* mit vele wapentueres uyt den heerre voir *Gildenburch*, ende vele poerters van Haerlem, ende verbranden *Jutfaes*. Ende alsse die van Utrecht dit vernamen, togen

ſy uyt die Stat mit onghewonden banieren opten Ryndyc by Jutfaes, daert die voorlopere van Utrecht verloren, want ſy elc anderen niet en verbeyden, ende hare luden niet te ſamen en hadden. Daer bleven uyt der Stadt van Utrecht xL. man gevanghen ende xI. man doot. Die Hollanders worden vervaert, en kan niet geweten wair of, want hem hair vianden niet en volgeden, nochtan keerden ſy omme, ende ſulke liepen in die doirſlaghe, daire ſommige in verdroncken. . Des anderen dages daerna beval die Hertoge voirſz den Heere van Vyanen *Gildenborch* te verwaren, ende hy tooch weder in Hollant. In deſen tyden, die wyle dat die Hertoghe *Aelbrecht* voir *Gildenburch* lach, togen die van Utrecht mit horen Biſſcop, ende mit vele ſoudenaers in Hollant voir Zwammerdam toe, ende vingen vele luden, ende keerden weder in hore Stat. Ende alſſe die Hertoge *Aelbrecht* des Manendages voir *Gildenburch* tooch, des anderen dages rechtevoirt daerna reedt Biſſcop *Aernt* van Utrecht, Heer *Goſen* van *Vanderic*, Heer *Willam* van *Rees*, Heer *Aernt* van der *Lawyc*, ende anders vele luden ende goede Borgers van Utrecht te peerde voir *Naerden*, haelden dair grooten roof, ende venghen uyt Neerden, ende van den Hollanders, die daer binnen laghen, LXXVIII. mannen. Daer na des derden dages na Sente Jans dach te midſomer reedt Biſſcop *Aernt* mit deſen voergenoemde luden voir Oudewater, ende haelden dair enen rooff, ende vengen uyt Oudewater LXXIII. mannen. In den ſelven jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXXIV. op Sente *Timotheus* ende *Simphorianus* nacht quam die Stat van Utrecht al ſtilleken gevaren mit ſcutten tot *Gildenborch*, ende ſtormden al dien dach, ende des anderen dages tot middach, ende brochten doe vuer daer in, dat rechtevoert ontſtac, ſo dat die gene die opten huſe waren, eghene weer doen en mochten van dien roke, die van dien vuere quam, ende gaven hem op in des Biſſcops ende in der Stadt handen. Ende dair wan men aff XXIII. werachtiger levender mannen, ende twee doden, die in den ſtorme doot bleven, ende geſcoten waren. Dit geſciede op Sente Bartholomeus avont in den jaer voerſz. Des XIII. dages na dat die Stat *Gildenborch* gewonnen had, was een dach gemaect tot Montfoerde van ſoene, daer die Raet van Hollant ende van Utrecht quam. Ende daer en binnen dien daghe bereyde hem die

die Hertoghe, ende quam die Lecke op varen so heymeliken mit grooter heervaert, datmens tot Utrecht niet en wiste, ende men ghene hoede dair voir en hadde, vermits datmen te daghe was tot Montfoerde. Ende quamen te *Vyanen* an t' sant mit horen scepen. Ende alsmen tot Utrecht die mare vernam, sloechmen die clocke, ende men tooch sonder merren tot *Gildenborch*, daer die Stat van Utrecht lach aen die een side der Leeke drie daghen langh, ende vesten, ende spysden, ende besetten hoir huus met drie Ridderen, alse Heer *Otto* van *Sconouwen*, Heer *Willam* van *Rees*, Heer *Gosen* van *Vanderic* mit anderen wapentures, ende alst wel bewaert was togen sy weder totter Stadt. Die Hertoghe sach, dat hy aen *Gildenborch* niet vorderen en conde, tooch van dane voor t' huus te *Wulverhorst*, ende voir *Hulesteine*. Die worden hem beyde opgegeven, in dier manieren, datmen gene scade in den Stichte doen en soude. In den selven jare omtrent Sinte Martyns dach in den winter tooch Heer *Willam* van *Rees* mit een deel ghesellen by nacht voer Ysellteyne, ende schoot daerinne mit pylen, ende ontstack twee bergen mit koerne daer binnen. Ende dier wilen dat die van binnen daer over arbeyden die bergen te lesschen, ende dat vuer te doen uyt, sloegen Heer *Willam* van *Rees* mit sine ghesellen die sloten van den draeyboom, ende namen daer uyt grooten roof van coeyen ende van peerden, die sy tot Utrecht brochten. Des anderen daghes sonden sy eersame boden binnen Utrecht. Desse verdingeden om vyf en dertich hondert oude scilden.

In den jaer ons Heeren CIƆ. CCC. LXXV. op Sinte Benedictus dach in de vasten wert dat oorloch gesoent, ende die van Utrecht gaven den Hertoghe *Aelbrecht* voer dat sy *Woerden* vernielt hadden, ende *Cronenburch* neder geworpen, drie dusent oude scilden. Ende mede wert geseyt in der voerseyder soenen, dattie Bisscop van Utrecht houden soude mit sinen ede mit VII. stolen, dat dat gericht van Vreeswyck syn was van Sinte Martyns weghen, ende dat die Grave van Hollant geen recht daer toe en hadde. Ende alsse Bisscop *Aernt* dit gehout doen soude, so schout hem die Hertoghe *Aelbrecht* dat gerichte van Vreeswyck quyt, ende vryde ende verdroech hem des eets, ende gaf hem sine opene brieve. Daerna in den selven jaer op Sinte Vitus dach bereyde hem Bisscop *Aernt*,

ende tooch mitter Stat van Campen, ende mit ſinen Steden over Yſel voir dat Caſteel te *Puttenſteyn*. Want Heer *Herbaren* van *Puttenſteyn* die Borgers van *Campen* ende andere Stichts luden vele onbeſceyts dair of dede. Daerom die Biſſcop daer quam, ende ſtellede een groote blide, daer hy 't caſteel ſeer mede quetſede mit grooten ſtenen, die hy daer op werp. Die Biſſcop vernam, dat *Herbarens* vrienden dat caſteel verlaten wouden, waerom dat hy den Raet van Utrecht bad; dat ſy hem ſenden wouden een deel ſcutten. Die Raet ontfinc ſine bede goedertierlicken, ende ſonden hem twee hondert ſcutten, ende twee hondert gewapent. Ende alſſe Heer *Herbaren* van *Puttenſteyne* ſach, dat hem geen onſet en quam, gaf hy dat caſteel op in des Biſſcops handen op Sinte Peters dach ad vincula. Ende Heer *Herbaren* voer te ghiſel binnen Campen, des Biſſcops ſeggen te houden. Ende dat voerſeyde caſteel wort neder geworpen. Daerna in den ſelven jaer CIↃ. CCC. LXXV. op Sinte Victoers nacht was een groot ſtorm van wynde, ſo dat die diken braken, ende die ſoute vloet ginc, die groten ſcade dede in Hollant, in Zeelant, ende in Vrieſlant.

Daerna in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXXVI. op Sinte Victoers nacht waſt echter een groot ſtorme, die die dycke brac, ende die ſoute vloet ginc, ende dede noch meerre ſcade dan te voren.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXXVIII. ſterf die Paus *Gregorius* die elfte alſo genaemt. Ende doe wert *Bartholomeus* die Eertbiſſcop van *Baren*, die des Paus Vicecancellier was, Paus gecoren, ende *Urbanus* genoemt die Seſte, ende gecroont op ten Paeſche dach. Ende want hy den Cardinalen hert was, ende hoirs willen niet al volgede, ſo togen ſy uyt Romen al ſonder vive of luttel meer, ende ſeyden, hy en wair geen recht Paus, want ſy daer toe gedwonghen waren, ende vermits anxt van horen live hem gecoren hadden. Ende coren enen Cardinael Paus die *Robertus* hiet, ende noemden *Clemens* die ſevende, ende wort gecoren tot Avignon op Sente Matheus dach daerna in den ſelven jare.

Eodem anno accidit quoddam monſtrum in civitate Trajectenſi, videlicet quod circa feſtum tranſlationis beati Martini natus eſt puer maſculus in civitate prædicta, qui perfecte loquebatur

batur nondum ætatis quadraginta dierum, dicens una vice, *Aperite januam, pater meus adest*, & alia plura. Nihil tamen dixit relatione dignum, & vicinis notum, forte quod parentes ejus nolebant verba pueri publicare. De his parentes mirabantur. Rogaverunt quendam sacerdotem devotum, ut secrete veniret, & conjuraret puerum. Qui missam celebravit. Qua finita in sacris ornamentis permansit desuper toga coopertus, ne sacra viderentur vestimenta. Ad puerum ingressus ipsum multis conjurationibus & orationibus adjuravit, qui nihil ei respondit. Tandem proprio motu puer vertebat caput suum, inspexit sacerdotem visu horribili, quo ipsum valde terruit. Sacerdos autem videns se nihil proficere conjurationibus nec orationibus recessit ad propria. Hæc retulit mihi idem Presbyter. Vixit autem puer ille ab hoc anno usque ad annum Domini XCIII. an supervixit plures annos nescio. Istud monstrum forte fuit signum alicujus excidii subsequentis, quod tamen ignoro.

In den selven jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXXVIII. des anderen dages van September tooch Bisscop *Aernt*, ende mit hem den Heere van *Gaesbeec* ende van *Apcoude*, die Heere van *Vianen*, ende anders vele Ridderen, ende Knapen voir Haren *Splinters* huus van *Loenresloet* door onbesceyt, dat Heer *Splinter* dede in den Gestichte van Utrecht, want des Bisscops luden seer van hem gedrucket waren, dat hy stormde mit steenbusschen, ende mit scutte, so datmen dedingde, dat Heer *Splinter* syn huys opgaff den Bisscop op Sinte Matheus avont, ende belovede syne misdaet te beteren tot seggen der Clesyen, Ridderen, ende Knapen.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXXVIII. opten eersten dach van Julius maent ruste Bisscop *Jan* van *Arkel* die Bisscop tot Ludic was in onsen Here, ende wort van Ludic gevoert tot Utrecht, dair hy in voertiden Bisscop hadde geweest, ende dair begraven in die Doemkercke mit betamelicker uytvaert. Ende alse Bisscop *Jan* van *Arkel* begraven was, begeerden die Capittelaers van Ludic *Aernt* van *Hoerne* Bisscop van Utrecht tot enen Bisscop. Die Paus *Urbanus*, die also genoemt was, dede hoir begeerten, versetten Bisscop *Aernt* van Utrecht tot Ludic, ende sette Bisscop *Florens* geboren van Wevelichoven van Munster t'Utrecht. Mer Bisscop *Aernd* die

 beyde

beyde die Bisdomme geerne behouden hadde, ende node uyt den Stichte van Utrecht scheide, hy en hadde ten minsten die renten gehad van den voersz Stichte, keerde die Bisscop *Florens*, die dat Bisdom van Munster goedertierlicken sinen nacomelinghen geruymt hadde, uyt den Bisdom van Utrecht mitten Heer van *Apcoude*, mit den Heer van *Vianen*, ende mit anderen Ridderen ende Knapen, die van dier partye waren, dat hy int Bisdom van Utrecht niet comen en mochte. Die Heer van *Arkel*, ende die Heer van *Yselsteyn* sterckten den Bisscop *Florens*, so dat hy in den besit quam van den Bisdom van Utrecht.

FLORENS VAN WEVELICHOVEN *die* L. *Bisscop t'Utrecht.*

Ende want die Bisscop *Florens* aldus gekeert wert uyt sinen Bisdom omtrent een jaer lang, so quam die doch ten lesten binnen Utrecht mit grooter sollempniteyt, mit Baenroedsen, Ridderen, ende knechten, die mit hem quamen, dair hy herde heerliken ende betameliken ontfangen wort ende in synen stoel geset na der ouder manieren, in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXXIX. op Sinte Willebroerts dach, die die eerste Bisscop t'Utrecht was. Ende dese *Florens* voersz wert die L. Bisscop t'Utecht na Sinte Willebroert voersz. Dese *Florens* was een doir out man, doe hy tot Utrecht quam, ende was beyde goet clerc ende wys van rade, dat hy mit sine wercken bewysde. Hy was die vroetste van der eren te kaven, ende van der Veembanc, die doe in Duutsche lant was. Hy vant dat Bisdom van Utrecht in grooter schout seer verlast, vermits dat Bisscop *Aernt* groot oorloghe gehadt hadde in Gelrelant, ende die rente van den Gestichte langer geboert hadde, dan syn tyt was, alse voersz is, ende

(1) Honoris cuique debiti deferendi & conservandi & juris Vemici scientissimus. De Vemico tribunali & occultis judiciis, quæ Westphalica etiam passim dixi quod sufficit *lib.* I. *de jur. glad. cap.* 30. Etiam apud Salios habebat, qui iis præerant, Episcopus Trajectensis liberos Comites, Frygravios. Unde in veteri jure Transisalanico specialis etiam titulus de Westphalico seu occulto judicio, *van den Westphalischen und heimlichen gerichte.* De quo & Friderici Tertii Imperatoris constitutio ibidem est.

ende hy roekeloes van Utrecht ſcheide, dat Biſſcop *Florens* namaels betaelde, loſſende ſyn Slote ende Ambochte, die daer voir te pande ſtonden, want hy betaelde dair *Vollenbo* voor ſchout acht en twintich hondert oude ſchilden, voir *Stoutenburch* XI. hondert oude ſcilden, ende van *Vredelant*, dat ſtont voir XXX. hondert oude ſcilden, betaelde hy X. hondert oude ſcilden, *Diepenhem* XX. hondert oude ſcilden, van den huſe ter *Eem* VII. hondert oude ſcilden.

Daerna in den jaer ons Heeren CIƆ. CCC. LXXX. *Evert* van *Eſſen* hadde een caſteel gemaect in den lande over Yſel van ſtene ende van houte, dat *Eerden* hiet, alſo ſterc, dat hy dair op woude verbeyden alle die hem toecomen mochten, ende tooch an hem vele boſch van den lant ende luden in Sallant, die den Biſſcop van Utrecht toe behoorden, ende dede ſo vele onbeſcheyts in Zallant beide Steden ende lantluden, dats groote clage voor den Biſſcops *Florens* quam. Waerom die Biſſcop *Florens* overdroech mit ſinen Steden ende Lande over Yſel, ende beſtelde *Everts* caſteel voerſz dat *Eerden* hiet, dair hy quam voir op des heylich Cruus dach *inventio*, ende hadde in ſyn hulpe den Heer van *Egmont* ende van *Yſelſteyne*, ende den Joncheer van *Arkel* mit alle dat ſy brengen conden, ende daer toe vele Ridderen ende knechten, ende dede dair voir oprechten ene groote blide, die wel XIII. hondert pont weghens worp, ende grote ſteenbuſſen, daermen daghelix mede ſchoot, ende ſtormden met allen datmen ſcieten of werpen mochte, ende ſcaden den houten huſe niet, want die ſtenen ſteyten daer weder of, oft ballen geweeſt hadden, want die ſtilen ende balken waren ſo dicke alſe molenſtanders, ende ſtonden by dichte, die een by den anderen, mer dat ſteenwerc worpen ſy alle te ſtucken. Ende alſe die Biſſcop wel na vyf weken daer voir gelegen hadde, ende die van den huſe ſaghen, dat hem ghene ontſette en quam, alſe hem *Evert* van *Eſſen* beloeft hadde, bedachten ſy hem, dat ſy 't int eynde verlieſen moſten, ende dedingden mit den Biſſcop, gaven hem dat caſteel in, ſinen wille mede te doen, behoudeliken hoers lyfs. Dit geſciede opten derden dach na Sinte Bonifaes dach in den jaer voerſz, ende die Biſſcop dede dat caſteel neder werpen, mer dat houtwerc was ſo ſterc, datmens mit geenre conſte ontſloepen mochte. Ende doe ſtac men den

den brant daer in, ende 't bernde een gantſe maent lang. *Evert* van *Eſſen* quam namaels te genaden, ende verſoende mitten Biſſcop. In ſelven ſomer tooch Biſſcop *Florens* voir een caſteel, hiet *Molen*, datmen opgaf ſonder ſtorm. Ende een ander caſteel hiet *Laghe*, dat wert hem oock opgegeven ſonder beſitte, ende waren beyde quade roefhuſen, ende daerom deeſe die Biſſcop beyde nederwerpen ende breken.

In den ſelven jaer voerſz CIↃ. CCC. LXXX. op Sinte Benedictus dach *tranſlatio* worden die *Gunterlingen* verdreven uyt der Stat van Utrecht, ende daer was omtrent XC. mannen behalven wiven ende kinderen. In den ſelven jaer Joncheer *Reynout*, die des Heeren joncſte broeder was van *Vianen*, vercreech an *Clemens* ſinen Paus van Avenjoen, dat hy hem gaf dat Biſdom van Utrecht, ende *Reynout* meende, hy ſout mit ſinen maghen ende vrienden, die hy in den Stichte van Utrecht hadde, wel crigen, ende den Biſſcop *Florens* daer uyt vedriven. Waerom die Heere van *Vianen* Biſſcop *Florens* ſine thiende nam, ende deedſe voeren int Goy, ende anders daert hem genoechde, ende woude ſinen broeder mit cracht int beſit van den Biſdom brenghen, ende hielt hem aen den Paus *Clemens*, dat niemant van ſine ommeſaten en dede meerre dan die Coninc van Vrancryc. Daerna alſe die Biſſcop *Florens* van over Yſel quam, wert een dach gemaeċt te *Jutfaes* in der kercken, dair verlyċte die Raet van Utrecht den Biſſcop *Florens* ende den Heere van *Vianen* van deſe ſaken, (1) dair die Heere van *Vyanen*, ende ſyn broeders loveden niet meer tegens den

(1) Olim ditio Vianenſis etiam pars diœceſis, ut dixi *lib. de jur. glad. cap.* 23. Adde & id, quod habet Auċtor, qui adjunċtus eſt Bekæ, & Chronic. Magn. Belg. ad Ann. 1378. Fidem tamen ditionis Dominus ſervavit non diu. Argumento eſt, quod Epiſcopus & ipſi & terris ejus ob recrudeſcens diſſidium dein ſacris interdixit, ut didici ex rationibus Alberto Duci redditis Ann. 1385. *Item op Sint Niclais Craykyn geſent uten Hage mit myns Heeren brieven t'Utrecht aen den Biſſcop, omme van hem te begeren, dat hi een relaxatie woude ſenden op den Heere van Vianen in ſulcker manieren, datmen over al miſſe mochte doen, daer myn Heere waer, ende hy van hem ontboden worde, alſo verre als myn Heere van Vianen ſelve ute kercke bleve.* Nec extinċtum id, ut puto, anno adhuc 1392. Nam

den Paus *Urbanus* noch tegen den Bisscop *Florens* te doene, ende altoos goede trouwe Stichts manne te bliven.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXXXII. op des heylichs cruus dach *inventio* streden die van Gent tegen Grave *Lodewyck* van Vlaenderen horen Heer, ende wonnen den stryt, volchden den vlienden volc, ende wonnen die Stat van *Brugge* rechtevoert mede. Die Grave *Lodewyck* ontreed nouweliken, dat hi quam tot *Risele* binnen. Daerna wonnen die van Gent die Stat van *Yperen*, ende alle t' lant ende Steden van Vlaenderen, uytgeset *Denremonde*, *Biervliet*, ende *Grueninghen*. In den selven jaer ende in der selver maent van Meye opten XXI. dach was een eertbevinghe in allen landen, also verre als wy vernemen conden, die al te wonderlic was, want in vele Steden ende dorpen beveden die husen sonderlinghe seer, ende ander husen die ter naester want stonden en beveden niet. Daerna in den selven jaer voersz op Sinte Lucyen dach hadden die van *Gent* enen stryt tegen den Coninc van Vrancryck tot *Roesbeke*, dien sy verloren. Dair bleef doot *Philips* van *Attenvelt* hoir Homan, ende van den Vlamingen ende van den Fransoysen te samen omtrent XXII. dusent man, also men naest conde geweten.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXXXVI. wert den Bisscop *Florens* aengebrocht, dat Heer *Willam* Heer van *Apcoude* hoghe gerechte hebben woude in sine gerechten, die binnen den Stichte van Utrecht gelegen syn, waeromme hyne ontboet voir hem te comen binnen Utrecht, dair hy overdroech mitten Bisscop *Florens*, so dat die Heer van *Apcoude* voirsz bekende den Bisscop alle hoghe rechte in allen sinen gerechten, so wair dat hise hevet binne des Gestichts palen ende clockeslach, syn panders dair toe te ryden, syn daghe brieve dair te gaen, ende anders vele goede punten. Hier over waren vele goeder

Nam ** in veteri quadam scheda ita reperi notatum: *Anno* 1392. *gaf Maes Mulaert der Horst op, dat int Sticht lecht, dat hy onder had van des Heeren wegen van Vyanen.*

Maes was Maes, die hem kende, dede als een dwaes,
Dat hy der Horst beval mal Maes.

** An in veteri quadam scheda? Imo hæc ad verbum habet ad d. Ann. 1392. Zuederus de Culenburch in Originibus Culenburgicis; quas edidit Cl. Matthæus Tom. 6. Analectorum, quæque sequentur hoc nostro Tom. 3.

goeder luden, Ridderen ende Knapen, clesye, ende borgers. Dit gesciede in de Oestmaent binnen Utrecht op des Bisscops wynterhuus. In den selven jaer daerna opten XXVI. dach van September dedingde Heer *Splinter* van *Loenresloot* mitten Bisscop van Utrecht van synre misdaet, die hy in den Stichte gedaen hadde, daer hy den Bisscop voir gaf VII. hondert gulden, ende dair toe dat hy des Bisscops luden afgedruct hadde, most hy allen den luden weder geven, daer toe tegen den Sticht niet te doen, syn huys niet sterker te maken, dant doe was, ende vele ander punten, die desen brief inhout, die hy selver dair of besegelt hevet.

Daerna in den jaer ons Heren CIↃ. CCC. LXXXVII. des anderen daghes na Sinte Georgius dach tooch Bisscop *Florens* (1) voir *Montfoerde*, want die Borchgrave *Heinric* syn hoghe gerechten nam

(1) Dixi de eo, quod sufficit *lib. de jur. glad. cap.* 11. Ut evaderet tentavit frustra Henricus hic, de quo Auctor. Nec juvit quicquam Dux Albertus. Prorsus irrita in eo spes, qui & medium se gessit, & edicto etiam inhibuit, ne suarum ditionum quisquam, vel per se vel per alium, vel Episcopo ferret opem vel Domino de Montfoert. Ex rationibus redditis Anno CIↃ. CCC. LXXXVI. *Item Dinxdachs na jaersdach gesent aen der Stat van Utrecht om aen hem te begeeren, dat si sulc gescil als si hadden opten Heere van Montfoert aen minen Heere keeren wouden, hi souder hem sulc besceit van doen hebben, dats hem billic wel genoegen soude, wairt dat die Heer van Montfoirde hem in enighen saken misdaen hadde.* Ex rationibus eidem redditis Ann. CIↃ. CCC. LXXXVIII. *Item des Donderdachs na jaersdach gesent van den Haghe mit myns Heeren brieven aen den Heere van Montfoerde, om hem te laten weten, hoe dat die Stadt van Utrecht minen Heere getoont ende geclaget hadde, als dat syn luden ende hulperen des Bisscops ende der Stadt luden dagelycks groote scade doen door den lande van Woerden, dat hi verhoeden soude, dat des niet meer en gesciede, ende dat hi die sluse, die hi ingesteken hadde, daer t'lant seer mede onder water was, weder toe doen soude, so dattet lant daer mede niet bescaet en worde. Item opte selve tyt myns Heeren placcaerden gesent aen alle Bailjuwen ende Rechteren in Noortbollant, Vrieslant, ende elwaer, om hem te laten weten, dat si niemant door myns Heeren lande en souden laten trecken den Bisscop of den Heere van Montfoirde ten dienste, ende waert dat sy ymant vernamen, die daer toghe, dat si die ophouden, ende minen Heere leveren souden. Item des Vrydachs na* XIII. *dach Craykyn gesent van den Haghe met myns Heeren brieven aen den Bisscop van Utrecht, dien hi soecken moste te Vollenbo, ende aen den Heere*

nam, nam der Clesyen hore thienden ende goet, den Borgers van Utrecht hoir erve, ende anders vele onredelike saken, die hy in den Stichte dede, ende oock syne ondersaten. Dair die Bisscop voir stellede een grote blide, die wel XIII. hondert pont swaers wierp, ende sestien grooter steenbussen. Die minste schoot wel hondert pont wegens, daermen dagelycx mede werp ende schoot, behalven alle die ander cleyn steenbussen, dairmen hem oec vele verdriets mede dede. (1) Si hadden ooc gemaect van tene ende van telgen, datmen tumelaers hiet, dair sy mede ginghen op die graft, dat hem

Heere van Montfoirde, omme van haer te begeeren, dat si sulc gescil, als si onderlinge badden, aen minen Heere bliven wouden.

Verum frustra hæc & nequicquam. Obsessus ergo Montfortius, & post longam obsidionem redactus ad incitas, cum aliud non posset, cessit, & acquievit tandem arbitrio, qui Leodio in eum finem in diœcesin descenderat, Arnoldi van Hoern. Arbitrium extat integrum *d. lib. de jur. glad. cap.* 11.

(1) *Tumelaers*, ut & *bliden*, catapultæ, balistæ, quibus lapides magni ponderis citra pulverem pyrium, qui tum temporis adhuc nullus, in hostem emittebant. Selecti ad id lapides in loco publico reservati. Speciales etiam & selecti ad unumquodque tormentum. Nam non omnia unius formæ. Tormenta passim *Donrebussen* ob fragorem quem edebant. Catalogum adhuc habeo, quo recensentur, quæ olim in armamentario Trajectensi:

Dit syn de Bombaertssteenen, die de Stat heeft, die totter bussen booren.

In den eersten totter alre meester bussen, die syn XXXVIII. *steenen, ende die leggen bi der Sinte Jans brugghe ter rechter hant, alsmen eerste in de cluse compt, ende die ander groote steenen daer naest, die machmen allike-wel met die selve busse schieten.*

Item totter meester busse sonder een daer syn toe ses hondert ende XXXVIII. *stenen, die leggen daer* CCCC. *ende* XXVIII. *ende* CC. *ende* X. *onder die Smede brugghe.*

Item totter vleyschouwer busse daer syn toe CCCC. *ende* XXXI. *stenen, des leyt'er* CC. *ende* XXII. *onder Sinte Jans brugge, ende* C. *ende* XI. *onder die Smede brugghe.*

Item totter wantsnider busse daer syn toe. C. LXIII. *steenen, die legghen onder die Smedebrugghe.*

Item totter Snider busse ende totter metalen busse, die syn even wyt, daer syn toe CXCI. *stenen te samen, ende die leggen onder Sinte Jans brugge. Ende dese selve stenen machmen mitter wantsnider busse wel schieten*

hem en gheen scutte van steenbussen scaden mochten. Ende mede hadde hy twee wercken doen opslaen, daer hy niet vele mede en vorderde. Die Borchgrave met den sinen schoot vreselicken weder uyt met steenbussen, ende met cleynen gescutte, dair vele luden mede gequetset worden. Mer die

schieten, oft te doene waer. Ende tot desen selven bussen syn acht hondert stenen, die leggen onder die Smede brugge ter Regulieren waert.

Item totter Cordewanier busse daer syn toe CCCC. XCI. *stenen, ende die leggen in dat nye rondeel aen den* roden *toorn ter nyer* nonnen *waert.*

Totten tween meester Vogelaers *sonder stelen, daer syn toe* CIↃ. CC. XXII. *stenen, en die leggen in dat nye rondeel aen de Wester side van den roden toorn ter ouden Duytschen buyse waert, ende dat buskyn en is niet goet.*

Item totten tween middelsten Vogelaers *daer syn toe elf hondert ende* XIX. *steen, ende die leggen in den nywen toorn, aen der poorten, aen den* Roden *toorn, aen der Riemsnyder stach.*

Item totten minsten Vogelaers *daer syn toe* DCC. *ende* LIII. *steen, die legghen aen die Ooster side van den Roden toorn ter nyer* nonnen *waert.*

Item totten tween minsten bussen, mitten stelen, die men op scraghen sciet, daer en syn geen stenen toe.

Item totten VI. *busken mitten stelen, die men op scraghen sciet, daer syn steenen toe, ende die legghen in dat* rondeel *bi den* rooden *toorn, die men Wedermoet hiet. Een deel syn int Scutbuys.*

Abunde hinc, ni fallor, patet discrimen inter tormenta, & quod non una ipsorum forma. *Bliden* erant, *Ostelen*, *Tumelaers*, *Donrebussen.* Quæ & Auctor distinguit. *Bliden*, quibus saxa, *Ostelen* quibus pila & sagittas jaciebant. Chron. Rhytmic. in *Joan.* II. *p.* 83.

So verre scoten si uyt Zericzee
Met ostelen groote pilen,
Mer sine wistens niet ter wilen.

Ibid. *p.* 85.

Daer vloech so menighen scarp pyl onder
Van stercken oestelen ende boghen.

Pro magnitudine tormentorum magnitudo saxorum. Trecentarum librarum erant. Etiam mille trecentarum, ut exemplum habemus hic. Rationes Duci Alberto à Quæstore ipsius redditæ Ann. 1378. *Item*

die Borch wert seer verbroken mit blide stenen ende mit bussen stenen, so dattie Bisscop dair voir lach omtent XVI. weken. Ende binnen deser tyt quam Bisscop *Aernt* van *Ludic*, die een Oem was van des Borchgraven wive, ende dedingde een soene, ende een voerwaerd tusschen den Bisscop *Florens*, ende den Borchgrave *Heinric*, ende seyde aldus: *Want die Borchgrave, noch syn Voirvaders, noch nye geen boghe rechte en hadden, noch voertaen hebben en sullen, mer die Bisscop van Utrecht, die nu is of namaels wesen sal, die sal gebruken alle boghe gerechten in den kerspel van Montfoerde, ende alre wegen, daer die Borchgrave gerechten hevet binnen den Gestichte van Utrecht, sinen clockeslach, sine panders te riden, na maechgelde te rechten, sine daghe brieven te senden, ende alle saken te berechten, die der boger Heerlicheit toebehoren. Ende die Borchgrave ende syn nacomelingen sullen altyt goede Gestichts luden bliven tot ewigen dagen toe: Ende die Borch ende de Stede van Montfoerde sal altoes den Bisscop open wesen, hem mede te helpen, als hys te doen hevet.* Ende vele andere punten, so die brief inhout, die die Borchgrave *Heinric* voersz besegelt hevet, Bisscop *Aernt* van *Ludic*, die Abt van Sinte *Truden*, ende daer toe tien synre magen ende swagers mit hem. Daerna in den selven jaer een man hiet *Johan* van *Boemel* Jans soen sloech enen man doot binnen *Montfoerde*, hiet *Aernt* die *Schermer*. Des Bisscops Maerscalc haelden den hantdadigen uyt *Montfoerde*, ende brochten t'Utrecht, daer hy verwyst wert mit der mannen oordeel, ende syn hooft afgeslagen.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXXXVIII. verrees een oirloghe tusschen den Heer van *Vyanen* ende van der *Ameyden* an die een zide, ende den Joncker van *Arckel* an die ander zide,

Item betaelt enen man van CLIX. *stien van Rosselare van* CCCC. *pont wegens totten grooten Donrebusse, die gecoft was elc steen om* XXXII. *groote. Fac.* VII. *lb.* XIX. *sc.* IX. *den.* Chron. Rhythm. *p.* 84.

Deder voren rechten bliden
Ende worpen mede sware steene,
Wegende drie hondert pont allene.

** Adde Chron. Goudan. pag. 69. 76. 91. & præcipue 92. ubi hæc habentur. *Diewelcke blyden soo groot waren, dat sy steenen worpen die drie hondert pont woghen.*

zide, die elc anderen vele luden offloegen, ende vingen ende bernden oec beyde in den Stichte van Utrecht an dese zide der Lecken. Dat oirloch duerde wel twee jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XCII. op Sinte Petronellen dach leydmen den eersten steen van der Sartroysen oerde cloester beneden der Stat van Utrecht bi der Vecht, dat Heer *Zweder* Heer van *Gaesbeec* stichte ende rente bi den Heer *Tyman* Grawaert den Prior in der selver Oerden. Daerna in den selven jaer voersz quamen twe knechten al vaste by Renen, ende dwongen enen Borger van Renen, hiet *Borre* van *Pluderen*, enen sekerheyt an. Ende dat wert openbaer binnen Renen, wairom datmen die knechten vangen woude, ende sy weken op den huse ter *Horst*, dattie Heer van *Vianen* doe onder hadde voir een somme van gelde, ende *Maes Mulaert* was dair op een Casteleyn, wairom Bisscop *Florens* dair voir quam op Sinte Odulphus avont, ende eyschede hem desse ondadighe luden, die hem *Maes* niet geven en woude. Die Bisscop bleeff dair voer leggen, ende woude den toern stormen, ende die luden mit crachten dair of winnen, want dair en waren niet meer luden op dan vier mannen ende vier vrouwen, waerom sy dedingden mit den Bisscop, so dat *Maes Mulaert* soude hebben syn gelt, dat hy daer op staende had. Ende die twee knechten gingen in des Bisscops vanghenisse ten Lantrechte, die namaels ontliepen uter vanghenissen. Aldus quam die Bisscop op syn huus ter *Horst* op Sinte Jans dach Baptist te midsomer. Daerna in den selven jaer op Sinte Mauricius dach in der nacht wert Joncvrou *Alit*. van *Poelgeest* die Hertoghe *Aelbrecht* † Amye was, ende *Willam* die Kuser, die syn Hoeffmeyster was dootgeslagen in den Haghe binnen des Hertoghen *Aelbrechts* Hove, daer namaels vele onruste off quam in Hollant. In den selven jaer rechtevoert op Sinte Jeronis dach wert tot Utrecht een Priester degradieert, die was van der Minrebroeder oerden, hiet *Jacob*, geboren uyt der Stat van *Gulic*, die seyde dat hy Bisscop was, ende die Bisscop *Florens* hadden genomen tot enen Suffragaen, so dat hy wiede in den voerseiden Stichte Clercken, Accoliten, Subdyaken, Dyaken, Papen, altaren, ende kercken. Ende namaels worden sine Bullen valsche vonden. Waerom sommighe Priesters ende Clercken, die hy gewiet hadde, doe sy vernamen, dat hy geen recht Bisscop en was, dair sy hoir oirden

† *Amye* est amica. *Amica* est concubina, *l.* 144. *ff. de verb. sign.*

oirden of ontfangen hadden, ftonden die of, ende bleven leke luden, ende fommighe waren, die hem anderwerf deden wien voir enen anderen Biffcop. Daerna verfamende die Biffcop *Florens* by rade ende goetduncken des Paus van Romen VII. Biffcoppen t'Utrecht, ende deden defen valfchen Biffcop alle Priefterlicke gewade an, daermen miffe mede doet. Ende deden hem eerft weder uyt die cafufele, na die ftole, na die hantvane, na dat gordel, na die alve, na die amicte, ende doe fcoirmen of fyn hair van finen hoefde, (1) ende fcraepte hem fyn vel mit enen glafe, dair 't facrament in voertiden an ge-

(1) Plenam rei hiftoriam & ritum degradationis in veteri reperi MS. ecclefiæ S. Salvatoris. Eft autem hujufmodi:

Anno Domini CIↃ. CCC. XCII. *ultima die Septembris quidam Jacobus ordinis fratrum minorum presbyter, de Ducatu Juliacenfi oriundus, fuit in civitate Trajectenfi fuper quoddam folarium in medio* Noede *de lignis erectum verbaliter & actualiter per modum infra fcriptum degradatus pro eo, quod ipfe fibi ufurpando per quafdam literas confictas Apoftolicas, quas falfavit, titulum & nomen Epifcopi Lavacenfis in diœcefi in Suffraganeum Epifcopi Trajectenfis affumptus, aliquamdiu & antea per decem annos in Treverenfi, Maguntinenfi, & Argentina diœcefibus ordines minores & majores ceteraque Epifcopalia celebrare & exercere præfumpfit. Poft degradationem vero fuit relictus tanquam laycus Sculteto & Scabinis Trajectenfibus ibi præfentibus, & eum in fuum ferio recipientibus. Et per eorum fententiam in eodem loco præfidente Dno* Florentio *Epifcopo Trajectenfi fuit idem Jacobus addictus ignis cremationi in cacabo prope dictum folarium inferius parato. Tandem tamen per gratiam fuit ereptus de cacabo, & capite in eodem loco truncatus.*

Conftitutis igitur Dno Florentio prædicto aliifque fex Epifcopis fubfcriptis & fingulis eorum indutis Pontificalibus ac fedentibus in folario fupradicto magifter Arnoldus Pot *vice ac de mandato eorum in dictum* Jacobum *talem fententiam promulgavit.*

In Dei nomine Amen. Florentius de Wevelichoven Dei & Apoftolicæ fedis gratia Epifcopus Trajectenfis, nec non eadem gratia fratres Arnoldus Epifcopus Capitoliadenfis, Wenemarus Epifcopus Symbolienfis, Hubertus Epifcopus Yppufenfis, Bertoldus Epifcopus Lindienienfis, Andreas Epifcopus Myfcontenfis, & Jacobus Epifcopus Sareptenfis conjudices in negotio infrafcripto. Præfidente rationis imperio in animo judicantis fedet in examine veritatis pro tribunali juftitia, & quafi Rex in folio judicii rectitudo, de cujus ore procedit gladius bis acutus. Cujus etiam afpectu terribili propriæ voluntatis diffipatur arbitrium. Noxius appetitus abfque perfonarum delectu fub juris regula limitatur. Hæc enim

gestreken was. Doe dede men hem strypte cleder an, ende gaffen over den wereltliken recht, den Scout, ende den Scepen van der Stat, die verwysden totter ketel, dair men in sette

enim fuit æterni prudentia judicis, de cujus vultu recta judicia pendent, ut judices constituerentur in orbe, qui justitiam diligant, filios hominum judicent, & pro modo culpæ feriant delinquentes. Sane cunctis inauditam seculis scelerum immanitatem tuam, qui caput es scandali & petra offensionis, non sine grandi cordis mæstitia attendentes, & tuam infaustissimam temeritatis audaciam, quæ nimirum cælum perturbat, & terram tremere facit, crebris suspiriosisque angustiis recensentes cogimur, ut contra te ad debitæ, quam meruisti, animadversionis vindictam exigente justitia procedamus. Christi igitur nomine invocato pro tribunali & solum Deum præ oculis habentes, communicato nobis virorum prudentium & jurisperitorum consilio plurimorum, quia nobis per tuam confessionem & alias evidenter & legitime constat, quod tu literas Apostolicas falsasti, & titulum Pontificalis apicis temerarie & fallaciter usurpare, & tibi asscribere, & perquam plurimis hominibus ordines minores & majores conferre, crismata conficere, ecclesias, capellas, & altaria consecrare, & reconciliare, in frontibus confirmare, ceteraque Pontifici duntaxat incumbentia exercere, sub falso & per te confecto Episcopali titulo in Treverensi, Maguntinensi, Argentina, & Trajectensi diœcesibus, aliisque locis, per decem annorum curricula & ultra, quumque Episcopus non esses, nec sis de facto, in tuæ & multorum grave periculum animarum, totius Catholicæ & universalis ecclesiæ contemptum frontose & dampnabiliter præsumpsisti. Licet etiam per diutina satis tempora nos Florentius *Episcopus Trajectensis antedictus tibi spatium pœnitendi in carceris nostri custodia reservato dudum piæ clementiæ motu duxerimus indulgendum, quatenus etiam Altissimum, quem tam graviter tuis nefandis reatibus offendisti, placare studeres, & ipsius misericordiam devotis crebrisque precibus lacrimosis assequi posses, tu tamen nesciens ad cor reverti, & pœnitentiæ agere dignos fructus, quamvis diutius exspectatos, indurato corde & obstinato animo tempora pœnitudinis tibi per nos misericorditer, ut antefertur, indulta, quod dolenter referimus, usque in tempus præsens in tuæ salutis dispendium parvi pendere nullatenus horruisti. Idcirco nos* Florentius *aliique Coepiscopi superius nominati propter & ad actum præsentem convocati specialiter & præsentialiter congregati secundum ea quæ vidimus, audivimus, & cognovimus, cognoscimus atque scimus, te ad eundem legitime citatum ab omnibus ecclesiasticis ordinibus & officio sacerdotali tanquam literarum Apostolicarum falsarium, sacramentorum ecclesiasticorum abusorem & hostem, animarum fidelium vastatorem, ac sacrorum canonum transgressorem perpetuo degradamus, deponimus, & privamus, teque actualiter*

ſette in heet water, maer van gracien namen ſine daer uyt, want hys bat, ende deden hem ſyn hooft af ſlaen, ende Biſſcop *Florens* gaf oorlof, datmen groef opt kerckhof.

In

liter degradandum & demum degradatum Curiæ ſeculari relinquendum & legitime citra mortis periculum puniendum fore in his ſcriptis finaliter condemnamus.

Poſt prædictam ſententiam in eum præſentem latam ſeorſim ducebatur degradandus, & veſtimentis ſacerdotalibus induebatur, & ferendo calice cum vino & patena cum hoſtia in manibus ſuis, ac ſi debuiſſet miſſam ſolempniter celebrare, reducebatur coram Epiſcopo Trajectenſi, qui detrahendo ſibi inſignia ſacerdotalia, videlicet calicem cum patena ac caſulam & ſtolam, utebatur his verbis: In remotione planetæ auferimus tibi veſtimentum & inſignia ſacerdotalia teque bonore ſacerdotali privamus. Quo facto Epiſcopus in continenti in ſignum deletionis ſacerdotalis cum vitro exunxit leviter citra ſanguinis effuſionem loca manuum, quæ fuerant inuncta, ducens tractum cum illo vitro à pollice dextro per indicem ſiniſtrum. Deinde fecit ſecundum tractum à pollice ſiniſtro per indicem dextrum, ſicut moris, quum Epiſcopus aliquem in ſacerdotem inungit. De hac raſione ſeu tonſione manuum notatur in tertia parte ſpecul. tit. de accu. §. ſecundo loco verb. degradandum. Talis tamen raſio in decreto degradationis de pœnis lib. VI. non præcipitur, nec etiam prohibetur, ſed duntaxat fit mentio de raſione vel tonſione capitis, ut not. ib. Jo. Andr. ſuper verbo radatur in novella.

Quo completo iterato ſeceſſit ad partem, & induebatur habitu dyaconali, ſcilicet dalmatica & ſtola pendente ſuper humerum ejus ſiniſtrum, ut moris eſt Dyaconum veſtiri, & ſic ferendo Codicem Ewangeliorum in manibus ſuis repræſentabatur coram Epiſcopo prædicto, qui hæc ſibi ſubtrahendo dixit: In remotione planetæ auferimus tibi veſtimentum & inſignia dyaconalia, teque honore dyaconali privamus.

Poſt hoc abiit iterato ſeorſum & induebatur tunica ſubdyaconali & manipulo in ſiniſtro ejus brachio appoſito, & ferendo in manibus ſuis Codicem epiſtolarum reducebatur coram Epiſcopo, & tunc etiam ſibi addebatur calix vacuus cum patena in manu, quia illum in collatione ordinis ſubdyaconalis de manu ordinatoris accepit. Quo facto Epiſcopus ſibi hæc detrahendo præmiſit hæc verba: In remotione planetæ auferimus tibi veſtimentum & inſignia ſubdyaconalia, teque honore ſubdyaconatus privamus. *Privatus ſupradictis inſignibus ut prius ſeceſſit ad partem cingulum deponendo & albam exuendo, & indutus ſuperpellicio clericali ferendo in manibus ſuis candelabrum cereo extincto & ampullam coram Epiſcopo fuit repræſentatus, & Epiſcopus ei abſtulit candelabrum cum cereo & ampullam, & immediate poſt hoc exuit eum ſuperpellicio, quo induerat eum ordinator in collatione primæ tonſuræ, & pronuntiavit in*

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XCIII. op Sinte Ambrosius dach, alse op die ander *Nonas* in April, dat was doe opten goeden Vrydach, dier wilen datmen t' heylige ambocht in der kercken dede, (1) rulte Bisscop *Florens* in onsen Heere, in een Stede over Ysel, hiet *Herdenberch*, nae dat hy dat Bisdom van Utrecht XIII. jaer ende v. maenden wiseliken ende eerliken hadde geregeert, nochtan dat hem alle die meeste van den Gestícht tegen waren, alsse voirsz is. Ende hy wort van dane gevoert tot Utrecht, ende dair begraven in die Doemkercke int Choir voir dat hoghe autaer herde eersameliken, mit grooten wenen van sinen vrienden. Doe dese Bisscop in sine siecbedde lach, begeerden sine maghen, die by hem

hæc verba: Auctoritate Dei omnipotentis Patris & Filii & Spiritus Sancti ac nostra tibi auferimus habitum clericalem, & deponimus, degradamus, spoliamus, ac exuimus te omni ordine & privilegio clericali. *Deinde Episcopus incepit cum forcipe tondere parumper capillos capitis sui. Et postea barbitonsor illud cum novacula perfecit, ita quod in eo nullum remanserit vestigium tonsuræ vel clericatus.*

Postremo his peractis inducebatur habitu laycali, & relinquebatur judici seculari, ut in suum forum eum reciperet cum protestatione, quod pœnam sanguinis ei non infligeret, quia hoc Episcopo petere non licet, ut patet ex cap. ne cleric. vel mon. c. sententiam & de crim. fals. c. ad audientiam. Ideo supplicabant Domino Trajectensi & ejus Sculteto illi sex Episcopi prædicti aliique Prælati ibidem præsentes quod citra mortis periculum dignarentur circa eum sententiam moderari juxta decretum novimus de verb. sign. Add. Chron. Magn. Belg. *ad Ann.* 1392. Jo. à Leidis *lib.* 31. *hist. cap.* 43.

(1) Liber memoriarum ecclesiæ Trajectensis: II. *Non. April. Ambrosii Episcopi. Obiit Reverendus pater Dn Florentius de Wevelichoven Episcopus Trajectensis, in cujus memoria dantur* XII. *scuta antiqua Franciæ corporaliter præsentibus. Inde socii solent habere* XII. *sol.* Ex schedis MSS. *Opten goeden Vrydach ter elfter uyren int jaer van* XCIV. *sterf onse Heere Heer Florens van Wevelichoven Bisscop t Utrecht. Ende die Paesdach was opten festen dach in Aprille in den selven jare van* XCIII. *voersz. Ende opten* 18. *dach in Aprille in den jare van* XCIII. *voersz. ontfinc die Domdeken van Utrecht Heer Lubbrecht Bollen den eet van den Scoute ende Scepenen van Utrecht overmits machte des Roomschen Coninex brief in allen manieren alse hier na beschreven staet, ende die eet wert gedaen int kleyn Capittelbuys ten Doem t'Utrecht, daer over ende ane waren Heer Jan de Witte, Meyster Gysbert Vuystinc, Heer Gheryd Droem, Willam van Rhenen &c.*

hem waren, ende ſyne Dienres geloent te weſen. Dien hy antwoerde, dat hy hem gonſt, dat had hy gegeven, ende dat hy ſchuldich was, bewyſden hy, waer mede ment betalen ſoude. Ende dat overbleven waer van den goeden Sinte Martyn gecomen, ende dien woude hy dat laten, ende den Biſſcop die na hem quam, ende ſprack: *Hier mede leg ick myn hooft neder te ſlapen.* Doe ſende hy ſyn maghen ende ſyn Dienres van den huſe, ende beval den Caſteleyne, dat hiſe niet weder op liet, om dat hi niet en woude, dat ſine maghen dat Stichte in enighen laſt of onruſte brochten. Hy ſende oec *Heinric* den *Suren* tot *Vollenhoe* dat te bewaren, ende ontboet *Evert* van der *Ezen*, dat hy *Horſt* wel bewaerde, ende allen Caſteleynen, die op des Stichts ſlote ſaten, dat ſiſe wel bewaerden tot des toecomenden Biſſcops behoeff. Deſe Biſſcop *Florens* dede vele deuchden in den Stichte, want hy dede tymmeren te *Hardenberch* een Caſteel van ſtene, een toern, ende ſlaepcamer, ende een groote ſtallaedſe wel van twe hondert peerden. Hy dede *Herdenberch* ende *Ommen* beyde alomme mueren mit ſtenen. Hy verbeterde alle des Stichts ſloten over Yſel, ende ſonderlinge *Vollenho*, dair hy vele goets an vertymmerden, ende mede alle die ſlote an deſe ſyde van der Yſel, alſe *Vredelant*, dat huus ter *Eembrugge*, *Stoutenburch*, ende die *Horſt*, die hi al verbeterde, ende in reke brocht, dies harde veel te doen was, want hem in menighen jaren nye doghet gedaen was. Deſe ſlote alle liet die Biſcop den Sticht van Utrecht ende ſinen nacomelingen vry ende commerloes wel bewaert mit proyande ende van allen ſaecken, die dair op behoirelicken waren, ende dat ghemene Stichte in grooten vrede.

VREDERIC VAN BLANCKENHEM *die* LI. *Biſſcop t'Utrecht.*

Ende alſe Biſſcop *Florens* begraven was des XVIII. dages dairna quamen binnen Utrecht die Hertoge *Aelbrecht* van Hollant, ende die Hertoge *Willam* van Gelre, ende baden den Capittel van Utrecht, dat ſy enen Biſſcop kieſen wouden, mer die twee Hertoghen hadden elc enen ſonderlinghen wille, dat niet wel en voeghede, want die Hertoghe *Willam* van Gelre hadde tot enen wive des Hertogen *Aelbrechts* dochter

van Hollant. Die Hertoghe *Aelbrecht* begeerden (1) dat ſy kieſen wouden Heren *Rodgier* van *Broncborſt* den Cappelaer van Colen. Die Hertoghe *Willam* begeerde, dat ſy kieſen wouden Haren *Vrederic* van *Blanchenhem* den Biſſcop van Straesborch. Dat Capittel van Utrecht, die hier ſeer in begaen waren, baden deſen Princen, dat ſy eendrachtelic bidden wouden voir enen man, ſo wouden ſy gaerne haere beyder wille doen. Ende doe deſe Hertogen des niet overdragen en conden, viel een twydracht in den Capittel, ſo dat die meerre deel des Capittels, diere was ontrent LV. koren den Biſſcop *Vrederic* van *Straesborch*, ende dat minre deel des Capittels, diere was ontrent XXVII. koren Heer *Rodgier* van *Broncborſt* den Cappelaer van Colen. Ende elc van deſen gecoren ſenden hoirre boden tot Romen aen den Paus *Bonifacius*. In deſen tyden als in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XCIII. worde begonnen te tymmeren een Sartroyſen clooſter, ende een nonnen clooſter by *Amſterdam*, ende een Regulier clooſter in Weſtvrieſlant by *Hoerne*. Binnen deſe tyt, dat deſſe electie van deſen Capittel den Paus *Bonifacius* geſent waer, viel groot onruſt in Hollant, want *Coen Kuſer* claghede den Hertoghe *Aelbrecht*, hoe dat *Willam* die *Kuſer* ſyn ſoon vermoert wair binnen ſinen Hove, ende in ſinen dienſt, by nachte, dair hy inne beclaghede alle raetgevers *Philips* die Borchgrave van *Leyden*, *Dideric* Heer van *Aſperen* ende ſinen ſoen, die twee jonger broeders van der Lecke, *Heinric* den Borchgrave van *Montfoerde*, Heeren *Jan* van *Heemſtede*, ende anders vele van der Hoexer party in Hollant ende in Zeelant omtren LIII. by getale, die die Hertoge *Aelbrecht* alle ** verwan vellich van live ende van goeden, want

Jo. à Leidis *lib.* 31. *hiſt. cap.* 48.

(1) Eccleſiæ Colonienſis theſaurarium eum vocat Chronic. Magn. Belg. *p.* 316. Nec quicquam hic abſurdi. Qui Principis Capellanus idem & theſaurarius. Cuſtos ſcilicet reliquiarum, pretioſiſſimi tum theſauri, quem & Principem ſecutus Capellanus adverſus hoſtes in prælium deferebat. Vita S. Bertharii apud du Cheſne *to.* 1. *hiſt.* *Qui audiens famam beatiſſimi viri ſuum conſtituit Archicapellanum, & pignora multa Sanctorum, quæ ſecum deferebat, ut mos eſt Regum, ditioni illius conſtituit.* Add. Carol. Magn. Capitular. *lib.* 5. *cap.* 2.

** *Qui corpore & bonis dijudicabantur.* Appendix Bekæ. *Vellich* à *Vellen. Vonnis vellen.* Een verweerder wordt te Amſterdam voor 't profyt van het tweede Default by Schepenen verklaart *vellich* ende boetſchuldigh, ende gecondemneert de geeiſchte ſomme by proviſie te namptiſeren. Vide Rooſebooms Recueil Cap. 20. §. 14.

want sy ter antwoert niet comen en mochten, noch en dorsten sonder geleyde. (1) Grave *Willam* van Oestervant Hertoghe *Aelbrechts* soon hadde dese partye lieff, ende nam hem des an, ende want hy hem niet helpen en mochte, so reet hy van den vader in toernen moede. Ende die by den Hertoghe bleven seyden luttel doechden tusschen den vader, ende den soon. Waerom die Hertoghe geboot viervoude heervaert in Hollant, ende in Zeelant, ende in Vrieslant, ende voer die *Merwede* op tot *Gornichem*, daer hy quam des anderen dages na Sinte Peter ende Pauls dach. In den jaer voirsz tooch hi over tot *Worinchem*, ende voort voir 't huus tot *Altena*, dat dese selve Hertoghe in voirtiden den Heer van *Hoerne* mit recht genomen hadde, als hy seyde, ende den Grave *Willam* sinen soon voersz gegeven. Ende want men hem dat huus niet opgeven en woude, so sloech hy daer voer sine tenten, ende scoet dair an mit steenbussen, daer hyt seer mede quetsede. Ende hierom quam die Bisscop *Johan* van *Ludic* des voerseiden Hertogen soen mit sinen rade, daer quam die Raet van Henegouwen, ende die Raet van den Steden van Hollant, die tot dessen onruste herde lede was, ende dedingden, datmen den Hertoge dat huus opgaf, ende die dair op waren gingen of, behouden hairs lyfs, ende men geleydense tot des Hertogen

(1) *Oestervant* pars Hannoniæ, Comitatus titulo insignis, cujus caput *Boucbain* est. Vulgo titulo eo usi Hannoniæ Comitum primogeniti. *Oesterbant* quidam scribunt, & sic scribi putant rectius, *Oosterbant*, *Westerbant*. *Bant* idem quod limes. Lipf. *Lovan. lib.* 1. *cap. ult.* Appellatio est satis vetus. Mentio *Austrebatensis pagi* in vita S. *Rictrudis*, ut & *Braebatensis* & *Braebantensis* apud Sigebert. ad *Ann.* 1059. & Brandonem scriptorem Flandrum ad *Ann.* 956. Anno CIↃ. CCC. Joanni cum successisset Joannes Hannonius, Joannes ejus primogenitus, *Joannes* vulgo *sine venia*, factus Comes de Oestervant, in bello apud Curtracum cæsus liberis non relictis anno 1302. Wilhelmus ejus frater, postquam Comes factus Hannoniæ, Hollandiæ, Zelandiæque, Wilhelmus IV. ejus filius dictus Comes de Oestervant, & similiter Wilhelmus VI. Alberti Ducis filius, quamdiu pater adhuc vixit, eo titulo olim usus. Cujus filia Jacoba cum Francono de Borsselen viro nobili nupsisset, idem Franco ex transactione cum Philippo Burgundo dictus Comes de Oestervant, qui Florentio tantum spurio, cui vivus adhuc dederat dominium de Kortkene, relicto vita concessit Ann. 1470.

Hertogen bossche, dair Grave *Willam* van *Oesteruant* was. Dit geschiede op Sinte Margareten dach in den jare voersz.

Ende als die Paus *Bonifacius* die IX. was alsogenaemt vernam, dat Bisscop *Frederic* van der Clesyen also gecoren was, als voir geseyt is, ende hy der kerken enen onderstant ende een goet beschermer wesen soude, worde hem die kercke bevolen, gaf hy hem die confirmatie, ende beval hem die kercke truwelic te verwaren, als een goet herde. Ende doe hem die confirmatie gecomen was, besatede hy hem om t' sinen Gestichte te comen, dair hy nyelix toe gecoren was. Ende daerna op Sinte Martyns dach in die wynter des heiligen Bisscops quam Bisscop *Frederic* voersz eerst binnen Utrecht. Ende Hertoghe *Willam* van Gelre ende van Gulic quam mit hem, mit vele Ridderen ende knechten, ende aldus wert Bisscop *Frederic* voersz heerlic onfangen van der clesyen ende van der Stat van Utrecht, ende van dier tyt voert pensede hy altoes, hoe hy dat Bisdom bescudden, ende in vreden bewaren mochte, ende die goeden, die van den Gestichte vervreemt waren, weder in winnen mocht tot des Gestichts behoef, ende des Stichts vianden crencken ende wederstaen na syne vermoghen. Ende daerna doe Bisscop *Frederic* vernam, ende hem bygebrocht wiert den groten scade, die *Jan* van *Raesfelt* mitten sinen in den Gesticht dede, ende oic voir by Bisscop *Florens* tyden syns Voirvaders den Gesticht gedaen hadde, dat hem al te goede vergaen was, sonder hem weder te krencken of te scadigen, ende *Jan* ooc niet of en liet, hi en dede sinen wille, ende scadichde daghelix in den Gesticht sonder aflaten, dat Bisscop *Vrederic* seer verdroot. Hierom versamende die mogende Bisscop in den jaer van XCIV. een groot roof heer mit een deel volc te voet ontrent Sinte Bartholomeus daghe, ende tooch in den Gestichte van *Munster*, daer *Jan* van *Raesfelt* geseten was, ende bernde hem of al dat hy buten s' lants hadde, scoerde ende woeste mede al datmen daer verderven mocht, dat *Jan* ende de syn toebehoerde. Ende want Heer *Bitter* van *Raesfelt* syn vader vast doir den vinger sach, als syn soon scadichde in den Gesticht, ende daer geen weer toe en dede, om dat te benemen als dat behoerde, waert hem leet geweest, of dat hy hem niet of en nam, als dair toe behoort hadde, hierom wert Bisscop *Fredric* vyant Heren *Bitters* voersz, ende scicte

sciĉte enen hoop van ſinen vrienden over Lippe, daer Heer *Bitter* geleten was, ende bleef mitten anderen leggen by *Raeſvelt*, ende bernden Heren *Bitter* een dorp of geheten *Oeſtendorp*, dat dair geleghen was, ende verderſden mede al dat buten ſloten was, datmen verbernen mocht, ende Heeren *Bitter* toebehoerde, ende overgingen Heren *Bitter* ende *Jan* ſyn ſone op die reyſe, dats hem lang gedencken mocht. Ende als die reyſe alſo gedaen was, ende die vrome Biſſcop ſyn vrienden weder by een hadde, toech hy van dane tot ſine Sloten ongeſcaet van ſynen vyanden, ende begaefde die gene, die uyt anderen Heren landen hem te bate gecomen waren, dat ſyt int goede namen. Ende want die wiſe beſceyde Heere wel vernomen had, dattet alinge lant van *Drent* mitter Stede ende mitter Borch van *Coeverden* ſinen Geſticht lange jaren ende van outs had toebehoert, ende dair ſyn Voirvaders menichwerf om gearbeit hadden dat weder an den Geſtichte te brengen, ende dair Biſſcoppen om doot gebleven waren, hierom dochte die voerſienige Heer dicke ende veel, hoe hy dat bybrengen mochte dat lant ende die Heerlicheden weder an den Geſtichte te brengen. Ende als die Mogende Heer wel verſtaen hadde, dattie van *Coeverden* voor een ſomme van gelt, die hoir Voirvaders in voertiden den Geſticht geleent hadden, ende daer voir in der Heerlicheit ſaten, ende mit anders en geenen rechte, hierom dede die wiſe Heer verſoeken tot allen Steden in den Geſticht, dair hy meende dat des Geſtichts brieven weſen mochten, mit wat beſceyde die van *Coeverden* in der Heerlicheit ſaten, alſo datmen ten leſten vant den properen brief, dat die Stede van *Coeverden* mit den borch voor een ſomme van gelde verſet was. Ende die geen die dat geleent had, had mit een deel van ſinen magen den brief beſegelt, ſo wanneer hem alſo vele gelts van den Geſticht weder gegeven worde, als die brief begreep, dat hy dan dat Huus mitter Stede den Geſticht vry dair op overleveren ſoude, ende dat gelt mochten die Biſſcoppen betalen, wanneer ſy wouden, ende tot wat tiden ſy des te rade worden. Ende als die Hoochgeboren Heer dien brieve dair of geſien hadde alſo inhoudende, was hy ſeer wel te vreden, ende pogede van dier tyt voert alſo om alſo veel gelts te crigen als verſet was. Ende doe die Heer alſo veel gelts verſament hadde,

dede

dede hy vervolgen an die van *Coeverden* mitten brieven ende mitten gelde hem te bieden ende te betalen, dair die Stede mit den Borch an hoir hant voir verſet was, ende was overbodich mitten gelde hem rechtevoert te geven, indien datmen hem t'Huus ende Stede terſtont overleveren woude, dattie van *Coeverden* niet doen en wouden. Ende als die wiſe Heer dit met gunſten had doen verſoeken, ende dat niet baten mocht, doe dachte hy dat dair meer neernſten toe gedaen moſt weſen, of dat Huys mitter Heerlicheit ſoude den Geſtichte verloren bliven, als t' lang geweeſt had. Daerom dede die ontſiende Heer opſlaen in den jaer van xcv. ſterctens tegen die van *Coeverden*, een tot *Emghen*, ende. . . . . dattie van *Coeverden* ſeer t'onwil ende t'ondanc was, ende meentſe dair mede gedruct te hebben. Ende daerna in den ſelven jare als Biſſcop *Vrederic* ſach, dat hy niet en batede, hoe hy 't begon, ſo docht hem beſt weſen ſoude eens ten goeden eynde te comen, dat hy *Coeverden* beſitten woude, ende brochtet by ſinen Steden, als Utrecht, Deventer, Campen, Swolle, ende Amersfoerde, dair die Steden willich en bereet toe waren hoiren Heer daer in te helpen. Ende daerna omtrent Sente Jans miſſe te midſomer in den ſelven jaer vergaderde die ontſiende Heere een groot heer van Ridderen ende van Knechten uyt der Stat van *Utrecht*, ende uit den anderen Steden, ende toech dair mede voir *Coeverden*, ende beſat die Borch ende die Stede, ende bleef dair voir leggen mit ontwonden banieren, als een onverſaecht Heere, om ſynre kercken goeden weder in te winnen, ende an den Geſticht te brengen, die hem ende ſinen Voervaderen lange onthouden waren. Ende als des Jonckeren maghen van *Coeverden* ſaghen, dattet den edelen Heere ter herten ginck, ende hem ooc dacht, datmen dat huys mitter Stede hem niet onthouden en mocht ſonder behulp ende ontſet van Vorſten ende Mogenden Heren, ſo worden vyant des Mogenden Biſcops *Gysbert* van *Bronchorſt* Heer van Buerkel, *Gysbert* van *Bronchorſt* outſte ſoon te *Batenborch*, mit anders een deel van horen magen ende vrienden. Ende als den ontſienden Heere dat bygebrocht wert, dattie ſyn vyanden geworden waren, dede hy ſyn Amptluden dat te weten van beyde ſiden van der Yſele, toe te ſien, hielt ſyn beſit, ende bewaerde ſyn leger te bet. Ende als die

die van *Broncborſt* ſagen, dat daer geen dingen om gelaten en worden, die ontſiende Heere en voer voert mit ſinen beſit, ende beſwaerde die Stede ende die Borch van dage te dage, ende hoe langer hoe meer, doe verſochten ſy den hoge geboren Vorſt Hertoge *Willam* van *Gelre*, ende van *Gulic*, ende gaven hem te kennen, hoe die Biſſcop van Utrecht voir *Coeverden* lach, om haren neve van *Coeverden* te verderven, die ſyn man was, ende van hem beleent, ende baden den ſelven Hertoge om hulpe dair toe, ende ſinen man te beſcudden, die ſeer beladen was, ende vermaenden den Hertoge *Willam* voerſz mede te gedencken, dat ſy hem mit hore vrienden int lant gebracht hadden. Ende doe die voerſz Heer vernam, dattet alſo gelegen was, dat *Coeverden* ende die dair binnen waren in node ſtonden, ende quame hem geen hulp, dattie Stede ende die dair in waren verderfeliken ſtonden, daerom ſende die Deurluchtige Hertoge ſyn vrienden an den edelen Biſſcop voir *Coeverden*, om te dedinghen tuſſchen hem ende die van *Coeverden*, ende haddet ſeer geern doen breken ende ſoenen, dat niet comen en conde, overmits dattie edel Biſſcop en gheen dedinghe en woude, hy en ſoude dat Huus mitter Stede vry over hebben tot des Geſtichts behoeff, ende ſo woude die Biſſcop dan die van *Coeverden* weder geven alſulc gelt, als dair 't eerſt voir geſet was. Ende doe die Raden van Gelre hoorden, dat dair anders geen dadinge in en batede, dat en moſt weſen, togen ſy weder by Hertoghe *Willam* heuren Heer, ende gaven hem dat te kennen. Ende doe die voergenoemde Heere dat hoerde, dat dair geen dedinge in en vorderde, die Biſſcop en woude *Coeverden* hebben om die neernſticheyts willen, die hy dair toe dede, doe wert die Hertoge voerſz meer vererret, dan hy te voren was, ende ſond brieven an den ontſienden Biſſcop, dair hy hem in opdroech ende quyt ſcout alſulc leen, als hy van hem hielt, ende ſeyde hem mede op mitten brieve manſchap ende vrientſcap, die die Hertoge mit hem gehadt had, ende dede oec manen mit anderen brieven die geen, die dair mitten Biſſcop in den velde lagen, ende ſyn mannen waren, terſtont uyt den velde te trecken, ende by hem te comen op alſulc leen, als ſy van hem helden. Ende als die hoechgeboren Heere ende onververde Biſſcop die brief verſtaen had, dede die wiſe Here tot

hem comen die Heren die by hem lagen, als den Heer van *Apcoude*, den Heer van *Vyanen*, den Heere van *Brederoden*, Heer *Jan* van *Renes* van *Rynouwen*, ende meer van den Ridderen ende knechten, ende daer toe die geen die van der Stat wegen van Utrecht dair lagen, ende van den anderen Steden desgelycs, ende beriet hem dair mede wat beſt gedaen wair na der gelegentheyt. Ende quamen des over mit gemenen rade, dat ſi dair bliven wouden, ende bewaren die Stede, ende wachten der geenre, die hem comen wouden, ende waren des gemoet liever mit haren Heere dair te ſterven, dan mit oneeren uyt den velde te trecken, of dat beſit te breken. Ende doe men dat vernam in der Stat van Utrecht, dat die Hertoge van Gelre alſulc brieve van gedreich horen Heer voir *Coeverden* geſcreven hadde, doe beſatten hem die van Utrecht dair toe, alſe wanneer ſy vernomen hadden, dattie Hertoge te *Coeverden* waert getogen had, om horen Heere ende den ſinen dair te miſdoen, ſo wouden ſy rechtevoert mitter Stat van Amersfoert weder in den velde getogen hebben, ende wouden dan die geroeſt, gebernt, ende uytgeſlagen hebben. Ende die ontſiende Biſſcop die niet of en liet, hy en dede dat huys mitter Stede nacht ende dach verſoeken mitten ſterckſten ende mitten hertſten dat hy conde, ende dede den genen menich wee, die opten Huſe ende in der Stede lagen, alſo dat ten laetſten dat ſwaerlte mochte wegen, dat ten leſten gededingt wert, doe die van den Huſe ende uter Stede geen ontſet en vernamen, dat die van *Coeverden* ſouden opgeven den edelen Biſſcop dat Huus mitter Stede behouden hoirs lyfs ende hoirs goet in deſer maten, dattie Biſſcop ſoude bliven leggen noch VIII. dagen voir *Coeverden*, ende wordet daer en binnen ontſet, ſo waren ſy quyt, ende wordet dan niet ontſet, ſo ſouden ſy den edelen Biſſcop Borch ende Stede opgeven in der manieren voerſz. Ende die Mogende Heere bleef dair leggen die VIII. dagen, ende wachtede alle der geenre die hem comen wouden. Ende doe die VIII. dagen om gecomen waren, doe gaven ſy op den vromen Biſſcop dat Huus mitter Stede, op alſulc deding, als voir geraemt was. Doe dede die edel Biſſcop dat Huus mitter Stede beſetten mitten genen, die hys geloofden. Ende dede die Stede veſtingen

tingen mit nyen Borchgreven meer dan dair voir geweeſt hadde ende dede die mede beſetten, om of ymant uytter Stede of anders die van buten ingecomen hadden, tegen hem had willen ſich ſetten, dat hy ende die ſyn altoes ter goeder tyt dair by comen mochten om dat te weren. Ende aldus heeft die Hoochgeboren Biſſcop, al iſt hem zuer geworden, die Heerlicheit van *Coeverden* mit den lande van *Drent* weder an den Geſticht gebracht, die menich jaer van den Geſticht vervreemt hevet geweeſt, daer Biſſcop *Ot* vander *Lip* ende menich goet man tot hem om doot gebleven ſyn, die *Coeverden* nochtan ongewonnen lieten. Ende om dat des menſchen leven ſeer cort is, ende die memorie van menſchen onlanghe duert, daerom iſt noot, datmen aldus groote ſake in ſchrifte brenge, die geſciet ſyn, om dattet onvergeten blive. Want die Heere die 't beſuert hevet, ende die hoer lyf dairom geavontuert hebben, ſyn des weerdich, ende hebben verdient, datment in ſchrifte ſette, om dattet dair mede in memorie blive. Oec iſt goet voir die naecomen ſullen, dat ſy 't int ſcrifte vynden, om te weten, dattet den Heere zuer geworden is t' heur te behouden.

In deſen tiden als in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XCV. was die Coninc van Hungarien ſeer verladen mit grooten ſwaren oorloghe van enen Coninc, die hiet *Amorat Laſſekyn*, ende was een Coninck van Turkyen, ende een overſte van XII. Conincrike. Deſe hadde den Coninc van *Hungarien* voirſz afgegaen, ende hevet een groot deel van ſinen lande verdeſtrueert. Waerom deſe edel Coninc van *Hungaryen* dede ſoeken om hulpe, ende trooſte, ende biſtant an ſinen hogen magen ende vrienden in Kerſten geloove, alſe an den Alderdeurluchtichſten Vorſte den Roomſchen Coninc, aen den Coninc van Vrancryc, ende van Engelant, an den Rynſchen Heren; ende an anderen Vorſten ende Heren in Almaengen, ende in anderen landen des heyligen Kerſten gelove. Van welcken Vorſten ende Heren hem doe hulpe geſent wert, ſonderlinge uytter Croone van Vrancryck, dair een Hooftheere af was die edel Grave *Johan* van *Annyvers* outſte ſoon des Hoochgeboren Deurluchtigen Vorſten *Philips*, die was ſoon, broeder, ende in dier tyt Oem des Conincs van Vrancryck, Hertoge van Bourgoengen, ende Grave van Vlaenderen &c.

 Ende

Ende op die tyt was die edel Grave *Willam* van Oeftervant outfte foon des hogen Deurluchtigen Vorften ende Hertoghe *Aelbrechts* van Beyeren, Grave van Henegouwen, van Hollant, ende van Zeelant &c. tot Parys, ende hadde in den finne mede te riden in des Coninex hulpe van Hungaryen voirfz, ende hem te verfellen mitten edelen Grave *Jan* van *Aunyvers* voirfz, want fy elc den anderen boel plegen te hieten, fo dat fy elc des anderen Sufter te wive hadden, mer dit wederriep fyn zweder die Hoechgeboren Deurluchtige Vorfte, Hertoghe *Philips* van Bourgoengen voirfz, ende hiet hem eerft te trecken halen fyn fweert ten Oeftvriefen, want fyn oude Oem die edel Grave *Willam* van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant &c. dair voirtyden verflegen ende gebleven was, ende tot dier tyt doe dair noch ongewroken lach. Waerom defe edel Grave *Willam* van Oeftervant toech by finen Heer vader, den Hoechgeboren Deurluchtigen Vorfte Hertoghe *Aelbrecht* voirfz in Hollant, ende gaf hem defe faken te kennen. Ende die felve Hoechgeboren Deurluchtige Vorfte Hertoghe *Aelbrecht* voirfz ontboet doe by hem fine Baenrodfen, Ridderen, ende Knapen van finen lande, ende daer toe fine Burgemeefters, Scepenen, ende Raet van finen goeden Steden, dair hy mede overdroech mit gemenen rade een groote reyfe te maken ten Oeftvriefen, om finen doden Oeme Grave *Willam* voerfz te wreken, ende die landen van Vrieflant weder te becrachtigen an der Graeffelichede van Hollant, alfo dat behoerde. Ende des jaers daerna datmen fcreeff CIↃ. CCC. XCVI. vergaderde deffe Hoechgeboren Deurluchtige Vorfte Hertoge *Aelbrecht* een onvertallike groot heer van Baenroedfen, Ridderen, ende Knapen, ende gemeenre luden uyt fyns felfs landen met finen outften fone Grave *Willam* van Oeftervant, ende fynen joncften fone *Aelbrecht* van Beyeren, ende hadde in fynre hulpe uyt Duytfchen lande den Grave van *Salme*, den Grave van *Seyne*, den Heere van *Hensberch*, den Heere van *Perwys* mit vele Ridderen ende Knapen, ende goede mannen. Item uyt Vrancryck den Grave van *Simpol*, den Grave van *Namen*, den (1) Borchgrave van *Mieus* in

(1) Præfectum de *Meaulx* habet Heda in Frederico. Apud Jo. à Leidis eft & *Brugba etiam Burgravius Meys lib.* 31. *hift. cap.* 51. Sed

in *Brye*, (1) ende *Monsor Charle* de *Laboet*, des Conincx Oem, soen van Vrancryck van synre moeder wegen, ende was des selven Conincx Ammirael opter zee mit vele Baenroedsen, Ridderen, ende knechten, ende goeder mannen, ende uyt Engelant den Grave van *Staelgis*, ende Monsier *Corgewale*, Monsier *Collewile*, Monsier *Bitterlye*, ende Monsier *Moerleye*, Ridders, mit vele goeder mannen, (2) ende omtrent vyf hondert Artsiers. Ende als dese mogende Vorste Hertoge *Aelbrecht* dit wonnentlike heer versament hadde tot Enchusen des Sonnendachs na onser Vrouwen dach assumptio voer hy over met XLIV. hondert seylen in die *Kuynre*. Ende op Sinte Johans dach decollatio quamen die *Stellinc*-Vriesen van *Stellincwerf* mitten anderen Vriesen stoutelic tegen den Hertoghe voirsz ten stride, mer die Vriesen verloren den stryt, ende daer bleven alsmen seyde ontrent XIV. hondert Vriesen, so verslegen, so verdrenct, in sloten ende in graven, die waenden t'ontlopen als syt verloren sagen. In dien selven tiden voer *Pieter* Heer Dircsoen van der *Beecse* mit dien van Amsterdam, mitten Baljuscap van Kennemerlant, van Westvrieslant, ende van Amsterlant, in die Lauwers, dair

Sed locus est corruptus. Scribendum *è Brya*. Brygha enim Ducatus, & Silesiæ ut notum pars. Brya autem in Campania, vetus inter Matronam & Sequanam Comitatus, cujus urbes potissimum, Castellum Theodorici, Chasteau Thierry, Jatinum Meldarum, Ptolomæo etiam nota, hodie passim *Meaulx*, Provinsium aliæque. Cæterum, qui *Brienses* jam, *Brionenses* Nithardo *lib.* 1. *hist.* Vid. Merul. *Cosmograph. lib.* 3. *cap.* 23.

(1) Carolum de *Alboret* vocat Heda in Frederico. Carolum *Labretum* Meyerus, Frossardus, Ubbo Emmius, aliique. Idem perperam apud Hedam Regis dicitur primogenitus. Avunculus fuit Regis, ut diserte hic satis patet. Patrui enim Regis, qui Carolus VI. ejus nominis, Ludovicus Dux Andium, Joannes Biturigum, & Philippus Burgundiæ. Adeptus Regnum Rex Ann. 1380. Obiit Ann. 1422. Vid. Pont. Heuter. *genealog. Reg Franciæ.*

(2) *Arcberii*, sagittarii. Petrus de Vineis *lib.* 2. *epist.* 9. *Magnam nobis quantitatem arcberiorum & gentis alterius destinavit.* Acta Alexandri Tertii Ann. 1175 *Procedentes in multa fortitudine militum, peditum armatorum, & arceriorum versus Antiochiam.* Vid. *observ. ad Olivar. de la Marche* ** *to.* 1. *Analect. p.* 488. ** Nobis Tom. 1. pag. 301.

dair die Vriesen op den oever des waters sterckeliken te landewert quamen, so dat sy voir t' lant bleven leggen, ende hielden hoir schepen. Ende na desen seghe voer Hertoghe *Aelbrecht* mit synen wonnentliken heer weder in Hollant mit groeten love ende mit blyscappen, danckede ende lovede den edelen Princen, Baenroedsen, Ridderen, ende Knechten, ende goeder mannen, die in deser reysen mit hem in synre hulp geweest hadden, begavedese, ende gaf hem oorlof, weder te keeren elc tot sinen lande.

In den jaer van xcvi. omtrent Sinte Jacobs dach in die somer vergaderde (1) Heer *Jan* van *Rinensteyn* een deel goeder lude uyt Brabant, uyt den lande van Gelre, ende uyt den Sticht van Ludic, ende brachtse (2) op sinen huse te *Rinensteyn*, dat doe lach an den lande van *Vyanen* heymelic ende onverhoet. dat Heer *Jan* voirsz nye hadde doen maken, ende Heer *Jan* ende die goede luden, die by hem waren, worden rechtevoert vyant des Heeren van *Vyanen*, ende meenden den Heere van *Vyanen* rukeloes te overvallen, als sy deden. Ende also drade als hem die ontseg brieven toe quamen, so letet die Heer van *Vyanen* die Stadt van Utrecht te weten, die hem rechtevoert sonder langer beraet een deel van haren vrienden te bate sonden, die mitten Heer van *Vyanen* togen tot Vyanenwert, ende togen dair by, eer die vianden te sloot conden comen, ende streken an die vianden, hoe moede sy waren, als die geen die 't weren wouden, ende dair wert seer gevochten an beyden syden, ende ten lesten moste Heer *Jan* en die sine wiken, ende

(1) Spurius hic viri inclyti Joannis ab Arckel Episcopi Trajectensis. Jo. à Leidis *lib.* 31. *hist. cap.* 33.

(2) In oppidi Vianensis territorio ait Heda. Duo ejusmodi adhuc castra. Alterum in *Coten* prope opidum Dorstadum. Alterum in *Jutfaes*. Sed neutrum in territorio opidi Vianensis. Unde & causa est suspicandi, quod aliud adhuc olim in Dominio de Arckel & tractu de Hagesteyn. Sic certe suspicantur & Buchelius ad Hedam, & in suis Adversariis, quæ vidi manuscripta apud virum Nobilissimum D. Theod. Jo. Albertum Baronem de Ridder van Groenesteyn, Dominum de Kessenich, de Rynesteyn &c. Gisb. Lappius à Waveren.

ende toghen al vechtende tot Heeren *Jans* huys waert, dair Heer *Jan* ende die sine opgedrongen worden, ende in den vechtelic bleven dode an beyden syden, ende also drade alsmen dat t'Utrecht vernam, dat dair gestreden was, ende dat Heer *Jan* entie sinen opt huus gedrongen was, wert die stormclocke aldair rechtevoirt geslagen, ende sonden enen heer van horen vrienden tot den anderen voir *Rinensteyn*, die van dien selven avont voir dat huus quamen, ende deden doe dat Huus alom bewaren, overmits of die vyanden van den Huse by nacht hadden willen rumen, datmen dan by hem geweest hadde om dat te benemen. Ende des anderen dages berieden hem die Heer van *Vyanen*, entie Stat van Utrecht, ende wordens te rade, dat sy dair bliven wouden, ende lieten hem brengen uyt der Stadt van Utrecht bussen, cruut, steen, ende anders alrehande reescap, alsmen dair besigen soude. Ende als die hoechgeboren Heere Bisscop *Frederic* dat vernam, dattie Stat van Utrecht een groot deel van synre vyanden belegen hadde, die doe over *Ysel* was, dair *Deventer* staet, tooch hy haestelick van dair, ende quam sonder merren mitten genen, die hy lichtelic crigen conde in den velde by sinen vrienden, ende sloech hem dair by neder, ende dede syn bannier rechtevoert ontwynden om dair te bliven, ende wille van den Huse ende van den lande te hebben, of dair voir te liden, ende dede bidden den Heer van *Apcoude*, den Borchgrave van Montfoerde, Heren *Jan* van *Rynes* ende van *Rynouwen*, Heeren *Zweder* van *Vyanen*, Heeren *Steven* van *Zulen*, ende van *Nyenvelt*, ende meer van sinen Ridderen ende knechten by hem te comen voir Rinensteyn gewapent, als sy ** gadelixste mochten. Ende doe 't die Heeren vernamen, dat die edel Heere in den velde lach, deden na synre begeerten, ende quamen by hem sonder lange toeven. Ende als die van den huse sagen, dattet den Bisscop ter herten ginc, ende veel goeder luden by hem creech, ende mense dagelix doe besocht om by te wesen, ende hem oec docht, dat sy 't niet langer onthouden en conden, en egeen ontset en wisten, hierom begeerden die van den Huse, datmen sprake mit hem houden woude. Ende doe den ontsienden Heere dat bygebrocht wert, nam hy raet van der Ridderscap ende van der Stat van Utrecht, die hem rieden datmen hoir woirden hoirde.

** *Gadelik.* Convenienter, apte. Kilian.

Ende

Ende dat gesciede, dair doe niet af en quam. Ende cort dair na wert een sprake gemaect, dair oic niet af en quam. Ende doe die van den huse sagen, dat sy mit droten niet winnen en conden, ende die provande bestont te nauwen, begeerden sy, datmen weder sprake mit hem houden woude, dat die edel Bisscop liet gescien. Ende doe wert dair gedadingt aldus, dattie geen die opten huse lagen souden gaen in des Bisscops genaden, behouden hem hoirs lyfs, ende souden syn gevanghen wesen, ende mitten huse, ende mitter have, die opten Huse was, mochte die moghende Heer sinen wille doen. Ende op dit dedingh wert hem dat huus opgegeven, ende die gevangen worden t'Utrecht gevoert, ende der gevanghen was bet dan drie hondert. Ende daer waren mede *Gysbrecht* van *Bronchorst* soen te *Batenburch*, *Godert* van *Elderen*, Heer *Jan* van *Rinensteyn*, ende veel goeder luden dair toe, ende dat huus wert neder geworpen ende geslecht, ende die gevangen worden gescat, daer groot goet of quam, ende deden * overvede, ende loefden van dier tyt voert, also lange als sy leefden, nemmermeer mit rade noch mit dade te doen tegen den mogenden Bisscop, tegen der Stat van Utrecht, noch den gemeen Sticht, ende gaven dair of besegelden brieven mit horen segelen besegelt, ende die geen segel en hadden baden goeden luden, dat over hem te segelen ter meerre oirconden. Ende doe die Joncheer van *Coeverden* vernam, dat *Rinensteyn* gewonnen was, syn neve van *Batenburch* gevangen, ende veel synrē vrienden dair mede neder laghen, doe dacht hem, dattet voir hem ginghe, dat hy mitten Bisscop verliket worde, also dat die geen, die voir dair tusschen gesproken hadden, doe beter gehoir van hem cregen, dan sy voir van hem gecrigen conden. Ende die worden sprekende, ende spraken also mit beyden partyen, dat sy eens dedings over quamen, dat die van *Coeverden* soude overgeven den edelen Bisscop alsulcke brieven als hy hadde van *Coeverden*, als van der somme gelts, dair 't voir verset was, ende soude behouden alsulke erven ende goeden, als hy in der *Drent* hadde, ende die edel Bisscop soude hem weder geven † hondert ouder scilden. Ende daer mede soude die Bisscop ende die Joncheer van *Coeverden* te vreden wesen, ende hier op gaf die van *Coeverden* over alsulcke brieven, als hy dair of hadde. Ende die ontsiende Heere

* overvede.

† *drie hondert* est apud Hedam.

Heere versekerde weder die van *Coeverden* dat gelt te betalen tot sulcke daghen als dair toe beraemt waren, ende dat gelt wert hem wel betaelt den lesten penninc mitten eersten.

In den selven jaer voersz tooch die Coninck van Hungaryen mit synre machte en mit synre hulpe, die hem gesent was uyt Vrancryc, uyt Engelant, ende uyt Aelmaengen, als voirsz is, tegen syne vyanden, den ongelovigen Heydenen, in Turckyen, ende becrachtichde syn lant weder, dat hem afgewonnen ende verdestrueert was, als hier voir beschreven staet, ende wan oec Steden ende oec Sloten in der vyanden lande voirsz. (1) Doe woude die Grave van *Annyvers* mitten Fransoysen, Engelschen, ende Duutschen voirsz voirder in der vyanden lande, om noch meer sege te vercrigen, dat die Coninc voirsz doe weder riet, ende seyde, wairt sake dat sy op die tyt vorder reysenden, sy souden seer vermoeyt worden, ende souden comen in een lantscappe van al te overdragenden stercken volcke ende wrede, die dan wel gerust souden wesen. Ende dairom waert beter, dat sy aldair bleven logieren om hem wel te verrusten, ende die vianden aldair te verbeyden, op dattet die vermoeyet werden, so waert mit ter hulpe Godes sonder sorge den zeghe te vercrigen. Mer leyder die homoet des Graven, ende der Fransoysen voirsz was so groot, dat die edel wise Coninc hem niet en mochte berechten, hoe bescheydelike dat hy 't hem onderwysde. Want die Grave van *Annyvers* voersz seyde, ten hoerde die Crone van Vrancryck niet toe, dat sy die vyanden verbeyden souden, mer sy souden die vyanden versoeken. Ende als dese Coninc voersz sach, dat hy hem niet geraden en conde, was

(1) Paulo aliter se res habet. Bellum Turcis cum intulisset, & fortuna arridente Mysiæ urbem Nicopolim validissimam obsedisset auxiliis Gallicis confisus Sigismundus Hungarorum Rex, ingenti exercitu & magnis equitum copiis supervenit Bajazetes. Visis hostibus statim Galli ardore quodam præcipiti, Germanis non expectatis, magna vi in eos ruunt. Sed retuso mox impetu, Turcis acriter obsistentibus, cum tepesceret paulatim virtus, ingenti cæde prostrati sunt, Joanne Comite Nivernensi Philippi Ducis filio cum paucis tantum capto, & Prusam misso in custodiam. E qua non nisi ægre ducentis millibus aureorum solutis prius discessit. Peucer. *lib.* 5. *Chronic.* Bonfin. *rer. Hungar. decad.* 3. *lib.* 2.

was hem lede, ende ſeide; Nadien dat ghy emmer voirt wilt, ſo ſien wy 't verloren. Ende waert dat wy mit alle onſer machten mede togen, ſo ſouden wy dair alle bliven, al waren wy noch alſo ſterck. Ende hier by al iſt ons hert ende ſwaer, dat wy aldus begeven ende verlieſen moeten, want wys emmer niet gebeteren en connen, ende wy ons ſelven mit u niet verlieſen en willen, ſo willen wy hier bliven, ende laten u voert trecken in Goeds gewout, mer hadden liever dat ghy hier mede blevet, mochtet weſen. Doe tooch die Grave van *Annyvers* mitten Franſoyſen ende mitten heer voirſz voirt meer; die Coninc mitten ſinen bleef aldaer logieren. Ende het verginc als die Coninc voergeſeit hadde, alſo 't den genen dicwile pleget te doene, die hem niet en willen laten raden, mer na hoir ſelfs ſinne wercken of voirt varen, want ſy worden alle gevangen ende geſlagen. Ende die gevangen worden alle jammerlic gemartelyt, ende gedodet, uytgenomen die Grave van *Annyvers*, ende dair toe tuſſchen vyſtich ende t'ſeſtich van den beſten, die mit hem waren, wordet 't lyf gegheven, ende naer die tyt geloſſent uter vanghenïſſe voirſz. Daer ſtont die Grave van *Annyvers* voergenoemt voir den Heidenen Coninc voirſz tot over ſyn anckelen in der Kerſtenen bloede, die voir ſyn ogen gemartelyt ende ontlivet worden.

Vid. Jo. à Leidis *lib.* 31. *hiſt. cap.* 56.

Nae deſen tyden was Hertoghe *Aelbrecht* eyſchende rekeningh van Heren *Bruyſten* van *Herwynde*, ſo hy ſyn Treſorier te Hollant geweeſt hadde, dair Heer *Bruyſten* voirnoemt ſeer traech in viel, ende hieltet vaſt vertreckende, dat hy den Hertoge voirſz geen rekeninge en dede. Ende daerom geboot die Hertoch voerſz den ſelven Heren *Bruyſten* te ghiſel te leggen binnen der Stede van Amſterdam ter tyt toe, dat hy hem rekeninghe gedaen had van ſynre Treſorien als voerſz is. Ende Heer *Bruyſten* voerſz tooch tot Amſterdam te ghiſel, daer hy onlanghe duerde, mer tooch, ſonder eenige rekeninghe te doen den Hertoghe voerſz, al heymeliken uyt ſynre ghiſelſcap opten huſe tot Loeveſteyn, dat hy optien tyt onder hadde voir den Hertoge voirſz, ende beſettede dat voerſeide huys te houden tegen den ſelven Hertoge voirſz, leyde daer op tuſſchen LXXX. en t'negentich mannen, daer hy IV. Hooftmanne ende Caſteleyns of makede, alſe *Wolphart* van *Culen-*

Culenborch, *Wemmer* van *Bueren*, enen overlander, hiet *Hofezel*, ende als Heer *Bruusten* voirnoemt dat Huus wel beset had tooch hy in den lande van Gelre. Ende als die Hertoge *Aelbrecht* dit vernam, geboet hy heervaert, ende sende den Grave van Oestervant sinen soen mit heercracht voir dat huus, die dair voir nedersloech des Donredages na midvasten, ende dede dat Huus dagelix anstormen mit grooten Donrebussen, ende quetsede een toirne, die ant Voirborch stont, so dat hy stortede, ende daer viel een stuck van den ringmuer mede neder, so datmen besceidelike doir dat gat van buten mochte sien in dat Voerborcht. Ende ten lesten wert die Stede busse van Dordrecht geladen, ende die steen viel int Voirborch op enen berch dair vuer in lach, ende by dien vuere saten *Otte Bolcs* soon van *Driel*, ende vier mannen mit hem, die gewont waren. Die berch scoet neder, ontstack in brande, die lieden bernden dair in, ende mittien quamen die Hollanders toe, ende liepen hem dat Voirborch af, ende hielden tegen t'hoge Huus. Die ander weken opten hoghen huus, ende hieldent enen dach ende enen nacht, mer die Hollanders brochtent hem so na mit scutte, dat si nergent een veynster op houden en mochten, ende anders, also dat sy t' Huus oock niet langer houden en mochten, wair by dat sy 't opgaven opten goeden Vrydrach int jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XCVII. ende gaven hem den Grave van Oestervant gevanghen tot behoeff syns Heer vaders Hertoghe *Aelbrechts* voirsz te synre genaden. Doe tooch die edel Grave van Oestervant mit seghe ende mit love by sinen Heer vader in den Haghe, diene weerdelic ontfing op den heyligen Paeschavont, ende dair presenteerde den Grave van Oestervant sinen Heer vader die gevanghen voersz, dierre waren omtrent LXXX. Ende dair waren mede Heeren *Bruystens* voersz drie sonen, als Heer *Willam* van *Herwynde*, Heer *Johan* van *Herwynde*, ende . . . . . .

In den jare voersz corts na onser Vrouwen dach *purificatio* makede Heer *Jan* van *Heenvliet* van *Cattendyc* Baelju van Aemsterlant, van Waterlant, ende van Zeevang, ende Heer *Geryt* van *Heemskerc* een reyse tot *Hindeloep* mitter Bailjuscap voirsz, ende mitten Kennemaers ende Westvriesen, dair Heer *Geryt* voirnoemt, ende *Tyman Avun* soen van *Muden* hem heerliken quyteden, ende manliken thierden, mer Heer *Jan* voirsz be-

ginc daer luttel ere, waer by dat sy daer weynich vorderden, ende een deel luden after lieten.

In den jaer van xcvi. omtrent Sente Jacobs dach in die Somer belach die Hoechgeboren Deurluchte Vorste Hertoge *Willam* van Gelre Heren *Reynouts* huus te *Scoenvorst*, ende doe sy saghen, dat sys wel langer niet houden en mochten, begeerden sy sprake te houden mitten Hertoge voersz, dat hem gesciede. Ende doe wert gedadingt, dat sy den Hertoge voergenoemt dat voerseide Huus hem opgaven, behouden hem hairs lyfs ende huers goets.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XCVII. s'Donredachs voir Pynxteren, dat doe was den sevenden dach in Junio, wan die Grave van Cleve enen stryt mit Grave *Dirc* van der *Merck* sinen jongheren broeder, mit ten Grave van *Salweerden*, die syn Suster te wive hevet, ende is nu Grave van *Moirse*, mitten Heere van *Voorst*, mit Heeren *Otte* van der *Lecke*, van der *Lip* geboren, Heere ten Berghe, mit Heeren *Gumphert* van Alphen, Voecht van Colen, ende sine twee broeders, ende anders vele Ridderen ende knechten, die hy in synre hulpe hadde, tegen den Hertoghe van den Berch syn Oem, die dair gevangen wert mitten jongheren Heere van Gulic, Heeren *Reynout*, die na Hertoge van Gelre wert, mitten Grave van *Seyne*, mitten Grave van *Salme*, den Heere van *Hensberch*, den Voecht van *Waldorp*, ende den Heere van *Riperscheyt*, mit vyf hondert glavien goeder Ridderen ende knechten, die alle in des Hertogen hulpe voirsz waren, dair die Grave van Cleve vele goets of scattede. Ende dese stryt gesciede al vast by Cleve, geheten *in die Camer van Cleve.*

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XCVIII. geboot Hertoch *Aelbrecht* voirsz heervaert, noch om wrake syns dooden Oems, Grave *Willams* van *Henegouwen* voirsz, ende om Vrieslant te becrachtigen, versamenden syn heer tot *Enchusen* ende tot *Hoerne*, dair hy mit syns selfs lyff bleef leggen, ende sende sinen outsten soen Grave *Willam* van Oestervant mit dien heer over in die *Lemmers*, ende dair mede den Heere van *Arkel*, den heere van *Egmonden* als Hooftheren of Leydsmannen van den heer, ende daer toe Heeren *Jan* Heer tot *Brederode*, ende anders vele Baenrodsen, Ridders, ende Knapen, ende goede luden uyt sinen landen, ende oec uyt anderen landen, ende

uit

uit Engelant, mit *Syure* de *Corgewale*, mit Ridderen ende Knechten, ende Aertsiers XIV. hondert stere.

Dese edel Grave *Willam* van Oestervant mit syns Heer Vaders heer voirsz sloech sine tenten ende pawiljoenen op die *rode Geest*, ende als hy dair een corte tyt gelegen hadde, wert dair een Engelsch man stolende tegens enen Arkels man over een quaet bort, dattie Arkelsche man aldair ophielt, dair groot rumoer of quam in den heer, so dat dair veel luden an beyden ziden toe liepen, ende dair bleven an beyden ziden doot, ende veel seer gewont, waer by dattet langhe wile te mael sorgeliken stont int heer, dat sy elc den anderen opgeslegen souden hebben. Doch wortet mitter hulpe Gods ten lesten vervallen. Op een ander tyt dairna quamen die Vriesen uit *Staveren* om t' heer te bestoken, mer sy lagens neder, dair bleven doot, alsmen seyde, omtrent drie hondert Vriesen, so verslagen ende verdrenct in dien slusen aldair, so sy vluchtich worden, ende waenden te ontlopen. Onlanghe dairna quamen die van *Staveren* den Grave van *Oestervant* te genaden, gingen in syn hant, hulden hem tot syns Heer vaders Hertoge *Aelbrechts* behoeff als hoeren rechten Heer, gelyck dat mit recht behoerde. Ende also deden daerna allencken alle die landen van Oostergo ende van Westergo, uytgenomen die *Achtkarspel.* Ende Grave *Willam* settede van syn Heer vaders wegen voirsz sine Amptlude ende Dienres ende Rechters over al dair gehult was, als voirsz is, besettede sine Steden ende Sloten, als *Staveren*, dair hy Capiteyn in makede Heren *Jan* van *Brederode*, ende *Dockem*, dair hy Capiteyns in makede, Heren *Geryt* van *Heemskerck*, ende Heren *Florens* van *Alcmade.* Ende op dese reyse haelde Grave *Willam* Grave van Oestervant syn sweert, als sinen doden Oem Grave *Willam* van Henegouwen ende van Hollant, dien God sy genadich, die in voertiden ten Vriesen verslegen bleeff, ende gebalsemt lach in een clooster van Sinte Bernaerds oerde, dat *Floercamp* hiet, als hier voir in desen Croniken bescreven staet. Doe voer hy mit love ende mit sege by sinen Heer vader Hertoge *Aelbrecht*, dien hy tot Hoirne vant, bracht mit hem synen doden Oem voersz, die hy mit hem vuerde tot Aemsterdam in onser Vrouwen Capelle, daer hy laetste misse hadde gehoert voir dat hy aldair te scepe ginc, ende ten Vriesen bleef. Van dane voerden hine in

in den Hage, ende voert tot *Valencyn* in Henegouwen, daer hine eerlicke dede begraven biden goeden Grave *Willam* sinen vader mit betameliker uytvaert.
Onlange na desen begonsten de Vriesen te ontwynden niet gedenckende, noch houdende horen eet, die sy den Grave cortelick gedaen hadden, makende vast ende besettende *Molkenbuse* tegen die van *Staveren*, belagen *Dockem*, ende meenden dat te winnen, waerom die Hoechgeboren Deurluchtige Vorste *Aelbrecht* voirsz doe weder van nywes heervaert geboet, versamende een groot heer uyt sinen landen, ende uit Engelant, daer hy mede scickede te varen sinen outsten soon Grave *Willam* van *Oesterva nt*, sinen jongeren soon *Johan* Elect tot Luyc, den Heere van *Arkel*, ende den Heer van *Egmonde* mit anderen sinen Baenroedsen, Ridderen, ende knechten. Dese edele Princen voergenoemt voeren mit des Hertogen heer voirsz omtrent Meydage in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XCIX. van *Aemsterdam* tot *Staveren*, dair sy duerden omtrent ses weken lang. Daer quamen hen vele Vriesen weder in genaden, ende huldeden op een nye den Grave *Willam* van *Oestervant* tot syns Heer vaders behoeff, als haren rechten Heere, als dat mit recht behoerde. Daerna voeren sy van *Staveren* over t' wat tot *Sexbierum* an t' lant, gingen des avonts van daen tot *Holwerden*, dair sy des nachts logierden. In der nacht hadden Heer *Geryt* van *Heemskerk*, ende Heer *Florens* van *Alcmaer* aldair onderlinge twiste, so dat Heer *Florens* voirsz den voergenoemden Heere *Geryt* stac mit enen messe in syn voirhooft in der voerseyder Princen tegenwoordicheit, die dat swair namen, dat ●ch om beters willen vervallen, ende in vreden geset wert, als overmits meene last te verhoeden, want Heer *Gerrit Camminc* den selven Princen waringe gedaen hadde, dattie Vriesen ingeset hadden hem aldair te bestoken in der nachten, als sy deden. Ende Heer *Gerrit Camminck* voerseyt dede den Heeren voirsz in der selver nachte vorder te weten mit voirteykenen, hoe dat die Vriesen hem naerre ende naerre quamen. Smorgens een weynich voor daghe quamen hem die Vriesen al vaste by. Doe wert dat heer daer tegen gescicket, mer eer die sonne opginc, werden die Vriesen weder wikende. Ende op dien selven dach streken die Princen mit horen heer voersz te *Dockem*
ende

ende ontſetten die Stede, duerden daer binnen twee daghen lang. Daer en tendens ſtreken ſy ter *Luyne*, dair ſy duerden omtrent vyf weken lang. Binnen deſen dattet heer aldus treckende ende logierende was, quamen noch vele Vrieſen te genaden, die den Grave van *Oeſtervant* weder van nieus hulden tot ſyns Heer vaders behoeff, als horen rechten Heer, gelyck dat mit rechte behoerde. Oeck worden dair ſommige dorpen gebrant, die niet en wouden te genade comen. Ende die van Grueninghen quamen dair oec, ende hulden tot ſyns vaders behoeff, als horen rechten Heer, dat ſy onlanghe hielden, want eer die Grave voirſz aldair van den lande ſcheyde ontwonden ſy weder, ende vele Vrieſen mit hem, dair ſy ene vergaderinghe ende opſet mede makeden om deſen Grave mitten heere te verſlaen. Ende op Sinte Jans dach *decollatio* quamen die Vrieſen mit grooter machte tot . . . . dair ſy enen dam ſloegen over een wetering, om alſo weder over totten heer te comen. Op welcken dam een Engelsman, hiet * *Pantier*, int eerſt al te grooten manliken were dede, die tegens den Vrieſen, die aldair waren, te hant hulpe ende byſtant creech, ſo dat die Vrieſen niet over comen en conden, ende ten leſten worden ſy te mael wikende, uitgeſeit IX. of X. die daer doot bleven. Ende hier na voeren die Princen mitten heer voerſz mit ſeghe ende mit love te Hollant, mer die Heer van *Hokelem* liet dair een ſcip after mit omtrent XIX. of XX. mannen. Ende alſt heer van dane was, ontwonden die Vrieſen weder altemale, uytgenomen die Stede van *Staveren*, ſo die wel beſet was.

* Meminit Jo. à Leidis lib. 31. hiſt. cap. 16.

In den jaer dairna doemen ſcreeff CIↃ. CCCC. in der vaſten makeden die Vrieſen een vergaderinge, ende belagen *Staveren*, daer doe in lagen Heer *Florens* van *Alcmade* als een Capiteyn van der Stede, Heer *Geryt* van *Egmonde* als een Caſteleyn van den huſe aldair. Waerom Hertoge *Aelbrecht* voerſz doe corts na Paſchen ſende den Heer van *Egmonde* mit heercracht uyt ſinen Steden van Hollant over tot *Staveren*, om die voerſeide Stede te ontſetten, als ſy deden, ende quamen corts weder mit ſeghe ende mit love in Hollant. Daerna in den ſomer makeden die ghene, die van myns Heren Hertoge *Aelbrechts* wegen voirſz in *Staveren* laghen een opſet om *Molkenhuſen* te ſtormen of te beclimmen op ene morgenſtonde vroech voir

voir den daghe, mer dat ontſtont hem, overmits die Vrieſen hoeden ende wairden dair voir hielden buten *Molkenbuſe*, wair by wel ſcheen, dat ſy verbeydinghe dair of hadden. Dair wert *Walraven* van *Brederoden* ſeer gewont, ende bleef dair gevangen, die op een ander tyt lange dair na of een wyl dairna dach vercreech, ende borghe opſettede, diemen lovede opten benoemden tyt te loſſene niet veer buten *Molchuſen*. Ende als ſyn tyt was, dat ſyn borgen hem gelovet hadden te leveren, quamen ſine borgen mit hem ter ſtede, dair ſy hem ſculdich waren te leveren, ende leverden daer den genen, dien ſine gelovet hadden, ende lieten hem van dien luden quytſcelden. Ende als ſy dair of quyt geſcouden waren, ſo ontliep *Walraven* den vyanden, ende quam binnen *Staveren*. Ende dairna quam een Prieſter uit Vrieſlant mede in *Staveren*, die hem dat aldus had geraden, ende helpen inſetten.

Nu mach ic voirt ſcriven van Biſſcop *Frederic* den edelen Heer, die hem alle wege onledich makede ende becommerde mit ſynre kerken ſaken, ende mitten Heerlicheden, die ſinen Geſticht van recht toebehoirden, ende die hem ende ſyn Voirvaderen ontweldicht waren, om die weder an den Geſticht te brengen, die alſo ſtonden, datmen mit aventuren ende mit wysheden daer by comen mocht. Ende want die edel Heere grooten arbeit gedaen hadde, lyf ende goet in aventuren geſet, eer hy die Heerlicheit van *Coeverden* weder an den Geſticht brachtede. Ende om dattie eerbare Biſſcop verſtaen had, dattie Stat van *Groeningben* die Hooftſtat van den lande van Drent was, ende oec wel verſtaen had, (1) dattie van Grueningen hem in horen open beſegelden brieven bekent

(1) Faſſi ipſi id Groningani, & manu propria teſtati ad diœceſin ſe pertinere, nec alium dominum ſe habere quam Epiſcopum Trajectenſem. Teſtati id Sicco Beringa, Auctor nondum editus, Eggericus Beningha, vir nobilis, & cujus commentariis, ſed ſimiliter nondum editis, uſus etiam Ubbo Emmius, Vorperus item Thaborita, ſeu ut vocat ſe ipſum *lib.* 4. *hiſt.* Vorperus *van der Geeſt*. Thaborita enim à cœnobio, quod ingreſſus, Thabor dicto, apud Snecam. Itidem nondum viſus hic, ſed qui notabilem habet locum, quem, ut probem quod dixi, operæ pretium, ut adſcribam hic: Ita is libro IV. *Die Stichtſe Steden*, *als Utrecht*, *Amersfoort*,

bekent hadden te ſtaen in handen der kerken van Utrecht, dair die edel Biſſcop een bewaire of was van wegen des goeden

foort, Deventer, Campen, ende Swol, hebben dat qualycken genomen, dat die Grave buyten hoer consent ende wille een ſterck blocbuys makede umme Groningen daer mede te winnen, want Groningen mit an t'Sticht boorde, ende dede alle Biſſchoppen plicht ende eedt, gelyck de drie Steden van Overyſel, hoewel dat Groeningen wat umme in Vrieſlant ligt, ende ſolde daeromme geen Heer hebben dan den Keyſer, gelyck de andere Vrieſen. Nochtans hoort Groningen *mede an St. Marten t'Utrecht, als wy vinden in de Chronycken, und olde brieven. So heeft Henrick de derde Keyſer van den name Bernulpho den* XXI. *Biſſcop van Utrecht ende ſyne Succeſſoren* Groeningen *tot euwighen dagen int jaer onſes Heeren* CIↃ. *ende veertich gegeven. Groeningen was doe ter tyt geen Stadt, ende was genaemt Greenega. Na mit der tyt hebben de van* Groningen *poorten ende muren gemaket, daer veel oorloch, partye, ende rebellicheit in de Stadt Groeningen is uyt gekomen, alſo groot, dat de burgers muſten Herdeberto den* XXVI. *Biſſcop tho Utrecht Ann.* 1143. *loven ende ſweren, dat ſi voertaen umme boere Stat geen mueren ſolden maken, daer ick int derde boeck deſer Chroniken int* LX. *Capittel van hebbe geſchreven. Ende mitter tyt is deſe Stat ſo machtich ende weldich geworden, datſe al Vrieſlant tuſſchen der Eemſe en de Louwerſche, ofte Gerckesbrugge, leggende hebben onder hoer verbont ende gewelt gekregen, nicht ſonder vele oorloges ende bloetſtortinge tegen de Heerſchappen van t' lant, de onder Groeninger verbont nicht wilden weſen. Hoewel dan de Groeningers de Biſſcoppen altyt hebben gehuldicht ende geſworen, nochtans wolden ſe altyt meer privilegia ende ſingulariteyt hebben, dan de andere dre Steden van Overyſel. Oock waren ſe den Biſſcoppen onderdanich ſo vele haer ſelfs gelevet, ende nicht meer. Omme deſſe ende andere oorſaken heſt nu twiſt ende queſtie onder de Stichtſe Steden geweeſt. De van* Utrecht *ende* Campen *wolden Groeningen untſetten, ende den Grave uth den velde ſlaen, daer he lach, ende makede een huys op haer bodem ende grunt, t'welck hoer nicht ſtonde tho lyden.* Deventer *ende* Swol *en wolden geen krych ende oorloch om der Groeninger wille annemen, ſeggende dat de Groningers niet by hoer raet wolden doen, hebbende wth hoer eygen vermetelheyt veel oorloch op hoer hals gehaelt. Dit heſt al tho mael* Fredericus *van* Baden *Biſſchop hemelyck agiteert ende belettet, datmen Groningen nicht ſolde untſetten, want Hertoch Georgen ſyn neve was, ende daeromme voor goet aenſach, dat de Hertoch Groningen kreech &c.* Ut autem nihil certius, quam quod pars olim diœceſis urbs etiam Groninga, ut & latius id oſtendi ad Anonymum à me editum Ann. 1690. ſic viciſſim nihil certius, quam quod etſi ejus pars, adactis etiam Groninganis in verba Epiſcopi

 ſolen-

den Sinte Martyns ende des stoels van Romen. Hierom dede die wise Here te weten die van *Grueningen*, dat sy by hem quamen,

solenni ritu, vixerint tamen ipsi & rem gesserint ut αὐτεξούσιοι, nec Antistiti nec Præfectis multum dicto audientes, plane ut Ultrajectini. Nec Groningæ Antistiti plus juris, quam datum ei Ultrajecti. Jus dicendi Prætorem ei, & præterea vix quicquam, quemadmodum & Ultrajecti. Quod autem miretur quis, nec Groninga habebat jus gladii, nec habebat Episcopus, sed ecclesia Trajectensis, quæ plerumque id urbi aut locabat, aut in feudum dabat aut emphyteusin, & plerumque etiam in annos centum, ut dixi *lib. de jur. glad. cap.* 28. Operæ pretium est ut addam hic ex commentariis Sicconis Beringa, insignem locum, qui huc facit: *Die Bisscop*, inquit, *van Utrecht hadde geene gewelt, noch overheyt, ofte gebodt over die Stat van Groningen, dan se mosten alle hondert jaren van den Bisscop belenen dat overste gerichte, so datse mochten richten toe hals ende hovede, daer settense enen Schulte toe binnen oere Stat, de dat laetste oordeel gaf van wegen des Bisscops over de misdadige luiden, die den doot verdient hadden. Daer over hadde de Bisscop jaerlycks uitter Stat Groeningen toe jaergelt acht en twintich Fransche schilden, en dese beleninge was verlopen van dat honderste jaer al hen datmen schreef* CIↃ. IↃ. XIII. *Ende in dat dertienste gescach dese beleninge weder. Oock hadde de Stat van den Bisscop beleent dat Schultampt van Haren, daer gavense jaerlycks voor hondert Rynsgulden. Daer werense van schuldich* DCC. *Rynsgulden van achterstallen. So wort dat gededinget, dat de Stat solde geven tot de* DCC. *Rynsguldens* IↃ. *Rynsguldens. So datse den Bisscop solden geven* CIↃ. IↃ. *Rynsguldens op twee termynen toe betalen, de helfte toe midwinter, ende ander helfte toe Meye &c.* Quod autem datum hic illud dicitur à Frederico van Blanckenheim, ratio est, quod is primus qui à majori ecclesia facta permutatione jus gladii in se transtulit, & quo firmior permutatio esset, ab Archiepiscopo Coloniensi (nam is metropolitanus) eam voluit roborari. Literas de eo utriusque inveniet lector, si res tanti est, ad Anonymum, quem dixi. Scio hodie Groninganis sic se olim habuisse rem fides fieri vix potest, restringentibus sed frustra jus ecclesiæ Trajectensis ad Præfecturam Selwerdiæ, quicquid dictum de Groninga de ea ratis accipiendum. Sed contrarium ut ostendam, & de utraque id accipiendum, addam chartam adhuc ineditam Ann. 1405. cujus hoc est initium: *Dit is die dedinge van der zuene, die gedadinckt is tusschen minen Heere van Utrecht aen die ene syde, ende der Stat van Groningen, ende den lande van Vrieslant, die in der vete geweest hebben aen die ander syde. Int eerste dat de Stat van Groningen sal overgeven minen Heere van Utrecht die gerichten ende Heer-*

quamen, ende deden den goeden Sente Martyn, ende hem, dat ſy ſculdich waren te doen, hy woude hem een goet Heer weſen. Dair dage of gemaket worden, ende die gehouden, dair niet of en quam. Ende doe die voerſienige Heer verſtont, dat ſi dair niet aen en wouden, mer bliven op hem ſelven, als ſy voir gedaen hadden, doe dochte hy dair moſte meer toe gedaen weſen, ende dede begripen op een myl na *Grueningen* een ſtede, die hem angelegen was, ende dede die begraven mit groten graven, ende bereyden mit ſware bolwercken, ende dair blochuſe in maken, ende leyde dair veel luden in, om hem dair mede te benemen, dat ſy deſe landen als Hollant, ende Gelrelant, te lande niet gebruken en mochten, of ende an comen. Ende doe dit een tyt aldus geſtaen had, ende Biſſcop *Frederic* ſach, dat hy *Grueningen* alſo niet bedwingen en mochte, nam raet ende hulpe van ſinen Steden, ende bereide hem daer toe die Stede te beſitten, als hy dede. Ende doemen een ſcreeff omtrent Sinte Jacobs dach, ende

Heerlicheden geheyten die Heerſchap van Zelwerde, alſo als die Stat die in pachten gehadt heeft van der kercken ten Doem t'Utrecht. Item ſo ſal myn Heere die Stat van Groeningen verpachten dat gerichte binnen der Stat, alſo te verſtaen, dat ſy dat hebben ſullen binnen der mueren, ende voert zuytwaerts buten der Stat, thent der Stede toe, daer men dat Vredecruys in voertiden placht te ſetten in den vryen marct, ende voert als dat van outs gegaen heeft ten Ooſten, ten Weſten, ende ten Noorden. Item ſal die Stat van Groeningen minen Heere overleveren ſulcke brieven, als ſi hevet van den Gerichte van den Capittle ten Dom voorſz, ende myn Heere ſal der Stat weder leveren zulcke brieven, als ſi hevet van den Gerichte van den Capittle ten Dom voorſz, ende myn Heere zal der Stat weder leveren zulcke brieven, als hy den voorſz Capittel daer op weder hebbe gegheven. Item die Stat van Groeningen ſal minen Heere voerſz geven voor dat voorſz gerecht to Groeningen XXVIII. *oude Vranckrycſche ſchilden des jaers, of payement daer voor, te betalen tot Coeverden jaerlicx op Sinte Michiels miſſe na forme des Capittels brieve, ende die bode die de pacht betalen zel, die zel veylich weſen uyt ende te huys. Item zellen die van Groeningen dat zelve gericht verſoeken van minen Heere ende ſinen nacomelingen tot elcken twintich jaren, ende tot elcken hondert jaren, na forme des voorſz Capittels brieve. Item de Stat van Groeningen mach nemen tot enen Scolte enen van haren Borgeren, wien dat ſy willen, ende die ſal ſinen eet doen voor myns Heeren Amptman in den gerechte van Zelwerden, ende die ſal den eedt ontfangen van myns Heeren wegen &c.* Add. Joan. à Leidis *lib.* 31. *hiſt. cap.* 59.

ende die edel Heere ſyn Ridderen ende knechten een deel ende uit ſinen Steden verſament had, toech hy dair mede voir *Grueningen*, ende belach die zide van der Stat ter Drentwaert, ende ſloech daer neder, dede bolwercken maken, ende bewairde hem daer mede, ende die geen die mit hem aldair gecomen waren, dede ſyn buſſen bereiden, ſcoet daer mede, ende die geen die mit hem aldair gecomen waren, ende die uter Stede ſcoten weder. Ende doe die Vrieſen vernamen, dattie ontſiende Heer voir Grueninghen lach, quamen mit grooten hopen in Groeninghen, die dair omtrent geſeten waren, om die Stede hem te helpen houden. Ja ſy waren dicke alſo ſterck, als die Vrieſen dair quamen, als die edel Biſſcop was, die dair voir lach, ende wachte menichwerff dair op dach ende nacht, ende waenden mit hem geſtreden te hebben, ende alſo ten eynde te comen. Mer hoe ſterc ſy waren, of hoe dicke ſy die poorten opdeden, alſo vroech als ſy dan vernamen, datmen hoir wachten, ende mit hen ſtriden woude, togen dan weder in, ende dit duerde omtrent drie weken. Ende als die ontſiende Heere ſach, dat hy der Stede niet doen en conde, want ſy dagelix geſterct worden van provanden ende van luden, die hy niet benemen en conde, brac op mit ſinen goeden luden, ende tooch weder ten Geſticht waert, ende dede beſetten dat blochuys, dat hy dair hadde doen maken, datmen die *Blancke Weert* hiet. Oeck dede die wiſe Heere die weghe bewaren, dairmen in der *Drent* mocht comen, ende dede die mit luden beleggen voir inriden, ende daerna wertet gededingt.

In den ſelven jaer doemen ſcreeff CIↃ. CCCC. ende een, wert *Jan* Heer *t'Arckel*, tot *Pierlepont*, ende des lants van Mechelen vyant des Hoechgeboren Deurluchtigen Vorſte Hertoghe *Aelbrechts* van Beyeren, Grave van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant &c. dair hy ſyn ontſeg brieven op ſende op die *Nyeborch* by *Alcmaer*, ende maecte een reyſe op *Oudewater*, ende waenden dat gewonnen te hebben mit vrienden, die hy dair binnen hadde, dat hem ontſtont, overmits dattie gene, die hem dair toe geholpen ſouden hebben, dat op die tyt niet toe brengen en conden, wantmen gewair wert, dat die doire, die in den *Dulen* gaet, men des nachts open vant, diemen alle nacht plach te ſluten, ende die doir ſtaet in der

Stadt

Stadt muir, daer luden om ruymden, doemens gewaer wert, ende na gevangen worden, die 't lieden, dattet gesciet soude hebben, dair t'Utrecht over gerecht wert. Ende doe die Heer van *Arkel* vernam, dat van dese reyse niet comen en mocht, tooch hy mit in *Alblasser weert*, ende bernde dair, veng ende sloech dair arme luden, ende tooch weder in *Sloten*. Te dien selven tiden ontseide hy oock den Hoochgeboren Vorste *Willam* van Beyeren, Grave van Oestervant, dien hy sine ontsegbrieven mit sinen messelgier sende in syn tegenwoerdicheit, dair doe by was syn sweder den Hoechgeboren Deurluchtigen Vorste, Hertoghe *Philips* van Burgoengen, Grave van Vlaenderen &c. tot Kinoyt in den Hof van Henegouwen.

Ende als dese Grave *Willam* van Oestervant die ontsegbrieven ontfangen hadde, dede hy dien messelgier te gemacke doen, ende ginc doe te rade mit sinen sweder den Hertoghe van Burgoengen voirsz, ende als hy dair mede wel beraden had, ende die Messagier van *Arkel* weder voir hem quam om oirlof an hem te nemen, vragede hy hem; *Bode habstu wel te gemacke geweest*. Die Bode antwoorde, *Ja ic Heer*. Doe begaefde hy den bode rikelic en seide, *Bode wes vrolick, du hebste ons lieve mare gebracht: Dyn Heere is nu onse viant geworden, ende nu statet an ons, wanneer wy syn vrient worden willen.* Welcke homoet ende vyantscap den Heere van *Arckel* namaels tot grooten dragen quam, alsmen namaels wel hooren sal. Hierna haeste hem Hertoge *Willam* te comen by sinen Heere vader Hertoge *Aelbrecht* in Hollant. Doe geboot die Hertoge voirsz heervaert, versamende een schoon heer van sinen Baenroedsen, Ridderen, ende knechten, ende goede luden uyt sinen goeden Steden ende lande, die hy mit sinen soen den Grave van Oestervant sende in den lande van Arkel. Ende om desser saken wil wert die Hoechgeboren Grave *Aloff* van *Cleve* vyant des Heeren van *Arkel*, quam mit enen suverlicken heer van Ridderen ende knechten, ende goede luden by den Grave van Oestervant in den lande van *Arkel* in dien tiden, als t' coern op syn scoenste staet, ende versochten aldair den Heere van *Arkel* mit rove ende mit brande, verderfden ende vernielden dat scoenste coorn op den velde, datmen dencken mocht. Ende als die Heeren dit gedaen hadden togen sy van dair elck tot haren sloten wert. Ende als die Heere van *Arkel* sach, dat

alle ſyn lant buten ſloten verbernt, ende verwoeſtet wert volgede hy den Hollantſchen heer na mit ſynen hoop tot buten Vyanen toe mit ſynen ontwonden bannier, ontboet den Hollanders, die doe die † afterhulde hielden, als die van Hairlem ende van Amſterdam, ende voir Vyanen opt ſant ſtonden op te ſcepe te gaen, dat hy op dien dach aldair mit hem ſtriden woude. Doe quamen die van *Leyden* ende *Beverwyc* weder op t' lant mit horen banieren by dien van Hairlem, ende van Aemſterdam, ende meenden mit den Heere van *Arkel* geſtreden te hebben, dat niet en geſciede, mer die Arkelſche ſcoten mit donrebuſſen, die doch gene ſcade deden int heer, ende hieldent doch al vaſte, dockelende om t' heer allencken neder trecken. Ten leſten wort dair een Arkelſche man dootgeſlagen, ende die Hollanders ſtreken ſtoutelic tegen den Heere van *Arkel* an om met hem te ſtriden. Doe wert die Heer van *Arkel* vluchtich, ende ſyn banier wort na hem uyt den velde geſleept. Grave *Willam* van *Oeſtervant* dachte altoos om den grooten homoet, die de Heer van *Arkel* ſinen Heer vader ende hem gedaen hadde, om hem dat alſo t' huus te brengen, dats den Heere van *Arkel* en ten ſinen langhe gedencken mocht. Hierom verſochten Hertoge *Aelbrecht* ende Grave *Willam* ſinen ſoon voerſz an der Stat van Utrecht, dat die hair hulper werden woude opten Heer van *Arkel*. Ende Hertoge *Aelbrecht* ende Grave *Willam* voirſz wouden der Stat alſo te bate comen in horen gebreken ende afterweſen, die ſy hadden an den Heer van *Arkel*, dats die Stat mogelic te vreden weſen woude. Hierom ſcickede die Stat van Utrecht hoir vrienden bi der Heren vrienden voirnoemt om te weten, oft geſcien ſoude, mit wat manieren ende voirwaerden dattet ſoude weſen. Dair wortet aldus verſproken; Wair dat ſake dat die Stat van Utrecht vyant werde des Heren van *Arkel*, ende het dan namaels geſoent werde, dattie Heren voerſz dan niet ſoenen en ſouden, ten wair by wille ende conſent der Stat van Utrecht, ende wantmen die Heerlicheden van *Hagenſteyn* ende van *Haeſtrecht* van oude tyden ende van langhe jaren van den Geſticht ende van de kercke van Utrecht gehouden had, die die Heere van *Arkel* mitten *Lecſtroom* an hem gebrocht hadde, dairom bedingde die Stat van Utrecht dat mede mit horen Rade, ſo wanneer ende tot wat tiden die Biſſcop dat hielt

† afterhude.

hielt mit VII. stolen, dattie Heerlicheden voirsz mitten stroom van der Lecken hem ende sinen Gesticht toebehoerden, so soude die Bisscop van dier tyt voert die Heerlicheden dair of vrilic gebruken. Doe bedingde die Stat van Utrecht, by aldien dattie van Lederdam mitten huse den Heere van *Arkel* of gewonnen worden, datmen dan dat lant van der *Lec* den Bisscop van Utrecht vrilick soude laten gebruken, want tie Heer van *Arkel* die Heerlicheit van den Gesticht te leen hielt, ende hier op namen der Heren ende Stat vrienden hoir beraet, elc by horen Heren dat te brengen, ende na den berade weder by een te comen. Also dattie Raden elc mit horen Heren ende vrienden bespraken, ende die van Utrecht doe sy 't hoorden, en wouden hem alleen niet beraden, want die sake lastich was, ende tot grooten dragen na mochte comen, ende maecten een gemeen vergaderingh in allen gilden, ende gaven hem die sake te kennen, ende dat ongelyck, dattie Heere van *Arkel* tot veel tyden der Stat ende den Borgeren gedaen hadde, ende noch dagelycx den lude dede, die bi der *Lecke* voeren, ende die Stat wouden soeken, mit onrechten tollen, die hy den luden of nam, dair syn ouderen nye tol en hadden, dat den gemenen volc seer verdroot, ende bevolen den Rade out ende nye dat best dair in te doen. Ende die Raden van beyden siden quamen weder by een, ende elc gemachticht, also 'et versproken was, overdroegen ende sloten te samen, dattie Stat van Utrecht in der veden comen soude, ende vyant worden des Heren van *Arkel* op alsulc deding als voer geraemt was, ende dair werden brieven of gemaect. Ende doe die ontsiende Vorsten overdragen waren mit der Stadt van Utrecht, ende die brieven an beyden syden besegelt ende overgelevert worden cort dairna ontrent Sinte Jans misse in den somer int jaer ons Heeren CIↃ. CCCC. ende twee, versamenden die Mogende Vorsten een groot heer van Ridderen ende knechten, ende veel luden uyt den Steden ende lande van Hollant ende van Zeelant, ende togen dair mede voir *Gorinchem*, ende belagen dat huus mitter Stede, dair die Heere van *Arkel* selve binnen was. Ende als die Stat van Utrecht vernam, dat die ontsiende Heren in den velde lagen, ende *Gorinchem* bestelt hadden, worden sy viant des Heren van *Arkel*, ende besaten hem daer toe mitter meeste haesten bi den Deurluchti-

gen

gen Vorſten te weſen in den velde, ende onlange dairna doe ſy bereit waren togen derwaert, ende quamen bi den Vorſten, als ſy geſeit hadden, ende ſloegen daer by neder. Ende Grave *Alof* van *Cleve* ende van der *Merc*, doe hy 't vernam, dat die Heren in den velde waren, quam mit veel Ridderen ende knechten den Vorſten te bate, ende ſloech daer by neder, ende cort dairna quamen die Zeelander an, alſo dat Gorinchem doe belegen wert. An die een ſide dair *Gorinchem* ſtaet, dair waſt eerſt ſorgelic te begripen, overmits dat die van den huſe ende van der Stede ſeer wel beſorget waren mit veel ſteenbuſſen groot ende cleyn, ende mit veel reeſcappen, die dair toebehoirden mit veel goede luden van Ridderen ende van knechten, ende anders mit al datmen behoeven ſoude alſulken Borch ende Stede mede te bewaren. Ende doe die Mogende-Heren hem ende hoir vrienden voir die buſſen bewaert hadden, des groot noot was, want die van der Borch ende van der Stede int eerſte beghin al te ſeer ſcoten, doe deden die Vorſten haer buſſen bereiden ende ſtellen op die groote Borch, diemen mit clenen buſſen niet doen en conde, ende deden oec buſſen leggen, daermen mede in die Stat ſcoet. Daer wert ſeer ende vele geſcoten van beyden ſyden, ende die groote buſſen, die geſtelt waren op die Borch te ſcieten, dair ſcoetmen mede op dat Huus alſo langhe ende alſo vele, dattet huus ontwee geſcoten, ende verderft wert, dat een die ſterckſte Borch hiet, die beneden *Colen* ſtaet, ende binnen dier tyt, datmen voir *Gorinchem* lach, plagen die van *Gorinchem* by wilen uyt te comen, ende dat heer te verſoeken, alſo dattet geviel tot tween tiden, dat ſy uter Stede ende van den Huſe quamen, eens daer die van Dordrecht laghen, ende vochten die aen, ende vinghen daer *Walraven* van *Bredtroden*, die die van Dordrecht te bate quam, doe ſy beladen waren. Ende ter ander reyſe togen ſy dair die Zelander lagen, ende vingen daer Heeren *Florens* van *Burſell*, ende vele goeder lude tot hem. Ende want Heer *Jan* van Beyeren Electt van *Ludic*, doe ſoon te Hollant, hier lede toe was, ſo plagen ſyn vrienden van ſynre wegen dair ſeer om t'arbeyden, om dat oorloge neder te leggen, ende vervolchden dat alſo lange ende alſo veele, dat ſy 't ſtaende brochten, ende geſuent wert, daer die Here van *Arkel* veel willen in bedingde, want hem alle

ſyn

fyne Sloten ende Heerlicheden bleeff, ende fcatte alle fyn gevangen, daer hy veel goets ende have of creech. Ende men feide doe, dattet *Willam* van Beyeren, Grave van Oeftervant, doe outfte foon van Hollant, leet was, ende moftet liden, overmits dat Hertoge *Aelbrecht* fyn Heer ende fyn vader an der foene woude, die hy in geenre mate vertoernen en dorft noch en woude. Oeck waft der Stat van Utrecht leet, dattie foen alfo gefciede, ende den Here van *Vyanen* desgelycs. Ende doe 't aldus gefoent was, had doe die Heere van *Arkel* hem bekent, ende God onfen Heere gedanct der grooter genaden, dair alle goet of comt, toe geholpen had, ende had hem gefaet die ontfiende Vorften, daer hem God of gevryt had, te danck te wefen, ende mit fine naburen goetlic hadde willen ommegaen, fo had hy een ontfiende Heer gebleven, dat hy niet doen en woude, want hem dacht, dattet alle verdriet overgecomen was, ende fcreeff onlang dairna enen brief an der Stat van Utrecht, ende begeerde daer mede van der Stat te weten, weder die Stat mede in der foene wefen woude, of en woude, ende datmen hem rechtevoert een antwoort daer op font, of hy woudet voir vede houden, ende mittien fcriven maectet die Heere van *Arkel* weder gaende, ende wort weder oorloghende mitten Heere van *Vyanen*, ende mitter Stat van *Utrecht*, die dat oorloge mit hem voerden een jaer lang of langer op hairs felfs hant, ende verfochten den Heere van *Arkel* binnen der tyt, ende togen voir *Gorinchem*, dair hy felve binnen was, ende bernden dat coern, dat buten opten grave ftont, dattie voncken in *Gorinchem* vlogen, ende deden hen doe ende tot meer tiden al te grooten fcade, ende hielden dat lant van *Arkel* den tyt voerfz, datter hem geen nutfcap van comen en conde van dat buten floten was, ende die Heere van *Arkel* dede weder fcade in den Sticht bi den *Lecftroem*, daert hem beuren mocht, ende bernden den *Nye weert*, daer Bifcop *Frederic* van *Blanchenhem*, doe hy 't vernam, feer qualic in te vreden was, dat den Heer van *Arckel* hem dien homoet dede, want hy fyn viant niet en was. Ende binnen defer veden al in den jare ons Heren CIↃ. CCCC. ende IV. op Sinte Lucyen nacht fterf Hertoge *Aelbrecht* van Beyeren, Grave van Hollant &c. faliger gedachten, na dat hy die Graeffcap van Hollant eer-

liken berecht hadde ende geregiert so Ruwaert ende so recht Heere omtrent XLVI. jaer.

Hertoghe WILLAM VAN BEYEREN *die* XXIII. *Grave te Hollant.*

Als Hertoge *Aelbrecht* voirsz is aflivich worden, so is syn outste soon *Willam*, die voir was Grave van *Oestervant*, ende na Palensgrave opten Rhyn, ende Hertoghe in Beyeren, geworden die XXIII. Grave te Hollant, een vroom Heer, manlic, ende seere wys, als men nae wel vernemen sal. Item in den jaer ons Heeren CIↃ. CCCC. ende V. ende het noch was in der veden tusschen den Here van *Arkel* ende der Stat van Utrecht, quam Heer *Willam* van *Tsendoren* mit een deel luden uit *Gorinchem* ende wan *Worinchem*, dat doe stont in Hertoge *Willams* hant van Beyeren, Grave van Hollant voirsz, ende sloegen dat volc uyt, ende voerden dat goet binnen *Gorinchem* boven der soenen, die *Jan* van Beyeren Electt tot *Ludic* voirmaels gededingt had tusschen der Graeflicheden van Hollant, ende den Heer van *Arkel*, als hier voir gescreven staet. Ende als Hertoge *Willam* vernam, dat *Woudrichem* gewonnen was, verdochtet hem, ende wert toernich, dat hem gesciede boven der soenen, die syn broeder van Ludic gededingt had, ende dacht hy soud den Here van *Arkel* te huus brengen, of hy woude dair voir liden, ende maecte weder vrientscap mitter Stadt van Utrecht, in alre maten, als die Stat eerst mit hem ende mit sinen Heer vader overdragen waren, doe die Stadt in der veden quam. Ende in den selven jaer onlanghe na Paschen vergaderde Hertoge *Willam* een deel goeder luden van sinen Ridderen ende knechten, ende uit der Stadt van Utrecht, ende tooch dair mede voir *Hagesteyn*, ende (1) voir *Eversteyn*, ende betymmerde beyde die sloten, mit drien Blochusen, ende dat een Blochuus wert geset voir *Eversteyn*,

(1) *Distabant castra hæc ab invicem per spatium quartæ partis unius miliaris, sed Eversteyn pro nunc absorptum est à fluvio Lake.* Jo. à Leidis 32. *hist.* 4. Nec castrum tantum Hagesteyn, sed & opidum cum suburbio, & incolæ ejus opidani. Idem *lib.* 31. *cap.* 61. *castra metati sunt ante opidum Hagesteyn &c. infestaverunt autem opidanos acriter nimis &c.* & mox: *Tandem suburbio totaliter inflammato* &c. Vid. *lib. de jur. glad. cap.* 12.

steyn op der Lecken, ende wert die Lecke overgepaelt, om te benemen, dat hem geen provande bi den stroom gebrocht soude werden, ende op die palen werden namaels horden geleyt, dairmen over ginck. Ende die ander twee Blochusen werden om te lande wert geset, ende dair worden graven gegreven van den enen Blochuse totten anderen, om datmen niet lichtelic van beiden sloten op ende off en soude comen, ende dat Huys te *Eversteyn* lach van der Stede ende van den Huse te *Hagensteyn* licht een vierendeel van eenre milen. Ende op den Lecstroom mit den Borch van *Eversteyn* dwanc hy den coopman ende alle die dair bi den stroom voeren, ende dair mosten die Clevesche vertollen. Ende doe die Blochusen gemaect ende gevestet waren, wordense beset mit goeden geraden luden van Hertoge *Willams* wegen, ende van der Stat wegen voirsz, ende lietent doe daer mede staen, ende togen dair alsso uten velde. Ende want die Heere van *Arkel* in der veden tusschen hem ende die Stat van Utrecht grooten scaden tot veel tiden in den Stichte dede, ende gedaen hadde, ende hy nochtant des Bisscops vyant niet en was, noch die Bisscop die syn, ende oick niet of liet in den Stichte te scadigen, dat den edelen Heere al te seer verdroot. Hier mede vertoernde hy den ontsienden Bisscop. Ende doe die Heeren van Utrecht vernamen, dattie Heere van *Arkel* hem niet en ontsach horen Heer te scadigen, ende van daghe te dage dat meer dede, so vervolcheden sy 't by den vromen Bisscop haren Here, alsso ver, dat sy wel verstonden, dat hem leet was, dattie Heere van *Arkel* hem dat gedaen hadde, ende vervolchden dat voert an horen Heere, ende an Hertoge *Willam* van Beyeren alsso lange, dat sy die Vorsten by een te Vianen brochten, ende overdroegen aldair samentlic, dat sy beyde *Hagesteyn* ende *Eversteyn* besitten wouden, ende namen enen sekeren tyt hem elc te besaten, ende dan in den velde te comen. Ende Bisscop *Frederic* wert vyant des Heeren van *Arkel*. Doe dede die Heere van *Arkel* syn Sloten provanden, als hy eerst mocht, ende scicte goede luden in den Sloten te bewaren, die hys gelovede. Ende in den selven jaer des daghes voir Sinte Laurens avont, ende die Heren haer vrienden by een hadden, togen doe in den velde, elc met den sinen, ende Hertoghe *Willam* bestalde *Hagesteyn*

beide die Borch, ende die Stede, ende Bisscop *Frederic* besat *Everſteyn*, ende voir enich werc, datmen dair begreep, so worden die Bolwerken gemaect om die luden te beter te bewaren. Ende Hertoge *Willam* voirsz plach een sac te dragen om den hals mit sinen Ridderen ende knechten, ende was na een twy gemaket, ende voir mit enen hecke gesloten, dairmen den twy af ende an dede, ende dat sac hadde die Hertoge gedragen lange wyl, eer hy voir *Hageſteyn* quam, ende int gemeen wistmen niet, wat die twy beduden mocht. Ende doe die ontsiende Heer voir *Hageſteyn* een corte tyt gelegen hadde, doe mochtmen mercken, wat die twy bedudet hadde, want die mogende Vorst dede halen alle die langhe willighen, diemen crigen conde, ende die Stede ende dat Huus al om begraven, ende lange willigen twyscaft al om den grave setten, ende dair binnen mit eerden ende mit risen opvüllen, ende besloot binnen den twy die Borch, die Stede, ende al dat dair binnen was, also dat si uyt noch in en mochten, ende die twy en stont niet verre van den Huse noch van der Stede, ende die twy wert mit groote hoede nacht ende dach bewaert, om dattie geen die dair binnen waren dair bliven mosten, ende daden dat Huus ende die Stede mit grooten Steenbussen seer schieten voir ende na, ende die van den Huse ende uter Stede scoten sonderlinghe seer weder uit, ende deden groten scade in den heer, ende alre meest doe men den twy begon te maken.

Nu wil ic scriven van Bisscop *Frederic*, ende van den sinen, die voir *Everſteyn* lagen die niet en vierden, mer arbeyden altoes om den vianden lede te doen, ende om bi den huse te comen. Ende want aen die een side van den Huse een hooch lant lach, so wort Bisscop *Frederic* te rade mitter Stat van Utrecht, ende by goetduncken van goeden Veerluden, datmen aen d'een syde dair 't hooge lant lach soude maken vyf Slusen, ende die eerde dair uyt altoes uten Huse over te werpen ten huse waert an, ende wanneermen also drie voet of vier gewonnen had mitter eerde over te werpen, so plachmen houte gebeynden dan dair te setten, ende als die gebynden also twee of drie geset waren, so plachmen die beside mit risen ende mit eerden te cleden voir dat inspeten des noot was, want sy groote Steenbussen hadden, ende boven dectemen die

die gebynde mit horden voir dat fprenghen mitten boghen. Ende in defer manieren worden die Slufen gemaket den grevers ende den luden te befcermen, ende om bewaert te wefen mede bi den hufe te comen. Ende men mach wel dencken, dat die wercken nacht ende dach bewaert moften wefen, want die wercken niet veer van den Hufe en waren, ende alle daghe hem naerre gebrocht werden, dair die Stat van Utrecht den coft of dede van den flufen te maken, ende voirt brenghen, ende oic mede den laft van den flufen ende van den grevers nacht ende dach te waernen, ende die van Utrecht en rufteden niet mit arbeyden altoes bi den hufe te comen, ende brochten ten leften mit grooten coft ende arbeyde die een flufe op haren uterften graven, ende wonnen hem die of, ende onder 't bolwerc van den uterften grave, dat der vyanden geweeft hadde, dede die Stat van Utrecht mit hufen ende mit loodfen te tymmeren, ende dair worden een deel goeder mannen in geleyt, die optie vyanden waečten, ende dat was alfó na den hufe, alsmen mit enen clenen fteen overwerpen mocht, ende dit doechden die van den Hufe al te node, mer fi en condens hem niet geweren, noch benemen. Ende doe die van den Hufe fagen die neerfticheit, die die Stat van Utrecht dair in befichde, ende fy geen ontfet en wiften, ende den Heer van *Arkel* hoir geftant hadden laten weten, fo begeerden fy an den ontfienden Biffcop ende ander Stat, datmen fprake mit hem houden woude. Dat gefciede tweewerf of driewerf dair nochtans niet of en quam. Ende dairna begeerden fy fprake, doe wert hem gefeyt; *Ghy weet myns Heeren meyninghe, ende der Stadt wael, ende en wildy dat niet doen, fo en can dair geen deding in baten.* Doe begeerden fy datmen mit hem fpreken foude, als gefciede. Doe wertet gededingt, dat fy den edelen Biffcop fouden opgeven dat Huus tot *Everfteyn* mit alfulker haven, als die Heere van *Arkel* dair op hadde, ende fy fouden afgaen elc mit alfulker haven, als fy dair op hadden, ende foudent houden mit horen ede, dat die have hoir waer, ende die Heer van *Arkel* voir dair niet an en hadde fonder argelift, ende fy fouden oervede doen, ende dair brieven of gheven nimmermeer tegen Hertoghe *Willam* ende finen lande te doen in geenre wys, noch tegen Biffcop *Frederic*, noch tegen der Stat van Utrecht, noch tegen den Sticht van

Utrecht. Ende by rade van den Deurluchtigen Hertoghe *Willam* wert deding gesloten, ende twee daghen voir Sinte Lucyen dach wert den ontsienden Bisscop dat huys opgegeven in der manieren voirsz. Ende also cort als die have van den huse was, wert dat Huus angesteken mit enen brande, ende daerna rechtevoert gebroken ende neder geworpen.

Nu waert onrecht dat ic swege van Hertoge *Willam* den vromen Vorst, ick en soude voirt scriven van den grooten dinghen, die hy voir *Hagesteyn* begonnen hadde, ende van den groten arbeyde, die hy enten sinen deden, om wil van den Slote, ende van den luden te hebben, wantmen dach ende nacht niet en vierde die van binnen te beswaren mit alle datmen mocht. Ende doe die uter Stede vernamen, dat *Everfteyn* opgegeven was, ende des Bisscops ende der Stat banieren opten huse sagen steken, ende onlanghe dairna dat Huys te *Everfteyn* sagen bernen, doe wert goet raet mit hem duer, want sy sagen wel dat daer doe geen troost en was om hem te ontsetten, ende sy en mochten den ontsienden Vorst t'Huus noch Stede niet langer onthouden. Hierom begeerden die van den huse ende uter Stede, datmen sprake mit hem houden woude. Dat gesciede, ende sy boden den Deurluchtigen Vorst Huus ende Stede op te geven, behalven hoirs lyfs ende hoirs goets, ende alsulke have, als sy dair hadden, dat hem niet gescien en mocht, ende onlange dair na, want sy sagen, dat sy niet bet en mochten, so gaven sy op die Borch ende die stede behouden hem hoirs lyfs ende anders in des Hertogen genade. Ende dat gesciede des avonts voer Sinte Thomas avont in den selven jaer, ende also drede als Huus ende Stede geruymt waren van den gevangen, ende van den have, dat daer binnen was, worden huus ende Stede aengestoken mit enen brande, ende onlange dair na neder geworpen, ende te gronde gebroken, ende aldus heeft Hertoge *Willam* den Heere van *Arkel* weder t'huus gebracht den grooten homoet, dien hy hem ende sinen Heer vader gedaen hevet, ende Bisscop *Frederic* ende der Stat van Utrecht hebben den Heere van *Arkel* oock vergouden die groote smaet, die hy hem gedaen hadde. Ende al was *Everfteyn* voir opgegeven, Bisscop *Frederic* bleef leggen in den velde metten sinen, ende metter Stat van Utrecht ter tyt toe, dat *Hagesteyn* gewonnen wert, ende men sal weten.

ten dat *Everſteyn* ende *Hageſteyn* niet lange gewonnen en waren, die Lecke en wort groot van den opwater, dat die palen daer die Lecke mede overpaelt was, mits den laſt van den water wech dreven, ende had dat XIV. dagen eer geſchiet, die Sloten hadden beyde ontſet geweeſt. Ende na dat *Everſteyn* opgegeven ende gewonnen was ontboot den Hoochgeboren Biſſcop by hem te comen een deel van ſine Prelaten ende Canoniken van den vyf Godshuyſen, ende beval hem mede te brengen alſulc betoen, alſt Geſticht had van der Heerlicheden van *Hageſteyn* ende van *Haeſtrecht*, gelyc dat geſciede. Ende doe die voorſienige Heer ſyn Prelaten ende Canoniken by hem hadde, ende dat betoen mede, ende dat mit ſinen vrienden dair beſien hadde, ontboot die eerbaer Biſſcop den Deurluchtigen Vorſt Hertoge *Willam* voir *Hageſteyn*, dat hy ſyn vrienden by hem ende ſine Prelaten ſcicken woude voir *Everſteyn* op enen ſelven tyt hem benoemt, Biſſcop *Frederic* woude ſyn gehout dair doen mit ſinen Prelaten van den lande van *Hageſteyn* ende van *Haeſtrecht*, als die Stat van Utrecht dat bededinct hadde. Ende doe die tyt quam, datment t' gehout doen ſoude, was Biſſcop *Frederic* bereyt mit ſinen Prelaten en Canoniken, (1) ende hieltet mit VII. ſtolen, dattie Heerlicheden van den Lande

(1) *Mit ſeven ſtolen*, id eſt, ſeptem Prælatis, quibus ſtola in collo. Stola idem, quod ſtolatus, ut ſupra ** *p.* 314. *met vyf hondert glavien. Glavie* metonymice eſt haſtatus, lancearius, ut *lorica* etiam alibi loricatus, cataphractus. Vid. *lib.* 4. *de Nobilit. cap.* 11.** Stola faſcia erat à collo per humeros pendens ad pectus, & in crucis modum inflexa ad dextrum latus ſiniſtrumque. Græcis ἐπιτραχήλιον. Joh. Robert. *qu. Hubert.* 5. *n.* 7. Formam habet Alemannus de *pariet. Lateran. cap.* 9. Uſi ea in ſacris, & quoties quid facturi, quod majoris momenti, cum præſtituri juramentum, cum anathema dicturi. Charta ex Tabulario eccleſiæ Trajectenſis Ann. 1382. *ſeptem ſtolas ex Sacriſtia ejuſdem eccleſiæ afferri fecit, & Præpoſitus ſtola indutus manu ſua dextra ad pectus ſuum poſita tunc ibidem in Capitulo generali juravit &c.* Ita & Fredericus hic. Plenam rei hiſtoriam continet publicum inſtrumentum, quod extat *lib. de jur. glad. cap.* 12. *n.* 2.

** Nobis pag. 308. hujus Tom. 3.

** Vondelius noſter in Tragœdia ſua Gysbrecht van Aemſtel:
Het heiligdom van 't kruis den Prooſt dee weinig nuts.
Geen ſtool beſchutte hem, noch geen vierkante muts &c.

Lande voirsz hem ende synre kercken mit vollen recht toe behoirden, ende van outs toebehoert hadden. Ende doe die ontsiende Vorsten hoir reyse aldus gedaen hadden, ende die Sloten gewonnen ende verderft waren, togen uyt den velde, elc tot sinen Sloten waert, danckeden ende loveden Gode, daer alle goet af comt, der genaden ende der eren, die hem God gedaen had, ende dat oorloge bleef staende, ende elc scadichde den anderen dair hy mocht.

Daerna alsmen t' jaer ons Heeren screeff CIↃ. CCCC. ende XI. een wyl tyts na midwynter quamen die Vriesen, ende bestalden die Stede van *Staveren* mit heercracht. Ende also 't in dier tyt een wynterlic weder was, alsse op een tyt vriesende, ende corts weder doyende, wair by men uyt Hollant ende die zee niet comen en conde, om Stede voirsz te ontsetten, so duerden die Vriesen voir die Stede voirsz langhe wyl. Ende opten Woensdach s'nachts quater temper in der vasten quamen een deel Vriesen al heymeliken op een pas over die graften, ende binnen die Stede, eer dats die wakers gewaer worden, ende wonnen also die Stede van *Staveren*, sloegen ende vingen die sy vonden van den genen, die sy daer binnen vonden. Dese tyding wort Hertoghe *Willam* gebrocht in Henegouwen, ende oick dat *Philips* van *Dorp* Tresorier van Hollant gestorven was.

Nu mach ick voert scriven van den Heer van *Arkel*, ende hoe 't met hem verginck, doe hy syn Sloten van *Hagesteyn* ende van *Eversteyn* verloren had, gelyc voor geroert is. Men sal weten, dattie Heere van *Arkel* had enen soen, die *Willam* hiet, by des Hertogen dochter van Gulic, die jong geweest had, ende man begost te worden. Dese *Willam* behagedet qualic, dat syn vader hem tot die last geset had, ende syn Sloten also verloren hadde, ende noch in den oirloghe bleeff, ende was dair voor beducht, dattet syn vader ende hem te meerre last soude comen, ende begeerde van den Vader tot veel tiden, dat hy soenen woude mitten Heren, ende sonderlinge mit Hertoch *Willam*, want'er haire beyder verderffenisse an laghe, bleeff hy oirlogende, dattie Heer van *Arkel* qualic nam van den soon, ende doe die Heer van *Arkel* syn soon sach, dattet niet en batede, wat hy den vader bad, ende syn vader na geenre soene en stont, doe wert die soon toornich, ende

ende hier mede worden ſy t'onvreden onder een , dat hem beyden na die tyt tot grooten verlieſe quam, alsmen na wel hooren ſal. Want die ſoon ſocht ende dede ſoeken vrientſcap an den beſten van *Gorinchem*, die 't oock ſeer mishagede, dat die Heere van *Arkel* alſo uterlic avantuerde tegen den genen, die hem veel te ryck ende machtich waren, ende dat hy oirloghede om ſyn, ende om ſynre kynder ewigher verderffeniſſe, die oock dicke den Heer van *Arkel* gebeden hadden, dat hy hem van den oirloghe had willen laten helpen. Ende doe die van *Gorinchem* vernamen, dat hoir Heer niet te berechten en was, hy en bleeff in der herdicheyt voert, hoe qualic dattet hem verginc, doe docht hem, dat hy een verloren dinc in handen hadde, ende meende woude die ſoene te ſynre vallen, hy ware jong ende toecomende ſeer machtich van maghen hem by geſeten, want Hertoghe *Reynout* van Gulic ende van Gelre ſyn rechte Oem was van der moeder weghen. Dit aengeſien hierom overdroegen die beſte van *Gornichem* mitten ſoon hoeren Joncheer, ende die waren der Steden ende Sloten machtich, maecten verbande ende vrientſcap te ſamen, dair brieven of gemaect worden, alsmen doe ſeide. Ende als die Heere van *Arkel* vernam, dat ſyn ſoon dair in dedingde was mit dien van *Gornichem*, ſat op ſyn peerde, ende reet te *Gornichem* wert, ende meende dat benemen, ende doe hy aldair quam, ende mens gewaer wert, worden die poorten toegeſloten, ende hy dair buten, ende om wien dat hy vragede, hy en mocht niemant ſpreken , noch men wouds niet in laten. Dit mishagede hem ſeer, alſt mogelic was, ende t' is wel te vermoeden, dat hy ſeer toornich was op den genen, die hem aldus uyt ſinen Sloten keerden. Ende doe hy 't alſo geſtelt ſach, keerde hy hem ende reet ten Boſſche waert. Nu machmen dencken hoe den Heere van *Arkel* doe te moede was, ende dat hy dicke mocht dencken, hoe hy weder by den ſinen mocht comen, ende menigerhande weghen moſt overdencken, om den ſinen weder te ghenaken, alſo dat hem dochte t' geſienſte weſen met ſyn Soon t' overdragen, of hy conde , ende maecte heymelike vrienden toe, die by den Soon toghen ende daer mede ſpraken , ende die verſprakent alſo mit beyden , dat ſy verlyct ende verenicht worden. Ende doe die van *Gornichem* vernamen, die mitten Joncheer overdragen waren, dat hy mit ſynen Vader overdragen was boven dat hem die Joncheer

geloofc hadde niet mit fynen Vader te dedingent, en wair by hem, want fy den laft mit hem daer op genomen hadden, doe waren die feer t'onvreden dat hem hoir Joncheer dat gedaen hadde, ende forchden voor 't quaetfte. Ende doe die Heere van *Arkel* mit fynen foon verlyct was, maecte hy een heymelic opfet mitten Soon in ftilre weren te *Gornichem* te comen, ende 't den genen te huus te brengen, die hem uytgefloten hadden. Ende doe die Joncheer mit finen vrienden dair by quam, ende meende die Stede gewonnen te hebben, doe worden 't die van binnen gewaer, alfo dat fy doe niet vorderen en conden, ende moftent doe overflaen. Ende die mitten foen overdragen waren tegen den vader, die waren feer beducht, ende fagen fcerpelic toe om die Stede ende hem te bewaren. Want fy wiften wel quamen fy in 's Heren handen van *Arkel*, fy waren verderft van live ende van goede, ende om dattie der dedinc wel af geweeft hadden, doe die Heere ende den Joncheer verlyct waren, deden die van *Gornichem* verfoeken an Hertoge *Reynout* van Gulic ende van Gelre, die een Oem van den Joncker was, dat fy geern by fynre genaden van den Heer van *Arkel* ende van den Joncheer gefceiden hadden, die 's hem niet bewynden en woude. Doe waren die van *Gornichem* feer begaen, ende en wiften niet te beghinnen, want fy hadden den Hertoghe van Hollant mit alle fyne landen te viant, den Biffcop van Utrecht mitten ganfen Gefticht an defe zide der Yfel, den Heer van Vianen, der Stat van Utrecht, ende en mochten nergent dat hooft wel uytfteken, ende waren begangen luden, want fy geenen trooft an niemant en hadden. Ende wordens te rade, dat fy Hertoghe *Willam* van Beyeren wouden doen verfoeken om te vernemen, of fy tot enigher genaden mit hem comen mochten, 't wair mit dedinghe of mit foene, ende dedent heymelick vertaften. Dit gefciede, ende doe die Deurluchtige Vorfte vernam, was hy wel te vreden, ende dochte, mochte ic met hem overdragen, ende alfo an den Sloten comen, dat hy den Heer van *Arkel* dien homoet, dien hy voir gedaen had, wel weder vergouden had, ende beval heymelic mit hem te fpreken, alfo dat des Hertogen vrienden, ende die van *Gorinchem* by een quamen, ende verfpraken van alrehande faken, die hem daer toe dienden alfo langhe, dat fys mit goeden berade ten leften eens werden by goetduncken van Hertoghe *Willam* in defer ma-

manieren, dat die van Gorinchem souden Hertoch *Willam* overleveren dat huus te *Gorinchem* ende die Stede, dat Huus mitter Stede van *Leerdam*, ende Hertoch *Willam* soude hem in brieven loven t'ontheffen van den Heer van *Arkel*, van sinen Soen, ende van allen last, die hem of heuren vrienden in eniger wys dair of comen mocht, of van eenigen Heeren, die hem des bewynden mochten, ende wes last hem dair of quam, dair soude die Hertoghe hoir Hoofdheer of wesen, ende dat ten eynde toe mit hem uytdraghen. Voert want die Heer van *Arkel* som van desen gelovet hadde, doe sy eerst mit hem in der veden quamen, wes scade hem gedaen worde om die vede voersz, dattie Heere van *Arkel* hem dien scade versetten soude, ende voir den scade, die sy hem daerom geleden hadden, soude hem Hertoge *Willam* dan geven hondert dusent Vrancrycse cronen. Ende hier op worden den Hertoge Sloten ende Steden overgelevert, ende doe hy die Sloten ende Steden in hadde, ende die Steden hem gehult, ende voir oiren Heer ontfangen hadden, versach die voirsz Hertoghe die Steden mit nyen privilegien ende hantfesten der Steden recht voirt an mede te houden, ende die Sloten ende Steden dede hy besetten met den genen, die hys gelovede. Ende doe die Heer van *Arkel* ende die Joncheer syn soon vernamen, dat die mogende Vorste aldus an sinen Steden ende Sloten gecomen was, ende die mit sinen vrienden had doen besetten, ick laet my duncken, dattet doe beganghen Heeren waren, alst wel te vermoeden was, want sy mochten wel dencken buten der hulpen Gods nummermeer weder an die Steden ende Sloten te comen na die vrientscap, die die Heere van *Arkel* Hertoghe *Willam* bewyst had bi syns Heren tiden Hertoch *Aelbrecht* syns Vaders. Nochtan arbeyden sy altoes, hoe ongesien dattet hem was, om weder bi den horen te comen, ende meenden mochten sy mit geliken luden in die Stede comen, sy hoopten dair vrienden te hebben, die hem behelpen souden. Ende op sulken troost, ende op dat hem hair vrienden uit *Gorinchem* deden te weten, hier op versamenden die Heer van *Arkel*, die Joncheer syn soen, een deel van haren vrienden, ende oock uten lande van Gelre in stilre weren, dair die Joncheer mede tooch te *Gorinchem* wert, ende by behulp van vrienden van binnen beclam die Joncheer van *Arkel* die Stede van *Arkel*, die Stede van *Gorinchem*, op des Hey-

 lichs

lichs cruus avont in den Herfft int jaer ons Heeren alsmen screef cIↃ. cccc. vII. daer hy binnen vant *Walraven* van *Brederoden*, die des Heeren van *Arkel* syns Vaders gevangen geweest had, sint datmen voir *Gorinchem* lach. Ende Hertoge *Willam* van Beyeren, dat syn vrienden mit quaden wacht *Gorinchem* verloren hadden, wert toernich op den genen, die hy die Stede bevolen hadde, alst wel meugelic was, mer hy dede als een wys Heer, ende docht om 't best, dat was om weder by *Gorinchem* te comen, ende om die Borch van *Gorinchem* te bewaren, die niet veer van der Stede en stont, ende sat op, ende tooch te *Gorinchem* waert mitter haest mitten genen, die hy haestelic crigen conde, ende dede den anderen Ridders ende knechten te weten, ende den Steden voir *Gorinchem*, mitter haesten te volgen, ende sloech hem neder bi der Borch op een stede, hiet die *Quellinghe*, ende bleeff dair leggen, ende screeff an den Heere van Vyanen, ende an der Stat van Utrecht, ende bat hem dair by hem te comen, alst gesciede. Ende doe Hertoge * *Willam* van Gulic ende van Gelre vernam dat syn neve van *Arkel* mitten synen *Gorinchem* gewonnen had, ende Hertoge *Willam* van Beyeren mit clenen volc hem voir *Gorinchem* neder sloech, vergaderde hy vele goeder luden van Ridderen ende van knechten, ende vele volcx uit sinen Steden, die hy in also corter tyt sonder voirraet qualic vergadert mochte hebben, wantmen seide dat die van *Ruermonde* hoir luden doe mede in der reysen hadden, ende wert vyant Hertoghe *Willams* van Beyeren, Grave van Hollant, dair hy voir *Gorinchem* lach, ende Hertoch *Reynout* tooch mit synen hoop te *Gorinchem* wert cort dairna (1) dat hy Hertoch *Willam* ontseit had, ende quam na den middaghe van

* Reynout.

(1) Belli indicti formulam inveni hujusmodi: *Weet Hertoge Willam van Beyeren, van Henegouwen, ende van Hollant, dat wi* Reynolt *bi der genaden Gods Hertoge van Gulick, ende van Gelre, ind Grave van Zutphen, om onrechts willen, dat ghi en die uwe aen ons en aen die onse gekeert ind gedaen hebben, Uwe, uwen Landen, ende ondersaten, ende alle den genen, die wi op U. ende op die uwe veden mogen, vyanden wesen willen, ende wy willen daer mede ons eer gewaert hebben. Ende wy willen des te oerconde onsen segel aen desen brief doen drucken. Gegeven int jaer ons Heeren* cIↃ. cccc. *ende* vII. *des Vridachs na St. Matthews dach Apostel en Evangelist.* Et id proprie ***diffidare* est. Gesta Innocentii III. apud Bosquetum: *Cum autem Vi-*

** Hinc Gall. *deffier*, sive *defier*. Menag. in Etymol. Gallico.

van *Vueren* of tot *Spyck* int *Vogelſwerf* niet veer vander Capellen in *Dalum*, mit vele wagenen geladen mit provande, donre cruut, ende ander gereetſcappen, diemen in *Gorinchem* behoefde, om der Stede mede te ſpiſen ende te ſtercken, als hy dede, want die van *Gorinchem* quamen dair tegen mit roeyſchepen, die *Lingben* uyt te roeyen, ende haelden die provande ende ander reeſcappe voerſz binnen *Gorinchem*. Ende als Hertoge *Willam* dit vernam, brac hy op uit ſinen leger, ende ſtreec te voet mit ſinen heer te Capellen voirſz opten dyc, niet veer van dair Hertoch *Reynout* lach, ende meenden mit hem geſtreden te hebben, dat niet geſciede, overmits dattet doe nacht wert, doch bleef hy dien nacht aldair leggen tot des anderen dages om dan te ſtriden, mer eer die ander dach quam porrede Hertoge *Reynout* mit ſinen hoop voir der ſonnen opganc, ende tooch rechtevoert weder ten lande van Gelre wert ſonder tuven, ſo hy 't al geſcaſt hadde daer hy om uit was, als voerſeit is. Ende in der ſelver morgenſtonde voirſz quamen die Heer van Vyanen, ende die Stat van Utrecht mit haren vrienden by Arkelre kerc, ende ſagen neven hem over die Gelreſche in rueren. ſo ſy porreden ende treckende waren, ende dair lach die *Lingen* tuſſchen hem beyden, ſo dattie een by den anderen niet comen en conde. Ende die Gelreſche waren op dien ſelven dach op horen Sloten. Ende als Hertoch *Willum* ſach, dat Hertoch *Reynout* alſo weck toech, ende niet ſtriden en woude, ſtreec hy weder in ſyn leger, beſette dat Huus te *Gorinchem*, ende anders ſine Steden ende Sloten daer by gelegen, tooch doe weder te Hollant wert, dair hy te doen hadde. Ende die Heer van *Arkel*, ende die Joncheer ſyn ſoon, droegen doe op in Hertoge *Reynouts* handen die Stede van *Gorinchem*, ende die Hertoge dede die Stede beſetten. Ende dair wert doe een geſtadich oirloghe, want die van den huſe ſcoten mit Steenbuſſen in die Stede, ende die uter Stede ſcoten weder op den Huſe, ende dat bleeff alle wyl ſtaende. Ende elc van den

Viterbienſes nollent ad mandatum Romanorum ab impugnatione Viterclani ceſſare, diffidati ſunt à Romanis. Chronic. Egmundan. *cap.* 58. & *detulit monaſterio duas diffidationis literas in papiro recenter ſcriptas.* Vid. ibid. quæ dixi.

den Heeren ſcadichde den een den anderen, dair ſy mochten.

In den ſelven jaer voirſz onlanghe voir Kersavont begont te vrieſen, ende wort een overdringende hert vorſt, want 'et vroes elcx nachts een ganc ys, datmer mit peerden over mochte. Deſe vorſt duerde omtrent x. of xi. weken lang, ende eynde ontrent Vaſtenavont, int jaer ons Heeren CIↃ. CCCC. end VIII. ende doe 't begon te doyen wert een ſtorme van wynde ende van weder, ende dair quam een opwater, dat metten yſgange alte grooten ſcade dede. Omme deſen herden vorſt makeden Hertoghe *Willams* vrienden, die in ſine Steden ende Sloten an den cante van den lande van Gelre lagen, menich heymelic opſette, ſcickeden hem te ſamen, ſo ſy dat ordineerden, togen in den lande van Gelre, roofden, branden, vingen, ſloegen, na haren opſette, ſo te *Brakel*, ſo te *Beeſde*, ſo anders wair, in *Tielreweert*, in *Boemelreweert*, ende quamen alle weghe ongeſcaet weder binnen horen Sloten. Die Gelreſche plagen hem voirmaels te vermeten, waert ſake, dat Hollant waer een heel lant, ende hert, datmer in ryden ſoude, ſy ſouden dair vele willen in ſcaffen, ende nu waſt hem al wel gebrugget, ende hert mitten vorſt, datmen over al mocht over water, ende over lant, te wagene, ende te peerde, of te voet, hoe ſterc of wanneer dat ſy wouden, nochtan en quamen ſy doe nye in Hollant meer dan twee reyſen, in den lande van *Heuſden*, als die een in een dorp hiet *Ethuſen*, daer ſy brant voerden. Ende als Heer *Jan* van *Cronenburch* Caſteleyn tot Heuſden dat vernam, tooch hy uit met dien van Heuſden totten vyanden mit grooten geruchte van trompen, hoernen, ende gecryt roepende *Hollant*, *Hollant*, ſla al doot. Dair hadden die Gelreſche wel x. mannen tegen een, alsmen na vernam, maer alſo 't in der tyt een nevelic weder was, datmen an geenre ſiden bekennen en conde, hoe ſterck die ander waren, ſo verloren die Gelreſche den moet, overmits den voerſz geruchte, ende ſo ſy in horen vyanden lande waren, namen die vlucht, ende peinden hem weder over die Maſe te comen, dair hairre een deel verdrencten mit horen peerden in een rete van yſe, daer 't overmits den ſtroom geſcoert, ende van den lande geſeten was. Heer *Jan* van *Cronenborch* Caſteleyn van den Huſe vingen

gen ende ſloegen dair veel Gelreſche, ende brochten meer gevangen in, dan ſy ſtarck uytgevaren waren. Ende op die ſelve tyt verdwaelden die Gelreſche in een dorp to *Etbuſen* voerſz, liepen ende cropen in een verckenſchot, om hem luden des nachts aldair te berghen, ende in den avont alſt beſchemert was, quam een ſoge dair an ſtoten mitten mule. Sy waenden dattet luden geweeſt hadden, die hem dair hadden willen dootſlaen, riepen van anxte, ende van vreeſe, *Wy geven ons*, *Wy geven ons*, ſo dats doe aldaer lude gewaer worden, die daer toe quamen, ende vingens alſo. Ende die ander reyſe quamen die Gelreſche mit heercrachte van boven doir den lande van Brabant neder in den lande van Hoeſden tot *Vlymen* ende tot *Ingbelen*, roveden ende branden dair een deel an beyde dien Dorpen voirnoemt, togen van dane voirt over die Maſe in den lande van Gelre ongeſcaet, eerts die van Heuſden gewaer worden, ende tot hem uytquamen. Daerna in der vaſten dede Hertoch * *Jan* van *Beyeren* Grave van Hollant tymmeren een blochuys, ende als dat bereet was, ſende hy ſyn vrienden dair mede in *Dalum* nevens *Loeveſteyn* over die *Wale*, die 't aldaer opſloegen opten witten Donderdach s' nachts by *Fuykens* wale. Ende als ſy dat werc aldaer begrepen ende opgeſlagen hadden, s'morgens eert beveſt was, quam Hertoge *Reynout* van Gulic ende van Gelre mit heercracht, ende meenden aldair op die ſelve ſtede een blochuys geſlagen te hebben. Ende als die Hertoge dat voirſz werck aldair ſach ſcoet hy vreſelicken mit buſſen ende mit ſcutte. Die Hollanders weerden hem cloeckelicken, arbeiden ſeer, makeden haer bolwerc vaſt, ende hielden haer voirſz begonnen werck tegen den Hertoge voergenoemt. Ende cortſweges na arbeiden deſer Vorſten vrienden an beyden ſyden om enen vrede tuſſchen beyden Heren ende landen, dien ſy an beyden Heren verworven, duerende drie jaer lang mit duſdanigen voirwaerden, dattie onderſaten an beyden ſiden onderlinge ſouden veylich varen ende keren, hoer coopmanſcappe hantieren ende alle hair goeder gebruken op haren ouden tollen ende rechten, uytgenomen dattie gene van Gorinchem om Hertoch *Willams* willen uyt dier. Stede waren niet in dier ſelver Stede voergenoemt comen en ſouden binnen der

* *Willam.*

der tyt des vreden voirſz, des ſouden him hoir goeden volgen.

In deſſen tiden waren veel Lidekeelres ende Zeeroevers, die menigen goeden Scipheer ende Coopluden ſwaerliken plagen te beſcadigen bi der zee, ende hadden onthout bi der Weſter Eemſe onder *Enno* to *Norden* ende *Edo Umkes* Hovetlinge. Waerom ſommige Steden van der Duutſcher Henze alſe Lubic, Hamborch, ende ſommige andere, alſe Campen ende Aemſterdam te rade worden mit *Keno* Hovetlinge ten Broec, ende toe Awerde, ende mit anderen hulpe, die ſy crigen conden die Lidekeelres ende hare onthouders te crencken, ende dien coſt, diemen daerom doen ſoude, weder te nemen ende te gaderen van pontgelde van alle ſcepinge ende goeden van der zee. Ende dat wert overdragen ende geſloten mit conſent des Hoechgeboren Deurluchtigen Vorſten Hertoghe *Willams* van Beyeren, Grave van Hollant &c. ſyns hogen Raets ende goeder luden, alſo dat die Stat van Aemſterdam uyt makede een grooten ** hule, dair Scipheer of was *Jan Geryts* ſoen, ende enen grooten Ever, dair Scipheer of was *Jan Alſaerts*. Ende deſſe beyde Scipheers voeren beyde mit horen ſceeps kynderen gewapent, ende dair toe c. ende xxxvi. ſoudenaers, ende *Claes Peters* ſoon tot enen Hooftman. Deſe voeren uyt omtrent Pinxteren, ende quamen toe *Emden* bi den anderen Steden, ende by *Keno* voerſz, die doe ſamentlic arbeyden, dair ſy om vergadert waren, ſo dat ſy wonnen acht Sloten, daer die Lidekeelres hen op plagen te onthouden, ende haren onthouders toebehoerden, die ſy die meeſte deel deſtrueerden, ende die ſy ſtaen lieten nam *Keno* van den *Broeke* in, om hem dair mede te behelpen tegen ſine vyanden, ende hy belovede den Steden aldair nemmermeer Lidekeelres te onthouden. Ende als dit aldus geſcaft was, quamen ſy weder t'Aemſterdam om onſer Vrouwen dach nativitas.

** Forte hulc.

In den ſelven tiden waren die van Ludic contrari horen Heer Hertoge *Jan* van *Beyeren* Elect tot Ludic &c. daer die Heere van *Perwys* ſeer toe halp, alſe om ſinen ſoen in dien Biſdom te helpen. Ende Hertoge *Jan* voirſz had aldair te bate die Stat van Maeſtricht alleen, dair hi mit ſyns ſelfs live in lach. Ende die van *Ludic* beſaten die Stat al om mit grooter heer-

heercracht, so dat hunner niemant in of uyt der Stat mochte sonder grooter behendicheyt. Waeromme die Hoechgeboren Deurluchtige Vorste Hertoghe *Willam* van *Beyeren*, Grave van Henegouwen, van Hollant &c. hem versatede den voerseyden Hertoch *Jan* sinen broeder te ontsetten van dien swaren besitte, vermaende hem daer toe te helpen den Hoechgeboren Deurluchtigen, ende mogenden Vorste, alse sinen boel, Hertoge *Jan* van *Bourgoengen* ende sinen broeder *Anthonis* van *Brabant*, die hem des beyde weygeringe deden. Doch en liet Hertoge *Willam* niet of, hy en vermaende (1) synen boel den Hertoghe van Bourgoengen voirsz so hoghe, ende dede hem loste, ende wishede an sinen lande van Henegouwen, voir sinen cost, dien hy dairom doen soude, ende mede oft sake wair, dat hy aldair gevangen had geweest, dat God verbieden most, datmen dan emmer gelossent soude hebben, also dat syn Boel van Bourgoengen voirnoemt hem int eynde toe seide, dat hem aldair te bate comen soude. Doe tooch Hertoge *Willam* in den lande van *Ludic* mit heercrachte, bernde dair veel dorpen, becrachtichde sommige Steden ende Sloten. Die Hertoge van Burgoengen bereide hem mit groter Steden, ende quam by Hertoghe *Willam* in den velde, als hy geseit hadde, ende die Grave van Namen quam mede aldair in Hertoge *Willams* hulpe voirsz. Als die van Ludic dat vernamen, en dat qualiken conden gedogen, datmen dus scadichde, ende bernde in horen lande, braken op uyt horen besitte voir Maestricht, quamen mit horen gansen hope derwaert, dair dese mogende Vorsten lagen, logierden des nachts niet veer van den heir voersz, sateden hem des anderen dages te striden. Die Vorsten ende Heeren scaerden hoir heer daer teghen, ende streken als stoute leuwen elc tegen d'ander aen. Dair wert seer gedrongen ende gevochten, ende langhe wyl stont het den Heeren ongesien, want die van Ludic

(1) Ob affectum eorum mutuum, *præsertim cum & animæ eorum ad invicem in tantum conglutinatæ essent, ut se invicem suos amasios nuncuparent.* Jo. à Leidis 31. *hist.* 50. **

** Vide Cl. Matthæum in Dedicatione hujus Tom. V. Eleganter Hoofdius noster in Granida:

Een appel, die met gonste groot
Uw boeltje werrept in uw schoot,
Daerom zoudt ghy versmaden
'S Hofs tafel-overdaden.

Ludic hadden dair wel drie mannen tegens een, alsmen seide, ende hadden hoir heer seer wel te punte gescheert, ende oic gheheynt after ende voir, ende een deels besiden mit horen waghenen voert vriden van horen vianden, ende oic ontvlien van hoirs selfs luden. Ten lesten reet die Grave van *Namen* die side omme, ende reet dat Ludicse heer van besiden in, dair hy t' openste vant, alsо dat die van Ludic doe den stryt verloren. Dair bleef doot die Heer van *Parwys*, ende alse ment oversloech XXXIII. dusent man. Dese bloedige stryt gesciede tot *Elt* niet veer van *Heyen Tongheren* op enen Sonnendach na Sinte Lambrecht den XXIII. dach in September ontrent der elfster ure bi den middaghe int jaer ons Heeren CIↃ. CCCC. ende VIII. Na desen stride des anderen dages quam Hertoch *Jan* Elect tot Ludic &c. mit enen suverlicken hoop van Ridderen ende knechten uyt Maestricht mit grooter blyscap by synen broeder Hertoge *Willam* voirsz, ende meenden hem te dancken dier grooter broederlicker trouwe, die hy hem dair bewyst hadde, ende vrolic mit hem te wesen, mer want Hertoge *Jan* voirsz aldair in sine geselscap mede brocht den Joncheer van *Arkel*, die syns broeders Hertoge *Willams* voirsz viant was, al wast dattet doe in vreden ende in bestant stont mit Hertoge *Willam* voersz ende mit Hertoge *Reynout* van *Gulic* ende van *Gelre* des voersz Joncheers Oem, als hier voir geseit is, so wert Hertoghe *Willam* te male toornich, ende namt swair op Hertoge *Jan* sinen broeder voirgenoemt, wair van dat em te ghene die by hem waren in langer wile niet wel te vreden ghesetten en conden. Doch wert int eynde sinen moet ** ghesaeft, so dat hy aldair te vreden ende vriendelic was mit Hertoge *Jan* sinen broeder voirsz. Die van Ludic mitten anderen Steden ende gemenen lande van Ludic namen Hertoghe *Jan* van *Beyeren* voirsz doe weder an tot horen Heer, deden hem onderdanicheit ende beteringe, als dair toe behoerde, ende gaven groote scattinge den voirgenoemden Vorsten ende Heren van horen coste ende onluste. Ende dese Heren ende Vorsten voirsz togen elck weder tot horen lande, danckeden ende loveden Gode, dair alle goet af comt, der grooter genaden, die hy hem gedaen hadde. Ende Hertoge *Willam* voirsz dede doe ende voirt an alle Sonnedagen na Sinte Lambrechts dach t' heilige sacrament over al in sine Steden omme draghen, Gode te loven ende

** *An gesaet?*

ende te eren van deser genaden voirsz, ende mede te hulpe ende te trooste alle den sielen, die dair van den lichaem gesceiden waren, ende in graven stonden.

Nu mach ic voert scriven van den voerseiden Hertoge *Willam* van *Beyeren*, Grave van Henegouwen, van Hollant ende van Zeelant &c. Doe 't buten dat bestant ginc tusschen hem ende Hertoghe *Reynout* van Gelre voirsz, dede hy leggen op der Zuyder zee tegen den lande van Gelre veel baerdsen, ende ander roeyscepen daer by, wel gemannet te harnesche, die die Gelresche benamen, dat sy ter zeewert niet uyt en mochten, deden oic somtyts lantgange in Veluwen op den vyanden aldair te roven, te vangen, te barnen, ende te slaen, ende quamen ongescaet weder tot haren scepen. Desse Hertoghe *Willam* maecte vrientscap mitter Stat van Amersfoert, ende wert daer mede eens, dat sy hem Amersfoert openen souden, ende dat hy ende syne vrienden hem dair mede behelpen souden opten Gelreschen, daer uit ende in te ryden, syn oirloge dair uyt te voeren. Ende doe Hertoge *Reynout* van Gelre dat vernam dede by begripen dat huus te *Hoeflaken*, ende dedet dair mit enen grooten bolwerc als om bewercken, ende dat Huys ende bolwerc besetten voer 't inriden van Amersfoerde. Ende doe desse twee mogende Vorsten aldus in der veden waren, begonsten hem te openbaren binnen der Stat van Utrecht die ghene die t' leet was, dat die Stat mit Hertoge *Willam* in der veden van *Arkel* gecomen was, dair voir af geroert is, ende brochtent dair toe, alsmen wist dat Hertoge *Willams* vrienden t'Amersfoerde riden souden of ende toe, ende als sy dan t'Utrecht quamen, ende waenden dair doir te trecken, nadien dat sy dan quamen, ende dat most doe van dien luden alsso wesen, ende in der tyt dat Hertoch *Willams* vrienden in Amersfoerd lagen, plagen die Heer van *Culenburch*, Heer *Jan* van *Vianen*, ende Heer *Aernt* van *Leyenborch*, die dat oirloge dagelix voerden van Hertoghe *Willams* wegen, t'Amersfoerde te riden, ende by wilen te reysen, somtyts twee of drie dagen dair te leggen, om te vernemen hoe 't in Veluwen gestelt was, ende wordens op een tyt te rade, dat sy hem stercken wouden om in Veluwen te trecken, ende besaten hem dair toe, ende creghen enen goeden hoop van goeden luden te voet ende te peerde. Ende doe sy wel voirsien waren togen sy uit *Amersfoird*, ende doe dat vernamen die

gene, die te *Hoeflaken* in den bolwercke laghen, lichten haren ancker, ende peinden hem wech te comen, ende begaven dat Huys ende Bolwerc, ende lietent ledich ſtaen, ende die Hollantſche Heren mitte horen vrienden togen totten bolwerc, ende woelten dat, ende van dair voert ter *Nyerkerc* toe, ende ſloegen dat uit, bernden die huſen in den Dorpe, ende veel huſen dair omtrent, ende hadden die gene die te voet waren meer mogen arbeyden, ſy ſouden op die reyſe alſulcke ſcade in Veluwen gedaen hebben, daermen lange of geweten ſoude hebben. Doe dit aldus geſciet was togen ſy weder binnen Amersfoerde. Ende in der tyt dat die ontſiende Vorſten aldus tegen malkander oirlogeden, ſo waren veel Heren ende wiſe luden by beiden Vorſten, die wel ſaghen, dattet alſo niet en docht, ende beter voir den Heren ende voir den luden ware vrede dan oirloghe, ende plaghen wel mitten Vorſten te ſpreken tot ſomtide: *Dit oirloghe en doech aldus niet ſtaende gebleven, 't waer beter gededinght dan meer georlocht. Want die landen worden geavert, die luden gebyſtert, gevanghen, ende doot geſlaghen.* Dit ende deſer gelyc plagen die luden mit horen Heren wel te ſpreken. Ende hoe dicke ende hoe wiſelicke datment Hertoge *Willam* dan by brocht van ſinen heymelken vrienden, ſo waren alle weghe ſyn woorden voir ende na, *Ten ſoude nimmermeer gededingt worden, by en ſoude die Stede van Gornichem weder hebben, ende Heer van Arkel blyven, ooc wat hem dat coſten ſoude*, ende anders en mochtmen geen antwoort van hem crigen. Ende dat en woude Hertoge *Reynout* dan niet doen, ende alſo bleeff dat oirloge dan ſtaende. Ende doe 't die Heren vernamen, die 't geerne gebroken hadden, waren daer mede begaen, hoe men beſt breken ſoude, want wat die een hebben woude, dat en woude die ander niet doen, ende waren dair mede beladen, om dat ſy Hertoge *Willams* ſinne wel kenden, dat hy alſo neernſt was, dan dat hy alſo begreep, dair bleef hy dan by. Ende ſo woud ic dat meer Heren ſo geſint waren, ende dan hair ſaken op recht ende op reden wouden ſetten. Noch en lietent der Heren vrienden niet of, die 't geern gededingt ſagen. Sy arbeyden altoes om dat oorloge te breken, ende meenden, woude die een *Gornichem* ummer hebben ende behouden, hy moſte den ander een lieſniſſe wel weder doen, ende worden dair op weder ſprekende mitten Vorſten, ende verſpraken dat alſo langhe, ende ſo menichſins, dat

dat ſy ten laetſten gehoir cregen, alſo datter Heren Rade weder by een quamen, ende verſpraken alſo lange mit goeden voirſien, mit ripen rade, ende by goetduncken van beyden Vorſten, dat ſys ten leſten eens worden, in deſer manieren, dat Hertoghe *Reynout* van *Gulic* ende van Gelre ſoude overgeven Hertoghe *Willam* van *Beyeren* die Stede van *Gornichem* mit dat dair toebehoerde, ende Hertoghe *Reynout* ſoude den Joncheer van *Arkel* ſinen neve alſo goet hebben, dat hy quytſcelden ende overgheven ſoude alle aenſpraec, recht, ende toeſeggen, dat hy had in der Heerſcappye van *Arkel*, ende in den ** lande van der *Lee*, ende van alle beſterſten, die hem van den Heer van *Arkel* ſinen Heer ende vader dair of beſterven of comen mocht. Ende Hertoghe *Willam* ſoude Hertoghe *Reynout* dan verſekeren, als dat geſciet was, weder te geven tot redeliken tiden te betalen hondert duſent Vrancryckſche cronen, ende dair mede ſouden beide Vorſten ende die Joncheer van *Arkel* mit horen hulperen an beiden ſyden mede geſoent weſen ſonder die Heer van *Arkel* ſoude dair buten bliven. Ende hier wert een beſtant op gemaket tuſſchen den Vorſten an beiden ſiden, ende die Joncheer van *Arkel*, ende een dach geraemt binnen den beſtande tot Wyc te houden, dair beide die Vorſten ende die Joncheer dan weſen ſouden, datmen dair die zoen ſegghen ende uitſpreken mochte, ende dair geloeft ende quytſceldinge te doen, ende oic te verwiſen dat gelt te betalen, ende die ſoen te voldoen in der manieren voirſz Ende doe die dach quam togen die Vorſten tot Wyck, ende daer wert die ſoen uytgeſproken, als voir geſeit is, ende die Joncheer van *Arkel* gaf over ende ſcout quyt die Heerſcappie van *Arkel* als voir geſeit is. Ende die Vorſten deden ſekerheit mitten ſoene voert te varen, ende die te voldoen, na dat die ſoen geleyt ende uytgeſproken was. Ende hier mede worden die Heren claerlyc verlyſt ende geſoent. Dit geſciede in den jaer ons Heren CIↃ. CCCC. ende XII. omtrent Sinte Jacobs dach in die ſomer. Ende doe die ontſiende Vorſten aldus verlyſt ende verſoent waren, ſpraken hoere beyder vrienden te ſamen, ende meenden, daitet ſeer goet waer om meer vrientſcappen tuſſchen den Heeren te maken, dat ſy hem onder wilen verſamenden te gader, ende quamen nu in Hollant, op een ander tyt in den lande van Gelre, dat

** Adde ſupra pag. 319. ubi pro *dat lant van der Lee* videtur legendum *dat lant van der Lee*.

beyden Vorsten goet dacht, ende dattet die een den anderen te weten soude laten als dat wesen soude. Ende hier mede scheydense die Heren, ende elc van den Heren reet, dair hys te doen hadde. Ende doe Hertoghe *Reynout* in den lande van Gelre quam, overdroech hy mitten Here van *Arkel*, ende mitten Joncheer synen neve, van dat hy *Gornichem* overgegheven hadde, ende gaf den Heere van *Arkel* dat Huys *Oyen* mit dat dair toebehoorde, ende daer toe VII. dusent Rynsche guldens uter tollen te *Lobede* jaerlix te beuren, ende Hertoghe *Reynout* gaf den Joncheer sinen Neve die heerscappye van *Borne* mitten lande ende Heerlicheden, die dair toe behoirden, ende hier voir soude Hertoch *Reynout* die hondert dusent cronen behouden.

Doe in der tyt ende een wyl dair te voren was veel twydrachten binnen Utrecht, dattie geen daer voir af gesproken is, seer toegebracht hebben mitten ghenen die hem anvellen, want sint ter tyt, dattie Stat van Utrecht eerst in der veden van *Arkel* quam mit Hertoghe *Willam* van *Beyeren* voirsz, so en waren die nye te vreden, ende sochten na dier tyt alle die weghe, die sy mochten, om die luden in der Stat t'onrusten te brenghen, alse eerst mit *Brederode*, mit *Gaesbeec*, die doe twydrachtich waren, dair sy mede in partyen vellen, ende wouden Brederoedsche wesen, dair sy nochtan geen noot of en hadden. Want dat oorloge van *Arkel* was hem leet, ende sy haten die geen, die dair toe geraden hadden, ende dat en dorsten sy niet openbaren, overmits dattet ongelyc te groot was, dat die Heer van *Arkel* die Stat ende den Borgeren tot velen tyden gedaen hadde, dat sy nochtan niet bekennen en wouden, ende om dattie van Brederoden van ouden tyden der Stat vrienden langhe jaren geweest hadden, ende altoes van der *Lichtenberger* partye plagen te wesen, so vellen sy dair an, om die luden dair mede an hem te trecken, ende die ander, dair 't hem op lettede, mosten *Gaesbeecs* wesen, die geerne in vreden gebleven hadden. Ende dairna doe die broeders van Montfoerde sceelachtich worden waren, staken hem die selve luden oic dair in, ende vellen mitten tween jongeren broederen toe, ende dit was al om onrust te maken in der Stat. Dese selve luden arbeiden aller weghe, ende en rusten niet, hoe sy den genen belasten souden binnen der

der Stat, ende verderven dair 't hem op lette, alſo dattet geviel in den jaer ons Heeren CIƆ. CCCC. ende XIII. op Sinte Benedictus avont, als hy verheven wort, dattie Raet van der Stat out ende nye te ſamen ſouden weſen, alſo dattie geen, die onruſten ſochten, in der nachten te veuren ſeer omliepen, ende vele van horen vrienden toeſpraken, ende als die Raet vergaderen ſoude, by hem te comen voir der Stathuys, dair die ander niet of en wiſten. Ende des morgens doe 't die geen vernamen, dair 't hem op lette, waren bedruct, ende wordens te rade, dat ſom van hem wouden uter Stat gaen liever, dan onruſt om horen wil geſcien moſt, of dat ſy in haeſticheden overvallen hadden geworden, ende deden alſo, ende ginghen uter Stat op dien ſelven dach, als die Raet doe vergaderen ſoude. Ende doe die Raet opten huus quam, ende verſament waren, doe wert groot gerucht voir den Huus van den genen, die gebeden waren dair te comen, ende riepen; *Wy willent gerecht hebben, alſo 't ingeſet was, of wy willen weten, wie ſy ſyn, die 't weren willen*, ende hadden den luden wys gemaket, dattie ghene, dair 't hem op lette, die Stat vercoft hadden, ende ſouden die Hertoghe *Willam* van *Beyeren* overgelevert hebben, om vele goets, dattie dair of hebben ſouden. Ende dat geruſt ende die onſedicht was te groot die dair gebeſicht wert. Ende druclen den Rade dair toe, dat ſy moſten doen, dat hoir behagelic was, ende die Stat verbieden, dien ſy wouden, ende ſom van den genen die binnen waren, in de vangeniſſe leggen, dair Heer *Henric* van *Lochorſt* doe in der tyt Doemdeken t'Utrecht een voirganger of was, dat genen Geeſtelicken luden en geboerden te doen, dat hem na van Goods genaden geloont wert. Ende dair moſtmen doe rechtevoert die banklock luden, eer die Raet van den Huſe ginck, ende dair werden die Stat verboden *Jan* van *Lichtenberch* van *Lantſcroon*, *Jan* van *Clarenborch*, die doe Burgemeeſters waren, *Wouter Grauwert*, die doe Overſte Ouderman was, *Beernt Proeys*, die langhe jaren Scout t'Utrecht geweeſt had. Ende dit geſciede binnen vyf uyren, na dat ſy uytgegaen waren, ende ſonder ymant van hem ter tale te ſetten, nochtant dat dair veel goeden luden waren, die 't herde ſeer mishagede, mer dair en dorſt niemant tegen ſeggen, ende elc dancte Gode, dat hy mit ruſte mochte weſen. Ende doe ſy die voirgenoemde perſonen uter Stat hadden,

on-

onlanghe dairna worden ſy te rade, dat ſy der geenre magen ende vrienden, die ſy die Stat verboden hadden, een deel uten Rade wouden ſetten, om dattie geen meugen en ſouden hebben hoir vrienden te helpen. Ende dit deden ſy nu vyf of ſes, ende op een ander tyt desgelycs, want ſy waren beducht, hadden ſyt te verde genomen, datment niet gehenget en ſoude hebben, ende nament dairom gedeilt nu ende efter.

Nu wil ic wat ruſten hier aff, ende ſcriven van den ghenen, die ſy die Stat verboden hadden. Die vergaderden hem tot Amersſoerde, ende wordens te rade, dat ſy ſcriven wouden, an den Rade out ende nye, ende wouden hem becronen, dat hem die Stat verboden was ſonder miſdaet boven der Stat rechte, ende ſonder ymant van hem ter talen te ſetten, ende waren overbodich mit horen brieven, woudeſe ymant aenſpreken van haren boosheden, of van enige onredelike ſaken, die ſy gedaen mochten hebben, ſy wouden dair af ter antwoorde comen voer horen Genadigen Here van Utrecht tot wat ſteden, dat die ontſiende Heer woude, ſonder t'Utrecht, ende wouden hoir ſaken dair alſo verantwoerden als den Hoechgeboren Heer, ſyn Ridderen ende knechten dacht, datmenſe verantwoorden ſoude, ende die brieven hielden in een antwoerde, ende worden t'Utrecht geſant driewerf of meer. Ende wat die geen ſcreven, die uyt waren, ten mocht hem niet baten, ſy woudenſe uyt houden. Ende doe die ghene, die die Stat verboden was, geen antwoerde op hoiren brieven en conden gecrigen, doe verſochten die den hoechgeboren Vorſte hoiren Genadigen Here van Utrecht, ende ſcreven hem, hoe ſy an der Stat geſcreven hadden, ende noch waren overbodich hoir ſaken by hem over te trecken. Ende op een tyt, als die voirſienige Heer t'Utrecht was, toende hy die brieven in een gemeen Capittel, dair ſy die gemeen Cleſy, Ridderen ende knechten, ende dat ganſe lant verſament waren, ende dair worden die brieven geleſen in tegenwoordicheyt des Doemdekens *Jans* van den *Spiegel*, ende meer hoirre vrienden, ende die brieven hielden in, dattie geen die uyt waren, van eniger boosheit, die hem yemant anſeggen mocht, ende woude, om hem te verantwoorden wouden in hoers Heren hant ſtaen, dair voir wouden gaen, ende

ende liden dair voir, wes Ridderen ende knechten dair voir wisen souden. Ende doe die Doemdeken, ende *Jan* van der *Spiegel* dat hoirden, spraken sy dair uyt, ende seiden, dattet geen tyt en wair van dien saken dair te spreken, ende braken dair mede op. Ende doe dat vernamen die buten waren, dat hoir Genadighe Here hen niet helpen en mocht mit vriendeliken versoeke, ende hem niet en batede, hoe volbodich sy waren, doe dochten sy'et moste verder versocht wesen, ende vellen doe aen Hertoghe *Willam* van *Beyeren*, die voirgenoemt is, ende gaven hem hoir saken te kennen, ende baden synre hoger Deurluchtiger Mogentheit ootmoedelick om Gods wille, dat hy hoir lyf ende hoir goet in synre bescermenisse woude nemen, want syn ontsiende Genade wel bekenden, dat sy in der saken, daer syn Genade in benoemt ware, geen schout en hadden, als van der Stat hem over te leveren. Ende want die Mogende Vorst wel wist, dat daer niet aen en was, daerom ootmoedichde hy hem, ende namse in synre bescermenisse, ende seide hy woude hoire gedencken, allt dat gebeurde, dair die geen die verdreven waren God onsen Heere ende synre hoger Mogentheit seer af loveden ende dancten, ende dair te mael vrolick om waren, ende mede die geen die hair vrienden waren desgelycks, ende volgheden van dier tyt den Deurluchtigen Vorst, ende togen hair saken an hem.

Item in den selven jaer maecten dier Vorsten vrienden een vergaderinge om die Vorsten by een te brengen, allt voir geraemt was, also dat Hertoge *Willam* opsat mit een deel van sinen Ridders ende Knechten, ende reet in Veluwen, daer Hertoge *Reynout* hem tegen quam, ende al te vriendelic daer ontfing, allt wel gebeurde. Dair bleven die Heeren te samen ses of seven daghen, ende waren recht vriendelic te gader, also dattet geviel op een tyt, dattie Vorsten te samen waren, dat Hertoghe *Reynout* seide tot Hertoghe *Willam: Neve u mach lieve wesen, dat wy gesoent syn.* Doe seide Hertoghe Willam, *Neve waer by.* Doe seide Hertoghe ** Willam, *Neve waer wy niet gesoent, ghy hadt myn gevangen geweest.* Doe sprac Hertoghe *Willam* weder, *Neve het had quaet te doen geweest.* Doe seide Hertoghe *Reynout* weder: *Neve, t' is waer, ende op dat ghys te bet geloven meughet, het soude gesciet hebben, ende die meest van uwen lande souden dair toe geholpen hebben.* Ende doe Hertoghe *Willam* ** Leg. *Reynout.*

 dat

dat hoerde, floech hy 't wech voer een boerte, maer hy docht anders. Ende doe hem die Heren een wyl dus vermaeĉt hadden doe gevielt, alſt pleghet, al waren die luden een jaer vergadert, nochtan moſtet eens ſcheyden weſen, ende alſo geſciedet dair. Ende Hertoghe *Willam* nam oorlof ende reet te Hollant wert, ende hieltet in gedachten van der vangheniſſen, dair hem Hertoch *Reynout* of geſeit hadde, ende bedochte menichſins in hem, wie dat weſen mocht van ſinen onderſaten, die hem dat ongelove doen ſoude, ende wert wel denckende op ſommige Heren, dair hy t'beſte vermoeden niet op en hadde, die den Hof van Hollant plaghen te ſoeken, ende in een wyl dat niet gedaen en hadden, ende oick heymelicke vrientſcap mit ſinen vyanden hadden, dair hy wel an twyffelde, nochtant dat hyt wel verborgen hielt, ende gaft luttel van ſinen vrienden te kennen, ende hieltet alſo lange, datment int gemeen niet en vernam. Ende om dat deſe ſaken den ontſienden Heere alſo na lagen, ende nochtant en woude niemant belaſten, hy en ſoude dair meer beſcheyts van weten, ſo bleef die ſake alſo een wyl ſtaende, dat my ducht van enen grooten Heer al te wiſelic genomen te weſen, van dat hem alſo nae dede ſo ſedelic te vervolgen. Ende iſt datmen pleghe te ſeggen, datmen eens mans wysheit by ſinen wercken bekennen mach, ſo derff ic wel ſcriven, dat Hertoge *Willam* een wys Heer was in ſinen tiden, want hy hem mit geenre haeſticheyt en ontginc. Ende om meer beſceyts dair van te weten, ſo wil ick meer van ſynre wysheit ſcriven, die hy dede, die veel wiſe Heeren niet gedaen en hadden, die hy nochtan al te wiſelic vervolchde, alsmen wel horen mach. Want het geviel by ſyns Heren tiden Hertoghe *Aelbrechts* ſyns Vaders, dat hy alſo tegen hem bedragen was, dat ſyn vader hem niet ſien en woude, noch by hem hebben, ende wat onſcout hy dair van dede, ten mocht hem niet baten, et was hem leet, dat hy in den lande bleef. Ende doe Hertoghe *Willam* dat vernam, die doe Grave van Oeſtervant was, dat hy alſo ſtont mitten Vader, waſt em ſeer leet om te horen, ende en woude den vader niet vertoernen, noch tegen ſinen wil in den lande bliven, ende woude liever buten onwil in den landen te liden, dan tegen ſyns vaders wil in den lande te weſen, nochtant dat hyt wel wiſte wie 't hem dede, ende ſoud

soud den ghenen wel t'huus hebben doen brenghen, hadde hy gewilt. Mer neen die wise Heer en woude synen vader also veel niet vertoornen, en docht, mocht hy leven, en worde hy Heer, hy souts gedencken, ende sat op, ende reet uyt syns vaders landen, ende reet te *Breda*, ende bleef dair een wyl leggen, alsο dats ten lesten den vrienden verdroot, dat een ersoen van Hollant aldus uten lande soude wesen, dairmen geen brueken of en hoerde, ende spraken also mit Hertoge *Aelbrecht* sinen vader, ende onderwysden hem also, dat hy te vreden wert mit sinen soen, ende dat hem lief was, dat syn soen weder in den lande quam. Ende dit wert Grave *Willam* laten weten, die 't geerne hoorde, ende reet doe weder in Hollant, ende hielt hem also sedelick voert also lange, als syn vader leefde, dat hy den genen, die 't gedaen hadden niet en misdede. Ende om dat my dunct dattet een al te grooten deucht was van den soen, ende een sonderlinge wysheit, die hy doe besichde, ende om dat ick voor geroert heb, dat men des mans wysheit by synen wercken bekent, ende hem Hertoghe *Willam* in sinen last tegen den vader sedelic gehadt hevet, so machmen wel van hem scriven, dat hy een wys Heer in sinen tyt geweest hevet.

Nu wil ick voert scriven van den Doemdeken, van *Jan van den Spiegel* ende van heuren vrienden, hoe hem die hadden, doe sy den mogenden Vorst horen Heere den Bisscop in den Capittel huus also geantwoert hadden, roerende van den genen die verdreven waren; ende als die sake also staende bleef, ende die edel Bisscop niet meer dair toe en dede, doe waren sy vrolic, ende beswaerden der geenre vrienden van daghe te daghe altoes meer, ende wie van hore vrientscap niet en was, of die t'mishagede dat sy deden, en dorsten niet spreken, ende danсten Gode, dat sy swygen mochten, ock wat sy bedreven. Ende dit duerde aldus een wyl. Ende ten lesten doe syt te vele macсten, doe begonstet den luden te verdrieten, ende oic verdroot 't menigen goeden man, die van ambochten ende van neeringe waren, dat sy Hollant niet gebruken en mochten, dair sy groot verlies of hadden, ende doe begon men te spreken, ende seyden; *Men most geen guede ordre houden, die luden meesten varen ende keeren, ende wy worden verderffelic.* Desse woorden ende deser gelyck vie-

Jo. à Leidis lib. 32. c. 18.

vielen veel op der ftraten, doe dat volck fprekende wert. Ende watmen daer of feyde, hoe dic ende hoe vele, ten bate niet. Ende die luden worden alle daghe meer mifmoet, ende herder in den faken, want fy fonder neringe faten, ende gingen grotelix t'after, alfo dattet geviel des Vridages voir Pinxteren in den jaer van xv. als die Raet out ende nye te famen geweeft hadden, dat een van *Jans* knechten van den *Spiegel*, die hem volchde, als *Jan* van den *Huffe* ter * Plaeftes wert ginc, ende waenden aldair gegeten te hebben, dat een van der Stat knechten by *Jans* knecht ginck, dien *Jans* knecht onweerdelic van hem ftiet, dat der Stat knecht qualic nam, ende gaft fom van finen vienden te kennen, die 't feer verdroot, ende quamen tot *Jan*, eer hy eten ginc, ende feyden tot hem: *Dit hevet defe uwe knecht gedaen der Stat knecht. Tis veel dat ghy ons doet mitten uwen. Ten ftaet ons niet te lyden.* Ende die luden werden lopende bi der *Palaetfen* op *Jan*. Doe *Jan* dat fach, trat hy in een huys, ende die doeren werden gefloten. Ende onlanghe daerna vernament die van den nederen eynde, ende fcoten te famen, ende quamen an die *Plaetfe*, ende als fy aen die *Palaets* gecomen waren, vielen fy aen dat huus, dair *Jan* in was, ende men woude die doren opflaen. Ende doe *Jan* dat vernam, viel hy achter ten venfter uit, ende pant hem wech te comen. Ende doe die Doemdeken dat vernam, dat *Jan* alfo gevaren hadde, pynde hem mitter meefter haeft boven in die Stat te comen, ende meenden dair hulp gevonden te hebben. Ende doe dat die geen vernamen, die an die plaetfe waren, ftieten hem na, ende gemoeten den Doemdeken bi den Regulieren, ende dair worden hy ende *Jacob* fyn broeder int cloofter gedreven, ende van dien dage fyns ondanckens mit finen broeder uter Stat geleit, ende dairna *Jan* van den *Spiegel*, ende *Frederic* fyn broeder, *Tsbrant* van der *A*, *Jan* van der *Mafche* mit meer heuren vrienden. Hier machmen mercken hoe na geluc en ongeluc dic by een fyn. Want des fmorgens, doe die Doemdeken ende *Jan* opftonden, waren fy feer ontfien in der Stat, ende elc man vrucht heurre, ende eer avont worden fy tot horen onwille uter Stat geleit, ende dat moften fy liden, ende dair en dorft niemant voir fpreken. Hier raed ic allen goeden luden om te dencken, ende God onfen Heere voor ogen

* *Plaetfes.*

ogen te hebben, ende die van bewynde is den luden recht ende reden te doen, so macht God ende den luden behagen, mer gewelt ende ongenade in machten over den luden gesicht pleecht God geerne te wreken. Ende doe die Domdeken entie ander uter Stat waren, behoefdens die 't hem gedaen hadden wiselic toe te sien, want dair bleven luden in die Stat, die den Doemdeken en ten sinen wel gehouden waren, en dair waren som wel beducht, en som meenden, ten wair geen noot, nochtant om alle dinc mede te verhoeden, so lieten sy twee of drie dair hem an twivelde by hem comen, ende lieten die aen hair hant tasten, ende loefden elc by horen ede nimmermeer tegen hem noch tegen hoer vrienden te doen, noch den Doemdeken mitten sinen niet voirstaen in geenre wys, dair die geen die binnen waren, had Godt niet gewilt, by verderft souden geweest hebben, want die selve luden, die an hoir hant getalt hadden, een heymelick opset maecten op den genen die binnen waren, die doot te slaen, die den Doemdeken verdreven hadden. Ende dat soude gesciet hebben op Sinte *Jans decollatio* in den selven jaer. Ende dat opset worde gebroken, als God woude, dat dair niet of en quam, ende mens gewaer wert van den sommigen, dair den luden wel an twivelden, dat sy dingen int sin hadden, dair die luden om gevangen hadden, die 't openbaerlic liden, dattet gesciet soude hebben, daer over gericht wert. Ende doe dat vernamen, die den Doemdeken verdreven hadden, worden te rade, ende sonden hair vrienden in den Hage by Hertoge *Willam* van *Beyeren* om mit hem te dedingen van sulker gebreken, als hy an der Stat had, ende die Stat an hem, dair vrienden toe holpen, dattet verlyct ende gebroken wert. Ende worden weder ingesoent die gene, die den Doemdeken met sinen vrienden verdreven hadden. Ende dat gesciede in den selven jaer, ende quamen weder in der Stat, als Heer *Jacob* Proest t' Sinte Peter, *Jan* van *Lichtenberch* van *Lantscroen*, *Jan* van *Clarenborch*, *Wouter Grawert*, *Beernt Proeys* mit hoeren vrienden.

Ende doe Hertoghe *Willam* mitter Stat verliket was onlanghe dairna bereyde hem die ontsiende Vorst, ende voer t'Utrecht om met sinen vrienden aldair vrolick te wesen. Ende als hy in der Stat was, quam hem die bootscap aldair, dat

 syn

Jo. à Leidis lib. 32. hist. cap. 22.

ſyn vrienden den Heer van *Arkel* in Brabant gevangen hadden op Sinte Katherinen dach in der Meyerye van den Boſch, ende tot *Sevenberghen* gevoert. Ende doe die Deurluchtige Heere dat vernam, was hy utermaten vrolic, ende danćte Gode, dair alle goet af comt, dat hem dat geſciet was, ende nam oorlof van ſine vrienden, tooch te Hollant wert, ende dede den Heer van *Arkel* aldair brengen, dair hy alrehande ſaken of vernam, ende wie hem in Hollant ſoude hebben gevangen, ende alſo den Hertoge *Reynout* van Gulic ende van Gelre gelevert, daer Hertoge *Reynout* voirſz hem ſelven een deels of geruert had, als hier voir geſcreven ſtaet, vernam hy veel beſcheyts of van den Heere van *Arkel*. Ende als Hertoghe *Willam* wiſt wie 't hem gedaen ſoude hebben, nam hy 't ſeer wiſelic, ende en verhaeſte hem in geene dingen, nochtan dat hy hem voir wel getwivelt hadde an dien ghene, ende hielt die ſake een wyl ſtaende, datmen int gemeen niet en wiſt.

Hier van nu een wyl te ruſten, ende van anderen dingen voirt te ſcriven, die in deſen tiden mede geſcieden. Ten eerſten dat die van *Bruſſel* den Heere van *Arkel* hielden voir hoire poerter, ende ſy dair by mitten anderen Steden van Brabant menigen raet ſochten om hem vry weder gelevert te hebben op der ſtede, dair hy gevangen wort, alſo 't op der eerden van Brabant geſciede, ende hy hoir poerter was, dair ſy menich vriendelic ende neernſtich vervolch om deden an Hoechgeboren, Deurluchtige, ende Mogende Vorſten, ſo an horen Genadigen ende geduchten Here den Hertoge van Brabant, ende ſo an Hertoge *Willam* van *Beyeren*. Mer wat ſy arbeyden ende vervolchden ten bate niet, ende ſy en conden hem niet gehelpen, overmits dat Hertoge *Willam* in geleden tiden den Hertoge van Brabant alſo goet hadde, dat hy om ſinen wille vyant wert des Heren van *Arkel*, ende hem verbant mit Hertoghe *Willam* voerſz, die een buten den anderen geenrehande deding an te gaen mit den Heere van *Arkel*.

Voert hoe in dien ſelven tiden een groot ſwaer oirloghe ſtont tuſſchen den tween Conincrycken van Vrancryck ende van Engelant, want die Coninc van Engelant hadde doe onlanghe jaren voirleden in Vrancryck gewonnen drie Steden ge-

gelegen bi der *Seyne*, als *Harincbfliet*, *Honicbfliet*, ende *Rowaen*. Ende in dien selven tiden, als hy die Steden wan, ende gewonnen had, quam dair een pestilentie in sinen heer, so dat hem in corter wile vele volx af stierf, wair by dat hy doe sine voerseide Steden versettede, ende tooch mit sinen heer, dat hy doe by hem hielt te *Calays*, om van dane voirt over te varen in Engelant, dair hem die Fransoysen onder wegen bereden, ende waren den Engelschen seer overmannet, so dattie Coninc van Engelant doe int eerste seer begangen was, ende hadde wel weder overgegeven sine gewonnen Steden voersz, ja toe meer hem selven gevangen sonder te striden, dat hem niet geboren en mochte. Mitten cortsten dattet dair ten stride quam, ende die Engelsche wonnen den stryt. Dair bleven doet die Hertoghe van *Brabant*, die Grave van *Annyvers* beyde gebroeders, des Hertoghe *Joban* van *Bourgongen*, ende der Hertoginne *Margrieten* van *Beyeren*, Gravinne van Hollant, mit veel groter Heeren, Baenrodsen, Ridderen, ende knechten uyt der crone van Vrancryck ende van Henegouwen, sonderlinghe uit Henegouwen VIII. Baenrodsen behalven alle die Ridderen ende knechten, ende Heer *Jan* van *Brederode*, ende daer worden gevangen die Hertoge van *Orliens*, die Hertoge van *Borbon*, mit vele groote Heeren, Ridderen, ende knechten uit Vrancryck ende uit Henegouwen. Dese stryt gesciede op sinte *Crispyn* ende *Crispiniaens* dach in den voerseiden jaer CIↃ. CCCC. ende XV. Ende om dit groote sware oorloge neder te leggen ende te soenen verootmoedichde hem de Alredeurluchtigste Vorste *Sigismundus* Roomsche Coninc in den jaer ons Heeren CIↃ. CCCC. ende XVI. te comen in Engelant, ende doe hy dair gecomen was, sonden die Coningen beide haer brieven an Hertoge *Willam* van *Beyeren*, Grave van Henegouwen, ende van Hollant voirsz, seer hoochlicken ende vrientlicken an hem begeerende ende vermanende, dat hy by him in Engelant quame, om die voerseide sake in goeden state ende in peyse te helpen brengen. Hertoghe *Willam*, die die voersz brieven in grooter weerdicheit ontfing, besatede hem haestelic, ende voer in den selven jaer op den XIX. dach in Meye mit grooter cierheit ende costelicheit in Engelant by den Coningen voirsz, duerde daer XL. dagen langh, ende hadde elcx dages een sonderlinge cierheit van costeliken cledinge ende juwelen. Bin-

Jo. à Leidis *lib.* 32. *hist.* *cap.* 20.

Binnen desen wert daer versproken ende geraemt een minlic dedinge tusschen den tween Rycken a's Vrancryck ende Engelant. Mer dat ginc al te niet, overmits dat die Gemeente aldair waende by den Heeren te syn bedrogen geweest. Ende die Heeren en waren niet al sonder vrese geslaghen te worden van der Gemeenten. Waer by die Heren doe aldair alle dinck al oversloegen, ende satede hem elc weder te keeren tot sinen lande.

Nu weder te comen op die oude materie van datmen Hertoge *Willam* van *Beyeren* in der veden van Gelre woude hebben gevangen in syns selfs lande, ende hem gelevert den Hertoghe *Reynout* van Gulic ende van Gelre, dairmen voir af gesproken hevet, so selmen weten, dat den lesten luytbreet wert, op wien dat gerufte ginck. Ende doe dat vernamen des Heeren vrienden, daer dat geruft af ginck, doe quamen die tot hem, ende seyden, watmen hem overseyde, ende baden hem, want die saken overdroegen ende lastich waren, dat hy hem verantwoerden woude, wantmen dair vele of seyde. Ende die Heer seide weder, t' was hem leet dat hy beruft wair, ende t' quam qualiken toe, ende wouden hem alle weghe verantwoerden tot steden, dair hy veylich comen mocht. Ende doe syn vrienden dat van hem hoirden, vervolchden Hertoghe *Willam* dair op, ende baden synre Genaden heuren Heer ter antwoerde te setten, ende enen dach van rechte te leggen, hem ende syn goet te verantwoorden, ende hem geleide dair op te geven, of ende an te comen. Dat Hertoge *Willam* dede, ende leyde hem een dach van recht, ende dede den Heere van *Egmonde* verdagen dair te comen om hem te verantwoerden. Ende doe die dach quam, bleef die Heere van *Egmonde*, ende en quam niet voir. Ende Hertoghe *Willam* vervolchden voirt, ende verwan den Heere van *Egmonde* van live ende van goede. Ende doe hem Hertoge *Willam* alsso verwonnen had, cort dairna scicte die ontsiende Vorst van sinen Rade ende oic van sinen Steden voir *Iselsteyn*, ende dede dair eyschen die Stede mitter Borch, als hem dat mit recht toegewyst was, dair sine vrienden weygeringhe van gesciede, die hy dair gesent had. Ende als den edelen Vorst dat geseit wert, namt sedelic, ende docht wel, dair most meer toe gedaen wesen. Hierom versamende Hertoghe

toghe *Willam* een deel van finen Ridderen ende knechten, ende mede van finen Steden uit Hollant in den jaer van XVI. voerfz omtrent Sinte Marien Magdalenen daghe, ende fende een deel van finen luden voir *IJselfteyn*, ende tooch felve te *Schoonhoven*, ende woude huus ende Stede beleggen. Ende doe dat vernamen des Heeren magen van Egmont, als die Joncheer van *Gaesbeec*, die Heer van *Culenborch*, ende Heer *Jan* van *Vyanen*, was hem dair lede toe, ende kenden Hertoge *Willam*, alfe quam hy dair voir, hy foude dair wil van willen hebben, ende fo wiften fy den Heere van Egmonde verderft. Ende hierom verfochten die voergenoemde Heeren Hertoge *Willam*, ende baden fynre Genaden, of hem lief wair, fy fouden fpreken metten Heer van *Egmonde*, ende wouden fien, of fy yets goets gedingen conden, fyn ontfiende mogentheyt mede te brengen. Dat hem die edel Vorft lief liet wefen. Doe reden die Heeren bi den Heere van *Egmont* tot *Yfelfteyn*, ende fpraken dair mede wel ende menichfins, als dat wel te vermoeden is, ende reden weder by Hertoghe *Willam*, van den Hertoghe weder tot *Yfelfteyn*. Ende fy reden fo over ende weder over, ende brachtent ten leften dair toe, dattie Heere van *Egmonde*, ende Heer *Willam* fyn broeder fouden riden uyt *Yfelfteyn*, ende behouden hair rede have, die fy dair binnen hadden, ende bliven uten lande van Hollant ende van Zeelant, ende en fouden dair niet weder in comen, ten wair by wil ende confent van Hertoge *Willam*. Ende die Heer van *Egmonde* foude overgeven ende quytfcelden alle recht ende toefeggen, dat hy hadde aen den Hufe, ende an der Stede van *Yfelfteyn*, ende an der Heerlicheit, tot Hertoghe *Willams* behoef. Ende die Hertoghe foude den Heer van *Egmonde* jaerlix doen uytreyken tot euwigen daghen hem enten finen te betalen twee dufent oude fcilden, Heeren *Willam* finen broeder fes hondert cronen, ende der Vrouwe van *Egmonde* hoire beyder moeder acht hondert cronen tot hoirre lyftocht. Ende dit gefciede aldus in der manieren voirfz, ende wert bebrieft an beiden fiden. Ende hier op reet die Heer van *Egmonde* ende Heer *Willam* fyn broeder uyt *Yfelfteyn*, ende Hertoge *Willam* fende fyn vrienden aldair, die huus ende Stede innamen tot fynre behoeff, ende die gene die dair woonachtich waren ontfingen Hertoge

Willam voir hoiren Heere, ende loifden hem houde ende trouwe te wesen, ende swoeren dat ten heyligen. Ende dat gerecht bevalmen den genen, diement geloofde, ende die Borch wert beset, ende bevolen van synre weghen te bewaren.

Ende doe die ontsiende Vorst dese saken aldair geeynt hadde, wert bedenckende, dat hy in sinen dagen quam, ende over vyftich jaer out was, ende geen kynderen en hadde dan een eenige dochter, die hy gehylict had aen des Conincs soon van Vrancryck den outsten sonder een, ende bedacht hem seer voirsienlic, waert dat hy storve, dat syn dochter dan gedruct mocht werden van Hertoge *Jan* sinen broeder van den Graefscappen van Hollant ende van Zeelant, ende die Heerlicheden dair off mit machten aen hem trecken mocht, overmits dat syn dochter jong was, ende een vrouwe persoen. Om dat te verhoeden so dede die ontsiende Vorst op een tyt by hem comen die Ridderscap van Hollant, ende van Zeelant, ende desgelycs die Hoofststeden van den lande voersz, ende begeerde van hem, of hy oflivich worde, dat sy dan synre dochter behulpich ende bystandich wesen wouden, haer in der Heerlicheit te houden tegen den genen, dies hem bewynden woude: want syn dochter hair rechte vrouwe wair, storve hy sonder manlike geboorte. Daer sy hem doe op berieden, ende dair een tyt op geraemt wert, elc mit sinen berade weder by hem te comen, alst gesciede. Daer die Heeren entie Ridderscap toe verantwoirden, wairt dat hi oflivich worde, dat God verbieden most, sy kenden synre dochter dan voir hoire rechte Lantsvrouwe, ende wouden hair dan doen, al dat sy sculdich waren te doen. Ende doe die ontsiende Vorst dit verstont, wast hem seer lief te hooren, ende danctese seer, ende begeerde van hem, hy woude enen brief dair of laten maken, ende badt hem dien brief te beseghelen. Daer sy toe antwoerden, dat syt doen wouden. Ende die brief wert gemaect, ende besegelt, dat synre dochter wel diende na synre doot. Hier machmen hooren een groote wysheit van den ontsienden moghenden Vorst, dat hy syn enighe dochter also besorchde by sinen levenden live, op dat sy na synre doot in der Heerlicheit onbelast comen soude, ende mit vreden bliven mocht.

Ende

Ende doe die Deurluchtige Heere dit aldus bewaert hadde, doe gevielt, dat hy seer vervolcht wert van sine Ridderen ende knechten, ende van syn Steden uit Henegouwen, ende begeerden al te seer van hem, dat hy in sinen lande van Henegouwen by hem comen woude om dat lant te bescudden: want die Hertoghe van Bourgoengen mit groot volc by hem lach, die 't al verdorfden, dair sy quamen. Ende die mogende Vorst, die syn ondersaten minde, ende syn Ridderscap seer lief hadde, doe hy hoorde, dat sy beladen waren, bereide hem dair na toe te varen, ende tooch mitter meester haest in Henegouwen. Ende doe in der tyt, doe die ontsiende Vorst in Henegouwen was, wert hem begebrocht, woe dattie Dolphyn een outste soen te Vrancryck gestorven was, also dat syn swager synre dochter man doe een recht ersvolger ende verbeyder der crone van Vrancryck was. Ende doe die Deurluchtige Vorst Hertoge *Willam* vernam, dattet was wair, al wast synre dochter groot totter wachten te staen na des Conincs doot haers mans vader, Coninginne te wesen, nochtan en verhaeste hem die verstandige Vorst niet in genen stucken, mer verbeydende em voirsienlic, ende dede syn swager synre dochter man, die doe by hem was, over lange bereyden ende toe maken, ende bereide hem, alsmen sine swager een bode uit Vrancryck sont, als hy wel wist datmen doen soude, overmits dattie Coninc siec was, ende al Vrancryc in onrusten stont van des Hertogen doot van Orliens, ende mede van den grooten oirloge, dat doe was tusschen Vrancryc ende Engelant, also dat syn swager toe Dolphyn ende outste soen te Vrancryck ontboden wert in Vrancryck te comen. Ende die ontsiende Vorste Hertoge *Willam* sat op mit den Daulphyn. Ende binnen desen quam enen, die den Dauphyn wel kende en gelovede, mit enen suverliken pansier, dat van al te grooten voirdeel was, ende brachtet den jongen Coninc, die 't al te wel behagede, ende toecht rechtevoert an ende weder uyt, ende cort dairna wert die Coninc siec, daer veel meesters by gehaelt werden, die hem niet helpen en conden, want 'et venyn was so sterck, ende was so veer dair mede gecomen, dat hem niet te helpen was, ende die jonge Coninc bereyde hem, ende voer van deser werelt, ende beval syn siel in handen des gebenedyden Godts soen op Sinte *Ambrosius* dach in den jaer ons

 Heeren

Heeren CIↃ. CCCC. ende XVII. ende dat doode lichaem wert gebalſemt, ende te Parys gevoert, dair meugelic vele rouwe om geweeſt ſoude hebben, had die Coninck geſont geweeſt, ende hadmen vrede in Vrancryc gehad, dat leyder niet en was. Ende die ontſiende Vorſt Hertoghe *Willam*, al was hy bedruct om ſyns ſwagers wille, ſat op, ende reet bi den Hertoge van Bourgoengen ſinen ſwager, ende arbeyde ſeer om ſyn landen te beſcermen, te beſcudden, ende uten ſcade te houden. Ende binnen deſen dat Hertoge *Willam* in Henegouwen was, wert den ontſienden Vorſt ſyn been heffende, daer hy by wylen gebreck an plach te hebben, dat hem in voirtiden een hont gebeten hadde, dair hy ſiec an wert. Doe had die ontſiende Vorſt enen meeſter by hem, dien hy gelovede boven andere meeſters, ende liet die by hem comen, ende nam raet mitten meeſter, wat beſt totten been gedaen wair. Die meeſter dede als een roekeloos man ſonder enich beraet van den anderen meeſteren den edelen mogenden Heer ſyn been te ſniden, dair hy die ſericheit hadde, ende meende t' wair ſonder anxt, ende ſoude dair genade van crigen, ende van dier tyt voert dattet been geſneden wair, ſo ergerde dat been van dage te dage. Ende doe die Deurluchtige Vorſt hem bevoelde, doe docht hem wel, dat ſyn leven dair mede gecort ſoude weſen, ende bereyde hem dair tegen als hy beſt conde, biechte, ende nam dat heylige ſacrament, ende wert berecht mitten heyligen olye. Ende opten leſten dach van Meye in den jaer voerſz ſceyde die ontſiende Heer van deſer werelt, ende beval ſyn edele ſiel in handen des Almachtigen Vaders, na dat hy die Graefſcap van Hollant tuſſchen XII. of XIII. jaer wel geregeert hadde in grooter eren. Deſe edel Heer doe hy leefde was ontſien in ſynre tyt, ende hadde ſyn lant alle drie als Hollant, Zeelant, ende Henegouwen wel tot hem, ende was der landen alſo machtich als een Heer weſen mocht. Deſe edel Vorſt liet na hem een enige dochter, die *Jacob* hiet, ende was mit hair moeder by haren vader, doe hy ſterf, ende waren uyttermaten rouwich, als dat wel te vermoeden ende mogelic was, want ſy verloren den ontſienſten Heere, die in den Nederlande geſeten was. Deſe Vorſt wert eerlick begraven in Henegouwen tot Valencyn, ende ſterf tot...... God die nye ſonde en dede moet over hem ontfermen, ende ſynre ſielen gedencken. Amen. Doe

Doe die edel ontſiende Heere aldus geſtorven was, onlange daerna quam die bootſcap in Hollant, ende dair omtrent, dat hy doot was, dair vele goeder wiſer lude lede toe was, ende ſy waren dair oic die 't lief was, ende ſwairlic dairna becoften. Ende die Deurluchtige Vorſtinne Vrou *Jacob* bleeff int eerſt na haers vaders doot in Henegouwen, ende cort dairna ontfangen van Heeren, Ridderen, ende knechten, van den Steden, ende van den gemeen luden, tot eenre Lantsvrouwe gehult ende gedaen als dair toe behoorde. Ende doe die Heer van *Egmonde* ende Heer *Willam* ſyn broeder vernamen, dat Hertoge *Willam* ſaliger gedachten geſtorven was, verſamenden in ſtilre weren een deel luden binnen corter tyt, dair Heer *Willam* van *Egmonde* mede tooch voir Yſelſteyn, ende by hulp van vrienden, die die Heer van *Egmonde* dair binnen had, ſo wert Heeren *Willam* enten ſinen een poert opgedaen, daer ſy in quamen, ende cregen die Stede op des heyligen Sacraments nacht, als die dach toecomende was, ende dat was opten elften dach dairna, als Hertoghe *Willam* geſtorven was, mer die Borch van Yſelſteyne en conden ſy doe niet an comen, wants die Caſteleyn gewaer wert, ende hielt die Borch totter Hertoginnen behoeff. Oeck doe dat vernamen, die Joncheers van Brederoden ende van Montfoirde, dat Heer *Willam* van *Egmont* mitten ſynen in Yſelſteyn gecomen waren, ende die Caſteleyn der Borch machtich was, deden als getrouwe Jonckers, ende ſloegen alle dinck over, ende beſateden dair toe den Caſteleyn te hulpe te comen, noch dat Vrou *Jacob* Gravinne van Hollant noch in Henegouwen was, ende elc van hem ſoude mynre Vrouwen vrienden toeſpreken, die elken beſt gelegen waren, ende bidden die mynre Vrouwen te baten te comen, ende dat moſt cort gedaen weſen, want die van den Huſe niet wael beſaet en waren, alſo dattie Joncheer van *Montfoirde* tooch an der Stat van Utrecht, ende begeerden ſeer vriendelic van Vrou *Jacobs* wegen, dattie Stat hair te baten woude comen, ende helpen hoir die geen becraften, die Yſelſteyn gewonnen hadden. Die Joncker van *Brederoden*, ende hy wouden dair goet voir weſen, mochtmen Yſelſteyn weder crigen in Vrou *Jacobs* handen, datmen die Borch tot Yſelſteyn ſoude neder leggen, ende ſlechten die mueren van der Stede degelycs, ende om dattet vertoeven

 niet

niet goet en was, soudmen den genen te bate comen, die opten Huse laghen, so wert die Stat te rade, dat sy mynre Vrouwen dienen wouden, ende bereyden hair daer toe, ende togen des Vrydages na Sacramenti voir Yselsteyn. Ende doe die Joncheer van Montfoird vernam, dattie van Utrecht voir Yselsteyn waren, quam hy rechtevoert in den velde by hem, ende sciĉten terstont hair vrienden ten Huse wert, ende doe die bi den Huse quamen, hadden die van der Stede dat huys gewonnen. Ende doe die van Montfoerde ende van Utrecht vernamen, dattet huus gewonnen was, namen corten raet, ende overdroegen, dat sy dair bliven wouden liever, dan sy so uten velde trecken wouden, ende wouden daer verwachten der genaden, die hem God verlenen woude, ende onlange dairna quam die Joncheer van *Brederoden* mit sinen vrienden, ende em behagedet wel, dat sy dair bleven, nadien dattet huus gewonnen was, ende bleeff mede. Ende cort dairna quamen die Hollantsche Steden vast aen, ende die van Utrecht, dien menich leet uyt Yselsteyn gedaen was, arbeiden al om bi der Stede te comen, deden graven ende bolwercken maken, ende maeĉten haer bolwerc alſo na der Stede, datmen mit enen boghe te sommer stede over scieten mocht. Ende doe dit vernam die Deurluchtige Vorst Hertoghe *Jan* van *Beyeren*, die Eleĉt tot Ludic, die broeder was van Hertoghe *Willam*, dat synre nichten vrienden, dair hy een Oem af was, voir Yselsteyn lagen, bereide hy hem als hy eerst mocht, ende quam voir *Yselsteyn* by synre nichten vrienden, ende sloech dair neder, ende bleeff by hem leggen. Ende die van Utrecht, die wel wisten, wat'er hem an lach, en lieten hem niet vaken, ende waren nacht ende dach in die weer sonder aflaten om lede te doen, die in der Stede ende in den Huse lagen, want dair waren doe mede an gecomen som van des Gestichts vyanden, ende oock een deel van den ballingen, die mitten Doemdeken ende mit *Johan* van den *Spiegel* van Utrecht verdreven waren, hierom ende om wil van der Stede te hebben waren die van Utrecht altyt onledich, ende rusten luttel. Ende doe die van den huse vernamen, dat alle die Steden van Hollant, ende die van Amersfoerde desgelycs dair waren, doe sagen sy wel, datmense beroeren soude, alſo dat sy doe dedinge sochten, ende spraec begeerden, alst gesciede. Ende over

over die deding gingen Heer *Willam* van *Egmont*, ende die geen die mit hem van buten waren, dair die van Yfelfteyn in verclaert werden. Ende dit deding viel cort, want fy en tot genen befit en waren, ende geen ontfet en wiften, dair fy hem wel toe verlaten mochten. So wert dat deding dus gefloten, dat Heer *Willam* van *Egmont* mitten gaften, die daer in gecomen waren, fouden gaen uyt Yfelfteyn mit alfulker have, als fy dair gebracht hadden, ende men foud'er geleyden tot *Nyen Dam* toe, ende fouden vorder trecken fonder hoede te hebben van mynre Vrouwen vrienden in Hollant, ende van den geen, die dair in den velde lagen, ende die luden van Yfelfteyn fouden gaen in der Vrouwen genaden van Hollant behouden haers lyfs, ende hier op foudmen der Hertoginnen voirfz die Borch mitter Stede overgeven. Ende doe dat deding alfo gefloten was, ende doe die dedings lude in die Stede quamen, wert dien van Yfelfteyn gefeyt, dat fy gaen fouden in die nye Stede, ende want gefoent waer geloefliken, deden fy alfoe. Ende Heer *Willam* entie geen die van buten mit hem gecomen waren togen haers weges, ende worden geleit als voirfz is. Ende der Vrouwen vrienden togen in die Stede, ende quamen op dat Huus, ende togen niet in die nye Stede, dair die van Yfelftein te famen waren, ende waenden der Vrouwen gehult te hebben, ende dair mede quyt geweeft, ende die worden angetaft ende gevangen, daer Hertoge *Jan* van *Beyeren* een deel van den gevangen of nam, ende die ander gevangen worden bewaert tot der Vrouwen behoef. Ende aldus is die Deurluchtige Vorftin weder aen Yfelfteyn gecomen, dat hair vrienden voir hoir gedaen hebben, doe fy nochtant in Henegouwen was, want hair Heer vader onlanghe doot geweeft hadde, doe dit gefciede. Ende van datmen dair quam, ende van datmen daer voir lach, eer 't opgegeven wert, was al binnen XIV. dagen. Ende onlanghe dat Yfelfteyn opgegeven was, quam die Deurluchtige Vorftinne Vrou *Jacob* mit hoir moeder in Hollant, danćten God der genaden, ende der eren, die hem God gedaen hadde. Ende die van Utrecht dochten, om dat em gelovet was, datmen die Burch tot Yfelfteyn foude neder breken, ende die mueren van der Stat te flechten, ende fpraken dair off mitten Joncheer van *Montfoarde*, die

't hem

't hem mitten Joncheer van *Brederoden* van Vrou *Jacobs* wegen toegeseit hadden, die 't voorsochten an der ontsiender Vrouwen, ende die beval datmen breken soude, alst versproken was, ende op Sinte Pieters ende Pauls dach dairna quam die Joncheer van *Brederoden* binnen Utrecht, ende nam een deel luden van daen mit hem, ende togen tot *Yselsteyn*, ende begonnen te breken. Ende die van Utrecht en sceiden niet van daer, die Borch was neder, ende die mueren waren geslecht.

Vrou JACOB VAN BEYEREN *Gravinne van Hollant.*

Doe Hertoghe *Willam* van *Beyeren* Grave van Hollant saliger gedachten dus gestorven was, ende die Deurluchtige Vorstinne Vrou *Jacob* uit Henegouwen in Hollant gecomen was, toock van Stede te Stede in Hollant, ende liet hair hulden voir een Lantsvrouwe, ende wert tot allen Steden gehult, ende wel ontfangen sonder te Dordrecht. Ende cort na dien dat Vrou *Jacob* eerst in den lande gecomen was, begonnen hem die Cabbeljaus in den lande ende in den Steden te verheffen, die hem sedelick bi Hertoghe *Willams* tiden gehouden hadden, nochtan dattie Heere van *Arkel* ende van *Egmonde* van Hertoge *Willam* seer belast ende verdorven worden, die de meeste van der Cabbeljausche partye waren. Ende doe dit vernamen Vrou *Jacob* ende hair salige moeder, namen hoir heymelike Raden by hem, die sy geloofden, ende versspraken te gader, dats noot wair, datmen sage om enen Mogenden Heer, dair die Hoechgeboren Vorstin mede bewairt wair, diemen hair gave tot enen man, die hoir ende dat lant voir gewelt ende ongenade bescermen mocht, alsso dat sy meenden, dat hem geen Heer bet geseten wair dair voir te bescudden, dan die Hertoge van Brabant, ende brochten dat by Hertoge *Jan* van *Beyeren*, ende den Hertoge van Bourgoengen, die beyde hair Oemen waren, ende dat wert by beyder Heeren rade versproken mit den Hertoge van Brabant, ende mit sinen vrienden. Die des overquamen dat die Hertoge van Brabant ende Vrou *Jacob* van *Beye-Beyeren* vergaderen souden in wittelick hilic mit malcanderen, indien dattet die Paeus consenteren soude, wantet anders niet bestaen en dorst, want sy te na in maescappen, ende in swagerscappen waren. Hierom wert opgeset te *Constans*, dair doe een

een gemeen *Concilium* was, van der heiliger kercken wegen, overmits datter doe drie Pausen waren, dairre mer een wesen soude, dair veel in der heyliger kercken om gedolinge was, want die een hielt Paus *Ian* voir een Paus, die ander *Gregorius*, die derde *Benedictus*, dair die Alredeurluchtichste Vorste *Segemont* van Beem van Gods genaden Roomsche Coninc, ende van Ongheren, seer om gearbeyt hadde, an allen Vorsten ende Heeren van der Heiliger Kerstenheit gelove, hair Legaten om te *Constans* gesent te hebben, om t' best dair in te doen. Ende dat *Concilium* duerde langer dan drie jaren. Want Paus *Ian* die wert gevangen, ende quam in handen des Roomschen Coninex. *Gregorius* gaft over den *Concilium*, ende wert vervolcht van den *Concilium* ten eynde toe. Ende bi den *Concilium* ende bi den Cardinalen wert *Benedictus* Paus geset mit recht uten Pausdom. Ende *Martinus* die vyfte also genoemt wert gecoren bi den *Concilium* ende bi den Cardinalen mit eendrachten tot een Paus op Sinte Martyns dach in den winter, doe men XVII. screeff. Ende die Paus *Martinus* bi rade ende goetduncken der Cardinalen consenteerde, ende gaf oorlof van der heyliger kercken wegen den edelen Hertoge van Brabant, ende Vrou *Iacob* van *Beyeren*, Gravinne van Henegouwen, van Hollant, ende van Zeelant, in wittelick hilic ende in echtscappen te vergaderen, dair bullen ende brieven van gemaect worden.

Hier of nu wat te rusten ende te scriven van Hertoghe *Ian* van *Beyeren*, die een tyt uten lande van Henegouwen ende van Hollant was, nadien dat Yselsteyn gewonnen was. Ende in den selven jaer des Donredages na Victoris quam Hertoge *Ian* in stilre weeren mit luttel luden binnen Dordrecht, ende wert cort dairna ontfangen van die van Dordrecht voir enen Ruwaert, dair vele dwalinge of quam, alsmen na wel vernemen sal. Daerna in den selven jaer als des Saterdages na Sinte Elisabetten dach, quam binnen *Gorinchem* die Heer van *Egmont* mit een deel van des Jonckers vrienden van *Arkel*, dat hy hulp dair toe creech van sommige, die daer binnen woonden. Ende doe dit vernamen Vrou *Jacobs* vrienden, die dair binnen waren, die 't geern geweert hadden, waren verladen mit volck, dattie Heere van *Egmont* mede gebracht hadde, ende ooc van dien die hem by vielen in der Stede, also doe

wiken moſten opten huſe, dat Hertoghe *Willam* in der Stede had doen maken. Ende dat geruſt ende die meer vernamen die Vorſtinnen Vrou *Jacob* van *Beyeren*, ende hoir moeder, die daerom bedruct waren, ende om haer vrienden, die opten Huſe waren, ende ontboden terſtont by hem te comen hair Raden ende hair vrienden, die ſy haeſtelic gewerven conden, om te beraden, hoemen beſt hore vrienden, die opten Huſe waren, te bate comen mocht. Ende doe die Raden te ſamen quamen, werter geſloten, datmen ontſetten ſoude die geen, die opten huſe lagen. Ende hier op dede die Hoechgeboren Vorſtinne Vrou *Jacob* hoir vrienden bidden, die ſy meende dat horen wil ſouden doen willen, op een benoemde tyt by haer gewapent te comen, ende datmen dat niet weygeren en woude, want hair groote nootſaken deden, ende liet ſonderlinge bidden der Stat van Utrecht ende van Amersfoert by haer te comen, ende in hoiren laſt, die hoir an laghe, nu by tē ſtaen, dat hoir tot ewigen daghen gebeurde te gedencken op den genen, die hoir nu byſtandich waren, dair die Stat van Utrecht corten raet op hadde, ende lieten der ontſiende Vrouwen weten, dattie Stat hair dienen woude na der Vrouwen begeert, ende wouden cort by haer weſen, ende desgelycs antwoerden die van Amersfoerde. Ende doe dat verhoorde die Joncheer van *Arkel*, dattie Heer van *Egmonde* binnen *Gornichem* was, ende dat Vrou *Jacob* mit horen vrienden ontſetten wouden, die dair op den huſe lagen, badt, ontboet, ende dede bidden in den lande van Gelre, boven in den lande, ende in den Sticht van Ludic, ende wair hy vrienden had, dat ſy by hem comen wouden, alſo lief als hy hem wair, want hy 't ſonderlinghe van hem begeerde, ende vergaderde in corter tyt vele goede Ridders ende knechten, ende toech dair mede binnen *Gornichem*. Ende doe Hertoghe *Jan* van *Beyeren* vernam, dattie Joncheer van *Arkel* binnen *Gornichem* was, die noch te Dordrecht lach, tooch tot *Gornichem* bi den Joncheer van *Arkel*, ende was dair een corte tyt, ende voer weder doe binnen Dordrecht. Ende doe die Deurluchtige Vorſtin Vrou *Jacob*, ende die Hoechgeboren Deurluchtige Vorſtinne hair moeder, die altyt voer haer was, hoir vrienden by een hadden, ende die van Utrecht ende die van Amersfoerde dair gecomen waren, dair den Deurluchtigen Vrouwen voirſz, ende

ende hair vrienden, doe seer mede wel beholpen was, bereyden hem, maecten hair scepen toe, ende oirlogeden, ende ordineerden, hoe men varen soude. Ende doe alle dinck bestelt was, worden die trompen geblasen, ende die voir wesen souden begonnen te varen, ende in die eerste batalie waren die Hoechgeboren Deurluchtige Vrouwen mit een deel van hoiren Ridders ende knechten. Dairna die van Utrecht ende die van Amersfoert, als dair geraemt was, ende voeren alsso te *Gornichem* werts om hair vrienden aldair t' ontsetten. Dat niet veel gehoort en hevet geweest van so groote mogende Vrouwen mede te varen, dair men striden of stormen soude. Ende doe die Vrouwen mit hoir vrienden by *Gornichem* quamen, hoirt wat dair gesciede. Men vel te recht an t' huys dair haer vrienden op waren, dair worden die Vrouwen opgebracht mitten Ridders ende knechten, die doe bi den Vrouwen waren. Ende doe die van Utrecht ende van Amersfoert vernamen, dattie Vrouwen entie Ridderscap op den Huse waren, traden uten schepen op dat lant, ende wouden een gat maken om daer deur in die Stat te comen, ende quamen voir een poirt van der Stede, die niet veer van den Huse stont, dair die Vrouwen op waren, ende braken die poert mit machten op, ende braken oock een groot gat in den muer bi der selver poerten, ende quamen alsso mit machten, ende wonnen die Stede. Dat wonderlic te seggen ende te scriven is. Want die Joncheer van *Arkel* had doe wel binnen *Gornichem*, alsmen na wel vernam, xxxv. hondert gedecter hoefden, van den genen, die dair gevangen worden. Ende doe die van Utrecht ende van Amersfoerde die Steden gewonnen hadden, streken mit ontwonden banieren mit grooter geruchte van trompen als onverveerde leeuwen, scoten mit steenbussen in der straten, dair sy door molten, ende quamen alsso voir dat huys, dair die Deurluchtige Vrouwen op gebracht waren, ende wouden dair by leven ende sterven. Ende doe die Ridders ende knechten vernamen, dattie van Utrecht ende van Amerfoirde beneden bi den Huse waren, quamen rechtevoert van den huse bi den anderen. Ende doe die Joncker van *Arkel* hoirde, dat Vrou *Jacobs* vrienden in der Stede ende voir dat Huys gecomen waren, sende hy rechtevoert enen Eraude aen Vrou *Jacobs* vrienden, ende liet hem

weten, dat hy des anderen dages met hem ſtriden woude. Doe Vrou *Jacobs* vrienden dair op antwoerden, ſy waren om ſtriden wil daer gecomen, ende wouden ſtriden, alſt hem genuechde, ende elc van den partien beſatede hem hart. Nu ſelmen weten, dattie Juncker van *Arkel* een grave hadde doen graven bi den huſe, om dattie van den Huſe mit genen hope die van der Stede yet roekeloos overvallen mochten, ende die grave plagen die van der Stede te doen wairden. Ende doe gevielt dat Vrou *Jacobs* vrienden, die voir dat huys ſtreden te rade werden, dat ſy verſoeken wouden den genen, die der mogender Vrouwen dat huys ontweldicht hadden. Nu en mochten die van Utrecht ende van Amersfoerde niet wel by den vyanden comen om der graven wil, die die Joncheer van *Arkel* hadde doen graven bi den huſe, ende die van Utrecht ente die van Amersfoerde moſten een ſtuck mitten horen ommegaen, of ſy moſten an den grave vallen, ende helpen malcanderen in ende over. Ende dit geſciede alſo, om datmen niet ſeggen en mocht dattie banieren mitten ommegaen geweken hadden. Ende dair men aldus in der graven vel, ende malkanderen over holp, daer ſtont die Joncheer van *Arkel* tegen mit ſinen alingen hoop in eenre ſtraten mit ontwonden banieren, ende ſagen die ander overcomen. Ende doe die van Utrecht ende van Amersfoert aldus by na over die grave gecomen waren, doe ſtreken Vrou *Jacobs* vrienden mit hare Vrouwen wimpel, ende mitten banieren van Utrecht ende van Amersfoirde totten Joncheer van *Arkel*, ende totten ſinen. Ende doe dat geſciede, doe en was Vrou *Jacobs* banier noch by den wimpel niet. Ende doe die Joncheer van *Arkel* ſach, dat Vrou *Jacobs* vrienden ſynre geerden, ende tot hem quamen, quam Jonckerlic ende Ridderlic den anderen te gemoete, als die geen die ſtriden woude, ende dair vergaderden die twee heeren te ſamen mit ontwonden banieren, mit grooten gerucht van trompen, als onverveerde leeuwen, ende elc geerde den anderen. Daer wert groot gerucht van ſlagen. Dair hoirdemen die ſweerden, ende die hameren op die huven, ende op die hoeden clincken. Dair wert ſeer gedrongen ende manlike geſtreden, want elc arbeide mit al dat hy conde om die ſegen te behouden, alſo dattie ſtryt groot ende ſwaer wert, ende ten leſten dat ſom van den Arkelſche die after waren den

rugge

rugge boden, ende gingen lopen. Ende doe die voorste vernamen dattie afterste weken, en waſſer geen verhout op, ende worden wikende, alſo dat Vrou *Jacobs* vrienden bi der genaden Goeds den ſtryt gewonnen hadden, ende dat velt behielden, dat ongeſien waer geweeſt, had Godt niet gewout. Want die Joncheer van *Arkel* was op dien ſelven dach wel ſterck, die hy by hem had, als hy ſtriden ſoude, als ſy ſeiden, die mitte hem dair waren, ende gevangen worden, xxxv. hondert gedecter hoofde. Ende Vrou *Jacobs* bannier, noch geen van den Steden uit Hollant en waren daer, doe die ſtryt begon, overmits dattie ſcepen niet al te ſamen comen en mochten om der ordinantien wil, die daer gemaket was, dattie een ſoude voir bi der wimpel varen, ende d'ander ſouden na mitter bannier comen, alſo gevielt, dat die gene die voir waren voir ſtreden, mer die bannier quam aen, ende wert geſien int leſt van den ſtride. Daer worden vele goeder luden doot geſlagen ende gevangen van den Arkelſchen. Ende dair bleven doot die Joncheer van *Arkel*, die doe Ridder geſlagen wert, die Joncheer van *Peterſum*, Joncheer *Ot* van *Bueren*, ende vele goeder Ridderen ende knechten, die ic niet al genoemen en can. God moet haer alre ſiel gedencken. Dair worden gevangen die Grave van *Verrenborch*, Joncheer *Alert* van *Bueren*, Heer *Henric* van *Homoet*, ende vele goeder luden mit hem, ende worden in den Hage gevoert. Ende die van Utrecht vingen den Heere van *Egmonde*, Heer *Jan* van *Maidier*, Heer van *Milendonck*, Heer *Dirc* van *Lienden*, Heer *Raſen* van *Oirdinghe*, ende vele goeder luden dair toe, ende der gevangen, die t'Utrecht gebracht werden, dier mocht weſen omtrent. . . . . . . Ende ick meen, dat der dooden, die geen die dair drencten ende geſlegen worden van den Arkelſchen te ſamen wel waren alſo veel als x. hondert man. (1) Ende van Vrou *Jacobs* vrienden bleef doot die Joncheer van *Brederode*, die doe Ridder wert. Godt ontferm em dair over.

(1) Majoribus noſtris mos fuit, ut vel prælium inituri vel in ipſo prælio crearent milites ad excitandam præmiandamque viri fortis virtutem. Ante acceptam dignitatem miniſteriales, ſervientes, famuli, appellati, poſt acceptam autem milites, equites. *Tirones*

over. Ende anders en bleef van hare ſiden niemant doot noch gevangen. Ende deſſe bloedige ſtryt geſciede des dages na Sinte Andries dach in den jaer voerſz. Ende doe dit aldus geſciet was, dede die Hoechgeboren Vorſtin dat Huus beſetten, ende die Stede bewaren, ende tooch ter Hollant wert, mit der ſaliger Deurluchtiger Vorſtin hoire moeder, ende mit hoiren vrienden, danſten ende loveden Gode der ſonderlinger genaden, die God hair ende haire vrienden gedaen hadde. Ende die Stat van Utrecht ende van Amersſoerde togen te gader binnen Utrecht, ende die van Amersſoirde togen voirt in hare Stat, ende danſten onſen lieven Heer, dair alle goet af comt, dattet mit hem alſo vergaen was.

Item in den ſelven jaer op Sinte Andries avont had die Joncheer van *Gruterſwyc* een hoop te ſamen, ende reet daer mede te ſamen in *Twenten* in den Geſticht van Utrecht, ende ſloech aldair vele coen ende peerden te gader, ende voerdeſe in ſinen ſloten. Ende doe Biſſcop *Frederic* dat vernam waſt hem vreemt te hooren, want die van *Gruterſwyc* ſyn vyant niet en was, ende hieltent voor ſyn huys geſinde. Dus had hem vreemt te hooren, hoe 't by comen mocht. Ende doe dat geſciet was, Biſſcop *Frederic* in den lande van Utrecht, daer Utrecht ſtaet, ſat op, ende reet in den lande van Overyſel. Ende doe die ontſiende Heer dair quam, nam corten raet mit ſinen vrienden aldair, ende werts te rade, dat hy *Gruterſwyc* ver-

rones vocat *novellos* Henricus Rosla apud Meibomium *to.* 1. *rer. Germ. verſ.* 341.

Tirones ſolenne creat mox ipſe novellos.

Ex Chron. MSS. apud eund. in *not.*

Her machte als ich horte
Viele Knaphen Ritter vor den ſtrite
Nach Vurſtelichen ſite.

** Nobil. Tom. 1. pag. 417. Add. *Annal. rer. in Holland. & Ultraj. geſt. Ann.* 1481. ** *to.* 2. *Analeſt. cap.* 35.

versoeken woude, als hy eerst mocht, ende dede syn vrienden bidden by hem te comen op enen benoemden dach. Ende daer en binnen versochten den edelen Bisscop Heer *Ian* van *Culenburch*, ende *Dirc* van *Wisch*, die daer lede toe was om guets te doen, die sake mede te breken, ende brochtent op dien tyt staende in deser manieren, datmen den Hoechgeboren Bisscop beteren soude alsulke smaatheit, als hem dair aen gedaen was, in siner vrientscap sinen ondersaten in vyantscappen t' hoir te nemen, ende men soude den luden gelden, dat hem genomen wair. Ende dat hoopten die Dedinxluden wel te crigen. Ende hier op wert een bestant gemaket totten Sonnendach toe voir Palmdach. Ende dair en binnen deden die van *Gruterswyc* syn Sloten provanden ende wel versien, dair hy voir beducht was. Ende doe die tyt quam, dattet bestant uytgaen soude, en woude die van *Gruterswyc* dair niet voir doen, ende meende, dat hys over was. Ende doe die vroom Bisscop dat vernam, nam dach, ende hoopte t' mocht beter worden, ende besatede hem doe weder, hem te verhalen op den genen, die 't hem gedaen hadde. Ende dede bidden syn vrienden by hem te comen op een benoemden dach, die hy gewerven conde, ende vergaderde vele goeder luden omtrent beloken Paschen in den jaer van XVIII. sat op ende reet in *Oldenseel* syns Gestichts Stat, ende binnen die tyt, dat die edel Heer dair was bereden syn vrienden dat huys ende die Stede te *Nyenbuys*, ende al onlanghe dairna quam die ontsiende Bisscop aldair by sinen vrienden, ende bestelde dat Huys ende die Stede. Ende om dat an die een side een hooch lant lach, so sloegen sy hem dair neder. Ende wantet an d'ander zide een onlandich en waterachtich lant was, so dede die ontsiende Heere dat betymmeren met blochuysen, ende dede die besetten daer 't so onlandich was. Ende binnen desen datment betymmerde, ende die blochusen by na al werden gerecht, wert die edel Heere al weder versocht ende deding gevercht, die eerst na genen deding horen en woude, hy en woude wille van den Huse ende van der Stede hebben, ende behoede hem voir dat hem gevallen was, also datmen wel vernam, dat die ontsiende Heer dair bliven soude, of wil van den Huse ende van der Stede hebben. Also dattet doe gededingt wert, datmen den edelen Heere huys

huys ende Stede op soude geven in deser manieren, dattet huys mitter Stede bliven soude in des Gestichts handen vyf jaer lang, ende tenden die vyf jaer so mochtent die van *Gruterswyck* losenen mit acht dusent ende mit drie hondert Rynsche guldens, ende loesment binnen den vyf jaren niet, so sout ewich an den Gesticht bliven, ende die Jончker van *Gruterswyc*, ende die op den huse lagen, die van buten waren, souden oervede doen, ende loven nemmermeer tegen den Gesticht te bliven. Ende hier op souden die van *Gruterswyck*, ende die syne ofnemen van den huse alsulc goet ende have, als sy dair op hadden. Doe dat gesciet was, wert den edelen Bisscop dat Huus mitter Stede overgelevert, ende die gene die in der Stede woonden loveden den ontsienden Heer hem ende den Gesticht houde ende trouwe te wesen, ende ontfingen den vromen edelen Bisscop voir hoiren Heere, ende die vede wert nedergeleyt.

In den selven jaer doe die Bullen van der confirmatien gecomen waren van *Constans* tusschen den edelen Vorste, den Deurluchtigen Hertoge van *Brabant*, ende de Hoechgeboren Deurluchtige Vorstinne Vrou *Jacob* van *Beyeren*, Gravinne van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant &c. doe bereydemen ende maecten reescap mitter bruyloft voert te varen. Ende doe alle dinc bereyt waren, dairna omtrent . . . . . . quam die edel Hertoghe van *Brabant* in den Hage, ende besliep Vrou *Jacob*. Ende doe in der tyt ende dairna als Hertoge *Jan* van *Beyeren* binnen *Dordrecht* lach, plagen die van *Dordrecht* uit te varen bi den stroom, ende plagen die Hollanders ende den Zeelanders hare scepen ende haer goet te nemen. Ende dit gesciede tot veel tiden, ende waren een reyse of twee voir der Goude mit hopen gecomen, ende hadden die Stede geerne gewonnen. Ende dese saken verdachten den edelen Hertoge van *Brabant* seer, al was hy jong, ende syn Raden desgelycks. Ende want Hertoge *Jan* van *Beyeren* een Oem was van Vrou *Jacob* sinen wive, hierom woude den Hertoge van *Brabant*, Hertoge *Jan* van *Beyeren* doen versoeken, ende van hem begeren, dat hy uten sinen toghe, ende liet syn ondersaten ende Coopluden, die te lande off te water leden ongescadicht, ende ongemoeit, ende liet hem sine landen

landen ende Heerlicheden ruſtelic gebruken, ende beterde van dat dair miſdaen wair, dat Hertoge *Jan* niet doen en woude, ende ſcreeff hem van dier tyt voirt, dat hy voir niet gedaen en hadde, Grave van Henegouwen, van Hollant, ende van Zeelant, ende vermat hem die Heerlicheden der landen voirſz ſyn te weſen, ende dat hem die toe behoorden. Ende ſcreeff oic an ſomme Steden uit Hollant te Dordrecht te comen, ende hem rekeningh dair te doen van des den Heer toe behoirt. Ende die van *Dordrecht*, ende die galten die dair binnen lagen, togen uit, ende namen al dat ſy crigen conden, te water, ende te lant, van dat ſy uit *Dordrecht* begaen conden. Ende doe die Hertoge van *Brabant* dat vernam, ende ſyn Rade, die hem te raden plaghen, dat 'et verſuec van ſinen vrienden niet en vorderde, ende erger wert, dant voir geweeſt hadde, verdächtet hem ſeer, ende had wel gewilt, datment gelaten hadde, om dat hy node tegen den Hertoge van *Beyeren*, Hertoch *Jan* ſyns wyfs Oem, geſceelt hadde. Ende doe die Hertoghe vorder, ende ſyn Raden wel ſagen, datter meer herdicheits toe gebeſicht moſt worden, worden ſy 's eens mitten Rade van Hollant, ende overdroegen, dat ſy *Dordrecht* betymmeren wouden, ende meenden ſo Hertoge *Ian* ende die van *Dordrecht* te drucken, ende den ſtroom dair mede te vryen ende die landen te beſcudden, ende die Hertoghe van *Brabant* ſoude mitten ſinen uyt Brabant een baſtie opſlaen beneden Dordrecht tot eenre Stede geheten . . . . . ende die baſtie verſien met provande ende beſetten, om dair mede te benemen die van Dordrecht, dat hem van beneden geenrehande provande noch nutſcap en mocht comen. Ende die Hollanders ſouden desgelycks een baſtie opwerpen te *Papendrecht*, ende die werneren, provanden, ende beſetten, dat hem van boven geen provande toecomen en ſoude. Ende doe dat aldus overdragen ende geſloten was, bereide hem elc dair toe als hy eerſt conde, ende quamen in den ſelven jaer voir *Dordrecht* omtrent . . . . . . Als die Hertoghe van *Brabant* mit vele ſine Ridderen ende knechten ende mit vele volx uyt ſinen Steden van Brabant quam, begrepen ſi dat velt, dairmen die baſtie ſetten ſoude, ende doe die baſtie by na geſet ende gemaket was, doe gevielt, dat die van *Dordrecht* op een tyt uyt quamen ſchermutſen, als ſy voir wel gedaen hadden, om te vernemen, hoe hem die Brabanders hebben

ſouden, als ſy die luden vernamen. Daerom hadden die van *Dordrecht* doe een lage geleyt, dair vele luden in lagen, ende maecten een ſchermutſing, ende die Brabanders worden lopende, ende quamen by die laghe, ende doe die van Dordrecht docht dattet tyt was op te breken, ſetten den Brabanders toe. Ende doe die Brabanders ſagen, dat ſy alſo na der laghe waren, begonnen ſy te rumen, alſo dattie van Dordrecht ſloegen ende venghen een deel van den Brabanders, ende traden toe, dair der Brabanders ſcepen laghen, ende namen een deel van den ſcepen, ende voerden die mit hem binnen Dordrecht, ende venghen op die ſelve reyſe Heeren *Aernt* van *Lyenborch* Ridder, die 't geerne voor den Brabanders geweert hadde, ende die van Dordrecht wonnen ſuverlike have op die tyt, alsmen ſeide, ende die Brabanders braken op, ende togen thuyswert. Ende doe die Hertoge van Brabant ſach, dat die Brabanders niet tueven en wouden, oock wat hy hem badt, doe dede die Hertoghe voerſz dat blochuys, dat hy had doen maken, anſteken ende bernen, ende reet doe mede van daen. Ende doe die van *Dordrecht* vernamen, dat die Brabanders gemeenliken ruymden, togen uit dair die Brabanders gelegen hadden, ende namen alrehande have dair, die die Brabanders niet lichtelic wech gecrigen conden. Ende doe die Hollanders vernamen, die te *Papendrecht* lagen, dat uyt dat ander blochuys die Brabanders geruymt waren, ende dat blochuys gebernt was, verdachtent hem, ende warens niet te vreden, nochtant bleven ſy doe leggen, ende maecten doe hoir blochuys voert, ende doe dat byna gemaket was, togen ſy van dane, eer dat blochuys wel beſet ende ghewerneert was. Ende doe die van *Dordrecht* vernamen, dattie Hollanders geruymt waren, onlange dairna beſaten hem die van *Dordrecht*, ende togen voir dat blochuys, ende vellen dair an mit enen ſtorm, als ſy alredoechſte mochten, ende die van den blochuſe weerden hem als leeuwen, ende die ſtorm duerde een wyl, daer die van *Dordrecht* ſcade groot by leden, ende om dat die van den blochuſe niet gewerneert, noch gemant en waren na den groote van den bolwerc, die daer om gemaket was, ſo en condens die opten Huſe waren, al om niet beſetten. Ende alſe die van *Dordrecht* dit vernamen, vellen ſi hem al om aen, ende quamen mit hem in den bolwerc, ſloeghen ende veaghen die opten huſe wa-

waren, braken die bolwercken, bernden dat huus, ende voerden die gevangen, die ſy daer vonden mitter have binnen *Dordrecht*, ende waren vrolic ende blide, dat ſy alſo verloſt waren.

Item dairna in den ſelven jaer worden Hertoge *Jans* vrienden in *Rotterdam* gelaten van den genen die dair binnen woenden, dat Vrou *Jacobs* vrienden, die dair binnen waren, ſeer verſuymden, om dattie s'nachts niet weerden en wouden, noch oec voir een wyl niet gedaen en hadden, dair Hertoge *Ians* vrienden met die van *Dordrecht* een opſet op maecten ende mitten ſommen van *Rotterdam*, die hem dair toe holpen, dat Vrou *Iacob* ende hair vrienden tot grooten laſt quamen, want die Hertoge *Ian* Dordrecht had aen die een ſide, ende *Rotterdam* aen d'ander ſide. Doe verloos Vrou *Jacob* die ſtroom, ende doe wort haren vrienden, die dat vernamen, dat varen benomen. Ende onlanx dairna dat *Rotterdam* gewonnen was, tooch Hertoghe *Jan* van *Dordrecht* tot *Rotterdam*, ende bleef dair leggen mit een deel van ſinen vrienden. Ende doe dede Vrou *Jacob* beſetten, ende hair vrienden Sciedam, ende dede dat veſten, ende beſette doe mede die Stede van Delft, ende dair bleef Vrou *Jacob*, ende dede oick die Stede van der *Goude* mitter Borch bewaren. Ende in den ſelven jaer op alre ſielen dach toghen die van Utrecht voor *Yſelſteyn*, ende branden die Stede, ende worpen die mueren van den huſe in die Stede neder, die noch waren ſtaende gebleven, ſloegen die kelre ende bieren in, ende woeſten al dat in die Stede was, ſonder dat clooſter, ende dat dair toebehoorde, die kercke, dat gaſthuus, ende der Papen huſen bi der kerken bleven ſtaende, ende anders wertet al geſlecht.

Item in den ſelven jaer wert dat clooſter, dat Jeruſalem heet, by Utrecht eerſt toegeleit ende begonnen te maken. Ende in den ſelven jaer omtrent Sinte Gelis dach wort Sinte Agnieten heilige gebeent getransfereert uten houtenre caſſen, ende in der vergulden caſſen mit grooter eren ende eerweerdicheden geleit in jegenwoordicheit des edelen Heren Heer *Frederic* van *Blanckenhem* die Biſſcop t'Utrecht, die ſinen *Wybiſſcop* doe hy hem hadde. Daer by waren die Abt van Sinte Pauwels t'Utrecht, ende van Ooſtbroek, ende der Prelaten een deel, ende die Heren van den vyf Godshuſen t'Utrecht, ende ſeer veel weerliker luden, vrouwen ende mannen, die

dat ſagen, ende hoirden, doe dat geſciede. Ende dat oirloghe bleef ſtaende aldus tuſſchen den landen ende den Heren.

Ende dairna omtrent jaers dach quam in Hollant een edel Prince van grooter meugender geboorten des Heeren outſte ſone van Bourgoengen, die doe was Grave van Charloys, ende hem beyden ſeer na**ſibbe geboren, want Hertoge *Jan* was ſyn Oem, ende Vrou *Jacob* was ſyns Oems dochter, ende ſynre moeyen dochter. Deſſe jonghe Heer quam ſeer ſtatelic aldair, ende mit wiſen rade, om guets te doen tuſſchen den Oem ende ſynre nichten, die te vereenigen, ende die landen tot vrede te brenghen, dair hy langhe ende vele om arbeide, ende brochtet ten leſten daer toe, dattie ſake gebleven wert an den ontſienden mogenden Deurluchtigen Vorſte die Hertoghe van *Bourgoengen* ſinen Heer ende vader, ende an hem. Ende daer wert een beſtant op gemaket, ende binnen den beſtande ſoudmen enen dage ramen dair by te comen om dat oorloghe neder te legghen, ende die landen in vrede te brengen. Dair dage of geraemt werden tot *Gorinchem* die Vorſten by een te brengen, ende die ſoen dair uit te ſpreken. Daermen doe vriendelic of ſeyde, dattie ſoenbrieven geſcreven worden, ende in enen coffer geſloten, ende die ſterten van den brieven, dair men an ſegelen ſoude, waren buten den coffer geſloten, ende op elcken ſtart ſinen naem geſcreven, die dair an ſegelen ſoude, dat voir die tyt niet veel gehoirt en was, ende dat ſeghelen, alsmen doe ſeide, en dorſte niemant weygeren van den ghenen, die dair in genoemt waren. Ende die ſoen wert aldair uytgeſproken van wegen die Vorſten voirſz, alſt an hem gebleven was, of horen Gecommitteerden Raet die ſoen van der Vorſten wegen uit te ſpreken. (1) Ende dat geſciede in den jaer ons Heeren CIↃ. CCCC. XIX. omtrent Vaſtenavont tot *Woudrichem*. Ende Hertoghe

(1) Imo anno jam præcedente, ut tabulæ habent publicæ. Difficultas, ſed ut puto, quæ non magni momenti, ſi quod dictu etiam non abſurdum, confectas quidem dicas & ſubſcriptas eo anno, publicatas autem, ut ait Auctor, anno demum ſequenti. Deſcripſi tabulas ex Archivis; ſed ne prolixior ſim quam oportet, in

** Sibba, Geſibba, vet. Teut. conſanguineus, conſanguinitas, *ſibbe*, *ſibſcap*, Saxon. & Friſiis idem. *Abr. Mylius in Archæologo Teutone*. Tom. 2. Collectaneorum Etymologicorum Leibnitii. Adde Kilianum in voce *Gheſibbe*, *ſibbe*.

toghe *Jan.* wert toegeseit meer dan hy hadde, dair hem syn vader aen gegoet hadt, die Stede van Dordrecht mitter Baljuscap,

in aliud tempus rejiciam, initio tantum & fine additis. Initium earum hoc est: *Johan by der genaden Goids Hertoge van Lotbryc, van Brabant, van Limburch, Marckgrave des heyligen Rycks, Grave van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, ende Heere van Vrieslant, Jacob bi der selver genaden Hertoginne, Marcgravinne, Gravinne, ende Vrouwe der landen voorsz, ende Johan bi der voirsz gratie Goids Palensgrave bi den Rhyn, Hertoge van Beyeren, ende soon van Henegouwen, van Hollant ende van Zeelant, doen cond allen luden, dat wy aensiende die groote swate schade ende achterbede &c.* Finis autem hujusmodi: *Gegeven tot Woudrichem in den jaer ons Heeren* CIↃ. CCCC. *ende achtien na den loop van onsen Hove.* Etiamsi autem videri possit probabiliter, quod dixi, dictum, verum tamen non puto. Nam mox eadem discrepantia. Fœdus Joannis Bavari cum Trajectensibus & Amorfortiis, quod ad Annum XVIII. refert publicum instrumentum, Auctor rursum sui similis ad sequentem demum refert, scilicet XIX. Instrumentum autem sic sonat: *Johan by der genaden Gods Palsgrave by den Rhyn, Hertoge van Beyeren, Soon van Henegouwen, van Hollant, ende van Zeelant, doen condt allen luden, die desen brief sullen sien oft hooren lesen. Also als tusschen onsen neve van Brabant, ende synre gesellinne onser nichte van Hollant aen d'een syde, ende ons aen d'ander lestwerf tweedracht ende geschil geweest is, dat die Stat van Utrecht, ende van Amersfoert haer met onser neven ende nichten onderwonden hebben gehadt, van welken geschille ende tweedracht die voorsz onsen lieven neve, ende nichte, ende wy, ende oock onse Steden, landen, ende luyden, hulperen, ende hulpers hulperen, onderlinge wael versoent, verleecken, ende vereenicht syn op beyden syden, Soe kennen wy openbaerlick mit desen onsen brieve, dattie Stat van Utrecht, ende van Amersfoert, ende hoir Burgeren ende ondersaten van den voorsz tweedracht ende gescheele, ende van dat dair of roert desgelycx mit ons besoent ende verleecken syn by also dat alle die gene, die sint den begin, ende in der tweedracht ende gescheele voirnoemt om ontsent wille uyt der Stat van Utrecht ende van Amersfoirt voirsz, of dair sy bewint hebben, getogen ende geweest syn, weder daer binnen comen, wesen, ende wonen mogen op ten hoeren, ende daer of veylich ende ongemoeyt des hoirs gebruycken Mer also als overdragen is, so en sullen die gene, die dair voren ballinge geweest hebben der Stat van Utrecht ende van Amersfoirt voirsz, of dair sy bewint hebben, getogen ende geweest syn, weder daer binnen comen, wesen, ende wonen mogen op ten hoeren, ende daer of veylich ende ongemoeyt des hoirs gebruycken. Mer also als overdragen is, so en sullen die gene, die dair voren ballinge geweest hebben der Stat van Utrecht ende van Amersfoort daer niet weder binnen comen*

scap, ende mitter Dyckgreefscap van Zuuthollant, ende mit allen horen toebehoren. Ende mede-wert Hertoghe *Jan* doe toe-

comen mitter verwen van deser soene. In oirconde desen brieff, ende onsen segel dair aen gehangen. Gegheven opten eersten dach April int jaer ons Heeren CIↃ. CCCC. *ende achtien nae den loop van onsen Hove.*

Non erraverit, siquis dicat, quod stylo Curiæ Trajectensis, quo annus incipiebat à Kalendis Januariis, anno XIX. stylo Curiæ Hollandiæ, quo à festo demum Paschatis, anno XVIII. Idem non ubique olim anni initium. Faciebant initium Romani & Colonienses à die natalis Domini, Leodienses à festo Paschatis. Etiam Brabanti, Hollandi, Galli, aliique. Etiam olim Sabaudi, donec diem natalis Christi initium anni statuit Amedeus Comes IV. ut refert Jac. Spon. in *Geneva* ad *Ann.* 1306. Et Sabaudos quid dico? Imo tempore Justiniani & Justini II. jam olim etiam Romani, ut Corippus significat *lib.* 4. ubi ita:

Lux octava novo nascentis lumine Christi
In se volventis vestigia flexerat anni.

Et hinc in publicis instrumentis ea olim confusio. Quæ & serius sublata. In Belgio demum Ann. 1575. in Gallia Ann. 1573. statuto anni initio Kalendis Januariis. Chifflet. ad Bedam *dissert. de ann. Dagobert. cap.* 5. Hooft *lib.* I. *hist.* Sæpe adhibita etiam cautio, quamdiu stylus variavit sic, qualis apud Miræum *diplom. Belgic. part.* 2. *cap.* 9. in subscriptione chartæ Ann. 1318. *In quo scribendo annos Domini usus sum consuetudine diæcesis Leodiensis, ubi Data mutatur in vigilia Resurrectionis Domini, post benedictionem cerei, ipsumque instrumentum &c. conscripsi &c.* Eaque etiam usus Jo. Hocsemius Canonicus Leodiensis *hist. Leodiens. lib.* 1. *cap.* 1. *Et ne circa discretionem temporum præcedentis videlicet & sequentis error quicquam valeat perturbare, attendendum est*, inquit, *quod à tempore, cujus memoria non existit, annorum nativitatis Domini cumulatio, sive cujuslibet anni succrescentis initium, in cereo consecrato paschali, hactenus appensa depingi tabula consuevit, & ab ista hora annus Dominicus inchoabat. Sed quia Romana, & Coloniensis, ecclesiæ Leodiensis metropolitica sedes in die natalis Domini annorum ponebant principia singulorum &c. statutum &c.* Add. Rev. *hist. Daventr. lib.* 4. Sed scrupulum omnem eximit alia ejusdem Joannis charta, quæ fœdus continet cum Trajectensibus & Amorsortiis paulo plenius, ubi ita in *fin. Gegeven int jaer ons Heeren* CIↃ. CCCC. *achtien na ons Hertoge Johans Hoofs lope ende gewoonte, ende s'Hoofs van Utrecht in den jare* CIↃ. CCCC. *ende* XIX. **

** Vide Tom. 2. Pag. 514. Nostræ Edit.

toegeseit die Stede van Gorinchem mitten lande van Arkel, ende Leerdam mitten lande van der Lee, ende mit allen horen toebehoren, als die Heere van *Arkel* die te hebben plach, ende daer toe die Stede van *Rotterdam* mit horen rechten ende vryheden, ende desse voergenoemde goeden te houden van der Greeflicheit van Hollant in alre maten als hy van sinen anderen goeden van Hollant beleent is. Voert wert Hertoge *Jan* toegeseit dat regiment van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, ende van Vrieslant, gemeen te hebben mit minen Heere van Brabant, duerende vyf jaer lang, ende souden die Raden samentlike setten, ende den Tresorier desgelycks, ende die Raden sullen sweren mitten Tresorier, ende mitten genen, die de rechten bevolen werden in den Steden of buten den Steden, minen Heere van Brabant, ende myne Vrouwen van Hollant, goet ende getrouw te wesen, hoir Heerlicheden ende hoir erven te bewaren, ende een ygelic recht ende vonnis te doen, dair groot gebrec in viel. Ende die Stat van *Utrecht* ende van *Amersfoerde* werden by name mede besoent, dat hem qualic gehouden wert, alsmen na wel vernemen sal, want die Heer van *Egmonde* ende Heer *Willam* van *Egmonde* bleven buten der soenen, nochtant dat bi den Rade van Brabant, ende Hertoge *Jans* Rade voirsproken ende verseit wert, dats die Vorsten ende hair Raden niet liden en souden, datmen die van Utrecht ende die van Amersfoirde ergent in Hollant, of in Zeelant, beschadigen of misdoen en soude van den Heer van *Egmonde*, ende van den sinen. Ende om dattie Stat van Utrecht ende van Amersfoert geern verhuet hadden voir dat hem van den Heer van *Egmonde* of van den sinen in Hollant of in Zeelant geschien mocht, hierom spraken sy mit heymelike vrienden hem dair toe te helpen, an Hertoge *Jan* voirsz, om mit hem een gansse soen, ende een volcomen vrientscap te maken, ende alle dinc over te slaen van dat die van Utrecht, ende die van Amersfoerde in eniger wys tegen hem gebreuct of misdaen mochten hebben tot dien dage toe. Sy wouden hem bescheidelike laten costen, Hertoghe *Jan* dair voir te doen, ende den genen, die daer toe helpen conden, dat wouden sy vriendelic, ende wel dair tegen verdienen, dat sy des mogelic te vreden souden wesen. Ende dit gesciede dairom dat sy geern te vrede souden gegaen hebben.

Ende

Ende desse dingen werden mit Hertoge *Jan* versproken, meer dan eens of tweewerff, also dat die geen, die dair om arbeyde, meugen crege dage dair of te maken. Ende die werden gemaket ende gehouden binnen der Stede van *Woerden*, ende dair wert een nye soen gemaket tusschen Hertoge *Jan* voirsz an d'een side, ende der Stat van Utrecht ende van Amersfoirde, op d'ander side, ende hoir burgeren ende hoir vrienden souden veilich varen ende keren over al in Hollant, in Zeelant, ende in Hertoge *Jans* landen, ende of hem van ymant van haren vyanden of van ballingen onredelic misdaen worde, of hair goet of have genomen, dat soudmen terstont rechten an der geenre live, die hem dat gedaen hadden, dat eerste, datmen die gecrigen conde, sonder enigerhande argelist hier voir, ende voir meer benoemder punten, die al bebrieft syn, die Hertoghe *Jan* besegelt hevet. Ende het soude een claer ende een onversproken soen wesen ende vrientscap tusschen Hertoge *Jan*, ende der Stat van Utrecht, ende Amersfoerde van allen saken, die voir gesciet syn. Ende die Stat van Utrecht ende van Amersfoerde souden Hertoghe *Jan* weder geven, tot daghe te betalen, die genoemt werden, XVIII. dusent Rynsche gulden.

Item die soen wert gesloten in den jaer van XIX. opten eersten dach van April, ende was doe des Manendaghes na Palme. Ende op die soen, die doe gemaket was, ende op gelove van brieven, die doe gemaect werden, die Hertoghe *Jan* besegelt hevet, begonnen die van Utrecht, Hollant te versoeken, ende om hair comenscap te varen, ende die van Amersfoerde desgelycs. Ende rechtevoert dairna op Paeschavont quam een scip mit goede geladen uit Vlaenderen by Dordrecht, ende des goets wert een deel genomen, die luden gevangen, die opten scepe waren, dat scip mit een deel goets in den gronde geboort. Ende doe opten Paeschdach quam een ander scip oick dair omtrent mit goede geladen, dat oick den Burgeren van Utrecht toebehoerde, ende dair wert hem oic haer goet uytgenomen. Ende beyde gescieden tot *Crimpen* in den mont van der Lecke, ende mede van den gesellen van *Egmonde*, die 't beide namen, ende mede deden. Ende doe dit gesciede was Hertoghe *Jan* binnen *Dordrecht*, die dat terstont gescreven wert, dat te rechten an den ghenen, die t' gedaen hadden na uytwisinge synre brieven, die laetste mit hem

hem bededinct waren. Ende dit wert Hertoch *Jan* gescreven eenwerf ende anderwerf, dattie Burgeren hoir verlies gebetert mochte worden, dair niet of en quam. Ende desgelycx wert die van Amersfoert mede gedaen bi der Zuderzee, meer afgenomen van hoiren tollen, van hoiren bier, dat in Hollant voer, dan sy sculdich waren, ende mit Hertoge *Ians* vrienden lest verdedingt was. Ende doe die van Utrecht ende van Amersfoert vernamen, dat hoeren borgeren geen bescheyt weder en voer, ende dat Hertoghe *Ian* dair niet toe en dede an den genen, die 't horen Borgeren gedaen hadden, doe gaven sy 't haren Heer te kennen, ende den drien Steden van Overysel, als Deventer, Campen, ende Swol, ende baden hem hier toe te raden, ente wisen, want dese saken hem seer lastich anlagen, ende geern bescheit wouden manen, mochtet hem daer toe comen, indien dat hem hoir brieven gehouden worden, die sy van Hertoghe *Ian* nu lest vercregen hadden. Ende het wert hem geraden, dat sy die saken bet vervolgen souden an Hertoge *Ian* voirsz. Dat sy deden, ende dair worden daghe of gemaket te houden te *Culenburch*, ende dair des Bisscops hoirs Heeren, ende die Raden van den dreen Steden van Overysel by waren, dair niet of en quam. Dat doe also bleef staende. Mer waer die van Utrecht of van Amersfoirt in Hollant quamen, wordense gevangen, of hoer goet genomen, of geslagen, vrouwen ende geestelike luden dair wort onredelic mede omgegangen.

Ende in den selven jaer van XIX. verbant hem Hertoge *Jan* omtrent Pinxteren mitten Hertoghe van Gelre boven der vriendeliker dedingh, die die Stat van Utrecht ende van Amersfoerde mit hem vriendelic bededingt hadden, ende boven der soenen, daerse die Hertoge van Brabant, doe hy mit Hertoge *Jan* soende, mit hem namelic in bededingde, ende oick dattie van Utrecht ende van Amersfoert van den verliese dat hem gedaen was, mitten redelic vervolch doe gedaen en hadden om besceyt daer of te crighen. Hier en boven verbant hem Hertoghe *Ian* voirsz mit den Hertoghe van *Gelre*, op der Stat van *Utrecht* ende van *Amersfoerde*, ende hadden voerwaerde gemaket in den verbande, waert sake dat sy Amersfoert beerachten of gewinnen conden, dat soude die Hertoge van Gelre hebben ende behouden. Ende quame die Borchgrave van Mont-

foerde in der veden, ende Montfoerde gewonnen worde, dat soude Hertoch *Jan* hebben ende behouden. Aldus hadden sy dat Gesticht gedeilt. Ende et was mede in den verbande als die Bisscop storve, dat heurre tweer vrienden dair by een souden comen, ende op enen man te ramen, die beide den Heeren genuegen soude. Ende en conden der Heeren vriende niet eens gewerden, die sy van beiden siden dair by gevoecht hadden, te weten van elker Heeren wegen, so souden die dan enen Overman kiesen, ende op wien die Overman raet, des sal beiden Heeren genuegen, ende dair mede te vrede wesen. Ende wie aldus by horen wil an t' Sticht quam, die soude hem verbynden tot beider Heren behoef nemmermeer tegen hem, noch hoiren ondersaten lande, noch lude te doen in geenre wys, noch dat des Bisscops ondersaten, syn lande, noch syn luden tegen hem of den hunnen niet doen en sullen. Ende dit was seer sterckelic gevesticht van beiden Heeren mit brieven ende mit segelen, ende mit horen Rade ende vrienden van beiden siden besegelt, om dattet emmer te bet gehouden soude wesen. Hier machmen vernemen in wat last, dattet Gesticht doe was, want dat lant dair Utrecht staet boven mitten lande van Gelre, ende beneden mit Hollant also belegen was, dat sy te water noch te lande sonder grooten last nergent henen en mochten, als die Heeren wouden.

Item in den selven jaer van XIX. omtrent Sinte Jans-dach te midsomer wert Bisscop *Frederic* ontfangen van der Stat van *Grueningen* tot enen Lantsheer, die langhe jaren van den Gesticht hem vervreemt hadden, ende geloefden hem goet ende getrouw te wesen, ende nemmermeer van den Gesticht te sceyden. Ende hier had die edel eerbair Heer lang om gearbeit, sint dat hy eerst int lant quam, om syn Gesticht te helen, ende die goeden, die van den Gesticht vervreemt waren, na synre machten weder an den Gesticht te brengen.

Doe die soen tot Woudrichem uytgesproken ende geseit was tusschen den Hertoge van *Brabant* ende Hertoge *Ian* van *Beyeren* voersz, bereide hem die Hertoge van *Brabant* te Brabant wert te vaeren, ende woude Vrou *Iacob* mede hebben, syn salige vrouwe, die seer node also uit Hollant voer, want sy seer dair voor beducht was, al was sy jong van jaren, toghe sy uten lande, dat hoir vrienden dan verderflic waren, die

die hoir truwelic ende vriendelic in hoeren last by gestaen ende geholpen hadden. Aldus was sy seer node uyt horen vrienden, ende om heurs Heeren wil, die 't van hoir gedaen woude hebben, so deedse als een salige vrouwe, ende deed hairs Heren wille, ende mit den horen, ende voer mit hem te Brabant wert, ende woude hem een onderdanighe vrouwe wesen. Ende als hoir vrienden vernamen, die in Hollant geseten waren, dat sy uten lande gevaren was, bereiden hem heymeliken hoir goet te bergen, datmen bergen mocht, ende peinden hem heymelic uten lande te comen, ende en dorstent dairna aldair niet onthouden, ende sonderlinge die hore waren, ende hoers vaders vrienden geweest hadden, doe hy leefde, want sy meenden al verderft te wesen van den Here van *Egmonde*, ende van der Cabbeljauschen partye, alst wel scheen an den geen van der Vrouwen vrienden, die dair bleven, die t' hoir recht toe genomen wert, die som doot geslagen, ende maectent mitter Vrouwen vrienden, hoe sy wouden, ende daer en was niemant, al mishagedet hem, die dair toe seggen dorst, want dair en mocht niemant misdoen, die hem toebehoirde. Die van Utrecht ende van Amersfoirde, dair voir of geroert is, vervolchden hoir saken voert van verlies ende afterwesen, doe sy geen besceit van Hertoge *Ian* en conden gecrigen, an den Hertoge van *Brabant*, ende gavent hem te kennen, ende Vrou *Iacob* desgelycs, die hem seer geerne geholpen hadde, hadse gemeucht, mer ten quam an hair niet, want men liet hoir nergent bewynt hebben, noch hoiren vrienden. Ende die Hertoghe van *Brabant*, die hoir geholpen mocht hebben, liet alle dinc varen, ende reet jaghen, ende was dicste van der tyt in den velde, ende dair stont syn sin toe, alsmen doe seyde, ende syn Rade, die hy doe had, en achtens niet, alsmen doe vernemen conde. Want dair waren lude van Utrecht ontboden in Brabant te comen, van wegen des Hertogen van *Brabant*, die hy geleide gegeven had over al in den sinen, dair die Hertoghe van *Brabant* die van Utrecht sinen besegelden brieve, mit sinen uythangenden segel of gegeven had, den genen die van synre wegen dair ontboden waren, ende mit namen in den geleybrieff genoemt, die dair en boven in Brabant gewont ende dootgeslaghen worden, dattie Stat van Utrecht dede vervolgen bi den

Rade van Brabant, ende an Hertoge *Ians* Rade, want die hantdadige veel in Hollant ende in Zeelant plagen te comen, om dat an den genen te rechten, die dat boven des Hertogen geleide van Brabant gedaen hadden, dat ſyn Raden in den ſinen, ende daer hy Heerlicheit hadde, om ſynre eren wil mogelick wel gerecht ſouden hebben, dair niet toe gedaen en wert mit allen. Ende men ſeide doe hy muede gejaget hadde, dat hy dan leerde ſmeden. Van duſdanigen regiment was die Hertoge van *Brabant*, dat groote ſcade was, want doe hy Brabant, Henegouwen, ende Hollant mit die landen, die dair toe behoirden, te ſamen hadde, was, hy eens Conincs gelyc van meugen ende van rycheden, had hy ſelver gewilt. Mer neen hy, want hy ſegelde dat een lant voir ewech, ende dat ander dairna, dat der hoechgeboren Vorſtin Vrou *Jacob* ſeer onbehagelic was, ende vele van den Heren van Brabant, ende van den Steden ſeer mishagede, alsmen hier na wel vernemen ſal. Ende die van Utrecht en lietens niet, doe ſy den Hertoghe van *Brabant* gevolcht hadden, ſy en gavent den Steden van Hollant ende van Zeelant te kennen, om dat ſy geern mit gunſten te beſceide gecomen hadden ſonder enigen laſt dairom an te nemen, ende oick datmen niet en mocht ſeggen, dat ſy 't verhaeſten, ende vervolchdent dairom veel te meer. Nochtant hoe goetelick ſyt vervolchden, ten bate hem niet, want wair heur vrienden in Hollant quamen werden geſlagen ende gevangen, geeſtelike, vrouwe perſonen, wert onredelic dair mede omgegaen, ende den ſommen hoer noſe of geſneden, dat hem ſwaer te liden was. Ende doe die van Utrecht ende van Amersfoerde ſagen, dat hem heur volgen niet en vorderde, ende van dage te dage meer belaſt werden, doe ſagen ſy wel, datmenſe met wil verderven woude, doe vervolchden ſy 't voert an den edelen Here Biſſcop *Frederic* van *Blanckenhem* horen Heer, ende den drien Steden over Yſel voergenoemt, daer ſy doe ter tyt doe mede in een ſonderling verbant ſtonden, die hem doe rieden, datmen een gemeen Capittel leggen ſoude, daermen die gemeen Cleſye, die Ridderſcap, die Steden, ende dat gemeen lant by roepen ſoude, ende geven hem die gebreken aldair te kennen, ende dair ſouden dan die drie Steden van Overyſel mede by weſen. Dat alſo geſciede.

Ende

Ende doe wert aldair overdragen, datmen Hertoghe *Jan* noch eens versoeken soude mit des Bisscops vrienden, die doe te *Lutselenborch* was, ende geven hem die gebreken te kennen, ende des Bisscops gebreken mede. Want nadien dat Hertoge *Jan* mitten Hertoge van *Brabant* verlyct was, nam hy den edelen Bisscop dat lant van *Hagesteyn*, dattie Bisscop een wyl by Hertoch *Willams* tyden beseten hadde, ende by Vrou *Jacobs* tyden. Ende by begeerte der geenre daer 't Capittel by gehouden wert, so worden boden gesent tot Hertoge *Jan* in *Lutselenburch*, om ofmen die sake nederlegghen mocht, op dattie landen in vreden bleven. Dat also gesciede ende dat Capittel wert aldus gesloten: Mochten myn Heer ende die Steden ten besceyde comen, dat sagen sy geern, ende en mocht dat niet gescien, sy wouden myn Heer doen, dat sy sculdich waren te doen. Ende hier mede reden die geen van hem tot Hertoch *Jan*, ende dat selmen verstaen, dat geen lopende boden en waren, mer eerber luden van geboorte, die daer ridende gesent werden, alst wel gebeurde, ende die goede luden quamen weder, als sy hoir bootscap gedaen hadden. Daer niet na en quam, den edelen Bisscop, der Stat van Utrecht ende van Amersfoerde mede te besceide te comen van den afterwesen, dat sy hadden. Ende van dier tyt voert dochte die edel Bisscop ende die Steden voirsz, hoe sy te besceide mochten comen. Ende doe ter tyt en wisten die Bisscop noch die Steden voersz van geen verbande, dat Hertoge *Jan* mitten Hertoghe van Gelre verbonden was op die Stat van *Utrecht* ende van *Amersfoerde*, ende bedochten alle dage, wat best gedaen wair om ten besceyde te comen, ende dochten wel hem ware hert een oirloge an te nemen, want dat stont tot grooten last, ende alsmen dair in wair, en wistmen niet, hoe 't eynden soude, dair vele op gedocht wert. Oec wert dair seer op gedocht, ende bewogen, hoe die van Utrecht ende van Amersfoerde mit Hertoge *Jan* versoent waren, ende na der soenen vriendelic mit Hertoghe *Jan* bysonder gunstelic gededingt hadden, dat den Steden voersz groot goet costen soude, dat hem alinghe gebroken wert. Hierom beriet hem die ontsiende Heere lange ende vele mit sinen heymeliken vrienden rade, ende by rade der Stat van *Utrecht* ende van *Amersfoert*, ende overdroegen te samen, dat sy besceyt

 wou-

wouden hebben, of dair om oirlogen. Ende want die Here van *Egmont*, ende die Here van *Heemskerc* dat archste deden, alsmen doe gemeenlick seide, mit Hertoge *Jan* tegen den mogenden Bisscop ende sinen tween Steden voirgenoemt, hierom overdroegen die edel Bisscop mitter Stat van Utrecht ende Amersfoerde, mit *Willam* van *Brederode*, mit den Borchgrave van *Leyden*, Heer *Jan* van *Heemsteden*, mit vele goeder luden uit Hollant, ende mitter Stede van *Leyden*, die oick sonderlinge vercort waren van den Here van *Egmonde*, van Heren *Geride* van *Heemskerc*, ende sonderlinge een deel van der Cabbeljauscher partyen van *Leyden*, die hem ende horen vrienden groot ongelove gedaen hadden, ende verbonden hem te samen op den Here van *Egmonde*, op Heer *Geride* van *Heemskerc*, ende op die Cabbeljausche partye van die doe uit *Leyden* verdreven waren.

Item daerna in den jaer doe men XX. screeff op den XXVIII. dach van April gevielt, dat Bisscop *Frederic* van *Blanckenhem* Bisscop t'Utrecht, die Burchgrave van *Montfoerde* mit een deel Ridderen, ende knechten, die Stat van Utrecht ende van Amersfoerde, ontseiden den Here van *Egmonde*, Heer *Geryt* van *Heemskerc*, ende den ballingen, die doe uit *Leyden* verdreven waren, ende alle die geen, die de voergenoemde huysden of hoveden, rieden, of voerstonden, ende opten selven dach sende Bisscop *Frederic* ende die Stat van Utrecht dien van *Leyden* vyf hondert wel gewapent, een deel tyts by hem te blyven. Ende *Willam* van *Brederode*, die Borchgrave van *Leyden*, Heer *Jan* van *Heemsteden*, ende die Stede van *Leyden* mitter goeder lude worden mede vyant der geenre, die voergenoemt staen in der manieren voersz. Ende om dattie Heere van *Egmonde*, Heer *Gerrit* van *Heemskerc* dagelicx by Hertoge *Jan* waren, ende hy daer by al dede, ende Hertoge *Jan* ende die ballinge van *Leyden* in den lande van *Hollant* ende omtrent *Leyden* vengen ende sloegen alrehande luden dair by geseten, dingden, scatten, roofden, ende bernden veel van horen ondersaten, (ja sy togen in den *Hagbe*, mer si en bergdens noch en dingdens niet, om dat hoirs Heren hoff dair plach te wesen, dat hem namaels te dragen mochte comen) so sciCte die Bisscop syn vrienden mitter Stat van *Utrecht* voir der *Goude*, ende die van *Leyden* quamen dair mede

mede. Dair wert geroofte ende gebernt, die luden geslagen ende gevangen voir der poirten, dair Hertoge *Jan* selver binnen was, ende dede die poerten sluten, ende woude dair niemant uit hebben. Ende doe die Bisscops vrienden vernamen, ende die mitten sinen in den velde waren, dat Hertoge *Jan* niet striden en woude, namen sy den vyanden, dat sy hem nemen conden, ende togen dair mede in hare sloten. Ende Hertoge *Jan*, ende die mit hem dair waren, en waren niet te vreden, datmen hem dien homoet dede, ende sonderlinge van die van *Leyden*, ende van die gene, die mit die van *Leyden* dair waren, ende uit Hollant geboren, want die van *Leyden* mitten goeden luden, die dair lagen, dagelix grooten scade in Hollant deden. Hierom versamede Hertoge *Jan* vele luden van Ridderen ende knechten uit Hollant, uit Zeelant, ende uit den beiden Steden, ende tooch dair mede voir *Poelgeest* niet veer van *Leiden*, ende belach dat, ende en lach dair niet langhe voir, ten wert hem opgegeven, ende wan doe mede dat huus te Weerde daer by gelegen met stormender hant, venc ende sloech die geen, die daer op lagen, ende dede dat Huys ansteken ende bernen. Ende sloech dairna voer Leiden op die side t'Utrecht waert, ende dede die ander side mit enen blochuys betymmeren, ende hy dede luden in den *Hage* leggen, om dat die van *Leyden* geen provande noch nutscap van dair noch van der zee en quam, dat hem seer ongadelick was, ende dede mit grooten steenbussen menichwerf in die Stede scieten. Ende die goede luden, die binnen *Leyden* lagen, plagen dic ende veel uit te trecken, nu bi den heer op een tyt, voir dat blochuys op een ander tyt, ende deden hem groote scade in den heer, ende den genen die bi den blochusen te wesen plagen. Oec wert Hertoge *Jan* menige man of gescoten, die mit hem dair waren. Ende die van *Leyden* en waren oock sonder scade niet, ende sy hadden hem mit goeden bolwercken wel bewaert, datmense qualick bescieten mocht, ende daerom hadden sy 't vele beter.

Nu wat te rusten van die van *Leyden*. Doe Hertoge *Jan* aldus in den oorloge gecomen was met Bisscop *Frederic*, met die van Utrecht ende van Amersfoerde, doe dede Hertoge *Jan* vervolgen den Hertoge van Gelre om viant te werden der

der Stat van Utrecht ende van Amersfoerde, als hy hem in den verbant brieven gelovet hadde, dair ſy hem te ſamen in verbonden hadden. Doe Hertoghe *Reynout* van *Gulic* ende van *Gelre* alſo verſocht was van Hertoge *Jans* vrienden, als van Hertoge *Jans* wegen, doe dede hy als hy gelovet had, ende wert vyant der Stat van Utrecht ende van Amersfoert, mer des Biſſcops vyant niet, ende veel Heren ontſeyden mit hem dien twee Steden voirſz, die ic een deel hier vernoemen wil, als die Biſſcop van *Trier*, ende van *Colen*, die Biſſcop van *Munſteren*, die 't mogelic gelaten mochten hebben, want ſy Geeſtelike Vorſten ende Prelaten waren, ende billiken tegen genen Geſtichts Steden geſet ſouden hebben, die hem noch horen onderſaten niet miſdaen en hadden, ende mit weerliken Heren daer op niet geoorloget en ſouden hebben, want ſy ſelve groot om haers Geſtichts wil waren. Vele Ridders ende knechten ontſeiden mit hem. Ende ontſeiden den tween Steden voirgenoemt die Hertoge van den *Berge*, die Heer van *Hensberge*, die Grave van *Meurſe*, ende vele goeder luden mit hem. Oec ontſeiden den tween Steden voergenoemt die Joncker van *Gaesbeec*, ende die Heer van *Culenburch*, dattie Joncker van *Gaesbeec* wel gelaten mocht hebben, want die Heerlicheyt van *Abcoude* ſyn was, die alinge in den Sticht daer Utrecht ſtaet gelegen is, ende van den Geſticht te leen hout, dair hem die edel Here Biſſcop *Frederic* van *Blanckenhem* ſeer toe halp, dat hyſe behielt, doe Heer *Jan* van *Brederode* die Stede van *Wyck* gewonnen hadde, dat clooſter opgeſlagen, ende ſyn wyff, die by ſinen rade in den clooſter gecomen was, mit machten dair uit nam, om die Heerlicheit van *Apcoude* dair mede te beſitten, want ſy een erfdochter van *Apcoude* was. Ende Biſſcop *Frederic*, die doe ter *Horſt* was, ende vernam dat, ſat op terſtont, ende reet te *Wyck* wert, daer hy in quam, ende ving Heren *Jan* van *Brederode*, ende nam hem ſyn goede wyf, ende brachtſe int clooſter, dair hy ſe uytgenomen hadde. Ende die reden waerom die edel Biſſcop dat dede was daerom, want Heer *Jan* van *Brederode* ſelve een Sartroyſe was, ende die vrouwe ſyn goede wyff een nonne was, ende beyde in horen Oirden profeſſie gedaen hadden. Ende om dat die geoerde luden geen Heerlicheit alſo beſitten mogen, ende die Joncker van

Gaesbeec

Gaesbeec doe een recht leenvolger van der Heerlicheden van *Abcoude* was, hierom holp die edel Bisscop toe, dattie Joncheer van *Gaesbeec* die Heerlicheit van *Abcoude* aldus behielt, want hy eens broeders soon van *Abcou* was, ende gaf hem mede Heren *Jan* van *Brederode* hem mede te behelpen. Ende die Joncheer van *Gaesbeeck* die an Bisscop *Frederics* hant swoer, nemmermeer tegen hem noch tegen den Gesticht te doene, noch syn Sloten die in den Gestichte syn niet te openen, dat Gesticht mede te oirlogen ofte te scadigen, ende daer hy den ontsienden Bisscop syn opene brieven op gegeven hadde mit sinen segel besegelt, ende som van sine magen hadden mede besegelt om synre beden wil, ende oick ter meerre oirconde. Ende hier op wert die Joncker des Bisscops ende der Steden vyant van Utrecht ende van Amersfoert, ende dede grooten scade in den Oversticht, ende tot veel tiden der Stede van *Wyc*. Ende cort na dat Hertoge *Reynout* viant geworden was, maecten die Gelresche een reyse voir *Amersfoerde*, ende wouden hoir ossen uter weyde nemen, dattie van Amersfoerde node geleden hadden, ende togen haestelic uter Stat als onversonnen luden, die hem des oirloges niet en verstonden, dair die Gelresche dat opset toe gemaket hadden, ende also vroech als sy uter Stat quamen, also veer datmen dair by comen mocht, reden die Gelresche tot hem, vengen ende sloegen hem of wel hondert man of meer, die de meeste hoop al van *Amersfoerde* geboren waren, dat hem groot verlies was. Oeck waren die van *Amersfoert* doe seer belast van haren ballingen, die uyt hoire Stat verdreven waren, ende een deel dair af woonde in den lande van Gelre, die noch veel vrienden in *Amersfoert* hadden, also dattie van der Stat des te meer belast waren. Ende doe die van *Amersfoert* aldus neder lagen, versamende Hertoghe *Reynout* vele Ridderen ende knechten, ende men seyde doe, dat hem goede luden van den Ryn neder ende uyt Sassen ten dienste quamen, en by namen die Bisscop van *Munsteren*, die hem vele goeder luden by bracht, ende ten lesten vernam men, dat hy *Amersfoert* bestallen woude. Ende doe Bisscop *Frederic* ende die Stat van Utrecht vernamen, datmen seide, dat hy *Amersfoerde* beleggen woude, sonden terstont van horen vrienden in der Stat om die Stat helpen te bewaren vyf hondert gewapent ende groote steenbussen mede.

Ende in den selven jaer op Sinte Margrieten dach als Hertoge *Reynout* syn vrienden versament hadde, tooch hy dair mede mitter opgaender sonne voir *Amersfoirde*, ende men seyde doe, dattet getoch wel duerde van des morgens totten vespertyt toe, eer hy syn vrienden by een creech, ende sloech hem neder op der *Eem*, dat sy meenden, die hem vuerden, datter heer van scutte, van bussen, veer genoech gelegen hadde. Ende doe die van *Amersfoerd* sagen ende vernamen, wair hem die Hertoge mitten heer neder geslagen hadde, wordens te rade, dat sy den Hertoge enten sinen wouden te kennen geven, dat sy reescap van bussen binnen hadden, ende leyden een busse tot binnen haren bolwercken van der nyer Stat, ende scoten des selven avonts in den heer mit enen grooten steen, ende onlange dairna scoten sy noch eens mit der selver Camerbusse, ende scoten doe veer over dat heer, dat veel van den Heren vervreemden die 't sagen, ende hoorden seggen. Ende dairna in den avont quam in *Amersfoirt* die Prior van Sinte Andries klooster, dair die Hertoge by nedergeslagen was, ende makede een bestant op dien selven avont, dat die Hertoge dair eerst gecomen was, tusschen den Hertoge enten sinen, ende der Stat duerende tot sonnen onderganc dair naestcomende. Ende op der selver nacht maecten hem die Gelresche toe, ende waren smorgens voir der sonnen rede, ende togen weder van daen ten lande van Gelre wert. Ende aldus ghenadelike hevet onse lieve Here dat Gesticht ende die Stat van *Amersfoerde* op die tyt daer verlost van den meugenden Vorst. Mer dat oorloghe bleeff staende.

Nu wil ic scriven van Hertoghe *Ian* van *Beyeren*, die voer *Leyden* lach, hoe 't hem verginc, die seer dede arbeyden dach ende nacht om wil van der Stede ende van den luden te crigen, die dair binnen lagen. Die gene, die dair binnen lagen, arbeiden seer tegen die Stede, ende hem te onthouden, hoir lyff ende goet te bergen. Dair wert seer ende veel mit bussen in gescoten. Die uter Stede scoten veel mit bogen ende mit bussen, ende deden grooten scade in den heer. Ende die van *Leyden* plagen dic uit te trecken op die gene, die uten heer totten blochuse togen, of van den blochuse totten heer wert togen, ende deden grote

scade

ſcade aldair. Ende doe dat aldus een wyl geſtaen hadde, ende die provande beſtont te nauwen, ende hem geen ontſet en quam alſo vroech, als ſy 't geern gehadt hadden, van Biſſcop *Frederic* ende van der Stat van Utrecht, die doe nochtan dair om onledich waren hem te ontſetten, ende hoir beſt dair toe deden, ende dat moſt heymelic weſen, want hads die Hertoge van Gelre gewaer worden, dat Biſſcop *Frederic* gebeden hadde, die Hertoge had dair tegen gebeden, ende hadde des Biſſcops bede dair mede gemaect te niet, ende oic doen bewaren, dat hem niemant van boven uten lande te bate gecomen hadde. Oock had die Hertoge noch een vordeel. Had die Biſſcop te *Leyden* getogen mit machten, ende dat openbaer had geworden, ſo had hy mit machten mogen comen ſonder vreeſe voir *Amersfoirde*, ende ſo had *Amersfoert* gewoeſt geweeſt by deſer reden: Want die geen die van *Amersfoert* gevangen waren in den lande van Gelre, ſom van hem wert dach gegeven, ende die quamen binnen *Amersfoerde*, ende vermaten hem, dattie van *Amersfoerde* ene ſoen mochten hebben, ende veilich varen ende keren mochten op hair rechten ende vriheden, die ſy hadden in den lande van Hollant, van Zeelant, ende in den lande van Gelre, ende ſouden al hoir vryheyt voir ende na veilich gebruken in beide der Heren lande voirſz, ende die gevangen ſouden quyt weſen, indien die van *Amersfoerde* des oirloges van dier tyt voirt hem onledich houden ſouden. Ende dit was gedaen om 't Geſticht van een te ſceiden. Ende dair waren alrehande luden in der Stat, die dair gehoir toe gaven, als die ſom die hair magen gevangen waren, ende hoopten hem alſo geholpen te hebben, die ſom die hair vrienden verdreven waren, ende hoopten hem alſo geholpen te hebben, die ſom die geerne vrede gehadt hadden, ende dair niet om gegeven en hadden, wair *Amersfoert* gebleven had, op dat ſy hadden meugen varen ende keren, ende dat waren ongetruwe luden, die alſo hoiren Heer ende hoire Hooſtadt ofgegaen wouden hebben. Dair waren oic binnen *Amersfoert*, die dat ſeer verdocht, ende wouden liever mit hoiren Lantsheer, ende mit hoire Hooſtadt liden, dat hem te liden ſtonde, dan alſo ongetruwe te weſen, dat ſy ongelooflick dair of ſceiden ſouden, ende lietent heymelic hoiren Heer enter Stat te weten, dattet alſo geſtelt was.

Ende die ontsiende Bisscop. nam corten raet mitter Stat van Utrecht, ende sat op rechtevoert, eer 't verboet mocht worden, ende liet synre vrienden weten, datmen synre waername, hy woude terstont by hem comen, ende nam mit hem som van den Oversten van der Stat; ende dair toe omtrent vyf hondert of ses hondert gewapent, ende reet also binnen *Amersfoerde*, ende quam dair in omtrent dattie clock elve sloech in den avont, ende vant som dair in van den gevangen, die 't geern toegejaecht hadden, mer die werden in der selver nacht uter Stat geholpen, ende des smorgens toecomende quamen die Gelresche voir *Amersfoert*, ende doe sy vernamen, dattie Bisscop dair binnen was, corten horen reyse, ende togen ten lande van Gelre wert, also dat ick voir myn best meen, had die Bisscop mit machte daer doe niet geweest, *Amersfoerde* hadde gevreest, also waren vele luden daer binnen gestelt. Ende doe 't die edel Bisscop vernam, nam corten raet van sinen vrienden, die hy doe by hem hadde, ende mit sinen vrienden van † *Dordrecht* ende van *Amersfoert*, om die Stat te behouden voir sulken last of anderen last, die hem vallen mocht, ende wordens eendrachtelick eens om die Stat te bewaren, ende te bet in vreden te bliven, datmen soude nemen uter Stat XII. of XIV. man, die meeste onraet gemaket hadden, ende die souden t'Utrecht varen ende aldair bliven, ter tyt toe dat die Bisscop, die Stat van Utrecht, ende van *Amersfoerde* eens anders te rade worden. Dat gesciede also, ende men leide hem hondert gewapent by voir last, die hem van buten toecomen mocht, of voir opstane, dat van hem gemaket worden. Ende hier mede tooch Bisscop *Frederic* mitten sinen, die hy doe daer gebracht hadde tot Utrecht wert, ende van dier tyt voort reysden die van *Amersfoert* in Veluwen, roofden, bernden op den selven, dat sy voir niet gedaen en hadden. Ende Bisscop *Frederic*, die altoos int sin had sinen vrienden wiselic ende heymelic te baten te comen, als hier voir geroert is, had leggen een deel wyns, dair hy van gebesicht soude hebben, ende alrehande provande desgelycs, ende om syn vrienden van daen hier te crigen sonder geruft, die van *Leyden* mede te bate te comen als voirsz is. Hierom dede die edel Here sine vrienden aldair bidden in den lande, ende in den Steden desgelycs, dat sy hem stercken wouden, ende

† *Utrecht.*

ende ooc alſo ſterc maken, dat ſi hem die provande veilich by den water ter *Eem* mochten brengen, die hem daer toe beſaten dat te doen, ende doe die beſaet waren, ende den wynt mochten crigen, quamen ter *Eem* mitter provande, als Biſſcop *Frederic* van hem begeert hadde. Ende doe die aldair quamen was Biſſcop *Frederic* noch binnen *Amersfoert*, om van dair voirt of te trecken, als voir of geruert is. Ende doe die van Overyſel daer quamen, hadden die van *Leyden* mit Hertoge *Jan* gededingt, dat hem qualic gehouden wert, omtrent twee of drie dagen dair te voren, nochtan dat die van *Leyden* doe noch wel een wyl t'eten, ende te drincken hadden. Ende dat alſo gedaen togen die *Tſelaers* over in Waterlant, ende dair leden ſy ſchade, ende togen weder over *Tſel* van daer ſy gecomen waren. Ende doe Hertoge *Jan* aldus wil van *Leyden* gecregen hadde, doe meenden die van *Dordrecht*, dats die van Sinte *Geerdenberch* niet laten en ſouden, ſy en ſouden Hertoghe *Jan* inlaten, off ſyn vrienden van ſynre weghen, als die dair quamen, ende ſenden hoir vrienden doe aldair, dat huys ende die Stede te nemen tot Hertoge *Jans* behoef. Ende doe die van der Stede vernamen, dat Hertoge *Jans* vrienden dair gecomen waren, deden die poirten open, ende lietenſe incomen, dat hem te grooten ſcade quam, want die Balju die dat huys onder had, die waſſet leet, ende had hem te voren geſeyt, hy woude die Borch houden ende bewaren tot Vrou *Jacobs* behoeff Hertoghe *Willams* dochter, ende die kende hy voor ſyn Lantſvrouwe, ende niemant anders, ende had hem geſeit, lieten ſy anders ymant in die Stede, die Vrou *Jacob* tegen wair, wanneer hy dat vernam, hy ſoude die Stede rechtevoirt dan doen aenſteken, ende bernen. Ende alſo vroech als Hertoge *Jans* vrienden dair binnen gecomen waren, ende *Dirc* van der *Merwede* dat vernam, die doe dair Balju was, dede doen als hy hem geſeit hadde, ende dede vuer ſchieten van der Borch in der Stede, daer hy wael toe beſaet was, of hy dede die Stede aenſteken, ende bernen, welc hy van baden dede doen, die Stede wort al verbernt, off alſo na, dattet niet veel en ſcheelde. Ende dit geſciede in den ſelven jaer omtrent Sinte Lamberts. Ende Hertoghe *Jans* vrienden die begrepen die verbernde Stede, ende bleven dair leggen, ende belagen dat Huus op die ſide, ende deden groote buſſen ende

 ander

ander reeſſcap aldair leggen, ende ſcoten veel op dat Huus, ende ſcoten alſo lange dat ſy enen toorn of twee boven of ſcoten, mer dat en hinderde die van den Huſe niet ſeer. Ende die Balju *Dirc* van der *Merwede*, die hem ſeer wel beſaet hadde mit alrehande provande ende reeſcap, diemen op ſulken borch behoeven mocht, ſcoet veel ende ſeer van den Huſe, ende dede ſeer groote ſcade dagelix in den heer, ende ſonderlinghe eer hem die van der Stede bebolwerct hadden, ende die van den huſe togen op ende aff an der ſide te Brabant wert, als ſy wouden, dat hem die in die Stede lagen geern benomen hadden, dair ſy arbeyt om deden, ende dair ſy ſcade voir leden, alſo dat ſy dat overſloegen, ende bleven leggen in der Stede, ende Hertoge *Jan* ende ſyn vrienden, die hem ſeer geern geholpen hadden, ende geſien, dat hy heer van Hollant had gebleven, dochten dattie tyt van der bevelinge die hy had vaſte heen ginc, ende haeſt omme comen ſoude, ende hadden node gehadt dat weder an Vrou *Jacob* gecomen had, of an heur vrienden. Hier om dede Hertoghe *Ian* heimlic vervolgen den Hertoge van *Brabant*, daer hy ſeer goede vrienden by hadde, dair hem die Hertoge van *Brabant* mede plach te beraden, ende dede den Hertoge bidden, dat hy op enen benoemden dach mit heymelicke vrienden in ſtilre weer by hem comen woude tot *Gornichem*, want Hertoge *Ian* ſelve mit hem te ſpreken hadde. Dat alſo geſciede. Ende dair quamen die Vorſten by een mit enigen Raden, ende ſpraken te gader, ende maecten dair enen anderen dach weder by een te comen, ende onlange daerna verſamenden hem die Vorſten weder, alsmen doe ſeide in Zeelant, ende cort dairna dattie Heren geſceiden waren, ſeidmen gemeenlic, dattie Hertoge van *Brabant* Hertoge *Ian* ſyn jaren verlangt had, Hollant ende Zeelant te regeren VII. jaer langer, dant hem in der ſoenen te *Woudrichem* toegeſeit wert, ende bevolen was. Ende men ſeide dat mede, dat die Hertoghe van Brabant hem doe mede gaff die Stede van *Antwerpen*, mit der Graefſcap van Herentaels, dat mede Hertoge *Jan* beſegelt hadde. Doe waren hoerer veel noch qualiken te vreden van den genen, die wysheit hadden in Brabant, minden ende lief hadden, ende dochten: *Wilt onſen Heer aldus maken, als hy begint, ſo is Brabant verloren.* Ende hier wert raet op genomen, ende wert gebracht by den drien Staten

Staten van den Lande, die dair of by een quamen tot veel tyden, om mit malcanderen eens te worden, die palen van Brabant in eren ende an den lande van Brabant te houden, dat een wyl vertooch, om des wil dat den Hertoch van Brabant veel vrienden hadde in den Lande ende in den Steden, ende hem die luden oick node tegen horen Heer te laste geset hadden, hadmens verby mogen gaen. Ende ten lesten alsmen seyde, doe werden veel van den Heren eens mitten lande ende mitten Hooftsteden, uytgenomen die Stede van den Bosch by den palen van Brabant. Ende doe den Hertoch van Brabant dat vernam, dattie meeste Heren geestelic ende waerlic mit den Landen ende Steden eens waren als voirsz is, doe was hy besorcht ende reet in der Stede ten *Bosch*, ende nam van synen vrienden by hem, ende bleeff een wyl dair legghen, ende sommige van den Heren die 't vernamen, dat den Hertoch ten *Bosch* was, van die buyten Brabant geseten waren, die reden tot hem ten *Bosch*, lichte te liever dan sy 's hoopten te genieten, ende men seyde doe mede, dat dair Heren waren, die hem geboden te dienen, ende dat hy die Stede van den *Bossche* mitter Meyerie van den Bosch wech gesegelt had. Ende doe veel van den Heren ende van den Steden van Brabant hem verenicht hadden van den genen, die van der meester meeninge waren, ende sagen dat gemeenlic regiment van horen Heer als voirsz is, die wordens te rade, dat sy dat te kennen wouden geven den Grave van *Simpol* synen broeder. Als sy deden, ende begeerden van hem, dat hy comen woude in Brabant, ende vernemen selve, hoe 't gelegen was, ende dan dat beste mede te raden. Ende die Hoechgeboren Heer, die sinen broeder dus node had laten verderven, doe hy 't vernomen hadde, sat op, ende reet uit Vrancryc, daer syn Heerlicheyt gelegen was, ende quam in Brabant, ende vernam dattet also was, alsmen hem had laten weten. Ende hy sprac mitten Hertoch van Brabant sinen broeder. Alst al gesproken was, so ginct daer mede heen, ende deden alsmen plach te doen. Ende doe die Heren van Brabant ende die Steden sagen, dattet niet batede, den Hertoch voer voort mit syne ondersaten, als hy gewoon was, doe worden sy te rade, dat sy enen Ruwaert setten wouden, om dat lant te behouden, want sy meenden claerlyc na synen

regi-

regiment, had hy mogen begaen, als hy begonnen had, Brabant dat hadde vercoft geweeſt. (1) Hierom overdroegen ſy te ſamen, ende namen enen Ruwaert den Grave van *Simpol* ſynen broeder, die hem die naeſte in bloede was, en oock haer Heer was, ſtorve den Hertoch ſonder wettelycke geboort, ende ſy wouden hem in der Voochdyen houden, ende helpen, ende doen al datmen enen Ruwaert doen ſoude. Ende aldus is den Grave van *Simpol* ſinen broeder Ruwaert geworden. Ende ic meen oock dattet geſciede by rade, ende by goetduncken des Hertogen van Bourgoengen, die doe Grave van Vlaenderen was, ende waren twee broeder kinder. Ende doe den Grave van *Simpol* aldus Ruwaert geworden was, mishaegdet, ende was t'onwille den Hertoch van Brabant, ende den genen die hem regierden, ende dochtent van dier tyt voort, hoe ſy dat breken ende veranderen mochten, daer ſy haer vermogen toe deden, alsmen hier na vernemen ſal. Ende die Grave van *Simpol*, die Ruwaert gemaeckt was, die verdrootet ſeer, dat Hertoch *Jan* van *Beyeren* Vrou *Jacob* ſynre nichten uten hoeren helt, ende ontnam hair hairs Vaders erff, ende lach doe mede voor dat huys Sinte *Geerdenberghe*, ende ginc herdelick mit Vrou *Jacob* ſynre nichten omme, ende benam hair alle, dat hi hair benemen mochte, ende hy wert toornich, ende hy en woude ſynre nichten alſo niet laten verderven, ende wert viant Hertoch *Jans* voerſz, ende een deel van den Heren van Brabant worden viant. Ende de Grave van *Simpol* die leyde volck tot *Steenbergen* mit baerdſen ende mit ſcepen

(1) Divæus *lib.* 18. *rer. Brabant. Cæterum Ducem indies in pejus ruere, ac ſe totum infimis hominibus, & qui eum ab Ordinibus averterent deditum conſpicati Edmundum ab Emicbovia Commendatorem Joannitarum, ac Dominum Chantreyne, in Franciam miſerunt ad Philippum fratrem Ducis Comitem S. Pauli, quem virum fortem, ac longe à fraternis moribus alienum Joannes patruus Dux Burgundiæ Præfectum Lutetiæ crearat &c. Hunc itaque orarunt, ut in Brabantiam veniens gubernationem rerum acciperet &c.* Walramus Comes S. Pauli, qui defunctus Ivodii, Ducatus Lutzenburgenſis opido, unicam habebat filiam, quam Antonius duxit Brabantiæ Dux, ex eaque ſuſcepit filios Joannem & Philippum, Philippus avo materno in Comitatu S. Pauli, in Ducatu Brabantiæ Joannes patri ſucceſſit. Miræ *ad Ann.* CIƆ. CCCC. XV.

ſcepen te wachten op den Hollanders, ende die in Vlaenderen of in Zeelant plagen te varen. Ende die van *Steenbergen* die deden hem groote ſcade, die daer by den water voeren, want die Hollanders en wouden hoer varen niet laten. Ooc mede worden dair ander ſcepen geleit te *Bergen* aen den *Zoom*, die oock vaſt ſcade deden by den water. Dit ſtont aldus een tyt, ende doe wert dair tuſſchen geſproken, ende een voirwaerde gemaeƈt. Ende doe ter tyt was Vrou *Jacob* in Henegouwen gereden by haer moeder, ende de twee Doorluchtige Vorſtinnen werden van vrienden gewaerſchout, ende mede geſeyt, dat Vrou *Jacob* mit Godt niet langer by den Hertoch van Brabant bliven en mocht, overmits dattie Paus die diſpenſati van den huwelyck tuſſchen den Hertoch van Brabant ende Vrou *Jacob*, dair die confirmaci eerſt of gegeven was, onlanghe daerna dede wederroepen, dair den Hertoch van Brabant dede tegen appelleren na beſcreven rechten. Ende om dattie appellatie niet vervolcht en wert van des Hertogen wegen, alſmen gedaen ſoude hebben, dair mede ginc dat hilic te niet, ende van dier tyt voert ſo bleeff Vrou *Jacob* van den Hertoch van Brabant. Dair waren doe mogende Heren ende Vorſten, die ſpraken ende deden ſpreken mit ſommige van des Conincs vrienden van Engelant, die doe die allerontſienſte Heer van Kerſtenryck was, om een van ſyne broederen, die hy drie hadde, mit Vrou *Jacob* in wittelic hilic ende in echtſcappe te vergaren, dat heymelic geſproken ende gedaeyngt worde. In deſer manieren wert Vrou *Jacob* ledich van den Hertoch van Brabant by den Hove van Romen, ende die Paeus dair mede diſpenſierde, dat een van den broederen van Engelant, die dair genoemt wert, ende Vrou *Jacob* in wittelic huwelick te ſamen ſitten mochten, want ſi malcander ruſtelic waren, ende die Paus conſenteerde, dattet geſcien mochte, ſo ſoude dan, als die Bullen dair of gecomen waren, die broeder van Engelant ende Vrou *Jacob* malcanderen trouwen ende beſlapen. Ende den Coninc van Engelant geloofde Vrou *Jacob*, alſo drade als dat geſciet was, in Hollant weder by den haren te brengen. Ende dit wort aldus beſloten, ende die Coninc ſende te Romen groote Heren, eerbaer mannen, deſe ſake aldair te vorderen ende aldaer te eynden. Ende doe men aldus onledich was, ende traƈteerde van den hilic van des Conincs broeder ende Vrou *Iacob* voerſz,

doe wert den Coninc laten weten, dat een van syne broederen, die hy in Vrancryc gelaten hadde, gestreden hadde mitten Dolfyn van Vrancryck, ende sinen broeder daer doot gebleven wair. Ende doe den Coninck dat vernam, hielt hy hem als een falich Heer doen soude, ende bereyde hem van dage te dage over in Vrancryc te trecken, synen broeder te wreken, ende synen vrienden te bate te comen, ende versamede een al te grooten heer uyt Engelant, ende tooch dair mede in Vrancryc, ende den Hertoch van Bourgongien, die doe mede beneden Paris was, die sterckte hem, ende reet mede voir of na mitten Coninc van Engelant te Vrancryck waert, want sy te samen hem tegen den Dolphyn verbonden hadden, ende tegen den sinen.

Nu voert te scriven van Bisscop *Vrederic* ende van der Stat van *Utrecht*, ende van *Amersfoirde*, die in grooten last van oirloge waren tegen den genen, daer of geruert is, sy weerden hem, ende deden daghelix dat best dat sy mochten. Ende om dattie Steden van Overysel hem noch leech hilden totten oirloge, daerom vervolchde hem Bisscop *Vrederic*, ende die van Utrecht, ende die van Amersfoirde, want sy noch in een verbande mit hem stonden, dat sy hem in desen last te bate quamen na uytwysinge des verbants brieven, dat die Steden ten lesten deden, ende worden vyant des Heren van *Egmonde*, Heer *Gerrit* van *Heemskerc*, ende der geenre die Bisscop *Vrederic*, die van Utrecht ende Amersfoirde, voir ontseit hadden. Ende int selve jaer omtrent Sinte *Remigius* so waren die van Utrecht voir Amsterdam getogen, ende verstaken hem daer by, dat die van Amsterdam niet en wisten, ende sciĉten lichte luden koeyen in den velde te nemen. Ende doe die van Amsterdam des gewaer worden togen sy haestich uter Stede te voet ende te sceep om dat goet te bescutten, ende om de vianden den wech te ondergaen, ende meendense also te behouden. Ende doe sy een stuck uytter Stede gecomen waren, setten sy die van Utrecht toe, die alle wyckende achterwaerts liepen, ende in den volgen wordens die van Amsterdam gewaer, datter gereet volc in den velde was, ende worden wyckende, ende liepen weder ter Statwaert, ende die van Utrecht vengen ende sloegen doe wel omtrent derdalf hondert, ende hadden die van Utrecht wat langer gelegen, dat die van Amsterdam wat verre van der Stede gecomen hadden, so hadden die

die luden ende Stede hoer geweest by deser reden: Doe dat gerucht in Amsterdam quam, ende datmen seyde, dat die van Utrecht voir die Stede waren, ende veel hoire vrienden geslegen ende gevangen waren, doe waren dair luden, alsmen seyde, die hoir goet scheepten, ende maecten hem reet wech te varen, ende het meenden sommige luden, hadden die van Utrecht doe rechtevoert mit neersticheyt aen die Stede gevallen, dat dair groot aventuer in gesteken hadde, want die luden van der Stede doe seer versust waren. Ende die van Utrecht togen t'huyswaert, ende waren vrolic ende blyde, ende danćten God, ende den goeden Sinte Martyn, dattet hem alsu vergaen was, ende brochten die gevangen mede t'Utrecht in die Stat, dair die goede luden van der Stat seer in verblyt waren.

Nu mach ic voert scriven, hoe men doe seide, dattie Heren meenden die Stede van Utrecht ende van Amersfoerde te verderven, of sonderlinge wil daer of te hebben in deser manieren: Sy wouden treckende oirlogen om die Steden te meer te belasten. Oick wouden sy hem benemen, dat sy varen noch keren en mochten, om een opstaen ende twydracht onder die Gemeente te maken in der Stat, die te varen ende te keeren plagen. Dat derde was, sy meenden die Steden aldus te verhongeren ende uyt te teeren, dat God van Hemelryc int eerste, ende die goede Sinte Martyn vriendelic mit hem versagen, als ick wel scriven mach, als eerst van den treckenden oirloch, dair sy die genade toe gecregen, dattie van Utrecht veel goets uit Hollant cregen van verdinge ende brantscattinge, want sy hadden verdingent Cudelstaert ende Aelsmeer niet veer van Haerlem des weges, want sy hadden in verding alle die geen die beneden Schoonhoven saten in den selven wairt tot Ouwater toe. beneden Krimpen in Almblasserwaert toe, en verder, tot Ockerspel toe, ende dorp verding, ende een deel van den venen, die van Woerden voirt te Leyden wairt gelegen syn, Goylant sonder die Stede van Naerden, veel dorpen in Aemsterlant, ende maeckten daer toe veel goets van den gevangen, die int eerste jaer van Amsterdam ende anders wair gevangen worden uit Hollant, dat hem groote hulp dede totten treckenden oorloge. Item dat sy meenden tweedracht in den Steden te maken, om datmen varen noch keren

en mocht, daer van machmen weten, dattet gemeen volc hem al feer goetlyc ende vriendelyc leet, want ſy wiſten wel dat die Steden geern gelt ende goet gegeven hadden om vrede te hebben, dat an der Stat niet en gebrack. Item dat derde dat ſyſe meenden te verhongeren, doe hadden die van Utrecht die genade, dat die Stat in menigen jaren die geleden waren, nye alſo veel verſien en was van herden koren, als ſy waren, doe dat oorloch begon, ende God verſacht mede in den eerſten jaer, datſe hoeren vianden doe veel beeſten ende ſcapen namen, dattie gemeen man mit cleynen gelde hem doe wel van vleyſch bewairde, ende oic een deel van der rycheyt mede, ende dat oirloch bleef duirende den winter over, ende deden ſcade tot veel tyden, nu de een, morgen die ander.

Nu mach ic voert ſcriven van den Hertoch van Brabant, die qualyc te vreden was, dat ſyn broeder Ruwaert gemaeſt was, die alle wege daerom dacht, ende die gene die hy by hem had, hoe hy dat beſt breken mocht, ende maecte vrientſcap mit Heren van buyten, ende dede ſyn beſte om vrede binnen lants te maken, ende dat geſciede al heymelicke, om datmen aldair niet op deyncken en ſoude. Ende maeſten aldus een gewerf mitten Here van *Hensbercb*, ende mit anderen Heren by den Hertoch te comen, ende een deel van hairen vrienden dan mede te brengen, alſt hem die Hertoch te weten dede. Ende daerna doemen ſcreeff CIↃ. CCCC. XXI. omtrent Sinte Agnieten dach quam den Hertoch van Brabant voir *Broſel*, ende brochte een deel Heren ende goede mannen, dair den Hertoch ende de ſyne niet in en mochten, want die poirten van der Stat geſloten waren, ende begeerde, datmen hem die poirten open dede. Dat die poirtier niet doen en dorſte buiten conſent van den Grave van *Simpól* ſynen broeder, ende der Stat van *Broſel*, ende bracht een deel Heren, ende goede luden mede, ende by rade des genen ende Raets van der Stat quam den Hertoch daer binnen, maer het vertooch een wyle mitten berade, eer dat hy binnen quam. Ende den Hertoch dede hem te gemacke, ende den genen, die mit hem quamen † des dagelycx. Ende het geviel in der toecomender nacht, dat een wyf of een knecht gewaer wert in een van den tabernen, dair des Hertochs vrienden in gelogeert

† des gelycs.

logeert waren, die hem bi dage uitgedaen hadde, een ſtuck in der nacht hem wapende, ende aendeden, doe tyt was te ſlapen. Dat wort zedelic bygebracht, die 't heymelic vernam, dattet alſo was, ende brochtet by ſommige van den genen, die de Stat mede te bewaren hadden, ende die ſpraken vrienden voirt toe, ende quamen aldus hoire een deel by een, ende vondent, dat hem die gaſten alſo een deel aen gedaen hadden, ende wordens te rade, dat ſi den Hertoch, ende die hy mede gebracht hadde, houden wouden, ende vingen den Hertoch, ende die mit hem daer gecomen waren, eer den Hertoch ſyn vrienden te ſamen creech, omtrent ſes hondert man, ende daer waren omtrent vyf hondert paerden, die te voorſchyn quamen, ende daer wert gevangen den Heer van *Hensberch*, ende den Grave ſyn ſoon, den Grave van *Meynſe*, ende den Prooſt van *Aken*, die een ſoon te *Bueren* was, ende onder die VII. hondert man, die gevangen worden, (1) waren dair wel anderhalf hondert van den ſcilde geboren, die van buyten waren, ende doe deſe gevangen waren, doe wor-

(1) Nobiles Germanos, numero tamen non expreſſo, vocat Petr. Divæus *lib.* 18. *hiſt.* Ex bibliotheca Gemblacenſi ſcriptorem habeo Anonymum, & hactenus nondum viſum, rerum Brabanticarum, qui & numerum expreſſit, nobiles vocans & Dominos. *Nec multum*, inquit, *poſt hæc omnium extraneorum Dominorum ſatellites à vinculis abſoluti & remiſſi ſunt, ſed ipſi nobiles & Domini, qui fuerunt ferme* CL. *juſſi ſunt permanere. Nobiles*, inquit, *& Domini. Domini* Toparchæ ſunt, Comites, Principes, nobiles majorum gentium. Chronic. Archic. Oldenburgenſ. apud Meibom. *to.* 2. *rer. Germ. ad Ann.* 1347. *in quo exercitu habuit* DCCCC. *milites & famulos, cum Dominis iſtis, Comite de Monte, qui nunc Dux Clivenſis, Comite de Steinfordia, Epiſcopo Paderbornenſe, & Arcbicomite de Oldenburg &c.* Chron. Bremenſ. *ibid. p.* 75. *cum quinque Dominis terrarum &c. venit Archiepiſcopus Nicolaus in Friſiam.* Vox alibi etiam frequens eodem ſignificatu. Felix Faber *hiſt. Suevor. lib.* 1. *cap.* 12. *Coloniæ, Auguſtæ, & Ulmæ dietas & Dominorum conventus plures pro bono Reipublicæ tenuit.* & mox: *Dicitur enim, quod ante ſua tempora de tota Suevia non fuerit una imperialis civitas, ſed Domini & nobiles totum habebant.* Add. *ibid. p.* 112. Iidem ſunt, qui dicuntur hic *van den ſcilde geboren*, quamvis verba hæc alioquin paulo latius comprehendant omnes indiſtincte, quorum vetus nobilitas. Vid. *lib.* 4. *de Nobilit. cap.* 17.

worden daer binnen *Brosel* luden getast ende aengetast, dair men quaet vermoeden of hadde. Daer men doe of vernam, dat het een opset dinck was om den Grave van *Simpol*, ende om Vrou *Jacob* te belasten, ende oock hore beyder vrienden van buten ende van binnen *Brosel* te verderven, daer luden om gedoot worden, ende waren van binnen *Brosel*, ende niet van den minsten. Ende die van *Brosel* des Graven ende Vrou *Jacobs* vrienden, en hadden nimmermeer gemeent dattie van binnen hoir medepoirters den Grave ende hem dat gedaen souden hebben, want sy niet in gedachten hadden dat lant van Brabant in eren te houden, dair si haer best toe deden. Ende en hadde hem den Hertoch also niet laten beleyden, ende syn landen in eren ende te gader gehouden hadde, si hadden wel met hem te vreden geweest.

Item in den selven jaer op den XXIII. dach in Maerte wert die eerbaer Bisscop *Coenraet*, die dat *Collegium* van onser Vrouwen t'Utrecht gesticht hevet, ende die selve kerck dede maken in der eren van onser liever Vrouwen opgegraven uyt den grave, dair hy eerst, doe hy doot was, in gegraven was, daer hy langer dan CCC. jaren in gegraven hadde geweest. Ende doe men dat graf op dede, doe lach dat doode lichaem noch al by een, dat veel van den Heren die 't sagen, ende ander luden mede, seer verwonderde, dattet lichaem, dat also lange onder die aerde hadde geweest noch also heel ende also gesien was, ende opten selven dach wert dat lichaem ende dat gebeent van den selven Bisscop van grooter waerdicheit uitten grave genomen, van Bisscop *Matthys* Bisscop van *Biduaen*, dair veel van den Heren van den selven Godshuys by waren, ende wairlike luden een groot deel, ende wert weder op dat nye Choer gebracht, ende aldaer weder begraven in een nye graff, dat hem aldair gemaect was tot synre groter ere, dat ic hoop dat hy wel verdient hadde. Ende op den selven dach wert dat nye Choer gemaect gewyet van Bisscop *Matthys* by der eren Gods, ende onser liever Vrouwen, ende meer van sinen lieven heyligen in den euwigen leven.

In den selven jaer voersz als CIↃ. CCCC. ende XXI. opten Sonnendach den XXIII dach van der maent April, gesciede enen grooten brant binnen der Stede van *Amsterdam*, also dat het derdendeel van der Stede wel verbrande, doe bernde die nye

nye kerck, die heylige ſtede, ende dat heylige ſacrament aldair te ruſten plach, dat gaſthuys, dat raethuys, dat bagynhoff mit haer Capelle barnde daer mede, alſo datter doe een groote ſcade geſciede.

Item doe ter tyt doe deſe brant geſciede doe hadde die Stat van Utrecht begrepen, ende dede maken dat blochuys ter *Eem*, dat buten op den zeecant geſet wert om die ſcepen die van der Zuderzee van buten in plagen te comen om die te vryen, want die Hollanders die plagen tot veel tyden groote ſcade dair te doen, dat den Hollanders dairna tot coſten quam, overmits dat die van *Campen*, doe dat blochuys gemaect was, als datmen mit enen voorwinde van *Campen* in der *Eem* voer, ende van der *Eem* alſo weer tot *Campen*, ende plagen, wyn, coorn, ſout, ende alrehande provande alſo in der *Eem* te brengen, dat den Hollander doe niet keeren en mochte, gelycken als hy voren gedaen hadde. Des ſy qualick te vreden waren, ende maecten dairna toe twee groote ſcepen, hulcken, of cogghen, en veel baerdſen dair toe, ende manden die mit gewapende luden, mit provande, mit reetſcappe daer by, ende brachten die ſceep voir dat gat van der *Eem*, alſo na den lande, als die groote ſcepen dair leggen mochten, ende die baerdſen voeren of ende an, om dat varen te benemen, om dat ſy meenden die Stat van Utrecht ende van Amersfoerde te verhongeren, ende die groote ſcepen bleven een wyl tyts daer leggen, ende die baerdſen quamen ende voeren, nadien dat die wint waeyde, want die ſchepen die van *Campen* comen moſten, die moſten die Noorden wint hebben, of wat van den Ooſten, of wat van den Weſten, ende mit den Noorden winde. Ende dat wiſten die Hollanders wel, ende dairna quamen ſy by den grooten ſcepen, na datten die van *Campen* den wint te bate hadden.

Item doe ter tyt plagen die Gelreſche vaſt voir Amersfoirde te comen, nu en echter, ende namen hem by wylen een deel beeſten, ende vengen hem by wylen of een deel arme luden, drie ofte vier, die in den velde waren, ende ſomtig in den Overſticht desgelycx. Ende desgelycx ſo dede den Joncheere van *Gaisbeec* in den Overſtichte in der Stede van *Wyck*, ende doe ter tyt plagen die van *Culenburch* over in den Stichte

Stichte te comen, nu ende efter, roofden ende branden, vingen ende floegen die arme luden, ende fomtyts die geen die tegen den Joncheer van *Gaesbeec* verdingt hadden, ende rechtinge doe van hem begeerden, van den genen, die doe in den verdingh waren, ende hem die fcade gedaen hadden, dattie Joncheer overfloech, ende liet die geen varen, die den luden over fyn verdingh gefcadicht hadden, ende t'hoir genomen hadden. Item in den felven jaer als die wegen begonden te drogen, ende datmen den lande te voet ende te paerde gebruycken mocht, doe togen die van Utrecht ende van Amersfoirde in der Veluwen tot *Barnevelt*, ende dair omtrent, om dat veel van hoiren vyanden dair plagen te leggen, ende ter *Nyerkerck* desgelycx, die dagelycx voir Amersfoirde ende in den Overfticht daer in ende uit groote fcade plegen te doen fonder aflaten, ende om dattie Stat van Utrecht meende datmen gelaten foude hebben in den Stichte alfo te fcadigen, want den Hertoch van *Gelder* des Biffcops noch des Stats viant niet en was, dair hy 't mogelic om gelaten foude hebben, daerom vertoocht die Stat een wyl, dat fy dair niet en quamen, ende doe 't niet al en batede, oock wat fy leden, doe fy daer quamen, doe wonnen fy hem die lantweer af, die te *Barnevelt* gemaeckt was, roofden ende branden dat dorp van *Barnevelt*, ende veel datter by ftont, ende onlange daerna togen die van Utrecht ende van Amersfoerde in die Veluwe, branden ende roofden ter *Scuer*, ende voort *Huyfen*, ende dat dorp te *Putten*, ende deden dair groote fcade, ende togen weder in hoiren Steden, ende onlange dairna togen die van Utrecht ende van Amersfoirde noch weder in der Veluwen, ende branden *Ermel*, ende vele Hoven by den zeecant, ftormden doe dat Huys te *Erler*, ende wonnen dat ftormenderhant, dair feven oft acht mannen of gewonnen werden, ende togen wederomme tot haren Sloten, ende barnden alfo al dat onder wegen ongebarnt was. Ende desgelycx op een ander tyt barnden fy dat Dorp tot *Ede* ende veel Hoven daer by. Ende doe fy *Ede* bernden, doe was Hertoch *Reynout* te *Rofendael*, ende hadde doe wel cccc. paerden by hem, ende veel Ridders ende knechten, die daer by hem gecomen waren, want hy doe uytten lande van *Gulic* corts gecomen was. Die van

van Utrecht deden dair si om uyt waren, ende hem en volgde niemant, ende quamen wederom by den hoeren, ende deden aldus groote scade in dat eynde van der Veluwen, nu op een stede, morgen op een ander stede, als gy voir wel gehoort hebt, ende quamen dair seer node aen, hadden syt verdrach mogen hebben in eeniger manieren.
Item doe ter tyt ende in den selven jaer, ende in den jaer te voren wasser een al te grooten dwalinge en opstal van ongelove in den landen van *Beem*, dat mit luden, alsmen doe seyde, seer versuimt wert, overmits datmen ten eersten daer niet toe en dede, doe die dwalinge begon, ende maecten den genen koen, die mitten ongelove besmet waren, ende worden veel te herder in hoiren voirgaen, ende worden ten lesten also stout, ende also sterc mitten genen, die hem anvellen, datse om niemant en gaven, ende deden wat sy wouden, en waren dair op gesteit, alsmen doe gemeenlick seide, dat heylige Kersten geloove te destrueren, ende te niete te maken, ende deden veel ongenade an geoirde luden beyde an mannen ende an vrouwen, die hem hair ongelove niet en wouden volgen, ende werden seer verhert in hare boosheyt, dat sy niet daerom en gaven wat sy deden, ende worden also machtich mitter ongenade, die sy bedreven, van luden, die hem aenvellen, datmen doe seyde, dat sy wel mochten verwerven drie hondert duysent vechtender mannen hem mede te behelpen. Dit vernam den Paus *Martinus* onse Aertsche vader, die doe was, ende hy was qualick te vreden opten genen, die dat waerlyc swaert bevolen was, dattie dair niet meer toe gedaen en hadden, ende daer omtrent geseten waren, of datmen hem die saeck des ongeloven niet te kennen gegeven en hadde, want dat een die meeste saeck is, dairmen dat wairlycke swaert meest toe besigen sal. Hierom sende den Paus *Martinus* syn Legaten tot veel Steden aen den Vorsten, den Heeren te vermanen, die ongelovige te helpen weerstaen, ende dede preken alle die geen, die daer togen om die ongelovige te weerstaen, ende des in goeden wille waren, aflaet van allen sonden, dair hem veel Vorsten ende Heeren geestelyc ende waerlyck toe besaten te trecken, ende dair toe veel goeder luden, die in Steden ende dorpen geseten waren, die hem bereyden aldair te trecken.

Item in den selven jaer doe dat koorn uten velde ende by den huysen gebracht ende gevoert was, doe tooch Bisscop *Frederic* mit een deel van syn Ridderen ende knechten ende mitter Stat van Utrecht ende van Amersfoerde tot *Rekem*, ende dair bleef hy leggen die edele Heer mit syn vrienden, ende een hoop van rydende volck tot *Aernem* om te vernemen, of hy hadde willen volgen, die luttel of niet uyt en quamen, ende reden doe voirt voer *Rosendael*, dat des Hertogen Hoff ende speelhuys plach te wesen, als hy in den lande van Gelre was. Ende sy bernden dat Hoff te *Rosendael*, mer sy en bernden dat Huys niet, ende reden voort te *Velp*, omtrent een half myle op geen syde *Aernhem* ter *Veluwen* waert in, ende branden dat Dorp te *Velp*, dair ick meen, hadde die wint tot *Aernem* waert gewaeyt, die voncken souden met hopen dair gecomen hebben, ende souden oeck wit van der asschen geworden hebben. Doe dit gedaen was, ende die van *Aernhem* niet uyt en quamen, doe die Utersche Ridders weder om tot *Rekem* quamen, dair hoir Heer gebleven was, ende die edel Heer sat op, ende reet t'Utrecht wairt, ende dat Dorp te *Rekem* wert doe gebernt. Ende aldus als gy horen moget, so wert dat eynde van der Veluwen voir ende na seer gewoest, ende verderft, dat sy cleyn hadden vermoet, doe die Heren hem verbonden, ende meenden, dat sy den Stichte ende die Stat van Utrecht ende van Amersfoerde verderft ende te niet gemaect souden hebben, dattie gebenedyde God ende den grooten Heer Sinte Martyn genadelycken versien hebben, dattet niet gesciet en is, ende dat Gesticht mitter Stat van Utrecht in eren gebleven syn, des God almachtich dair alle goet af comt, ende die groote Heer Sinte Martyn ewelyck ende immermeer gelooft ende gedanct moeten wesen, ende die grootmoedige Gelreschen, die dat seer onbehagelycken was vergaderden dair veel luden te peerde ende te voet, om den homoet te wreken, die hem doe gesciet was, ende getogen weder in den Stichte, ende barnden veel huisen in den Overstichte niet veer van Rynouwen, mer die gene, die sy barnden, dat waren meest verdingde luden, die tegen den Joncheer van *Gaesbeec* verdingt hadden, ende meenden hem dair mede bescut te hebben. Ende aldus bleef dat oirloch staende, ende deden elck den anderen

groote

groote ſcade, huden den Gelreſchen ende morgen den Utrechtſchen alſo dat die arme luden aen beyden ſyden, die opte palen van den lande woonden ſeer verderft worden. Doe ter tyt waren die van Utrecht ſeer beladen met driederhande ſwaricheyt, als ic u ſcryven mach. Dat eerſte was, ſi waren in enen groten oirloge, ende ſeer beladen mit twe onverwinlicke groote Vorſten, daer ſy tuſſchen ſaten, ende dieſe gaerne verderft hadden, dat God bewaerde. Dat ander was, broot ende bier dat wert coſtelic, want die een goet mudde weyts copen ſoude, hy moſter om geven vyff gulden, ende een goet mudde havers moſt coſten twee gulden of meer. Dat derde was, ſi cregen groote ſterft, die hem ſwaerſte was, want hem ſtorven of doe ter tyt veel goeder heerlicker mannen, die ſi qualick ontberen mochten in der Stat van Utrecht, ende int lange het meenden luden, dat hem doe wel of ſtorven xv. hondert vechters, die ſi qualick ontberen mochten, dat wel te vermoeden was, nadien dat ſi in ſo grooten vede waren. Nochtant hoe ſeer het ſtorf, ende hoe ſwaerlic dat ſi metten oorloch beladen waren, ende mitter ſcerper tyt, nochtant was dat gemeen, datmen dagelycx niet meer en reyſde, ende waren waerlyc bet gemoet dan ſi waren doe dat oorloch beſtont. Dat ic anders niet begripen en can, dan dat die genade Gods mit hem was, daer ſi van geſterct ende geſpyſt worden, alsmen hier na wel bet vernemen ſal.

Item noch in den ſelven jaer van xxi. op Sinte Martyns avont in den winter, doe alle man meende, dattie van Utrecht vrolyc ſouden geweeſt hebben, want Sinte *Martyn* oer patroon was, doe togen die van Utrecht uit, ende waren ſterck omtrent duyſent gewapende, ende quamen des avonts tot *Renen*, dair ſy doe aten ende vrolic waren. Dairna een ſtuck in den avont bereyden hem die van Utrecht, ende togen doe van *Renen* te voet voor *Wageningen*, ende hadden enen beer doen maken die poert mede op te ſtoten, want dair geen tochbrugge en was, mer dair ſtont een ſterck houte ameyde voer die poert, die geſloten was, ende deden dat ſlot opſlaen, ende manneden hore beer, ende ſtieten dair mede op dat winket van der poorten, dat ſo lude rammelde, dat het die wakers hoirden, ende vraechden, wie dair ſo clopten. Men ſeyde

hem weder, dair waren luden, die gaerne in waren, ende ſtieten doe noch eens, dair ſy voir geſtoten hadden. Die wakers ſpraken weder: *Clopt guelic. Men is om de ſloetels gegaen.* Ende die van Utrecht vermaenden hem doe weder, en ſe ſtieten derdewerff mit machten mit horen beer op die cleyn poort, alſo ſeer dattie poort opſpranck. Ende die van Utrecht togen in, ende hebben die Stede aldus gewonnen, ende venghen dair Heer *Henric* van *Homoet* in die Stede, ende omtrent LXXX. of C. mannen, ende dair lieper een deel op een ſtercke poorte, ende een deel vielender over de muiren van der Stede, ende ſyn alſo van daen gecomen. Daer worden gewonnen een deel geſadelde paerden, dair ſeer goede hengſten mede waren, Veel reede guets wert dair gewonnen, als men wel vermoeden mach, want daer woonden rycke luden in der Stede, ende was veel in gevlucht van buten van die gene, die dair omtrent geſeten waren. Doe dit aldus geſciet was, verſamende hem die wysheit van die van Utrecht van die gene die dair waren, ende ſpraken te ſamen, wat ſi metter Stede doen wouden, ende ſy wordens eens, dat ſy die Stat uytſlaen, ende bernen wouden, als ſi deden. Want den Sticht van Utrecht dat was aldair ſeer wel opter Veluwen geſloten. Dit gedaen liepen die van Utrecht wederom tot hore Statwaert mitten gevangen, ende mit alſulker have als ſi voeren mochten, ende dancten Gode ende onſer liever Vrouwen ſynre gebenedyder moeder, ende den goeden Sinte Martyn, die hem dair toe geholpen hadden.

Item daerna op Sinte Eliſabeths nacht, alderheyligen Joncvrouwen dach toecomende was, ſo heef op al te grooten ſtorm, ende quam uter zee, dat in een deel jaren desgelycx niet geſciet en was, dair al te grooten ſcade in Hollant en Zeelant aff quam, dat ſeer was te beclagen, want die dycken tot veel ſteden daer van inbraken, ende dat water quam ſo hooch ende ſo groot uytter zee met een ſwaren Noortweſten wint, ende beliep die luden tot veel Steden in hore huſen, die nergens comen en conden, alſo datmen ſeyde, datter veel luden verdroncken, ende veel beeſten desgelycx. Item doe op die ſelve tyt brack den dyck by *Dordrecht* in, daer dat ſoute water mede afgedyct was, daer de groote waert, daer *Dor-*

Dordrecht in ſtaet, mede bedyct was, ende dat water wert van der ſelver nacht alſo groot binnen *Dordrecht*, dattet wel twee voet hooch op ter ſtraten ſtont, alsmen doe ſeyde, mer dat hooge water opter ſtraten dat en ſtont niet langer.

Item in den ſelven jare van XXI. omtrent *converſio Pauli* waren die van *Oudewater* uytgetogen om int Sticht te ſcadigen. Dat vernam Heer *Lodewyck* van *Montfoirde*, ende tooch hem tegen mitten genen van *Montfoirde*, diemen van dair ontberen mochte, ende tooch alſo dair die vianden waren, ende woude mit hen ſtryden als hy dede. Als dat die van *Ouwater*, die dair waren vernamen, ſo beſaten ſi hen daer tegens, als die geen die ſtryden wouden. Ende doe Heer *Lodewyck* mitten ſynen daer by quam, ſo dede hy als een onvervaert Ridder, die eens leuwen moet hadde, ende reet die vyanden in, ende die ſyne die dair te voet waren, die deden als heerlycke ſtoute mannen, ende ſtreden vromelick mit hem. Ende de vyanden weerden hem manlyck ende ſtoutelic als Joncheren. Daer wert manlick ende ſtoutelick geſtreden mit kleyn volck aen beyden ſyden, want een ygelick had gaern dat velt behouden. Doch int leſte als die van *Oudewater* ſagen, dattie van *Montfoirde* niet wycken en wouden, ende waren dair toe geſtelt liever te ſtryden, dan mit ſcaemte dat velt te ruimen, begaven ſi dat ſtryden, ende worden vluchtich, ende daer worter geſlagen ende gevangen omtrent LXX. man. Ende men ſeyde, doe ſi eerſt vergaerden ende begonden te ſtryden, dat ſi even ſterck waren, of dat luttel ſceelde. Ende als die van *Montfoirde* aldus geſtreden hadden, ende hoir gevangen bewaert, ende hoer vrienden, die gewont waren, beſtelt hadden, doe togen ſy weder binnen *Montfoerde* mit horen gevangen luden, ende mit horen vrienden, ende danćten Gode ende Sinte Martyn, dat ſi mit ſulcker eeren ende mit ſulcken gewin ontſtaen waren.

Int ſelve jaer wert ** Sinte Andries hooft in der Stat van Utrecht gebracht, ende eerlyken geſet in Sinte Martyns kerck, die lange jaren alſo geheten hadde. Ende dat geſciede by Heren

** Vide infra Admonitionem Matthæi pag. 408.

Heren *Sweder* van *Culenburch*, die doe Domproeſt t'Utrecht was. Ende dat heylige hooft had menich jaer geruſt ende geweeſt in Sinte *Marienweerde* int Clooſter bi *Culenburch*, daer 't die voorſz Domproeſt vriendelick van geworven ende gecregen hadde, om den heyligen hoofde meer eeren ende waerdicheyt te doen, dan men in den eerſten plach.

Int jaer ons Heeren CIↃ. CCCC. ende XXV. doe wert Hertoch *Jan* van *Beyeren* aflivich in den Haghe des Saterdages op den dertienen dach, ende Vrou *Jacob* voerſz die hadde den Hertoch van Brabant tot enen man, dat hoir naeſte neeff was, ende men ſeyde, dat hy Hertoch *Jan* verlangt hadde int lant te weſen noch vyff jaer Ruwaert, als man ende Voocht van haer. Ende doe Hertoch *Jan* aflivich geworden was, doe togen een deel goede mannen binnen *Scoonhoven* van die geen, die mit Vrou *Jacob* verdreven waren, daer die landen van Hollant en Zeelant voir togen, ende ſaten dair lange wyl voir, ende die van den huyſe ſcoten ſeer van den huiſe of, mer die buten lagen en mochten dat huys niet ontſetten van die van *Scoenhoven*, ſo dat ſi verhongert worden, die opten huſe lagen, ende gaven hem op die van *Scoonhoven*. Aldus creech die Stede van *Scoonhoven* dat huys te bate, ende die Hollantſche Steden ſloegen een blochuys voer die Stede, ende togen weder t'huis. Ende ſi hadden menige ſchermutſinge gehadt tegens malcander, die van buten, ende die van binnen. Hier en tende quam Vrou *Jacob* tot *Scoonhoven*, ende voirt ter *Goude*. Dair geopent wert beyde Stede ende Sloten, ende *Oudewater* ende *Utrecht* quamen hair ook te bate. Ende die ander landen namen Hertoch *Philips* van *Bourgoignen* te bate. Ende alsmen ſeide ſo haddet den Hertoch van *Brabant* overgegeven den Hertoch van *Bourgoignien*, alſo datter een ſwaer oirloch of quam, daer menich goet man om ſterff ende dootgeſlagen worden aen beiden ſyden, dair God die ſiel of ontfermen wil.

Int jaer ons Heren CIↃ. CCCC. XXVI. op Sinte Pontiaens avont, doe waſſer een groot heer van volck uyt Engelant gecomen Vrou *Jacob* te hulp, daer den Heer van *Haemſtede* mede an vel mit veel Zelanders. Dat vernam den Hertoch van

van *Bourgoegnen* ende vergaderde een groot heer dair tegens, ende quam tot *Brouwershaven*, dair si de Engelschen vonden, ende vergaderden aen malcander, so dat daer een groote bitteren stryt of quam, maer int leste verlorent die Engelschen. Si worden mit al doot geslagen, ende den Heer van *Haemstede* wort gevangen mit sommige andere goede mannen, ende daer wert dootgeslagen mitten Engelschen Heer *Jan* van *Hodenpyle* Ridder, *Costyn*. . . . . .

Finis Chronici Auctioris Joannis de Beka.

ADMONITIO MATTHÆI.

Vacante adhuc pagella verbo id tantum addam, habuisse olim Scriverium Bekæ Codicem manuscriptum, in quo de prœlio navali inter Imperatricem Margaretam & Wilhelmum ejus filium narratio est paulo plenior, quam in eo, quo utimur, & quem Buchelius nobis dedit, ** verbis etiam Interpretis nonnihil dissimilis. Descripsi, prout reperi, ex Adversariis, quæ habet, & asservat vir illustris Consul Amstelodamensium Nicolaus Witsen. Ita autem se habet hæc: *Anno Domini* CIↃ. CCC. L. *surrexerunt in Hollandia duæ interminabiles partialitates, scilicet Cabeljaux & Hoex, totam terram & continuum odium in invicem habentes. Cabbelaucenses miserant pro Wilhelmo Bavariæ, qui veniens ex Gorichem à Delfensibus, & multis aliis civitatibus, & præcipue à Kennemaris & Frisonibus receptus est & homagiatus. Hoekenses miserunt pro Margareta Imperatrice, quæ non attendens, quod Comitatum jam ante Wilhelmo largita fuerat, statuendo eum sibi in tutorem, congregavit exercitum cum Elisabeth filia ejus Regina Angliæ, & misit exercitum apud Veer, cui Wilhelmus filius ejus occurrit, & confligentes filius victus declinavit versus Hollandiam, & post hæc decretum, quod navale committerent bellum infra Briel & s'Gravesande. Quo commisso anno* CIↃ. CCC. LI. *in die translationis Martini aqua mansit tribus diebus sanguine permixta ex occisis utriusque partis. Sed tandem Regina lassitudine fatigata defecit, & extensis carbasis ad Angliam transfretavit.* Si miretur quis, quod inter Codices tanta diversitas, mirari poterit & illud, quod cum apud Bekam, quem Buchelius nobis dedit, nihil de Gunterlingis, nec de Episcopi cum iis pugna, de qua supra Interpres ** *p.* 236. idem tamen ad Hedam in vita Joannis IV. alium dicat se habuisse Bekæ Codicem manuscriptum, in quo itidem ejus mentio, ita nimirum: *Anno* 1346. *pugnatum est ab Episcopo una cum Huberto de Culenburch, Roberto de Arckel, & Jacobo de Nievelt in foro Palatino contra Gunterlingos numero trecentos.* Sic Codices variant. Nec ulla ratio hinc, cur mireris, quod id quod caput *S. Andreæ* Interpres vocat supra ** *p.* 450. caput *S. Adriani* vocet Heda in Frederico *hist. Ultraj. p.* 274. Nam & variant scriptores. Sic quod Heda ibid. Gelris, Veteraquensibus id adscribit Interpres d. loc. Et sunt alia id genus plura, sed quæ non tanti, ut notentur hic.

** Vide supra p. 245. hujus Tom. 3.

** Nobis pag. 238. hujus Tom. 3.

** Nobis pag. 405. hujus Tom. 3.

Finis Tomi V. Analectorum Editionis prioris in 8.

HIC

HIC INCIPIT
ANTONII MATTHÆI
ANALECTORUM
TOMUS SEXTUS
PRIORIS EDITIONIS.

NOBILISSIMO,

AMPLISSIMO, & SPECTATISSIMO

VIRO,

D. D. JOANNI VAN DEN BERGH,

JCTO,

REIPUBL. LEYDENSIS

Nuper

CONSULUM PRÆSIDI,

Nunc FOEDERATORUM ORDINUM

CONSILII STATUS, quod Hagæ eſt,

ASSESSORI DIGNISSIMO,

ILLUSTRIBUS Academiæ Lugduno-Batavæ CURATORIBUS magna cum laude à CONSILIIS & SECRETIS jam annos XIV.

Fauſta omnia & felicia, valetudinem, ſalutem, & ſuum promptum & humile cum omni ſubjectione & devotione ſervitium.

NUPER ** à me editis ſacrarum ædium Fundationibus, quibus varia etiam Chronica, & inedita monumenta, paſſim inſerui, & has adjicere conſtitueram, ſed cum præter opinionem excreſceret libri moles, Ultrajectinas attigiſſe conten-

** Edidit Cl. Matthæus *Fundationes & Fata Eccleſiarum, præſertim quæ Ultrajecti, & in ejuſdem ſuburbiis, & paſſim alibi in Diœceſi,* Lugduni Bat. 1704. in 4. ſcilicet eodem anno, quo edidit hunc Tomum Sextum Analectorum.

contentus à ceteris me abſtinui, donec offerret ſe occaſio opportunior. Eam autem dum quæro, ſubit animum cogitatio non abs re me facturum, ſi insererem Analectis, & iis veterum monumentis, quæ obſeſſa adhuc tenebris in lucem nondum prodierunt. Sic & otii rationes redditurum me credidi, & bono publico conſulturum, & tibi, vir Ampliſſime, cui ſtudia hæc in pretio, & qui in iis es verſatiſſimus, facturum rem non ingratam. Aggreſſus ergo rem ipſam præmiſſis Fundationibus ſubjunxi hos, qui ſequuntur:

Primus *Bruno Fabricius* eſt, monaſterii Paderbornenſis Sanctorum Petri & Pauli, vulgo *Abdinckhof* nuncupati, ſeculo decimo ſexto & initio ſequentis Abbas, qui ejuſdem monaſterii Abbatum ſcripſit vitas, eorundem hiſtoriam ad ſua tempora perſecutus, facto ſcribendi fine, ut ipſe ait diſerte, Ann. 1605. Ædium ſubſtructionibus, quæ urbi decus eximium & ſplendorem conciliant, publicis privatiſque, & tam ſacris quam profanis, illuſtris ſemper Paderborna, Weſtphaliæ urbs non ignobilis, virorum etiam præpotentium, honorum magnificentia, & virtute præfulgentium domicilium non minus inclytum. Cum dudum eſſem Daventriæ apud virum humaniſſimum & harum rerum ſtudioſiſſimum Stephanum van Rhemen nobilem Tranſiſalanum, & Cameræ Rationum olim Hagæ Aſſeſſorem, quorundam vidi catalogum, qui paucos adhuc ante annos vivebant, hujuſmodi:

Johan Adolf Fryherr von Furſtenbergh Domproeſt.
Ferdinant von Plettenbergh Dum-decan.
Willem Frans von Vittinckhof genant Schal Dom-cantor & ſenior.

Mat-

Matthias von der Recke Dum coster.

Iohan Wilhelm Freyherr von Metternich zu Gracht Domproost zu Meints.

Willem Freyherr von Furstenberg Domproest zu Munster, Dum-decan zu Salzburgh.

Ioan Georg von der Bruggeney genant Hasencamp Dom-Scolaster.

Frederick von Nyenhausen.

Anton Lothard von der Lippe.

Friderich Christian Bisschop zu Munster, Romischen Reichs Furst, Burggraf zu Stromberg, Herr zu Borculo.

Bernart von Plettenbergh.

Georg Herman Spiegel zum Desenberg.

Herman von der Reck.

Dieterich Haro Ignatius von Vittinckhof genant Schol.

Frans Arnolt Fryherr.

Wolf von Metternich zu Gracht Dum-Camerer.

Ferdinand Ignatius von Nagel zu Vornholt.

Albert Eusebius Graef zu Konigzeg und Rottenfels.

Maurits Frans Adam von der Asseburg.

Willam Herman Ignat. Ferdin. Hieron. Freyherr.

Georg von und zu Niehausen.

Otto Henrick von Obr.

Ioost Edmont von Brabeck zu Brabeck.

Bernhart Engelbert Christian von Beverforde.

De IV. sculen en Edele Meyer des Dom-capittels.

------ ------ *Stapel.*
------ ------ *Brencken.*
------ ------ *Krevet.*
------ ------ *Haxthausen Erb havemeister.*
------ ------ *Spiegel Erb-maerschalck.*
------ ------ *Spiegel Erb-Schencker.*
------ ------ *Erb thurwarter.*
------ ------ *Westphalen, Erb-koicken-meister.*

Idem Abbatum indicem, & monasterii, de quo sermo est, ex schedis avi sui Chronicon non contemnendum suppeditavit, à Brunone Fabritio, qui Abbas ei datus Ann. 1579. scriptum satis diligenter. Unde & apparet quidem, quod fundatio ejus vetus, quod Petro & Paulo Apostolis consecratum, ** sed quis sacraverit, fundaverit, aut extruxerit, non constat. Nomina etiam desi-

** Abbatiam Abdinghoffensem fundavit Meinwercus X. Paderbornensium Episcopus Anno MXXXI.

Meinwercus X. *Padibornensium Præsul Clivio-Gelder Theisterbandiæ Comes, toto Imperio spectatissimus, Henrico Imperatori propinquus, cujus Cor & Anima habebatur & erat: quo mandante Goslariæ A. C.* 1009. *à Willegiso Archiepiscopo Moguntino consecratus, & A. C.* 1036. 5. *Junii denatus est. Vixit cum eodem Imperatore familiarissime: ejusdem auspiciis sacra monumenta posteris (præcipueque Padibornensi Ecclesiæ) reliquit, & Abdinchofensem Abbatiam eadem in urbe, & insignem Collegiatam in Busdorp, plurimaque alia sacra loca, sacella & Asceteria, propriis impendiis curavit, paternisque ex bonis lautissime fundavit.* Hæc & plura de Meinwerco habes pag. 101, Libri, qui prodiit Neoburgi ad Danubium Ann. 1663. in 4. hoc Titulo, ***Animæ Illustres Juliæ, Cliviæ, Montium, Marchiæ, Ravenspurgi, Morsæ, annexarumque Provin-***

desiderantur priorum quatuor Abbatum. Nec Bruno uspiam eorum meminit. Collectio ejus, quam reperi post principium statim mutilam, hæc ipsa est, quæ sequitur:

St. Peter en St. Paul to Paderborn Abten

1. . . . . . .
2. . . . . . .
3. . . . . . .
4. . . . . . .
5. *Hamuko.*
6. 1154. *Conradus.*
7. 1180. *Henricus.*
8. 1208. *Albertus.*
9. 1240. *Iordanus.*
10. 1269. *Hermannus.*

11.

Provinciarum, è Monumentis calamo R. P. Theodori Rhay Societatis Jesu redivivæ.

Abbatiam Abdinghoffensem fundatam esse Anno MXXXI. patet ex *Monumentis Paderbornensibus*, in quibus *pag.* 98. citantur *Literæ B. Meinwerci super fundatione Monasterii in Abdinghoff An.* MXXXI. *datæ.* In iisdem Monumentis pag. 181. occurrunt quoque sequentia: *Ann.* 1032. *Chonradus divinâ favente clementia Rom. Imp. Aug. confirmat donationes à venerabili Meinwerco factas Abdinghoffensi Monasterio. Data* XIII. *Kal. Febr. Indict.* XV. *An. Dom. Incarn.* MXXXII. *An. vero Domni Chonradi secundi, Regni* VIII. *Imperii autem* V. *Actum Paderburn. in Dei nomine feliciter. Amen.*

Ex his locis etiam colligi potest, hanc Abbatiam fundatam esse sub Imp. Conrado II, non vero Henrico II, uti vult Rhayus. Quibus accedit, Henricum II. jam anno 1024. adeoque ante fundationem dictæ Abbatiæ mortuum fuisse.

11. 1274. *Theodoricus.*
12. 1279. *Hermannus* II.
13. 1291. *Albertus* II.
14. 1304. *Henricus* II.
15. 1319. *Godscalcus.*
16. 1320. *Ioannes.*
17. 1326. *Bertholdus*
18. 1340. *Gyzo.*
19. 1349. *Iordanus* II.
20. 1351. *Theodoricus* II.
21. 1357. *Ioannes* II.

(Inter Bertholdum & Ioannem II. fuit adhus Abbas Bertamus Wilven.)

23. 1362. *Conradus von Allenhusen.*
24. 1405. *Henricus* III.
25. 1418. *Ioannes à Broechusen* III. *Obiit* 1454. *6. Non. Mart.*
26. 1454. *Henricus Wrede* IV. *Obiit* 1420. 5. *Kal. Decembr.*
27. . . . *Henricus* V. *Obiit* 1491. 31. *Maji.*
28. 1491. *Ioannes* IV. *Obiit* 1526. *6. Id. April.*
29. 1536. *Theodoricus* III. *Ob.* 1541. 14. *Kal. Sept.*
30. 1541. *Arnoldus.*
31. 1557. *Ioannes Venlo* V. *Ob.* 1569. 18. *Iunii.*
32. 1569. *Ioannes* VI. *qui assumpsit nomen Hieronymi. Ob.* 1578. 12. *Decemb.*
33. *Bruno Fabritius.*

. . . .

Alter *Sibrandus Leo* est Frisius, qui historiam scripsit &

& res gestas Abbatum in Lidlum. *Lidlum* locus in Frisia est inter duos pagos Tjummarum & Osterbierum, haud procul Franekera, cujus apud Ubbonem Emmium, Winsemium, aliosque, mentio fit satis frequens. Sibrandus natus Leovardiæ Pastor præfuit in *Menaldum* Ann. 1575. quo historiam hanc scripsit. Diversus multum ab eo, cujus meminit Vossius *lib.* I. *de histor. Lat. cap.* 57. Nam Sibrandus is, cujus meminit, Horti S. Mariæ factus Abbas Ann. 1230. decessit Ann. 1238. ut & noster scripsit in eo opere, quo complexus historiam ejusdem Horti Abbatum, libro hactenus nondum viso. Noster *Leo* cognomento, de quo, quod mireris, apud Vossium nihil, pro ratione eorum temporum stylo utitur satis compto. Totius statum monasterii, Abbatum mores & instituta, & quæ historiam spectant ejus ævi, civiles etiam motus, & bella intestina, quæ inter Frisios, præsertim nobiles, dum quisque affectat monarchiam, crebra olim & diuturna, quatenus etiam monachi sensere hinc cladem & detrimentum, exponit admodum accurate. Meo eum ære, Orco alioquin destinatum, aut si non scombris & blattis, perpetuis forsan tenebris, extorsi homini imperito. Variantes ad marginem in eo aliquot lectiones; quas, nequid sciens negligerem, æque ad marginem hic adjeci, & obiter deinceps eum contuli cum simili MS. quod habet vir Clariss. Salomon van Til, Collega plurimum honorandus.

Tertius paulo vetustior *Zuederus* van *Culenburch*, vir nobilis, & haud dubie Culenburgus, aut Gelrus, Culenburgiis obstrictus, & si indicia non fallunt ex stirpe & prosapia Dominorum de Culenburch. De nomine nemo dubitet. Ipse id prodit diserte. Ad Ann. CIↃ. CCC. XCV. de spuriis agens Guidonis Episcopi Tra-

jectensis, quas Dynastis à se captis, alteram quidem Asperæ, alteram Isulstadii, collocarat in matrimonium, addit in continenti: *Ic Zweder van Culenburch schreeff, dat myn huysvrou die pyl in haer hant gehadt heeft, dat die Geldersche des Bisscops vyant waren mit Bisscop Zweder.* Ad Annum rursum CIↃ. CCCC. XVII. ubi de leonibus Wilhelmi Ducis, qui Hagæ Comitis; *Ic Zweder van Culenburch scryft uyt den monde mynre huysvrouwen vader, die hem wel gekent heeft.* Uxor ei viri nobilis vidua Theodorici van Braeckel, ut ad Ann. CIↃ. CCCC. XLII. *Ic Zweder van Culenburch tuyge, dat myn huysvrouwen man dit gesien heeft, geheten Dirc van Braeckel, dat een sciltboortich man was &c.* Unde & quando vixerit non difficulter conjicias. Operi titulum præfixi ipse. Foliis aliquot excisis in schedis deerat, quibus usus sum. Non alius tamen præfigi potuit. Nam & originem tractat castri, & quæ aut à Culenburgiis aut Culenburgi olim gesta. De Dominis Culenburgi, quæ non protrita habet, hæc sunt. Fuisse ait ex genere Dominorum de Bosinchem, primum ait Hubertum, à quo & castrum Culenburgi extructum Ann. 1271. in fundo, quem collegium S. Salvatoris Trajectensis vendiderat, eumque ait obiisse Ann. 1276. tribus filiis relictis, successisse ex his Hubertum, Huberto filium Joannem, Culenburgi Dynastam tertium, usque ad Ann. 1326. quo obiit, Joanni filium Hubertum tertium, præfectum castro ter Horst à Joanne van Diest Episcopo Trajectensi Ann. 1336. cæsum à Leodiensibus Ann. 1347. Quintum ait ejus filium Joannem II. eique ait successisse, cum obiisset sine liberis, Gerardum ipsius fratrem, Gerardo sex filios, Hubertum, Joannem, Petrum, Gerardum, Zuederum, & Arnoldum, ex his Hubertum successisse ei, qui *Quartus*

tus

tus ejus nominis, Züederum primùm Præpositum, mox Episcopum Trajectensem, Hubertum virum magnanimum, à quo Gelriæ primum Duci, mox Episcopo Trajectensi olim bellum indictum, sine prole defuncto Ann. 1422. Joannem fratrem successisse, Joannem scilicet, cui nupta *Aleydis* de *Gutterswyck*, *Evervini* de *Gutterswyck* & *Hedwigis* filia, Comitissæ de Benthem, Joanni filium Gerardum Ann. 1441. eique mortuo Ann. 1480. Casparum ejus filium Dynastam XI. Et in hoc quidem tandem desiit. Nec vitam, puto, produxit ultra. Quapropter nec mirum, quod nec de prole, aut ejus liberis, aut quis successerit ei quicquam. Res autem se habet ita: Sine masculis cum obiisset, filia ejus *Anna* in dotem attulit Dominium id *Joanni* van *Pallant*, viro nobili & illustri, Theodorici filio & Apolloniæ van der Marck, cui filius successit *Everardus* van *Pallant*, uxorem habens *Margaretam* van *Lalaing*, filiam Caroli Comitis de Lalaing. Huic autem *Florentius* van *Pallant* à Carolo V. creatus Comes Ann. 1555. solenni ritu ut Comes Culenburgi inauguratus eodem adhuc anno IX. Decembr. Ritum & juramentum, quod Culenburgiis ut Comes præstitit, Culenburgii vicissim ipsi, ex Actis publicis jam edidi *lib. de jur. glad. cap.* 22. *in fin.* Uxor ei *Elisabeth* van *Manderscheyt* filia Francisci Comitis de Manderscheyt. Ex qua filio filiaque relictis successit filius *Florentius* II. Cui, postquam defunctus Ann. 1639. ex sororis suæ filia *Anna* Marchionissa de Baden nepos, successit Comes de Waldecq, *Philippus Theodorus*. *Annæ* enim conjux *Volradus* IV. Comes de Waldecq. Philippus institutus ab avunculo suo magno obiit Ann. 1645. relicto *Henrico Volrado*, qui cum ἄπαις decessisset Ann. 1665. agnatus ei successit *Georgius*

gius Fredericus Comes primum, & mox Princeps de Waldecq. Accurate hæc habet omnia Jac. Philippus Spenerus *hist. insign. illustr. seu oper. Herald. part. special. lib.* 3. *cap.* 39. cujus loci indicium oportune admodum fecit, vir in his versatissimus, & cujus amicitia, dum in memoriam plura revocat, non parum mihi profuit, D. *Daniel* de *Milan*, Senator, Judex, & Camerarius Trajectensis. Et hic quidem is ipse est, quem vidit Belgium Fœderatum flagrante adhuc bello Gallico exercitus sui Ducem. Cujus vitam, historiam, prosapiam, & res gestas, conscripsit stilo insigni, trimestre ob id integrum Archivis evolvendis commoratus Culenburgi, ut retulit mihi ipse, cum in transitu hic compellaret me, doctissimis suis scriptis, quibus vivit, vivetque per seculorum memoriam, celeberrimus juxta ac humanissimus vir, *Samuel Conradus Schurzfleisch*, nuper apud Saxones historiarum & Græcæ linguæ Professor. Prodeat utinam quod scripsit, sed sperare id vix licet. Recitatis nonnullis Principi ex iis, quæ commentatus, quibus paulo effusior, ut ipse addebat, in ejus laudes, invidiam Principem deprecatum ajebat serio inhibuisse, ne se vivo prodiret quicquam. Vera utrum hæc ratio, an, quod ab aliis accepi, in re obscura & difficili aqua homini interdum hæsit, non hujus loci est, ut inquiram. Certum quod in Principe hoc defecit mascula rursum proles, superstite tantum filia Henrietta Sophia ex Elisabetha Charlota Comitissa de Nassou, Ernesto nupta Comitissa de Nassou, Ernesto nupta Duci Saxonico Hilpershuysen. Cæterum sunt & alia, quæ ad Auctorem hunc observavi, & quæ ad calcem adjeci. Mutilus est, fateor, sed ut reperi cum edo. Et sic edi, opinor, præ-

præstitit, quam blattis & tineis, cum quibus diu luctatus, porro objicere ** adedendum. Quo indignius fuisset nihil: etiam propter insignia, propter tesseras gentilitias, & dynastarum icones, à vivo effingi jussas, quas in gratiam Lectoris & hic volui comparere. Quicquid autem id tandem est, quod fasciculo hoc comprehendi, epistolas etiam, quas adjeci, & vetus jus Transisalanicum, lubens, prout debui, ad Amplitudinem tuam defero. Et jam diu est, vir Amplissime, ex quo id animo agitavi; & in id totus incubui, ut ex iis, quæ suppetunt, literarium quoddam munus, quod tibi gratum jucundumque esset, pro tuo illo insigni & egregio in me affectu, pro singulari beneficio, quo me tuum fecisti, tandem possem offerre, ut sic aliquod grati animi, quem æternum tibi debeo, extaret indicium. In pretio tibi literæ, & quicunque eas profitentur. Tu ope, consilio, iis ades, eos juvas, iisque ad audendum quid vires addis animumque. Reipublicæ administrandæ, ad quam ob præclaras, quas undique in te effudit supremus rerum arbiter, animi tui dotes, adhuc juvenis es admotus, non summa tantum & insigni effulges peritia, sed literarum etiam & artium quodam flumine inundatus, rerum fata scriptorumque non gentis tantum togatæ, sed & nostræ, & quæ nostræ est aut fœderata, aut inimica, & vetera & hodierna, nosti ad unguem omnia. Quo ipso adhuc fortius, ut tibi tuoque, quod tam crebra lectione rerumque experientia subactum judicio, Auctores hos consecrarem, &

** De voce Adedo consule Cl. Broukhusium in Propert. lib. 1. Eleg. 7. vers. 9.

& quæ ad eos obſervavi, impulſum me fateor. Vale Nobiliſſime & Ampliſſime Vir. Benedicat tibi Deus, & benedicat perpetuum, ſuam gratiam, ſuum ſpiritum; affatim in te effundat, tueatur te, protegat, & ad nominis ſui gloriam ſalvum, ſoſpitem, florentemque, patriæ, & bonis literis in multos annos adhuc præſtet. Ita Deum veneror

Nobilitat. & Amplitud. Tuæ

Devotiſſimus

ANTON. MATTHÆUS.

A D

AD

VIRUM CLARISSIMUM

D. ANTONIUM MATTHÆUM,

JCTUM,

& hujus Operis Editorem.

Conjugis ut caræ mœſto dat tura ſepulcro,
Et cineri lacrymas ultima dona dolor,
Ac ſubeunt animo nuper lætiſſima noſtro,
Quæ mihi perpetuo triſtior hora negat.
Ingeminata meos augent ſuſpiria luctus,
Dum cogor tantis jam miſer eſſe malis.
Exigis, ut duris dum plango pectora palmis,
Applaudam meritis, vir generoſe, tuis?
Carmina, noſter amor, ſed quondam gaudia mentis,
Sunt tantum lacrymis officioſa meis.
Dum locus omnis habet noſtri monumenta doloris,
Hic dolor ingenium deprimit ipſe meum,
Quæ tu reſtauras ævi monumenta prioris
Hæc alta ingenii ſunt monumenta tui.
Per te præteritum præſens intelligit ævum,
Gloria quæ meriti tempus in omne tui eſt.
Omnia te læto celebrabunt ſecula mundo,
Dum, tibi quod debet, doctior orbis habet.
Dum laudem obſcuro reddis Clariſſime ſeclo
Clara tui ſemper fama laboris erit,
Da veniam incomptis, vir præſtantiſſime, Muſis
Jam ſquallent lectu carmina meo.

J. à GROENENDYCK,
Reip. Leydenſ. à conſil. & ab actis.

FUN-

FUNDATIONUM
ELENCHUS.

FUN-

FUNDATIONES

& FATA

SACRARUM ALIQUOT ÆDIUM

IN HOLLANDIA, ZELANDIA, GELRIA, FRISIA.

FUNDATIO. I.

Ecclesiarum LEYDENSIUM S. PETRI, S. PANCRATII, & S. MARIÆ, *aliarumque, quæ in urbe, & ejusdem suburbiis.*

UT quod actum est agam hic, & repetam, quæ congessit tam accurate & diligenter vir Amplissimus Joannes Orlers nemo à me expectet. Addam tantum aliquid, cujus ille non meminit. Leyda utrum dicatur an Lugdunum nihil refert. Leyda enim haud dubie est, quod vocat Ptolemæus λυγόδινοι βαταζῶν. Antoninus in Itinerario *Lugdunum caput Germaniarum*; Lugduno proxima enim collocat castra *Albiniana*, & his mox Trajectum. *Castra Albiniana* hodie *Alphen*, ut putant. Et hæc communis sententia est. Sed non idem omnes sentiunt, unde Leyda *Lugdunum*. Alii ajunt à luco, loco olim celeberrimo, quod *sacrum nemus* appellat Tacitus. Stephan. Pigh. *Herc. Prodic.* Alii à *Dun* & *Lugbus*. *Lugbus* ajunt corvum, *Dun* molem significat, Plutarchi usi auctoritate, qui περὶ ποταμῶν, *cum jacerentur*, inquit, *fundamenta, corvi quidam visi sunt*, λοῦγος lingua Celtica τὸν κόρακα ajunt

ajunt significat, *δῦνος δὲ τὸν ἐξέχοντα.* Sed si verum quod λόγος, de quo tamen non satis constat, olim idem quod *corvus*, quid quæso id ad Leydam? Corvi an conditores? Condendo opido an præfuerunt? An, ut vultures, dum Roma conditur, à conditore conspecti? Sunt qui *Lugb* accipiunt pro specula, quod ubi jam urbs est Romanorum præsidium olim, & præsidium, ut putant, ex Gallis inprimis constans, qui in specula quasi positi circumspicerent, attenderent, nequis quid moliretur adversus Rempublicam. Sed unde id quæso probabitur, quod ibi & præsidium, & quod præsidium ex Gallis? quod *Lugh* idem quod *specula*, *Lughen* idem quod *speculari*? Duo tantum olim in his oris præsidia. Alterum ad littus, ubi arx olim Brittannica. Alterum Roomburgi loco supra Lugdunum. An ergo adhuc tertium? *Lugh*, *lucht* est potius, aer, cœlum. Otfrido *Luckun* mendacium est 2. *Evang.* 4. *Thia luckun wolt'er findan.* Reconditæ eruditionis vir, & rerum veterum peritissimus Menso Alting Consul Groninganus, à Celtico *Loug* deducit, quod idem prorsus significet, quod Frisicum *Loeg*, ad commune scilicet fanum aggregata ædificia. *notit. Germ. infer. in voc. Lugdunum.* Verum præsupponendum tum, quod & fanum ibi olim, & quod fanum id ad colles, & quod colles illi, qui hodie, jam in rerum natura tum. Primus dicitur excitasse eos in Walachria Willebrordus. Sic Theofridus Epternacensis vult in vita S. Willebrord. *cap.* 15. Sed fides sit penes ipsum. Interim tamen certum id, quod ubique apud veteres de iis altum silentium. Prima eorum mentio in Annal. Bertinian. ad Ann. 839. *Tanta inundatio contra morem maritimorum æstuum totam pene Frisiam occupavit, ut aggeribus arenarum illic copiosis, quos dunos vocitant, fere coæquaretur &c.* Sed tempus teritur in his frustra. Nec quicquam certius, ut puto, quam quod nihil in his certi. Et certe urbes perpaucæ sunt, quæ Auctores suos norunt, quæ norunt, unde ita dictæ. Pleræque enim omnes ex initiis non magnis. Moller *isagog. ad hist. Duc Slesvic. p.* 282. Fiat Leyda Lugdunum sit. Quando ex castro urbs? Et an urbs eodem loco, quo castrum id ad Rheni ripas, cujus meminit Ptolemæus? An discrimen plane nullum? Et si nullum, quæ ratio, quod nomen non retentum? Cur *Leyda* dicitur passim? Cur doctis *Lugdunum*? Et si Leyda Lugdunum, quando Leyda cœpit dici? Leyda olim triplex, pri-

prima, secunda, tertia. Heda in *Hungero*. Et quæ ex his jam Lugdunum? Rursum dico ergo, quod jam dixi *to.* 2. *Analect.* ** quod nihil hac in re, veteri plane & obscura, quod possis tuto amplecti, nihil certi solidive.

** pag. 211. Nobis pag. 507. Tom. 1.

Sed his omissis pergamus: Ecclesiæ aliquot hic extructæ, quarum tres sunt primariæ, S. nimirum Petri, S. Pancratii, & S. Mariæ. Fundata est S. Petri Ann. 1125. ut Jo. Gerbr. à Leidis *lib.* 16. *hist. cap.* 9. Imo & diu ante. Perfecta & consummata jam Ann. 1121. ut Henricus Thaborita Auctor hactenus nondum visus *lib.* 6. *hist. cap.* 19. In ea baptizatus Willelmus Romanorum Rex, qui & Leydæ olim natus. Jo. à Leidis *lib.* 23. *cap.* 1. Altitudine conspicuam habebat turrim ecclesia hæc, quæ præter opinionem collapsa penitus concidit Ann. 1512. v. *Mart.* De casu Jan van Hout *lib. minist. p.* 4. *& seq.* De altitudine σύγχρονος Henricus Thaborita 19. *Chron. cap.* 18. *Eodem anno*, inquit (1512.) *cecidit turris S. Petri ecclesiæ Leidensis infra* IX. *virgas*, *quæ tamen in altitudine habebat* XXXI. *cum dimidio virgas* V. *die Martii.*

S. Pancratii quando olim extructa fatetur nescire se urbis suæ antiquitatum alioquin peritissimus Consul Joannes Orlers. *Etsi summam*, inquit, *operam in inquirendo adhibui*, *fuit tamen frustra*, *nec annus fundationis quærenti uspiam occurrit.* Eo ergo felicior feliciter annum reperi nactus Codicem manuscriptum Henrici Thaboritæ, quem utendum dedit vir Amplissimus & doctissimis commentariis toto orbe jam celebris, cujus statim etiam memini, Consul Menso Alting. Diserte is annum statuit 1315.. *lib.* 9. *hist. cap.* 25. *Anno*, inquit, *Domini* 1314. *fundatum est monasterium Cruciferorum in Asperen per Dominum de Asperen & de Arkel. Et anno sequenti in dominica ante festum nativitatis Mariæ celebrata est prima dedicatio ecclesiæ S. Pancratii in opido Leidensi in loco, qui dicitur opt hooge lant.* Puer S. Pancratius annorum XIV. sub Decio olim passus. Martyrologium Romanum sub Diocletiano ait ad Idus Maji, sed perperam haud dubie. Gobelin. Person. *Cosmodrom. ætat.* 6. *cap.* 11. *Item S. Pancratius videtur esse passus sub Valeriano, & ita vidi contineri in quodam libro satis antiquo: sed communiores libri habent, quod passus sit sub Diocletiano, quod tamen stare non potest cum illo, quod legitur de S. Pancratio, videlicet quod S. Cornelius Papa eum baptisavit, qui à Decio martyrium passus legitur, & præcessit primum annum Imperii Diocletiani plus*

quam XXXIV. *annos: maxime cum S. Pancratius in* XIV. *anno ætatis suæ decollatus est.* Acerrimus olim creditus (1) vindex perjurii. Idem Cosmodrom. *ætat. 6. cap.* 30. De miraculis eo nomine ad sepulchrum ejus factis Gregor. Turonensis *de glor. martyr. cap.* 30. Collegium Canonicorum, quod impetrata auctoritate Joannis van Vernenburch Episcopi Trajectensis fundasse ibi dicitur in Chronico magno Belgico Philippus de Leydis, fundavit non solus. Fuerunt plures, qui auctores, qui manum operi admoverunt. Recenset eos Thaborita, & cœpti annum adjungit *lib.* 10. *hist. cap.* 12. *Anno*, inquit, 1366. *fundatum est collegium in ecclesia Sancti Pancratii ejusdem opidi adjutorio magistri Philippi pro* XXIV. *Canonicis. Quorum beneficiorum fundatores fuerunt dominus Gisbertus de Valckenburch Pastor in Leyderdorp, & Præpositus hujus collegii primus, magister Philippus prædictus, dominus Folperdus de Wouda, dominus Nicolaus de Bleeswyck, dominus Hugo van der Hant, dominus Philippus Gerardi, dominus Rutgerus de Poel, dominus Gerardus Jacobi, dominus Willelmus Heerman, dominus Petrus Huesch, dominus Hugo Curatus de Schoerl, dominus Johannes Wilhelmi, dominus Franco Ziffridi, dominus Johannes Goeth, dominus Theodericus Roberti, dominus Franco Gerardi sacerdotes, Wilhelmus de Naeldwyck Marscalcus Hollandiæ, Johannes Arnoldi, Wilhelmus Wilhelmi, Michael Gerardi, Theodricus Tierloet, & Katherina Gerardi.* Præcipuus tamen Philippus. Unde & Magn. Chron. Belgic. *p.* 312. *Item anno Domini* CIↃ. CCC. LXVI. *industria & labore magistri Philippi de Leydis fuit fundatum & erectum collegium Canonicorum secularium in honore S. Pancratii in opido Leidensi, in quo* (2) XXIV. *Canonici decenter & abundanter sunt præbendati.* Et is ipse est Philippus, qui procerum

(1) Gregor. Turonens. 1. *de mirac. martyr.* 39. *Est etiam haud procul ab hujus urbis muro & Pancratius martyr valde in perjuriis ultor. Ad cujus sepulchrum, si cujusquam mens insana juramentum inane proferre voluerit, prius quam sepulchrum ejus adeat, hoc est, antequam usque ad cancellos, qui sub arcu habentur, ubi clericorum psallentium stare mos est, accedat, statim aut arripitur à dæmone, aut cadens in pavimento emittit spiritum.*

(2) Dissentit fateor quod ad numerum, qui Bekam interpretatus est Anonymus, quem jam edidi ** v. Analect. *Int jaer ons Heeren*, inquit, CIↃ. CCC. LXVI. *wert gesticht die Canesie van Leyden, daer in geprovent syn* XIV. *Canonicken, dat meest bearbeyde een groot geleert*

** Nobis Tom. 3. p. 206.

rum Amſtelodamenſium cura non vulgari & induſtria nuper prodiit, comptior multo & nitidior, quam hactenus adhuc viſum. Patrem habuit Petrum filium Gobburgis, Capituli S. Petri Trajectenſis Canonicum, id eſt, ut ego interpretor, ait Simon van Leuwen, Præfectum S. Petri domus Teutonicæ Trajectenſis, *deſcript. Leydenſ. p.* 437. Quæ mirabilis interpretatio eſt. Quicunque ergo Ultrajecti eſt eques Teutonicus, an Præfectus S. Petri, & S. Petri Trajectenſis? Gerræ, apinæ, flocci, & ſiquid vilius iſtis. Canonici S. Petri ex domo illa Teutonica, ut ineptius adhuc addit mox, an Leydam unquam miſſi ad officium Paſtorale, aut ad regimen præbendarum ad eccleſiam S. Petri Leydenſis pertinentium? Nihil ſtultius poteſt dici. Sed non inſolens eſt homini, & vel ciccum non interduit, cum errat, errare etiam errores craſſiſſimos. Ea aut imperita aut incredibilis oſcitantia eſt. Alioquin quid eſt, quod ita hæret, quod dubitat, num Philippus poſſit dici filius Petri de Leidis? Vix eſt, inquit, ut poſſit dici, quia vixit Philippus ait, circa Ann. 1350. Petrus autem diu ante. Euge, σοφῶς. Neceſſe eſt certe, ut diu ante. Nam quî alioquin erit pater? Occurrit in Necrologio eccleſiæ S. Salvatoris *Jacobus Petri* de *Leydis*, eccleſiæ ejus Canonicus, fato functus, ut dicitur Ann. 1402. Et hic haud dubie ex agnatis, & forſan junior Philippi frater. Nam copioſa hæc olim gens. *Gertrudis de Leyden* occurrit in Necrologio *vallis S. Mariæ* ad IV. Idus Januar. cujus frater dicitur *Johannes* eques Melitenſis ad 5. Non. Maji. *Gerardus* etiam in Necrologio eccleſiæ S. Salvatoris ad 12. Kal. April. ubi dicitur Canonicus eccleſiæ S. Mariæ. Et alibi adhuc alii. Quod autem ad heroem illum ejuſdem prorſus farinæ eſt, cum eccleſiam Vorſchotanam in pago nobis proximo *cathedralem* appellat. Et cur dices cathedralem? Nam in toto Hollandia nulla unquam cathedralis. Ea demum eſt cathedralis, in qua ſedes Epiſcopi, in qua cathedra, ad quam Præſul inaugurandus deducitur, & quam neceſſe eſt, ut occupet, ſi velit mitti in poſſeſſionem, cujuſmodi Ultrajecti in majori eccleſia, quæ ſola hinc cathedralis. Sed quid Simon van Leuwen?

geleert Heer, *Meeſter Philips van Leyden*. Sic reperi in membrana. Sed facile id poteſt fieri, ut ſit error in numeris & pro XXIV. ſit ſcriptum XIV. Legendum XXIV. Sic Chronicon vernaculum *diviſ.* 26. *cap.* 15. Sic Buchelius ad Hed. *hiſt. Ultraj. p.* 256.

Leuwen? Vorſchotanam cathedralem ait, quod turris quatuor columellas in primo habet circuitu, indicium, inquit, quod ſubjectæ ei, quatuor olim parochiæ. Papæ quam docte! Quam inſignis Canoniſta hic! quam egregie præmiandus! Ex eodem habet tripode, quod *Batav. illuſt. p. 674. Ammianus Marcellinus rer. geſt. lib. 16. verhaelt noch van verſcheyde andere Bataviſe Koningen, als van Cnodomarius, Veſtralpus, Alemannorum Reges &c.* Quam excellens obſervatio hæc! *Alemannorum Reges*, id eſt, *Bataviſe Koningen?* & mox: *Doch buyten deſelve weet ick niet, dat van eenige Koningen ofte Veltoverſten der Batavieren gewach gemaeckt wert tot de tyt van Julius Paulus en Claudius Civilis &c.* An non hoc demum ſapere eſt? Nugas apage Criticorum. Apage eos, qui dicunt ab aliis centies jam dicta. Novi potius dicatur quid, & quod nemo hactenus adhuc ſcivit. Ante Tacitum Ammianus. Ante Claudium Civilem Chnodomarius, Veſtralpus. Jo Pæan! Verum miſſis quiſquiliis ad eccleſiam S. Mariæ, quæ tertia eſt, pergamus!

Fundata eſt hæc eccleſia Ann. 1365. teſtante id ipſum Thaborita *lib.* 10. *Chron. cap.* 12. *Anno*, inquit, *Domini* 1365. *celebrata eſt prima dedicatio eccleſiæ beatæ Mariæ in oppido Leidenſi Dominica poſt Aſſumptionis Mariæ.* De qua plura ſiquis cupiat, aut de ceteris, ſiquid ultra, conſulat Conſulem Joannem Orlers.

De S. Petri adhuc addam quid, quod fruſtra quæras apud Orlers, inprimis autem, quod in tutela hæc Teutonici ordinis, qui ejuſdem Rectores, ut & S. Catharinæ, & S. Barbaræ Leydenſis. Certe in S. Petri ſine ipſorum conſenſu nemo olim ſepultus. Et notabilis eſt charta Ann. 1446. *Wy Schout, Burgermeeſteren, Schepenen, ende Raden der Stede van Leyden doen cont allen luyden, want tot onſer audientie gekomen is by aenbrengen der Duytſche Heeren, als* Rectores *van St. Pieters parochie binnen onſer Stede, hoe dat ſy geſtaen hebben in eenre pleyte tegens de Heeren van St. Ians ordre &c. Soo iſt dat wy ten verſoecke en inniger begeerten wille des Commanduyrs en ſyner drie medgeſellen broederen van den Duytſchen huyſe t'Utrecht*, Rectores *en Bewaerders van de Cure van St. Pieters, voor ons hebben doen comen &c. Item* Boudewyn *van* Swieten *tuygde, dat ſyn Hofſtede van* Swieten *ende de landen daer toe behorende, gelegen is in den Ambocht van* Soeterwoude, *ende alhoewel dat het ſo is, ſo en weet*

weet by noch en kent niet anders, noch en heeft van synen Voorvaderen, die besitters van den goeden te Swieten geweest hebben, niet anders geboort, dan dat hy ende die gene, die op die Hofstede gewoont hebben tot desen dage toe behooren in der parochie tot Sinte Pieters *kerck tot Leyden, ende tot Leyderdorp, daer oock veele van die van Swieten begraven leggen by der Duytscher Heeren haer consent en oerlof, en mede is den voorsz* Boudewyn *van* Swieten *wel kennelick, en heeft oock wel hoeren seggen, dat die Heeren van den Duytschen ordenen Cureyten van St. Pieters kercke tot Leyden die heylige Sacramenten over menige jaren in die* Weypoort *achter Swieten, en alfo voort langs den Rhyn tot Leyden toe geadministreert hebben, en* Boudewyn *voorsz seyde, dat hy out is* 73. *jaer. Item Sybrant Gerrit Sybrants soon oud* 60. *jaren tuygde by sijn gestaefden eede, hem wel te gedencken is, en dat hy syn vader en Oudevader heeft hooren seggen, hoe dat in de Weypoort op de* breede made *plegen te staen vier huysen, daer of dat die twee afgebroken syn, welcke hare Hoochtyt en t'heylige Sacrament plegen te halen in St. Pieters kercke tot Leyden onder den Duytschen Heeren. Item Fye Ian Fyen saliger dochter out.* 52. *jaer, en Fye Roelof Gerrits soons wyf, oock Ian Feyen soons dochter, out* 35. *jaer tuygden by haren gestaefden eede, dat die vier huysen op die Breed-made, en die van Swietersluyse plegen in St. Pieters parochie kercke tot Leyden hare hoochtyt te houden, ende hare biechte te spreken onder den Cureyten van St. Pieters. Maer dat die van Swietersluyse nu tot Leyderdorp te kercke gaen, dat het is by overdrachte en consente van den Commanduyr van St. Pieters, en so wat offerande die Parochie-Paep van Leyderdorp van den dooden ontfangt, die tot Swietersluyse sterven, dat hy die den Commanduyr van Sinte Pieters half t'huys sent* &c. Insigne est etiam privilegium, quod ecclesiæ hujus intuitu concessit Ordini Albertus Dux. Id autem hujusmodi:

Aelbrecht *by Godts genaden Paltsgrave opten Rhyn, Hertoge in Beyeren, Grave van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, ende Heere van Vrieslant, doen kont allen luyden, Want onse Voorvaderen Graven van Hollant by haren testamente gegeven hebben den Heeren van den Duytschen huyse die kercke tot Leyden met den huyse en andere goederen daer toe behorende, so hebben wy geconfirmeert, ende confirmeren mits desen brieve den Duytschen Heeren voorsz sulcken testamente en gifte, als sy daer af hebben, ende ontbieden onsen lieven en getrouwen Schout, Schepenen, en Raed van Leyden, die nu ter tyt syn, ofte namaels wesen*

wesen sullen, dat sy geenderhande keuren op den voorsz Duytschen Heeren goederen der kercke voorsz toebehorende, daer sy by verachtert ofte verkort wesen mochten, en maken jegens onsen Voorvaderen testamente, en of onse lieve, getrouwe, Schout, Schepenen, ende Rade voorsz eenige keuren gemaeckt hadden in voorleden tyden, dat den Heeren ende der kercken voorsz jegens dragen mochte, so willen wy dat die te niete wesen, ende ongehouden blyven, ende waer dat sake dat sy of imant anders daer tegens dede, dat wouden wy aen hen verhalen, als aen den ghenen, die ons van onse Heerlicheyt verminderen en verkrencken wouden. In oerconde desen brieve besegelt mit onsen segele. Gegeven in den Hage op ten 18. *Septemb. int jaer ons Heeren* 1392.

Quod ad S. Catharinæ, & ibi Ordini disponendi jus, sed vi pacti cum magistratu intra fines coactum. Charta est Ann. 1421. op Sinte Lucas dach, cujus hoc est initium: *Schout, Schepenen, en Rade der Stede van Leyden doen condt allen luyden, dat wy overdragen syn met Heer* Sweder Kubbinck *Lantcommanduyr van Utrecht, broeder der Duytschen ordre, ende met Heer* Simon *Jans soon van* Naeltwyck *Commanduyr en Cureyt tot St. Pieters tot Leyden, broeder der ordre voorsz, van sulcken pointen, als hier na beschreven staen. Eerst so hebben Heer Sweder Lantcommanduyr, en Heer Simon Commanduyr en Cureyt voorsz by consent en rade des gemenen Capittels, dat geleyt was te Thiel in jegenwoordicheyt der Commanduyren, die in dat Capittel vergadert waren, ende die gemeene broeders des Convents der Duytscher Oerden van* Thiel *geconsenteert en hengenisse gegeven hebben, datmen wyen soude dat kerckhof van St. Catharinen gasthuys te Leyden, behoudelyck sulcke punten te geschieden, als hier na volgen: Eerst datmen op dat kerckhof voorsz niemant begraven en sal, dan die van armoede sieck int gasthuys voorsz comen, en van armoede daer in sterven, hier mede syn uytgesondert, die in andere manieren in den voorsz gasthuys woonen, en daer in sterven, want die sal men in hare parochie kerck t'Sint Pieters graven. Voort so salmen niemant anders op den voorsz gasthuys kerckhof begraven, dan die arme en sieke als voorsz is. Item so sullen die Heeren van St. Pieters kercke, als die Commanduyr of Cureyten syn gesellen van Duytschen Ordens wegen, die siecken aldaer die Sacramenten ministreren uyt S. Pieters kerck, als gewoonlyck is, en begraven die doden, als gewoonlyck is, en niemant anders, ten ware of die Commanduyr of Cureyt enen anderen dat bevolen van synen wegen &c.* Quod

Quod autem ad S. Barbaræ, festum ibi quotannis, cujus modus hujusmodi: *Wy* Foppe *Dircks soon, en* Floris Heerman *Schepenen in Leyden oerkonden, dat voor ons quamen die Godshuys meesters van St. Pieter, alse* Claes Jansen *Fop soon*, Bartholomeus Ymensen *soon*, Gerrit Ymens *soon, en* Floris Paadsen *soon, ende geliden, dat die susteren van St. Barbara hem goede bewysinge gedaan hebben van vier pont, drie schellingen, en vyf penningen Hollants payement s'jaers met enen Schepenen brieve, die hem. . . . Floris Heermans wyf ende Catharyn Dirck Loenen soons wyf alse Bewaersters nu der tyt der susterschap voorsz overgegeven hebben, elck met haers voochts hant, des sullen die Godshuysmeesters voorsz, of die het namaels wesen sullen hier boven doen en bewaren alle alsulcke punten, als hier na geschreven staen:*

In den eersten sullen sy doen houden alle jaer op Sinte Barbaren dach volcomen hoochtyt, alsmen in dubbelden feesten is sculdich te doen, dat is te weten, des avonts te vesperen, en op haren dach te Hoochmisse te laten dienen met sulcken ornamenten, Eertsdiaken, en Subdiaken, ende den Provisoors, alsmen op St. Elisabeth en op St. Catharinen dach plach te dienen.

Item so sullen die Schoolmeesters met de Choralen van beyde syden van de Choor te Vesperen, te Metten, en te Hoochmisse komen, ende die Provisoers ende Dienaers selve kiesen by den Cureyt, en dese hoochmisse selve doen op 't hooch autaer, ende dese misse selmen doen met drien . . . . . met Te Deum, en met Laudes, en men sal tot allen getyde feest houden metter meester organen, en met dat beste wieroock vat, als gewoonlyck is, ende tot allen getyden salmen setten twee stalkeersen opt hooch autaer. Voorts salmen tot allen getyden beyeren met alle de klocken, alsmen feestelycke mach.

Item men sal een sermoen doen onder die hoochmisse van de H. jonckvrouwe Sinte Barbara, des sullen die Godshuysmeesters geven den Cureyt thien groot, en daer voor sal hy die vesper met die misse en dat sermoen doen, of ymant die hy 't beveelt van synent wegen.

Item die Provisoers des avonts te vesper, en des ochtens ter misse elcks twee groot.

Item die Diaken en Subdiaken elck twee groot.

Item die Schoolmeesters te samen van de drie getyden voorsz twaelf groot.

Item den Organist van de drie getyden voorsz ses groot.

Item de twee Kosters elck twee groote, daer voor sullen sy doen alsulcken dienst, als tot der Hoochtyt hoort.

Voort sullen die Kerckmeesters alle jaer memory doen der Susteren van St. Barbara voor levende en voor doode tot sulcker stede, alsmen hem wysen sal in St. Pieters kerck, ende tot dier stede sullen sy doen setten vier stalkaersen, ende dese memory sal men doen des Sondaghs en Manendachs alle jaer na St. Barbaren dach, en men sal geven des avonts den Cureyt, en syn medegesellen, en den twee kosters elck vier penningen, desgelyck elck des ochtens vier penningen.

Item elcken Capellaen behalven die vier Dienaers voorsz tot vier en twintich toe van de oudste Capelryen elcks twee penningen des avonts, ende twee penningen des ochtens, die daer te memorie komen. Item alsmen dese memorie doet, so sullen die Kerckmeesters tot dier stede, daermen die memorie doet, doen brengen in broode een pont Hollants pajement, des sullen die achte broode wesen van ene groote, ende die Bewaersters van dese Susteren voorsz sullen dat broot deelen den armen, daer sy meenen, dat het alderbest besteedt is, ten ware dat die Susterschap verginge, so souden die Kerckmeesters dat broot deelen in rechter aelmisse, als gewoonlyck is, en alle dese pointen en ordonnantien voorsz salmen van St. Pieters wegen houden en voldoen tot euwigen dagen, t'sy dat die Susterschap voorsz vergaet of staende blyft, ende waert sake dat tot eenigen tyden by enige Kerckmeesters van enige punten voorsz versuymenisse in geschiede, dat Godt verhoeden moet, so sal die Cureyt, of enich van den Capellanen jong of out, dit met recht mogen eyschen op den Kerckmeesters, als dat geestelycke recht dair of betaemt, desgelycks sullen dat die Susteren mogen eyschen als voorsz is. In oerconde desen brieve besegelt met onse segelen, int jaer ons Heeren 1411. *des Vrydachs naer St. Valentyns dach.*

In suburbio etiam Leydensi, & in proximis ejus pagis, cœnobia olim non pauca. Ad teli jactum à Leyderdorpa, ubi arx olim Romanorum, ubi *Roomburch* seu *Rodenburch*, monialium olim fuit beatæ virgini dedicatum, vulgo S. Mariæ Hierosolymorum, ut in charta est Ann. 1465. cujus hoc est initium: *Wy Iacob van der Woert broeder van den Duytschen oerden, Commanduyr ende Cureyt van St. Pieters kerck tot Leyden, des Stichts van Utrecht, doen condt allen luyden, dat ick te love ende eere Gods, en om Godsdienste te vermeeren, om bede en begeerte en ootmoedich versoeck van Iutta Gerrits*

Gerrits dochter, Ministersche, en des gemenen Convents der Susteren tot onser Vrouwen in Ierusalem tot Sinte Margareten berch, woonende op Rodenburch buyten Leyden, en binnen der parochie van St. Pieters kerck voorsz staet ende gelegen is, gegeven hebbe ende geve met goeder voorsienicheyt, en met rypen rade, voor myn ende myn nacomelingen, den Ministersche en gemeene Convent voorsz, die nu ter tyt daer woonachtich syn, en in levenden lyf sijn, of namaels wesen sullen, also veel als in my is, en onse Eerweerdige vader en Heere in Gode David van Bourgongen Bisschop van Utrecht nu ter tyt, consenteren, vestigen, en confirmeren wil, alsulcke poincten van gratien als hier na volgen en beschreven staen. In den eersten, dat die Ministra ende het Convent voorsz sullen tot allen tyden, alse noot wesen sal mogen kiesen een eerbaren man en Priester om haer Confessoor te syn, &c.

Fuit aliud in Leyderdorp, cujus verbo Orlers tantum meminit, & cujus tenuis jam memoria, Canonicorum Regularium. Meminit idem Thaborita XI. *Chronic. cap.* 2. *Anno*; inquit, *Domini* 1396. 2. *die Maji fundatum est monasterium Canonicorum Regularium in villa dicta Leyderdorp à Domino* Petro *de Poel ibidem sepulto ante summum altare in choro. Ante cujus fundationem concentus angelorum ibi sæpius fuerunt auditi, ut fertur à narrantibus. Et ideo sic appellatum est illud monasterium.* Sic scilicet appellatum *van onser vrouwen ten Enghelen dael*, ut in charta Ann. 1402. *Wy Prior ende Convent des Cloosters t'onser Vrouwen ten Enghelen dael van der Regulieren Order in den Ambocht van Leyderdorp, doen condich allen den genen, die desen brief sullen sien of hooren lesen &c.* In Warmondt fuerunt duo, virorum alterum, alterum fœminarum, de quibus idem Thaborita *ibid. cap.* 6. *Circa idem tempus Dominus Johannes de Wouda fundavit in villa Warmondt monasterium ordinis Cistercienfis in loco deserto; dicto antiquum* Teylingen, *eo quod Domini de Teylinghen ibi habitare consueverant, in loco, ubi nunc est domus agriculturæ fratrum. Quod Dominium heredibus deficientibus ad Comitatum Hollandiæ redit, quia primus Dominus de Teylingen fuit frater Domini de Brederode, & uterque fuit filius Arnulphi Comitis à Frisonibus occisi, ideo Dux Albertus & Wilhelmus filius ejus dederunt locum istum de antiquo Teilingh Domino Johanni de Wouda, ut ibidem monasterium construeret. Quod & fecit, & dotavit illud, mortuusque anno Domini* CIↃ. CCCC. XVII. *ibidem sepultus est ante summum altare.*

 Ipse

Ipse etiam in eodem Dominio fundavit monasterium tertii Ordinis S. Francisci pro nobilibus fœminis, quæ depauperatæ fuerant. Ex quibus duæ sorores uxoris suæ primæ erant filiæ Domini de Cruninghen. Sermo hic haud dubie de monasterio, quod olim *Paddenpoel*, cujus meminit Chronic. Alcmariense MS. *Joannes de Bavaria, Joannes de Heemstede, Joannes de Egmonde, Gerardus de Heemskerck destruunt castra adversariorum suorum, videlicet Sonck, Reephorst inter Leyderdorp & Coudekerck, Rinoburg, Poelgeest, Coudekerck, Waert in Leyderdorp, Zyl, Does, Warmonden, & Paddenpoel, nunc est monasterium virginum, dictum Nonnenpoel.*

Nec est aliud, quod addam, nisi quis putet, quod & illud notandum, quod aula, in quam diverteret, Leydæ Comiti olim nulla. Eo cum conferret se, plerumque ei hospitium in domo Petri Buytewech. Extract *uyt de Rekeninghe van Henric Willemssen Baillju van Rynlant de Ann.* 1411. *Item opten* xx. *dach in Iulio mynen Heere den Hertoge gegeven in syns selfs hant tot Leyden in Pieter Buytewechs huys* LX. *nye Hollantsche schilden, t' stuck* XXXVIII. *groot.* De pomario, quod constat, quod Comes ibi habuit, de hobis item seu mansis ad ecclesiæ S. Petri partem occiduam charta Ann. 1352. *Hertoghe Willem &c. maken kondt &c. dat bi onsen goetduncken ende oorlove es, dat Gheraerd Aelwyns soon onse clerc te pacht geeft tote den poertrecht die hoeven die leggen binnen vryheiden van Leyden opt westende van Sante Pieters Kerc, ende op die westside van onsen boomgaerde te Leyden, want wi verstaen dat hi brieven heeft van onsen lieven Oem den Grave Willem, die op den Vriesen bleeff, daer Godt die siele af hebben moet, so wat pacht of leenweer bi daer of maeckt, dat wi ende onse nacomelinghe ende syn nacomelinghe dat gestade souden houden. In orconde desen brieve besegelt mit onsen seghel. Gegheven in den Haghe des Woensdages voor Sinte Thomas dach int Jaer* LII. *Jussu Dni Comitis. Ad relationem Dominorum Wilhelmi de Wateringen militis & Wilhelmi Heerman presbyteri.*

Quod potestas olim magna hic Dominorum de Wassenaer, quod inter cetera etiam Prætor urbi ab iis datus agnoscit Consul Joannes Orlers *descript. Leydens. p. 86.* Et habet, quo id probet chartam Ann. 1587. Sed præterea notandum, quod non tantum Prætorem, sed & Consules & Scabinos constituendi iis jus. Et diu iis id sartum tectum. Primus fuit qui id cessit confecto de eo instrumento Henricus de Wassenaer post urbem deditam

deditam Joanni Bavaro, cui contra Leydenses, contra patrem Philippum, Episcopi Trajectensis & urbis socium, militaverat. Sed Philippum jam ante ad cessionem coegerat idem Joannes Bavarus. Quam quo deinceps esset fortior confirmavit Henricus confectis publicis de ea literis. Locus admodum insignis est ejusdem Thaboritæ, quem necesse est, ut addam hic ex *lib.* II. *Chron. cap.* 16. *Dux similiter*, inquit, *Leydis existens non tenuit conditionem pacis factam; sed coëgit Burcgravium ad resignandum Dominium civitatis, & nichil retinuit in Leidis excepto castro & theloneo pro Gruyt pro se & suis successoribus. Antea namque posuit Scultetum civitatis, quatuor Burgimagistros, & septem Scabinos. Tunc Heinricus primogenitus Philippi Burcgravii Leidensis, qui cum Duce contra patrem & civitatem bellaverat, etiam resignavit ista, ut testantur literæ inde confectæ. Et paulo post iste Heinricus profligavit patrem suum ex Dominio de Wassenaer &c.*

FUNDATIO II.

Monasterii LOSDUNENSIS *prope* HAGAM, *Ann.* CIↃ. CC. XXV.

IN *nomine sanctæ & individuæ Trinitatis*, (1) *ego Florentius Comes Hollandiæ saluti animæ & parentum providere cupiens, sciens quod terrestris hujus habitationis domus cito dissolvitur, volens habere domum non manufactam, æternam in cœlis, domum Dni scilicet, monasterium Sanctimonialium Cistercienfis ordinis in fundo meo proprio in* Losdunen *in honore Dei & beatæ Dei genitricis Mariæ ædificare aspirante divina gratia inchoavi. Ad fundationem ergo hujus novellæ plantationis* (2) *Capellam in* Losdun *cum area, in qua eadem Capella & claustrum situm est, cum omnibus possessionibus ad eandem Capellam pertinentibus, quæ ad sustentationem Capellani ejusdem Capellæ à Prædecessoribus nostris olim fuerant assignatæ, præfato Conventui libere & integraliter contuli dono perpetuo possidendam. Ad dilatandam etiam dictam aream dedimus campum, qui* Modelcamp *dicitur, versus plagam borealem eidem areæ adjacentem, & domum cum area & pomerio, quam emi à* Florentio *sacerdote ante portam claustri sitam. Ut autem hæc donatio perpetuam habeat firmitatem præsenti scripto sigilli mei impressione roborato hoc dignum duxi irrefragabiliter confirmare. Acta sunt hæc in præsentia & sub testimonio multorum hominum, videlicet*

cet Venerabilis Domini (3) Ottonis *Trajectensis Electi*, *Reverendi Præpositi Tyelensis*, Gilelberti *Decani S. Johannis in Trajecto*, Bartholomei *de* Harlem, Jacobi *Castellani*, Willelmi *Molendinarii*, *& aliorum quam plurium. Datum anno gratiæ* CIↃ CC. XXXIV. III. *Non Maji.*

In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis ego Mechtildis *Comitissa Hollandiæ notum esse volo tam præsentibus quam futuris Christi fidelibus præsens scriptum inspecturis, quod in eleemosynam contuli monasterio de Loosdunen, quod Dominus meus* Florentius *Comes Hollandiæ & ego in proprio fundo fundavimus pro salute animæ prædicti Domini mei* Flor. *Comitis*, *ac patris sui* Wilhelmi *Comitis*, *ac uxoris ejus Dn.* Aleydis, *nec non pro remedio animæ meæ* (†) *ac patris mei Ducis Brabantiæ* Henrici, *& matris meæ* Mechtildis, *ac omnium parentum meorum campum illum, qui prope monasterium jacet, qui vocatur* Britgers, *& pascuas ad trecentas oves pascendas super* Harenam Comitis, *ut in proprios usus perpetuo libere possideat. Quod si post mortem meam, filii mei, vel successores eorum hanc donationem contradicere voluerint, eo quod hereditas mea non fuerit, de hereditate mea in Brabantia, pro omnibus his præfato monasterio L. libras Hollandensis monetæ annuas assignavi. Ut autem hæc firma & inconvulsa in perpetuum permaneant sigilli nostri impressione munire curavimus. Acta sunt hæc anno Dn.* M. CC. XXV. *in festo Sancti Willebrordi Episcopi.*

(1) *ego Florentius Comes Hollandiæ.* Florentius hic IV. cujus pater Wilhelmus I. Argumento est & hoc & diploma quod sequitur.

(2) *Capellam in Losdun cum area &c.* Capella est ædificium divino cultui destinatum, in quo altare & ministerium. Ecclesia usum habebat publicum, Capella privatum, *c. quanto ext. de Capell. monach. in V. Compil.* Unde non semper sed causa prius cognita exstruendi potestas data, ne alioquin si domi, si privatim quisque audiret sacra, ecclesia ob infrequentiam non parum caperet detrimenti. Carol. Magn. Capitular. *lib. 5. cap. 182. Ne Capellæ in nostro palatio vel alibi, sine permissu Episcopi, in cujus est parochia, fiant.* Etiam in ecclesiis extruuntur Capellæ, ut & alibi in *Fundatione* ecclesiæ de Abbenbroeck, non ecclesiæ in Capellis. Ecclesia est res immobilis. Capella autem non semper. Etiam mobilis, portatilis, ut altare etiam ejusmodi, quod viaticum vulgo, *c. non debent. ext. de capell. monach. in 5. Com-*

Compil. c. in his ext. de privil. & excess. privileg. In quo missæ, quæ fiebant, dicebantur *castrenses*. A *Capella* Capellanus. *Capellanus* sacerdos, qui affixus Capellæ. Genebrard. in Chronic. *ad Ann.* 315. Ciron. *ad d. c. non debent & par. jur. Can. de Capell. Monach.* Alibi *Capella* Archivum etiam significat, ut observavit Lambecius *Biblioth. Vindobonens. lib.* 2. *p.* 323. Unde & *Capellanus*, ut & *Archicapellanus*, qui rescriptis subscribit. Schilter. *de lib. eccles. Germ. lib.* 1. *cap.* 7. §. 4.

(3) *Ottonis Trajectensis electi.* Otto hic II. natus de Lippia. Beka *in ej. vit.*

‡ *& patris mei Ducis Brabantiæ Henrici.* Primus hic ejus nominis, cui uxor Mechtildis Boloniæ Comitis Matthæi filia. Unde & Maria uxor Cæsaris Ottonis IV. *Barland.*

Cæterum placuit fundatio hæc & Wilbrando, & Ottoni Episcopis Trajectensibus, qui & confirmarunt & munierunt privilegiis. Wilbrandus Ann. 1230. Otto, qui Florentii fuit frater, Ann. 1248. Wilbrandi diploma est: *Wilbrandus Dei gratia Trajectensis Episcopus dilectis in Christo filiabus devotis sponsis Christi, sanctimonialibus Cistercienfis ordinis in* Losdunen *constitutis, tam præsentibus quam futuris in perpetuum. Cum Moysis in ædificando tabernaculo & Salomonis in construendo templo plurimum in sacra scriptura devotio commendetur, nos quoque ex Pastorali officio ea quæ prodesse viderentur ad ampliandum cultum Dei & honorem Sanctæ ecclesiæ, cui licet indigni disponente Domino præsidemus, alacri studio promovere tenemur devotionem & liberalitatem dilecti consanguinei nostri illustris viri* Florentii *Comitis Hollandiæ, ejusque uxoris nobilis Dnæ* Machtildis, *quam circa nos dilectæ filiæ commendantes, sicut ipsi petiverunt, & vos obnixe & humiliter postulastis, nos vestris justis postulationibus, sicut dignum est, facilem assensum præbentes, vestræque utilitati & paci imposterum providere volentes, Capellam in Losdun cum fundo, in quo sita est, & attinentiis eidem Capellæ attinentibus, sicut ab eisdem Comite & Comitissa, salvo omni jure* Florentii *sacerdotis, qui nunc in eadem Capella celebrat, vobis ad fundandum ibidem claustrum in honore Dei & beatæ Dei genitricis Mariæ libere sunt collata, sub protectione beati Martini & nostra suscipimus, & præsentis scripti privilegio confirmamus, statuentes ut quascunque possessiones, quæcunque bona in præsentiarum juste & canonice possidetis, aut in posterum largitate quorumlibet fidelium, seu aliis quibuscunque justis*

tis modis vester Conventus Deo propitio poterit adificari, vobis omnibusque vestris successoribus firma & illibata permaneant. Concedimus etiam vobis licentiam habendi proprios sacerdotes, inungendi infirmos, & sepeliendi in cimiterio vestro mortuos propriæ familiæ, seu etiam alios quoslibet fideles, qui salvo jure & pace suorum parochialium sacerdotum & cum consensu eorum in vestro cimiterio voluerint sepeliri. Decrevimus etiam, ut nulli hominum præfatam ecclesiam liceat temere perturbare, aut possessiones ejus auferre vel imminuere, seu quibuslibet vexare molestiis, sed omnia integra conserventur vestrorum, pro quorum usibus, gubernatione, & sustentatione concessa sunt, usibus commodisque omnimodis profutura, salva nostra canonica justitia. Nos autem dictum locum fovere & favore speciali promovere intendentes & gratia, ab omni illum tam nostra quam nostrorum exactione absolvimus, juges jure nobis & nostris successoribus orationes & filialem obedientiam retinentes. Siqua igitur in futurum ecclesiastica secularisve persona hanc nostræ confirmationis paginam sciens contra eam temere venire temptaverit, secundo tertiove commonita, nisi reatum suum digna satisfactione correxerit, à communione sacrosancti corporis & sanguinis Dni nostri Jesu Christi aliena fiat, & de perpetrata inquitate ream se divino judicio esse cognoscat, cunctis autem eidem loco sua jura servantibus sit pax Domini nostri Christi Iesu, quatenus hic fructum bonæ actionis percipiant, & apud districtum judicem præmia æternæ pacis inveniant. Testes autem ubi hæc confirmatio data est affuerunt, Lothuicus *Sancti Salvatoris,* Reimarus *Sancti Petri Præpositi,* Giselbertus *Sancti Iohannis,* Andreas *Sanctæ Mariæ Decani,* *Magistri* Herimannus, Alexander, *Sancti Iohannis Canonici Trajectenses, aliique plures tam clerici quam layci. Datum anno gratiæ* M. CC. XXX. XI. *Kal. Martii apud Trajectum.*

Otto usus iisdem verbis est, mutato tantum sic initio; *Otto Dei gratia Trajectensis Electus*, & deinde pro *dilecti consanguinei nostri illustris viri Florentii* posito *felicis memoriæ fratris nostri &c.* & in fin. pro *Datum anno gratiæ* CIↃ. CC. XXX. *&c. Datum anno Domini*** CIↃ. CC. XXX. *octavo feria quarta post festum beatæ Martini apud Trajectum.* Rogatu autem Florentii ipsa mox congregatio

** Sic habet editio Cl. Matthæi. Sed omnino legendum est 1248. Vide pag. præced. Florentius IV. occisus fuit Ann. 1234. seu, ut alii volunt 1235. Vide Bekam in Ottone 3, & ibi Buchel. Historie der Gravelyke Regering in Holland. Cap. 14. Alkemades Muntspiegel. pag. 44. Otto autem in dicto Diplomate meminit fratris sui Florentii jam defuncti; ergo non potuit hoc Diploma dedisse Ann. 1130.

gatio jussu Papæ, & assensu generalis Capituli, recepta in ordinem Cisterciensem, ut Abbatis Cisterciensis testes sunt literæ:

Frater G. dictus Abbas Cisterciensis dilectis in Christo filiabus Priorissæ & monialibus de Losdun *salutem & continuum Sanctæ religionis incrementum. Notum vobis facimus, quod nos attendentes devotionem nobilis viri F. Comitis Hollandiæ ad petitionem ipsius de mandato Domini Papæ & assensu nostri Capituli generalis vos ordini nostro incorporavimus, & recepimus in filias domus Cisterciensis speciales. Mandamus igitur vobis, rogamus attentius, & monemus, quatenus ita sancte, & religiose, & honeste de cetero vivere studeatis, quod nobis & ordini nostro cedat ad honorem, & vobis ad profectum & salutem animarum vestrarum. Præterea vobis mandamus, quatenus nullum de cetero visitatorem recipiatis, nisi de mandato nostro speciali. Datum anno Domini* M. CC. XXXIII. *in tempore Capituli generalis.*

Utrique autem, & Florentio, quem *Excellentiam* suam vocat, & Mechtildi ejus conjugi, rite id à se factum idem Abbas significat.

Nobilibus & in Christo Karissimis Dn. Florentio *Comiti & Dn. Comitissæ de Hollandia frater G. dictus Abbas Cistercii, salutem & cum devotis orationibus gloriam & honorem. Noverit vestra nobilitas, quod nos attendentes devotionem, quam habetis ad ordinem nostrum, ad petitionem vestram de mandato Domini Papæ, moniales in* Losdun *assensu Capituli nostri generalis incorporavimus ordini nostro, & eas recepimus in filias domus Cistercii speciales. Vestram itaque nobilitatem devote duximus exorandam, quatenus sicut in literis vestris promisistis, dictas moniales filias nostras & vestras devote & diligentissime foveatis, ipsas & ipsarum negotia, sicut melius expedire viderit vestra Excellentia, promovendo, ut propter domum hanc manufactam, & alia bona, quæ feceritis, dante Deo domum non manufactam in cœlis adipisci divina favente clementia valeatis. Datum anno Domini* CIƆ. CC. XXXIII. *tempore Capituli generalis.*

Aliud deinde privilegium, & in amplissima quidem forma, ab Innocentio Papa IV. cœnobio concessum, quod & ita se habet:

Innocentius *Episcopus servus servorum Dei dilectis in Christo filia-*

filiabus Abbatissæ monasterii de Losdun, *Dominisque sororibus tam præsentibus quam futuris regularem vitam professis. Religiosam vitam eligentibus Apostolicum convenit adesse præsidium, ne forte cujuslibet temeritatis incursus aut eas à proposito revocet, aut robur, quod absit, sacræ religionis enervet. Ea propter dilectæ in Christo filiæ vestris justis postulationibus clementer annuentes, & monasterium Sanctæ Dei genitricis & virginis Mariæ de* Losdun *Trajectensis diœceseos, in quo divino estis obsequio mancipatæ sub beati Petri & nostra protectione suscepimus, & præsentis scripti privilegio communivimus. Inprimis siquidem statuentes, ut ordo ecclesiasticus, qui secundum Deum & beati* Benedicti *regulam atque institutionem Cistercienfium fratrum à vobis post Concilium generale susceptam in eodem monasterio institutus esse dinoscitur, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Præterea quascunque possessiones, quæcumque bona, idem monasterium inpræsentiarum juste ac Canonice possidet, aut in futurum concessione Pontificum, largitione Regum vel Principum, oblatione fidelium seu aliis justis modis præstante Domino poterit adipisci, firma vobis & eis, qui vobis concesserint, & illibata permaneant. In quibus propriis duximus exprimenda vocabulis locum ipsum, in quo præfatum monasterium situm est, cum omnibus pertinentiis suis, cum pratis, vineis, terris, nemoribus, usuagiis, & pascuis, in bosco & plano, in aquis & molendinis, in viis & semitis, & omnibus aliis libertatibus & immunitatibus suis, salvo novalium vestrorum, quæ propriis sumptibus colitis, de quibus aliquis hactenus non percepit, sive de ortis, virgultis, & vestris piscationibus, vel de nutrimentis animalium nullus à vobis decimas exigere vel extorquere præsumat. Liceat quoque vobis personas liberas & absolutas, & seculum fugientes ad conversionem recipere, & eas absque contradictione aliqua retinere. Probibemus insuper, ut nulli sororum vestrarum post factam in monasterio vestro professionem fas sit sine Abbatissæ suæ licentia de eodem loco discedere, discedentem vero absque communium literarum vestrarum cautione nullus audeat retinere, illud districtius inbibentes, ne terram seu quodlibet beneficium ecclesiæ vestræ collatum liceat alicui personaliter dare vel alio modo alienare absque consensu totius Capituli vel majoris aut sanioris partis ipsius. Si quæ vero donationes aut alienationes aliter quam dictum est factæ fuerint, eas irritas esse censemus. Insuper auctoritate Apostolica inbibemus, ut nullus Episcopus vel quælibet alia persona ad synodos vel Conventus forenses vos ire, vel ju-*

judicio seculari de vestra propria substantia vel possessionibus vestris subjacere compellat, nec ad domos vestras causa ordinis celebrandi, causas tractandi, vel aliquos conventus publicos convocandi, venire præsumat, nec regularem electionem Abbatissæ vestræ impediat, aut de instituenda ea vel removenda, quæ pro tempore fuerit, contra statuta Cisterciensis ordinis se aliquatenus intromittat. Pro consecrationibus vero altarium vel ecclesiarum, sive pro oleo sancto, vel quolibet ecclesiastico sacramento, nullus à vobis sub obtentu consuetudinis vel alio modo quicquam audeat extorquere, sed hæc omnia gratis vobis Episcopus diœcesanus impendat. Alioquin liceat vobis quemcunque volueritis catholicum adire Antistitem, gratiam & communionem Apostolicæ sedis habentem, qui nostra fretus auctoritate vobis quod postulatis impendat. Quod si sedes diœcesani Episcopi forte vacaverit, interim omnia ecclesiastica sacramenta à vicinis Episcopis accipere libere & absque contradictione possitis, sic tamen ut ex hoc imposterum propriis Episcopis nullum præjudicium generetur. Quia vero interdum proprii Episcopi copiam non habetis, si quem Episcopum Romanæ sedis, ut diximus, gratiam & communionem habentem, & de quo plenam notitiam habeatis, per vos transire contigerit, ab eo benedictiones monialium, vasorum, vestium, ac consecrationes altarium auctoritate Apostolicæ sedis recipere valeatis. Porro si Episcopi vel alii ecclesiarum Rectores in monasterium vestrum vel personas inibi constitutas, suspensionis, excommunicationis, vel interdicti sententiam promulgaverit, sive etiam in mercenarios vestros, pro eo quod decimas, sicut dictum est, non persolvitis, sive aliqua occasione eorum, quæ ab Apostolica dignitate vobis indulta sunt, seu benefactores vestros pro eo, quod aliqua vobis beneficia seu obsequia ex caritate præstiterint, vel ad laborandum adjuverint in illis diebus, in quibus vos laboratis & alii feriantur, eandem sententiam protulerint, ipsam tanquam contra Apostolicæ sedis indulta prolatam decernimus irritandam, nec literæ illæ firmitatem habeant, quas tacite nomine Cisterciensis ordinis & contra indulta Apostolicorum privilegiorum constiterit impetrari. Præterea cum commune interdictum terræ fuerit, liceat vobis nihilominus in vestro monasterio exclusis excommunicatis & interdictis divina officia celebrare. Paci quoque & tranquillitati vestræ paterna inposterum sollicitudine providere volentes auctoritate Apostolica prohibemus, ut infra clausuras seu grangiarum vestrarum nullus rapinam seu furtum facere, ignem appo-

apponere, sanguinem fundere, hominem temere capere vel interficere, seu violentiam audeat exercere. Praeterea omnes libertates & immunitates à praedecessoribus nostris Romanis Pontificibus ordini vestro concessas, nec non libertates & exemptiones secularium exactionum à Regibus & Principibus vel aliis fidelibus rationabiliter vobis indultas auctoritate Apostolica confirmamus & praesentis scripti privilegio communimus. Decernimus ergo, ut nulli omnino hominum liceat praefatum monasterium temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integre conserventur, earum pro quarum gubernatione ac sustentatione concessa sunt usibus omnimodo profutura, salva Sedis Apostolicae auctoritate. Siqua igitur in futurum ecclesiastica secularisve persona hanc nostrae constitutionis paginam sciens contra eam temere venire temptaverit, secundo tertiove commonita nisi reatum suum congrua satisfactione correxerit, potestatis honorisque sui careat dignitate, reamque se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, & à sacratissimo corpore & sanguine Dei & Domini nostri Iesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine districtae subjaceat ultioni. Cunctis autem eidem loco sua jura servantibus sit pax Domini nostri Iesu Christi, quatenus & hic fructum bonae actionis percipiant, & apud districtum judicem praemia aeternae pacis inveniant. Ego Innocentius Catholicae ecclesiae Episcopus subscripsi

✠ *Ego* Petrus *Sancti Marcelli presbyter Cardinalis.*

Ego fr. Ioannes *Sancti Laurentii in Lucina presbyter Cardinalis.*

Ego fr. Hugo *Sanctae Sabinae presbyter Cardinalis.*

Ego Ricardus *S. Angeli Diaconus Cardinalis.*

Ego Ioannes *Sancti Nicolai in carcere Tulliano Diaconus Cardinalis.*

Ego Wilhelmus *Sancti Eustachii Diaconus Cardinalis.*

Ego Willelmus *Sabinensis Episcopus.*

Datum Lugduni per manum magistri Marini Sanctae Romanae ecclesiae Vicecancellarii III. *Idus Octobr. indictione* VIII. *incarnationis Dominicae Ann.* M. CC. L. *Pontificatus vero Dn. Innocentii Papae* IV. *anno octavo.*

Nec

Nec inefficax privilegium, cujus vi non tantum vulgus, sed & hi, qui præpotentes, ab injuriis deterriti. Et controversiam aliquando cum movisset cœnobio Philippus de Duvenvoerde terror fulminis Pontificii mox objectus, ut sequitur:

I. divina permissione Abbas monasterii de Echout in Brugis Tornacensis diœceseos privilegiorum Cisterciensi Ordini concessorum conservator seu judex à Sede Apostolica deputatus omnibus Presbyteris & Capellanis in Noorthollandia *Trajectensis diœceseos constitutis, ad quos præsentes literæ pervenerint exequendæ, & specialiter Decano* Noorthollandiæ, *& Dn.* Petro *Curatori Leydis salutem in Domino. Quum super privilegiis antedictis & ea contingentibus nos mandatum Apostolicum per nos plenius exequendum recepimus, quod de bonis in Cisterciensi ordine Deo dicatis in statu illæso servandis loquitur, non volentes in dicta executione mandati redargui negligentes, sed cupientes potius à mandatore ipsius mandati debite commendari, ut congruit, in virtute sanctæ obedientiæ & sub pœna suspensionis & excommunicationis, quam ferimus in rebelles auctoritate Apostolica, qua in hac parte fungimur, vobis præcipiendo mandamus, quatenus* Philippum *de* Duvenvoerde *laycum, quem notorium est per facti evidentiam, sicut veraciter intelleximus, & confessionem ipsius propriam bona plurima & monasterio de* Losdun *Cisterciensis ordinis Trajectensis diœceseos Deo dicata, videlicet terram cum attinentiis suis, quæ vulgo* Simonis campus *dicitur & consistit seu jacet in † officio de* Hagha, *in cujus terræ possessione vel quasi pacifica & quieta quadraginta annis citra & ultra & sexaginta annorum spatio dictum monasterium extitisse dicitur, per laycalem justitiam velle auferre, & eis prædictum monasterium spoliare, prædictus enim* Philippus *occasione terræ prædictæ graviter monasterium antedictum & multipliciter molestavit per dictam justitiam laycalem, cum tamen monasterium ipsum paratum se offerat, & jam diu se obtulit stare juri & facere ac recipere viam à suo judice competenti ecclesiastico, quod justitia ipsa & juris ratio suadebat,* Philippum *quidem prædictum & omnes fautores ipsius, quos lator præsentium nominabit pro secundo & tertio diligentius moneatis sub testimonio competenti, ut ipse* Philippus *& sui fautores prædicti sub pœna prædicta, quam ex nunc ut ex tunc, si vestræ monitioni non paruerint, in his scriptis in ipsos ferimus, à præmissis vexatione & molestatione desistant indilate. Alioquin ipsos à nobis auctoritate Apostolica excommunicatos*

† Vulgo *Haegh-ambacht.*

 publice

publice ubicunque & quandocunque, & quotiescunque fueritis requisiti, & opus fuerit, denuntiare curetis, ita quod in his exequendis unus vestrum alium vel alios non exspectet & rebellium nomina, siqui fuerint, nobis liquide & fideliter rescribatis, ut exigente ipsorum contumacia contra eos severius, prout nobis videbitur, procedamus. Datum anno Dni CIↃ. CC. XCI. *in festo beatorum Iacobi Apostoli & Christofori martyris.*

Et tempus tamen fuit, quo non obstante hoc privilegio cum propter mores corruptos, ne tandem monasterium magno cum scandalo pessum iret universum, necessaria esset reformatio, ad instantiam *Willelmi* Comitis missus est visitator, plena cum potestate inquirendi in vitam, in mores monialium, amovendi contumaces, vel si aliter ei visum pro delicti qualitate juxta canones castigandi. Sic serio Comes voluit. *Willem &c. Ontbieden u Heeren Ludolf Abt van Eyteren, want ghi geset syt over t'clooster van Loosdunen te wesen een berechter ende een Visitator, welc clooster langen tyt in crancken state gestaen heeft, dat ghi aensien wilt den staet van der Abdissen ende van allen anderen Ambochten, ende die ghy siet ende vint, dat oerbaerlic daer in is verset, ende verwandelt, ende castytse na hoere misdaet, die ghi ter waerheyt vint, dat sy misdaen hebben. Ende want dit onse wille is, so begheren wy's, ende wat ghi hier in doet, daer willen wy u in stercken, ende volstaen van uwen Oversten, ende dedy't niet, so moesten wire anderen raet op hebben bi uwen Oversten. Ende hier in wilt also doen, dat alle dinc bi u verbetert worde, of wi en soudent langer niet gedoghen mogen, wi en sondent selver doen berechten, en daer toe sien, dat Gods lof ende syn eere gemeeret worde. Gegheven in den Hage op Sinte Pontiaens dach Ann. Domini* CIↃ. CCC. *quadragesimo septimo.*

Obiit autem fundatrix, Mechtildis scilicet Comitissa, Ann. 1267. sepulta apud puellas in eodem cœnobio, ut habet Beka in Otton. III. & Io. à Leidis 24. *hist. cap.* 4. qui & primam ejus Abbatissam fuisse Ioannam ait, eamque vita concessisse Ann. 1269. *ibid.* Mortis diem etiam addit Henric. Thaborita 8. *hist.* 9. *Comitissa Machteldis*, ait, *diu supervivens post maritum anno Domini* 1267. II. *Kal. Ianuar. obiit, quæ tumulata est apud moniales ordinis Cistercienſium in Lausduno monasterio prope Eykenduinen, quod ipsa pro remissione peccatorum suorum construxit, atque honorifice consummavit & dotavit.*

Dos

Dos initio non magna, ſed fidelium eleemoſynis paulatim deinceps aucta. Congerere chartas non neceſſe eſt. Exemplum unum aut alterum, ni fallor, ſufficiet.

Ic Ian *van* Abbenbroec *Ridder doe const ende kenlic allen luden, die deſen brief ſullen ſien oft hooren leſen, dat ic gegheven heb in der eeren Gods om ſalicheyt mire ſielen, ende omme myn euwige memorie voor myn ende voor myne ouders ſielen te doen Vrou* Zwanenburch *van* Steenvoerden *Abdiſſe in Lauſdunen, die Gode genadich ſy, ende t' gemeen Convent* xxx. *pont Hollants payements, die ſy my beloofden te beleggen an goeden erven ofte aen renten. Welcke* xxx. *pont voerſz ſy beleyt hebben aen erve, daer ſy my eenen brieff of gegeven hebben, wel beſegelt, ongequetſt, ende ongeraſeert, inhoudende van woorde te woorde, alſe hier nae geſchreven ſtaet: Wy* Swanenburch *van* Steenvoerden *by der genaden Godts Abdiſſe in Lauſdunen doen cont allen luden, die deſen brieff ſellen ſien of hooren leſen, dat wy gecoft hebben twee mergen ende anderhalf hont, ende derdalve gaerde lants, die gelegen ſyn in den Ambachte van* Munſter, *ende belegen heeft aen dat Ooſt - ende* Florens Symons *ſoon, aen de Zuytſyde* Philips *van* Dorp, *aen die Weſtſyde die Abdiſſe van der* Lee, *aen de Noortſyde* Dirc *van* Alphen. *Ende van deſen voorſeyden lande ſo bewyſe ic een recht derdendeel alle jaer in te nemen dat Convent te* Lauſdunen *van Heren* Ians *wegen van* Abbenbroec *ſynre memorie mede te doen ten euwigen dagen, als coſtumelic is in onſen Clooſter. In kenniſſe der waerheyt ſo hebben wy deſen brief beſegelt mit onſen ſegel. Gegheven int jaer ons Heeren* CIↃ. CCCC. *ende een op die octave Iohannis Baptiſtæ. In kenniſſe der waerheyt ſo heb ic* Ian *van* Abbenbroec *Ridder voorſz deſen brief beſegelt mit mynen ſegel int jaer ons Heeren* CIↃ. CCCC. *ende acht opten* XX. *dach in Meerte.*

Univerſis Chriſti fidelibus præſentibus & futuris literas præſentes inſpecturis, Soror A. dicta Abbatiſſa totuſque Conventus in Lauſduno *æternam in Domino ſalutem. Noverit univerſitas veſtra, quod perdilecta noſtra Domina* Gertrudis *relicta Domini* Odgeri *de* Wateringhe *contulit eccleſiæ noſtræ pro ſalute animæ ſuæ, & etiam pro ſalute animarum dicti mariti ſui, filii ſui* Oggeri *omniumque heredum ſuorum pro reſtitutionibus faciendis pro ſe & pro prædictis, cum quibus reſtitutiones fieri debeant ignoretur, centum libras Hollandenſium denariorum, de quibus certam hereditatem comparavimus à nobis perpetuo poſſidendam, ut ex eiſdem hereditatis proventi-*

bus

bus provideatur in victu aliisque necessariis sacerdoti celebranti in loco prope ecclesiam vel in ipsa ecclesia, ad quam infirmæ moniales accedere poterunt competenter, Nos vero dictam collationem nobis factam acceptantes & gratam habentes ac honestis desideriis præfatæ Dominæ annuentes ordinavimus, ut quicunque confessionibus vestris audiendis deputatus fuerit, vel alius loco sui de præmissa eleemosyna, ut præmissum est, sustentandus celebrabit in loco prædicto securus prædictorum memoriam in missarum suarum solempniis, & ob hoc dictorum memoriam in missæ canone faciemus annotari, & prædicto loco ipsam Dominam, si ita elegerit, recipiemus ad sepulturam. Si vero dictus sacerdos amotus fuerit per spatium dimidii anni, quod absit, poterimus impediri ab heredibus dictæ Dominæ à perceptione fructuum XII. *jugerum terræ nostræ, quæ dicuntur* Tonscap, *quousque sacerdos celebraturus pro prædictis fuerit restitutus. In testimonium præmissorum præsentes literas conscribi, & sigilli nostri una cum sigillorum Venerabilium Patrum videlicet Dni Abbatis de Egmund & Præpositi de* campo Regio *munimine fecimus roborari. Datum anno Domini* M. CC. LXVII. *mense Majo* XV. *Kal. Iunii.*

Ad cantum dedit vinum Willelmus Comes Hollandiæ charta Ann. 1333. *Wi* Willem *Grave &c. maken cont &c. dat wi voor ons ende voor onsen nacomelingen Graven van Hollant, om Gode den Goedshuys van Loesdunen gheven enen stoep wyns te sancwine, ende die sal hem geven alle weke onse Meyster uyt onsen Hove in die Haghe. Ende waert dat geviele dat in onsen Hof in die Haghe geen wyn en ware, of datter wyn ware, daer men niet uyt tappen en mochte sonder vreese van scade, so ontbieden wi onsen Meester voorsz, of wie daer na in die Hage Meester wesen sal, dat hi den Goedshuse van Loesdunen voersz elcke weke geve* XII. *denier Hollants voer den stoop wyns, ter tyd tue, dat ghi hem den wyn gevet. Ende om dat wi willen, dat dit wel ende vaste gebouden worde, so hebben wi desen brief besegelt mit onsen segele. Gegheven tot Rotterdamme op Sinte Lucien dach, int jaer ons Heeren* CIↃ. CCC. ** XXVIII.

** Supra dixit Matthæus 33.

Ut in sylvam Harlemensem porcos aliquot liceret mittere pascendos gratis concessit Aleydis Comes Hollandiæ Ann. 1261. Aleydis *uxor quondam Domini* Iohannis *de* Avesnis *Hollandiæ & Zelandiæ Tutrix universis præsentia visuris Salutem & omne bonum. Notum facimus universis, quod nos dedimus & concessimus Abbatissæ & Conventui de Losdunen, quod annuatim mittere possint in nemore*

nemore nostro de Harlem quindecim porcos absque exactione, quæ dicitur Vademinghe, præsentium testimonio literarum. Datum anno Domini CIↃ. CC. LXI. *Dominica post Pentecosten.* Centum librarum redditus Richardis sanctimonialis dedit Wilhelmi I. filia, & Domicella Hollandiæ Ann. 1250. *Ego Rikardis Domicella Hollandiæ notum facio omnibus præsentia visuris, quod pro remedio animæ meæ, ac pro remedio animarum patris & matris meæ, nec non & fratrum meorum, contuli ecclesiæ beatæ Mariæ in Lausdunen centum solidorum Hollandensium redditus de tribus areis, quæ jacent ex opposito domus Nicholai de Hake in oppido de Delff, annuatim in nundinis apud Vorscoten recipiendos, usque dum eidem ecclesiæ dedero* XXXV. *libras Hollandenses, & postmodum ad me libere devenient & revertentur arearum redditus earundem. De his quoque* XXXV. *libris Conventui vinum perpetuo ministrabitur in his diebus, in conversione beati Pauli, in anniversario patris & matris meæ, Domini Ottonis quondam Episcopi Trajectensis, & Domini Wilhelmi fratrum meorum in feria beatæ Mariæ Magdalenæ, undecim millium virginum beatæ Katerinæ. & beati Iohannis Evangelistæ. Quod ut dictæ ecclesiæ inviolabiliter observetur, præsens scriptum contuli sigilli mei munimine roboratum. Datum apud Loesdunen Ann.* CIↃ. CC. L. *feria tertia post Lucæ Evangelistæ.* Prædia paulo post dedit Gerardus de Wateringe Ann. 1273. *Universis præsentia visuris vel audituris nos* Gerardus *de* Wateringe *miles notum facimus, & tenore præsentium protestamur, quod nos Abbatissæ & Conventui monasterii de* Lausdunis *ordinis Cisterciensis pro testamento quondam Machteldis dilectæ uxoris nostræ ac aliis debitis totam terram nostram jacentem in Oerskampe libere contulimus, omne jus possessionis sive proprietatis, quod in dicta terra habemus, in manus dictorum Abbatissæ & Conventus pure & simpliciter resignantes. Hac conditione adjecta, quod proventus dictæ terræ in anniversario dictæ M. uxoris nostræ inter Conventum & inter firmas moniales in pytancia æqualiter dividentur. Pro cujus rei testimonio præsentes literas sigillo nostro eisdem dedimus sigillatas. Datum anno Domini* CIↃ. CC. LXX. *tertio in crastino Pontiani martyris.* Et alii alia dederunt.

Fossa autem cum decurreret media inter viam publicam & muros cœnobii, potestas facta à Chomarchis ad petitionem monialium muris eam includendi, sic tamen, ne id fieret cum viæ ipsius incommodo. Charta Ann. CIↃ. CCCC. XCIX.

Gratie van den hogen Heemraet van Delflant gegeven om den

 muyr

muyr te maken op die wech van den Clooster genaemt Lausduyn-relaen.

Die hoge ende welgeboren Heemraden van Delflant &c. Also die Abdisse ende Convent van Lausdunen *aen ons ootmoedelycken begeert ende te kennen gegeven hebben, hoe dat sy hoer muyre van den Clooster geerne uytsetten souden opte wech aen de Westsyde van den selven wech om dat water binnen den Clooster te mogen hebben, bunluyden daer mede te mogen behelpen, ende also wy genegen syn tot allen Godsbuysen ende sonderlinge totten voornoemden Clooster ende Convent van* Lausduynen, *die wy geerne gevordert ende beholpen sagen, waeromme wy geconsenteert hebben, ordineren, ende consenteren mits desen, dat die voorsz Abdisse ende Convent van* Lausduynen *hare muyr van den Clooster sullen mogen uytsetten over die sloot opte wech aen de Westersyde van den selven wech, omme dat water ende die sloot binnen dat Clooster te wesen, behoudelycken dat die wech achtien voeten breet blyven sal, omme twee wagenen tegen malcanderen comende riden verby een varen sullen mogen. Aldus gedaen te Delf opten* v. *dach van Septemb. Ann.* CIↃ. CCCC. XCIX. *By myn Heeren* Otte *van* Egmonde *Heere van Kenenburch*, Claes *Heere van* Assendelft, Cornelis Croesinck *Heer van* Benthuysen *Ridders*, Floris *van* Wyngaerden *Heere van* Yselmonde, *ende* Dirck Sonck *Heemraeden voersz. Daer mede by was ick Biercxse.*

Nemo autem à me expectet, ut multum dicam de tabula, jam olim visa hic ad partem ædis Borealem cum hac inscriptione: *Margareta Hermans Grave van Hennenberchs huysvrou, Dochter Florentii des vierden Grave van Hollant ende Zeelant, Suster van Willem de II. Coninck van Romen, ende daerna Keyser des Rycx, ende voor altyt Gravinne van Henegouw, wiens Oem was Bisscop van Utrecht, haer Oems soon van haer moeders wegen was Hertoch van Brabant ende Grave van Duringen &c. Dese Hoechgeboerne Gravinne out synde* 42. *jaer heeft ter werelt voortgebracht op den goeden vrydach ontrent* 9. *uyren int jaer* 1270. *drie hondert en vyf en t'sestich kinderen, die al t'samen eerst gedoopt syn van Guido den Bisscop van Utrecht, van dewelcke de knechtkens alle* Iohannes, *de maeghdekens alle* Elisabeth *genoemt syn, die al t'samen met de moeder op enen dach gestorven, ende hier te Loosduynen in die kerck begraven syn. T'welck gebeurt is door ene arme Vrou, die twee kinderen van eender dracht op haer armen droech, waer van die Gravinne verwondert synde sprack, dat sulcks by enen man niet mochte ge-*

geschien, ende heeftse met schoffierlycke woorden versloten. Waer door dese arme Vrouwe verstoten synde haer wenschede so veel kinderen tot eender dracht te verkrygen, als 'er daghen in een jaer mochten wesen. T' welck oock alsso miraculeuselyck geschiet is, gelyck hier tot een memorie uyt de oude so wel als gedruckte Chronycquen in desen tafereel int kortste gestelt ende verhaelt is. Godt sy hier van gevreest, geeert, ende gepresen in der euwicheyt, Amen. Pergula pictorum est, veri nihil, omnia falsa. Nec quicquam tale in epitaphio quod ex veteri edidit manuscripto Scriverius in not. ad *Chronic. Goudan. p.* 58.

Ista tenet fossa matronæ nobilis ossa,
Quæ dum vivebat Lausdunis læta manebat,
Atque vocabatur Margreta, quiete fruatur,
Quæ fuit germana Wilhelmi illustris
Regis Germaniæ & Comitissa in Hennebergh,
Quæ obiit anno Domini M. CC. LXXVI. *ipso die*
Parasceves hora nona, Orate pro ea.

De Margreta satis constat, quod Comitissa de Hennenberch, quod soror Regis Wilhelmi, quod Florentio IV. nata, quod matrem habuit Mathildem filiam Ducis Brabantiæ. Ipsa enim Mathildis eam filiam suam vocat in charta Ann. 1261. *Nos Mathildis quondam Comitissa Hollandiæ universis &c. quod nos omnem terram nostram propriam, cultam & incultam, &c. quam in Maselant libere possidemus &c. karissimæ filiæ nostræ D. Margaretæ Comitissæ in Hennenberch dedimus cum omni integritate &c.* Per errorem autem haud dubie *Mathildem* vocat non *Margretam* Magnum Chron. Belgic. p. 228. Nam Margretam etiam vocat Florentius Comes v. in charta Ann. 1277. *Nos Florentius Comes Hollandiæ notum facimus universis, quod cum Domina Margareta piæ memoriæ, quondam Comitissa in Hennenberch amita nostra in extremis posita, mentis suæ compos, nobis præsentibus & multis aliis fide dignis, quandam terram, sive quædam prædia, jacentia prope monasterium de Loesdune, quæ ad ipsam proprietatis jure spectabant ex nostra conniventia & consensu contulerit pedissequis suis, videlicet Bertradi & Machteldi &c. in remunerationem obse-*

quiorum, quæ eædem Domicellæ diuturno tempore eidem præstiterant indefesse &c. Datum in octava Assumptionis beatæ virginis anno Domini CIƆ. CC. LXXVI. Sepultam autem Lausdunis nón Auctor tantum indicat, ex quo id epitaphium exscripsit Scriverius, sed & Chronic. Magn. Belgic. p. 229. Obiisse autem ait, non ut Auctor epitaphii Ann. 1276. sed sequenti demum LXXVII. & proles suas jam dictas sub eodem sarcophago condi ab eo jussis, p. 228. Sed quod ad illud posterius fides penes Auctorem sit. Cui Iunius tamen in *Batavia* sua fidem prorsus non derogat, nefas putans convellere tabulæ publicæ auctoritatem, cujus ibi Latinam, servata religiose, ne fides periclitetur, seculi ejus legi epigraphen ait hanc: *Illustris Domini Florentii Comitis Hollandiæ filia, cujus mater fuit Mathildis, filia Henrici Ducis Brabantiæ fratrem quoque habuit Gulielmum Alemanniæ Regem; hæc præfata Domina Margareta anno salutis* CIƆ. CC. *septuagesimo sexto, ætatis suæ anno quadragesimo secundo, ipsa die Parasceves, hora nona ante meridiem peperit infantes vivos promiscui sexus numero trecentos sexaginta quinque, qui postquam per venerabilem Episcopum Dominum Guidonem suffraganeum, præsentibus nonnullis proceribus & magnatibus in pelvi quadam baptismi sacramentum percepissent, & masculis Ioannes, fæmellis vero nomen Elisabeth impositum fuisset, ipsarum omnium simul cum matris animæ ad Deum æternaliter victuræ redierunt, corpora autem sub hoc saxo requiescunt.* Esset certe, quod ait Iunius, alicujus momenti, si constaret epigraphen esse seculi Margaretæ, & non potius posterioris, ad corrogandam pecuniam, nam & nimis concinna est, ab ejus cupidis dein factam.

De ordine autem Cisterciensi, cujus dicitur monasterium hoc, verbo hoc tantum addam, quod multi nominis olim ordo hic. Cœpit anno 1090. Nomen datum à loco. Abbatias habuit exceptis Prioratibus DC. XC. Sic Magn. Chron. Belg. ad Ann. 1098. *Iste autem ordo Cisterciensis cœpit per quendam Robertum Abbatem, & alios monachos, qui exierunt à Molismo. & invenientes locum saltuosum, cujusdam horroris, & vastæ solitudinis, ibi resederunt, & locum Cistercium vocaverunt.* Ita & ad d. Ann. Albericus. Auctor ordinis Robertus, sed primus, qui ibi Abbas, dictus Stephanus, qui & Sanctus, de quo in vita S. Bernardi *lib.* 1. *cap.* 3. & *seqq.* Martyrolog. Roman. ad 15. Kal. Maji.

Maji. *Cistercii in Gallia S. Stephani Abbatis, qui primus eremum Cistercienſem incoluit, & S. Bernardum cum ſociis ad ſe venientem lætus excepit.*

FUNDATIO III.

Monaſterii montis ALTINI, *ſeu de* ELTENE *in Gelria.*

SECULO X.

ALtinum ſeu mons *Altinus* locus in Gelria eſt Cliviæ confinis, nec procul ab Embrica, ut ſcribit Pontanus *lib.* 5. *hiſt.* In quo cœnobium monialium extruxit Wichmannus Comes Zutphanienſium, multis fiſcis ſeu prædiis in dotem datis, & inter cetera Dominio etiam Goylandiæ, & præfecta eidem Abbatiſſa filia Lutgarda. Placuit fundatio Ottoni Magno Imperatori, qui robur ei adjecit codicillis hujuſmodi:

In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis Otho *divina favente clementia, Romanorum Imperator. Notum eſſe volumus, quod pro animæ ſuæ remedio* Wichmannus *Comes in Domino fidelis noſter Imperiali majeſtati ſupplicavit † per noſtri præcepti paginam ad eccleſiam in honorem Salvatoris & S. Viti martyris conſecratam in monte, qui dicitur* Altina, *conſtructam & Sanctimonialibus in eodem loco devote famulantibus concedere atque donare dignaremur. Cujus petitioni propter divinum amorem aſſenſum præbemus ad eccleſiam Salvatoris & S. Viti martyris in prædicto monte Altina conſtructam, & ſanctimonialibus in eodem loco Deo famulantibus ipſam hereditatem, quam Wichmannus ipſe donavit, per paginam noſtri præcepti concedimus, atque donamus, id eſt, curtem Heltre, & Fernoe, & Vorthuyſen, & Embrick, & Hamma, & Lyemerſche, & Rynbaren, & Redichem, & Ringart, & Greſe, & Hoffla, & Thumma, Liendle, Leyda, Torves, Thuly neſt nachelt. & quæcunque in his quatuor Comitatibus, ſcilicet Herneſſa, Fomelga, Mermo, Tuerne, Midage, prædictus Comes Wichmannus habere videbatur, ſive à nobis illi datum fuiſſet, & omnia, quæ prædictis videntur pertinere curtibus, cum eccleſiis, ædificiis, mancipiis terriſque, cultis & incultis, agris, campis, paſcuis, pratis, ſilvis, aquis, aquarum decurſibus, molendinis, molendinorumque locis, piſcationibus, venationibus, quæſitis & exquirendis, viis &*

† Leg. quod

& inviis, exitibus & reditibus, mobilibus & immobilibus rebus, omnibusque pertinentiis, & adjacentiis, quæ dici, vel nominari possunt, jure legitimeque pertinentibus; ut jam prædiximus ad præfatam ecclesiam Salvatoris & S. Viti martyris in prædicto monte Altine ædificatam, & sanctimonialibus in eodem loco Deo devotissime famulantibus, quatenus melius illas delectet omni tempore pro nobis atque stabilitate Regni nostri misericordiam Domini attentius exorare. Et ut hæc authoritas concessionis nostræ atque donationis firmior habeatur, & per futura tempora à cunctis fidelibus Sanctæ Dei ecclesiæ nostrisque præsentibus & futuris, verius credatur, atque diligentius conservetur, manu propria subscripta eam firmavimus, & annuli nostri impressione signari jussimus. Signum Domini Othonis magni, & invictissimi Imperatoris Augusti, Lutgerus Cancellarius ad vicem Roberti Episcopi Archicapellani recognovi & subscripsi. Datum tertio Nonas Augusti anno Dominicæ incarnationis DCCCC. *septuagesimo, indictione tertia decima, anno Regni serenissimi Regis* Ottonis XXXV. *Imperii vero sui* IX. *Actum in Apulia ad civitatem quæ dicitur Bentz in nomine Domini nostri Iesu Christi Amen. Et erat subsignata, collationata, & auscultata, & præscripta copia cum suo primævo, nec in scriptura, nec sigillo vitiata originali, & idem de verbo ad verbum concordans reperta per me Iohannem Schetler Fredanum sacra imperiali authoritate publicum & juratum, nec non in amplissima Curia ecclesiastica Monasteriensi, immatriculatum Notarium. Quod testificor hac manus meæ propria scriptura & subscriptione. Ioan. Schetler Fredanus Notarius præmissa vera esse ex certa scientia attestatur, ideoque se manu propria subscr.*

Extant apud Pontanum *lib. 5. hist.* Sed & aliud adhuc habeo, quod Pontanus non habet, Ottonis Magni diploma, quo biennio jam ante, Anno scilicet DCCC. ** LVIII. & Vrch territorium, & tractum Nardensem, & quicquid erat fisci in Hamalant Comitatu cœnobio concessit. Id autem hujusmodi:

** Leg. LXVIII.

In nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis. Otto *divina favente clementia Imperator Augustus. Noverint omnes fideles nostri præsentes scilicet & futuri, qualiter nos quasdam res nostri Imperatoris juris interventu dilectæ conjugis nostræ Adelheydis & Theoderici venerabilis Metensis Episcopi condonavimus ad quoddam monasterium Deo sacratarum, quod* Wichmannus *Comes in littore Rheni, in Comitatu Hammelant, loco* Eltene, *& à fundamentis usque construxit,*

ſtruxit, & religioſo Deo ſacratarum collegio multisque optimis facultatibus dotavit. Cujus meritis & nos participes fieri deſiderantes concedimus eidem eccleſiæ, quicquid idem Wichmannus Comes beneficii, nos vero prædii in territorio Urch, *in pago* Salo *habere viſi ſumus, in quibuſcunque rebus fuiſſet, mancipiis utriuſque ſexus, ædificiis, terris, cultis & incultis, pratis, paſcuis, ſilvis, aquis, aquarum decurſibus, exitibus & redditibus, quæſitis, & inquirendis. Ad hæc quicquid prænominatus Comes in Comitatu* Nardinclant *beneficii, nos vero prædii, ad eam diem habuimus, quicquid itidem in Comitatu* Hamalant, *rerum fuit ac prædiorum ad fiſcum pertinentium, horum omnium uſum ac poſſeſſionem liberam collegio monaſterii ante nominati contulimus, conceſſimus, conſtituimus, ut Abbatiſſa ejus monaſterii liberam deinceps habeat poteſtatem poſſidendi, diſponendi, & quicquid ſibi collibitum fuerit, hoc, modo in fratres & ſorores ſit, inde faciendi. Et ut hoc noſtræ auctoritatis præceptum firmum ac ſtabile permaneat, hanc chartam conſcribi, & annuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus. Quam & propria manu ſubtus ſimavimus. Signum Domini* Ottonis *magni & inviċtiſſimi Imperatoris Auguſti. Poppo Cancellarius ad vicem Huberti Archicapellani. Data* III. *Kal. Iulii, anno dominicæ incarnationis* DCCCC. *ſexageſimo octavo, indictione undecima, Anno autem Regni Domini Ottonis* XXX. *tertio, Imperii vero* VII. *Actum Piſtoriæ.*

Eſt apud Pontanum *ibid.* etiam charta, qua patris placitum confirmavit, Ottonis II. Sed mox defuncto Wichmanno Cliveníium Comes Baldericus, qui alteram Wichmanni filiam Adelam habebat conjugem, doti datæ contradixit, nec injuſte, ut tum viſum, quod juxta illud jus, quod paſſim tum in uſu, prædia inprimis gentilitia alienari non poſſent, ſeu in alium transferri, ſine heredum conſenſu. Vita S. Meinwerci apud Brouwer. *cap.* 103. *Nobilis quoque quidam Hathamarus nomine prædium quoddam in loco Lemmonchuſen dicto hereditario jure poſſedit, quod cuidam Hathaldo ſeniori ſuo promiſſionibus illius illectus absque voluntate heredis legitimi tradidit.* & mox: *Berthilt mater Hathamari in præſentiam Conradi Imperatoris ejulando venit, ſuumque prædium injuſte ſibi ablatum, multum conquerens, regali clementia ſibi reſtitui ſuppliciter petit. Imperator vero miſericordia motus &c. eidem Berthildi prædium injuſte ablatum poteſtative reſtituit.* Conradi III. Imperatoris charta apud Chriſtian. Knaut de *Pagis & Comitatibus Principatus Anhaltini p.* 53. *Notum ſit &c. qualiter venerabilis Arnol-*

Arnoldus Sanctæ Nigerbutgensis ecclesiæ Abbas quoddam burgwardium Cluze vocatum, cum omnibus appendiciis suis, ultra Mildam in pago Cluze, in Comitatu Adelberti Comitis, à quodam Suidegero, suis legitimis heredibus consentientibus, datis quadraginta marcis, in beneficium acquisivit &c. Alia apud eundem Ann. 1148. p. 55. *Qualiter dilectus noster in Domino Arnoldus &c. burchwardium quoddam secus Mildam in pago Cluze &c. à Suithero quodam nobili, ac legitimis heredibus ejus, multo labore ac rerum suarum attenuatione emtum, præfato suo monasterio acquisivit &c.* Diu tracta hinc controversia & usque ad tempora Ottonis III. qui accitas ad se partes ad concordiam cohortatus eam tandem extinxit, facta transactione & Baldrico datis à cœnobio *curtibus* seu fiscis quatuor, *Rinham, Helikaubel, Linthuysen, & Reclo, cum omnibus utensilibus*, ut verba sunt chartæ, *ad eas pertinentibus.* Quibus hic acceptis dimisit rursum cœnobio *omnia ejusdem prædia*, utar verbis diplomatis, *quæ prior Abbatissa duntaxat in sua habuit potestate &c. quorum nomina hic sunt inscripta, Geltmon, Farnon, Hontbuysen &c. Emrica media pars æque divisa, in Hamnio media pars, Apel, Ternicko media pars, Hervelt dimidia pars, Arnhem media pars, Redinchem media pars, Lyenden dimidia pars, Brummen dimidia pars, Tule dimidia pars, Malsme dimidia pars, Olbrug dimidia pars, Ratho dimidia pars, Honnepe dimidia pars* &c. Rata hæc transactio, & ratam habuit Otto III. qui & dotem non parum auxit, & nova adjecit privilegia, ut videre est apud Pontanum, ubi integrum diploma est *p. 72. & seqq.* Cæterum Honnepe vicus celebris, ut id obiter tantum addam in Comitatu Zutphaniæ. Meminit Codex tributorum, ex quo excerpsit, quæ sequuntur, vir patriæ antiquitatum consultissimus, peritissimus, Stephanus van Rhemen nobilis Transisulanus:

Extract uitte Rekeningen der 1. Pontschattinge de Ann. 1492. *in der Graeffschap Zutphen uytgeset. Epso und Dommeren*

t'goet Bolderinck, de Ionferen ter Honnip	4. *sch.*
t'goet Bulkinck, de Ionferen ter Honnip	4. *sch.*
den Aldenhoff, die Ionferen ter Honnip, den bouman daer op	1. *sch.*
den Sondercamp, die Ionferen ter Honnip	2. *sch.*

Een

Een ander extract uytte selve Reeckeningen titul. van Afganck.

Die bouman opten Aldenhoff der Ionferen van der Hennip is geset op 1. *sch. Die pleecht mynen Gnedigen Heeren een peert te halden aen den kaerwagen, ind pleecht daer mede vry te wesen vander schattinge.* *na alder gewoonten.*

Geextraheert als voren, ende is nae collatie bevonden te accorderen. By my, Schraffert. 1606.

Porro omnes illas donationes, trium scilicet Othonum, confirmavit diu adhuc post Lotharius Saxo Imperator charta Ann. 1134. in qua charta Ottonis III. de verbo ad verbum. Variant tantum, ut necesse erat, & initium & finis. Vid. apud Pontanum *lib.* 6. *hist.* De suo etiam in fine addidit: *De censu nostro, quem Duisborch habemus, unoquoque anno, duo talenta probatæ monetæ donavimus, juvante & precante pia Regina, & conjuge nostra Rebecca. Datum* IV. *Idus Aprilis &c.* ubi pro *Rebecca* legendum *Richiza.* Id conjugi enim nomen. Nec mirum, quod adscribatur Altinense hoc cœnobium hic Trajectensi diœcesi, *Cæterum pro animæ nostræ expiaculo eidem largiti sumus monasterio, ut posthac perpetualiter, cum ejusdem monasterii Abbatissa morbo consumpta morietur, Sanctimoniales inter se unam, quamcunque velint, simul cum consensu Trajectensis Episcopi, in cujus sunt positæ diœcesi, &c. licenter eligant &c.* Nam extendit se diœcesis, quantum ad spiritualia, ut & alibi jam dixi, etiam per Hollandiam, Gelriam, Cliviam &c. ubi aut Episcopi, aut Collegiorum Trajectensium Decani passim, & Provisores, qui pensiones, qui censum, qui decimas exigebant, qui mulctas propter crimen, quod ad forum ecclesiasticum pertinebat, inflictas. Vid. *lib.* 2. *de Nobilit. cap.* 22.

Tractus autem Nardensis utrum *Goylant* dicatur an *Nardinclant* nihil refert. *Goylant* à ** *Goedela*, quæ & *Godelendis*, Vestali maxima Altinensi, seu ut vocant Abbatissa, quæ & tractum illum universum, cum Hollandiæ esset pars, Conventu non invito, Hollandiæ olim Comiti ad firmam concessit. ** *Firma* species locationis est, sed quæ prædii simul transfert quasi quoddam dominium, & quæ feudi instar à successore intra tempus præfinitum, ut intra annum renovanda. Hinc in charta Ann. 1380. Abbatissæ, *nullo jure seu dominio in dicta terra præfato Comiti & suis heredibus reservato*, item in Comitis

** Vide Analect. Tom. 2. pag. 383. Nostræ Edit.

** Consule Menag. in Etymol. Gall. Voce *Ferme.*

tis, *nullo dominio seu jure nobis & nostris heredibus in dicta terra in posterum reservato.* A firma *Firmarius* qui ad *firmam* accepit. Acta vetera apud Baluzium ad Papas Avenionens. *n.* 33. *ita quod propter bonum commune totius mundi de Hospitalariis & aliis ordinibus ob terram sanctam statutis, exceptis Templariis, fiat unicus ordo, & omnes ipsius ordinis possessiones circa terram sanctam vel saltem circa Cyprum statutæ ad firmas perpetuas plus offerentibus dentur.* Annales eccles. Wigorniens. ad Ann. 1266. *Angl. sacr. to.* I. *quæ diu fuerat ad firmam pro* XII. *marcis tradita est ad firmam hominibus ejusdem villæ pro* XXIV. *marcis &c. Burneston, quæ fuerat ad firmam pro* VIII. *marcis tradita est ad firmam pro* XII. Utriusque apud me charta est, & sunt literæ reciprocæ, & Comitis & Abbatissæ. Abbatissæ se habet ita:

Nos * Gydelendis *Dei gratia Abbatissa ecclesiæ Altinensis notum esse cupimus universis præsentia visuris & audituris firmiter protestantes, quod de omni consensu Conventus nostri contulimus sive concessimus illustri viro Dno* Florentio *Comiti Hollandiæ & suis heredibus terram, quæ vocatur* Nardingerlant, *cum omnibus pertinentiis suis, decimis, jurisdictione, reditibus, obventionibus, hominibus, & mediis, agris, terris, cultis & incultis, silvis, paludibus, pascuis, pratis, aquis, aquarum cursibus, & omnibus juribus, quibuscunque nominibus censeantur, nobis in dicta terra pertinentibus tenendam ac possidendam, omni jure, quo ad nos & ad ecclesiam nostram dicta terra pertinet, ad firmam pensionem pro viginti quinque libris Trajectensium legalium denariorum. Quam quidem pensionem præfatus Comes & sui heredes singulis annis in die beati Martini hyemalis solvent Abbatissæ Altinensi, quæ pro tempore fuerit in perpetuum in ecclesia* Altinensi, *& præfatus Comes dictas pensiones solvere promisit annis singulis, ut superius est expressum sub pœna excommunicationis latæ sententiæ coram Reverendo Patre Domino Ioanne Trajectensi Electo, qui de consensu & voluntate ipsius Comitis sententiam tulit, quod quandocunque Comes prænominatus dictam pensionem non solverit, ut superius expressum est, ut ex tunc ut ex nunc excommunicatus esset; Item si in illa excommunicatione steterit ad unum annum, tunc supradicta terra ad Abbatissam Altinensem, quæ pro tempore fuerit, & ad ejus ecclesiam libere revertetur & absolute, nullo jure seu dominio in dicta terra præfato Comiti & suis heredibus reservatis, & nihilominus in excommunicatione permanebit, quousque persolverit integraliter*

* Gode-lendis.

*ter pensionem retro detentam. Post mortem vero ipsius Comitis heredes ejus de herede in heredem in perpetuum dictam terram de manu Abbatissæ, quæ pro tempore fuerit, recipient ad firmam pensionem, ut supra dictum est, & ad solutionem ipsius pensionis se adstringent simili modo sub pœna excommunicationis latæ sententiæ. Quod si non fecerint infra annum post mortem ipsius Comitis, cui succedent, ex tunc ab omni jure cadent successionis quoad dictam terram, & ** ipse terra ad Abbatissam* Altinensem *& ad suam ecclesiam libera redibit. In præmissa collatione, seu concessione, quam fecimus Comiti memorato, & suis heredibus, nominatim & expresse excipimus, & excipimus in his scriptis, redditus sive possessiones Canonicorum Altinensium, quos quidem redditus sive possessiones in Nardingerlant habere noscuntur, & præfatus Comes & sui heredes efficient, quod pensionarii dictorum Canonicorum in* Nardingherlant *manentes ipsis Canonicis pensiones sive redditus suos solvant sine omni difficultate in terminis, & in locis, & in moneta, antiquo tempore debitis & consuetis. Item excipimus nominatim & expresse in his scriptis vasallos nostros, qui de bonis jacentibus in* Nardingerlant *à nobis sunt infeudati, in quibus Comes & sui heredes nihil juris habent, sed illa bona, quæ ** Gilbertus *miles de Amestelle, emit seu comparavit à vasallis nostris jacentia in* Nardingerlant, *de quibus bonis à nobis infeodati fuerunt, quia talis emptio, seu venditio, nec non potius alienatio, per manum nostram sive consensum nostrum nunquam factæ fuerunt, contulimus sive concessimus dicto Comiti & suis heredibus cum sæpe dicta terra de Naerdingerlant & suis pertinentiis possidenda. Et ut omnia supra dicta maneant in perpetuum rata & firma, dedimus sæpe dicto Comiti & suis heredibus præsentes literas sigilli nostri munimine roboratas. Actum & datum apud Vredelant anno Domini* CIↃ. CC. LXXX. *in die beati Iohannis Evangelistæ.*

** *Ipsa.*

* *Giselbertus.*

Comitis autem hæ: *Nos* Florentius *Comes Hollandiæ notum facimus universis præsentia visuris & audituris dilucide protestantes, quod recepimus à venerabili Domina* Godelende *Abbatissa ecclesiæ* Altinensis *terram, quæ vocatur* Nardinclant, *cum omnibus pertinentiis suis, & cum omnibus juribus suis, quibuscunque nominibus censeantur, ad ipsam Abbatissam & ad ecclesiam suam in dicta terra pertinentibus omni jure, quo dicta terra ad ipsam Abbatissam pertinet, tenendam ad firmam pensionem pro viginti quinque libris Trajectensium legalium denariorum. Quam quidem pensionem nos*

& nostri heredes Abbatissæ Altinensi, *quæ pro tempore fuerit in perpetuum, in die beati Martini hyemalis, solvere singulis annis, prout superius est expressum, promisimus sub pœna excommunicationis latæ sententiæ coram venerabili patre Domino Iohanne Dei gratia Trajectensi Electo. Si vero dictam excommunicationis sententiam incurrerimus, quod absit, non solvendo pensionem prædictam, si per annum integrum in illa sententia steterimus, extunc dicta terra cum omnibus pertinentiis & juribus suis ad eandem Abbatissam libere & absolute revertetur, nullo dominio seu jure nobis ac nostris heredibus in dicta terra in posterum reservato; nos vero nihilominus eadem sententia ligati erimus & astricti, quousque solverimus integralem pensionem retro detentam. Post mortem nostram heredes nostri in perpetuum ab herede in heredem dictam terram de manu Abbatissæ* Altinensis, *quæ pro tempore fuerit, recipient ad firmam pensionem, ut supra dictum est, & ad solutionem ipsius pensionis simili modo se obstringent, sub pœna excommunicationis latæ sententiæ. Quod si non fecerint infra annum post obitum sui antecessoris, extunc cadent ab omni jure successoris quoad terram prædictam, & ipsa terra cum omnibus juribus & pertinentiis suis ad Abbatissam absolute & libere revertetur. Protestamur etiam, quod prædicta Domina Godelendis Abbatissa* Altinensis, *dum prædictam terram, videlicet Nardinclant, cum omnibus juribus & pertinentiis suis ad firmam pensionem contulit sive concessit nobis & nostris heredibus, expresse & nominatim excepit pensiones sive redditus Canonicorum Altinensium, quos habent sive tenent in terra prædicta. Promisimus etiam, quod nos & nostri heredes efficiemus, quod pensionarii dictorum Canonicorum in* Nardinclant *manentes ipsis Canonicis pensiones sive redditus suos absque omni difficultate persolvent in terminis, & in locis, & in moneta, ab antiquo tempore debitis & consuetis. Item excepit præfata Abbatissa nominatim & expresse vasallos suos, qui de bonis in* Nardinclant *jacentibus ab ea sunt infeodati, in quibus nihil juris habebimus nos & nostri heredes, sed illa bona, quæ* Giselbertus *miles de Amstele à vasallis ipsius Abbatissæ emit, sive comparavit, quæ quidem bona jacent in* Nardinclant, *de quibus ab Abbatissa infeodati fuerint, quod talis emptio sive venditio per manum sive consensum ipsius Abbatissæ nunquam processit, nobis ac nostris heredibus cum sæpe dicta terra & suis pertinentiis tenenda & possidenda concessit. Acta sunt hæc coram Reverendo Domino nostro* Iohanne *Trajectensi Electo. In cujus rei*

rei testimonium præsentes literas sigillo nostro una cum sigillo ipsius Electi fecimus communiri. Nos vero Iohannes Dei gratia Trajectensis Electus dilucide protestamur, quod omnia supradicta, prout superius sunt expressa, coràm nobis acta sunt. Et nos de expresso consensu & voluntate Domini Florentii *Comitis prænominati sententiam excommunicationis in eundem tulimus ex tunc ut ex nunc, & ferimus in his scriptis, siquando pensionem prænotatam non persolverit, ut plene superius est expressum. Et in testimonium prædictorum ab ipso Comite rogati sigillo nostro roboravimus præsens scriptum. Datum apud Vredelant anno Domini* CIↃ. CC. LXXX. *in die beati Servatii. Subtus stabat: Collationatum per me Gerardum Marcelis van den Gronde Notarium publicum, & concordat cum originali.*

Meminit etiam & eo respicit Anonymus, quem habeo de *Episcop. Trajectens. in Balduin. Episcop. Comes*, inquit, *Zutphaniæ habuit ab Episcopo Zutphaniam & Goyland ad collegium de Elthe cum filia de Zutphania, quæ fuit Abbatissa illius collegii vel Abbatiæ de Elthen. Et ad ultimum sub certa pensione pecuniæ venit ad Hollandiam.* Habuit Dominus de Amstel etiam jus in hoc tractu, sed nihil habens commune, cum eo, cujus mentio hic. Concessum aliud ab Abbatissa, aliud autem emptum ab ejusdem vasallis sine ipsius consensu. Quod habuit ab Abbatissa, ad heredes transmissum, sed transmissum non aliter, quam *per gratiam Abbatissæ*. Sic diserte est in charta Ann. 1224.

Ego Giselbertus miles de Amestelle notitiæ tam præsentium quam futurorum præsenti pagina duxi significandum, quod uxorem meam, filios, & heredes meos in Nardingherlant, quæ teneo cum privilegio à Domina Abbatissa in Elten, feci renuntiare taliter, ut post mortem meam in eisdem bonis nihil juris obtineant, nisi per gratiam ejusdem loci Abbatissæ. Hoc factum est in præsentia Domini Ottonis Episcopi, & Prælatorum, & ministerialium ecclesiæ Trajectensis, quorum nomina sunt hæc: Wernerus Abbas S. Pauli, Reinboldus major Decanus, Wigherus Præpositus Sancti Petri, Gosuinus Præpositus S. Iohannis, Bertoldus Præpositus Oldenseel, Wolframus Decanus S. Salvatoris, Arnoldus Loeff, Everardus de Montfoerde, Alfarus Marscalcus, Stefanus pincerna, Albertus junior de Wiven, Hermannus de Worden, Amilius de Insula, &

Ernestus de Everdingen. Actum apud Trajectum anno ab incarnatione Domini CIↃ. CC. *& vicesimo quarto.*

Verum & verba hæc, & utrum emptum quid nec ne non consentiente Abbatissa, cum viderentur controversiis & liti deinceps datura causam, ad calumniam præcidendam, & quo securior esset Comes, cautum ei ab Abbatissa, prout charta hac continetur:

Nos Godelendis Abbatissa ecclesiæ Altinensis protestamur in his scriptis, quod cum illustris Dominus Florentius *Comes Hollandiæ terram nostram in Nardingherlant ad firmam pensionem recepit à nobis inter ipsum & nos talis conventio sive pactum intercessit, quod si* Giselbertus *miles de* Amestelle *à præfato Comite dictam terram evinceret, meliori seu potiori jure, quod idem Comes ex parte nostra prætendere posset, extunc dictam terram nobis resignare poterit, & esset quitus à debito pensionis, sed ducentas libras, quas in die beati Iacobi venturo proxime nobis solvere promisit ratione dicti contractus, nihilominus solvere nobis tenebitur, & si ante emptionem hujusmodi præfatam pecuniam persolverit, repetitio non competet eidem. In cujus rei testimonium præsentes literas sigillo nostro fecimus communiri. Datum apud Vredelant anno Domini* CIↃ. CC. LXXX. *feria tertia post diem beati Servatii.*

Contractu autem Abbatissæ cum quædam etiam contineretur translatio dominii, & hæc fieri non possit, si ecclesia dissentiat, elicitæ etiam ejus literæ, quarum hoc est exemplum:

Nos Custos totusque Conventus tam Canonici quam Canonicæ Regalis ecclesiæ Altinensis notum facimus universis, quod nos conditionem seu ordinationem dominationis terræ in Nardingherlant, nostræ ecclesiæ attinentis, illustri viro Domino Florentio Comiti Hollandiæ à Reverenda Domina nostra Abbatissa datam sive factam in pensionem annualem secundum formam literarum ipsius Comitis ab ipsa Abbatissa collatam, habemus ratam & firmam, ac pro favore favemus eidem, & hoc sub sigillo nostræ ecclesiæ, quod præsentibus est annexum, potestamur. Datum apud Altinum anno Domini CIↃ. CC. LXXXI. *in vigilia Andreæ Apostoli.*

Quæ Canonicæ hic haud dubie Canonicæ Regulares, quæ & instar monialium. Vid. *lib.* 2. *de Nobilit, cap.* 2. Etiam illud notandum, quod præter id de quo dictum, nihil transtulit Abbatissa, ut nec jus, quod jam olim ei, personam instituendi in ecclesiæ

ecclesia de Nardinclant. De quo etiam ne verbum quidem in literis jam dictis. Unde & mansit id immutatum, cum & actus agentium ultra ipsorum intentionem non possint extendi, *l.* 9. §. 1. *ff. de transact. l. non omnis. pr. ff. si cert. pet.* Everh. *cons.* 198. *n.* 6. & jus id commune ei cum ecclesia ea, quæ Ultrajecti est S. Iohannis, cui nec hactenus fieri potuit præjudicium, *l.* 28. *ff. comm. divid. l.* 74. *ff. de reg. jur.* Ita autem commune, ut alternis eo usa, modo ipsa Abbatissa, modo dicta ecclesia, ut postquam diu disceptatum feliciter tandem placuit. Transactio de ea hæc est:

IN NOMINE SANCTÆ ET INDIVIDUÆ TRINITATIS AMEN. *Antiquæ & approbatæ consuetudinis est decisiones litium mandari custodiæ literarum, ne lites decisæ apud præsentes illis decedentibus ad posteros renascantur. Inde est, quod nos Præpositus & Capitulum beati Iohannis in Trajecto & nos ecclesia de* ELTENE *ad posterorum notitiam præsenti scripto transmittere curavimus, quæstionem, quæ super institutione personæ in ecclesia de Nardingerlant diu inter nos vertebatur, tali transactione sopitam esse, decedente videlicet persona, quam nunc temporis ipsa ecclesia de Eltene instituit, aliam instituet Præpositus beati Iohannis. Itemque post decessum illius aliam instituere personam ad ecclesiam de Eltene pertinebit. Et deinceps sic nunc illa, nunc ille, personam instituet in præfata ecclesia. Ut autem hæc transactio rata & inconcussa maneat præsentem super hoc paginam utraque ecclesia conscribi & proprii utraque sigilli fecit auctoritate corroborari. Testes vero hujus rei sunt Albertus Præpositus Sancti Iohannis, Theodoricus Decanus Sancti Martini, Gerardus Decanus Sancti Iohannis, Helmuygus, Henricus, Canonici ejusdem ecclesiæ, Magister Wibertus in ecclesia Sancti Martini, Magister Daniel in ecclesia Sancti Petri Canonici, Fredericus, Thegemradus, Conradus, Magister Alexander, Volpertus presbyteri. Laici quoque ministeriales ecclesiæ de Eltene, Lyemarus, Conradus, Everardus, & frater ejus Henricus* (1) *persona præfatæ ecclesiæ de Nardingerlant, Gerlacus, Nicholaus, Seybaldus, Ministeriales etiam ecclesiæ Sancti Iohannis, Arnoldus, Iohannes, Albertus Pil, & alii tam clerici quam laici quamplures.*

In dorso manu recentiori erat. *De collatione personatus in Naerden. Advertendum est, quod Albertus Præpositus Sancti Iohannis & Theodericus Decanus Sancti Martini, ac Gerardus Decanus Sancti*

Iohannis

Iohannis cum ceteris testibus retro scriptis claruerunt sub Balduino Episcopo, Imperante Frederico Imp. & Henrico filio ejus regnante circa Ann. Dni MCLXXXIV. *uti patet ex litera donationis quorundam mancipiorum factæ ecclesiæ.*

(1) Personam quod attinet: Persona est Rector ecclesiæ sacra curans non per se, sed per alium ad hæc habilem, sacerdotem, Vicarium, *cap.* 3. *ext de eccles. ædif. cap. ult. ut lit. pend.* Fr. de Roye *proleg. ad tit. de jur. patr, cap* 37. Cœtus Præses ecclesiastici; cui data & ut Præsidi oblationum certa pars, etsi cura animarum ei nulla omnino. Ciron. *ad cap. Quid ad ext. de offic. Archidiac. iu* 5. *Compil.* Unde & facta distinctio inter liberum altare & quod gravatum persona. Charta Ann. 1084. apud Andr. Sylv. Marcianens. *synops. Franc. Meroving. lib.* 3 *Altare villæ, quæ vulgo Andernes dicitur &c omni exactionis debito liberum concedo, exceptis duobus solidis &c. Aliud quoque altare, quod dicitur S. Martini, in territorio, quod dicitur Bredenarde, concedo, non liberum, sed sub persona.*

Cæterum tractus Nardensis ut ad firmam concessus Comiti, sic teloneum in Issa, cujus meminit Otto Magnus in charta apud Pontanum, & quod corrupte ibi *habedol*, cum † *Catertol* sit scribendum, aut *Cotertol*, siquis mavult, ut in margine apud Pontanum, Daventriæ datum in emphyteusin, ut in publicis urbis Actis, unde excerptum quod sequitur:

Anno 1241. *Abdisse Aelheyt, Dekeninne Heylwich, is desen Catertol in euwigen erspacht gedaen aen Schepen ende Raedt van Deventer jaerlicx om* 91½ *gulden, vol van gewichte, na dat deselve door quade betalinge eens Ridders Rudolph aen de Abdye was vervallen.*

Diploma ipsum, quo id datum mecum communicavit vir nobilis & humanissimus, cujus supra jam memini, Stephanus van Rhemen, Collegii olim, quod Hagæ Comitis subducit rationes publicas & dispungit, Assessor. Ita autem se habet:

In nomine Domini nostri Iesu Christi Amen. Cum præterita argu-

† *Katertol* vectigal est, quod evehendi commeatus & mercium causa præstatur, quæ è navi non aliter, quam per versatilem quandam machinam seu trochleam elevantur, quæ & Belgis est *Katertol.* Kilian *in Lexic.*

argumentum esse soleant futurorum, ut hujusmodi calumniis occurratur, & memoriæ, quæ labilis est, consulatur, necessarium est scripturæ adminiculum, quatenus per eam omnis dolositas procul dubio pellatur, & feliciter factorum series perbennetur; nos igitur Aelheidis *Dei gratia Abbatissa, Heilwigis Decana totusque Conventus ecclesiæ* Altinensis *præsentium literarum nostrarum testimonio nunc & in perpetuum notum fieri cupimus omnibus præsentibus & futuris, quod theolonium nostrum in* Cather, *quod libere & jure nostræ ordinationi vacavit, Consulibus & Scabinis ceterisque oppidanis Daventriensibus ad firmam contulimus, & ad perpetuum pactum, ita ut quicunque pro tempore ibidem Consules fuerint & Scabini nobis & successoribus nostris perpetuo viginti libras solvant Daventriensis monetæ præter decem solidos in loco nostro* Elten *in monte, & insuper Abbatissæ Eltinensi specialiter, quæcunque pro tempore & loco fuerit, septem solidos Daventriensium denariorum in compensationem piscium & quorundam aliorum, quæ ipsi dicebantur dari esse consueta in die depositionis beati Martini. Quæ si aliquando, sicut dictum est, persolvere neglexerint, extunc idem theolonium ad nos libere revertetur, & sicuti arbitrati sunt dicti oppidani sine citatione per sententiam excommunicationis & interdicti ad solutionem à nobis compellendi sunt, & cum voluerimus denunciandi. In hujus itaque rei firmitatem præsens scriptum nostris sigillis & Conventus nostri & Martini in* Embrica *ad habundantius testimonium fecimus & consensimus singula & universa concorditer communiri. Testes quoque fuerunt præsentes* Gerhardus *Præpositus Tilensis & Decanus S. Petri Trajectensis, magistri* Henricus *Canonicus Daventriensis & Embricensis,* Henricus *de* Vrenkenhorst *Canonicus S. Petri Trajectensis & Eltinensis,* Arnoldus *Canonicus Eltinensis,* Arnoldus Schecke *miles & judex Embricensis,* Mauritius *miles,* Stephanus *miles, & alii quamplures. Actum in choro Elten anno ab incarnatione Domini nostri Iesu Christi* CIↃ. CC. *quadragesimo primo Kal. Maji.*

Quæstio tamen de portorio ab his aut illis interdum mota, ut ab Arnhemiensibus Ann. 1307. per Comitem Gelriæ, mox sopita & extincta, ab Hardervicensibus, quam idem Comes Gelriæ suscepto in se arbitrio decidit, ut sequitur: **Van den katertolle van Harderwyc.**

Universis præsentia visuris Iudex, Scabini, Consules, nec non universitas civium in Daventria salutem in Domino sempiternam. Cum quædam materia quæstionis dudum inter nos & opidanos de

Herderwyck *ſuper theoloneo dicto Catertolne verteretur, aſſignatis hinc inde articulis diverſis, finem optatum tandem imponere geſtientes, in illuſtrem virum Dominum Reynaldum Comitem Gelriæ ex voluntate utriuſque partis extitit compromiſſum, ut quicquid Dominus Comes de theoloneo prænominato diceret ac ordinaret, obſervaretur inviolabiliter utrobique. Qui compoſitionem & ordinationem ſuam edidit in hunc modum. Quælibet navis de* Herderwyc *parva ſive magna quibuſcunque rebus vel mercibus onerata theolonario Daventrienſi ſolvet in aſcenſu ſuo duos denarios cum obolo Daventrienſis monetæ pro tempore tunc dativæ, & ſimiliter duos denarios cum obolo in deſcenſu prædictæ monetæ & ſic abſque moleſtatione in pace ac libere pertranſibit. Si vero thelonarius vel aliquis nomine ſuo aliquem de* Herderwyc *impetere vellet, quod bona alicujus alienigenæ deportaret, inde theoloneum perſolvet, vel dominus navis ſtatim in nave ſua vel foras juramento ſuo ſe poterit expurgare, & bona fore ſua, & quod plus ſolvere, quam prædictum eſt, minime teneatur. Nos vero dictam ordinationem ratam & gratam habentes rogavimus venerabilem virum Dominum* Iohannem *Trajectenſem Electum ac Decanum eccleſiæ Daventrienſis ſigillis ſuis una cum ſigillo civitatis noſtræ in teſtimonium præſentem literam roborare. Datum anno Domini* CIↃ. CC. XCI. *feria ſexta poſt diem Paſchæ.*

Sed & alias de eo quæſtio cum Nardenſibus interceſſit, cujus literis datis ad Daventrienſes meminit Veſtalis Maxima Ann. 1463. unde & diſcas S. Vito & homines ſacros & Abbatiam *St. Vyths mannen* vulgo dictos. *An den Eerſame, onderſcheydene, Burgemeiſteren, Scepenen, ende Rade der Stadt van Deventer, onſe byſondere, geminde, goede vrienden, Agnes van Remicborſt Abdiſſe des werlichen Stichts to Elten. Eerſame, onderſcheydene, byſondere, goede vrienden. Raetsvriende &c. ſint by ons geweeſt, opdoende van ongerechten tollen, den oeren Borgeren van oeren goeden to Catertolle afgenomen wert &c. ons daer op aenroepende, ſo ſy Stichtgenoten des Stichtes van Elten ſint, ende dienſtmannen Sunte Vyths onſes patroons &c.*

Etiam cum Amerfortiis dein quæſtio ſucceſſit Zwollenſium & Campenſium interventu ſopita:

Wy Burgemeeſteren, Schepenen, ende Raden der Stadt van Campen *ende* Zwolle *doen condt allen luyden, dat wy vermits ende door onſe Raetsvrienden daer toe, als mit namen* Iacob *de* Witte, *ende* Peter Lubbertſen *van wegen onſe Stadt van Cam-*

pen,

pen, *ende* Henrick *ten* Water, *ende* Reynolt *ten* Bosch *van wegen onse Stadt van Zwolle, als gecoren ende gesette moetsoensluyden een minnelycke moetsoen gemaeckt, gededingt, ende uytgesproken hebben tusschen den Steden Deventer ende Amersfoort roerende van gebreecke des* Catertols, *so dat die van Amersfoort voortaen tot euwigen tyden van allen goederen, daermen* Catertolle *sculdich is, geven ende betalen sullen halven tolle, ende niet meer. Voert meer sullen die van Amersfoort na Sunte Peters dach ad cathedram naestcomende geen craengelt geven van eenige steenen, oft ander goet, dat den Goitshusen tot Amersfoert toebehoort, ten sy dat sy den craen daer toe besigen. Ende mits desen moetsoene sullen alle besaten ende schelingen, die tusschen hem beyden verresen waren doot ende alinge quyt wesen, ende desen brieve den van Deventer ende den van Amersfoort elck een gegeven sonder argelist. Des tot oerconde hebbe wy onse twee Steden segele aen desen brief doen hangen. Gegheven int jaer ons Heeren* CIↃ. CCCC. *vyf ende vyftich, des Saterdachs na Sinte Peters dach ad vincula.*

Quod autem dicitur hic de portorii semisse confirmat definitio, quæ tum prodiit, & hæc est:

Specificatie van den tol der Stadt Deventer.

Oostvriesen als Sneeck, Leuwarden &c. geven ter tolle, als na volgt:

Schepen met hang-roeren geven 16. *cleyne penningen tot roer tol. Is nu twe olde Vlaems.*

Schepen sonder hangroeren acht cleyne penningen. Is. enen olden Vlaems.

Van een peert, een osse, een rundt, elcks vier cleine penningen. Is een half olden Vlaems.

Van een vat boteren een olt butken. Is nu na syn weerde een blanck Hollants.

Van drie schippont keesen een olt butgen.

Van een rol leers acht kleine penningen.

Van een ryst leyen een olt butgen.

Van twee molenstenen XXIV. *kleyne penningen. Is drie olde Vlaems.*

Voor 100. *schoenmaeckers else* 32. *cleyne penningen. Is vier olde Vlaems.*

Van een wagen glas twe olde butgens.

Van 1000. *ysers* 20. *cleine penningen, is drie olde Vlaems.*

Van een kuipe wiets 24. cleyne penningen 3. olde Vlaems.

De 24. olde Vlaems op een gulden gereeckent. Dan men neemt nu niet meer uit gratien dan voor den olden Vlaems 1. stuiver Hollants, en voert olde butgen een half braspenninck.

Copie van der cedullen van den Katertollen die de Stadt van Deventer in erspacht heeft.

Item die van Harderwyck en die van Elborgh geven een halven kruytz van een schip toe tollen in al.

Item die van Amersfoert een halven olden stuiver vor roeder tol en halven katertol.

Item die Remunders die van beneden op comen geven van een paelt laeckens 4. stuiver.

Item een voeder wyns, dat nederwaert gaet VIII. butgen, en van een aem wyns een olt butgen, en van vier voeder wyns den tollenaers elck een quart, den Bisscops tollenaers elck een mengelen.

Item van een boete Westers wyns twee stuivers.

Item een pype olye geeft 6 butgens en een tonne twe butgen.

Item een tonne smeers twee butgen.

Item een ton honich twe butgen.

Item een ton traens twe butgen.

Item een ton sepe een butgen.

Item een ton biers een butgen.

Item een ton droge visch een butgen.

Item een ton gesolten visch een butgen.

Item een ton harings 1. butgen.

En die last drie stuver.

Item een ton solts spex een butgen.

Item een ton teers een butgen.

Item een ton picke een butgen.

Item een ton solts 3. placken.

Item een ton weedasch een butgen; en die last 6. butgens.

Item een ton vlasses twee butgen.

Item een ton yserdraet na den gelde twee stuiver.

Item een tonneken met negelen een butgen.

Item een rolle loeds twee butgen.

Item een rolle leers twee butgen.

Item vier kalfsvellen een butgen.

Item

Item 100. yser twee butgen, en 1000. vyf butgen.
Item een mande staels twee butgen.
Item een mande koecken een olde vlaems.
Item een boet kolen 3. placken. Facit een stuiver Brabants.
Item een ryst leyen een butgen.
Item 100. linnen doecx een olt butgen.
Item een pack laeckens acht butgens.
Item een sack wollen een Wilhelmus t'myn of een stuyver Brabants.
Item een hoppen sack twee butgens.
Item een kuyp wedes twe butgens.
Item een mud rog een stuiver Brabants.
Item een bael meeden twee butgens.
Item een bael aluyns twee butgens.
Item een bael comyns twe butgens.
Item een bael mandelen twee butgens.
Item een bale pepers twee butgens.
Item een bale ryss twe butgens.
Item een vat talges twee butgens.
Item een mande angels een butgen.
Item een wagen glases een butgen.
Item een hondert wasses vyf butgen.
Item een sackdoeck een butgen.
Item drie karseye voor twe halve laecken.
Item een syde speck een butgen.
Item een korf schollen twe olde Vlaems.
Item een kop rosinen een plack, en een korf een plack.
Item een korf vygen een plack.
Item een vierdeel eekes, drie butgen.
Item een molensteen drie stuiver, en twe sarcke voor een molensteen.
Item wat vreemde luyden, die boter oft kesen brengen uyt Hollant oft Vrieslant, die geven van een vat boteren een butgen, en de waege heeft een butgen.
Item een schip appelen, dat vol geladen nederwaerts gaet een ton toe tol, en die tollenaer die mande vol.
Van desen seggen, dat sy over de hondert jaer in possessie syn geweest.

FUNDATIO IV.

Ordinis monaſtici in eccleſia STAURIENSI.

ANN. CIↃ. C. XXXII.

STauria urbs olim nobilis, ſedes Regum Friſiæ, & opibus præpotens, laſcivientis cujuſdam fœminæ faſtu & inſolentia poſtquam dejecta de vetere illa gloria, portu corrupto, & vicini maris uſu in arctum redacto, evaſit minima, quæ quondam maxima. Reges deſierunt. Succeſſerunt Præfecti à Friſiis dicti *Poteſtates*. Caput extulit Leovardia. Stauria contra ſuccubuit. Hollandis interdum parens, interdum Vltrajectinis, vectigalis utriſque. Sæpe abjecto etiam jugo libera & ſui juris, Wilhelmo Rege Romanorum, & Wilhelmo Hannonio, qui IV. ejus nominis, fuſis cæſiſque. Vindicabant in ea jus & Hollandi & Trajectenſes, dono Imperatorum modo his modo illis conceſſa. Vid. Hed. in Godefrid. Epiſc. Diu de ea diſceptatum donec tandem invenit modum, quo decidit controverſiam Fredericus Barbaroſſa, cujus ea de re charta eſt Ann. 1166. ibid. apud Hedam *hiſt. Ultraj. p.* 171. Verum temporis progreſſu cum virtus Hollandorum paſſim quævis poteret, Trajectinis, neglectis cæteris, remanſit vix quicquam aliud, quam eccleſiaſticum jus. Quamdiu autem Hollandorum, Stauriam miſſus ab iis Prætor, adactis Staurienſibus in verba Comitis juramento. Charta Wilhelmi Tertii Ann. CIↃ. CCC. XXII. *Grave Willem &c. An allen onſen goeden luden van Staveren gemeenlike Saluyt ende onſe goede jonſte. Wy ſenden tot u Andrieſe van Witte, die u deſen brief bringet, onſe Scoute te ſine in onſe poorte van Staveren voerſz, want wine onſe Scoute aldaer gemaect hebben bi alre der geenre wille die voir ons waren in die Haghe van onſer poorte van Staveren. Ende ontbieden u alle ende bidden, dat ghine ontfaet over onſen Scoute, ende met hem doet al dat ghi ſculdich ſyt te doene, ende alſo alſe onſe hantveſte hout, ende huyſten in alſulc enen herberghe, dair hi weſen wille. Ende waer ymant van Staveren, die hinder, coſt, iof ſcade hadde, omme dat hi onſen Scoute huyſde ende herberghede, dien coſt ende ſcade ſouden wi oprechten ende betalen, ende ſcadeloes houden. In orconde &c. Gegheven in die Haghe des Vridaghes na Meyedaghe*

int

int jaer ons Heeren CIↃ. CCC. *twie ende twintich.* Alia Ann. CIↃ. CCC. XXXVIII. *Allen den ghenen die desen brief sullen sien of hooren lesen maken wi cond* Everard Zoeveninghe, Herman Stoutinghe, Eve Gherids *sone*, *ende* Tielman Biscop, *machtich van der gemeenre Scepenen*, *Raet*, *ende der gemeenre Stat van Staveren*, *ende van hoerre alre weghen*, *die poerters sine binnen Staveren*, *ende hoere nacomelingen mit der Stadt opene brieve voersz*, *dat wi ontfaen hebben onsen lieven Heere*, *Heren Willam Grave van Henegouwen &c. in onsen rechten geboren Heere*, *ende hebben hem hulde ende syn recht gesworen in den name alle der geenre*, *die poerteren sien binnen Staveren*, *ende hore nacomelingen in allen manieren*; *alse die hantvesten houden*, *die wi van sinen Voervaders hebben*, *Graven van Hollant*, *Welken openen brieff daer wi mede machtich gemaect waren van der Stat weghen voersz onsen lieven Heere voernoemt t'ontfane ende te huldene wi hem overgelevert hebben. In orconde &c. Gegheven in den Haghe des Manendachs na Sinte Gregorius dach int jaer* XXXVIII.

Prout tamen Episcopi aut pigri aut strenui, revixit sæpe quæstio, & in bellum erupit. Cum indulgentiis propositis ad bellum Frisios concitaret Theodoricus Episcopus, captus Stauriæ à Wilhelmo, qui primus ejus nominis. Quæ profecto captivitas, & multorum malorum causa, & magno deinceps Wilhelmo constitit, ut historia est satis nota, ex Beka, & ex Heda. Et nec diu dein post sopita prorsus dissensio. Nam invenio adhuc anno 1384. pacem datam Stauriensibus ab Episcopo in annos quindecim:

Florens *bi der genaden Gods Bisscop t'Utrecht*, *Borgermeysters*, *Scepenen*, *ende gemeene Raedt der Stadt van Utrecht*, *doen kont ende kenlicken allen luden*, *dat wi Florens Bisscop t'Utrecht voersz voor ons ende voor onsen gemeynen Gestichte*, *ende wi Borgermeysters*, *Scepenen*, *ende gemeene Raedt der Stadt voersz voor ons ende voor onsen gemeenen Borgheren geghevon hebben*, *ende gheven mit desen tegenwoordigen brieve den Scepene*, *Raet*, *ende alle den poorteren van Staveren enen alinghen vrede*, *duyrende van dato deser letteren tot vyftien jaren toe naestcomende sonder enich argelist. In orconde deser dinghen so hebben wi Florens Bisscop t'Utrecht voersz onsen segel*, *ende wi Borgermeysters*, *Scepene*, *ende ghemene Raet voersz onser Stat segel aen desen brief gedaen. Gegheven int jaer ons Heeren* CIↃ. CCC. *ende vier en tachtich opten Meye avont.*

Neutri

Neutri interim tamen Stauriæ nec Comiti nec Episcopo potestas olim magna, nec nisi in precario consistens lucrum aut reditûs alicujus momenti. Contra in toto Comitatu Stauriensibus à portoriis & vectigali immunitas. Perinde ac si sui juris suis vivebant legibus, urbem regebant ipsi, etiam Comite inconsulto una cum Sculteto proponebant edicta, & administrabant justitiam. Nec probatu difficile id. Charta Anni CIↃ. CC. XC. *Universis Christi fidelibus præsentis paginæ tenorem percepturis. Nos Dei misericordia Abbas conventus S. Odulphi ordinis beati Benedicti Stauriæ, Scultetusque, ceterorumque universitas civium, G. Præpositus Henlesen, A. Decanus Stauriæ, & G. Decanus Bodelswaert cum judicibus & Consulibus cœtuum Fornacker, Veldenzee, Henlen, Harich salutem in salvandorum Salvatore. Universitati vestræ præsentium testimonio declaramus, quod pro bono pacis in unum Stauriæ convocati jura seu plebiscita ejusdem per bella civilia quasi exinanita restauravimus omni guerra seu defensione civium composita. Statuimus igitur, quod infra civitatis terminos non debeant pati vel sinere pro homicidio domorum incendia, vel fracturas, nec personarum captivitatem, pecorum, vel rerum mobilium rapinam, domorum vel navium invasiones violentas, sub pœna octoginta librarum Principi, Iudicibus, & totidem Communitati &c. Inhibuimus etiam, ut Staurienses nec frangant vel incendant domos aliquorum extra civitatem pro homicidio, neque extranei pro eodem, vel ob aliam caûsam domos civium Stauriæ, naves vel res mobiles ausu temerario invadere præsumant. Sanxivimus insuper, ne propter debita pecuniaria seu aliarum rerum aliquis audeat rapinam facere. Stauriensibus, vel personarum detentiones, vel rerum arrestationes, nisi pro debito legitime requisiti, & obtenta licentia &c. Ordinamus nihilominus, ne aliqorum pertinacia Stauriam euntes & exeuntes in negotiis & mercaturis audeat impedire. Super omnia autem volumus, ut jura seu libertates à gloriosissimis Imperatoribus, videlicet Domino Heinrico & ejus patre Imperatoribus Augustis civibus Stauriæ indultæ & conscriptæ, seu constitutiones ab eisdem civibus inveniendæ, ratæ maneant & inconvulsæ. Præscriptorum vero transgressores &c. Datum & actum Stauriæ anno gratiæ CIↃ. CC. nonagesimo pridie Kalendas Iulii.* De immunitate quod dixi charta est etiam notabilis Ann. 1342. *Willem Grave van Heynegouwen &c. ontbieden u allen onsen Rentemesters ende tolnaers van Hollant ende van Zeelant, dat ghi onse gemeene poorters van onser Stadt van Staveren tollen*

tollen vry met al heuren goede verbi allen onsen tollen varen laet, t' sy uyter zee oft anders, so verre als si anders geen goet en hebben in den scepe, dan hem selven toebehoert in allen manieren, dat heur bantvesten bouden, die si van onsen ouders of van ons dair of hebben, ende dit sal gedueren tot onsen wederseggen. In orconde &c. Gegheven te Haerlem op Sinte Andries avont Anno XLII. Sed & jus Hollandorum tandem prorsus evanuit, postquam & dissidiis & factionibus inter se mutuis Stauria neglecta in libertatem vindicavit se, fortunam rursum Frisiæ secuta, & unita ei, quæ & tandem universa, excusso Saxonum jugo, quibus dono eam dederat Maximilianus Imperator, laborum belli præmium & expensarum, quas fecerat Dux Saxoniæ Albertus, libertatem arripuit.

Ecclesias Stauria olim plures, sed ab aliquot jam seculis unicam tantum habuit, quam seculo XII. obtinebant Canonici, ob vitæ turpitudinem amoti ab Andrea Episcopo Trajectensi, qui loco eorum monachos de Oostbroec introduxit, ut scribit Thaborita Henricus de Goude *lib.* 7. *hist. cap.* 55. *Præsul paucis diebus*, ait, *ante mortem suam amovit* XII. *Canonicos Staurienses ecclesiæ propter eorum demerita adducens ibidem de Oestbroec conventuale collegium.* Et sic primus hujus Conventus fundator Andreas est, injuncto tantum Abbati modico quotannis censu, duarum scilicet librarum, ut habet charta fundationis, quæ servatur adhuc Ultrajecti in majori ecclesia, & descripta à me hæc est:

In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Notum facio ego Andreas *Dei gratia Trajectensis Episcopus omnibus fidelibus tam futuris quam præsentibus, quod cives Staurenses divina inspirati misericordia* (1) *ecclesiam Sancti Odulfi* (2) *diu sub laica manu detentam, & quædam bona ejusdem ecclesiæ, quæ à prædecessoribus nostris in beneficium laicis tradita fuerant, labore suo & bonis suis ab omni laica potestate absolverunt, & eandem ecclesiam à laicis expeditam & bona ipsius quæ laici habebant libera & penitus absoluta ad servitium Dei restituerunt. Nos vero bonam voluntatem illorum considerantes consilio & petitione Priorum ecclesiæ nostræ ad promovendum ibidem Dei servitium* (3) *omne jus nostrum cum circatu nostro, cum terra & censu. & quicquid habuimus de præfata ecclesia in decimis majoribus & minoribus. justitiis, pratis, pascuis, campis. cultis & incultis eidem Stauriensi ecclesiæ perpetualiter contra-*

tradidimus, & ad voluntatem & petitionem prædictorum civium (4) *Abbatem cum monachis in eadem ecclesia statuimus & consecramus, & bona omnia ad eandem ecclesiam pertinentia banno nostro eidem ecclesiæ consignavimus & confirmavimus. Statuimus autem Abbati illius Camerario nostro, qui in Fresiam iturus est, singulis annis duas libras Staurensis monetæ persolvere, unam libram in eundo, aliam in redeundo. Statuimus & hoc ut ecclesia illa libera sit, & ad Abbatem alium nullatenus habeat respectum, & mortuo Abbate in ecclesia illa fratres libere & canonica electione quemcunque voluerint eligant, & electum Episcopo examinandum & consecrandum repræsentent. Præterea statuimus & prædictæ ecclesiæ pro privilegio tradidimus, ut prædictus Abbas, secundum quod moris est quarundam ecclesiarum, contentus propriis personis, quas in claustro habet, nulli feodum vel de Camera vel rebus ecclesiæ tribuat, & liber de expeditionis exactione permaneat. Et ut supradicta omnia rata & inconvulsa permaneant hanc kartam inde conscribi & sigilli nostri impressione jussimus insigniri. Data autem Trajecti in die sancto Pentecostes, Anno Dominicæ incarnationis millesimo* C. XXXII. *indictione* X. *Episcopatus nostri anno* IV. *præsentibus testibus idoneis, clericis, liberis, ministerialibus. Clerici, Hardbertus majoris ecclesiæ Præpositus, Lutbertus ejusdem ecclesiæ Decanus, Hermannus Præpositus Sancti Bonifacii, Luzo Præpositus Sancti Petri, Wibrandus Abbas S. Pauli; Ludolfus Abbas S. Laurentii in Palude, Wichardus Decanus Sancti Bonifacii, Lutbertus Decanus Sancti Petri, Arnoldus Decanus Sanctæ Mariæ. Liberi Godefridus de Malsen & filius ejus Hermannus, Giselbertus de Kalnech, De Staveren, Aldgerus, Richpertus, Gerbrandus, Pajo, Wisbardus, Reinerus. Ministeriales, Arnoldus Castellanus, Alfero Scultetus, Albero filius Giselberti, Hugo de Vechten, Lutbertus Mareschalcus, Wicherus Dapifer. Istæ sunt Capellæ pertinentes ad ecclesiam Sancti Odulphi in Staveren, Laxnum, Wardelle, Kannewald, Hindelepum, Gersmere, Santfoerde, Leddesghe, Aldekerke, Hagekerke, Ipekeldekerke, Wicle, Ferlerelte, Osterse, Kunre, Ruthne, Sillehem, Marenesse, Urk, Linelwerth, Midlinge, Harth, Dennigrip, Scinghnum, Wedershof.*

Et hactenus quidem charta. Cui alia manu subscriptum: *Anno Dominicæ incarnationis millesimo, centesimo, trigesimo secundo nostra congregationis principium fuit. Primus Abbas Aaron, Secundus Amelricus, Tertius Iacobus, Quartus Robertus, Quintus Symon, Sextus Alardus, Septimus Abraham, Octavus Conradus, Nonus Rip-*

Rippertus, *Decimus Heinricus*, *Undecimus Conradus*, *Duodecimus Eveko*, XIII, *Leveko*, *Quartus decimus Othgerus*, *Quintus decimus Siardus*, *Sextus decimus Amylius.*

(1) *ecclesiam S. Odulfi.* De Odulfo Miræus in Annalib. Belgic. ad Ann. 830. E nobili hic Francorum genere, & vico Oorschot, qui Brabantiæ est, domicilium habuit Ultrajecti. Vid. Buchel. *ad Bek. in Alfric.* Missus à Frederico Episcopo Trajectensi ad prædicandum in † Frisiam miraculis ibi claruit, ut Heda in Frederic.

† Commissa ei, ut ait Magn. Chron. Belg. p. (mihi) 55. Staurienfi ecclesia.

(2) *diu sub laica manu detentam.* Sacrarum etiam ædium quoddam olim commercium, ut latius demonstravi *man. ad jus Canon. lib. 2. tit. 15.*

(3) *omne jus nostrum cum circatu nostro. Circatus* est annona, & quod Episcopo visitanti & circumeunti parochiam seu diœcesin debetur. *Circata* etiam alibi, ut in charta Guidonis Episcopi Trajectensis: *neque tamen ad synodum vadat, neque censum illum qui circata nuncupatur persolvat. Circare* est circumire. Anonymus apud Mabillon. *in Musæo Italic. Circabant exeuntes Christianos, ne forte aliquid auri argentique secum portarent.*

(4) *Abbatem cum monachis in eadem ecclesia statuimus.* Monialium nulla mentio hic. Unde & dubites, an verum, quod de ** utroque ibi sexu Io. à Leidis *lib. 17. cap. 11. Hic*, inquit, *reverendus prorsus Andreas paucis diebus ante mortem suam amovit duodecim presbyteros Stauriensis ecclesiæ propter eorum decrementa adducens ibidem de Oostbroec utriusque sexus conventuale collegium.* Ratio tamen dubitandi non est magni momenti. A potiori denominatio fit. Maxima pars monachi. Benedictini omnes, ut constat ex literis Innocentii Papæ III. quibus chartam hanc confirmavit, recepto in suam monasterio & S. Petri tutelam:

Innocentius *Episcopus servus servorum Dei dilectis filiis Abbati monasterii Sancti Odulphi de Stauria ejusque fratribus tam præsentibus quam futuris regularem vitam professuris in perpetuum. Religiosam vitam eligentibus Apostolicum convenit adesse præsidium, ne forte cujuslibet adversitatis incursus aut eos à proposito revocet, aut robur, quod absit sacræ religionis enervet. Ea propter dilecti filii in Domino vestris justis postulationibus annuimus, & monasterium de* Stauria *ordinis Sancti Benedicti Trajectensis diœcesis, quod ad Roma-*

Ooo 2

** Utriusque sexus etiam meminit Heda in Andrea: *At Andreas Episcopus amovens sacerdotes ab Staurienfi Ecclesiâ ob dissolutos mores traduxit illuc viros ac fœminas religiosos ex Oostbrook.*

*Romanam ecclesiam nullo pertinet mediante, in quo divino estis obsequio mancipati sub beati Petri & nostra protectione suscipimus, & præsentis scripti privilegio communimus. In primis siquidem statuentes, ut ordo monasticus, qui secundum Dni & beati Benedicti regulam in eodem monasterio institutus esse dinoscitur, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Præterea quascunque possessiones, quæcunque bona idem monasterium in præsentiarum juste & canonice possidet, aut in futurum concessione Pontificum, largitione Regum vel Principum, oblatione fidelium, vel aliis justis modis præstante Domino poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus & illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis, locum ipsum, in quo præfatum monasterium situm est, cum omnibus pertinentiis suis, beati Odulphi beatæ Mariæ in Staveren, de Laxnum, de ** Warleste, de ** Karnwald, de Mitlinge, de Harich, de Hindelopen, de Gersmere, de Sandforde, de Heslum, de Edeswald, de Aldakerke, de ** Ypekaldege, de Hagekercke, de Wicle, de** Farlanche, de Aethne, de Scherpensele, de** Futhne, de Fenebusen, de Oosterse, de Silebam, de** Marchnesse, de Nagela, de ** Emelwerd, de Urch, de** Drenningrip ecclesias, & capellam de Flhe cum omnibus possessionibus & pertinentiis suis de Karnewalde, de Scherpensele, de Urch, de Sadergo, de Fle, de Algodetorp, grangias & piscationes, quas in quibusdam ex locis ipsis habetis, cum terris, pratis, vineis, nemoribus, & pascuis, in bosco & plano, in aquis & molendinis, in viis & semitis & omnibus aliis libertatibus & immunitatibus suis. Sane novalium vestrorum, quæ propriis manibus aut sumptibus colitis, de quibus aliquis hactenus non percepit, sive de vestrorum animalium nutrimentis, nullus à vobis decimas exigere vel extorquere præsumat. Liceat quoque vobis clericos vel laicos liberos & absolutos è seculo fugientes ad conversionem recipere, ac eos absque aliqua contradictione retinere. Probibemus insuper, ut nulli fratrum vestrorum propter factam in monasterio vestro professionem fas sit sine Abbatis sui licentia, nisi artioris religionis obtentu, de eodem loco discedere, & absque communi literarum vestrarum cautione nullus audeat retinere. Cum autem generale interdictum terræ fuerit liceat vobis clausis januis, exclusis excommunicatis & interdictis, non pulsatis campanis, voce suppressa divina officia celebrare, dummodo causam non dederitis interdicto. Crisma vero*

** Supra *Wardelle*. ** Sic & infra *Karnewalde*; sed supra *Kannewald*. ** Supra *Ipekeldekerke*. ** Supra *Ferkerelte*. ** Supra *Futhne*. ** Supra *Marenesse* ** An id quod supra *Linelwerth*? ** Supra *Dennigrip*.

vero, oleum ſacrum, conſecrationes altarium ſeu baſilicarum, ordinationes clericorum, qui ad ordines fuerint promovendi à diœceſano ſuſcipiatis Epiſcopo, ſi gratiam & communionem ſacroſanctæ Romanæ ſedis habuerit, eaque vobis voluerit ſine pravitate aliqua exhibere. Alioquin liceat vobis quemcunque malueritis Catholicum adire Antiſtitem gratiam & communionem Sedis Apoſtolicæ habentem, qui noſtra fretus auctoritate vobis quod poſtulatur, impendat. Prohibemus inſuper, ut infra fines parochiæ veſtræ nullus ſine aſſenſu diœceſani Epiſcopi & noſtro Capellam ſeu Oratorium de novo conſtruere audeat ſalvis privilegiis Pontificum Romanorum. Adhæc novas & indebitas exactiones ab Archiepiſcopis, & Epiſcopis, Archidiaconis, ſeu Decanis aliiſque omnibus eccleſiaſticis ſecularibusve perſonis à vobis fieri prohibemus. Sepulturam quoque ipſius loci liberam eſſe decernimus, ut eorum devotioni & extremæ voluntati, qui ſe illic ſepeliri deliberaverint, niſi forte excommunicati vel interdicti ſunt, aut niſi publice uſurarii, nullus obſiſtat, ſalva tamen juſtitia illarum eccleſiarum, à quibus mortuorum corpora aſſumuntur. Decimas præterea & poſſeſſiones ad jus eccleſiarum veſtrarum ſpectantes, quæ à laicis detinentur redimendi & legitime liberandi de manibus eorum, & ad eccleſias, adquas pertinent revocandi libera ſit vobis de noſtra auctoritate facultas. Obeunte vero te nunc ejuſdem loci Abbate, vel tuorum quolibet ſucceſſorum, nullus ibi qualibet ſurreptionis aſtutia ſeu violentia præponatur, niſi quem fratres communi conſenſu vel fratrum major pars conſilii ſanioris ſecundum Deum & beati Benedicti regulam providerint eligendum. Paci quoque & tranquillitati veſtræ paterna in poſterum ſollicitudine providere volentes auctoritate Apoſtolica prohibemus, ut infra clauſuras locorum ſeu eccleſiarum veſtrarum nullus rapinam ſeu furtum facere, ignem apponere, ſanguinem fundere, hominem temere capere, vel interficere, ſeu violentiam audeat exercere. Præterea omnes libertates & immunitates à prædeceſſoribus noſtris Romanis Pontificibus monaſterio veſtro conceſſas, nec non libertates & exemptiones ſecularium exactionum à Regibus & Principibus vel aliis fidelibus favorabiliter vobis indultas auctoritate Apoſtolica confirmamus, & præſentis ſripti privilegio communimus. Decernimus ergo, ut nulli omnino hominum liceat præfatum monaſterium temere perturbare, aut ejus poſſeſſiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, ſeu quibuſlibet vexationibus fatigare, ſed omnia integra conſerventur eorum, pro quorum gubernatione ac ſuſtentatione conceſſa ſunt uſibus omnimodo profutura, Salva ſedis Apoſtolicæ

auctoritate & in prædictis ecclesiis & capellis diœcesanorum Episcoporum canonica justitia. Siqua igitur in futurum ecclesiastica secularisve persona banc nostræ constitutionis paginam sciens contra eam temere venire attemptaverit secundo tertiove commonita, nisi reatum suum congrua satisfactione correxerit, potestatis honorisque sui careat dignitate, reamque se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, atque à sacratissima divini corporis communione aliena fiat, atque in extremo examine districtæ subjaceat ultioni. Cunctis autem eidem loco sua jura servantibus sit pax Dni nostri Iesu Christi quatenus & hic fructum bonæ actionis percipiant, & apud districtum judicem æternæ pacis inveniant, Amen.

Lapsu temporis, cum monasterium vi fluctuum & tempestatis quassatum vehementius, necessariis impensis ad restituendum esset impar, fidelium, missis literis per diœcesin universam, imploratum subsidium. Nec in dandis indulgentiis, quo plus esset subsidii, Antistes parcus aut nimis tenax. Charta est Ann. 1371. ex qua patet præterea & quod cœnobium id ad littus, & quod duæ ei turres, ut S. Pauli Ultrajecti. Charta ita se habet:

Arnoldus *Dei gratia Episcopus Trajectensis universis Christi fidelibus, cujuscunque prælationis, dignitatis, status aut conditionis existant, per nostram diœcesin constitutis, ad quos præsens litera pervenerit Salutem in Domino sempiternam. Quoniam ut ait Apostolus omnes stabimus ante tribunal Christi, recepturi prout in corpore gessimus, seu bonum fuerit seu malum, oportet nos ergo diem messionis operibus misericordiæ prævenire, ac æternorum intuitu seminare in terris, quod reddente Domino cum multiplicato fructu valeamus recolligere in cœlis. Cum igitur, prout veraciter didicimus, duæ turres & magna pars monasterii beati* Odulphi *in* Stauria *ordinis S. Benedicti nostræ diœcesis, quod inter omnes ecclesias & monasteria Frisonum ab antiquo celebre & primitivum existit, cum aliquibus adjacentium domorum structuris ex assiduis marinis procellarum impulsibus occiderunt, reliquo nihilominus ædificio ruinam comminante, ac etiam ipsum monasterium in redditibus & proventibus per inundationes, frugum caristiam, & pecorum pestilentiam, & alia multa incommoda adeo depauperatum existat, quod ad conservationem monasterii ejusdem & sustentationem monachorum inibi Deo famulantium nullatenus prope suppetant facultates, nisi eidem monasterio & monachis Christi fidelium eleemosynis succurratur, universitatem vestram rogamus*

mus, monemus, & in Domino exhortamur, ac vobis in virtute sanctæ obedientiæ præcipimus, & in remissionem peccaminum vestrorum salubriter injungimus, quatenus divinæ pietatis intuitu Nuncios ipsius monasterii, cum ad vos cum literis nostris præsentibus venerint fidelium elemosinas petituri, & verbum Dei, cum oportunum fuerit, prædicaturi, in ecclesiis vestris benigne & sine conditione aliqua recipiatis, & recipi faciatis, nullam cum ipsis participationem de sibi collatis elemosynis facientes, & negotium eorum, si ab eis fueritis requisiti, ac indulgentias eisdem concessas, prout vobis constat, plebibus vestris vobis à Deo commissis salubriter exponentes, ac piis monitis & salutaribus inducentes eosdem, ut de bonis à Deo sibi collatis monasterio prædicto, & personis ejusdem elemosinas pias & grata subsidia conferant caritatis, taliter in promotione hujus negotii vos habentes, ut per hujusmodi & alia bona, quæ Domino feceritis inspirante, ad æternæ possitis felicitatis gaudia pervenire. Nos autem de omnipotentis Dei misericordia & beatæ Mariæ super virginis, omniumque Sanctorum, ac beati Martini patroni nostri dignissimi meritis & auctoritate confisi omnibus benefactoribus sæpe dicti monasterii seu promotoribus præmissi negotii, vero pœnitentibus & confessis XL. *dies de injunctis sibi pœnitentiis relaxamus, Statuentes nichilominus, ut Abbas memorati monasterii vel ejus vices in hac parte gerens, homicidas, & infantium oppressores, aut eos, quorum negligentia aut desidia infantes in igne vel aqua amissi seu perempti sunt, si vere pœnitentes exstiterunt, absolvendi ad onera karenarum & annuorum seu aliorum jejuniorum tam ex pœnitentia quam ex voto astrictos, pro quantitate subsidii prænominato monasterio impensi vel impendendi ab eisdem, aliquas karenas, & annua, seu alia jejunia relaxandi, ac vota peregrinationum omnium, præterquam ad terram sanctam, & beatorum Petri & Pauli atque Iacobi, votis duntaxat exceptis, rationabiliter commutandi, votorumque redemptiones ad usus præfati monasterii accipiendi nostra auctoritate plenam habeant facultatem. Datum Trajecti anno Domini* CIↃ. CCC. LXX. *in crastino Martini mensis Novembris.*

Sed non diu dein post successit rursum calamitas, cujus meminit Thaborita *lib.* 7. *hist. cap.* 23. *Anno Domini* 1390. *combustum est monasterium Sancti Odulphi in Stauria cum multis domibus ab Hollandis, qui etiam Stauriam depopulati sunt.* Tandem versa rerum vice postquam purior religio explosit Pontificiam, pulsis monachis eorum bona ut alibi, sic in Frisia, notata passim

passim, distracta, vel in alios pios usus & necessarios conversa, facto jam initio Ann. 1580. Winsem. *lib.* 18. *hist.* Ad fundandam Academiam, ad dissolvendum æs alienum, quod grande tum contractum; non modicum contulere hæc. Nam & numerus cœnobiorum per Frisiam olim ingens, & pleraque olim à fundatoribus dotata magnifice. Eorum habeo catalogum ex vetere manuscripto: non abs re erit, si eum addam hic, ut hinc lector intelligat, quæ inertiæ olim præmia, etiam in Frisia.

Nomina monasteriorum Frisiæ Orientalis à fluvio Amaso usque ad Lavicam sive ad Gerkensbrugh.

Minterna *monasterium monachorum ordinis Cistercienfis.*
Reider *monasterium monialium ordinis Prædicatorum.*
Grisevrouwen *moniales ordinis Cistercienfis.*
Schilwolda *moniales ordinis Præmonstratensis.*
Olde-clooster *prope Dammonam ordis Benedictini.*
Nye clooster *ordinis Præmonstratensium.*
Oesterwirum *ordinis Sancti Iohannis.*
Scharmer *ordinis Cruciferorum.*
Wittewirum *ordinis Præmonstratensium.*
In Dammona *ordinis fratrum Heremitarum.*
Theesingen, *moniales ordinis Benedictini.*
Monasterium Sanctæ Annæ *ordinis Cistercienfis.*
Hueren, *sorores Sancti Benedicti.*
Essen, *moniales ordinis Cistercienfis.*
Groningen, *monasterium Prædicatorum.*
Groningen, *monasterium minorum.*
Groningen, *domus sororum de tertio ordine S. Francisci.*
Ibidem domus sororum de ordine Wilkensi.
Rottum *monachi ordinis Sancti Benedicti.*
Warphum *monasterium ordinis Sancti Iohannis.*
Witwert *monasterium ordinis S. Iohannis.*
Bethlehem *monasterium sororum prope Rottum.*
Olde clooster *in die Marn, moniales ordinis Præmonstratensis.*

In

In Winſum *monaſterium ordinis Prædicatorum.*
Selwert *monaſterium monialium ordinis Benedictini.*
Ten horn, *ſorores de tertia regula S. Franciſci.*
Aedwert *monachi de ordine Ciſtercienſi.*
Huysmar, *moniales ordinis Præmonſtratenſis.*
Trymont, *moniales ordinis Præmonſtratenſis.*

Sequuntur nomina monaſteriorum Friſiæ occidentalis.

Gherkens clooſter, *monachi ordinis Ciſtercienſis.*
Segerswold, *converſæ ordinis S. Auguſtini.*
Vrouwen clooſter, *moniales ordinis Ciſtercienſis.*
Feenclooſter, *moniales ordinis Præmonſtratenſis.*
Houwen clooſter, *moniales ejuſdem ordinis.*
Smalree, *moniales Sancti Benedicti.*
Thabor *prope Sneec*, *Canonici regulares.*
Bergum, *Canonici regulares.*
Lunekerck, *Canonici regulares.*
Anygum, *Canonici regulares.*
Haske *ordinis Canonicorum regularium.*
In Doccum *monachi ordinis Præmonſtratenſium.*
Weert *in* Dongerdeel, *moniales ordinis Præmonſtratenſis.*
Syon *in* Dongerdeel, *moniales ordinis Ciſtercienſis.*
Clarecamp, *monachi ordinis Ciſtercienſis.*
Voſwert, *moniales ordinis S. Benedicti.*
Gennaert, *moniales ordinis Ciſtercienſis.*
Bethlehem *propo Lewardiam*, *moniales ordinis Præmonſtratenſis.*
Mariengaert, *monachi ordinis Præmonſtratenſis.*
In Lewerdia *Prædicatores.*
Ibidem *etiam* Minores *de obſervantia.*
Ibidem *ſorores de tertia regula S. Franciſci.*

Ayltum, *forores de tertia regula S. Francifci.*

Toe Rauwert *forores de tertia regula S. Francifci.*

Lidlum *monafterium monachorum ordinis Præmonftratenfis.*

Monkebajum, *moniales ordinis ejufdem.*

Thyamarum, *converfæ ordinis S. Auguftini.*

In Franeker *monafterium ordinis Cruciferorum.*

Florecamp, *monachi ordinis Ciftercienfis.*

Nyeclooster *prope Sneeck, moniales ordinis Ciftercienfis.*

Snekis *monafterium ordinis Cruciferorum.*

Hofpitale prope Snekis *ordinis Sancti Iohannis.*

Steenkerc *forores ordinis S. Georgii.*

Nes *monafterium virorum ordinis S. Georgii.*

Gronedyck, *forores de tertia regula S. Francifci.*

In der Ilft *monafterium ordinis Carmelitarum.*

Wolmeynde, *monachi ejufdem ordinis.*

Nazareth *forores Heremitarum ordinis S. Auguftini prope Ilft.*

Hemelum *monafterium monachorum ordinis S. Benedicti.*

In Bolfwerdia *monafterium Minorum.*

Ibidem *monafterium monachorum ordinis Præmonftratenfis opt Bildt.*

Ibidem *monafterium converfarum ordinis S. Auguftini.*

Oegha clooster *prope Bolfwerdiam fororum de tertia regula S. Francifci.*

Domus *fororum in* Workum *de eadem tertia regula S. Francifci.*

In Stauria *domus converfarum ordinis S. Auguftini.*

Item monafterium Trymont *computatur ab aliquibus.*

Monafteria Frifiæ Occidentalis XLVI. *Item in fumma fummarum monafteria funt* LXXVIII. *Anno Domini* 1529.

FUN-

FUNDATIO V.

Monasterii MARIENWEERT *seu insulæ* S. MARIÆ *in Gelria, inter Rhenum & Vahalim.*

SECULO XII.

ANnum fundationis vetus carmen ostendit:

** *Anno milleno centeno bis quoque deno*
Insula fundatur, si bis quater adjiciatur.

** Vide infra Zueder. de Culenburch initio. ad Ann. 1122.

Vi hostili exusti indicatur adhuc locus inter Culenburgum, Buram, & Tilam: Fundator olim Hermannus Comes de Cuyck, rogante id Andrea Episcopo Trajectensi, ad cædem scilicet expiandam Florentii I. Comitis à patre ejusdem Hermanni in Hamert olim cæsi, ut tradit Pontanus *hist. Gelr. lib. 6.* qui id perperam tamen refert ad Ann. 1123. Vid. Jo. à Leydis *lib.* II. *hist. cap. ult.* & Bekam in *Andrea Episcop.* Ne inultum abiret scelus filio diu jam infestus, clam insidiis ei factis, Theodericus Comes VI. Andreas, qui agnatus, ne in nervum res erumperet, & majoris hinc tumultus nasceretur occasio, medium se interposuit, & postquam multa tentasset partes tandem hac ratione in concordiam redegit. Cœnobium jussit extrui, & pro anima interfecti competenter dotari. Ut placuit & extruxit & dotavit Hermannus, monachis introductis ex Laudunensi cœnobio, fusuris pro cæsi anima quotidie ad Deum preces. Io. à Leydis *lib.* II. *hist. cap. ult. & lib.* 17. *cap.* 3. Beka *in Andrea Episc.* Pontan. *hist. Gelr. lib. 6.* Is autem cum cæsus demum seculi XII. secundo anno aut tertio supra trigesimum, ut Wilhelm. Procurat. ad Ann. 1132. an jam dicti versiculi tam exacte, ut oportuit, designent annum non constat. Meminit loci Hospinianus *de orig. Monachat. lib. 5. cap.* 27. Verum duplex ejus error. Primus est, quod illud *Weert* exponat viridarium, cum *weert* sit insula, & nihil aliud. Secundus, quod Florentium Gelriæ vocet Ducem, cum Gelriæ tamen nullus eo nomine olim Dux, & ne Dux quidem tum temporis, Comes tantum, ut notum. Celebre

lebre admodum id cœnobium, & quod Comiti commendatur, & enixe admodum commendatur ab Huberto de Bosinchem Ann. 1300. Primus ejusdem Abbas cognatus fuit Regis Angliæ, cui nomen Robertus, ut Jo. à Leidis *d. cap.* 3. Ob cujus reverentiam idem Rex, inquit, *transmisit quatuor spiritualia dona, videlicet calicem aureum, ornamentum missæ valde pretiosum, pavimentum ecclesiæ valde nobile, & quendam lapidem pretiosum sapphirum.* Non abs re erit, puto, si addam libellum supplicem, qua id Comiti commendatum:

Magnifico Principi & illustri viro Dno R. Comiti Gelriæ Hubertus *dictus* Schencke *de* Culenborch, *reverentiam in omnibus & paratum obsequium sicut debet. Cum in rebus dubiis semper sit via tutior eligenda fidelibus, nec in Regnum Dei intrare valeat aliquem quomodolibet inquinatum. Inde est quod ego compos rationis & mente sanus, singula ab exordio vitæ meæ diligenter pertractans, ac priorum tempora plane discutiens ac examinans saluti animæ meæ volui studiose & salubriter providere. Vestræ igitur Excellentiæ innotescat, quod licet mei progenitores paludem seu terram illam, quæ sita est juxta* Lanxsmere *& insulam S. Mariæ habuerunt hactenus & tenuerunt à tempore, à quo non existat memoria, & eodem titulo post eorum decessum propinquitatis jure sic deinceps ad me fuerit devoluta, tamen quia de hoc nec literis nec instrumentis, nec etiam assertionibus fide dignis nunquam sic potui expedire ad liquidum, quin ipsi vel ego successor eorum clarum jus in hujusmodi habeamus, vel habere possimus, ita quod super hoc secure mori audeam aliquatenus, vel præsumam, prædictam terram, seu paludem in manus vestras resigno libere, simpliciter, & perfecte, aliorum dominationi & Excellentiæ vestræ supplicans humiliter quantum possum, quatenus habito pio respectu ad obsequium & ministerium prædecessorum meorum progenitoribus vestris impensum, laboris etiam mei & incommodi, ac damni, quæ in vestro servitio aliquando sustinui, memoris effecti, insuper & expensas, quæ factæ sunt hactenus circa terram præfatam, faciendo, & aquarum meatus adducendo, nichilominus intuentes, quo successores hæredesque mei ad obsequendum semper fortiores facti, & illa fidelitas inter vestros & nostros prædecessores ab antiquis temporibus observata magis ac magis ex mutuis beneficiis augeatur. Præterea cum Abbas & fratres monasterii insulæ Sanctæ Mariæ quoque ipsi proposuerunt conquerendo, quod de decima* XX. *mansorum in* Panegya *& in* Rietvelt, *& de tribus mansis terræ*

terræ sitis in Panegya, *sicut probant eorum instrumenta super concessione & collatione prædictorum bonorum monasterio & fratribus ipsius confecta, jam a multis temporibus gravis sit eis injuria irrogata, rogo humiliter & desidero quantum possum pro misericordia Ihesu Christi, quatenus ob reverentiam gloriosæ virginis Mariæ matris ejus, quæ omnium nostrum apud Deum Advocata dicitur & patrona, & nichilominus illius loci specialis, & unde nomen accepit, insula beatæ Mariæ ex ejusdem virginis patrocinio appellata, Abbati & fratribus dicti loci, Deum habendo præ oculis faciatis plenarie de bonis præhabitis exhiberi, quicquid ordo rationis ac justitiæ exposcit, reddituri de hoc coram summo judice in die districti judicii rationem. Ut autem præmissa omnia absque contradictione qualibet heredum meorum firma permaneant & inconvulsa sigillum meum præsentibus est appensum. Datum ann. Dni* M. CCC. XV. *Calend. April.*

Vasallus Comitis hic Hubertus. Vasallus etiam ejus filius, qui & se hominem ejus ligium, & jure Zutphaniensi ab eo castrum Culenburch in feudum ait se obtinere in charta Ann. 1313. In qua & meminit monasterii & donationis ei factæ: *exceptis*, inquit, *tribus mansis agrorum sitis in Panegya, & decimis viginti mansorum sitorum in Panegya & Rietvelt, quos videlicet mansos cum decimis prædictis ecclesiæ & Conventui de Insula beatæ Mariæ idem Dominus noster Comes Gelriæ assignavit perpetuo possidendos.*

FUNDATIO VI.

Monasterii LEUWENHORST *prope Leydam.*

ANN. CIↃ. CC. LXII.

LEuwenhorst monasterium fœminarum nobilium ordinis Cisterciensis, ad flumen situm, seu aquæductum, quo Leyda itur Harlemum. Rhenoburgo miliari, ad mille quingentos passus distans Nortvico. Fundatum Ann. 1262. Fuerunt, qui fundarunt duo fratres, viri nobiles, Arnoldus & Walwinus de Alckemade. Quorum pater vir illustris Walwinus, miles seu eques, & Persona ecclesiæ Harlemensis. Cui deinceps Arnoldus in Personatu successit. Dos jam constituta testamento, quod

factum Ann. 1261. sequenti demum anno cœnobii jactis fundamentis in dotem data bona omnia, quæ habebant fratres in Langevelt, in Dominio & territorio Hugonis de Noortich militis, & in Dominio & territorio Alberti van Velsen militis. Dictum primitus, cum extructum, monasterium ter Lee, quod in agro situm ejusdem nominis. Earum, quæ præfuerunt ei, Aleydis fuit prima. Ponam ordine quotquot reperi:

Aleydis	*Ann.* 1264.
Sophia	*Ann.* 1287.
Elisabeth	*Ann.* 1295.
Clara	*Ann.* 1314.
Christina van Teylingen	*Ann.* 1330.
Aleysa van Duvenvoerde	*Ann.* 1343.
Heylwich van Velsen	*Ann.* 1349.
Lysbeth van Oestgeest	*Ann.* 1358.
Badeloge van Adrichem	*Ann.* 1366.
Margriete van Wateringe	*Ann.* 1395.
Badeloge van der Does	*Ann.* 1403.
Heylwich van Oosterwyck	*Ann.* 1413.
Mechtelt van der Does	*Ann.* 1430.
Wilhelmina van der Aa	*Ann.* 1443.
Elisabeth van Ryswyck	*Ann.* 1460.
Agnese van Bouckhorst	*Ann.* 1477.
Eustachia van Brakel	*Ann.* 1483.

Sic in schedis quas habui. Joannes autem à Leidis Arnoldum illum fundatorem non vocat *de Alckemade*, sed Arnoldum *de Sassenhem lib.* 24. *hist. cap.* 3. Primam etiam Abbatissam *Aleydim* non vocat, sed vocat *Elisabetham*, eamque & fundatricem fato ait functas Ann. 1200. 3. Calend. Junii. Sed ejus textus corruptus est. Refert fundationem ad Ann. 1278. & primam statuit Abbatissam tot annos ante defunctam jam. *Prima*, inquit, *Abbatissa Elizabeth, sanctimonialis nobilis & fundatrix, obiit postmodum in anno Domini* 1200. 3. *Calend. Junii.* Sine aliis hic adminiculis, quam iis, quæ petenda ex correctione nume-

numerorum, qui evadas, vix scio. Rescribendum procul dubio 1306. pro 1200. prout apud Thaboritam *Chronic. lib.* 8. *cap. ult. in fin.* ubi historiam fundationis etiam habes hujusmodi: *Anno*, inquit. *Domini* 1262. *in festo S. Agnetis virginis & martyris venerunt in Hollandiam ad locum, qui nunc Lewenborst dicitur,* XII. *moniales ordinis Cistercienfium, quas adduxit ibidem Dominus Arnoldus de Saffenhem Harlemensis de valle Sanctæ Mariæ prope Trajectum. Qui post* 10. *annos obiit. Et tertio anno post ejus obitum incorporatus est locus præfatus Capitulo Cisterciensium, & commissus est Abbati Campensi perpetuo ad visitandum. Hujus monasterii prima Abbatissa fuit Elisabeth, sanctimonialis nobilis fundatrix illius loci. quæ postea obiit anno Domini* 1306. 3. *Kal. Julii.* Fundatrix, sed non sola. Fuerunt & alii. Arnoldus autem van Saffenhem Harlemensis parochus seu Curio etiam Junio condendi auctor seu fundator est *Batav. cap.* 20. opibus in hoc & in alterum, quod Harlemi est, monialium effusis largiter. Sed Junius refert fundationem ad Ann. 1269. Cur autem tam varie? An quia varii qui fundarunt, & forsan tum perfecta & consummata fundatio? Cæterum ultima Abbatissa fuit Femma van der Does. Junius *d. loc.* eam vocat Joannam. Latine egregie hæc perita obiit Ann. 1575.

FUNDATIO VII.

Monasterii vallis S. Petri in STROBERG *prope Dordracum.*

IN *nomine sanctæ & individuæ Trinitatis* (1) *ego* Theodoricus *Comes Hollandiæ & ego* Aleydis *Comitissa uxor ejus tam præsentibus quam futuris in perpetuum. Auctoritate sacri eloquii commonemur, ut bonum facientes non deficiamus tempore enim suo metentis vitam æternam. Hujus rei gratia nos inducti & compuncti decrevimus in fundo proprietatis nostræ fundare Abbatiam Cisterciensis ordinis sustentandam de facultatibus nostris. Verum quia necdum votis nostris se obtulit locus idoneus vel faciendi possibilitas, ut saltem aliquod initium nostrum sortiretur desiderium* (2) *grangiam præfato Ordini articulandam fieri statuimus, si forte Deo auctore quoquo modo in Abbatiam coalescere posset. Cui grangiæ construendæ de bonis nostris assignavimus terram uni aratro sufficientem, quæ* Tempelvelt *nominatur. Item decimam inter eandem terram*

terram & Durdrecht occurrentem. Item quinque libras denariorum (3) *in novo* dicho *annuatim solvendas. Item ecclesiam in* Durdrecht *cum primum vacabit. Item piscariam in* Overflydrecht *jacentem. Et ego* Theodoricus *Comes legavi centum marcas post obitum meum infra annum solvendas pro bonis & . . . . comparandis. Hæc universa libere contradidimus monasterio vallis Sancti Petri in Stroberg sito. Hujus rei testes sunt Comes Otto de Benthem & C. filius ejus, Hugo de Voerne, Rutgerus de Merheym, Walterus Spierinck, Baldewinus frater noster, * Marchguia soror nostra, & quam plures alii. Actum est* (4) *anno Dominicæ incarnationis* M. CC. *tertio.*

* *Leg. Margareta*, Vid. Chron. Goudan. in Florent. III.

(1) *ego Theodericus Hollandiæ.* Est hic VII. ejus nominis, cui uxor Aleydis, seu Adelheydis, ut Beka, Theodorici filia Comitis de Clivis.

(2) *grangiam præfato Ordini articulandam &c.* Vox hæc non est nauci hic. Leg. *attitulandum.* Grangia est prædium, villa rustica, condendæ segeti, annonæque, hic hominibus destinata. ** Vid. *to.* 3. *Analect. p.* 195.

** Tom. 2. p. 134 Nostræ Edit.

(3) *in novo dicho.* Molibus, aggere. *Dichus* vox barbara est. *Dicare* & *Diccare* est apud Ægidium de Roya ad Ann. 1322.

(4) *anno Dominicæ incarnationis* CIↃ. CC. *tertio.* Annus hic, quo Theodoricus in fata concessit. Vid. Bekam aliosque.

Cæterum chartam hanc confirmavit, & quæcunque hac concessa, ut & ipsum cœnobium, Honorius Papa III. cujus hoc est diploma:

Honorius *Episcopus servus servorum Dei dilectis filiis Abbati & conventui monasterii de valle Sancti Petri in* Stromberg *Cystercienfis ordinis salutem & Apostolicam benedictionem. Cum à nobis petitur quod justum est & honestum, tam vigor æquitatis, quam ordo exigit rationis, ut id per sollicitudinem officii nostri ad debitum perducatur effectum. Ea propter dilecti filii vestris justis postulationibus grato concurrentes assensu personas vestras & locum in quo divino estis obsequio mancipati cum omnibus bonis vestris, quæ in præsentiarum rationabiliter possidetis, aut in futurum præstante domino justis modis poteritis adipisci sub beati Pauli & nostra protectione suscipimus specialiter, ut & jus patronatus ecclesiæ in Durdrecht & piscariam in Overslydrecht, nec non possessiones, redditus, & alia quæ vobis nobilis vir Comes Hollandiæ & A. uxor ejus pia liberalitate donarunt, sicut ea omnia juste & pacifice obtinetis,*

tis, & in eorum authentico plenius continetur vobis & per vos.... monasterio vestro auctoritate Apostolica confirmamus, & præsentis scripti patrocinio communivimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ protectionis & confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Siquis autem hoc attemptare præsumpserit indignationem omnipotentis Dei & beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Laterani Novis Decembr. Pontificatus nostri anno secundo.

FUNDATIO VIII.

Monasterii NIUWENCLOOSTER, *quod Harlemi via, qua ad Sylvam itur suburbanam Ann.* CIↃ. CCC. XI.

IK Willem *van* Egmondt *make condt, kenlyck ende oirconde allen luyden, die desen brief sellen sien ofte horen lesen, dat ick gegeven hebbe ende quytscelde eewelyck te staen tot dien Capelle, ende tot die vergaderinge, die ick gemaeckt ende gesticht hebbe van mynen eygelycken goede tot diere behoeff diere inne woonen, ende hoire familie, die daer woonachtich zyn, ofte hier na euwelike woonen sellen, dat leyt ende staet op die uyterste grafte van* Haerlem *by den Houte, dat geheten is* Niewen-clooster, *omme zalicheyt mynre Ouderen zielen, myns wyfs ziele, myns selfs siele, ende anders mynre nacomelingen, aldusdanighe renten ende goet leggende in so wat banne het is tusschen* Maes *ende* Zipe. *In den eersten de Hofstede, die dese Heeren beseten hebben; mit alle datter opstaet hoe soo het geheten is. Voort drie pont gelts leggende in* Haerlemmer *weyde ende* Grimmencamp, *ende aen den lande dat gecoft wert tegens* Gerrit *den Man. Voort negen morgen lants in den* Liere, *die* Hughen *waren uter* Liere, *ende beyde by ende* Dirck *van* Wassenaer *den eygendomme of gegeven hebben, ende quytgescouden, als ter Heeren behoeff voorseyt, die jaerlix renten* IX. *pont. Voort in* Coudenhove *by Delft* XI. *pont gelts jaerlics, ende achtien scellingen gelts jaerlics, die ick hebbe gemeen liggende in* Coudenhove *voerseyt, mit myne broederen, ende mit s'Borchgraven kynder van* Leyden. *Voort in* Crajenborch *acht ende veertich scellingen gelts jaerlicx, ende* III. *pont ende* XIV. *scellingen gelts jaerlicx in* Heynenoort *by* Leyden. *Ende want myn sinne ende begeerte altoos van beginsel was, ende noch is op deselve stede mit dusdaniger renten voersegt luden te hebben van Ordenen, ofte van collegie, die ick hope by mynen lyve daer te brengen, des myn Godt gunnen moet, Ware oock dat myns* ge-

gebraecke, eer dese dingen aldus toegebracht waren van der collegie alst voorsegt is, so souden die Heeren die 't besetten badden, binnen mynen jaergetyde sonder alle verdrach een collegie aldaer maecken, vastelick ende euwelick daer te staene te Gods dienste, daghelyx in mynre memorie euwelycke, ende myns wyfs, ende der sielen alst voersz staet. Waer datse dit niet en daden binnen deser tyt voerseyt, so souden myne erfgenamen dese voerseyde Heeren dair uyt doen, alse sy verwilcoert hebben, ende binnen dier selver maent andere goede luyden dair in doen in deser renten, in deser goeden, myne Godsdienst mede te doene, alst voerseyt is. Op dat dese dingen in desen brief geschreven vaste ende stade blyven, ende onverbreeckelick van allen mannen, ende euwelyk ongelet, heb ick t'selve besegelt mit mynen segele uythangende. (1) *Haren* Gerrits *segel Provisoers s'Bisschops ende Deken, Haren* Nicolaes *van den* Sande *Priesters,* Jans *van den Sande, ende* Johan Dullaerts *Schepenen in* Haerlem, *die over dese voorwaerden, gifte, ende wilkoer geweest zyn, gesien ende geboort hebben, in 't jaer ons Heeren* CIↃ. CCC. *ende elve, des Vrydachs na Meydach.*

FUNDATIO IX.

Campi Regalis seu claustri CONINXVELT, *quod est Delphis.*

Claustrum Coninxvelt, quod est Delphis, fundavit Richardis Wilhelmi Regis amita Ann. 1255. Quam sororem ejus facit perperam Magn. Chron. Belgic. *p.* 241. *Eodem anno Domicella*

(1) ***Haren Gerrits segel Provisoers s' Bisschops ende Deken. Haren***, id est, ***Heeren.*** Singulari prærogativa viri nobiles & illustres ***Haren*** dicti non ***Heeren***, ut infinitis exemplis non difficile est probatu. Vid. ***lib.*** 1. ***de Nobil. cap.*** 4. Quod ad Provisores, iidem in provinciis Provisores, Decani. ***Provisor*** à providendo. Sacra curat, & providet, ne quid capiant detrimenti. Idem etiam ***Decanus***, quod plerumque id ei nomen, qui aliis præest. Proprie si loquamur, qui præest decem, Decanus. Verum aucta est vis verbi. Additur ***s'Bisschops***, quod ab Episcopo constitutus. Alii qui à Collegiis, à Præpositis missi. In certum scilicet terræ tractum juris ecclesiastici dicundi causa, & exigendi pensiones, censum, decimas, in usum partim Episcopi, partim Præpositi, ut dixi ***lib.*** 2. ***de Nobilit. cap.*** 22.

micella Richardis ob remedium animæ fratris sui prædicti Regis monasterium puellarum ordinis Præmonstratensis in allodio patrimonii sui, quod campus Regalis dicitur, ædificare cœpit, quod etiam ad felicis recordationis suæ memoriam devotissime consummavit. Imo anno 1266. quo & obiit Richarda. Henricus Thaborita *lib.* 8. *Chron. in fin. Anno Domini* 1266. *matertera Wilhelmi Regis Richarda Domicella de Delf ad remedium animæ Regis ædificavit monasterium sanctimonialium ordinis Præmonstratensis in allodio sui patrimonii, quod campus Regalis dicitur. Quæ obiit postea anno eodem, & sepulta est in Middelburch.* Agnoscit amitam Wilhelmus Rex ipse in charta Ann. 1248. *Wilhelmus Dei gratia Romanorum Rex semper Augustus universis sacri Imperii fidelibus gratiam suam & omne bonum. Ad notitiam singulorum volumus pervenire, quod nos qui justis petitionibus facilem consuevimus præbere assensum Richardi Domicellæ de Hollandia, dilectæ amitæ nostræ, quam sincero ut justum est, diligimus affectu &c.* Sanctimonialem & Wilhelmi I. filiam ait Chronic. Goudan. in vita Wilhelm. I. Quod materteram vocent Thaborita & Ioannes à Leydis *lib.* 23. *hist. cap.* 31. non est, quod quem turbet. Nam hi voces confundunt. Amita & matertera ipsis unum idemque est. Devota fuerit necesse est, ut quæ campum Regalem fundavit non tantum, sed & claustri Losdunensis dotem non parum auxit, ut testis est charta ejus Ann. 1250. quam exhibui jam supra. Ædes jam ante seculum, sub belli initium cum Hispanis, ne receptum præberet hosti, prorsus solo æquata est. Hadr. Jun. *Batav. cap.* 20.

FUNDATIO X.

Palatii seu aulæ, quæ Hagæ Comitis, Capellæ eidem adjectæ, Collegii Canonicorum in eadem Capella. De HAGA *item nonnulla, & utrum pagus an urbs.*

PAlatium Hagiense Wilhelmi Regis opus, ut Joh. de Beka † in vita Ottonis III. in fin. Barland. Snoyus aliique. Palatium dicas an aulam eodem res redit. Olim hæc Arenæ Comitis, ut

† Bek. *idem Rex gloriose susceptus est intra Comitatum Hollandiæ, qui & in Haga regale palatium exstruxit, ubi de causis arduis Regni tribunale consistorium frequentavit.*

ut communis opinio est. Testantur aulæ adhuc fundamenta, quæ Gravesandæ ait Junius *Batav. cap.* 15. *e quibus*, inquit, *ante annos triginta octo pristinæ artis effossa adhuc vascula Samia.* Testatur, inquit, via regia, quæ *Hoflaen* adhuc dicta, ager *Hoflant* nuncupatus, & plebani ibidem domus, quæ aulæ olim culina. Ego ut non nego ibi Comitum fuisse domum, seu aulam, si ita mavis, ita & argumentum satis firmum non puto ad probandum, quod ibi fixa olim juris sedes legumque. Nam & aula Harlemi & alibi in Kennemaria & Hollandia Boreali ut dixi ** 5. *Analect. p.* 483. Quid quod nec uno eodemque semper loco Comitia Ordinum olim habita, sed modo hic modo alibi, prout Principi placuisset. Catvici etiam ad Rhenum, ut Wilhelmus docet Procurator ** *to* 4. *Analect. p.* 265. Unde & vetus illud carmen, quod de Haga apud Thaboritam & Joannem à Leidis *lib.* 23. *hist. cap.* 15. cujus hoc est initium:

** Tom. 3. p. 45. Nostræ Edit.

** Tom. 2. p. 666. Nostræ Edit.

Salve Villani Comitis decus, Haga vocata,
Villarum splendor, gloria, lux, & honor &c.

In re tamen tam obscura communi opinioni subscribam haud difficulter, præsertim cum id faciat Henricus Thaborita *lib.* 8. *hist. c.* 17. *Wilhelmus Rex Romanorum ædificavit primus in Haga castrum, & transtulit ibidem de Arena Comitis sedem judiciariam.* Verum ejus quod addit fides sit penes ipsum, *Ligna istius castri*, inquit, *sunt imputribilia, delata ibidem ex Hibernia, & resistunt omni veneno.* Adjecit aulam cum Capella Florentius Wilhelmi filius. Joh. à Leidis *lib.* 24. *hist. cap.* 15. Magn. Chron. Belgic. 252. Mox collegium Canonicorum fundavit in Capella Albertus Bavarus Comes. Idem ad Ann. 1368. *Item anno sequenti &c. Albertus Dux & Tutor Hollandiæ ad perpetuam sui memoriam in Haga Hollandiæ in capella palatii fundavit, dotavit, & confirmari procuravit collegium* XIII. *Canonicorum. Io. à Leidis* 31. *hist. cap.* 16. Ad Annum refert id 1367. Henricus Thaborita *lib.* 5. *Chron. cap.* 12. eique causam dedisse ait cædem Domini de Adrichem, cujus passim in vita Alberti mentio, *Anno*, inquit, *Domini* 1367. *Dux Albertus ad perhennem sui nominis memoriam fundavit collegium Canonicorum in capella Curiæ Hagensis, ubi large præbendati sunt* XIII. *Canonici, ut ibidem jugiter Deo servirent, & pro Domino Nardigensi decollato sanctis precibus Deum exora-*

exorarent. Eſt & templum clauſtrale ibi, vulgo *de Clooſter-kerck*. Prædicatorum olim, quibus *Prior* præerat, non *Abbas*. Extructum à Margareta Alberti Ducis conjuge, Adolphi Clivenſis filia. Quam & ibi ſepultam una cum marito Jo. à Leidis ait 31. *hiſt*. 27. *Hæc*, inquit, *proceſſu temporis fundavit monaſterium Prædicatorum in Haga Comitis, & ſepulta eſt in boreali parte ſummi altaris, in tumba mirifice elaborata*. Add. *ibid. cap*. 64. Obiit Margareta Ann. 1412. Idem 32. *hiſt*. 16. Henr. Thaborita 11. *Chron. cap*. 7. in eadem Capella ad chori partem Auſtralem, Dominorum olim de Borſſelen, fundata ab Anna de Boſſuyt, Domina de Yſelſteyn. Et hæc eſt fundatio: *Wy Broeder Willem Cloppier Prior, Broeder Helmoldus Breynwyck Leeſmeeſter, Broeder Willam Willemsſen Supprior, ende voort meer dat gemeen Convent der Predicker orden des Clooſters in den Haghe bekennen ende lyen, dat wy Vrouwe* Anna *van* Boſſuyt *Vrouwe van Yſelſteyn gegonnet hebben, ende gonnen mit deſen onſen brieve voor haer, haren erven ende nacomelingen tot euwigen dagen die Capelle, diemen plach te heten Sanctuarie ofte Sacriſtye, ende nu verbarnt is, ſtaende aen de zuytzyde van den Chore aent Clooſter, ende die ſelve Capelle ſal die voorgenoemde Vrouwe laten tymmeren ende opmaken na hare ſelfs wille ende goetduncken, des ſal ſy hebben daer aen alſo veel erve van des Clooſters wegen, daer ſy mach op doen tymmeren een altaer van ſulcker mate ende groote, als haer duncken ſal dat mogelyck behoort te weſen, ende ſo ſal ſy die voorſz Capelle beſorgen van allen ornamenten, kelen, ende misboeck, ende al dat daer toe dient van des haer dunckt. Ende tot wat tyden die voorſz Vrouwe, haer teſtamentoers ofte erfgenamen eenige dienſten ofte erffeniſſen ſtichten ter eeren Gods ende harer ſielen laveniſſe, die voorſz miſſen ofte dienſten ſullen die voorſz broeders van den voorſz Clooſter doen, ende bedienen, ende niemant anders, ten ware dat ſy gebreecke daer an lieten geſchien, ſo ſal 't de voorſz Vrouwe ofte hare erfgenamen weder aenveerden, ende dat laten bedienen van een anderen Prieſter, die haer believen ſal. Ende voort wes miſſen die voorſz Vrouwe aldaer ſal doen laten boven haer ſelfs Capellaen, die ſulien die voergenoemde broeders voorſz van den voorſz Clooſter oock doen, alſo verre als ſy willich daer toe ſyn. Ende ook ſo ſal die voergenoemde Vrouwe, hoeren rechten erfgenamen ende nacomelingen die voorſz Capelle buyten des Clooſters laſt ofte coſten houden in rake ende dake, ende daer van den Clooſter*

vry houden tot euwigen daghen. Ende waert ſake dat die voorſz Vrouwe gebrakt, ende hoere erven ende nacomelingen de voorſz Capelle niet en hielden in rake als voorſz ſtaet, ende hemluyden dat te wetene genoech gedaen wair, ende nochtans die lieten vervallen ende vergaen, ende daer niet toe en deden, ſo ſoude dan dat gemeen Clooſter mogen die voerſz Capelle laten reformeren op der voornoemden Vrouwen erfgenamen coſt, ende wouden ſy dat niet betalen, ſo ſoude dat ſelve Clooſter dan dat aenveerden, ende hoeren oorbaer mede doen, t'welcke wy hopen dat Godt verhoeden ſal. Behoudelike dan datter niemant in die voorſz Capelle uytganck oft inganck hebben en ſal, dan die voornoemde Vrouwe, hoeren erven ende nacomelingen alleene, ende die gheen, die ſy dat ſelve van vruntſchap van haren bloede gecomen vergunnen woude, mit ſulcken voorwaerden, als voorſz ſtaen. Voort ſo ſal die voerſz Vrouwe een doere mogen doen maken binnen die vryheit van den Clooſter, duerende hoer leven lanck, waer mede dat ſy in de voorſz Capelle mach gaen, ſonder in de kercke ofte choor te comen. Welcke Capelle voerſz een duere hebben ſal dienende uyt den Choor in de voorſz Capelle te gaen. Van welcke doere die voorſz Vrouwe den Prior altoos een ſloetel ſal doen hebben, oft enen anderen broeder in 't voerſz Clooſter, die haer gelieven ſal. Ende om dat wy Prior, Leeſmeeſter, Supprior, ende gemeen Convent des Clooſters voirſz dit aldus de voergenoemde Vrouwe gegonnen &c. hebben wy des t'oirconden des gemeen Convents ſegel aan deſen brief gehangen op den 8. dach in April, int jaer ons Heeren CIↃ. CCCC. XXXV.

De Papa olim dictum;

Nec Deus es, nec homo, ſed neuter es inter utrumque.

De Haga idem poteſt dici, ſi id veniat in controverſiam, utrum pagus an urbs. Nec pagus nec urbs eſt. Pagum tamen vocat Wilhelmus Comes V. in charta Ann. 1350. *Willem Hertoghe &c. maken condt &c. dat wi ghegheven hebben ende geven Willem Iſaax ſoon dat ſcryfambacht in onſen Dorpe van den Haghe te gebruken ende te bewaren in allen manieren, alſe ſine Vorders voertyts gedaen hebben met allen recht ende vervalle, dat daer toebehoirt. Ende verbieden onſe Bailliu van den Haghe voerſz, dat hi Willem voorſz daer in ruſtelicken ſitten laet tot onſen wederſeggen. Datum tot Leyden des anderen daechs in Aprille Ann. L.* Sic vocat etiam Joannes Bavarus charta Ann. 1424. *Iohan &c.*

doen

doen cont allen luyden, want Helmich van Doirnick mit rechte endt mit vonnisse ballingh onser lande van Hollant geleyt is, so dat alle syn goede dairomme an ons gecomen, ende na den rechte van den lande ons toegeseit syn, so ist dat wy om rechter gunsten ende liefde, die wy dragen tot onser liever moeder Vrouwen Elisabeth van Corbits Hertoginne in Beyeren ende van Lutzenburch, Gravinne van Chyny gegeven hebben ende geven mits desen brieve der selver onser liever moeder alsulke huysinge ende erve mit allen hoeren toebehoren, als Helmich voergenoemt staende hadde in onsen dorpe van den Hage an die noertzyde van der Monicken plaatse, ende belegen heeft an die westsyde onse getrouwe Heere Henric van Wassenaer &c. Gegheven opten xxvi. *dach van Febr. Ann.* xxiv. *secundum cursum Curiæ nostræ.* Lucensium municipium vocat Steph. Pighius in *Hercul. Prodic.* *p.* 145. *& seqq. Lucensium* à luco famoso olim in Batavis, & qui idem quod apud Tacitum *sacrum nemus*, ut putat. Pars Hollandiæ Borealis, cujus olim etiam Delphi, ut idem Wilhelmus in charta ejusdem Anni: *Willem Hertoghe &c. maken condt &c. dat wi bevolen hebben ende bevelen Herparen Alaerts sone onsen bosch van den Haghe te bedriven ende te bewaren tot onsen oirbaer, ende ontbieden onsen Rentmeester van Noirthollant, die nu is, oft in der tyt wesen sal, dat hi Herparen voersz daer in rusteliken bliven late &c.* Singulare autem quod Haga exportari possint pisces ab ejus loci propolis absque tallia, tributove. Datum id jam olim Wilhelmi Comitis charta Ann. 1339.

Willem Grave van Heynegouwen &c. maken condt allen luden, dat wi onsen Viscopers uten Haghe, die visch te coop voeren, gegeven hebben, tollen vry te varen mit boeren scepen, ende mit boeren viscke, over al door onse lant, ende ontbieden allen onsen tolnaren, dat sise ongemoeyet varen laten. Dit sal gheduren tot onsen wederseggen. Gegheven in die Haghe des Donresdaghes na Sente Niclais dach, in 't jaer xxxix.

In aulam, in palatium, sive interius, sive exterius, in viros nobiles, in Advocatos, in Procuratores, & quoscunque, qui Curiæ Provinciali sunt dicto audientes, magistratui nullum jus; in cives tantum, in incolas, & qui manu quærunt victum. In aulæ ipsius territorio siquæ vendantur ædes, facienda est traditio non coram magistratu, sed coram Curia Provinciali.

In area autem vacante ædificandi dat licentiam sola Camera ratio-

rationum. Videatur de eo constitutio, & quid decisum de eo ab Ordinibus in *Bell. jurid. p.* 178. *& seqq.*

FUNDATIO XI.

Monasterii Canonicorum Regularium ARENÆ COMITIS *Ann.* CIↃ. CCCC. XXXII.

FUit Arenæ Comitis cœnobium factum ex hospitali, ejus instar, quod erat Delfis, cujus etiam propago, Canonicorum Regularium. Fundatum anno CIↃ. CCCC. XXXII. Jacobæ Comitis permissu. Cui eo nomine oblatus libellus supplex, cujus tenor hujusmodi.

DUCISSÆ JACOBÆ.

Hoochgeboren Mogende Furstinne, sonderling Genadige Vrouwe, U. L. Furstelycke genade gelieve te weten, hoe datter goeden ende landen, die in voortyden van uwer G. salige ouderen, ende oock andere goede luyden den Gasthuyse binnen Gravesande totter armen luden behoef gegeven syn, overmits quaden regimente niet wel ter eeren Gods ofte totter armen luden nootdruft alst behoort toegebracht en worden, 't welck allen goeden luyden seer mishaegt. Waeromme wy Schout, Scepenen, Raedt, ende gemeene Vroedtscap der Stede van Gravesande uwe arme ondersaten geconsenteert hebben den Regulieren binnen Delft, also verre als sy dat van uwer hooger Genade vercrygen mochten, dat sy op alsulcke goeden ende landen alse den Gasthuyse voernoemt toebehoeren ter eeren Gods een clooster van hoere Oerden stichten mogen, by voorwaerden, dat sy die beddingen ende herberginge totter armen behoef staende sullen houden in manieren als sy 't vinden. Item dat sy binnen den Ambacht van uwe Stede van Gravesande geen landt coepen noch huyren en sullen buyten goetduncken van ons, Bidden wy hieromme ootmoedelycken ende versoecken aen uwer welgeboren bescheydene Genade, ende aen uwen hoogen Raed, so wy vlytelicxste mogen, dat ghy den voersz Regulieren dit goedertierlycken wilt consenteren, ende ons hier inne gunstich vallen, want wy anders niet en weten, dan datter uwer Stede ende onser gemeenre Parochie salicheyt ende oorbaer grootelix in gelegen is, aengesien dat d'voorsz Regulieren dat geerne weder verschulden, ende wederomme sullen, als wy verhoopen, met hare gebeden ende andere geestelicke goederen aen uwer Gen. saliger ouderen zielen ende oock aan uwer Gena-

Genaden verdienen, daer wy gantselyck toe vertrouwen, ende weten dat uwer uyterste meeninge in allen dingen anders niet en is, dan goede dingen ter eeren Gods, ende uwer ondersaten salicheyt voorwaerts te setten, ende datter verdwaelt is totten goeden regimente te brengen. In oirconde van desen brief is onser Steden segel hier binnen opgedruckt opten 4. *dach in Augusto in 't jaer ons Heeren* M. CCCC. XXVII.

Ipsa autem petitioni postquam in rem inquiri à suis jussit, subscripsit, sed ea lege, ut in missis, in precibus, statis semper horis sui parentumque fieret mentio apud Deum. Charta est Ann. 1432. cujus hoc est initium:

Iacob by der genaden Godts Hertoginne in Beyeren, Gravinne van Henegouwen, ende van Hollant, van Zeelant, van Ponthieu, Vrouwe van Vrieslant &c.

Jam olim ibi Curia, & in Curia capella, cujus dotem Macheldis Florentii IV. uxor sic, ut sequitur, olim auxit: *Nos Macheldis Comitissa Hollandiæ notum esse cupimus omnibus præsentem literam visuris, quod nos pro remedio animarum nostræ & dilecti mariti nostri piæ recordationis, Dni Florentii Comitis Hollandiæ & dilectorum filiorum nostrorum videlicet Dni* Willelmi *claræ memoriæ Romanorum Regis, & ejus uxoris Dnæ* Elisabeth *Reginæ, nec non Dni* Florentii *& omnium nostrorum prædecessorum, & percari nostri consanguinei Dni* Florentii *Comitis Hollandiæ, ac dilectarum filiarum nostrarum Dnæ* Aleydis *dictæ de Hannonia, ac Dnæ* Margaretæ *Comitissæ de Hennenbergh, & ipsorum liberorum contulimus in eleemosynam totam terram, quæ vulgariter Gemeente nuncupatur, jacentem in officio de Monstre juxta* Hekendunen, *præter tres morgas ad Capellaniam de Hekendunen in eleemosynam collatas, assignantes ad supradictam terram* X. *libras Hollandicas in annuis redditibus ad Capellaniam Curiæ in s'Gravesande &c. ut in dicta Curia perpetuo divina celebrentur &c. Datum apud s'Gravesande Ann.* CIↃ. CC. LXVI. *in vigilia beati Mathei Apostoli & Evangelistæ.*

FUNDATIO XII.

Monasterii CARMELITICI *Harlemensis.*

FUndavit vir illustris Simon de Haerlem mutata in monasterium propria sua domo & Carmelitis concessa Ann. 1249. Dico *vir illustris.* Nam inter nobiles majorum gentium Florentii

rentii IV. temporibus eum etiam recenset Henricus Thaborita *lib.* 8. *Chron. cap.* 8. elogio hoc adjecto. *Simon de Haerlem miles fundator monasterii Carmelitarum.* Quod vetus & nobilis familia hæc olim constat, sed plane id incertum, an ipsa urbi dederit nomen, an contra urbs ipsi. Chartæ Ann. 1203 qua transigitur de Dordraco inter Ducem & Comitem Brabantiæ & Hollandiæ, inter nobiles istius temporis subscribunt etiam hi tres, *Simon*, *Ioannes*, & *Isbrandus de Haerlem.* Simonis rursum meminit, ut & anni, quo obiit, idem Thaborita *lib.* 5. *cap.* 16. *Fratres de monte Carmeli receperunt anno Domini* 1249. *monasterium suum in civitate Haerlemensi per dotationem illustrissimi militis Domini Simonis de Haerlem tradentis eis domum suam. Qui postea anno Domini* 1280. *obiit*, & *sepultus fuit ibidem ante summum altare.* Hujus incola monasterii scriptor etiam historiarum Joannes Gerbrandi à Leydis.

FUNDATIO XIII.

Castri de HEEMSKERCK

SECULO XIII.

AD fines Kennemariæ extruxit castrum Wilhelmus Rex propugnaculum contra Frisios Ann. 1250. & virum nobilem præfecit Gerardum de Heemskerck. Nomen castro hinc, nam extructum id in ejusdem Dominio. Henric. Thaborita *lib.* 8. *Chron. cap.* 14. *Postea ædificavit castrum in Heemskerc contra insultus Frisonum, in quo constituit Dominum Gerardum Castellanum, cui annuas tres libras dedit, ut tutaret Hollandiam contra Frisones, & viros fortes in castro semper haberet paratos. Et constituit eum Balivum Kennemariæ, ut si necesse esset istos haberet adjutores contra Frisones.* Heemskerckiis extinctis ad Vianios devenit, & ab his ad Arenbergios, à quibus emit Præfectus olim equitum Belgii fœderati Daniel de Hartain, & venia Ordinum impetrata veteri mutato nomine imposuit novum *Marquette.* Ratio mutationis, siquis nosse eam cupiat, rescripto Ordinum continetur, quod se habet, ut sequitur:

De Ridderschap &c. Doen te weten, allen den jegenwoordigen ende toekomende, Also Ioncker Daniel de Hartain Lieutenant Generael van de Cavallerye deser Vereenichde Nederlanden ons vertoont heeft, dat

dat hy Remonstrant geresolveert wesende in dienste deser Vereenichde Nederlanden te continueren, ende onder de lofweerdige regeeringe ende protectie van dien te leven ende te sterven, alle syne Heerlicheden ende goederen aen d'ander syde onder d'Eertshertogen gelegen, naer het tracteren ende sluyten van den tegenwoordigen treves hadde vercocht, onder anderen oock syn huys ende Heerlicheyt van Marquette, *d'welck was hebbende hooge, middele, ende lage jurisdictie, van dewelcke also syn Remonstrants vader goeder gedachten, ende hy selfs den naem hadden gevoert, ende in deselve qualiteyt by veel eerlycke personen buyten ende binnen de Nederlanden waren bekent geweest, hy dieshalven ongeerne den selven name ende tytel soude verlaten. Ende so hy Remonstrant de penningen van deselve vercochte ende andere syne goederen gecomen, wederommen alhier te lande aengeleyt, ende daer voren gecocht hadde het huys met de heerlicke goederen van Heemskerck, versochte hy Remonstrant, dat ons geliefde, so in consideratie van de lange getrouwe diensten syns Vaders, als die gene, die hy selfs, sonder te jacteren, over de 22. jaren herwaerts den lande verhoopte gedaen te hebben, den naem van de voorsz gecofte huysinge ende heerlicke goederen van Heemskerck te veranderen in Marquette, ende dat sulcks in de Camere van den Leenen, ende Registeren mochte worden geregistreert, ende hy voorts daer mede werden verlyt, gelyck mede met de hooge jurisdictie van des huyses gracht, ende cingel van den selven huyse, volgende t'gene hem by synen vercooper was geseit, de Voorsaten besitters van den huyse van Heemskerck gehadt te hebben, ende by negligentie van haer ofte hare dienaren was versuymt te verheffen en te continueren, so ist dat wy de saecke ende versoek voersz overgemerckt, ende kennisse hebbende van de goede diensten van des Remonstrants vader, ende van de geene hy hem selfs in verscheyde treffelycke occurrentien gedaen, willende den Remonstrant in synen oprechten yver noch meerder encourageren ende sonderlinge gratificeren, den selven uyt onse rechte wetenschap, volcomen macht, ende Souveraine authoriteyt geconsenteert, geaccordeert, ende geoctroyeert hebben, consenteren, accorderen, ende octroyeren hy desen, dat t'huys by hem gecocht van den Heere Grave van Arenberghe gelegen in Heemskerck van nu voortaen ende geduerichlyck sal genoemt worden t'huys van Marquette, ende hebben daerboven den Remonstrant mede gegeven ende geaccordeert, geven ende accorderen by desen voor hem, synen erven ende nacomelinghen, ende recht ofte actie van den selven vercrygende,*

ſo in t'ſelve huys als in de grachten in plaetſe van de cingelen hooge jurisdictie, Welcke hooge jurisdictie den Remonſtrant mede van de Graeffelicheyt van Hollant ten onverſterflicken erfleen met ende beneffens ſyne andere rechten in leen ontfangen ende houden ſal, doch alles onvermindert enen ygelicken ſyns rechts. Ende ten eynde deſen onſen conſente, accoorde, octroye, ende gifte vaſt ende onverbreeckelycken blyve, ende den Remonſtrant, ſyne erven ende nacomelingen, ofte actie ende recht van deſelve vercrygende t'effect der ſelver mogen genieten nae behoren, laſten wy onſen lieven ende getrouwen die van onſen Camer van Reeckeningen deſen te viſiteren, interineren, ende regiſtreren, mitsgaders Heer Johan van Oldenbarnevelt, Heere van den Tempel, Rodenrys &c. ende onſen Stadthouder, ende Regiſter-meeſter van de Lenen den Remonſtrant met den name ſyns huys van Marquette, *die hooge Heerlicheit in den ſelven huyſe, de grachten van dien, ende twee roeden breette uyt de ſelve, beneffens ſyne andere rechten ten onverſterflycken erfleen in een leen te verlyden, ende de brieven ende Regiſteren daer na te rechten, des in gelycke ſaecken naer ſtile van onſen Leenhove gebruyckelyck is, ende allen anderen onſen Juſticieren, officieren, ende onderſaten, die deſen raecken oft aangaen ſal mogen, hem naer den inhouden van deſen ſullen hebben te reguleren, ſonder den Remonſtrant ſynen erven ende nacomelingen, ende recht ofte actie van den ſelven vecrygende in gebruyck van deſen hinder te doen, oft moeyeniſſe ter contrarie. Gegheven in den Hage onder onſen grooten ſegele hier aengehangen opten* XXIV. *dach van Meerte, int jaer ons Heeren ende Salichmaeckers Jeſu Chriſti* CIↃ. DC. *ende twaelf.*

FUNDATIO XIV.

Eccleſiæ in HEEMSTEDE

Ann. CIↃ. CCC. XLVII.

HEemſtede in diœceſi eſt curtis ſeu prædium, & prædium quidem nobile, in parochia de Jutſaes. In Hollandia eſt & prædium & pagus prope Harlemum. Seculo nono jam notus, ut cujus meminit ſub id tempus Jo. à Leidis VII. *hiſt. cap* 3. & 5. Belli hic tempeſtatibus non ſemel ſuccubuit, devaſtatus etiam prorſus Ann. 1404. Idem 31. *hiſt. ult.* Cœnobium ibi fundatum ab Hugone de Aſſendelft, & Johanne Nicolai,

colai, quod ingressi Cistercienses Ann. 1416. Henr. Thaborita *lib.* 14. *Chron. c.* 21. *Eodem anno in die Anthonii Cistercienses in Heemstede prope Haerlem susceperunt monasterium eorum per fundationem magistri Hugonis de Assendelf, & magistri Johannis Nicolai.* Ante annum 1347. ecclesia ibi nulla. Capella tantum erat subjecta ecclesiæ Harlemensi. Distinxit primus parochias, & capellam in ecclesiam mutavit anno jam dicto Wilhelmus Dux & Comes V. Ita Dux ipse:

Willem &c. Hertoghe in Beyeren, ende Grave &c. maken cont allen luden, dat wi om bede onser goeder lude van Heemstede, ende om Gods dienst te meeren gegeven hebben, ende geven gehengenisse ende consent, dat die nywe Capelle, die gesticht is in Gods eere, ende in gedenckenisse Grave Willems siele, die ten Vriesen bleeff, ons liefs Oems, ende onser Voervaders Graven van Hollant, si een Prochikercke, ende gesceyden van der Prochikercke van Haerlem, also verre alst gerechte van Heemstede gaet, daer in te hantieren doopsel ende doode gravinghe, ende anders dat een Prochikercke, toebehoort. Waeromme wi bidden enen Eersamigen Vader in Gode, Heren Jan van Arckel Bisscop t'Utrecht, ende den ghenen, die 't toebehoort, dat sy 's confirmeren, ende delen die lude, die wonen int gerechte van Heemstede, ende in 't gerechte van Haerlem, also verre alst gaet, ende sceydent van der parochie van Haerlem mit allen synen toebehoren, ende daer toe willen geven haren consente, in manieren, wanneer die persone, diere nu in is, of die in der tyt wesen sal, syn consent toe gheve. In oerconde &c. Gegheven in Middelburch des manendachs na Palm-Sonnendach int jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XLVII.

Accolas vult dividi Wilhelmus Dux non immerito inter duos parochos, ne alteri alioquin per alterum detur quid detrimenti, aut quoddam fiat præjudicium, *cap.* 9. *ext. de sepult.* Propter quod nec sacellum, nec hospitale, aut oratorium in parochia potest statui, si parochus non assentiatur, cujus jus ut sartum tectum sit, nec in ullo imminutum, inprimis necesse est. Charta Ann. 1349. *Willem &c. maken kont allen luden, dat wi verlof gegheven hebben, ende geven onsen goeden luden van Hoirne in Westvrieslant een gasthuys te setten, ende te stichten, in die eere Gods binnen der Prochien van Hoerne voersz, behouden die Prochikercke van Hoern al hoers rechts, ende hier toe*

hebben wy gedaen, ende doen onsen vrien consent, alse patroon der voerseyder kercken van Hoerne. In oerconde desen brieve besegelt mit onsen segele. Gegheven in die Haghe des Woensdages na jaersdach int jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XLVI. Vid. *lib.* 2. *de Nobilit. cap.* 35.

Quod ad preces quæ ibi fiunt, & quod potissimum in hunc usum fundetur, nihil certius. Ostendit

FUNDATIO XV

Capellæ, quæ MUDERBERGE, *in gratiam cæsi ibi à conjuratis Florentii Comitis V. Ann.* CIↃ. CCC. XXIV.

WI *Willaem Grave &c. maken kont allen luden &c. Want onse lieve neve die Grave* Florens, *daer Godt die siele af hebben moet, doot bleef tote Muderberghe in onsen lande van Amstelle, wiens siele wi altoos souden gaerne doen gedencken, ende hebben in eweliken gedenckenisse, voir sire sielen, onser ouder sielen, ende der onser, in die eere Gods, onser Vrouwen, ende alle Goids heyligen, gesticht ende gemaket hebben tote der selver stede van* Muderberch *ene Capelrie bi eenen goeden Capellaen daghelix aldaer te verdienen, ende misse daer op te doen als hy 's gestaed is, die wise iof onse nacomelingen geven sullen om daghelix te biddene, ende te gedencken dierre sielen voersz. Welcke Capelrie wi hebben gedoteert ende gesticht van ons selves goede en de besetten daer toe sekere renten ewelike staende dertich pont swarter tornoysen, den groten over sestien penninghen gerekent, elcs jaers t'ontfangen bi den Capellaen van deser Capelrien van allen onsen viskerien in onsen lande van Aemstelle, die een helfte daer of t'ontfangen jaarlix te Sente Martinis misse in den winter, ende die ander helfte te Sinte Peters daghe in den lenten &c. Ende omme dat wi willen, dat dit ewelike vast ende gestade blive, ende wel gehouden, so hebben wi desen brief open besegelt met onsen seghele. Gheghven in die Haghe des Sonnendaghes na Sente Victoers dach in 't jaer ons Heeren* CIↃ. CCC. *vier ende twintich.*

Habuerat in matrimonio Aleydim amitam Florentii Joannes avus Wilhelmi, & hinc Florentium Wilhelmus ** cognatum suum vocat. Vid. ad Chron Mencon. *to.* 3. *Analect. ad Ann.* 1248. *p.* 214. ** Nobis Tom. 2. p. 146.

** Sororium.

FUN-

FUNDATIO XVI.

Ecclesiæ de VALCKENBURCH *prope Leydam Ann.* CIↃ. CCCC. XXIV.

IN *nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis* Jacobus *de* Lichtenberch *Præpositus ecclesiæ Sancti Petri Trajectensis Vicarius generalis per civitatem & diœcesin Trajectensem sede vacante constitutus ad perpetuam rei memoriam universis & singulis Christi fidelibus tam præsentibus quam futuris salutem in eo qui est omnium vera salus. Supplicari nobis fecerunt humiliter dilecti nobis in Christo, nobilis vir Dns* Henricus *Dns de* Wassenaer *miles Trajectensis diœcesis, nec non* (1) *incolæ & habitatores villæ de* Valckenburch *ejusdem diœcesis, quod cum in dicta villa de* Valckenburch *constructa sit & constituta quædam Capella, quæ ab olim parochialis ecclesia fore consueverat, & parochiali ecclesiæ de* Catwyck *propter reddituum & proventuum ipsius pro tunc exiguitatem adjuncta, & nunc opitulante divina gratia pro sustentatione Sacerdotis Curati per dictos habitatores & incolas sufficienter dotata eandem Capellam de* Valckenborch *in parochialem ecclesiam erigere auctoritate nobis ordinaria sede vacante commissa dignaremur, Nos vero præmissis diligenter perspectis ac facta nobis fide de redditibus annuis pro sustentatione Sacerdotis Curati ipsius, qui pro tempore erit, ad ipsam Capellam sufficienter assignatis per instrumentum publicum tenoris infrascripti, accedente etiam ad id consensu honorabilis & relligiosi viri fratris Commendatoris domus & Balliviæ Trajectensis ordinis Teuthonicorum, ad quam præsentatio fratris dicti ordinis ad dictam ecclesiam de*

(1) *incolæ & habitatores villæ de Valcenburch.* Villa interdum opidum, civitas. Annal. Fuldens. ad Ann. 858. *In villa Alemanniæ, quæ vocatur Ulma.* Vienna Austriæ etiam villa in charta apud Lambec. *lib.* 3. *comm. de Bibliotb. Cæsar. p.* 3. Romanis prædium plerumque est & vel rusticum vel urbanum, *l.* 16. *pr. l.* 19. §. 1. *ff. de instr. & instr. leg.* Cuj. 26. *obs.* 14 Hic pagus est & nihil aliud, dictus sic à castro, quod extruxerat ibi Falco, ut fingunt, filius Etzellini, castri *Voerburch* fundatoris. Sed fides sit penes ipsos. Henricus Thaborita *lib.* 4. *Chron. cap.* 7. *Iste Rex Aurindalus sive Etzelinus diu vixit, & habuit inter cæteros filios unum nomine Falconem, qui fundavit castrum ad septentrionem silvæ sine gratia, quod ex nomine suo vocatur Falckenburch. Cujus fundamentum adhuc potest videri ad occidentalem partem ecclesiæ.*

de Catwyc *pertinere dinoscitur consideratisque cæteris circumstantiis in hac parte considerandis, ad humilem supplicationem tam Dni* Henrici *militis, qui inibi obtinet Dominium temporale, quam etiam dictorum habitatorum & incolarum, supradictam capellam de* Valkenburch *in titulum parochialis ecclesiæ erigimus*, (1) *& bona ad eandem assignata & imposterum favente Dno assignanda fore ac esse ecclesiastica, & sub ecclesiasticæ libertatis protectione tuenda decernimus per præsentes. In eadem vero nova ecclesia parochiali curam animarum, custodiam relliquiarum, fontem baptismalem, loca reservationis Eucharistiæ, atrium, cimiterium, & liberam sepulturam cum cæteris juribus & insigniis parochialibus universis de cætero gerendis, tenendis, habendis & exercendis ibidem concedimus, & etiam indulgemus., Mandantes universis, & singulis incolis ac personis dictæ villæ de* Valckenborch, *quatenus cæteris ecclesiam ipsam per nos ut præmittitur in parochialem ecclesiam erectam pro eorum vera parochiali ecclesia, si & postquam debite consecrata fuit, de cetero teneant, visitent, & observent, monitaque divina in eadem à Curato & Rectore pro tempore ipsius audiant, faciant, & sibi obediant, ut tenentur, & ab olim ibidem fieri fuerat consuetum.* (2) *Collatio vero sive jus præsentandi fratrem prædicti ordinis Theutonicorum habilem*

(1) *ac bona ad eandem assignata &c. fore & esse ecclesiastica &c.* Subjecta judici ecclesiastico, immunia à tributis, nec aliter alienanda, quam si cogat æs alienum & summa necessitas, *l. sancimus* 21. *C. de reb eccl. non alien.* Vid. *Man. ad jus Canon. lib.* 2. *tit.* 15.

(2) *Collatio vero sive jus præsentandi &c. ad dictam novam ecclesiam &c. ad Commendatorem dictæ domus Trajectensis &c. perpetuo permanebit.* Olim Regis Wilhelmi, à quo Ordini Teutonico concessum Ann CIↃ. CC. XLI. Wilhelmus *Dei gratia Comes Hollandiæ universis præsens scriptum visuris salutem in Domino & cognoscere veritatem. Cum Dominus in sancta ecclesia diversa providet remedia peccatorum, ut quod propriis meritis non possumus aliorum meritis consequamur. Nos ad nostram & antecessorum nostrorum salutare remedium, ut speramus, jus patronatus ecclesiæ in Valkenburg & Maselant, quod ad nos spectabat, domui Teutonicæ Ierosolymitanæ contulimus perpetuo possidendum. Quod ut sciant præsentes & posteri, & factum nostrum firmum & stabile perseveret, præsentem paginam sigillo nostro sigillatam eidem Domui contulimus in facti memoriam & munimen. Præsentes fuerunt Balduinus Comes de Benthem, Florentius frater noster, Wilhelmus de Teilingen*

lem & ydoneum ad dictam novam eclesiam, quando & quoties eam vacare contigerit, ad Commendatorem dictæ domus Trajectensis prædicti ordinis pro tempore existentem perpetuo pertinebit. Insuper discretum virum fratrem Johannem Bor *presbyterum dicti ordinis nobis per præfatum Commendatorem ad dictam novam parochialem ecclesiam de* Valkenborch *pro Canonica institutione in eandem à nobis pro hac primaria vice obtinenda præsentatum in ipsam parochialem ecclesiam instituimus, ipsumque ad eandem admisimus & admittimus per præsentes, curam animarum & custodiam relliquiarum in Dei nomine eidem committendo, mandantes universis & singulis presbyteris, Capellanis, & clericis nobis subditis, quatenus dictum fratrem per nos in dictam novam parochialem ecclesiam de* Valkenborch, *ut præfertur, institutum in & ad corporalem possessionem ejusdem juriumque & pertinentiarum ipsius recipiant, inducant, & admittant cum solemnitatibus debitis & consuetis.* (1) *Tenor vero instrumenti publici assignationis reddituum ad dictam novam ecclesiam, de quo supra fit mentio, de verbo ad verbum sequitur & est talis: In nomine Dni Amen. Per hoc præsens publicum instrumentum cunctis tam præsentibus quam futuris pateat evidenter, quod anno Dni* CIↃ. CCCC. *vicesimo quarto, indictione secunda, mensis Januarii die tertia, hora tertiarum vel quasi, Pontificatus Sanctissimi in Christo patris ac Dni nostri Dni* Martini *divina providentia Papæ quinti anno septimo, in mei Notarii publici & testium infra scriptorum ad hoc vocatorum & rogatorum præsentia personaliter constituti providi viri & honesti* Gifelbertus de Egmonda, Gerardus Wilhelmi *filius* Moer, *layci Trajectensis diœcesis, pio moti desiderio & affectantes temporalia in æterna felici commercio commutare ad laudem & magnificentiam Dei omnipotentis, ejusque matris gloriosæ virginis Mariæ, totiusque cœlestis Curiæ, nec non ob suarum ac progenitorum suorum animarum salutem, & ad finem & effectum quod Capella villæ de* Valcken-

gen, *Nicolaus Persin, Theodoricus de Wassenaer, Hugo dictus Freso, & alii plures. Actum anno Domini* CIↃ. CC. XLI. *in die Bonifacii.* Non *capellam* sed *ecclesiam* Wilhelmus Rex vocat. Nam *ab olim* ecclesia, ut initio hujus chartæ.

(1) *Tenor vero publici instrumenti assignationis reddituum ad dictam novam ecclesiam &c.* Dos hæc ecclesiæ. Qua non dicta aut constituta consecrari non potest. *nov.* 67. *pr. & cap.* 1. *can. nemo. de consecr. dist.* 1. *cap.* 8. *ext. de consecr. eccles.* Vid. *Man. ad jus Can. lib.* 2. *tit.* 7.

Valckenborch *sita infra parochiam parochialis ecclesiæ de* Catwyck *dictæ diœcesis in parochialem ecclesiam erigatur, de bonis sibi à Deo collatis ad eandem Capellam sic ut præfertur in dotem ipsi ut & pro sustentatione presbyteri in eadem instituendi effectuando dederunt, & assignarunt donatione pura, quæ dicitur inter vivos, titulo irrevocabili, terras & bona infra scriptas & infra scripta ad ipsos conjunctim & indivise ut asseruerunt pertinentes & pertinentia & in villa de* Valkenborch *prædicta seu districtu ejusdem villæ sitas, & sita, ac confrontatas & confrontata, per Dominum presbyterum instituendum & suos successores perpetuo habendas & possidendas, ac habenda & possidenda. Inprimis igitur dederunt, donarunt & assignarunt ad eandem unum agrum sive* (1) *campum terræ dictum* Heyencamp *continentem tria jugera inter terras cujusdam dicti* Adams

(1) *campum terræ dictum Heyencamp.* Post quæstio de hoc mota, sed transactio successit, ut docet charta, quæ hæc est:

Wy Gerard van Hemeskercke Ridder, Bailliu van Rynlant, ende van den lande van Woerden, maken kondt allen luden, alse van enen twist, die voor ons gewesen heeft in den Hof van Leyden tusschen den Heeren van den Duytschen huyse, die woonachtich syn totte Valkenborch *aen die ene syde, den Kerckmeesters ende der gemeenre bueren van der kercken van Valkenborch voerseyt op die ander syde, als van een camp lants, datmen hiet Heyencamp, so als hy gelegen is. In welcken campe voorsz* Peter *van* Zuytwyc *heeft enen halven mergen lants, die gelegen is op die zuytsyde van desen voorsz Campe, die de Kerckmeesters voorsz* ‡ *van der bueren wege van* Valckenborch *op die* Seven *aengesproken hadden, daer of dat beyde partyen alinghe gebleven syn elck aen twee personen, dat is te wetene die Heeren van den Duytschen huyse op* Dideric *van* Groenevelt *Scoute tot Delft ende* Claes Aldenborch, *ende die Kerckmeesters voorsz van der bueren wegen op* Diddeboyen *Scoute tot* Outwyc *ende* Wouter Heynricksen, *ende op ons aen beyde syden alse een Overman. Ende wy* Gerard *voer-*

‡ *van der bueren wegen van Valckenburch op die Sevene aengesproken hadden. Sevene* confines sunt, tres à superiori parte, ab inferiori quatuor. Agrum hi, de quo quæstio, ei adjudicabant, cujus potius jus visum. Charta Ann. 1289. *Item si contingat aliquem impetere terram alicujus, tunc illi septem vicini propinquiores, qui super terra dictum suum affirmaverunt &c.* Charta Ann. 1222. *Wi Willem Grave van Henegouwen &c. want wi verstaen hebben, dat wi lant hebben souden in Leyderdorper ambocht, dat Heer Florens van Rodenburch, die 't van ons te leen helt, vercoft soude hebben voor eygen, so hebben wi bevolen Gisebrechte van Leyderdorpe, dat hy 's aenspreke van onsen weghen op die Sevene, alsoo vele &c.*

Adams soen *à parte Boreali & terras* Gerardi Bowes *à parte Australi, & à parte septentrionali inter terras dicti* Colsmaecker *& terras Domini* Johannis Jacobi *à parte occidentali. Item unum & dimidium jugera terræ sita in* den Knoppel *inter terras relligiosarum Dnarum Abbatissæ & Conventus ter Lee dictæ diœcesis à parte Boreali, & terras* Giselberti *de* Nortich *à parte Australi, & à parte Septentrionali inter viam dictam* den Borchwech *& terras* Theodorici *filii* Wilhelmi *à parte occidentali. Item undecim* hont *terrarum appellatarum communiter* Huismans lant *sitarum in dicta villa à parte Boreali juxta* Zuetermeer, *à parte Australi inter terras dictas* dat Oudelant, *& inter terras cujusdam dicti* Jorghel *à parte septentrionali & terras* Laurentii *filii* Johannis Betten *à parte occidentali. Item unum juger terræ situm ibidem inter terras* Giselberti Paadse *à parte Boreali & terras* Ernesti *filii* Johannis *à parte Australi, & à parte Septentrionali inter terras Clementis filii* Symonis, *& terras* Giselberti *filii* Theoderici *à parte occidentali. Item duo* hont *terrarum sitarum* opten Saetsen *inter terras Dominorum Theutonicorum à parte occidentali & fluvium dictum* die Ryn *à parte orientali. Item unam petiam terræ continentem quatuor* Hont *sitam ibidem inter campum dictum* dat Steenhuys-

voergenoemt bi goeden voersiene, ende wale beraden op dese saecke voorsz, ende by goetdencken der persoonen voergenoemt so hebben wy geseyt ende seggen den Heeren van den Duytschen huyse voorsz den voorn. camp lants toe also cleyne ende also groot alse by gelegen is sonder die halve mergen voorsz erffelic ende euwelic rustelic te besittene, ende te gebrukene sonder enige calangeringhe oft aensprake van ymant. Ende hier by hebben die Heeren van den Duytschen huyse voerseyt by onsen seggene gegeven den Kerckmeesters van der bueren wegen voorgenoemt totter kercken behoef voorsz om vrientscap. jonste, ende vordernisse vive ende derticb pont Hollants goets gelts erffelycke renten daer mede te copene ter kercken behoef voerseyt, Ende om dat wy Gheraert *voerseyt willen, dat dit voern. seggen in manieren alse voorsz is van beyden partyen ewelic vast ende wel gebouden blive, so hebben wi desen brieve besegelt mit onsen segelle, ende gebeden* Dirc *van* Groenevelde *Schout tot Delft*, Claes *van* Oldenborghe, Diddeboy *Scout te* Catwyck, *ende* Wouter Hendricxscen, *dat sy desen brief mit ons besegelen. Ende wy Dideric, Claes, Diddeboy, ende Wouter voorsz om beden wille Haren Gerarts voerseyt, ende om dat by dit seggen by goetduncken van ons aldus gescict heeft, hebben desen brief in oerconde der waerheyt mit hem besegelt mit onsen segel. Ghegeven int jaer ons Heeren* CIↃ. CCCC. *seven ende viertich in Sinte Lucien daghe.*

huyscampe *à parte Boreali & fluvium prædictum à parte Australi, nec non terras* Jacobi *filii* Theoderici *à parte septentrionali & terras* Jacobi vander Gheest *à parte occidentali. Item quinque bont terrarum sitarum ibidem inter terras* Theodorici *filii* Wilhelmi *à parte boreali & terras* Florentii Paedse *à parte orientali, nec non terras* Johannis Codde *à partibus septentrionali & occidentali. Item domum & aream cum suis attinentiis situatis* op die Stege *à parte boreali juxta domum* Giselberti *de* Egmonda *supradicti. Hanc quoque donationem & assignationem præfati donatores conjunctim & divisim promiserunt pro se & suis heredibus ad manus mei Notarii publici infra scripti legitime stipulantis vice & nomine omnium & singulorum, quorum interest, aut interesse poterit in futurum perpetuo inviolabiliter observare, & contra ea nunquam ullo tempore venire, vel facere, aut etiam interrumpere, infringere, aut quomodolibet violare per se, alium, vel alios, publice vel occulte, directe, aut quovis alio ad hoc quæsito colore, Renunciantes quoad hoc omnibus & singulis exceptionibus, doli mali, cæterisque adinventionibus, & cavillationibus juris utriusque, quibus se contra præmissam donationem & assignationem defendere aut interrumpere possent quomodolibet vel tueri, Petentes à me Noario publico subscripto sibi fieri publicum instrumentum in forma certiori. Acta fuerunt hæc Trajecti ante januas sive valvas boreales ecclesiæ Trajectensis, sub anno, indictione, mense, die, hora, & Pontificatu, quibus supra, præsentibus venerabilibus viris & discretis Dno* Giselberto Heerman *Canonico, ac Magistro* Arnoldo Heliæ *perpetuo Vicario ecclesiæ Trajectensis prædictæ, nec non* Tydemanno Hombout *in* Catwyck, *&* Theodorico Coeck *in* Rhenen *dictæ diœcesis Commendatoribus ordinis Theutonicorum, &* Lentone *de* Heeze *viro literato dictæ diœcesis testibus ad præmissa vocatis specialiter & rogatis, Et ego Henricus Boeningh clericus Trajectensis publicus Imperiali auctoritate Notarius, nec non Curiæ Trajectensis & causarum Scriba juratus, dum præmissa omnia & singula, &c. Datum anno Domini* CIƆ. CCCC. *vicesimo quarto in festo beatæ Agnetis virginis.*

FUN-

FUNDATIO XVII.

Monasterii in Eemsteyn Ann. CIↃ. CCC. LXXX.

EEmsteyn monasterium Canonicorum Regularium quod inter Dordracum & Rotterodamum ad flumen Emam. Henric. Thaborita *lib.* 10. *Chron. cap.* 14. Fundavit Reynoldus Minnenbode, civis Dordracensis Ann. 1380. Jo. à Leidis 31. *hist.* 33. & Thaborit. ibid. Vir hic admodum locuples, ut qui solus solvit sumptus & in iter impendit, quod Romam versus suscepit Gerardus quidam Bronchorst Canonicus Trajectensis, à generali Regularium Capitulo ad Papam missus. Vid. Magn. Chron. Belgic. *p.* 341. *ad Ann.* 1397. Præpositos primum habuit, mox etiam Priores. Præpositum dicas an Priorem fere eodem res redit. Uterque enim Præfectus est. Videtur tamen Prior Præposito nonnihil dignior. Nam ut dignior successit, & ut loco Præpositi haberetur deinceps Prior, impetrandum etiam prius ab Episcopo Trajectensi. Præclara primitus ipsorum virtus, vita, regula, œconomia. Tam laudabile institutum, ut circa idem tempus erecto apud Salios monasterio in Windesem, missi aliquot ex conventu, qui explorarent eorum mores, eorum vitam, & instituta. Quicquid tum præclari, delatum in Windesem. Nec Eemsteyn tamen præpotuit, sed id ei, quod in Windesem Superiorum auctoritate unitum, subjectum. Totius rei historiam Chronicon Windesemense verbis exhibet quæ sequuntur *lib.* 1. *cap.* 37. *Monasterium S. Salvatoris in Eymsteyn ordinis & Capituli nostri ante Windesem anno Domini* CIↃ. CCC. LXXII. *per providum virum Reynaldum Minnenbode civem Dordracensem fundatum fuit & dotatum, cujus M. Gerardus Magnus notabilis promotor fuit & defensor, ut ejus epistolæ ad Canonicos Trajectenses pro eis scriptæ protestantur. Hujus prælatus Præpositus vocabatur usque ad Capituli nostri generalis unionem. Nam in prima ejus visitatione per venerabilem Priorem de Windesem fratrem Ioannem de Heusden Capitulo nostro incorporati nomen Præpositi in nomen Prioris de licentia Domini Trajectensis commutaverunt, & fratrem Henricum Wilde Suppriorem tunc in Windesem in Priorem postmodum sibi elegerunt, qui dictum monasterium decem & septem annis, diversis temporibus, in fervore spiritus & zelo magno animarum strenue satis & laudabiliter gu-*

bernavit. Et quia ante alia prædicta monasteria fundatum fuerat, dictis duobus monasteriis in catalogo monasteriorum nostrorum jure est prælatum. Hæc enim quatuor monasteria, Windesem, Eymsteyn, Fontis B. Mariæ, & novæ lucis prope Horn primum nostrum Capitulum constituerunt &c. Idem *lib.* 1. *cap.* 11. *Sex ergo fratres nostri primitivi iter in Eymsteyn arripientes &c. monasterium in Eymsteyn ingressi à præposito fratre Simone & cunctis suis fratribus obviis manibus devote sunt suscepti &c. ipsos fratres nostros ad omnia sua conventualia in choro, capitulo, claustro, & refectorio gratiose admittentes singula eorum cæremonialia, & ordinis instituta &c. libenter ad oculum demonstrabant &c.* Cæterum insulam Dordracensem cum absorpsisset inundatio Ann. 1421. communi tandem consilio fratres mutarunt locum, & monasterium, retento veteri tamen nomine, transtulerunt in Zwindrecht. Ex actis cœnobii:

Anno Domini 1430. *festo S. Pontiani martyris in cella Prioris Eemsteyn factus est conventus fratrum omnium Capitularium tunc præsentium. Et interrogante Priore de statu domus ex more, quidnam de translatione sive permansione Eemsteyn, ac etiam de construendis cellis & ecclesia in Zwindrecht pro monasterio erigendo fratres sentirent singillatim. Omnes simul in unum concordantes desiderabant ac petebant, quod Prior acceleraret pro construendis cellis & ecclesia parvis, pro vitandis magnis expensis in primordiis, aptis ad recipiendos fratres ibidem, & hoc quanto citius tanto melius, pro eo maxime quod locus noster & monasterium Eemsteyn cum tota sua insula Zuytbollandia jam venisset in desperationem quoad reaggerationem sive recuperationem.*

Dignum autem quod notetur (nam raro ejusmodi quid occurrit) datum monachis à Dordracenis etiam jus civitatis, gratoque ab iis animo ac libenter possessum, ut freti opibus civitatis, ac vi ejus & potentia tanquam cives muniti exemptiones, quas habebant, spretis adversariis obtinerent securius. Memorabile est excerptum, quod ex Actis monasterii:

Van onsen poortrecht tot Dordrecht, doe Wouter van Genderen *Borgemeister was, int jaer* 1421.

Des Vridachs na Lamberti int jaer CIↃ. CCCC. XXI. *so was dat Godshuys van* Eemsteyn *poorter ontfaen van der Stadt van Dordrecht om hem ende hoeren goeden te bescudden. Ende men schout hem quyt den croon s'jaers om Goods wil, dat sy voor de Stede bidden souden.*

ſouden. Dit geſchiede onder Wouter *van* Genderen, *doe by Borgemeeſter was, ter beden ende begeerten Hertoge* Jans *van* Beyeren *mit ſynen beſegelden breve, die by der goeder Stede op die tyt ſende.*

Idem reperitur in Actis urbis Dordraci. Vid. Beverovic. *deſcript. urb. Dordrac. cap. 9. in fin.* Cœnobium porro deſiit ſub initium belli cum Hiſpanis prorſus à plebe dirutum Ann. 1577. Nec jam quicquam ex eo ſupereſt. Catalogum tamen habeo ex ejuſdem reliquiis, quem Beverovicius etiam habet *d. loc. in fin.* eorum ſcilicet qui præfuerunt ei ab ejuſdem initio. Et hunc ſi tanti eſt addam hic:

Ann. 1383. *Pater Iohannes Wiſſonis vice Præpoſitus.*

Ann. 1387. *P. Simon de Schoonbovia Præpoſitus ad* 1388.

Ann. 1388. *P. Ioannes de Herwinen primus Prior ad* 1395.

P. Henricus Wild de Buſco ducis	1400
P. Simon de Schoonbovia	1402
P. Laurentius de Geſtel	1403
P. Henricus Wild 2.	1414
P. Theodoricus de Leydis	1419
P. Ioannes Brunonis de Aſperen	1433

Iſte tranſtulit conventum noſtrum antiquum & ſubmerſum monaſterium, quod ſituatum & fundatum erat à fundatore noſtro Reynaldo in Eemkerck ad hunc locum ſive ad novum Eemſteyn. Iſte religioſus pater & Prior extremum diem clauſit apud moniales in Dommel, ibi viſitationis opus explens. Sepultus ibidem.

P. Gisbertus de Shoonhovia	1435
P. Ioannes dictus de Kerck	1444
P. Wilhelmus Duuc de Dordraco	1448
P. Ioannes de Velſe	1455
P. Conrardus de Schoonhovia	1457
P. Nicolaus de Worinchem	1468
P. Wilhelmus Ioannis de Leydis	1469
P. Wilhelmus Henrici de Sciedam	1474

P.

P. *Michael de Dordraco*	1476
P. *Wilhelmus de Brielis*	1485
P. *Henricus de Bommel*	1490
P. *Arnoldus professus in Leyderdorp*	1492
P. *Ioannes Wolteri de Dirxlant*	1505
P. *Ioannes Ioannis de Delft*	1529
P. *Petrus Nicolai de Geldria*	1532
P. *Ioannes Ioannis Gisen de Balen*	1541

Hic existens Prior hujus domus electus est in Priorem superiorem in Windesem, ubi Conventui & toti Capitulo non citra laudem præfuit novem annis, tribus mensibus. Defunctus Ann. 1550. sepultusque in choro conventus Windesemensis.

P. *Iapsarus Antonii à Delfhaven Prior*	1541
P. *Ioannes ab Eyndhoven professus in Rugge*	1552
P. *Theodoricus Henrici. Donck de Buscoducis*	
P. *Ioannes Petri ab Horpt, Prior Ann.*	1570

FUNDATIO XVIII.

Ecclesiæ in BRUGDAMMI

Ann. CIↃ. CC. XLV.

OTto Dei gratia Trajectensis Episcopus universis Christi fidelibus tam præsentibus quam futuris, ad quos præsens pagina pervenerit, æternam in Domino salutem: Præsenti scripto recognoscimus & protestamur, quod nos Antecessoris nostri piæ memoriæ & recordationis Dni Theodorici *Trajectensis Episcopi & felicis memoriæ* Ottonis *majoris in Trajecto Præpositi cum sigillis eorum auctenticis tenorem literarum in subsequenti positum vidimus anno Dni* CIↃ. CC. XLV. *non cancellatum, non abolitum, nec in aliqua parte sui vitiatum.* Theodoricus

doricus *Dei gratia Trajectensis Episcopus universis in* Walacria *manentibus tam clericis quam laicis salutem in Domino. Universitati vestræ præsentium testimonio literarum significamus, quod nos ad petitionem familiarium nostrorum* Heliæ *Decani, & Canonicorum beati Petri indulsimus licentiam* Wilhelmo *& parochianis in* Brugdamme *construendi novam ecclesiam in terminis parochiæ suæ, tum ut divinus ibidem cultus augeretur, tum etiam ut parochianorum necessitati paterne provideatur. Volumus itaque & diligenter observandum statuimus, ut prædicti Decanus & Canonici in hac nova ecclesia ædificata constituant sacerdotem pro voluntate sua, & sacerdos ab ipsis institutus recipiat decimam ab orientali parte usque ad medietatem totius decimæ, quam antiquitus solebant percipere duo sacerdotes communiter in antiqua ecclesia celebrantes. Præterea proventus agrorum ecclesiæ antiquæ, & decimam quandam, quæ sita est juxta* Alardeskintskercke *sacerdotes prædictarum ecclesiarum æquali inter se dividant portione. In prædicto quoque termino, qui protenditur ab orientali parte usque ad medietatem totius decimæ, quam ut diximus totam habebit novus sacerdos, custos novæ ecclesiæ habebit decimam de centum & quadraginta mensuris. Dedimus etiam licentiam parochianis omnibus, ut quicunque pro voluntate sua in antiqua ecclesia manere voluerit, maneat, qui vero ad novam transire voluerit transeat. Adhæc prædictæ ecclesiæ baptisterium concessimus & sepulturam.*

Otto *Dei gratia major in Trajecto Præpositus universis in* Wallacria *constitutis tam clericis quam laicis salutem in Domino. Notificamus universitati vestræ, quod Dn.* Theodoricus *bonæ memoriæ Episcopus Trajectensis ad petitionem nostram Canonicorum beati Petri, (1) qui jus patronatus habent & personatus, auctoritatem contulit* Willelmo *& parochianis in* Brigdamme *construendi novam ecclesiam in terminis parochiæ suæ, tum ut ibidem divinus cultus augeatur, tum etiam ut parochianorum necessitati paterne provideretur. Qua de causa inductus in posterum observari præcepit, ut prædicti Decanus & Canonici in hac nova ecclesia ædificata instituant sacerdotem pro voluntate sua, & sacerdos ab ipsis institutus recipiat decimam ab orientali parte usque ad medietatem totius decimæ, quam antiquitus solebant percipere duo sacerdotes communiter in antiqua ecclesia celebrantes Præterea proventus agrorum ecclesiæ antiquæ, & quandam decimam, quæ sita est juxta* Alartskintskercke *sacerdotes prædictarum ecclesiarum æquali inter se dividant portione. In prædicto quoque termino, qui protenditur ob orientali parte usque ad dimidietatem*

tem totius decimæ, quam habebit totam sacerdos in nova ecclesia, Custos novæ ecclesiæ habebit decimam de quinquaginta mensuris. Dedit etiam licentiam parochianis omnibus ut quicunque pro voluntate sua in antiqua ecclesia manere voluerit maneat, qui vero ad novam transire voluerit transeat. Adhæc prædictæ ecclesiæ baptisterium concessit & sepulturam. Insuper in præsentia prædictarum ecclesiarum quæsita fuit in generali synodo sententia, an Episcopus consensu Archidiaconi & Personæ *inspecta necessitate cum consensu Patroni dare posset auctoritatem construendi novam ecclesiam. Et sententiatum fuit, quod bene, & synodus approbavit sententiam. Testes hujus rei sunt: Otto major Præpositus Trajectensis, Reimboldus major Decanus, Wigberus Decanus S. Petri, Arnoldus S. Petri Canonicus, Willelmus, Waltherus, Gerolfus, Symon. Lambret, in Wallacria sacerdotes. Hæc facta sunt anno incarnationis Domini* CIↃ. CC. *quinto. In hujus facti testimonium præsentem paginam exinde conscriptam nostri munimine sigilli roboravimus, volentes & firmiter præcipientes omnem prædictum tenorem ab omnibus inviolabiliter observari. Datum anno Domini* CIↃ. CC. XLV. *in die beati Mauricii.*

(1) *qui jus patronatus habent & personatus.* Patronum & personam, quod obscurius sit discrimen, nonnulli confundunt. Qui distingui tamen debent. Nam & charta hæc distinguit, ut hic, & mox rursum: *an Episcopus consensu Archidiaconi & Personæ inspecta necessitate cum consensu Patroni dare possit auctoritatem construendi novam ecclesiam &c.* Patrono jus præsentandi non tantum sacerdotem, verum etiam Personam. Personæ jus sacerdotem seu Vicarium duntaxat. Vid. ad Alciat. & Varior. *epistol. p.* 497. Ubi non est patronus, *Personæ*, quoties adest, prima vox in consessu.

Et hæ sunt *Fundationes* hac vice hic publicandæ. Reliquas exhibebo, ubi visum id opportunum. Sequuntur quæ supersunt

BRU-

BRUNONIS FABRICII

DE

VITIS ABBATUM MONASTERII,

QUOD

PADERBORNÆ,

SANCTORUM PETRI ET PAULI,

Vulgo ABDINCHOF nuncupati.

Series ABBATUM *hæc eſt.*

1. . . . .
2. . . . .
3. . . . . . .
4. . . . . . .
5. Hamuco **
6. Conradus — — — 1154
7. Henricus — — — 1180
8. Albertus — — — 1208
9. Iordanus — — — 1240
10. Hermannus — — — 1269
11. Theodoricus — — — 1274
12. Hermannus II. — — — 1279
13. Albertus II. — — — 1291
14. Henricus II. — — — 1304
15. Godſcalcus — — — 1319
16.

** In Monumentis Paderbornenſibus pag. 180. occurrunt Literæ Bernardi Epiſcopi Paderbornenſis Ann. 1136. datæ, quibus præter alios teſtis adfuit *Hamuko Abbas ſancti Pauli.*

16. Ioannes 1320
17. Bertholdus 1326
18. Gyzo 1340
19. Iordanus II. 1349
20. Theodoricus II. 1351
21. Ioannes II. 1357

inter Bertholdum & Ioannem II. fuit adhuc Abbas Bertramus Wilven. ** *Vide omnino infra p. 519. in fine.*

23 Conradus van Ailenhusen 1362.
24 Henricus III. 1406.
25 Ioannes à Broechusen III. 1414. 6. Non. Mart. Obiit 1418.
26 Henricus Wredt IV. Obiit 1420. 5. Kal. Decemb.
27 Henricus V. Obiit 1491. 31. Maji.
28 Ioannes IV. 1491. Obiit 1526. 6. Idus April.
29 Theodoricus III. Obiit 1541. 14. Kal. Sept.
30. Arnoldus 1541.
31 Ioannes Venlo V. Obiit 1552. 18. Iunii.
32 Ioannes VI. qui assumpsit nomen Hieronymi. Obiit 1578. 12. Decemb.
33 Bruno Fabritius.

. . . .

Homines annue sex denarios, mulieres vero quatuor denarios pro censu solvebant. Quo neglecto duos solidos reddere cogebantur.

Pro consensu illis concedendo ad matrimonium ineundum similiter duos solidos dabant. Vita humana vero exemptis, optima quæque res ex mobilibus nobis cedebat. Hos quinque prædictos Abbates ordine quoque recenset liber Regulæ nostræ antiquissimus.

Hamuco. Hic primus omnium Abbatum mancipiis nostris in Ducatu Gelriæ commorantibus liberius & laxius jus concessit, quod & suus successor *Conradus* confirmavit.

Conradus VI. Abbas *Hamukoni* successit sub Bernario & Evergiso Episcopis, atque *Friderico* primo Imperatore, dicto *Barbarossa*, circa annos Domini 1154.

Hamukonis successorem fuisse hunc *Conradum* contestantur literæ, quarum exemplum habes num. 5. & 6. post literam T. in *Transumpto.*

Cum

Cum monasterio praeesset *Conradus*, iterum periit incendio admodum gravi magna urbis pars cum cœnobio eodem *Abdinckhoff* anno 1163. quod *Evergisus* antedictus Episcopus renovavit, atque restauravit. Auctor *Buschius*. Hic legem mancipi nostrorum in Belgio degentium per suum antecessorem *Hamukonem* Abbatem in liberiorem immunitatem suo calculo approbavit, hac conditione, ut annis singulis pridie S. Ioannis Baptistæ quilibet utriusque sexus, iis demptis, qui adhuc sunt sub parentum tutela, duos denarios de capite suo persolvat. Post mortem cujuscunque dabitur pro exuviis, quibus usus fuerit in vita, una species eaque optima, in pecoribus, equis, vaccis, vestibus, auro vel argento, prompte & integre, quemadmodum habet diploma latius, datum anno Domini 1152. indictione XII. Imperatoris *Frederici* anno primo, ex quo solet recitari sermo in Cœna Domini.

Henricus VII. hujus cœnobii Abbas sub *Sigefrido* & *Bernardo* II. Episcopis, & *Friderico* I. & *Henrico* VI. Imperatoribus circiter annum Domini 1180. Dum hic Abbatem ageret confirmatum est monasterium per summum Romanæ ecclesiæ Pontificem Iulium hujus nominis tertium. Curiam in Lare procuravit hic *Henricus* Abbas anno Domini 1191. Consule literarum exemplar numero VII. sub elementum K.

Albertus hujus cœnobii Abbas VIII. sub *Bernardis* III. & IV. *Olivaro* & *Willebrando* Episcopis, atque *Philippo* Barbarossæ filio, *Othone* IV. & *Friderico* II. Imperatoribus circa annos Domini 1208. & deinceps. Curiam in Resen cum decima in *Ghestelen*, quæ fuere Episcopi Paderbornensis feudum, eodem consentiente, emit hic Abbas anno Domini 1208. Cujus rei literarum exemplar vid. n. 4. sub *lib.* H. Item cortem super *Talle* prope civitatem Paderbornam anno 1226. monasterio adjunxit. Consule exemplar eorum sub litera T. Item duos mansos Curiæ in *Baddenhusen* anno 1228. quo tempore *Henricus* quidam fuit Præpositus in *Wilbatlessen*, ut literæ hujus contractus testantur.

Iordanus IX. hujus monasterii Abbas sub *Bernardo* IV. & *Simone* à *Sualenberch* Episcopis, atque *Frederico* II. *Conrado* IV. & *Wilhelmo* Imperatoribus circiter annum Domini 1240. Curiam in *Scharen* & quadraginta jugera prope civitatem Paderbornensem, orientem versus, quæ omnia quoque feudum monasterii

 nostri

nostri fuere, comparavit Iordanus Abbas anno 1240. & anno 1245. Vid. exemplum literarum quintum & sextum post elementum H.

Hermannus hujus monasterii decimus Abbas sub *Simone* Episcopo, stante Imperio septendecim annos sine certo Cæsare, non sine magno Germaniæ exitio circa annos Domini 1269. Bona & Dominium in *Welsade*, item domum cum area novi hospitalis eodem anno comparavit. Lege literarum exemplaria VIII. post L. & primum sub Z.

Theodoricus XI. ex ordine hujus monasterii Abbas sub *Simone* & *Othone* Episcopis Paderbornensibus, & *Rudolpho* Imperatore circiter annos Domini 1274. Consule literarum exempla, sub lit. Z. secundum, & sub S. octavum

Hermannus hujus nominis II. ordine XII. cœnobii Abdinchoffensis Abbas sub *Othone* Episcopo & *Rudolpho* Imperatore circa annos Domini 1279. Hic absolvit emptionem Curiæ in *Scharen* & 40. jugera in orientali parte civitatis sitorum à suo antecessore *Iordano*, ut literæ testantur inchoatam.

Albertus II. ejus nominis ordine XIII. hujus monasterii Abbas sub *Otthone* Episcopo, & *Rudolpho* & *Adolpho* Imperatoribus circiter annum Domini 1291. Vid. literarum exemplar post elementum S. XII.

Henricus II. hujus nominis, ordine XIV. indubitatus successor *Alberti*, quemadmodum acta inter *Henricum* heredes atque colonos trium pagorum utriusque *Borchen* & *Dolgheden* clare satis attestantur. Præfuit sub Episcopis Othone, Gunthero, & Theodorico, & Imperatoribus Rudolpho, & Ludovico circiter annos Domini 1304.

Godscalcus XV. hujus cœnobii Abbas sub *Theodorico* Episcopo & *Ludovico* Imperatore circa annos Christi 1319. quo anno eum literas & dedisse & sigillasse reperi.

Ioannes XVI. hujus congregationis Abbas sub *Theodorico* & *Bernardo* V. Episcopis, atque *Ludovico* Imperatore circa annos Domini 1320. Quo anno 22. jugera prope *Indestruich* extra portam occidentalem sita comparavit. Lege literarum exemplar sub T. XI. & S. decimum quartum.

Bertoldus XVII. hujus monasterii Abbas sub *Bernardo* V. Episcopo Paderbornensi & *Ludovico* Imperatore circa annos Domini

ni

ni 1326. Vide literarum exemplaria IX. poſt elementum T. item *num.* V. poſt K. & XXI. R. atque duodecimum poſt T. *Feudal.* 159, *n.* 1.

Gyzo Abbas ordine XVIII. ſub *Bernardo* V. & *Balduino* Epiſcopis, & *Ludovico* Imperatore, circiter annum Domini 1040. Conſule literarum exemplaria, nonum poſt O & undecimum poſt X. *Gyzone* gubernacula monaſterii tenente magna pars urbis rurſus conflagravit. Ex hac vita emigravit XIII. Calend. Decembr.

Iordanus II. ejus nominis ordine decimus nonus hujus cœnobii Abbas ſub *Balduino* Epiſcopo, & *Ludovico* Imperatore circa annos Chriſtianorum 1343. Vide literarum exemplar V. poſt elementum E. in *Tranſumpto*

Theodoricus ejus nominis II. ordine viceſimus hujus monaſterii Abbas ſub *Balduino* Epiſcopo & *Carolo* IV. Imperatore circirciter annum Domini 1351. Lege literarum exemplar XVII. ſub *litera* T. Hic donavit duo jugera agrorum prope *Lor* ſita noſtro hoſpitali ſive xenodochio, nam utraque eſt domus noſtra hoſpitalis, tum annuum duorum ſolidorum cenſum. Vide exemplar literarum quartum poſt Z. Anno 1354. dominica die ante feſtum S. Johannis Baptiſtæ natalis ſolenni ritu celebravit hic *Theodoricus* diem infeudationis generalem vaſallorum ſuorum

Ioannes hujus nominis II. ordine XXI. Abbas Abdinckhoffenſis cognomine dictus Wylver ſub *Balduino* & *Henrico* Epiſcopis & *Carolo* IV. Imperatore circa annum Domini 1357. Bona in *Upſprunck* comparavit hic Abbas anno generis humani reſtaurati 1358. *Ioanne* Abbatem agente bonorum noſtrorum redditus annui Epiſcopi *Balduini* auctoritate, & conſilio Capituli ſummæ ædis ſunt diviſi, ita ut annue Abbati ſuæque familiæ una reddituum pars, Priori vero & Conventui duæ cederent. Quæ quidem diviſio facta & ſuſcepta reformatione per auctoritatem ſummi Pontificis & Capituli Provincialis revocata eſt. Lege exemplum literarum *num.* 2. poſt R. Vivis valedixit hic Abbas anno ſalutis 1362.

Nota. Inter hunc Abbatem D. *Ioannem Wylver* & D. *Bertholdum* Abbatem fuit præter tres illos ordine recenſitos *Gyzonem*, *Iordanum*, & *Theodoricum*, adhuc alius quidam intermedius Abbas, nomine *Bertramus*, qui fuerat temporibus DD. Joannis

nis primi & Bertoldi præfati Prior, & resignasse videtur officium Abbatiale. Sed quibus vel quot annis rexerit, vel cujus ipse, vel quis illius successor fuerit, mihi necdum satis constat, quare necdum inter Abbates dinumeravi. Quod Priorem egerit sub Abbatibus *Ioanne* primo & *Bertholdo* liquet ex exemplaribus litterarum decimo quarto post S. & quinto post N. Quod vero Abbas fuerit, testantur literæ, quarum exemplum habes, numero nonum post x. ubi pro teste citatur.

Conradus ejus nominis II. *Allenhusen* cognominatus, XXII. hujus cœnobii Abbas successit Domino *Ioanni Wilver* anno Domini 1362. electus per viam inspirationis penultima die mensis Julii, uti patet ex decreto electionis, cujus exemplum ob stylum diversum longe ab eo, quo nunc utimur, subjicere placuit:

Reverendo in Christo patri ac Domino suo Henrico *Dei gratia Episcopo Paderbornensi ejus humiles & devoti Wilhelmus Prior & conventus monasterii SS. Petri & Pauli Paderbornæ ordinis S. Benedicti cum debita subjectione reverentiam & honorem. Bonæ memoriæ* Joanne *dicti monasterii Abbate, sicut Deo placuit, viam universæ carnis ingresso, & ipsius corpore tradito ecclesiasticæ sepulturæ, ac deinceps ne eadem nostra ecclesia suæ viduitatis incommoda diutius deploraret, nec ex vacatione diuturna sustineret detrimentum, istis omnibus, qui voluerunt, debuerunt, & potuerunt interesse electioni, simul in choro nostræ ecclesiæ propter hoc in unum congregatis, statim nullo alio tractatu interveniente, subito & repente Spiritus Sancti gratia, ut credimus inspirati omnes penitus nullo discrepante dreximus in Conradum Allenhusen nostrum commonachum expresse professum & consecratum vota nostra, virum utique providum & discretum, in temporalibus & spiritualibus multipliciter circumspectum, & eum unanimi voce & uno spiritu in nostrum Abbatem elegimus & Pastorem, &* Te Deum *&c. solemniter decantando ante altare summum posuimus juxta morem. Postmodum idem electus, licet se insufficientem dixerit, & excusaverit, nolens tamen resistere divinæ voluntati annuit nostris votis, electioni consentiens de se factæ. Ea propter vestræ reverendæ Paternitati ducimus unanimiter supplicandum quatenus electionem tam concordem pie dignemini confirmare. & sibi alia impendere, quæ ad vestrum pium spectant officium de consuetudine vel de jure. In cujus rei testimonium sigillum nostri con-*

conventus præsentibus est appensum. Datum anno Domini 1362. penultima die mensis Iulii.

Nullus fratrum propria subscripserat manu, quemadmodum nunc receptum est.

Claruit hic Abbas sub *Henrico Sengel* à *Dettenbercb* ex Abbate Corbejensi in Episcopum Paderbornensem constituto per summum Romanum Pontificem Innocentium sextum. Primus enim fuit hic Paderbornensis, qui à Pontifice eligitur, aliis Episcopis antecessoribus semper antea per manus & suffragia Imperatorum ecclesiæ datis. Primus item, qui suffraganeum substituerat, teste Bruschio. Item sub Simone hujus nominis secundo, Ruperto, Joanne, Guilhelmo Episcopis, & *Carolo* quarto, Wencessao, Ruperto Imperatoribus circa annos Domini 1362. & 1404.

Hujus *Conradi* voluntate & consilio descriptus est liber, continens literarum nostrarum exemplaria, quem *Transumptum* appellamus, anno Domini 1374. In cujus prologo vaticinando conqueritur præfatus *Conradus*, quod monasteriorum jura disturbantium, res & bona diripientium, religiosos opprimentium, malitia & insolentia ubique invalescat. Quod si hoc ante ducentos & plures annos prædixit conquerendo, quid si etiamnum in vivis esset, elocuturum hunc prudentem Abbatem putares? Nam nos in hujusmodi, proh dolor! tempora incidimus, quibus plus quam compertum est istud oraculum. Quare etiam in prædicto prologo pro sua innata sapientia hortatus est Pastores lapsum & ruinam aliorum monasteriorum tanquam speculum & exemplar ob oculos ponere, intueri, & videre, verba sunt ipsius prologi. Comparavit hic quoque Curiam *Bultehoff* in *Northorchem*. Hujus tempore domorum hospitalium permutatio facta est; quia denique, quam nunc hospitale vocamus, fuerat monasterii propria, pro qua redditæ sunt monasterio mutuo sese contingentes tres, nunc vero distinctæ domus, gradibus, quibus descenditur, xenodochium nostrum versus, à parte meridionali proximæ. Volve literarum exemplar tertium post R. Ultimus contractus inter nos & mancipi nostros in Ducatu Gelriæ morantes de juris eorundem controversia celebratus est anno Domini 1369. coram *Arnoldo* de *Bercb* judice Veluwano. In vivis esse desiit VIII. Kalendarum Julii. Anno 1399. vixit adhuc. Nam eo anno in natalitiis Divæ Virginis Scholasticæ bona nostra Reffingh dicta & prope *Nedderbrugge* sita Conrado Nensingel pro annua pensione

trium grossorum antiquorum regalium, ut literarum exemplar testatur, dimisit. Itaque ultra 37. annos Abbatis officium egit.

Henricus ejus nominis II. ordine tertius & vicesimus hujus monasterii Abbas sub *Guilhelmo* Episcopo, qui cum annos quatuordecim præfuisset, non sine laude Paderbornensis ecclesiæ eam *Theodorico* Archiepiscopo Coloniensi resignavit, & ejusdem *Theodorici* è sorore neptem duxit uxorem, nuptiis, teste *Bruschio*, in arce Arnspergensi præsente Archiepiscopo summa cum lætitia & celebritate peractis, & sub *Ruperto* & *Sigismundo* Imperatoribus vixit circiter annos Domini 1407. & 1417. uti liquet ex literis antiquis de decimis in Gameren, ut & aliis literis, quas reversales vocamus. Inter Comitem Schouwenburgensem nomine *Adolphum* & hunc Abbatem celebrata est transactio, & compositio amicabilis de bonis nostris & eorum reditibus, quæ sub ejusdem Comitis jurisdictione possidemus, hac ratione, ut quatuor annorum redditibus de prædictis bonis per Abbatem remissis, Comes præfatus pro se suisque heredibus, Præfectis suis eorumque successoribus, sæpe dicta bona & prædia nostra se strenue defensurum, nihilque detrimenti posthac in iisdem bonis vel eorum redditibus illaturum stipulatus sit. Hancque stipulationem suo sigillo antedictus *Adolphus* pro se suisque heredibus firmavit atque munivit. Actum die S. Gertrudis virginis anno 1416. Hujus rei sunt nobis literæ, quarum exemplar in *Transumpto* non habes.

Johannes hujus nominis III. Broichusen cognominatus, ordine quartus & vicesimus monasterii hujus Abbas, sub *Theodorico* II. Archiepiscopo Coloniensi, & administratore Paderbornensi, & *Sigismundo*, *Alberto* II. & *Frederico* III. Imperatoribus circa annos Domini 1418. & 1454. quemadmodum ex literis diversis, & reversalibus quoque, ut vocant, constat. Monasterii gubernacula tenente Ioanne ingens fuit tempestas, in qua summum Paderbornense templum de cœlo tactum legitur circiter annum Domini 1424. Huic Abbati à secretis fuit D. *Ravenus*, vel *Raveno*, de *Nypern* sacra Imperiali authoritate Notarius, dehinc primus Neoclesianæ ecclesiæ Pastor designatus, attestantibus id ipsum instrumentis, ut vocant, à me repertis. Huic mortali vitæ exemptus est hic Abbas VI. Nonas Martii anno 1454. Sepultus in templo ante altare S. Crucis. Celebrasse hunc solenni ritu infeudationis diem anno 1420. legi.

legi. Sub hoc Abbate prior facta transactio inter nos & conventum in *Redichem* anno 1430. de Curia nostra dicta *Overboiff* & quorundam bonorum censu annuo.

Henricus hujus nominis III. cognominatus Wrede ordine xxv. hujus cœnobii Abbas sub *Theodorico* & *Simone* tertio Episcopis, & *Frederico* III. Imperatore circa annos Domini 1454. & 1469. ut ex variis diplomatis licebit colligere. Ann. 1414. celebravit infeudationis ritus. Inter Ducem Gelriæ *Arnoldum* & hunc Abbatem postrema transactio de jure mancipi hominum & bonorum nostrorum est facta anno Domini 1457. Habuit hic germanum nomine *Hermannum Wrede*, à quo quatuor jugera à prædictis non procul dissita anno 1416. ad usum hospitalis emit. Quæ postea redempta sunt per heredes. Erant enim redimibilia, quorum nobis literæ adhuc sunt integræ. Decem fratres ex aliis monasteriis ad hunc evocavit locum, sed morte præventus reformationem non vidit. Vitam cum morte commutavit v. Cal. Decembr. anno post natum Christum 1470. Insigne hujus fuit caput porcinum cum prominenti dente.

De Abbatibus, qui monasterio præfuere, postquam esset ad statuta Unionis Bursfeldensis reformatum.

Cum autem hæc unio anno post natum Christum CIƆ. CCCC. XXXV. primum inventa à Reverendo Domino, Dn. *Ioanne Rhodo* Abbate Trevirensi, quem ex Priore Carthusiano extra Trevirim sitæ Carthusiæ authoritate summi Pontificis monasterii etiam extra muros Trevirenses, D. *Matthiæ* Apostolo sacri Abbatem constituit Reverendissimus *Otto* Archiepiscopus Trevirensis ob singularem ejus conditionem cum suspicienda quadam sanctimonia junctam. Erat enim S. Theologiæ Baccalaureus & Canonum Licentiatus doctissimus *Heydelbergæ* creatus, ut diversi attestantur historiographi.

Henricus hujus nominis IV. ordine XXVI. primus vero hujus monasterii Abbas, qui reformationem ex Unione Bursfeldensi suscepit, quæ facta est anno Domini 1477. die Jovis post Dominicam *Exaudi* per Reverendissimum Dominum Simonem ejus nominis tertium Episcopum Paderbornensem, ordine trigesimum quintum, Comitem Lippiensem natum. Anno eodem feria quarta post natalem Divi Andreæ Apostoli fuit hic huic

 Ab-

Abbati juridica dies infeudandi vaſallos ſuos. Claruit ſub Simone tertio, & Hermanno cognomento Pacifico Lantgravio *Haſſiæ* Epiſcopis Paderbornenſibus, & Friderico III. & Maximiliano Imperatoribus. Natus eſt hic Abbas *Peynis*, quod caſtellum quoddam eſt Epiſcopatus Hildeſemenſis, deinde ubi Muſarum caſtra reliquiſſet, in Burſfeldenſi monaſterio divi Benedicti inſtitutum profeſſus eſt. Dehinc ex monacho Burſfeldenſi in Abbatem Northemenſis monaſterii eligitur. Poſtremo in hujus cœnobii noſtri *Abdinckhoff* Præſulem poſtulatur anno ſalutis 1470. Præfuit maxima relucens ſanctitate annis uno & viginti. Ex vita præſenti in æternam commigravit anno Chriſtianorum 1491. die ultima menſis Maji. Huic à poſteris poſitum eſt ſequens epitaphium auctore P. Priore Martino Gyſen.

Henrici oſſa manent Abbatis clara ſepulchro hoc,
Ædibus hic lapſam primus qui relligionem
Reſtituit decus in priſcum, frenare petulcæ
Illecebras carnis, mundum contemnere, vitam
Quærere perpetuam, exemplo verbiſque monebat.
Peynis eum membris, flocco Burſfeldia, Northeim
Induit Abbate, Abdinckhoff Paſtoris honore.
Illinc tranſlatum donaverat atque ſepulchro.
Anno poſt Chriſtum milleno cent quater uno
Et decies nono, poſtremo lumine Maji
Pro æterna vitam mutavit luce caducam.

Aliud

Huc eſt tranſlatus venerabilis, ac tumulatus,
Abbas Henricus humilis ſatis atque pudicus,
In cunctis patiens, manſuetus, terrea ſpernens
Implebat factis, quicquid ſermone decebat,
Quem Peynis genuit, monachum Burſfeldia fecit,
Abbatem Abdinckhoff tenuit, Northeymque creavit.
Funeris ipſe ſui tempus prædixit & horam.
Iunius è mundo tulit hunc, pridieque Calendas
Anno milleno quingenteno abſque noveno

Ic-

Johannes hujus nominis IV. ordine XXVII. à reformatione ultima secundus, suffragio sui antecessoris per viam inspirationis ex Priore & Pastore, ut relatu Seniorum hausi, in Abbatem anno Christi 1491. electus est. Ex literis, quas legi, constat fuisse anno Domini 1488. hunc Joannem hospitalarium. Natus est *Ioannes* in civitate Susatensi, fuitque homo admodum pius, valde simplex, rectus, ac timens Deum, exemploque Christi prius opere de hinc sermone docuit. Celebravit infeudationis diem anno 1492. Ædificia Abbatiæ, hypocausti, & aulæ superioris feliciter restauravit. Insuper ultra XX. florens aureos Rhenanos usuræ nomine in annuos reditus Gytzingenses & Mindenses expendit. Ad clavum monasterii sedente Dn. Joanne maxima civitatis Paderbornensis pars denuo in cineres redacta est, anno Domini 1506. Laudabiliter & digne præfuit non sine maxima sanctimoniæ opinione monasterio huic annis plus minus quadraginta quinque sub *Hermanno*, *Erico*, *Hermanno* II. Episcopis Paderbornensibus, atque *Frederico* III. *Maximiliano*, & *Carolo* V. Imperatoribus. Habuit Priores P. *Martinum Gysen*, magistrum artium liberalium doctissimum, & P. *Ioannem* Trevirensem, in religionis zelo ferventissimum. In bona pace quievit anno post Christum natum 1536. pridie Dominicæ Palmarum, hoc est, VI. Idus Aprilis. Sepultus apud suum Antecessorem in sacello D. Jacobi sinistræ chori parti contiguo, ubi angelicæ tubæ clangorem moratur.

Theodoricus hujus nominis III. & post ultimam reformationem tertius, ordine vero XXXIII. communi omnium fratrum suffragio ex Pastore ecclesiæ in Putten in Pastorem & Abbatem ecclesiæ *Abdinckhoffensis* eligitur, 5. Idus Aprilis anno Domini 1535. Illud autem in electionis negotio dignum notatu existimavi, quod electione licet celebrata, prædicto die ante S. Pascha nihilominus ad comparendum post Pascha electionis celebrandæ ergo evocati sunt citationis mandato minori Conventus sigillo, quod *Secretum* vocamus, munito tres, *Georgius Kempis*, *Arnoldus Venlo* cellarius, & *Theodoricus* Pastor, tunc temporis in Gelriæ Ducatu vitam agentes. In evocationis autem mandato, quod etiamnum superest in *Putten*, hæc erat inserta clausula, ut si non omnibus tribus fratribus prædictus integrum esset monasterium repetere electionis causa, saltem frater Theodoricus cum cellario fratre *Arnoldo Venlo*

 sese

fese ad monasterium conferrent. Itaque post Pascha citationi & voluntati Prioris volentes facere satis profecti sunt hi ambo ad monasterium; quo dum venissent electionem futuram rati factam invenerunt in fratrem *Theodoricum* prædictum. Natus fuit hic *Theodoricus* in civitate *Ruremunda*, quæ præter id, quod Mosa præterfluente gaudet, etiam caput est Orientalis quadrantis Ducatus Gelriæ. Fuit homo syncerus, doctus, & occultæ lectionis, atque ingenii optimi. Habuit quoque verbi divini ebuccinandi admirandam supra humanum captum gratiam. Monasterii habenas regente Dn. *Theodorico* est inter eum suumque Conventum atque monialium in Nuenstrum posterior celebrata transactio de Curia nostra sita prope ædem sacram ibidem & prædiorum aliquot annuo censu. Actum anno 1540. Monasterio præfuit sub *Hermanno* Episcopo Paderbornensi, & Carolo V. Imperatore invictissimo annis quinque, mensibus quatuor, diebus plus minus sex, usus Priore prælibato P. *Joanne* Trevirensi. XIX. Kalendarum Septembris, hoc est XIV. die mensis Augusti anno Christianorum 1541. Humanis exemptus est non sine maxima veneni suspicione, crumenas, arculas, & promptuariola omnia nummis vacua relinquens.

Arnoldus Abbas ab ultima reformatione quartus ordine vero XXIX. & cellario in *Putten* unanimiter consentientibus & acclamantibus fratribus in hujus monasterii Abbatem designatus est XVI. die mensis Augusti anno 1541. Cui electioni præter morem ob certas causas interfuit Dominus *Conradus* ter *Mollen*. Natus est hic *Arnoldus* in oppido Ducatus Gelriæ omnium munitissimo & sæpius quidem oppugnato, sed nunquam expugnato, Venlone, atque primum in nobili obsidione Mediolani militem egit, ubi juramento sese obstingens monasticam religionem, modo sanus & incolumis evaserit, se ingressurum pollicitus est. Huic igitur verbo volens facere satis divi Benedicti institutum in *Abdinckhoff* professus est. Postquam vero ibi breve annorum spatium exegisset, in Cellarium Curiæ Abbatialis in *Putten* ordinatus est. Quam provinciam strenue æque ac feliciter annos duos & viginti administravit. Interea vero, dum huic strenue incumberet, summa cum diligentia ultra XXX. florenos aureos Rhenenses usuræ nomine in annuos redditus expendit. Dehinc suprema pastorali cura suscepta disciplinam nonnihil collapsam probe restauravit. Hic splendidum ædificium à supre-

mitate

mitate cellarum usque ad summa tecti fastigia dormitorium erexit & struxit anno 1553. Quo anno pestis atrociter *Paderbornæ* grassata aliquot millia hominum è medio tulit. Ante hoc tempus templo novo tectum ornarat. Abbas hic multo disciplinæ zelo fervebat. Convivia secularium in civitate Paderbornensi non secus atque toxicum vitare solitus est, nec sæpius quam semel aut ad summum bis in vita sua apud Reverendissimos & Amplissimos Dominos ea frequentavit. Quod si à suis successoribus observaretur, esset profecto è re disciplinæ. In summa vir fuit consilii, & omnium rerum experientia clarissimus, & decus sive ornamentum seu lumen non solum nostri monasterii, sed etiam totius ordinis, ita ut huic parem in externarum maxime gubernatione rerum neque habuisse monasterium legerim, & habiturum vix ausim dicere, quamvis Deus potens sit ex lapidibus suscitare filios Abrahæ. Decrepitus jam & multo senio confectus, corporisque vires paralysi exhauriente, sponte propria Abbatiale officium in manus conventus resignavit die 26. Januar. anno Domini 1557. Quo resignato in Curiam nostram *Gosekensem* secedens ibi reliquum vitæ annua pensione sibi reservata absolvit. Supervixit autem adhuc post abdicationem magistratus annis duobus ac mensibus totidem pacificos in bona senectute transigens dies. Priores habuit inprimis P. *Ioannem* Trevirensem, quo mortuo anno 1542. P. *Gerardum* Coloniensem, qui cum in Abbatem monasterii Marienmonasteriensis anno 1548. esset postulatus, habuit successorem in Prioratus officio Fr. *Ioannem Venlo*, cui post biennium ad Cellarii officium in Putten administrandum destinato successit Pater *Jasperus Alen*, quem cum Abbas restaurandi dormitorii causa destituisset, Fr. *Godefridus Berchloch* substituitur. Absoluta autem ædificii mole, rursum Godefrido destituto, restituitur *Casperus Alen*. Tandem anno 1559. pridie divi Benedicti, hoc est, 20. die Martii in Goseke, ubi ad se ante biduum Paderborna evocasset suum successorem Patrem *Iohannem Venlo*, Patrem *Casperum Alen*, Fratrem *Ioannem Vissen* Cellarium, fratre *Ioanne Meschede* suo sacellano adjuncto, cupiens domui suæ disponere 300. thaleros pro annua pensione ad quatuor maldra tritici emenda, atque pauperibus & peregrinis in suo anniversario mortis die distribuenda ordinavit. Dehinc prandio facto mensaque remota surgens, volensque

volensque lectum, qui erat ad manum, repetere, in pedes concidit, atque in manus prædictorum fratrum & confratrum suorum ad exemplum divi patris nostri Benedicti supremum fudit spiritum, crumenas minime flaccidis relinquens. Sedit ad clavum hujus Abbatiæ annos quindecim, menses quinque, dies decem, sub *Carolo* v. & *Ferdinando* primo, germanis fratribus & Imperatoribus, atque *Hermanno* & *Remberto* Episcopis Paderbornensibus.

Epicedion hujus nunquam satis laudandi Abbatis descripsit sequentibus versibus Fr. Jacobus Latimerus Batymænus.

Præsulis Arnoldi *laudes reticere quis æquum*
Ducat? ut emeritus non celebretur honor.
Id quoque quis faciat, nisi digni divite cordis
Præditus imperio præcipuisque bonis?
Quæ licet heu nobis absunt, nec justa facultas
Suppetit, experiar qualiacunque tamen.
Ille quidem Venlone satus, murisque receptus,
Esse brevis cupio, Gelrica terra, tuis.
Artibus imbuitur claris, adeoque pudicis
Moribus, in vitium nequa figura latet.
His decor accedit procerum, non infima quorum
Laus erat, à veterum stirpe petita patrum.
Iamque Ducem juvenis per tela secutus & hostes
Militiæ capitur relligione novæ.
Illecebras carnis fugiens mundique ruinas,
Mœnia fortuito Tuderiana subit
Relligiosa inibi est sedes. Abbation illi
Nomen, in hac pugilis fortius urget opus.
Quam patiens, humilis, castus, syncerus, & acris
Ingenii fuerit, quis memorare queat?
Fratribus acceptus, superis devotus, avitæ
Deditus & Sophiæ, justitiæque tenax.

Iamque

Iamque in Prælati sacros evectus honores
Muneris admisit tale coactus opus
Nec tamen hinc animos humiles moresque probatos
Exuit, alter iter carpsit, & alter idem.
Omnibus affatu facilis, magis aptus amari
Quam metui; talem condecet esse Patrem.
Nec connivebat fratrum in congrege suorum,
Omne recens subita sustulit ulcus ope
Et quia non satis est in spiritualibus unus,
Cura necesse Patrum bina sit, esse suus.
Annua reddituum sub fœnore pensa decenti
Auxit ita, ut similem vix habuisse putem.
Tandem confectus senio, & resolutus ab omni
Pondere secretis gaudet ovatque locis.
A Christo nato jam plurima fluxerat ætas
Presserat æstates torrida mille canis
Iamque bis & ter centum hyemes tum durus Orion
Adstringit sævo tum fera bruma gelu.
Area trituram jam quinquagesima vidit,
Nona struebatur, Martius arva colit.
Texerat ejusdem radiis vigesimus orbem
Phœbus, & humanis eximit hora Patrem.
Fit dolor & gemitus fratrum mortalia saxo
Membra tegunt hominis, cætera Christus habet.

Amen.

Johannes hujus nominis & post ultimam reformationem v. ordine xxx. statim post factam per suum antecessorem resignationem communi Conventus suffragio ex Cellario in Putten in Abbatem declaratur die Januarii 27. anno 1557. Natus fuit hic ex nobili quadam villa prope Venlo, & quondam, ut supra memini, sub suo antecessore Priorem egit. Fuit autem doctrinæ Catholicæ & Romanæ ecclesiæ tenacissimus, dogma-

tum quoque peregrinorum oppugnator acerrimus, nec non rerum externarum gerendarum experientia conſpicuus, puſilloque relicto & invento puſillum adhuc addidit, & conſervavit. Multis ædificiis monaſterium ornavit, inter quæ ſunt poſterior domus noſtra Daventriæ, item ædes illæ ſplendore & magnificentia inſignes inter monaſterium & equile, item domus monaſterii turribus juncta, in Goſeke quoque horreum egregium, atque magnificæ illæ ædes, quibus morte heu nimis immatura, & nimis improviſa, præventus colophonem addere non potuit. In *Putten* quoque comparavit nonnullos agros hereditario jure. Similiter molendinum novum ibi ſtruxit, & vetuſtius molendinum 1000. Philippæis comparavit anno Domini 1563. Priorem habuit patrem *Iaſperum Alen.* Quo defuncto anno 1568. ſubſtituitur anno ſequenti Fr. *Matthias* Daventrienſis. Tandem in expeditione ædificii poſterioris in *Goſeke*, tegularum emendarum diſponendarumque ergo, in Saltkotten eſt profectus, ibique circiter meridiem à Senatu in domo Senatoria invitatus curru deſcendit, menſæque aſſidens, & poculo necdum ori admoto de improviſo exclamat, *Oue*, *Oue*, *Ieſus*, *Ieſus*, ſimulatque animam heu nimis inopinate, & præter omnem ſpem, ac cum ſummo omnium, qui aderant, mœrore Deo reddidit, die 18. Junii anno 1569. Dehinc ſequenti die ſolenni pompa nobilium & Senatorum equitantium ex oppido *Saltkotten* deductum eſt cadaver ad monaſterium. Demum XX. Junii menſis terræ mandatur apud ſuos prædeceſſores, ubi mortuorum reſurrectionem expectat. Lapidi ſub quo cubat inciſum eſt hoc diſtichon:

Hoc ſubter ſaxum Ioannes Venlo quieſcit,
Hujus & Antiſtes lauſque decuſque chori.

Præfuit monaſterio non ſine laude annis duodecim, menſibus quatuor, diebus duobus, ſub Ferdinando primo & Maximiliano ſecundo Imperatoribus, atque Remberto & Joanne Epiſcopis Paderbornenſibus. Reliquit mortuus in præſenti pecunia cxx. florenos Rhenenſes. Vacat tum ſedes Abbatialis propter antiquum morem menſem unum dies duos. Hujus Abbatis mortem deflevit ſequenti carmine Jacobus Latimerus.

Quo-

Quomodo te digne venerer, dignissime Præsul,
Et Pater ingenuis tot decorate bonis?
Quomodo te digne venerer? quo carmine tali
Gratificer recolens præmia tanta Patri?
Vere Joannes, *nam plurima corporis omnem*
Imbuit effigiem gratia, candor, honos.
Quid simulacra tamen miror? quid corporis istum
Pulchrum habitum? forma candidiore nitet,
Dotibus innumeris præfulget, & obruta virtus
Interior, sicut deforis, inde micat.
Non itaque immerito luges Abbation illum
Ablatum, similis nemo secundus erit.
Forsitan inde trahis nomen, quod forte patronos
Consequeris tales, gloria tanta tua est.
Nam ceu præfati successor Præsulis ignes
Imbibit egregius compatriota pares.
Qualibus ille Prior gradibus præcessit, eisdem
Iste decens habuit rite secutus iter.
Denique strictaris positis compluribus, auxit
Et bona reddituum fœnore multa pio.
Virgo Deum ut peperit mundoque enixa salutem
Reddidit, elapsus plurimus annus erat.
Mille & quingentas sexagenaria messes
Ante seges dederat flore novena nitet.
Iunius octavum decimum confecerat æstum
Et pater heu? subito funere mersus obit.
Corpus commendant terræ, conscendit in altum
Spiritus: hoc equidem credo pieque precor.
Amen.

Ioannes hujus nominis & ab ultima reformatione sextus ordine vero XXXI. mortuo Domino *Ioanni* succeffit non sine singulari Dei omnipotentis providentia in Abbatem electus XIX.

 Julii

Julii, anno 69. ſub *Maximiliano* II. Imperatore & *Ioanne* ab *Hoya* Epiſcopo Paderbornenſi, qui & ſua glorioſa præſentia conſecrationem hujus Abbatis in choro, & facto prandio, gratiiſque Deo actis in aula Abbatiali, extemporali, ſed Latino & terſo ſermone, coram Senatu tam eccleſiaſtico quam civili oppidi Paderbornenſis habito cohoneſtare & illuſtrare non eſt dedignatus. Natus eſt hic in Maſchede, quod non eſt ignobile diœceſeos Colonienſis caſtellum, atque jam baptizato ei nomen eſt inditum Joannes. Verum cum Benedictinum habitum profeſſurus aſſumeret, conſilio P. Prioris *Iaſperi Alen*, atque authoritate *Conradi* † ther *Niellen* Reverendiſſimi Epiſcopi Paderbornenſis Domini *Remberti* in ſpiritualibus Vicarii, eo quod quinque vel plures fortaſſis numero eſſent fratres conventuales, qui Joannis nomine vocitarentur, nomen in baptiſmo datum in ſcribenda & pronuncianda ſcedula profeſſionis tum manu, tum ore mutavit, atque ſeſe Hieronymum appellavit. Unde factum eſt, ut poſtquam ad Abbatialis dignitatis faſtigium conſcendiſſet binominem ſeſe ſcribi in diplomatis fecerit, præpoſito profeſſionis nomini baptiſmi nomine. Hujus Abbatis laude, quia adhuc ſupereſt, & veſcitur aura, volens & de induſtria reticeo, ne adulationis notari poſſim, ſecutus nimirum Poetæ conſilium dicentis:

† An ut ſupra *ther Mollen*?

——————— *dicique beatus*
Ante obitum nemo ſupremaque funera debet.

Dominus Jeſus eum ſuo ſpiritu illuſtret, ut multos ad annos feliciter & bene non ſolum præſit, ſed etiam proſit. Qui hoc mecum cupit, dicat *Amen*. Quod inceperat ſuus anteceſſor in comparandis veſtibus ſacerdotalibus hic Abbas conſummavit: tantum enim viridis holoſerici Francofurti in nundinis coëmit, quantum parandis pallio ſacro, cappam choralem vulgo vocant, item caſulæ, & duabus miniſtrorum altaris tunicis ſufficeret. Anno 1573. in quadrageſima ſuperiora aulæ majoris atque cellariæ tecta vorax flamma ad ipſa mœnia uſque conſumpſit, quæ continuo priſtino decori non ſine magnis expenſis reſtituit hic noſter Abbas Qua de re ſequentes extant verſus:

Hæc

Hæc domus illa fere flammis absumpta resurgens
Restituit decori cultior ora situm.
Heu quantus sumptus parvo parsisse facessit,
Quantus & à modico conflagrat igne rogus.
At Deus omnipotens, sine quo vigilantia pollet
Nulla, vetet simili postea sorte premi.

Hic longa tabe maceratus corporisque sui pulmone & hepate male primo affectis, de hinc penitus absumptis tandem in vera pœnitentia & Dei Patris atque Filii sui unigeniti Servatoris nostri Jesu Christi agnitione, confessione, & invocatione, præsentibus fratribus in sinu Cellarii sui fratris *Caspari Venlonii* quiescens citra omnem dolorem & absque ullo tormento quasi dormitans extremum exalavit spiritum die XII. Decembris circa horam vespertinam octavam anno Domini 1578. postquam imperasset annis novem, mensibus quatuor, septimanis tribus, sub Imperatoribus *Maximiliano* & *Rudolpho* secundis, & Episcopis Paderbornensibus Joanne ab Hoya, Salentino Comite Isenburgico, & *Henrico* Duce Saxoniæ. Sepelitur Decembr. die XIV. conjunctim apud suos antecessores, ubi ultimæ tubæ clangorem moratur.

De hujus vita & gestis, cum lippis & tonsoribus plus quam nota sint, non ** licet plura scribere. Unum hoc adjecero, quod in epistola librorum legendorum in schola Salentiniana *Paderbornæ* elencho præfixa M. *Hermanus* à *Kersenbroick* hujusmodi de eo fecit testimonium: *Est & Abbatia ordinis S. Benedicti vetustissima, magnam & amœnissimam urbis Paderbornensis partem occupans, cui vir doctus, humanus, & à sordida avaritia & illiberalitate prorsus alienus, & in pauperes studiosos maxime munificus Ioannes Hieronymus Abbas venerandus præest. Hic virorum religiosorum cœtum diurnis nocturnisque in Dei laudem hymnis vocantem prudenter exemplo suo gubernat.* Hactenus ille. Vacat tum sedes Abbatialis septimanis tribus, diebus quinque.

** Non Libet.

Bruno Fabricius licet humili loco natus, & quasi abortivus, cui ante electionem sui prædecessoris ultro per Conventum oblata fuit Abbatia, qua potuisset, si non renuisset, frui, Ja-

nuarii VIII. anno 79. communi omnium suffragio proclamatur Abbas ordine XXXII. à fundatione, post reformationem postremam septimus. Pronunciatus vero statim reclamavit, uti latius videre licet in *Protocollo* seu Nota renunciationis, & cessionis suæ, manu Notarii exarata, quam de verbo ad verbum placuit hic inserere.

Anno Dominicæ incarnationis CIↃ. IↃ. LXXIX. indictione VII. Pontificatus Gregorii XIII. anno VII. die vero Jovis, octava mensis Januarii, hora circiter decima antemeridiana, coram venerabilibus ac religiosis viris & Patribus Dnis *Gerlaco* in *Liesborn*, Georgio in Marienmunster ordinis S. Benedicti cœnobiorum Abbatibus, nec non Dnis Priore totoque Conventu monasterii *Abdinckhoffensis* infra mœnia civitatis Paderbornensis situati, ac mei Notarii & infra scriptorum testium præsentia personaliter constitutus, venerabilis, religiosus, ac doctus Dn. *Bruno Fabritius* Dalenus, Cellarius in *Putten* supra Veluam Ducatus Gelriæ, tanquam in præordinato & destinato hoc electionis die votis majoribus, & ceu sanioribus, tandemque omnium & singulorum consensu unanimi electus & designatus Abbas, intelligens, ac audiens sese sic, uti præmissum est, electum & publice proclamatum propter Jesu, sicuti inquit, amorem, ne in hujusmodi electionis actu nisi audito eo primitus duobus tantum verbis procederetur, instantissime & efflagitatu supplici supra nominatos Dominos Prælatos suosque Priorem & confratres hortabatur, eoque licet difficillime obtento, iisdem non absque summa, ut apparuit, animi commotione, effusis etiam lacrymis, & quasi gemebundus, his vel in effectu similibus verbis ore proprio locutus est: *Reverendi & Amplissimi Patres, Domini Abbates & visitatores, & in Christo valde dilectissimi Fratres: Quum certo certius constet ex Ceremoniis nostris dist.* I. *cap.* I. *in voluntate electi esse situm, utrum velit aut nolit electioni in se factæ consentire & adstipulari, atque cum ego multis modis me inidoneum & prorsus inhabilem ad hanc arduam provinciam capessendam, cum propter continuos imbecillis corporis mei variosque & incurabiles morbos, tum alia obstacula, re ipsa sciam & comperiam, ideo electioni huic in meam personam factæ, de qua tamen gratias immortales vobis ago, minime consentio, quin potius eidem coram his Notario & testibus renuntio in Dei nomine cedens quam libentissime digniori, magisque idoneæ personæ, ardentissimis votis*

votis efflagitans, ut continuo procedatur ad novam electionem. Qua siquidem contradictione, renuntiatione, cessione, & petitione sic factis me Notarium infra scriptum debita instantia requisivit, ** ne hujusmodi allegatam renunciationem, præmissaque omnia, debita forma & bona fide in notam sumerem, sibique desuper necessitate urgente, vel utilitate suadente, unum vel plura publicum seu publica ederem & conficerem instrumentum seu instrumenta in meliori forma. Acta sunt hæc in loco Capitulari solito, ac ipso electionis tractatu durante sub anno Domini, die, mense, hora, & Pontificatu supra expressis, præsentibus ibidem honestis, & discretis *Joanne Benken* cive Paderbornensi, & *Iohanne Schenkebrinck* testibus specialiter vocatis. Ad instar simplicis notæ sive Protocolli *Martinus Boschem* Notarius requisitus in fidem scripsit, & subscripsit, electionis tamen decreto ipso in sua firmitate manente, deque latiore, quatenus opus, extensione protestandi. ** Ut.

Hac facta renuntiatione multis precibus sollicitarunt cum Reverendi Patres jam dicti Visitatores tum fratres Conventuales apud electum pro suo consensu, quem cum paulo diutius differret, mensisque spatium deliberandi juxta ceremonias peteret, illique acrius instarent, tandem eorem precibus victus non sine magno corporis sui tremore assensum præbuit. Deinde sequenti mox die, hoc est IX. Januarii in castro *Boka* à Reverendissimo & illustrissimo Dn. *Henrico* Archiepiscopo Bremensi administratore ecclesiarum Osnaburgensis & Paderbornensis, Saxoniæ Angrivariæque & Westphaliæ Duce, sollenniter est confirmatus, dirigente negotium prædicto Reverendo in *Marienmunster* Abbate. Mox sequenti die, scil. 10. Januar. possessio totius monasterii per Patres Visitatores totumque Conventum illi tradita est. Feceruntque omnes fratres electo jam & confirmato eodem die manualem professionem resignatis clavibus, ut moris est. Deinde eodem anno Trajecti ad Divum Paulum 19. mensis Martii à Reverendissimo primo Harlemensi Episcopo Dn. *Martino de nova terra* SS. Theologiæ Professore eximio adsistentibus illi Reverendis Patribus D. *Gerhardo* à *Myrlar* S. Pauli Trajectensis, & Dn. *Petro* à *Wyeck* Conventus D. Laurentii in *Ostebroick* prope Trajectum siti respective Abbatibus manus benedictionis seu consecrationis solenni ritu suscepit. Hoc actu celebrato repleta est illico *Vallonia* trucibus equite

equite & milite, ita ut minime tutum fuerit noviter electo Gelriæ Ducatum relinquere. Quare permansit ibi septimanas integras octo quasi captivus, dum interea longo & maximo desiderio teneretur revertendi ad monasterium. Nam nihil aut certe parum emolumenti ibidem acquirere potuit, cum intèrim multa tam in spiritualibus quam in temporalibus in monasterio præstare potuisset. Reversus tandem cœpit collapsam propemodum disciplinam monasticam pro viribus restaurare, quod nec hactenus illi male per Dei gratiam omnipotentis successit. Faxit idem ut primis media, ac ultima principiis respondeant, Amen. Hic est, qui hunc Abbatum elenchum colligendum & scribendum suscepit. Posteri ipsius laborem, si placet, continuent.

Hæc de se ipse *Bruno* Abbas nunquam satis digne celebrandus in chartula quadam ex tempore lusit, ac memoriæ tradidit.

Finitum à me Ann. 1605. ipso die S. Thomæ Apostoli.

SIBRANDI

SIBRANDI LEONIS
F R I S I I
VITÆ ET RES GESTÆ
ABBATUM IN LIDLUM
AB ÆDE CONDITA

Usque ad Annum

C I Ɔ. I Ɔ. L X X V.

SIBRANDI LEONIS FRISII

VITÆ ET RES GESTÆ

ABBATUM IN LIDLUM

Ab æde condita usque ad Ann.

CIↃ. IↃ. LXXV.

PIo, *docto*, *prudentissimo viro* D. JOANNI GEELMUDEN *Abbati Lidlumensi*

SIBRANDUS LEO S. P.

Plinius historiarum omnium ceu thesaurus ab omnibus doctis literarumque cultoribus præter modum suspiciendus *lib. hist.* VII. *cap.* 55. Cadmum Thebanorum principem primum historiarum inventorem refert. Quam id insipide & insulse sit dictum, Abbas plurimum dilecte, à viro omnium seculorum literis cultissimo, in præsentiarum non refert describere, quum ipsam historiarum omnium veram originem ipsa sacra referant Biblia, illustrissimi Israelitarum ducis Moseos opera, dictante nobis Spiritu Sancto prodita, atque in eum usum tradita, ut iis velut abundantissima penu quisque in quavis vitæ ratione omnigenam referat fructuum copiam. Homo nempe Dei facile obliviscens, Satana omnem divinitatis memoriam mortalibus adimente, ut in protoplasto liquido constat, & omnium ætatum literis & monumentis editis comprobari facile potest. Unde & vitas Patriarcharum & patrum in hoc nobis relictas credimus, ut eorum fidem, obedientiam, & humilitatem imitantes, regiam viam, qua itur ad patriam cœlestem, incedamus. Assiduæ namque historiarum, sacræ inprimis, lectiones homines ad vitam utramque informant, Politicam & Christianam. Hæ igitur præ ceteris honore dignæ sunt literæ sacræ, quia iis non tantum Politicus, sed & Christianus creatur homo. Abrahami justitiam, Noe pudicitiam, Moseos fortitudinem, Josuæ

 audaciam,

audaciam, Salomonis prudentiam, ethnicorum Principum gloriam, descriptis virtutibus ex ipsis Chronicorum scriptoribus clarissimis quilibet conferre potest, qui Livium, Suetonium, Eutropium, Tacitum, Plinium, & Ciceronem legerit. Nam & hi suos habent Abrahamos, Noen, Mosen, Josue, & Salomonem. Quis unquam Octaviano Cæsare, Justiniano Imperatore, majore claruit justitia? Quis Alexandrum superat invicta fortitudine? Salomonem in condendis legibus prudentia? Ciceronem in dandis consiliis sapientia oratoria? Quid Lucretia magis pudicum? Julii Cæsaris constantia magis constans & immotum? Quibus collatis prudens lector perspicue videbit ethnicorum chronographiam sacris facile æquiparari posse historiis. In hoc sacra præstant, quod ipsa veram virtutis lucem, fidem & pietatem, æternæ salutis spem certam lectori conferunt. Quod præfati omnes in unum conflatis doctrinis & institutis efficere nequeunt. Politicum formare possunt, Christianum non item. Jubentur igitur Christiani ex præcepto divino Patriarcharum & Prophetarum lustrare vitas, & ut Terentianus ille Syrus monet, inspicere tanquam in speculum vitas omnium, atque ex aliis sumere exemplum sibi. Hoc enim vere præstant Patrum scripta, ut nos de horum imitandis vestigiis arduis cogitemus, quæ si nobis velut speculum præ oculis non forent præfixæ, rerumque præcedentium notitia carendum esset, belluinam plane vitam ageremus, qui in diem viventes nec quod ante pedes est vident, nec de præcedentibus meminere. Hinc omnium seculorum tam anxia declinatio, quas posteritati commendantes, lapidibus, æri, & metallo, laminis ferreis insculpsere. Quid quod ipsus sol, luna, stellæ, dies, nox, terra, aer, & quicquid homo videt, historiam quandam referunt, ut horum ministerio homo velut speculo invitatus naturæ mutationem, temporis naturam, & salutiferam agnoscat præsentiam. Unde & sacræ literæ Assuerum historiarum lectione delectatum anteactarum rerum notitiam ad Mardochei Judæorumque omnium salutem ex ipsis Medorum archivis hausisse referunt. Unde liquido constat, Abbas præstantissime, salutarem, utilem, & præter modum necessariam homini literarum esse scientiam, quas tu pro viribus studiose prosequeris, plus præstaturus; ni & difficiles motus, & rerum omnium summa turbatio mentem distraherent tuam.

Attamen

Attamen Mæcenatem integrum & beneficum te literarum amatoribus præbere nunquam desinis. Hac nostra extemporaria opella tuis votis satisfaciens nostrorum Abbatum vitas pias & Christianas nostro stylo exaravimus, ut & tua Dominatio haberet, quos velut præcedentia luminaria sequeretur. Hi nempe fuere, qui Lidlumense monasterium ingenti fervore, zelo, studio, & industria huc usque promoverunt, ut posteritati de religione, & super-substantiali necessitate prospicerent, quorum virtutes æmulatus haud posteriores cum illis in regno cœlesti partes consequeris. Habes in Hoiteto veræ religionis exmplar, in Ethelocho constantiæ, in Tetardo tolerantiæ exemplar absolutissimum, in Keppelio virtutum omnium vestigia, quem & nomine refers, & ut pietate & restauratione facias, obnixe precor & obtestor. Has nostras nostra Minerva crassa, rudi & insipida lucubrationes tuæ Dominationi dedicatas benigno & grato animo excipias oro. Vale Abbas plurimum dilecte cum omnibus nostris. Dat. Menaldum IV. Non. Octobr. anno redempti orbis 1575. Tuus per omnia tibi obsequentissimus Sibrandus Leo Pastor in Menaldum.

Vixit in Frisia Occidentali inter utrumque pagum *Tjedmarum* & *Osterbirum*, loco Oceano Germanico admodum propinquo † Lidlom, *Sibo* vir divitiis abundans & cœlebs, hic omni fervore motus, spiritu ipsum urgente posthabitis seculi divitiis se suaque omnia Deo Opt. Max. dedicare statuit, ex æde propria ecclesiam erigens. Quum extruendo monasterio viribus impar videretur suæ sententiæ virum assequitur *Tziallingium Donya* de *Bonneterp* ex *Winsum*. Hi simul eodem zelo accensi structo cœnobiolo ordinem eo tempore celebriorem illique propinquum Canonicorum Regularium affectant. Qui atra veste induti monasticen moderatæ auctoritatis irreformati profitebantur. *Sibo D. Gerbrandum* in *Ludingakerck* accedens sui tutelam impetrat, dato illi primo Præposito D. Lamberto, sui collegii fratre monasticam vitam auspicantur. Interea temporis monastica Horti D. Virginis ordinis Præmonstratensis in Frisia orientali *Ostergoa* à Domino *Frederico* viro piissimo inchoata ab *Enteto* successore summa prudentia promovetur. Hic religionis rigorem, vitamque duram ac strenuam juxta ordinis statuta cum suis omnibus

† Prope Franekeram. Gabbem. *descript. Leovard.* p. 348.

prosequens multorum animos ad ipsius imitandum exemplar commovit, ut de *Renico*, *Vibrando*, & *Goselicho* viris bellicosissimis in vita *Frederici* præfati sumus. Horum exemplum *Sibo* æmulatus, sui comitis *Tzallingii* consilio fretus vitam Canonicorum Regularium modo institutam laxiorem esse conspiciens arctam magis & rigidam expetit. Ordinis igitur Præmonstratensis primulum incœpti instituto delectatus venerabilem D. *Entonem* Horti D. Virginis Abbatem accedit & salutat, animi sui explicata sententia rejecto Canonicorum de *Ludingakerck* instituto & patrocinio, vitæ candidioris normam flagitat. *Ento* omnibus modis religionis Præmonstratensis profectum ampliare studens, facile obsequitur, istum cum suis in communem societatem recipit, exuta veste pulla candidam induit habita cum suis deliberatione primum illi Ielmarum Abbatem designat. Prima igitur veteris vallis fundatio in annum incidit incarnationis Dominicæ CIƆ. Ɔ. XXXII.

IELMARUS I. *Abbas* *In Lidlom.*

Ielmarus Entonis Abbatis mandatu *Lidlom* cum *Sibodo* properans magno studio & labore monasterii ædes necessarias struit, religionem Præmonstratensem ordinat, ex utroque sexu ingentem ad se confluentem turbam recipit, multos vitæ probitate ab inani seculi pompa avertens sumpta veste candida ordinis splendorem imitari docet *Frederici* exemplum sectatus, nequid turbæ, infamiæ, aut sinistræ suspicionis in sacro suo oriretur collegio, novum monasterium ædificare statuit longius à suo dissitum, *Ulbodi* viri pii, & *Simkæ* mulieris divitis & nobilis adjutus præsidio, Anno 1286. in *Batom* ecclesiam erigit, quam ab erecto colle montem S. *Michaelis* dici voluit. Piis igitur intentus operibus, deficientibus viribus, molestiarum satur, vitam tranquillam, & ab omni turbarum strepitu semotam Præfecturæ suæ præferens, necdum Abbas consecratus anno officii decimo ad veterem nidum rediit Ann. dominicæ incarnationis 1132.

TZAL-

TZALLINGUS *Abbas* II.

Lidlomenses accersito D. *Joanne* patre Abbate communi suffragio ex suis electum D. *Tzallingum* magni judicii virum nobili familia *Juvinga* procreatum *Jelgero* substituunt. Hic pro suis viribus à patre Abbate confirmatus, at nunquam consecratus, sumptuum forsan magnitudinem veritus, monasterii incrementa quantum potuit, auxit, senio morboque confectus anno ab incœpto munere VII. vocato patre Abbate Dn. *Syardo*, collectis in æde Capitulari omnibus, absolutionem impetrat. Paulo post moriens in ipsa valle sepelitur anno redempti orbis 1199.

MEINSO III. *Abbas*.

D. *Tzallingo* præfectura soluto accedente auctoritate D. *Syardi* patris Abbatis, invocata Spiritus S. gratia communi voto D. *Meinsonem* monasterii Horti D. Virginis Canonicum eligunt, virum industrium, reique administrandæ idoneum. Hic *Ielmari* vestigia secutus anno dignitatis sexto, nec ipse consecratus, resignato munere ad Hortum D. Virginis rediit Salutis CIↃ. CC. quarto.

SYARDUS IV. *Abbas*.

Venerabilis Dn. *Syardus* Abbas Horti Mariæ, Dn. Meinsone absoluto, de novo Abbate substituendo sollicitus, *Lidlum* profectus novam electionem ineundam proponit. Implorata numinis cœlestis gratia uno ore proprio sodalitio D. *Syardum* Abbatem nominant. Hic à Dno Syardo confirmatus omnium Abbatum primus Trajectum petiit, ac baculo pastorali insignitus postmodum rediit. Erat *Syardus* genere nobilis in *Deinum* familia Siersma natus. Ab ineunte ætate pietati literisque deditus accepto sacerdotio ecclesiæ *Sexbieromanæ* pastor constituitur. Ordinis Præmonstratensis sanctitate motus *Lidlomense* monasterium ingreditur, exuto habitu seculari candidam resumit, Ordini insitus profecit plurimum. Abbas designatus maris inundantis inevitabili damno frequenter affligitur; unde & monasterium littori proximum alio transferre medi-

meditatur. Ac nimio gravatus ſenio, & quod factum operoſum & difficile fore proſpiceret, diſtulit. Seceſſum cogitans vocato patre Abbate D Sybrando inſtantibus votis anno Præfecturæ XXVIII, exauctoratur, Abiens *Tallem* in pago *Spannemenſi* pro vitæ ſuſtentatione obtinet. Hic ſibi & Deo vacans moritur. Hujus cadaver aeris intemperie impeditum *Bajum* ſepelitur anno 1232.

SIBODUS *Abbas* V.

Cedente officio D. Syardo *Sibrandus* Abbas horti Mariæ electioni novæ ſuum addens judicium communi voto *Sibodus Deimta* Abbas deſignatur, à patre Abbate confirmatur. Trajectum profectus ab Epiſcopo conſecratur. Rediens ſtatim de monaſterio transferendo communicato cum ſuis conſilio meditatur, calce, lignis, lapidibuſque comparatis, anteceſſoris ſui diu deſideratum opus aggreditur, neque id temere. Mare proximum frequentius ſemet fervendo elevans ipſos aggeres disjectos tranſcendebat ſuoque turbine totam terram ſalſedine corrumpebat, unde & pecorum ingens jactura, & aquæ recentis ſumma penuria. Difficultatem inſuper ipſi pariunt *Sibodi* fundatoris cognati. Ajunt ex legitima *Sibodi* donatione cœnobium nec transferri, nec loco debere moveri. Attamen horum ſpernens obtrectationes, ſuorum fretus conſilio, locum accedens præordinatum, eminentem, longius à mari disjunctum, ipſo tranſlationis S. Martini die frumenta ematura falce demetit, reliqui ſummo ardore locatis fundamentis ædes erigunt, tanta celeritate, abundante Converſorum numero, ut ante natalem D. Virginis impoſito tecto arundineo ſummum culmen adeptæ ſint. Hæc illa ad occidentem erecta domus, quæ à cubilibus fratrum *Converſorum* dormitorium fuit nuncupatum. Firmatis his ædibus accito Venerabili patre Abbate Dn. *Sibrando* primum in ea ſacrum ipſo die nativitatis Mariæ celebrat. Verum tamen integram fratrum migrationem ad Paſcha proximum differt. Appetente vere opus inchoatum incruſtatis calce parietibus politum reddit, cubilia præparat, altare ſummum in eo erigit, cæteraque rei divinæ neceſſaria adornat. Finito deinde quadrageſimali ipſo S. Sabbato Paſchæ ſummo mane poſt actas Deo gratias, communi greſſu, præcedente lumine

&

& cruce cereis, ſublatis quoque Sanctorum reliquiis, novum ingrediuntur monaſterium anno à fundatione primæ vallis LII. redempti orbis CIↃ. CC. XXXIV. *Gregorii* IX. Pontificis anno VIII. *Sibodus* nec his contentus animum invictæ fortitudinis majoribus, erecta fornace ad lateres coquendos, ad calcem comparandam, adjicit ædificiis. Templi fundamenta ponens anno poſt novam migrationem VIII. in ipſo feſto D. Auguſtini illud ætate graveſcente viribus deſtitutus ſucceſſori explendum reliquit. Morbo correptus diem claudit extremum dignitatis anno XIX. Salutis CIↃ. CC. LII.

U L B O D U S *Abbas* VI.

Vitæ ſpatio à Domino venerabili *Sibodo* tranſcurſo pater Abbas Dn. *Iclgerus* de *Iclgera-buys* electioni præſidens *Ulpium Ulbodum* collectis ſuffragiis Abbatem electum confirmat. Hic in pago *Kenſaert* religionis amore captus *Lidlum* ingreditur ordinis rigorem ſummo ſtudio ſectatus ad futuram dignitatem feneſtram aperuit. Abbas conſecratus inchoato operi ſummo ardore inſtitit, Converſorum fratrum præſidio adjuvatur. Cœnobium ædificiorum neceſſariorum numero utcunque ornatum ab Epiſcopo Trajectenſi conſecrari, & ab eodem Epiſcopo poſtmodum primo ſacro decorari curat. Laboribus feſſus religionis mutationem cogitans Præfectura ſeſe abdicat. Recedens Cherubicorum ſequens inſtitutum Dominicanus efficitur, anno adminiſtrati officii quarto, ſalutis 1256. Cœnobium virginum in *Bajum* hujus tempore completum eſt.

H O I T O VII. *Abbas*

Lidlumenſes ſuo orbati Paſtore patris Abbatis *Ielgeri* adventum integro menſe expectant. Hic aliquo profectus magna aeris inclementia præpeditus longiorem moram trahere compellitur. Rediens cœnobitarum vallis Divæ Virginis votis ſatisfaciens electioni interfuit. Divina favente gratia magno animorum conſenſu Dn. Hoytetus Abbas electus à patre Abbate confirmatur. Hic ab ineunte ætate religioni deditus reliquos ſuos domeſticos admonitionibus hortari, ut idem præſtarent non deſtitit. Fuit *Hoito Vinſemius* erecta & longa ſtatura,

ra, ſic ut reliquis palma eminentior fieret, venuſta facie, barba ſubrubra, ingenio acuto & recto. Ab inita Pontificatus dignitate nihil prius in mente habuit, quam intermiſſum opus rurſum aggredi. Lapide deſtitutus conductis navibus in *Bajumenſi* territorio coctos lateres colore flavo curat per converſos adduci, ex mari adductis conchis calcem propriis ſumptibus efficit. Ligna *Hamburgo* advecta magno comparat, incepto operi gnaviter intentus, converſos, ſacerdotes, laicos, quorum ingens erat numerus, cooperarios adhibet. Rotæ adminiculo uſus lateres ingenti labore in ſublime erigi præcepit. Unoque ambitu totum templum ingentes parietes uno impetu ad ſummam altitudinem multo annorum ſpatio erigunt, labore admodum duro & difficili, ſic ut nunquam etiam brumali tempore ſit ceſſatum, ipſis Canonicis mutuo in opere ſuccedentibus, ſic ut ærarium monaſticum prorſus exhauriretur. Unde magna Abbatis, œconomi, cæterorumque fratrum ob tenues proventus ſollicitudo. *Hoito* Dei fiducia fultus erectam mentem retinet, qua firmiter perſeverans erectis ad ſummitatem parietibus, trabibus præparatis, factaque contignatione ex arundine tectum imponit. Quo facto Abbas omni ſollicitudine exoneratus, cum reliquis fratribus, gaudens, ipſo die nativitatis S. Joannis Baptiſtæ patroni primum ſacrum in honorem Dei, Virginis, e S. Joannis Baptiſtæ celebrat. Templi ſtructura abſoluta ulterius progrediens Canonicorum dormitorium cocto lapide ad ſummum faſtigium erigit, ſic ut monaſterium trium ædium inſigni conſtaret ornatu. Eccleſiam inopem pedo Paſtorali, libris, cantui eccleſiaſtico aptis, paſtorali argenteo, addita ex ſerico cappa ſplendida ditat. Pavimentum chori & ſanctuarii lapillo cocto, variis coloribus reſperſo & diſtincto ſternit. *Veteris Vallis* eccleſiam temporis injuria collapſam ex integro reſtaurat. Anno Domini 1268. *Edmundus* Epiſcopi Trajectenſis Vicarius crucem pro recuperanda terra ſancta in Friſia prædicans precibus Hoitonis Abbatis eccleſiam novam Deo omnipotenti, Divæ Virgini, Joanni Baptiſtæ, ac S. Mariæ Magdalenæ dedicat, poſtridie ad utrumque latus dûo altaria nova, triduo exinde poſterioris S. ædis partis altaria omnia conſecrat. Hinc antiquam vallem à novo reſtauratam divæ *Urſulæ* cum ſodalibus dedicat. Die quarta finito ſacro XVII. novitios primis ordinibus initiatos honeſtat. Horum

Lu-

Ludulphus veterum hiſtoriarum collector unus extitit. Dato exinde ſalario honorifico dimittitur. Annuæ dedicationi tantus hominum confluxus toto quadriennio interfuit, ut Abbas poſtmodum clauſis portis, repreſſo campanarum ſonitu, velut ſilentio coactus ſic celebrare feſtum. In pago *Marſum*, villa *Franium* quoddam virginum ordinis D. Benedicti extitit monaſterium. Hæ ſuo Priore D. *Juvone* Paſtore eccleſiæ in *Marſum* deſtitutæ, cujus auctoritate, ſanoque judicio omnis adminiſtratio cœnobialis in tuto erat, paulùlum degenerare cœperunt, ſic ut de religione ceteriſque proventibus actum fuiſſet, ni mature ipſis foret conſultum. Dn. *Hoytetum* virum doctum & pium adeunt, omnium ſuorum curam & tutelam ipſi deferunt. Hoytetus habito cum ſenioribus conſilio de virginibus ceteriſque recipiendis cum prædiis, & ſupellectile, totaque poſſeſſione & agris monaſterii, proſpiciens ex maris alluvione magnam quandoque novorum acceſſuram agrorum copiam proximi alvei ſenſim recedente æſtu, *Marſum* inter atque *Leovardiam* excreſcentem, precibus illarum annuit. Anno igitur Domini 1270. virgines numero XL. in *Lidlum* & *Bajum* recipiuntur, relictis iis quorum opera agri & paſcua exerceri poſſent. Hujus modo vix ullum ſupereſt veſtigium. Sacelli nuda fundamenta cum aliquot mortuorum craniis conſpeximus Ann. 1575. Claruerunt hoc tempore doctrina præſtantes viri D. *Aeſgo* de *Boſchum*, *Syardus* novitiorum præceptor doctus, cujus induſtria viri inſtituti ſunt doctrina inſignes, D. Tetardus eccleſiæ *Vinſumanæ* Paſtor & Archidiaconus hereditarius. Hic ordinis diſciplina delectatus ad monaſterium omnia confert, & monaſticem profitetur. *Vibrandus* Menoldumenſi Prioratu inſignis. *Ieldardus* monoculus arduus religionis ſectator. Sacri hujus collegii doctorumque virorum præſtantia permoti multi ſuas eccleſias cum omni juriſdictione eccleſiaſtica Lidlumenſi conferunt monaſterio. Eccleſia S. *Nicolai* inſulæ *Schellinganæ* per ædiles proprios Lidlumenſibus pleno jure confertur. Eccleſia S. *Gertrudis* in *Luthaverum* idem præſtat. Eccleſia in *Aſterze* id ipſum præſtat. *Hoytetus* indefatigabili labore, ſtudio, & induſtria ad extremum vitæ diem utrique monaſterio de reficiendis ædibus inſiſtens in *Bajum* moto tecto arundineo lapideum imponit. Sub veſperam quieſcentibus ſub arbore fratribus & colloquentibus ſuperveniens inquit: *Ite cubitum, ego gallus veſter vos exci-*

excitabo rursum. Quod minime successit, ut sunt mortalium caduca omnia. Nam eadem nocte acuta febre correptus nono die moritur. Cujus lecto astantes virgines & fratres omnes edidere planctum. Lectis postridie precibus funereis cadaver in *Lidlum* delatum ipso die S. *Lamberti* ad valvas sacrarii ipsum humarunt, Præfecturæ anno 18. Salutis 1275. Vir omnibus modis laudabilis, cujus labore & industria præ cæteris suo opere *Lidlumense* profecit monasterium, ut solus fundator & author *Lidlumensis* monasterii merito diceretur.

SUFFRIDUS VIII. *Abbas.*

Jam Abbas *Horti* Divæ Virginis *Theodoricus Scheltinga* Capitulum adierat generale, monastici Lidlumenses ipsius reditum præstolantur. Octo hebdomadibus præteritis D. *Menconem* Floridi Horti Abbatem adjunctum comitem una adducit. Locum futuræ electioni designatum ingrediuntur, invocata Spiritus Sancti gratia communi electione D. *Suffridum* Abbatem designant. A patre Abbate confirmatus Trajectum petit, ubi Abbatis inaugurationem consequitur. In *Rauwert* natus familia *Kuendze* ab ipsis unguiculis verum religionis amorem in pectore gessit, quo præter modum inflammatus sumpta familia omni monasterium ingreditur, ordinis obedientiæ semet subjiciens in eo consenuit, sicut duplici honore dignus, & canicie veneranda & Abbatis decoratur insigniis. Summam annonæ caritatem suis beneficentiæ donis, elemosynis, & pauperum respectu pensavit. Ægritudines & morbos fratrum lethales sua manu medica plurimum fovit. His ornatus virtutibus impiorum hominum fratrumque suorum invidiam præter modum sustinere cogitur, quos & vitæ innocentia & mente recti conscia facile superavit. Ædificiorum structuræ intentus in monte S. Michaelis ad Orientalem plagam domum majorem templo contiguam honestæ fœminæ *Idæ* Priorissæ opera adjutus ad summum culmen perduxit. Ecclesia in *Sandwyck* Hollandicæ ditionis nostræ ecclesiæ Lidlumensi confertur. Claruit his temporibus *Ieldardus* quindecim annorum Prior. Abbas diutino morbo victus diem ipsi sentiens imminere extremum ad ipsum Canonicorum voluit deferri dormitorium, qui paulo post complicatis manibus animam Deo commendans mori-

moritur sui officii anno VIII. Anno Domini 1283. pridie D. Gertrudis virginis Dn. *Sibodo* sepeliendus jungitur.

ULPIUS IX. *Abbas.*

Abbas *Valto* de obitu pii patris *Suffridi* certior factus *Lidlum* veniens ipso die S. Gertrudis rei funereæ præest. Quibus ex more peractis, accersitis omnibus, ædem ingrediuntur Capitularem. Habita oratione funebri ad novam electionem ineundam sedulo hortatur. Collatis ex more suffragiis summa animorum concordia Dn. *Ulbodus Vinsemius Hoyteti* defuncti frater Abbas declaratur, statura corporis fratri similis. Cœnobii ædificiis decorandi cura sollicitus meridionalem domum, *Conversorum* refectorium, à fundamentis substructo insigni hypogæo erexit, ambitum monasterii quadrangularem reddidit, calices duos argenteos magni pretii, quorum alterum Lidlumensi, in *Bajum* alterum dono dedit, fieri procuravit. Anno virginei partus LXXXVII. post millesimum ducentesimum postridie divæ Barbaræ sub noctis medium accidit memorabile illud & triste fatum ex diluvio maris præter modum sævientis. Ventorum vi collectio aquarum aggeres quassatos ingenti copia uno impetu inundans totam Frisiam operit. Ingens hinc pecorum jactura, hominum pereuntium infinitus numerus, sic ut in maritimis vix cladis nuncius superfuerit. Miserandum spectaculum hominibus opem implorantibus in ipsis aquarum vorticibus præsidio esse non posse. Tantus enim aquarum furor & potentia extitit, ut & castra humiliter erecta avulsa sint & disjecta, ut & lapidei muri disjecti. Desiderantur ex Lidlumensibus XLII. qui partim in veteri valle partim in *Coldekolt* interierunt. Eandem maris rabiem experiuntur, quotquot Oceano fuere proximi à Dania Zelandiam usque. *Ulbodus* his malis præter modum afflictus, & de rusticorum cum nostris interitu de Dei misericordia non desperans damnum illatum divinitus sua prudentia sarcire studuit. Erat illi ex collecta pecunia in omnem eventum prospectum. *Josephum* Ægyptiorum œcononum sectatus annonæ tempore ex proprio penu suo in usum monasterii profert, reliquos ut idem faciant sedulo hortatur, quod dum fit, facile inopiæ necessitatique ob annonæ defectum subventum est. Transcurso post diluvium novem annorum spatio

vocato Abbate *Valtone* absolutionem in octava S. Joannis Baptistæ impetrat. Qua concessa Tallum migrans eodem anno in Domino moritur, suæ administrationis XIII. Salutiferi partus, CIↃ. CC. XCVI. Cadaver *Lidlum* delatum fratri contumulatur.

X. IDS HERMANA *Abbas*

Anno post diluvium tertio Abbatis Præmonstratensis mandato per Visitatores Frisiæ utriusque orientalis & occidentalis, Emdanæ Groninganæque ditionis omnia tam virorum quam fœminarum lustrata sunt collegia, rescitumque de superstitibus utriusque sexus hominibus, quod fama ubilibet gentium foret dispersa totam submersam esse Frisiam. Unde liquido constat supereminentem fuisse hanc maris inundationem, Visitatores constituti Dn. Abbas in *Florido Horto*, & Præpositus in *Schilvolda*, ab ipso patre *Horti* Divæ Virginis sumpserunt exordium. In monasterio ipsius comperti CCCC. cœnobitæ, in *Lidlum* sexcenti. In vinea Domini fuere dispersi ob inediam. In *Dockum* CCCC. in *Marna* CC. Quadraginta in *Florido Horto*, in *Wittewerum* mille, in *Porta* Frisiæ orientalis quadraginta, in *Langermonka* centum, in *Schilvolda* centum sexaginta, in ecclesia montis *Oliveti Feen* circiter viginti, in *Scona* monte viginti, in *Sepulchro S. Mariæ Duvencloester* centum septuaginta, in *Heiligerlee* centum & octuaginta, in *Apelscha der Apel* septuaginta. Illud monasterium auctoritate Præpositi in *Schilvolda* anno Domini CIↃ. CCCC. † de non certo pretio transfertur Cruciferis in *Scarmer*, aliquando *Domus Lucis* dictum. In *vera charitate* LVI. in *Alant ripa Marnæ* XC. in *Pallamarum* centum nonaginta. Illud monasterium à rapido fluvio Dollart consumptum modo non extat. Agri cæteraque Abbati fundatori in *Wittewerum* cedunt. *Valto* † pater Abbas recedente *Ulpio* substituendi Abbatis sollicitudine ductus fratribus simul collectis de novo Abbate eligendo annisus sententiam explicat. Electores omnes unanimi voce *Idzonem Hermana* declaratum Abbatem repræsentant. Hic evestigio à (1) patre Abbate admissus ab Episcopo Tra-

† demum.

(1) *Pater* dicitur *Abbas*, qui ex vicinis Abbatibus novi Abbatis electioni assistit, eam suo consilio moderatur, confirmat, dirigit.

Bis

Trajectensi consecratur. Suis quoque consanguineis, ut una quoque cum ipso monasticem profiterentur, defuncto parente utroque, author fuit. Ab ipsa consecratione magno pretio conductis archifabris murariis totum templum testudine ex lapide secto obduci curavit, nova quoque pictura arte *Laurentii* conversi incrustari praecepit. Tabulam insuper *Laurentii* arte sculptam & inauratam summæ aræ imponit. Varias ædes in usum rei monasticæ, pistrinum, molam, hospitum cameras magnis sumptibus ædificat. In pago *Tzum Tzumgum*, quoddam cœnobiolum *Medum* dictum ordinis D. Mariæ Magdalenæ ex diluvio prædicto ad summam inopiam redactum suis diutius non potuit vivere reditibus, agris fructum ob maris imbibitam salsedinem negantibus, pecore omni deleto, campis & pascuis gramine calvis. Opere igitur manuario quæstum facientibus sorores negotiis implicabantur secularibus, quibus distractæ ordinis rigorem prorsus amiserunt. Submissus à Trajectensi Præsule *Fridericus* has collectas ad mentis sanitatem ordinisque religionem amplectendam reducit. Hic Præmonstratensis ordinis candore delectatus suorum usus consilio *Ulpium*, & post ipsum *Idzonem* accedit, suorum omnium curam & tutelam cum reliquis monasterii bonis in se recipiant impetrat. Anno igitur CIↃ. CC. LXXXIX. totum collegium quinquaginta trium cœnobitarum partim *Bajum* partim *Lidlum* transferuntur, immobilia ab utraque parte æqua lance incorporantur. Hujus Abbatis tempore claruere viri pietate insignes *Docko Tziaerda*, ex Bajum *Eckna*, *Docko Scheltinga* de *Minderskerck*, *Ludulphus* Prior ex *Aenjum* pago oriundus. Ex hujus stemmate fundatores extitere monasterii Canonicorum Regularium in *Aenjum*. Anno CIↃ. CC. LVI. auctoritate *Vibrandi* ecclesiæ in *Aenjum* Pastoris, summis viribus opem ferente *D. Sibodo* de *Epinga*, hujusque *Tzummene* & *Sibrando* fratribus, eorum quoque cognata *Ebel Scheltinga* monasterium prædictum memoratur fundatum & erectum. Hic ille *Ludulphus*, qui tempore Hoiteti cum reliquis Acolythi gradu est initiatus. *Idzo* morbo con-

Bis idem alioquin dicit qui ita dicit. Nam & *Abbas* idem quod *Pater*, ut hic in *pr.* Fortunat. 3 *Carm.* 10. ad Paternum Abbatem:
Nominis officium jure Paterne geris.
Vid. *inf.* in *Tetardo in fin.*

consumptus diutino anno prædicto XI. Cal. Octobr. vitam morte commutat. Ante altare D. Augustini *Hoyteto* junctus sepelitur anno virginei partus CIↃ. ** CCCC. IX.

** Leg. CCC.

XI. PIBO SIBRANDA.

Idzone defuncto adest è vestigio pater Abbas Orti Divæ Virginis *Sibrandus* ejus nominis II. vir cordatus, magnæque auctoritatis. Hic curato funere de electione novi Abbatis verba facit. Post brevem consultationem nominatur mox *Pibo* de *Sibranda*, electum Abbas deducit ad chorum primaria in sede, illumque confirmans discedit. *Pibo* † Trajecto rediens Abbas consecratus virtuti plurimum studuit, cui haud minus quam religioni ab ipsa tenera ætate addictus fuit. Abbas electus virtutem innatam bonis actibus magis explicat, sic ut viri tam honesti & pii fama ubilibet locorum divulgata magnam sui æstimationem reliquerit. Unde frequenter in arduis Comitiorum negotiis, condendo jure Frisico, transactionibus, jurium terminis suum interposuerit judicium. Accidit quandoque *Frisiam* exterorum incursionibus misere turbari, quas turbas & bella ipso mediatore frequenter sopita esse certis ea de re literis confectis monstrari potest. Suorum quoque in utroque cœnobio curam ingentem sustinuit, ordinis integritas & candor ut servaretur, nec ædificiorum curam rejecit. Spectabilis Abbatis ædes, *Camenada*, præ cæteris celsitudine conspicuas valido opere structas propriis adjuvit reditibus, ut vel hinc elicere quilibet possit Abbatibus quondam ex agris propriam assignatam fuisse pensionem. Vita feliciter acta summo omnium dolore, anno suæ præeminentiæ XV. incarnationis verbi CIↃ. CCC. XXVIII. fato concessit.

† Paruit Frisia in spiritualibus Episcopo Trajectensi. An & quando in temporalibus vide Anonymum quem edidi Ann. 1690. p. 85.

XII. EELCO LIAUCKAMA.

Pibone viro spectabili defuncto pater Abbas *Poptetus* electioni præsidens *Eelconem* virum spectatum electum confirmat. Hic nobili *Lianckamana* familia ortus ab ipsis unguiculis virtutis seminaria imbibit, quibus proficiens sacerdotio decoratur. Paulo post ecclesiæ in *Tuitgum Berlkum* pastor electus summæ exemplar probitatis extitit, præcipuam Pastorum aulam *Camenadam* cum hypo-

hypogæo à fundamentis erexit. Abbas designatus sacris die noctoque tempore brumali nudis accedens pedibus interfuit, inedia corpus macerans diabolo candente ferro occurrenti fidei constantia restitit. Ornamenta ecclesiastica auro distincta ecclesiæ dedit. Bellum necessarium adversus viros nobiles & strenuos ab *Eckna* sustinens utriusque monasterii nomine magnos sumptus facit, plus quam centum LXXX. stipendiarios sustinens, exceptis proprii ordinis conversis fratribus armatis, magnum dispendium patitur. Ædificiis nihilominus intentus Abbatis domum in monte S. *Michaelis* ingenti labore ædificat & complet. Ecclesias *Tutgum, Sexbirum*, & *Spannum* monasticæ ditioni *Lidlumensi* inserit. In admonitionibus summa utebatur dulcedine verborum, in correptione pro temporis ratione aliquanto durior extitit. Nam sensim religionis labascente fervore, diabolo omnia in deterius promovente, multorum coactus est carpere improbitatem. Quibus decoratus virtutibus Deo per omnia placuit, impiis vero displicuit, magnamque sibi conflavit invidiam. Quæ indies augescens in pessimum, nefarium, & putidum prorupit hulcus, unde maturo tempore pus & sanies fetidi procedit homicidii. Moris fuit omnibus per Frisiam totam monasticis, præcipuas agrorum suorum possessiones, grangias, & allodia, fratrum conversorum & laicorum colere laboribus, unde & *Munckhuysen* dicta sunt. His quicquid ex lactariis, pecore, & frumento præter necessariam supererat sustentationem, id optima fide & obedientia suo deferebant monasterio. Hinc magnus in monasteriis cœnobitarum alitur numerus. Quorum possessiones longius fuere à monasteriis dissitæ majorem libertatis occasionem nacti passim degenerant, sic ut crebris indigerent patrum admonitionibus. Quanto igitur longius à conspectu cœnobii abierant eo magis aberrarunt. Abbas *Etholocus* reliquorum patrum exemplar imitatus frequentius illos invisit, & suo more gnaviter quicquid offendit corripit. Erant monasterio *Lidlumensi* ex applicatione cœnobii in *Fraenjum* duæ præ ceteris in *Boxum* possessiones insigniores, nomen uni *Munckhuys*, alteri *ter Porte*, cui à porta tamen extitit *Sceltinganorum* ex hereditate *Feitsma* & *Oedsma*. Harum monachi dulci fortuna ebrii ob vitæ turpitudinem ex fæminarum raptu, violentia, injuria, & ebrietate contractam delati Abbatem valde commovent. Ad instantem Paschæ festivitatem, ipsa quadragesima, triduo ante festivita-

tem salutationis Divæ Virginis, eo proficiscitur, præter Sacellanos nullius mali sibi conscius nihil confert, ut suis saltem salutiferis exhortationibus moniti suaque delicta confessi resipiscerent. Ipsi vero jam dudum meditatam mortem seu necem proponentes oblatam male gerendæ rei occasionem omittendam minime censent. Receptum in suo castro *ter Porten* Abbatem cum Sacellanis, advocatis ex propinquo reliquis Advocatis, honorifice tractant. Allato potu denso & gravi ipsum ingurgitare statuunt. Ille abstemius & parcus, ebrietatem exhorrens egreditur, transgresso ponte castrum aperit, clausoque cubili lecto, interula, caligis, cingulo, pileoque nocturno instructus sese collocat, fusis ad Deum precibus somno se componit. Paulo post secuti Sacellani idem faciunt. Conversi residui decretam lanienam proferentes rationes & modum interficiendi ipsum statuunt, in rabiem versi transgresso ponte valvas castri obseratas inveniunt, effractis fenestris recta ad ipsum contendunt. Abbas fragore fenestrarum experrectus summa innataque mansuetudine, voce admodum humili & submissa rogat, quid velint? *Te*, inquiunt, *volumus perfide & scelerate, quid rei tibi nobiscum? insensate & fucate hypocrita? Accessisti corripere nos velut impios, adulteros & ebrios, ipse impius, potator maximus.* Ille ex inopinata violentia stupefactus, nec quemquam, qui ipsi suppetias ferat, cernens. *Ecquis*, inquit, *vestrum me vidit potum & ebrium? Imo*, inquiunt, *te nimio potu obrutum egredientem conspeximus, & vomentem, idque tua receptum manica ne deprehendereris.* Ille rursus; *ite*, *manicas invertite.* Ipsis apprehensis tunicæ manicis rosas sparsas vident. Hinc in rabiem versi ipsum magnum, incantatorem, & diabolicum pronuntiant. Majori furore æstuantes arrepto baculo ingenti capiti inflicto vulnere, ut cruor respergeret muros, ipsum excerebrant, sublato corpore, fenestra per præceps in fossam præcipitant. Postridie summo mane fæmina transiens partem candidi panni supernatantem prospiciens propius accedens ipsum Abbatem offendit mortuum & interfectum. Sublato clamore totum pagum commovet. Fit multorum ad miserum & flebile spectaculum hominum concursus, erectum cadaver imponunt loculo, simulque cum Sacellanis attonitis Lidlum deferunt, in ipso fratrum conversorum choro terræ mandant. Homicidæ dolo capti & palis affixi vivi exuruntur, castrum evertitur, agri abalienantur.

tur. Sanctitatis opinionem posteris relinquens editis miraculis claruisse dicitur. Trucidatur anno CIↃ. CCC. XXXII. Tumba elevatus à venerabili viro Dn. *Joanne Keppel* Abbate Lidlumensi in posteriori parte templi quiescit Ann. 1528.

XIII. KEMPO VEIDUM.

Cœnobitæ *Lidlumenses* præter modum facti turpitudine tristes, desperatis rebus quid agant, quo se vertant, prorsus ignorant, factum illud ineluctabile & detestandum mentibus illorum inhæret. Unde crebri gemitus virginum in Bajum, planctus multorum sibi ex facto detestabili infensos videre animos, sic ut de turbando & evertendo toto cœnobio quandoque consultum noscatur. Etelgerus pater Abbas ejus nominis secundus, vir prudens & facundus multis rationibus adductis dolorem mitigat, longa oratione quantum potest ipsorum homicidarum factum reliquis non posse imputari contendit, homicidas flammis exustos meritas fuisse pœnas, de nova substitutione Abbatis mentionem facit. Ægre admodum convenientes collatis suffragiis Dn. *Kemponem* Abbatem pronunciant. Hic à *Iclgero* confirmatus Trajectum proficiscitur consecrationem expetens. Summas illi Trajectensis Episcopus ob perpetratum homicidium parit molestias, indignum ratus nefarios istos parricidas, criminis inauditi reos, Abbatis collegiique decorare honoribus, iis omnibus spoliandos potius. Hic pro viribus semet defendens homicidas igni traditos, pro crimine satis mulctatos, reliquos esse innocuos. Summa difficultate impetrata absolutione rediens illatam monasterio impietatis nebulam, sua prudentia, ordinis rigore, fratrum quoque observata obedientia & humilitate discutit. In pago Weydum oriundus ecclesiæ in *Asterze* Pastor ordinatur. Abbas designatus felicissimo ingenio fata admodum perfert infelicia, sic ut omnis dignitatis suæ cursus labor & dolor existeret. Secundo Præfecturæ anno reparationi sacræ ædis insistens ad instantem hyemis necessitatem arundineum tectum reficit. Turrem ligno levigato tecta pice cocta oblinit. Operarii extincto in turri igne secure descendunt, sub noctis medium ex favilla sublucida ventorum flatu excitata flamma ligna picata arida & propinqua incendit. Flamma vehementior facta totam turrim consumit, cætera lambens templi totius tectum

incinerat, sic ut ex integro quadrangulari ædificio excepto Canonicorum dormitorio nihil remanserit. Novi hic oriuntur gemitus, damnum, quum multis videretur irrecuperabile, multorum animos suspensos Abbas communicato cum senioribus consilio novam restaurationem meditatur. Multorum utriusque sexus hominum accedunt donaria, & quod opus illud ingens quibuslibet non potuit restaurari trabibus aut signis, majori sumptuum copia, multorum pedum comparanda fuerunt ligna. Quibus adductis fabri accedunt lignarii, magnus ad novum fabrile opus ex viciniis & ad negotium promovendum occurrit numerus. Celeri manu contignationes apparatæ in sublime feruntur, & ex ordine omnes eriguntur, at fabrorum incuria nec compinguntur, nec stipitibus ad quemvis ventorum flatum fulciuntur. Sub noctis medium Æolus suis viribus erumpens ingenti turbine totum opus concutit, & post longam quassationem dejicit, ut ad internecionem corrumperentur omnia, ex trabium collisione templi testudines majori ex parte una corruunt, sic ut damno posteriore magis doluerint omnes priore. Rursum Abbas sumptis viribus naufragos imitatus, & confractis trabibus novis additis alteram auspicatur fabricam, reparationes novas. His majori sollicitudine munitis tectum impingit arundineum, nec majori reliquas ædes pro viribus refecit. Variis exagitatus infortunii procellis vitæ terminum à Deo ipsi designatum adeptus, lætus in Domino moritur, functi muneris anno IV. nati Salvatoris CIↃ. CCC. XXXVI. In vigilia S, Andreæ Apostoli templo illatus sepelitur ad valvas sacrarii. Lapide tectus quiescit.

GOERD ANDLA XIV.

Ipso die S. Andreæ Apostoli Canonici ecclesiarum cum reliquis monasticis simul collecti post fusas ad Deum preces præsente Domino *Popteto* patre Abbate omnia sua Dn. *Godefrido* vota conferunt, ipsumque Abbatem eligunt, electum Abbas confirmat. Erat natione Friso familia *Andla*, ex pago *Riet* ejusdem ecclesiæ Pastor relicto habitu seculari ordinis institutum desiderans *Lidlum* ingreditur & excipitur. Literarum studiis intentus utriusque juris exactam notitiam percipit. Progressu temporis reliquos multis præcurrens parasangis ecclesiæ in *Berlkum*

kum Paſtor efficitur. Hanc Spartam nactus ſumme coluit, unde ipſi ad futuram dignitatem liberior patet acceſſus. Abbas inauguratus reliquias ædis ex conflagratione necdum reparatas priſtino nitori reſtituit. Abbatis aulam, addita ab ipſis fundamentis inſigni ad meridiem camera, nova coronat contignatione. Campanam novam turri infert majorem, pecorum domos, ſtabula, haras, & quicquid reliquum eſt ex integro erigit. Illatum à monachis *Ludinga kerck*, *Floridi campi*. & *Seerp Adelen* confœderatis bellum, conſcripto magnis expenſis milite, ſua induſtria avertit. Res per interceſſores & arbitros componitur. Vides optime Lector turbulenta tempora, diaboli homines dementantis inſtinctu, monaſticis quoque rebus immixta, quia hac rei turpitudine gaviſus cœlum terræ miſcuit, ut omnes confunderet. Quid turpius quam monachum mundo mortuum in armis hoſtibus eſſe formidini? gladio præcinctum, arcu inſignem (quorum tunc magnum fuiſſe uſum conſtat) clypeo munitum, caput galea tectum hoſte ſemet conſpicuum? cui ex præcepto Divi Pauli longe præſtantior datur panoplia, gladius ſpiritus, clypeus fidei, galea ſalutis. Hæc latius in Codice † noſtro majori. Abbas XI. ab inito magiſtratu anno vitæ metam indeptus Domino animam reddit, Salutis CIↃ. CCC. XLVII.

† **Auctor morte præventus opus inchoatum non abſolvit, ſed mutilum poſteris reliquit.**

XV. VIBRANDUS VOBBINGA.

Venerabili patre Dn. *Godefrido* defuncto præſente patre Abbate D. *Valtone* omnes ſimul collecti Canonici poſt imploratam Spiritus Sancti gratiam eligunt Dominum *Vibrandum* vineæ Domini præpoſitum *op 't Zandt*, quem electum pater Abbas confirmat. In pago *Weydum*, parentum natali, *Vobbinga* caſtro natus eſt. Præpoſituram gubernans caſtrum *Veyma* monaſticæ ditionis ex integro reſtaurat. Monachorum Floridi campi, viribus licet impar, violentiæ fortiter reſiſtens illos pedem referre coegit. Audis lector bella monaſtica, Sathanæ ludibrium. Abbas electus templi reſtaurationi intentus teſtudines trabium colliſione quaſſatas opera Dodonis converſi fratris, fabri murarii, ex integro exceptis tribus poſterioribus reſtituit. *Converſorum* noſocomium cum adjecta Divæ Virginis ædicula ſacra in cœmeterio ſeptentrionali ex integro erigit ob ingentes fratrum omnium ægritudines fatales, illic ob locorum diſtantiam com-

modius curandas. Memorabilis illa lues *Hamburgo* & *Brema* sensim per ditionem Groninganam prorepens multa absumpsit hominum millia. Memini ex antiquitatum monasterii *Floridi Horti* monumentis me de hac peste id compertum habere, in cœnobio præfato interisse XX. monachos, in *campo Rosarum Nyclooster* LXXX. cœnobitas. Abbas cum reliquis infectus diem claudit extremum suæ dignitatis anno quarto, salutiferi partus CIↃ. CCC. LI.

SYARDUS II. *Abbas* XVI.

Defuncto D. *Vibrando Vorpius* Abbas *Horti Divæ Virginis* accedens funebria curat, & ne quicquam detrimenti ecclesia suo orbata Pastore pateretur, undique collectos de nova electione ineunda hortatur, locum electioni destinatum accedentes Numinis cœlestis præsidium implorant. Quo facto Dn. *Syardum* ecclesiæ *Belcomanæ* Pastorem eligunt atque Abbatem salutant. Ecclesiæ *Vinsumanæ* quondam & Pastor & Decanus collectam sua industria pecuniam tempore admodum necessario Domino *Kemponi* & *Godefrido* optima fide & obedientia obtulit. Qua sua integritate ad futuram dignitatem suorum animos facile præparavit. A *patre Abbate* confirmatus consecrationem ob perpetuas, quas ferebat, ægritudines, mortem credens sibi proximam distulit. Calicem argenteum ab artifice *Hebbone* in *Leetzens* insigniter formatum sui perpetuum memosynon ecclesiæ reliquit. Vix unius anni transcurso spatio in Domino moritur, Salutis anno CIↃ. CCC. LII. in vigilia nativitatis S. Joannis Baptistæ. Ante gradus presbyterii Vibrando contumulatus quiescit.

THEODORICUS XVII. *Abbas.*

Decem peractis diebus D. *Vorpius Tzjaerda* pater Abbas rediens ipso die translationis D. Martini electioni novæ præsidens post longam orationem de medio novæ electionis ineundæ disseruit. Ingressi igitur simul ædem Capitularem, quotquot erant *Lidlumensis* sodalitii, electione concordi Dn. *Theodoricum* ecclesiæ in *Tuitgum* pastorem Abbatem nominant. Electus non sine difficultate Præfecturæ onus in se recepit, precibus suorum, patris quoque Abbatis auctoritate victus confirmari se patitur.

tur. Vir magni judicii & insignis literaturæ in *Tjummarum* parentibus natus honestis, fortuna splendidis, ab ipsis Grammatices præceptis *Lutetiam* primam Galliæ totius Academiam adiit, studiis utriusque juris vacaturus rediens ordinis candore delectatur. Eelconem Abbatem salutans eundem precibus obtinet. Novitiis instituendis præfectus, summo studio literas politiores professus multos ex suo grege viros doctos & pios creat, quorum in se amorem perpetuum traxit, futuræque dignitati maximam occasionem dedit, *Sexbiromanæ* ecclesiæ præfectus verbum Dei divino zelo accensus gnaviter docet. Hinc *Bellcomanæ* ecclesiæ pastor electus quindecim annis summa laude præfuit. Veterem ecclesiam in *Tuitgum* temporis injuria ruinosam suorum præsidio incolarum diruit, & ex novo restaurat. Abbas electus religioni reformandæ summopere intentus, plures ubicunque locorum doctos juvenes, natalibus claros, pios, ad ingrediendum monasterium sollicitat. Ex lue præterita potior pars collegii cum sacerdotum tum *Conversorum*, & laicorum fato concesserat, quibus velut arboribus avulsis novas inserere & plantare satagit. Necessariæ quoque restaurationi animum adjiciens turrem veterem amovit, novam trabium firmitate roboratam & excelsam ecclesiæ imponit. Hanc ventorum vi collisam & dejectam majori sumtu rursum erigit. Anteriorem ecclesiam novo tecto arundineo curvis lapidibus & imbrice retegit. *Conversorum* dormitorium eadem tecti cultura exornat. Id ipsum & Canonicorum præstat dormitorio, mota arundine, pecorum stabula horrea, ceteraque agriculturæ necessaria ædificia ligno & lapide ex integro restaurat. Fossam ex imo fundo educto luto repurgari curat. Monasterii prædia ulterius promovet, quædam proprio ære monasterio comparat, *Felsum* & *Sexabuys*. Magnas sumptuum molestias ab ecclesiæ Vinsumensis patitur ædilibus. Ab Grietmannis *Baverderadeel* & *Birumadeel* præter modum mulctatus ingentes censuum exactiones persolvere cogitur. His aliisque plurimis attritus molestiis de mititate, clementia, morumque præstantia nihil remittens omnibus charus extitit & suspiciendus. Longa febre maceratus suis nihilominus vacabat rebus & negotiis, qua præter modum incrudescente morbo extenuatus vitæ finem anno functi muneris XVI. indeptus est. Postridie Emerentianæ virginis animulam suam, Deo patri creatori, Filio redemptori, Spiritui Sancto illuminatori

natori commendat; in choro præsente Domino *Frederico* fratre Abbate ad pedes sedilium Canonicorum sepultus quiescit. Anno à Christo nato CIↃ. CCC. LXIX. ipso die conversionis S. Pauli.

VIBRANDUS *Abbas* XVIII.

Transacto à funere Dn. *Theodorici* integro mense ipsa die S. Petri ad cathedram convocatis totius collegii Canonicis & Pastoribus *Fredericus* pater Abbas novam electionem prosequitur. Invocata Spiritus Sancti gratia summa concordia ecclesiæ *Beelcumanæ* Pastorem D. *Vibrandum* eligunt, ipsumque Abbatem declarant. Accepta à patre Abbate confirmatione Trajectum profectus benedictionem episcopalem consequitur. In pago *Tzungum* honestis parentibus natus *Floridum Campum* accedens accepit habitum, sed iis relictis resumpto habitu seculari *Lidlumense* institutum sollicitat. Petitioni obtemperans Abbas ipsum recipit. Scholam novitiorum frequentat, & gnaviter studet. Rursum abiens majora studia sectatus, sacerdotio decoratus, ecclesiæ in *Boxum* pastoralem curam gerens eandem resignat, & veterem nidum repetit, ordinis cultura delectatus, modestum sese & humilem omnibus præbet, tantamque gratiam adeptus est, ut ecclesiæ præficeretur *Belcomanæ*, cui recens extructæ novam turrim magnæ crassitudinis ex ipsis fundamentis erigens addit. Castrum *Amkinga* cum aliquot proximis agris emptum Abbati & monasterio tradidit. Abbas electus meridionalem structuræ quadrangularis domum incendiis corruptam addito ambitu restaurat. Contigit hujus temporibus *Vineæ Domini* Præposituram suo orbari Præposito. Canonici libera electione ipsis præficiunt Dn. *Joannem* ecclesiæ *Menaldumensis* Pastorem. Hic sororis, qua cum tranquille vivebat, usus consilio electionem resignat, Pastoratum præferens dignitati Præposituræ. Abbas ut obtemperaret illorum voto obtestans nihil impetrat. Ab Episcopo Trajectensi frequenter interpellatus de ordinando Præposito hominem ad obedientiam cogere nequit. Episcopus igitur ipsum præoccupare nititur. Abbas quo minus illud fiat graviter obtestat. Unde luxus & dissidia tanta crevere, ut Abbas conservandæ jurisdictionis gratia Præmonstratum, & hinc Romam magnis sumptibus adire coactus sit. Istoc negotio com-

compoſito aliud ex alio malum. *Balduinus* quidem ad prædicandam crucem ab Epiſcopo Trajectenſi in Friſiam miſſus, cui dum Abbas obſequium id ipſum ſuo Præſuli *Arnoldo* ab *Hoorn* conqueſtus eſt, Epiſcopus accerſito Abbate ipſum *Vollenhovium* venire mandavit. Eo profectus ſiniſtræ ſuſpicionis ignarus in vincula conjicitur præter juris & omnem rationem. Hunc diſpenſis aureorum ſcutatorum duobus millibus liberum dimittit. Hoc damno illato fratres plurimum doluere. Abbas invicta animi fortitudine fretus, eccleſiam optimis donariis, argenteis, ſericis, & byſſinis, calicum, cæterorumque monilium exornat. Prædiorum quoque terminos additis agris in *Hennaerd*, *Bavert*, *Felſum*, *Valinga* ampliat. Vitæ ſuæ tranſcurſo ſpatio Præfecturæ anno XVI. carnis ergaſtulo ſolutus in Domino moritur ipſo die S. Luciæ. Ad valvas ſacrarii ante altare S. Laurentii ſepelitur Anno CIↃ. CCC. LXXXIV.

A E S G O *Abbas* X I X.

Heſſelus Orti Mariæ Abbas alibi profectus rediens ex ſcriptis ad ipſum literis intelligit *Vibrandum* defunctum. Aeris inclementia impeditus electionem differri poſtulat. Poſtridie purificationis Deiparæ itineri ſe commitit, ſub veſperam *Vallem* ingrediens rem omnem, utut ſeſe habeat, intelligit. Poſtridie ſummo mane celebrato Spiritus Sancti ſacro electioni omnes ſe præparant. Sancti Spiritus rurſum implorata gratia unanimi conſenſu Abbas declaratur *Aeſgo Vinſumenſis*, ejuſdem ſuæ patriæ Paſtor & Decanus, vir ſummæ modeſtiæ, pietatis & humilitatis, quibus virtutibus exornatus facilem ſibi ad dignitatem obtinendam acceſſum parat. Vitæ brevioris exiſtens decreta pietatis opera minime præſtare potuit. Unicum ſaltem refertur memorabile factum: Caſtrum in propinquo *Bonnetorpe Harlingen* ab ipſis fundamentis erectum & reſtauratum, cujus modo ne veſtigium apparet. Tumulo radicitus disjecto ſericas veſtes comparatas patrumque ſcripta memorant. Altero ab inito magiſtratu anno in Domino moritur, ipſo die Commemorationis animarum. Ante aram S. Joannis ſepelitur anno redempti orbis CIↃ. CCC. LXXXVI.

TZIAERD XX. *Abbas.*

Ecclesia Lidlumensis legitimo orbata Pastore, ne cuilibet inhianti lupo pateret, D. *Gerbrandus* pater Abbas celeritate usus suæ filiæ adfuit, de novo sponso eligendo sollicite agit, emisso præcone ecclesiarum Pastores & fratres omnes præsentes adesse jubet, quibus collectis habita oratione electionem proponit. Cœnobitæ obsequentes suffragia proferunt, quibus visis salutatur Abbas *Tetardus* natione *Scellinganus* ecclesiæ *Vinsumanæ* Pastor & Decanus. Confirmatus consecrationem à Trajectensi impetrat. Patria illi Horn insulæ *Scellinganæ*. Primis Grammatices præceptis imbutus relicta insula monasterium accedit, in re literaria ulterius progressus solidæ doctrinæ gustum consequitur. Collectis deinceps ex hereditate pecuniis, iisque ex ærario monastico nonnihil additis in Angliam majoris eruditionis capiendæ gratia trajicit. In Academia Oxoniensi utriusque juris promotione decoratus rediit. Abbas electus pietatem sectatur, suæque doctrinæ fructum percepit uberrimum, sic ut maturo sanoque consilio plurimum polleret. Pro pastorali sollicitudine anxius quotannis ipsas juxta Patrum decreta suas visitat ecclesias, possessiones & fratrum laicorum grangias, quos ad fidem, integritatem, humilitatem, & obedientiam hortatur. *Medum* veniens confessionem auribus excipit, ad instantem Paschæ festivitatem verbo Dei recte instituit. Pro conservanda adversus vim & potentiam perfidorum hominum jurisdictione monastica, communicato cum ipsis consilio magnæ fortitudinis castrum eo loco erigere statuit. Illud ex indicio *Zjaerdamæ* nobiles, quod illorum illud quandoque obesse posset tyrannidi, quorum hinc ex confœderatis erat summa patientia, ipsum redeuntem operiuntur, adorti magna vi arreptum ad castrum deducunt, & ferreis compedibus vinciunt, quatuor ex omnibus desideratis reliqui fuga evadunt. Majori exin furore perciti congregato suæ partis *Shiringianæ* magno exercitio, quorum dux & antesignanus *Sicco* Allardi filius extitit, monasterium invadunt, deprædantur, & incendunt. *Sicco* viribus potens, confœderatus 28. ducibus reliquas monasterii possessiones & grangias occupat & demolitur, *Coldebolt*, *Vallinga*, *Vobbinga* in *Weydum*, *Amkam* in *Belcom*, in *Fraenjum*, & *Medum*. Intercedentibus magnæ aucto-

auctoritatis & judicii viris pacem inter *Lidlumenses* monasticos & *Sicconem* Sjaerda cum suis confœderatis statuunt juramento ab utraque parte præstito, formatisque literis pacificationem nunquam interituram decernunt. *Tetardus* carcere liberatus ad suos rediit, paululum respirans datum damnum sua industria resarcire satagit. Inprimis de muniendo adversus vim hostilem serio cogitat, utramque fossam luto repurgat. Huic magnæ fortitudinis muros cum turribus & propugnaculis, ab ipsis excitat fundamentis. Horum reliquias nostra ætate videmus. Exinde reliquas ædes incendio corruptas pristinæ formæ restituit. Insignes hospitum cameras ab aquilone templi, postmodum œconomi domus, inde pistrina à fundamentis erexit. Nihil in omni ædificio totius monasterii prætermisit, quod non aliquam ab ipso restaurationem meruit. Turrim ecclesiæ novam, campanam majorem simul comparat. In memoriam dominicæ passionis crucem argenteam magni pretii gemmis & lapidibus selectis ornatam fieri curat. Tabulam novam industria Asgonis conversi delatam & sculptam summo imponit altari. Hujus & nos reliquias vidimus. *Conversorum* nosocomium cum adjuncta ædicula incendio corruptum summa cura renovat. Defuncto Dn. *Suffrido* in *Doccum* Abbate, ex legata ipsi per Visitatores annuos cura, assumptis Sacellanis, & ex conversis aliquot equitatu eo proficiscitur. Curato funere ædem ingreditur Capitularem ad novam hortatus electionem, communi suffragio *Uleko* acolythus nominatur. Hunc Abbatem electum confirmavit. Rediens Abbatem D. *Vopconem* salutaturus, quassatione equi morbum fatalem contrahens in ipso Horto Divæ Virginis ipso die translationis Augustini & ipse ex hoc corrupto seculo transfertur ad æternam quietem, functi muneris XXXVI. Cadaver per patrem Abbatem ad vallum delatum celebrato sacro funebri ante aram S. Laurentii summo omnium moerore sepelitur Salutis CIↃ. CCCC. XXII.

HESSELUS XXI. *Abbas.*

Postridie translationis S. Augustini *D. Vopco* pater Abbas convocatis omnibus post invocatam Spiritus Sancti gratiam ad communem illos hortatur electionem. Cui ceu patri obtemperantes magna concordia Dn. *Hesselum* ecclesiæ in *Tuitgum* pastorem

ipsis præficiunt. Accepta communi suffragio electione à patre Abbate ad sedem primariam deductus pro suo jure ipsum confirmat. In pago *Aesterletens* natus *Lidlum* intrans scholam frequentat, literis summopere proficiens suos coætaneos facile superat. Harum indies majori captus dulcedine sumpta hereditate Academiam invisit majoris literarum gratia. Rediens se suaque omnia zelo plenus divino religioni dedicat monasticæ. Virtuti studens & pietati ecclesiæ ut verus Pastor præficitur *Berlcomanæ*. Hanc ut sponsam suscipiens, quantum in ipso fuit, restaurat industria. Turrim moto tecto arundineo imbricibus tegit, anteriorem sacræ ædis partem fenestris exornat vitreis, ceteris eminentioribus, totumque templum novo sternit pavimento. Pastoris domum primariam eodem tecto lapideo exornat, agros & redditus amplificare gnaviter studet. Abbas electus *Leovardiam* proficiscitur, ab Episcopo *Matthæo* Vicario Trajectensi in sacra æde Dominicanorum consecrationem adipiscitur ipso die S. Andreæ Apostoli. Monasterium amissione multorum peste & bello desolatum solitudinem quandam referebat. Videres ædes incendio corruptas, parietes dirutos, omniaque fœtore constare terribili, idque ex prædicta clade eorum, qui *Sjaerdemanæ* sectæ fuerunt. Nec *Pibo Elama* in *Sexbirum* à præfata clade immunis extitit. Hujus *Hesseli* studio anterior pars templi in *Tzomarum* novo tecto petrino ornatur. Codicem Evangelicum ipsius Evangelicus suis spoliatum laminis argenteis eadem massa & lapidibus magno emptis obducit. Horologium primus fieri curat. Veneranda canicie spectatus, œconomus prudens, restaurator diligens anno à functo munere octavo Dn. *Folkero* designato in Domino moritur ipso die Primi & Feliciani, ipse inter felices primus ante aram Apostolorum Petri & Pauli sepelitur anno incarnati Christi cIↄ. cccc. xxx.

FOLKERUS XXII. *Abbas*

Venerabilis pater Abbas *Tjallingus* scriptis ad ipsum literis de obitu piissimi viri D. *Hesseli* certior factus misso nuncio D. *Ulkonem* Abbatem in *Dockum* ad se vocat, simul profecti *Lidlum* sub vesperum applicuere. Postridie funus delatum ad ecclesiam legitimis ceremoniis curatur. Quo peracto, dato signo, quotquot jure novæ electioni interesse solent, Cano-

Canonici & monaſtici ſimul præſto ſunt, locum creandi Abbatis adeunt, habita deliberatione ſuffragia per *patrem Abbatem* colliguntur, quibus viſis ſumma animorum conſtantia *Folkerus* Abbas proclamatur. Summa omnium oritur ex tam præclari viri electione lætitia. Hunc eveſtigio pater Abbas confirmat. Hic certis occaſionibus conſecratur ab *Antonio* Vicario Epiſcopi Oſnabrugenſis in vigilia Aſſumptionis virginis. Fuit *Folkerus* natione *Schellinganus*, vico *Lees* pagi *Hornenſis*, primis Grammatices rudimentis affatim excultus *Erphordienſem* adiit celebrem Academiam, magnis laboribus ſtudiis intentus ſummam aſſequitur utriuſque juris prudentiam. Erphordia rediens in Comitatu *Embdano* gravi morbo correptus de vita periclitatur. Si convaleſcat, Deo Salvatori de amplectenda religione voto ſe obſtringit. Quo facto Friſiam repetit. Lidlum ingrediens pio viro D. *Heſſelo* animi ſui ſententiam, votum quoque ab ſe præſtitum aperit. Honorifice ab illo acceptus integro biennio in monaſterio ſcholam novitiorum frequentans permanſit. Hinc Abbatis ſumptibus Coloniam repetit, ubi rurſum integris Muſarum latebris deliteſcens majorem eruditionis opinionem indeptus eſt. Rediens ſacerdotio decoratur. Hinc eccleſiæ Hornenſis & Paſtor & Decanus exiſtens, utrumque munus ſua prudentia optime diſponit. Exili corpore exiſtens animo pollebat excelſo & magnifico. Abbas Dn. *Heſſeli* collectam pecuniam ſtatim coactus promere, pro (1) ſatisfactione cujuſdam *Laſii* à cœnobitis trucidati. Hinc aliud reſtabat eluendum homicidium *Tzallingii* eccleſiæ S. Georgii in *Aſterbirum* æditui à quodam monacho converſo Sibodo interfecti. Hac ſanguinaria mulcta ſatur arctiorem vitæ reformationem meditatus carcerem publicum grandem & firmum fieri mandat, ut vel hujus metu ab omni terrerentur violentia. Abbatis aulam variis nitelis exornat, poculorum argenteorum magnam

(1) Paſſim homicidii olim ** pœna pecuniaria. Apud Friſios etiam parricidii. Vid. veteres ipſorum leges *tit.* 1. & *ſeqq. ut* & *tit.* 20. Saliorum *tit.* 43. & *ſeqq.* Alemann. *tit.* 40. 76. & *ſeqq.* Bajoar. *tit.* 3. §. 2. & §. 13. *pr.* Ripuar. *tit.* 7. & *ſeqq.* Non intererat quis occiſus plebejus, an nobilis, clericus, an laicus. Ripuar. *tit.* 10. Saxon. *tit.* 2. *per tot.* Anglior. *tit.* 1. Longob. *lib.* 1. *tit.* 9. *pr.* & §. *ſeqq.*

** Vide tamen Tom. 3. p. 220. Noſtræ Edit.

gnam copiam comparat, Bibliothecam limicibus & cariei expositam, corruptam insuper, ipse literatus optimis libris refarcire studuit, monasterii muros & propugnacula, impia Syardamanorum factione corrupta restaurat. Dignitatis & molestiarum pertæsus, vir doctus & probus accersito Dn. *Tjallingio* patre Abbate sui officii liberam resignationem impetrat. Dato salario annuo insulam *Scellingam* repetit anno à functo officio nono, Salutis cIↃ. cccc. xxxix.

REYNERUS XXIII. *Abbas.*

Venerabilis pater *Tjallingus* assumpto Dno *Ulkone* Abbate in *Dockum* post longam de novo deligendo Abbate deliberationem *Lidlumenses* ad pacem & concordiam hortatur, ut futura electio sit univoca sedulo monet. Invocata Spiritus Sancti gratia communi suffragio *Reynerus* Abbas declaratur, à patre Abbate confirmatus per D. *Martinum* de *Blonda* Trajectensis Episcopi Vicarium inauguratur. Hic quondam ordinis Canonicorum Regularium in *Fenjum* Præpositus extitit. Summis precibus à *Folkero* Abbate, suorum fratrum exigui numeri habita ratione, locum in *Lidlumensi* collegio impetrat. *Folkerus* hominis modestia & humilitate delectatus causas ipsius promovet, & ecclesiæ S. Joannis ipsum post adeptam dignitatem præficit. Defuncto postmodum Dn. *Henrico* ecclesiæ *Sexbirumanæ* Pastore *Reynerum* delectum defuncto subsequi præcipit, quem & ipsum illi sua industria successorem designat. *Reynerus* hac decoratus Præfectura muneri inutilis admodum extitit. Nulla in ipso sollicitudo, nulla in rebus gerendis prudentia. Quamobrem & ipsa huic perpetuo fortuna inimica admodum fuit. Major pecorum domus voracissima flamma interiit. Hanc dum studet novam erigere, viribus & consilio destitutus contracto ære alieno multos agros & prædia in *Bellekom* & aliis locis plurimis creditori tradita oppignoravit, unde summum monasterio dispendium, quibusdam agros & prædia negantibus. His rursum in perpetuum ab alienatis sequitur magna ex prava administratione penuria, exhauritur penus, sacerdotes ordeaceum panem fame pressi pro deliciis habent, lac pressum bibentes cerevisiam desiderant. Tandem de ratione reddit000 reddenda meditantur fratres. Vocato patre Abbate *Tjallingo* rem omnem de socordi,

cordi, prava, & fœda adminiſtratione ipſi replicant. Quibus compertis convocatis in æde Capitulari omnibus *Reynerum* de ſocordia, negligentia & ſiniſtra Reipubl. adminiſtratione convictum ſua dignitate exonerat functi officii anno VIII. redempti orbis CIↃ. CCCC. XLVII. Eccleſiæ *Spannomenſi* præfectus brevi intervallo temporis in Domino moritur. Lidlum delatus in ædicula Divæ Virginis ſepelitur Ann. CIↃ. CCCC. XLIX.

TIEBBO XXIV. *Abbas.*

Omni re cum *Reynero* tranſacta conſilio venerabilis Domini *Tzallingii* ad concordem electionem hortati ſummis votis optatum Dn. *Tjebbonem* Abbatem nominant, quem eveſtigio pater Abbas confirmat, & ab Epiſcopo Trajectenſi conſecratur. Ante monaſterii ingreſſum *Tjebbodus* præbendarius eccleſiæ *S. Michaelis* Harlingenſis commemoratur fuiſſe. Corpulentus ſtatura procera à Folkero admiſſus ordinis rigorem ingenti modeſtia & humilitate ſequitur, quibus virtutibus omnium animos in ſe convertit. Prior deſignatus iniquis *Folkeri* conatibus reſiſtens, reliquis fratribus opem ferentibus carcerem erectum confringit, miſeros converſos injuſto carceri mancipatos liberat, & injecta flamma incendit. Quo facto tantum apud ſuos favorem meruit, ut ipſius perpetuo memores oſtium adipiſcendæ dignitatis futuræ aperuerit. *Scellinganæ* eccleſiæ præfectus patriam ſuam multis decoravit beneficiis. Abbas exinde electus de veteri pietate nihil remittens omnibus commodo fuit, nemini incommodus. Dormitorium Canonicorum temporis progreſſu labefactatum magnis ſumptibus reſtaurat. Id ipſum & pecorum ædificiis præſtitit. Multas moleſtias & ſumptus patitur à *Roordamanis* nobilibus. Hi ſuo jure ne dicam injuria eccleſiam *Tzummarum* Lidlumano ſtudebant eripere monaſterio. Per vim Paſtoris ædes occupant, ex ſuo arbitrio ſecularem virum *D. Eponem* per ſe pium & probum eccleſiæ præficiunt. Cœnobio multos agros & prædia adimunt, quod ſummo aſtu conficiunt. Simulata cum D. Abbate viro integro amicitia ipſum ad cœnam vocant in ſuo caſtro benigne. Jam binas ſcripſerant literas argumenti plane diverſi. Harum prima cujuſdam litis pacificationem ab ipſo ſubſcribendam continet. Altera magnam agrorum Lidlumenſium mutationem. Primas illi propoſitas perlegens petito calamo ſubſcribere cogitat. Quod

dum

dum ſtudet, ipſi ex induſtria lectas literas ſubtrahunt, atque in abitum illius potius differendum cenſent. Ille vir bonus obſequitur, poſt largam potationem abeunti literas referunt, at non eaſdem. Ille literas eaſdem, quas prius legerat, ſuſpicans inconſulte admodum ſubſcribit, & abiit. Roordamani poſtmodum muniti his literis agros invadunt & occupant in hunc diem. Illud dolorum indicium. In reliquis *Tjebbo* prudens extitit, qui omnia evacuata abundante annona replevit. Cæterum illatæ fraudis damnum ad extremum halitum illi perdoluit. Vitæ peracto ſpatio ſuæ dignitatis anno III. hominem exuit, Salutis anno CIↃ. CCCC. L. In choro Abbatum meridionali ſepultus quieſcit.

F O L K E R U S *ſecunda vice.*

Piæ memoriæ D. *Tjebbone* ſepulto, D. *Tjallingio* patre Abbate cum reliquis ordinis Viſitatoribus annuis præſente Canonici omnes in hoc ſunt, ut *Folkerum* precibus ſollicitatum priſtinæ reſtituant dignitati, quod dum Abbas pater omnibus modis diſſuadere conatur, Canonici majori conſtantia pergunt, & ipſum præmonitum de electione unanimi conſenſu Abbatem rurſum eligunt. Electum Abbas confirmare recuſat, nec ut id faceret *Folkerus* precibus impetrare potuit. Quæ res præter omnem exſpectationem ipſum aliquamdiu ſuſpenſum tenuit. Inito cum ſenioribus conſilio *Brabantiam* adiit. Salutato Abbate *Everbodienſi* eo tempore à *patre Abbate* Præmonſtratenſi Legatus in ſpiritualibus extitit. Hic impetrata confirmatione lætus rediit. Summo honore exceptus ſuis fideliter præeſt. De reſtauratione reformationis multum ipſi cum monaſticis negotii fuit. Ordinis vigore ſenſim frigeſcente plerique laxiorem viam ingreſſi reformationem ægre admittebant. Ille probus & integer de ordinis & ſtatutorum obſervantia nihil remittens indulgere quicquid potuit pœnitentiarum macerationibus & carceris ſqualore uſus invidiam, qua in quovis collegio nihil perniciosius, contrahit. Hæc alit lites & ſimultates, ac velut in favilla ſublimis ignis compreſſa, tametſi præter fumum diu nihil proferat, ſi modo fuerit levi flatu excitata, opertam producit flammam. Quod in cœnobitis conſpicuum fuit. Hi ad tempus preſſo favore de modo hoſtibus ipſam prodendi conſilium ineunt.

ineunt. *Roordamani* præ cæteris huic odio Vatiniano & implacabili erant infensi. Hi clanculum cum fratribus rem communicant, ut vel hac via dignitate pulsus sui vigoris pœnas luat. Designatus dies & hora, qua ipsus in aula solus morbo senioque confectus posset opprimi. Ad dictam horam fit campanarum compulsus. Ex insidiis prosiliunt hostes, trajecta monasterii fossa à parte orientali Abbatis aulam reseratis valvis, effractis fenestris, invadunt. Ipsus Joannes Roorda conclave Abbatis ingressus ipsum solum offendit, durioribus verbis & contumeliis aggressus capit & vincit, deductum ex aula brachiis monasterio pellit, turpiter admodum. Abbas ostiorum fragore excitatus marsupium auro plenum in subjectum urticetum fenestra ejicit, ejectum à militibus intercipitur. Fiunt hæc spectante toto collegio anno suæ Præfecturæ postremæ XVIII. partæ Salutis CIↃ. CCCC. LXVIII. Paulo post moriens sepulchro in sacello D. Virginis ab se præparato quiescit.

XXVI. RIOERD ROORDA.

Joanni erat frater viduus *Rioerd.* Hic ducta uxore filia *Scheltonis* à *Liauckama* ipsam non relicta prole amittit. Hinc cœlibem vitam eligens, illiteratus, Præposituram Canonicorum Regularium in *Aenjum* ingreditur. Studiosus pro viribus existens monasticem profitetur. Sacerdotio decoratus satis proficit, Joannis ductus pravo ingenio Abbatem *Wilhelmum* Orti Mariæ de fratre † *Joanne* in suum contubernium recipiendo frequenter sollicitat, sed frustra. Sibi metuens omnibus quoque cœnobitis reclamantibus *Joannes* sumpto satellitio armato ipsum *Rofridum* manu violenta nec sine sanguinis effusione Horto Virginis infert, sumptoque habitu candido fratri injici curat, & abit. Hinc *Rofridus* magna laborans invidia omnibus ob ingentem stupiditatem, literarum ingnorantiam, & barbariem ludibrio extitit. Pulso deinde per vim *Folkero* Abbate venerando acceptum illum ipsi *Folkero* corruptis munere quibusdam Canonicis substituit, sed ordinis & dignitatis confirmationem impetrare nunquam potuit. Præter jus & consuetudinem Abbas factus perpetuum alit satellitium hominum stolidorum, quorum temeritate graviter affliguntur sacerdotes, illi præsertim, quorum in electione impetrare consensum nunquam potuit, ut in *Jacobo Zelando* infra latius prosequemur. Habuit suos sycophantas, palpones, & gnathones

† *Rofrido.*

thones, quorum adminiculo usus ecclesiæ redditus misere consumpsit. Præfecturam ipsius minus faustam cœnobio futuram ipsum ab ingressu infelix præsagium innuit. Ipsa nocte prima ab inito magistratu præcipua pecorum domus summa negligentia excitata flamma incineratur, & ex inordinato elemosynarum distributione magna fit eduliorum inopia, sic ut Canonicis necessaria ciborum sustentatio negata sit. Ne omnia simul consumerentur bona monastica, monilia ecclesiæ fideles horum conservatores, crucem argenteam, pedum, thecam corporis dominici simul colligunt, sub noctis medium egressi *Franekeram* deferunt, fidissimo amico credunt. Abbas omne monasterii pecus tantopere minuit, abliguriendo, vendendo, & distrahendo, ut vix decem vaccæ residuæ manserint. Tandem de confirmatione impetranda sollicitus, sine cujus adminiculo consecrari minime potuit, mittit Præmonstratum virum magnificum D. *Petrum* ecclesiæ in *Dronrtpis* Pastorem. Hic re infecta domum revertit. Alteram rursus instituit legationem amplissimam, insignem pateram argenteam operculo splendido, aquiliana forma, pretiosisque lapidibus ornatam comparat, nucis putamen argenteis filis distinctum addit: Hanc numeratis D. *Wilhelmo* patri Abbati, *Vesselo* Præposito *Vineæ Domini*, quinquaginta coronatis pro impetranda confirmatione mittit. Nec hi splendida sua legatione quicquam efficiunt. Vides optime lector firmum & immobile patrum pro conservanda justitia pectus. Omnibus destitutus præsidiis Vicarium præter modum languidum accedit Episcopi Trajectensis. Hunc munere & precibus eo adigit, ut intermissis ceremoniis languida manu ipsum benedicat, qui triduo post datam benedictionem moritur. Hac accepta, nec longius differendum rati, collecti simul Canonici, emittunt *Præmonstratum*, qui omnia ad unguem explicet. *Præmonstratum* veniens apertis literis Abbas in monasterio *Lidlumensi* turbata omnia comperit, præterque decorem cuncta fieri, communicato consilio literas remittit, quibus ipsum dignitate per vim obtenta privat, reliquos fratres ab obedientia illi velut legitimo successori debita absolvit & relevat. Hæc allata magnam excitant tragœdiam. Ille animos multorum ex acceptis literis à se abalienatos videns nec suæ posse subjici obedientiæ hos carceribus plectit, illos relegat, cæteros pœnitentiarum affictat molestiis. Hac perpetua tyrrannide usus, debilis, pecorum

rum jactura, ædificiorum quoque ruina monasterium deturbat. *Leovardiam* profectus in itinere adventantis morbi sensit aculeos. Lecto decumbens morbo incrudescente de mortis præparatione fit mentio. Piis confortandus admonitionibus magis furit. Postremo in dementiam versus diem claudit extremum. Anno Præfecturæ IV. Salutis CIↃ. CCCC. LXXI. Cadaver Lidlum delatum sepelitur.

AESGO II. *Abbas.* XXVI.

D. *Roorda* sepulto Canonici exitu illius læti novam instituunt electionem, qua ex Patrum decreto vice servata post invocatam Spiritus Sancti gratiam, summo animorum consensu D. *Aesgonem* ecclesiæ in *Aesterbirum* Pastorem secularem, natione *Sexbiromensem*, Abbatem eligunt. Ab ipsa electione ordinem suscipiens confirmationem à *patre Abbate* facile impetrat. Huic statim ab inita præfectura *Roordamani* novas pararunt insidias, viri præter modum bellicosi, & invidia pleni. Hi præteritam fratri injuriam ulciscentes perpetuas illi struunt insidias. Amicitiam rursum simulantes monasterium navigio intrant, benigne accepti summa humanitate tractantur. Splendidum apparatur convivium. Famulitium adducunt amplum. Abbas ex dicto Apostolico benignitate illos superari posse suspicans nihil non molitur, quo illos in suam pertrahat amicitiam. At vir sapiens inquit, *inimico reconciliato ne nimium cito credideris.* Roordamani instructas sensim retegunt insidias. Cum Abbate de quibusdam agrorum terminis ex composito acriter contendunt. Interim pedissequæ ludentes ad hypogæum descendunt, apertoque ostio ferreo ex insidiis prodeuntes hostes intromittunt. In aulam ingressi omnia turbant, totum percurritur monasterium, auferuntur ex poculis argenteis, multis quoque templi ornamentis omnia, ipsum Abbatem virum spectabilem tali ac tanta contumelia minime dignum, simul vinctum abducunt, captivum retinent. Claruit eo tempore inter reliquos Frisiæ nobiles magni niminis *Vibo Groustins*, à raso vertice *Schoone Vibo* dictus, in *Englom* primus, vir magnæ virtutis & audaciæ. Hic à *Lidlumensibus* de subsidio impetrando sollicitatus missis literis Joanni scribit & mandat ab armis monasterio inferendis ut abstineat, ipsum Abbatem liberum suis restituat. Quod ni faciat apertum illi bellum dictum sciat. *Joannes* cunctantius agens rem ex in-

Cc cc 2 dustria

duſtria differt. *Vibius* captata occaſione militum ſelectiſſimorum collecta manu eo properat. *Ludlimenſium* auxilio fretus ipſum caſtrum ſub natalem Domini invadit, deprædatur, Abbatem liberat, & incendio corrumpit, templi monilia recipit. Reliqua abalienata fuere. *Aeſgo* dignitati reſtitutus veri Paſtoris curam pro ovibus gerit. Undique coarctatus animi conſtantiam nihilominus ſervat, monaſterio omni neceſſario victu, pecore, agricultura, penu, & frumento proſpicit, novam eccleſiæ turrem petris tectam fieri magnis ſumptibus curat, paternam in *Menaldem* poſſeſſionem *Maer* vocatam Lidlumenſi contulit monaſterio. Vitæ finem nactus in Domino moritur feliciter ſuæ dignitatis anno XIV. nati Salvatoris CIↃ. CCCC. LXXXIV. Lapide rubro tectus quieſcit.

NICOLAUS XXVII. *Abbas.*

Canonici Vallis Divæ Virginis ſimul collecti de novo eligendo Abbate, qui tempore nunc duro & turbulento feliciter præeſſe poſſit, ſolliciti ſunt. Jam in Friſia bello ardebant omnia, nec quiſquam ab injuria tutus erat. *Sciringiorum* magna erat potentia, nec minor *Vetcoperanorum.* Hic quandoque viribus impares *Groninganorum* implorabant ſubſidium. Ceteri externo milite inducto ſemet tuebantur. Unde magni de milite alendo ſumptus debuere fieri. Cœnobitæ re communicata communi ſuffragio conditionalem pronunciant electionem. *Nicolaum*, ſi ſtatim ab electione habitum ſumat monaſticum, erat quippe ſecularis eccleſiæ Franekerenſis paſtor, Abbatem eligunt. Sin minus, electionem illam nullam prædicant. *Nicolaus* electus in ipſis feriis natalitiis electores perbenigne excipit, habitus mutationem differendam ratus monaſterii adminiſtrandi curam nihilominus ſervat. Idque præter omnium *Lidlumenſium* expectationem durat integro biennio. Sic ut venerabili patre *Tacone* confirmationem nunquam niſi candida veſte ſumpta impetrare potuerit. Duorum annorum ſpatio peracto quorundam hortatu candidam ſumit Ann. 1486. Sibi ſapiens quædam monaſterii bona religione ſenſim degenerante abalienaſſe dicitur. Fatali morbo correptus vitæ finem ſibi imminere ſentiens ad Vineam Domini deferri exoptat, ubi & paulo poſt morbi violentia ſuperatus in Domino moritur, anno à functione muneris IV. Salutis CIↃ. CCCC. LXXXVIII. in choro Abbatum ſepelitur.

XXVIII.

XXVIII. JACOBUS ZELANDUS.

Canonici Lidlumenses simul collecti post invocatam Spiritus Sancti gratiam, præsidente electioni venerabili patre Abbate D. *Tacone Abbinga*, *Jacobo* Abbate in *Doccum*, summo animorum consensu Dn. *Jacobum Zelandum* ecclesiæ Leoverdianæ Pastorem supremum, Canonicum *Lidlumensem* Abbatem salutant. Statim ab electione confirmatus ab Episcopo Monasteriensi ipso die S. Paschæ consecratur. Erat Jacobus natione Zelandus à venerabili patre Abbate *Folkero* ob insignem eruditionem receptus, juvenilem ætatem morum probitate velut ipsa canicie superans, sic ut ante maturam ætatem sacerdotii gradu decoraretur. Prior designatus munus illud ceu Spartam nactus optime coluit, in *Bajum* virginibus præfectus summa laude monasterii clavo præsedit. Attamen invidiæ pœnam sustinens ob morum factorumque rectitudinem, ab ipsis sororibus monitus à *Romberto Gabbinga* nobili & bellicoso sibi cavere coactus est. Hic nempe in caput suum jurarat. Electionem liberam ecclesiæ *Vinsumensis* adeptus in tricis callide semet subducit, & monasterium relinquit, majori dulcedine captus studiorum, impetrata ab Abbate venia, Sacellano conducto, *Lovanium* adiit, juris utriusque scientiam adeptus ovans rediit. Hinc ecclesiæ in *Sexbirum* præfectus frequenter *Lidlumense* frequentat collegium. Summa usus liberalitate venturæ dignitati præludia struit. *Leovardienses* precibus à patre Abbate *Horti Mariæ*, cujus ditionis Pastoratus ille consistit, impetrarant; ut delectu habito ordinis Præmonstratensis collegio Pastorem eligere possent. Hac ratione evenit, ut *Zelandus* illi præficeretur ecclesiæ. Proinde summa Pastorali cura auctus, dum vidit civium increscere luxum, divitias, & superbiam, triumphum & choreas ab imo pectore † genifcens de abitu meditatur. Hæc eo meditante commodum ipsi præsentatur proprii monasterii electio. Quod confirmatus post consecrationem acceptam solo rexit quadriennio. Hic structura tametsi abstinuerit magnam æris alieni copiam solvisse dicitur. Aqua intercute laborans sensim vires deficiunt. Vocato patre Abbate Dn. *Tacone* viro ornatissimo collectis omnibus liberam impetrat manumissionem. Dato salario annuo *Medum* profectus, solitariam vitam eligens, paulo post moritur,

† *ingemiscens.*

 tre-

trecentos florenos aureos monasterio relinquens. *Lidlum* delatus in in choro Abbatum tumulatur anno partæ Salutis CIↃ. CCCC. XCII.

PETRUS VALK XXIX. *Abbas.*

Turbatis in Frisia rebus omnibus monastica dignitas difficile servari poterat. Tantus omnium ex *Schiringianorum* & *Vetcoperanorum* perniciosa classe furor extitit. Necessarium igitur fuit monasterio *Lidlumensi* de novo & prudenti oeconomo prospicere, qui huic naviculæ præsidens clavum tuto gubernare posset. Summo animorum consensu Tacone præsidente electioni designatur Abbas Petrus Valk Præpositus in *Vinea Domini*, qui statim à *Patre Abbate* designatus Trajecti benedictionem impetrat. Fuit hic *Petrus* natione Hollandus Harlemensis nobili *Valkorum* familia oriundus. Grammatices præceptis satis in schola Harlemensi instructus *Aesgonem* patrem Abbatem salutat, animi sui sententiam ipsi explicat. Ille hominis facundia delectatus ad se recipit. Hinc virtuti & literis semet totum addixit, quibus tantum profecit, ut reliquos facile superarit, omnium gratiam & favorem ingenii solertia morumque probitate venatus, charus omnibus valde extitit. Erat nempe facie decorus, ingenio aperto, lingua fluente dulci & jocosa. Sacerdotio decoratus amplissima illi ex patria adsertur quingentorum coronatorum hereditas, quibus acceptis *Aesgonem* Abbatem obnixe precatur, ut in suum commodum eos vertere liceat. Quo impetrato Coloniam plerosque antecessores suos imitatus proficiscitur, studiis gnaviter incumbens studii juris utriusque summam consequitur prudentiam. Rediens ecclesiæ *Vinsumanæ* Pastor eligitur. Ecclesiasticis rebus bene curatis collegii virginum in *Bajum* & Prior & Oeconomus designatur. Dn. *Vesselo* Vineæ Domini Præposito decedente hic præ ceteris omnibus dignus judicatur, qui viro optimo & prudenti succedat. Hinc Abbas electus eandem servat & modestiam & pietatem. Videns monasterii *Lidlumensis* ædes ruinosas summo labore & industria restaurare cogitat exordium sumens ab ipsa sacra æde. Hanc integro tecto novo petrino supplet, quod ab *Aesgone* intermissum erat. Tres templi testudines posteriores ex veteri incendio necdum restitutas adductis fabris murariis erigit, fabrorum incuria relapsas secunda vice magnis sumptibus integre restituit. Hinc reli-

reliquas monasterii ædes, horrea, stabula, molam, pistrinum, omnia hæc suis ** referuntur sumptibus: Hujus temporibus accidit salutifera Reipubl. Frisiæ mutatio. *Albertus* Saxo à Majestate Cæsarea hereditariam accipiens Frisiæ defensionem Ann. CIↃ. CCCC. XCVIII. Dn. Willibrordum Archicancellarium ad occupandam præmittit *Frisiam.* Hanc dum bipartitam videt, illamque non posse absque magna militum manu, sumptuumque ingenti copia possideri & occupari, omnes *Vestergoanas* urbes voluntaria traditione occupat, *Sciringianorum* sectæ omnes. Quibus occupatis restabant soli *Ostergaenses*, quorum metropolis *Leovardia* illi sola facessit negotium Groninganorum potentia freta. Victi pulsis Groningensibus *Villibrordo* fidem promittunt, quibus & mulctam & castrum firmum perpetuæ obedientiæ jugum in ipsa urbe oppidanorum sumptibus construit. Anno CIↃ. IↃ. Franekera per Saxonem patrem obsidione liberata pulsis *Groninganis* & horum asseclis Saxo pro sua industria omnia in tranquillam formam restituit. Novam *Leovardiæ* Curiam XII. virorum doctorum constituit, quorum velut supremo judicio tota subjiceretur Frisia. Huic Senatui ob insignem juris utriusque prudentiam & noster adscribitur *Petrus*, quod morum civilitate & integritate Saxoni *Georgio* summe acceptus foret, quo cum arctam perpetuo coluit necessitudinem à Dn. *Petro* magnis exceptus conviviis. His autem sumptuosis fratrum in se concitat opinionem sinistram, quod pro tenui reddituum numero splendidis conviviis exhauriret ærarium monasticum, unde & bonorum ecclesiæ helluonem ipsum sæpius pronuntiant. Præterea vino & Venere plus satis indulgens incaute admodum ambulat. Summo studio observatus rei Venereæ insimulatur. Vocato Dno *Tacone* Abbinga patre Abbate in æde Capitulari convocatis omnibus reddituum monasterii rationes exigunt, ille ut erat animo plane heroico, horum non ferens instantes calumnias & interpellationes resignationem decernit. Impetrato salario annuo cedit Præfecturæ anno XVII. Salutis CIↃ. IↃ. V. aulæ superioris camera unoque famulo contentus ad vitæ exitum in ea perdurat. Postmodum anno Domini CIↃ. IↃ. XVIII. in Domino moriens ad pedes D. *Kemponis* humatur, vir multæ doctrinæ, lectionis & scientiæ.

** *Leg. reficiuntur.*

XXX. JOANNES DUIVELANDUS.

Dno *Petro* viro spectabili recedente magna fit in electione fratrum discordia & animorum disjunctio. Venit pater Abbas D. *Paulus*

Paulus Boukholt. Hic probus & mansuetus qui pro electione redintegranda nova plurimum laborat. Hic dum nihil efficit, ex improviso Dn. *Joannes Duivelandus* Abbas *Doccumanus* opera & favore Georgii Saxonis submissus dignitatem accipit, multis frustra reclamantibus. Quamobrem & monachos omnes ipsi minimus obsequentes habet, quos postmodum duriori addito pharmaco ad resipiscentiam & obsequium compulit. Confirmatus à patre Abbate more veteri monasterium Bajum accedens obedientiam illi ut præstent omnes difficile admodum consequitur. Hos quod petulantius in ipsum dixissent arctioribus disciplinæ restringit vinculis. Rediens Præfecturam suam admodum molestam esse comperit, ideoque minus prosperam & jucundam ex innata quorundam pertinacia, quos pro suis viribus certis quibusdam adhibitis remediis reprimit. Attamen de sua sollicitudine nihil remittens utilitati studuit, omnia agri culturæ necessaria promovit, vaccas, boves, oves, & pecora, sine quibus monasterii domestica institutio consistere nequit. Restaurationi animum adjiicens, quantum in se fuit, præstat quidem, ad præter modum inconsulte & stolide. Bibliothecam in ambitu inferiore ad templi valvas meridionales insipide admodum collocavit. Exinde ambitum septentrionalem continuata testudine opus insigne diruit. Quo facto templi altitudinem in grave conjecit discrimen, quod suis parietibus templi nititur altitudo, & ni maturius trabium cinctura ferreis quoque repagulis prospectum fuisset, summum templi corruendi discrimen cœnobitæ incurrissent. Uno eodemque tempore in monasterio *Lidlumensi* tres fuere Abbates D. *Taco*, *Petrus Valck*, & *Duvelandus*. Horum quisque una eademque nocte natalis Domini sacrum celebrat. Prior *Taco* primum, *Valco* secundum, summum *Duvelandus* celebrat. Simul refectorium ingressi, dato vini poculo, gaudium excitant. Æstate sequenti D. *Taco* peste correptus in Domino moritur anno XII. post millesimum quingentesimum. Ad pedes Abbatis *Etholoci* sepultus quiescit. Gliscente rursus invidia Joannes sua protervia, socordia, atque inutili administratione novas excitat tragœdias. Vocatur à Canonicis Abbas *Paulus*, de omnium redditutum ratione subducenda, initur ratio, quam dum studiose admodum exigunt, ille in defensionem sui, quod ad rem faceret, nihil adducit. Claruerunt eodem tempore multi pietate & doctrina præstantes viri,

viri, quorum judicium ſubterfugere minime potuit, licet multis uteretur verborum ambagibus, quorum hi præ ceteris fuere inſignes, *Joannes* KEPPEL Prior in *Bajum*, *Henricus Abſolutus*, *Theodoricus Hallem*, *Hermannus Swollenſis*, *Vibrandus* Paſtor in *Berlkum*, *Gerlacus* paſtor in *Menaldum*, *Nicolaus Veensdrecht*, *Ludolphus* Sacellanus, *Tjepko* Paſtor in Spannum, *Joannes* Groningenſis Paſtor in *Vinſum*, *Cornelius* Paſtor in *Tzummarum*, *Isbrandus* Paſtor in *Sexbirum*, *Everardus* Paſtor in *Hoorn*, *Jacobus Trajectenſis*, *Joannes Oudewater* Canonici, viri magnifici. Quorum conatui dum juſtis nequit rationibus occurrere, dignitate movetur, anno à magiſtratu inito x. Salutis CIↃ. IↃ. XVIII. Hic paulo poſt moriens in poſteriori ſacræ ædis parte ſepultus quieſcit.

XXXI. JOANNES KEPPEL.

D. Joanne *Duvelando* exonerato Abbas *Paulus* novæ præſidens electioni oratione longa ad mutuam hortatur amicitiam. Communi decreto facto eliguntur quatuor, quorum judicio Abbatis electio conſiſteret. Hi ex ſe creatum Abbatem *Joannem* deſignant. Hic ingenti applauſu exceptus, quod ex proprio conſtaret cœtu magnam excitat lætitiam. A patre Abbate confirmatus appetente vere ab Antiſtite Trajectenſi conſecratur. Ipſo die S. Joannis Baptiſtæ primum ſacrum celebraturus omnes ex rure monaſticos ſimul invitat, quos celebrato convivio liberaliter dimittit. Clara nobilium à *Keppel* familia ortus animi nobilitatem ſua prudentia declaravit. Tempora nactus præter modum horrida & bellicoſa variis exercetur turbarum procellis. Friſii nempe Saxonici imperii pertæſi novam inſtituunt rebellionem. Hi Gelrorum Ducem Carolum, illi Comitem accerſunt *Embdanum* Gelrus ingenio acer & fervidus, verus Martis pullus, data occaſione ingenti militum manu Friſiam ingreditur: *Snecam*, *Slotam*, & *Bolſwardiam* occupat. Saxo Friſiorum cernens invictam pertinaciam, ſumptuum magnitudinem, regionem longe à ſe diſſitam, † *Maximiliano* Imperatori, facta de ſumptibus tranſactione, provinciam ultro reddit. Hic è veſtigio milite

† Non *Maximiliano*, ſed *Carolo* V. nepoti. Connivit Maximilianus, & confirmavit ceſſionem. Nam & pactis, ut confirmaret, ſpeciatim expreſſum Ann. 1515. Winſem. *lib.* 14. *hiſt.*

milite conſcripto, miſſis Ducibus, *Florentio* Burenſi, D. Waſſenario, *Felice* Comite de Moers, Friſiam Burgundiorum nomine invadit. Hi Saxonis traditione *Leovardiam*, *Franekeram*, & *Harlingam* milite præſidiario firmant, muniunt, & occupant, Unde bella, lites, furta, & latrocinia. Uterque Gelrus & Burgundus pro Friſico certat imperio. Hæc dum fiunt, utrimque plurima inferuntur damna. Gelrorum milites Franequerenſibus inſidiati, *Tzom*, *Lidlum*, & *Bergum* caſtris latis muniunt, ſacerdotes cœnobio pulſi modico ſalario & literis acceptis Brabantiam petunt. Variis recepti monaſteriis tempora præſtolantur tranquilliora. Tandem egreſſi *Gelri* monaſterium hoſtibus relinquunt, *Franequerenſes* ipſum miſere ſpoliant, & incendunt, reliqua ſic deprædantur, ut ex oſtiis, feneſtris, cancellis, cardinibus, vitris, plumbo, ferro & ſtanno nihil remanſerit, ipſum templum illato ſtramine ſtudent incendere, teſtudine impedita flamma non ſuccedit. Idem fit in monte S. *Michaelis* à milite veterno, quorum equi in ipſo templi ſanctuario ſtabulantur, tantaque fœditate omnia conſpurcant, ut ſolo dormitorio inviolato nihil reliquum manſerit, quod horum turpitudine non ſit violatum. Anno XXIII. pulſis Gelris omnique turba ſemota tranquillitatem nactus Abbas diſperſa membra miſſis literis undique recolligit, monaſterii reſtaurationem aggreſſus agris & paſcuis neceſſaria inprimis comparat, equorum & vaccarum ſtabula ex integro erigit, eccleſiam renovat, mutato ſacrario ædem Capitularem ex eo facit, altaria poſterioris templi nova, *Eleonis* Abbatis tumbam, organum, ſedilia ſacerdotum, horologium, tabulam ſummi altaris novam, veſtes ſericas albas, novos Codices ſummo ſtudio, magniſque ſumptibus curat fieri. Reliquam ædium ſtructuram auſpicatur, totum ambitum nova teſtudine & cocto lapide obducit, refectorium novum, culinam novam ſimul exſtruit, hoſpitium, cameras, piſtrinum, Abbatis aulam mirum in modum reficit, ſic ut veri reſtauratoris titulum perpetuo meruerit. Selectum inſuper Canonicorum, undique accitis juvenibus doctis, collegium quindecim aut ſedecim ſacerdotum inſtituit. Erat *Joannes* moriens & vita integra, pia & honeſta, ſtaturæ eminentis, corpore robuſto, & compacto, colore ſubfuſco, vultu triſti, facies cicatrice deformata illi nomen dedit, in cibo & potu frugalis & ſobrius, cereviſiam bibebat annuam Martiam.

Laneus

Laneus erat totus, panno lineo nunquam uſus. Diurnis, nocturniſque ſacris gnaviter interfuit, ſic ut ſui officii nullum intermiſerit feſtum, quin ipſe ſacro præfuerit. Erat doctrina mediocri & ſufficiente, ſummam fratrum gerebat ſollicitudinem, ne levi ſaltem occaſione data externo ſubjicerentur dominio. Voce ſubmiſſa utens durior aliquando videbatur, quo ſuis terrori quandoque extitit, & tantum valuit, ut eo ſolo perterriti omne præſtarent obſequium. Carceris rigore ob quodvis delictum nunquam uſus dicitur. Cum *Georgio Schenckio* arctam colebat amicitiam, illique ſumme charus fuit, ob vitæ in illo compertæ integritatem. In omnibus Comitiis magna illius authoritas fuit, quem & patrem appellare non erubuere *Friſiæ* primarii. Majeſtati Regiæ ſua induſtria ingentem pecuniarum copiam comparatam mille Carolinorum commodato numerat. Soluto omni debito trecentos ærario ſucceſſoris florenos relinquit. His rebus feliciter actis vitæ finem ſortitur Præfecturæ anno viceſimo quinto. Mortem adventantem certis indiciis ſentiens ipſo die S. Stephani monaſticos omnes ad ſe vocatos ad pietatem & pacem ſedulo hortatur, ſupplicationes pro ipſo fieri jubet, ut impetrata divina gratia feliciter hinc migrare poſſit, dicta delictorum confeſſione, & ſancto inunctus oleo, toto adſtante collegio in Domino moritur anno Salutis noſtræ 1543. ipſo die S. Joannis Evangeliſtæ in medio chori ſepultus, lapide opertus quieſcit. Laneis quum uteretur induſiis in ipſo mortis articulo vix illi perſuaſum fuit, mutatis illis lineis uteretur. Jubet præterea, ne ipſo decedente cuiquam ſint moleſti aut infenſi, colonos omnes ipſi ad obolum numeraſſe proventum. Commendato illis ex ſorore nepote D. *Godefrido* in Domino moritur anno ſalutis ** 1542. At Prior Lidlumenſis *Joannes* Godefridi frater futuram fratris electionem, quam ſummopere optabat, lento & difficulter videns procedere adjutus prudentia & auctoritate Domini *Johannis* Trajectenſis Menaldumenſis eccleſiæ Paſtoris, cujus ob ſenium & doctrinam magna erat æſtimatio, electionem promovet. Quo impulſore communi ſuffragio Godefridus eccleſiæ in *Tzummarum* Paſtor Abbas declaratur. Electum Haſſelenſis confirmat. Inſtante quadrageſima *Trajectum* profectus conſecrationem in ſe recipit. Erat *Godefridus* natione *Zwollenſis*, familia Doeis, materna ſtirpe *Keppel*,

** Supra 1543.

Joannis ex *Aleyde* forore nepos. Hic avunculi suasu religionem desiderans Frisiam &c.

GODEFRIDUS XXXII. *Abbas.*

Exequiis pro more veteri peractis præsente Domino patre Abbate *Joanne* Hasselensi Lidlomenses simul collectos ædem ingredi Capitularem mandat sacri numinis implorato præsidio novam electionem decernunt. Eliguntur ex præstantioribus sex, quibus plena datur ex sese Abbatem creandi potestas, orta ex præeminentia altercatione, dum neuter alteri cedit, ægre admodum de Abbate creando inter illos fuisset conventum, ni mature Prioris Joannis ‡ consilio fratre *Godefrido* † *Deditius* prospectum de electione fuisset. (1) Hic fratris causam cernens lente admodum procedere auctoritate D. *Joannis* Trajectensis in *Menaldum* Pastoris, cujus ob eruditionem & sensum magna erat æstimatio, Godefridum conventus nomine Abbatem pronunciat. Quo facto reliqui omnes confirmant. Sic ad ædem reditur Capitularem. Electum pater Abbas Hasselensis confirmat, instante quadragesima *Trajectum* petit, & Abbas inauguratur. Fuit Godefridus Zwollensis familia *Doeys*, materna familia à *Keppel*, *Joannis* defuncti ex forore nepos. Hic avunculi consilio fretus Frisiam se conferens *Lidlum* à *Duvelando* excipitur, morum civilitate omnibus charus fuit. Erat natura placida, miti, & benigna, statura media, capilli albi, oculi glauci, nasus aduncus, cutis candida, mollis, & fœminea, vox clara & exilis. Ingenio fuit non admodum felici, ob desideratam in illo eruditionem majorem, quod & ipsum suo stipendio coegit aliorum pendere judicio, alioquin ipsus majori felicitate præstaturus, quod aliis quandoque corruptis committendum fuit. Quod ipsi in multis causis arduis frequenter accidisse pro comperto habemus. Prior designatus summa mititate præest, exinde Pastor in

‡ *Lidlumensis.*
† *Doeys.*

(1) In altero exemplari: *At Prior Lidlumensis Johannes Godefridi frater futuram fratris electionem quam summopere optabat, lente & difficulter animadvertens procedere, adjutus prudentia & auctoritate Domini Joannis Trajectensis Menaldumensis ecclesiæ Pastoris, cujus ob senium & doctrinam magna erat æstimatio, electionem promovet. Quo impulsore communi suffragio Godefridus ecclesiæ in Tzummunum Pastor Abbas declaratur. Electum Hasselensis confirmat. Instante quadragesima Trajectum profectus confirmationem in se recipit, Erat Godefridus natione Zwollensis, familia ** Docis, materna stirpe Keppel, Joannis ex Aleyde forore nepos. Hic avunculi suasi religionem desiderans Frisiam &c.*

** *Doeys.*

in *Tzummarum* electus *Joannis Roordamani* invidia laborans prudenter dissimulat. Abbas designatus monasterium reperit omni penu & pecore plenum, in eo reliquis suis Antecessoribus longe felicior, quorum plerique in restaurandis ædibus ingentes tulere molestias & operum & sumptuum. Fuerunt & tempora hujus tranquilla, sic ut alta pace perpetuo usus sit. Erat huic frater Joannes monasterii Prior, cujus modo meminimus. Hunc *Godefridum* precibus & præcedentibus meritis Tzummaronenses ipsi substituunt. Anno Præfecturæ hujus secundo *Sibrandus* Leonis anno quadragesimo quinto religionis amore captus in ipsa bruma vigilia Epiphaniæ Domini relicta Leovardia *Lidlum* ingreditur, & in festo D. Gregorii candida veste sumpta etiamnum in religione perseverat. Literis *Godefridus* præter modum favit, suosque ad studia perpetuo hortabatur, nec sumptibus parcens nec libris, de sua in literarum studiis inscitia plurimum doluit. Ædificiorum structuris intentus Canonicorum integro dormitorium ex lignis & petris tecto ornavit. Bibliothecam ad finem dormitorii struxit luculenter, quam & optimis libris perornavit. Totum ambitum pavimento novo struxit, vestes holosericas Anglia ex religionis mutatione advectas, magno pretio comparatas Lidlomensi donavit ecclesiæ, promissionum facilitate usus levitatis notam effugere vix potuit. Ordinis rigorem paulo remittens sacerdotum luxui plusculum indulgebat, unde post obitum sui desiderium reliquit. His pietatis studiis decennio integro summa laude & industria sic præfuit, ut debiti nihil contraxerit, & quemadmodum in vita nihil nocuit, sic nec obitus illius ulli ullas molestias peperit. Morbo correptus articulari in ipso S. festo Paschæ finito sacro extremam unctionem desiderat. Qua allata sacerdote precationem Dominicam confessionem publicam præcedente, & verbis, quantum potuit, & nutu subsequitur, dicta absolutione manum ipsi imponi postulat. Quo facto omnibus adstantibus exspiravit. Postridie præsente Dn. *Henrico Smenck* patre Abbate in templum delatus matri in posteriore S. ædis parte contumulatur anno partæ salutis 1553.

XXXIII. ISBRANDUS HARDERWYCK.

Curato funere *Lidlumenses* ædem Capitularem ingessi S. Spiritus invocata gratia Dn. *Henrico Smenck* patre Abbate electioni præ-

præsidente statuta ordinis jubet proferri, & caput de modo eligendi Abbatis à D. *Sibrando* Pastore in *Menaldum* prælegi. Quibus peractis de electione agitur. Fuit hic conventus frequens admodum, multis viris rerum notitia claris ornatus, quorum nomina sequuntur; Dn. *Victor* oeconomus doctus & probus Amsfordianus, *Joannes* Coloniensis Prior, *Joachimus Doesborch* in *Bajum* Prior, *Franciscus Leovardiensis* Pastor in *Tzummarum*, Isbrandus Haderwyck Pastor in *Spannum*, *Petrus Goutum* Pastor in Vinsum, *Sibrandus Leonis* Pastor in *Menaldum*, *Lambertus Harderwyk* Sacellanus & Senior, Dn. *Wilhelmus* in Beelcom Sacellanus Noviomagensis, *Henricus* Leovardiensis Pastor in *Beelcom*, *Egbertus Vollehovius* Pastor in *Sexbirum*. Hi cum reliquis fratribus ædem ingressi Capitularem de electione consulturi, proponunt Pastores, cœnobitæ ut animi sui sententiam explicent. Priores de sua interrogati in cœnobitas rejiciunt. Prior respondet libere illorum electionem communi consilio *Isbrando* in *Spannum* Pastori esse collatam, id ipsum *Victor* & *Joachimus* confirmant, reliqui huic electioni adstipulantur. *Isbrandus* veniam precatus velut procumbens *Victoris* pallio Abbas salutatur. Ædem novo Abbate adducto ingrediuntur capitularem. A *patre Abbate* confirmato claves traduntur monasterii. Actis Deo gratiis sedique primariæ inductus ad aulam pransum redeunt. Post largam bidui potationem quisque domum revertit. Peractis Pentecostes feriis Trajectum petiit à Dn. Nicolao de nova terra Vicario, postmodum Episcopo Harlemensi consecratur. *Antverpiam* profectus *Georgium Roorda* summum amicum morbo deprehendit fatali correptum, cui ad extremum halitum præsens fuit. Eo amisso rediit. Celebravit in festo divi Jacobi primum sacrum, quod splendido omnibus monasticis convivio dato decoravit. Erat *Isbrandus* Gelrus, patria *Harderwyck*, parentibus natus honestis, à venerabili patre D. *Joanne Keppel* religioni dedicandus excipitur, habitu monastico cultus, literarum studiis inhæsit gnaviter, dulci verborum lenocinio plures in sui favorem pertraxit. Sacerdotii gradu sublevatus ob linguæ facundiam Sacellanus in *Menaldum* à *Joanne* Pastore deligitur & assumitur. Hic morum civilitate & obsequio nobilium animos excitat, quorum patrocinio in *Spannum* Pastor deligitur. *Beelcomanæ* exinde ecclesiæ pastor designatus eo migrat. Lutheranorum studiis

ſtudiis delectatus vendita ſuppellectile modicam pecuniarum copiam colligit. *Lidlum* ſub autumnum repetit. Poſt Virginis purificationem abiens mutato habitu *Vittenbergam* Saxoniæ ditionis oppidum *Lutheri* ſcholam adiit, & lectionibus inhæret. Ad divi Jacobi feſtum *Caroli* Imperatoris publicatis literis omnibus ſuarum ditionum incolis rebellionis pœna addita mandat ſuos pueros & adoleſcentes, & quoslibet ex Academiis interdictis revocent. Erat *Isbrando* cum *Cyriaco Kemponis Donya* filio magna familiaritas. Hi pari ſtudio juncti mutua opera ſimul redeunt. Quo facto à D *Godefredo* graviter ob diſceſſum læſo ægre admittitur. Carceris pœna levatus modica plectitur pœnitentia. Hinc *Georgii* ſtudio eccleſiæ *Spannumenſi* præficitur. Abbas electus preſſam diu magnanimitatem data percommoda occaſione ſenſim retegit, quia elatior factus Primatum Friſiæ venatur amicitiam, magnis & ſplendidis utitur conviviis fratrum omnium ſollicitate poſtpoſita. In Comitiis *Leovardianis* octo Friſiæ totius conſtituendæ primariis, quos *Deputatos* appellant, hic ſolus annumeratur. Reliquis tribus *Ruardo Roorda*, *Scheltone Liaukama*, Doctori *Barthæ Sylvano* communi ſuffragio additus *Bruxellam* adiit, idque mandato Cæſaris, qui Belgii totius conventum celebrans filio ſuo *Philippo* ditionis inferioris Germaniæ omnes præſentibus Primariis tradere decreverat, ut in verba illius jurarent Ann. 1555. Eo negotio feliciter curato rediens Abbatis aulam novo exornat culinæ ædificio, monaſterii formam mutans rem culinariam ſibi ipſi accommodat. Hinc ipſam aulam magnis ſumptibus & aſſere levigato incruſtat, & veſtit. Præpoſitura Bolſverdienſis D. *Viardi* Zutphanienſis Præpoſiti ignavia, & luxu, & ſocordia magnam æris alieni copiam contraxit, quam dum nequit perſolvere, Abbas mandatu Curiæ eo profectus rem omnem intelligit, & debita conſcribit, quod dum Curiæ refert ſumpto ex tempore conſilio negotium omne Abbati ut patri commendant certis legibus, quibus obſtrictus infra certum annorum numerum ſoluto debito integre reſtitueret. Hoc modo conſenſu Curiæ rationes omnes cum ipſis monaſticis ad ſe transfert Ann. 1558. ſolo *Joanne Cortgene* Priore relicto. *Viardus* alibi relegatus paulo poſt moritur. Temporis intervallo tranſcurſo fructu colonorum annuo contracto, ingenti pecuniarum corraſa copia novas cum illis leges ſtatuit, quibus fretus nummis ædificationis luxum, & conviviorum ſtrepitum ferebat. Statuto

à

à Curia termino finito quorundam amicitia usus cuctantius agit. Tandem Præpositura ipsi erepta à Curia usque in Episcopi adventum annis, ni fallor, quinque possidetur. Cujus pensiones & redditus novæ Curiæ construendæ applicantur. Rursum cum prænominatis Primariis *Brugas* profectus *Philippum* Regem abeuntem suasque provincias Comitibus & Baronibus tradentem coram intuitus. Redeunti magnæ de *Henrico Smenck* Abbate Horti deferuntur ipsi querelæ ob assiduas debitorum exactiones, functionem quoque sordidam. Ipsa Curia Isbrando mandat hujus rei rationem habeat. Isbrandus re intellecta ex Curialibus comitem expetit, qui negotiis ab se curandis certus testis sit. Quo impetrato *Petrus Dekama* Isbrando additur. Hæc latius in vita *Henrici Smenck Fol.* 60. Anno Domini 1566. pridie natalis Divæ Virginis fit *Leovardiæ* religionis veteris mutatio. Civium plerique fortunæ lautioris vocatis ad urbem concionatoribus *Zuinglianis Antonio* & *Martino* apostatis negotium diu celatum tandem per vim aperiunt. Audito tympanorum compulsu ad arma prosiliunt. Sagittarii inprimis. Sub vesperam ædem sacram D. *Viti* primariam irruunt, statuas omnes demoliuntur, aras subvertunt, templum ruderibus repurgatur, calce illata parietes incrustant tanto nitore, ut vix omnium vestigium cerneretur ullum. Concionatores armato milite ad suggestum deducti pro viribus sua dogmata proferunt, ab omnibus lingua vernacula cantillatur, & luditur, ipso natalis Domini die crux hæreticorum instituto sumitur. Comes *Arenbergius* Bruxella *Leovardiam* rediens post diem natalem Domini Comitia celebrans rem omnem ante actam retractat, pacis cupidus omnia illis facile ignoscit, dummodo pulsis concionatoribus hæreticis, iisque qui illis addicti resipiscentiam negarent, in pristinum statum reducerent sacra omnia. Quod dum ob quorundam temeritatem & pertinaciam facile impetrare nequit, major quoque indies fieret causæ successus *Bruxellam* repetit, accepta potestate, cum aliquot levis armaturæ equitibus in armis conspicitur, accersitis quatuor signa militum centurionibus contrahit, arcem *Leovardianam* clam inducto milite majore præsidio munit, mœnia reficit, tormenta ænea ex ordine statuit. Leovardienses territi missa ultro citroque legatione pacificationem statuunt, & cum ipso inire postulant. Qua facta pelluntur urbe concionatores, ceterique ex pagis & oppidis sacerdotes infecti decreto Senatus

tus exulatum abeunt. Ipso divi Petri cathedræ die duo militum signa propriis sumptibus alenda suscipiunt. Fit veteris religionis restauratio. Hæc subita metamorphosis rerum plurimis hæretica pravitate infectis præter modum accidit & displicuit. Paschæ peractis feriis *Ludovicus* Reip. Christianæ per Belgium turbator audacissimus *Veddani* arcem muniens undique ad se confluentem militem recipit, magnis copiis collectis *Dammonam* ingreditur Groninganæ urbis invadendæ commodam occasionem expectans. *Arenbergius* imposito milite Germano præsidiario Comitem *Meganum* illis præfecerat. Ex *Brabantia* Hispanorum decem signa adducens *Harlingam* applicuit, Frisiam transiens recta *Groningam* contendit. Goseani de hostium adventu ex indicio certi in *Heiligerlee* velut cedentes properant, ubi instructa acie Hispanos operiuntur. Quos dum studiose nimium persequitur, Hispanorum furore adactus conspectos hostes adoritur. Hic inconsulte dimicans cum reliquis Hispanis trucidatur. *Goseani* optima præda onusti *Groningam* ab orientali parte obsidione cingunt. Circa festum D. Jacobi Albanus ingenti sumpto exercitu *Bruxella* movens *Groningam* infesto contendit itinere. Goseanorum castra conspiciens adornata acie magno & celeri gradu fugientes insequitur, cæsis in præsidio relictis ulterius progressus *Iemmingen* illos castris necdum munitis otiose offendit, ad virtutem suos hortatur, displosis tormentis invadit & vincit. Trucidantur *Goseani* magno numero. *Ludovicus* arrepta cymba trajiciens *Amasum* salvus evadit. Brabantiam repetens *Vilhelmum* Auraicæ Principem *Ludovici* germanum magno exercitu adventantem Mosam trajicere compulit. Frisia isto terrore liberata rempubl. tranquilliorem habuit. Anno 1568. in ipsis Paschæ feriis Isbrandus patre Abbate *Godefrido*, Dn. *Henrico Kesselio* Abbate *Doccumano* vocatis, omnibus quoque *Lidlumensis* monasterii Canonicis in æde Capitulari simul collocatis, longa habita oratione, sui absolutionem officii summopere expetit, & ut dicto sint obtemperantes obnixe orat. Monastici hujus oratione ipsum abdicatum nolunt, magis ut in administratione pergat orant. Ille se hoc integre præstare ob ingentes morborum, quibus occulte premeretur, molestias non posse adfirmat. Hoc tandem precibus impetrant unius saltem anni spatio in functione permaneat, eo transacto si de suo proposito nihil remittat, se quod ex tempore commo-

dum erit facturos promittunt. Anni transcurso spatio eodem convocati die idem quod nuper petit & obtestatur. Antequam hæc fierent autumno præterito ipsum ex agro Groningano salutarat Abbas Marnensis *Joannes Geelmuiden* Lidlumensis monasterii Canonicus. Hic Dn. Victori in Prioratu *Bajumensi* succedens postmodum carnis debitum solvente D. *Joanne* Coloniense *Verdmano* electione communi designatus Abbas & successor summa laude præerat. In ipsa salutatione *Isbrandus* animi sui sententiam explicat, deque illo substituendo verba facit. Omnibus igitur modis hunc velut ipsi obsequentissimum ad futuram dignitatem per submissarios promovet. Impetrata absolutione promittuntur annui floreni quingenti, quibus certa ex suppellectile adduntur donaria. Confectis ea de re literis nova initur electio. Communi decreto *Joannes Gelmudensis* Abbas designatur *Lidlumensis*. Scriptis electionis literis ab omnibus eædem subscribuntur. Eodem quo *Isbrandus* absolvitur anno, venturi Episcopi Leovardiensis prodromus *Leovardiam* veniens mox futuri Episcopi literas in ecclesia Leovardiensi primaria omnibus prælegit. Postridie purificationis Deiparæ Episcopus *Leovardiensis Cunerus* Zelandus *Brouwershavius* vir magnæ eruditionis, S. Theologiæ Doctor, quondam ecclesiæ divi Petri Pastor Lovanii adest. Literis Sedis Apostolicæ suam professionem & Præsulatum demonstrat. Hinc Præposituram *Bolverdiensem* ab eadem Sede Apostolica suæ mensæ cum omnibus agris & redditibus assignatam certis literarum testimoniis docet. Ulterius progressus omnium reddituum, agrorum, & debitorum, suppellectilium Præposituræ præfatæ exactam rationem desiderat. Quod cum *Isbrando* objicitur, magnam illi difficultatem parit. Frequenter ad illud præstandum commonefactus videt sibi cum ipso fulminante Jove rem esse. Quibus igitur mediis sese his tricis expediat, dum altius meditatur ab ipso Præsule per advocatum Frisicum citatur. Tandem collectis rebus omnibus relicta Frisia, *Hardervicæ* salutatis amiculis, *Emdam* omnium asylum profugorum adiit. Longius hæsitans ducta uxore apostata *Francofordiam* proficiscitur. Peste correptus utramque illam amittit. Morbo remissius agente mutandi aeris gratia *Coloniam* profectus, pestis recruduit, qua extinctus moritur. Anno dignitatis XVII. ætatis LVI. Salutis CIↃ. IↃ. LXXI.

XXXIV.

XXXIV. JOANNES GEELMUDEN.

Electus Abbas *Johannes Gelmudensis* sumpto secum fratre D. *Nicolao* Lidlum summa celeritate, quantum potest contendit, ab utroque Abbate diu exspectatus confirmatur. Cum *Isbrando* de donariis, de reddituum omnium ratione, accepto libro rationali amice transegit, suoque exinde officio summa diligentia præest. Nicolaum virum modestum, & pium fratrem communi virginum suffragio electum Abbatiæ substituit, qui ab Episcopo Groningensi *Joanne Knysio* consecratus feliciter præest. Literarum studiis discussa curarum nebula, quantum potest intentus illis, incumbit summopere. Fovet Musas ac diligit. Huic cum Episcopo Leovardiensi de Archidiaconatu *Vinsumensi* anno 1559. magna fuit contentio. Hic dum suum jus studet defendere misso Dn. *Sibrando* ecclesiæ *Beelcomanæ* Pastore *Steinfeldiam* à D. *Jacobo Panbusio* patre Abbate literas impetrat, quibus pro more vetere ipsi velut Frisiæ totius Visitatori omnium monasteriorum, ecclesiarum, & pagorum jura, vetere ei consuetudine subjectorum visitandi plenam dat potestatem. Hieme sequente Brabantiæ patribus hoc promoventibus *Albanus* misso nuncio omnes Frisiæ Abbates & Prælatos Præmonstratensis ordinis *Lovanii* ad diem Februarii 10. præsentes esse mandat. Abbates interim difficultate moti præfatum D. *Sibrandum* rei cognoscendæ causa eo dirigunt, & submittunt. Quibus auditis neglecto *Steinfeldio* novo Frisiorum Abbates subjiciuntur Ordinum imperio. Primus Belgii totius *pater Abbas* designatur *Floreffiensis*. Anno. CIↃ. IↃ. LXXII. recruduit bellum *Goseanorum* in Frisia. Albanus ex quavis mercatura decimum nummum postulans magnas excitat per Belgium tragœdias. Qua exactione Goseanis rei † male gerendæ magnam dedisse occasionem memoratur. Hi collectis copiis Zelandiam, Hollandiam, magnam insuper Gelriæ Transisalanæque ditionis partem invadunt & occupant. Nec Frisia ex abundante exulum numero quieta esse potuit, ex propinquo Campensium oppido missis literis evocato promissis per *Jodocum Schouwenburgium* Comitem *Bronchorstio* Gelro, suarum rerum prodigo, levi militum manu *Snecam*, hinc *Bolsverdiam*, paulo post *Franequeram* occupant, furtis, rapinis & incendiis omnia conspurcant & corrumpunt. Ecclesiis, templis, cœ-

† *bene*.

nobiis, & Sacerdotibus graviter infensi omnium horum bona summa liberalitate furenti militi conceduntur. Ante occupatam à *Goseanis* Franekeram Abbas ingenti sollicitudine bona *Lidlumensium* præstantiora eo contulerat civium fretus constantia, sed præsentes civium animos sensim degenerare comperto, vix biduo concesso, magna celeritate & actutum sua quæque vidulis & vasculis recondita *Leowardiam* transfert; ipse cum suis subsequitur. Goseani occupata urbe Abbatis ædes invadunt, optimi viri *Docconis Martena* modo, proch dolor! hostis declarati interventu quædam cum reliqua suppellectile servantur, quæ ipsus sibi perpetuo servat, quousque *Goseanorum* durabat imperium. Goseani egressi *Lidlum* præter modum deprædantur, quicquid ex pecore, frumento, ostiis, fenestris, cancellis, aris, & reliquis moveri potuit, auferunt, rapiunt, & effringunt. Frisiæ defensor D. *Caspar Billy* immisso milite Germano monasterium erectis mœniis firmat, id ipsum in *Aenjum* & *Bajum* præstat. *Schouwenburgius* largis Frisiorum promissionibus de occupanda *Frisia* videns se frustratum, capto ex tempore consilio parvis vidulis auro & argento plenis circa D. Martini festum subsequitur fugam arripiens. Hujus vestigia sectati reliqui urbes vacuas, excisas, & spoliatas Gallis relinquunt. Fuga per exploratores comperta D. *Billy* vir strenuus & animosus in *Mackum* usque prosequitur. Rediens imposito civitatibus præsidio Regiæ Majestatis nomine rursum occupat. Abbas sumptuum & molestiarum satur *Franekeram* rediens amissa quæque recuperat, comparato pecore monasterii agros & pascua propriis colit sumptibus Tudonis fratris laici opera usus fideli.

Et hactenus Sibrandus. Passim meminit monasterii in libris historiarum doctissimus Ubbo Emmius. Meminit fundatorum ejus Sibodi & Tzallingii Donya *lib.* 7. *hist.* Cœsi etiam Liaucamæ, cujus prædicat pietatem, eodem modo quo Auctor hic, *lib.* 13. Cœnobium opibus prævalidum, & hominum multitudine, otiosorum scilicet, abundans ait nihil dissimulans *lib.* 14. *pr.* Nec habeo quod addam hic. Sequuntur

SUE-

SUEDERI DE CULENBURCH

Ex Dynastis de Culenburch

ORIGINES CULENBURGICÆ

Ab exordio Dominii usque ad Ann.

CIↃ. CCCC. XCIV.

INt jaer ons Heeren CIↃ. ende XV. dede *Adelboldus* neder breken dat alde werck, by *Baldericus* getimmert t'Utrecht, ende dede een nye fundament leggen, vertimmerende die kerck, ende mede die kerck van *Thiel* St. Martyn, die hy beyde in corte jaren volbracht.

Ann. CIↃ. XXIII. wert volmaeckt die Domkercke t'Utrecht van Bisscop *Adelboldus*, ende quam Keyser *Henrick* totte Kerckwydinge mit XII. Bisscoppen, diese wyden.

Int jaer ons Heeren CIↃ. LX. timmerden *Godefridus* Bisscop t'Utrecht ter *Horst* tegens den Graef van Gelre, *Vollenbo* tegens die Vriesen, Woerden tegens den Graef van Hollant, *Montfoort* tegen syn selfs ongehoorsaam volck.

Ann. CIↃ. XCII. dede Bisscop *Coenraet* stichten eene kerck t'Utrecht aen de westsyde van onser liever Vrouwen, dair die gront so slyckich vant, dat men daer niet funderen mocht. Doch was daer een onder die metselaren, die raet wost, ende die Bisscop mit gelde die konst van den knecht leerden. Ende die meyster der metselaren den Bisscop vermoorden, om des haets ende nydts wil. Ende dese metselaer was een Vries, ende syn soon had die konst geleert.

Anno 1122. stichte *Godeboldus* Bisscop t'Utrecht *Oostbroeck* van Monnicken ende van Nonnen, ende hietent der *Oorden kerck* om haren strengen leven, want daer bloeiden d'alderstrengste der Oorden van St. Benedictus regul. Dese Bisscop verdreeff die Regulier Canonicken van *Middelburch* om haer oneersaem leven, ende setten daer van der Oorden van de *Præmonstreyten*, die hy nam tot *Antwerpen* uit Sinte Michiels

 clooster.

clooſter. Deſe Biſcop werf van den Paus *Alexander*, dat die van Utrecht haer *inſula* weder creghen, die ſy na Biſſcop *Bonifacius* quyt werden.

In Biſſcop *Godeboldus* tyden was t'groot Concilium te Romen, daer hy wederomme vercreech van den Paus *Alexander* die derde, voor hem ende ſyn nacomelingen, twelck hy weder werff om ſonderlinge gunſten wille, dat welcke by Biſſcop *Bonifacius* tyden verſuymt was, dat hier te lange te ſcryven waer.

In den ſelven tyden wiert geſundeert t'clooſter te *Marienweert*.

** Vide ſupra Fundat. Sacr. Aliq. Ædium &c. Fundat. V.

** *Anno milleno centeno bis quoque deno*
Inſula fundatur, ſi bis quater adjiciatur.

Anno CIↃ. CC. doe wert die ſael ende den ouden toorne aengeleyt aen t'huys te *Merwede* by Heer *Daniel* van der *Merwede*.

Int jaer ons Heeren CIↃ. CC. LXXI. coſt Heer *Hubrecht* van *Boſinchem* die hoeve lants, daar dat huys *Culenburch* op ſtaet, (1) van den Prooſt ende Heeren tot Oudemunſter t'Utrecht, vry eygen goet, ende timmerden die ſael, ende leefden niet lange.

(1) Caſtrum tamen, de quo ſermo eſt, & ſuprema ejus juriſdictio, 100. libris Hollandicis diſtracta ab hujus filio, & in Gelriæ Comitem Reynaldum I. tranſlata, & accepta ab eo rurſum eodem tempore in beneficium, tabulis de eo editis, quæ ſe habent, ut ſequitur:

Nos Hubertus *dictus de* Boſinchem *præſenti ſcripto proteſtor & recognoſco evidenter me nobili viro* Reynaldo *Comiti Gelriæ & Duci Limburgenſi caſtrum meum dictum Culenburgh de libera mea voluntate pro centum libris Hollandicorum denariorum hereditarie vendidiſſe in hunc modum; quod ipſe Comes & ſui heredes de ipſo caſtro profectum ſuum facere poterunt & utilitatem contra quoſcunque, nec hoc ego Hubertus prædictus ſeu mei heredes contradicere poterimus, nec debemus, vel impedire. Ego etiam* Hubertus *prædictus ac mei heredes à Comite prædicto ſuiſque heredibus caſtrum prædictum hereditarie tenebimus & poſſidebimus jure Zutphanienſi. In teſtimonium & robur hujus facti ſigillum meum præſenti literæ duxi apponendum. Datum anno Domini* CIↃ. CↃ. LXXXI. *feria ſexta, quæ fuit vigilia beatæ Cæciliæ virginis.*

Unde & iterum iterumque eum Dominum ſuum vocat Joannes Huberti filius in charta Ann. 1313. ex qua conſtat & quædam alia à

lange, na dat hy 't begrepen had, die eerste Heer van *Cuylenburch*. Desen Heer *Hubrecht* voorsz, 'eerste Heer van *Culenburch* regeerden *Bosinchem* XXXII. jaer, ende sterf Ann. 1276. *Margareta* uxor ejus.

Hu-

à Comite ipsi in feudum data, sed quæ non magni momenti, ut ostendit charta, quæ hæc est:

Nos Johannes *de* Bosinchem *Dns de Culenborch notum facimus universis, quod cum nos promiserimus in Excellentem virum Dnm R. Comitem Gelriæ Dominum nostrum dilectum super limitatione inter ipsum & nos facienda, scilicet de terra sita juxta* insulam beatæ Mariæ & Lanxsmere, *in qua quidem terra sita est* Panegya, Rietvelt, & Womrontscamp, *idem Dns noster Comes Gelriæ habita diligenti inquisitione à fide dignis super præmissis & secundum etiam literarum tenorem quondam Dni* Huberti *patris nostri sibi traditarum super resignatione & restitutione præmissorum, dixit & pronuntiavit terram, prout sita est in locis prædictis, una cum jurisdictione tam alta quam bassa, & decimas ejusdem hereditarie & integraliter sine aliqua deminutione sibi penitus attinere, exceptis tribus mansis agrorum sitis in* Panegya, & *decimis viginti mansorum sitorum in* Panegya & Rietvelt, *quos videlicet mansos cum decimis prædictis ecclesiæ & Conventui de* Insula beatæ Mariæ *idem Dns noster Comes Gelriæ assignavit perpetue possidendos. Et cum nos dixerimus, quod hujusmodi jurisdictionem & decimas præmissorum à dicto Dno nostro Comite Gelriæ in feodo habuimus, ex hoc cogitavimus ipsam jurisdictionem cum decimis prædictis esse ipsius Dni nostri Comitis Gelriæ. Et quia quondam etiam Dns* Hubertus *pater noster per literas suas patentes terram prædictam, prout sita est juxta* insulam beatæ Mariæ & Lanxsmere *ipsi Dno nostro Comiti Gelriæ resignaverit in manus suas, & supportaverit simpliciter & perfecte, salvo cuilibet alteri jure suo. igitur dictus Dns noster Comes* Giselberto *de* Catze *vel & cuilibet impetenti secundum impetitionem juris exigentiam vult facere de præmissis. Præterea cum nos prædicto nostro Comiti Gelriæ super præmissis credidimus, & ordinationi suæ stare compromiserimus, idem Dns noster Comes* XII. *mansos terræ sitæ in* Rietvelt, *quos Dns* Hubertus *quondam pater noster & nos vendidimus, & pro pacto locavimus, duas partes de campo dicto* Wonmerscamp, *tertia quidem parte ipsius campi sibi, & suis heredibus reservata, & sex mansos terræ sitæ in* Panegya *concessit. & dedit nobis decimas & jurisdictionem cotidianam de terra & aquis prædictis, ita videlicet quod emendas de tribus solidis parvorum denariorum percipere debemus & non ultra. De aliis vero jurisdictionibus & emendis nos nullatenus intromittemus, nam ipsas idem Dominus noster sibi & suis heredibus reservavit. Et hæc præmissa nos & nostri successores eodem modo cum castro Culenborch ab ipso Dno nostro Comite*

Hubrecht Schenck Hubrechts soon, eerste Heer van *Culenburch*, getrouwt mit Joncfrou *Margriet* des Heeren dochter van *Arckel.* Unde *Iohannes* ende twee dochteren, d'eene getrouwt mit Heer *Gisebrecht* uten *Goye*, ende die andere mit Heer *Gisebrecht* van *Cats Nicolaes* soon. Dese *Hubrecht Schenck* had twee broeders, als *Sweder* ende *Dirck.*

Ann. CIↃ. CC. LXXIV. stont op die Gemeynte t'Utrecht tegens hare Oversten, en quamen die van *Kennemerlant* voor Utrecht, alle omleggende huysen ter neder werpende, op dat sy Gemeynte hoere Stadt selver regieren soude, die Oversten haer goet benemende, hare muyren dair mede timmerende, ende voorts om Gods wil gevende.

Ann. CIↃ. CC. LXXVI. twee jaren daer na bracht Heer *Sweder* van *Bosinchem* die verdreven wederomme binnen *Utrecht*, weder

Comite Gelriæ & suis successoribus in legali feodo jure Zutphaniensi hæreditarie possidebimus, & ipsi Dno nostro Comiti Gelriæ & suis successoribus cum eisdem servire & assistere tenebimur, tanquam homo ligius Domino suo de jure servire tenetur. In quorum omnium testimonium sigillum præsentibus duximus apponendum. Datum Ann. Dni CIↃ. CCC. XIII. *Dominica post beatorum Petri & Pauli Apostolorum.*

Datum imprimis castrum & cum castro urbs ipsa. Unde & infra refutat hæc ex pacto cum Hollandis bellum ipsi illaturus Hubertus IV. ejus nominis, recepto tum passim more, quo bellum animo agitantes exuebant vasalli fidem feudis Domino restitutis, ut exempli tantum causa. Guido Comes Flandriæ, apud d'Achery to. II. *Spicil. ad Anno.* 1296. *aperte insurgere parans contra Dominum suum Regem Franciæ Philippum, per suas patentes literas eidem mandavit Parisius, quod nihil ab eo se tenere in feodo aut quoquo modo advocabat.* Sed cum crebro id olim fieret, & retineretur nihilominus à vasallis possessio, lapsu temporis dein cautum, ut qui feudum refutat, cedat etiam possessione & actutum eam feudi Domino & ipso facto restituat. Sic Aurea Bulla *cap.* 14. *quod talis resignatio seu renuntiatio haberi debet pro non facta, nisi libere & realiter facta fuerit per eosdem, ita quod possessio beneficiorum & feudorum hujusmodi Dominis ipsis corporaliter & realiter assignetur, in tantum, quod nullo unquam tempore diffidantes ipsi in bonis, feudis, seu beneficiis resignatis Dominos ipsos perturbent per se, vel alios, aut molestent &c.* Vid. Schilter. ad *vet. jus Alemann. cap.* 5. & *ad Ant. Mincucc. de feud. lib.* 2. *tit.* 6. *lit. f.* Ad Dynastam quod attinet, mansit integrum ei suum jus, ut & suum mansit Gelro, ad cujus mox obsequium, ubi pax restituta, salvo honore rediit.

weder in de regeeringe settende, die te voren plagen te regeeren.

Otto primus was outste soon van *Dirck* Grave van *Cleeff* sestien jaer lanck. Was getrouwt met *Adelheydis* filia *Engelberti* Comitis de Marck, dair by winnende eene dochter getrouwt mit Johan Heer tot *Arckel*, unde filius *Otto*, die trouden een dochter van *Pierpont* uyt Henegouwen.

By *Sophia* die dochter van *Mechelen* verwesten *Reynals* Grave van Gelre vier dochteren. D'eerste getrout mit Joncker *Dirck* enich soon tot *Cleeff*, *qui obiit sine prole*. Ende nam dese *Margriet* weduwe den Grave van Bloys. Die ander dochter had te manne *Willam* Grave van *Gulick*, daer sy aen wan twee sonen, Hertoch *Willam* van *Gulick* ende van *Gelre*, ende Hertoch *Reynalt*. Ende deser tweer suster Joncfrou *Johanna* was getrouwt mit *Johan* Heer van *Arckel* Heeren Otten soon, daer Joncker *Willem* af quam te Gorinchem doot geslagen, ende eene † dochter. Ende van die vrouwe van Egmont quam Hertoch *Aernt* van *Gelre*, ende Heer *Willam* van Egmont.

† Filiæ nomen Maria, quæ Johanni nupta Egmundano Arnoldum peperit, de quo sermo hic.

Van de vrouwe van der Eme syn gecomen die Heeren van Gennip, van Hensberch, van Bredenrode, van der Veer, van Cruningen, van Drongelen, van der Merwede, van der Vliete, van Ostende, ende van Herwynen, want sy veel dochteren hadde.

Ann. CIↃ. CCC. IV. die Assumptionis bleef in de Leek Heer Johan † van Renesse pelgrim Heer van der Lede, Hubrecht van Everdingen, Heer † Aernt van Buren Can. mit meer andere.

Henrick *ende* Bertolt *van Scalcwye gebroeders Ann. 1287 feria 3. post Quasi modogeniti.*

Ann. 1304. Bisschop *Guido* uit Vrancryck gecomen synde, om 't Bisdom mit ruste te berichten begeerde te weten of ymant hooge justitie had int Sticht van Utrecht. Capittel geleyt synde worden verstaen, Neen, uitgesondert den Proost van St. Jan. Heer *Gysbert* van den *Goye* van een dochter van Cuylenburch geboren wysden het oordeel, ten ware dat ymant bewysden mit privilegien ende mit brieven.

† Nota, staet in margine; Heer Aernt van Arkel synen Oem.

Ann. CIↃ. CCC. XIII. wert Keyser *Henryck* vergeven van eenen *Jacopyn* van dat hy hem dat H. Sacrament geven soude,

ende van dier tyt voort en mosten die Jacopynen dat heylich Sacrament niet geven mitter rechter hant.

By desen Keysers tyden Ann. CIϽ. CCC. XIII. *Margriete* syne Keyserinne hadde al te grooten sieckte. Verstaende van de medicynmeesters, dat geen hulpe heurs levens en ware, so sont sy hoeren Biechtvader totten Paus, ootmoedelyc begeerende dat hy hoer in hoeren lesten eynde van de gaven der Godlycker genaden weerdigen wolde te absolveren à poena & à culpa. De Paus haer absolveerden van penitentien ende schult, met dusdanige voorwaerden, dat sy voor haer siele soude laten doen een en veertich missen hier na genoemt.

Eerst drie missen van de heilige Drievuldicheyt

XII. Missen van de heylige Apostelen, van elck Apostel syn misse.

IX Missen van negen Choren der Engelen.

VII. Missen van de seven gaven des heyligen Geests, dat is van den H. Geest.

V. Missen van de vyf wonden ons liefs Heeren Jesu Christi, dat, is van den heyligen Cruce.

IV. Missen, dat is, van de vier Evangelisten.

Een misse van de Hemelvaert onser liever vrouwen.

Item mede van Sinte Pieter ende van Sinte Pauwels een misse, die men van haer hout op den dach, doe sy gepassyt werden.

Twee missen van St. *Philips* ende St. *Jacob*

Twee missen van St. *Simon*, ende van St. *Judas*.

Ende van elken anderen Apostelen een misse, ende in elcker misse een collect der dooden, daer men die misse voor doet, en selmen seggen mitter eersten collecten, onder een *per Dominum Deum nostrum*.

Int jaer ons Heeren CIϽ. CCC. XX. wert Hertoch *Reynalt* van *Gelre* gevangen. Was Hertoch gemaeckt mitten Grave van *Gulick* te Francfoort, ende geset op een huis, hiet de *Hell*. Sat ses jaren, ende sterff. Opt selve jaer wert den eersten steen van den toorn ten Domme t'Utrecht geleyt op S. Pieter ende St. Pauls dach, ende wert voleynt, doe men schreef 1382.

Reynalt

Reynalt eerste Hertoch (1) van *Gelre*, Graaf *Reynalts* soon, was eerst getrouwt mit *Ermgaert Walravens* dochter van Limburch, nae mit *Margriet Guyen* dochter van Vlaenderen, daer hy aen wan drie kinderen, *Reynalt* eerste Hertoge, *Guido*, *Philips*, ende *Isabelle*. Desen *Reynalt* getrout mit *Guyen* dochter van Vlaenderen verworf die munte van *Rodolphus* Roomsch Coninck, ende wert gevangen van *Reynalt* synen soon Ann. 1320. sat x. jaer, ende sterf dese Graeff ende Hertoch van Gelre.

Reynalt Grave van Gelre vercreech van den Roomschen Coninck die privilegie van munte te slaen tot *Aernhem*, *Roermonde*, ende *Harderwyck*. Wert van syn soon gevangen, die * eerste geboren Hertoge van Gelre was, sittende ses jaren opt huys die *Hel* genaemt op de Veluwe.

* *Error hic. Primus natus Dux Gelriæ Reynaldus fuit tertius, frater Eduardi.*

Hubrecht Heer van Bosinchem nam te wyve des Heeren dochter van Voorn. Souden eens te samen sitten den Heer van *Voorn* ende den Heer van *Hoorn*, doe seyde den Heraut van wapenen, dat hem syn leven costen.

> *Hoorn*, *Voorn*, *Arckel*, *ende Putten*,
> *Ghy Heeren gaet sitten.*

Johan van *Bosinchem* Heer van *Culenburch* had behylickt dat hoog ende daghelicks gericht van *Mauderick*, dan settende syn Gerichte te verre opter Gelresche aerde, wert *Reynalt* de eerste Hertoge toornich. Wert gecomposeert, dat die hooge justitie an *Gelderlant*, maer het dagelycks gericht aen *Culenburch* soude bliven. Ende want dit een Ridder van *Eck* dingden, so richtmen noch tot *Eck* voor. Item die van *Eck* syn geboren van een jonger soon van *Mauderick*, ende plagen te voeren een swarte † scheer in een silveren velt. Quam een Ridder in *Vrancryck*, ende syn wapen daer op geslagen synde, so dat die droochscheerders by hem vergaderden, ende

† *Dit is myns oordeels een kinder fabel. Vinde wel Ecken in Gelderlant mit een ander wapen als dese.*

(1) *Qui primus Dux Gelriæ Reynaldi primi fuit filius*, *Reynaldus* II. *Primus fuit filius*, *Ottbonis* III. *Comitis. Secundus*, *Rufus cognomento à Ludovico Cæsare Dux. dictus Francofurti ad Mænum anno* 1339. *Pontan. lib.* 7. *hist.*

ende wolden hem vrientschap doen, des hy hem schaemden, ende vatten syne moeder wapen aen als *Malsem* ende *Drueten*. *Malsem* is een silveren baer in een root velt. Ende *Drueten* is een silveren baer in een groen velt, al even eens over dwers opgaende.

Anno CIↃ. CCC. XVII. quam Bisschop *Guido* weder thuys uit Vrancryck dat Sticht in vreden settende. In dien tyden was *Gisebrecht* uten *Goye* noch een kint. *Johan* van *Bosinchem* Heer van *Culenburch* ende *Claes* van *Cats* waren te mombaer geset. Die Bisschop van haer reeckeninge eyschende vraechden sy daer niet na. Den Bisschop beset thuys ten *Goye*, dat sy opgaven omnibus salvis, ende het wert bevolen Heer *Aernt* Heer van *Tsselsteyne*, ende *Willam* die bastaert soon van Graeff *Floris* van Hollant, maer Bisschop *Guido* wert terstont sieck ende sterf. Ende die Borchsaten beklomment ende kregent weder

(1) Anno CIↃ. CCC. XVIII. gaf *Jan* van *Bosinchem* Heer van *Culenborch* t'eerste stadts recht ende t'scependom, besegelt

(1) Jus id hujusmodi:

Allen den ghenen die desen brief sellen sien oft hooren lesen. Ic Johan *van* Bosinchem *Knape doe condt, dat ic by rade mynre maghen ende mynre vrienden, by myne vrienden wille hebbe gegeven ende geve mits desen tegenwoordigen brieve voer my ende voer alle myne nacomelingen die Poorteren te* Culenborch, *ende alle die ghene, die na hem comen Poorteren aldair, om trouwen, die sy myn gedaen hebben ende vruntschap, ende die ick noch aen hem betrouwe, dusdanige voerdeel ende vryheit euwelycke ende erffelycke te duiren, alse hier na beschreven staet.*

Ten eersten dat men in mynen gerechte eghene Poorter te campe aenspreken en mach. Voert en sal ick myne Poorte noch beschatten, noch mit beden beswaren, ten sy dat my kenlycke noot aenlaghe, van oorloghe, van bylicken, of van andere sulcke saken, dat Scepenen docht dat my noot dede, so mocht ick bidden by raede der Schepenen, ende men soude my thoonen by raede der Scepenen.

Voort buyten de Poort en mach men egeen Poorter besetten, noch beclagen, noch heur goet in mynen gerechte, ten sy van veele scade gesciede, des soudmen te rechte staen, dair die schade gescbiet wair.

Voort myne Poorteren en sullen geene tolle geven in myne jaermerckten van Culenborch, van wat goede sy coopen ofte vercoopen. Voort so geve ick myne Poorteren alle myne Hofsteden also alse gelegen syn t' eene erffelycke pacht euwelycke te dueren, ende so wie dat syne erfpacht vercocht, die sal den eygendom geven voor mynen Rechter ende voor vier Schepenen.

Voert waert dat een Poorter storve, die kynder after liet, soo soude die outste

gelt by Hubrecht synen outsten soon, van *Zweder* van *Vianen*, *Gisebrecht* van *Cats*, *Johan* ende *Gerrit* van *Rossum*.

Dese

outste knecht, wair dair eenich, ende wair dair gheen, soo soude die outste dochter den erfpacht behouden, ende dan soude sy of hy die andere vergoeden by Scepenen.

Voort sal ick genen Poorter aantasten aen syn lyff, of aen syn goet, hy en sy broockich, en nochtans sal ick hem niet aentasten, ist dat hy syn broecke verborgen mach ende wille, also dat myn dunckt, dat ick seker bin. Dese voorsz vryheyt heb ic gegeven dese Poorteren, behouden myns gevolghs van clockgeslage, ende mynre Heemraden, wie die oock versate, die waren op drie pont geint oock dienst, ofte cost te doen in mynre heervaerde, en die cost van de Poorteren soude die gemeyne Poorte doen by rade der Scepenen.

Voort die een dootslach dede binnen der Poorten, dat Godt verbieden moete, lyff tegen lyff, ende half t'goet, beyde tot s'Heeren genade, ende dat voort te richten alsse Scepenen wysen dat recht is, ende te boeren uyt dien goede dat wy toebehoort thien pont den poorten.

Voort van leempten ende van keurwonden binnen der Poorte vyf pont te keur. Voort wie een Poorter wapen drenckt, die waer's op vyf pont te keur. Wie vechter worde binnen der Poorte, ende bloetwonde sloege die waer 's drie pont te keur. Die oock vechter worde mit vuysten, op een pont waer's hy te keur. Ende dese becoringe van leempten, van keurwonden, van wapen drenckinge, van bloet wonde, ende van vuysten slage sal men te mynen seggen beteren den genen die misdaen waer, ofte myne nacomelingen, of des geens die Heer waer van der Poorten, ende dede ick dat oock niet beteren den genen die misdaen waer, alse hier voorsz is, ick soudet richten alse Scepenen wysden dat recht wair. Voort so wie sweerde, knyf. fatsoen, oft enich gesceyde wapen tooge binnen der Poorte om quaet mede te doene, ende hy daer niet mede en dade, die waer 's op een pont te keur

Voert waer Poorter onderlinge vechten, te welcker stadt dat waer, sy souden heur keuren gelden in allen puncten, gelyck oft in de Poorte waer. Voert wie huysoeckinge dede binnen der Poorte in eene moede, mit voorsette dingen om quaet te doene, datmen mit Scepenen, ofte mit twee Poorteren toebrengen mochte, als recht ware, die waer's op thien pont te keur, ende die soude die geen gelden, die die reyse syn waer, hadde hy so veel, ende hadde hy niet so veel, so soudet syne hulpe gelden.

Voort wie den anderen dief, moordenaer, ofte verrader schelde, die waer's op drie pont te keur. hy en mocht'et toebrengen, hoe hy 't schuldich ware te doen. Ende wie den anderen loochende in ernsten moede, die waer's op vyf schellingen te keur. Voert worde ymant vechtende binnen der Poort, eyschede dair Rechter, of Scepen, of Poorter eenen vrede, die soude men geven, wie des weygerde, also dicken als hy des weygerde, al-

Dese *Johan* van *Bosinchem*, Heer van *Culenborch* had by de dochter van *Mauderick* enen soon *Hubrecht* genaemt, ende syn vrou

alſo meenige vyf ponden verbeurde by te keure, ende der Poorten vrede ſal dueren drie veerthien nachten, op datmen dien vrede t'elcken veerthien nachte vernieuwe.

Voort voor t'gerichte te ſpreken van ſcade ende van ſcoude als recht is, ende eenre ontſcout dair of te doene mit eenre hant op ten heyligen, ten ſy dat ment mit Scepenen beraden mach, ende wat men mit Scepenen beraden mach, dat ſelmen den clagere uytpanden theuren daghe, ende panden den derden penninck beter. Ende worden dan die Panden binnen veertien nachten daer na niet geloſſet ſy bliven verloren. Ende dan mach ic hebben mynen keur een etmael weder ick die panden loſſen wil voor dat Hooftgelt, dair ſy voor gepant ſyn, dan ickſe den claegere laten wil. Ende waer oock geen goet ane te panden, men ſoude panden aen t'lyf, ende dien man oft wyf te leveren in mynen gerichte, dair die clager woude, dat hy 's ſeker. Ende wie pandtweringe dade, die waers drie pont, ende dat mach hy doen drie dagen over een, ende elcx daegs op drie pont te keuren. Ende wederſtonde hy niet binnen deſen drien dagen mit recht die pandtweeringhe gedaen hadde, men ſoude uytpanden dat hooftgelt den clager over dwerſnacht. Ende deſe keuren alſo dick als hy ſe verbeurt hevet, heviel oock d'ander, hy ſoude deſe keuren gelden, alſo dicke als hy onrechte pandinge geverget heeft.

Voort alle accys die Scepenen ſetten binnen der Poorten by mynen rade, van welckerhande goede of coopmanſchap dat ſy, die blyvet der Poorten hoeren oerbaer mede te doene, ende dair en heb ick niet rechts toe. Ende voort van wat goede men accys geeft, dat ſal die Richter uytpanden, alſo verre als hy 't giet die 't ſchuldich is, ende waer hy niet en giet, dair ſal hy een recht voor doen ſonder vertreck. Voort en machmen geen man den anderen in ſyn goet ſetten, noch gheven die ghene, diemen 't ghevet, of die mer in ſettet, hy en maecket te voren waer voor den Rechter ende voor den Scepenen, dat men hem dair alſo veel ſchuldich is, of in Borchtochte voer ſtae, alſe dat goet weerdich is, datmen hem dair geven ſal, ofte inne te ſetten ſonder alrehande arcbeyt.

Voorts enen dagelikschen Ban is drie ſchellingen, wanneer den Richter ſelve pandet binnen der poorten van verplogene ſcoudt, dair ſal hy of hebben ſes penningen. Ende wair die Rechter pandet van verwonnenre ſcoudt mit claeger voor den Gerichte, ſoe ſal hy hebben enen daghelickſen Ban.

Voert wie uyt der Poerten voer by dage ofte by nachte van ſyn ſelfs weghen om rooven, om branden, om ſteelen, oft eenich quaet te doen, die ſoude buyten der Poorten ende myne landen bliven, tot hy dat verbetert hadde te myne ſeggen, ende ter Scepenen.

Voert

vrou was gestorven. Ende hy gaf dien soon die oude stadt, ende dat lant nederwaert liggende, dat dien toebehoorden, ende

Voert waer enich Poorter stierve, die onmundige kynder after liet, dien mombair mitten rechte dair of, die soude mitten Rechter ofte mitten Scepenen dat verseeckeren, wair dair roerende goet, dat niet te verargeren, thent die kynder selver mundich waren, ende dat goet soudemen hem weerdigen by Scepenen. Ende en woude hy des niet doen, die nagelnaest dair naa mochte dese kynderen mombaren, op dat hy dese seeckerheyt dede als hier voor beschreven is.

Voort waert dat ymant binnen deser Poorten storve, die onmundighe kynder achter liet, die geen rechten mombaer en hadden die soude ic vermomberen. Wie ook storve in mynre Poorte, die ghenen rechten erfgenamen en hadde, dat goet sullen mynen Richter ende Scepenen weerdigen, ende holden jaer ende dach, ende compt dair ymant binnen jaer ende daghe, die segget dat hy rechte erfgenaem is, ende 't mitten rechte toebrochte, die soudemen dit goet verantwoorden, ende en quame oock niemant, binnen jaer ende binnen daghe, die rechte erfgenaem waer, so sal myn rechter ende myne Scepenen myn dat goet verantwoorden.

Voort wanneer ick Scepen kiese of sette in de Poorte, ofte wien dat ick kiese ofte sette, die dat wederseyt, die waers op vyf pont.

Voort wie Scepenen wederseyde, die soude elck Scepen geven een pont, ende myn also veele als al die Scepenen, het en ware dat hy in den recht volstonde.

Voort waer Scepen vonnisse buyten suecken sullen tusschen twee mantale, die dair in beviele, die soude die Scepenen te voren haren cost uyt reycken, ende heure boeten als hier beschreven is.

Voort so wie enen anderen doet besetten in der Poorten tot Culenborch, *die sal hem syns rechtens versien aen den Richter, ende die Rechter sal hem dies mans also seecker doen, dat hy seecker sy, ende hy den ghenen richten mach, dien doet besetten, also verre als hy mach sonder argelist.*

Voort so wie den Richter ende Scepenen niet en holpe, als hem des vermaent of gesonnen wort om t'gerichte te starcken, die waers op drie pont te keur.

Voert geviel ock den Scepenen oirdeel te deylen ofte dedinghe, des sy niet wys en waren, noch hier werden en conden sonder arcbeyt, sy soudent soeken t'Aernhem, ende dair na te deylen, ende te doen, als dair recht ende gewoonte is. Waert oock dat in der Poorte gebreck van ware by sterven, ofte heur jaren omgecomen waren, ende d'ander Scepenen niet sitten wouden te recht, sy en hadden heur volle tal, ende ic binnens lants oft tegenwoordich niet en ware, myn Richter mocht Schepen kiesen, die dair gebraecken, mit mynen openen brieve, die hem docht dat de Poorte oerbaerlick waren, gelyck of ick dair selver tegenwoordich ware. Voort alle

ende behielt t'huis mitten boomgaert, ende *Reeckhoeven*, ende t'lant dair after. Ende in de oude ftadt timmerde *Huybert* fynen foon een huys, dair nu *t'Heylich leven* ftaet, ende hiet dat nieuwe huys. Ende hoe 't neder geworpen wert falmen wel horen.

Daer na nam *Iohan* van *Bofinchem*, Heer van *Culenborch* des Heeren dochter van *Abcoude*, daer by verweckende enen foon mede Johan genaemt, begraven t'Utrecht int *Minnebroeders* clooster. Obiit *Iohan* fine titulo equeftri Ann. 1326. St. Michiels dach

Hubert Jo. *Iohans* foon van *Culenburch*, die dat nye huys getimmert had, geboren van de dochter van *Mouwerick*, was fo hoveerdich, dat fyn broeder *Ian*, die van een dochter van *Abcoude* geboren was, ende dat huys noch *Culenburch* is in had, en molte in de Stadt niet te kercke comen, maer t'cingel omgaen in die ander. Door tuffchenfpraecke van de vrienden worden defen geprocreeert van *Abcoude* van den huyfe gecoft, die int Sticht voer mitter woone, ende timmerden Scho-

alle die voerfz keure ende boete fal ick hebben tweedeel, ende die poorte t'derden deel, ende die falmen nemen, waar menfe mit Scepenen, ofte mit Poorteren bereden mach. Voert hebbe ick gegeven, ende geve, datmen niemant binnen de vryheyt der Poorte van Culenborch mit campe aenfpreken mach, wie dat hy zy, waer dat hy compt, oft wat hroicke dat hy hevet, alfo langhe als hy daer binnen is.

Ende op dat alle defe vryheyt voerfz voerdeel ende recht, ende alle punten die hier boven befchreven ftaen, fullen den Poorteren te Cuylenborch ende allen die na hem comen Poorteren aldair ftede ende vafte bliven ende ongemenckt euwelick ende erffelyck dueren voor my ende voor mynen nacomelingen al fonder arcbeyt, fo hebbe ic defen Poorteren tot Culenborch defen brief befegelt mit mynen fegel t'eenre oircunde aller defer voorfz ftucken ende puncten. Ende hebbe gebeden waeraftighe luden myne lieve maghen, alfe Hubrecht mynen outften fone, Sweder van Vianen, Gifebrecht van Caetz, Iohan van Lienden, ende Gerard van Roffum, dat fy defen brieff mede befegelt hebben t'eenre oirconden om die meerre fekerheyt. Ende wy Hubrecht Johans fone, Sweder van Vianen, Gifebrecht van Caetz, Johan van Lienden, Gerard van Roffum liden, dat wy om beden wille Johans van Boefinchem onfen Vader, ende ons Neven, defen brieve befegelt hebben mit onfen fegelle t'eenre oircunde aller voorfz voorwaerden. Gegheven int jaer ons Heeren duyfent drie hondert ende achtien op St. Nicolaes dach.

Schonauwen ende *Woudenberch* leenroerich van *Culenborch*, ende doe wert dat nye huys tot *Culenborch* afgebroocken: So compt dat die oude ſtadt tegen t'huys alle jaer in die wan ſteeckt, ende tegen den *Havendyck*, ende die nye Stadt. Deſen *Hubrecht* Heer van *Culenborch* was getrouwt mit Joncvrou *Iutte* Heren *Peters* dochter van der *Lecke*, daer mede behylickende t'lant van der *Lecke*, dat den Heer van *Hoekelem* nae gegheven wert. Deſen Heer *Huybrecht* wert van de Luykenaers geſlagen opt St. Brixidis dach Anno 1347. mit *Robrecht* van *Arckel* Heer van *Aſperen*.

Heer *Peter* van der *Lecke* had een † broeder genaemt Heer *Henrick* van der *Lecke*, cujus uxor *Margareta*. Ende deſe *Henrick* van der *Lecke*, was de *Weerde* ſyn, ende hy en had geen Kinderen by ſyne huyſvrou, ende erfden die *Weerd* op ſyne ſuſter, ende op den Heer van *Culenborch*. *Peter* van der *Lecke*, Heer *Gerrit* van *Velſen* ſyn * ſuſters ſoon mede uit Hollant verdreven. Die huyſvrou van Heer *Gerrit* van *Velſen* was een dochter van *Walraven* van *Benthem*. Deſen Heer *Peter* timmerden int Sticht van *Munſter* een caſteel &c.

† *Pute* ſoen.

* *Dit is maer een fabel; want* Gerrit *van* Velſen *men altyt hout getrouwt geweest te hebben mit een dochter van* Herman *van* Woerden. *Dan wel wesen can getrout geweest te hebben mit een dochter van* Simon *van* Benthem *dair Heer* Gerrit *van* Vliet *ook een af had.*

Reynaldus primus filius Ottonis Comitis Gelriæ & Zutphaniæ, eerſte Hertoch, mit *Ermgaert Walravens* dochter van *Limborch*, die ſterf ſonder geboorte. Syn anderde was *Margriet*, Grave *Ghyen* dochter van *Vlaenderen*, dair hy drie ſonen by creech. *Reynalt* de eerſt geboren Hertoge, *Guido*, *Philips* ende *Iſabella*. Deſe wert gevangen van ſynen ſoon eerſten geboren Hertoghe. Daerom ſeyde hy. *Ghy Heeren Vlamingen wat doedy my*. Deſe *Reynalt* die ſyn vader aldus gevangen had, had veel van ſyn goet verteert ende verſet. Nam te wyve Heer *Barthouts* dochter van *Mechelen*, met wiens gelt hy ſyn verſette goet loſten, mits conditien, wat van deſe dochter quam, ſoude erfgenaem van Geldre ende van Zutphen weſen. Des hadden die Steden mede beſegelt. Ende creech daer by vier dochteren, *Margriet* eerſt getrouwt met *Iohan* altſte ſoon van Grave *Dirck* van *Cleve*, maer hy ſterff ſonder geboorte. Ende ſy nam na den Grave van *Bloys* Heer van *Gennip*. Die tweede dochter getrouwt mit *Willam* na Hertoge van *Gulick*, dair by crygende twee ſonen *Willam* en *Reynalt*, ende *Iohanna* getrouwt mit *Iohan* Heere van *Arckel*, unde filius *Wilhelmus* Gorcum occiſus, ende een doch-

ter getrouwt mit den Heer van Egmont, daer af quam Hertoch *Aernt* van *Gelre*, ende Heer *Willam* van *Egmont*. Ende als vrouwe *Sophia* van *Mechelen* doot was, nam hy *Eleonora* Coninck *Eduwaerts* dochter van Engelant, ende haer moeder was Graef *Willams* dochter van Hollant. Ende Keyser *Lodewyck* Hertoch *Aelberts* vader quam tot *Francfoort*. Ende die Coninck van Engelant badt voor synen swager, ende worden mit den Grave van *Cleve* Hertoch † gemaeckt van Gelre, Ann. 1339. ende sterf Ann. * 1343.

† *Primus factus ergo, non natus, ut supra.*
* *Ann.* 1345.

Graef Willam Willams soon Graef van Hollant, ende van Henegouwen was getrouwt mit *Johanna* des Hertochs dochter van Brabant, daer hy geen kinder aen en wan. Ende de Keyser *Lodewyck* wert in den banne gedaen, ende hadt Graef *Willams* suster, men wolde hem Keyser maken, dan sulcx weygerde. Desen Keyser *Lodewyck* storte daerna van een peert, ende brack den hals. Graef Willam wiert geslagen van den Vriesen, dat hem *Reynalt* mitten bruynen hoofde, Graef van Gelre, die hem uitter fonten geheven had, voorseyt hadde. Ende wert desen *Reynalt* oock selfs geseyt, dat hy van den synen soude gevangen worden. Ende den Hertoch *Eduwart*, dat hy in den velde soude sterven. Ende van Hertoch *Charles* van *Bourgoignen*, die antwoorde; *Moet ick dan daer blyven, so moet ick ummer daer wesen.*

Men vint int Register van Hollant eenen brieff, dair Graef Willam van Henegouwen ende van Hollant by consent Biscop *Johans* van *Diest* bevolen heeft Heer *Hubrecht Schencke* Heer van *Culenborch* dat slot ter *Horst* mit conditien, ut in literis Ann. 1336.

Op St. Alexanders dach sterf Heer *Peter* van der *Lecke*, ende van den *Weerde*.

Int jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XLI. sterf Heer *Henrick* synen soon.

Ann. 1352. op Sinte Matheus dach sterf Vrou *Jutte* van der *Lecke*.

Margriet dochter van Heer *Hubrecht Schencke* was getrouwt mit van den *Goye*.

(I)

(1) Ann. 1343. loft Bifcop *Jan* van *Arckel* Stoutenburch van Heer *Aernt* van *Yfelfteyn*, ende ter *Horft* van Heer *Hubrecht Schenck* mit IX. dufent pont daer op beleent.

Int Regifter van Hollant vint men enen brieff, dair Keyfer Ludovicus IV. Graef *Willam* van Henegouwen ende van Hollant in maect (2) ter begeerten der drie Staten des Bifdoms van Utrecht

(1) Pro libris quater mille & octingentis obligata & arx hæc & Prætura Amisfurtenfis, ut conftat ex charta Ann. 1340. Quam fummam tamen non Epifcopus fed ejus pater reftituit, à Wilhelmo interim qui Protector, & arcis Præfecturam & Præturam Amisfurti eo nomine confecutus. Charta ita fe habet: *Willem Grave van Heynegouwen maken kond &c. want wy ghecoren fien Voget ende Mombaer des Gefticbts van Utrecht, omme oirbaer ende nutfchap, ruft ende vrede ons, ons lants, ende des Gefticbts voorfz, ende daer wi in onfer ftede of gefet hebben onfen lieven neve den Heer van Arckel, die mombaerfcap ende Voogdie te bedriven; ende te verwairen van onfer weghen, in welcker mombairfcip ende vogbedien, die Heer van Arckel voirnoemt bi onfen bebiete ende bevele fyns eygen gelts uytgeleyt heeft ende gegeven Heere Arnoude van Yfelfteyne vier duifent acht hondert pont fwerte, geloft ende gequijt heeft van Heeren Airnde voirnoemt tot des Gefticbts behoeff dat Huys tote Stoutenburch in Emelant, dat Scoutambacht van Amersfoirde met alle datter toebehoirt alfo alft Heer Airnoud voornoemt onder hadde, des bi brieven hadde, voor welcke voorfz vier dufent acht hondert pont fwarte, ende voir fulcken cofte bi op dien hufe gedaen heeft of doen fal, of ane dien hufe leggen fal, bi of die gene, die van finen wegen op dien hufe wefen fullen, ende voor fulcker cofte als hy in den Gefticbte gedaen heeft, ende doen fal, voir fulck gelt, als bi uitgeleit heeft, ende uitleggen fal bi bevelen van onfen monde, of van onfen brieven, ende bi ons bi witachtiger reeckeninge bewifen mach, alfe omme die vogedie ende momberfcip te bedriven wi den Heer van Arckel voirgenoemt gefet hebben, ende fetten op den huyfe van Stoutenburch in den lande van Emelant, ende in den Scoutambacht van Amersfoirde, in allen rechten ende vervallen daer binnen gelegen, die den Gefticbte toebehoren, ende in allen goede dat Heer Arnoud van Yfelfteyn onder hadde, ende hebben gelooft ende geloven voor ons ende voor onfe nacomelingen den Heer van Arckel voornoemt ende fine erfgenamen in den voorfz goede te houden &c. Gegeven in den Hage des Donderdachs na jaers dach int jaer* CIↃ. CCC. *vierticb.*

(2) Ecclefiæ tantum meminit, quæ tum Statuum pars potior, Wilhelmus ipfe in charta Ann. 1340. *Wi Willem Grave van Heynegou-*

Utrecht mombaer ende voocht der kercke, ende des Bisdoms van Utrecht voersz, wanneer die voorsz kercke geen Bisschop en heeft. Datum cIↃ. ccc...... Febr.

(1) Ann. 1346. op Sinte Ceciliens dach vocht Bisscop *Jan* van *Arckel*, ende Heer *Hubrecht Schenck* van *Culenborch* mit synen

gouwen doen cond &c. dat wi van der ecclesie van Utrecht alse van den genen, die Heeren Janne van Arckel onsen nive gepostuleert hebben tot enen Bisscop t'Utrecht, ontfangen hebben die mombairscip des Stichts tote tween jaren toe, ende hebben gelooft ende loven mit desen tegenwoordigen brieve, dat wi die ecclesie, die Stadt, ende dat Gesticht van Utrecht voorsz houden sullen in al hoiren rechte, ende dat wi als mombaer voorsz en geen oorloge maken en zullen &c.

(1) Meminit pugnæ etiam Heda. Meminit Buchel. *ad Hed. in not.* Meminit quem edidi ** *to 5. Analect.* Dies autem pugnæ cum notetur diserte hic quod fuit S. Cæciliæ, qui incidit in X. Kal. Decembr. necesse est alia adhuc fuerit, quæ Martis facta post Remigii, Octobri mense, ut in Actis ejusdem anni, in qua & contigit, quod viator cum quendam occidisset, dum magistratum propugnat, & quæreretur an reus cædis, decisum unanimiter a Senatu quod non, data Episcopo potestate, ut de ceteris statueret pro facti atrocitate. Is autem pertinere id ad exemplum arbitratus cives ultra octuaginta ejecit urbe, proscripsit. Duo de eo instrumenta ex Actis ejusdem anni:

Wy Borghemeesters, Scepene, Raet, Oudermanne, ende ghemene gilden der Stadt van Utrecht maken cont allen luden, die desen brief sellen sien of hooren lesen, dat een twist gevallen was in onser stat van Utrecht des Dinxdaeghes na Sunte Remeys dach, die nu naest gheleden is, alse van enen vechtelyk die gesciede van sulcken luyden, die op ten Raet van der stadt vochten ende sloegen aen die een side, daer hem die Raet ende des Raets medewerckers teghen verweerden aen die ander side, ende want wy van desen voersz twist ende stoet, ende van allen saken, die opten voorgenoemden Dinxdach gescbieden gehelike ende al ghebleven syn aen onsen lieven Heere Haren Johan *van* Arckel *Bisscop t'Utrecht, ende by syn seggben daer af ghesegет ende geutet heeft, also als die brieve spreken, die by ons dair of gegeven heeft besegelt mit sinen segel, so hebben wy gelooft ende gewilkoert, gheloven, ende wilcoren mit desen tegenwoordighen brieve, dat wy syn segghen voersz wittelicke ende wel*

** Pag. 236. Nobis pag. 238. hujus Tom. 3.

ſynen Borgeren ende vrienden t'Utrecht op die *Plactſe* mit Heer *Robrecht* van *Arckel* ende *Jacob* van *Nyevelt* tegen die Gunterlingen.

Alſo

wel vaſt ende ſtade houden ende voldoen ſullen in allen manieren, als die voorſeyde brieve ſpreken, daer hy ſyn ſeggben in gheſegbet heeft, ende hy ons overgegeven heeft beſegelt mit ſynen ſegbel alſe voorſz is. Voert want onſe lieve Heere voorſeyt in ſine ſeggben voorſz aen ons geſet heeft te verclaren weder Heyne Wycher, alſe van dien dootſlacb, die hy opten voorſeyden Dinxdacb dede aen Lambreht Coddekyn *na onſer ſtadt recbt weder in comen macb of en macb binnen Utrecbt, ſo verclaren wy ende ſeggben dat* Heyne Wycher *voorſeyt binnen onſer ſtat van Utrecbt vrylyk ende vry comen macb, ende die dootſlacb, dien hy dede alſe voerſz is, der ſtadt boec niet en roert, ende hem ooc na der ſtat boek gheen onſtade doen en ſal binnen Utrecbt te comen vrylic, ende ſyn Borghers recbt te gebruken, alſe een goet Borger t'Utrecbt, in allen manieren alſe hier voormaels placb te doene, eer dien dootſlacb aen* Lambrecht Coddekyn *geſcbiede, want die Raet van der Stat* Heyne Wycher *daar hy dien dootſlacb dede geeyſcbet hadde, alſe des Heren bode dat recbte te ſtercken van des Heeren wegben, ende van der ſtadt wegben, ende hy 't dede ſonder voorraet om den Raet te beſcbudden, ende want* Lambreht Coddekyn *eerſt op ten Raet ſloecb, daer* Lambrecht Coddekyn *docb ſyn lyf mede verboert hadde. In oerconde deſer dingben hebben wy onſer ſtat ſegbel aen deſen brief ghedaen. Gegheven int jaer ons Heeren duſent drie hondert ſes ende viertich op Sinte Lucyen dacb.*

Wy Johan *by der genaden Gods Biſcop t' Utrecht maken condt allen luden, want* Geraert *de* Bole, Diederick *de* Bole *ſynen broeder*, Arnoud *van den* Velde, Johan *de* Witte, Heyne Roelofs *ſoone*, Peter *de* Cammemaecker, Bernt Proeys, *Aernts ſone*, Gielis *Boudewyns ſone, ende hoere medewerckers op ons ende opter ſtadt Raedt, ende opten gemeenen gilden van Utrecbt vecbtende geworden ſyn binnen enen vrede, die hy hoer ſelfs wille ende goetduncken van onſen wegen, van der ſtadt wegen, ende van der ghemenen gilden wegen van Utrecbt gemaeckt ende geboden wert te houden met der ſtadt clocke, alſo als der ſtadt recbt is, ende van outs gewoonlyck geweeſt heeft, ende nocb is, enen vrede te gebieden in der ſtat van Utrecbt, ende boven enen ſeggen, dat ons van den gemenen gilden voorſeyt belovet was, als van den twiſt ende ſtoet, die in onſer ſtadt geviel des Dynſdacbs na St. Remeys dacb, die nu naeſt geleden is, daeromme ſo ſyn wy met onſen lieven getrouwen den Borgemeeſteren, Scepenen, Raedt, Oudermannen, ende gemenen gilden in een gedragen, dat wy deſen voorſz luden ende hoere medewerckers,*

 die

Also Graeff *Willam* in *Beyeren* bleeff verresen die *Hoeckfche* ende *Cabbeljaufche* partyen in Hollant Ann. 1350. Den Heer *van*

die met hem aen vare ende aen velde waren, daer dit vechtelyck gefchiede, ende mit hem ontruymt fyn alfo als fy mit namen in defen tegenwoordigen brieve, ende in der ftadt boeck befchreven fyn, ende mitter waerheyt dair of gedragen fyn, ende noch bedragen werden, uytgefet hebben ende uytfetten uyt onfer ftadt borgerfcap, ende uyt allen rechten, privilegien, ende vryheden, die eenen Borger tot Utrecht te bate ende tot oirbaer comen mogen, ende fy fullen ballingen ende verdreven wefen uytter ftadt ende uyt den lande van Utrecht hondert jaer ende enen dach, ende waermenfe daer en binnen vont, dat foudemen rechten aen haer lyff.

In den eerften ontruymt uyt der Wantfnyder gilde Tydeman *van den* Velde, Arnout *van den* Velde *Arnouts fone van den Velde*, Gerard *fynen broeder*, Dideric *van* Rees, *Jonge* Johan Avekyn, Alard *van der* Veene, Laurens Gysbrecht *Splinters foone.*

Uyt der fnyder gilde Claes *Digders fone*, Maes *Meyfters Maes fone*, Heyne *van den Kelnaer*, Johan Priem.

Uyt der Merfluder gilde, Wouter *van den Velde Arnouts fone*, Johan *de* Vene, Gyfebrecht Backer *Johans fone van den Stover.*

Uyt der Grauwerckers gilde, Simon Wernaers *fone.*

Uyter Riemfnijders gilde Herman *Oude Reyne*, *Gerard van* Zeyne, Claes *van Zeyne*, Johan *Peters fone budelmaicker.* Otto *fynen broeder*, Tydeman *van* Raven, Reyner Ludolf *Marffemans fone.*

Uyter Bylbouwers gilde, Johan Roelof *de Cuper*, Aelbrecht *van* Alendorp, Diederic Boekel.

Uyt der Vleyshouwers gilde, Codde Claes *Claes Wermbouts foons fone*, Wermbout *de Vleefchouwer*, Johan Paelvoet, Heyne Paelvoet *fynen broeder*, Henricus Voorloop, Dideric *Willam Niefens foons fone*, Copper Bloem.

Uyter Vifchers gilde, Henric *de* Vemer, Johan *de* Gruter, Johannes Glavi, Andries Weyreman, Hendrick Jooft, *Jonge* Simon *Vifcher*, Clauvekyn *Wouters fone.*

Uyter Coorncopers gilde, Johan *Sprong*, Tydeman *van Mouwerberg.*

Uyter Smede gilde, Jacob *de Cannemaecker*, Jacob *Peter Cannemaeckers fone*, Hendric *Tieftlen fone*, Bernt *de Smit*, Jan *Potgbieter*, Simon *Ketelaer*, Johan *van* Zanten *Johans fone van Zanten.*

Uyter Zadelaer gilde, Dideric *Vlugekyn.*

uyter

van *Arckel*, van *Egmont*, ende *Heemskerck* waren van de Cabbeljausche; die Heeren van *Bredenrode*, van der *Lecke*, ende *Binc-*

Uyter Backer gilde, Herman *Passert*, Jan *Roest*, Diederic *de Byter.*

Uyter Linnewevers gilde, Proeys *Johan Proeys sone.*

Uyter Louwer gilde, Johan Proeys, Johan *Proeys sone*, Johan *Heynen sone*, Gerard *Roest*, Peter *Roest synen broeder*, Vranc *Schoute synen broeder*, Peter *Orscam*, Bartholomus *van den Campe*, Claes *de Vemer*, Bernd *Proeys* Arnoud *Proeys sone*, Arnoud *Johan Proeys sone.*

Uyter Wollewevers gilde, Louwe *van Rosbeecke*, Coninc *Alewyn Tydemans soon*, Berndt *Proeys*, Claes *Hardebolle sone.*

Uyter Cordewanier gilde, Jacob *de Cuper*, Johans *sone*, Herman *Horst*, Johan *van der Brugge*, Oude Willem *van der Goewegbe*, Peter *Dusentfout*, Jacob *Everards sone d'oude schoenmaker.*

Uuter oude Cleermaecker gilde, Johan *van Deynemarcken*, Dideric *Blyscap*, Everard *Focke*, Melis *van Ginckel*, Baen *Geraerts Bolen knaep.*

Dit syn die ghene die ontruymt syn van haren gilden, Mouwrys *Heyne Roelofs sone*, Gerard *Weyteman*, Lubbrecht *Geraerts Bolen knape*, Otto *van Rynenborg Didericx Bolen knaep*, Dideric van Dolre *Jans knape van den Velde, ende alle die gene die van desen vechtelic ontruymet syn, die hebben hem selven sculdich gemaeckt, ende die selmen also schuldich houden, als of sy mit allen rechte hantdadich gevonden waren. ende tot dien selven rechten staen als die andere, die hier voor in desen brieve eerst genoemet syn. Ende waer oock ymant die van dese voorsz luden husede ofte hovede, oft die openbaer hoer hulper worde, ende woonastich ware in der Stadt ofte in den Lande van Utrecht, die heldemen also schuldich als die gene, die dit vrientelic deden, die hier voor beschreven syn Ende wien oock dat men naer den datum des tegenwoordigen briefs van desen voorsz saken noch schuldich vint by den ghenen, die wy van onsen Rade daer toe setten sullen, die sullen also schuldich wesen ende ten selven rechte staen, als die geene die hier voor genoemt, syn, ende die soudemen by hem setten in der stadt boeck. Ende wy ende onser stadt voorseyt souden malcanderen opene brieven geven van den ghenen die men schuldich vonde, sprekende in gelijcke forme als dese jegenwoordige brief hout, ende in dier selver maniere besegelt, alse wy malcanderen nu besegelt hebben. Ende om dat wy alle dese voorsz puncten met onser liever stadt voorseyt eendrachtelyk overdragen syn vast ende stade te houden, so hebben wy hem geloofst. ende gelooven dese*

Binchorst mit meer andere Ridderen ende knechten waren Hoekſche. Sy ſtichten roof ende brant, ende vingen den anderen.

Die Cabbeljauſche ſchreven aen Graef *Willam* des Keyſers ſoon, ende hy quam heymelick tot *Gorinchem*, ende die van *Delft* togen uit mit machte, ende haelden hem, ende hy ontfinck ſyn lant weder.

Die *Hoeckſche* togen weder tot die Keyſerinne clagende, ende die moeder ontboot haren ſoon haren evelen moet, ende leyden malkanderen dag int velt. Die Keyſerinne bracht mit haer uyt Henegouwen ende uit Engelant, die haer die Coninginne haer Suſter ſeynde, ende quam in der Maſe, ende wiert geſtreden tuſſchen den Briele ende s'Gravenſande.

Jan Heer van Culenborch ten tyde dat hy mit den Heer van Vianen oorloochde tegens Jan van Arckel Biſſcop, vermits ſes van ſyn gevangen Borgers t'Utrecht gericht waren, ſeyde tegens die gevangen borgers van Utrecht, *Gy en ſyt my om geen gelt veyl, ick wil myn Borgers weder hebben. So menich als dair af gericht wert, ſo menich tweeſout moet daerom ſterven.* Dit oorloch duyrden vyf jaren. Syn borgers worden hem te rugh geſonden, ende mit dat gelt, dat die gevangen van Utrecht opbrachten, wert den viercanten toorn getimmert.

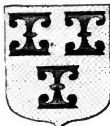
Ic vinde in een boeck, dat Heer *Huybrecht Schencke* Heer van *Culenburch* hem ſelven heeft laten maken, ſittende op ſyn knyen,

deſe voorſz punten niet te verbreken, ende dair of geen verlyckeniſſe ofte ſoene aen te gaen, noch daer toe anders yet te doen, ten ſy by boeren rade, goetduncken, ende conſent. In oerconde des briefs beſegelt mit onſen grooten ſegel. Gegheven int jaer ons Heeren. CIↃ. CCC. *en* XLVI. *op Sinte Barbaren dach.* Certe & motus ortos ab iis plures præpotenti tum familia etiam Heda ſignificat. *Motus*, inquit, *& ſeditiones Trajecti ortas auctoribus Gunterlingis armis exſtinxit, pleroſque trucidando, alios proſcribendo.* Apud Bekam de eo nihil. Sed quod ab eo omiſſum, non omiſit, qui eum Belgice interpretatus *to* 5. *Analect.* **

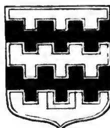
** p. 236. Nobis pag. 238. hujus Tom. 3.

knyen, knielende voor een crucifix, daer hy ſyn vier vierendeelen by hem geſet heeft.

Cuylenborch.

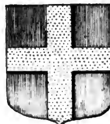

Arckell

Mauwerick

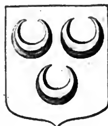

Sommige ſeggen dit kruys te weſen t'ſchilt van Zoelen van Avezaet.

Ende ſyne huyſvrou Joncfrou Jutte van der Lecke die ſette

Leck.

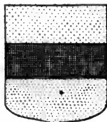

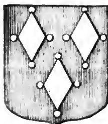
Waleringh

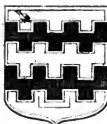
Heer Gerrit van den Vliete sterf Anno 1404.

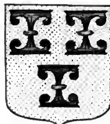
Die dochter van Guy Heer van Asperen.

Vrou Maria dochter van Hubrecht Schenck Heer van Culenborch.

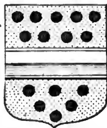

Jutte van der Lecke.

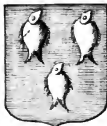

Vier quartieren van Vrou *Mechtelt* van *Merwede*.
Gerrits wyf van den *Vliete*.

Die oude *Wouter Coevoet* had drie broeders, die een genaemt *Ram Coevoet*, die ander *Zweder Coevoet*, die derde *Hubert Coevoet*.

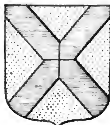
Die oude *Wouters* moeder was *Zweders* dochter van *Bosinchem*. Syn eerste wyf hiet Joffer *Adelen*, ende was dochter *Coenraets* van *Hattem*. Ende hadden te samen seven kynderen als,

Wouter Coevoet getrout mit *Wouters* suster van *Haesterem*.

 Eene

Eene dochter mit *Evert* van den *Ryn* genaemt Joncfrou Margriet.
Joncfrou *Lysbeth* mit *Willam* van *Vliet* tot Maerſſen.
Joncfrou *Adelen* mit *Gerrit* van *Roſſem* tot Breukelen.
Joncfrou *Jutte* mit *Willem* van *Ryſwyck*
Joncfrou *Geertruyt* mit *Willam Druys* van *Avezaet*.
Joncfrou *Bertraedt* Jacobs wyf van *Schaluynen*.

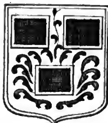
Wouter Coevoets Vader.

Syn Moeder was Wouters dochter van Boſinchem.

Hattum ſyn wyfs vader.

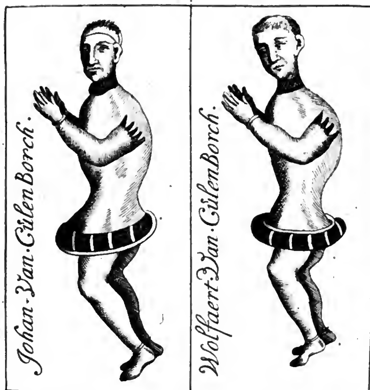
Ruweel ſyn wyfs moeder.

Dese Heer *Johan* van *Culenborch* had Heer *Wolfaert* van der *Veer* syn dochter, doo:geslagen, als int Regifter van Hollant werd gevonden aldus: *Johan van Culenborch van Abcoude geboren, kent ontfangen te hebben van de soen van Heer Wolfaerts doot van der Veren* XLI. pont XIII. *schellingen* IV. *deniers Tornoysen. Datum* CIↃ. CCC, XXXI. *feria secunda ante Martini.*

Dit is Heer *Iohan* van *Culenborch* Ridder, ende voert t'volle wapen van *Culenborch*, als die van *Bosinchem* plogen te voeren, na dat *Bosinchem* uytgehylickt was, want die nie quamen waren van Heer *Zweders* van *Zaylen.*

Doch is dit feer doncker te verftaen, dan na myn gevoelen fyn die van *Zulen* ofte *Abcoude* aen een dochter van *Bofinchem* getrouwt geweeft waeromme die van *Cuylenborch* ende Vianen, die *zulens* voeren. Defe Heer *Jan* Ridder was van een dochter van *Abcoude* begraven t'Utrecht te Minnebroeders.

Ann.

Ann. 1454. beliefden die Keyferen Churfurften, dat een ygelick in fynen lande tolgelt, ende wechgelt nemen mach, ende fetten wagengelt, ende bruggelt, en fchattingen in fynen lande eyfchen mochte.

Ann. 1355. op Sinte Martyns dach in den winter ontfeyde Graef *Willam* van Hollant Biffcop *Iohan* van *Arckel*, ende mit hem ontfeyden dat meeftendeel van des Biffcops leenmannen, als Heer *Arnout* van *Yfelfteyn*, Heer *Iohan* van *Bofinchem*, Heer van Cuylenburch, Heer *Gifebrecht* van *Vianen*, Heer *Iohan* van *Woudenberch*, Heer *Ian* van *Harlaer*, Heer *Ian* van *Langerack*, Heer *Gifebrecht* van *Nyenrode*, Heer *Ian* van *Bloemefteyn*, *Zoude* van den *Ryne*, *Hubert* van *Schonauwen*, *Zweder* van den *Neffe*, *Gerrit* van den *Vliete*, *Zoude* van den *Ryn* Henriksfoen, mit meer andere Heeren. Ende die Borchgraaf van Montfoort was des Biffcops hulper. Die Bifcop had geern geftreden, maer den Heer van Yfelfteyn, van Vianen, ende Culenborch mit haer vrienden haddent fo beftelt, dat hy ten ftryde niet en conde comen.

Ann. 1361. ftonden eerft op die partyen in den lande van Gelre tuffchen twee broederen, als *Heeckers* ende *Bronchorft*. Die *Heeckerfche* hieldent mit Hertoch *Eduwart*.

Heer *Gerrit* van *Afperen* Heer van *Tul* Ridder bekent mit fynen brieve, dat hy geduyrende t'oorloch van Utrecht hulper geweeft is Hertoch *Willams* van *Beyeren* tegen den Biffcop, ende heeft den Heere van Yfelfteyn gedient. Datum CIↃ. CCC. XLIX.

Ann. 1362. wan Biffcop *Jan* van *Arckel* t'ftercke flot van *Voorft*. Had dubbelde grachten aen beyden fyden gemaeft, die ringmuyren waren LXXX. voeten hooch, ende XII. voeten dick, ende daer toe den voorborcht, dat viercant was, dat men hem af wan ftormender hant. Deden nochtans die binnenfte die meefte weer, dat niet gehoort en was. Sy maekten armen van yfer, dair fy des Biffcops werck mede inhaelden, mitte meefte behendicheyt, daer ye af gehoort was.

Ann. 1361. in Meye op St. Urbanus dach gefchiede den ftryt tuffchen beyde die broeders van Gelre. Hertoch *Reynolt* wert gevangen gebracht opt huys tot *Tiel* door Hertoch *Eduwart* fyn jonger broeder. Hy had fyn Vader gevangen fes jaren eer hy ftierf opt Huys die *Hel* genaemt. Defe fat weder

X.

x. jaer. Daer bleef doot Heer *Frederick* van *Ulft*, Heer *Alphard* van *Sichem*, Heer *Bouwen* van *Hoemen*, ende veel goeder luden gevangen die Heer van *Lienden*, Heer *Aernt* van *Arckel*.

Heer *Zweder* van *Abcoude*, Heer van *Gaesbeeck*, *Putten*, ende *Stryen*, te houden alle alsulcke seggen, als Heer *Johan* van *Bloys*, Heer van *Schoonhoven* ende der *Goude*, tusschen hem ende den Heere van der *Lecke* geseyt heeft, ruerende van ccc. lb. Hollants s'jaers, den Heer van der *Lecke* in hylixvoorwaerden bewylt, ende in medegaven gegheven. Datum Ann. CIↃ. CCC. LXVII. Marci Evangelistæ.

(1) Heer *Jan* van *Bosinchem* Heer van *Culenborch* ontfinc syn † erffchenckampt van den Hollantschen Graef. Ontfangen hebbende, ende het croos syn wesende worp het door die sael,

† *Dit is het mint schenckampt van den Bisdom van Utrecht, dat den Heer van* Cuyck *aen Hollant vercoft hadt, ende die van* Culenborch *van Hollant te houden plegen.*

(1) An verum id dubito. Nec satis scio, an id tanti quod in margine. Vendidit quidem Comiti Otto Dominus de Cuyck, quæ habebat in diœcesi, ut & quæ in Dominiis de Amstel & de Woerden, sed excepit nominatim officium pincernæ in feudum ab eo datum Culenburgi Toparchæ. Testes sunt literæ:

Wy Otto Heere van Cuyck Ridder maken conde ende kenlick allen luden, dat wy voor ons ende onse nacomelingen alle die manschappen ende die leenen, eest in heerschappyen, of in anderen goede dat wy badden, ende men van ons belt, oft bouden soude in den Gesticbte van Utrecht, ende in der Heerschappye van Amstel ende van Woerden, uitgenomen dat leen, dat Hubrecht de Scenck van ons boudende is, alse te dienen van den nappe voor onsen Heere den Bisscop van Utrecht', vercoft hebben ende vrylicken onsen lieven Heere, Heere Willam Grave van Henegouwen, van Hollant &c. ende synen nacomelingen euwelick te blieven ende te besitten vryelick, ende alse vry goet van hem te behouden. Ende ontbieden alle onse mannen van leen, of die goet van ons boudende syn binnen den palen voorsz, soo waer ofte in wat manieren dat roert, dat sy onsen Heere den Grave manschap dair of doen, in allen manieren dat sy 't ons schuldig waren te doen. Ende bidden allen onsen Heeren, daar wy dit goet of te leen bouden, dat sy dat goet, leen ende manscap voorsz onsen Heere den Grave voorsz verlyen willen. Ende om dat wy dit vrilicken ende mit onsen wille gedaen hebben, op dat euwelicken vast ende gestade blive, so hebben wi desen brieff open besegelt mit onsen segel. Gegeven tot Brussele des Dynsdachs na Sinte Pauwels dach int jaer ons Heeren CIↃ. CCC. *ses ende twintich.*

Et hinc est, quod vocet se Culenburgus pincernam jam Ann. CIↃ. CC. XCIV. ut in charta ejus anni. *Omnibus præsentes literas inspecturis ego Hubertus de Bosinchem Pincerna miles notum facio, quod vendidi &c.*

ſael, ende wol des niet langer weſen. Sterf deſen Heer *Ian* anno. 1383. (forte 1386) had geregeert XXI. jaer.

Deſe Heer *Ian* Heer van *Culenborch* ende Heer *Gerrit* ſynen broeder ſchelden quyt den Grave van Hollant tot behoeff des Heeren van *Arckel* hoer helfte van den gerechte van Jaerſvelt &c. Datum Ann. CIƆ. CCC. LXVI. quarta die Junii.

Ann. CIƆ. CCC. LXXI. Hertoch *Eduwaert* op de Maes te Baeſwyler Heer *Wencelyn* Hertoch van *Brabant* geſlagen ende gevangen hebbende mit den Grave van St. Paul worden van ſynen Camerlinck, ſo hy om hem te ververſchen ſyn helmet opſloech, ſyn volck over te ſien, doorgeſchoten, ende hiet *Herman Leers*, ende gingh ryden verradelyck. Hertoch *Eduwart* had hem ſyn maiſtreſſe gegheven tot enen wive, ende woldeſe hem niet laten, daer hy ſynen Heere om doot ſchoot. Sommige willen ſeggen, dat die Brabanders hem daer toe gecoſt hadden. Hertoch *Reynalt* wort uytter vangniſſe gehaelt, gevende wederomme alle Steden, die tegens hem miſdaen hadden hare privilegien. Hy ſterff drie vierendeel jaers na ſyn verloſſinge. Was onvermogent vet, ſo datmen meynt dair aen geſtorven te ſyn.

Culenborch, Werd, en Mauderic,
By deſen drien merc ic,
Hoe langh het is geleden,
Dat tot Baeſwilre wort geſtreden.

Een pachtbrief daer Heer *Ian* Heer van *Culenborch* ſoon van *Hubrecht Schenck* Heer van *Culenborch* principael borge Hertoge *Willams* van *Gelre* mede verwonnen wert in den Hove van Zuythollant van LIV. oude goude Vranckrykſche ſchilden. Datum Ann. 1373. 15. Iul.

Compromis daer die Biſſchop, en de Stadt van Utrecht verblyven aen den Heer van *Bredenroede*, den Heer van der *Lecke*, den Domdeecken t'Utrecht, ende *Wouter* van *Coelenberch*, roerende van den gerechte tot *Vreeſwyck*, den huyſe tot *Gildenborch*, ende die ſluyſen, op de *Nyevaert*. Datum Ann. 1373. die Victoris. Anno CIƆ. CCC. LXXI. by Biſcop *Aernt* van *Hoorns* tyden ſterf *Reynalt* Hertoch van *Gelre*, Her- *Vid. de jur. glad. cap. 14. n. 6.*

toch *Eduwaerts* broeder, die X. jaer gevangen had geseten, ende nae hem en bleef geen geboorte, t'lant viel weder in die partyen van *Heeckers* ende *Bronchorst*. Die *Heeckersche* ontfingen die Gravinne van *Bloys*, des Hertogen aldste suster. Die Bronchorsten en wolden geen wyf hebben tot een Heer, ende ontfingen der Gravinnen aldste soon van Gulick, genaemt *Willam*, ende syn moeder was een jonger suster Hertoch *Reynalts*. Hier af ontstont een sevenjaersche oorloge. Bisscop *Aernt* van *Hoorn* meende dat die altste suster rechte erfgenaem soude wesen, ende maeckten een houwelyck mitten Heer van *Geunip*, als dat die Heer van *Bloys* Graef *Jan* nam te wyve dese vrouwe van Gelre. Doe versaemde Graef *Iohan* ende Biscop *Aernt* een machtich leger. Quamen te hulp den Hertoch van *Berge*, die Graef van *Cleve*, Jo. *Dirck* van *Marcke* &c. Namen *Bronsweerd* in, ende voort voor *Aernhem*, ende sy ontfingen die Vrouw mit Grave *Ian* van *Bloys*. Voort voor *Gelre* leggende XVI. weken lietent ongewonnen, van dane naer *Wageningen* dat sy inne cregen, ende wonnen die *Hel* op de Veluwe, ende *Aller*, ende *Kannenbroeck*, ende voort voor *Lopick*, ende voor *Nyborch*, dat ongewonnen bleeff. Binnen desen tyt quamen de *Bronchorsten* by nachte beclimmende *Aernhem*. Die Grave van *Bloys* beval dat oorloch syne vrouwe, ende den Bisscop, houdende syn rust tot *Schoonhoven*. Den Bisscop vernemende dat den Hertoch van *Gulick* binnen *Aernhem* was tooch dair voor, bernende die molen ende huysen buyten staende.

Daerna int jaer van LXXII. was die Hertoch van *Gulick* tot *Nymegen* op onser Vrouwen dach nativitas, dair hy tot *Tiel* ontboden wert, ende soude die Stat wel crygen. Ende Biscop *Aernt* reet tot *Tiel*. Daer vont hy die vrouwe van *Gelre*, daer hy mede hoeffden, maer sy en bewaerden die Stadt so wyselick niet, die *Bronchorsten* quamen daer by nacht in. Daer wert gevangen Heer *Rudolf* van *Hoorn* des Bisscops broeder, ende Heer *Gisebrecht* van *Hardenbroeck*, Heer *Frederick* van *Zuylen*, ende andere veel goeder luyden. Die Bisscop ontquamt opt lest opt *Tolbuys*, dair die vrouw van *Gelre* was. Ende die *Bronchorsten* ontboden Jo. *Willam*, ende quam des anderen daechs binnen *Tiel* met drie hondert man gewapent. Een deel Borgers van *Utrecht* waren tot *Rhenen* gebleven, sonden terstont aen den Raet

Raet *t'Utrecht*, dat waren *Johan Hombout* ende *Braem* van den *Velde*. Ende als dat die Overste vernamen, meynden sy hoeren Heer te ontsetten, floegen hare clocken, ende wapenden hem, ende togen tot *Wyck* over, daer mitter sonnen ondergancк versamende, en verbranden die van *Ravenswade* totter *Lingen* toe, daer sy overwaeyden. Ende quamen tot *Tiel* ontrent twee uren voor den dach opginck. Ende als die sonne opginc ontboden den Hertoch van *Gulick* uit te comen, ende tegens den Bisscop te stryden. Die Biscop herde blyde was, doen hy syn volck sach. Hy scierde syn volck, die hy troostelycken toesprack, ende quam vant tolhuys. Die Hertoghe van binnen dat volck oversach, ende bleven daer binnen, ende die van Utrecht lagen dair voor ten avont toe. Ende als die Hertoge sach, dat sy niet ruymen en wilden, ende hy belegert was, ontboot hy mit synen vrunden, dat hy op een benoemt velt mit hem stryden wolde. Die van Utrecht mit haren Bisscop versaemden hem aen die eene syde van der Stadt, ende waenden, dat den Hertoge uyt comen soude. Ende als die Hertoge vernam, dat die eene poorte ruym was reet hy daer uyt. Ende doe deden die van *Tiel* hare poorten open, ende lieten den Bisscop in. Des anderen daegs togen sy in hoere Stadt sonder verlies. Daerna wan den Bisschop mit den Heeckers *Venlo* ende *Harderwyck*. In den selven jaer quam den Hertoge van *Gulick* mit den Heere van *Vianen* int sticht, ende verbranden *Amerongen*, *Seyst*, ende *Doorn*. Anno 1374. te midvasten doe wan Hertoch *Willam* van *Gelre* dat lant van *Gelre* synre moeyen van *Bloys* aff ende wert geweldich Heer.

Anno CIƆ. CCC. LXXIII. groeff die stadt van Utrecht een diep van der *Nievaert* totter grooter wade, ende by den twee sluysen, ende timmerden een toorn op den uterdyck, daer sy die sluysen mede beschermen wolden, ende noemdent *Gildenborch*, want die gilden dat timmerden. Heer *Gisebrecht* van *Vianen* dochte, worden die van *Utrecht* syne vyanden, sy mochten comen door die sluysen, ende vernielen syn lant, ende brachtent Hertoge *Aelbrecht* aen, dat t'gericht syn waer, daer die van *Utrecht* timmerden. Die van *Dordrecht* meynden, dattet hem oock tegen ginck, ende wouden des wreecken.

Enen brief inhoudende op wat manieren Heer *Henrick* van *Homoet* dat huys ter *Horst* beleent is, ende van Her-

Ii ii 2 toch

toch *Aelbrechts* wegen voerſz bewaren ſal. Datum Ann. 1374.

Heer *Iohan* van *Culenborch* bekent ontfangen te hebben in minderinge van den coop als boven een hondert en vt. lb. Datum 1374. dominica post Gertrudis.

Ann. CIƆ. CCC. LXXIV. brack die *Lecke* tot *Schalckwyck* in, datmen voer mit ſchepen over t'velt.

Ann. CIƆ. CCC LXXIV. quam Hertoch *Albrecht* voor *Gildenborch*, ende die geſellen liepen op ſchermutſeren, ende vingen *Gyſebrecht* van *Nyenrode*, ende *Willam* van *Naeldwyck*. Ende dede daerna daer voor brengen een groote catte &c.

Gerrit Heeren *Jans* broeder van *Cuylenborch* wiert Heer van *Cuylenborch* getrouwt mit des Heeren dochter van *Egmont* weduwe *Bertha* genaemt ſuſter van *Beatris* vrou van *Vianen*, die *Bateſteyn* timmerden, die daer by wan X. kinderen, als *Hubrecht*, *Iohan*, *Peter*, *Gerrit*, *Zweder* Domprooſt, ende *Aernt*, en ene dochter getrouwt mit *Ripperſcheyt*, eene mit Heer *Sab* van *Evervelde* in den lande van *Cleve*, eene ter Claren tot s'Hertogenboſſche, ende Joncfrou *Martha* ſterf maget tot *Culenborch* aen een bedroefde ſieckte aen de borſten.

Kaerle *die hem ſelven ſchryft Coninck van Vrancryck*, *wy* Willam *van* Gulick, *Hertoge van Gelre*, *ende Grave van Zutphen doen u te weten*, *want eenige van onſe Voorouders mit trouwen verbonden hebben geweeſt der Croone ende Edelre Princen van hoogen name Coningen van Engelant*, *ende want wy uit minnelycker liefde onſe Voorouders daer inne voegen willen*, *ſo hebben wy tot anderen tyden by onſe ſpeciale boden*, *die wy daer toe van onſen wegen geſchict hadden*, *manſchap ende trouwe belooft*, *ende geſworen*, *als 'er toebehoort*, *enen hogen edelen Prince onſen lieven Heere*, *Heere Rychaert Coninck van Engelant*, *ende van Vrancryck*, *ende Heere van Yrlant*, *ende hebben mit hem aengenomen ſyne vaſte vruntſchap ende oorloch. Ende wy laten u weten*, *dat wy den voorſz Prince ende Heer den Coninck van Engelant ende van Vrancryck als onſen Heer mit alle onſen vermogen trouwelicken byſtaen ſullen tegen u als ſynen vyant*, *in luyden ende in goeden*, *ende dat wy u*, *ende den uwen alſe vyant ons liefs Heeren des Conincs van Engelant ende van Vrancryck*, *ende als ons vyant*, *om deſer ſaecken wil voortaen tot allen ſteden ontſeggen mit deſen openen brieve*, *beſegelt mit onſe ſegel. Gegheven ende*

ende gedaen in onsen casteel tot Nymegen XII. *daegen in der maent van Julius, int jaer ons Heeren* CIↃ. CCC. LXXXVII.

Ann. CIↃ. CCC. LXXXIX. was een vechtelick tusschen den Heer van *Arckel* ende Heer *Henrick* van *Vianen* boven die Nyevaert, dat quam toe om een meyboom die in den lande van *Arckel* gehaelt was, ende het was Heer *Ott* van *Arckel*, ende sterf int jaer ons Heeren 1396.

Ann. CIↃ. CCC. XC. wan Heer *Ott* van *Arckel* Bloemesteyn, ende hielt het een jaer lanck, dedet nederwerpen. Die wecker verriet het, ende veel van den steen leyt onder de stadts muyren van Culenborch in de nye stadt, ende veel in den fundamente van den toorn tot Honswyck.

** Ann. CIↃ. CCC. XCII. gaf *Maes Mulaert* der *Horst op*, dat int Sticht licht, dat hy onder had van des Heeren wegen van Vianen.

Maes was Maes, die hem kende, deden als een dwaes,
Dat hy der horst beval mal Maes.

Dese *Gerrit* Heer van *Culenborch* had getrouwt die weduwe dochter van *Egmont*, al by t'leven van Heeren *Iohan* synen broeder, die daer so toornich over was, dat hy hem onterft solde hebben, om dat die weduwe vrouwe van *Cuylenborch* wesen soude. Hy woldet op *Peter* synen jongsten broeder, die te *Boxmeer* gehylickt was, gemaekt hebben, maer hy sterf te vroech. Van desen *Peter* den jongsten broeder quam een soon geheten *Huybert*. Van *Huybert* quam Jo. *Iohan* van *Boxmeer*, Heer. *Henrick*, Heer *Willem*, ende *Gisebrecht* van *Boxmeer* te *Wadenoy* doot geslagen, ende die Vrou van *Oppendorp*. Biscop *Guido* had den Heer van *Asperen* ende Heer *Arent* van *Ysselsteyn* gevangen. Het wert gededingt. Hy had twee dochteren, ende elck had dair een. Om des wil was Heer *Johan* Heer van *Culenborch* toornich, dat dair die Heeren van Culenborch voort af comen souden. *Ic Zweder van Culenborch screeff, dat myn huysvrou die pyl in haer hant gehadt heeft, dat die Geldersche des Stichts vyant waren mit Bisscop Zweder*

Danck

** **Vide hoc Tom. 3. pag. 281. Nostræ Edit.**

Danck hebben onse Papen
Dat sy Hertoch ende Graven connen maken.

Doch dat gedwongen vierdeel senden die Heren van Culenborch weder te Hooff.

Dese Heer *Gerrit* van *Culenborch* timmerde ende dede aenleggen den ronden toorn, so dat int fundament opschoot, datmen mitten clocken slach vullen most, dat enen heelen steen over veel steens geworpen wert in den wiele, eerment vervullen cost. Hy regeerden 28. jaer, ende sterf Ann. 1440. Doe Hertoch *Willam* van Gelre vernam, dat die Heer van *Culenburch* doot was, seyde hy: *Soo is daer een eerbair Heer doot: Die kynder sullen nue kynder wesen.*

Hertoge *Aelbert* van Beyeren Grave van Hollant sterf Ann. 1404. op St. Lucien dach.

Hertoge *Willam*, Grave van Henegouwen, van Hollant &c. ginck leggen voor *Hagesteyn*, ende den Bisscop van *Utrecht* voor *Eversteyn*, daer voor leggende XXII. weken. Ende beyde wert opgegeven op St. Thomas dach Ann. 1405. Ende worden te samen steden ende sloten nedergeworpen.

Ann. CIↃ. CCCC. I. verbrande die oude Stadt van *Culenborch*, ende heet *Styn Jan Gerrits soons dochter brandt.*

Ann. CIↃ. CCCC. twe wert *Reynalt* Hertoge van Gelre.

Ann. CIↃ. CCCC. VII. wert den Hertoge van Orleans doot geslagen binnen *Parys*, als men in dit verse vinden mach: *Contere brachium peccatoris.*

Int jaer voorsz was den harden vorst, dat men alle diepten overliep.

Hubrecht van *Culenborch* Heeren *Gerritsen* wort Heer van *Culenborch*, ende nam te wive des Heeren dochter . . . . . van *Gaesbeeck* syn suster, quæ obiit sine prole. Den Heer van *Lienden* dede den Heer van *Culenborch* aensoecken om syne dochter te nemen. Wert geantwoort sy waer hem te cleyne. Doe lach den Heer van *Lienden* cranck, ende at eelys, dat syn doorgeslagen hoenderen, op enen goeden vrydach, doe sach hy wel, dat hy sterven most. Ende ontboot den Heer van *Hoekelom* tot hem, ende gaffe die. Ende doe den Heer van *Hoekelom* die Juffer beslapen had, vraechden sy hem, of sy oock

oock groot genoech waer. Hy seyde, *Jae. Ick sal myn dingen wel mit u doen.* Desen Heer Hubert stichten dat collegie tot Culenborch.

Hic est famosus Hubertus, vir generosus,
Strenuus, expertus belli, discretus Hubertus
Nobilis ex genere conditur hoc opere,
Hujus fundator hic collegii tumulatur.
----- *Hunc Haga* ---- *Comitis mala plaga*
Crastina dum luxit assumpta virgine sancta
Annos significo versum dum sic tibi scribo,

Anno 1409. had hem Heer *Hubert* van *Culenborch* verbonden mit Graeff *Willam* van *Hollant*, dair dat huys tot *Mauderick* om omgeworpen wert, ende Graeff *Willam* van *Hollant* had 't hem afsgecoft, d'eene helft van den gelt wert wel betaelt, ende om die ander helfte solde hy ende syn naercomelingen Regent van Hollant wesen ter tyt toe dat men hem syn gelt gave.

Wy Huybrecht *Heer van* Cuylemburch, *van der Lecke, ende van den Weerde doen condt ende kenlyck allen luyden, dat wy gelooft hebben, ende geloven mit desen openen brieve, den Hoochgeboren Furst onsen lieven Genadigen, ende Hoochgeboren Heere, Hertoch Willam van Beyeren, Grave van Henegouwen, van Hollant, ende Zeelant, ende Heere van Vrieslant,* (1) *op te dragen den Hoochgeboren Furst, Heere Reynalt, Hertoch van Gelre, ende van Gulick, ende Grave*

(1) Sic ut dixi, olim moris. Orto inter vasallum & Dominum ejus bello reddita ei feuda. Unde & transiens ad Cæsarem à Rege Galliarum Andreas Auria Genuensis, quem dono Regis Galliarum habebat torquem conchyliatum remisit Regi, liliisque ejusdem Regis insignibus in extrema navium suarum puppe perfractis decussisque sic Cæsaris demum gratiam forunamque est secutus. Laur. Surius ad *Ann.* 1528. *in fin.* Cautum etiam de indemnitate, siquis forsan refutaret in gratiam alterius, ut exemplum in promtu est: *Willem &c. maken kont &c. dat wi mit onsen gemenen Rade ende Steden van Hollant over een gedragen syn, als dat Heer Gisebrecht Heer van Abcoude, ende van Gaesbeke, ende sine nacomelingen Graven ende Gra-*

Grave van Zutphen, onse Stede, huys, ende slot tot Culenburch, mit den gerechte hooch ende laghe, ende mit der Heerlicheyt, ende renten daer toe behorende, ende sullen vyant werden des selven Hertoge van Gelre, Heeren Johans van Arckel, ende Willem synen soon, op dese tyt alse wy des van onsen lieven Heer van Hollant voorsz vermaent werden. Voort hebben wy onsen Genadigen Heere van Hollant ende synen erven geloost ende geloven mit desen onsen brieve voor ons ende onsen erven, dat wy tot alre tyt hare hulper werden ende wesen sullen binnen eenre maent, naer dat wy des van hem vermaent sullen werden, ofte van haren gewaerden bode mit den voornaemden slodt, ende Heerlickheden, op ons selfs cost, gewinne, ende verlies, so wanneer sy vede hebben sullen tegen den Hertoge van Gelre, den Bisscop van Utrecht, der stadt van Utrecht, Heer Johan *van* Arckel, Willem *syn soon, hoeren erven, oft eenich van hem, of wy sullen hem dat selve slot overleveren, om haer oorloch daer mede uyt te doen op haer selfs cost, gewin, ende verlies, behoudelick, dat sy ons goede seeckerheit ende wisheyt doen sullen, dat selve slot ons weder over te leveren na der veden, also goet. als sy dat van ons weder ontfangen sullen. Oock mede synt voorwaerden, dat sy ons voor onsen renten, die wy dan daerom verliesen sullen, waert dat wy dat slot hem overleverden, of mit hem oorloogden, alse voorsz staet, so veel versets voor doen sullen, als wy dan daerom verliesen sullen. Ende want wy onsen Genadigen Heere van Hollant voornoemt, ende synen erven geloost hebben, ende geloven mit desen brief voor ons ende onsen erven in goeder trouwen dese voorsz punten ende elcke punt bysonder vast, stede, ende onverbreeckelick te houden, ende te*

Gravinnen van Hollant hulpere wesen sullen in den oorloge, dat wi ende onse lant nu hebben tiegens den Bisscop ende der Stat van Utrecht ende hier bi geloven wi in goeden trouwen Heeren Gisebrecht voorsz. ende allen den genen, die na hem in desen saken onse hulpere wesen sullen, ende den Bisscop voorsz heur goet opdragen of versumen sullen, dat wi noch onse nacomelingen nummermeer mit den Bisscop ende der Stat voornoemt vrede noch soene maken en sullen, sy en sullen met ons bevreet ende gesoent wesen, ende wi en sullense weder op hoer goet bringen, alsulc als sy om onsen wille opgedragen en versumet sullen hebben &c. In oerconde &c. Gegeven in den Hage des Manendags na Martini in den somer, Aun. CIↃ. CCC. XLVIII. Hic tamen Culenburgus, quod contrarium est exemplum, arcis possessionem, quam refutavit, retinuit.

te doen bouden, alse die voorsz staen, sonder nye vonden daer inne te trecken, so hebben wy desen brief besegelt mit onsen segel hier aen gehangen. Gegheven int jaer ons Heeren CIↃ. CCCC. *ende negen opten* 12. *dach in Meye.*

Ann. 1410. wert Heer *Hubrecht* Heer van *Cuylenburch* vyant mit Hertoch *Willam* van *Beyeren* &c. van Hertoch *Reynalt* van *Gelre*, *Jan* van *Arckel*, ende *Willam* syn soon, den Heer van Vianen, Heuckelum, ende die van Lederdamme. Op Paesdach leden die Gelresche groote scade, ende deden wederomme een reys int lant van *Culenborch* ende *Vianen*, dan worden gesoent. Obiit anno 1417. Wilhelmus Bavarus Comes Hollandiæ &c.

Ann. 1416. heeft Heer *Hubert* van *Culenburch* een hantfeststinge gegheven. Ende was synen broeder die Weerde syn.

Anno 1417. quam Hertoch *Willam* van Beyeren Grave van Hollant voor *Tsselsteyn*, alsO den Heere van *Tsselsteyn* niet gecompareert was in den Hage. Worden gecomposeert door intercessie van den Joncker van Gaesbeeck, *Hubrecht* Heer van Cuylenburch, ende *Johan* broeder tot *Vianen*, als naeste vrunden, dat den Heer van *Egmont* met synen broeder souden ryden uit *Tsselsteyn* behouden hair rede have, die sy daer binnen hadden, ende blyven uit Hollant ende Zeelant &c. mits jaerlicx ten euwigen dagen hem uytkerende twee dusent olde schilden, ende die Vrou van *Egmont* acht hondert croonen, ende Heer *Willam* synen broeder twee hondert croonen te lyftochte, ende het wert belieft. Hertoch *Willam* nam die borcht in. Ende die Egmontsche en wisten nergent te blyven, versochten geleyde tot Culenborch, dat hem geweygert wert. Sterf Hertoch *Willam* Ann. 1417. Opten XI. dach na doode Hertoch *Willams* voorsz quam Heer *Willam* des Heeren broeder van *Egmont* wederomme binnen *Tsselsteyne*. Die Heeren van *Bredenrode*, van *Montfoort*, die stadt *Utrecht* ende *Amersfoert* togen mit haest voor *Tsselsteyn*. Heer *Jan* van Beyeren, Eleᴄt, ende die Hollanders quamen mede te hulp. Wort opgegeven in Vrou *Jacobaes* handen, ende het wert *Utrecht* ende *Amersfoert* gegont haren wille daer mede te doen, wert omgeworpen ende verbrant, blyvende die kerck staende ende t'cloofter, Ann. 1417. op St. Peters ende Pauwels dach.

Hertoch *Willam* ginc by den leuwen inden Hage, vermaen-

den die dienaers dat niemant so koene soude wesen daer by te gaen. Eenen *Hubert* van *Malsen* is daer in getreden mit een grauwen sluyf aen, ende daer onder een siden wambays, ende ginck daer in tot den leuwen, of hy mit een hont gespeelt had. Des hem Hertoch *Willam* verwonderde, ende dede hem voort eer ende boven hem setten, ende hielt hem costelick by hem. *Ic Sweder van Culenborch schryft uyt den monde mynre huysfrouwen vader die hem gekent heeft.*

Anno 1417. ende daer omtrent worden die Hoeckfche partye groote scade gedaen van den Heer van *Egmont* ende verdruckt van Heer *Gerrit* van *Heemskerck*.

Anno CIↃ. CCCC. XX. ontseyde Heer *Hubrecht* van *Culenborch* den Biscop t'Utrecht &c. ende wort t'lant van Culenburch verbrant.

Anno 1416. omtrent St. Jans misse vergaderde Heer *Johan* van *Rynesteyn* uit Brabant, Gelderlant ende Luyck veel knechten, ende brachtse op syn huys te *Rynesteyn*, dat Heer *Johan* van *Rynesteyn* in den lande van *Vianen* op nyen had laten maken, ende worde vyant des Heeren van Vianen om hem te overvallen. Ende den selven ontsegbrieff toonden hy der stadt van *Utrecht*. die hem rechtevoort bystant deden, eer sy dat huys crygen konden, ende togen vechtender hant opt huys, ende worden opgedrongen, ende gingen dair mede voor leggen, ende die van Utrecht sloegen die clock, ende mit der macht dair voor. Ende Bisscop *Frederick* quam van *Deventer*, ende sloech syn tenten daer voor, ende ontboot den Heer van *Abcoude*, den Borchgrave van *Montfoort*, Heer *Johan* van *Renesse* van *Rynouwen*, ende Heer *Steven* van *Suylen* van *Nyevelt*, ende meer Ridderen ende Knechten. Ende sy gingen af, ende gaven hem gevangen beheltlyck hoers lyfs. ende worden geschat, ende wert nedergeworpen.

De bataille van *Blangys* en France Ann. 1415. by de Engelsche gewonnen.

Crispini Francos stravit gens Anglica multos.

Hubrecht Heer van *Culenburch* ende ter *Lecke*, *Hendrick* Heer van *Vianen*, *Gerrit* Heer van *Sevenbergen*, *Ott* Heer van *Asperen*, *Henrick* van der *Lecke*, *Johan* Heer van den *Vliete*, *Johan* van *Drongelen*, *Iohan* van *Cronenborch*, *Aernt* van *Leyen-*

Leyenberch, *Gerrit* van *Heemskerck*, Heer van *Liesvelt* Ridderen, *Willam* van *Bredenrode*, Heer ter *Merwede* ende *Steyn*, *Jan* van ** *Langevaeck*, *Dirc* van der *Merwede*, *Jan* van *Herlaer* ende van der *Heule*, *Dirck* van *Hoekelom* ende *Wellam* van *Besoyen* Knapen, ende Dordrecht, Shoonhoven, Sinte Geertruydenberch, Gorinchem, Heusden, Worinchem, Yselsteyn, ende Lederdam steden loven, als men meer brieven lesen sal Vrou *Jacob* houwe ende trouwe te wesen. Datum Ann. 1416. in die Assumptionis Mariæ. ** *Langeraeck.*

Ann. 1417. in de heylige weecke wort den Dolphyn van Vrancryck Duc de *Touraine* vergeven mit een nieu pansier.

Ann CIↃ. CCCC. XX. opten 18 Mey ontseyden Biscop *Frederick* van *Blanchenheim*, Jo. *Willam* van *Bredenrode*, die Borchgrave van *Leyden*, die Borchgrave van *Montfoort*, Heer *Johan* van *Heemstede*, mitter Stadt van *Utrecht*, ende *Leyden*, ende *Amersfoort*, ende meer andere Ridderen ende knechten, ende worden vyant des Heeren van Egmont , ende Gerrits van Heemskerck, der ballingen uit Leyden verdreven, ende al die ghene die dese bystant deden. Ende die Bisscop mitter Stadt van *Utrecht* . . . . Hertoch *Ian* van Beyeren wert gehult in veel Steden in Hollant ende Vrieslandt als Ruwaert, ende begost quader ende quader te worden tusschen t'Sticht ende Hollant.

Ann. 1420. op St. Victors avont ontseyde den Bisschop en de Stadt van Utrecht Heer *Hubrecht* van *Culenborch*, ende hy bernde Ann. 1421. mit den Jo. van Gaesbeeck dat neder Sticht tot die *Bilt* toe, ende om Heer *Hubrecht* den Cabbeljauschen ten dienste is geweest, so is den Heer van *Montfoort* dat selve jaer Dinxdachs voor eenen Pinxsteren vyant geworden des Heeren van *Culenborch* ende des Jo. voorsz.

Dese Heer *Hubrecht* van *Culenborch* bestaede op eenen avont opt huys te *Culenborch* twee susteren, die een had den Heer van *Ryperscheit*, ende die ander hadt Heer *Sob* van *Everveldt*. Van den Heer van Ryperscheit is een soon geweest in den Domme te *Colen*, dair men geen Canonicken en neempt, sy moeten vry vierendeel Heeren wesen. Hy had noch twee bastarden, *Gerrit* ende Joncfrou *Alidt* van *Culenborch*, ende solden elck hebben hondert scilden s'jaers, dat hem niet betaelt en wert, dair dese bastarden genoech om deden. Ende vinck die van

Culenborch, ende voerdense in dael beneden, ende had eenen swanen nest gemaeckt. Vervolchden eerst mitten Geestelycken recht. Hy was getrout mit *Elias* dochter van *Amerongen*, daer hy mede behylickten t'huys te *Amerongen*, ende was Hofmeester des Heeren van *Oestervant*, ende hielt die van Culenburch uit Hollant.

Heer *Hubrecht* Heer van *Culenburch* stichten het heylige collegium tot *Cuylenburch* Ann. 1422. Op St. Gregorius dach songen die Deken, ende Canonicken, ende Vicaris der kercke van Sinte Barbara tot *Cuylenburch* haren eersten sangh als Canonicken. Als die Heren die Canonicken van Sinte Barbara tot *Culenburch* die tienden tot *Eck* gecoft hebben, so was daer een geheten *Bor* van *Eck*, ende vermat hem noch recht dair toe te hebben, ende seyde, syn vader en was niet voldaen, ende en had oock geen verticht gedaen. Twert gedingt, dat hy alle jaer eenen treckpenningh hebben solde van twee Rynsgulden, VII. braspenningh voor den Rynschen gulden. Dat ginck den Pastoor van *Eck* ende den Canonicken gelyck af. Hy hiet *Henrick Bor* van *Eck*. *Herman* van *Eck*, ende *Gerrit* van *Eck* hebben den brieve mede besegelt.

Dese *Henrick Bor* van *Eck* had een dochter, ende verliesde te Ceulen op een Jode, ende wort dair gebrant.

Dese *Hubrecht* Heer van *Cuilenburch* sterf op onser liever Vrouwen dach assumptionis Ann. 1422. in Hollant, begraven tot Culenburch, dat hy 28. jaren geregeert had. Ann. voersz sterf Hertoge *Willam* van *Gelre* ende van *Gulick* op Sinte Juliaens dach.

Sterf Jo. Johan Heer van Culenburch, nae dat hy had geregeert 30 jaer int jaer 1452.

Joncker *Iohan* syn broeder, die de *Weerd* in *Westphalen* syn was, wert Heer van *Culenburch*, ende nam te wyve des Heeren dochter van *Gemen*, daer hy geen kinder by en creech. Desen *Ian* was Ridder vant Heylich lant. Het gebeurde naer doode synre huysvrouwen voorsz, dat de Heer van *Gemen* solde hebben des Graven dochter van *Benthem*, ende bat desen Heer *Ian* van *Culenburch* syn swager, dat hy op syn daghe comen wolde. Quam, ende solde die Joncvrou besien van syns swagers wegen van Gemen. Doe seyde die Joncfrou, *wat wildy van Ian Gemen kallen, kalt van u selven.* Ende worden des opten daghe eens mit malcanderen, ende voerdense after hem op syn peert te *Weerd* op syn selfs slot ende behieltse, ende was

was geheten Joncfrou *Alyd* van Guttersſwyck, ende was een vry edele Joncfrou. Sy ſtorf anno 1448.

Deſgelycks is geſchiet, dat *Ian Goſens* ſoon van *Roſſum* ſolde *Ian* ſinen ſone geven, Heeren *Walravens* dochter van *Haeften*, ende was mit ſyn vrienden opten dage. Ende die Heer van *Weerdenburch* quam daer by, ende ginck daer mede ryden. Ende *Iohan* van *Roſſum* tooch weder t'huys, ende creech na die jongſte dochter.

Den Biſſcop van Spiers, die van *Martinus* Papa die proviſie vant Biſdom van Utrecht geobtineert had merckende dat die van Overyſel Biſſcop *Rudolph* van *Diepholt* aengenomen hadden, bleeff te Spiers, ſyn proviſie aen den Domprooſt Heer *Sweder* van *Culenburch* voor de Domprooſtye reſignerende, mit approbatie van den Paus voorſz, daer *Diepholt* tegen dede appelleren. Den Domprooſt dede ſyne confirmatie in den Dom leſen. Bleef Overyſel by *Rudolph* van *Diepholt*, uitgenomen *Wouter* van *Coeverden*. Heer *Sweder* creech mit hulp van vrienden ter *Horſt* in, ende corts dair na wert hy t'Amersfoort ende tot Renen ingelaten. In dit vers ſal men vinden, wanneer Heer Sweder Biſſcop geconſacreert worde:

Sweer conſecratur, dum Gorgon ad alta levatur.

Hy bracht Ann. 1422. ** Sint Adriaens hooft van Marienweerde t'Utrecht.

Ann. voorſz op St. Eliſabeths nacht brack *Alblaſſerweert* in, daer LXX. kerſpelkerken mit den volck verdroncken, maer Dordrecht ſtaende bleef.

Ann. CIↃ. CCCC. XXVII. wert Hertoch *Aernt* Hertoch van Gelre, en wert den havendyck ommuert.

Ott de XIII. Heer van *Arckel* was getrout mit Hertoch *Reynalts* ende *Willams* ſuſter van Gelre, dair hy aen wan *Willam* te Gorchum verſlagen, ende ene dochter, die had Heer * *Ian* van *Egmont*, daer of quam Hertoch *Aernt* van *Gelre*, ende Heer *Willam* van Egmont. Obiit Anno 1425. opten dertien avont Hertoge *Ian* van Beyeren Elect &c. te Jacopynen in den Hage begraven.

Ann. 1425. op enen Dynſdach binnen der octave van onſer liever Vrouwen dach aſſumptionis quam Biſſcop *Sweder* van *Culenburch* t'Utrecht mit ſyn vrienden. Worden eerlick ontfan-

** Vide omnino pag. 408, in fine, hujus Tomi 3.

* *Joannes hic Ottonis filius, cui conjux Johanna Gelriæ Ducum ſoror. Vid. Pontan. lib. 8. hiſt. & ſupr. p. 244.*

** Nobis ſupra pag. 593.

fangen van der ecclesien ende Stadt, ende geintroniseert, den Lantbrief besegelende. Op den selven dach was een groot rumoer, ende worden *Beernt Proeys* in syn bedt dootgeslagen, noch meer luden soeckende mit grooten homoet. Wat op dien dach geschiet was leyden den Bisscop ter neder, ende setten die broecken in genedicheyt om vrede te maken, dat seer minnelyck genomen wert. Hy dede bannen Bisscop *Rudolph* van *Diepholte* mit het Oversticht, die hare appellatien evenwel te *Romen* vervolchden, doch las Heer *Sweder* alle Sonnendagen over hem die euwige maledictie, ende schelden over hem, ende overscoetse mit keersen, ende alle Geestelycke personen togen uyt d'Overyselsche Steden.

Anno 1426. op Pinxter avont omtrent middach quam Heer *Iohan* van *Renesse* van *Rynouwen*, die mede uit die Stadt gehouden wert, in Utrecht met XIV. peerden gewapent als monnicken, ende reet op ter *Plaetsen*, ende nam die in, ende syn vrienden, die op hem wachten, als die Heer van *Bueren*. Die geen die hem uit der Stadt gehouden hadden cregen die banier, begrepen die Rodenborger brugge. Heer *Iohan* tot hem comende so lieten sy die banier vallen, ende gingen lopen. Heer *Jan* streeck wederomme na die *Plaets*. Syn wederparty viel over die mueren, sommige worden versteecken, ende die gevangen worden deden oervede, ende men lietse uyt der Stadt. After die tyden quam Bisscop *Sweder* niet weder binnen *Utrecht*. Daer na deden die van Utrecht generael Capittel leggen om hem te verantwoorden by comparitie in persoon. Antwoort van angst syns lyfs niet te derven erschynen. Begeerde geleyde dat hem tot hondert personen toe geconsenteert worde. (1) Doch niet compareerende worden hy gecontumaceert, ende by intendit van allen rechte ver-

(1) Omnes cum offendisset sua & contumacia & sævitia Suederus, quem Assuerum etiam vocant, nec haberet cui fideret, præsertim postquam Dux Gelriæ, qui hactenus ejus fautor, ejus partes deseruit, communi tandem decreto diœcesis universa & cis & trans Isalam, adempto ipsi Principatu, & in æmulum translato, à cunctis jam & singulis destitutum proscripsit, ringente quamvis Papa, & nequicquam Ordines territante. A quibus nequis existimaret in re tanti momenti nimis temere quicquam factum, vulgatus

versteecken, ende geboden niemant voor hem te recht te staen, eer hy hem quam verantwoorden. Dit toornde den Bis-

tus mox libellus, facti causas complectens, & ad omnes passim Europæ Principes missus. Longa est historia, & alibi plenius enarranda. Sed libellum quod attinet, quem reperi in Chartulario ecclesiæ Trajectensis, eum interim hic addam, ut & lector intelligat eorum temporum tum statum, & discat inter cetera ea etiam argumenta, quibus ausi Ordines olim Papam in illis densis etiam Papatus tenebris arguere impietatis, injustitiæ, sævitiæ, queri de eo apud omnes, & interponere appellationem ad futurum Concilium: Est autem hujusmodi:

MANIFEST

Van de drie Staten s'Lants van Utrecht so aen dese als aen geen syde der Ysselen &c.

Allen Alredeurlugtigsten Coningen, en Eerweerdigsten in God Vaderen, Doorlugtigen Coervorsten, Princen en Vursten des heiligen Rycks, ende anderen Aertsbisscoppen, Bisscoppen, Hertogen, Marckgraven, Lantgraven, Graven, Edelen, ende Geboertigen Heeren, ende allen anderen der kercken Prelaten, ende den Voorsichtigen ende Edelen Rectoers ende vergadering der Clerckschap, ende den eersamen gemeenten der Kristenheit. Wy Prelaten ende Capittulen der meere ende andere Canezyekercken, ende alle clerckschap, Ridderschap, Burgemeisteren, Regieres, ende bewinders, ende alle den volck der Stad, Steden, ende Dorpen s'Lants van Utrecht aen dese syde ende over de Ysele salicheit mit temelicken eerweerdicheyt ende eeren, ende mitten verdruckten medelyden te hebben. Wy begeeren mit verkundinge onser tiegenwoerdigen brieven, oft tot uwen geboir by gemeinen geruchte ofte anders niet gecomen en is, u te verkundigen, ende en willen nochtans niet, dat men ons alleen daer inne geloven sal, mer wat wy in desen tegenwoordigen brieve schriven, syn wy bereyt mit conden genoech te bewijsen, wantet waerlick seer onteemlic waer u te moeyen mit logenachtige ende qualic uytgesochte maeren ende clagen. Maer wy die onlidelye beswaert ende boven maten mit boosheyt ende nye vonden gedrukt syn, die alre meeste noot ons dair toe dwingende, en mogen ons van den onderschreven punten niet bedriegen, nochtans mit alle ootmoedicheyt ende eerweerdicheyt des hiligen Stoels van Romen, dewelcke punten ons oft schande waer die u ende anderen te verkundigen, nochtans openbaerheyt der dingen, ende die druckende noot en lyden die niet te helen onder den scherm des mantels. Tot welcken wel ende mit ernste te oversien, wy begeeren ootmoedelic van u een bequamen tyt te verleenen.

Al

Biſſcop *Sweder* ſeer, ende brocht den Heer van *Egmont* ende des Stichts vyanden binnen *Amersfoert*, mit die Geresche mey-

Al iſt ſake dat over lang doe die kercke van Utrecht open was by doode des Edelen Heeren Frederick *van* Blanckenheim, *doe hy leeffde ende ſtarff Biſſchop t'Utrecht, wy Prelaten ende Canonicken der meere ende andere Caneſye kercken t'Utrecht voirſz, totten welcken van rechte ende ouder gewoonten haer toe gebouden die kieſinge ofte begeeringe eens Heeren bekent is toe te behoiren, onſe Voorvaderen dair inne navolgende, tot grondelinge begeeringe der alinger Ridderſchap, Borgeren, Poirteren, ende inlandigen der Stadt ende Steden s'Lants van* Utrecht *onſe ſtemmen gekeert hebben an den Edelen Heeren* Roedolff *van* Diepholt, *clair van geboirten, wys, oirbaer, ende geſiert mit menichvuldelicke deuchden, die hethemen toe te behoiren den genen, die gevordert ſellen werden totter hoechſter weerdicheyt, ende die ook in geenre wys partych noch wederſien en is, mer als dair toe weerdich ende den kercken nut ende oirbaer, ende hebben hem in enen herde, Heer, ende toecomende Biſſcop by onſen eede hoechlyk geſworen, genoemt, ende begeert, mit ſulcken berade ende voirdachtigheyt, dat wy niemant kieſen nochte begeeren en ſouden in enen Biſſcop, die aan der partyen aenhangende wair, der welcker partyen twydrachte onder hem t'Lant van Utrecht menichfoudelick nu gemoeyt heeft, want dair uyt nederſlacht der luden ende verderfniſſe des Lants onverbinderlyc comen ſoude. Mit welcker voorſienicheyt ſyn wy Prelaten ende Canonicken voirſz ende onſe Voorvaderen altoos gewoon geweeſt an goeden, eerbaren, edelen, ende beproefde mannen onſe ſtemmen te geven, vermits nutſchap des gemeens oirbaers, ende hebben rechtevoort den Clerkſchap ende den volcke in grooter menichte vergadert in de Doemkercke t'Utrecht deſe meninge ende begeeringe van ons gedaen hoechlyck geopenbaert, ende hebben onſen Heere den Pawes ter goeder tyt mit behoorlicker eerweerdicheyt ende hoocheyt dat proces der noeminge ende begeeringe mit onſer alre ootmoediger beden, ende andere ſtucken ende rechten dair toe behorende, by onſen bequamen Sendeboden doen preſenteren, oock niet ſonder groten ende ſwaren coſten, vreeſe, ende arbeyt, om behoirlycke vervolginge ende aenneminge der begeeringe, ende die daer begeert was, te doen ende te houden. Ten laitſten al iſt dat die voorſeide onſe Sendeboden langer dan 't behoirlic was getoeft ende gehouden worden, nochtans onder hoope dat men ons gehoirt ſoude hebben, ende den begeerden aengenomen, beliefdent de Pawes te verſien Heeren* Sweder *van* Culenborch *den Domprooſt t'Utrecht, openbaer onweerdich ende onbequaem, ende mit menige ſententien des bannes ende andere miſdaden beladen, ende ſonderlinge alſulcke, dat alle de deuren der weerdicheyt van recht hem toegeſloten ſyn, wechgeworpen die eendrachtige ende oirbaerlycke begeeringe, ende die perſoon des begeerden, ſonder*

meynende *Rhenen* in te nemen. Doe sagen die van Utrecht, dattet meer gelden moste, ende vereenichden mit die van Overysel

sonder enige reden, die hy seggen mochte, dat hem dair toe beruerde, oock dat hy niet geopenbaert en heeft enich gebreck te wesen in der begeeringe ende in die daer begeert is ofte enichs anders, ende heeft oock de Domproostye sinen neve gegeven, dat de Paus billix niet gedaen en soude hebben, aengesien de selige ende voorsienlicke overdrachte des hiligen Constantsche Concilii *van den koeren te vestigen ende aen te nemen, ten waer dat hy by rade synre vrienden van enen nutter den kercken voirsage, dat hier in geenre wys gedaen en is, mer te mael contrarie, dat niet vreemd en is, want noch hy noch gene van den Cardinalen en hadden konde Heeren* Sweders *voirsz, die nie in den Hove van Romen geweest en hadde, ende en mochten gene bekentheyt ofte weten heyt hebben van synre bequaemheit in den Hove, dan hy tugen hier in wedersien, ofte partych, ende openbaer hatige ende viande 's Lants van Utrecht. Des welcken Heeren* Sweders *geslachte, hy ende syne broeders, in deser partyen ende deylinge des Lants voorsz nu lange hooftpartye geweest te hebben kenlyck ende openbaer is.*

Ende als doe als eerste die meer ende geruft van deser versieninge begonst op te staen. Wy Burgemeesteren, Bewynders, ende Regeres der Stadt ende andere Steden s'Lants van Utrecht, den welcken sonderlinge toebehoirt die aenstaande ende toecomende lasten ende verderfenisse na onser vermogen tegen te gaen, hebben terstont om die lasten ende verderfenisse toecomende te verhoeden, ende dat gemeen goet der kercken ende s'Lants te voirraeden, ende sonderlinge voor ons ende allen den anderen den vrede ende openbaer nutschap begeerende, ende alle den inwoeningen des Lants voorsz doen toeseggen een wittelyck beroep ende appellatie ter goeder tyt van deser voorsieninge, brieven, geboden, ende alle beswaringen, in doen setten totten biligen Stoel van Romen. Welcke appellatie inhout ende begrypt vele swaare punten tegen den persoon des selven Heeren Sweders, *des onse Procuratoers van ons sonderling daer toe gemachticht overbodich syn geweest hy horen eeden na der forme van rechte, dat sy geloofden, dat sy de punten souden mogen ende willen bewyzen by den Stoel van Romen. Welcke punten of wy die hier ten vollen vertellen wouden, so souden wy voirwaer de materie so lang vertrecken, dat sy vermits hare langheit verdrietlic wesen soude. Want wy nochtan voirt meer niet verhueden en mogen, dat alle die lude swigen ende die openbaerheit der dingen uytspreect, ende die voirlopende mare niet en gehenget langer te vensen, uytspreekende der selver voorsieninge onnutheit ende quaetheit, so willen wy een weynich van vele punten hier niet verswygen, dat wy orkunde allen Oversten liever verswegen, of die tyt ende sake dat verhengden. Ten is onse zinne*

ysel belovende d'appellatie Bisscops *Roedolphs* mede te helpen vervolgen hem aennemende tot een monbaer ende bescher- * mer-

oick niet ymants geruchte ofte recht met quader afterspcrake te verminren, mer mit desen tegenwoordigen brieve onse onscult te toonen, op dat sy in geenre wys ymant anders besmetten. Eerst want ouders, Voirvaders, ende brueders Heeren Sweders *voirsz, die geweest hebben dertich jaren herwairt, ende noch syn, aller wegen hem geset hebben, so sy hem noch setten tegen der kercken voirsz, derselver kercken rechten ende heerschappyen geweldelic an te veerdigen, ende te becommeren, niet wederstaende alsulcke eede, dair sy der kercken van Utrecht mede verbonden syn geweest, vermits goede, die sy van derselver kercken houden, ende deselve Her* Sweder, *al ist dat hy lange Domproost geweest heeft, verbenget ende verbengt noch dit te gescien ende te doen.*

Item dat voirtyts in den jaer ons Heeren CIↃ. CCCC. *ende ses op Sinte Nicolaes dach, als den Heer* Johan van Baerlant *Priester, doe des Paeus brodige Dienre, stede huysgesinne, ende scriver, des selven Paeus brieven ende processen in den Choer ten Dom t'Utrecht onder der homissen aldair gesongen verkundichde op sekere Canonicaetscap ende provende in den Dom voorsz, die in den Hove verstorven waren by dode des Cardinaels van Ludick, die Her* Sweder *becommerde, op dat die selve Her* Johan *dair toe niet aengenomen worden mocht, syn sommige lude in den Choer gecomen van wetentheit, raet, ende wille des selven Heeren* Sweders, *ende by synen gebode, dat hy ook vaste ende gestade gehouden heeft, mit verdachten opset dat te doen, mit getogen messen, ende verveerlicken gerufte, ende hebben ain den Priester voorsz geweldige banden geslagen, die voirsz brieven ende processen mit verveerlycke dreyginge uyt des Priester banden geweldelic genomen, die selve brieven ** onoorlyck gescheurt, des Paeus bullen ende segelen dair af gesneden, ende andere onstantelicke saken ** bederven ende gedaen.*

** An pro *onhoorlick, onbehoorlick*? ** An *bedreven*?

Item want de voorsz Her Sweder *in der Proostyen voorsz mit* Simonien *gecomen is, ende hem dier also bewonden heeft, ofte hy is sonderling dair af beruft by goeden ende swaren personen.*

Item want wileneer die Heer van Egmonde *des selven Heren* Sweders *oem, ende nu die Heere van* Egmonde *des voirnoemden Oems soon, ende vader des Hertogen van Gelre, heerschappien ende rechten der kercken van Utrecht geweldelicken becommert, ende tegens recht aen hem getogen, ende der voorsz kercken veel scaden gedaen hebben, hebben wy Burgemeesteren ende inwoenende der Stadt van* Utrecht *mit onsen medehulperen hier in gewelt mit gewelt wederstaende, ende onrecht mit weder recht te verdriven, de Stede van* Yselsteyn *mitten borch daer inne getimmert te gronde verderft ende nedergebroken, vermits der gratien*

mer. *Quam* t'Utrecht opt Bisscops hoff Ann. 1426. Int selfde jaer wert eên verbant gemaeckt tusschen Hertoge *Philips* van Bour-

tien Gods ende hulpe des hiligen Sinte Martyns patroons der voorsz kercken. Ende dair na hebben wy Burgeren ende inwoenende voirnoemt nu den Heere van Egmonde *voornoemt in enen stryde gevangen. Ende dairom begeeren die Hertoge van Gelre, ende die Heere van* Egmonde *syn vader, ende arbeyden sonder aflaten mit allen horen machten uyt hatye ende hooftvyantschappen hieromme wraeck tegens ons ende der kercken te doen, mitten welcken Hertoge van Gelre ende Heere van* Egmonde *voernoemt deselve Heer* Sweder *hem tiegens ons verbonden heeft.*

Item want nu die Heere van Culenborch, Peter *ende* Gerrit *van* Culenborch *broeders des selven Heren* Zweders, *hebben in een verbont tegens der selver kercken ende hoer rechten gemaeckt, geconsenteert, ende dat verbont gescaict, de kercke ende t'Lant van* Utrecht *mit hooft viantschappen ende hatyen openbaerlyck gemoeyt ende tegens geweest, alle ondersaten der kercken te doden ende te vangen, oick in hiligen steden ende gewyden kercken te verderven ende te verbernen, niet wederstaende hore truwhelofte ende eede, dair sy der kercken voorsz mede verbonden syn.*

Ende hieromme ende om andere punten in der appellatien voornoemt hadden wy alle voirsz gehoopt, dat die Paus in desen saken te hoeren soude voirtgevaert hebben, als dat van regt ende regtveerdicheyt geboort hadde om der formen van recht dair op gegeven. Ende had hy de punten voorsz wair gevonden, ende dat de punten in der voorsz voersieninge gehindert hadden, dat hy van dese voorsieninge sonder kenninge der saken gedaen wederroepen ofte te niete gedaen soude hebben, ofte soude hebben verclaert die voorsieninge van geenre weerden te wesen, ende soude mede de kercke van den persoon, die van ons Prelaten ende Canonicken postuleert, ende van ons anderen seer begeert ende gebeden was, alse Heeren Roedolff *voornoemt voerzien hebben, ende de kercke ende dat lant verblyet hebben mitten goeden ende mitten Heer te setten, daer men den vrede ende sekerheyt der kercken ende lande mede weder soude hebben gegeven. Ende als wy Rectoers ende Bewynders der Stadt ende Steden voornoemt omme deser saken willen onsen Ambaciatoir den geleerden Meyster* Rays Doggert, *Meester in Arten ende medicynen, ende andere onsen boden, ende Procuratoers totten Hove van Romen ende den Paeus gesеynt hadden mitter appellatien ende articulen voirnoemt, ende andere stucken daer toe noodtlyck dienende, mit grooten ende swaren vreese ende costen, om voir den Paus, oft dien hy dat bevolen soude, voirt te varen in der saken opter appellatien ende punten voorsz alse recht*

Bourgognen ende Hertoge *Aernt* van Gelre, daer groot onlust af quam.

Anno

recht uytwyst, den welcken Ambaciatoers wy oock mede gegeven hebben sendebrieven aen den Paus, daer wy hem mit ootmoedigen onderwysing onderrechtende van den laster ende verderffenis, die uyt der voorsieninge voorsz toecomende waren, inne gebeden hebben der kercken ende den lande van nootlicke hulpe by den Stoel van Romen goedertierlick te versien. Ende doe die voorsz Meyster Raes *den Paus, die in der Capellen syns Pallaes te Romen bi den hiligen Apostelen omme openbair enen ygelick te hoeren geseten was, dese onse brieve mit alre temelicke ootmoedicheyt ende eerweerdicheyt presenteerde in tegenwoordicheyt vele der aldereerweerdichste Cardinalen, overste Notarii des Stoels van Romen, Aertsbisscoppen, Bisscoppen, Abten, ende Sendeboden der Heeren ende Steden, ende vele andere, ende begeerde van onser wegen him recht te laten gescbien opter appellatien ende punten voorsz, ende dat men die saken bevelen soude ymant te hoiren na der gewoenten des Hoofs van Romen, heeft deselve Paus niet alleen slecht dese selve rechtmatige, heilige, ende alre noodelyckste begeerte versmaet, ende ons te mael geweygert te horen tegens allen rechten, reden, ende rechtmaticheyt, so tegens die gewoonte des rechts ende sonder enige bekenninge van saken van hem onweerdelic geworpen, mer hy heeft oick den selven meester* Raes *by sinen gewapenden bevolen te doen vangen, ende also gevangen als een misdadich man uter voorsz Capellen openbaer by der straten tot Romen doen leyden, eerst totten Auditoer des Camers, ende van daer voirt tot ende in den kercker by den* Tyber, *dair men die ondadige inne pleecht te sluten, ende aldair mitten anderen die dair omme hoeren misdaden gevangen waren seer wredelyck doen hesten ende sluten, ende heeft den selven Meister* Raes *also dair drie dagen lanck gelaten in onser alre ende des selven Ambaciatoers schande, die over al bekent is. Die nywevoudicheyt die opgestaen uyt deser quader versienige ende verderffenisse des alingen Gestichts ende s'Lants van Utrecht Heren* Zweder *voornoemt gedaen is nu gekomen tot vergadering der onsalicheyt der kercken ende s'Lants voorsz, die van lange wederstien heeft geweest, ende by ons Prelaten ende Canonicken, ende anderen voornoemt van den beginsel in der begeeringe en postulatien des selven Heeren* Rodolfs *voirsien, wysselyck voirhuet, den Paus eerst wail te weten gedaen, ende die nu tot enen eynde, dair wy voir beducht waren, clagelyck gebrocht is, want deselve Her* Zweder *voir dat hy die brieve opte voornoemde voersieninge him verleent getoont ende geopenbaert hadde, ende voir dat hy vermits dier voirsieninge aengenomen was, ende syn eedt gedaen hadde, die vryheiden, rechten, ende gewoonten der kercken ende des lants te houden, ende enen ygelicken recht te doen,*

na

Anno 1427. floegen die van *Utrecht* een blochuys voor Culenburch mit hoeren *Postulaet* op die ander syde van der Leck, die van *Culenburch* verdriet aendoende.

In

na gewoonte des Lants, heeft uyt syn selfs vermetentheit tegen allen rechten ende gewoonten genomen een principael Borch der kercken van Utrecht, Horst *genaemt, ende vyf mannen doen ende geboden t'onthoofden tegens den Lantrecht, by hem selven, sonder enigen anderen rechter, want hy alse doe noch geen rechters geset en hadde, noch setten en mochte voor syn aenneminge, ende voir dat hy synen eedt gedaen hadde, dair hy openbair manslachtich an geworden is ende irregulaer. Ende siet nu heeft die schynbaer beproeftheit der dingen geleert ende int licht gebrocht dat clagelic is, dair wy duchte voir hadden, oick niet alleen dat wy 't duchten, ja dat wy 't wisten, ende uyt reden ontwivelyck vermoeden ende bekenden, dat den Paus geopenbaart was in der appellatien in den brieven van den punten voirnoemt, dat hy niet horen, sien, bekennen, noch indachtich wesen en woude, mer heeft dat van hem geworpen ende ontweerdicht te horen.*

O my die sunde is opgestaan, die eerste vruchten der voorsz voorsieninge syn geweest nederslachten, verdriften, rovingen in den borgeren, in den landen, ende in der kercken voornoemt, ende mit sulcken wercken syn syn beginne int eerste syns aencompstes inder Stadt van Utrecht geschiet. O *Heere, of men aldus leven sal, of die incompste der Bisscoppen, die middelaers syn tusschen Godt ende den luden, also is, dat die luden him selven onderlinge deylen sullen, op dat sy mogen dootslaan, quetsen, nederwerpen, roven, der kercken vribeden inbreken, ende breken, ende kerckroof daer toe doen, die de weerlike lude ontsien, ende die weerlike rechten mitten strengen sweerde wreken. Waerliken so is in den vrede der kercken dan die bitterheit der kercken alderbitterste, als niet van den openbaren tegenpartyen des Kersten gelove, noch van buysgesinne des selver, mer van den ghenen seer verderst wert, die de Paus in enen Bisscop geset heeft, als die kercke ende Stadt te samen onder den teycken des vreedsaemen Bisscops mit moorderie, quetsinge, roverye, kerkschenninge, uytbanninge der goede Borgeren seer ontwyet wort. Is dit niet de vreedsaem offerbande, die de Bisscop offert in de hilige Capelle derhiligen voor ootmoedicheyt des volcks? Syn dit niet hilige wercken des eersten ingangs des Bisscops de Stat in sinen eersten incomen mit heschreyende toeganck so namtlicke t'onvreden te maken, die Borgers doot te slaen, ende mit uytgestort bloet der Kersten luden de stocke synre geestelicke weerdicheyt mitten bloede te sieren. Siet deselve* Sweder *is uyt macht der voorsz voorsieningbe als men seyt hem gedaen by ons Prelaten, ende Canonicken, Bewynders ende Regeres*

 der

In desen tyden hadden twee dienaers van Bisscop *Sweder* aengenomen haren Meyster den Bisschop voorsz te vergeven als

der Stadt van Utrecht, *ende der Steden ende Dorpen s' Lants aen dese syde der Yselen als kynderen der geboorsaembeyt des biligen Stoels van* Romen, *angenomen ende ontfangen, al ist dat wy omme dese synre verbessinge, omme dese ende andere saken vermoeden ende duchten die alende ende boven allen menschelicken gedachte onverwinlicke verderffenisse der alinger kercken ende s'Lants anstaende te wesen. Des wy gemeen Clerckschap, ende volcke des lants van* Overysel *dair in geenre wys consenteerden, mer die oirbaerlicke ende nootlicke postulatie ende appellatie strictelick biblyvende waren ende daar by bleven.*

Ende voert doe die selve Her Sweder *in der Stat van Utrecht gelaten was ende seker geoirlofde loften, voirwerden, ende maten by den selven* Sweder *angenomen, ende mit sinen ede gevesticht ende gesterckt, dair by onder anderen inne gelooft, selve besegelt ende besworen badde, nimmermeer tot geenre tyt te wecken mit woirden ofte mit wercken, oude vyantschappen, gramschap, ende onwille opgestaen uter appellatien voorn. oft uyt enigen anderen saken tusschen den selven Heeren* Sweder *ende die Regeeres, Burgeren, inwoonende, ende dienren der Stadt voorsz, beide geestelic ende weerltlick, off enige wrake daaromme te doen, is die selve* Sweder *te bant opten eersten dag syns incoempsts omtrent compleet tyde die voorsz loften, eede, ende voirwerden gescboert, aftergeset ende vergeten, viantlyc ander plaatsen* t'Utrecht *gecomen mit vele gewapenden, die mit bem ingecomen waren mit stercken geruste, ende die banier der selver Stadt dair opgerecht omme groote vergaderinge te maken. Ende als sommige oock van den eerbairsten ende voorsienichsten der Stadt van* Utrecht *die verderfnisse ende deilinge des Lants ende andere quade saken voirnoemt, toecomende uyt der voorsieninge Heeren* Sweder *gedaan totter voorsz kercke wysselick voir voirsien badden, ende die quade ende twidrachtige snobeit ontsiende, dese rasende dwaasbeit des selven Heeren* Sweders *ondervonden weder te staan, syn sy mit macht ende geweldelyck ende sonder rechtveerdicheyt, mer partylic ende vyantlic sonder enige kenninge der saken, clagelyck doot geslagen, sommige totter doot toe gequetst, ende oick enige in grooten getale sonder sake ende sonder enige beschuldinge bim gedaen, ofte kenninge der saken, ute voernoemde Stat gebannen, ende sekere busen geestelicke ende weerltlicke personen toebeborende by gebode Heren* Sweders *voirsz, ende dat vaste ende stade boudende, by syne medewerckers bier inne geweldelic gebroken, ende die goede, die daar inne waren, niet als een* † *berde toebeboort, na gewoonte der roveren, ende mit vermetelre dwaasbeit gerooft ende geschint, ind tyranlic verderft. Ende vele andere geweldelicke*

† *Sic dicebant pro* Herder.

als *Heyn Haes* ende *Jan* van den *Sand*, die tot Culenburch † gevierendeelt worden. Beleden voor den Bisscop Sweder, den

† *Prius tamen decollati, ut sequetur mox infra.*

weldelicke saken by den selven Sweder *geschiet ende gedaan. Ja dat quader is, sint gegangen tot enen seer eerbaren, ende vermeerden man* Bernt Proeys *Burgermeyster, ende van den oversten gesworen Raet der Stadt van Utrecht, mit voirdachten opset ende mit begrepen meyninge quaet te doen, sommige vleysbouwers ende wrede quadyen, bulpers ende medewerckers Heren* Sweders *voirsz mit menigerhande wapen gewapent, ende van den selven Sweder, die dat geboden, ende vast ende stade bielt, ende van synre syden dair toe gesent, tegens ootmoedige bede ende roepinge eensdeels der geene die de Stadt regeerden ende andere, ende bebben die deuren van sinen buse geweldelic opgebroken, ende den selven Burgemeister doe mit eenre grooter ziecheit in sinen buse ende bedde gebouden aldair swaarlic ende wredelic totter doot toe gequetst. Ende doe Her* Sweder *vernam dat* Bernt *noch leefde, arbeyde by mit allen ernste, berder in der boosheit bernende, dat te bescreyen is, tot* Bernts *buys selve te gaen, om dien voirt doot te slaan, dat bim mit grooten arbeyt gebindert wort. Mer sommige van den vleysbouwers ende wrede quadye voirsz syn van wil ende bevele des selven Heren* Sweders *weder tot* Bernt *gegangen, die sy doe onledicb vonden mitten biligen Sacrament t'ontfangen van den Priester, die sy dair gebrocbt badde, ende bebben den Priester onweerdelyc wecbgestoten, ende die bilige Sacramente onteert, ende* Beernt *voirnoemt onmenscbelycken ende jammerlycken voort dootgeslagen. Ende die quadyen syn doe voort op Sinte Jobans kerckboff tottes Proosts buys van Sinte Peters gegangen, ende dat geweldelyck mit gewapender bant angeveerdicbt, die kerckgewaden, bilige vaten, boecken, gelt, ende menigerbande ander goet, die doe in den selven buse waren, ende den voorsz Prooss toebeboirden genomen, ende verderft, ende oock gedreycb gedaen, of sy den voirsz Proost, die beymelicc wecbgecomen was, gevonden badden, dat sy bem dootgeslagen wouden bebben.*

Dewelcke verveerlicke ende onreyne sonden die selve Heer Sweder *des anderen dages in tegenwoordicbeyt ende vergaderinge des volcks openbaerlick in bem genomen beeft, ende dat interdict ende banninge, dair dese quadyen voirnoemt in gevallen waren van recbt ende oock na ingesette geboden der kercken van* Coln *ende* Utrecht *tegens dusdanige roveren ende kerckscbenre geordineert gerelaxeert beeft, niet alleen in batye ende onrecbt des Proossts voernoemt, mer oick in verminringe der alinger geestlicker vrybeden, en recbten, boven dat oock niet voldaan en was den genen die misdaen was, ende tegens sinen wille, ende bim ongevraecbt,*

den Heer van Culenborch, dat gericht van Culenburch, ende der Steden raedt van Aernhem, Zutphen, Nymegen, Gorinchem

vraecht, ende dair toe oock niet geroepen noch tegenwoordich. Ende dat dese Heer Sweder *deuchdelicken daer toe vermaent ende versocht, dat hy dese syn schandelicke wercken aflaten soude, ende enen ygelicken die dat begeerde recht dede, ofte recht dede doen na recht des Lants van outs gebouden, ende na uytwysinge syns eeds daar op gedaan, ende syn quade leven ende ** gerust nu geopenbaert beterde, dat hy versmaat heeft te doen.*

** L. *gerust.*

Ende daar na is Her Sweder *voirsz vermits clage sommiger personen, die recht van him begeerden drieweríf ten generalen Capittel geroepen nae recht des Lants den clagenden recht te doen, dair hy hooveerdelycken versinaet heeft te comen tegen syns selfs eede. Ende bi en heeft oock niet afgelaten van desen sinen onstantelicken wercken, mer heeft die voortaen, ende van quaet in quader voortvarende, vele ander quade saken, misdaden, ende ongewoenten van den voorsz tyt herwaarts bedreven, ende noch stadelyck te bedriven niet af en laat, ende ghene cleyne twidrachte in der Stat ende Lande voorsz gemaict, daar mede hy mit synen medewerckeren ons allen, de Stat ende t'Lant voirsz samentlyc, gemoeyt heeft, ende noch sonder ophouden mede openbaerlick te moeyen ende te verbernen niet of en laet, ende te schande te maken niet en ontsiet, ja alsó dat geene meere twidrachte des onvreden gesien en is noch gehoort in der Stat ende Lande voorsz binnen gebeuchenisse der luden, uten welcken vele stryden, nederslachte, ende brande gevolcht syn, also dat de voirsz kercke, als de openbaringe des tyts openbaarlyck bewesen heeft, uyt hore vryheit gedruct geweest, ende onder gebiede ende heerschappye der weerltlicken Heeren gebracht, daar Her* Sweder *oock na alle synre machten toe gearbeyt heeft, ende noch arbeyt sonder aflaten, en hadde die gratie Gods daer niet toe gearbeyt, ende en hadden wy Ridderschap, Regeeres, en t'volck der landen aen dese syde ende aen geene syde der Ysselen voirnoemt geseten mit machte ende hulpe des Eerbaren Heeren* Rudolfs *Postulaet voirsz ende syne mage ende vriende ons selven niet mitter hant geweert ende crachtelyck weder geslaen, die ons tiegens vochten van der ander syde, wair op wy Gode niet als wy schuldich syn, mer als wy na onser machten vermogen, also vele te volre loven ende dancken, als wy wail bekennen, dat dese gratie sonderling van hem salichlick gecomen is*

Ende sonderlinge heeft de selve Her Sweder *in hande des Hertogen van* Gelre *ende des Heren van* Egmonde *vianden der kercken voirsz bedriechlicken overgegeven, ende van den voirsz kercken, also verre als in hem was, vervreemt de Stadt van* Amersfoerde, *die een sleutel is der*

chem, Asperen, Leerdamme, ende Vianen, dair sy op hoeren vryen voeten stonden. In den eersten seyden, dat hem *Gerrit*

der kercken ende des Lants totter deuren, die ons ende den onsen openen ende sluten mach den uytganck ende den inganck, ende dair groote verderfnisse af comen soude der kercken ende lant voirnoemt, of onse wederpartye ende vrienden die in boren mogen baddden. Welcken Hertoge van Gelre *ende Heer van* Egmonde *mitter selver Stat van* Amersfoirde *na baren wille omme gegaen bebben, alse die buse daer inne te verderven, blocbuse daer in te maken, de burgers te vangen, ende van daer in vreemde landen te senden gevangen, ende te dwingen, datse bim selven copen mosten, ende te drucken. Dewelcke Stadt by Heren* Rudolf *Postulaet voirsz, de Gotlicke mogentbeit bim daer inne bywesende, wederomme gekregen is, ende der kercken weder gegeven. Ende nylinge de Mogende ende Deurlucbtige Hertoge van* Bourgognen, *mitten welcken deselve* Sweder *bim in verderffenisse ende verwoestinge der kercken ende s'Lants voirsz verbonden beeft, beeft mitten synen mit beercraft in tegenwoordicbeyt Heren* Sweders, *die dat beworven badde, de Stat van Amersfoort viantlic aengevocbten, dat de onse mitter bulpe Gods wederstaen ende geweert bebben, so dat de Hertoge ende de syne niet sonder boren scade vander aenvecbtinge afgelaten bebben.*

Item dat deselve Her Sweder *by tiden syns regiments, dat cort was, also nauwelic tbien maenden lanck, dat nocbtans seer quaet ende vreselic was, beeft by nacbte binnen der vrybeit van Sinte Peters kerck* t'Utrecht *by knecbten synre quaetbeyt naeckt van den bedde doen nemen enen Priester mit getogen sweerden ende messen, die deuren van den buse oick verveerlic ende geweldelic opgecloppet, die bem nergens in overboricb en was, ja die omme geboorsaembeit van* Overysel, *daer by geprovent was, t'Utrecbt quam, ende des morgens daer na beeft by den selven Priester syn voeten mit yseren boyen te samen gesloten, en gelyck enen moirder gevangen gesent totter Borcb ter* Horst, *ende den selven dair in der kercken doen leggen, ende bem een groote somme gelts of gedruct. Aldus staet ons onse Herde in onnoselbeyt syns berten, de wolle van synen scapen aftreckende mitten velle, t'ander den wolven bevelende.*

Item dat deselve Her Sweder *by desen tyden syns regiments tegen syn belofte, recbten ende gewoonten des Lants van Utrecbt, die by by synen eede geloeft bad te bouden, aftergelaten den loop des recbts, beeft doen vangen by sinen Dienren ende knecbten sommige personen, ende sonderlinge enen gebeten* Johan *van* Loenen, *ende den selven* Johan *in den kercker ende sware vangnisse doen leggen ende bouden, ende vele ende menigerbande pynen aen doen doen, also dat by van synre macbten in banden, armen, ende voeten, ende anderen sinen leden geset was. Ten*

Gerrit Ianſſen die ſchoenmaker van Utrecht aengebracht heeft, dat hy hen een ſaeck ſeggen wolde, daer hem tween groote baet

laetſten heeft by den ſelven Johan *mitten ontſienlycken pynen ſeer lange ende wredelyc moyende daer toe doen drucken, dat hy hem ſelven ende andere goede ende eerbare mannen van verraet ende andere groote ſaken den lyve aendragende bedragen moſte na wil ende verſieringe* Zwedeis *voirſz. Ende daerna als* Johan *voirſz voir den rechter ende Schepenen van* Renen *in den recht gebracht worde, oordeel t'ontfangen na ſynre belyenge gedaen, heeft hy hem ſelven, ende de andere, die hy bedragen had, om der vreeſlicken ende onmenſchelycken pynen wil hem angedaen, van des hem opgeleyt was ende bedrachten, die hy gedaen hadde, te mail ontſchuldicht, ſo dat de rechter ende Schepenen voirnoemt gene ſake des doots in* Johan *voerſz vindende den ſelven niet veroordeelen en wouden noch en mochten van recht, ende alſo is* Johan *weder ongeoirdeelt van den recht geleit, mer deſelve Heer* Zweder *mit onvroetſchap gemoeyt en heeft niet ontſien den ſelven* Johan *ſonder enich ander oirdeel of recht dair of te verbeiden, doen ende bevolen t'onthoofden, ende opten rade te leggen, boven dat deſelve* Johan *noch eens als voir in ſinen laetſten him ſelven ende de anderen voirſz openbairlic by dat oirdeel van ſynre ſie-len ontdragen heeft.*

Item want deſelve Her Zweder *by tyden ſyns regiments voirſz den Eerbaren ende voorſichtigen Heren* Herman *van* Lochorſt *Doemdeken t'Utrecht, die hy by him ontboden hadde, ende die op gelove ende op ge-truwen des geleyts him van Heren* Zweder *gegeven opter Borch ter* Horſt *by him gecomen is, heeft in een Camer doen aldair ſluten, ende den ſelven alſo geſloten dair gehouden elff dagen lanck tegens wil Heeren* Hermans *voirſz, ende dair toe gearbeit mit uytgeſochte wegen ende ma-ten, oick mit ontſienlicke dreyginge ende vreſen, dat de voorſz Doemde-ken ſyn Dekenie overgeven ſoude tot wille ende goetduncken Heren* Swe-ders *voorſz. Ende doe Her* Sweder *voelde, dat hy aldus niet werven en mochte heeft deſelve* Zweder, *denckend in verderfniſſe des Doemde-kens, den ſelven Doemdeken op enen cleynen vulen peerde oneerlic ende ſchandelick van dair laten reyſen onder de menige, die den Doemdeken mit veetſcup ende hooftviantſchap vervolgden, alſo dat de voirſz Doem-deken, en had hy niet ſonderling van der gratie Gods bewaert ende be-ſchermt geweeſt, en ſoude niet mogen ontgaen hebben die vreſe des doots efte ten minſten der vangniſſen.*

Oick heeft deſelve Sweder *tegens de rechten ende gewoonten voirnoemt onredelicke, ongewoontlicke, ende onlidelicke beden, tienden, ende ſcat-tingen ons allen opgeleyt, ende ons onredelicken geſchat, dair wy Clerc-ſchap*

baet af comen solde. Sy vraechden wattet wesen solde. Hy soidse hem tween openbaren, indien sy sweren wolden niet te

schap gene consente toe gegeven en hebben, mer hebben dat openbaerlick weder geroepen, ende dair tegens geseit.

Item dat de voirsz Sweder *stetelyck mit ernst dair op denckt ende arbeidet, hoe hy mit verraders ende verraet mach de Stadt, Steden, ende sloten der kercken voirsz in crygen mit sulcken voordacht, dat hy de clerckschap ende dat volck, die hem in sinen quaden opset niet volgich wesen en willen, te doden, dair him die selve* Sweder *oock van beroemt heeft, ende noch beroempt ende openbairlic gedreycht heeft, also sommige van den selven verraders dair omme gevangen in hore laetste belyenge stervende dat selve voir alle den luden openbairlick sonder pynen gelyet hebben. Ende deselve Her* Sweder *seyt oock, dat hem van den Paus geoorloft is, dat hy alle die gene, sy syn clerck ofte leeck, wederstaen, bernen, ende quader doot doden mach, recht of sy van ongelove verwonnen waren, ende anders tot onser ende der kercken grondelinge verderffenisse beide te water ende te lande gearbeit heeft, ende noch arbeyt na allen sinen vermogen.*

Item dat Her Sweder *voersz gemerckt der saken voirnoemt was ende is synre eden, die hy hoochlyck ende openbaerlick gesworen heeft, een inbreker ende overtreder, een overbrenger ende vervreemder der kercken goeden, manslachtich, te banne, irregulair, onwettich, ende mit menigen anderen misdaden besweert, ende heeft aldus bannich, irregulair, onwettich wesende, dat hy oick wel weet, in smertenisse der verbonde der biliger kercken, missen, ende andere Godsdienften gedaen, ende him dair openbaerlic in gemenget.*

Vermits welcken punten voirsz ende andere onredelicke sake bi den selven Sweder gedaen, die in hem selven seer quaet syn, dewelcke off die alhier geopent waren, souden die goede herten dair toe brengen mit ons medeliden te hebben, is groote schande in den volck, die seer swaer was, opgestaen, ende die selve Her Sweder *heeft him selven by syns selfs outset van allen bewynde der kercken voirsz uyt sake syns schadelycken bewyndens ende inbrekens synre eden. Ende wy Prelaten ende Capittelen der kercken van Utrecht, Ridderschap, Rectoers, ofte Bewynders der Stadt ende Steden s'Lants aen dese syde der Yselen voirnoemt, dair dat toebehoirt van outs, hebben voirtgevaren tot utinge des eedts der ontsettinge voirsz, omme te schuwen de schaden, die niet te groten en syn, diemen duchte uten voirsz saken te comen. Ende want wy alinge Clercschap, Ridderschap, ende volck s'Lants van Overysel in der aennemminge ende inleydinge Heren* Sweders *voirnoemt, ende des daer of rueren mach, niet geconsenteert en hebben, noch oick niet consenteren en willen noch en sul-*

 len

te openbaren, sy beloofden hem t'selve secreet te sullen holden. Doe gingen sy t'samen buyten *Culenborch* op t'sandt

len in eniger wys, heeft deselve Her Sweder *ons doen dagen totter Stadt* van Utrecht, *een stede als doe bekenlic onveylich ende onseker by processen ende brieven des Abts van Sinte* Marienweerde, *vermits een onrechtvaerdige maninge des Paus, den Abt voorsz ende sine mederechters, alsmen seit, bevolen tegens den genen, die Heren* Sweder *bynderden, dat hy t' besitte van den tafelgoede der kercken van* Utrecht *niet gecrigen en conde. Van welcken processen ende brieven, ende des daer uyt gevolcht was, ende volgen mocht, hebben wy Overyselsche voirsz een wittelicke ende in den rechten gevestigde appellatie ende beroep in doen setten totten biligen Stoel van Romen, ende hebben die appellatie, mit des dair noot toe was, totten Hove van Romen gesant by onsen sekeren boden ende Procuratoers, die verworven hebben, dat de sake bevolen is te hoeren, dair oick dagebrieven ende verbiedinge van neder gesent syn, ende de bode dair af gedaen, als dat behoert. Ende wy Prelaten, ende Capittelen, ende alinge Clerescap, Ridderschap, ende volck der Stat ende s'Lants aen dese syde der Yselen hebben uyt wittelicke saken ende raden totten selven Stoel geappelleert van den processe ende brieven tegens ons samentlyck ofte gescheiden uytgesent, vermits der maninge voorsz, welcke maninge ons geenre wys an en ruert, want wy den selven Heren* Sweder *int besit der tafelgoede te vercrygen niet gebindert en hebben, mer wy den selven dair toe aengenomen, ende hulpe ende raet dair toe gegeven, ende hebben onse Procuratoers ende boden mit dese appellatie te vervolgen ter goeder tyt over gesent. Ende al ist sake dat de Paus mit sinen brieven wederroepen heeft als van geenre weerden te wesen alle alsulcke processen ende brieven als de Abt ende Her* Sweder *voirsz uytgesent hebben tegens ons allen aen dese syde der Yselen geseten, ende oick den selven Abt ende* Sweder *verboden, dat sy niet overtredende der machten ende bevelinge hem gedaen die ofte gelicke processen uytsenden en souden, ofte doen uytsenden in eeniger wys, nochtans hebben de Abt voirnoemt tegens des Paus verbot ende tegens recht ende boven der machten ende bevelinge him gedaen seer swair ontsiende, onbehoirlicke ende onrechtveerdige processen ende brieven tot wille Heren* Sweders *gemaickt, tegens ons allen samentlic ofte gedeylt uytgesent, alsmen seyt, al ist dat wy niet verwonnen en syn, niet helyet en hebben, noch dat recht versmaet.*

Ende als dese saken op enen sekeren dach, daer wy onse nywe Ambaciatoers omme noch eens gesent hadden totten Hove van Romen verkundicht souden werden by enen onsen Advocaet, die doe de eerste stede had te spreken voor den Paus, dair by geseten was openbairlic enen ygelicken recht te doen, wert een ander Advocaet tegen de oude gewoonte des Hoofs voorsz

t'sandt by den Schoerdyck, ende beswoeren dair malcanderen. Daer seyde Gerrit voorsz, dat hy bevelinge hadde

voorsz in stede ons Advocaets geset, ende onsen Advocaet bevolen te swigen, dat de Paus sich, boerde, ende daer by tegens niet en seyde. mer dat all swigende beliefde, dewelcke onse tegens Advocaet hem niet ontsien en heeft, in tegenwoordicheyt alsulcker grooter mannen uyt te spreken seer logenachtige, schandelycke, ende onrechtelicke saken, mit enen begeerende, dat den recht te mail contrarie was; dair van onsen Advocaet seer bescheidelic op geantwoort wert, dat de Paus tot begeeren der wederpartye niet alleen in onrecht des rechts, mer oick in inbrekinge des geleydes onsen Ambaciatoers ende boden by den selven Paus gegeven ons geboden heeft te swigen. ende andere geboden die niet geboort en syn gedaen, ende heeft der wederpartye verleent vele ongewoentlicke stucken tegens ons, dair wy oick niet by en waren, ende te male aftergelaten die forme van rechtveerdicheyt, ende uytwysinge der natuerlicker reden.

Ende want wy alle voirsz niet anders en soecken, orcond Got, dan in den voornoemden saken t'recht te volgen, tot welck recht deselve Her Sweder *hem selven koenlyck geven soude, sonder twysel of hy dat van hem hadde. Welck recht ons oock de Paus tot vele tyden vermaent geweygert heeft tot begeeren der wederpartye, ende mit bedriechlicken ende logenachtigen anbringen bedrogen ende verleyt, ende wy oick gene temelicke behulpinge synre goedertierentheyt beoogen en mogen, noch en hopen te vercrygen. Sonderling aengesien, dat deselve Paus in sinen brieven geestelicken ende weerltlicken Heeren gesent onder anderen scrivet, dat hy die versieninge der kercken van Utrecht Heren* Sweder *gedain sonder enich wederroep oft wandel gedaen heeft, dat ons hert genoech dunckt, ende den geestelicken rechten contrarie, want de saken die van nywes opcomen, sal men altoos mit nywen rade te hulpe comen. Hieromme andencken wy als die gedruckt syn te soecken so wes ons hier inne van natuerlick ofte ander recht als den verdruckten toebehoirt, te hulpe comen mach, behoudelyck dat wy altoos der biliger ende gemeenre kercken onderdanich wesen willen mit behoirlicken eerweerdicheyt, van den welcken wy by den voorsz ende ondergescreven punten niet afvallen en willen, noch van den selven uit eniger vermetelheit qualicken spreken, of in eniger wys mit quader koenheit tiegens wesen. Ende tot vestinge hier af ende in teycken der ware belyinge des Kersten geloooves, dair de Paus een hooft of hiet, hebben wy toeganck totten gemenen Consilium der kercken, ende totten Paus die dair dan wesen sal, so ons de Paus geene recht doen en wil. Want by gelikenisse, gelyck die tafel van den scepe te live hout den genen, die dair op compt, na dat dat scip gebroken is, alle lopen wi totten Consilium der gemeenre kercken, so ons dat*

 hooft

de van Dirck Grawert, *Godart* de *Coninck*, ende *Hendrick Iacobsſen* mit u tween te overdragen mynen Genadigen Heere te vergeven, ende worden des mit malcanderen eens,

hooft recht weygering doet, als totten tafel des ſcips. Welck Conſilium weder maeckt totter ſalicheyt, die verdruckt ſyn, ende by hem blyven. Ende hebben eerſt ende voor alle dinck voir onſer alre beſcherminge totten heyligen Stoel van Romen, ende totten Paus in den hiligen Conſilium *weſende, ofte tot dien deſe ſaken van recht horen ſellen, van allen verdruckingen, verſwaringen, ende laſten, die onlydelick ſyn, wittelyck doen appelleren, ende hebben appelleert, ende gedencken hier en binnen, dat deſe appellatie aldus hanget, weder te ſtaen bi der goedertierentheyt Gods, de voirnoemde verdruckingen, beſwaringen, ende laſten, ende de rechtveerdige proceſſen, brieve, ende geboden tegens allen rechten tegens ons verworven ende gedaen mit allen wegen ende maten die wy mogen na aller onſer machten. Nochtans navolgende dat beſchreven recht geven wy u allen ende enen ygelicken van u als luden der hiliger Kerſtenheit dit te kennen, ende verkondigen mit deſen brieve in alle der beſter formen ende maten dat wy mogen, ende andencken ons dat te verkundigen ende te kennen te geven der gemeenre kercken Goits tot alſulcke tyden ende ſteden als dat gebeuren ſal, ſonderlinge omme dat de voorſz Paus in ſinen onwilligen ſinne mitter wederpartye vaſte blivende ons recht geweygert heeft, dat wy tot vele tyden mit ernſte van hem begeert hebben, op dat deſelve Paus goedertierlyck van U. ende den gemeenen* Conſilium *verplicht ende gemaent mach ende ſal worden onderwyſt, dat hy him van der voorſz verdruckinge ende beſwaringe houde, die aflaet, ende ons den wech der rechtveerdicheyt opdoe nae uytwyſinge des rechts, ende ons recht doe ende wedervaren laet. Alle quade ende moylicke luden aftergeſet ende wechgeworpen. Deſe ſaken willen wy daeromme u allen verkundigen, op dat tegens ons niet gelooft en ſullen weſen enige onrechte onderwyſinge ſommiger perſonen, die de waerheyt verduyſteren, ende mit quade verwe ommeleyden, die uwen ſinne mit quader afterſprake wecken mochten, ende mit logentael bedriegen, ſeggende dat wy ongehoorſaem weſen ſouden ende contrarie ende rebelle den Stoel van Romen, den welcken logenaers die waerheit voor ons antwoort, ende die ſchynbaerheyt verſcheemt den logenaers in hore verſieringe. Waeromme wy u allen, als wy alre ootmoedelicſte mogen bidden, dat ghy deſe voirſz ſaken in der wagen der behoirlicker voorſienicheyt wegen wilt, ende van ons bekennen, ende ons onſchuldich hebben in deſer ſaken als dat recht is. Want wy overmits datmen ons geen recht wedervaren en laet dit doen. Dat kend den Almachtigen Godt.*

eens, ende loofdent te doen, dair elcx of hebben foude hondert nobel reet gelts mit een van de befte huyfen der ballingen verdreven uit Utrecht, ende folden onderhouden wefen mit twee peerden elck byfonder by Biffcop *Roedolph* van *Diepholt*, ende noch daer toe foo veel loonen ende geven, dattet op een luttel niet ftaen en foude. Ende op defe voorwaerden is defe *Gerrit Ians foon* gecomen twee dagen voor St. Agnieten dach, op de felve ftede voorfz, ende heeft elcx die fubftantie gebracht, daer sy't mede doen folden, ende ontfingen mede 26. Beyerfche guldens, die *Iohan* van *Sand* ontfinck, ende hebben die fubftantie ende dat gelt by hem gehadt, doe fy gevangen werden.

Anno voorfz togen die van Utrecht te Rienen over, en vochten te Ryfwyck. Heer *Ian* van *Culenborch* wert by Hubert fyn baftaert foon op een ander peert geholpen, alfo het fyn onder hem dootgefchoten was.

Anno 1428. worden den Heer van *Bueren* onverfoenlyck vyant des Hertogen *Aernouts* van Gelre, dat fyn onderdanen niet wel bequam, want fy s'anderendaeghs na den ontfegbrief t'famen verbrant worden.

Anno voorfz op Sinte Emerentianen dach daeghs voor converfio Pauli avont namen die van Utrecht mit die Hoeckfche party den Prooft van *Aken* ende den Heer van *Bueren* in die Stadt van Culenborch, dair doot bleven die fchoolmeefter, *Kantart* die *Cuper*, *Gerrit* van *Voorn*, *Goort* Janffoon, ende van der ander party bleven doot die Prooft van *Aken*, des Heeren broeder van *Bueren*, Dirck Buys Clarenburch, Willem Gerrit Lawens foon, Sander Zuermont, mit veel dooden ende gevangens. T'famen die dooden waren feventien.

Te Culenburch binnen mueren,
Sloech Ian in den winter Buren
Doet een af int getal
Ghy vint den datum al.

Int felve jaer wiert den Heer van *Sevenbergen* verdreven van Hertoch *Philips* van *Bourgoignen*, ende fterf in armoede een verdreven Heer.

Ann.

Ann. 1430. gaf Heer *Ian* van *Culenburch* den hof, daer 't Heylich graf eerst geset wort.

Ann. 1430. als Bisscop *Roelof* versoent was met den Hertoch van Bourgoignen, ende Hertoch *Arnout* van Gelre, ende Bisscop *Sweder* buten der soenen bleeff, so trock hy nae 't Concilium van Basel Ann. 1432. ende sterf Ann. 1433. Ende die ecclesie, ende die mit Bisscop *Sweder* verdreven waren, cosen *Walraven* van *Meurs*.

In dit selve jaer in April sterff *Leduwina* te *Schiedam*, die sware penitentien dede.

Alieno hac loco. Referenda ad interdictum sub Suedero van Culenburch.

Also die van Utrecht in den banne waren togen vele goede Pastoren daer uyt. Daer quamen verlopen monicken ende Clercken, geen Priesters wesende, dwingende die luden ten Hoochtiden te gaen.

Tot Sinte Geertruyt sat een clusenersse, dorst geen Sacrament ontfaen. Men brack die cluyse onwaerdelick op, ende quam te *Culenburch*, daer sy sterf.

Tot *Iaersvelt* quam een clerck lopen, liet hem cruynen scheeren, aennemende de kerck te bewaren, so hy dede x. ofte xi. jaren, doende misse, hoorende biechte, kinderen kerstende, hy mondichde, ende dede der heyliger kercken rechten, sieck wordende gaf hy't te kennen aen de Pastoor van *Lopick*, ende biechte, dat hy nye Priester gesalft en was.

Pastoren ende Priesteren togen naer Romen hare gehoorsaemheyt aen syne Heylicheit te kennen gevende. Meynden wederomme in hare kercken te comen. Haer wert geantwoort, *Sapienter fecistis, sed non prudenter egistis. Ghy hebt wel gedaen, maar niet wyselick.*

Anno. 1435. lach Hertoch *Aernout* van *Gelre* voor *Bueren* mit den Heer van *Culenborch*, ende wonnen de Stadt, Heer *Willam* van *Bueren* wert verdreven. Sterf verdreven Heer, slachten den Heer van *Arckel*, van *Sevenbergen*, en den Heer van *Altena*, die hem tegens groote Heeren gesteken hebben. Hertoch *Aernt* sprack een wys woort.

Bueren sal myn beste goet wesen.

Ende het geschiede also, ende sat dair op ses jaren gevangen doende poenitency.

Dese

Dese Heer *Ian* van *Culenborch* heeft mitter Stadt van Culenborch, ende die Heer van *Bueren* mit die Stadt van *Bueren* mit malcanderen overcomen een eenicheyt eewelick te houden, ende is gesciet voor t'belegh, als den brieff uytwyset. Dese Heer *Ian* van *Culenborch* alsso hy cost voor *Bueren* gehadt had, so had hy *Bosinchem* beleent tot een pantgoedt Ann. 1439. voor VIII. dusent Rynsche guldens.

Ann. CIↃ. CCCC. XLI. sterf Joncfrou *Elisabeth* van *Culenburch* Jo. *Iohans* dochter van *Bueren*, ende had te man gehadt Jo: *Gerrit* van *Culenborch*, die na syns Heeren vaders doot Heer van *Culenborch* wert.

Ann. 1442. een Hopman tot Worinchem genaemt *Brien* van *Wyborch* verliesende int spelen leyde eenen gecruysten penningh op de tafel, doen't yder man sach. Seyde, hy wolde Godt int herte steecken, ende steeckende in den penningh liepen daer drie droppelen bloets uit. *Ic Sweder van Cuylenburch tuyge, dat myn huysvrouwen man dit gesien heeft, geheten Dirc van Braeckel, dat een schiltboortich man was.* Die tafel hanget noch te Worcum in de Kerck.

Ann. CIↃ. CCCC. XLIII. wert binnen *Huesden* over een goet geleyde een Jode syn gelt genomen ende cleynodien tot XL. dusent gulden toe. Dat deden *Jan Baers* ende *Gerrit* van *Venendael* Scout tot *Bosinchem*, vluchten t'Asperen, ende daer wert het hem te samen genomen. Ende *Jan* van *Rossum* had daer cleynoten mede, die daer mede gevlucht worden, dair *Jan* van *Rossum* minlycke brieven om schreef aen Heer *Rutger* van den *Boetzelaer*, ende en conde nye weder gecrygen, also dat *Jan* van *Rossum* syn dochter gaf *Hubrecht* van *Culenborch*, ende die viel aen myn Jo: van *Culenborch*, die doen ter tyt dat huys tot *Hoekelum* in had, ende hem wert *Huekelum* dat huys geopent, also dat int scheyden Heer *Rutger* van den *Boetzelaer* doot geschoten wert &c. Daerom raede ick dat men die Joden het haer laet.

Ann. 1445. beliep *Jacob Otten* soon van wegen *Jan* van *Rossum* dat huys tot *Amerzoyen*, want die vri edel Starkinge toebehoort had, ende doe ter tyt den Heer van Weerdenburch toebehoorde, ende was van een dochter tot *Culenborch*, so ginck Heer *Jan* van *Culenborch* terstont daer voor leggen, ende

voort die Gelderſche, ende dwongenſe daer af. Dair ſtont een roſmolen voor, dair ginghen ſy inne leggen, ende hadden een Bode mit den buſſe voor, ende bad den Poortier, dat hy ſynen Heer een brief geven wolde, als hy t'huys quam. Ende die Poortier ontfingh den brieff, ende liet ſyn hant tuſſchen die poorte vallen, ende drongen hem ſo die poorte over den hals, ende beliepent huys.

Ann. 1448. ſterf Vrou *Alydt* van *Gutterſwyck* Vrouwe tot *Culenburch.*

Doe men ſcreef XLIX. dede *Gerrit* die Baſtaert, daer ick voor of geſchreven heb een reys op ten Heer van *Culenborch* ende opten Borgeren, dat hem qualyck loenden, want ſyn geſellen tot XVI. toe worden tot *Cuylenborch* op raden geleyt. Ende daer was op eenen geheten *Wouter* van *Amſtel*, ende was mede van den bloede van *Cuylenburch* geſproten, die wert alrehoochſte geſet boven die andere.

Heer *Jan* van *Culenborch* had een dochter *Maria* genaemt, ende wert ter *Claren* int clooſter gebracht, ende dat kint en wolde om al die werelt int klooſter niet. Doe ſocht men al die Prieſters, die dair geroepen toe waren miſſe te doen, ende laſen alle miſſe van den Heyligen Geeſt. Doe wert dat kint ſo gedwee, hoe datmen wolde, ſo was dit kint bereyt te doen.

Heer *Johan* van *Culenborch* ſterf int jaer ons Heeren 1452 ende had *Culenburch* geregeert XXX. jaer.

Joncker *Gerrit* ſyn ſoon wert Heer van *Culenborch* getrout mit Joncker *Ians* dochter van *Bueren* als voorſz. Ende was langh doot voor ſyn vader, ſo dat ſy nye Vrouwe van *Culenborch* en was. Mit deſer Joncfrou behylicte hy Ewyck, Hoochſtraten, Martenſdyck, Zuylen, Borſel, ende meer goeden.

Deſe Jo: *Gerrit* Heer tot *Culenborch* leyde twee man gedinge, een tot *Culenborch*, en een tot *Ewyck.* Tot *Ewyck* wort een vonniſſe gebracht int geſpannen gericht, of een maghet, die haer maeghdom genomen was van een eenlopende geſel, ende ſy dair twee kinderen by had, of die goede geſel oock ſculdich waer die kynder beyde te houden, ende op te voeden. Het wert geweſen van *Neen.* Sy ſolde een holden.

Deſe

Dese *Gerrit* van *Culenborch* verbeterden Culenborch, ende coft de Heerlicheyt, van *Lienden* mit manschap, mit molen, ende werf alre manscap tot *Mauderick* van den swarten *Henrick* van *Mauderick*. Ende coft den Heer van *Hemmen* af syn Heerlicheyt als Erffchenck te wesen van den lande van Gelre ende dat goet tot Kesteren, also die brieven dat begrypen.

Die van *Utrecht* wolden hoeren Bisschop *Roedolph* verdryven. Sat op ende ginck ryden, doe hy des gewaer wort, doch hy gaf 't t' *Amersfoort* synen vrienden te kennen, ende croop op onser liever Vrouwen Lichtmisse avont door die muyr, ende wan die Stadt geweldelick int jaer 1449. Daer had desen Joncker van *Culenborch* enen broeder, mede geheten *Zweder* van *Culenborch*, die na van den Keyser Ridder geslagen wert, ende synen neve geheten *Hubrecht* van *Culenburch*, so dat Heer Johan van *Culenborch* Heer van *Culenborch* was, ende quam des anderen daegs binnen Utrecht, ende bleef daer so lange, dat hy opt Raethuys lach, ende sachse den hals afhouden, die synen broeder Bisscop *Zweder* wolden vergeven.

Ann 1455. sterf Bisscop *Roelof* tot *Vollonho*, ende wert gecoren *Gysbert* van *Bredenrode*, Domproost ende Proost tot Oudemunster. Elect sond na Romen om confirmatie. Die Hertoch van Bourgognen vresende dat die Hoeckfche partye dair door mocht opstaen versocht provisie voor David syn bastaert soon, die hy vercreegh, in Hollant mit *Karel* synen soon comende anno LVI. XIV. daghen naer Paschen. Den Hertoge van *Cleve* quam in den Hage, ende dingden tusschen synen Oem den Hertoge ende den Elect. Die van *Amersfoort* ende *Renen* quamen in den Hage by Biscop *David*. Worden *Adriaen* van *Borselen* gesonden tot Rienen te bewaren, ende *Evert Freys* Casteleyn van der *Horst* componeerden. Bisscop *David* nam volck aen om Amersfoort in te nemen, ende Hertoch Philips om Utrecht in te nemen. Bleef acht dagen te *Leyden*. Dair quamen om te dingen A. Heer van *Cleeff*, den Heer van *Bredenroede*,. van *Montfoort*, *Ian* van *Renesse*, *Iacob Proeys* die Domdeken wort in goeden maeten geset. Ende Hertoch *Philips* reet door *Woerden* naer Yselsteyn, ende den Grave van *Stampes* ende *Anthonis* bastaert van Bourgoingen mit Picarden ende Vlamingen, Hollanders ende Brabranders gecomen

men ſynde, wort verſproken, datmen Biſſchop *David* met minne ſoude ontfangen. Ende Hertoch *Philips* tooch voor Deventer. Ende t'wert gedadingt, dat die van Utrecht hem minlick ontfingen.

Anno CIƆ. CCCC. LXV. vinck Hertoch *Adolf* van Gelre ſynen vader, daer groot onluſt of quam. Gevangen te Graeff opt huys gevoert, te Lobits opt Tolhuys, ende voort nae Bueren.

God den Heer geclaeght,
End *Maria* die reyne maegt,
Hoe een Vorſt end' mogent Heer
Weder Godt en weder eer
Jammerlyck en onverſchult
Uit den ſynen is verdaelt
Een minlyck maeltyt hy hadt
Mit ſyne Furſtinnen dair hy ſat,
Mit Hertoch *Adolph* ſynen ſoen
Als gewoonlick was te doen
Mit alſo minnelycker tale,
Als Chriſtus deed int avontmale,
Dat hy ſyn jongeren had geleert,
Hoort hoe dees maeltyt is verkeert.
Dees Mogende Furſt is opgeſtaen
In ſyn camer te bed gegaen,
Innentlic in ſyn gebeden,
Om te hebben ruſt en vreden
Dair hebben ſy die door oplopen
T'kint heeft tot den vader geropen:
Het is tyt, geeft u gevangen
Tot Jo: *Fredrick* van *Egmont*
En *Jan* van *Roſſum* 't ſelver ſtont
En ſyn t'Nymegen opt ſlot geſet.
Jan van *Roſſum* die alde cat,

Coſt

Coſt zeylen 50. meeren,
Moſt t'lant helpen regeeren,
Die quam mitten eerſten quyt
Wat is daer voort geſchiet?
Daer wort genomen dees mogende Vorſt
In een koude winter en harde vorſt
Bloots hoofts daer hien,
Dat ſeer erbermlick was te ſien.
Boven die ſoen die wel gemaeckt
Heeft t'kynt den vader ganſch verſaeckt,
Segel, brief, end was,
Syn geworpen heel in d'as.
Siet hoe dees verwoede honden
Samſon den reus hebben gebonden,
End is op St. Juliaens nacht
Van dane opt *Tolbuys* gebracht.
Wie quaet doet die ſcouwt het licht,
So ſeyt ons die ſcrift voor richt.
Van daer is hy voort gevoert
Te *Buiren* als ghy hebt gehoort
Joſeph wert in Egypten gebracht,
Doe hem ſyn broeders hadden vercracht.
Der jaren ſes dees Furſt daer ſat
Onder die Joden niet vele bat.
Weſſel van *Boetſelaer* was daer by,
Ian van *Horſt*, *Reyner* van Dey
Bartout van *Driel*, *Peter* van *Ploe*.
Sy ſongen, ſy ſprongen, ſy waren vroe
Sy waenden t'lant dat was gewonnen,
Heer Godt t'en was niet wel verſonnen.
Wie namen dit ſpel by der hant?
Dat deden die van *Bylant*,

 Gerrit

Gerrit die Joede, *Jan* die *Cock*,
Ende *Cornelis* van *Merwyck*,
Ian van *Rossum*, Heer van *Zoelen*,
Was 't regiment mede bevoelen.
Heer *Wynant* van *Arnhem*, und een van *Dyl*
Hadde t'lant van Gelre veyl
En hebben so lange te samen gejaecht.

. . . .

Nanci nocte Regum Karolus succubuit ense. Ann. 1477.
Een gesp op een tess
Vier ooren aen een vles
En een balck in een huys
Lach Hertoch Karel voor Nuis Ann. 1475.
En twee ii daer bi
Bleef Hertoch Karel voor Nanci.

Dese Hertoch *Karel* liet na een eenige dochter *Maria* genaemt, so wort sy die keur gegeven, of sy hebben wolde des Keysers soon, of den Dolphyn van Vrancryck. Sy antwoorde deuchdelyck ende seyde: *Na dien die keur aen my staet, so raede ick den Dolphyn van Vranckryck, op dat onse landen ruste ende vrede hebben mogen.* Doe seyde den Deken van Gent. *Mariken ten mach u niet geboeren.*

Als op myn schouder clopt een Hoer,
En een Baghyne my noot seer,
En my een Loesman sweert by trouwe,
En myn aenlacht een schoon Ioncfrouwe,
En myn een Non biet haren mont,
En myn aenwispelsteert een hont
So heb ick noch gewonnen noch verloren,
Maer blyf als ick was te voren.

Jor. *Iasper* eenich soon tot Culenborch nam te wyf die doch-

dochter van Heer *Anthonis* die baſtaert van Bourgoingen ſalige Hertoch *Kaerls* baſtaert broeder, gelegitimeert d'une *Comptesse de la Roche, femme du dict Antoine.* Dit houwelick geſciede noch by leven van Hertoch *Kaerl*, ende oock van den Heer van *Culenborch* ſyns vaders leven. Die Jor. van *Heukelom* een ſuſter ſoon van *Culenborch* nam *Heuckelom* weder inne nae doode van den Hertoch voerſz. Want t'noch verbeurt noch verkoft en had.

(1) Jor. *Gerrit* Heer tot Culenborch ſterf anno 1410. opten IX. Marti geregeert hebbende 28. jaren.

Ann.

(1) Valde hic in Venerem promptus. Præter filium Caſparum & duas filias ex juſtis nuptiis, quarum altera Diepenvenæ nonna aut ſanctimonialis, alter data in matrimonium Frederico de Egmont, primo Comiti de Bueren, utriuſque adhuc ſexus habuit ſpurios triginta. Uxor ei Eliſabeth, quæ filia erat unica Johannis de Bueren Domini de Ewyck. Ex ſpuriis Melchior reliquit filium Gerardum, qui Prætor fuit Culenburgi. Natu ex iis minimus uxorem duxit, quæ in dotem ei attulit Dominium de Ryſenburch. Unde & deinceps deſcenderunt, qui dicti Domini de Ryſenburch. Natu maxima Joanni nupſit de Cuyck. Fuit & Beatrix, uxor viri nobilis Bernardi uten Enge. Duæ item Margaretæ, quarum altera fuit nupta Joanni van Raephorſt, altera primum uxor..... van Abcoude van Meerten, & mox eo præmortuo cujuſdam ex familia Dominorum de Steenbergen. Catharina item nupta Ludovico van Weſtkercken, ut & alia adhuc, quæ conjux Everardi van Everdingen. Reliqui autem omnes religionem ingreſſi. Et eo pertinet charta hæc Ann. 1544. 5. Sept. *Wy Gerrit van Culenburch Baſtaert Heer van Ryſenburch, und Willam de Wael van Vroneſteyn, bekennen mits deſen &c. alſo Herman van Cuyck onſen neve und ſwager overcomen is mit den Edelen geboertigen Jo. Danelt van Boeckbolt Heer van Beverweerde &c. als van den Rentmeeſter ampt van Beverweerde trouwelyck ende wael te bedienen, den tyt van ſes jaren langh geduirende &c. ſo hebben wy gelooft voor Herman van Cuyck voorſz, dat by alle jaer eens ter goeder tyt &c. reeckeninge doen ſal &c.* Caſparus, ut ait Auctor, uxorem duxit Ioannam filiam Antonii Domini de Steenberghen filii naturalis Philippi Ducis Burgundiæ. Proavunculus ejus Franco Comes de Oeſtervant. (Alienora enim, quæ fuit mater Eliſabeth Gerardi II. conjugis, ſoror fuit Franconis) reliquit ei moriens Dominium de Borſſelen, Hoochſtraten, Doddendale, Zuylen, & St. Martenſdyck&c.

Ann. CIↃ. CCCC. XCI. quam *Frederick* van *Egmont* Ridder opten Paeſdach voor Utrecht mit *Willam* ſynen broeder, ende wolden Utrecht geplondert hebben, ſo dat daer XVI. of XVIII. haer hoofden geſteken worden opter poorten op glavien.

Ann. CIↃ. CCCC. XCII. dede Heer *Iaſpar* van *Culenburch* eenen man rechten in de maent van November des daechs nae onſer Vrouwen dach præſentationis te Honſwyck. Quamen die van Utrecht, t'geheel Sticht, *Amersfoort*, *Renen*, ende *Wyck*, ende worpen dat gericht geweltlycker hant om, dair ſy ſcade over leden, want langs t'gerichte lach een bol van eenen weert, in den ſtroom, dair lagen die van *Culenborch* mit ſlangen ende ſerpentynen, ende ſchoten, ende hadden oock groote maſtſchepen geleyt uytgaende tuſſchen den Bolweert ende t'gericht, daer ſy ſeer mit haeckbuſſen uyt ſchoten, ſo dat ſy daer niet by weſen en dorſten, ende bleven al onder den dyck liggen, ende hadden een Sergeant dair toe geſchikt, dieſe al ophielt, ende twee dair over doot bleven.

Anno 1493. quam *Frederick* van *Egmont* Heer van Yſelſteyne mit 4000. ruyters, ende bernden *Beeſt* om *Gysbert Pieck*, ende dairna t'Sticht van Utrecht, ende die hoofden worden van de poorte genomen, ende creech een heerlycke ſoenbrieff, ende mede Heer *Iaſpar* van *Culenborch* belangende ſyn omgeworpen *Richt* op St. Ambroſius dach. Heer *Ian* van *Zuylen* van *Nyvelt* Ridder bracht die ſoenbrieff.

Een clepel in een clock ſo menich hondert pont als die clepel ſwaer is, daer na ſal die clepel weſen. By exempel drie hondert pont ſwaer van gewichte die clock, die clepel drie pont ſwaer van gewichte.

SERVII

SERVII

GRAMMATICI

GLOSSÆ

GRÆCO-LATINÆ.

ILLUSTRI, NOBILISSIMO & AMPLISSIMO VIRO

D. D. NICOLAO WITSEN

JURISCONSULTO

URBIS AMSTELODAMI

Jam undecimum

C O N S U L I,

Ordinum nuper Hollandiæ

Mox Ordinum Generalium Fœderati Belgii

A S S E S S O R I

Et ab his cum cum poteſtate ad MILITAREM Conſeſſum ſuperiori æſtate & ad exercitum miſſo

Ad Regem Magnæ Britanniæ Wilhelmum Olim LEGATO

Curandis rebus & conſtituendis Societatis Indiæ Orientalis

P R Æ F E C T O

Fauſta omnia & felicia, & ut quicquid eſt in votis ex animi ſemper ſententia ſuccedat ex aſſe.

Illuſtris, Nobiliſſime, & Graviſſime Vir

Edeunt ad te Gloſſæ, quas olim ſuppeditaſti ex ſcriniis viri doctiſſimi PETRI SCRIVERII. Servii nomen præferunt, ſed an revera ipſius Servii, & an omnia indiſtincte, non immerito dubites. Negat certe, quod

ipſius, quæcunque ipſi adſcribuntur, vir acerrimi judicii Tanaquillus Faber 1. *epiſt.* 63. Unde & mihi de his Gloſſis ſuſpicio non parum aucta eſt. Nec quid dicam hic ſatis ſcio. Servius vir doctiſſimus. Virgilii enarrator, quod nemo negat, feliciſſimus. Macrobius vocat *Doctorum maximum 6. Saturn. cap.* 8. *A Servio noſtro exigendum, inquit,* 1. *Saturn. cap.* 24. *ut quicquid obſcurum videbitur quaſi literatorum omnium longe maximus palam faciat.* Norat Servium Macrobius, ut qui ipſius æqualis, & cui pluribus in locis inſigne eruditionis & præclarum dat teſtimonium. *Lib.* 1. *Saturn. cap.* 2. *Servius inter Grammaticos Doctorem recens profeſſus juxta doctrinam mirabilis & amabilis verècundiæ.* Vixit autem Macrobius ſub Honorio & Theodoſio II. Sub quibus fuit Præpoſitus ſacri cubiculi, *l. ult. C. Th. de Præpoſ. ſacr. cubic.* Sed quid videtur jam quæſo? Vero ſimile an diſſimile, quod Servii hæ Gloſſæ? Tam paucas an digeſſit vir tam inſignis, & doctrina tam præcellenti, tam incompte & confuſe, in quibus nec ars nec ordo ullus perſpicitur, tertiæ declinationi adſcriptis, quæ ſecundæ, ut & tertiæ, quæ quartæ, & ſecundæ etiam, quæ quartæ? An perſuaderi cuiquam poterit à Servio ſcripta hæc tam imperite? C. interdum, quod miretur quis, uſurpatum pro g, ut *caza, cloria, clorioſus,* pro *gaza, gloria, glorioſus,* more ſcilicet antiquo, prout frequens in *Inſcriptio-*

nibus

nibus. Haud dubie, si attendas, plurium hic symbola, & ex diversis collectio. Nec Servii, sed ex Servio. Scioli potius, aut semidocti, qui ex majori ipsius opere quædam tantum excerpsit, pro suo fortassis captu assutis etiam nonnullis, quæ Servius, si reviviſceret, non agnosceret pro suis. Sed & illud est, quod miretur quis, quod eo in exemplari, è quo primum descripta hæc, omnia indistincte tam Græca, quam Latina, Latinis verbis expressa, & tanti tamen facta hæc ab orbis gloria literati Josepho Scaligero, ut in his etiam restituendis, & nitori reddendis pristino, ponere operam non dedignatus sit, ut liquido ex iis discas, quæ Scriverius adscripsit hic: *In Bataviam*, inquit, *è Gallia importaverant Ornatissimi fratres Labbæi. Omnia erant Latinis Literis scripta, qua Græca qua Latina. Ordini restituit Doctorum Phœnix* IOS. SCAL. JUL. CÆS. FIL. Quicquid sit, vir Illustris, ut ad te revertatur, quod à te profectum totum tuum est, & quod ut tuum agnoscent posteri, æquissimum censui. Ut tuum ergo id tibi offero, tibi dedico, consecro, & ad aram benevolentiæ, qua me complecteris, depono. Plura sunt, quæ tibi debeo, beneficiis tuis sic obstrictus, multis magnisque, ut arctius vix possit quisquam. Utinam veniat ille dies, quo non dicam expungi, sed ex parte & quadamtenus tot nomina possint minui! Verum irrita prorsus spes hæc. Cumulandi enim beneficiis me major tibi quam mihi vel verbis, ut par

 est,

eſt, agendi gratias facultas. Vale Nobiliſſime & Ampliſſime Vir. Deus Opt Max. illuſtrem tuam Amplitudinem patriæ & bonis literis, ut tempus utrumque & belli & pacis tuis etiam conſiliis quam optime poſſit regi, validam florentemque in multos annos adhuc præſtet. Ita vovet, & Deus faxit, ne inefficax ſit votum,

NOBILIT. & AMPLITUD.

Tuæ Devotiſſimus

ANTON. MATTHÆUS.

SERVII

SERVII GRAMMATICI
G L O S S Æ.

A.

Abs ἀπό.
Abavus ἀποπάππος.
Abavia προμάμμη.
Avia μάμμη.
Abnepos ἀπέκγονος.
Abortus διαφθορά.
Abortivus ἔκτρωμα.
Avus πάππος.
Adtaguo παράδοσις.
Adjutor βοηθός.
Adjutorium βοηθεία.
Adulterator, παραχαράκτης.
Adventus παρουσία.
Adversitas ἀντίφρασις.
Adversarius ἀντίδικος.
Advocatus συνήγορος.
Adulterium μοιχεία.
Adulter μοιχός.
Adulteratrix μοιχαλίς.
Adulterinum παραχάραγμα.
Adprobatio ἀπόδειξις.
Ægestas ἀπορία.
Æstimatio διατίμησις.
Acies παράταξις.
Accusatio κατηγορία.
Actio ἀγωγή.
Alius, alter, ἄλλος.
Altercatio ἀπερλογία, ἀπφιλογία.
Amantissimus προσφιλέστατος.
Ambitio κενοδοξία.
Amici φίλοι.
Amicus φίλος.
Amicitia, φιλία.
Animal ζῶον.
Anima ψυχή.
Animalia ἔμψυχα.
Anus γραῦς.
** Anucla γραία. ** An Anicla?
Antiquus ἀρχαῖος.
Antistes ἐπίσκοπος.
Audientia ἀκρόασις.
Autoratio φρᾶσις.
Aurum χρυσός.
Aurea χρύσεα.
Appellatio ἔκκλητος προσηγορία.
Arra ἀρραβών.
Arbitraria δοκιμασία.
Argentum ἄργυρος.
Aries κριός.
Arcarius τραπεζίτης.
Arcus τόξον.

B.

Barba πώγων.
Beatus μακάριος.
Benditor πράτης.
Benedictum εὐλόγημα.
Benedictus εὐλογημένος.
Beneficia, προνόμια.

Bene-

Beneficium δωρία.
Benignitas καλοκαγαθία.
Berbex, πρόβατον.
Berus ἀληθής.
Bersum ἀναστροφή.
Bestis στολή.
Bestitor στολίτης.
Bia ὁδός.
Bidua χήρα.
Bictus τρυφή.
Billa ἀγρός.
Bisus φάσις.
Bona fides καλὴ πίστις.
Bonitas ἀγαθότης.
Bonus ἀγαθός.
** pro *Vulva.* Bulba ** μήτρα.
Brevitas συντομία.

C.

Caza πλοῦτος.
Cener γαμβρός.
Cenerositas εὐγένεια.
Cenerosus, εὐγενής.
Centilia ἐθνικά.
Centile ἐντόπιον.
Cermanus ἀδελφός.
Cladium ξίφος.
Cloriosus ἔνδοξος.
Cloriæ cupidus κενόδοξος.
Cloria δόξα.
Cradus βαθμός.
Cratia χάρις.

D.

Damnum ζημία.
Datum δοξία F. δόσις.
Debitum χρέος.
Debitor, χρεώστης.
** Debiogmator διαπαρθενητής
Debotus καθωσιωμένος.
Deditio ἔκδοσις.
Decretum ψῆφος.
Decurio δεκάδαρχος.
Delator κατηγόρος.
Delibatio ἀπαρχή.
Diligentia, ἀφιλία, ἐπιμέλεια,
Delicta ἁμαρτήματα.
Deus, θεός.
Deminutio μείωσις.
Depositio καταθήκη.
Descriptio διαγραφή.
Desiderium, ἐπιθυμία.
Desertio ἀναστροφή.
Despondeo κατεγγυῶ.
Detrimentum ἐλάττωσις, ζημία.
Defensor ἔκδικος.
Defensio ἐκδίκησις.
Defraudo ἀποστερῶ.
Divisim δι' ἕνα.
Dignus, ἄξιος.
Dignitas, ἀξίωμα.
Digestum διατύπωσις.
Dies ἡμέρα.
Dictum λόγος.
Dictatura ὑπαγορεία.
Diurnum, καθημερινόν.
Discrimen, ἀνάκρισις.
Disertus, λόγιος.
Dislocio, διαλύω.
Discrimen κίνδυνος.
Dispensator, οἰκονόμος.
Distinctio διάλυσις.
Distantia διχόνοια.

Dis-

** Leg. *Debirginator* i. e. devirginator.

Distributio, διανέμησις.
Dives πλούσιος.
Documentum διδαχή.
Dolus, δόλος.
Domesticus οἰκεῖος.
Dominatio δεσποτεία.
Dominatus εὐγένεια.
Domus οἰκία.
Donatio δωρεά.
Donativum χάρισμα.
Dotata ἐμπροικος.
Dotalia προικιμαία.
Dotalis προικιμαῖος.
Doto προικίζω.
Dux πολέμαρχος.

E.

Egenus, ἄπορος.
Emendatio διόρθωσις.
Emptio ἀγορασία.
Emptor ἀγοραστής.
Emptrix ἀγοράστρια.
Ensis ξίφος.
Erile δεσποτικόν.
Examen δικαστήριον.
Exemplum ὑπόδειγμα.
Exercitus στρατόπεδον.
Exercitatio γυμνασία.
Exilium ἐξορία.
Exitus ἀπώλεια.
Exordium ἀρχή.
Exulo ἐξορίζω.
Expeditio στρατιωτικὴ ἀποδημία.
Expositio, ἔκθεσις.
Extraneus ἐξωτικός.
Ex testamento ἀπὸ διαθήκης.
Epulum διανομή.
Ergastulum ἐργαστήριον.
Ereditarius κληρονόμος, μισαῖος.
Eruditio, παίδευσις.
Error πλάνη.
Essentia ὕπαρξις.
Eventus ἔξοδος.
Efferus θηριώδης.
Iactura ζημία.

H.

Habitator ἔνοικος.
Heres κληρονόμος.
Heri χθές.
Hodie σήμερον.
Homicidium φόνος.
Homicida ἀνδροφόνος.
Honor τιμή.
Honoratus οἰκειακός.
Hodiernum ἐφήμερον.
Hospitium ξενία.
Hospes ξένος.
Hostia θυσία.

I.

Ignis πῦρ.
Ignominia ἀτιμία.
Ignorantia ἄγνοια.
Ideo, idcirco, διὰ τοῦτο.
Imber ὀμβρίς.
Imperium κράτος, ἐξουσία.
Ingenium εὐφυΐα.
Ingratus ἀχάριστος.
Ingressus, ἐπίβασις.

Indulgentia, φιλανθρωπία, φιλανθρώπιον.
Indulgeo χαρίζομαι.
Indumentum ἔνδυμα.
Iniquus ἄδικος.
Injuria ἀδικία.
Inceftus ἀθέμιστος.
Incendium ἐμπρησμὸς.
Inquilinus, ἔνοικος.
Incolume, ζῶον, ὑγιές.
Incredibilis, ἄπιστος.
Incommodus ἄχρηστος.
Inlecebra ἀπάτη.
Inliber ἀνελεύθερος.
Inlibata ἀνάσπαστα.
Inlicite παρανόμως.
Inliteratus ἀγράμματος.
Inluvio ἀκαθαρσία.
Inluftris, clarus.
As, ἀσσάριον affis.
Ars τέχνη.
Æs χαλκὸν æris.
Bos βοῦς bovis.
Blax ευήθης blacis.
Cos ἀκόνη cotis.
Clos ἀνδρὸς ἀδελφή.
Crux σταυρὸς.
Calx ἄσβεστον calcis.
Cor καρδία cordis,
Crux σκέλος, κνήμη, cruris.
Dens ὀδοὺς dentis.
Dux ἡγεμὼν ducis.
Dis πλοῦτων ditis.
Daps δαψία dapis.
Dos προὶξ dotis.
Fur κλέπτης furis.
Fax λαμπὰς facis.
Faux φάρυγξ faucis.
Falx δρέπανον falcis.
Fraus ἀπάτη fraudis.
Fons πηγὴ fontis..
Frons μέτωπον frontis.
Frons φύλλον frondis.
Fæx τρυγίας, fæcis.
Flos, ἄνθος, floris.
Fletus ὀδυρμὸς fletus.
Frux καρπὸς frugis.
Fors. . . . πῆ fortis.
Far ζεία, ἄλευρον, farris.
Fel χολὴ fellis.
Grex ἀγέλη gregis.
Glis μυόξος gliris.
Grus γέρανος gruis.
Gens ἔθνος gentis.
Glans βάλανος glandis.
Git μέλαν.
Ir θέναρ.
Lar θεὸς οἰκίδιος, laris.
Lis, μάχη litis.
Laus ἔπαινος laudis.
Lanx . . . lancis.
Lux φῶς lucis.
Lex νόμος legis.
Lens φακὴ lentis.
Linx λύγξ lincis.
Lac γάλα lactis.
Mars Ἄρης Martis.
Mas ἄῤῥην maris.
Mos ἔθος moris.
Mus μῦς muris.
Mons ὄρος montis.
Merx φορτίον mercis.
Mors θάνατος mortis.
Mens διάνοια mentis.

Mel

Mel μέλι mellis.
Nex ἀναίρεσις necis.
Nix χιὼν nivis.
Nox νὺξ noctis.
Nux κάρυα nucis.
Nar ὄνομα ποταμοῦ Naris.
Nubs νέφος nubis.
Ops ῥέα Opis.
Os στόμα oris.
Os ὀστέον offis.
Par ἴσος paris.
Pons γέφυρα pontis.
Prex εὐχὴ precis.
Pars μέρος partis.
Pix πίσσα picis.
Plebs δῆμος plebis.
Prex ἱκεσία precis.
Pol πολυδεύκης pollinis.
Ros δρόσος roris.
Rex βασιλεὺς regis.
Res πρᾶγμα rei.
Rups κρημνὸς rupis.
Rus ἀγρὸς ruris.
Sons ἄιτιος fontis.
Sal ἅλας falis.
Sol ἥλιος folis.
Strix στρὶγξ ftrigis.
Sus ὗς fuis.
Spes ἐλπὶς fpei.
Sors κλῆρος fortis.
Stirps ῥίζα ftirpis.
Seps τάφρος fepis.
Spex σκοπὸς fpecis.
Stips ἐλεημοσύνη ftipis.
Trabs δοκὸς trabis.
Trux ** appellricos trucis.
Tus λίβανος turis.
Vas ἔγγυος vadis.
Vir ἀνὴρ viri.
Vox φωνὴ vocis.
Vix ἀμοιβὴ vicis.
Vis βία, δύναμις, vis.
Urbs πόλις urbis.
Ver ἔαρ veris.
Vas σκεῦος vafis.
Unx ὄνυξ unguis.

QUARTÆ DECLINATIONIS.

Hic Accentus ἡ προσῳδία.
Æftus ζάλη.
Actus πρᾶξις.
Affectus διάθεσις.
Aditus πρόσοδος, προσπέλασις.
Ambitus φιλαρχία, περιδρομή.
Adulatus θωπεία, κολακεία.
Acus βελόνη.
Adventus, ἐπάνοδος, παρουσία.
Adfatus προσλαλία.
Amplexus περιπλοκή.
Arbiter μεσίτης.
Adparatus ἑτοιμασία.
Anhelitus ἄσθμησις.
Afpectus θέα.
Afcenfus ἀνάβασις.
Auditus ἀκοή.

** An ἀπηνοῦς?

TERTIÆ DECLINATIONIS.

Hic anfractus, ἡ περίοδος.
Hic Bos ἡ βοῦς, καὶ ὁ βοῦς.
Angulus γωνία.
Abusus ἀπόχρησις.
Alveus σκάφη, τὸ μέσον τοῦ ποταμοῦ.
Amictus ἀναβολὴ, περιβόλαιον.
Animus ψυχή.
Arcus ἶρις, τόξον.

SECUNDÆ DECLIN.

Hic baculus, ἡ βακτηρία.
Dumus ἄκανθα.
Hic casus ἡ πτῶσις.
Culter μάχαιρα.
Calculus ψῆφος.
Carduus ἀγριοκινάρα.
Caduceus ῥάβδος ἱερᾶς.
Cibus τροφή.
Capillus θρὶξ κεφαλῆς.
Camelus κάμηλος.
Cippus στήλη.
Clypeus, ἀσπὶς, θυρεύς.
Clivus, κατάβασις.
Cyathus κοτύλη.
Coliculus κράμβη.
Canus πολιός.
Cinctus ζῶσις.
Clavus πορφύρα πλατεῖα.
Clox, ἰὸς χαλκοῦ.
Calamus, κάλαμος.

Cultellus μάχαιρα.
Declivus καταβασις.
Dumus, ἄκανθα.
Favus ἡ μελικηρίς.
Fucus ἀπάτη.
Flumus τρισκελίς.
Fimus κόπρος.
Floccus κρόκος.
Forus ἀγορὰ πράσεων.
Hic genius, ἡ τύχη.
Gillus, cinacria, κυναγρία.
Gremius ἀγκάλη.
Gladius μάχαιρα.
Globus περιφέρεια.
Hic hilpus, ἡ μυρμηκία.
Humus σώματος, γῆ, χαμαί.

DECLINAT. TERTIÆ.

Hic gestus, ἡ κίνησις.
Hic cinis, ἡ τέφρα.
Clamor, βοή.
Clunis ψύα.
Clamoris χαρᾶς.
Calatrio tylasiodus syntion.
Codex βίβλος.
Carcer φυλακή.
Candor λαμπηδών.
Cluor δόξα.
Clangor κραυγή.
Error ἡ πλάνη.
Hic favor ἡ βοηθεία.
Forceps πυράγρα, καρκίνος.
Forfex, ψαλὶς τῶν κουρέων.

Fœtor

Fœtor ὀσμὴ γάρυ.
Fons πηγὴ.
Funis σχοῖνος.
Furor ἡ μανία.
Fornix ἀψὶς, καὶ πόρνη, πορνεῖον.
Forfex ὀδοντάγρα, dentalis.
Fascis δεσμὴ.
Fervor θέρμη.
Follis θυλάκιον.

DECLINATION. QUART.

Cestus ἡ μυρμηκία L. Cessus.
Cœlibatus ἀγαμία.
Concionatus δημηγορία.
Circuitus περίοδος.
Concursus συνδρομὴ.
Consulatus ὑπατεία.
Conventus σύνοδος.
Callus ἡ ξέσις.
Connexus περιφέρεια.
Conventus συνοδία.
Cantus ᾠδὴ.
Census ἀπογραφὴ.
Commeatus ἐπισίτησις, eporesma.
Concubitus συνουσία, κοίτη.
Coitus συνουσία.
Complexus περιπλοκὴ.
Conspectus πρόσοψις, θέα.
Conatus ἐπιχείρησις,
Congressus συμβολὴ.
Contemptus καταφρόνησις.
Consensus συγκατάθεσις.
Cruciatus ὀδύνη, βάσανος.

Compressus φθορά.
Conceptus σύλληψις.
Dominatus ἡ τυραννίς.
Dilectus στρατολογία.
Discipulatus μάθησις, μαθήτευσις.
Decursus προσδρομὴ.
Decessus τελευτὴ.
Discessus ἀποχώρησις.
Decurionatus βουλὴ, ἡ δεκαταρχία.
Descensus κατάβασις, κάθοδος.
Dissensus διχόνοια.
Hic exitus ἡ ἔξοδος.
Eventus συντυχία, ἔκβασις, ἀποτέλεσμα.
Equitatus ἱππικὴ, στρατιά.
Exercitus, στρατιὰ.
Hic foetus ἡ γονὴ.
Fastus ἐξουθενία.
Flatus φύσημα, πνεῦμα.
Flexus, καμπὴ.
Hic haustus ἡ ἀντλία.
Hirtatus προτροπὴ.
Cratera κρατὴρ.
Cluna, circaphinus, κερκοπιθηκός.
Hæc domus ὁ οἶκος,

DECLINATION. PRIMÆ.

Fabula μῦθος,
Firmica μύρμηξ.
Furula νάρθηξ.
Fiscella κάρταλλος.

Fibra λόβος καρδίας.
Fimbria κροσσὸς ἱματίων.
Fiſtula σωλὴν, ῥάνδινος.
Forma τύπος.
Fovea βόθυνος.
Hæc gloria ἡ δόξα.
Gula λάρυγξ.
Gleva βῶλος.
Gutta σταγών.
Gaya πλοῦτος.
Hæc hara συφεός.
Hedera κίσσος.
Habena χαλινός.
Janua ὁ πύλων.
Invidia φθόνος.
Sella ὁ ξυςήρ.
Rota τρόχος.
Rana βάτραχος.
Regula κανών.
Ratio λόγος.
Rupes λίθος,
Reductio εἰσαγαγισμός.
Hæc locuſta ὁ ἀςακός.
Laterna φάνος.
Lara λόβος ὠτός.
Libra ζυγός.
Lucerna λύχνος.
Macla σπίλος.
Medulla, μύελος.
Marna μνε ſteſtas.
Meta καμπτός.
Merula κοσσύφος.
Miſericordia οἶκτος
Matella σαμνός.
Margarita μαργαρίτης.
Maceria θρίγγος.
Mors ὁ θάνατος.
Meſſis θερισμός.
Merces μισθός.
Micatio λοχμός.
Nepa σκόρπιος.
Norma διαβήτης, καλόπους.
Oclata κέφαλος.
Pruna ἄνθραξ.
Planta ταρσός.
Papinaca σταφυλῖνος.
Paleata ἀχυρεών.
Placenta πλακοῦς.
Pruina πάχνη.
Parapta πανόπτης.
Pila ὄλκος, σφαῖρα.
Sapa σαφιδίτης.
Salare δίσκος, πάγηνον.
Suggrunda, ἐκθέτης.
Saliva σίελος.
Superaria διαρχισμός.
Strena idem.
Simia πίθηκος.
Spuma ἄφρος.
Situla, κάδος.
Spongia σπόγγος.
Serra πρίων.
Stilla στάλαγμα.
Scintilla σπινθήρ.
Sarcina γόμος.
Sera μόχλος.
Statera στατήρ.
Stiria παγετός.
Spica στάχυς.
Statua ἀνδριάς.
Strictura, φύσα χαλκέων.
Scilla ἄστακος.
Stella ἀστήρ.
Tela ἱστός.

Tibia

Tibia αὐλίς.
Teſſera βόλος.
Tunica χιτών.
Talpa ἀσφάλαξ.
Tinea σής.
Tranſenna ὕσπληγξ.
Turma, λοχαγός, ἱππικὴ τάξις.
Aſcia σκέπαρνον.
Alga βρύον.
Antempſa μιλιάριον.
Armilla ἄρμιλλα.
Acia ῥάμμα.
Aquæ mola ὑδρόμυλον.
Aqua ὕδωρ.
Aluta ἀλουτάριον.
Axungia ὀξύγγιον.
Antenna κέρας πλοίου.
Area ἀλώνιον.
Arvina ὀξύγγιον.
Aſſatura ὀπτὸν.
Avellana λεπτοκάρυον.
Allix σιχάριον.
Androna αὐλίον.
Aurificina χρυσοψίον.
Ampulla χερνίβιον.
Amfora, ἀμφορον.
Aqua mulſa ὑδρομέλι.
Aſſula πελέκημα.
Bacca ταφνόκοκκον f. αφνόκοκκον.
Beſtia θηρίον.
Barca σκάφος.
Boja κλοιὸν.
Balæna θηρίον θαλάσσιον.
Baciala πτήριον † φιαλοωες.
Beta σκεῦτλον.
Bellua θηρίον.
Bractea πέταλον.

† φιάλαι.

Cœna δεῖπνον.
Cortila μεσαύλιον.
Cattia ζωμάρυτζον.
Cumla θύμβρον.
Cicuta κώνειον, κάλαμος.
Cumba σκάφος, πλοιάριον.
Cucuma κυκούμια.
Cantilena ᾠδάριον.
Calda aqua συγκέρασιον.
Coxa ἰσχίον.
Coturna λεπτοκάριον.
Conila σισύμβριον.
Caſia σαφείων.
Cruſtula καπύριον.
Cæpa κρόμμυον.
Copia πλῆθος.
Calvaria πτήριον.
Caterva πλῆθος.
Calida, chalcotermon, χαλκόθερμον.
Caldaria, χαλκίον θερμοῦ.
Clava ῥόπαλον.
Cuna βαβαλιστήριον.
Curia βουλευτήριον.
Culina aſſatoria, ὀπτόπαπον.
Clitella ξυλοκάνθηλον.
Dolabra πτύον.
Eruca εὔζωμον.
Farina ἄλευρον.
Fabula μυθάριον.
Fabella, idem.
Fera θηρίον.
Faba φάβα.
Figulina κεραμεῖον.
Fuſcina τριοδόντιον.
Figura σχῆμα.
Gulvia πτογλυφεῖον.

Gal-

Gallica σανδάλιον.
Gingiva οὖλον.
Hasta δόρυ.
Herba savina βράθυ.
Infula, στέμμα.
Impensa ἀνάλωμα.
Inlecebra δέλεαρ.
Indicina μήνυτρον.
Iugis aqua διηνεκές.
Lectica φορεῖον.
Lucerna filonin berin.
Lacrima δάκρυον.
Larva εἴδωλον.
Litera στοιχεῖον, γράμμα.
Lima ῥινίον.
Lilium κρίνον.
Lamella, lamina, πέταλον.
Mensura μέτρον.
Mensiuncula δράγμα.
Mandela, μανδάλιον.
Malta κηρόπισσον.
Mica ψιχίον.
Mitra μαφόριον.
Marisca κίσθαρον.
Macula σπίλιον.
Matta ματτῶν.
Novacula ξυρόν.
Officina συνέργιον.
Olia βούγλωσσον.
Olisa σμύρνιον, λάχανον.
Ollas ἐφλάριον.
Oricula ὠτίον.
Onixa, onyxin, ὄνυξ, ὀνύχιον.
Persona πρόσωπον.
Conspicillum idem.
Picorcula λάθυρον.
Pluma πτερόν.
Polenia ἄλφιτον.
Papula ψυδράκιον.
Palpebra βλέφαρον.
Palenia πίτυρον.
Ventilabrum idem.
Palea ἄχυρον.
Panucla πανόυκλων.
Palmula τὸ θέναρ, τὸ πλάτος τῆς κώπης, τὸ μέρος τῆς χειρός.
Pecunia χρῆμα.
Pituita φλέγμα.
Planta φυτόν, ταρσός.
Posca ὀξύκρατον.
Quadriga τετράιππον.
Quæstiuncula ζητημάτιον.
Rosa ῥόδον.
Ruta πήγανον.
Stella ἄστρον.
Sagitta ἰόν, ἰός.
Sica μαχαίριον.
Siliqua κεράτιον καὶ χιτὼν φακῆς.
Spelunca σπήλαιον.
Sutrina scittolongom.
Strigila ψήκτριον.
Subla σουβλίον.
Sarrago τηγάνιον.
Scissura σχίσμα.
Sportula σπορβολίων vel σποβολίων.
Spuma argentea, λιθάργυρον.
Scutra χαλκοτήγανον.
Summa κεφάλαιον.
Turba πλῆθος.
Taberna ἐργαστήριον.
Testa ὄστρακον.
Terebra τρύπανον.
Ornatus κόσμωσις, κέμμωσις.

D E-

DECLINATION. SECUND.

Hic oleaster ἡ ἀγριελαία.
Nassa, nassa.
Ficus, συκάριον.
Hamus χείριον.
Hic pagus ἡ ἐπαρχία.
Humi χαμαί.
Penus ὡρεῖον.
Pluteus, θυμελικὴ, θυμέλη.
Res πρᾶγμα.
Hic interemptus ἡ ἀναίρεσις.
Iugulus κατακλεὶς.
Iolus εὐτραπελία.
Iuncus ὀξύσχοινος.
Intubus. . . . . . .
Hic lituus ἡ σάλπιγξ.
Later πλίνθις.
Mullus τρίγλα.
Muscus βοτάνη, βρύον.
Hic nidus ἡ καλιά.
Nasus ῥώθων, μυκτήρ.
Nuncius ἀγγελία.
Limus ἰλύς.
Hic vernix παρδομέταξα.
Aqualiculus γάστριον.
Acisculus ἀξηδονίς.
Cothurnus ὑπόδημα συγκλητικόν.
Emussulus ὁ μορφωδὸς, ἀγρινὸν ὄρνεον.
Fascinus βάσκανιον.
Fiscus βαλλάντιον, ταμεῖον.
Fatus φαβάτιον.
Intibi σιμφυλον.
Liermoscuduramen pilus.
Lumbus ἰσχίον, ψόα.

Laterculus πτερυγωπλαίσιον.
Hic marculus ἡ σφῦρα χαλκέων.
Lintria σκαφίδιον.

DECLINATION. TERTIÆ.

Hæc cervix, ὁ αὐχήν.
Consummatio ἀπαρτισμός.
Coturnix ὄρτυξ.
Corbis τάλαρος.
Classis στόλος.
Cædes ὁ φόνος.
Hæc deliberatio σκέψις.
Deductio ἀφέλκυσις.
Febris πυρετός.
Ferrugo ἰὸς σιδήρου.
Fames λιμός.
Frons μέτωπον.
Falx δρέπανον.
Hæc glis ὁ μυόξος.
Hiems χειμὼν, ψύχος.
Harundo κάλαμος.
Interlectio ὁ σπαρμός.
Lex νόμος.
Lix μῖτος.
Labes ὄλισθος.
Laus ἔπαινος.
Laudatio εὐφημία.
Lanx δίσκος.
Lanugo χνοῦς.
Licitatio ὑπερθεματισμός.
Natis γλουτός.
Navigatio πλοῦς.
Oratio ὁ λόγος.
Perfossio ὁ διορυγμός.
Pellicatio ζῆλος.

Planctio κοπετὸς.
Præfatio πρόλογος.
Pediculatio φθειρίασις.
Pedeſtris oratio πεζὸς λογος.
Petigo σρυθιασμὸς.
Pernoctatio παννυχισμὸς.
Plebs δῆμος.
Siler μολίτης λίθος.
Sors κλῆρος.
Scrobs βόθυνος.
Sepes φραγμὸς.
Securis πέλεκυς.
Sordes ῥύπος.
Slips φλοιὸς.
Suculus σῦς, χοῖρος.
Hæc turris πύργος.
Tuſſis βὴξ.
Tempeſtas χειμὼν.
Æſtas θέρος.
Arbor, Arbos δένδρον.
Aulus μάκιον.
Caro κρέας.
Cutis δέρμα.
Conſperſio φύραμα.
Conpenſio ἀνίκιον.
Dignitas ἀξίωμα.
Extumedo ἀπόστημα.
Gens ἔθνος.
Inaures ἔνωτιν.
Lux φῶς.
Merx φορτίον.
Moles μέγεθος.
Magnitudo idem.
Natio γένος.
Navis πλοῖον.
Nux κάρυον.
Ovis πρόβατον.
Prorogatio προνόμιον.
Pullis σεμιδάλιον.
Reſtis σπαρτίον.
Regio κλίμα.
Rogatio, ἀξίωσις, ψήφισμα.
Hic limes, ἡ ἄτροπος.
Hic margo ἡ περιφέρεια θαλάσσης.
Mœror λύπη.
Murex κογχύλη.
Hic nitor ἡ λαμπεδὼν.
Nidor κνίσσα.
Hic oriens ἡ ἀνατολὴ.
Occidens δύσις.
Ordo τάξις.
Odor ὀδμὴ.
Hic rancor ταγγίασις.
Stips ἔρανος, ἐλεημοσυνη.
Hic tenor ἡ ὑφὴ, τάξις.
Stupor νάρκη.
Atriplex χρυσολάχανον.
Color & colos χρῶμα.
Tolleno κηλώνειον.
Eſca τὸ δέλεαρ.
Follis τὸ θυλάκιον.
Fomes φρύγανον.
Obitus περιέλδυσις.

DECLINAT. QUARTÆ.

Hæc domus ὁ οἶκος.
Effigies ἐκτύπωμα.
Hic interventus ἡ παράταξις.
Interitus ἀπώλεια.
Iactus ῥίψις.
Inceſſus προσέλδυσις, πρόβασις.

In-

Introitus εἴσοδος.
Ictus πληγή.
Ingressus ἐπίβασις.
Incursus . . . .
Iussus κέλευσις, κέλευμα.
Impetus, ὁρμή. ἔφοδος.
Hic lacus ἡ λίμνη.
Luxus ἀσωτία.
Hic meatus, ἡ πορεία, ὁδός.
Monitus ὑπόμνησις.
Hic visus. . . . .
Hic perendinatus ὑπέρθεσις.
Hic rictus ἡ ῥῆξις.
Hic statutus κατάστασις.
Sexus φύσις, ἡ γονή.
Specus ὀπὴ ἀπὸ τοῦ ὄπτω.

DECLINATION. QUINTÆ.

Hic & hæc dies, ἡ ἡμέρα.
Hæc glacies, ὁ παγετός.
Maceries ὁ τοῖχος.
Pernicies, ὄλεθρος.
Sanies ἰχώρ.
Series εἱρμός.
Intergerinus μεσότοιχος.
Hic meridies ἡ μεσημβρία.

Reliqua exscribere per temporis angustiam non licuit, rariora tamen vocabula subnectam.

Mactilio τὸ κυδώνιον.
Malleolus πυρεμβόλιον.
Mango σήμαντζον.
Pampinus φυλλάμπελον.
Palmes φλεῖον.
Pelicatus ζῆλος.
Sexus σχῆμα γυναικεῖον.
Soccus ὑπόδεσις.
Saltus πήδημα.
Famix πόπανον.
Verticulus σφονδύλιον ἀτρακτον.
Vallus χαράκωμα.
Vannus τάβλις.
Vaporalis πυροφόρον.
Uvar οὖθαρ.
Aurata χρύσοφρυς, χρυσοφρῦς.
Alipina δρόπαξ.
Ascia κάνθαρος.
Anta ὁ περὶ τῶν πυλῶν τόπος.
Averta, ἀβέρτη.
Adæratio ἐξαργυρισμός.
Arborantes δασυτείχεις.
Arca funebris λάρναξ.
Terminus τὸ τέλος, ὅρος. Unde Terminalia dies festus quotannis in limitibus agrorum.
Buccula ὀψώνιον.
Bulla μηνίσκος.
Bitrissa σισοπυγίς.
Coclea ὁ κοχλίας.
Cortina τρίπους.
Culina ater seritis καυτής

. . . .

Cavea κλωβός, ζωγρεῖον.
Corulus ποντικόν.
Cerupula, θρίναλος.

Catha cacthes.
Carota σαφυλῖν☉.
Cata ἀιλυρ☉.
Catafractra καταφρακτης.
Cerca μαῖλὸς.
Tunica σιχάριον.
Viriola κλανίον.
Unda κυμα, ὕδωρ.
Vinacla σέμφυλον.
Verruca ἀκροχορδων.
Urta σίμμα.
Urinal ἱεροδοχεῖον.
Urbs ἄςυ.
Vorago, fantafma, φάραξ, χάσμα.
Culeum πύρε☉.
Cefpes χορτόπλινθ☉.
Detrimentum γλοῖ☉. Al. Deftrigmentum.
Fœtùm ficcon. Al. Fœtum συκεών.
Moretum συκαμεών.
Latone ἄγαβος, κυρίως δὲ παρα-βώμιος καρπός.
Ofimetum ἕλος.
Pultum γλοῖον.
Pedum καλαύροψ.
Patibulum. σαυρός.
Peffulum ὁ ὀχεὺς τῆς θύρας.
Petibulum ὁ σκόπος theo-petalg.
Rufcum δερματινός.
Filax ψόφος.
Repagulum κόραξ, τὸ ῥύκλον.
Strigmentum γλοιός. Sup. Deftrigmentum.

Solium embilos Al. ἐμβα-τίτης.
Siligineum καθαρὸς ἄρτος.
Subtilum ἰχνός.
Stillicidium σαλαγμός.
Scindulmus σκινδαλμός.
Savium μύσαξ.
Tributum, tributarium, φόρος, τέλος.
Tintinnum κώδων.
Hoc filer κύπειρος, νάρ-δος.
Temetum οἶνος ἀρχαῖος.
Vinum λόγχη σιδηρᾶ, ἡ γυνὴ ἀνδρος.
Aftu πανουργία.
Adminiculum, adjutorium, auxilium, βοηθεία
Animatorium χύτρα πτερη-μῶν.
Armiluftrum ὁπλοκαθαρσία.
Anteceffum πρόχρεια.
Arbitrium μεσιτεία.
Ablumentum κάθαρσις.
Acucoclavium ῥαφιδοθήκη.
Aucupium, augurium, omen, οἰωνὸς & οἰωνοσκο-πία.
Acrimonium σφοδρότης.
Arbuftum ἀναδενδράς.
Acerale λαβὴ, δακτύλιον.
Cubilum Al. Cybium, πη-λαμύς.
Conciliabulum κωμόπολις.
Connubium ἐπιγαμία.
Carnarium κρεωθήκη.

Cœ-

Cœnaculum δίαιτα, σύνταξις, σύναξις.
Columbium λίμνη.
Cuniculum διορυγή.
Crauceum μαλίασις.
Caliclarium ποτηριοθήκη.
Congiarium σπάθεια.
Difcidium, διχόνοια.
Dictatum ἄμιλλα.
Difcrimen διαβολή.
Excipulum κρεάγρα.
Floccum κρόκος.
Genium τύχη ἑκάστου.
Galericulum περιθήκη.
Galericulum. . . .
Gremium ἀγκάλη.
Gluten, κόλλα, glutum idem.
Inventarium ἀναγραφή.
Inftrumentum διδαχή, παρασκευή.
Impendium, δαπάνη.
Ius ordinarium, νόμιμος ἀγωγή.
Lanitium, ἐρίων συναγωγή.
Iter, itiner, ὁδός.
Munus λειτουργία.
Panarium ἀρτοθήκη.
Pofticum παράθυρος.
Petitium ἀξίωσις. Petitorium idem.
Penarium πανθήκη, δαπανοθήκη.
Poftliminium ἐπάνοδος ἐκ τῶν ἐχθρῶν.
Privilegium προνομία.
Privilegium πρωτοπραξία.
Redimentum περιστροφή.
Reliquarium λοιπάς.
Sutrum ἀμμή.
Ruculum, σκυτάλη.
Rudus σωρὸς γῆς.
Sabulum ἄμμος.
Serenum, εὐδία γενομένη μεταξὺ χειμώνων.
Sterculinium κοπροθήκη.
Stuprum φθορά.
Scortum, fcortulum, πόρνη.
Scalpulus, Scalpellum, σμίλη, ξμίλη.
Senaculum γερουσία.
Saracum, ἅμαξα.
Subftillum σταγόνεια.
Sufpirium δύσπνοια.
Sufpendium Al. Difpendium ζημία.
Tranfitorium πάροδος.
Tabanum βεῖζα.
Tormentum βάσανος, torquimentum.
Vadimonium, ἐγγύη, ἀγωγή.
Votum εὐχή. Vota πλειστικά, vel πλειστικά.
Vatillum ἡ πυράμμη.
Verriculum σαγήνη.
Virgulum mochelia, rabdaficheri abiduum.
Subtemen στήμων.

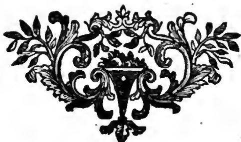
Tremen ῥοδάνη. Trama.
Torquar ληνός. Torqular.
Pulvinar κλίνη θεῶν.
Puteal περιστομὶς φρέατος.

Huc uſque XII. MILIA.

Expliciunt feliciter SERVII GRAMMATICI.

Ex MS. Bibliothecæ V. C. CL. PUTEANI
Ann. 1600. xxiv. Julii die.

Non pauca, fateor, emendanda hic, ſed aliis
lampada traditurus reliqui ut reperi.

INCI-

INCIPIT

CRONICA DIVERSORUM GESTORUM.

Nno Domini DCCCC. XII. incepit ordo Cluniacensis.

Anno Domini CIↃ. XCVIII. ordo Cisterciensis habuit initium ab Abbate *Roberto*. Et tunc claruit beatus *Bernardus*. Qui in anno Domini CIↃ. C. XIII. missus est Clarevallis in Abbatem. Fecit ibi monasterium, & dilatavit per XL. annos.

Anno milleno centeno bis quoque deno
Sub patre Roberto Præmonstrati viget ordo.

Anno Domini CIↃ. LXXXIII. incepit construi cœnobium *Hafligense*, & tertio anno post fuit basilica dedicata, & sexto anno post primus ibidem Abbas *Fulgentius* est constitutus. Et tunc claruit Sancta *Winna* de Bigardis.

Anno Domini CIↃ. C. XXXVIII. fiebat Abbatia Sancti *Cornelii* de *Ninive* & de *Dunus*, & templum ejusdem Abbatiæ fiebat anno Domini CIↃ. C. LVII.

Anno Domini CIↃ. CC. XVI. vixit *Dominicus* † Jacobitarum dominus, qui obiit anno Domini CIↃ. CC. XXI.

Anno Domini CIↃ. CC. X. beatus *Franciscus* instruxit ordinem fratrum minorum, qui obiit anno Domini CIↃ. CC. XXVII. & post biennium auctori fatus fuit. Et eodem anno obiit *Ludovicus* Rex Franciæ. Cui successit *Ludovicus* cum matre *Blanca*.

† Jacobitæ Dominicani sunt. Vid. I. *Fundat.* 16.

Anno Domini CIↃ. CC. XII. V. Nonas Maji *Henricus* Dux Brabantiæ *Leodium* cum exercitu intravit, civitatem & ecclesiam spoliavit. Et eodem anno *Ferrandus* Portegalensis *Johannam* Comitissam Flandriæ duxit in uxorem.

Anno Domini CIↃ. CC. XIII. *Henricus* Dux Brabantiæ duxit in uxorem filiam Regis Franciæ. Tunc etiam *Tangarim* & villas

las circumjacentes plurimas vastavit, & spoliavit, qui in reditu suo inter *Montenake* & *Landenem* ab Episcopo Leodiensi & Comite Hasbaniæ impugnatus est, ubi corruerunt pene duo millia hominum, & plures capti sunt. Ipse Dux cum paucis evasit. Et eodem anno *Ferrandus* Comes Flandriæ cum *Wilhelmo* Comite de Salburgis, cum Comite de Bononia, cum Comite Hollandiæ *Bruxellam* obsedit, nec tamen cepit.

Anno Domini CIↃ. CC. XIV. Otto Imperator cum sororio suo *Henrico* Duce Brabantiæ ob favorem Regis Angliæ avunculi sui tractus est à Comitibus Flandriæ, Bononiæ, Hollandiæ, contra Regem Franciæ in prælium. Qui omnes cæsi sunt à *Philippo* Rege Franciæ juxta pontem de *Bovines* ultra Tornacum. Qui peditibus fugatis cepit ibi quatuor Comites, *Ferrandum* Comitem Flandriæ, *Wilhelmum* Comitem de Salburgis, Comitem de Bononia, & Comitem de Teklenburgh cum omnibus nobilioribus Flandriæ. *Otto* quidem fortiter pugnans & evadens cum *Henrico* Duce Brabantiæ rediit Coloniam.

Anno Domini CIↃ. CC. XX. *Damiata* capta est, sed iterum perdita.

Anno Domini CIↃ. CC. XXXIV. VI. Nonas Junii *Henricus* Dux Brabantiæ habuit victoriam de *Stadingis*.

Anno Domini CIↃ. CC. XL. Dux *Sophiam* filiam Sanctæ *Elisabeth* duxit in uxorem, & sequenti anno Tartari terras quasdam Orientales vastaverunt.

Anno Domini CIↃ. CC. XLVII. obiit Dux *Henricus* & sepultus est in Villario.

Anno Domini CIↃ. CC. XX. *Damiata* capta est, sed iterum perdita.

Anno Domini CIↃ. CC. XLVIII. iterum capta est à *Ludovico* Rege Franciæ.

Anno Domini CIↃ. CC. XLV. Innocentius Papa juxta Lugdunum *Fredericum* condempnavit.

Anno Domini CIↃ. CC. XLVIII. *Wilhelmus* Rex obsedit Aquis per dimidium annum.

Anno Domini CIↃ. CC. LI. dictus Rex obsedit *Bobardum* & quædam alia. Eodem anno Pastores profecti sunt versus *Iherusalem*, & etiam post torneamentum de *Trasengiis* altera die *Willelmus* Comes Flandriæ obiit.

Anno

Anno Domini cIɔ. cc. LIII. facta est cædes gentis Flandriæ in Walacria à Comite *Florentio*, ubi capti sunt Boloniensis & Ghisinensis Comites, & duo filii Comitissæ *Johannæ Guido* & *Johannes* & multi alii.

Anno Domini cIɔ. cc. LV. *Willelmus* Rex à Frisonibus est occisus.

Anno Domini cIɔ. cc. LXXV. circa Pascha quidam *Bertrandus* Valenchenensis volens esse Comes *Balduinus* in Flandria & in Hannonia per *Johannam* Comitissam apud Insulas suspensus est.

Anno Domini cIɔ. cc. LXXXV. venit quidam Coloniam, qui se dixit esse Imperatorem *Fridericum*, & latuisse per XXIII. annos, nec se posse mori. Qui expulsus à Coloniensibus receptus est in *Nucia*, & tandem transiens Renum combustus est apud Wetslar, de mandato *Rudolphi* Regis Alemanniæ diligenter examinatus. Et anno sequenti alter apparuit se dicens esse eundem Imperatorem combustum & surrexisse. Transiens autem per Trajectum prope Frisiam suspensus est.

Anno Domini cIɔ. cc. XC. anno cicli decem novennalis XVII. in die beati Lamberti mane per partem momenti sol passus fuit eclipsim.

Anno Domini cIɔ. cc. XCII. anno cicli decemnovennalis XIX. in festo beati Valentini hora noctis tertia luna patiebatur eclipsim per tres horas.

Anno Domini cIɔ. cc. XC. primo, nono die Aprilis, amissa est civitas *Ackaron* ultra mare, & interfecti sunt omnes Christiani præter illos qui fugerunt in Cypris, ita quod jam nulla terra ultra mare dimissa sit in manibus Christianorum.

Anno Domini cIɔ. cc. XCII. facta fuit cædes & conflictus Romæ inter Cardinales propter electionem Papæ *Cœlestini* quinti. Et mittebatur quædam litera à Soldano Babilonis Regi Angliæ in Gallico fastuosa, & imperiosa, contingens yperbolice universos Christianos, ac etiam universum mundum. Et ipso anno mansit Christianitas sine Papa propter dissensum Cardinalium.

Anno Domini cIɔ. cc. XC. stetit discordia inter Regem Franciæ & Regem Angliæ, & Rex Franciæ terram Vasconiæ usurpavit in præjudicium Regis Angliæ pro eo, quod nollet sibi venire ad Parliamenta sua in Franciam. Et impeditæ sunt na-

ves mercimoniales, quæ ſolebent venire in Flandriam per mare Britannicum. Et ſimiliter eodem anno eccleſia Romana caruit Papa, jam mortuo duobus annis, & ſucceſſit Cœleſtinus in Cœna Domini, qui fuit de ordine fratrum.

Anno Domini CIↃ. CC. XCIV. *Johannes* Dux Brabantiæ primus de hoc nomine interfectus fuit in haſtiludio apud Baren. Anno eodem *Florentius* Comes Hollandiæ captus & interfectus fuit à ſuis.

Anno Domini CIↃ. CCC. IV. apud *Momes* in *Pabula* Rex Franciæ occidit Flamingos tertia die poſt nativitatem beatæ Mariæ.

Anno Domini CIↃ. CCC. VI. obiit ſecundus *Johannes* Dux Brabantiæ.

Anno Domini CIↃ. CCC. XIII. *Henricus* Imperator intoxicatur à Jacobita.

Anno Domini CIↃ. CCC. XV. fuit maxima kariſtia ac fames, ac gravis mortalitas in anno ſequenti.

Anno Domini CIↃ. CCC. XXVIII. Flamingi in Caſſileto à Comite Hannoniæ decepti occiſi ſunt. Anno eodem Rex Angliæ à Regina & filio fugatur, moritur, & capitur.

Anno Domini CIↃ. CCC. XXIX. *Falconis* caſtrum debellatur ab armigeris Brabantiæ.

Anno Domini CIↃ. CCC. XXXIII. fuit guerra inter Brabantiam & omnes terras circumjacentes.

Anno Domini CIↃ. CCC. XXXIX. Rex Angliæ cum Brabantinis & Flamingis debellare incepit Franciam. Anno ſequenti obſederunt *Tournacum.*

Anno Domini CIↃ. CCC. XLV. Comes Hannoniæ interficitur à Friſonibus.

Anno Domini CIↃ. CCC. XLVI. Rex Boemiæ & Comes Flandriæ & multi nobiles interficiebantur ab Anglicis apud *Kriſſi.*

Anno Domini CIↃ. CCC. XLVII. Leodienſes occiſi fuerunt apud Waleniam à Gelrenſibus & à Brabantinis.

Anno Domini CIↃ. CCC. XLII. ardebat Mechlinia.

Anno Domini CIↃ. CCC. LII. *Johannes* Dux Normanniæ coronabatur in Regem Franciæ.

Anno Domini CIↃ. CCC. LV. tertius *Johannes* Dux Brabantiæ obiit. Anno eodem Rex Boemiæ Imperator Romanorum apud Romam magnam accepit diadema.

Anno

Anno Domini CIↃ. CCC. LVI. circa principium Octobris *Johannes* Rex Franciæ captus erat in bello, & à Burdegalis transvectus in Angliam IV. annis ibi captivus mansit. Eodem anno LVI. fuit guerra inter Flandriam & Brabantiam fere per integrum annum durans.

Anno Domini CIↃ. CCC. LVII. *Wilhelmus* Comes Hannoniæ & Hollandiæ fiebat furibundus.

Anno Domini CIↃ. CCC. LVIII. communitas Franciæ insurgebat contra Dominos & Rex Navarræ cum Anglicis magnam partem Franciæ vastavit & incendit. Eodem anno apud Gandavum *Jacobus Brame* incepit dominari, sed in crastino Mariæ Magdalenæ fugit.

Anno Domini CIↃ. CCC. LIX. in Hollandia Delpha opidum vincitur, & fossata implentur. Eodem anno in festo Simonis & Judæ *Eduardus* Rex Angliæ transfretavit, & intrans Franciam juxta Remis debellavit villas campestres & rusticos per totam hyemem.

Anno Domini CIↃ. CCC. LX. circa medium Aprilis dictus Rex Angliæ juxta Parisios habuit bellum, sed non prævaluit ibi. Eodem anno in prima ebdomada mane juxta Carnotum in campis Rex Angliæ & sui à Deo miraculose per tonitrua, per nivem maximam, per grandinem plagati & perterriti multis hominibus & equis sibi subito defunctis inierunt pacem. Eodem anno LX. dictus Rex Franciæ *Johannes* de captivitate Angliæ reversus est ad Franciam, & receptus in Regem sicut prius cum lætitia. Eodem anno LX. circa Metis & Treveris quædam communis gens devastavit monasteria. Eodem etiam anno LX. in Flandria fuit magna epidimia & mortalitas, & nona die Martii Alostum ardebat.

Anno Domini CIↃ. CCC. VII. quarto Idus Octobris Templarii ubique capti sunt.

Anno Domini CIↃ. CCC. LXVI. circa principium Octobris obiit juvenis Dux Burgundiæ, qui æstate præcedenti accepit in uxorem filiam Comitis Flandriæ, & nuptiæ celebrabantur Aldenardæ. Eodem anno Dux Brabantiæ cum multis alienis armigeris volebat cogere Lovanium, sed non potuit. Item Comes Flandriæ coegit Ypris.

Anno Domini CIↃ. CCC. LXII. *Cistercium* in Burgundia à communi populo spoliatur. Eodem anno XII. die Septembris obiit

Innocentius Papa sextus, & discordantes Cardinales non eligebant Cardinalem in Papam, sed Abbatem Sancti Victoris de Marsilia, & vocatus est Urbanus quintus, & fuit consecratus sexta die Novembris.

Anno Domini CIↃ. CCC. LXIII. in die Parasceves Rex Franciæ *Johannes* accepit à manibus Papæ crucem cum Rege Cypri & pluribus aliis. Ergo in Francia concessa est ei decima de sancta ecclesia. Eodem anno in ultima ebdomada Maji multi nobiles Teutonici erant interfecti in Lotharingia majori juxta Metis. Eodem LXIII. frigidissima hyems fuit, nam fortiter gelavit à crastino beati Nyclasii usque ad festum Sancti Gregorii in Martio, & excellentissimum frigus fuit in die Sancti Anthonii.

Anno Domini CIↃ. CCC. LXIV. feria secunda in Paschalibus Dominus de *Angia* decollatus fuit *Querceti* à Duce Alberto Ruwardo Hannoniæ. Eodem anno circa medium Aprilis obiit *Johannes* Rex Franciæ in Anglia.

ADRIA-

ADRIANI PAPÆ VI.

PETRI SCRIVERII,

JO. ISACII PONTANI,

ALIORUMQUE,

QUÆ VARIAM DOCTRINAM CONTINENT,

EPISTOLÆ ALIQUOT.

ADRIANI PAPÆ VI.
PETRI SCRIVERII,
JO. ISACII PONTANI,

ALIORUMQUE, QUÆ VARIAM DOCTRINAM

CONTINENT,

EPISTOLÆ ALIQUOT.

Ita cum concessisset Leo Papa X. de dando ei successore postquam diu disceptatum, nec conclave esset satis concors, electus tandem unanimiter civis Ultrajectinus, Caroli V. præceptor, & Hispaniæ Gubernator Hadrianus Papa VI. Allato nuncio Ultrajectum ingens lætitia, quam & clerus significavit, datis nuncio, quod rarum tum, decem florenis annuis, & urbs sonitu campanarum, delinquentium dimissione, & accensis passim per urbem ignibus, decreto etiam ei præmio, qui accendisset clariores. Nequid dicam non probans in promtu sunt documenta. Ex Archivis ecclesiæ:

Wy Doemdeken, Deken, ende Capittelen ten Dom, t'Oude munster, t' Sint Peters, t'Sinte Johans, ende t'Sinte Marien t'Utrecht doen kont allen luyden. Also Willem Hermans *op Sint Agnieten dach lest voirleden ons die vrolycke ende blyde tydinge gebracht heeft, hoe dat die Eerweerdighe Vader in Gode ende Heere Meyster* Adriaan *van* Utrecht *Cardinaal ende Bisscop van Derthuysen gekosen is geweest eendrachteliken by der goedertierentheyt Goets Paeus van Romen, so hebben wy mit rypen Rade, ende voirgehouden Capittelen den selven* Willem *uyt goeder gratien gegont, gegeven, ende geassigneert, gonnen, ende assigneren mits desen, tien Hollantsche gulden current lyfrenten, veertich groot Vlaems voor elken gulden gerekent,*

kent, die wy hem betalen fullen alle jaer op Sint Agnieten dach, of binnen veertbien dagen daer naest volgende, dair die yerste termyn van betalinge off wesen sal Sinte Agnieten dach naestcomende in den jare van drie ende twyntich, ende also voert van jare tot jare, also lange als Willem voergenoemt in levenden lyve wesen sal, ende niet langher, te weten elcke kerke twee Rynsche gulden s'jaers op ten termynen voersz, sonder arch ende lyst. In kennisse der waerheyt so hebben wy onser Capittelen segelen hier onder aen gehangen, in 't jaer ons Heeren CIↃ. IↃ. XXII. *opten* XXVIII. *dach in Januario.*

Ex Actis magistratus Ann. 1522. *des Donderdachs na Agnetis: Die Raet out ende nye heeft bevolen den Oversten out ende nye te congratuleren, eer te bewysen, ende triumphe te doen ter eeren ende liefden, dat Meyster* Adriaan Florissen *geboren Borger t'Utrecht Cardinael des tytels der heyliger martelaren Johannis & Pauli, Bisscop van* Derthusen *nu Paus der heyliger Christen kercken van Romen geworden is.* Eod. anno des Manendags na Pauli conversionis: *Scepene, Raide, ende Oudermans geneyget wesende tot gratie ende genade te doen ter eeren ende weerdicheyt van onsen Heilichsten Vader Meyster* Aryaen *van* Utrecht *nu nye gecoren Paus van Romen heeft* Aernt Ottenssen *gevangen wesende, om dat hy syn vader ende moeder groot overlast aengedaen, die geslagen, ende door die glasvensteren geworpen heeft, daer hy syn lyf an verboert had, van der misdaet gratie gedaen. Dan hy sel behoorlicke oervede doen in brieven, hieromme niemant te misdoen, noch misdoen, noch oeck geen onstantastighe saecken meer te doen op syn lyf. Ende sal voort te Romen reysen tot onsen Heylichsten Vader den Paus voirsz, ende dancken syn Pauselyke Heylicheyt, van dat die Stat van Utrecht synre Heylicheyt ter eeren hem syn lyf gegeven heeft, ende hethoen daer of brengen, ende dat binnen drie maenden naestcomende, oft hy sal daer en tenden uter Stat ende uter Stat vryheit wesen, ter tyt toe hy gedaen sal hebben als voersz staet. Ende hy sal oock syn vader ende moeder in presentie van de Vive voor syns Vader doer op syn knien om vergiffenisse bidden.*

Eod. anno des Woensdachs na Sunte Pauwels dach conversionis: *Die Raet heeft gekent, dat die Backerbrugs den hoochsten prys sullen hebben van dat triumfelicke vuere ter eeren van onsen Heylichsten Vader Meyster Aryaen van Utrecht nu nye gecoren Paus van Romen. Des sellonse hebben noch een vat biers. Ende desgelycx Sunt Jacobs brug, die Volrebrug, Sunte Geertruden brug, ende die Garen-*

Garenbrug ſellen oick elcx noch een vat biers hebben voir heur excellenſte vueren in der triumfe voerſz.

Acceptaſſe eum electionem ait Blaſius Ortizius, qui iter ejus ſcripſit, quod ex Hiſpania fecit Romam, apud Baluz. 2. *miſcell.* XIV. Kal. Mart. Ann. 1522. Sed jam ante ei Ordines miſſis literis gratulati, Clerus, urbs ipſa, & cujus erat Præpoſitus, collegium S. Salvatoris. Clerus v. Februar. Extant literæ in Chartulario eccleſiæ Trajectenſis.

I.

Sanctiſſimo & clementiſſimo Dno noſtro

PAPÆ.

Poſt devotiſſima pedum oſcula beatorum. Sanctiſſime Pater, clementiſſime Domine, quoniam ſcrutator cordium Deus ad Chriſtianæ religionis dignitatem & gloriam veſtram beatitudinem virtute, ſapientia, doctrina, & pietate inſignem, ob tantam doctrinarum & virtutum ubertatem, ac vitæ integritatem, quibus inprimis præſtat, & quarum fama Reverendiſſimorum Dominorum Cardinalium aures oppleverat, ſummum Pontificem deſignavit, tanquam vas novum electionis, congratulamur & applaudimus veſtræ Sanctitati, ac univerſali eccleſiæ & Reipubl. Chriſtianæ, & præſertim eccleſiis & civitati Trajectenſibus, quibus ex hac promotione bene eveniſſe putamus. Commune eſt bonum, communis hic omnibus lætitia. Nunquam fuit huic civitati tantus animorum conſenſus in idem gaudium. Divinitus hæc omnia facta credimus. Quia itaque ſicut Domino placuit ita factum eſt, ipſum humiliter deprecamur, & die noctuque ſumma devotione exorare non deſiſtemus, ut veſtræ Sanctitati manum ſuæ pietatis porrigat, qua injunctum ſervitutis Apoſtolicæ officium valeat ad laudem & gloriam nominis Domini noſtri Ieſu Chriſti ac exaltationem fidei, pacemque, ſalutem & tranquillitatem populi Chriſtiani exercere, orantes humillime quod ſtatum, decorem, privilegia, & promotionem eccleſiarum noſtrarum veſtra ſibi Sanctitas ſuſcipiat commendata, quem Altiſſimus conſervet ad conſolationem eccleſiæ ſuæ ſacroſanctæ. Ex Trajecto die quinta Fe-

bruarii anno M. D. XXII. Vestræ Sanctitatis humillimi & devotissimi Capellani Prælati & Capitula quinque ecclesiarum Trajectensium.

Ipse singulis respondit I. Maji ejusdem anni.
Clero nimirum ita.

II.

Adrianus Papa VI.

Dilecti filii Salutem & Apostolicam benedictionem. Dilectus filius Antonius de Ameronghen reddidit nobis nuper literas vestras congratulatorias super assumptione nostri ad summi Apostolatus apicem, vivaque voce nobis retulit varia exuberantis lætitiæ signa, quæ ea de causa publice privatimque demonstrastis. Quibus de rebus vehementer exhilarati fuimus, non quidem quia dignitas ipsa Pontificatus, quam nobis gratulabamini, nobis grata esset. Quippe quam, sicut nunquam concupivimus, ita ultro delatam propter oneris annexi immensitatem vehementer reformidavimus acceptare, sed quod valde nobis placeret in clero civitatis nostræ natalis tantam erga Deum pietatem devotionemque & tantam erga nos benevolentiam cernere. Itaque cum omnium undique amicorum nostrorum gratulationes nobis acceptæ fuerint, vestræ certe nos peculiariter delectarunt. Nimirum sicut patriæ communio & prioris conversationis necessitudo arctior nobis inter nos quam inter alios intercedere noscitur, inde fit ut omnem honoris accessionem nobis hac promotione factam vestram quoque reputare merito possitis. Verum ne inutilis neve damnosa nobis & Reipubl. Christianæ fiat hujus dignitatis accessio, vestri officii erit sedulas ad Deum fundere preces, ut ipse qui nos de pulvere ad hanc summam in terris dignitatem sublimavit, vires quoque & robur animæ pariter & corporis ad illam salubriter administrandam suppeditare dignetur. Experiemini vicissim in nobis eam erga vos & ecclesias vestras indulgentiam, quam optimus quisque pater erga charissimos filios præstare debet. Datum Cæsaraugustæ sub annulo piscatoris die prima Maji M. D. XXII. suscepti à nobis Apostolatus officii anno primo. In plica erat: *C. Hezius.* Inscriptio erat *Dilectis filiis Decanis & Capitulis quinque ecclesiarum Trajectensium.*

III.

III.

COLLEGIO S. SALVATORIS.

ADRIANUS PAPA VI.

Dilecti filii Salutem & Apostolicam benedictionem. Quod de nostri in summum Pontificem assumptione & ipsi adeo ex corde gavisi & nobis tam amice congratulati fueritis, omnino quidem gratissimum nobis fuit, sed nequaquam mirati sumus, fieri enim non potuit, quin quem in minoribus constitutum semper unice dilexistis, confratremque & convicem habuistis vestri amantissimum, eum gestiretis ad dignitatem, quæ inter mortales maxima reputatur, & est, exaltatum cernere. Itaque officio quidem vestro vehementer delectati sumus, sed dignitate ipsa propter annexi oneris immensitatem potius animo gravati. Quis enim imbecillitatis suæ conscius non horreat tam immensum pondus curarum humeris suis impositum cernere. Itaque sine omni comparatione maluissemus vobiscum privatam in Præpositura nostra vitam agere, quam usque adeo supra humilitatem nostram extolli. Sed Dei sumus. Ejus voluntati resistere nequaquam possumus, & quum maximum onus maximam quoque ad ferendum virium sufficientiam exposcit, vestrum erit Deum omnium bonorum largitorem sedulis precibus pulsare, ut ipse nos Pontificatum hunc taliter administrare faciat, ut inde & gloria sancti nominis sui amplietur, & nobis gregique fidelium nobis commisso salutis occasio acquiratur. Cæterum in his, quæ ecclesiæ vestræ & uniuscujusque vestrum commodum & honorem concernunt, eundem in nobis affectum experiemini, quem in minoribus constitutis semper experti estis, speramusque futurum, ut non videamur de illis esse, qui cum honore mores mutare, & veterum amicorum obliviscí consueverunt. Datum Cæsaraugustæ sub annulo piscatoris die prima Maji M. D. XXII. suscepti à nobis officii Apostolatus anno primo. In plica erat: *C. Hezius:* Inscriptio erat: *Decano & Capitulo ecclesiæ Trajectensis.*

Urbi autem ita:

DILECTIS FILIIS

BURGIMAGISTRIS & MAGISTRATIBUS

Civitatis Trajectensis

ADRIANUS PAPA VI.

IV.

Dilecti filii Salutem & Apostolicam benedictionem. Ex literis vestris & relatione dilecti filii Anthonii de Amerongen familiaris & continui commensalis nostri intelleximus incredibilem lætitiam & exultationem, quam de nostri in summum Pontificem electione concepistis, quemadmodum supplicationes propter hoc ad Deum per vos factæ & largæ eleemosynæ in pauperes erogatæ & aliæ exuberantis gaudii signa probe declararunt. Gratissima sane habuimus officia hæc vestra, quod dubitandum non sit ea ex sincera vestra erga Deum pietate, & singulari erga nos benivolentia profecta esse. Nec mirum est, si summe vos exhilaraverit concivis vestri ad summi Apostolatus apicem assumptio, quem in minoribus constitutum tanta estis à teneris annis caritate prosecuti, maxime cum quicquid nobis honoris ac facultatis hac promotione accessit, commodis vestris accrevisse reputare debeatis. Nos dignitatem hanc nunquam ambivimus, nec ultro delata gavisi sumus propter immensitatem oneris, cui vires nostras longe impares esse novimus. Sed postquam Deo placuit illam humeris nostris imponere, formidavimus ejus indignationem incurrere.

Si quietis & commoditatis gratia illud acceptare recusassem, ecclesiam scismatis discrimini exposuissem. Vestrum erit frequentibus vestris ad Deum precibus satagere, ut ipse nobis vires ad sarcinam hanc, alias importabilem, ad ejus honorem ferendam supportare dignetur. Nobis vicissim curæ erit tales nos erga vos ac insignem civitatem vestram ad rerum occasionem exhibere, ut cunctis palam fiat nos eam quam debemus patriæ & concivium nostrorum rationem habere. Datum Cæsaraugustæ sub annulo piscatoris die prima Maji M. D. XXII. *suscepti à nobis officii Apostolatus anno primo.* C. Hezius.

Obiit Ann. 1523. ipso die exaltationis S. Crucis, postquam consanguineum Joannem Antonii Boyenssen curasset clero adscribi,

ſcribi, & quidem non diu ante, eccleſiæ Trajectenſis. Ex libro memoriarum ejuſdem eccleſiæ: *Anno Domini 1523. ipſo die exaltationis S. Crucis obiit Sanctiſſimus Dn. noſter Adrianus Papa* VI. *Cujus memoria ſervabitur proximo die ante magnam memoriam nativitatis B. Mariæ Virginis, vel alio die convenientiori, vel ante vel poſt. Inde miniſtrabuntur* V. *ſcudata antiqua ſecundum ſtatuta eccleſiæ Trajectenſis corporaliter præſentibus. Inde dabuntur ſociis quinque præſentiæ, hoc eſt,* XX. *ſs. & celebrantibus* V. *ſs. Campanario, ut cum magna pulſet, quia erat ſummus Pontifex* 11. *libr.* X. *ſs. Etiam Sacriſtæ pro ornamentis* X. *libr. Requieſcat in pace Amen.* Habes vitam Adriani ſcriptore Onuphrio Panuinio Platinæ adjunctam & excuſam Coloniæ Agrippinæ Ann. 1626. Patrem ait Florentium aulæorum textorem, aut miniſtrum ut alii, ait, addunt coctoris cereviſiæ. Verum Ultrajectini navicularii ajunt famulum & Florentium vocant Boyenſſen. Quod Caroli V. præceptor Carolus teſtatur ipſe in charta Ann. 1511. ubi Dominum de Gaesbeeck & eum in quadam cauſa Procuratores conſtituit. *So eeſt dat wy volcomelyk betrouwende der wysheit, getrouwicheyt, ende goede eernſticheyt van onſen lieven ende getrouwen neve, Heere Maximiliaen van Hoirne, Heere van Gaesbeeck, ende Meeſter Adriaen Florentii Deken van Loven, ende Scoelmeeſter van ons Karel, wy hebben den ſelven Heere van Gaesbeke ende Meeſter Adriaen gemaect ende geordineert, maken ende ordineren uit onſer rechter wetentheit ende deſen onſen brieve onſe Procuratoers ende ſonderlinge boden &c.*

N. N.

Vetus inſcriptio ex Zelandia *ad* SCRIVERIUM *miſſa.*

EPISTOLA V.

HActenus Scriveri Ampliſſime te feriis detentum occupationibus interpellare non audebam, ne remoram darem bono publico, cui te totum quotidie impendere probe novi. Nunc vero tuam ſapientiam omnis antiquitatis myſteria abditiſſima comprehendentem atque perſpicientem adire cogor amicorum ſeria inſtantia provocatus, qui me aliquid apud te hac

 in

in re posse non leviter suspicantur, vel potius affirmant. Rem ex adjuncta scheda intelliges, quæ hanc habet Inscriptionem tuo doctissimo calamo explicandam.

M. AUREL.
MACEDO.
VET. NAT. DELM.
EX SUOPT. SIBI. ET.
AUREL. VICTORIÆ.
LIBERTÆ VIVUS.
POSUIT.
SI QUIS. HANC. ARC.
PE. EX. C. P. SS. A. D. F. C.

Expectabo, vir Clarissime, quid placeat vobis in re obscura interpretationis reddere. Sed jam à me forte expectas, quid ego in rebus Musicis præstiterim. Bellum mihi est cum Gallis Musicorum mysteriorum non satis gnaris, quippe qui scommata rationum loco reposuere, licet nunc sero sapientes ab iisdem abstineant, posticæ studentes occurrere sannæ. Curabo ut brevi exemplar habeas epistolæ ad AN. MAR. SCHURMANNAM mense Sextili anno elapso datæ. Ubi videbis quomodo rem Musicam ex ratione atque demonstratione tractem, ut vel eodem argumento flexanimam modulationem ostendam. Hactenus per valetudinem te videre non licuit, quod meliori omine nobis contingere posse Deum animitus rogo, meque tibi calide commendo. Vale Harlemi IX. Februar. CIƆ. IƆC. XLVI. Tuus servus Io. Alb. Bannius. Scheda hujusmodi: Missa Inscriptio hæc ad me à primario quodam in Germania nunc degente. Qui repertam ait nuper in Flaminiæ opido rogans eruditorum Belgarum judicium exquiram. Clariss. itaque & Excell. Dnm Scriverium perhonorifice salutans obnixe peto, ut aperire dignetur tum notarum expositionem, si certa dari potest (Inscriptio ipsa, sed paulo aliter distincta, habetur etiam apud Gruterum, ut video) tum explicationem historicam, si tanti tamen veteranus ille miles nationis Dalmaticæ cum sua liberta fuere scriptoribus antiquis, ut hi mentionem eorum faciendam censuerint. Libentissime gratificabor vicissim.

N.

N. S. N.

De Dea NAHALENNIA.

EPIST. VI.

Geschreven uyt Domburch in Zeelant den 14. Januar. 1647.

MYn vrient kan niet nalaten U. E. bekent te maken, dat hier onlancks is gevonden een seer oude antiquiteyt. Ontrent 14. dagen geleden hebben sich aen de Zee op 't strant vertoont eenige groote steenen van witten arduyn, die de voorleden weke syn uytgedolven, den eenen een grooten vierkanten steen, wesende een outaer drie voeten hooge, ende derdehalf voet breet; waer op van voren met groote Romeynsche letteren gebouwen staen de woorden, Deo Neptuno Octavios Ammius V. S. L. M. *Eenige steenen syn het bovenste deel uytgebouwen, in welcke uytgebouwen concaviteyt ofte holligheyt, sit een Godinne, by haer hebbende een mandeken met fruyt, appelen gelyck. In een ander steen staet een Godinne recht op, in een grooter forme dan d'andere. Op een anderen staet een* Neptunus *gebouwen, welke* Neptunus *oock staet op de syde van eenige andere steenen, op welck de gemelde sittende Godinne van voren staet. Op een van de steenen aen de syde staet een Mercurius. Op een ander steen staen dese woorden,* Deæ Nehalenniæ Summaronius Primanus V. S. L. M. *Op een ander staet,* L. Justius Satto & Secundus Moderatus Fratres V. S. L. M. *Op een anderen,* Deæ Nehalenniæ Sext. Nertomarius Nertonus V. S. L. M. *Op enen anderen,* Nehalenniæ Fletus Annalonis pro se & suis V. S. L. M. *Daer ontrent op deselve plaetse, daer de steenen uytgedolven syn, syn in sant gevonden eenige pennincxkens, op d'een zyde hebbende hoofden van d'oude Roomsche Keysers, op een van dewelke staet een Burght welke is het wapen van Domburgh. De letteren welcke op eenige van dese steenen staen, syn meest gave en ongeschent. Daer syn ter selver plaetse gevonden de fondamenten van een kleyn huy ken, groot een roede of wat meer in't viercant. Eenige voeten onder het sant, rontom de gemelde plaetse is 't op het strant vol stroncken van bomen en wortelen, so dat daer schynt voor desen een bosschagie geweest te syn.*

PETRO

PETRO SCRIVERIO

Poly-hiſtori V. CL.

S. D. Henricus Bruno.

De eadem

EPIST. VII.

Dedit mihi hodie in mandatis heros noſter ἀκιβδηλέστατος Zulichemius, Clariſſime Scriptor, ut ſuo nomine peterem diligenter, atque adeo urgerem ſedulo reſponſum tuum ad nuperas tuas de Dea Nehalennia, quæ non ita pridem, ut lapides & ſaxa loquuntur, ad inſtar Veneris ἀναδυομένης orta mari ſacrum caput extulit. Delineationes & figuræ, quas ad te per literas miſit Zulichemius, ad Celſiſſimum Principem miſſæ ex Zelandia fuere; eas remitti deſiderat cum obſervationibus & explicationibus exquiſitiſſimis, evidentiſſimis, atque clariſſimis, uno verbo dicam, tuis. Nam operum hoc, mihi crede, tuorum eſt; dignus te vindice nodus incidit; & te Poëtam ad eam rem unicum lubentes meritoque jam pridem omnes ſcimus, ſuſpicimus, ac veneramur. Nemo, hercule, nemo hodie antiquitatis omnis, præſertim Belgicæ, tam promus condus vivit: adeo, ut omnem veterem orbem, omnia priſci ævi arcana, abſtruſa, abdità, in ſcrinio pectoris circumferens noſtro ſeculo, tanquam in ſpeculo, repræſentare videare. Cave putes me plus dare auribus tuis per adulationem, quam veritati per ingenium ac Batavam tui admirationem. Tu modo hoc age, quæſo, humaniſſime Scriveri, καὶ θέαν θεάων, ſi Divis placet, ſiqua Dea eſt, Nehalenniam, incognitam hactenus, mihi certe nondum in Inſcriptionibus Gruteri, aut ullibi apud Authores agnitam, tanquam θεὸς ἀπὸ μειχανῆς, in numerum Dearum refer, neque ſine nomine certo atque etymo nominis indubitato diutius ſine oberrare. Noli nos, obſecro, macerare longa exſpectatione, neve iterum te, ut olim Martialis editorem Lentulum maximus olim Grotius incuſavit, ita Nehalenniani Novantiqui numinis tardum aſſertorem ac vindicem accuſari patere, quin potius quod dabis da cito, ut bis

bis dediſſe videaris. Ita vale vir ſumme. Hagæ Comitis XXIII. Febr. CIↃ. IↃC. XLVII.

EIDEM
CONSTANTIN. HUYGENS.

De eadem

EPIST. VIII.

Ampliſſime ac Doctiſſime Vir,

ARas haſce Neptuno & Nehalenniæ ſacras Domburgi nuper, Principis mei territorio, effoſſas mitto ad te, animo partim meo, partim Celſitudinis ſuæ mandato morem gerens. Dum enim de Nehalennia hactenus nobis inaudita varie fabulamur aut conjicimus, viſus tu Poëta es plane ad eam rem unicus, qui nodum ſolvas, & quam reverentiam novo Numini debeamus pro autoritate ſtatuas & injungas. Alluſimus nonnulli ad Belgicum idioma, ac de NET HAEL INNE ſive NIEW HAEL INNE neſcio quid auſi fuimus ſomniare. Mihi vero τὸ νεαλὲς ſuccurrit, & ſive id recenter captum ſive ſalitum indicare velis ad originem hujus nomenclaturæ manuducere viſum eſt. Ἐπέχω tamen, donec tu docte Trebati vel potiora monueris, vel hiſce mecum uti voles. Vale vir Clariſſime, ac tui gregis ſcribe tuum Huygens. Hagæ Comitis XV. Febr. CIↃ. IↃC. XLVII.

Νεαλὴς, εος, ἡ, *novus in omni officio.*

Νεαλὶς, ίδος, ὁ, *piſcis proprie nuper captus, vel qui ad aliquod opus nuper appoſitus, novus nuntius.*

Ita vetus ſub infantiam typographiæ editum Lexicon Græco-Latinum ſub Theodoro Gaza & Conſtantino Laſcari collectum à fratre Johanne Groslotio Placentino Carmelita. Impreſſum Vincentiæ Ann. 1483.

Etymologicum Magnum: Νεαλὴς, ὁ νεωςὶ ἑαλωκὼς ἰχθὺς ἢ ὁ νεωςὶ ὀπτῶν πεπηγκὼς ἢ πεπονθώς.

Νεαλὴς proprie *recens captus piſcis.* Dicitur autem & recens ſalitus, & recens captus. Add. & Suid.

Jo. a Wouwer

Cornelio van Dale S. D.

EPIST. IX.

QUam prolixo affectu amorem in me tuum foveam, mi Corneli, capere non potes. Novi enim me illum esse, qui & accipere beneficia & æstimare didicit. Utinam occasionem mihi ostenderes, ut hunc affectum in te meum officio digno probarem. Literas Scriverii & earum comitem Arnobium accepi. Excusabis me illi, quod non rescripserim, uti etiam D. Baudio & Heinsio, quibus responsum debeo. Oppressus enim mole tanta negotiorum ne respirare quidem possum, & ecce dum hæc ad te scribo, evocatoriæ mihi adferuntur, Holsatiam petam ad componendas lites ortas inter nobilissimos viros. Quare te, nisi vetas, obsidem affectus mei illis relinquam, donec literæ meæ te liberent. Minucium à me editum quam prima occasione potero ad te mittam. Nunc te rogo quæsoque, ut à Scaligero ad hasce inclusas responsum mihi impetres, & summa diligentia ad me festines: neque enim credere potes, quantum intersit citius illud mihi reddi, quod spero, si animum in me tuum recte novi. Vale & me ama. Hamburgi XI. April. CIƆ. IƆC. III.

Illustrissimo viro Iosepho Scaligero

Jo. a Wouwer S. D.

De locis aliquot Minutii Felicis.

EPIST. X.

GErmanicum meum accepi, quem tamen ea lege repetii, ut mihi remitteres, si ita videretur; nihil enim meum, quod potiori jure non possideas. Quantum tibi debeam, quod promta humanitate me docueris difficillima Minucii verbis non exprimo. Ejus editionem jam absolvimus; exemplar proxima occasione ad te mittam. Firmicum, quem secutorem

rem ei dare constitui, jam excudendum tradidi. In eo sane innumera menda, quæ tamen facili emendatione corrigere licebit; quanquam vereor residua fore non pauca, quibus me expedire non potero, quale est illud: *Virum vero abactorem boum colentes sacra ejus ad ignis transferunt potestatem, sicut propheta ejus nobis tradidit dicens*, Μικταβω μυστικη &c. Et; *Mars, ut sibi primas partes in amore Veneris vindicaret, incaute contra ferentem percutit juvenem.* Et alibi: *Nec venenis tuis cruor defuit, nec se injuste crematorum corporum partes, humanarum etiam victimarum frequenter sanguine cruentasti.* Nihil moratur finem hujus editionis, nisi quod ad hæc à te doceri exspecto. Quare te rogo quæsoque literas tuas ad me properes. Dabis hoc amori in me tuo & publicæ utilitati, cui nihil negare potes. Absoluto libro de Polymathia in cujus etiam editione sumus, fortassis Apulejo me accingam, uti otii mei ratio constet. Columnæ editionem nemo juvabit præter te unum. Ego, ut verum fatear, Augustæ, Noribergæ, & apud nos, ubi omnis generis artifices, sculptores serio quæsivi, sed nullos invenio, & tamen valde è re mea futurum video, si ejus editionem festino. Nam si diutius premo, Itali, qui ægerrime ferunt, me insigne hoc antiquitatis κειμήλιον habere, prævenient, & ita fraudabor sumptu, quem in ea depingenda impendi, & aliquam multa exemplaria. Adjiciam notas fortasse, & siqua ex ejus editione expectanda gratia, eam mihi deberi velim, cujus auspiciis prodit. Rogo serio de toto hoc negotio cogites. Interest profecto, ne Italis ejus editionem debeamus, qui plerique omnes Romæ peregrinantur. Vale illustrissime Domine & me ama. Hamburgi 1 Kal. April. CIↃ. IↃC. III.

Corruptissima hæc tria loca & alia insuper correxit Dns Scaliger, misitque ad Wouwerium extremo mense Aprili, cum quibusdam notis de Abari Scytha, de Palladio, & Pausania, de Mithra ex eodem & Statio Papinio.

PETRUS SCRIVERIUS

JOHANNI A WOUWER S. D.

Minutius Felix & Apulejus correcti. De columna Antoniniana, Tertulliano, Arnobio.

EPIST. XI.

SAlve optime, eruditiſſime, ampliſſime Dne Wouweri. Literæ tuæ, quas I. Kal April, ad Cornelium van Dalen dediſti, nudius ſextus ad me delatæ ſunt, nam amicus ille noſter ante ſex præter propter hebdomadas in Brabantiam profectus eſt. Quod Minutium editum eſſe ſcribis ingenti nos gaudio effeciſti. Utinam exemplar addidiſſes, ſed hoc prima occaſione miſſurum te ſignificas. Hoc age itaque. Nos hic omnes aviſſime editionem illam tuam exſpectamus. Quod in literis ad Dn. Scaligerum ſcribis, te ſecutorem Minucio *Firmicum* daturum, rurſus me novo gaudio affeciſti. Sed iſte eſtne plenus & integer. Audio eſſe in bibliotheca Illuſtriſſ. Electoris Palatini Friderici III. ſed an integer ibi ſit neſcio. Dolendum ſane exordium elegantiſſimo libello deeſſe. Corruptiſſima illa loca, de quibus oraculum publicum adibas, feliciſſime reſtituit incomparabilis heros, atque alia inſuper adjecit, divina prorſus, & quæ me in ſtuporem dederunt. Conſcientiam tuam interrogo, mi Wouweri, iſtud de Mithra, de Abari Scytha, nonne divinum eſt? denique omnia illa, quæ ibidem annotat, nonne divina ſunt? Nobis curioſa ejus viri felicitas nihil reliquum facit, quicquid ad oram annotaveramus jam vir illuſtris occupavit. Emendatio ejus prima eſt *Nepthune* ἀντὶ τοῦ *Nepthuni*. Monuit Ludovic. Carrio ex Plutarchi libello de *Iſ. & Oſir.* legendum *Nepthym* (νέφθυν) quod propius accedit ad id quod vulgatum. *Contra ferentem* corrigit Scaliger *contra ſe ruentem*, quod in mentem quoque venit Guil. Fornerio ICto. Quod ſequitur *aſſe manum* mutandum *in aſſem unum*. Monuit etiam Carrio, qui cum in meditullio fere libri legat *proſtibuli corpore* ubi editum *pro conſtituto torpore* applauſum meum auferre non poteſt. Siquid mutandum cur non potius *proſtituto corpore*? P. 249. *verſ* 11. *edit. Commelinianæ*, *id*

id est aerem tanquam putidum glossema ejiciendum, & *pag.* 295. *vers.* 22. legendum videtur *commodat parientiam*, de qua voce disseruit olim summus Jurisconsultus *Obs. lib.* 1. *cap.* 5. aut 6. non satis memini & post eum alii. Certe hanc vocem restitui velim Apulejo *Miles.* 8. circa *fin*, *vides quam grandem tibi demonstret parientiam*, quomodo *lib.* 11. *emparientiam* restituit Colvius. Sed hæc nugatoria sunt, & eruditis tuis auribus indigna. Quin omitto has sententias & abrumpo, ne dum tu nugas meas legis ego in publica commoda peccem. Sed heus antequam ultimam manum scriptioni meæ impono, dic sodes quid sibi vult arrogans iste Thraso, seu Suffenus, qui Minucii editionem aliam molitur. Hui! Felicem ille infelix, quem auctorem dum hic esset ne quidem per somnium vidisse mihi compertissimum est. Scribit se in cœnobio quodam antiquissimum exemplar reperisse; hoc an verum sit à te doceri cupio. Num tu usus eo codice, an vero barbarus illi tibi invidit? Quid audio? Idem ille ardelio tibi offensus est, & candidissimæ famæ tuæ latrocinatur, meditaturque nescio quas ignominiæ notas? Heu cadit in quemquam tantum scelus? Dii melius. Profecto nescio quæ hominem intemperiæ an Furiæ agitent. Atrox ille & in civem suum? Angue pejor est, legimus enim in Syria angues in indigenas venenum non habere, nec eos petere, sed exteros miseris modis excipere. Si in me incurreret vix ab humano more discederet, nam ita à natura comparati sumus, ut in insularios nostros satis humani, in alienigenas atrocissime plerumque simus ad instar anguium quos modo dixi. Vale mi Domine, vale alterum seculi decus, & me ama.

Heus mi Wouweri, nam denuo compellandus es, de columna *Antoniniana* serio delibera. Sed quid fit notis tuis in *Tertullianum*? de iis in postremis tuis altum silentium. De *Polymathia* aliquid mones, eam esse sub prælo. De quo libro nos mira nobis pollicemur. Quando videbimus? quando item reducem Arnobium nostrum? Hoc age. Siquid vicissim opus fuerit, scis non rogandum esse, fidenter impera. Lugd. Bat. VI. Kal Maj. CIↃ. IↃC. III.

De ea scripsit ad Commelinum Dn. Scaliger. Rescripsit Commelinus se omnino velle, & quidem iis quas tu proponis legibus, ut scilicet sumptum, quem in depingenda ea impendisti refundat &c. Sed exemplaris sibi prius copiam fieri cupit.

pit. Meretur hoc insigne antiquitatis monumentum sine notis non edendum, mittasque ad Heroa nostrum Columnam una cum notis tuis. Curabimus hic primo tempore excudendam. Iterum vale mi Wouweri.

PETRUS SCRIVERIUS

JOHANNI ISACIO PONTANO SUO S. P.

De Martialis Vienna. Quis Romulus apud eum. De Epona; Deo campestri. Aliquot Inscriptiones.

EPIST. XII.

Binas tuas accepi, sed non Patricium illum, qui ultimas tulit, excepi, aut in familiaritatem meam, quod volebas, admisi. Domi non eram, cum me quæreret, & serio irascor fortunæ, ejusve horæ, quæ invidit mihi tantum bonum. Sed dabitur alias cum eo colloquendi occasio. Sane me quando volet appellabit imo interpellabit nunquam repellendus. Norit & ille meam indolem factam benignitati & comitati. Sed hæc hactenus. De Itinerario tuo securus esto. Nominis mei oblivio me potius capiet quam ullam prætermittam tibi inserviendi & mandata tua exequendi occasionem. Quin id tam sedulo egi, & quæsivi, sed non inveni tibi typographum, qui suis sumptibus id excuderet. Raphelengius non abhorret, imo cupide cupit, sed operas & præla sua occupatissima dicit. Bassonium itaque conveni, is pro charta & impressione in singula folia septem florenos exigit, quod pretium tolerabile est, nec minoris alios hoc quicquid est suscepturos quovis pignore contenderim. Ego in *Martiale* meo sex florenos dedi, & charta mihi seorsim persolvenda fuit. Quid fieri velis semel statue, & simul exemplar mitte, si descriptum fuerit. Curabuntur omnia haud aliter ac si ipse præsens esses quam diligentissime. Martialis illud mei de *Vienna lib.* VII. omnino accipiendum de *Vienna Galliæ Allobrogica* in Narbonensi provincia, neque ullum interpretem vidi, qui de Austriaca Germaniæ acciperet. Notandum vitiferam etiam ab eodem vate meo vocari in xeniis disticho c. VII. cujus lemma, *Picatum vinum*.

Hæc

Hæc de vitifera venisse picata Vienna
Ne dubites, misit Romulus ipse mihi.

Quis ibi *Romulus* sit, non satis enucleant interpretes, ego conjicio *M. Antonium Primum* intelligi, quem tanquam suæ patriæ Romulum laudat Poeta. De hoc Tacitus aliique & ipse Martialis non semel. Qui melius conjecerit, vatem hunc perhibebo optimum. Inscriptiones istæ descriptæ ex arce Meudon apud Gruterum extant, qui habuit à Scaligero IULIUS AUG. L. EROS. & IULIA GLAPHYRA *p.* 874. legitur. Inscriptionem *de Epona*, quæ Saloduri in Helvetia ostenditur habet Gruterus *p.* 87. ubi & habet alias de eadem Dea, quarum unam & alteram hic adscribam:

In Carinthia valle Laventina

HERCULI ET EPONÆ
AUG.
PRO SALUTE IMP. CÆS.
M. AUR. ANTONINI PII. FELICIS
INVICTI
. . . .

In arce Pinoberg prope Danubium

CAMPES. ET. EPONÆ.
ALA. ICT. NG. HP. CR. QUI ET
AL. BASSIANUS PRÆ.
V. S. L. M.

Hujus Deæ meminit Juvenalis *Sat.* 8.

——— ——— ——— ——— *jurat*
Solam Eponam & facies olida ad præsepia pictas.

Prudentius in Apotheosi:

Nemo Cluacinæ aut Eponæ super astra Deabus.

Apulej. *Milesf.* 3. Tertullian. *Apologet.* Minutius in *Octav.* Fulgent. *de prisco sermone* in voce *Sermones.* Plutarch. denique in *Parallelis* ubi de Fulvio Stella. Ex quibus omnibus liquet fuisse Deam jumentorum, mulorum scilicet, asinorum, & equorum. Scri-

Scribendum autem *Epona* aut ut Plutarchus *ἐπόνα*, non Hippona, quomodo vulgo editur in plerisque auctoribus. Sed quid ago? finem tecum garriendi facere jubet nauta jam profecturus. Desino igitur & uberiores literas, cum tuas accepero, promitto. Restabat aliquid de *Campestri Deo*, qui *Eponæ* conjungitur in lapide arcis Pinobergensis. Libros quos per me dato syllabo curari volebas hic habes. De singulorum pretio constabit tibi ex addito Raphelengi chirographo. Vale noster amor, vale. Scripsi summa cum festinatione. Lugd. Batav. die XIV. Maji. CIↃ. IↃC. V.

IDEM

HERIBERTO ROSWEYDO S. D.

De Wouwerio, Baronio, Arnobio, Marcilio, Notis Tironis & Senecæ, Inscriptionibus Gruteri &c.

EPIST. XIII.

TRes præter propter hebdomadæ sunt, Heriberte amicissime, ex quo Cornelius van Dalen, juvenis mihi propter mores & eruditionem carissimus, literas meas ad te deferendas suscepit, sed tanta cum festinatione scriptas, ut nunc mihi venia deprecanda sit. Cur ita festinaverim quæris? dicam. Amicus ille noster ipsa qua profecturus eram hora nos de literis monuit, voluitque ad te simul & Clariss. Lipsium darem. Quod voluit feci, sed negligentius quam apud tales oportebat. At tu mi Herberte ignosce præcipitantiæ pariter & oscitantiæ meæ. Nam profecto eo tempore tam nubilo animo eram, ut nesciam jam quæ scripsi, aut quæ non scripsi. Puto tamen de eruditissimi nostri Wouwerii Minutio mentionem fecisse. Disertissimus is Auctor, ut rem integre scias, jam editus est, ut ad nos scripsit 1. *Kal. April.* Indies exspectamus exemplar, quod se prima occasione missurum promisit. De notis in *Tertullianum* altum silentium. Nundinis istis vernalibus, ut speraveram, non habebimus. Secutorem *Minutio* dabit *Iul. Firmicum* de errore *Gentilium*. Sed in elegantissimo illo libello loca quædam prodigiose corrupta sunt. De iis nuper oraculum, non Deum,

Deum, Scaligerum consului. Is promto ingenio difficillima quæque dissolvit. Mitto ea nunc ad Wouwerium, & libentissime communico, quæ mihi in thesauris fuerunt. Quid ni? Apertas Musarum fores semper esse decet, nec claudi hic benignitas, ubi maxime stare debet. Cæterum amicus ille noster, qui Hamburgi, nunc est in Holsatiam evocatus ad componendas lites ortas inter nobilissimos viros. Nuper ad me scripsit se esse in editione libri sui de *Polymathia*, daturumque se post illam alia, sed quæ illa ignoramus. Ipsum in Apulejo non inutiliter laborasse jam pridem didici. Didici etiam penes ipsum esse pulcherrimam illam Antonini columnam elegantissime depictam. Hanc, si peritus aliquis artifex ad manum sit, fortassis dabit, & in eam quasdam notas. Particulam præstantissimi istius monumenti repræsentavit clarissimus ecclesiasticorum Annalium scriptor Dn. Cæsar *Baronius*, ubi agit de legione Fulminatrice. Cujus vigilantissimi hominis amor cogit me sermonem de Wouwerio abrumpere. Iane vale, at tu plurimum salve Reverendissime Baroni, ut Annalibus tuis supremam manum aliquando imponas. Hoc meum votum est. Et quidem

Serus ut historicis Baronius incubet Actis
Tu puer huc summo da pia thura Iovi.

Ignosce Pater Heriberte affectui meo, & si me amas, optimi senis effigiem mihi ne invideas. Vidi eam hic apud amicum augusta forma sculptam. Vidi etiam aliorum illustrium virorum εἰκόνας apud vos excusas, Cominæi, Grudii &c. quarum Auctorem esse puto D. Aubertum *Miræum*, cujus elogia nuper vidi, ἔγνων, ἢ ἀνέγνων. Absit ut tertium addam κατέγνων. Juliani illud scitum est. Sed è diverticulo tandem in viam. Commemoravi supra *Minucium* esse editum, & *Firmicum* edi. Reliquum nobis, ut Arnobium quoque edamus. Certe ego paratissimus sum arripere illum serio absoluto Martiale, & hoc antea puto me ad te perscripsisse, nec auctoritatem etiamnum defugio. Tu me egregie juvare posses partim tuis partim Stewechianis notis. Eja age, communica, quicquid miseris, tuo nomini, si modo pateris, inscribendum scito, & siqua ex editione Stewechii gratia exspectanda eam tibi deberi, cujus auspiciis prodit, publice testatum faciam. Si tanti erit, me de quibusdam

locis tibi dubiis consule, non gravabor respondere. Quæso consilii tui me certiorem facias. Item ad hæc Martialis loca, quæ seorsim hic in scheda habes respondeas etiam te rogo. Vix credideris, quanto desiderio literas tuas una cum iconibus exspectem. Literas dico, sed uberes, nam ego jam ter ad te scripsi, & tu nullius adhuc responsi honore me affecisti. Lentum te valde dicerem, nisi occupatissimum scirem. Vale ornatissime Domine & me ama.

Catalogum librorum Francofurto nondum accepimus, nec vos acceptastis, ut puto. Bonarum rerum sterilis non erit, certo scio. Videbis *Artemidorum*, *Achmetem*, *Astrampsychum*, & *Nicephorum* Oneirocriticos scriptores à *Rigaltio* Græce Latineque junctim editos. Videbis historiæ Augustæ scriptores, Ælium Spartianum, Iul. Capitolinum, & ceteros, diligentissime ab Isaaco *Casaubono* emendatos, atque uberibus notis illustratos. Videbis Iulii Cæsaris *Bulengeri* de theatro ludisque scenicis libros duos. Videbis Iustiniani Imper. Instituta cum notis M. Antonii *Mureti*. Leges *Salicas* ex bibliotheca Fr. *Pithœi* editas credo te vidisse. Videbis etiam Titi Vespasiani Imperatoris vitam à Suetonio descriptam cum nova interpretatione & emendatione Theod. *Marcilii*, eloquentiæ Professoris. Post Casaubonum ille Suetonium? Nimirum

Torquatus nitidas vario de marmore thermas
Extruxit. Cucumam fecit Otacilius.

Nollem hic informis illi fœtus excidisset, præsertim quum misere statim acceptus sit à Casaubono. in extremis ad Imperatorum vitas notis. Audio *Marcilium* moliri aliquid in *Casaubonum*, & jam opus Apologeticum sub prælo esse. Hoc etiam volebam Heriberte nescius ne esses. Sed quod oblitus pene eram videbis augustissimum Inscriptionum volumen à *Grutero* publicatum cum absolutissimis Indicibus. Nos exemplar accepimus, non tamen perfectum, reliquas è nundinis exspectamus. Addidit vir præstantissimus notas *Tironis* & *Senecæ*, sed eorum esse ne ipsa Suada mihi persuadeat. Christiani hominis sunt aut saltem auctæ à Christiano. Nescio ubi legerim D. Cyprianum ejusmodi notas reliquisse. Ipse edidit, ex membranis, nisi fallor, illustris Electoris Palatini, quas superioribus diebus ἐς πόδας ἐκ κεφαλῆς,

κεφαλῆς, ut Homerus ait, perlegi. Scin quales eæ sint? Vidisti, opinor, Commentariolum Anonymum in Gothorum Alphabetum & notas Lombardicas. Edidit *Vulcanius* noster anno CIↃ. IↃ. XCVII. Tales sunt. Imo illa omnia, quæ ibi citantur, deprompta sunt de eodem vel simili Codice. Nam similes extare in Italorum Gallorumque bibliothecis scio. Laudat antiquissimum notarum librum Cujacius 12. *obs. ult.* ubi formulas quasdam & verba juris per notas exarata adducit. Quæ in excusis jam à Grutero omnia reperi, diverso tamen nonnihil charactere, uti brevi videbis. Notas has arbitrantur viri docti multum adjumenti allaturas ad veterem ταχυγραφικὴν τέχνην in lucem atque usum cum fructu publice revocandam. Profecto nescio, prodigiosa oportet memoria sit, qui implexas illas & concatenatas omnes noscat. Nam plus quam x. millia sunt. Nunquam ego Notarius sim, &

Nulla notis brevibus comprendere verba peritus.

Videbis etiam Inscriptionibus adjecta Christianorum epigrammata, quæ in D. Petri & Pauli aliisque Basilicis circa parietes & pavimenta Romæ leguntur. Descripsit ea è MSto Codice bibliothecæ Palatinæ Ianus Gruterus. Edita jam spero, quanquam vix digna videbantur, quæ cum reliquis Inscriptionibus ederentur, nec tanti esse, quanti ea charta, in qua excuderentur. Tot maculis & barbarismis inquinata sunt. Sed quia multa historica in se habent, quæ nuspiam extare putamus (certe major pars nobis ignoratur) censuimus cum aliis edenda, propter argumentum potius quam characterem sermonis. Vin specimen? en tibi.

In Paradisum B. Petri

. . . .
. . . .

Est tamen hic pulchris specialis gratia rebus,
Spectantumque oculos ars pretiosa capit.
Joannes hoc compsit opus quem rite coronat
Urbis Romanæ Pontificalis apex.

In frontem ejusdem ecclesiæ

 Credite

Credite victuras anima remeante favillas
Rursus ad amissam posse redire diem.
Nam vaga bis quinos jam luna resumpserat orbes,
Nutabat dubia cum mihi morte salus.
Insita lethiferos auxit medicina dolores,
Crevit & humana morbus ab arte meus.
Pro quantum Petro largitur Christus honorem!
Ille dedit vitam, reddidit iste mihi.

Hæc & quædam alia Poëticis auribus prorsus indigna non sunt. Quæ sequuntur non nisi gemente & indignante lege Pedia leguntur.

In porta ejusdem ecclesiæ dextra:

Lumine sed magno vibrari janua cerno,
Astriferumque polum indicat ipse nitor.
Terra oret vultus servantum limina sacra,
In geminis portis ora jucunda nitent.
Simonis adspectus fulgens præcluditur una,
Altera sed Pauli radiat orbe decens
Aditus interior gazarum æstuat opes,
Et depicta nitent cumulis ipsa suis,
Aureis in petalis gemmarum clauditur ordo,
Et superba tegit blattea palla fanum.
Sic quoque conjunctim servatur gloria rebus,
Et variata semel nexa natura manet.
Inclito cum opere surrexit fama perennis,
Indubitante fide reddite cuncti vota.

Aliud:

Siricius pia nunc persolvit munera sanctis
Gratia quo major sit bona martyribus.

Omni-

Omnipotens Deus hunc conservet tempore multo
Moenia sanctorum qui nova restituit.

Hoc carmen reciprocum est, quod non per singulos versus redit, sed per totam elegiam. Qualia illa sunt, quæ ocia curiose invenisse ait Diomedes Grammaticus *lib.* 3. qui cujusdam neoterici distichon adducit tale,

Icarium notus ut confidens flamine, tranant
Cœrula verrentem sic freta Nereidos.

Detrahe priori versui τὸ *tranant*, & adde alteri, facies de Pentametro hexametrum, & de Hexametro pentametrum hoc modo:

Nereidos freta sic verrentes cœrula tranant,
Flamine confidens ut Notus Icarium.

Græci etiam in hoc genere se exercuerunt. Vid. Antholog. Elegans inprimis Philelphi distichon retrogradum:

Laus tua, non tua fraus, virtus, non copia rerum,
Scandere te fecit hoc decus eximium.

Hoc si verso ordine legas versam etiam sententiam deprehendes. Hoc artis est.

IDEM

Viro Clarissimo

JUSTO LIPSIO,

EPIST. XI.

Qua consulit Lipsium.

SAlve Musarum Hercules. Salve Averrunce monstrorum. Nuper ad te literas meas, frigidas illas & jejunas detuli, nunc defero ad te loca quædam Martialis mei prodigiose, ut

mihi quidam videntur, corrupta. Opem tuam imploro. Me vide. Seorſim hic in ſcheda habes. Ad hæc, vir Clariſſime, velim mihi primo otio reſpondeas. Vix enim credas quantum interſit quamprimum certiorem reddi. Profecto jam nugas meas typographo commiſiſſem, niſi eas prius electiſſimis tuis inſertis exornari cuperem. Rogo quæſoque me per epiſtolam doce. Dabis hoc amori in me tuo, dabis publicæ utilitati, cui nihil negare potes. Tantum erat. Vale Muſarum Hercules. Vale Averrunce monſtrorum. Vale antiquitatis anima Juſte Lipſi. Lugd. Batav.

Iterum te rogo & obteſtor literas tuas ad me properes: nihil enim finem editionis meæ remoratur, niſi quod ad hæc à te doceri exſpectem.

IDEM

CORNELIO VAN DALE, S. D.

De morbo Lipſii. De typho Elmenhorſtii.

EPIST. XV.

AMicorum te deſideria ad unum omnia fideliter adimpleſſe, mi Corneli, ut vehementer gaudeo, ita me hercules literas meas non vidiſſe te vehementer doleo. Ain vero? quas VII. Kal. Junii per tabellarium Ultrajectenſem ad te dedi non accepiſti? Ut Di Deæque illos homines perdant, qui aut clanculum ſupprimunt, aut palam intercipiunt innocentes has amicorum ſalutationes. Mearum ſane literarum levis jactura eſt, at iis annexæ fuerunt Scaligeranæ, quas hortatu potiſſimum meo vir illuſtriſſimus exaravit. Has non accepiſti? Ergo aliquis lucifuga, ut ait Lucilius, nebulo ſuppreſſit, an ſtrangulavit miles? Di melius! & jam ſpero accepiſti. Spiſſigradus fortaſſe tabularius fuit. Quod an ita ſit tuis doceri cupio, ſi diutius iſthic tibi morandum eſſe exiſtimabis, quanquam optarem venire te ipſum & præſentem præſenti indicare, participemque eorum omnium facere, quæ in amœna illa tua patria vidiſti, audiſti, atque emiſti denique. De Novellis Imper. Juſtiniani ſummas gratias tibi agit Dominus Scaliger. Eum librum

librum hactenus in Bibliotheca sua desideravit. Nummi, quos meo nomine expendisti, statim atque redieris tibi reddentur. Magnam à me gratiam inivisti, quod Baronii & ceterorum doctrina illustrium virorum icones mihi comparasti. Non minorem iniveris gratiam, si tecum attuleris aliorum etiam Cardinalium Episcoporumque effigies, quas in officina Plantiniana prostare intelligo. Item si attuleris Justi Lipsii *libr. de Recta pronuntiat. in* 4. ex ultima recognitione ibidem excusum. Item, sed præstat hic abrumpere. Nimium enim tua humanitate abutor amicissime Corneli. Alia per nuncios mihi adferri jubebo. Pudet me tantas tibi creasse molestias, & vide adhuc molestus sum. Pater *Heribertus à Roswey* voto meo satisfecit. Ei has trade, & responsum ad has simul & ad alteras meas ab eo pete, Clarissimo quoque Lipsio de responso aurem velle, Martialis maxime causa, quem præstantissimi viri opem indesinenter implorare significabis, sed & id ipsum lumen columenque literarum perofficiose meis verbis salutabis. Vivere illum & meliuscule valere summa cum animi voluptate ex literis tuis intelleximus. Scripserat ad me Heribertus languere illum, atque ægre animam trahere, adeo ut verendum esset, ne hic annus illi fatalis. Quo nuncio valde hic omnes turbati sumus, ac moriente illo viro mori paulatim cœpimus, donec tu nos melius sperare jussisses. Profecto verbis eloqui non possum quantum nos exhilaraveris, quamque lætos lubentesque scriptione ista tua reddideris. Veni, vide. Certe ego, *Scaliger*, *Baudius*, atque *Heinsius*, videre te desideramus. Si nos amas veni cito, & hic amicorum desideria exple. De Baudio scire debes eum nuper in numerum Professorum esse cooptatum, atque Eloquentiam ei demandatam esse. Die Lunæ proximo, qui erit mensis hujus XVI. cathedram ascensurus est prælecturus. Heinsius noster utramque Poëticen profitetur. Vale & nos ama. Lugd. Bat. 10. Jul. Ann. CIƆ. IƆC. III.

Nudius sextus eram Amstelodami, ubi literas à Wouwerio nostro accepi. In his pluribus super insolenti typho magnanimi Herois Elmenhorstii conqueritur, quem etiam mihi, si Dîs placet, nimium quantum detrahere scribit, & quidem contumeliosissime. Quod si verum esse scivero, væ illi, quanquam ne tralatitio quidem aspectu ejusmodi intertrimentum generis hu-

humani dignum judico. Non patiar enim indonatum hinc abire ad Orcum ſuum.

Non hoc, non tibi vappa ſic abibit;
Nam ſiquid ſequius maligniusque
In me dixeris, ad librariorum
Curram ſcrinia, flammeosque verſus,
Et Sueſſæ omnia colligam venena,
Ac te bis ſuppliciis remunerabor.

Lues & ὐλομένη illa lues non equidem hic graſſatur ad ſuperioris exemplum. Funera ſunt, ſed rariora quam pro veſtra illic fama. Crede mihi Amſterodami vix ultra XL. mortales per ſeptimanam vita decedunt, qua peſte, qua morbis aliis. Quid hæc ad nuperam illam ſtragem?

PETRUS SCRIVERIUS

P. Heriberto a Roswey. Antverpiam.

De eodem Elmenborſtio. De locis aliquot Martialis. De loco Tertulliani. Venantius Fortunatus locis aliquot correctus.

EPIST. XII.

EGo vero tertias miſi, quas negas tibi eſſe redditas. Ain vero? Doleo utriuſque cauſa. Periiſſe mihi ſcriptiones, tibi eas legendi uſum. Suſpicari libet eas aut inter militum manus ſtrangulatas, aut improborum hominum perfidia ſuppreſſas. Quos ego homines in maximam malam crucem abire nimis quam velim. Utinam tandem ire & redire amicorum iſtæ ſalutationes poſſint? An ad meas reſponderit Clariſſimus *Lipſius* ignoro, ego certe ab ejus manu anno proximo nullas accepi, quem virum, mi Heriberte languere, atque ægre animam trahere, adeo ut verendum, ne annus hic illi fatalis ſit, ingenti

ingenti cum animi plaga ex literis tuis intelleximus. Indicium inquam iſtud de valetudine ſummi viri nos hic omnes valde exanimavit, neque iſtis finibus conſtitiſſet noſter dolor, niſi *Cor.* van *Dalen* melius nos ſperare juſſiſſet amiciſſimis ſuis optatiſſimiſque literis, quas 13. *Cal. Junii.* Antverpia ad me miſit. Ei & maxime bono Deo debemus, ut lugere deſinamus. Quid de diuturniori fructu amicitiæ ejus viri nobis promittamus, quid de aliis ejus ſcriptis ex te ſcire avemus. Quid tu etiam egregio publico mugineris, niſi moleſtum eſt, proxime nunciabis. De Arnobio nuper ſcripſi, eum Auctorem mihi decretiſſimum eſt edere. Oro te ne mihi Stewechianas emendationes invideas. Hamburgi quidam inſulſus homo eſt *Gevardus Elmenhorſtius*, is molitur editionem *Arnobii & Minucii*, ut ſcilicet mihi Wouwerioque meo ægre faciat. Hujus ſtulti hominis conatus aut te aut me antevertere omnino expedit. Optimos ſcriptores foriis ſuis conſpurcabit. Novi olidum tenebrionis ingenium, quod vel ipſas ineptias ineptiores reddere poſſit. Sed de eo alius erit forte differendi locus. Nunc ad literas tuas redeo. Tertulliani Apologeticum inſpexi *cap.* XII. *Cervices ponimus ante plumbum & glutinum & gomphos ſine capite ſunt Dii veſtri*; ſanum eſſe & Scaligeri emendationem minime neceſſariam eſſe dicis. Addis inſuper eam tanquam ab immiti manu profectam eſſe. Bona verba. Eho. non verum, non etiam veroſimile. Ubi ſic loquitur vir illuſtris? Oro te, vulgatam ſcripturam mihi expone, & virum putabo. Echoici verſus, quos Sidonio *lib.* 8. *epiſt.* XI. reſtituere vis, qui ſint, juxta cum ignariſſimis ſcio. Nec Græca eſt vox, nec Latina eſt, quantum commemini. In Martiale *ſcriptus* tibi *decantatus* eſt, & carmen illud refers ad ludos Capitolinos. Ego totum epigramma diligenter examinavi, ſed quod ad ludos Capitolinos referrem non inveni. Utinam ſchedæ tuæ me expedirent! Quippe ſine his miſer æſtuo

> ——— ——— *veluti minuta magno*
> *Deprenſa navis in mari*
> *Veſaniente vento.*

Siquid tamen judico puto *carmen votivum* eſſe pro ſalute Nervæ, quem aurea ſecula induxiſſe ait, cum ſub aliis Imperato-

ribus ferrea fuissent. Hoc enim est, quod invocet Jovem nunc primum auro circumscriptum. Hoc age mi Heriberte. Si sententiam tuam præpollere existimaveris, schedas excute, & quæ huc faciunt transmitte. Ad alia item Martialis loca, quæ evolvenda tibi nuper proposui, responde. Vix credas quam me istorum locorum evolutione tibi adstricturus sis. Desinerem hic, nisi in fine literarum quærere te viderem, quid sentirem de illo versu *Traducta est Gyaris* vel *Tradita Getulis*. Vix aliud possum quam variantes lectiones adscribere. *Tradita Getulis* scriptura est optimi Palatini, & eam in nostra editione sequuti sumus, quam etiam pro virili in Animadversionibus exponimus. *Traducta est Getulis* MS. Florentinus, quo usus olim Angelus Politianus, ita etiam Cambdeni membranæ & vetustima editio. *Traducta est Gyaris* notatur ad oram Codicis Juniani habere editionem Aldinam. Quam lectionem si antiqui libri comprobarent sunt qui retinendam censent. Gruterus noster Merulæ Alexandrini commentum esse dicit. Ab Agretio tamen Grammatico ad eum modum citari non diu est quod didici. In aliis libris est, *Traducta est Geticis* & *Traducta est Cybaris*. Non me latet Clariss. Lipsium emendasse *Traducta est titulis*. Minus bene. Habes variantes omnes scripturas. Plausibilis tua ex historia conjectura nunc ubi est? Val. Lugd. Batav.

Oro te si in Dn. Aubertum Miræum incideris, ut eum meis verbis salutes. Faveo viro docto tam insigniter doctorum Manibus faventi. Prodiit his nundinis vernalibus Venantius Fortunatus auctior & emendatior opera ac studio cujusdam hominis docti è Societate vestra. Quem ut nuper inspexi quædam menda adhuc emendanda illum reliquisse animadverti. Quod reprehendendi animo non dico. Nemo enim, ut togatorum doctissimus Varro dicebat, reprehensus est, qui è segete ad Spicilegium reliquit stipulam. Sane si auctor tanti esset in XI. Carminum libris innumera loca restituere possem ope Codicis antiqui notæ, ut ita dicam, Opimianæ. In libris de *vita B. Martini* non pœnitendam operam navavit R. P. Christophorus Brouwerus. In iis ego præter hæc bina loca parum possum. *Pag.* 320. *lib.* 3. ubi Martinum templum Domini & cetera vidisse scribit:

Vidisti,

Vidisti, inquit, *templum Domini diademate fultum*,
Vidisti thalamum sponsi super omnia pulchri
Compositum gemmis auroque ostroque decorum.
Qualis jaspis erat pedibus laterique topasus.
Qui digitis anuli viridi fulgore venusti?
Quales armillæ, dextra ardescente jacintho?
Quanto zona die lapidem radiabat honore?
Cycladis aut qualis cataclistis effora rasis?

P. Brouwerus hic Lamias turres & solis pectines loquitur, dum *cataclistam* vestem undique clausam exponit, & Auctorem *cycladem* describere ait efforatam, ex qua conspicui cataclisti certis locis eminerent, quod cultus specimen apud nobiles hodieque in deliciis. Nugæ. Lege me auctore

Cycladis aut qualis cataclystis ecfora rasis.

Quanta, inquit *cataclista* (seu *cataclysta*) cycladis. Niveam fuisse cycladem dicit Apulej. *Misel.* XI. *p.* 200. *veste nivea & cataclysta prænitens sequebatur chorus.* Quo loco perperam *Catalita* ex Tertulliano reponit Colvius. Stragulæ vestis genus *Catacliton* est, ut ad Afrum illum jam pridem viri docti annotarunt. *Cataclista* vestis nivea & lota. ἔκφορα autem propria apud Architectos projectum mutulorum. Mutulos architecti corvos vocant. Vid. M. Vitruvium *lib.* 4. *cap.* 2. & *lib.* 6. *cap.* 2. Abusus eo vocabulo Poeta barbarus, cujus scripta qui ad Prisciani libellam examinat, næ is Venantio multo barbarior. *Lib* 4. *p.* 334.

——— ——— *oritur violentia venti*,
Exiliunt fluctus, *feriunt cava vela rudentes*,
Nutat pontus iners, *rapiuntur signa chiruscis.*

Pro *chiruscis* parum notis reponere amat P. Brouwerus *chiruchis*, ut sit conti genus, quod *manus* appellavit Lucanus, ea

 scilicet

ſcilicet componendi forma qua dicimus *ophiuchis*, etſi quoque *chamulcis* reſtitui poſſe eidem videatur quod etiam in inſtrumento nautico ponitur inter machinas tractorias. Nugæ. fidenter dico & legendum edico *rapiuntur ſigna ceruchis*, quomodo editum. *Ceruchi* navium funes, κερύχοι. Κερύχοι proprie rudentes. *Opiferas* vocari monet Iſidorus

—— —— hic quum mihi ſemper in altum
Surget, & inſtabit ſemper minor Urſa ceruchis.

Lib. eod. *p.* 341.

Hic tibi Brima fluens, iter eſt Retenone ſecundo,
Ingrediens Atheſim Padus excipit.

Hoc loco P. Brouwerus nos ad *Marchiam Tarviſinam* remittit à Leandro depictam, in qua uno excepto *Retenone* cetera diligenter loca ſubjiciat. Credo equidem *Retenonem* apud ipſum locum non habere, nec hic locum habet, ſi paulo penſiculatius Fortunatum examines. *Retenone* igitur monſtrum verbi in *rumore* mutandum cenſeo, totumque locum ita reſcribendum

Hic tibi Brima fluens iter eſt, rumore ſecundo
Ingrediens &c.

Ad calcem notarum ſuarum adjecit inter alia Papæ Damaſi verſus in Sanctum Paulum Apoſtolum. Quos cur tam mutilos lacuniſque tot obſitos ederet cauſam non video, cum integri extent in volumine Chriſtianorum Poetarum à Georg. Fabricio publicato Ann. 1650.

EPIST. XIII.

JOH. FREDERICI GRONOVII

De Statii Papinii Sylvis.

ILluſtriſſime Domine. Pluſculi menſes elapſi ſunt, cum literis ad te unis allegatis memoriam mei, ſi tamen, in animo tuo renovare ſtudui. Eas recte curatas dubitare juſſit ſilentium tuum,

tuum, vetuit affirmatio Clarissimi & optimi viri fratris tui. Evenit itaque sine controversia, quod verebar olim, & gravissimæ occupationes tuæ, quibus molestus interstrepebam, malæ tractationis me condemnarunt, & exoptatum responsum mihi inviderunt. Cæterum quum acerbissima mihi hujus errati cogitatio sit, uno tamen me consolor & fraudo diffidentem animum, quod licet intempestivus & gravis observantiæ tamen meæ testimonium perhibuerim. Atque hæc res nunc quoque ad eundem lapidem offendere me adigit. Quasi enim non simplex insania sufficeret promittere Diatribam in P. Papinii Statii sylvas, ecce, præstiti. Quam cum ὀξυδερκεστάτους oculos tuos subire minime deceret, quia tamen publicata subtrahi vix posset, ipsa ultro se accusatum ad te venit, vir maxime, aut supplicatum potius, ne propter vilitatem operis spernas autorem, ipsique ignoscas, quod splendorem interdum appellatione illustrissimi nominis tui quæsiverit. Et quoniam non ea tua de nobis spes fuit, ut communicatis doctissimis animadversionibus tuis eam augeri dignam putares, nunc, rogo, si tamen ullam horam tam indigne perdere poteris, ut hæc legas, quæ tamen rectius à te discere poteramus, ea notes obelis tuis, ac nostram imperitiam corrigas. Scio enim quoties falli me oporteat, antequam ad veritatem perveniam. Sunt autem non pauca ibi, quæ à Salmasio tuo didicimus. Ea forte tanti erunt, ut reliqua etiam fugitivo oculo perlustres, multaque in iis ruditatis nostræ vestigia deprehendas. Quæ hactenus à te condonari peto, ut in tuorum me censu retineas, non ut notatione censoria ista plectere, meque de iis comiter monere dedigneris. Si non semper extra scopum jaculatus sum, si non una litura hoc opus indiget, expectabo judicium tuum animadversionemque, & quod hujus opusculi editione peccavi, hoc Casauboni epistolis mea cura publicandis propediem σὺν δαίμονι excusabo. Vale vir incomparabilis & ama Excell. vestræ devotiss. Joh. Frid. Gronovium.

JO. ISACIUS PONTANUS

V. Cl. Petro Scriverio

Cutio idem quod porcus. Vetus vox Gallica.

EPIST. XIV.

QUod humanissimis tuis æque ac doctissimis literis, sive responso potius, quod à me præterito autumno super voce *Cutio* inter cetera didiceras hucusque nihil reposuerim, haud alia causa fecit, quam amicitiæ, quæ inter nos feliciter est cœpta, fiducia, tum & ipsa res, quæ agitabatur, respondendi celeritatem haud magnopere efflagitans. Tamen veniente hoc tempore Lugdunum Batavorum harum gerulo, amico nostro, haudquaquam negligendam occasionem existimavi. Etenim locus, quem indicas, Marcelli Empirici super ea voce *Cutionis* à me continuo inspectus fuit, repperique prout memineras: tantum quod Gallica lingua ita appellari additum non reppererim, nisi alius fortasse in promptu tibi locus sit præter utrumque, quem Index commonstrat. Interim sufficit ad id evincendum, quod subjicit epistola tua. Unde collegi haud aliter Gallorum vetustissimos id vocis intellexisse; quia hodieque vos Galli *Cutionem* porcellum vocatis. Nec alio etiam eunt Belgæ nostrates, quibus *Soege* dicitur. Est autem vox *Soege* suem indicans. Habet quippe Lexicon Teutonico-Latinum Kiliani *Soegh*, *Seughe*, *sus*, *porca*, item *Soegh*, *asellus*, *cutio*, *multipeda*, *porcellio*. Quin & apud eundem Kilianum reperies *Kudken*, *porcellus*, ut constet etiam hinc haud aliter nostrates Theutonesque, quam Galli olim vetustissimi, ut plurimum locutos. *Kuedken* enim diminutivum est à *Cutio*. Est & mentio *Cutionis* in Junii Nomenclatore, qui haud protrita commemorat. Sed jam quem diximus hasce poscit. Te igitur vir Clarissime & Præstantissime quam feliciter valere ac salvere jubeo. Raptim Hardervici Gelrorum x. Martii stilo nostrate 1635.

EPIST.

EPIST. XV.

IDEM

V. CL. STEPHANO STEPHANIO Eloquentiæ Professori in Academia Regia Sorana.

Celsus explicatur.

MI Stephani post longum tuum meumque silentium tuæ me prævenere, tristia lætaque nunciantes, sed ita ut hæc prævaluisse, postque nubila serenitatem reluxisse tibi intelligam. Ita scilicet, ut ille ait, Dîs complacitum, voluptati ut mœror comes consequatur. Gaudeo nunc igitur, mi optime Stephani, comparem novam, novamque nuptam, filiam Clarissimi viri in Samo Danica Præpositi meritissimi M. Eliæ Eisenbergii filiam Thaliam Eisenbergiam, à summo numine destinatam tibi redonatamque. Cum hac ut diu feliciterque vivas, & illa tecum, Deum Opt. Max. precor. Poëmata mea quod visa tibi, non missa sint, facit sæpenumero penuria eorum, per quos mitti hæc talia commode queunt. Nunc epistolam hancce vel inter primos habe, extortam, ut videbis, mihi à Jesuitastro quopiam, cujus nec nunc quidem nomen scio. Et habeas eam, ut ἀντίδωρον aliquod Colloquiorum tuorum, quæ sane me haud simplice vice, legentem ea relegentemque affecere. Thesaurum quendam ac panopliam omnis doctrinæ teneris adhuc mentibus instillare per hæc crepundia, egregia ac felici via instituisti. Nec alia mihi paratior videtur ratio, qua non linguam modo, sed sapere etiam juventus discat, & omnium simul scientiarum gustum percipere vel aliud agendo: Quod adfertur ex Celso p. 282. *venæ vehementer agitantur*, *venarum exigui & imbecilli pulsus &c.* addendum his, ita vulgum loqui, & ejus more locutum accuratissimum alias authorem Celsum. Non enim venas sed arterias agitari, earumque pulsus in explorandis febribus solere pertentari, cum arteriæ solæ, non venæ pulsum habeant, nihil sit certius. Disputat hac de re prolixe atque erudite Aul. Gellius *cap.* 10. *lib.* 18. arguens Medicos hic pervulgate magis quam recte loquentes, quamvis

&

& Senecam haud aliter locutum reperias *epist.* 22. Quod reliquum est, mi Stephani, te Deus Opt. Max una cum tua quam feliciter servet & sospitet. Harderv. 2. Novemb. 1634.

EPIST. XVI.

IDEM

V. CL. MATTHÆO VOSSIO S.

Quæ insula Brittia apud Procopium. Quinam Varni, Arborichi.

ORnatissime, Matthæe Vossi, insulam Brittiam Procopii, quæ secundum Grotium nostrum Britanniam dicitur contra aspicere, ipse Procopius, ut verba ejus habent, sitam memorat in Oceano, ex adverso maxime ostiorum Rheni, inter Britanniam & Thulen insulam. Græca enim ita habent, ut edidit Hœschelius: Βριττανίας ἢ καὶ Θούλης τῆς νήσου μεταξὺ ἐστιν. At quam aloga ista, quamque sani in istis nihil, quis non videt, qui modo aliquam Boreæ & tractus hujus notitiam habet. Si Brittia erit, aut fuerit, aliqua insula præter eam, quæ hodie appellatur magna Britannia, ea & hodie esset, præsertim cum tantæ fuerit magnitudinis, ut tres diversas ac numerosas nationes, Anglos, Frisios, & Britones continuerit, ut idem addit continuo Procopius, & solos in his Anglos centum armatorum millia ad bellum suffecisse referat. At hodie nulla est alia, præter hanc, quæ magna Britannia vulgo Anglia vocatur, igitur nec aliam esse dicendum. Errare interim, & fando quæ accepit Procopius, vel ad Bataviam traxisse videtur, Brittiamque vocasse, aut confudisse, quæ distinguenda erant, Britanniam, quæ est ex adverso in Galliis, cum eadem hac insula. Si vero *Brittiam*, Bataviam, illam vero (Britanniam dico) eam insulam, quæ hodieque vocatur magna Britannia, putaverit, quam iterum hic lato modo est hallucinatus, eam, Bataviam inquam, inter Thulen & Britanniam ponendo mediam, tum & populos eos eidem adscribendo, quæ ad solam pertinere scimus insulam Britanniam. Sed quid in Procopio hæc talia miramur, qui passim & solens à vero hic deviat? Sic idem Thulen insulam

insulam pro Boreæ totius amplissimo illo tractu Suediæ, Daniæ, Norvegiæ, non hic modo sed & alibi accipit, ut monstravimus in chorographica Regni Daniæ descriptione *p.* 682. & *Varnos*, qui sunt circa mare Balthicum Saxoniæ populus, ubi nunc est Rostochium incipere ait à Danubio. Et *lib.* I. *bell. Gotthic.* Armoricos, qui habentur in maritimis Galliæ, Arborichos nominat. Torserat me, fateor, haud leviter is Procopii de Arborichis locus, in Originibus olim meis Francicis, sed postea evolvisse feliciter me in eadem Daniæ chorographia existimo pro Arborichis Armoricos reponendo, ut videbis *p.* 714. Quod & postea statuisse quoque repperi gavisusque sum eruditissimum Ægidium Bucherium iis in annotatis, quæ Joh. Chapeavillii Canonici Leodiensis historiæ de Episcop. Leodiensib. ad calcem *to.* 2. subjecit. Ea autem quæ relata Procopio *lib.* 4. *bell. Gotthic.* de Anglis deque Varnis, præter quæ ab aliis adducta sunt, haud leviter illustrant verba Eginharti, Procopianis longe saniora, in vita Caroli Magni, quorum initium est: *Saxonum gens, sicut tradit antiquitas, ab Anglis Britanniæ incolis egressa per Oceanum navigans Germaniæ littoribus, studio & necessitate quærendarum sedium, appulsa est in loco, qui vocatur Hadaloha. Eo tempore quo Theodoricus Rex Francorum contra Herminfridum Ducem Thuringorum generum suum dimicans terram eorum crudeliter devastavit ferro & igne &c.* Ubi *Saxonum gens* ii sunt, quos *Varnos* vocat Procopius, Germaniæ littora, insula erit, quæ Procopio dicitur haud procul à littore. Grotius, ut dictum, noster ad Bataviam suam referre visus est. Hæc velut digito intento & obiter, dum alio nos trahunt alia, non potui, quin tibi Ornatissime Matthæe, subindicarem, momentum, ut putamus allatura aliquod historiæ, quam paras, Hollandicæ. Etenim plane ad gustum fuit meum, quod exhibuisti jam nuper mihi specimen ejus MS. prima gentis initia ac res, aliquot libris succincte complectens. Quo haud dubiam fœnerabis lucem iis, quæ latent adhuc ea historiæ parte. Tu modo, quod cœpisti, feliciter facias. Et id ut possis Deum oro, qui te exemplo operum laborumque paternorum ad gloriam omniaque præclara grassantem, diu servet ad præstet incolumem. Dab. Harderv. Gelrorum CIↃ. IↃC. XXXV. ipsis Cal. April. stilo nostrate.

EPIST. XVII.

IDEM

CL. & REV. VIRO FESTO HOMMIO S.

De prosapia Eckiorum & quam hæc antiqua. De loco Pauli ad Corinth. XV. ℣. 40.

Literas tuas adhuc, ut ita dicam, de manu altera calentes vix deposueram, cum altera calamum sumpsi, ut illis responderem, votisque satisfacerem amici tui, quem ex Eckiorum Gelrorum oriundum familia avidum indicas cognoscendi, quæ ad eam spectantia habeant memoriæ Gelricæ Omnia adducere nec proposui mihi, nec etiam, quod & antea injeci, otii mei sit. Hæc suo tempore lectio ipsa & operis tractatio suggerere oportunius poterit. Nunc illud habe: ante duo & quod excurrit secula celebre fuisse *Eckiorum* inferioris Bataviæ vocabulum ac prosapiam, & anno præsertim 1418. sub Duce Reinoldo IV. *Eckii* cum *Rossemiis* & *Pieckiis*, & in his una cum Francone *Pieckio*, præcipuo veluti duce post cladem, quam Arculejus passus Gorcomii fuerat, impetere de novo Goricomios ausi. Memoratur inter hos *Denckenus* sive *Deenkens*, ut habent chirographa vernacula, *van Eck*, itemque *Ludolphus* sive *Loeff van Eck*. Et ad annum deinde 1456. occurrunt sub Arnoldo Duce *Gerbardus Doens van Maurick*, & *Bartbolomei van Eck*, *geerfden*, sive hereditarii in *Eck*. Est denique mentio *Gerardi ab Eck*, sive *Gerrit van Eck*, in eo pacis tractatu, qui est habitus anno 1494. inter Carolum Ducem & Egmundanos. Est & mentio *Bartbolomæi* de *Ecke* judicis Bataviæ sub annum 1282. quæ vel inter vetustissimas habenda. Et hic dum sumus, mi Feste, patere stilum alio imo ad te vertam, ad te inquam Theologum, ipse de Historico repente futurus Theologus. Monui nec scio an tanti fuerit monuisse unum alterumve de idiotismis, qui irrepserunt in versionem Belgicam veteris *Fœderis*, occupantque & fœdant non uno in loco Biblia nostratia. Sunt autem ejusmodi hæc, quæ irrepsere profectaque ab iis, qui editionibus Belgicis sacri illius voluminis olim

olim præfuere, nati fere in ea Belgii noſtri parte, quæ Galliæ eſt quam proxima. Hi plerumque adſpirationes in communi ſermone admittunt, ubi neceſſum haudquam eſt. Sic *hontfanger* pro *ontfanger* aliaque talia efferunt. Et iidem detruncantes ſæpenumero, quod exprimi quam maxime debuit, pro *heerlick eerlick* dicunt. Quod ſane magnum momentum rebus adferat, non tam quum effamur, quam tum præcipue, cum typis aliquid deſcriptum publici monumentis legendum exhibetur. Quis enim non fateatur aliud longe eſſe noſtratibus *een heerlyck man*, & aliud *een eerlick man?* Promiſcue vero hæc poni, aut alterum pro altero, in opere præſertim alicujus ponderis, cujuſmodi eſt hic maxime facer Bibliorum Codex, exhiberi quis non jure indignetur? At occurrere hujuſmodi in editionibus Belgicis, quæ ſunt in manibus, ſacri hujus Codicis, etiam in editionibus illis, putantur caſtigatiſſimæ, reperies haud ſemel? Et ut exemplum videas, legitur ad Corinthios ** *cap.* 15. ℣. 40. ut verba primo Latina ponam: *Et corpora ſunt cæleſtia & corpora terreſtria, & alia cæleſtium gloria, alia vero terreſtrium: alia gloria Solis, & alia gloria Lunæ, & alia gloria ſtellarum; ſtella enim à ſtella differt gloria.* Sic in vulgatis paſſim editionibus. Valla pro *gloria* reponendum *majeſtas* monuit, quod miror non arripuiſſe interpretes emunctiores. Jam vero eadem Belgica videamus: *Daer ſyn hemelſche lichamen, ende daer ſyn aertſche lichamen, maer een ander eerlicheit hebben de hemelſche, een ander de aertſche. Een ander eerlicheyt heeft de ſonne, een ander eerlicheyt heeft de mane, ende een ander eerlicheyt hebben de ſterren: want de eene ſterre is van de ander verſcheyden in eerlicheyt.* Paſſim ut vides poſitum *eerlicheyt* pro *heerlicheyt*, quaſi de honeſtate corporum ageretur. At ſingulis illis locis ſi *heerlicheyt* reponatur, recte ſe cuncta habebunt, ſtabitque ſenſus, quem res ipſa authorque efflagitat, indicare volens corporum ſingulorum mirabilem in ſuo cujusque genere majeſtatem. Et optime præterea vox ea reſpondebit Græcæ δόξη, quam ut dixi omnium accuratiſſime reddendam Valla voluit per vocem, quam poſui *majeſtatis*. Sed ut alibi fere ita & hic, vix ad illa, quæ optima, attendimus dum noſtra amamus, alienorum incurioſi. Verum ad hoc ædificium alii majoris momenti alia adferent, nos minuta & floccos damus. Quæ tamen ipſa qualiacunque, qui candor eſt tuus, mi Feſte Ornatiſſime,

** Epiſt. 1.

tiſſime, haud adſpernaturum te ſpes habet. Dab. Harderv. Gelrorum 3. Non. April. ſtili noſtratis 1635.

EPIST. XVIII.

IDEM

Generoſiſſ. Baroni

STANISLAO VITELLIO ZALENSKI, S.

Taciti locus contra Lipſium exponitur.

MItto ad te, Generoſiſſime Staniſlae, iteratam editionem Flori mei, quomodo promiſeram coram, inſcriptum, ut videbis, Illuſtriſſimo conterraneo tuo Bugiſlao, ac ei deſtinatam traditamque typographo, antequam in Angliam Galliasque hinc idem Illuſtriſſimus recederet. Quod addo, ut facti occaſionem intelligas, ac ſimul incuſes mecum typographi tarditatem, qui aliud in ſe receperat. Taciti locus, *Proditores ac transfugas arboribus ſuſpendunt. Ignavos, & imbelles, & corpore infames, cœno & palude, injecta inſuper crate, mergunt*, qui habetur in Germania, de quo Ultrajecti cum eſſem, inter nos agitabamus, ſatis ſe ipſum explicat, nec ulla egere eum reſcriptione; cujuſmodi Lipſius tentaverat, oſtendunt, quæ proxime ſequuntur iſta: *Diverſitas ſupplicii illuc reſpicit, tanquam ſcelera oſtendi oporteat, dum puniuntur, flagitia abſcondi.* Priora ecce delicta, *proditiones* inquam & transfugia, *ſcelera*, at quod ſequitur *flagitium* vocat. Et id ut occultum, & genti Germanicæ haud ſuetum, ſed ab exteris viciniſque Galliis atque Italia invectum, non ut priora illa propalam inque exemplum, ac terrorem, ſed in abdito & latentius, quam ut intelligeretur, puniviſſe Germanos innuit. Atque ita ſalva manent authorum aliorum & præſertim Quintiliani verba, quibus nihil tale noviſſe Germanos aſſeritur, quæ & Lipſius inter cetera pro ſua adducit correctiuncula, Lipſius inquam, qui ut conſtat *torpore* pro *corpore* legendum volebat. At, Lipſi Clariſſime, quis ignaviam & torporèm, flagitia Germanis habita te docebit? Quis item ſimiliter deſidiam aut imbelliam capitali non tantum ſed tam

tam atroci supplicio affecisse dicet? Contrarium sane author ipse tuus Tacitus habet, qui *eadem* hac sua *Germania* de Cattis agens inquit: *ignavis & imbellibus manet squalor. Squalorem* ait ejusmodi sequi, id est, extolli nuspiam à popularibus aut haberi in pretio, ut omittam desidiæ alias vitium non semel impingere eundem Germanis, ut cum ait, *totos dies juxta focum atque ignem agunt*, & denique de Peucinis Bastarnisque loquens, quos Germanis mavult quam Sarmatis adscribere, eos *sordes* esse inquit, (Germanorum) omnium ac *torporem*. Ex quibus & hoc patere nunc puto, non posse constare Tacito suum sensum, nisi retenta lectione, quæ est Codicum omnium, & ea retenta purgari abunde hic innoxium Germaniæ populum, dum vitium aliis Galliæque ac Græcis aut impunitum aut familiare ab ipsis atrociter adeo punitum, inque abyssum quasi ipsam, qui ejus agerentur rei, abditos mersosque commonstretur. Sed ohe jam satis est ohe libelle. Ad te redeo, Generosissime Stanislae, quem postliminio & Ultrajecto domum redux hac compellandum charta salutandumque volui, ut ostenderem, misso simul, quem dixi, hoc Floro suavem mihi ac gratam esse, quæ inter nos, ut & ephorum tuum, virum egregium, Andream Resischi, acta est, consuetudinis memoriam, ob illa præsertim erudita colloquia, & addo convivia, quibus non tam corporis quam animi præcipue pastus quærebatur. Macte hac virtute Stanislae patriæ aliquando tuæ ac eruditæ nobilitatis, qua patet quam latissime Polonia, ornamentum, ut auguror, future. Quod ut fiat, nec vanum sit augurium, Deum ter Opt. Max. rogo, qui te per oras Europæ cultioris feliciter peregrinantem ducat, ac domum postremo, inque lares paternos quam felicissime reducat, tum & lætum optatumque tuis omnibus sistat reponatque. Dab. Hardervici Gelrorum VII. April. 1635.

EPIST. XIX.

SMETHIO suo Viro Clariss.

JO. ISACIUS PONTANUS

Quæ forma crucis Servatoris nostri Iesu Christi.

Hiems nos premebat, cum tuas acciperem, mi Smethi, nunc æstas se aperit, & una ego post altum silentium os oculosque ad te reflectens significo placuisse lusus vestros, tuos inquam tuique collegæ, D. Leonis in cerevisiam vestratem *Mollam*, aut ejus ut verius dicam vocabulum, lusus inquam & conjecturas. Nam hærere adhuc eam rem, & Delio alio aliquo esse opus, qui liquido explanet, puto. De Centurione recte judicas, & ut cætera mittam illud sufficere existimem demonstrandum remotiora esse *Vetera*, quam ut esse Batavorum hoc opidum possit, quod dicat Tacitus Civilem, raptis quæ ferri poterant, ex eo in insulam concessisse. Quæ celeritas vel saltus potius quomodo *Veteribus* applicetur aut quadret? Sed de his alias & alibi, si Deus volet. Nunc aveam intelligere, an assentiri mihi possis, & tui an juvare queant tot nummi totque tumbæ arulæque, & siqua cetera, quæ servat pinacotheca tua domestica, sive Pandora est, antiquitatis mediæ, infimæ, ac supremæ ceimeliis foeta, crucem scilicet Domini Servatoris nostri Iesu ea fuisse forma, qua exprimitur in nummis Constantini Imperatoris ista scilicet ☧. Ego quemadmodum id adseverandum putem, paucis tibi aperiam. Existimo enim stipitem fuisse rectum illud lignum, & id in locis, quæ erant suppliciis destinata, cujusmodi erat Hierosolymis locus Golgota, firmiter terræ infixum perpetuo stetisse, & crucem quæ hac nota adumbratur ✠. ei, ubi opus esset, additam, & eam crucem stipiti, seu ligno recto nondum adfixam non incommode gestari ab homine potuisse, quomodo de Christi cruce memoratur, qui suam gestaverit. Talem crucem, de quibus dictum, vetustissimos Constantini nummos, qui eam adfirmant, depingunt quoque verba illa Hieronymi *cap.* 31. in Ieremiam. *Decussare* est per medium secare, velut

si

ſi duæ regulæ concurrant ad ſpeciem literæ ✠. Nec aliud exprimere voluit Euſebius in vita Conſtantini, ubi explicans crucis formam ait in hac figura ☧ partem mediam charactere *P* ſignatam eſſe ſtipitem, cui ut dixi adnectebatur ipſa crux, & ei exinde adnectebatur brachiis pedibuſque expanſis ac divaricatis, qui erat cruci affigendus. Quibus accedit, quod Artemidorus *lib.* 2. *cap.* 18. dicat crucem ex lignis & clavis confectam. Et adde Tertullianum memorare Chriſtum quatuor clavis cruci affixum, & quendam etiam apud *Plautum* ſervo bis affigendas manus bis pedes imperare. Unde & iterum *Tertullianus* quærens, quæ ſit forma Crucis, haud aliam fuiſſe ait, quam eſt hominis *natantis*, quaſi dicat *natantem*, dum & brachia & pedes ſejungit & explicat, deſcribere ac formare crucem, crucem inquam quæ ſtipiti affigebatur, ut ita facile jam intellectu ſit, quod dicitur, ſuam quiſque crucem portaſſe, ſi de cruce accipiatur, quæ ſtipiti affixa Alias immane pondus, nec unius bajuli, quis non agnoſcat? Habes, mi *Smethi*, ſententiam quæ de *Cruce* eſt, meam, brevem ut puto & liquidam, ſi ad exemplar, quod indicavi, exigas nummi nummorumque Conſtantini. Alias dari cruces & formas cum ævo mutaſſe, de quo licet multi multa dixerint, haud tamen dixiſſe omnia, non me latet. Deſinam tamen nec exequar hæc pluribus hoc tempore, ne ego tibi fixiſſe crucem inſimuler. Tu quam feliciter vale, *Smethi* Ornatiſſime, ac tui amantem ama. Dab. Hardervici Gelrorum XII. Maji 1635.

HUBERTUS BUCHELIUS

Canonicus Trajectenſis,

Capitulo S. Mariæ Trajectenſi S.

De inſolentia Hiſpanorum.

EPIST. XX.

OPtime noviſtis, quod ego longe majora vel ad duplum ſive triplum damna & moleſtias perpeſſus ſum, qui non ſolum per integrum triennium abſque aliqua reſpiratione & induciis

duciis in domo mea Duces, ſigniferos, decuriones Hiſpanos, ſed iis multos & magno numero admixtos gregarios milites habuerim in tanta quidem copia, ut nonnunquam duodecim lectos ſternere cum ſuis ſtragulis, tricliniis, & requiſitis, ac omnia ad eorum nutum & uſum comparare & adornare coactus fuerim. Et breviter, poſſum liquido demonſtrare me ultra mille daleros imperiales expoſuiſſe pro iis ſuſtinendis ac ſervitiis adminiſtrandis præter ipſorum rapinas, furta, deſtructiones, & ſupellectilium expilationes uſque ad plumbi ex tectis & canalibus ablationem, & clauſtrorum ac ferramentorum ex ciſtis, januis, abacis direptionibus. Sed quid hæc commemoro apud vos? qui optime noviſtis, quod cum gladios Hiſpanorum quotidie in caput meum exertos viderem, ut illorum tandem inſolentiam & truculentiam effugerem, coactus fuerim relictis laribus & focis inde diſcedere. Ex *fol.* 60. *lib. E.* apud D. Arn. Buchelium, qui Latina & Gallica hujus & prioris ſeculi continet.

JANUS GRUTERUS,

ISAACO CAUSABONO S.

Caſauboni laus.

EPIST. XXI.

TRiennium eſt, ex quo regionum illud cor Galliam peragravi &c. heic unum tantum maximæ calamitatis cumulum fuiſſe, ex itinere deflectentem in amplexus tuos non iviſſe, & famam illam, quam vix orbis capit, tam auguſto corporis limine clauſam vidiſſe.

EPIST. XXII.

Ex literis Madriti ſcriptis XV. *Maji &c.*

De caſu Caroli Hiſpaniarum Principis.

N. N.

PRinceps Carolus 19. *Aprilis lapſus eſt de gradibus, quibus deſcenditur è cubiculo in hortum: eo caſu læſum eſt caput, ſed vulnus*

vulnus contemptum eſt: undecimo poſt lapſum die incidit in febrem vehementiſſimam, adeo ut de Principis ſalute Medici & Chirurgi deſperarent, nam 21. *à lapſu die amiſit uſum linguæ & oculorum, gutture & tota facie mirum in modum inflata, in tantum, ut medici negarent eum poſſe amplius quam tres horas vivere. Hæc acciderunt Principi Compluti. Rex vero gravi filii morbo commotus Compluto diſcedit Madritum, abditque ſe in cubiculum in conventu ordinis Divi* Hieronymi, *nemine ad colloquium admiſſo, neque ibi menſam aut lectum ſibi ſterni patitur, omne tempus conſumpſit lacbrymis & orationibus. Ipſa nocte qua Rex profectus eſt, qui ſubſtiterunt apud Principem animam jam agentem, divinitus moniti, jubent adferri corpus cujuſdam ſancti viri, qui in eadem urbe mortem obierat ante annos quadraginta, clarus in vita opinione ſanctitatis & poſt mortem aliquot miraculis. Nomen ei Diegus, hoc eſt, Jacobus. Hujus cadaver in lecto Principis collocant, & manum Principis ſuper faciem mortui ponunt. Tum ſtatim Princeps aperit oculos, ſternutat, & loquitur, effluente per nares multa ſanie. Inquirit, quid ſibi vellet cadaver in lecto poſitum, & re cognita promittit ſe vita comite daturum operam, ut Diegus in numerum Sanctorum referatur. Quo dicto converſus in ſiniſtrum latus obdormit integras ſeptem horas. Excitatus ſomno cibum poſtulat, & avide comedit. Tum medici contemplati locum capitis læſum, reperiunt eum plenum ſanie, quum ante ſemper fuerit ſiccus: nam omnis humor deciderat à capite in ima quæque loca. Ex ea die qua corpus Sancti illius à Principis manu contactum eſt, cœpit magis ac magis convaleſcere, ita ut jam ſit judicio Medicorum extra periculum. Rex certior factus de meliore filii valetudine mittit Principi imaginem quandam Crucifixi, in quo unus clavorum Chriſti Domini noſtri eſſe perbibetur. Qua in manus ſumpta Princeps tanta devotione, ut præſentibus omnibus lacbrymas excuſſerit, in hæc verba Deum oravit,* Domine, *inquit,* tu noſti omnia, ſi permanſurus ſum in miniſterio religionis fidelis, redde mihi incolumitatem: Sin minus, jam ſatius eſt me mori. Fiat voluntas tua. *Hanc orationem clare pronuntiavit* 22. *infirmitatis die. Rex vero audita filii meliore valetudine egreſſus de monaſterio &* Madrito *redit Complutum viſurus filium, evulgato prius* Madriti *mandato, ut captivi quotquot ob æs alienum in carcere ſive regio ſive civitatis detinebantur, dimitterentur, perſolutis debitis de Camera & fiſco Regis.*

Et hæ hactenus quidem literæ. Addat Lector quas edidi inter Alciati & aliorum epistolas *Ann. 1695. p. 350.* Addat ex libello, qui ritum continet, quo S. Didacus fuit Divis adscriptus, pauca, quæ huc pertinent: *Pridie Idus Novembris* ** 1463. Compluti *ex hac mortali vita æterna fruiturus excessit. Cum* Carolus *Hispaniarum Princeps Ann.* 1562. Compluti *lethali morbo correptus & ad Medicorum desperationem ex vulnere in capite accepto gravissime laborans extremo tentato refugio ad S.* Didaci *corporis præsentiam confugisset, minimo temporis intervallo Divi suffragiis pristinæ sanitati restitutus est.* Relatio etiam potest addi de vita ejusdem & miraculis M. Antonii Columnæ Cardinalis: *Denique*, inquit, *cum* Carolus *Princeps Hispaniarum Ann. 1562. Compluti ex gravissimo casu graviter ægrotaret, nec ulla remedia illi profuissent, sed semper in deterius rueret, & omni humano auxilio (sic Medici testantur ac plene probatur) destitutus esset, eadem illa hora, qua medici illum moriturum prædixerant, melius habere cœpit, & intra paucas horas intercessione hujus beati sanatus est. Hæc omnia optime probant Medicorum illum curantium depositiones, nec non Patris* Mantii *ejus Confessoris: multi alii insignes & omni exceptione majores testes præter ipsiusmet Principis & Regis dictum, qui aperte se per intercessionem hujus beati viri à Deo sanitatem recuperasse ait, & verbis & scriptis pluries testati sunt.* Pompejus etiam Arigonius orat. ad Pontific. *Serenissimus Hispaniarum Princeps Carolus olim adolescens, Compluti, cum in regia luderet, è scalis quibusdam supinus cecidit, ac tam graviter offendit, ut ingens in capite vulnus acciperet. Cum & lethale vulnus omnibus videretur, & de salute tanti Principis ageretur, existimandum est humanissimum Regem, ac liberorum amantissimum nihil intentatum reliquisse, quod filio primogenito in tanto discrimine adjumento esse posset. Medicos undique accersit: remedia, quæcunque adhiberi possunt humanitus, adhibentur, omnia tamen vulneri cedunt; itaque desperata filii salute Rex secessit: sepulturæ locus destinatur: panni lugubres, funeralia, exequiæ tanto Principe dignæ magna cum cura parantur. Postremo tamen astantium quorundam animus ad B.* Didacum *se convertit, postulatumque est, ut ejus corpus in cubiculum Principis deferretur, & prope eum locaretur: postquam id factum est, paucarum horarum spa-*

** In epistola pag. præced. *obierat annos quadraginta.* In epistola inter Alciati & aliorum epist. editâ supra cit. *is* xcii. *jaren doot geweest.* Quomodo hæc conveniunt?

ſpatio Princeps meliuſcule ſe habere ac potius reviviſcere cœpit: ut omnibus liquido conſtaret vitam ei non humanitus, ſed B. Didaci merito divinitus reſtitutam.

EPIST. XXIII.

JACOBUS HÆSIUS

Vir. Ampliſſ.

ADRIANO BURCHIO S. P.

De Petro Apollonio poëta judicium. Iacobi utriuſque majoris minoriſque quodnam martyrium. An recte pingatur Moſes cornutus.

AGnoſco ingenueque fateor te Chriſtianæ Reipubl. apprime utilem, honeſtam, & neceſſariam edendo Apollonio operam navaſſe. Nil huic tempeſtati convenientius in manus hominum tradi potuit. Habent hic ſpeculum, quod intuentes clare conſpicere queunt, quam ſimilis præſentium malorum cauſæ, quam ſimilis effectus exſpectandi, & quia ſine diſcrimine propria non licet, appoſite antiqua & aliena in lucem proferuntur. Fertur Æſopus, cum jam non palam vera loqui daretur ſub fabulis & apologis veritatem occuluiſſe & propoſuiſſe &c. Hic Apollonius vir gravis, caſtus, pius, & ſacer eſt, aptis ſimilitudinibus plenus, majeſtateque verendus. Paucula tamen, ut interdum bonus dormitat Homerus, emendatius ab eo edita maluiſſem. Offendit nonnullos quod Chriſtianus & presbyter, qui Deum Patrem, Chriſtum, D. Virginem Mariam, Raphaelem angelum introducit, Apoſtolorumque meminit, Calliopen, Muſas, Apollinem & quidem frequenter, invocat, maleque ſervat decorum. Rectius Juvencus, Sedulius, Prudentius, Proba Falconia, & fere omnes veteres & recentiores Chriſtiani poëtæ, Deum Patrem, Chriſtum & Spiritum Sanctum invocant. Male forſan etiam Latinos habebit, quod Apollonius, *Fol.* 12. ubi *Iacobi* minoris fratris Domini necem narrat, facit eum filium Ioſephi nutritii Chriſti, qui ut plerique ſcribunt perpetuo cœlebs manſit, cum hic Ia-

cobus sit filius *Alphæi* ut est *Matth.* 10. *Marc.* 3. *Luc.* 6. sed Apollonius authoritate Egesippi, Eusebii, Chrysostomi, aliorumque Græcorum se defendere poterit. Displicebit & quod eum securi vibrata cæsum dicat, cum *Abdias* Babylonius, *Isidorus*, & alii omnes historici, quos vidi, eum fullonis fuste pulsatum asserant, & quia *Apollonius* certo, ut ex circumstantiis liquet, de Iacobo minore fratre Domini, filio Alphæi & Mariæ Cleophæ, non autem de Iacobo majore filio Zebedæi & Salomes mentionem facit, removenda nota marginalis tanquam alieno loco posita videtur. Major quidem ab *Herode Agrippa* in foro venalium rerum à Flori Præsidis militibus valde moto truncatus est capite, *Actor.* 12. ubi nunc Armeni Iacobitæ insigne templum erectum habent, atque suo more Christum colunt. Minor, de quo hic sermo, nonaginta sex annos natus, cum 30. annos Hierosolymitanæ ecclesiæ sanctissime præfuisset, Christum Dei filium constantissime prædicans lapidibus primum appetitus, mox ex altissimi templi loco præcipitatus est. Qui confractis cruribus jacens semivivus manus tenebat ad cœlum, Deumque pro illorum salute deprecabatur his verbis: *Ignosce eis Domine, quia nesciunt, quid faciant.* Qua in oratione graviter ejus capite fullonis fuste percusso animam Deo reddidit VII. Neronis anno, ut latius Abdias, Egesippus, Isidorus, Perionius &c. Ægre ferunt quidam, quod *Moysen* epitheto cornigeri dehonestat, contra D. Pauli 2. *Cor.* 3. sententiam, ubi aperte dicit faciem Mosis non quidem cornutam, sed radiantem & gloriosam, ut & *Lucæ* 9. videre est &c. Ridiculum plane & Christianis pictoribus indignum & poetis tantum vatem dicere, pingere, sculpereque cornigerum instar hirci aut bovis. Narrabat Lovanii *Buschius* meus præceptor Sylvæ ducis Moysen propter cornutum caput esse puerorum terriculamentum. Mirandum quod ecclesia hujusmodi ferat. Nec satis placebit Theologastris, ut reor, Deum patrem per Luciferum Iudæos ad rebellionem & seditionem impellere, instigareque, cum Deus sit non culpæ, quod etiamnum hodie hæretici urgent, sed pacis author. Pius lector rebellionem & seditionem poenam intelliget. Deus etiam nonnunquam peccata peccatis punit. Ingrata erit quibusdam licentia Poetica in tam exiguo opere, atque obsoletorum, quale *fol.* 19. † *perculserat*, usurpatio. Typographi

† *Perculsi* non minus quam *perculi* apud Terentium & Horatium invenitur.

graphi quoque errata forsan auctori adscribent, quale fol. 31. *desierunt* pro *desierint* &c. Dat. Ann. 1586. prid. Non. Iunii.

EPIST. XXIV.

N. N.

Literarum apud Lusitanos & artium fastidium.

EX literis Rev. Patr. Antonii Lanbegois 11. Iulii. Conimbricæ; *Laus Deo; provincia nostra Lusitanica evasit edictum fulminatum de abolendis omnibus scholis, præterquam Eborensibus. & Conimbricensibus, duarum scilicet Academiarum. Prætexebatur inopia militum ad expeditiones transmarinas Africæ, Indiæ, Guineæ, Brasiliæ. Jam Rex subscripserat; sed Consilia Procurator noster apud Regem per Confessarium Reginæ per Reginam divertit. In hoc collegio Academiæ Conimbricensis anno sequenti docebimus viginti sacerdotes, tot enim sumus. Professores hactenus semper fuerunt, non sacerdotes intermixti. Ædificatio novarum sedium seu classium promovetur in quam Rex é redditibus Academiæ dedit viginti millia aureorum &c.*

De Lusitanis Clenardus in literis Eboræ datis Ann. 1535. 26. Mart. *Omnes hic sumus nobiles: & magni probri instar est aliquam profiteri artem. An tu credis matremfamilias adire forum? emere pisciculos? parare olusculum? nihil habet quod usui sit præter linguam, & quo tuetur nuptiarum titulum, mancipiorum plena sunt omnia. Æthiopes & Mauri captivi omnia obeunt munia.*

EPIST. XXV.

LAMBERTUS CANTERUS

Patri Suo. XIV. Iun.

De libro Coornhertii contra Lipsii Politica.

COornhart nescio quis Harlemi habitare dicitur, librum scripsit nostra lingua, qui Goudæ editur adversus libros Politicorum Lipsii, & præcipue adversus *cap.* 3. nisi fallor, li-

bri quarti, ubi de una religione agit, hoc titulo: *Het emmerken om Lipsius brant uyt te blusschen.*

EPIST. XXVI.

V. CL. GER. JO. VOSSIO

JO. ISACIUS PONTANUS, S.

Catulli locus repetitus. Constantini Magni patria.

** CAtulli loci emendationem meam, à te Vossi optime atque eruditissime, pressius inspectam gaudeo: quamvis non ea mente, ut scis, sed alia de causa, quod literæ illæ ad te meæ priores sat indicant, eam ad te miseram. Tamen gratum fuit tuam super ea sententiam ac censuram intellexisse, præsertim cum ego vivo adhuc Scaligero, nec scio an admodum refragante, eam notis meis Macrobianis inseruissem: incitatus vel maxime ejusdem viri verbis, qui vulgatam lectionem ut ineptissimam proscribit, tam in Animadversionibus ad Festum, quam in castigationibus Catullianis. Ubi nec ullum bonum sensum efficere posse vocem receptam *mulier* demonstrat, dicendo, *quum deploraret Atys mutationem fortunæ suæ*, & *inter alia conquereretur*, *se simul mulierem fuisse*, *imo nunc est*, *quod conqueratur*, *se esse*. Et statim: *Sed quia jam certissime constat depravatum locum esse*, *non dubium*, *quin legendum sit*, *Ego puber*, *ego adolescens* &c. Quæ verba ecquem veteranum, nedum me, in studiis illis tum adhuc tyronem & adolescentem non permoverent ad aliquid audendum præter quod adduxit Scaliger, cum ob rationes, quæ in prioribus allatæ, id non satisfaceret? Insolentiori igitur voce sed ad scripturæ veteris *mulier* reliquias quam proxima conjectabam, quod superioribus meis significavi *inuber*. At inquis ab *uber* substantivo pro *mamma* non videtur inuber dici, sed solum *sububer* pro ὑπομάσθιον, quod apud Isidorum, & fortasse etiam *exuber*, ut hoc Scaligero demus. Hic Rhodus, hic saltus. Quid igitur nisi illud dicam, *sububer* ut

** Vide Tom. 2. p. 403. & seqq. Nostræ Edit.

ut ſuppletive, ita & *inuber* privative haud aliter quam *exuber* accipiendum? Et verbo ut dicam noſti illud vetus:

Felix Grammaticus non eſt ſed nec fuit unquam:
Nec quisquam eſt felix nomine Grammaticus.
At ſiquis felix præter fatum exſtitit unquam,
Is demum exceſſit Grammaticos canones.

Quem verſiculum invenio mea manu præſcriptum ſyntaxi meæ Archaicæ, quam plures ante annos concinnare cœperam, ſed perbrevem & in morem Caucii per Regulas. Cui nunc perplurimum adjumenti acceſſurum video ex libro tuo, qui in ordine eſt ſeptimus de Conſtructione. Sed de hoc volente Numine alias. Gratias vero ingentes tibi pro aſſignatis pagellis. Nunc per otium & libere ipſum volumen cum Deo ingrediar. Et cœpi Præfationem volvere, imo ut illi, qui ἀμυςὶ bibunt, uno quaſi ſpiritu perhauſi. Placet, præter cetera, quod in ea Oroſium laudans ejus *Orcheſtram* non *Ormesdam* nomines. Conſtantinum vero Magnum quod *Britannum* facis fateor favere tuo inſtituto. At maluiſſem cum exceptione, & addito, ut vulgo cenſent, vel tale quid. Nam adeo ne communis quidem de Conſtantino opinio eſt, ut eam apud veterum neminem reperias, qui *Tharſenſem* agnoſcunt. Mediæ & novellæ ætatis eſt ea aſſertio, nec aliunde quam ex uno alterove authoris antiqui, eoque male intellecto loco, hauſta. Quod egregie notavit ac demonſtravit, nec opus magnopere repetere, Juſtus ille noſter felicis memoriæ Lipſius *lib. de Magnitud. Roman. ult. cap. pen.* Hanc palmariam ejus viri obſervationem ſibi adſcribit in notis ad Panegyricos Livinejus, dum carpit Baronium, ſi Dîs placet, cornicum, quod dicitur, oculos confixurus. Vides, mi Voſſi, quam ego hæc libere! & nonne ſic decet? vel potius, nonne ſic debet amicus apud amicum? Faſtidioſuli iſti, & inter eruditos noſtri ſeculi, quos Poëta appellat Celſi Rhamnes, qui ſua tantum mirantur aliorum incurioſi, mihi haud placuerunt, nec placent. Nos invicem ac recta amemus. Quod ad me, ſum, eroque dum ero Tuus &c.

EPIST.

EPIST. XXVII.

Viro Clariſſ. ÆGIDIO GELENIO

Canonico Colonienſi,

JO. ISACIUS PONTANUS S.

Othonis Magni Imperatoris & Brunonis Archiepiſcopi Colonienſis avus aviaque materni.

PErgrata mihi fuit nuperrima tua per literas compellatio, vir Clariſſime, & eo maxime grata, quia literaria. Nec erat, quod te ab ejuſmodi officio retraheret au ſufflaminaret, quod minus notus compellaturus videbaris, licet nomine notum, ignotum tamen. Etenim doctrinæ cultores omnes inter ſe, ut ille ait, eſſe oportet familiares ac notos, etiamſi ſint parum noti. Aves ex Danorum monumentis ſeu hiſtoria doceri de *Othonis Magni*, primi ejus nominis & *Brunonis* Archiepiſcopi Colonienſis, avo aviaque maternis. Et addis, ex archivo S. Pantaleonis edidiſſe nuper te matrem fuiſſe ipſis *Mathildem*, filiam *Theodorici* Comitis & Reinhildis Danorum Freſonumque de germine, ſed eos, quinam ſint, parum te reperire potuiſſe. Quod ut propius intelligas inſerui his genealogiam utriuſque, id eſt, & Aucupis & conjugis ejus Mechtildæ, ſequutus præcipue Albertum Abbatem Stadenſem. In ea reperies avum *Mechtildis* fuiſſe filium *Vigberti* fratris *Videkindi* junioris, ex *Geva* Danica geniti, *Valpertum* nomine Comitem Ringelhemium. Cujus filius *Didericus*, ſive *Theodoricus* Comes ſimiliter Ringelhemii conjugem habuit *Reinhildem*, Altenburgenſem Comitiſſam, *Mechtildæ* matrem. Quam quod archivum S. Pantaleonis ex germine exſtitiſſe Danorum Freſonumque memoret, de orgine accipiendum, quod ex Friſiis etiam Daniſque ſit ſtemma Oldenburgicum. Fuit vero, quem dixi, *Didericus* ſive *Theodoricus*, cui tres inſuper, quemadmodum exhibet jam dicta genealogia noſtra, fratres fuere, *Videkindus*, *Imodus*, & *Ringebertus*. Fuit inquam is *Didericus* pater dictæ *Mechtildis*, non vero filius ejus, ſiquis ejus etiam nominis fuerit, *Theodoricus* ſecundus. Et quod filia præterea *Radbodi* Regis Friſiorum

fiorum Mechtildæ proavia fuerit, liquido id ostendente quam posui Genealogia, præter aliorum testimonia & in his Alberti præsertim Stadensis, tradit in illo, quod est in manibus, opere Genealogico, *Catholicum* id appellans, Reusnerus. Avus ergo maternus Othonis Magni Imperatoris & Brunonis Archiepiscopi Coloniensis *Valpertus* Ringelhemii Comes, avia vero *Altburga*, sive *Adalburga*, filia Comitis de Lesmona. Habes, ut existimo, quæ sufficiant explendæ petitioni tuoque desiderio super beato Brunone ejusque majoribus. Insignia non attigi, quod eorum nulla inpræsentiarum ad manus sint. Interea si historiam B. *Engelberti*, cujus compendium ac gustum aliquem præbes, pleniorem ad nos data occasione transmiseris, rem facies mihi gratissimam, ut maxime, quia reperiam non omnes, quos vidi, Chronologos idem de morte ejus tradere, quæ haud alia fuit, quam *Margareta* Gelrica, filia *Henrici* Comitis, quomodo & exhibet schema vitæ ipsius compendio comprehensæ, à te jam nuper editum, nobisque transmissum. Quod reliquum est, te Deus Opt. Max. protegat, tuaque studia prosperet. Hardervici Gelrorum XVI. Cal. Maji 1635.

E P I S T. XXXII.

Idem

V. CL. Stephano Jo. Stephanio.

Professori Eloquentiæ in Academia Sorana.

De Papiæ vocabulario.

STephani perdilecte, Venit ad nos XV. Cal. Octobr. cognatus meus, tuas secum adferens, Simon Ertmannus, non tam alto & illis, per quem iter illi erat, Oceani Borealis tempestatibus jactatus, quam rupicosis Norvagiæ Syrtibus, intra quas ob Dunkercanos consistere classis tenebatur, irretitus ac detentus. Quod addo, sive præmitto potius, ut intelligas, quam ad me hæ tuæ tarde pervenerint, quæ ut video & meminisse potes scriptæ fuerunt Soræ a. d. XVI. Iulii. Ex iis

comperi meum ad antecedentes tuas responsum, quod & Poemata mea secum adferebat, redditum tibi non fuisse, doluique. Quocirca confestim me ad hospitem tuum *Hinginum* (Amsterodami enim eram) contuli quæsivique de fasciculo illo mearum literarum. Ubi præsente Ertmanno ex hospita cognovi adhuc ibi servari, & multa eam causatam, quamobrem curaturus non esset, & præcipue absentiam mariti sui. Qui nunc una cum *Ertmanno* nostro eadem classe huc reversus promittit se omnia curaturum diligentius. Interim hoc tempore fasciculum eum ab eo sive conjuge ejus receptum tradidi *Ertmanno* jam dicto rectius curandum, & simul has addo, ut respondeam etiam postremis his tuis, & maxime ** quod Papiæ vocabularium spectat. De eo etenim, dum hic essem, scripsi extemplo ad amicum veterem Ioh. Lydium. Qui continuo rescribens mihi significavit esse illud suum exemplum apud Dn. Vossium, statimque interpellatus à me Vossius mihi inspiciendum id ipsum dedit. Quod repperi olim fuisse viri doctissimi Petri Danielis atque inde Iosephi Scaligeri, cujus passim ad oram manus atque emendationes occurrunt, subque calcem hæc legi: *Impressum Venetiis, per Philippum de Pineis Mantuanum Ann. Dom.* CIↃ. CCCC. XCVI. die XIX. *April. regnante Serenissimo Augustino Barbadico Venetiarum Duce felicissimo.* Magni hoc suum exemplar facere Lydius, nec eo carere velle videtur, vel ob manum, & annotata, quæ dixi, Scaligeri.

EPIST. XXXIII.

IDEM

Viro Clariss. MARCO ZUERIO BOXHORNIO

Cognato suo S.

Juvenalis emendatus.

COgnate Ornatissime, Occasione Sluskenii nostri, qui has tibi adfert, ex intervallo, vel postliminio, si mavis, id est, longum post silentium utriusque nostrum, scribendum ad te

** Vide Tom. 2. p. 401. Notræ Edit.

te aliquid, teque è veterno quasi excitandum putavi. Etenim cum Satyram *Iuvenalis* VII. explicare te publice postremis tuis mihi significares, non possum quin moneam te MS. meum, qui ne adhuc quidem inter segestria, ut videtur, nostra latitans meas in manus venit, insignem eum versum, qui est 215. corruptissimus:

Quis gremio Enceladi doctique Palæmonis adfert
Quantum Grammaticus meruit labor?

ita scriptum prætulisse, quantum memoria teneo, ut facile ex eo verus sensus, ipseque qui hic intelligitur, Grammaticus erui potuerit. Nam pro *Enceladi* videbatur præferre *Enpecadi*, ut dubitandum haud sit fuisse Enpicadi hunc in modum:

Quis gremio Enpicadi doctique Palæmonis &c.

Enpicadus est *Cornelius Enpicadus.* Cujus præter *Arnobium* præclare meminit *Suetonius* de illustribus Grammaticis. Nescio an *Vossium* hujus loci commonefecerim, certe debueram, utpote dignissimi, qui tollatur, nec in eo cœno diutius hæreat. Tu id curatum dabis, mi Cognate. Qui me doceas velim proximis tuis, quo in Pathmo, ut sic dicam, huc usque delitueris. Nam te una cum ceteris passivam, quæ Leidæ est grassata, mortalitatem, ut cum Cypriano hoc dicam, vitasse, qui has tradit, mihi narravit. Est etiam, qui te Ultrajecti, sed obiter visum retulit. Quod si sit, convenisse ibi generum meum Professorem *Antonium Matthæum* non dubito. Nisi feceris, in mundo tibi, scis quod sequitur. Sed de his volente Deo alias. Interim cognate mi vive ac vale feliciter. Raptim Hardervici XIX. Novemb. stilo nostrate 1635.

EPIST. XXXIV.

IDEM

VIRO CLARISS. JACOBO REVIO S.

De statu Belgii Ann. CIↃ. IↃC. XXXV.

VErsus tres accepi, & legi, legendosque, prout volebas, singulis tradi suos curavi. Sed alta & altiori nonnihil voce exclamandum, si attentos lectores velimus. Quæ nunc movent arma Sueci, parum his promovetur. Satis erit, imo magnum aliquid fecerint, si oram Balthici maris tutam præstiterint. Nostræ quoque res quam vacillant! Qui pedi nuper sive vestigio Leonis nostri injectus est uncus, quis eum *Androdus*, sive, ut eum appellat Ælianus, *Androclus*, eximet? Horresco referens etiam nuperrime novas circa eundem tractum ab hoste institutas insidias. Hæ si successissent, vulnus jugulum petiisset. Multi nunc re infeliciter seu improvide gesta deduci in portum navem exoptant, portum inquam induciarum, quas hostis offert. At eas nisi hosti utiles quis peti ab hoste sibi persuadeat? Hærent igitur alii Danaosque metuunt, hoc præsertim adeo difficili nostro tempore, dona ferentes. Nostra in eum spes omnis, qui toties Belgio suo Belgisque adfuit, idque quod dicitur ἀπὸ μηχανῆς. Ab *Isendornio* vestro nostroque illa tandem transmissa toties tamque diu exspectata clamataque interpretatio. Liber vero ipse, quem proxime subsecuturum significat nondum comparuit. Iterum iterumque hortatore te opus erit, ut excusso veterno promissum compleat. Vale mi *Revi* salutatus quam diligentissime. Hardervici Gelrorum XVI. Cal. Januar. anni, quem priori hoc auspicatiorem cum Deo expectamus. CIↃ. IↃC. XXXVI.

Vid. Aul. Gell. *lib.* 5. *cap.* 14.

EPIST.

EPIST. XXXV.

IDEM

V. CL. DN. MATTHÆO VOSSIO S.

De Juvenalis loco, qui supra. Nominandi casu etiam dici lampada, cassida.

INjeceram postremis meis, quas ad parentem tuum Clarissimum virum, accinctum me ad opus ejus Grammaticum propius percurrendum. Nunc significo ter quaterve intervenisse alia, quæ alio traxerunt, huncque mihi cursum impetumque stitere. Interea aliud velut agens, & obiter pagellas volutando deprehendi duo. Prius, occurrit *p.* 16 *de Art. Grammat.* Locus est Juvenalis, qui ita ibidem exprimitur:

Quis gremio Enceladi doctique Palæmonis adfert
Quantum Grammaticus meruit labor.

Et sane melius quam quod vulgo edunt *Celadi.* Nam Enceladi proxime accedit ad verum Grammatici nomen, quod est *Enpicadi.* Intelligi enim Poeta vult *Cornelium Enpicadum.* Cujus propter Arnobium prælare meminit Suetonius libello de illustribus Grammaticis, qui statim sub initium eum nominat. Arnobio inter Nisos, Scauros, Verrios, & Cæsellios celebratur *libr. adverf. Gentes* 1. Et memini, ni fallor, hujus quoque, qui Satyram eam Juvenalis, in qua locus hic, publice erat explicaturus cognatum, meum Zuerium Boxhornium commonuisse, addito, nec multum ab ejus lectionis vestigiis recedere MS. quem olim inspexi. Hoc primum. Alterum est de *Analogia p.* 109. Ubi felicius quam Ausonio olim Popmæ demonstratum *cassida* & *lampada* prolata veteribus casu nominandi, idque ex Manilii Codice MS. Gemblacensi, qui *lampada* eo casu in versu, qui modo non occurrit, liquido præfert. At Popma, vir alias, cui literæ humaniores plurimum debent, adducto versu ** Lucretii hunc in modum,

Aut etiam nona reddebant lampada vitam,

docere ex eo etiam velle visus est *lampada* dici in nominativo,

** Lib. 6. vers. 1196.

ut hebdomada & talia, non animadvertens refragari ei ſententiæ verſum heroicum, qui dactylum ea ſede requirit, non Creticum. Eſſet enim hoc pacto ultima in *lampada* producta, quæ brevis eſſe debet, quomodo etiam Lucretius expreſſit. Non enim *lampada*, ut Popma citat, ſed *lampade*, ut eſt in ** Lucretio,

Aut etiam nona reddebant lampade vitam.

Popmam ſi libet vide *lib.* 1. *cap.* 8. *de uſu antiq.* Liber, quem miſiſti, probe mihi eſt redditus, remittamque, ſi Deus volet, proxime. Raptim Hardervici ipſis Cal. Decembr. 1635.

EPIST. XXXVI.

IDEM

V. CL. FREDERICO ANDREÆ

Ephoro Nobiliſſimi juvenis Chriſtiani Friſii.

De Belgio ejusque ſtatu ſcriptores aliquot ſelectiores.

REverſus iſtis diebus Ultrajecto ad nos Capitaneus noſtras Mullerus me quam diligentiſſime veſtro nomine & ſalutavit, & literas quoque tradidit tuas, Ornatiſſime Frederice, quæ mihi haud ſimplice vice fuere quam gratiſſimæ. Docebant etenim inter cetera, quod oppido volupe erat intelligere, recte vos agere ac valere. Et iis præſertim ſtudiis in iſta peregrinatione duci nobiliſſimum Chriſtianum Friſium, quæ gentium, ditionumque ac ſtatus cujuſque rationem ac hiſtoriam propius explicarent. Et modo dum in Belgica eſtis, eaque fœderata, expiſcari ipſum ac ſcire avere, quinam præcipue authores eam, non externis quidem lineamentis, quæ tabulis ſuis adumbrant Geographi, ſed qui internam ejus faciem ac formam, nec longis ambagibus, ſed ſuccincte & velut compen-

** *Lampada* in caſu primo recte dici ex alio Lucretii loco manifeſtum eſt; ſic ille lib. 2. v. 25.

. . . . *Simulacra per ædes*
Lampadas igniferas mânibus retinentia dextris.

Cui adde Plautum in Caſinâ act. IV. Sc. IV. v. 16.

- - - - - - Ol. *Tene hanc lampadam.* St. *Imo ego illam tenebo.*

pendio ob oculos proponant. Et eo quoque cum & me adferre aliquid momenti & opis exiſtimares, eruditiſſime *Frederice*, nolui deeſſe flagitationi tuæ, licet oneri & rei pro dignitate fortaſſis exequendæ parum idoneus aut par. Interim quos ego has partes tractaſſe atque impleviſſe non minus eleganter quam accurate repperi, inprimis occurrit homo Italus Ludovicus *Guicciardinus*, qui ut exterus ſæpiſſime notat, quæ indigena oculis male lippus inunctis, ut ille ait, prætereat. Deſcribit is non partem aliquam Belgii, ſed univerſas ejus provincias ſeptendecim, idque ea methodo ac modo, ut quod ad ſitum non modo regionum, ditionum, opidorum, fluminum, ſed ad Principum quoque, dynaſtarum, urbiumque magiſtratus, inſtituta, leges, conſuetudines, ac eorum poſtremo in ſubditos regimen ac politiam pertinere queat, nihil uſquequaquam deſideres. Huic proxime ſubjungam, qui nuperrime Belgii Fœderati, cujuſmodi hodieque eſt, Rempublicam ex authoribus probatiſſimis non ſolum egregie ſed ſuccincte explicatam nobis dedit *Johannes* de *Laet*. Explicuit etiam ille non oppidorum modo ſingulorum ſtatum politicum ac civilem, ſed etiam quo pacto unaquæque provincia à ſuis Ordinibus ſeorſim habeatur ac regatur. Quibus porro conditionibus Provinciæ omnes in unam Rempublicam coiverint, & quo pacto ita junctæ ab Illuſtriſſimis Ordinibus Generalibus gubernentur dicet docebitque præcipue *Joannes Petitus*. Neque id modo, ſed idem præterea Fœderatum Belgium contendit comparatque cum Helvetiorum Republica, quatenus etiam illi Ordines ſuos, ſeu ditiones, ſeorſim habent, quos *Cantones* vocant, tredecim numero. Sed ille inquam Petitus non Latine quod ſciam, ſed Belgice & Gallice tantum editus habetur. Et denique hiſtoriam Belgii, illudque quod hactenus adverſus Hiſpanum geritur geſtumque bellum magna cum cura ac prudentiæ laude vernacule conſcripſit *Everhardus Reidanus* Comiti olim Gulielmo Naſſovio, dum viveret præfecto, à conſiliis. Eum Latine nuper reddidit haud minore ſtudio *ὁ μακαρίτης Dionyſius Voſſius* Ger. Fil. Plures ſint, ſed modus hic optimus & præſtat uni aut paucis adſueſcere quam vagari. Nuſpiam eſt, qui ubique eſt. Sed ne philoſophari velle videar, deſino, & te una cum nobiliſſimo Dn. Friſio ſalvere ac valere quam feliciter jubeo optoque. Hardervici XII. Martii *1636*.

EPIST.

EPIST. XXXVII.

Nobiliss. & Ampliss. Viro Dn. CHRISTIANO FRYS,

Toparchæ in Cragerup, Regis Daniæ Cancellario

JO. ISACIUS PONTANUS.

Boreum mare juris Danici. De mari clauso Seldeni.

MAgnifice Dn. Cancellarie, Ultrajecti ad Rhenum istis diebus cum essem, mihi inprimis volupe fuit filium tuæ Magnificentiæ Christianum, incolumem ibi ac recte agentem, nec minus heroica illa corporis eminentia, quam animo quoque patrem, quod deinceps ac porro auguramur, egregie referentem, videre coram ac salutare. Quem & iis præsertim studiis ea in peregrinatione duci, præter cetera, perplacuit, quæ gentium ditionumque ac status cujusque rationem historiamque propius explicarent. Ego, quod unum potui, ut eum ad tam præclara vadentem, & sua licet sponte currentem magis magisque incitarem, mea qualiacunque officia studiaque obtuli, nec defutura uspiam significavi, sicubi ea usui sibi fore putarit. Incidit inter hæc sermo nobis de *Jo. Seldeno* Anglo, qui commentarium nuper edidit, quem *Clausum Mare* inscripsit. Hic cum ejus judicium, utpote qui à lectione ea recens erat, super iis præcipue, quæ Boreum Oceanum, Daniamque ac Norvegiam, eisque junctas insulas spectarent, admodum æquum rectumque accepissem, & ipsum *Seldenum* ex *Seldeno*, quod ad ista, posse redargui diceret, illud tantum ostendi, quam ei multa vel ignorata vel studio præterita essent, quæ ex libris historiæ nostræ Danicæ, ubi Regum diplomata, aut eorum contentum inseruimus, luculenter deduci monstrarique possent, jus scilicet Borei istius maris in potestate semper Daniæ Norvagiæque Regum fuisse: Ac questos perpetuo, præsertim Norvagos, quod Angli suis navibus commerciisque frequentarent Norvagiæ insulas, Islandiam, Groenlandiam, Feroam, Hetlandiam, Orcades, aliasque ipsis omnibusque exteris adiri semper vetitas, exceptis Bergis, publico Regni Norvagici emporio, ac rerum earum omnium, quas Boreas producit, communi

muni foro ac ſtapula. Quæ cum allatis Regibus, ac æra annorum, quibus contigiſſent, facile & ad vivum, quod dicitur, poni ob oculos poſſe memorarem, placeretque deductio, in me recepi promiſique, ſive coram ſive per literas, dato otio, ac retextis ex hiſtoria Danica, quæ huc pertinent, ordine id monſtraturum. Sed ne, quod ille ait, in publica peccare videar commoda, ſi longiore ſermone tuæ Magnificentiæ morer tempora, hic ſiſtam, Deum Opt. Max. orans rogansque, ut filium tuæ Magnificentiæ per oras Europæ cultiores feliciter peregrinantem ducat reducatque, ac lætum poſtremo optatumque ſuis omnibus ſiſtat reponatque. Qui & tuam Magnificentiam diu nobis totique Regno ac Regiæ Majeſtati incolumem ſervet fortunetque. Hardervici XXI. April. 1636.

EPIST. XXXVIII.

IDEM.

V. CL. MARCO ZUERIO BOXHORNIO Cognato Suo S.

Mendum tollitur è Catullo in primore epigrammate ad Cornel. Nepotem. Narbo paterna.

ORnatiſſime Cognate plurimumque dilecte, Ornandis augendiſque Quæſtionibus tuis Romanis, non deeſſet fortaſſis mihi materia, ſed locum & occaſionem te propius compellandi, deque ſtudiis hiſce invicem conferendi, ea vero deeſſe mihi video. Nunc quod iſtis diebus dum aliud ago, in mentem mihi venit, hoc eſt. Legitur apud *Catullum* primore ſtatim epigrammate ad Corn. Nepotem, *Quod o patrona virgo.* Ubi Scaliger noſter reponi fecit, *Quod o patrima virgo.* Sed vocem eo loci *patrima* cum alii controverſi juris faciant, & ſecundam non longam, ſed brevem, velint, & alii viciſſim *patrona*, quod ea ſit manuſcripti lectio, tutari mordicus videantur, mihi fere rem omnem ſuſpectam reddit, quamvis ſententiæ & emendationi Scaligerianæ hucuſque ſemper acceſſerim, eaque præcipue acquieverim. Nam prior illa *patrona*, licet manuſcripti, ut ajunt, ſit lectio, quid ea inficetius, ſi interpretationes, quæ adferuntur, videamus? Sane mihi adeo eæ frigidæ videntur,

ut ipsas frigefacere *Neronianas thermas* possint. Quid enim certius quam Minervam intelligi, quæ matre nulla solo patre nata memoratur? Hoc autem quo modo retenta voce *patrona* obtinebis? Quapropter si & tibi minus sufficiat Scaligeri *patrima*, meo periculo leges, *quod o paterna virgo*, præsertim cum vox hæc *paterna* propius aut saltem æque prope accedat ad lectionem, quæ dicitur esse MS. *patrona*. Sed vel ideo quoque maxime mihi hæc placet emendatio, quia epithetum illud *paterna* optime convenit Minervæ, quæ ἀμήτωρ patrem tantum, ut jam indicatum, habuit, & deinde quia imitatus hic Catullum Martialis illo, quod legitur *lib.* 8. *epigr.* 27. ubi Narbo ei *paterna* dicitur ob Julium Cæsarem ejus conditorem, qui Cæsar pater est dictus, quemadmodum alibi memini, addita hac insuper de eadem Narbone veteri epigrapha COL. JULIA PATERNA. Scriverium nostrum miror in accuratissima sua editione non expressisse MS. hanc Martialis sui lectionem, cum tamen eam egregie asseruerit in suis ad eundem Animadversionibus. Sed ohe jam satis est ohe libelle. Tu mi Cognate perdilecte valebis quam feliciter. Ipsis Cal. Maji 1636.

EPIST. XXXIX.

IDEM,

Ornatiss. Doctiss. D. WILHELMO WILLICHIO S. D. Camerarii Suecorum apud Ordines Belgii fœderatos Legati Secretario.

Mare Boreum fuisse semper juris Danici contra Seldenum ostenditur.

NUnc mihi vir es, mi Willichi, qui post aliquod silentium egregie illud compensans copiæ cornu apportas, communicando tam varia, tamque opipara ac multa, quæ geruntur nunc passim per Europæ propemodum universæ tractum, Angliam, Hispaniam, Galliam, Germaniam, Poloniam, Suediam, Hungariam, & addo quæ Constantinopoli adfers, deque Venetorum Republica maximaque Roma, ubi Pontifex illeque Capitolinus Jupiter haud desinit genuinum in eandem Rempublicam odium distringere. Sed appositum est & ei sedi debitum,

tum, quod adjunxisti Grotii nostri Epigrammata. Habeo quoque gratias maximas pro effigie heri tui, quam ego inter magnorum virorum imagines intra Museum collocabo colamque. De Seldeno autem quod injicis, optarem, quod nondum mihi contigit, videre exemplar, cujusmodi ab ipso est editum. Hæc quæ in manibus nunc ex secunda & peregrina editione sunt, non per omnia satis emaculata. Interim quod rem spectat possit non uno loco Seldenus ex Seldeno confutari, & maxime si Regum Daniæ Norvagiæque jus in Boreum id mare videamus: nec tum tantum cum universam sibi Britanniam, eique circumfluum Oceanum armis ac classibus suis subjecissent: sed & ante ea tempora ævo Theodosii & Stiliconis, præter extremum illud, septentrionem versus, agnovit ** Claudianus etiam totum id mare, quod nunc Germanicum & Britannicum austrum versus nominamus, in quod se Rheni effundunt ostia, Cimbrorum, id est, Danorum Norvagiæque fuisse

—— —— te Cimbrica Tethys
Divisum bifido consumit Rhene meatu.

Sed hæc absolvi paucis nolunt, alibi & suo loco vel memorata nobis, vel in posterum oportunius memoranda. Tu vero, mi *Willichi*, ita pergito, sæpeque nos compelles semper gratus. Salutat resalutatque consul noster Amplissimus D. Ernestus Brinckius. Hardervici v. Iunii *1636*.

EPIST. XL.

IDEM.

V. CL MARCO ZUERIO BOXHORNIO

Cognato Suo S.

De eadem re. De eodem Catulli loco, qui supra.

COgnate Ornatissime, Acceptis hodie literulis tuis, quæ mihi fuerunt post longum silentium oppido gratæ, putavi è re esse, ut tibi quam primum respondeam. Primo quia video aliquid

** De bello Get. vers. 335.

aliquid ſerium & magnum expectare te à me, quo clauſum illud Seldeni mare referetur. Qui nihil adhuc in eum concepi, niſi quod paſſim in hiſtoria mea Danica, quæ eſt edita, tomi prioris, & porro in ea, quæ proxime eſt ſequutura, excerpi hanc ad rem poſſit, demonſtrans illud liquidiſſime, quod ad ſe & ſuos Seldenus trahit, Borei maris jus Daniæ ac Norvegiæ ſemper Regum fuiſſe. Hujus autem maris latiſſimos fuiſſe fines, non tum tantum, cum univerſam ſibi Britanniam, eique circumfluum Oceanum armis ſuis ac claſſibus Daniæ iidem Reges ſubjeciſſent, ſed & ante ea tempora ævo *Theodoſii* & *Stiliconis* agnovit, & docere nos Claudianus poteſt, qui omne id mare, quod nunc Germanicum & Britannicum, in quod Helius & Flevus ſe effundunt, Cimbricum, id eſt, Danicum Norvagicumque nuncupavit, Cimbricam Tethym vocans, ubi canit:

——— ——— te Cimbrica Tethys
Diviſum bifido conſumit Rhene meatu.

Sed alias & otio meliori, ſi volet Deus, reſumemus iſta, ſuo nobis loco vel memorata, vel ubi occurrent oportunius deinceps memoranda. Alterum, quod accelerare reſponſum fecit erat vexatiſſimus ille *Catulli* locus. Nam quod obſtare nihil putas, quo minus Poëta *Minervam* appellet *patronam* & præſidem ſuarum Muſarum, nihil obſtare & ego dicam, ſi antea nominata Minerva, aut ad eam oratio inſtituta fuiſſet. At in verſu *Catulli* nullibi nominatur *Minerva*; virgo per apoſtrophen tantum hic invocatur, at eam dicere *Minervam* niſi epitheton conveniens addatur, quis concedat? Et hoc erat, quod ſcripſeram in literis ſuperioribus, quod præcipue erat attendendum, retenta voce *patrona* non demonſtrari poſſe Minervam à Poëta compellari. Nam ita Muſæ omnes nonne & virgines & patronæ ſint? Itaque *paterna* virgo, aut quod Scaliger poſuit *patrima* virgo, omnino hic requiritur. Græcis εὐπατέρεια dicitur. Sed hoc præter jam dicta ſatis quoque evincat loci hujus Catulliani imitatio *Martialis*, cujus etiam mentionem in literis prioribus feceram,

Docti Narbo paterna Votieni,

Ubi Narbo *paterna* dicitur ob Iulium Cæſarem urbis conditorem,

rem, qui *pater* eſt appellatus. Sed iterum iterumque hic exclamabo, *Obe jam ſatis eſt, obe libelle.* Raptim Hardervici ipſis Calendis Julii 1636.

EPIST. XLI.

IDEM

REV. AC. CL. JOH. SMETIO S.

Ibi eſſe Cattos, ubi flumen Adrana eſt, illud autem apud Haſſos eſſe.

DUm hic ſum, hocque quod noſti agitur, non potui, quin illud te obiter monerem, authorem Notarum, quæ ſubjectæ ſive inſertæ ſunt libello, qui inſcribitur, *Reſpublica Hollandiæ & Urbes*, toto cœlo aberrare in definiendo aſſerendoque Cattos eſſe Badenſes, & ad eum Marchionatum referendos. Ibi etenim ſunt Catti, ubi flumen eſt *Adrana.* At *Adrana* flumen non eſt in Marchionatu *Badenſi*, ſed in *Haſſis*, & ubi *Marpurgum* eſt ſitum, Eder hodieque dictum, teſte etiam *Hadriano Junio* in ſua *Batavia*. Sed ante omnes & omnia illuſtris eſt locus Taciti 1. Annalium, ** qui ad oculum & extra controverſiam hoc tibi ponet proponetque, iſta ſcilicet: *Cattis adeo improviſus advenit ut quod imbecillum ætate ac ſexu ſtatim captum ac trucidatum ſit, juventus flumen Adranam nando transmiſerit.* Quid clarius dici ſcribive potuit ad demonſtrandum ibi eſſe Catttos ubi flumen eſt *Adrana*, ut omittam *Catz* & *Catzemelibocum* Cattici nominis apud Haſſos manifeſta haberi veſtigia, quæ apud Badenſes nulla ſunt. Itaque verba ibidem illa ejuſdem Notatoris: *Hoc modo Catti non fuerint Haſſenſes, neque Mattium, Marpurgum. opidum, quod creditum pluribus & perſuaſum hactenus, ſed Badenſes*; Et illa paulo ante: *Aquæ iſtæ Mattiacæ procul dubio ſunt Badenſes*, Et iterum iterumque *Reſpublica Aquenſis eſt Tacito & Ptolemæo Geographo Mattium, Cattorum gentis caput;* quam non ferulam mereantur, præſertim quum Tacitum laudet, ex quo diſcere debuerat ibi eſſe gentis Cattorum caput *Mattium*, ubi ipſi eſſent Catti, circa Adranam ſcilicet, quod jam dictum eſt, nec procul inde *Aquas* Mattiacas, quod alibi memoravimus. Plura vellem, ſed reprimit char-

** Cap. 56.

tæ modulus, qui pergere ulterius haud permittit. Quod reliquum eſt, Deus Opt. Max. qui te, mi Smeti, in hac illaque apud vos communi mortalitate clementer huc uſque ſalvum præſtitit, & conjugem quoque nuper morti vicinam vitæ reddidit, quod retulit hic mihi collega tuus, porro vos ſervet & ſoſpitet. Raptim Arnhemi 6. Auguſt, 1636.

EPIST. XLII.

AD JO. ISACIUM PONTANUM.

Vetus Inſcriptio. Nummi argentei Neomagi inventi. Noviomagi vetuſtas.

SEdulo, neque id per unum, neque cum uno tantum Gochenſium egi de Inſcriptionibus, quæ C. TACITI & SEX. PILATI nomen præferunt, ſed nullum iſtarum veſtigium uſquam, nulla memoria. Ita hæc, quæ apud me eſt, poſt fruſtra expectatos Comites, ſera nunc & incomitata ad te venit,

IMP. CAE. NER
VA. TRAIAN
AVG. GER. PONT.
MAX. TRIB. POT.
PP. COS.

Fragmen eſt columellæ, ut variis indiciis perſuaſum habeo, miliario ſupra urbem in via Regia, quæ Coloniam Trajanam ducit effoſſum. Quantam illa Itinerariis lucem daret, ſi pars inferior ſupereſſet. His ipſis diebus nummi in manus meas pervenere argentei, Tiberiani & aſperi, quos cæmentarius, cum non ita pridem in ædicula muris arcis noſtræ contigua ciſternam ad pedem muri foderet, in vaſe fictili defoſſos invenit. Non levia, ut ego quidem judico, antiqui ſplendoris noſtri argumenta, ut nulla cauſa ſit, cur ad Carolum M. ſcriptores aliqui prima arcis fundamenta referant. Sed de his alias. Tu vir Clariſſime cum RR. Collegis bene vale, hiſtoriæ patriæ

triæ bono. Scrib. Noviomagi XI. Cal. Nov. Ann. 1631. Cl. T. Observantissimus. L. Smith.

JOANNES MEURSIUS

Joanni Isacio meo S. D.

De Mellario apud Macrobium.

EPIST. XLIII.

An vero? egone domi non eram, cum venires visum ad me, ut suspicionem injecerit tibi ea res de nigra mente? non sic oportuit; fuit enim talis in te mihi animus, qualem merebaris. Cæterum quod de loco illo profers in notis ad Macrobium, livoris signum inibi nullus reliqui: saltem offendebat me tua in errore hoc isto tanta pertinacitas, quam ut retunderem aliquantulum, plenius illum de mellario sermonem detractandum censui, ita tamen ut modestiæ tenorem quam possem maxime servarem. Et tua fide, numquid factum à me? omnino putem. Nihil itaque causæ fuit, quod animum tuum à me alieniorem faceret. Sed hæc talia nimis tœdiosa omitto. Ego te, mi Isaci, amo, si quisquam, quod ipsum etiam de te, quoniam ita spondes, confido. *Criticum* Arnobianum nunc edo cum *Hypercritico Minutiano*, sed, quia sub prælo adhuc, non possum mittere. Fiet commodius, ubi alteras tuas accepero. Vale amicissime Isaci & amare me perge. Lugd. Batavor. postridie Quinquatrus majores, Ann. CIƆ. IƆ. XCVIII.

CASPARO BARLÆO S. P.

Jo. Isacius Pontanus,

De genero Pontani.

EPIST. XLIV.

Quas his adjunctas vides de Elementis theses, Ornatissime atque Amicissime Barlæe, tibi jam dudum ex promisso desti-

destinatas, nunc demum mitto. Ex promisso dico, quod factum, cum una essemus superiori autumno, deque hoc argumento per occasionem sermones Amstelodami tuis in ædibus cæderemus. Et vero libens id modo facio, quod sit, cujus haberi te hoc tempore participem cupiam. Etenim, Deo ita disponente, filia mea natu maxima, cui *Anna* nomen, in matrimonium cedet, sive, ut clarius dicam, petenti eam solenni ritu addicta est honesto ac erudito juveni *Antonio Matthæo*, juris utriusque Doctori, inque illustri hoc nostro Gymnasio Professori, ut vocant, Ordinario, quod ille hic munus quinquennium propemodum sustinuit. Hoc quid ad me fortassis inquies? illud scilicet, ut qui ejus cognato Doctori *Reifenbergio* amicus & familiaris, dum viveret, fueris, etiam hujus ex intervallo amicitia, & ille vicissim tua, me nunc medio, sive auspice potius, potiri queas. Unde & ea me invasit audentia, ut Carmen in eas utriusque nuptias, quæ celebrabuntur hic Hardervici favente numine XIII. Febr. stilo veteri anni hujus, *Epithalamium* te poscam. Quod nec te, vir Clarissime, vel mihi vel sponso negaturum spero. Imo confido iturum huc sua sponte genium tuum, præsertim si sponsum respicias egregia illa ac erudita *Matthæorum* apud Marpurgenses oriundum familia. Cui nec ille ulla sui parte accedit, ut ille loquitur, indecorus. Ego, ut paucis absolvam, omni vicissim officio, & ubi se cunque dabit occasio, sum eroque tuus Joh. Isacius Pontanus. Dab. Hardervici Januar. 22. Ann. CIↃ. IↃC. XXXIII.

Viro Amplissimo & Incomparabili

HUGONI GROTIO,

SAMUEL PETITUS S. P.

Mittuntur Grotio leges Atticæ.

EPIST. XLV.

QUod sæpius ad te non scribam, vir summe, in causa occupationes tuæ, neque enim æquum est, tua tempora morari, sed identidem animus ad te excurrit, quem in exemplum esse

esse voluit Deus omnis virtutis atque eruditionis. Accipies curante R. V. Cordesio nostro exemplar Synagoges nostræ Legum Atticarum, quod mitto, non tam ut illi locus in bibliotheca tua, quam ut amice me moneas, neque te id defugiturum puto, cum te à me coli passus, meque à te amari non semel professus sis. Lutetiæ Parisiorum a. d. VI. Eid. Jan. Ann. CIↃ. IↃC. XXXV.

V. CL. PETRO SCRIVERIO

Historico & Poetæ eximio

UBBO EMMIUS

De titulo inscripto portæ Neomagensi. De nece Florentii Comitis V. De Batavia illustrata Scriverii. Ejusdem icones.

EPIST. XLVI.

S. P. Clarissime eruditissimeque vir, plurimum mihi colende. Dedi communi amico nostro clarissimo & consultissimo Domino *Castricomio* chartas quasdam paucas & dissolutas manu *Gerardi Noviomagi* scriptas, ut eas ad vos iter habens tibi traderet. Sunt quidem pertenues, ac minimi momenti, sed tamen quia ab eo viro scriptæ, qui nomen ex literis habet, & Batavica scripsit, quæ eadem tu nunc quoque illustri ingenio & stilo tuo tractas, non peccaturum me putavi, si has ipsas qualescunque ad te mitterem. Mihi sane hoc accidit, ut hujusmodi in rebus, in quas studium meum converti, ne minima quoque quæque asperner, aut lectione mea indigna arbitrer. Ex meo vero ingenio de tuo etiam conjecturam facio. In quo si erro peccoque hoc facto meo, spero tamen facilem te veniam mihi concessurum, potissimum quod tui studio hoc peccatum committam. Scriptores tuos Batavicos insigni auctario à te locupletatos adhuc à typis calentes tradidit mihi tuo jussu is, quem antea nominavi, & denuo honoris causa libens nomino, D. Syndicus noster *Castricomius.* Id sane donum, cum propter argumentum à Scriptoribus illis & te expositum,

quod ad palatum meum inprimis faciet, tum quia à te tam insigni viro profectum, eſt mihi longe gratiſſimum. Itaque ut par eſt maximas tibi gratias ago, & agnoſco libens eo me nomine plurimum præſtantiæ tuæ devinctum eſſe. Liber vero erit mihi inter eos, quos non vulgariter caros habeo, utpote jucundiſſimum μνημόσυνον amicitiæ tuæ.

Furmerius immerito & ſine cauſa mecum litigat de titulo inſcripto portæ Neomagenſi. Nam unum & idem cum eo dico, quanquam eaſdem ſyllabas ſaxo impreſſas, uti ab eo recitantur, non annumerem. Regnum enim Radbodi erat Regnum Staurienſe, cum ea in urbe Radbodus ſedem aulæ ſuæ haberet. Interim dubitare me de Inſcriptione, aut ſenſu ejus, ut & de ipſa narratione oſtendo. *Stauriam* autem tributum interpretari tecum, quanquam vox alludere, aut proxime ad Germanicam illam accedere videatur, ego vix auſim, præſertim cum Germanica dictio ſcribatur & pronuncietur *ſteur* aut *ſtewr*, non *ſtaur*. Pedem vero Imperii in altera Inſcriptione puto ſignificare non terminum ſed ſedem Imperii. Sed nequaquam contendo. Quod ſiquid certius illic ſcribendum, forſan fieri id poterit hoc modo, ſi deleatur in opere meo, *Id ego in medio relinquo*, & reſcribatur, quod tamen ego ex ipſis ſyllabis Inſcriptionis, quæ recitantur, confici certo poſſe haud exiſtimo.

De *Brabantia* pro *Britannia* à me ſcripta in caſu graviſſimo *Florentii* ejus nominis V. Comitis, quod mones, id ex manuſcripto exemplari aut *Snoji*, aut *Henrici Taboritæ*, nec enim recte memini, hauſi, quanquam in aliis *Britanniam* invenirem. Nam videbatur mihi hoc veriſimilius ob vicinitatem, cum & Brabantiæ Dux tunc etiam in partibus iiſdem fuerit, & Britanniæ Rex quanquam irriratus à Florentio, tamen filii Florentii, & ejuſdem ſucceſſoris futurus fuerit ſocer, ideoque faciliime Florentio potuerit reconciliari, quod futurum cum ſummo conjuratorum periculo. Exiſtimavi igitur ſecutos eſſe hoc conjuratos in re tanta, quod & facilius & tutius neſcire non poterant, aut ſaltem non potuiſſe mihi videntur. Sed libens hic cedo autoritati plurium, & judicio inprimis tuo, cui merito plurimum tribuo, cupioque pro *Brabantia* ſcribi *Britanniam*. De quo forte alias quoque plura. De ſtupro cur omittendum mihi fuerit, quod multorum conſentiens narratio habet, non poſ-

possum videre. Nec tamen ipse vehementer id affirmo. Sic enim scribo? *Ferunt Gerardo Velsio &c.* Qua forma verborum significo narrare me id periculo fidei aliorum. Nec negari potest, quin caussis conjurandi aliis hæc quoque potuerit accessisse, uti ipse tu in disputatione tua hac de re fateris. Interim interpretatio illa tua verborum Chronici Rhythmici vehementer mihi arridet. Nec jam amplius dubito, quin ea scribentis mens fuerit, præsertim si vocabulum *loech* accipiatur pro *ridebat*, quod alioqui Frisiis nostratibus & Saxonibus significat *mentiebatur*. Sed ad fidem scriptoris illius hac ipsa de re quod attinet, existimo idem de eo dici hic posse, quod tu eodem loco non male de Meyero dixisti amore scilicet Florentii commotum, qui abunde ex stilo ejus elucescit, totum hoc de stupro dissimulasse, & conjurationem contulisse in causas illas alias. Hic sensus meus. Ignosce, rogo, libertati meæ, si ea peccare videar. Diligenter legi locum illum in Batavia tua sermone vernaculo edita, haudquaquam ut tu in epistola tua eam notas nugatoria, imo legi eam totam, & lectione ejus valde sum delectatus. At legi etiam ea, quæ ad icones Comitum Hollandiæ scripsisti magno judicio ex variis auctoribus selecta, ubi ad imaginem Florentii hujus hæc habentur verba: *Extrema vitæ tempora magis contumeliæ causa, quam impulsu libidinis corrupit, uxorem Gerardi cujusdam Velseni, quem ipse &c.* Quæ verba me in sententia mea multum confirmant. Plinii locum descripsi tum, cum primum commentarios rerum nostratium ordirer, ex exemplari meo valde vetusto, Venetiis centum ante annos excuso, cui ob ipsam vetustatem multum tribui. Sed quia editiones posteriores, quarum exemplaria varia contuli, magis sibi constare in constructione, & sensum gignere pleniorem video, placet nunc ad earum formam locum excudi. Non possum igitur non tibi gratias hoc quoque nomine agere, quod me monitum volueris, & locum ex melioribus editionibus emendaveris. De *Batavia* tua *illustrata* rursum tibi gratias ago. Lego libenter, lectioneque delector. Legi quoque Bataviam C. G. Omnia magna nescio cum lege historiæ ubique congrua. Quod restat, obsecro te, vir maxime, ut verbosæ huic epistolæ meæ non minus quam liberæ pro humanitate tua singulari rursum ignoscas. Vale cum omni domo tua, & cunctis, qui

tibi cari ſunt. Raptim Groningæ die VIII. Junii Juliani. Ingenii & doctrinæ tuæ admirator Ubbo Emmius.

EPISTOLARUM

ELENCHUS.

** Scias mi Lector, numerum Epiſtolarum in editione Clariſſimi Matthæi quibuſdam locis turbatum fuiſſe. Secutus ſum errantem Matthæum. Ignoſce, ſodes, crimini, quod mihi cum tanto viro commune eſt. Sed tu ſequére hujus Elenchi ordinem.

VETUS

VETUS JUS TRANSISALANICUM SEU LEGES TRANSISALANIS DATÆ

A JOHANNE DE VERNENBURCH

Episcopo Trajectensi.

VETUS JUS TRANSISALANICUM

SEU

LEGES

TRANSISALANIS DATÆ,

A

JOHANNE DE VERNENBURCH

Episcopo Trajectensi.

Cum pagellæ aliquot restarent leges visum adjecere hic Transisalanis olim datas à *Johanne* de *Vernenburch* Episcopo Trajectensi. Jam ante sesquisecu-lum Melchior Winhof Transisalanus cum Davidis Burgundi placitis & paraphrasi Teutonica Deventriæ olim edidit Anno 1559. Editio ab eo tempore, quod sciam, nuspiam repetita. Id me movit, ut rursum ederem, quæ Johannis van Vernenburch. Quæ Davidis Burgendi ut in præsentia jam addam, nec ratio instituti, nec moles libri permittit. Quæ Joannis experiamur, cujus olim momenti. Articulos sic expressi, ut occurrunt apud Winhof quos & obiter illusstravi.

PARS. I. ART. I.

Van den Lantfreden, und van hulpe tegen uthheymisch gewalt.

Wan men uns und unsen Stichte gewalt doet, dat syn sculdich tho keren onse (1) *manne, und denstmanne* (2) *op onse cost, op onse gewin, und op unse verlufs. Des sollen wy hem eyn gut hovet her wesen.*

(1) *Manne und denstmanne.* Vasalli, ministeriales sunt. Ministerialis pro subjecta materia aut nobilis est, aut vasallus, aut

 officio

officio præpositus. Vasallus, ut apud Winhof ad *part.* 1. *art.* 2. *Vorder is uth dessen artikel tho finthen, dat eyn Leenher synen man ofte denstman verplichtet, wo wal sunder ghedanen eede, als die man ofte denstman synen Leenheren vermiddes synen eede.* Nobilis, ut apud eund. ad *d. part.* 1. *art.* 11. *pr. Nu volgen etlike privilegien und frybeyden der Ridderscap offte Adels, want under den name der Denstluden werden in dessen valle verstaen und begrepen den gantsen Adel und Ridderschap.* Officio præpositus ut apud eund. ad. *art.* 20. *part.* 2. ubi *mannen und Denstmannen*, *Amptluyden* interpretatur. Alberic. ad Ann. 1104. *Sigebardus Comes à familia Principum, qui ministeriales dicuntur, occisus est.* Albert. Argentinens. ad Ann. 1356. *Fueruntque ibi Principes Electores, & Officiales seu ministrales Imperii, quorum quilibet ministrabat Imperatori sedenti in mensa, in officio, seu ministerio suo proprio. Quilibet autem veniebat super equo usque ad mensam.*

(2) *Op onse cost.* Expeditio cum decreta nobiles Principi adesse jussi, adesse etiam vasalli, sed sumptu Principis non suo. Ex rationibus redditis ab Alberti Ducis Quæstore Ann. 1379. *Van myn Heer den Hertoge ontfangen, omme met te betalen de goede luyden van wapenen die mynen Heere dienen souden met den Hertoge van Brabant voor de Stadt van Loeven int jaer* CIↃ. CCC. LXXXII. *&c.*

Item uytgegeven ende betaelt by Jan *van* Amerongen *als Rentmeester vau Zuytbollant om alderhande provanche te copen tot* Tordrecht, *ende die te senden te St. Geerdenberghe om te leveren myns Heeren Ridderen ende goede luden, die met hem riden souden, metten Hertoge van Brabant voer Loeven omtrent St. Michiels dach Ann.* CIↃ. CCC. LXXXII.

Item uytgegeven ende betaelt by s' Proosten hant des Woensdachs voor St. Victors dach int jaer LXXXII. *den Heere van Heurne, die bi minen Heere quam in wapen, daer men reysen soude metten Hertoge van Brabant voor Loven in twee daghen, van* 136. *peerden, daer slouchmen af, dat bi bi minen Heere bliven soude met* VIII. *glavien, ende aldus blyft* C. *ende* XII. *peerde, daer voor hem betaelt in twee daghen voersz* LXXXVIII. *oude schilden, ende* XXVII. *gul. gl. t' stic* XLI. *grooten.*

Item betaelt den Heer van Bredenrode, Heer Willem van Brederode, den Heer van Heuckelom, ende Heer Gysbrecht van Langhe-

gherake, die by myn Heere quamen in wapen op den dach voersz met LXVI. *glavien, ende tot elcke glavie drie peerden, hun betaelt van twee daghen* C. XXXII. *oude schilden. Item betaelt den selven van haren inriden, dat si bi minen Heere den Hertoge quamen, mitsgaders van* III. *wagenen*, XLII. *oude schilden*, &c.

Verlore bi syn leen. * Gunther. *lib.* 8. *vers.* 608.

> *Publica militiæ vasallus munera justæ*
> *Non renuat, Dominique libens in castra vocatus*
> *Aut eat, aut alium pro se submittat iturum,*
> *Arbitrio Domini, vel quam laudaverit ille*
> *Compenset, redimatque suum mercede laborem.*

* *c.* I. *de form. fidel.* §. *Dominus quoque.* Gloss. ibid.

A R T. I I.

Wert oock sake, dat men unsen mannen ofte denstmannen unrecht ofte gewalt dede, und wy hem nicht met recht helpen konden binnen ses weken van den dage, dat idt uns geklaget were, den weren wy und unse Amptlude sculdich tho helpen und tho bescudden met den Lande, und to holden in onsen sloten, waer wy die hadden.

Mutuis invicem officiis & ad mutuam defensionem obstricti Dominus & vasallus, ministerialis & Princeps, ut & Princeps & subditus. Etiam juramento. Caroli V. rescriptum ad Clementem Papam VII. apud Goldast. *to.* I. *const. imper. part.* 2. *Eodem ordine quo tenetur vasallus pro feudo Domino servire, eodem ordine tenetur Dominus vasallum in feudo tueri. Et ex quibus caussis vasallus feudum amittit, ex iisdem caussis Dominus directe proprietate feudi illiusque directo dominio privatur. Est enim ipsius feudi natura, ut ultro citroque obligationem pariat.* Ammian. Marcellin. *lib.* 29. *hist. Nihil aliud est imperium quam cura salutis alienæ.* Ottonis Magni constitutio apud Goldast. *to.* 3. *const. imp. art.* 6. *Vasallus si interficit Dominum suum in vita, honore, & bonis, cum quibus ab ipso fuerit infeudatus, condemnetur. Idem etiam de Domino censendum est, si occidat vasallum.* Ammian. *lib.* 14. *hist. Imperator dum æquus omnibus alienæ custos salutis nihil non ad sui spectare tutelam rationes populorum cognoscit, & reme-*

dia cuncta, quæ status negotiorum admittit, arripere debet alacriter &c.

Art. III.

Van hulpe tegen inheymisch gewelt.

Wert ock dat wy hulpe hebben wolden van mannen und denstmannen up enen man, die hoer huysgenote were, die geen recht nemen oft geven wolde, daer sullen sie ons op helpen na harer macht, op unse kost, op unse gewin, und op unse verluyss, mer weren sie syner mechtich tho rechte, unde wolden wy des nicht nemen, so weren sie uns op die tyt nicht sculdich to helpen.

Grassari legibus quam armis præstat, *l.* 14. *C. de Judæ. l.* 13. *ff. qu. met. cau. l. pen. ff. ad l. Jul. de vi priv.* Si quæstio inter vasallos, si inter Dominum & vasallum, judicio disceptandum apud Pares ejusdem Curiæ. Spretis legibus contumacem bello persequi demum licet *h. art.* Gunther. *lib.* 8. *vers.* 633.

Inter vasallos unius forte patroni
Quæstio de feudo quoties agitatur, eodem,
Quo feudi Domini gaudent, hoc judice certent.
Si tibi pro feudo, quod te tribuente fatetur
Acceptum, tu vero negas, vasallus agendam
Forte movet litem, non tu, sed curia judex
Audiat, & certo determinet ordine litem.

Art. IV.

Wo und waer die hulpe tho eysschen.

Wanneer wy hulpe hebben willen van mannen und denstmannen, daer syn wy sculdich umme tho riden tho Markeberge, und kundigen mannen und denstmannen, und den Lande unse noet. Und so sollen sie uns unvertagen helpen up unse viande, up unse gewin, und up unse verlues. Unde weert dat sie gebreck hadden

an

an uns, ofte an den unsen, dat sien wy hem sculdich up tho richten.

Vasallo, ministeriali, necesse est, sistat se evocatus, & præsertim si necessitas, si belli ratio id exposcat,

Aut eat, aut alium pro se submittat iturum,

ut supra apud Guntherum est. Ex rationibus MS. Quæstoris Ducis Alberti ad Ann. 1384. *Item des maendachs na Paschen enen bode gesant met myns Heeren brieven aen den Heere van Arckel, aen den Bailliu van Zuytbollant, ende aen den Bailliu van Delflant ende van Scielant, dat si onder hun drien* C. *man gewapent souden senden tot Sevenberghen, dat is te verstaen, die Heere van Arckel* XXV. *man, die Bailju van Delflant* XXV. *man, ende die Bailju van Zuytbollant, vyftich man, om den Heere van Sevenberghe syn lant te helpen scudden, tegens den Heere van der Lecke, want die Heere van der Lecke den vrede die uytginc te beloken Paschen tusschen hem ende den Heere van Sevenberghe niet verlengen en woude om myns Heeren wille, doe myn Heere gesant hadde Willem van Cronenburch aen den Heere van der Lecke om hem dat te vermanen.* Add. §. *licet si de feud. def. content. & c.* 1. §. *ad hoc & ib. Gloss. Hic finitur lex c.* 1. §. *fin. An ille qui intersic. fratr.*

ART. VI.

Art. v. est Philippi Burgundi.

Van Huldinge des Heeren und beleninge der Mannen.

Wanner ein Bischop cumpt int Sticht van Utrecht, so is he sculdich to riden (1) *to Marckeberge (dat wi gedaen hebben) dar sal hem man und denstman, und dat Lant van Twente hulden, und dar is hie dan schuldich, malck to belenen hoer gued, sonder horen schaden. Und dewyle hi dat nicht en doet, so mogen sy sick nicht versumen in den lene, dat weer dat hem van welcken mannen ein hergewade verschenen were, Und die sal den Bisscop volgen binnen Stichtes und ontfangen* (2) *op syn rechte tidt.*

Facta Episcopi inauguratio in singulis urbibus in diœcesi & cis & trans Isalam, ut latius dixi & ostendi *lib.* 2. *de Nobil. cap.* 47. Rev. *lib.* 2. *hist. Daventr.* Ruri insuper etiam facta.

Sesti cis Isalam, trans Isalam Marckbergæ, *h.* §. Hortens. *lib.* 1. *hist. Veteres cæremoniæ novorum Episcoporum tenuerant, postquam in sedem Episcopatus collocati essent, quia in urbibus nullum imperium nullumque jus habebant, præter jus dicendi Prætorem, ut jurisdictioni suburbanæ inaugurarentur. Sesti motu campanæ ejus imperium inire consueverunt. Unde ad bella iturorum Principum dato per agros signo plebs rustica sequi cogebatur.* Sed Marckbergæ speciatim inaugurabant Tubantes *h.* §. Reliqui, alibi, ut puto, ubi visum Antistiti. Tubantes simul, si vasalli, investiti de feudis. Gratis autem investiti. Nam laudemium non præstat nisi feudi successor §. 2. *h. t.* Quo exceptio hæc imprimis pertinet, *dat weer dat hem van welcken mannen ein bergewade verschenen were.* Servandum autem hac in parte, quicquid moris recepti, ut quid si placuit sic expresse, ut ei etiam præstetur, qui feudi Domino decedente in ejus locum successit?

(1) *to Marckberge.* Sermo hic de casu, quo Antistes inaugurandus: Extra eum casum Comitia Ordinum Ultrajecti. Soli laici si convocandi, eorum si cis Isalam, conventus Aldvici, si trans Isalam, Spolderbergæ. Ex veteri jure Transisalanico. *Die Bisschop alse hi maken wil ene samenroepinge der leke luden, so sal syn openbaer bode dat in de Procbikercke condigen by enen gebode, mer den Ridderen ende Knapen sel hy bidden totten huysen hoerer woeninge, ende so syn si sculdich alle te samen te comen, die gene die op dese syde der Yselen tot Oudwyc, ende die gene, die op ghene syde der Yselen syn tot ene stede gebeten Spolderberch.*

(2) *Op syn rechte tidt.* Intra annum & diem, §. *præterea. de prob. feud. al. per Fred.* Roland. à Valle *cons.* 3. *n.* 151. *secundo quod infra annum lib.* 1. Jul. Clar. *lib.* 4. *sent.* §. *emphyteusis qu.* 43. *n.* 2. *sub fin. vers. quinimo etiamsi.* Berlich. *decis.* 61. *n.* 3. Neostad. *de feud. cap. ult.* Bort *de feud. part.* 6. *tit.* 4. *cap.* 1. *art.* 4. *pr.* Nisi justa scilicet causa vasallum impediat. Ant. Mincucc. ad *lib.* 4. *de feud. tit.* 16. §. *ult.* Dies hic accipitur pro sex septimanis *ein jore und sechs wuchen*, ut in veteri Codice feudali Alemannico *cap.* 50. & feudali Saxonico *cap.* 25. *Also manig schilt als ist von dem Konig niderwerts; also manig jar zal ist auch zu folgen einem jeglichen an seinem gut binnen sechs wuchen und ein jar.* Schilter. *ad jus feud. Aleman. cap.* 15. §. *ult.*

ART.

ART. VII.

Wanneer ein Denstman stervet, die guet holde van uns, dat guedt sal syn rechte Leben volger versoeken an uns binnen jaer und dach, so wy syn binnen Stichtes, und sal (1) *uns geven syn beste peert dat die man achter leet, doe hy starff, und hadde hie geen peert, so salmen uns geven drye punt tho heergewade, daer mede sollen wy hem belenen.*

Amittit feudum, qui non petit id intra annum & diem. Gunther. *lib.* 8. *verf.* 605.

Successor feudi totum si forte per annum
Atque diem tacto primæ jam tempore pubis,
Sive dolo, seu desidia, seu mente superba
Spreverit à Domino feudalia poscere jura,
Perdat, & hæc Dominus proprios assumat in usus.

Radevic. *lib.* 2. *de gest. Frid. Barbaroff. cap.* 7. Bugnyon. 6. *leg. abr.* 20. & 51. Hodie tamen tam rigide cum vasallo non agitur. Acquiescit vulgo Dominus soluto duplo laudemio & petentem restituit, excepto quod desidis, si & idem prorsus contumax, non eadem semper ratio. Neostad. *de feud. cap. ult. n.* 6. & *seq.* Grot. 2. *Man.* 41. §. *Manschap.* Bort *de feud. part.* 6. *tit.* 4. *cap.* 1. *art.* 4. *n.* 15. & *part.* 2. *tit.* 1. *cap.* 8. *n.* 23. & *seqq.* Quod si primus successor neglexit investituram, admitti potest secundus, si, ut oportet, eam petat intra annum & diem, & pro se solvat simplex, pro primo duplex laudemium. Quadruplex alioquin necesse est, ut solvat. Grot. 2. *Man.* 47. §. *Heergewaden.* Wassen. *pract. notar. cap.* 14. §. 45.

(1) *Und sal ons geven syn beste peert.* Laudemium pro consuetudine & varietate regionum non unum idemque est. Alibi canis venaticus, salmo, gladius, accipiter, par caponum, cuniculorum, chirothecarum, falco, equus defuncti optimus. Quæ & certo quodam pretio, si id mavult quis, possunt redimi, ut in veteri quodam Indice, in quo census & reditus ecclesiæ Trajectensis Ann. 1530.

Item een leen, dat houdt te verheergewaden als een Stichts leen salmen daer voor betalen drie goude Vrancrycsche scilden, elcke schilt

ſchilt gerekent voor 13. *Andries gulden*, *noch een ſchilt voort ſegel*, *een ſchilt voor de Camer*, *een halve ſchilt voor ſchryven*, *ende twee kannen wyns die portiers*, *oft die Deurwaerders.* *Facit in als* XII. *Caroli Keyſers gulden*, *vyf ſtuyvers*, 1. *oort.*

Item een leen dat hout ſimpelick niet exprimerende waer mede men dat verſoecken ſal betaelt men voor alſo veel als voor een Stichts leen.

Item een leen dat hout te verheergewaden met een roden ſperwer, *ſalmen betalen met eenen goeden Vrancrycſchen ſchilt*, *een ſchilt voor 't ſegel*, *een ſchilt voor die Camer*, *ende een halve ſchilt van ſchryven.*

Item een leen dat hout te verheergewaden met een ſperwer, *ſalmen betalen met een ſtuck gouts.*

Item een leen dat hout te verſoecken met een paer witte hantſchoen, *daer ſalmen voor geven een oort gouts te weten* VII. *ſtuyvers.*

Item vyff marck ſalmen betalen mit tien Vrancrycſche ſchilden, *dat is te verſtaen*, *datmen voor een ygelick goet marck ſal betalen twee oude Vrancrycſche ſchilden.*

Nec laudemium tamen quicquam ad ſubſtantiam ipſius feudi. Valet pactio ne ſolvatur id ut in charta Ann. 1255. *contulit in feudum curtim in Colhorſt &c. ſine exactione*, *quæ vulgariter Heergewade appellatur*, *obtinendam.* Sic pactus cum Epiſcopo & Capitulo Leodienſi Flandriæ Comes Ludovicus, ne in clientelam accepta ab ipſis Mechlinia aut ipſe aut ſucceſſor ejus eo nomine præſtaret quicquam. Collectio Actorum veterum ad Papas Avenionenſes apud Baluzium *cap.* 81. *Nec etiam eſt intentionis noſtræ*, *quod ab ipſo Comite vel ejus ſucceſſoribus pro relevio vel ratione relevii quicquam exigatur vel ſolvatur.*

Davidis eſt VIII.

ART. IX.

Oft leen beſpraket worde, *wo men ſich verweren ſolde.*

Item beſpreken wy enen man ſyn leen, *dat hie dat verſumet hadde*, *unde tho rechten tiden nit untfangen*, (1) *ſo were hie ons narer* (2) *met tween denſtmannen ſyne beleninge an tho brengen*, *dan wy hem aff tho winnen.*

(1) *So were hi ons narer.* Ad liberandum quam ad obligandum, ad abſolvendum quam puniendum leges proniores ſunt, *l.*

l. Arrianus 49. *ff. de obl. & act. l.* 125. *ff. de reg. jur. l.* 5. *ff. de pœn. l. ult. C. de prob.*

(2) *Met tween denstmannen.* Magni testes momenti sunt. Pares in causa Parium, nobiles, ministeriales, in causa nobilis, ministerialis. Nec alii interdum quam nobiles in causa nobilis admittuntur, ut si quæstio de feudo inter eum & Dominum, *h.* § ut & casu quo quæstio, an quis nobilis necne. Ex Actis Ordinum Trajectensium: Jovis den XVI. Decemb. 1630.

Gehoort de lecture van Attestatien roerende de gepretendeerde Adelycke afkomste van den Lieutenant der Compagnie van den Heere van Langerak &c. houdende garnisoen opt huys te Loevesteyn, genoemt de Bie, *Is goetgevonden ende geresolveert, dat den Heere van* Braeckel *&c. den selven Lieutenant de* Bie *int particulier sal overschryven, te procureren behoorlycke Attestatie van twee oft drie bekende Edelluyden, also de voorsz Attestatien gegeven syn by huysluyden, ende niet by Edelluyden sulx incumberende.* Ex Actis Equitum Trajectensium: Veneris 1. April 1636. *Den Heere van Hardenbrouck, als neffens den Heere van Braeckel hebbende de derde tour van eene Prebende in den Convente van Vrouwen Clooster, verclaerde deselve syn Wel. Ed. derde tour te confereren op een van de dochters van Jor.* Willem Til *Drost van Dalen ende Valckenburch, Capiteyn van een Compagnie Infanterye ten dienste deser landen by den selven te nomineren. T'welck de Heeren Edelen ende Ridderschappe verclaerden te consenteren, mits dat den gemelten Heere van Hardenbrouck sal bethonen den voornoemden Drost te wesen een goet gequalificeert Edelman, by attestatie van twee of drie Edelluyden uyt den lande daer den voornoemden Drost Jor.* Willem Til *van daen is. Geextraheert uyt de voorsz Resolutien, ende accordeert,* A. van Hilten.

ART. X.

Ost wy bespraken enen denstman, ost denstwyff hor denstrecht, dat solden sie tho brengen met twen denstmannen, ofte met unsen openen brieve. Bespreke hem ein ander man hor (1) *denstrecht, dat mochten si tho brengen met ener eyner hant.*

(1) *Denstrecht.* Ministerium. *Ministerium* utrumque est, & feudi species, & servitium seu officium, datum aut con-

 cessum

cessum sub servitii conditione. Servitii non tam militaris, quam alterius cujusvis, ut curruum præstandorum, hospitii, annonæ. Datum in ministerium, quicquid datum in feudum. In feudum pecunia, in feudum nundinæ etiam datæ. Etiam datæ in ministerium, ut in charta apud Hedam. *hist. Ultraj. p.* 224. Duo autem distincta hæc. Aliud in feudum dare, aliud in ministerium. Otto III. Imp. apud Hed. *hist. Ultraj. p.* 95. *Insuper sibi donavimus, quicquid Poppo filius Walgeri habuit in ministerium in eodem Comitatu.* Unde & *ministerialia* ab *homagiis* distincta in charta Ann. 1282. Chartam jam edidi *lib.* 4. *de nobilit. cap.* 22. Sed quæ huc pertinent hæc sunt: *Quæ omnia bona nos dictus Trajectensis Electus diximus esse bona homagia, & idem Henricus dictus Rovere dixit ea esse bona ministerialia. Tandem de consensu nostro nec non Prælatorum & Ministerialium prædictæ ecclesiæ Trajectensis à nobis ambobus concordatum extitit in hunc modum, quod prædictus Henricus Rovere tenuit dicta bona cum duobus ministerialibus ecclesiæ Trajectensis, scilicet cum Domino Suedero de Bosinchem, & Gerardo de Reno militibus, quod eadem bona essent sua bona ministerialia, & essent ad ipsum Henricum dictum Rovere ex successione hereditaria & suorum progenitorum pleno jure devoluta. Quo facto præfatus Henricus Rovere petivit & requisivit à nobis dicta bona ministerialia sibi conferri & porrigi loco ministerialis, & nos præfatus Trajectensis Electus justæ petitioni suæ annuentes &c.* Et quia tamen *ministerium* non multum à *feudo* differt, interdum dicitur etiam *feudum*, & qui quid habet in ministerium etiam dicitur vasallus. Charta Guidonis Episcopi Trajectensis Ann. 1313. *Item unum mansum terræ situm prope Bunnic ultra Renum, quem dictus Swederus à nobis & ecclesia nostra jure ministeriali tenuit. Et quia nos & ecclesia nostra per assignationem & traditionem hujusmodi mansi vasallo carebit, nos in recompensam hujusmodi reservamus nobis & ecclesiæ nostræ &c.* Et hinc est quod apud Hedam *d. p.* 224. *concessimus eidem Swedero &c. ad justum feudum in loco & jure ministerialis.* Et mox: *in feudum concedimus in loco & jure ministerialis.* Belgice est, *in dienstmans stat.* Charta Ann. 1316. *Wy* Ghie *by der genaden Gods Bisschop tot Utrecht maken condt allen den ghenen, die desen brieff sien sullen oft horen lesen, dat voer ons ende voer onse mannen quam Elisabeth wilneer Heer Egbrechts dochter van den Busschbe Ridders, ende sochte an ons met horen herwade dat huys ten Busschbe, ende vier*

vier en twintich mergen lants, die by den huyse leggen, die Haer Egbrecht haer vader ende Egbrecht haer broeder van ons ende van onsen Gesticht bilden te leene in dienstmans stat. Welcke voorgenoemde huys ende goet wy haer verleent hebben, ende verleenen met desen brieve alse dienstmans goet ende in dienstmans stat sonder alrehande archeyt &c. Nec nobiles tamen semper, qui prædia hæc obtinebant. Etiam plebeji. Etiam adscriptitios manumissos reperi ea lege, ut prædiis, quibus usi, deinceps etiam uterentur, tanquam ministeriales, *in dienstmans stat, en tot allen dienstmans rechte.* Charta Ann. 1327.

Wie Deken ende Capetel der kercken van Sinte Marien t'Utrecht, doen cont alle den ghenen, de desen brieff sellen sien of hoeren lesen, dat wi Boerchard *van* Eenscoten *Haer* Heynen *sone*, Nannekyn *syn wyf, ende hore kindre, de onse eyghen lude waren, ende de up onsen eyghenen goede saten ende sitten, dat gebeten is Haren* Heynen *goet van* Eenscoten *geleghen in den kerspel van den* Aenstoet, *ende horen erfnamen quyt hebben gegheven ende gheven mit desen tegenwoerdighen brieve van der eygenscappe, de wi aen hem hadden, in manieren alse hier nae geschreven staet, dat is te verstaen, dat si ende hore erfnamen voert meer dienstlude bliven sellen ons ende ons Godshuus voerseyt, ende dat voersz goet also groot ende also cleyne, alst des voerseyden Boerchards ouders beseten hebben, ende deselve* Boerchart *nu tot deser tyt besit mit egghen ende mit enden alst gheleghen is, voert te houden ende te besitten van ons in dienstmans stat, ende tot allen dienstmans rechte, om onsen ouden pacht, alse om drie mudde rogghen s'jaers Aernemsche mate up Sinte Peters dach ad cathedram, ende om twee groote Conincx tornoyse jaerlix te tinse, oft payement daer voor op Sinte Lambrechts dach alle jare te betalen ende te leveren binnen onsen Hoof te* Zeelhorst, *also alse men heer toe gedaen heeft. Voert so syn dat voerwarden, dat Borchard voerseyt noch syn erfnamen dit voersz goet niet versetten, noch versellen, noch scheiden en sullen noch en moghen in enen dele noch altemale buten onser hant, ende dat dat selve goet na des* Borchards *doet ghebele ende altemale comen sal up enen van sinen gherechten erfnamen, ende de sal binnen jaers naest comende na des selfs* Borchards *doot dat voerseide goet aen ons in onsen Capetel tot Utrecht versoecken, mit twaelf groeten Conincx tornoysen ghereeds ghelds oft payement daer voer, ende dat van ons ontfaen in dienstmans stat in alre manieren alst voersz is, ende also voert van erf-*

name tot erfname, *Ende ware oec dat sake*, *dat die voerseyde* Borchard *of syn erfname*, *of die ghene daer dat goet mit recht op quame*, *in eneghen van desen voersz punten verbraken*, *so velle hi ende sine nacomelinghe van allen rechte ende aentale*, *die si hadden ofte hebben aen desen voerscrevenen goede*, *ende dat selve goet quame dan vri ende ledich weder aen ons ende aen onse Goedshuus onsen vrien wille daer mede te done sonder ymants wederseggben. Ende op dat dit vast ende stade blive*, *so hebben wi Deken ende Capitel voergheноemt desen brief besegelt mit ons Capitels seghel. Gegheven int jare ons Heren* CIϽ. CCC. *ende seven ende dertich*, *des Donderdaghes na alre heyligen dach.*

ART. XI.

Privelegie und friheden der Denstluyden.

Art. I. *Alle Denstluden unses Stichtes van Utrecht*, *die sint nicht sculdich to rechte to staen vor dagelicks gerichte*, *daer geen blikende schyn en is*, *mer die salmen vor uns verklagen und vervolgen alst recht is.*

Judicium duplex in diœcesi, Seculare & ecclesiasticum. Seculare rursum duplex, apud Salios inprimis, Ordinarium seu *Quotidianum*, & extraordinarium, seu *Summum* & *Provinciale*. Ordinario præerat judex loci, Prætor scilicet cum Scabinis. Extraordinario Episcopus adhibitis aliquot nobilibus & Primoribus civitatum. Charta Ann. 1364. *Voort so mach die Biscop selve met Ridderen*, *knapen*, *mannen*, *ende Denstmannen*, *te recht sitten*, *ende recht houden binnen synen Gestichte*, *waer hi wil*, *alse gewoonlic is.* Vid. *lib. de jur glad. cap.* 30. *n.* 12. *& seqq.* A Scabinis jus dictum quovis tempore, etiam belli. Absente Episcopo & inter arma extra ordinem vix dictum. Et eo depositiones testium, qui auditi olim, pertinent: Ann. 1531. *Peter van Merenborch out* 55. *jaer seyt hem wel te beugen vant oorloge van Jor. van Wisch*, *twelck was int jaer van* 1497. *ofte* 98. *maer t'selve en duerde niet langhe*, *ende weet by oock wel van de oorlogen*, *die geweest syn in Overyssel tegen den Heer van Gelre*, *maer evenwel heeftmen in de Stadt van Utrecht al recht gehouden*, *ende oock veeltyts het hoge Lantrecht by den Vorst van den Lande*, *maer worden t'selve dickmaels opgeset*, *alse die Vorst int oorloge was*, *ofte om ander*

ander saken wille &c. Henrick Wilgerssen deposant heugt noch vant Cleefsche oorloge, t'welck boven een half jaer of drie vierendeel jaers niet en duerde, ende so lange de Vorst van den lande in oorlogh was en bieltmen geen recht, maer voor en nae so dede men recht nae ouder gewoonte, ende heugt hem deposant noch dat oorlogh van Yselsteyn, dat int jaer van elve was, ende duerde omtrent acht oft negen maent, ende t'selve was een oorloch van den Staten sonder den Heer van den Lande, ende so lange t'selve geduerde, en bieltmen geen hooge Lantrecht, maer was dagbelyks gerecht binnen Utrecht meesten tyt gebouden, ende lagen die van der Stat ontrent een maent of ses weken voor Yselsteyn, ende hadde by deposant met Aelbert van Leuwen bevel om Ruyteren ende knechten te betalen in denselven oorloge, &c. Frequens olim appellatio à loci judice ad Episcopum. Vid. *lib. de. jur. glad cap.* 30. *n.* 13. *&. lib.* 2. *de Nobil. p.* 307. *&. seq.* Contra autem ab Episcopo appellatio olim nulla. Ab Episcopo non appellatum, nisi in causa ardua, in causa ecclesiastica, & quæ magni momenti, ad Archiepiscopum Coloniensem, ad Papam, ad Cæsarem. A loci judice appellatio, nisi judex is civitatis primariæ in diœcesi, ut id latius demonstravi *d. lib. de jur. glad. cap.* 30. *n.* 15. *&. seqq. &. n.* 21 Quævis causæ disceptatæ apud judicem ordinarium, excepto quod criminales apud judices duntaxat majorum civitatum, apud ipsum Antistitem, aut eum, cui jus gladii, & quantum ad civiles, exceptis causis nobilium, quæ in summo actæ extra ordinem, præsertim apud Salios, & Provinciali judicio, *h.* §. Sed & ratum & sumptuosum id, ut dixi *d. loc. de. jur. glad.* Præsidebat Episcopus. Assessores ejus nobiles, vasalli, ministeriales, & primores civitatum, qui simul & cognoscebant & dictabant sententiam, ut dixi *ibid. n.* 17. Nobiles autem non forte aut ab Antistite ad id lecti, sed summo studio à litigantibus, & vel prece, vel pretio ad judicium conquisiti. Adducebat autem quisque & quotquot vellet & quotquot posset, notos, familiares, propinquos, & amicos. Si conveniret ipsis inter se, nullæ Episcopi erant partes. Sin minus obtinebat pars, cui Princeps accesserat. Unde & victor plerumque, qui amicis instructior. Nec pauperi contra divitem ulla aliqua ibi vis. Vid. Hed. *in David. Burgund.* Rev. *hist Dav. lib.* 3. *p.* 330. *& seqq. & lib. de jur. glad. d. cap. n.* 15. *& seq.* Ordinarius porro judex, ubi reus habet forum, ubi ha-

bet domicilium, ubi rerum ac fortunarum suarum summam constituit, *l.* 7. *C. de incol. l.* 2. *C. ubi Sen. vel. Clariss. l.* 5. §. 5. *ff. de inj. l.* 203. *ff. de verb. sign.*

ART XII.

Men en mach geen densiman ofte densiwyf des Stichtes van Utrecht besetten, oft hoer gudt binnen Stichtes unvervolget und unverklaget vor ons.

Hodie id jam cessat. Nec alii excipiuntur in Statutis Transisalanicis, quam cives & incolæ trium urbium primariarum, qui nisi expresse suo juri renuntient nec ipsi, nec bona ipsorum alibi possunt sisti quam in loco contractus. *Lantr. van Overyssel part* 1. *tit.* 5. *art.* 2. Quo jure utuntur etiam passim Curiæ Provincialis & Supremæ Senatores, & passim Legati, Professores, Studiosi, *l.* 2. §. 3. *& seqq. ff. de jud. Auth. habita C. ne fil, pro patr.* Ad patibulum condemnatos, qui libros stiterant studiosorum Tolosa domum redeuntium Ann. 1525. ex Rebusso tradit Peckius *de jur. sist. cap.* 4. *n.* 1. *& per tot.* Sed & huic *artic.* sequenti derogatum qui Davidis Burgundi est. Nobiles cis Isalam sicubi sisti possint in diœcesi contra eos, quibus jus id, eodem utuntur jure juxta titulum in *ff. Qu. quisque jur. in alt.* Sequens ita se habet. *Item in wat landen unses Stichtes van Utrecht densilude an desse syde der Isselen besatet of gedrongen werden an dat gerichte tho kommen, met horen guden in den Lande gelegen, und daer tho rechte staen moten, salmen densilude der Landen hier weder mogen besetten, ofte met horen gude in dessen Lande wesende rechtes doen plegen, gelyck unse densilude in den Lande daer moeten.*

ART XIV.

Vort so en sollen wy oft onse Amptluyden genen densiman vangen ofte in lofte dringen um eene beticht die also vele gudes onder uns liggende hefft, dat hi sine bote wachten moge.

ART.

ART. XV.

Unde eyn denstman is narer syn unschult tho untgane ungevangen und ungebunden, sonder blikende schyn, dan hem jemant aver tho gane, idt were sake, dat hie stonde in enen (1) *gehegeden heymale, und hem verwilkoerde als recht is.*

Ad satisdandum jus civile rerum immobilium possessorem non cogit, *l.* 15. *pr. ff. Qu. satisd. cog.* Sed Episcopus hoc §. id ad nobiles restringit. Nobilis ob delictum, cujus pœna est pecuniaria, nec in carcerem detrudendus; nec cautionibus constringendus *art.* 14. Imo etsi proponatur, quod delictum sit gravius, non cogitur tamen nobilis, ut ex vinculis dicat causam, nisi constet de delicto, & quod à nobile id admissum. Æquius, si non constet, audire reum defendentem se, quam temere eum accusantem & non instructum ut oportet, *art* 4. *l. ult. C. de prob. l* 5. *ff. de pœn. l.* 47, *ff. de obl. & act. l.* 125. *ff. de reg. jur.* Si constet cessat privilegium. Chronicon Schouwenburgense apud Meibomium *p.* 31. *Conradus Comes de Everstein, sed prædo, per Ducem Albertum de Brunswick versis pedibus suspenditur, & in Brunswick, quod Comes, honorifice sepelitur.*

(1) *Gehegeden heymale.* Rite coacto & constituto judicio. *Mael* idem quod judicium seu quod locus judicii. Idem *mallus*, seu *Maelstat*. Capitulare Ann. 853. *Comes convenientem locum consideret & inveniat, ubi stationem ad mallum tenendum constituat.* Flodoardus: *De presbytero & ecclesia ad Episcopum & synodum definitio pertineat, non ad mallum vel civile judicium.* Charta continens transactionem inter Comitem Gelriæ & Episcopum Trajectensem: *Compromissum est, quod judices Episcopi non citabunt ad Hemal in terram Episcopi homines manentes in terra Comitis &c.*

ART. XVI.

Ock en sollen Ridderen, knapen, mannen, unde denstmannen, unde hore eygen luyde, die woonastich syn binnen Twente, ofte hoer gude, genen tolle geven, wert dat jemant guedt voerde offte kofft als eyn kopman, dat gude salmen vertollen.

Quod

Quod nobilis non agnoſcat tributum, cenſum, vectigal ſatis, ſplendidum privilegium, ſed quod temporis progreſſu multis modis reſtrictum tandem prorſus diſparuit. Cenſu prædiis imperato cum præeſſet diœceſi Fredericus Marchio de Baden, exempti nobiles, ſed non paſſim. Exempti, quorum certa & indubitata nobilitas, qui prædium habebant nobile, & non ſimpliciter tantum nobile, ſed ponte & foſſa munitum, & cui intra ambitum, ut rem poſtea interpretati, villa ruſtico deſtinata. De quo etiam quæſitum tum, an & ipſi immunitas. Viſum autem quod ſic, ut conſtat ex Actis Ordinum ad Ann. 1538. *Item aengaende die ſwaricheyt van de Pachters op vrye Ridderhofſteden woonende, of die ſelve mede vry weſen ſellen, ofte niet, laten ſich de voorſz twee Staten duncken, ende hebben verclaert, als opten leſten Octob. 1536. leſtleden belieft en verclaert is, daer by perſiſterende, te weten dat die Pachters van de Edelen ende Ridderſcap vermogens den Verbantbrieff vry ende exempt behoren te ſyn, ſo verre die ſelve binnen t'begrip van de Ridderhofſteden begrepen ende wonende ſyn, Adderende ſo verre alle die landen, die by ſulcke Pachters gebruyckt worden tot ende aen die voorſz Ridderhofſteden behooren, ende anders niet. Ende die Geſchickten van de Stadt ſeyden ende verclaerden, dat ſy wel voorſeker bielden, dat indien ſulcks by die van de Stadt met de andere Staten geconſenteert is geweeſt, dat ſy daer wel by ſullen blyven, ende by ſo verre dat niet weder by de Staten te niet gedaen ende gecaſſeert is.* Ceteris non idem jus, ut vel hinc ſatis patet. Ex Actis Ann. 1536. xx. Octob. *Item op den IV. article der ſelver memorie laten ſich die Staten duncken ende verclaren, dat die Pachters van de Ed. ende gemeen Ridderſchap vermogens den Verbantbrieff vry ende exempt behooren te ſyn, ſo verre deſelve binnen t' begrip van de Ridderhofſteden woonende ſyn ende anders niet. Opten* XII. *art. laten ſich de Staten duncken, dat alle landen die Keyſerl. Maj. als Heere van deſe Landen toebehoren ende gebruyckt worden uit Abcou, Durſtede, Vrelant, ter Eem, Stoutenburch, ter Horſt, ende andere als weſende Furſten buyſen vry behooren te ſyn. Beheltelyck dat die andere Keyſerl. Majts Pachters int lant woonende mede als andere contribueren ſullen, als ſy van outs ter tyt van voorgaende Furſten gedaen hebben.* Verba autem chartæ, ad quæ Ordines reſpiciunt, inter cetera etiam hæc: *Item die rechte Ridderſcap van het Nedeſticht, die veſten, buyſen, ende opgetogen bruggen hebben, ende andere*

andere die de drie Staten 's Lants van Utrecht voor rechte Ridderschap houden, sullen van haer Ridderhofsteden, bouwhuysen, ende wooningen, in sulcke hare Ridderwooninge begrepen, van den huysgelde voorsz vry wesen, ende van haer bier, datse selfs brouwen, ofte drincken op hare huysen, niet geven. Vetus admodum illud jus nobilitati ob merita, ob toleratam militiam fo titer & suo sumptu ab initio concessum. Hortens. *lib.* I. *hist. Equestres homines ab initio, sive id acciderat ob antiquam nobilitatem, sive ob sua in patriam merita, sive per aliorum negligentiam, ad nullam contributionem, neque agrariam, neque ad censum domorum rusticarum tenebantur, ut in vetustis rationibus & publicis perscriptum tabulis videre adhuc licet.* Non frustra autem id adjectum, ut *prædium* sit *nobile*. Plebejum & tributarium, etsi emptum à nobile, tributarium tamen manet. Quod & olim ita voluit Wilhelmus Comes III. Ann. 1323. *Wi Willem Grave van Henegouwen &c. maken condt allen luden, dat somme welleboren lude ende poerters scotbaer lant copen tote Aerlander vene, daer onse scot ende jaerbede mede te minre wort, waerom dat wi ju verbieden, dat deser tyt voirwaert niemant geen scotbaer lant en cope, es hi welgeboren iof poorter, dat lant en blive in sulcken rechte, alst nu is, van scote ende van coste, ende van ander coste, geduerende t'onsen wederseggen. Gegheven in den Haghe des Manendaghes na onser Vrouwen dach int jaer ons Heeren* CIↃ. CCC. *en* XXIII.

ART. * XXII.

* Qui omissi Davidis sunt.

Van appellation in Claringen.

Alle wedderspraken ordel sollen wi verklaren mit mannen, denstmannen, und mit Schepenen van den Steden na des Landes rechten, und dit sollen wy tho voren verkundigen laten van kercken tho kercken.

Quod facta in civilibus appellatio ad Episcopum controverti non debet. Exempla sunt infinita. Sed & casus excepti. Dixi *lib. de jur. glad. cap.* 30. *Claringe* hic definitio, decisio, sententia. Alibi nihil aliud quam prioris sententiæ rescissio, aut approbatio, judicium appellationis, ut infr.

PARS II.

De Judicibus.

ART. † II.

† Primus Davidis est.

OCk en sal geen man unse (1) *Pander wesen, bie sy* (2) *eyn gebaren denstman des Stichtes van Utrecht.*

(1) *Pander* proprie est viator, qui sententiam exequitur. *Instr. van den Hov. van Utrecht tit. van den Deurweerder ende Panders.* Hodie non tanti. Olim pluris ut videtur, & judici junctus apud Winhof, ut verbi gratia paulo infra: *Item alle Richters, Underrichters, unde Penders sollen olt wesen* XXIV. *jaren und daer under nicht.* Et mox: *Item oft enich Richter, Schoute, offte Pander thot versoeck eniger Parthien &c.* Vid. §§. *seqq.*

(2) *eyn gebaren destman.* Receptum passim id apud Belgas, ne alii quam indigenæ admittantur ad magistratus. Plerorumque etiam statutis expresse id comprehensum. Grot. *de antiquit. Reip. Batav. cap.* 5. Hooft *lib.* 1. *hist.* Reyd. *lib.* 5. *hist.*

ART XII.

Van eenen Pantbreeff tho besegelen salmen geven ses gude olde Tornesche oft gelick payment daer voer.

Ses gude olde Tornesche. Moneta erat Gallica, nummis sedecim æstimata. Mentio in chartis frequens. Charta Ann. 1308. *enen goeden ouden groten Conincs tornoyse van Vrancryck gereeckent over sestien penningen, of payement, dat dair voor gaen sal.* Charta Ann. 1326. *dertich pont swarter tornoysen den groten over sestien penningen gerekent. Penningh* erat denarius. *Denier* ut tum vulgo. Cujusmodi duodecim faciebant obolum seu stuferum, ut vult Auctor libri, cui titulus, *t' Begin, Voortgang, en Eynd van d'Erfgravelycke Bedieninge cap.* 3. Charta Ann. 1348. *op ene pene van* XX. lb. *tornoysen, den groten voor* XVI. *den. tornoysen.* Charta Ann. 1328. apud Miræum *diplom. Belgic. cap.* 91. *de quinque millibus librarum grossorum nigrorum Turonensium, grosso Turonensi pro sexdecim denariis computato.*

einen

einen olden schilt. In Caroli V. diplomate, quod habes in præfatione ad historiam Amorfortiam, Ann. 1523. quadraginta duobus obolis seu stuferis æstimatur. Sed æstimatio fuit varia. Charta Ann. 1508. *sub annuo pacto &c. duorum scudatorum antiquorum monetæ Regis Franciæ, quolibet scudato æstimato ad unum & dimidium florenum Rhenensem aureum pleni ponderis monetæ Electorum Imperii &c.* Ann. 1382. *ende niet boven vyf grooten der veertich gelden enen olden schilt.* Charta Ann. 1351. *den ouden gulden schilt voor twintich grooten gerekent of payement daer voor &c.* Charta Ann. 1414. *ses hondert Vrancrycsche schilden, vier gouden Engelsche nobelen voor seven dier schilden gerekent.* Sed nec nummi valor semper idem. Nec satis scio an admitti possit, quod habet Auctor cujus memini. Duobus solidis Hollandicis, quorum quisque olim sesqui grossus, vidi alibi æstimari, alibi tantum uno, ut in vetustis rationibus, quæ Comiti Hollandiæ à Quæstore olim redditæ.

ART. XIII.

Wanneer ein Schotbaer man worde van einen Schotbaren manne beklaget vor unsen Gerichte unde vorwunnen, also dat hem unse Gerichte pendede, daer van sol die Rechter hebben VI. *penninge. Ock en sal he geen pantgelt eyschen ofte nemen van enigen manne, ten si dat hi sinen boden dat voer gegeven hebbe tho penden. Und van besettinge und ontseggingе sal men nicht meer geven dan twee penninghe.*

Sportulæ judiciales statutis passim definitæ. Tempore Episcoporum leves admodum apud Salios, ut exempli tantum causa:

Van een wette tho schryven I *mengelen wyns.*

Vor dat segel I. *kanne wyns.*

Vor eyns Richters brief van Lande ofte Renthen tho schryven, eyn half Heeren punt.

Vor dat segel eynen olden schilt.

Van eyn besate tho doen II. *penninghe.*

Van eyn untsate II. *penninge.*

Van eyn inleydinge I. *olde schilt.*

 Van

Van eyn uthleydinge I. *olde schilt.*

Van eyn pandinge tho done I. *mengelen wyns.*

Vor upbedinge unde eygeninge eyn half Heeren punt.

Van eyn heymael tho holden van wegen eyn anklagende parthy twee olde schilde.

Van gevangen in den kerspel tho wachten und tho waren IV. *Heeren punt.*

Sic Winhof in *not. b.*

ART. XIX.

Ock so en mach unse Amptman (1) *geene schotbaer manne die in den Lande geseten sint baden tho waken, ofte tho graven, ofte tot jenigerhande denst buten Landes, dat dede Landes noet ofte orloch, dat wy ofte unse Amptluyde des tho done hadden buten Landes.*

Civium in diœcesi præclarum passim id olim jus. Nec ad bellum hi coacti extra urbis ipsius muros. De Trajectensibus certum id ex his, quæ apud Hedam *hist. Ultraj. p.* 219. & 235. Idem aliis etiam datum.

(1) *ghene schotbaer mannen. Schot* census, vectigal est. *Schotbaer*, qui id præstat. Cujusmodi autem census hic pridem jam dixi *lib.* 4. *de Nobilit. c.* 9. Vasalli non coacti ultra fines diœcesis, nisi ex gravi causa. Ita David Burgundus: *Item en sollen wy in thokomenen tyden unse leenmannen ofte unse mansmannen nicht belasten met unbehorlicke denste tho done ofte doen doen, buten de palen unses Stichtes in saken, die unsen Lande nicht an en gaen.* Et hinc cum Baro de Hierges Præfectus Trajectensis cives Ultrajectinos quinquaginta postulasset Ann. 1576. ad Leccæ fluminis cataractas mittendos Vreesvicum, non alia eos lege magistratus concessit, quam fide data non cessurum id in fraudem veteris privilegii.

ART. XX.

Waer dat onse Amptluyde doen kundigen eyn graven, ofte eyn waken, (1) *daer en is eyn recht Setelgoedt nicht schuldich tho waken ofte tho graven.*

(1) *Daer is eyn recht Setelgoet?* Quodnam quæso id aut cujusmodi?

jusmodi? An bona ad cathedram spectantia, Præsulis scilicet seu Episcopi? Nam *setel* sedes seu cathedra est. *Tafelgoedt* etiam vocant. An eorum, qui pecunia servitia hæc redimebant? Unde & *Sitters* vulgo dicti. Supra qui Davidis est *art.* VII. *Item die Amptluyde, ofte Richters en sullen geene Sitters hebben, noch niemant laten afkoopen, jaerlykes sitte gelt tho geven ofte denst dar vor tho done.*

ART. XXI.

Wert sake dat enich man wer, die met rechte waken unde graven solde, die dat versete, und hem gekundiget were, die broeke XX. *penningen tegen onse Amptmans, und daer en sal die pander nicht van hebben, und weer hie in syns Heren dienst sunder voerrade, die brake nit, dat en weer mit eyner gemeyner Lantweer, unde dat salmen kundigen over de kercke.*

De rusticis sermo hic, qui ad varia ministeria terræ Domino obligati, ad curruum ministeria, ad obeundas vigilias, ad fossas fodiendas, ad vias, ripas muniendas, ad fœni convectionem, ad metendum frumentum, ad triturandum, colligendum, & à paleis secernendum. Unde & *ministeriales*, *Dienstmannen*, *Servientes*, & ab hoba *Hobarii*. Annal. Egmondani *cap.* 20. *& habebit à jam dicto monasterio ministeria curruum in Rynegum.* & mox. *Præterea secundum antiquam consuetudinem villani de Egmonde & de Rynegum exhibebunt monasterio sua servitia, quando necesse fuerit, cum suis lectis, linteaminibus, suppellectilibus, & pulvinaribus.* Murensi præstita monasterio extant in ejus Actis *p.* 37. *& seqq. A festivitate S. Andreæ usque ad Purificationem S. Mariæ debet pascere bovem unum vel vaccam, vel dare tantum fœni, quo possit pasci. Ex eo etiam tempore debent Hobarii vicissim omni nocte vigilare, & damnum persolvere, si aliquod contigit, in cujus evenerit vigilia. De festivitate autem S. Joannis usque ad festivitatem S. Remigii serviunt quotidie, nisi festivis diebus.* Et hi etiam ut servi, ut mancipia, manumissi. Charta Ann. 1403. *Aelbrecht &c. doen cont allen luden, dat wy voor ons ende onse nacomelingen quytgescolden hebben, ende schelden quyt mit desen brieve om bede wille ons getrouwen des Abts van Egmonde, dien 't ons oock gebeden heeft, Gerrit Bartouts soon van Oyen, Alyt, Willem, Geertruyt, Dudwair, Clais, Bave, Griet, ende Catryn sinen* kin-

kinderen, van sulcken dienste, als daer si ons tot hair toe gebouden hebben geweest, toecomende van hoire geboorte, ende geheiten s'Graven dienst &c.

PARS III.

De Criminalibus judiciis & causis.

Art. I.

Wopen geruchte an dat gerichte tho brengen.

Offte roeff edder brant in den Lande were, unde men wopen repe, die dan dat (1) wopen geruchte borden, die sollen dat brengen an dat gerichte, unde volgen den gerichte, die des nicht en dede, die verloer tegen ons drie punt unser munte, ofte gelyck payement daer voer, und daer en sal die Pander nicht van hebben, mer weer daer wee, de des nicht geweten en hadde, die mochte sick dat afnemen (2) met syner ener hant (3) up den billigen, und wesen der boten quyt.

Art. II.

Wert dar twee mannen kroonden op den velde, und erer twier ene wopen repe, und verbrachte he dat wopen gerucht nicht an dat gerichte, hi verloer xx. *penninge.*

Art. III.

Umme wat saken men mach over eenen klagen in eyn Heymael.

Niemant en sal den anderen wopen aver ropen, und laden met enen swerde then hogesten gerichte, dat en sy umme noet munt, edder umme dotslach, klachbar wonden, roeff, und umme brandt, und umme weldige saken, die an eyn lyff gaen.

(1) *Wopengeruchte.* Fletus clamori mixtus. *Wop* vetus vox Germanica, & nihil aliud quam fletus. *Wopen wir*, ploremus. Quam frequens hic olim clamor dixi *lib. de jur. glad. cap.* 38. Leges villæ de Arkes ab Abbate S. Bertini concessæ apud d'Achery *to.* 12. *Spicil. cap.* 42. *Siquis vero pro alia causa non judicata, & non in recenti malefacto fuerit captus, postquam per tres dies*

dies detentus fuerit, si nullus contra eum clamor apparuerit, liber abire permittetur.

(2) *Met syner enerhant.* Sua solius manu. Si plures conjuratores, sex, septem, verbi gratia, id jurare est, sua sexta, aut sua septima manu, *met syner sester oft sevender hant.* Chron. Virdunens. *to.* 1. *nov. Biblioth. apud Labb. p.* 261. *Purgationem Eduensis suscepit Lugdunensi prosequente & juramentum ejus ita confirmante, Credo Norgaudum istum Eduensem Episcopum vera jurasse, Cabillonensi quoque in id consentiente & idem jurante.* Vid. *tit seq.* §. 1. Bignon. *ad Marculf. lib. formul. cap.* 28. *& lib. de jur. glad. cap.* 38. *n.* 4.

(3) *Op den billigen.* Sacrosanctis Evangeliis, aut cruce, aut reliquiis, aut capsa tactis, quæ eas continet.

Art. VII.

Wert sake dat van ongelucke ein dotslach geschege in den Lande, die daer mede weren, und schult an hadden, den machmen wopen aver ropen, und leggen si fredeloes.

Lex Cornelia de sicariis punit dolum, non casum, *l.* 7. *l.* 14. §. 1. *ff. ad leg. Corn. de sic. junct. l.* 1. §. 3. *ff. eod.* nisi forsan cum casu etiam dolus concurrat, ut si quis lapsus in personâ pro Titio occidat Mævium, *l.* 1. §. 3. *ff. de inj.* Quod casu quidem quod ad Mævium, sed dolo, quod ad percussorem fit, & dolo, qui sufficit, ut quis gladio puniatur, *d. l.* 14. §. 1. *d. l.* 7. *l.* 5. *C. eod.* §. 5. *Inst. de publ. jud.* Et eo pertinent *l.* 1. *ff. de legib. l.* 2. *in fin. ff. de term. mot. l.* 43. §. 4. *ff. de furt.* Amay. 1. *obs.* 3.

Art. VIII.

Van Fredeloesen.

Die met rechte (1) *fredelofs gelecht wert, de is unvevlich syns lyves, he is* vellich *syns gudes, van doetslage, oft klachtbaren wunden. Und ein fredelosen man den sollen wi oft onse Amptmans genen freden, vorwert, ofte sone geven buten den Kleger. Unde desgelicken en sollen die klegers buten ons oft onse Amptlude. Und wert sake datmen an den doetslage wen schult gave, de gene schult*

en

en hadde, die ein dienstman were, die mochte sick dat afnemen met siner ener hand, (2) und ein schotbaer man met syner twelfter hant.

(1) *Fredelos.* Qui nec à cæsi propinquis nec ab alio quovis tutus. Quem armis persequi cuique licet. Quem siquis vel tecto vel hospitio recipiat, & ipse, ac si proscriptus & tanquam pacis infractor, indignus qui juvetur, *h.* §. 2. *Lantrecht van Overyssel* 2. *tit.* 22. §. 1. & 3. Cædes quoties olim facta statim inter propinquos quoddam erat velut bellum. Insidiis plena, infesta omnia. Nec quies, nisi interim aut transactum, aut inducias magistratus inter partes sanxisset. Et hæ sæpius repetitæ. Alibi hebdomadatim, alibi citius aut serius, prout tempus definitum, ut notabilis de eo locus apud Rodulphum Glabrum *lib.* 5. *cap.* 1. *Contigit ipso in tempore inspirante divina gratia primitus in partibus Aquitanicis, deinde paulatim per universum Galliarum territorium firmari pactum propter timorem Dei pariter & amorem, taliter, ut nemo mortalium à feriæ quartæ vespera usque secundam feriam incipiente luce ausu temerario præsumeret quippiam alicui hominum per vim auferre, neque ultionis vindictam à quocunque inimico exigere, nec etiam à fidejussore vadimonium sumere. Quod si ab aliquo fieri contigisset contra hoc decretum publicum, aut de vita componeret, ut Christianorum consortio expulsus patria pelleretur, hoc insuper placuit universis, veluti vulgo dicitur, ut * Treuga Domini vocaretur.* Sigeb. *ad Ann.* 1033. Strauch. 2. *amæn. jur. Can.* 9. *cap.* 15. Formulam securitatis à propinquis concessæ habes apud Marculfum *lib.* 2. *cap.* 18. Habes inter incerti Auctoris formulas apud Bignonium *cap.* 23. & inter formulas Romanas *cap.* 39. Quam magistratus dedit, exemplum est *lib.* 4. *de Nobilit. cap.* 34. Et sunt plura in plebiscitis, ut verbi gratia Ann. 1383. des Vridages na Bartholomei: *Gister morgen wert een knaep dootgeslagen opt Veen, gebeten Jan van der Lo, dat setmen in vreden van al den onsculdigen magen op beyden siden, de in der Stat ofte in der Stadt vryheden woonafticb syn, duerende tot St. Lamberts dagbe toe naestcomende ende dien dach al.* Ex iisdem plebiscitis Ann. 1387. op dertienden avont: *Den vrede van onse Borgeren verlangemen tot beloken Paschen toe naestcomende ende dien dach al, in allen manieren, alst haer toegecomen is.* Des Sonnendages tot beloken Paschen Ann. 1387. *Den vrede*

* Meminit du Cange *gloss.* in *Treuga.* Falco Beneventanus ad Ann. 1123. de synodo habita sub Callisto II. *Inter cætera vero*, inquit, *quæ ibi statuta sunt, treugam Dei tenendam posuerunt.*

vrede van onse Borgeren verlentgmen tot Sinte Lambrechts daghe toe naestcomende, ende dien dach al &c. Nec otiosum id *van al den onschuldigen magen.* Charta Philippi Ducis Ann. 1455. quæ extat inter privilegia Kennemariis concessa p. 52. *dat so wanneer in onsen lande voorsz &c. daer eenich vechtelyck geschiet, daer dootslagen, leemten, of quetsingen af komen, dat die maghen van beyde partyen, die niet mede in vaerde noch in velde geweest en hebben &c. na den vechtelyck voorsz enen goeden vasten vrede hebben sullen ses weken langh.*

(2) *Und ein scotbaer man mit synre twelfter hant.* Notanda hic differentia inter *schotbaer* & *denstman. Denstman* hic nobilis. *Schotbaer* etiam *een denstman*, sed non ob genus & proavos, sed ob censum, quem præstat.

Art. IX.

Die enen fredelosen man binnen Landes busede ofte hovede, die verloer tegen ons drie punt, mochtmen hem averwisen alst recht is. Wert dat hem ock iemant vorwerde, die were gelick fredeloes.

Nulla hic contrarietas. Qui sciens tecto tantum recipit tribus libris punitur. Qui & recipit & tuetur, & quod plus est tuetur armis, & ipse est pacis exsors. Æquius non nihil id & Quiritium jure veteri & scitis Pontificum Quibus excommunicatum aut aqua & igni interdictum simpliciter tantum suscepisse visum capitis pœna dignum. Plutarch. *in Syll. cap.* 63. *Qui proscriptum excepisset atque servasset, humanitatis præmium supplicium capitis statuit.* Add. eund. *in Cicer. c.* 44. Senec. 4. *de benefic. cap.* 38. Certe excommunicatum qui recipit, & ipse eo ipso excommunicatus, traditus Sathanæ, inferni ignibus ustulandus. Adrianus Papa apud Holsten. *collect. Rom. part.* 2. *Nobis coram synodo rationem ponat, & qui cum eo in locutione, cibo, vel potu communicaverit, pari cum eo excommunicatione teneatur annexus.* Stephan. Tornacens. *Burgensem, qui eum in domo sua receperat, excommunicationi subjeci.* Alteserr. *ad cap. Quod in dubiis. ext. de sentent. excomm. & ad cap. sacris. ext. de h. qu. vi met. ca.*

ART. XIII.

De Accusationibus.

Van dilation ofte Verſten in ein Heymael

Oft enen geladen worde thon bogeſten gerichte met enen ſwerde, unde ein Heymael gebeget worde, unde hi queme tho ſynen rechten dage in dat Heymael, unde die kleger ſynen Vorſpraken name, ende klagede met den ſwerde op hem, die genne daer men op klagede, queme vor dat Heymael, daer dingede die ene op den anderen met ſynen vorſpraken, want ſo veer gekomen is, ſo en mach dat gerichte nich verſten, dat en weer met willen des Klegers, unde des gennes daer men op klaget, mer eer der tyt mach dat gerichte nicht verſten, ten weer dat idt den Richter van nootſaken ſo belegen weer, dat die nicht richten mochte.

Reos aut velix pœna debet ſtatim ſubducere, aut diuturna eos cuſtodia non debet macerare, *l. 5. C. de cuſt. & exh. reor.* Odioſa hinc in cauſa criminis omnis dilatio. Mox poſtquam captus in jus reus eſt deducendus. Saltem intra triduum, ut Medioburgi, ut Sylvæ ducis. *Coſtuymen van Middelburch p.* 14. *van s'Hertogenboſch part.* 1. *tit.* 18. Idem debet aut abſolvi, ſi probationes deficiant, *l.* 4. *C. de edend. Ordonn. en manier van procederen voor den Rade van Brabant art.* 465. aut condemnari, ſi ſatis fortes, *l. ult. C. de prob.* Si dubiæ, & nimis leves, nocentem præſtat abſolvere, quam innocentem condemnare, *l.* 5. *ff de pœn. l.* 47. *ff. de obl. & act.* Ad conquirendas probationes ſi petatur dilatio, reo tres dilationis, duæ accuſatori dantur, *l. ult. ff. de fer. & dil.* Plures reo quam actori, quod in actoris ſit poteſtate agere quando vult, in rei autem non ſit conveniri quando vult, *l.* 1. *§. fin. ff de dol. mal. & met. exc.* Is certe eſt rei favor, ut & ad reſpondendum ei detur dilatio, *l.* 1 *pr. ff. de edend.* Exemplum apud Euſebium eſt *lib.* 1. *hiſt. cap.* 17. *Accuſavit, & Chriſtianam eſſe detulit. Et illa quidem libello tibi oblato, ſacratiſſime Imperator poſtulavit, ut prius rei familiaris procurandæ atque adminiſtrandæ ſibi facultas daretur, ac domeſticis recte conſtitutis accuſationi reſponſuram ſe eſſe pollicita eſt. Idque tu mulieri permiſiſti.* Ultro alioquin etiam judex dat, quoties ipſi non

non liquet. Cic. in Brut. *Cum Consules re audita amplius de consilii sententia pronunciavissent, paucis interpositis diebus iterum Lælium multo diligentius meliusque dixisse, iterumque eodem modo rem à consulibus esse prolatam.* Liv. *lib*, 43. *cap.* 2. *Bis ampliatus est, tertio absolutus reus.* Idem *d. lib. Gravissimis criminibus accusati ambo, ampliatique, quum dicenda de integro causa esset, excusati exilii causa solum vertisse.* Valer. Max. *lib.* 8. *cap.* 1. *n.* 11. *Cujus causa quanquam gravissimis criminibus erat confossa, septies ampliata, & ad ultimum octavo judicio absoluta est.* Add. Lips. *ad Senec. Marc. cap.* 10. Hodie omnis dilatio arbitraria est plerumque. Ad actum quemque expediendum vulgo una tantum datur. Intra quam si non fiat, propter quod quis eam petiit, prorsus deinceps excluditur ab implendi id facultate, nisi aliud judici adhuc visum. Gregorius Papa *lib.* 10. *epist.* 1. *Nam & in causis secularibus ad hoc frequenter benignus concedit judex inducias, ut qui ante paratus non fuerat postmodum paratus ad judicium veniat.* Bart. *ad l.* 1. §. *ult. ff. de edend. & ad l.* 2. *C. eod.* Guid. Pap. *qu.* 245. Imb. 1. *Inst. for.* 17. *lit. d.*

ART. † XV.

Broeke des genen, die syn klage nicht vervolgede.

† Articuli hic omissi Davidis Burgundi sunt.

Die den anderen wopen aver repe voer onsen gerichte, und volgede der klager nicht, die verloer IV. *schellinge tegen dat gerichte.*

Hier wert gereden, inquit Winhof, *wo idt mit den anlegger solle geholden werden, die uth bleve, unde die klage lete vallen, dan wo ick segge, so wort van desser saken in dessen artikel alleene wat vermeldet unde geroert, sunder geen gruntlick bericht gegeven &c.* Paucis habendum ita: Nemo aut agit aut accusat invitus, *l un. C. ut nem. invit. ag. vel accus. cog.* Experitur, qui vult. Verum ei, qui cœpit, necesse est ut pergat. Accusator si desistat, non impetrata abolitione, extra ordinem punitur, *l.* 1. *pr. ff. ad Sen. Turpil. l.* 2. *C. eod.* Unde & ad accusandum, si non prius satisdet de persistendo in judicio usque ad sententiam, & inscribat in crimen, nemo admittitur, *l.* 3. *pr. & §§. seqq. ff. de accus. l.* 2. *C. ad SC. Turpil.* Cuj. *par C. de accus.* Actor si desistat, in expensas condemnatur, reum autem ab instantia judex interim absolvit, *l.* 13. §. 2. *C. de judic* Advysb. 4. *cons.* 142. Potest agi etiam ad hoc, ut si

si eæ facti sint circumstantiæ, actori perpetuum tum imponatur silentium ex *l.* scilicet *diffamari C. de ingen. manum. l. contumacia* 35. *ff. de re jud.* Neostad. *decis.* 44. Wassen. *pract. jud. cap.* 3. *n.* 4.

ART. XVIII.

Een gemeene regul in pynlicken klagen.

Wie ein liff wil winnen voor den Gerichte mit klage, die mach ein liff weder verlesen, worde bi der klage vellich. Dat weer dat ein man van dootslage, ofte van wunden vorklaget worde voer dat gerichte, unde untgenge bi mit rechte, so en hadde die klager geen liff vorlaren.

Non quivis, qui non probat, sed qui dolo & per calumniam crimen objicit, punitur, & in pœnam incidit talionis, *l. ult. C. de accus. l.* 1. *§. sed non utique & §. seq. ff. ad Sc. Turpil. l. fustibus* 16. *C. ex qu. caus. irr. inf. l.* 3. *C de calumn.* Talio similitudo supplicii est, cum quam reus subiisset, si verum fuisset crimen, subit pœnam accusator *d. l. ult.* Symmach. 10. *epist.* 70. *Quid habeat conditionis inscriptio nostis præ cæteris juris publici conditores Dd. Imperatores. Provisum est enim, nequis temere in alieni capitis discrimen irrueret, ni se ejusdem pœnæ sponsione vinciret.* & mox: *Eo denique res rediit, ut à partibus Africani accusationis omissio desperatione peteretur. Supererat, ut crimine non probato in accusatorem formidata reis pœna transiret.* Georg. Alexandrin. *apud Phot. p.* 262. *Longi interim fratres Theophilum oblatis libellis accusabant, & suasit hic vicissim quibusdam, ut illos accusarent. Tandem cum nihil hi probare adversus Longos possent, in custodiam missi, flagellisque graviter cæsi, partim in vinculis mortui sunt, partim in insulam &c.* Etsi autem nihil æquius *quam necis artifices arte perire sua*, ut est apud Ovid. *lib.* 1. *de art. amand.* talio tamen passim in desuetudinem jam abiit. Rebuff. *ad const. reg. proœm. gloss.* 5. *n.* 105. Imb. *Inst. for. lib.* 3. *pr.* Zyp. *lib.* 9. *tit de accus. & tit. de pœn.* Brunem. *ad d. l. ult. C. de accus.*

ART.

ART. XXII.

Van Luyden tho höden.

Dat Lant derff geene luyden hôden op den kerckhoff, oft anders wer, ten waer dat daer eyn doode tegenwoordich weer, offte dat idt misdadige luyden weren, offte dat si unse ofte unses Stichtes viande weren, die sullen die luyde van den kerspele hoeden, daer dat inne gescheen is. Die dat met rechte doen, sullen hôden drie dage unde drie nachte, unde nicht lenger.

Jus asyli habent loca sacra, aræ habent, cœmeteria §. 2. *Inst. d. h. qu. su. vel al. jur. l. ult. C. de h. qu. ad eccles. conf. Nov.* 17. *cap.* 7. * Tuentur tamen non noxios, sed innoxios, *d. Nov.* Noxii hinc rursum ejici & ad supplicium possunt rapi. Invitis quidem Pontificiis, quibus aliud usitatum, sed quibus clerus non tanti & quos nimia superstitio nondum egit transversos, ne scelus scelere cumuletur, & major semper ad peccandum huic occasio passim detur, jus Romanum secuti in usum reduxerunt, quod cautum *d. Nov.* Factum id jam olim Edictis Principum variis. A Constantino Porphyrogenneta *Nov.* 12. A Carolo Magno apud Goldastum *to.* 3. *const. imp. cap.* 8. *Ut homicidæ aut cæteri rei, qui legibus mori debent, si ad ecclesiam confugerint, non excusentur, neque eis ibidem victus detur.* A Rudolpho van Diepholt Episcopo Trajectensi Ann. 1424. *Item of enich om eenige misdaden wille, die by misdaen hadde, in der kercken of op den kerckhove ginge, dien de vryheyt van der kercken niet en soude mogen beschutten volkomelick na beschreven rechten, dien misdadigen sal onse lieve Heer den Hertoge van Bourgognen, Grave van Hollant mogen doen nemen van der kercken, sonder daerom te violeren of interdict te wesen.* A Rege Hispaniarum Philippo II. Ordonn. *opt stuck van de criminele justitie art.* 66. Statutis Antverpiensium idem cautum expresse *tit.* 17. *in fin.* Nec exempla etiam desunt. De extractis ad supplicium Ann. 1560. ex monasterio Tolosatium exemplum habet Bodinus *lib.* 3. *de republ. cap.* 7. Add. Rebuff. *ad const. reg. to.* 2. *tit. de immun. eccles.* Farinac. *prax. crim. to.* 1. *qu.* 28. *per tot.* Papon. *lib.* 11. *cap* 1. *arrest.* 17. *& seqq.* Cleri licentia certe hac in re olim nimia. Abbonis Abbatis canones apud Mabillon. *lib.* 2. *analect. cap.* 1. *in fin. Si vero aliquis extrahere de*

* Sidon. Apollin. 2. *epist.* 1. *Implet quotidie sylvas fugientibus, villas hostibus, templa reis.*

 locis

locis sanctis quemlibet reum quacunque ratione temptaverit, capitali supplicio esse damnandum. Auctor vitæ S. Meinwerci apud Brouwerum *cap.* 48. *Perspicui operis cappellam in introitu urbis juxta novum monasterium construi fecit, dotavit, & insignivit, ut quicunque forensi lege convictus, & sententiæ damnationis addictus, cappellam contigisset, addictæ pœnæ obnoxius non esset.* Ejicere reum de ecclesia alibi quidem licuit. Alibi autem non item. Decretio Childeberti Regis apud Goldast. *to.* 3. *constit. imp. cap.* 5. *Si ad ecclesiam confugerit, reddatur ab Episcopo, & sine ulla precatione exinde separetur.* Decretio Clotharii Regis apud eund. *ibid. cap.* 13. *Nullus latronem, vel quemlibet culpabilem, sicut summis Episcopis convenit, de atrio ecclesiæ trahere præsumat.* Charta Ann. 1324. Wilhelmi Comitis III. *Wi Willem Grave &c. maken condt allen luyden, dat wi over een gedragen syn met onsen lieven ende getrouwen Scepen ende Raet van onser Stede van Dordrecht, so wie dat misdoet binnen onser voersey der Stede, of daer uyt gebannen off geset wort van wat sake dattet sy, ende de ghene treckte in eenige kercke binnen onser voerseyder Stede om bescut te hebben van dese voorsz sake, dat die Rechter, die in dien tiden wesen sal binnen onser voerseyder Stede tote dien persoen in die kercke gaen sal, ende bidden hem, wil hi uter kercke gaen, hi solne selve daer uyt leyden op syn behoit, ende wil hi op die voerwaerde niet uyt der kercke gaen, so sal hem onse Rechter voersz. uyt der kercke nemen, ende doen hem recht van sulcken misdaet, als hi misdaen hevet, als onser Stede gelegen is, &c. Gegeven tote Dordrecht int jaer ons Heeren* CIↃ. CCC. XXIV. *op Sinte Niclais daghe.* Alii clero invito nequaquam id quidem ausi, ne evaderet tamen reus, ignem ædibus admoverunt, ut vel fumo vel flammis coactus tandem se dederet. Gregor. Turonens. *lib.* 9. *hist. cap.* 10. *Qui cum ista narrassent, ait rex Guntchrammus, Injicite ignem in domum, & si exire nequiverit Episcopus, pariter concrementur. Hæc audientes clerici, effracto vi ostio, sacerdotem ejiciunt foras.* Hactenus ethnicos imitati. Nam & leno apud Plautum ignem poscit, ut ancillas ara, ad quam perfugerant, admoto igne detraheret, *Rudent. act.* 3. *sc.* 4. *Ibo, hercle, aliquo quæritatum ignem. Ignem magnum hic faciam. Imo hasce ambas hic in ara &c. comburam.* Alteserr. *d. loc.* Porro atrio, cœmiterio, idem jus quod ecclesiæ. Etiam extra cœmiterium in ecclesiæ circuitu XXX. passus erant sacri, aut si cœnobium

LX.

LX. Et hos *passus* vocat *ecclesiasticos* Joannes Papa VIII. Canonicum spatium Innocentius Papa III. *lib.* I. *epist.* 162. Sacra septa etiam dixere, salvatorium, salvitatem. Dixi 2. *Man. ad jus Canon.* 7. Brouwer. *ad Acta S. Ludger. cap.* 24. Strauch. 2. *amœn.* 9. *cap.* 15. Cruces ambitum designabant, nequis forsan imprudens non concessa attentaret. Calixti Papæ II. charta, quæ est inter Probationes *hist Trenorciens. apud Chifflet. Ann.* 1122. *Porro salvitatis & securitatis termini, qui per positas in spatioso monasterii circuitu cruces distincti sunt, ita firmi omnino & inviolabiles conserventur, ut nulli prorsus facultas sit infra eos deprædationis vel assultus facere, aut temeritate qualibet graviores cuiquam injurias irrogare.* Apud nos ad templa nec rei criminum nec obærati confugiunt. Domus precum est domus Dei, non spelunca latronum, decoctorum &c. Jo. Petr. de Ferrar. *in form. inquisit. pr. & in fin.* Vinn. *ad.* §. 2. *Inst. de h. qu. su. vel. al jur.*

PARS IV.

De non evocando & foro competenti.

ART. I.

NEmant sal gerichte söken buten Landes in ein ander gerichte, dat en weer datmen bewysen mochte, dat wy ofte onse amptlude hem rechtes weygerden.

Hodie quisque est conveniendus vel in loco domicilii vel in loco rei sitæ. Locus contractus in desuetudinem jam abiit. Christin. 2. *decis.* 164. Costal. *ad l.* 19. §. *siquis ff. de jud.* Gail. 2. *obs.* 36. *n.* 14. Burgund. *ad cons. Flandr. tr.* 2. *n.* 5. & 23. Ant. Fab. *Cod. lib.* 4. *def.* 4. *tit.* 15. Potest sisti, ubi contraxit quis, conveniri non potest, Wassen. *pract. judic. cap.* 1. *n.* 6. Actio in personam in loco domicilii. *l.* 2. *C. de jurisd l.* 1. &. 2. *ff. de reb. auct. jud. poss.* in rem autem instituenda vel in loco domicilii, vel in loco rei sitæ, *l. ult. C. ub. in rem act. l. ult. vers. nibil enim probibet. C. de præscr. long. temp. l.* 10. *ff. de rei vind. l.* 38. *ff. de jud.* Locus domicilii est, ubi habitat quisque, ubi rerum ac fortunarum suarum summam constituit *l.* 7. *C. de incol.* Extra provinciam ergo, nisi extra eam reus habitet, actio

actio in personam institui non potest. Goldast. 1. *const. imp.* 2. *p.* 339. Contra actio in rem potest, etsi extra provinciam proponatur res sita, *arg. d. l. ult.*. & sive reus ibi sit, sive non sit, ibi potest, *l.* 2. *l. ult. C. ub. in rem act. l. ult. C. de præscr. long. temp. vers. Quid enim prodest. l.* 10. *ff. de rei vind. l.* 38. *ff. de jud. vers. si autem.* L. van de Pol *de exhæred. & præter. cap.* 82. *n.* 2. & 3. Si non sit citandus, evocandus edictis. Bruneman. *ad. l. un. C. ubi de hered.* L. van de Pol. *d. loc.* Et hactenus hac in causa evocatio procedit. Sed non est proprie hæc evocatio, cum judex rei sitæ non illegitimus, sed legitimus respectu illius rei, & ordinarius sit judex, *d. l. ult.* Qui domi enim ordinarius de rebus extra territorium suum frustra jus dicit, *l. ult. ff. de jurisd.* Actione autem in personam ut à suo judice, cui paret, & quem agnoscit ut ordinarium, prima in instantia alio evocetur quis, ferri non potest. Causa hæc vel præcipua Belgicorum tumultuum, qui avorum memoria, quod ex quavis provincia quivis ad execrandum & sanguinarium tribunal id, cujus Præses erat Vergas, citaretur Bruxellas, fractis civium privilegiis, spreta judicis ordinarii potestate & neglecta. Scio, ad judicem ecclesiasticum etsi extra provinciam citatio olim frequens. Sed quæ multis tamen modis ob summam rei iniquitatem, quæ lapsu temporis tandem patuit, paulatim repressa. Ex quavis terrarum parte citati, fateor, olim Romam. Coloniam item Agrippinam Hollandi, Gelri, Trajectenses, ad audientiam Electoris, ad quem ut Archiepiscopum spectabant in ecclesiasticis aliquot diœceses, & inter ceteras etiam Trajectensis. Vid. *lib. de jur. glad. cap.* 30. Verum res hæc terrarum Dominis, ut cum damno facultatum subjectis imponens onus, quod nimis grave & immodicum, multum displicuit. Extat Maximiliani Imp. constitutio Ann. 1505. qua vetat sub gravi pœna, nequis homines Imperii ad judicium Pontificis Romam audeat evocare apud Goldast. *to* 3. *const. imper. in fin. p.* 659. Aliorum etiam extant, quibus judicis ordinarii firmata authoritate omnis extra provinciam evocatio inhibetur. Ex Actis Ultrajectinis: *Item ymant t'sy man ofte wyf, burger ofte gast, die ymant van onsen Burgeren aenspraek voor enen geestelycken oft voor eenen weerlycken rechter van trouwe oft van echtschap buyten oorlof des Raets van onser Stadt, die selmen de Stadt uytluyden met die clock* c. *jaer ende enen dach, ende daer en tende*

tende sel by onse Stadt geven hondert duysent steens, ende waer by onse Burger, so waer by ontburgert. (1) Wilhelmi Comitis Tertii charta Ann. 1328. *Wi Willam Grave van Heynnouwen &c. maken condt, dat wi gegheven hebben onsen luden van Wieringer lant gemeenliken, datmense voirwaert niet daghen en sal buten hoeren lande, ten ware van huwelicksaken, van testamenten, des men niet gelyen woude, iof die geslegen, iof gequeest hadde Papen iof Clercken. Dit sal geduren tot onsen wederseggen. Gegheven tote Haerlem des Sonnendachs na Sinte Katherinen dach int jaer ons Heeren* CIↃ. CCC. *acht ende twintich.* Ejusdem charta Ann. 1316. *Willem Grave van Heynegouwen &c. an onsen Bailju van Delflant ende van Scielant, die nu is, iof hier na wesen sal Saluut. Want omme des wille datmen dicke onse poortere van Delf ende onsen luyden van juwer Baljuscap hier te voren gepynt heeft alse van te daghene tote Utrecht omme scult ende andere saken, welc wi niet langer gedoghen en willen, waeromme wi ju ontbieden, iof ymant enigen brieff bringet van Utrecht, omme jemant te dagen van onsen lande, die te juwen Baljuscap toebehoort, dat ghi den genen die den brief brenget van onsen wegen houdet in seker hoede, want wi willen dat onse lude berecht syn na den rechte van onsen lande, van schult ende van andere saken, die den weerliken rechte toebehoren, ende hier of sullen wi ju scadeloes houden. Ende dit sal geduren tot onsen wederseggen. In oerconde &c. Gegheven in den Haghe Dinxendaghes na dertiendaghe int jaer ons Heeren* CIↃ. CCC. *ende* XVI. Prorsus necessaria hæc ad servandum cuilibet integrum suum jus. Inoleverat enim passim jam, ut & laici laicos, sed contra fas & æquum, in causis mere profanis à suo judice evocarent ad quemvis alium incompetentem, etiam ad ecclesiasticum, ad Archiepiscopum

(1) Ex iisdem Ann. 1478. des Dinxdachs na Andreæ I. Decembr. *Want Jannes van Mekeren Jans soen van Mekeren ene citatie mit eenre inbibitie binnen onse Stat van buten gebracht, ende die geexequieert heeft tegens onse ondersaten, twelk tegens ende contrarie onser Stat rechten is, daerom hebben die Rade out ende nywe overdrogen, datmen den voorsz Jannes onse Stat verbieden sal tien jaer langh, ende ene mile van der Stat te bliven, oock eweliken uter Stat te wesen op syn lyf. Ende want Henrick van Heusden Priester die voersz citatie ende inbibitie impetreert ende gewonnen gehadt heeft contrarie die voersz rechten, daerom selmen dat tegens hem vervolgen met rechte.*

copum Colonienſem, quod facilior apud eum & condemnatio & executio, in abſentem, & contumacem, quo nihil erat terribilius, parato fulmine Pontificio. Atque eo tum proceſſerat, de qua paſſim tum querelæ, cleri partim protervia, partim etiam ambitio, quam & ultro agnovit, & rogatu Trajectenſium repreſſit etiam quadamtenus Julius Papa II. conceſſo his privilegiô de non evocando eos ad tribunal eccleſiaſticum in cauſis mere profanis. Verba reſcripti hæc ſunt: Julius *Epiſcopus ſervus ſervorum Dei. Ad perpetuam rei memoriam. Ad Apoſtolicæ dignitatis apicem divina diſponente clementia meritis licet imparibus aſſumpti ex commiſſo nobis Paſtorali officio votis ſingulorum Chriſti fidelium, quorum nobis cura incumbit generalis, per quæ eorum commoditatibus conſulatur & indemnitatibus obvietur, libenter annuimus, & ea favoribus quantis cum Deo poſſumus proſequimur oportunis. Sane pro parte dilectorum filiorum Burgimagiſtrorum, Scabinorum, & Conſulatus Civitatis Trajectenſis nobis nuper exhibita petitio continebat, quod licet ipſi Archiepiſcopo Colonienſi pro tempore exiſtenti in caſibus mere prophanis non ſint ſubjecti, tamen ipſe Archiepiſcopus in civitate, diœceſi, & Provincia Colonienſi Apoſtolicæ Sedis Legati nati officio fungens dilectos filios, cives, incolas, & habitatores dictæ civitatis Trajectenſis mere laicos in cauſis mere prophanis, & quæ ad forum eccleſiaſticum nullatenus ſpectant, ad aliorum laicorum inſtantiam coram ſe ad judicium evocari facit in non modicum ipſorum incolarum & habitatorum præjudicium & detrimentum, ac juriſdictionis judicum Ordinariorum ſecularium, ad quos id ſpectat, contemptum, perniciosumque exemplum, & ſcandalum plurimorum, & ſæpenumero contingit, quod laici volentes judicium ſuorum judicum temporalium Ordinariorum evitare, & alios laicos fatigare laboribus & expenſis, in cauſis etiam mere prophanis eos trahunt coram judicibus per ſedem prædictam delegatis, ex quo totaliter enervatur ordinaria juriſdictio judicum laicorum eorundem, & ipſi incolæ & habitatores laboribus & expenſis prægravantur, cum propter hoc cogantur in remotis partibus litigare. Quare pro parte Burgimagiſtrorum, Scabinorum, & Conſulatus prædictorum nobis fuit humiliter ſupplicatum, ut eorum commoditatibus ac ad evitanda damna & pericula hujuſmodi in præmiſſis oportune providere de benignitate Apoſtolica dignaremur. Nos igitur, qui ſingulorum incommoditatibus & diſpendiis obviare & unumquemque in ſuo jure & auctoritate conſervari cupimus, Burgimagiſtros, Scabinos, &* Con-

Consulatum prædictos, ac ipsorum singulos à quibusvis excommunicationis, suspensionis, & interdicti aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris, & pœnis à jure vel ab homine quavis occasione vel causa latis, siquibus quomodolibet innodati existunt, ad effectum præsentium duntaxat consequendum, harum serie absolventes & absolutos fore censentes, hujusmodi supplicationibus inclinati, quod de cetero cives, incolæ, & habitatores dictæ civitatis Trajectensis nunc & pro tempore existentes perpetuis futuris temporibus in causis mere prophanis, civilibus, criminalibus, & mixtis, quæ ad forum ecclesiasticum non pertinent, quamdiu parati erunt stare juri coram eorum judice temporali dictæ civitatis Trajectensis, coram Archiepiscopo, & ejus Commissariis prædictis & quibuscunque judicibus delegatis ad ecclesiasticorum vel laicorum instantiam etiam prætextu quarumcunque literarum Apostolicarum, etiam quibuscunque Studentium universitatibus concessarum, & quo etiam cum quibusvis clausulis etiam derogatoriis, fortioribus, & præsentibus literis derogantibus, sub quibuscunque verborum formis emanaverint, viduarum & aliarum miserabilium personarum, ac denegatæ justitiæ causis duntaxat exceptis, inviti trahi non possint, auctoritate Apostolica, & ex certa nostra scientia tenore præsentium statuimus & ordinamus, ac civibus, incolis, & habitatoribus prædictis concedimus & indulgemus, irritum quoque & inane decernimus, quicquid secus super his à quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attemptari, non obstantibus præmissis, ac constitutionibus & ordinationibus Apostolicis quibuscunque. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ absolutionis, statuti, ordinationis, concessionis, indulti, & decreti infringere, vel ei ausu temerario contraire. Siquis autem hoc attemptare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Romæ apud Sanctum Petrum anno incarnationis Dominicæ CIↃ. IↃ. *sexto*, III. *Non April. Pontificatus nostri anno tertio.*

Et hactenus quidem Julius. Adderem chartam etiam Leonis x, cujus Winhof hic meminit, sed quia nimis prolixa est, edam alia occasione. Hodie forum ecclesiasticum apud nos nullum, omni anima, ut oportet, magistratui subjecta, 23. *ad Rom. pr.* qui & anxie satis curat, nequis civium abstrahatur ad tribunal extraneum, aut fiat quid, quo capiat quoddam civitas præjudicium. Hollandis jus est, quo nihil certius, &

quod ut minime controverſum jam ab omni memoria tuentur mordicus & defendunt. Et notabile eſt decretum, quod ſuper ea re prodiit Ann. 1677. 15. Sept.

De Staten van Hollant ende Weſtvrieslandt allen den genen, die deſen ſullen ſien ofte hooren leſen Salut. Doen te weten, dat wy naer voorgaande deliberatie goetgevonden, ende verſtaen hebben te verklaren, dat het binnen onſen hoochgemelten lande van Hollant ende Weſtvrieslant een indiſputabel recht is, dat geene, ingeſetenen van den ſelven lande, niet fugityf weſende, noch oock in flagranti delicto geattrappeert werdende geapprehendeert ofte te recht geſtelt mogen worden anders dan door den Officier, ende voor den Rechter, beide in haer reguard ordinaris, dagelycks, ende competent ſynde. Ende op dat alle Officieren ende gemeene ingeſetenen dien aengaende behoorlyck ſouden mogen weſen geinformeert tot hare narichtinge, ſoo begeeren wy, dat deſen alomme gepubliceert ende geaffigeert ſal werden, daer het behoort, ende in gelycke gelegentheden te geſchieden gebruyckelick is. Gedaen in den Hage onder het kleyne ſegel van den voorſz Lande den XV. *Sept.* CIↃ. DC. *ſeven en t'ſeventich.*

Aliud ſimile eſt inſertum libro, cui titulus *Bellum juridicum.* p. 250. Ann. 1656 quo cautum ab Ordinibus verbis expreſſis, nequis ipſis ſubjectus, ſeu civis [illegible] ſeu incola, quamvis Ordinum Generalium ſit aut fuerit miniſter, aut iis olim ab officiis, aut juramento obſtrictus, coram alio conveniatur, quam coram proprio ſuo judice, ubi forum ſortitur, *dat alle ende een ygelick van de voorſz onſe onderdanen en ingeſetenen van onſen Lande, van hoedanigen ſoorte, ſtaet, qualiteyt, ofte conditie, deſelve ſoude mogen weſen, oock die gene die in dienſt ende eedt van de Generale Regeeringe van de Unie geemployeert werden, ofte voormaels geemployeert ſyn geweeſt, binnen onſen Lande van Hollant ende Weſtvrieslant, in eenige van de voorſz andere Provintien, oft onder het diſtrict van deſelve Generale Regeeringe, ofte daer buyten, ende binnen den voorſz Lande comende, het ſy omme van haer verhandelde aen de Generaliteyt rapport te doen, ofte van hare actien reden en rekenſchap te geven, ter ſake van delicten, alhoewel in den voorſz dienſt, ende in het ſtuck van haer officie gedaen, alleen in rechten aenſpreeckelyck ende ſtrafbaer ſyn voor ſodanigen rechter, daer onder deſelve binnen onſen lande woonende ſorteren, oft alwaer ſy ten tyde van het aennemen geſorteert hebben, Begeerende dat het*

ſelve

ſelve in dier voegen nu, namaels, ende t'allen tyde onverbreeckelyk ſal werden naergecomen ende geobſerveert.

Quod id tractum in controverſiam apud Ducem Albanum attendendum non puto. Mera hæc tyrannis, cui jus tum ſuccubuit, ſed, ut ſolet, cum ferrum prævalet, ad tempus dantaxat. Albano pulſo reductum. Albanus quoſvis evocabat & ex quavis provincia, & noxios, & innoxios, prætextu læſæ majeſtatis vel divinæ, vel humanæ, quo nomine quodvis crimen baptizabat, Bruxellam, ſpoliis tantum civium, & fiſco locupletando, impacto reis tali crimine, quantum poſſet, intentus. Et quia conſtitutio, ad quam pauca hæc commentamur, ſcripta eſt Tranſiſalanis, qui non ſemel de eo queſti, quod ejus ratio non haberetur, ſed perinde ac ſi nulla nullam haberet vim, audiamus libellum ſupplicem oblatum Præſidi eo nomine, qui tum Comes de Megen, & quid acceperint reſponſi ſupplices. Libellus ita ſe habet.

Supplicatie van wegen deſer alinger Lantſchap aen welgemelte Grave van Meghen belangende die examinatien und vocatien der Burgeren und anders.

Edele, welgeboirne, ende Gnedigen Heere &c. Vertonen und geven uwer Genaden die gemeyn Ridderſchap und die Steden Deventer, Campen, *und* Swolle, *repreſenterende die Staten des Landes van Overyſſel klaechliken te kennen, welcker geſtalt ſich binnen weynich dagen heeft toegedragen, dat den Edelen und Geſtrengen Heer* Charles *van* Quarre, *Ridder, Raedt, ende Commiſſaris der Konincl. Maj. unſen Alregenadichſten Erffheere in den Lande und den Steden van* Overyſſel *geweſen, und etliche perſonen voor ſich doen beſcheyden, und die ſelve geexamineert op alſulcke interrogatoria, als ſyn Edelh. gelieft heeft den ſelven voor te ſtellen. Ende hoewel Schepen und Raden der Steden durch haren Gedeputeerden den gemelten Heeren Commiſſarium van der Steden privilegien, juriſdictien, und wolhgebrochten gebruycken deden berichten ende remonſtreren, dat over den Burgeren und ingeſetenen die Raedt daer ſelveſt alleen die juriſdictie hadde, voor den welcken als ordinariſſen richter die Burgeren und ingeſetenen om een getuycheniſſe gefordert, ende ſunſt in allen anderen ſaecken beſpraecken worden, gelyck dat die ſelvige Steden bis an her unverbreeckelycken onderholden, und dat of wel ſchoon hier bevorens by eenige Commiſſarien gelycke* examinationes *der Burgeren voorgenomen, dat nochtans die ſelvige Commiſſa-*

tien van dat rechte und gebruyck der Steden berichtet synde sulcke examinationes hadden berusten laten, Dat niet tho weyniger dem allen unaengesien den voorgemelten Heer Commissaris Quarre *mit der examinatie voortgevaren sy, daer tegens dan die Steden als die gehoorsame und demoedige hoogstgedachte Conincl. Maj. undersaten, want het syner Majts wille und bevel alsowas, niet hebben begeert tho doene, noch den Heere Commissarium in syne Commissie tho beletten.*

Tho dem, Gnedige Heer, is oock gebeurt, dat soo in den Steden als oock in den lande etlycke personen goederen opgeschreven und etlycke Burgeren der Steden opentlycken geciteert und evoceert syn worden, omme binnen sekeren tyt voor den Durchluchtigen und Hoochgeboornen Fursten und Heeren ofte verordente Commissarien te compareren, und sich tho verantwoorden op alsulcke actien und ticht, als tegens hen luyden geproponeert sal worden.

Het heeft oock den Heere Coronel Mondragon *binnen* Deventer *in guarnisoen binnen der selver Stadt doen apprehenderen eenen schoolmeyster aldaer woonende, und in des Rades gewaersaem doen stellen, und nu onlangs den Rade doen behendigen seker extract eens brieves daerinne geordonneert wort, dat die Raedt van Deventer desselven Schoolmeesters proces sol summarie und de plano instrueren ad sententiam definitivam exclusieff, und dat deselvige wesende in staet van wysen overschicken aen hoogstgemelte Conincl. Majest. Raedt neffens haerluyder advys, omme daerinne gedaen tho worden, als na recht ende redenen behooren sal.*

Dat welcke allet Ridderschap und Steden verstaen directelyck tho syne tegens die ordinarise jurisdictie und olden gebruyck des Landes van Overyssel, *und den anderden articul des geconfirmeerden tractaets uytdruckelyck met hellen woorden vermeldende, datmen gebouden sal syn enen yderen voor synen behoorlycken Richter und nergene anders aen tho spreecken, und tho rechte tho setten. Und dat demnae in den Lande und Steden van Overysel gebruyckelyk recht, dat wanneer sich ymants in den Lande und Steden outgaen und misbruykt hedde, so wel in saecken van religie als allen anderen, soo civijl als crimineel saken, deselvige altyt voor synen ordinarisen Richter, als den Amptman in den Lande und in den Steden voor Schepenen und Raedt, oft na gelegentheit der misdaet und qualiteit der personen voir oiren Gnedigen Heere Stadtholder, samt Ridderschap und Steden, und nergens anders tho rechte gestalt, amgeklaeght*

klaeght, und na bevint der saecken aen goet of lyff gestraft sy worden. In welcken gebruck van de jurisdictie oock Ridderschap und Steden voor de tyt harer goetwilligen submissien gebaren und gevonden syn geweest, und daer tegens niet bevonden sal konnen worden, dat by tyden der Voorbeeren die Bisschoppen van Utrecht, noch daerna die hoogst salige gedachten Roomsch Keyserl. Maj. und nu die hoogstgedachte Conincl. Maj. beth op dese tyden ywers sich eeniger jurisdiction in den Steden over den Burgeren in desen lande van Overyssel voorgenomen noch geschiet sinnen, und aengaende die opschryvinge der goederen, daer veel licht die confiscatie op solde schynen te willen volgen, geloven Ridderschap und Steden oock wel vastelycken (doch met reverentie gemeldet,) und der hoochgemelte Conincl. Majts recht und gerechticheit voorbeholden, dat hooghloflycker memorie Roomsch Keyserl. Maj. oft syne Conincl. Maj. noch oock die voorbeen Bisscoppen tot eenigen tyden in den voorsz Steden over den Burgeren und ingesetenen nie eenige confiscatie der goederen gehadt, noch voorgenomen, gelyck oock hare Majesteit in den placcaten, so hare Majt belieft deser Lantschap und Steden toe te schicken die clausule, daer confiscatie Stadt grypt, *alregnedichst steets hebben doen inseriren.*

Dewyle dan, Gnediger Heer, die Roomsch Keyserl. Maj. hooghloflycker memorien deser Lantschap van Overyssel gewesene eerste Alregnedichste Erfheer hier bevorens, als sich die Lantscap syner Keyserl. Maj. ergeben, volgens tractact tusschen der selver Keyserl. Maj. und disser Lantscap opgericht, alregnedichst belooft heeft die Ridderschap, Steden, und Landen van Overyssel te willen laten blyven und onderholden by allen oeren Lantrechten, Dyckrechten, und allen anderen haeren privilegien, vryheiden, possessien, und costuimen, elcx int syne, die sy gehadt, und deugtlycken gebruyckt, die Conincl. Maj. oock itziger alre Gnedigste Erfheer den selven tractaet deser Lantscap bestediget, und beyde oire Majesteyten dese Lantschap beth op dese tyden alregnedichst daer by gelaten und onderholden, des sy als demoedige Onderdanen syne Conincl. Maj. ten hoogsten bedancken. Und dan die voorgeruerte middelen, und besweernissen, so sy bi der demoedelycken te kennen geven tenderen tot verklynerung der Lantschap und Steden van Overyssel van oldest gehadt und geconfirmeerde privilegien, ordinarise jurisdictie, und wol hergebrachte gebruyk, woewal dan noch Ridderscap und Steden mit hare demoedige Remonstrantie ten weinichsten niet gedencken der

der hoogstgedachte Conincl. Maj. oeren Alregnedigsten Erfheere in synre Majts Hoocheit und jurisdictie tho verkorten, oft eniger maten te behinderen, daer mit die justitie haeren voortganck niet solde gewinnen, dan vele meer sy luiden willich, als getrouwe und onderdanige syner Majesteyts ondersaten volgens oiren bevohlen ampte van die jenigen, so na beschreven ordentlycke und gewoontlycke cognitie bevonden worden sich ontgaen und misbruyckt te hebben, geboerlycken tho straffen.

So bidden dem allen Ridderschap und Steden des Landes van Overyssel *underdanich und seer demoedigh, dat U. Ed. als haer Gnedigen Heer Stadtholder gnedichlycken gelieven wil aen hoogh ermelten Hertoge van* Alva *oiren Gnedigsten Fursten und Heeren si Supplianten der maten tho verbidden, dat doch de voorgenomen nyicheyt afgedaen, die ingesetenen des Landes und die Burgeren der Steden van Overysel voor oire van oldes gewoontlycken ordinarischen Rechter bespraecken, und mit geene evocatien oft andere nye und ongewoontlycke manieren belastet, dan gnedigst mogen oversien worden. Dat doende sullen u Genade wal doen, und si Supplianten sinnen willigh, und kennen sich sculdich tegens hoogtsgedachte Conincl. Maj. und Furstliche Durchluchticheyt hoere Gnedigste Fursten und Heeren mit lyf und guet noch voortaen sich t'er toegen, dragen, und holden, als gehoorsame und demoedige syne Majesteyts onderdanen, und solches hin widderumb tegens u Genade in onderdanicheyt tho verschulden. Onder stont: Uwer Genaden goetwillige die gemeyne Ridderschap uit Sallant, Twenthe, und Vollenhoe, und die drie Steden Deventer, Campen, und Swolle in Overyssel.*

Dat exploict so achter op de rugge deser lester citation over ettycke onser Burgeren geschiet, geschreven, is eerst in den Raedt van Deventer, daerna by die andere twee Steden gepasseert.

Tegenwoordige citatie is nae oiren inholt geexploicteert, und doer Adriaen Rumen, gesworen Roedendrager deser Stadt den parthien aen hare domicilie, daer si lest alhier gewoont hebben, geinsinueert, ende gepræfigeert die derde dach der toecomender maent Octobris voor den eersten dach, acht dagen daerna voor den tweeden dach, ende den XVII. *der voersz maent Octobris voor den derden ende peremptoiren dach van rechte, edoch die Stadt van* Deventer *in oiren gerechticheyden und privilegien hier mede onverkortet; waer van Schepenen ende Raedt expresselyck vermits desen bedinckt willen hebben. Actum opten* 3. *Septemb. Ann.* LXIX. Consulibus pro

pro tempore Aerndt *van* Oldenzeel, *ende* Willem Heurninck.

Ende omme dat der Conincl. Maj. onses Alregenadichsten Heeren hoogwyse Raden in deser saecken gecommitteert weten mogen die oorsaecke, dat Schepenen und Raet ehren und eedts halven, by dewelcke si neghst hoogstgedachte Conincl. Maj. oock deser Stadt verplichtet niet en hebben konnen verby wesen dese citatie niet dan onder behoorlycke protestatie te doen exploicteren, so bidden Schepenen und Raedt seer dienstelyck, dat die Heeren van den Rade gnediglycken willen verstaen, dat dieselvige citatie ende evocatie directelycken geschiet tegen die privilegien, rechten, gerechticheyden, ende gebruyck deser Lantschap und Steden van Overyssel. *Want dese Lantschap ende Steden van oldinges her geprivilegieert ende berechtiget gewesen, und noch syn, ten eersten dat die ingesetenen der selver in allen saecken so wal van religie als allen anderen, so civyl als crimineel saken, sonder onderscheyt voor oiren behoirlicken rechter, als die ingesetenen des Lants voor den Amptluyden, ende die Burgeren der Steden voor den Schepenen ende Raedt, ofte sonsten na gelegentheyt der saecken ende qualiteyt der personen voor hoogstgemelte Conincl. Majts Stadtholder in* Overyssel *sampt Ridderschap und Steden justiciabel sinnen, ende nergens elders evociert mogen worden; ten anderen dat in alle saecken, woe die oock gestalt mogen syn, die Schepenen ende Raden in den Steden over den Burgeren ende ingesetenen, die mulcten ende verboertenissen, daer eenige vallen mochten, alleene geusurpeert ende gehadt hebben, Welcke privilegien, rechten, gerechticheyden, gebruycken, ende costumen, die Roomsch Keyserl. Maj. oir eerste Alregnedichsten Erfheer by solemnele tractate voor, ende die hoogstgedachte Conincl. Maj. nae deser Lantscap ende Steden alregnedigst beloeft, bestedicht, ende confirmiert, ende oock beth op dese tyden gnedigst, daer by gelaten hebben, onderdanigh vertrouwende syn Maj. noch voortaen dese Lantschap ende Steden daer by laten ende beschermen wert, gelyck dit alles breeder die gemeyne Ridderschap ende Steden aen syn Furstlycke Doorluchticheyt den Hertoch van* Alva *unseren genedigen Fursten und Heeren onderdanichlycken gedoleert, ende te kennen hebben doen geven in dato den* 16. *Aug. deses lopende jaers, biddende nochmaels Schepenen und Raet voorgemelt, dat syner Majesteyts hoogwyse Raden in deser saken gecommitteert hier op dese kleyne Remonstrantie oock gnadige ende gunstige consideratien nemen willen. Actum opten* XII. *Septemb.* Consulibus pro tempore Arndt *van* Olden-

denzeel *en Mr.* Jan *ter* Spille loco Wilhelmi Huerninck.

Ad hunc ita responsum:

Antwoort van onsen Gnedigen Heere den Stadtholder den Grave van Meghen op die Supplicatien der gemeyne Ridderschap.

Kaerl *van* Brimen, *Graeff tho Megen, Vryheer tot Humbrecourt, Heer tot* Hoeusden *und* Esperleck, *Stadholder und Capiteyn generael des Furstendoms Gelre und Graeffschaps Zutphen, Vrieslant, Overyssel, Groeningen, Lingen.*

Erentfeste, Eersame, Vrome, Voorsichtige, und wyse goede vrunden. Die Durchluchtige unser Gnediger Furst und Heer Hertoch van Alva *Gubernator &c. heeft ons itzunt geschreven, dat syne Furstel. Durchluchtichêit een Supplication schryven, so die gemeyne Ridderscap sampt die Steden van* Overysel, *representeerende die Staten des selvigen Landes ons overgegeven, belangende die swaricheyden van oire privilegien, und wy vervolgens die selve syn Furstel. Doorluchticheit overgesonden, in den Raedt hebbe doen visiteren, und dat alles geconsidereert und overwogen, wy den selven Supplianten sollen bejegenen, dat die privilegien, gebruycken, ende costuymen by den selven Steden prætendiert und voorgewant niet behoren, noch en mogen plaetse hebben in crimine læsæ majestatis divinæ & humanæ, und dat het alsoo behoort te geschien voor Goddes und Coninxl. Majesteits dienste, sampt der gemeyne wolfaert der Landen, gelycke instantie und versoeck gedaen hebbende wedderfaren und bejegnet sy, Dan schryven syne Furstl. Doorluchticheit, datmen in allen anderen dingen hebben sal regart und opsicht toe onderholden oire goede Costuymen, usantien, ende privilegien, alse die redenen ende billicheit suicks erforderen ende toelaten. T'welck wy u wal hebben willen verstendighen, ten eynde ghy des aen den ghenen van den voorsz Supplianten, indien 't u nodich dunckt, weten laet. Met bevelinge Godes almachtich. Datum Leuwerden den* 19. *Septemb.* 1569. *Onderteykent* Charles de Brimen.

In margine stont: *Wy hebben dit selve aen den vier Drosten van Sallant, Twenthe, Drenthe, und Vollenho oock verstendiget und geschreven. Den Erentfesten, Eersamen, Voorsichtigen, und Vromen, unseren goeden vrunden, Burgemeesteren, Schepenen, und Raden der drier Steden Deventer, Campen, und Swolle, sampt und besonder.*

Ut patet verba hæc & nihil aliud. Nec preces quicquam valuere, nec legum ulla vis. Crimen dictum majestatis, quod nec

nec nomen criminis merebatur, quod non crimen, sed pietas. Præconem verbi divini audivisse, aluisse, hospitio suscepisse, perinde ac si læsa esset securitas publica, ac mors Principi intentata, crimen habitum, quod vindicandum summo supplicio. *Alia apud veteres*, ut egregie ait Tacitus 1. Annal. *in judicium veniebant, si quis proditione exercitum, aut plebem seditionibus, denique male gesta Republ. majestatem populi Romani minuisset, facta arguebantur, dicta impune erant.* Verum apud Albanum ne hæc quidem impunita. Prompsisse de religione sententiam etiam crimen, ob quod facta tum evocatio contra jus commune, imo gentium, ut ita dicam, ubique enim evocatio per Europam inhibita, ubique in Belgio, in Italia, in universa Germania, Bohemis etiam, Danis, Polonis, Hungaris odiosa. Goldast. 2. *const. Imper.* 1. *p.* 315. 328. 339. 350. & 3. *const.* 659. Chronic. Holsat. apud Leibnit. *p.* 1. *Access. hist. cap.* 45. *Item audivi veridice, quod Principes Almaniæ habent privilegium, si aliquando eis causa movebitur, quod extra Almaniam coram Imperatore vel ejus delegato non tenentur respondere. Et hujus privilegii Conservator est Comes de Schwartzenberg.* Wagenseil. *de Noriberg. cap.* 27.

** *Dat en waer &c. dat wy oft onse Amptluyden hem rechtes weygerden. Æquissima* hæc exceptio, *c. cum sit &c. licet junct. Gloss. in verb. quo vacante & c. ex tenore* X. *de for. compet. c. quia diversitatem ext. de præbend.* Gloss. *ad cap. Past. ext. de offic. ord.* Certe ubique id receptum, ut si judex inferior justitiam non faciat, cum actis & instrumentis superior eam ad se evocet, actaque & instrumenta ad se curet deferri. *Ordon. van den Hov. Provinc. van Utrecht tit.* 1. *art.* 21. Papegaey *part.* 1. & 2. *cap.* 13. Argentr. *ad consf. Britan. tit.* 1. *art.* 31. *not.* 3. *n.* 2. & *seqq.* Goris *ad consf. Velav. cap.* 2. *art.* 7. *gloss. un.* Henrici VI. charta Ann. 1313. apud Goldast. 1. *const. imp.* 1. *p.* 5. *quod omnes utriusque sexus homines dictæ civitatis Norimbergensis trahi non possint in causis civilibus ad aliena judicia, sed conveniri debeant coram judice suo, dummodo coram illo querulantibus justitia non negetur.* **Verba Art. 1. Part. 4. supra p. 791. post med.

Art. VI.

Van boldinge in possession.

Wie eyn guedt besit jaer und dach an rechte bysprake, den sullen wy und unse Amptluyde daer inne holden, also lange dat hi daer met rechte uytgesleten werde.

Tuetur Princeps hic eum, qui annum & diem fuit rei possessor. Jus Quiritium autem eum, qui litis tempore contestatæ nec vi possidet ab adversario, nec clam, nec precario, §. 4. *Inst. de interd.* Jus hodiernum autem eum, cujus est certior & vetustior possessio, *c. licet 9. ext. de probat.* Wesenb. *par. ff. ut possid.* Menoch. *rem.* 3. *retin. poss. n.* 714. *& seqq.* Utrum certior nec ne ex actibus possessoriis necesse est ut constet. Goris *ad consuet. Velav. cap.* 8. §. 2. *gloss.* 2. Radelant. *decis.* 10. *n.* 4. Nec reliquum ei aliud, qui possessione, quam habuit, jam annum & diem excidit, quam ut pleno possessorio possidentem conveniat. Tria hinc judici attendenda, ut interim dum disputatur & res controversa, & qui ex ea fructus intra annum & diem à cœpto interdicto computandum percepti committantur sequestro, ut fiduciaria adjudicatio, seu, ut vocant, recredentia non alii quam ei fiat, cujus fortius videtur jus, & ut vetet vim fieri, cui facta adjudicatio, ut possidenti jam sine vitio, *Old ampster Lantrecht part.* 3. §. 104. *Die sonder syn wille ende sonder recht jaer en dach uyt de possessie geweest is, de mach tegens den anderen* in pleno possessorio *ageren, ende sal, indien hy beter ende older possessie bewysen kan, in syn vorige besit redintegreert werden.* Imbert. 1. *Inst. for.* 16. *lit.* A. Wassen. *pract. judic. cap.* 12. *n.* 4. *& seqq.* Qui victus est non appellat, *l. un. C. si de moment. poss. l.* 3. *C. de interd. l.* 13. *C. de rei vind. l. exitus* 35. *ff. de acq. poss.* sed si putet se gravatum, petitorium instituit. Papegay 1. *cap.* 15. *p.* 119. & 2. *cap.* 15. *p.* 123. *& seq.* Verum multo id difficilius. Nam qui petit à possidente necesse est probet rem suam esse, *l.* 23. *pr. l. ult. ff. de rei vind.* §. 4. *Inst. de act. l.* 2. *C. de prob. l. ult. C. eod. l.* 4. *C. de edend.* Possessor nihil probat. Possessio ipsi sufficit, §. 4. *Inst. de interd.* Et nec ipsi necesse est, ut edat titulum possessionis, *d.* §. *d. l.* 4. Distincta certe hæc judicia possessorium & petitorium, quamvis alibi & apud

nos

nos etiam possint conjungi. Gail 1. *obs.* 61. Menoch. *remed.* 3. *retin. poss. qu.* 66. *n.* 5. 11. & *seqq.* Imb. 1. *Inst. for.* 9. Wassen. *pract. jud. cap.* 12. *n.* 16. Alibi dico & apud nos. Nam nec passim id licet. Belgæ qui Hispanis parent vix est ut admittant. Christyn. *ad Bugnyon. lib.* 2. *de leg. abr. cap.* 20.

ART. XX.

Van appellation.

Eyn ordeel mach eyn man wedersprеken vor dat gerichte als he goet unde steet, oft hie dat met enen ordeel tho voren verwaert hadde.

Appellatio est querela non acquiescentis sententiæ inferioris judicis, aut magistratus decreto, *l.* 2. *ff. de appell. l.* 1. *C. de temp. appell. c. placuit.* 2. *qu.* 6. Cuj. *par. ff. eod.* Goris *advers. tr.* 3. *part.* 2. *tit.* 29. *pr.* Sententia est pronuntiatio judicis secundum quam vult litigatores à controversia discedere, *l.* 19. §. 1. *ff. de recept. qu. arb.* Duplex sententia est definitiva & interlocutoria, *l.* 3. *l. ult. C. de legib.* Definitiva est, quæ totam litem extinguit, *d. l. ult.* Interlocutoria, quæ super eo quod incidit, nec causam principalem adhuc tangit, pronunciatur, *l.* 2. *ff. de appel. recip.* Wesenb. *par. ff. de appell. n.* 8. A definitiva appellatur, ab interlocutoria regulariter non, sed si continet gravamen, quod per definitivam reparari non potest, ut verbi gratia si infamiam, recte tum appellatur, *d. l.* 2. *l.* 38. *C. de appell.* Zypæ. *jur. Pontif. lib.* 2. *tit. de appell. n.* 8. & 10. Aller *cons.* 17. A decreto etiam recte, & jure Quiritium, & Canonum jure. Quiritium à decreto quo quis ad honorem munusve publicum nominatus, *l.* 4. *C. de appell. l.* 7. *l.* 25. *l.* 27. *C. eod.* Canonum à quovis alio, quo quis putat se gravatum, *cap. pastoralis. exc. de jur. patr. cap.* 2. *c. cum Romana x. de appell. cap.* 5. *cap. consuluit. ext. eod. cap.* 19. *ext. de elect. cap.* 6. *ext. de dol.* & *contum.* Et sic moribus passim placuit. A decreto etiam, quo quis jussus est apprehendi, quo in loco contractus sisti, & quo rejecta est exceptio aut peremptoria aut dilatoria, appellatio permittitur, *cap. Romanus.* §. *contrahentes. x. de for. comp. in* 6. Peck. *de jur. sist. cap.* 11. *n.* 2. *circ.*

 fin.

fin. Bort. *tr. crim. tit.* 11. *part.* 2. *n.* 11. *& seqq. & de arrest. cap. ult. n.* 38. Resp. Holl. 3. *consf.* 53. Et exemplum in promtu est, quo appellatum à decreto, quod factum ab Episcopo de visitando monasterio propter mores corruptos. Gobelin. Persona *Cosmodrom. ætat.* 6. *cap.* 90. *Hoc anno videlicet nativitatis Domini* CIↃ. CCCC. IX. *Wilhelmus Electus Paderbornensis, monasterium SS. Petri & Pauli Paderbornensis propter discordiam inter Abbatem & Priorem supradictum, & maxime propter status regularis dissolutionem, quam ipsemet sæpius attendit, in mense Octobri statuit visitare. Cumque &c. monachi resistendi audacia concepta, ut correctionem effugerent, in vocem appellationis perruperunt. Unde Dominus electus attendens eos frivolis appellationibus sibi velle refragari, ipsis reputatis contumacibus, mandatum quoddam contra eos excommunicationis &c. protinus emisit, à quo per Abbatem & monachos appellatione interjecta, Capitulum Ecclesiæ cathedralis appellationi tali ad Alexandrum Papam & totus clerus adhæsit &c.* Appellatio gradatim fit, *l.* 21. *ff. de appell. l. nemo* 4. *C. de jurisd.* Ordinat. *Polit. Cam. Imp. part.* 2. *tit.* 29. *pr.* Justel. *ad Cod. can. eccles. Afric. cap.* 78. Cuj. 2. *obs.* 33. Donell. 18. *comm. n.* 7. Gail. 1. *obs.* 119. *n.* 2, A pari par non appellatur, nec idem ab eodem, sed semper superior. *l.* 1. §. 1. *ff. Qu. à qu. appell. junct. l.* 3. *ff. de off. ej. c. mand. c. dilecti.* 66. *ext. h. tit. c. Romana. ext. eod.* Mynſ. 1. *obs.* 67. & 2. *obs.* 4. Curia Provincialis in Hollandia à Scabinis, & Curia suprema à Curia Provinciali. Ubi nulla talis Curia, adeundus est Princeps, aut hi qui ejus nomine judicium constituunt. Salii olim provocabant ad judicium Provinciale, quod una cum Antistite electi judices constituebant. Electi non ab Antistite, sed ab utroque litigantium, quorum quisque quot poterat amicos, notos, propinquosque, quomodocunque quæsitos, & vel prece vel pretio, ad judicium adducebat. Unde & vulgo abibat victor, non cujus causa erat justior, sed qui amicis instructior. Historiam habet Heda *in David. Burgund.* Ratus id iniquissimum sustulit David Burgundus, suffecto certo eorum numero, qui judiciis præessent, recusandi etiam suspectum potestate concessa. Heda *ibid.* Erant equites partim, partim urbium delegati, qui quod disco seu mensæ, quæ rotunda erat, assiderent, dictum deinceps judicium id *t'Recht van der Schive*, ut dixi latius de *jur. glad. cap.* 30. *n.* 17. Introductum id à Davide Ann.

Ann. 1477. ut habet charta ejusdem Ann. 17. *Januar.* quam habes *lib. 2. de Nobilit. cap. 42. in fin.* sed qui querelis Trajectensium agitatus assiduis Ultrajecti id rursum sustulit, & quidem non diu post, ut ipse ait, in charta *Ann. 1487. 28. Jul. Item oick mede alſo wy in tiden voorleden een recht geſtelt hadden binnen onſer Stadt Utrecht, gebeten die Schive, ſo hebben wy dat voerſz recht van der Schive voor ons ende onſen nacomelingen geheel ende al ten euwigen dagen afgeſtelt.* Nec alia fuit ratio, quam quod urbs totius caput diœcesis, quæ hic hactenus ἀνυπεύθυνος, à sententiis suis semel latis contra vetera privilegia provocari non ferret, ut in precum libello est: *Item hebben die ſelve Rayde der Stadt van Utrecht boven horen rechten, privilegien ende oude hercomen, die myn Genadige Heere van Utrecht belooft heeft t'onderhouden, beſchedicht, hinder, verdriet, ende groot afterdeel daer inne gedaen, overmits dat ſy luden hoere juriſdicty van der* Schive *verbreydende hem onderwonden hebben kenniſſe te dragen ende te wyſen op alſulcke beroepinge, als geſcieden van den Scepenen, of van den Rade, of van den Oudermans, of van Scepen, Raet, ende Oudermans t'ſamen, ende inhibitie den Scepen, Raet, ende Oudermans voerſz laten doen, ende executeren, t'welck niet geſien noch gehoort en is.* Apud Salios diu hæsit, & hæsit, postquam jam Cæsar diœcesi potitus. Translata in Carolum diœcesi, diœcesis superior & inferior, quæ olim una, duæ factæ Provinciæ, secretæ & distinctæ. In inferiori Ultrajecti erecta Curia Provincialis. In superiori apud Salios judicium id, quod dixi, exerceri non desiit, sed loco Antistitis, qui temporali dominio volens jam exciderat, suffectus Præses seu Gubernator. *Lantrecht van Overyſel part. 1. tit. 20. pr. Ten tyde als van Stadtholder, Ridderſchap, ende Steden claringe geholden wort, ſpannen die Dinkweerder, met twee Cornoten, die hooge Bancke na older gewoonte.* Hodie, quia Præses aut Gubernator jam nullus, præsunt ipsi Ordines, & judicium constituunt.

ART. XXI.

Broke enes wederſproken ordels.

Wert ſake dat twe mannen ſtonden unde dingeden vor uns ofte unſen gerichte, unde eyn ordeel gedeelt worde, und eyn ander man dat wederſpreke, welcken de des orders nederſellich worde, die verloer drie punt tegens uns unde nicht tegen den pander.

Favorabilis appellatio est. Remedium, quo victis, quo læsis suc-

succurritur, *l.* 1. *pr. ff. de appell.* præsidium innocentiæ, gravaminis relevatio, *d. l.* 1. Natta 1. *conf.* 17. *n.* 1. defensionis quædam species, & hinc nemini deneganda, *arg. l.* 3. *ff. de j. & j.* Saluberrima theriaca contra venenum judicum. Rebuff. *ad const. reg. to.* 3. *tr. de appell. in præfat. n.* 76. Nam & judicum exempla, qui perperam pronuntiarunt, *l.* 37. *ff. de excus. tut l.* 11. §. 2. *ff. de min. l. quæsitum* 78. §. *pen. ff. de leg.* 3. *l. ult. C. de fideic. lib.* Cuj. 12. *obs.* 9. & nihil æquius quam læsis & circumscriptis per errorem aut imperitiam succurri, *arg. l.* 1. *ff. de in integr. rest.* aut quod in prima instantia omissum neglectumve in secunda suppleri. Auct. Bell. jurid. *cas.* 42. Bort *van 't Gebruyck van appel in criminele saken part.* 1. *n.* 7. *art.* 3. Nam & nova acta & instrumenta recte tum producuntur, *l. eos.* §. *siquis autem. C. de appell.* & super novis capitulis quin novi testes admittantur tum plane nihil est quod obstat; super iisdem ut audiantur, de quibus alii jam auditi, ne perjuriis fiat locus, iniquissimum visum, *c. fraternitatis ext. de testib. clem. ult.* x. *eod.* Zypæ. *tr. de jud. lib.* 2. *cap.* 9. *n.* 7. Et id alioquin curandum, ne abutatur quis beneficio, ne appellet frustrandi causa, aut eludendi sententiam. Temere si appellet non impunita est temeritas. Incidit & in pœnam, quæ edictis est constituta, & pro facti circumstantiis extra ordinem punitur *h. art. d. l. eos* §. *ne temere* 4. *C. de appel.* Instruct. *vant Hoff van Hollant art.* 211. nisi intra octiduum, ex quo facta appellatio renuntiet ei coram eo, à quo appellavit, modo ante litem contestatam. Secus lite jam contestata est, *ibid. art.* 201. *Ordonn. van den Hove van Utrecht tit.* 18. *art.* 2. Imb. 1. *Inst. for.* 18. *art.* 2. Christ. *ad leg. Mechl.* 1. §. 35. *n.* 5. Necesse etiam ut appelletur intra dies decem à lata sententia, aut quo quis latam cognovit, eamque prosequatur quis intra dies xx. *Instr. van den Hove van Hollant art.* 198. & 204. aut ut fit in diœcesi intra 6. septimanas. *Ordonn. van den Hove van Utrecht, tit. van saken die by appel ten Hove comen. art.* 2. Neutrum siquis faciat irrita est appellatio, & habetur pro nulla, *d. art.* 104. nisi petat se restitui adversus temporis ejus lapsum. Quo causa cognita impetrato, refusis interim expensis, inhibebitur executio, *l. un. ff. nib. innov. appell. interp. Instr. vant Hof van Holl. art.* 110. Ordonn. *van den Hove van Utrecht, d. loc. art.* 1. Mynf. 6. *obs.* 17. & 5. *obs* 48. Gail 1. *obs.* 124. & 143. Imb. 2. *Inst. for.* 1. & 2. *gloss. fin.* Coler. *decis.* 42. *n.* 5. Ant Fab. *C. de fruct. & lit. expens.*

expens. def. 79. Neostad. *Cur. Holl. decis.* 39. Nec pœnis tantum inhibitus fervor nimius appellantium, sed nec semper & indistincte appellatio permissa. Non in causa criminali, quoties extra ordinem & in confessum proceditur. Bort *d. tr. per tot.* Non etiam in civili, si hæc regimen civitatis aut politiam concernat. Necesse ut semper sit sarta tecta magistratus auctoritas, & hunc in finem ut sine mora, absque ullo litis sufflamine, si expediat sic civitati, ne serpat malum ad plures, proscribat, ejiciat, ut infelix quoddam lolium, qui in votis habent nihil aliud, quam ut statum civitatis & quietem conturbent. Fuit certe inconcussum, & quod magistratus omni ævo defendit mordicus, illud jus, & nec à Rege Hispaniarum Philippo II. quamvis deinceps hic tyrannus, sub initia violatum, ut facile est intelligere ex precibus Principi & Curiæ Provinciali ab Ultrajecto oblatis:

Aen den Prince van Orangien, Grave van Nassou, Stadthouder Generael over Hollant, Zeelant, Vrieslant, Stadt, Steden, ende landen van Utrecht.

Geven ootmoedelick te kennen die Regeerders van de Stadt Utrecht, hoe dat die Schout, Burgemeesteren, Schepenen, ende Rayde van der selver Stadt naer ouder gewoonten, boven menschen memorie geobserveert, ende oock volgende d'Ordonnantie bemluyden by de Keyserl. Maj. verleent, als representerende 't lichaem van de voorsz Stadt, geauctoriseert syn te statueren ende ordonneren in saecken van politie die neeringe ende welvaert van de voorsz Stadt aengaende, welcke Ordonnantie syluyden oock gewoontlick syn met comminatie van peynen te stercken, ende die selve jegens die overtreders van dien realycken te doen excecuteren. Ende al ist dat niemant en sy geoorloft van alsulcke Statuten oft Ordonnantien ende executie van dien t'appelleren, emmers dat die selve niet tegenstaende appellatie oft oppositie ter executie geleyt behoren te worden, ten minsten by provisie, so vervorderen hem nochtans eenighe particuliere, so wel van de voorsz Ordonnantie als executie te appelleren aen die van den Provincialen Rade van Utrecht, van den welcken sy oock dicwils door henluyden sinistre en onwaerachtige te kennen geven vercrygen de clausule van inhibitie ofte surcheantie van executie sonder den Supplianten als voren daer op gehoirt te wesen. T'welck nochtans wel behoiren soude al voren eenige clausule van inhibitie ofte surcheantie te verlenen, soemen doch na rechten van alsulcke Statuten, als die generael syn,

niet en mach appelleren, ende oock op d'appellatie van executie egeen inhibitie verleent en behoirt te werden, ten ſy dat modus in executione geexcedeert waire. In welcken gevalle partyen ſommierlicken geboirt weſende, indien van den exceſſe bleke alleenlick inhibitie ſoude mogen verleent werden. 'Twelck des te meer in deſen behoirt onderhouden te werden, dat eertyts by myn Heere van Praet Stadhouder Generael over Hollant ende Utrecht geſtatueert is, dat myn Heeren van den voirſz Rayde egeen nieuwicheit in ſaken van politie doen en ſouden, ſonder die Supplianten als voren dair op geboort te hebben, t'welck redelick is. Want indien jegens d'Ordonnantie ende Statuten van de voorſz Stadt hemluyden ongeboirt inhibitie verleent ſoude werden, ware geſcapen, dat die Burgers ende ingeſetenen van de voorſz Stadt die van den voirſz Rade ongehoerſaem ſoude worden, ende dat dair deur heurluyder Ordinantie veracht, ende ſy Supplianten in menichvuldige proceſſen geinvolveert ſoude werden tot grooten achterdeel van de voorſz Stadt. Deſen aengemerct verſoecken die Supplianten ootmoedelyck, dat uwer G. gelieve die van den Rade Provinciael tot Utrecht t'onderrichten, dat ſy van nu voirtaen op appellatien, oppoſitien, ofte querelen tegen die Stattuen ofte Ordonnantie by hemluyden in ſaicke van politie gemaict ofte d'executie van dien geen clauſule van inhibitie ofte ſurcheantie verlenen ſonder alvoren den Supplianten by beſlotene miſſive oft anderſins van de gelegentheyt van der ſake geadverteert ende hoir antwoort daer op gehadt te hebben, omne deſelve geſien geordonneert te worden na behoiren. Dit doende &c. Quibus ita ſubſcriptum: *Myn Heere die Prince van Orangen Stadhouder, die Preſident ende Raiden hebben gereſolveert, datmen van nu voortaen in ſaken van politie, als'er van eenige ſententien van de Stadt geappelleert wert, geen clauſule van inhibitie en ſal geven, ſonder hemluyden eerſt daer op te hoiren. Actum t'Utrecht den 5. Jul. 1563. My preſent* G. Schryvers.

Rurſum caſus cum incidiſſet Ann. 1627. urbs certior de eo facta reſcripſit Curiæ Provinciali uſa ad eam inter cetera etiam verbis hujuſmodi: *Dan alſo wy verſtaen dat deſe ſake meer is concernerende de politie, ende dat alſulcx om de ruſt ende vrede in onſe Stadt te onderhouden, de correctie van alle onwillige, factieuſe, ende tegens de ruſte deſer Stad contrarierende wergeeſten ons alleen privative toecomt, als dewelcke de regeeringe van de Stadt alleen bevolen ende vertrouwt is, ſonder dat de notitie ofte kenniſſe van dien*

oyt

uyt gestaan heeft, ofte als noch staende is aen U. Ed. oft ymant anders. Van ouden tyden alle t'gunt in diergelycke saken is gedelinqueert, is by den Raedt der Stadt Utrecht gemulcteert ende gestraft geweest, in sulcker voegen, als de Regeerders deser Stadt tot meeste ruste der selver hebben bevonden te behooren, sonder dât eenige inhibitie ofte surcheantie plaetse kan hebben, also anders de ruste deser Stadt niet ons maar U. Ed. soude bevolen syn, indien U. E. daerinne soud hebben te disponeren. Hieromme wy soeckende de ruste ende vrede deser Stadt te mainteneren, ende de voetstappen van de Regeerders der vorige tyden te inhereren, hebben niet connen naerlaten U. E. hier inne vriendelyc te adviseren ende versoecken dat U. E. hier inne als oock in diergelycke saken geen nader kennisse en willen nemen, op dat eenige quaetwille geen oorsake en nemen ons en onse regeeringe te vilipenderen, want ander wy verstaen souden, dat daer by ons in onse privilegien ende gerechticheden indracht ende cracht soude worden gedaen &c.

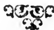
Inhibitie & *surcheantie* quomodo inter se differant vid. Resp. Holl. 2. *cons.* 281. Nec semper cum appellatum inhibetur mox executio. Necesse, ut ei, ad quem facta, innotuerit appellatio, ab eo à quo facta ad eum, ad quem facta, impetratis Apostolis, & ut receptis Apostolis recepta etiam appellatio, & secuta tum inhibitio, ut res maneat scilicet in statu quo, & nihil interim innovetur. *l. un. ff. nib. nov. appell. interp. l. 6. ff. de appell. rec. l. 1. C. de bon. poss. sec. tab. l. 7. §. ult. ff. ad Sc. Turpil. l. un. ff. de libell. dimiss.* Quod si forsan is, à quo facta est appellatio, appellantem non audiat, fieri potest, quod fecit Fridericus II. apud Petrum de Vineis 5. *epist.* 89. *Accedens nuper ad Majestatis nostræ præsentiam Petrus de N. civis Florentinus &c. nobis exposuit &c. quod cum dudum à sententiis seu condemnationibus per vos &c. latis & factis &c. ad Audientiam nostram appellarit, vos eidem appellationi, sicut dicit, minime deferentes fidejussores suos ad solvendam quandam pecuniæ quantitatem contra justitiam compulistis &c.* & mox: *ipsius supplicationibus benignius inclinati fidelitati tuæ præcipiendo mandamus, quatenus si est ita, quicquid post appellationem ipsam sic interjectam ad nos per eundem P. vel suos fidejussores per vos attentatum est, in statum pristinum revocantes, sine difficultate qualibet pecuniam ipsam à dictis fidejussoribus suis extortam restituatis eidem &c.*

Sed & plures sunt causæ, quibus cessat appellatio, quæ tra-

 ctantur

ℓtantur ad *l. ult. & t. tit. ff. de appell. recip. l. 6. C. Quor. app. non recip.* de quibus & Parens meus *p. mem. disp.* 12. *de jud. th.* 25. ut ſi verbi gratia ſententia ſit nulla. *l. un. ff. Qu. ſent. ſin. appell. reſc. l.* 19. *ff. de appell.* Nulla eſt autem omnis, quæ contra leges eſt lata. *l.* 19. *ff. de appell.* Verum moribus hodiernis à nulla etiam appellandum. Rebuff. *ad conſtit. reg. proœm. gloſſ.* 5. *n.* 87. *& tr. de ſent. execut. art.* 7. *gloſſ.* 10. *n.* 8. Bugnyon. *de leg. abr.* 21. Imb. 2. *Inſt. for. cap.* 6, *n.* 7. *& ench. verb. Nulla.* Zypæ. *notit. jur. Belg. tit. de appell. in fin.* Ant. Fab. *C. de re jud. def.* 10. Groeneweg. *ad tit. C. Qu. provoc. n. eſt neceſſ.* niſi judex eam tulit, quem conſtat incompetentem, non obſtante, quod objecta ei fori exceptio, niſi reo non citato, partium probationibus non viſis, non perſpectis, & falſi procuratoris interventu ſit lata. Chriſt. I. *deciſ.* 348. *n.* 13. Groenew. *d. loc.* Zypæ. *d. tit. verſ. pen.* Bugnyon. 1. *de leg. abr. tit.* 13. Reſp. Holl. 2. *conſ.* 209. *&* 3. *conſ.* 31. *in fin.* Interdum quamvis appellatum, eo tamen non obſtante executio non impeditur, contra *l. un. ff. nih. innov. appell. interp.* Placuit ſic Hollandis, ut majorum urbium ſententiæ executioni mox mandentur, ſi ſumma non excedat florenos 600. minorum, quarum numero etiam Haga, ſi non excedat 300. modo caveat, qui vicit, reſtitutum iri ſummam, ſi deinceps ſuccumbat. Papegay *part.* 2. *cap.* 18. *req.* 15. *p.* 268. Idem etiam ſervatur, ſi non patiatur res moram, ſi moles res concernat ad coërcendam vim fluminis, ſi ſententia lata de emiſſariis, cataractis, aquæ ductibus, molendinis, alimentis, & id genus aliis. *l. ult. ff. de appell. recip. Inſtr, van den Hove van Hollant art.* 215. Ordonn. *van den Hov. van Utrecht tit. van ſaken die by appel ten Hove comen. art. ult.* Lantrecht *van Overyſel, part.* 1. *cap.* 19. §. 1. *&* 4. van Zutphen, 10. §. 12. van Frieſlant. 3. *c.* 2. *p.* 67. van d'Omlanden. *part.* 2. §. 35. Rebuff. *de ſent. execut. art.* 12. *& ſeqq. &. art.* 16. *gl.* 5. Gail. 1. *obſ.* 123. Sand. 1. *deciſ.* 13. *def.* 4. Morn. & Coſtal. *ad l.* 11. *ff. de juriſd.* & *ad l. ult. ff. cod.* Waſſen. *pract. jud. cap.* 24. *n.* 21.

FINIS TOMI TERTII.

IND

INDEX

RERUM ET VERBORUM MEMORABILIUM.

 Albertus

Appellatio

B.

Benthem

C.

D.

Dos

H.

Hee-

Homi-

Impe-

K.

M.

M.

Optre-

S.

Sadde,

Willem

Y.

E R R A T A.

Pag. 20. in margine. beekert leg. bekeert.
31. lin. 19. ende hem staken zyn oogen uit. leg. ende staken hem zyn oogen uit.
196. lin. 28. die Duveland woonden. leg. die in Duveland woonden.
258. lin. 4. synen. leg. syner.
304. lin 2. in margine overvede. leg. oervede.
330. lin. 2. te dedingent, en wair. leg. te dedingen, ten wair.
427. lin. 33. ad Idus Maji. leg. ad IV. Idus Maji.
545. lin. 14. Abbas Dn. Jcelgerus de Jelgershuis. leg. Abbas Dn. Jelgerus de Jelgershuis. Sic & Pag. 555. lin. 19. pro Jelgero. leg. Jelgero.
580. lin. 2. à fine. ingessi. leg. ingressi.
615. lin. 2. Anno. 1454. leg. Anno 1354.
765. lin. 21. an ille qui intersic fratr. leg. an ille qui interf. fratr.

Addenda.

Pag. 17. lin. 22. Hello. Sic edidit Matthæus. Sed. leg. Heylo.
72. lin. 11. in den jaer ons Heeren CIↃ. ende XCIV. Sic edidit Matthæus. Absque omni dubio legendum CIↃ. ende XXIV. Beka in Adelboldo habet 1023. Sic & Suederus de Culenburch pag. 589. hujus Tom. III.
73. lin. 5. opde VI. van Kalende in der Maent van Junio. Beka VI. Calendas Julii.
218. Feudum unicum in Frisia, cujus ibi fit mentio, vocatur *Nieuvenne*; concessum vero fuit Familiæ Hemmema.
312. lin. 32. in notis Matthæi. Sicco Beringa. Sic & in Editione Matthæi, pessimo Operarum vitio. leg. Sicco Beninga. De eo latius Cl. Matthæus in Dedicatione Chronici Frisiæ, cujus Auctor Eggericus Beninga. Tom. IV. nostræ Edit. ubi vide quæ notavimus.
ibid. lin. 34. Vorperus Thaborita. leg. Vorperius. Sic eum vocat Matthæus noster pag. 543. hujus Tom. III. ut & Eggericus Beninga pag. 16. Tom. IV. nostræ Edit. Vide porro Indicem nostrum Tom. II. nostræ Edit. ad vocem Vorperius Thaborita. Ab eo autem diversus Henricus Thaborita de Goude à Cl. Matthæo laudatus p. 427. 479. 498. & aliis locis, hujus Tom. III. Vide & pag. 754. h. Tom. III.

Quod autem ad S. Barbaræ, festum ibi quotannis, cujus modus hujusmodi: *Wy* Foppe *Dircks soon*, *en* Floris Heerman *Schepenen in Leyden oerkonden*, *dat voor ons quamen die Godshuysmeesters van St. Pieter*, *alse* Claes Jansen *Fop soon*, Bartholomeus Ymensen *soon*, Gerrit Ymens *soon*, *en* Floris Paadsen *soon*, *ende geliden*, *dat die susteren van St. Barbara hem goede bewysingen gedaan hebben van vier pont*, *drie schellingen*, *en vyf penningen Hollants payement s'jaers met enen Schepenen brieve*, *die hem. . . . Floris Heermans wyf ende Catharyn Dirck Loenen soons wyf alse Bewaersters nu der tyt der susterschap voorsz overgegeven hebben*, *elck met haers voochts hant*. *des sullen die Godshuysmeesters voorsz*, *of die het namaels wesen sullen*, *hier boven doen en bewaren alle alsulcke punten*, *als hier na geschreven staen:*

In den eersten sullen sy doen houden alle jaer op Sinte Barbaren dach volcomen hoochtyt, *alsmen in dubbelden feesten is schuldich te doen*, *dat is te weten*, *des avonts te vesperen*, *en op haren dach te Hoochmisse te laten dienen met sulcken ornamenten*, *Eertsdiaken*, *en Subdiaken*, *ende den Provisoors*, *alsmen op St. Elisabeth en op St. Catharinen dach plach te dienen.*

Item so sullen die Schoolmeesters met de Choralen van beyde syden van de Choor te Vesperen, *te Metten*, *en te Hoochmisse komen*, *ende die Provisoers ende Dienaers selve kiesen by den Cureyt*, *en dese hoochmisse selve doen op't hooch autaer*, *ende dese misse selmen doen met drien. . . . . met Te Deum*, *en met Laudes*, *en men sal tot allen getyde feest houden metter meester organen*, *en met dat beste wieroock vat*, *als gewoonlyck is*, *ende tot allen getyden salmen setten twee stalkeersen opt hooch autaer. Voorts salmen tot allen getyden beyeren met alle de klocken*, *alsmen feestelycke mach.*

Item men sal een sermoen doen onder die hoochmisse van de H. jonckvrouwe Sinte Barbara, *des sullen die Godshuysmeesters geven den Cureyt thien groot*, *en daer voor sal hy die vesper met die misse en dat sermoen doen*, *of ymant die by 't beveelt van synent wegen.*

Item die Provisoers des avonts te vesper, *en des ochtens ter misse elcks twee groot.*

Item die Diaken en Subdiaken elck twee groot.

Item die Schoolmeesters te samen van de drie getyden voorsz twaelf groot.

Item den Organist van de drie getyden voorsz ses groot.

Item de twee Kosters elck twee groote, daer voor sullen sy doen alsulcken dienst, als tot der Hoochtyt hoort.

Voort sullen die Kerckmeesters alle jaer memory doen der Susteren van St. Barbara voor leevende en voor doode tot sulcker stede, alsmen hem wysen sal in St. Pieters kerck, ende tot dier stede sullen sy doen setten vier stalkaersen, ende dese memory sal men doen des Sondaghs en Manendachs alle jaer na St. Barbaren dach, en men sal geven des avonts den Cureyt, en syn medegesellen, en den twee kosters elck vier penningen, desgelyck elck des ochtens vier penningen.

Item elcken Capellaen behalven die vier Dienaers voorsz tot vier en twintich toe van de oudste Capelryen elks twee penningen des avonts, ende twee penningen des ochtens, die daer te memorie komen. Item alsmen dese memorie doet, so sullen die Kerkmeesters tot dier stede, daermen die memorie doet, doen brengen in broode een pont Hollants pajement, des sullen die achte broode wesen van ene groote, ende die Bewaersters van dese Susteren voorsz sullen dat broot deelen den armen, daar sy meenen, dat het alderbest besteedt is, ten ware dat die Susterschap verginge, so souden die Kerckmeesters dat broot deelen in rechter aelmisse, als gewoonlyck is, en alle deese pointen en ordonnantien voorsz salmen van St. Pieters wegen houden en voldoen tot euwigen dagen, t'sy dat die Susterschap voorsz vergaet of staende blyft, ende waert sake dat tot eenigen tyden by enige Kerckmeesters van enige punten voorsz versuymenisse in geschiede, dat Godt verboeden moet, so sal die Cureyt, of eenich van den Capellanen jong of out, dit met recht mogen eyschen op den Kerckmeesters, als dat geestelycke recht dair of betaemt, desgelycks sullen dat die Susteren mogen eyschen als voorsz is. In oerconde desen brieve besegelt met onse segelen, int jaer ons Heeren 1411. *des Vrydachs naer St. Valentyns dach.*

In suburbio etiam Leydensi, & in proximis ejus pagis, cœnobia olim non pauca. Ad teli jactum a Leyderdorpa, ubi arx olim Romanorum, ubi *Roomburch* seu *Rodenburch*, monialium olim fuit Beatæ Virgini dedicatum, vulgo S. Mariæ Hierosolymorum, ut in charta est Ann. 1465. cujus hoc est initium: *Wy Iacob van der Woert broeder van den Duytschen Oerden, Commanduyr ende Cureyt van St. Pieters kerck tot Leyden, des Stichts van Utrecht, doen condt allen luyden, dat ick te love ende eere Gods, en om Godsdienste te vermeeren, om bede en begeerte en ootmoedich versoek van Iutta*

Gerrits

